

KARL MARX

**Teorii
asupra plusvalorii**

(Volumul al IV-lea al „Capitalului“)

Partea a III-a

Capitolele XIX—XXIV și anexe

Prezenta traducere a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii politice după originalul apărut în editura „Dietz“, Berlin, 1968, completat cu unele note din ediția rusă, apărută în Editura pentru literatură politică, Moscova, 1964.

[Capitolul nouăsprezece]

T. R. Malthus ¹

[XIII—753] Lucrările lui Malthus de care ne ocupăm aici sînt :

1. "The Measure of Value Stated and Illustrated", London, 1823.
2. "Definitions in Polit. Economy etc.", London, 1827. (A se vedea aceeași lucrare editată de John Cazenove, London, 1853, cu "notes and supplementary remarks" ¹⁾ ale lui Cazenove).
3. "Principles of Polit. Econ. etc.", 2. ed., London, 1836 (prima ediție 1820, sau în jurul acestui an, a se vedea).
4. De avut în vedere și următoarea lucrare a unui malthusianist ² (i.e. malthusianistii) împotriva ricardienilor): "Outlines of Polit. Econ. etc.", London, 1832.

[1. Confundarea de către Malthus a categoriilor marfă și capital]

În lucrarea sa (1814) "Observations on the Effects of the Corn Laws...", Malthus mai spunea despre A. Smith :

„Evident, A. Smith a ajuns la această demonstrație datorită deprinderii sale de a considera *munca* (adică value of labour ²⁾) ca măsură a valorii, iar cerealele — ca măsură a muncii... Că nici munca și nici o altă marfă nu poate constitui o măsură exactă a valorii de schimb reale — aceasta este considerată astăzi o teză incontestabilă a economiei politice și decurge, de fapt, tocmai din definiția valorii de schimb" [p. 2].

Dar în lucrarea sa [din] 1820, "Princ. of Pol. Ec.", Malthus îl combate pe Ricardo folosind „standard measure of value" ³⁾ al lui Smith, pe care nici acesta nu-l folosește nici-

¹⁾ — „note și observații suplimentare“. — Nota trad.

²⁾ — valoarea muncii. — Nota trad.

³⁾ — „etalonul valorii“. — Nota trad.

odată acolo unde realmente este deschizător de drumuri³. În lucrarea citată mai sus cu privire la „Corn Laws“, Malthus însuși a reținut cealaltă definiție a lui Smith — determinarea valorii prin quantity of capital (accumulated labour)⁴ și labour (immediate) necessary for the production of an article².

În genere a nu se uita că atât „Principles“ ale lui M[althus], cit și celelalte două lucrări citate, care, în unele puncte, trebuiau să le explice mai amănunțit pe acestea, își datoresc apariția în mare parte invidiei provocate de succesul lucrării lui Ricardo⁴ și încercării de a ajunge din nou la locul de frunte pe care el, ca un plagiator abil, și-l cucerise pe căi necinstite, înainte de apariția lucrării lui R[icardo]. La aceasta se adaugă faptul că în lucrarea lui R[icardo] determinarea valorii, deși tratată abstract, era îndreptată împotriva intereselor landlorzilor și lacheilor lor, pe care Malthus le reprezenta într-un mod și mai direct decât pe cele ale burgheziei industriale. Nu trebuie negat, totuși, că M[althus] avea o oarecare interes teoretic pentru meditații profunde. Totuși, faptul că l-a combătut pe Ricardo, și felul cum a făcut acest lucru, a fost posibil numai pentru că R[icardo] s-a încurcat în tot felul de inconsecvențe.

Combătându-l pe R[icardo], M[althus] a pornit, pe de o parte, de la formarea plusvalorii⁵, [pe de altă parte], de la modul cum R[icardo] însuși concepe egalizarea prețurilor de cost⁶ în diferite sfere de investire a capitalului, ca modificare a legii valorii, [precum și] de la confuzia permanentă pe care o face între profit și plusvaloare (identificarea directă a acestora). Malthus nu lămurește aceste contradicții și quid pro quo-uri, ci le preia de la Ricardo, pentru ca, sprijinindu-se pe această confuzie, să răstoarne legea ricardiană fundamentală a valorii și să tragă concluzii plăcute pentru ai săi protectori³).

Meritul propriu-zis al lui M[althus] în cele trei lucrări constă în faptul că el pune accentul pe schimbul inegal dintre capital și munca salariată, în timp ce R[icardo], de fapt, nu demonstrează cum din schimbul de mărfuri, potrivit legii valorii (potrivit timpului de muncă cuprins în ele), decurge schimbul inegal dintre capital și munca vie, dintre o cantitate determinată de muncă acumulată și o cantitate determinată of immediate labour⁴), lasă, prin urmare, de fapt, nelămurită ori-

1) — cantitatea de capital (muncă acumulată). — Nota trad.
2) — munca (nemijlocită) necesară pentru producerea unui articol. — Nota trad.
3) — protectori. — Nota trad.
4) — de muncă nemijlocită. — Nota trad.

753

Waltham (S. R.)

Handwritten notes in German, including references to 'The Elements of Political Economy' and 'Principles of Political Economy'.

Prima pagină din partea a III-a a „Teoriilor asupra plusvalorii“ în manuscrisul lui Marx (pagina 753, caietul XIII al manuscrisului din 1861—1863)

ginea plusvalorii (deoarece la el capitalul se schimbă direct pe muncă, și nu pe capacitatea de muncă). [754] Unul dintre puținii adepți de mai târziu ai lui M[althus], Cazenove, în prefața la sus-menționata lucrare „Definitions“ etc. sesizează acest lucru și de aceea spune :

„Schimbul de mărfuri și repartitia“ (salariu, rentă, profit) trebuie analizate distinct... Legile repartitiei nu depind nicidecum de legile schimbului (Prefață, p. VI, VII).

Ceea ce în cazul de față nu înseamnă nimic altceva decât că raportul dintre salariu și profit — schimbul dintre capital și munca salariată, accumulated labour and immediate labour ¹⁾ — nu coincide nemijlocit cu law [of] interchange of commodities ²⁾.

Dacă analizăm *valorificarea* banilor sau a mărfii ca capital — așadar, nu valoarea lor, ci valorificarea lor capitalistă —, este clar că *plusvaloarea* nu este altceva decât excedentul muncii (munca neplătită) pe care o comandă capitalul, pe care o comandă marfa sau banii, peste cantitatea de muncă cuprinsă în însăși această marfă. În afară de cantitatea de muncă cuprinsă în această marfă (egală cu suma de muncă cuprinsă în elementele de producție pe care le cuprinde marfa + munca nemijlocită care i-a fost adăugată), ea cumpără un excedent de muncă care nu este cuprins în marfă. Acest excedent constituie plusvaloarea ; de mărimea lui depinde proporția valorificării. Și această cantitate excedentară de muncă vie pe care se schimbă marfa constituie sursa profitului. Profitul (mai exact plusvaloarea) nu provine din echivalentul muncii materializate, care se schimbă pe o cantitate egală de muncă vie, ci din partea de muncă vie care este apropiată în acest schimb fără ca pentru ea să se plătească un echivalent, din munca neplătită pe care capitalul și-o apropiază în acest schimb aparent. Prin urmare, dacă facem abstracție de momentele intermediare ale acestui proces — și M[althus] este cu atât mai îndreptățit să facă abstracție de ele cu cât la R[icardo] aceste momente intermediare lipsesc —, dacă avem în vedere numai conținutul faptic și rezultatul procesului, atunci valorificarea, profitul, transformarea banilor sau a mărfii în capital nu derivă din faptul că mărfurile se schimbă în conformitate cu legea valorii, adică în raport cu timpul de muncă proporțional necesar pentru producerea lor, ci mai degrabă invers,

¹⁾ — munca acumulată și munca nemijlocită. — *Nota trad.*

²⁾ — legea schimbului de mărfuri. — *Nota trad.*

din faptul că mărfurile sau banii (munca materializată) se schimbă pe o cantitate *mai mare* de muncă vie decât cea cuprinsă în ele sau cheltuită pentru producerea lor.

În lucrările menționate, singurul merit al lui M[althus] este de a fi pus accentul pe acest punct, care la R[icardo] este cu atât mai vag cu cât el presupune întotdeauna produsul finit, care se împarte între capitalist și muncitor, fără să analizeze schimbul, procesul intermediar, care duce la această împărțire. Acest merit este anulat apoi de faptul că el confundă *valorificarea* banilor sau a mărfii ca capital, deci *valoarea* lor în funcția specifică de capital, cu *valoarea mărfii* ca atare; de aceea, după cum vom vedea, el revine la ideile absurde ale sistemului monetar — profit upon expropriation⁷ — și ajunge, în genere, la cea mai penibilă confuzie. Prin urmare, în expunerea sa, în loc să-l depășească pe R[icardo], M[althus] încearcă să arunce economia politică înapoi nu numai în comparație cu R[icardo], dar chiar în comparație cu Smith și cu fiziocrații.

„În aceeași țară și în același timp, valoarea de schimb a mărfurilor, care se descompun numai în muncă și profit, este măsurată exact prin cantitatea de muncă rezultată din munca acumulată și din munca nemijlocită folosită efectiv pentru producerea lor, la care se adaugă suma variabilă a profitului la toate avansurile evaluate în muncă. Aceasta însă trebuie să fie în mod necesar aceeași cantitate de muncă care va comanda marfa respectivă“ („The Measure of Value Stated and Illustrated“, London, 1823, p. 15, 16).

„Munca care poate comanda o marfă este o măsură a valorii“ (l. c. p. 61).

„Nu am întâlnit nicăieri“ (înainte de lucrarea sa „The Measure of Value etc.“) „o formulare în sensul că *cantitatea de muncă* pe care o reclamă de obicei o marfă trebuie să *reprezinte și să măsoare cantitatea de muncă cheltuită pentru producerea acestei mărfi* împreună cu profitul“ („Definit in Pol. Ec. etc.“, Lond., 1827, p. 196).

Domnul Malthus vrea să includă direct „profitul“ în definiția *valorii*, pentru ca din această definiție să tragă direct concluzii, ceea ce nu face R[icardo]. De unde se vede că el simte în ce constă dificultatea.

De altfel, extrem de absurd este la el faptul că identifică *valoarea mărfii* și *valorificarea* ei ca capital. Când marfa sau banii (pe scurt, munca materializată) se schimbă ca capital pe muncă vie, ele se schimbă întotdeauna pe o cantitate de muncă mai mare decât cea cuprinsă în ele, și dacă comparăm, pe de o parte, marfa înainte de acest schimb și, pe de altă parte, produsul rezultat din schimbul mărfii pe munca vie, constatăm că marfa s-a schimbat pe propria ei valoare (echivalent) + un

excedent peste propria ei valoare, plusvaloarea. Ar fi însă absurd să spui, pornind de la aceasta, că valoarea mărfii = valoarea ei + un excedent peste această valoare. De aceea, dacă marfa se schimbă ca marfă pe altă marfă, și nu se schimbă, ca capital, pe muncă vie, atunci ea se schimbă — în măsura în care aici are loc un schimb de echivalente — pe aceeași cantitate de muncă materializată cuprinsă chiar în această marfă.

De menționat doar faptul că, după părerea lui M[althus], profitul este dat direct într-o formă finită în valoarea mărfii și că pentru el este clar un lucru — marfa comandă mereu o cantitate mai mare de muncă decât este cuprinsă în ea.

„Totmai pentru că munca pe care o reclamă de obicei o marfă este egală cu munca cheltuită efectiv pentru producerea ei, cu adaosul profitului, avem dreptul s-o considerăm“ (the labour)¹⁾ „ca măsură a valorii. Dacă, prin urmare, considerăm că *valoarea obișnuită a unei mărfi* este determinată de *condițiile naturale și necesare* ale furnizării, atunci nu încapă nici o îndoială că numai munca, pe care poate s-o reclame de obicei, poate servi ca măsură a acestor condiții“ („Defin. in Pol. Ec.“, London, 1827, p. 214).

„*Cheltuieli de producție elementare* — o expresie absolut echivalentă pentru condițiile furnizării“ (Edit. Cazenove, Lond., 1853, l. c. p. 14).

„Măsura condițiilor furnizării: cantitatea de muncă cu care se schimbă marfa când ea se află în starea ei naturală și obișnuită“ (Edit. Caze[nove], l. c. p. 14).

„Cantitatea de muncă reclamată de o marfă reprezintă exact cantitatea de muncă cheltuită pentru producerea ei plus profitul la capitalul avansat; ea reprezintă deci efectiv și măsoară condițiile naturale și necesare ale furnizării, cheltuielile de producție elementare, care determină valoarea“ (Ed. Caze[nove], l. c. p. 125).

„Deși cererea pentru o marfă oarecare nu este proporțională cu *cantitatea* altei mărfi pe care cumpărătorul primei mărfi este dispus și în stare să o dea în schimb, ea este în realitate proporțională cu *cantitatea de muncă* pe care cumpărătorul vrea s-o dea, și aceasta deoarece: *cantitatea de muncă* pe care o comandă de obicei o marfă reprezintă exact cererea efectivă pentru această marfă, pentru că ea reprezintă exact *cantitatea de muncă și de profit necesară pentru furnizare*, în timp ce *cantitatea efectivă* de muncă pe care o marfă poate s-o comanda, dacă se abate de la cantitatea de muncă obișnuită, reprezintă un excedent sau o lipsă de cerere, provocate de cauze temporare“ (Ed. Caze[nove], l. c. p. 135).

M[althus] are dreptate și în acest caz. Conditions of supply²⁾, i.e. condițiile producției sau, mai exact, ale reproducției mărfii pe baza producției capitaliste constau în aceea că marfa

1) — munca. — Nota trad.

2) — Condițiile furnizării. — Nota trad.

sau valoarea ei (banii în care ea se transformă) se schimbă în procesul producției sau reproducției ei pe o cantitate mai mare de muncă decît cea cuprinsă în ea, căci marfa este produsă numai în scopul de a se realiza un profit.

De pildă, un fabricant de stambă și-a vîndut stamba. Condiția furnizării unei noi cantități de stambă constă în aceea că, în procesul de reproducție a stambei, fabricantul caută să schimbe banii — valoarea de schimb a stambei — pe o cantitate mai mare de muncă decît cea cuprinsă în ea sau decît cea reprezentată în bani. Fabricantul de stambă produce stamba în calitate de capitalist. Ceea ce dorește el să producă nu este stamba, ci profitul. Producția de stambă este doar mijlocul de a produce profit. Dar ce rezultă de aici? În stamba produsă este cuprins mai mult timp de muncă, mai multă muncă decît în stamba avansată. Acest timp de supramuncă, plusvaloarea, se exprimă și în surplus produce ¹⁾, într-o cantitate de stambă mai mare decît cea care a fost schimbată pe muncă. Prin urmare, o parte din produs nu înlocuiește stamba care a fost schimbată pe muncă, ci constituie un surplus produce, care aparține fabricantului. Sau dacă avem în vedere produsul în ansamblu, atunci fiecare cot de stambă conține o parte alicotă sau valoarea lui conține o parte alicotă pentru care nu se plătește nici un echivalent și care reprezintă muncă neplătită. Dacă, așadar, fabricantul vinde cotul de stambă la valoarea lui, adică dacă îl schimbă pe bani sau pe marfă, care conțin un timp de muncă egal, atunci el realizează o anumită sumă de bani, sau obține o anumită cantitate de marfă care nu-l costă nimic. Căci el nu vinde stamba la timpul de muncă pe care l-a plătit, ci la timpul de muncă cuprins în această stambă, iar o parte din acest timp de muncă [756] nu l-a plătit. Stamba cuprinde un timp de muncă egal, de pildă, cu 12 șilingi, din care fabricantul a plătit numai 8 șilingi. El vinde marfa cu 12 șilingi, dacă o vinde la valoarea ei, și cîștigă, prin urmare, 4 șilingi.

[2. Concepția vulgară a lui Malthus asupra plusvalorii]

În ceea ce-l privește pe cumpărător, el plătește, conform presupunerii noastre, în orice împrejurări numai valoarea stambei. Adică el dă o sumă de bani în care este cuprins tot atîta timp de muncă [cît] este cuprins în stambă. Aici sînt

¹⁾ — plusprodus. — Nota trad.

posibile numai trei cazuri. Cumpărătorul este capitalist. Banii (i.e. valoarea mărfii) cu care plătește stamba cuprind și ei o parte din munca neplătită. Dacă, prin urmare, unul vinde muncă neplătită, celălalt cumpără cu muncă neplătită. Fiecare din ei realizează muncă neplătită, unul în calitate de vînzător, celălalt în calitate de cumpărător. Sau cumpărătorul este independent producer ¹⁾. În acest caz, el primește un echivalent pentru echivalent. Că munca pe care vînzătorul o vinde în marfă este plătită sau nu — acest lucru nu-l interesează pe cumpărător. El primește tot atîta muncă materializată cîtă dă. Sau, în sfîrșit, cumpărătorul este muncitor salariat. Și în acest caz, el primește, ca orice alt cumpărător — presupunînd că marfa se vinde la valoarea ei —, pentru banii lui un echivalent sub formă de marfă. El primește în marfă tot atîta muncă materializată cîtă dă în bani. Dar pentru banii care constituie salariul său, el a dat mai multă muncă decît este cuprinsă în acești bani. El a înlocuit munca cuprinsă în el și a adăugat supramunca, pe care o dă gratis. El a plătit, așadar, banii peste valoarea lor și plătește deci și echivalentul banilor — stamba etc. — peste valoarea ei. Prin urmare, pentru el ca purchaser ²⁾, costul este mai mare decît pentru seller-ul ³⁾ oricărei mărfi, deși în marfă el primește un echivalent pentru banii săi; dar în bani el nu primește un echivalent pentru munca sa, ci, dimpotrivă, munca dată reprezintă mai mult decît echivalentul. Muncitorul este deci singurul care plătește toate mărfurile peste valoarea lor, chiar atunci cînd le cumpără la valoarea lor, pentru că el a cumpărat echivalentul general pentru muncă, banii, peste valoarea lor. Pentru cel ce vinde marfa muncitorului nu rezultă deci de aici nici un cîștig. Muncitorul nu-i plătește mai mult decît oricare alt cumpărător, el îi plătește valoarea muncii. De fapt, capitalistul care vinde muncitorului marfa produsă de acesta realizează un profit din această vînzare, dar numai același profit pe care-l realizează vînzîndu-și marfa oricărui alt cumpărător. Profitul capitalistului — atunci cînd el vinde marfa muncitorului său — nu provine din faptul că vinde marfa peste valoarea ei, ci din faptul că el a cumpărat-o realmente înainte, în procesul producției, de la muncitor sub valoarea ei.

Și iată că domnul M[althus], la care valorificarea mărfii ca capital se transformă în valoarea ei, îi transformă consec-

¹⁾ — producător independent. — Nota trad.

²⁾ — cumpărător. — Nota trad.

³⁾ — vînzătorul. — Nota trad.

vent pe toți cumpărătorii în muncitori salariați, cu alte cuvinte, după el, toți cumpărătorii schimbă cu capitalistul nu marfă, ci muncă nemijlocită și toți îi dau în schimb capitalistului mai multă muncă decât este cuprinsă în marfă, în timp ce, dimpotrivă, profitul capitalistului provine din aceea că el *vinde toată munca* cuprinsă în marfă, deși a plătit numai o parte din munca cuprinsă în marfă. Așadar, în timp ce la R[icardo] dificultatea provine din faptul că legea schimbului de mărfuri nu explică direct schimbul dintre capital și munca salariată, ci, dimpotrivă, pare să o contrazică, M[althus] rezolvă această dificultate prin aceea că cumpărarea (schimbul) de mărfuri este transformată de el în schimb între capital și muncă salariată. M[althus] nu înțelege deosebirea dintre suma totală a muncii cuprinse într-o marfă și suma muncii plătite cuprinse în marfa respectivă. Tocmai această deosebire constituie sursa profitului. În continuare însă, M[althus] este nevoit să deducă profitul din faptul că vânzătorul vinde marfa nu numai *peste* ceea ce-l costă pe el (și acest lucru îl face capitalistul), ci *peste* ceea ce costă ea, și ajunge deci din nou la concepția vulgară a profitului upon expropriation ¹⁾, să deducă, așadar, plusvaloarea din faptul că vânzătorul vinde marfa *peste* valoarea ei (i.e. la un timp de muncă mai mare decât cel cuprins în ea). Așadar, ceea ce el câștigă ca vânzător al unei mărfi pierde ca cumpărător al altei mărfi, și este absolut de neînțeles cum printr-o asemenea urcare nominală generală a prețurilor poate cineva „să câștige“ realmente [757]. Îndeosebi este de neînțeles cum societatea en masse se poate îmbogăți de pe urma acestui fapt, cum poate el să ducă la formarea unei plusvalori reale sau a unui surplus produce real. Concepție absurdă, stupidă.

Trecerea de la încercarea confuză a d-lui Malthus, care însă intuieste just și este conștient de dificultatea pe care nu o depășește, ca, pornind de la tezele lui A. Smith, care, după cum am văzut, exprimă cu naivitate toate elementele contradictorii, devenind astfel sursă, punct de plecare pentru concepții diametral opuse, să prezinte, în opoziție cu Ricardo, o teorie nouă și să cucerească „the first rank“ ²⁾, trecerea de la această încercare la stupida concepție vulgară se face precum urmează :

Analizând valorificarea mărfii ca capital — adică analizând marfa în schimbul ei cu munca productivă vie —, [vedem] că marfa comandă, în afară de timpul de muncă cuprins în ea

¹⁾ — din înstrăinare. — *Nota trad.*

²⁾ — locul întâi. — *Nota trad.*

sub forma echivalentului pe care-l reproduce muncitorul, și un timp de supramuncă, care constituie sursa profitului. Dacă acum transferăm această *valorificare a mărfii* asupra *valorii* ei, atunci fiecare cumpărător al mărfii trebuie să se manifeste față de ea ca muncitor, ceea ce înseamnă că în afară de cantitatea de muncă cuprinsă în marfă să dea în schimb — la cumpărare — o cantitate suplimentară de muncă. Întrucît, *în afară de muncitori*, ceilalți cumpărători *nu* se manifestă față de marfă ca muncitori {chiar cînd muncitorul apare ca simplu cumpărător de mărfuri, vechea diferență inițială se menține indirect}, trebuie să admitem că ei nu dau, ce-i drept, direct mai multă muncă decât este cuprinsă în marfă, dar ei dau ceea ce este același lucru, o valoare care conține o cantitate mai mare de muncă. Cu această [cantitate] de „supramuncă sau, ceea ce este același lucru, valoare care cuprinde mai multă muncă“ se face trecerea. In fact ¹⁾, problema se reduce la următoarele : valoarea unei mărfi constă în valoarea pe care cumpărătorul o plătește pentru ea, și această valoare [este] egală cu echivalentul (valoarea) mărfii + un excedent peste această valoare, o plusvaloare. Așadar, o concepție vulgară. Profitul constă în aceea că o marfă este *vîndută mai scump decât este cumpărată*. Cumpărătorul o cumpără cu mai multă muncă sau muncă materializată decât l-a costat pe vânzător.

Dar dacă cumpărătorul este el însuși capitalist, vânzător de marfă, iar banii săi — mijloacele sale de cumpărare — reprezintă numai marfă vîndută, rezultă numai că amîndoi își vînd unul altuia marfa prea scump și se înșală astfel reciproc, se înșală în aceeași măsură, atunci cînd amîndoi realizează numai rata generală a profitului. Așadar, de unde trebuie să vină cumpărătorii care să-i plătească capitalistului o quantity ²⁾ de muncă egală cu munca cuprinsă în marfa sa + profitul acestuia ? De exemplu. Marfa îl costă pe vânzător 10 șilingi. El o vinde cu 12 șilingi. El comandă astfel muncă nu numai de 10 șilingi, ci de 2 șilingi mai mult. Dar cumpărătorul își vinde și el marfa, care costă 10 șilingi, cu 12 șilingi. În felul acesta, fiecare pierde ca cumpărător ceea ce a câștigat ca vânzător. Singura excepție o constituie clasa muncitoare. Căci, dat fiind că prețul produsului depășește prețul său de cost, muncitorii pot cumpăra din nou numai o parte din produs, și astfel cealaltă parte din produs, sau prețul acestei alte părți, este profit pentru capitalist. Întrucît însă profitul provine tocmai din

¹⁾ — De fapt. — *Nota trad.*

²⁾ — cantitate. — *Nota trad.*

faptul că muncitorii pot cumpăra din nou numai o parte din produs, capitalistul (clasa capitaliștilor) nu-și poate realiza niciodată profitul [numai] datorită cererii muncitorilor, nu-l poate realiza schimbând întregul produs pe salariu, ci, dimpotrivă, îl poate realiza numai datorită faptului că *întregul* salariu este schimbat numai pe o parte din produs. Așadar, în afară de muncitori este nevoie de o altă cerere și de alți cumpărători, căci altfel n-ar exista nici un profit. Cine sînt aceștia? Dacă sînt capitaliști, vînzători, atunci intervine autoînșelarea sus-menționată a clasei capitaliștilor, prin aceea că capitaliștii urcă nominal prețul mărfurilor lor, și fiecare cîștigă ca vînzător ceea ce pierde ca cumpărător. Este, prin urmare, *nevoie de cumpărători care să nu fie vînzători* pentru a putea capitalistul să-și realizeze profitul, să [poată] vinde mărfurile „la valoarea lor”. De aici necesitatea landlorzilor, pensionarilor, sinecuriștilor, popilor etc., inclusiv a lacheilor și servitorilor lor. Cum anume intră acești „cumpărători” în posesia [758] mijloacelor de cumpărare — cum anume trebuie ei să ia mai întîi de la capitaliști o parte din produsele lor fără să dea vreun echivalent, pentru ca apoi cu partea astfel luată să cumpere mai puțin decît un echivalent —, acest lucru domnul Malthus nu-l explică. În orice caz, de aici rezultă a sa plea ¹⁾ pentru o cît mai numeroasă clasă neproductivă, ca vînzătorii să poată găsi o piață, o demand ²⁾ pentru a lor supply ³⁾. Și așa se face că autorul pamfletului despre populație ⁸⁾ predică ca o condiție a producției un supraconsum permanent și apropierea de către trîndavi a unei părți cît mai mari din produsul anual. La această plea, care decurge necesarmente din teorie, se adaugă faptul că capitalul reprezintă *tendința spre o avuție abstractă, tendința de valorificare*, tendință ce poate fi realizată însă numai datorită faptului că există o clasă de cumpărători, care reprezintă *tendința de cheltuire, consum, risipă*, adică numai datorită faptului că există clase neproductive, care sînt cumpărători fără a fi vînzători.

[3. Trăsături comune ale malthusienilor și ricardienilor
în poziția față de clasa muncitoare]

Pe această bază, în deceniul al doilea (perioada 1820—1830 este în genere pentru English political economy ⁴⁾ marea epocă

¹⁾ — pledoarie. — *Nota trad.*

²⁾ — cerere. — *Nota trad.*

³⁾ — ofertă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — economia politică engleză. — *Nota trad.*

metafizică) a avut loc frumoasa dispută dintre malthusieni și ricardieni. Ca și malthusienii, aceștia din urmă considerau necesar ca muncitorul să nu-și aproprieze produsul, ci o parte din acesta să revină capitalistului, pentru ca el, muncitorul, să fie *stimulat să producă* și astfel să se asigure sporirea avuției. Dar ricardienii combat vehement concepția malthusienilor potrivit căreia landlords, states and church synecurists, and a whole lot of idle retainers, must first lay hold — without any equivalent — of a part of the capitalists produce ¹⁾ (exact așa cum procedează capitalistul cu muncitorul), pentru ca muncitorul să cumpere apoi de la capitaliști cu un profit pentru aceștia din urmă propriile lor mărfuri. Dar ricardienii afirmă același lucru cu privire la muncitori. Pentru a spori acumularea, și deci cererea de muncă, muncitorul trebuie să cedeze pe gratis o cantitate cît mai mare din propriul său produs capitalistului, pentru ca acesta din urmă să retransforme în capital net revenue ²⁾ sporit în felul acesta. Același lucru îl afirmă malthusianul. De la capitaliștii industriali trebuie luat gratis cît mai mult, sub formă de rentă, impozit etc., astfel ca ceea ce le-a rămas să poată fi vîndut cu un profit pentru ei „acționarilor” involuntari. Muncitorul nu trebuie să-și aproprieze propriul său produs pentru a nu pierde imboldul de a munci, afirmă ricardienii împreună cu malthusienii. Capitalistul industrial trebuie să cedeze o parte din produsul său claselor pur consumatoare — fruges consumere nati ³⁾ —, pentru ca aceste clase să schimbe din nou cu capitalistul industrial, în condiții dezavantajoase pentru ele, partea pe care i-au cedat-o. Altfel capitalistul ar pierde imboldul de a produce, care constă tocmai în aceea că el realizează un profit mare, își vinde marfa cu mult peste valoarea ei. La această amuzantă luptă vom reveni mai tîrziu.

[4. Interpretarea unilaterală de către Malthus
a teoriei valorii a lui Smith. Folosirea de către Malthus
a tezelor eronate ale lui Smith în polemica cu Ricardo]

În primul rînd vrem să dovedim că Malthus a ajuns la o concepție cu totul banală :

¹⁾ — în primul rînd landlorzii și sinecuriștii statului și bisericii, precum și o întreagă cohortă de lachei trîndavi trebuie să-și aproprieze — fără nici un echivalent — o parte din produsul capitalistului. — *Nota trad.*

²⁾ — venitul net. — *Nota trad.*

³⁾ — născuți pentru a se bucura de roadele pămîntului (*Horafiu, Epistole*). — *Nota trad.*

„Oricît de mare ar fi numărul tranzacțiilor intermediare prin care trebuie să treacă mărfurile, indiferent dacă producătorii își trimit mărfurile în China sau le vînd acolo unde au fost produse, problema dacă ei vor obține pentru aceste mărfuri un preț de piață suficient depinde exclusiv de faptul *dacă producătorii își pot înlocui capitalurile cu profitul obișnuit*, așa încît să fie în stare să-și continue cu succes afacerile. *Dar ce sînt capitalurile lor?* Ele sînt, așa cum afirmă A. Smith, uneltele cu ajutorul cărora se lucrează, materialele care sînt prelucrate și mijloacele de a comanda cantitatea necesară de muncă“ [p. 70].

(Și aceasta, consideră el, este all the labour worked up in the commodity ¹⁾. Profitul este un *excedent* peste expended labour ²⁾ astfel pentru producerea mărfii. Așadar, în fact nominal surcharge over the cost of the commodity ³⁾. Și pentru a nu exista nici o îndoială asupra părerii sale, el îl citează aprobator, spre a-și valida propria sa concepție, pe colonelul Torrens : „*On the Production of Wealth*“, Ch. VI, p. 349 :

„Cererea efectivă constă în posibilitatea și înclinația *consumatorilor*“ {opozitia dintre cumpărători și vînzători devine opozitia dintre consumers și producers ⁴⁾} [759] de a da pentru mărfuri, fie prin schimbul direct, fie prin cel indirect, o anumită parte, mai mare, din toate părțile „componente ale capitalului, decît costă producția lor“ („*Defin.*“ ed. *Cazfenove*, p. 70, 71).

Și însuși domnul Cazenove, editor, apologet și comentator al „*Definitions*“ ale lui Malthus, spune :

„Profitul nu depinde de proporția în care mărfurile se schimbă între ele“

{dealtfel, dacă ar fi analizat numai schimbul de mărfuri dintre capitaliști, teoria malthusiană ar fi apărut, în măsura în care aici nu este vorba de schimbul cu muncitorii, care în afară de labour nu au să schimbe cu capitaliștii nici o altă commodity, ca simplu reciproque surcharge, nominal surcharge of the price of their commodities ⁵⁾. De aceea trebuie să se facă abstracție de schimbul de mărfuri și oamenii care nu produc mărfuri trebuie să schimbe bani},

¹⁾ — întreaga muncă investită în marfă. — *Nota trad.*

²⁾ — munca cheltuită. — *Nota trad.*

³⁾ — de fapt un adaos nominal la cheltuielile mărfii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — consumatori și producători. — *Nota trad.*

⁵⁾ — adaos reciproc, adaos nominal la prețul mărfurilor lor. —

Nota trad.

„pentru că la fiecare nivel al profitului poate să existe același raport de schimb, depinde însă de raportul dintre prețul mărfii și salariu, sau de suma de bani necesară pentru acoperirea costurilor inițiale, și acesta este întotdeauna determinat de măsura în care sacrificiul pe care îl face cumpărătorul, sau valoarea muncii pe care o *dă el* pentru a achiziționa o marfă, depășește cheltuiala făcută de producător pentru a aduce marfa pe piață“ (*Cazenove* l. c. p. 46).

Pentru a ajunge la aceste frumoase rezultate, M[althus] a trebuit să facă foarte mari pregătiri teoretice. D'abord ¹⁾, considerînd o latură a concepției lui A. Smith potrivit căreia valoarea mărfii = quantity of labour which it commands, or by which it is commanded, or against which it exchanges ²⁾, trebuiau înlăturate obiecțiile aduse chiar de A. Smith și de cei care i-au urmat, inclusiv de Malthus, că *valoarea unei mărfi*, că valoarea, poate să fie măsură a valorii.

Lucrarea „*The Measure of Value stated and illustrated*“, London, 1823, este o adevărată mostră de cretinism, care, îmbătîndu-se cu propria-i cazuistică, se strecoară printre propriile confuzii lăuntrice și a cărei expunere greoaie și stingace lasă cititorului naiv și incompetent impresia că, dacă pentru el este greu să clarifice această confuzie, cauza acestei dificultăți nu rezidă în contradicția dintre confuzie și claritate, ci în incapacitatea lui de a înțelege.

Ceea ce trebuie să facă Malthus în primul rînd este să șteargă din nou delimitarea făcută de R[icardo] între „value of labour“ și „quantity of labour“ ³⁾ și să reducă la un singur aspect eronat acea alăturare care exista la Smith.

„O cantitate de muncă dată trebuie să aibă aceeași valoare ca salariul care o comandă sau pentru care ea este schimbată de fapt“ („*The Measure of Value stated and illustrated*“, Lond., 1823, p. 51).

Scopul acestei fraze : a pune pe același plan *quantity of labour* și *value of labour*.

În sine, această frază exprimă o simplă tautologie, un truism absurd. Întrucît *wages* ³⁾, sau ceea ce „for which it“ (a quantity of labour) „exchanges“ ⁴⁾, constituie valoarea acestei cantități de muncă, este o tautologie să afirmi că valoarea unei cantități de muncă determinate este egală cu *salariul* sau

¹⁾ — În primul rînd. — *Nota trad.*

²⁾ — cantitatea de muncă pe care ea o comandă sau pentru care este comandată sau pe care este schimbată. — *Nota trad.*

³⁾ — salariile. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „pentru care ea“ (o cantitate de muncă) „este schimbată“. — *Nota trad.*

cu masa de bani sau de mărfuri cu care se schimbă această muncă. Cu alte cuvinte, aceasta nu înseamnă decât că valoarea de schimb a unei cantități de muncă determinate = valoarea ei de schimb, alias called wages ¹⁾. De aici nu rezultă nicidecum {abstracție făcînd de faptul că nu munca se schimbă direct pe salariu, ci capacitatea de muncă, confuzie care face posibil nonsensul} că o cantitate de muncă determinată este egală cu cantitatea de muncă cuprinsă în salariu sau în banii sau mărfurile care reprezintă salariul. Dacă un muncitor muncește 12 ore și primește ca salariu produsul a 6 ore de muncă, atunci acest produs de 6 ore de muncă constituie value pentru 12 ore de muncă (deoarece wages, the exchangeable commodity for ²⁾ [12 ore de muncă]). De aici nu rezultă că 6 ore de muncă = 12 ore, sau că marfa care reprezintă 6 ore este egală cu marfa care reprezintă 12 ore de muncă. Nu rezultă că valoarea salariului = valoarea produsului în care este reprezentată munca. De aici rezultă doar că value of labour ³⁾ (pentru că este măsurată prin value a capacității de muncă, nu prin munca efectuată de muncă), [760] value of a given quantity of labour ⁴⁾ conține mai puțină muncă decât cumpără ea; că, de aceea, valoarea mărfii în care este reprezentată munca cumpărată este foarte diferită de valoarea mărfurilor cu care această given quantity of labour was purchased, or by which it was commanded ⁵⁾.

Domnul M[althus] ajunge la concluzia diametral opusă. Deoarece valoarea unei cantități de muncă date = valoarea ei, rezultă, după părerea lui, că valoarea în care este reprezentată această cantitate de muncă = valoarea salariului. Rezultă mai departe că munca nemijlocită (deci după ce se scad mijloacele de producție) care este absorbită de o marfă care este cuprinsă în ea nu creează o valoare mai mare decât cea care s-a plătit pentru ea; reproduce numai value of wages ⁶⁾. Chiar de aici reiese că profitul nu poate fi explicat dacă valoarea mărfurilor este determinată de munca cuprinsă în ele, că trebuie dedus din altă sursă, și anume trebuie să se pornească de la premisa că valoarea unei mărfi trebuie să cuprindă profitul pe care-l realizează. Căci munca cheltuită pentru produ-

¹⁾ — numită și salariu. — *Nota trad.*

²⁾ — salariul reprezintă marfa care poate fi schimbată pe. — *Nota trad.*

³⁾ — valoarea muncii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — valoarea unei cantități de muncă date. — *Nota trad.*

⁵⁾ — cantitate de muncă dată a fost cumpărată sau de care ea a fost comandată. — *Nota trad.*

⁶⁾ — valoarea salariului. — *Nota trad.*

cerea ei constă: 1. din munca cuprinsă în mașinile uzate etc. — și care de aceea apare din nou în valoarea produsului. 2. din munca cuprinsă în raw produce ¹⁾ folosită. Amîndouă aceste elemente nu sporesc, evident, în virtutea faptului că devin elemente de producție ale unei mărfi noi, cantitatea de muncă cuprinsă în ele înainte de producerea noii mărfi. Rămîne prin urmare 3. munca cuprinsă în wages, care va fi schimbată pe muncă vie. Aceasta din urmă însă, după părerea lui M[althus], nu este mai mare decât munca materializată, against it is exchanges ²⁾. Hence ³⁾, marfa nu conține nici o parte de muncă neplătită, ci numai muncă care înlocuiește un echivalent. Hence ³⁾, rezultă că, dacă valoarea mărfii ar fi determinată de munca cuprinsă în ea, marfa nu ar aduce nici un profit. Dacă deci aduce un profit, atunci acesta este un *excedent* al prețului mărfii peste munca cuprinsă în ea. Așadar, pentru a fi vîndută la valoarea ei (care include profitul), munca trebuie să comande a quantity of labour = the quantity of labour worked up in itself + a surplus of labour, representing the profits realized in the purchase of the commodity ⁴⁾.

[5. Interpretarea dată de Malthus tezei smithiene a valorii invariabile a muncii]

Pentru a demonstra că *labour*, nu cantitatea de muncă necesară pentru producere, ci *labour* ca marfă, servește ca măsură a valorilor, M[althus] susține mai departe că

„valoarea muncii este constantă“ (*The Measure of value etc.*, p. 29, Notă).

{Nimic original, doar o parafrază și dezvoltare a tezei lui A. Smith, l. I. ch. V, éd. Garn[ier], t. I, p. 65, 66 :

„Se poate spune că întotdeauna și pretutindeni cantități de muncă egale sînt de o valoare egală pentru muncitor. În condiții normale de sănătate, putere și inteligență, în gradul său obișnuit de pricepere și de îndemînare, el va sacrifica întotdeauna aceeași parte din liniștea, libertatea și fericirea sa. Prețul pe care-l plătește e neapărat întotdeauna același, oricare ar fi cantitatea de bunuri pe care o primește în schimb.

¹⁾ — materia primă. — *Nota trad.*

²⁾ — pe care ea se schimbă. — *Nota trad.*

³⁾ — Așadar. — *Nota trad.*

⁴⁾ — o cantitate de muncă = cantitatea de muncă folosită în ea însăși + un excedent de muncă, reprezentînd profitul realizat la vînzarea mărfii. — *Nota trad.*

Cu acest preț, într-adevăr, poate cumpăra uneori o cantitate mai mare din acestea, alteleori una mai mică; valoarea lor însă e aceea care variază, nu valoarea muncii cu care ele se cumpără. În toate timpurile și locurile este *scump* ceea ce se obține cu greutate, sau costă multă muncă pentru a se dobîndi, și *ieftin* ceea ce se obține ușor, sau cu foarte puțină muncă. Prin urmare, numai munca, fiind aceea care niciodată nu variază în valoarea sa, numai ea este etalonul adevărat și definitiv după care valoarea tuturor mărfurilor poate fi, întotdeauna și oriunde, apreciată și comparată} [Versiunea românească: A. Smith, „Avuția națiunilor“, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, vol. I, p. 26].

{Mai departe, descoperirea lui M[althus], de care este atît de mîndru și despre care spune că el este primul care a făcut-o, și anume că valoarea este egală cu cantitatea de muncă cuprinsă în marfă plus o quantity of labour, care reprezintă profitul, este și ea, după cum se pare, o simplă alăturare a două fraze ale lui Smith (M[althus] a fost întotdeauna un plagiator): I. I, ch. VI (éd. G[arnier], t. I, p. 100.) :

„Trebuie observat că valoarea reală a diferitelor părți componente ale prețului este măsurată cu cantitatea de muncă pe care fiecare din ele o poate cumpăra sau de care poate dispune. Munca măsoară valoarea nu numai a acelei părți din preț care revine *muncii*, ci și valoarea părții care se descompune în *rentă* și a părții care se descompune în *profit*“ } [Versiunea românească, vol. I, p. 38].

[761] În acest sens, Malthus spune :

„Dacă cererea de muncă crește, atunci salariile mai mari ale muncitorilor nu provin dintr-o creștere a valorii muncii, ci dintr-o scădere a valorii produsului pe care se schimbă munca. În cazurile cînd există o abundență de muncă, salariile scăzute ale muncitorilor provin dintr-o creștere a valorii produsului, și nu dintr-o scădere a valorii mărfii“ (*The Measure of Value etc.*, p. 35) (cf. p. 33—35).

Bailey ridiculizează foarte bine, precum urmează, *argumentarea* lui M[althus] (invariable value of labour ¹⁾) că value of labour este constantă (demonstrația ulterioară este a lui M[althus], nu a lui Smith; îndeosebi teza) :

„În același mod se poate demonstra despre orice articol că are o valoare invariabilă, de pildă, despre 10 iarzi de postav. Căci, indiferent dacă dăm 5 l.st. sau 10 l.st. pentru cei 10 iarzi, suma dată va fi întotdeauna egală cu valoarea postavului pentru care este plătită, sau, cu alte cuvinte, va avea o valoare invariabilă în raport cu postavul. Dar ceea ce se dă pentru un lucru care are valoare invariabilă trebuie să aibă tot o valoare invariabilă, drept care cei 10 iarzi de postav trebuie să aibă o valoare invariabilă... Este tot atît de inutil să menționezi în mod invariabil salariul în valoare — pentru că el, deși variază în ceea ce privește cantitatea, comandă aceeași cantitate de muncă — pe cît este de inutil să menționezi ca invariabilă în ce

1) — valoarea invariabilă a muncii. — *Nota trad.*

privește valoarea *suma* care trebuie plătită pentru o pălărie, pentru că, deși variază, fiind odată mai mare, altădată mai mică, poți cumpăra cu ea întotdeauna o pălărie“ („*A Critical Dissertation on the Nature, Measures and Causes of Value etc.*“, London, 1825, p. 145, 146, 147).

În aceeași lucrare, Bailey ridiculizează cu mult sarcasm tabelele absurde, dar cu pretenții de profunzime, în care M[althus] „ilustrează“ a sa measure of value ¹⁾.

În a sa „*Definitions in Polit. Econ.*“ (London, 1827), în care își dezlănțuie mînia împotriva sarcasmelor lui Bailey, M[althus] încearcă, între altele, să demonstreze *invariable value of labour* după cum urmează :

„O grupă însemnată de mărfuri, de pildă materiile prime, cresc odată cu progresul societății în comparație cu munca, în timp ce articolele prelucrate scad. De aceea, nu sintem departe de adevăr cînd afirmăm că, în medie, masa mărfurilor care comandă în aceeași țară o cantitate de muncă dată nu se poate schimba în mod esențial în decurs de cîteva secole“ (*“Definitions etc.”*, London, 1827, p. 206).

Tot așa de bine cum demonstrează „invariable value of labour“, demonstrează M[althus] și că o creștere a prețurilor în bani ale salariului trebuie să determine o creștere generală a prețurilor în bani ale mărfurilor.

„Cînd salariile în bani plătite pentru muncă cresc, în general, valoarea banilor scade proporțional; iar cînd valoarea banilor scade, prețurile mărfurilor cresc întotdeauna“ (*Defin. I. c. p. 34*).

Dacă value of money compared with labour ²⁾ scade, trebuie demonstrat imediat că value of all commodities compared with money ³⁾ a crescut, sau că value of money, not estimated in labour, but in the other commodities, has fallen ⁴⁾. M[althus] demonstrează acest lucru luîndu-l ca premisă.

[6. Folosirea de către Malthus a tezelor ricardiene cu privire la modificarea legii valorii în combaterea teoriei valorii bazate pe muncă]

Malthus pornește întreaga polemică împotriva determinării valorii de către R[icardo] de la tezele enunțate mai întîi de însuși R[icardo] cu privire la faptul că variations in exchan-

1) — măsură a valorii. — *Nota trad.*

2) — valoarea banilor comparată cu munca. — *Nota trad.*

3) — valoarea tuturor mărfurilor comparată cu banii. — *Nota trad.*

4) — valoarea banilor calculată nu în muncă, ci în alte mărfuri a scăzut. — *Nota trad.*

geable values of commodities, independent of the labour worked up in them, are produced by the different composition of capital as resulting from the process of circulation — different proportions of circulating and fixed capital, different degrees of durability in the fixed capital employed, different returns of circulating capital¹⁾. Pe scurt, de confuzia pe care o face R[icardo] între prețul de cost și value, prin aceea că interpretează egalizările prețului de cost, care sînt independente de mass of labour employed in the particular spheres of production²⁾, ca modificări ale valorii înseși, aruncînd astfel peste bord întregul principiu. Malthus sesizează aceste contradicții, puse în evidență de însuși Ricardo, față de determinarea valorii prin timpul de muncă și descoperite pentru prima oară de acesta nu pentru a le rezolva, ci numai pentru a reveni la concepții cu totul absurde și pentru a prezenta manifestarea fenomenelor contradictorii, traducerea lor în limbaj drept o rezolvare a lor. Vom întîlni aceeași metodă în perioada de destrămare a școlii r[icard]iene sau în perioada lui [James] Mill și Mac-Culloch, care, verbal, încearcă, prin definiții și distincții scolastice-absurde, să pună direct de acord fenomenele contradictorii cu legea generală, pentru a se debarasa de ele în raționamentele lor, drept care dispăre, dealtfel, însăși baza generală.

Pasajele în care M[althus] întoarce împotriva lui R[icardo] materialul împotriva legii valorii pe care i l-a furnizat chiar acesta sînt următoarele :

„A. Smith a arătat că cerealele au nevoie de un an pentru a se coace, iar vitele au nevoie de 4—5 ani pentru a putea fi sacrificate. Dacă, prin urmare, comparăm două cantități, de cereale și de carne, care au o valoare de schimb egală, atunci este sigur că apare o diferență în profitul de 15% realizat în cei 3 sau 4 ani suplimentari la capitalul investit în producerea cărnii ; abstracție făcînd de orice alte considerații, egalizarea diferenței s-ar face pentru o cantitate de muncă mult mai mică [762]. Și astfel putem avea două mărfuri cu o valoare de schimb egală, în timp ce munca acumulată și nemijlocită cuprinsă în una din aceste mărfuri este cu 40 sau 50% mai mică decît cea cuprinsă în cealaltă. Acesta este un fenomen care se petrece zilnic

¹⁾ — variațiile în valorile de schimb ale mărfurilor, independent de munca cheltuită în ele, sînt produse de compoziția diferită a capitalului, ce rezultă din procesul de circulație — proporțiile diferite ale capitalului fix și ale celui circulant, durabilitatea diferită a capitalurilor fixe folosite, timpurile de rotație diferite ale capitalului circulant. — *Nota trad.*

²⁾ — munca folosită în anumite sfere de producție. — *Nota trad.*

în țară cu o mare cantitate din mărfurile importate ; și dacă profitul ar scădea de la 15 la 8%, valoarea cărnii de vită în comparație cu cerealele ar scădea cu peste 20%“ (*The Measure of Value stated etc.*”, p. 10, 11).

Întrucît capitalul constă numai din mărfuri și o mare parte din mărfurile cuprinse în el sau care îl alcătuiesc au un preț (așadar, exchangeable value¹⁾ în sensul obișnuit al cuvîntului) care nu constă nici din accumulated [labour]²⁾, nici din immediate labour³⁾, ci, în măsura în care analizăm numai această marfă deosebită, dintr-un simplu adaos nominal la valoare, caused by the addition of the average profits⁴⁾, M[althus] spune :

„Munca nu este singurul element care intră în capital“ (*Defin.*, edit. Caz[enove], p. 29).

„Ce sînt cheltuielile de producție?... Cantitatea de muncă cheltuită în mod necesar pentru producerea mărfii și cuprinsă în uneltele și materialele consumate la producerea ei plus o cantitate suplimentară de muncă care corespunde profitului obișnuit la capitalul avansat pentru timpul cît a fost avansat“ (l. c., p. 74, 75).

„Din același motiv Mill comite o gravă eroare atunci cînd denumește capitalul muncă acumulată. Capitalul ar putea fi denumit, eventual, muncă acumulată plus profit, dar în nici un caz muncă acumulată, afară de cazul cînd ne hotărîm să spunem că profitul este muncă“ (l. c., p. 60, 61).

„Este absolut greșit să spui că valorile mărfurilor sînt reglate sau determinate de cantitatea de muncă și de capital necesară pentru producerea lor. Este absolut just să spui că ele sînt reglate de cantitatea de muncă și de profit necesară pentru producerea lor“ (l. c., p. 129).

În legătură cu aceasta, Cazenove menționează în nota de la p. 130 :

„Expresiei muncă și profit i se obiectează că cele două noțiuni nu sînt corelative deoarece munca este un factor activ, iar profitul un rezultat, prima este o cauză, celălalt o consecință. Din aceste motive, domnul Senior a înlocuit-o cu muncă și abținere... În orice caz trebuie să recunoaștem că nu abținerea și folosirea productivă a capitalului constituie izvorul profitului“.

După Senior :

„Cel ce-și transformă venitul în capital se lipsește de plăcerile pe care i le-ar procura cheltuirea acestui capital“.

¹⁾ — valoare de schimb. — *Nota trad.*

²⁾ — [muncă] acumulată. — *Nota trad.*

³⁾ — muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

⁴⁾ — provocat de adăugarea profitului mediu. — *Nota trad.*

Frumoasă explicație ! Valoarea mărfii constă din munca cuprinsă în ea plus profitul din munca cuprinsă în ea și din munca necuprinsă în ea, dar care trebuie plătită la cumpărarea mărfii.

Polemica dusă în continuare de M[althus] împotriva lui Ricardo] :

„Afirmatia“ lui Ricardo „că în aceeași măsură în care valoarea salariului crește profitul scade, și viceversa, [este] exactă numai pornind de la premisa că mărfuri pentru producerea cărora se cheltuiește aceeași cantitate de muncă au întotdeauna aceeași valoare, ceea ce este exact într-un caz din 500 și decurge în mod necesar din faptul că odată cu dezvoltarea civilizației și a tehnicii cantitatea de capital fix investit crește neconținut și face ca timpurile de rotație ale capitalului circulant să fie tot mai diferite și mai inegale“ („Defin.“, London, 1827, p. 31, 32).

(Același lucru la p. 53, 54 în ediția lui Caz[enove], unde Malthus spune textual :

„Starea naturală a lucrurilor“ denaturează măsura valorii a lui Ricardo pentru că această stare¹⁾ [face ca] „odată cu dezvoltarea civilizației și a tehnicii cantitatea de capital fix investit să crească neconținut și timpurile de rotație ale capitalului circulant să fie tot mai diferite și mai inegale“).

„Însuși domnul Ricardo admite importante excepții de la regula sa ; dar dacă se analizează cazurile care se numără printre excepțiile sale, adică acele cazuri în care cantitățile de capital fix investite sînt de mărime diferită și au durabilitate diferită și în care timpurile de rotație ale capitalului circulant investit sînt inegale, constatăm că aceste cazuri sînt atît de numeroase, încît regula poate fi considerată excepție, și excepția — regula“ (p. 50).

[7. Definiția vulgară a valorii dată de Malthus.

Concepția sa despre profit ca adaos la preț. Combaterea concepției lui Ricardo asupra salariului relativ]

În conformitate cu cele spuse mai înainte, M[althus] explică value²⁾ și astfel¹⁰⁾ :

„Evaluarea unei mărfi este bazată pe cheltuielile pe care le comportă ea pentru cumpărător sau pe sacrificiul pe care acesta trebuie să-l facă pentru a obține marfa și care este măsurat după cantitatea de muncă pe care o dă în schimb sau, ceea ce este același lucru, după cantitatea de muncă pe care o comandă marfa“ („Defin.“, edit. Caz[enove], p. 8, 9).

1) — stare. — Nota trad.

2) — valoarea. — Nota trad.

Ca o deosebire între M[althus] și R[icardo], Cazenove mai relevă :

[763] „Domnul Ricardo a considerat, ca și A. Smith, munca adevărată măsură a cheltuielilor ; dar el a folosit această măsură numai la cheltuielile de producție..., dar ea poate fi tot atît de bine măsură a cheltuielilor pentru cumpărător“ (l. c., p. 56, 57).

Cu alte cuvinte, valoarea unei mărfi este egală cu suma de bani pe care trebuie s-o plătească cumpărătorul, și această sumă de bani este evaluată cel mai bine în masa de common labour¹⁾ care poate fi cumpărată cu acești bani *. Ce anume determină această sumă de bani, el, firește, nu spune. Este concepția absolut ordinară existentă în common life²⁾ asupra acestui lucru. Simplă banalitate exprimată emfatic. Cu alte cuvinte, aceasta nu înseamnă decît că prețul de cost și valoarea sînt identice, o confuzie care la A. Smith și mai mult încă la Ricardo vine în contradicție cu analiza lor reală, dar pe care Malthus o ridică la rangul de lege. Este concepția despre valoare a filistinului din lumea concurenței care este prizonierul concurenței și care cunoaște numai aparența acesteia. Prin ce este atunci determinat prețul de cost ? Prin advances³⁾ + profit. Și prin ce este determinat profitul ? De unde provine fondul pentru acesta, de unde provine surplus produce în care este reprezentată această surplus value ? Dacă este vorba numai de o creștere nominală a prețului banilor, atunci nu este nimic mai ușor decît să crești valoarea mărfurilor. Și prin ce este determinată valoarea avansurilor ? Prin valoarea muncii cuprinse în ele, spune Malthus. Și prin ce este determinată aceasta ? Prin valoarea mărfurilor pe care se cheltuiește salariul. Și valoarea acestor mărfuri ? Prin valoarea muncii + profitul. Și așa ne învîrtim mereu într-un cerc. Să presupunem că muncitorului i se plătește realmente valoarea muncii sale, adică mărfurile (sau suma de bani) care constituie salariul său sînt egale cu valoarea mărfurilor (a sumei de bani) în care se realizează munca sa, astfel că, dacă primește un salariu de 100 de taleri, el adaugă la materia primă etc., pe scurt la advances, tot numai o valoare de 100 de taleri, în care caz profitul poate, în genere, să

* Malthus presupune existența profitului pentru a măsura ulterior masa valorii lui cu un etalon exterior. El nu atinge problema apariției profitului și a posibilității lui intrinseci.

1) — muncă obișnuită. — Nota trad.

2) — viața de toate zilele. — Nota trad.

3) — avansuri. — Nota trad.

constea numai dintr-un adaos pe care vânzătorul îl realizează la vânzarea mărfii peste valoarea ei *reală*. Acest lucru îl fac toți vânzătorii. Așadar, în măsura în care capitaliștii schimbă mărfurile între ei, nici unul din ei nu realizează ceva datorită acestui adaos, și cu atât mai puțin se creează pe această cale un fond suplimentar din care ei și-ar putea obține venituri. Numai capitaliștii ale căror mărfuri intră în consumul clasei muncitoare vor realiza un profit real, și nu unul imaginar, revăzând muncitorilor mărfurile mai scump decât le-au cumpărat de la ei. Mărfurile pe care ei le-au cumpărat de la muncitorii cu 100 de taleri sînt revândute de ei muncitorilor cu 110 taleri. Aceasta înseamnă că ei revînd numai 10/11 din produs și 1/11 rețin pentru ei. Ce altceva înseamnă aceasta decât că, de pildă, din cele 11 ore cît lucrează muncitorul, i se plătesc numai 10 ore, i se dă produsul numai a 10 ore, în timp ce o oră sau produsul unei ore revine fără echivalent capitalistului? Prin urmare, ce altceva înseamnă aceasta decât că — în raport cu clasa muncitoare — profitul provine din faptul că muncitorii dau *gratis* capitaliștilor o parte din munca lor, că deci „cantitatea de muncă“ does not come to the same thing as „value of labour“¹⁾? Toți ceilalți capitaliști ar obține însă numai un profit imaginar, deoarece ei nu ar avea această soluție.

Cît de puțin a înțeles M[althus] primele teze ale lui R[icardo], după cum n-a înțeles deloc că un profit nu este posibil decât printr-un surcharge²⁾ la valoare, ne-o dovedește, între altele, următorul pasaj :

„Se poate afirma că primele mărfuri, dacă sînt terminate și date spre întrebuințare, pot fi numai rezultatul muncii și că, de aceea, valoarea lor este determinată de cantitatea acestei munci; căci este cu desăvîrșire imposibil de conceput ca astfel de mărfuri să fie *folosite ca capital* pentru producerea altor mărfuri, *fără ca capitalistul să fie lipsit pentru o anumită perioadă de posibilitatea de a folosi capitalul avansat de el și de a obține în schimb o despăgubire sub formă de profit*. În stadiile inițiale ale societății, cînd aceste avansuri de muncă erau relativ mici, această despăgubire era mare și, datorită ratei ridicate a profitului, influența puternic valoarea acestor mărfuri. În stadiile avansate ale societății, profitul exercită o influență puternică asupra valorii capitalului și a mărfurilor datorită sporirii considerabile a cantității capitalului fix folosit și prelungirii intervalului în care o mare parte din capitalul circulant avansat este restituit din nou capi-

1) — nu este unul și același lucru cu „valoarea muncii“. — *Nota trad.*

2) — adaos. — *Nota trad.*

talistului, după trecerea acestui interval, din cîștigul obținut. În *ambele cazuri, proporția* în care mărfurile se schimbă între ele este influențată [esențial] de nivelul variabil al profitului...“ (*Definit. etc.*, edit. Caz[enove], p. 60).

Conceptul de salariu *relativ* este unul dintre marile merite ale lui Ricardo. Este vorba de faptul că *valoarea salariului* (deci și a *profitului*) depinde întru totul de raportul dintre partea zilei de muncă în care *muncitorul muncește pentru sine însuși* (pentru producerea sau reproducerea salariului său) și partea din timpul său care aparține capitalistului. Din punct de vedere economic, acest lucru este foarte important și este în fapt¹⁾ numai o altă expresie pentru adevărata teorie a plus-valorii¹¹⁾. El este important, de asemenea, pentru relația socială dintre cele două [764] clase. M[althus] simte că aici ceva nu este în regulă și de aceea trebuie să facă o obiecție.

„Pînă la Ricardo n-am întîlnit nici un autor care să folosească termenul de *salariu* sau salariu efectiv într-un sens care să presupună o oarecare proporție“.

(Ricardo vorbește despre *valoarea salariului*, care, ce-i drept, apare și ca partea din produs care revine muncitorului¹²⁾).

„Profitul într-adevăr, presupune o anumită proporție, iar *rata profitului a fost întotdeauna și pe bună dreptate exprimată în procente la valoarea capitalului avansat*“.

{Ce înțelege M[althus] prin value of advances²⁾ este foarte greu de spus, ba chiar pentru el — imposibil. După părerea lui, valoarea mărfii = advances cuprinse în ea + profitul. Deoarece advances constau nu numai din immediate labour³⁾, ci și din commodities, value of advances = advances in them + profit⁴⁾. Astfel, profitul = profit upon the advances + profit⁵⁾. Și așa în infinitum⁶⁾.

„Dar creșterea sau scăderea salariului nu s-a măsurat întotdeauna după raportul față de produsul total obținut prin cheltuirea unei anumite cantități de muncă, ci după cantitatea mai mare sau mai mică dintr-un anumit produs pe care o primește muncitorul, sau după posibilitatea mai mare sau mai mică a unui asemenea produs de a comanda nevoile și conforturile vieții“ (*Defin.*, *Lond.*, 1827, p. 29, 30).

1) — de fapt. — *Nota trad.*

2) — valoarea avansurilor. — *Nota trad.*

3) — muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

4) — valoarea avansurilor = avansurile cuprinse în ea + profitul.

— *Nota trad.*

5) — profitul la avansuri + profitul. — *Nota trad.*

6) — la infinit. — *Nota trad.*

Dat fiind că în condițiile producției capitaliste scopul nemijlocit este *valoarea de schimb* — sporirea valorii de schimb —, este important de știut cum se măsoară ea? Dat fiind că valoarea capitalului avansat este exprimată în bani (în bani reali sau bani de calcul), gradul acestei sporiri se măsoară potrivit mărimii în bani a capitalului, luându-se ca etalon un capital (o sumă de bani) de o anumită mărime — 100.

„Profitul la capital“ — spune M[althus] — reprezintă diferența dintre valoarea capitalului avansat și valoarea pe care o are marfa atunci când este vîndută sau folosită („Def. in Polit. Ec.“, Lond., 1827, p. 240, 241).

[8. Malthus despre munca productivă și acumulare]

[a] Muncă productivă și muncă neproductivă

„Venitul se cheltuiește pentru menținerea nemijlocită a vieții și pentru delectare, iar capitalul se cheltuiește pentru obținerea unui profit“ („Defin.“, Lond., 1827, p. 86).

Un muncitor și un servitor sînt „două unelte care sînt folosite pentru două scopuri cu totul diferite, primul trebuie să ajute la agonișirea avuției, celălalt — la consumarea ei“ (l. c., p. 94)¹.

Definiția următoare dată muncitorului productiv este bună :

Productive labourer¹) este cel care *directly augments* „his masters wealth“²) („Princ. of Pol. Ec.“ [London, 1836], p. 47).

Să luăm și alt pasaj :

„Singurul consum productiv în sensul propriu al cuvîntului este consumul și distrugerea avuției de către capitaliști în scopul producției... Muncitorul pe care-l folosește capitalistul consumă, desigur, partea din salariul său pe care nu o economisește ca venit pentru a trăi și a se delecta, și nu ca capital, în scopul producției. El este un *consumator productiv pentru persoana care îl folosește și pentru stat*, dar, strict vorbind, nu pentru sine însuși“ („Defin.“, ed. Caz[enove], p. 30).

[b] Acumulare

„Nici un economist din zilele noastre nu poate să înțeleagă prin *economisire* numai tezaurizare; și dacă facem abstracție de această operație limitată și sterilă, atunci nu ne putem imagina nici o altă

¹) — Muncitor productiv. — Nota trad.

²) — sporește nemijlocit „avuția patronului său“. — Nota trad.

accepție a acestui termen decît aceea care trebuie să decurgă din folosirea diferită a ceea ce a fost economisit, bazată pe deosebirea reală dintre diferitele feluri de muncă angajate cu mijloacele economisite“ („Princ. of Pol. Ec.“, p. 38, 39).

„Acumularea de capital : folosirea unei părți a venitului în calitate de capital. De aceea, capitalul poate să crească fără o creștere a averii în numerar sau a avuției“ („Defin.“, ed. Caz[enove], p. 11).

„Dacă într-o țară care depinde în cea mai mare parte de industrie și comerț, în rîndurile clasei muncitoare sînt larg răspîndite unele obiceiuri înțelepte în ce privește căsătoria, acestea pot dăuna țării respective“ („P. of Pol. Ec.“, p. 215).

Și acest lucru îl spune predicatorul măsurilor preventive împotriva suprapopulației.

„Lipsa obiectelor necesare vieții este aceea care stimulează cel mai mult clasa muncitoare să producă obiecte de lux ; dacă acest stimulent este înlăturat sau mult atenuat, în așa fel încît obiectele necesare vieții pot fi dobîndite cu foarte puțină muncă, avem toate motivele să admitem că pentru producerea obiectelor de confort nu se va folosi mai mult timp, ci mai puțin“ („P. o. P. E.“, p. 334).

Dar de cea mai mare importanță pentru teoreticianul suprapopulației este afirmația :

„Dat fiind că natura populației face ca sporul de muncitori să nu poată fi furnizat pe piață, pentru satisfacerea unei cereri deosebite, decît după 16—18 ani, iar transformarea venitului în capital — prin economisire — are loc mult mai rapid, o țară este expusă în permanență riscului ca fondul pentru menținerea muncii să crească mai repede decît populația“ (l. c., p. 319, 320).

[765] Cazenove remarcă în mod just :

„Cînd capitalul este folosit pentru *avansarea salariilor muncitorilor*, el nu adaugă nimic la fondul pentru întreținerea muncii, ci doar folosește pentru producție o anumită parte din fondul existent“ („Def. in P. Ec.“, p. 22. notă).

[9] Capitalul constant și capitalul variabil [în concepția lui Malthus]

„Munca acumulată“ (de fapt, ar trebui spus materialised labour, muncă materializată) „este munca cheltuită pentru producerea materiilor prime și uneltelor, folosite pentru producerea altor mărfuri“ („Def. in P. Ec.“, ed. Caz[enove], p. 13).

„Cînd vorbim despre munca folosită pentru producerea mărfurilor, munca folosită pentru producerea capitalului necesar producerii lor trebuie denumită *muncă acumulată*, spre deosebire de *munca nemijlocită*, pe care o folosește ultimul capitalist“ (l. c., p. 28, 29).

Este, desigur, foarte important să se facă această deosebire. La M[althus] însă ea nu duce la nimic.

El încearcă să reducă surplus value sau at least its rate ¹⁾ (ceea ce el confundă, dealtfel, în permanență cu profitul și rate of profit) la raportul față de capitalul variabil, față de acea parte a capitalului care a fost investită în imediate labour ²⁾. Este însă o încercare puerilă și nici nu putea fi altfel dată fiind concepția lui asupra valorii. În ale sale „Principles of Pol. Ec.“, el spune :

Să presupunem că capitalul este cheltuit numai pentru salariu... „100 de lire sterline sînt folosite pentru muncă nemijlocită. Dacă la sfîrșitul anului cîștigul este de 110, 120 sau 130 l. st., este clar că în fiecare caz profitul va fi determinat de raportul dintre valoarea produsului total și partea din produsul respectiv necesară pentru plata muncii folosite. Dacă pe piață valoarea produsului = 110, partea necesară pentru plata muncitorilor = 10/11 din valoarea produsului, iar profitul = 10%. Dacă valoarea produsului este de 120, partea necesară [pentru plata] muncii = 10/12, iar profitul = 20%; dacă valoarea produsului este de 130, partea necesară pentru plata muncii avansate = 10/13, iar profitul = 30%. Să presupunem acum că avansul capitalistului nu constă numai din muncă. Capitalistul așteaptă același avantaj de la toate părțile de capital pe care le avansează. Să presupunem că 1/4 din avans [este cheltuit] pentru muncă (nemijlocită), că 3/4 constau din muncă acumulată și profit cu unele adaosuri care provin din rente, impozite și alte cheltuieli. În acest caz este întru totul just să afirmăm că profitul capitalistului variază odată cu valoarea variabilă a acestei 1/4 din produsul său, comparată cu cantitatea de muncă folosită. De pildă, un fermier folosește pentru cultivarea pămîntului 2 000 l. st., dintre care 1 500 pentru sămînță, întreținerea cailor, uzura capitalului său fix, dobînzile la capitalul său fix și circulant, rentă, dijmă, impozite etc. și 500 pentru munca nemijlocită, iar la sfîrșitul anului încasează 2 400 l.st. Profitul lui este de 400 la 2 000 l.st., adică 20%. Și la fel de clar este că, dacă luăm 1/4 din valoarea produsului, adică 600 l.st., și o comparăm cu suma plătită sub formă de salariu pentru munca nemijlocită, rezultatul va indica exact aceeași rată a profitului“ (p. 267, 268).

Aici, Malthus cade în lord-dundrearyism ⁴⁾. El vrea (intuiește că surplus value, hence ³⁾ profitul, este într-un raport determinat față de capitalul variabil, cheltuit pentru salariu) să demonstreze that „profits are determined by the proportion of the value of the whole produce which is required to pay the labour employed“ ⁴⁾. La început, el operează just, în

¹⁾ — cel puțin rata ei. — Nota trad.

²⁾ — munca nemijlocită. — Nota trad.

³⁾ — plusvaloarea, deci. — Nota trad.

⁴⁾ — că „profitul este determinat de raportul dintre valoarea întregii producții și acea parte a ei care este necesară pentru plata muncii folosite“. — Nota trad.

măsura în care presupune că întregul capital constă din capital variabil, din capitalul cheltuit pentru salariu. În acest caz, profitul și surplus value sînt de fapt identice. Dar și în acest caz, el se limitează la o reflecție extrem de absurdă. Dacă capitalul cheltuit este 100 și profitul — 10%, valoarea produsului = 110, profitul constituie 1/10 din capitalul cheltuit (hence 10% din acesta) și 1/11 din valoarea produsului total, în valoarea căruia este inclusă propria lui valoare. El reprezintă, așadar, 1/11 din valoarea produsului total, iar capitalul avansat reprezintă 10/11 din această valoare. Faptul că un profit de 10% poate fi, în raport cu valoarea produsului total, exprimat în așa fel încît partea care nu constă din profit este egală cu 10/11 din produsul total, sau încît un produs de 110 l. st. și incluzînd un profit de 10%, cuprinde cheltuieli de 10/11 din valoarea lui, la care se realizează acest profit, este un strălucit raționament matematic care îl amuză atît de mult, încît îl repetă la exemplele cu un profit de 20, 30% etc. Pînă aici nu avem decît o tautologie. Profitul este un procentaj la capitalul cheltuit; valoarea produsului total cuprinde valoarea profitului, iar capitalul cheltuit [766] este valoarea produsului total minus valoarea profitului. Așadar, 110—10= =100. Dar 100 reprezintă 10/11 din 110. Să mergem însă mai departe.

Să presupunem un capital format nu numai din capital variabil, ci și din capital constant. „Capitalistul așteaptă același avantaj la toate părțile de capital pe care le avansează“. Aceasta contrazice, ce-i drept, afirmația că profitul (ar fi trebuit spus surplus value) este determinat de raportul față de capitalul cheltuit pentru salariu. But never mind ! ⁴⁾ M[althus] nu este omul care să contrazică „așteptările“ sau părerile „capitalistului“. Dar aici se întrece pe sine. Se presupune un capital de 2 000 l. st., din care 3/4, sau 1 500 l. st., reprezintă capitalul constant, iar 1/4, sau 500 l. st., capitalul variabil. Profitul = 20%. Astfel, profitul = 400, iar valoarea produsului = = 2 000 + 400 = 2 400 l. st. Dar 600 : 400 = 66 2/3%. Valoarea produsului total = 1 000, iar partea din acesta cheltuită pentru salariu = 6/10. Cum calculează însă domnul Malthus ? Să luăm 1/4 din produsul total = 600 l. st., 1/4 din capitalul cheltuit = 500 l. st., = partea din capitalul avansat cheltuită pentru salariu. și 100 l. st. = 1/4 din profit = partea din profit care revine salariului. Și aceasta trebuia să dovedească „that the profits of the capitalist will vary with the varying

⁴⁾ — Dar n-are importanță ! — Nota trad.

values¹⁾ a acestei 1/4 din produsul său, compared with the quantity of labour employed²⁾). Aceasta nu dovedește însă decât că un profit cu un procentaj dat, de pildă de 20%, la un capital dat, de pildă de 4 000 l. st., constituie un profit de 20% la fiecare parte alicotă a acestui capital, ceea ce este o tautologie. Dar aceasta nu dovedește absolut nimic pentru un raport determinat, *deosebit*, specific al acestui profit față de acea parte din capital care a fost cheltuită pentru salariu. Dacă eu presupun în loc de [1/4], cum a făcut domnul M[althus], 1/24 din produsul total, deci 100 l. st. (din 2 400 l. st.), atunci aceste 100 l. st. conțin și ele 20% profit, sau 1/6 din această sumă este profit. Capitalul ar reprezenta 83 1/3 iar profitul — 16 2/3. Și dacă aceste 83 1/3 erau egale, de pildă, cu valoarea unui cal folosit în producție, atunci s-ar fi demonstrat, în maniera malthusiană, că profitul vary with the varying value³⁾ a calului, sau odată cu partea produsului total care reprezintă 28 4/5.

Asemenea misères⁴⁾ debitează M[althus] acolo unde se bizuie pe propriile lui forțe și nu-i plagiază pe Townsend, Anderson sau pe alții. Demnă de relevat este, de fapt (abstracție făcând de ceea ce este caracteristic acestui om), intuirea faptului că surplus value trebuie calculată la partea de capital cheltuită pentru salariu.

{O anumită rată a profitului fiind dată, *gross profit*, masa profitului depinde întotdeauna de mărimea capitalului avansat. Acumularea însă este determinată de partea acestei mase, care este retransformată în capital. Această parte însă, dat fiind că este egală cu *gross profit* minus venitul cheltuit de capitalist, va depinde nu numai de valoarea acestei mase, ci și de ieftinătatea mărfurilor pe care capitalistul le poate cumpăra cu aceasta, în parte de ieftinătatea mărfurilor care intră în consumul, în venitul său, în parte de ieftinătatea mărfurilor care intră în capitalul constant. Deoarece aici se presupune că rata profitului este dată, se presupune că și salariul este dat}.

[10. Teoria malthusiană a valorii]

Valoarea muncii nu trebuie să se schimbe niciodată (preluat de la A. S[mith]), trebuie să se schimbe numai valoarea mărfii pe care o primesc în schimbul muncii¹⁵. Într-un caz,

¹⁾ — că profitul capitalistului variază odată cu valoarea variabilă. — *Nota trad.*

²⁾ — comparată cu cantitatea de muncă folosită. — *Nota trad.*

³⁾ — variază odată cu valoarea variabilă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — mizerii. — *Nota trad.*

salariul este egal cu 2 șilingi pentru o zi de muncă, în celălalt caz este egal cu 1 șiling. În primul caz, capitalistul dă pentru același timp de muncă de două ori mai mulți șilingi decât în cel de-al doilea caz. Dar în al doilea caz, muncitorul dă pentru același produs de două ori mai multă muncă decât în primul caz, pentru că în al doilea caz el dă o zi de muncă întreagă pentru 1 șiling, iar în primul — numai o jumătate de zi de muncă. Domnul M[althus] vede numai că capitalistul dă pentru una și aceeași muncă când mai mulți, când mai puțini șilingi. El nu vede că și muncitorul dă pentru un anumit produs când mai multă muncă, când mai puțină.

„A da o cantitate mai mare de produs pentru o cantitate dată de muncă, sau a primi o cantitate mai mare de muncă pentru o cantitate dată de produs este pentru el“ (Malthus) „unul și același lucru. Și totuși, trebuie să admitem că sînt lucruri diametral opuse“ (*Observations on certain verbal disputes in Pol. Ec., particularly relating to value and to demand and supply*, London, 1821, p. 52).

Foarte just se remarcă în aceeași lucrare („Observations on certain verbal disputes etc.“, L., 1821) că munca ca măsură a valorii — în accepția în care Malthus o ia aici, de la A. Smith — poate servi ca măsură a valorii exact așa cum poate servi oricare altă marfă și că munca nu este, în acest sens, o măsură atît de bună cum sînt, realmente, banii. Aici ar fi vorba, în general, numai de o măsură a valorilor în sensul în care banii sînt măsură a valorii.

[767] În genere, trebuie avut în vedere că niciodată *măsura valorii* (în sensul banilor) nu este aceea care face mărfurile comensurabile — vezi partea I a lucrării mele, p. 45¹⁶.

„Dimpotrivă, numai comensurabilitatea mărfurilor ca timp de muncă materializat este aceea care face ca aurul să devină bani“.

Ca valori, mărfurile reprezintă o *unitate*, o simplă întrupare a aceleiași unități, a muncii sociale. *Măsura valorii* (banii) le presupune ca valori și se raportează numai la expresia și mărimea acestei valori. *Măsura valorii* se raportează întotdeauna la transformarea valorilor în prețuri, presupune deja valoarea.

Alluded place¹⁾ din „Observations“ este :

„Domnul Malthus spune : «În același loc și în același timp, diferitele cantități de muncă zilnică, care pot comanda mărfuri diferite, se află în raport direct cu valorile lor de schimb relative», și vice-

¹⁾ — Pasajul respectiv. — *Nota trad.*

versa¹⁷. Dacă acest lucru este just în ceea ce privește munca, el este tot atât de just în ceea ce privește orice alt lucru" (I. c., p. 49).

„Banii pot să funcționeze tot atât de bine în același timp și în același loc ca măsură a valorii... Dar aceasta (proposition⁴) a lui M[althus]) pare să nu fie justă în ceea ce privește munca. Munca nu este o măsură nici măcar pentru același timp și pentru același loc. Să luăm o cantitate de cereale, care în același loc și în același timp era egală ca valoare cu un diamant dat; oare cerealele și diamantele plătește în numerar vor comanda cantități egale de muncă? Se poate spune că nu, dar diamantul va cumpăra *bani*, cu ajutorul cărora se poate comanda o cantitate egală de muncă... Măsura este inutilă, căci nu poate fi aplicată decât dacă este corectată prin folosirea altei măsuri, pe care încearcă s-o înlocuiască. Putem conchide doar că cerealele și diamantul vor comanda cantități egale de muncă *pentru că* au aceeași valoare în bani. Ni se cere însă să conchidem că două lucruri au aceeași valoare pentru că comandă cantități egale de muncă" (I. c., p. 49, 50).

[11.] *Supraproducție. „Consumatori neproductivi etc.“*

Din teoria valorii a lui M[althus] decurge întreaga teorie a necesității, în continuă creștere, a consumului neproductiv, pe care a predicat-o atât de insistent acest teoretician al suprapopulației (care rezultă din lipsa mijloacelor de subzistență). Valoarea unei mărfi este egală cu valoarea materialelor, a mașinilor etc. + cantitatea de muncă nemijlocită cuprinsă în ea, ceea ce la Malthus este egal cu valoarea salariului cuprins în marfă + un adaos la profitul realizat la aceste avansuri, în funcție de nivelul ratei generale a profitului. Acest adaos nominal la prețul mărfii constituie profitul și este o condiție a ofertei, adică a reproducției mărfii. Aceste elemente constituie *the price for the purchaser*²⁾, spre deosebire de *price for the producer*³⁾, iar *price for the purchaser* este valoarea reală a mărfii. Se pune acum întrebarea cum poate fi realizat acest preț? Cine trebuie să-l plătească? Și din care fond trebuie plătit?

La M[althus] trebuie să facem o deosebire (pe care el nu o face). O parte din capitaliști produce mărfuri care intră *direct* în consumul muncitorului; o altă parte produce mărfuri care intră *numai indirect* în acest consum, în măsura în care acestea intră, de fapt, ca materie primă și mașini etc., în capi-

¹⁾ — afirmația. — *Nota trad.*

²⁾ — *prețul pentru cumpărător.* — *Nota trad.*

³⁾ — *prețul pentru producător.* — *Nota trad.*

talul necesar pentru a produce necessities⁴⁾ sau mărfuri care nu intră *nicidecum* în consumul muncitorului, deoarece intră numai în venitul nonmuncitorilor.

Să ne ocupăm mai întâi de capitaliștii care produc articole ce intră în consumul muncitorilor. Ei nu sînt numai cumpărători ai muncii muncitorilor, ci și vînzători ai produsului acestora către muncitori. Dacă cantitatea de muncă pe care o adaugă muncitorului valorează 100 de taleri, capitalistul îi plătește muncitorului 100 de taleri. Și aceasta este [după Malthus] singura valoare pe care o adaugă materiei prime etc. munca pe care el o cumpără. Muncitorul primește, așadar, valoarea muncii sale și îi dă în return²⁾ capitalistului numai un echivalent pentru această valoare. Dar, deși nominal munca conține valoare, în realitate el primește o masă mai mică de mărfuri decât a produs. În realitate primește numai o parte din munca sa, materializată în produs. Să presupunem, pentru a simplifica, așa cum procedează adesea însuși M[althus], că capitalul constă numai din capitalul cheltuit pentru salariu. Dacă 100 de taleri sînt avansați muncitorilor pentru a produce marfa și acești 100 de taleri reprezintă *valoarea* muncii cumpărate și singura valoare pe care această muncă o adaugă produsului — capitalistul vinde însă această marfă cu 110 taleri, iar muncitorul poate recumpăra cu cei 100 de taleri numai 10/11 din produs; 1/11 din produs, o valoare de 10 taleri sau masa plusprodusului, care reprezintă această surplus value de 10 taleri, rămîne capitalistului. Dacă capitalistul vinde marfa cu 120 de taleri, muncitorul primește numai 10/12, iar capitalistul 2/12 din produs și din valoarea acestuia. Dacă capitalistul vinde marfa cu 130 de taleri (30%), muncitorul [primește] numai 10/13, iar capitalistul 3/13 din produs. Dacă capitalistul vinde cu 50%, deci cu 150 de taleri, muncitorul primește 2/3, iar [768] capitalistul 1/3 din produs. Cu cît este mai ridicat prețul la care el vinde, cu atît este mai mică partea muncitorului, cu atît este mai mare propria lui parte din valoarea produsului, deci și din cantitatea produsului. Cu atît mai puțin poate să recumpere muncitorul din valoarea produsului său din produs cu valoarea muncii sale. Lucrurile nu se schimbă cu nimic dacă în afară de capitalul variabil este avansat și capital constant, dacă, de pildă, în afară de 100 de taleri pentru salariu se avansează și 100 de taleri pentru materii prime etc. În acest caz, dacă rata profitului este 10, capitalistul nu vinde

⁴⁾ — *obiecte de primă necesitate.* — *Nota trad.*

²⁾ — *înapoi.* — *Nota trad.*

marfa cu 210 taleri, ci cu 220 de taleri (dintre care 100 reprezintă capitalul constant și 120 produsul muncii).

{„*Nouveaux Principes etc.*“ ale lui *Sismondi* au apărut pentru prima oară în 1819}.

Aici, la *capitaliștii din categoria A*, care produc articole ce intră nemijlocit în consumul muncitorilor — *necessaries* —, avem deci un caz când prin adaosul nominal la prețul mărfii — adaosul nominal al profitului la prețul avansurilor — se creează de fapt un surplus funds ¹⁾ pentru capitalist, căci pe această cale ocolită capitalistul restituie muncitorului numai o parte din produs, iar cealaltă parte și-o apropiază. Acest rezultat nu derivă însă din faptul că el vinde muncitorului întregul produs la o valoare ridicată, ci din faptul că tocmai ridicarea valorii produsului îl pune pe muncitor în imposibilitatea de a recumpăra cu salariul său întregul produs, dându-i posibilitatea de a recumpăra numai o parte din acesta. Se înțelege, prin urmare, că *demand* ²⁾ a muncitorului nu poate fi niciodată suficientă pentru a realiza *excedentul of purchase price* ³⁾ peste [cost price] prețul de cost ⁴⁾, deci profitul și „valoarea“ mărfii. Dimpotrivă, fondul-profit există numai pentru că el nu este în stare să recumpere cu salariul său întregul său produs, adică pentru că *demand* a sa nu coincide cu *supply* ⁵⁾. Prin urmare, capitalistul A dispune de o anumită cantitate de marfă de o anumită valoare, în cazul dat 20 de taleri, de care nu are nevoie pentru înlocuirea capitalului și pe care, în parte, poate s-o cheltuiască ca venit, în parte s-o folosească pentru acumulare. Nota bene: În ce măsură el dispune de un asemenea fond, aceasta depinde de adaosul la valoare pe care l-a realizat peste *cost-price* și care determină proporția în care capitalistul și muncitorul își împart produsul total.

Să trecem acum la *capitaliștii din categoria B*, care furnizează categoriei A materia primă și mașinile etc., pe scurt capitalul constant. Categoria B poate să vândă numai categoriei A, căci ea nu poate să-și vândă din nou mărfurile nici muncitorilor, *who have nothing to do with capital (raw material, machinery etc.)* ⁶⁾, nici *capitaliștilor* care produc obiecte de lux (adică tot ceea ce [nu reprezintă] *necessaries*, nu intră în

¹⁾ — fond suplimentar. — *Nota trad.*

²⁾ — cererea. — *Nota trad.*

³⁾ — prețului de cumpărare. — *Nota trad.*

⁴⁾ — oferta. — *Nota trad.*

⁵⁾ — care nu au nici o legătură cu capitalul (materia primă, mașinile etc.). — *Nota trad.*

the common use of the labouring class ¹⁾), nici unor *capitaliști* care produc capitalul constant necesar pentru producția obiectelor de lux.

Am văzut mai sus că în capitalul avansat de categoria A există 100 de taleri pentru capitalul constant. Fabricantul acestui capital constant, dacă rata profitului este egală cu 10%, l-a fabricat cu prețul de cost de 90 10/11 taleri, dar îl vinde cu 100 de taleri (90 10/11 : 9 1/11 = 100 : 10). El își realizează, prin urmare, profitul pe seama categoriei A. De aceea primește din produsul acesteia, vîndut cu 220 de taleri, cei 100 de taleri ai săi, în loc de 90 10/11, cu care cumpără, după cum presupunem, *immediate labour* ²⁾. B nu-și realizează nicidecum profitul datorită muncitorilor săi, al căror produs în valoare de 90 10/11 taleri nu poate fi revîndut cu 100 de taleri, deoarece ei, în general, nu cumpără nimic de la el. Ei sînt, totuși, în aceeași situație ca muncitorii din categoria A. Pentru 90 10/11 taleri, ei primesc o cantitate de marfă care are numai nominal valoarea de 90 10/11 taleri, deoarece fiecare parte a produsului din A s-a scumpit în aceeași măsură, sau fiecare parte din valoarea lui reprezintă, în raport cu adaosul la profit, o parte mai mică din produs.

(Această umflare poate merge, totuși, numai pînă la un anumit punct, deoarece muncitorul trebuie să primească destulă marfă pentru a trăi și a-și reproduce capacitatea de muncă. Dacă capitalistul A ar fi adăugat un procent de 100 și ar fi vîndut marfa, care-l costă 200 de taleri, cu 400 de taleri, muncitorul ar fi putut să recumpere numai 1/4 din produs (dacă ar fi primit 100 de taleri). Și dacă, pentru a trăi, muncitorul ar fi avut nevoie de jumătate din produs, capitalistul ar fi trebuit să-i plătească 200 de taleri. El ar deține deci numai 100 de taleri (100 de taleri capital constant și 200 — salariu). Ar fi deci același lucru ca în cazul cînd ar fi vîndut cu 300 de taleri etc.).

Capitalistul din categoria B nu-și realizează (direct) profitul datorită muncitorilor săi, ci datorită faptului că vinde mărfurile capitalistului din categoria A. Produsul din A nu servește capitalistului din categoria B doar la realizarea profitului, ci constituie chiar propriul său fond de profit. Acum este clar că A nu poate realiza profitul obținut datorită muncitorilor, prin vînzarea mărfurilor către capitalistul B, și că capitalistul B, asemenea muncitorilor capitalistului A, nu poate reprezenta a *sufficient demand* ³⁾ pentru produsul său (pentru

¹⁾ — în consumul obișnuit al clasei muncitoare. — *Nota trad.*

²⁾ — muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

³⁾ — o cerere suficientă. — *Nota trad.*

a putea vinde acest produs la valoarea lui). Dimpotrivă, aici intervine o reacție. [769]. Cu cât adaosul la profit este mai mare, cu atât este mai mare, în detrimentul muncitorilor săi, partea din produsul total pe care o apropiază el și care lipsește capitalistului B.

Capitalistul B obține în aceeași măsură un adaos la profit ca și capitalistul A. Capitalistul B plătește muncitorilor săi, ca și înainte, 90 10/11 taleri, deși aceștia primesc mai puțină marfă. Dar dacă A ia 20% în loc de 10%, B ia și el 20% în loc de 10% și își vinde marfa cu 109 1/11 taleri în loc de 100 de taleri. Astfel se mărește partea de cheltuială pentru A.

A și B pot chiar să fie considerate, pe bună dreptate, ca o singură categorie. (B face parte din cheltuielile lui A și cu cât capitalistul A trebuie să plătească mai mult din produsul total capitalistului B, cu atât îi rămâne lui mai puțin). Din capitalul de 290 10/11 taleri, B posedă 90 10/11 și A 200. Ei cheltuiesc împreună 290 10/11 taleri și au un profit de 29 1/11 taleri. B nu mai poate cumpăra de la A pentru o sumă mai mare de 100 de taleri, care include și profitul său, de 9 1/11 taleri. Amândoi au împreună acum, așa cum am mai spus, un venit de 29 1/11 taleri.

În ceea ce privește acum categoriile C și D, în care C sînt capitaliștii care produc capitalul constant necesar pentru luxuries¹⁾, iar D capitaliștii care produc direct luxuries, este clar, în primul rînd, că imediate demand²⁾ pentru C este only formed by³⁾ D. Capitalistul D este purchaser⁴⁾ mărfurilor lui C. Iar C poate realiza profit numai vînzînd mărfurile lui D la un preț extrem de ridicat, cu un adaos nominal la prețul lor de cost. D trebuie să-i plătească lui C mai mult decît este necesar pentru ca C all the ingredients of its commodities replaces⁵⁾. D, la rîndul său, adaugă profit, în parte la avances ale lui C, în parte la capitalul avansat direct pentru salariu de D. Din profitul pe care C îl primește de la D, el poate să cumpere o parte din mărfurile lui D, deși el nu poate să cheltuiască în felul acesta întregul său profit, deoarece are nevoie și de necessities pentru el, nu numai pentru muncitori, pe care le obține schimbînd cu D capitalul realizat. În primul rînd, realizarea mărfii lui C depinde direct de vînzarea acesteia lui D ;

1) — obiectele de lux. — *Nota trad.*

2) — cererea nemijlocită. — *Nota trad.*

3) — doar formată de. — *Nota trad.*

4) — cumpărătorul. — *Nota trad.*

5) — să înlocuiască toate componentele [prețului de cost] ale mărfurilor sale. — *Nota trad.*

în al doilea rînd, that sale effected¹⁾, atunci demand izvorită din profitul lui C poate să realizeze tot atît de puțin valoarea mărfii vîndute de D pe cît poate să realizeze demand a lui B [valoarea mărfii] lui A. Profitul obținut de C este obținut de la D, și dacă el îl cheltuiește tot pentru marfa lui D, și nu pentru alte mărfuri, cererea lui nu poate să fie, totuși, niciodată mai mare decît profitul obținut de D. El trebuie să fie întotdeauna mult mai mic decît capitalul lui C, decît întreaga lui cerere și nu constituie niciodată o source²⁾ de profit pentru D (decît cel mult atunci cînd îl înșală întrucitva pe C cu adaosul pe care îl face la mărfurile pe care i le revinde), deoarece profitul obținut de C provine direct din buzunarul lui D.

Mai departe, este clar că, în măsura în care capitaliștii, fie din categoria C, fie din categoria D, își vînd reciproc mărfurile — în cadrul aceleiași categorii —, nu se cîștigă astfel nimic și nu se realizează nici un profit. M vinde lui N marfă de 110 taleri care costă numai 100 de taleri, dar la fel procedează N față de M. După schimb, ca și înainte de schimb, fiecare posedă o cantitate de marfă al cărei preț de cost este de 100 de taleri. Fiecare primește pentru 110 taleri marfă care costă numai 100 de taleri. Adaosul nu-i dă posibilitatea de a dispune mai mult de marfa altuia decît dă altuia posibilitatea de a dispune de marfa sa. Dar în ceea ce privește valoarea, ar fi absolut același lucru dacă fiecare, M și N, fără a-și schimba marfa, și-ar oferi plăcerea să o numească 110 taleri în loc de 100 de taleri.

Mai departe, este clar că surplus value nominală în D (căci C este inclus aici) nu reprezintă nici un real surplus produce³⁾. Faptul că muncitorul, datorită adaosului lui A, primește pentru 100 de taleri o cantitate mai mică de necessities poate la început să nu prezinte nici o importanță pentru D. El trebuie să cheltuiască, ca și înainte, 100 de taleri pentru a angaja un anumit număr de muncitori. El plătește muncitorilor valoarea muncii lor și ei nu adaugă nimic la produs, ci îi dau numai un echivalent. Excedentul peste acest echivalent poate fi obținut numai prin vînzarea mărfii către o terță persoană, deoarece vinde marfa peste cost price.

În realitate, fabricantul de oglinzi are în produsul său tot atîta surplus value și surplus produce ca și fermierul. Căci produsul conține muncă neplătită (surplus value), și această

1) — dacă vînzarea este efectuată. — *Nota trad.*

2) — sursă. — *Nota trad.*

3) — plusprodus real. — *Nota trad.*

muncă neplătită se întručujează tot atât de bine în produs ca și munca plătită. Ea se întručujează în surplus produce. O parte din oglindă nu-l costă nimic, deși ea are valoare, căci conține muncă, tot așa cum conține și partea oglinzii care înlocuiește capitalul avansat. Această surplus value există în surplus produce înainte de vânzarea oglinzii, nu este [creată] abia prin această vânzare. Dimpotrivă, dacă în munca nemijlocită muncitorul ar fi dat un echivalent pentru accumulated labour¹⁾, pe care el o primește sub formă de wages²⁾, n-ar exista nici [770] surplus produce, nici surplus value corespunzătoare acestuia. La M[althus] însă, unde muncitorul restituie numai un echivalent, lucrurile [se petrec]³⁾ altfel.

Este clar că categoria D (inclusiv C) nu-și poate crea în mod artificial un surplus fonds în același fel în care și l-a creat categoria A, și anume [prin aceea că] revinde muncitorilor marfa mai scump decât a cumpărat-o de la ei și astfel își apropiază, după înlocuirea capitalului cheltuit, [o] parte din produsul total. Căci muncitorii nu sînt cumpărători ai mărfurilor lui D. Aici, fondul suplimentar nu poate [să ia ființă] și datorită faptului că capitaliștii D își vînd marfa unii altora, că își schimbă între ei mărfurile. El poate fi realizat deci numai prin vânzarea produsului către categoriile A și B. [Întrucît] ei vînd mărfuri în valoare de 100 de taleri cu 110 taleri, A poate să cumpere cu 100 de taleri numai 10/11 din produsul ei, iar 1/11 îi rămîne, și această parte din propriile ei mărfuri ea poate s-o consume sau să o schimbe pe alte mărfuri din propria ei categorie D.

Cu toți capitaliștii care nu produc nemijlocit necessities și care deci [nu] revînd muncitorilor cea mai mare parte sau o mare parte din mărfurile lor, lucrurile se prezintă în felul următor :

Să presupunem că capitalul lor constant = 100. Dacă, mai departe, capitalistul plătește 100 pentru salariu, el plătește muncitorilor valoarea muncii lor. Muncitorii adaugă la valoarea de 100 încă 100 de taleri și astfel valoarea totală (cost price) a produsului este 200 de taleri. Atunci de unde profitul ? Capitalistul vinde marfa care valorează 200 cu 220, deci average rate of profit⁴⁾ = 10%. Dacă el vinde, într-adevăr, marfa

¹⁾ — munca acumulată. — *Nota trad.*

²⁾ — salariu. — *Nota trad.*

³⁾ Pagina 770 a manuscrisului este deteriorată. Cuvintele lipsă din unele rînduri ale textului au fost reconstituite de redacție după sens și puse în paranteze drepte. — *Nota red.*

⁴⁾ — rata medie a profitului. — *Nota trad.*

cu 220, este clar că pentru reproducția acestei mărfi vor ajunge 200 de taleri : 100 — cheltuieli pentru materie primă etc., 100 — pentru salariu, iar 20 de taleri ai capitalistului vor fi folosiți pentru a acumula capital.

Dar cui îi vinde el marfa cu 10% peste „valoarea“ ei „de producție“, care, potrivit lui M[althus], se deosebește de „valoarea de vânzare“ sau de valoarea reală, astfel că de fapt profitul = diferența dintre valoarea de producție și valoarea de vânzare, sau = valoarea de vânzare — valoarea de producție ? Prin schimb sau prin vinzări între ei, acești capitaliști nu pot realiza nici un fel de profit. Dacă A îi vinde lui B marfă în valoare de 200 cu 220 B îi joacă atunci lui A aceeași festă. Prin faptul că aceste mărfuri trec din mîna unuia în mîna altuia, ele nu-și schimbă nici valoarea, nici cantitatea. Cantitatea de marfă care se afla înainte în mîna lui A se află acum în mîna lui B, și viceversa. Faptul că acum este 110 ceea ce înainte era 100 nu schimbă nimic. Purchasing power, either of A, or of B¹⁾ nu s-a schimbat.

Dar, potrivit ipotezei noastre, acești capitaliști nu pot să-și vîndă mărfurile muncitorilor.

Ei trebuie, așadar, să le vîndă capitaliștilor care produc necessities. Într-adevăr, aceștia posedă, datorită schimbului dintre ei și muncitori, un surplus fonds real. Crearea unui surplus value nominale a făcut, într-adevăr, ca în mîna lor să ajungă un surplus produce. Și acesta este singurul surplus fonds care există pînă acum. Pentru ceilalți capitaliști, el trebuie să ia ființă numai datorită faptului că ei își vînd mărfurile, peste valoarea lor de producție, posesorilor acestui surplus fonds.

În ceea ce-i privește pe capitaliștii care produc capitalul constant necesar pentru producția de necessities, noi am văzut că producătorul acestor necessities este obligat să cumpere de la ei. Aceste purchases²⁾ intră în cheltuielile lui de producție. Cu cît profitul lui este mai mare, cu atît sînt pentru el mai costisitoare avansurile de capital, la care se adaugă aceeași rată a profitului. Dacă vinde cu 20% în loc de 10%, producătorul adaugă capitalului său constant tot 20% în loc de 10%. În plus, pentru 90 10/11 el nu mai cere 100, ci 109 1/11, sau, în cifre rotunde, 110, așa încît valoarea produsului este acum 210, din care 20% = 42, deci acum valoarea întregului produs = 252. Din aceasta muncitorul primește 100. Capitalistul

¹⁾ — Puterea de cumpărare a lui A sau a lui B. — *Nota trad.*

²⁾ — cumpărări. — *Nota trad.*

primește acum ca profit mai mult de 1/11 din produsul total; înainte, când vindea cu 220, primea numai 1/11. Masa produsului a rămas aceeași, dar partea disponibilă pentru capitalist [a] crescut, atît sub raportul valorii, cît și sub cel al cantității.

În ceea ce-i privește pe ceilalți capitaliști, care nu produc nici necessities, nici capitalul care intră în producția acestor necessities, ei [pot] obține profit numai vînzîndu-și mărfurile primelor două categorii de capitaliști. Dacă primele două categorii iau 20%, ceilalți iau [tot atît].

Dar [schimbul] primei categorii de capitaliști diferă foarte mult de schimbul dintre cele două categorii de capitaliști. Prima, [datorită schimbului] cu muncitorii, a creat un surplus fonds real de necessities (un surplus produce), care, [ca diferență] a capitalului, se află la dispoziția ei, astfel că ea poate să-l folosească în parte pentru a face acumulări, în parte poate [să-l cheltuiască ca venit], fie pentru necessities, fie pentru luxuries. Surplus value [reprezintă] [XIV—771] aici, de fapt, supramunca și surplus produce, deși [după părerea lui Malthus] acest rezultat poate fi dobîndit pe clumsy¹⁾ cale ocolită a unui surcharge²⁾ la prețul mărfii. Să presupunem că valoarea produsului muncitorilor care produc necessities ar fi în realitate = 100. Dar cum pentru a plăti salaries³⁾ sînt suficiente 10/11 din produs, capitalistul poate să cheltuiască numai 90 10/11, la care să obțină un profit de 9 1/11. Dacă, în iluzia că valoarea muncii și cantitatea muncii sînt identice, el plătește muncitorilor 100 l. și le vinde mărfuri pentru 110, el primește, ca și înainte, 1/11 din produs. Faptul că 1/11 din produs valorează acum 10 l. în loc de 9 1/11 nu reprezintă un cîștig pentru el, deoarece acum în loc de un capital de 90 10/11 el a avansat unul de 100.

În ceea ce privește însă celelalte categorii de capitaliști, nu există un surplus produce real, nimic care să reprezinte timp de supramuncă. Produsul unei munci de 100 este vîndut cu 110, și numai printr-un adaos la prețul mărfurilor, acest capital trebuie să se transforme în capital + venit.

But how stands the case now, as Lord Dundreary would say, between these two classes of capitalists? ⁴⁾

¹⁾ — anevoioasa. — *Nota trad.*

²⁾ — adaos. — *Nota trad.*

³⁾ — salariile. — *Nota trad.*

⁴⁾ — Dar cum stau lucrurile, cum ar spune lordul Dundreary, între aceste două categorii de capitaliști? — *Nota trad.*

Producătorii de necessities vînd plusprodusul¹⁹ în valoare de 100 cu 110 (pentru că ei plătesc ca salariu 100 în loc de 90 10/11). Dar ei sînt singurii care posedă un surplus produce. Dacă ceilalți capitaliști le vînd produsul în valoare de 100 tot cu 110, atunci ei înlocuiesc, de fapt, capitalul lor cu profit. De ce? Deoarece necessities de 100 le ajung să-și plătească muncitorii și, prin urmare, să-și oprească 10. Sau, mai precis, pentru că ei primesc de fapt necessities în valoare de 100, dar numai 10/11 din acestea sînt suficiente pentru a-i plăti pe muncitori, ei găsindu-se atunci în aceeași situație în care se găsesc capitaliștii A și B. Aceștia din urmă însă primesc în return¹⁾ numai o cantitate de produs, care reprezintă o valoare de 100. Faptul că nominal acesta costă 110 nu le aduce nici un cîștig, deoarece nici cantitativ, ca valoare de întrebuințare, el nu reprezintă o masă mai mare decît cea furnizată de timpul de muncă cuprins în 100 l.; ei nu pot nici să înlocuiască cu acesta în afară de capitalul de 100 și unul de 10. Acest lucru ar fi posibil numai în cazul revînzării.

Deși ambele categorii își vînd reciproc cu 110 ceea ce valorează 100, totuși, numai la cea de-a doua categorie 100 are realmente efectul a 110. Cealaltă categorie a primit, de fapt, pentru o valoare de 110 numai o valoare de 100. Or, ea își vinde surplus produce cu un preț mai ridicat numai pentru că plătește peste valoarea lor obiectele care intră în venitul ei. În realitate însă, și surplus value realizată de a doua categorie se limitează la participarea ei la surplus produce realizat de prima categorie, deoarece ea nu creează nici un surplus produce.

În legătură cu această scumpire a obiectelor de lux, Malthus menționează, pe bună dreptate, că scopul imediat al producției capitaliste este acumularea, și nu expenditure²⁾. Așadar, ca urmare a acestei tranzații dezavantajoase, prin care pierd din nou o parte din roadele acaparate de la muncitori, capitaliștii din categoria A își vor reduce cererea de luxuries. Dacă însă ei fac acest lucru și încep să acumuleze mai mult, scade cererea solvabilă — piața pentru necessities ale lor, piața care, în totalitatea ei, nu poate fi creată de cererea muncitorilor și a producătorilor de capital constant. Prin aceasta va scădea prețul la necessities, dar numai datorită ridicării acestui preț, datorită adaosului nominal la acesta — și proporțional cu acest adaos —, capitaliștii din categoria A

¹⁾ — înapoi. — *Nota trad.*

²⁾ — cheltuirea. — *Nota trad.*

store plusprodusul de la muncitori. Dacă prețul ar scădea de la 120 la 110, atunci surplus produce al lor (și surplus value a lor) ar scădea de la $\frac{2}{12}$ la $\frac{1}{11}$. Totodată însă, pentru producătorii de luxurys se reduce în măsură mult mai mare și piața, cererea pentru aceste obiecte.

Prima categorie vinde în schimbul cu cea de-a doua surplus produce real, după ce și-a înlocuit deja capitalul. A doua [categorie] însă vinde numai capitalul ei, pentru ca prin această tranzacție să-l transforme din capital în capital + venit. Astfel, întreaga producție (și mai cu seamă creșterea ei) este posibilă numai dacă *se scumpesc necessities*, ceea ce însă, pe de altă parte, ar trebui să corespundă unui preț al articolelor de lux invers proporțional cu masa reală a acestora. Categoria a doua nu câștigă nici ea nimic în acest schimb, pentru că vinde cu 110 ceea ce valorează 100. De fapt, ea primește înapoi 110, care valorează însă numai 100. Dar acești 100 (sub formă de necessities) înlocuiesc capital + profit, în timp ce cei 100 sînt doar formal 110. Rezultă, așadar, că prima categorie primește luxurys în valoare de 100. Ea cumpără cu 110 luxurys în valoare de 100. Dar 110 valorează 110, pentru că se plătește cu 100 munca (se înlocuiește capitalul) și se păstrează 10 ca excedent.

[772]. Este în genere greu de înțeles cum se poate obține profit din faptul că părțile care fac schimb își vînd una alteia mărfurile cu același adaos, se înșală în aceeași măsură una pe alta.

Această dificultate ar fi înlăturată dacă, în afară de schimbul unei categorii de capitaliști cu muncitorii lor și de schimbul diferitelor categorii de capitaliști între ei, pe scenă ar apărea o a treia categorie de cumpărători — un deus ex machina : o categorie care să plătească mărfurile la valoarea lor nominală, fără ca, la rîndul ei, să vîndă marfă, să reia, la rîndul ei, jocul de la început ; așadar, o categorie care să parcurgă procesul B—M, și nu B—M—B ; care cumpără nu cu scopul de a înlocui capitalul ei cu profit, ci cu scopul de a consuma mărfurile ; categorie care să cumpere fără ca să vîndă. În acest caz, capitaliștii ar realiza un profit nu datorită schimbului de mărfuri între ei, ci [l-ar realiza] 1. datorită schimbului cu muncitorii, prin aceea că le revînd o parte din produsul total pentru aceiași bani cu care au cumpărat de la ei produsul total (după ce au scăzut capitalul constant) ; 2. datorită acelei părți, atît de necessities, cît și de luxurys, care este vîndută celei de-a treia categorii de cumpărători. Dat fiind că aceasta

plătește 110 pentru 100, fără ca, la rîndul ei, să vîndă 100 pentru 110, se realizează astfel în mod real, nu numai nominal, un profit de 10% . Profitul s-ar obține pe două căi, și anume : revînzînd muncitorilor cît mai puțin posibil din produsul total și vînzînd cît mai mult posibil celei de-a treia categorii, care plătește cu numerar, fără ca să vîndă ea însăși ceva, care cumpără pentru a consuma.

Dar cumpărătorii care nu sînt și vînzători trebuie să fie consumatori care nu sînt și producători — *consumatori neproductivi* —, și tocmai această categorie de consumatori neproductivi este aceea care rezolvă la Malthus coliziunea. Dar acești consumatori neproductivi trebuie să fie, totodată, consumatori solvabili, trebuie să constituie real demand ¹⁾, și anume sumele de valoare pe care le posedă și le cheltuiesc anual trebuie să fie suficiente nu numai pentru a plăti valoarea de producție a mărfurilor pe care le cumpără și le consumă, ci și pentru a plăti adaosul nominal la profit, plusvaloarea, diferența dintre valoarea de vînzare și valoarea de producție. Această categorie va reprezenta în societate consumul pentru consum, așa cum clasa capitaliștilor reprezintă producția pentru producție ; una reprezintă „passion for expenditure” ²⁾, iar cealaltă „passion for accumulation” ³⁾ („Princ. of P. E.”, p. 326). Tendința de acumulare este menținută în rîndul clasei capitaliștilor prin aceea că veniturile ei depășesc întotdeauna cheltuielile ei, iar profitul este stimulentele acumulării. În pofida acestui zel pentru acumulare, nu se ajunge la supraproducție, sau se ajunge foarte greu, deoarece unproductive consumers ⁴⁾ nu constituie numai un uriaș canal de scurgere pentru produsele aduse pe piață, dar, în ceea ce-i privește, nu aduc pe piață nici un fel de produse, așadar, oricît de numeroși ar fi, ei nu fac concurență capitaliștilor, dimpotrivă, ei toți reprezintă cererea fără ofertă, și de aceea echilibrează ponderea ofertei peste cererea care există din partea capitaliștilor.

Dar de unde provin mijloacele de plată anuale ale acestei clase ? În primul rînd, *proprietarii funciari* sînt aceia care își însușesc, cu titlu de rentă, o mare parte din valoarea produsului anual și care cheltuiesc banii luați astfel de la capitaliști pentru a consuma mărfurile produse de capitaliști, la cumpărarea cărora capitaliștii îi înșală. Acești proprietari funciari nu

¹⁾ — cererea reală. — *Nota trad.*

²⁾ — „pasiunea pentru a cheltui”. — *Nota trad.*

³⁾ — „pasiunea pentru a acumula”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — consumatorii neproductivi. — *Nota trad.*

trebuie să producă și, on an average ¹⁾, nu produc. Esențial este faptul că, în măsura în care ei cheltuiesc banii pentru cumpărarea muncii, ei nu țin muncitori productivi, ci paraziți ai avuției lor, menial servants ²⁾, care mențin la un nivel ridicat prețul obiectelor de primă necesitate, prin aceea că le cumpără fără a contribui la creșterea ofertei la aceste obiecte sau la oricare alte mărfuri. Dar acești titulari ai rentei funciare nu sînt destul de numeroși pentru a crea „an adequate demand” ³⁾. Trebuie să se recurgă la artificii. Acestea constau în impozite ridicate, în existența unui mare număr de sinecuriști ai statului și ai bisericii, armate mari, pensii, o zeciuială pentru popi, o mare datorie publică și, din cînd în cînd, războaie costisitoare. Acestea sînt „panaceele” („*Princ. Pol. Ec.*”, p. 408 sq.).

Cea de-a treia categorie prezentată de Malthus ca „panaceu” — care cumpără fără ca să vîndă și consumă fără ca să producă — primește, așadar, de la bun început o parte însemnată din valoarea produsului anual, fără să plătească, și îi îmbogățește pe producători prin faptul că aceștia din urmă trebuie să pună mai întîi la dispoziție, pe gratis, cumpărătorilor banii pentru cumpărarea mărfurilor lor, iar apoi [773] să-și retragă din nou banii, vînzîndu-le mărfurile peste valoarea acestora, sau primind ei în schimb mai multă valoare sub formă de bani decît au furnizat sub formă de mărfuri. Și acest procedeu se repetă anual.

[12. *Esența socială a polemicii lui Malthus cu Ricardo. Denaturarea de către Malthus a concepțiilor lui Sismondi cu privire la contradicțiile producției burgheze.*]

Concluziile trase de Malthus din a sa teorie fundamentală a valorii sînt foarte juste, dar această teorie, la rîndul ei, a fost admirabil adaptată scopului său — apologia rînduieiilor existente în Anglia: landlordism, „state and church”, pensioners, tax-gatherers, tenths, national debt, stock-jobbers, beadles, parsons and menial servants („national expenditure”) ⁴⁾, combătute de ricardieni ca tot atîtea drawbacks

¹⁾ — de regulă. — *Nota trad.*

²⁾ — personal casnic. — *Nota trad.*

³⁾ — „o cerere corespunzătoare”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — landlordismul, statului și bisericii, pensionarilor perceptoriilor, zeciuiei, datoriei publice, agenților de bursă, aprozilor, pastorilor și personalului casnic („cheltuielilor publice”). — *Nota trad.*

superannuated ¹⁾ și inutile ale producției burgheze, [ca] nuisances ²⁾. Ricardo apăra producția burgheză quand même ³⁾ în măsura în care ea [însemna] dezvoltarea cît se poate de nestînjinită a forțelor productive sociale, fără să se preocupe de soarta agenților producției, fie ei capitaliști sau muncitori. El recunoaște *legitimitatea* istorică și necesitatea acestei trepte de dezvoltare. Pe cît de mult îi lipsește simțul istoric în ceea ce privește trecutul, pe atît de mult trăiește el în centrul istoric al vremii lui. Malthus dorește și dezvoltarea cît mai liberă a producției capitaliste, numai în măsura în care mizeria pe care o îndură principalii ei agenți, clasele muncitoare, este o condiție a acestei dezvoltări, dar ea trebuie, totodată, să se adapteze „nevoilor de consum” ale aristocrației și ale ramificațiilor ei în stat și biserică, ea trebuie, totodată, să servească ca bază materială pentru pretențiile perimate ale reprezentanților intereselor moștenite de la feudalism și de la monarhia absolută. Malthus vrea producție burgheză în măsura în care ea nu este revoluționară, în măsura în care nu creează un moment de dezvoltare istorică, ci numai o bază materială mai largă, mai comodă pentru „vechea” societate.

Așadar, pe de o parte, avem clasa muncitoare, care, în virtutea principiului populației, este întotdeauna redundant ⁴⁾ în raport cu mijloacele ei de subzistență — o suprapopulație ca rezultat al subproducției; apoi clasa capitaliștilor, care în virtutea acestui principiu al populației este întotdeauna în stare să vîndă din nou muncitorilor propriul lor produs la prețuri la care muncitorii primesc numai atîta cît este necesar să-și țină zilele; în sfîrșit, o parte considerabilă a societății formată din paraziți, din sibariți, în parte din stăpîni, în parte din slugi, care, cu titlu de rentă sau cu titlu politic, își însușesc pe gratis o parte considerabilă de avuție de la clasa capitaliștilor, ale căror mărfuri ei le plătesc însă peste valoarea lor, cu banii luați de la aceiași capitaliști; clasa capitaliștilor este călăuzită în producție de tendința de acumulare, grupurile neproductive reprezentînd, sub raport economic, numai tendința de consum, risipa. Și totuși, acesta este singurul mijloc de a scăpa de supraproducție, care există concomitent cu o suprapopulație — suprapopulație în raport cu producția. Ca cel mai bun panaceu și pentru una și pentru cealaltă — supraconsumul claselor aflate în afara producției. Disproporția din-

¹⁾ — pierderi perimate. — *Nota trad.*

²⁾ — pagube. — *Nota trad.*

³⁾ — totuși — *Nota trad.*

⁴⁾ — excedentară. — *Nota trad.*

tre populația muncitoare și producție va fi înlăturată prin aceea că o parte din produs va fi consumată de leneși, de cei care nu produc. Disproporția supraproduției capitaliștilor va fi suprimată de supraconsumul consumatorilor avuției.

Am văzut cât de pueril, banal și plat este Malthus atunci când, sprijinindu-se pe latura slabă a concepției lui A. Smith, încearcă să construiască o teorie îndreptată împotriva teoriei lui Ricardo, bazându-se pe laturile forte ale concepției lui A. Smith. Cu greu se poate găsi un efort mai mare, mai ridicol al neputinței decât lucrarea lui Malthus cu privire la valoare. Dar, de îndată ce ajunge la consecințele practice și pășește din nou în domeniul în care acționează ca un fel de Abraham a Santa Clara economic²⁰, el se simte quite at his ease¹). Dealtfel, și aici el este tot un plagiator înăscut. Cine putea crede, la prima vedere, că „Principles of Political Economy“ ale lui Malthus nu reprezintă decât traducerea malthusianizată a [cărții] lui Sismondi „Nouveaux Principes d'éco. pol.“ ? Și totuși, așa este. Lucrarea lui Sismondi a apărut în 1819. Caricatura în limba engleză a acestei cărți, făcută de M[althus], a văzut lumina tiparului un an mai târziu. Acum el a găsit la Sismondi un punct de sprijin teoretic pentru unul din voluminoasele sale pamflete economice așa cum mai înainte găsisese la Townsend și Anderson, în plus aici el folosește și noile teorii învățate din „Principles“ ale lui Ric[ardo].

[774] Dacă la Ricardo, Malthus a combătut tendința producției capitaliste, care este revoluționară în raport cu vechea societate, de la Sismondi el împrumută, cu instinctul popesc ce nu dă greș, numai ceea ce e reacționar în raport cu producția capitalistă, în raport cu societatea burgheză modernă.

Îl exclud aici pe Sismondi din prezentarea mea istorică, deoarece critica concepțiilor lui va fi cuprinsă într-o parte de care mă voi putea ocupa numai după această lucrare a mea și în care voi trata despre mișcarea reală a capitalului (concurența și creditul).

Modificarea malthusiană a concepțiilor sismondiane se vede chiar din titlul unui chapter²) al „Pr. o. Pol. Ec.“.

„Necesitatea unei uniri a forțelor productive cu mijloacele de repartitie în vederea asigurării unei sporiri permanente a avuției“ (p. 361).

[În acest capitol se spune :]

¹) — în elementul lui. — *Nota trad.*

²) — capitol. — *Nota trad.*

„Numai forțele productive nu asigură crearea unui grad de avuție corespunzător. *Este nevoie și de altceva* pentru ca aceste forțe să acționeze din plin. În primul rând, de o cerere efectivă și nelimitată pentru tot ceea ce se produce. Ceea ce pare să contribuie în cea mai mare măsură la atingerea acestui scop este o *repartiție a produselor* și o adaptare a acestor produse la nevoile celor ce le consumă, care să sporească permanent valoarea de schimb a întregii mase de produse“ („Pr. o. Pol. Ec.“, p. 361).

În continuare tot sismondian și împotriva lui Ric[ardo] :

„*Avuția* unei țări depinde, în parte, de *cantitatea produselor* obținute prin munca ei, iar în parte, de o astfel de adaptare a acestei cantități la trebuințele și la puterea de cumpărare a populației existente care, după cum se poate aprecia pe bază de calcule, trebuie să dea acestei cantități de produse o *valoare*. Nimic nu poate fi mai cert decât afirmația că avuția nu este determinată numai de unul din acești factori“ (l. c., p. 301). Dar avuția și valoarea sînt strîns legate între ele în virtutea faptului că *aceasta din urmă este necesară pentru producerea celei dintîi*“ (l. c.).

Acest pasaj este îndreptat special împotriva lui Ric[ardo]. Ch. XX. „*Value and Riches, their distinctive properties*“ [„On the Principles of Political Economy, and Taxation“, third edition, London, 1821, p. 320]. Ric[ardo] spune acolo, între altele, următoarele :

„Valoarea deci se deosebește în mod esențial de bogăție, deoarece valoarea nu depinde de abundență, ci de dificultatea sau ușurința producției“ [Versiunea românească : *David Ricardo*, Opere alese, București, Editura Academiei R.P.R., 1959, vol. I, p. 212].

{Dealtfel, value poate să crească și odată cu „facility of production“¹). Presupun că într-o țară populația crește de la 1 milion de oameni la 6 milioane. Milionul de oameni muncea cite 12 ore pe zi. Cei 6 milioane au dezvoltat în așa măsură productive powers²), încît fiecare produce în 6 ore atît cît producea înainte în 12 ore. Astfel, potrivit concepției lui Ricardo, avuția s-ar înșesi, iar valoarea s-ar întrei}.

„Bogăția nu depinde de valoare. Un om este bogat sau sărac după abundența obiectelor de primă necesitate și de lux pe care și le poate procura... Numai confundînd ideea de valoare cu aceea de avuție sau bogăție s-a putut afirma că prin micșorarea cantității de mărfuri, adică de obiecte de primă necesitate, de confort și de plăcere ale vieții umane, se poate spori bogăția. Dacă valoarea ar fi măsura bogăției, nu s-ar putea nega această afirmație, deoarece raritatea ridică valoarea

¹) — „ușurința producției“. — *Nota trad.*

²) — forțele productive. — *Nota trad.*

mărfurilor ; dar... dacă bogăția constă din obiecte de primă necesitate și de plăcere, atunci nu poate fi mărită printr-o micșorare a cantității acestora (l.c., p. 323, 324) [Versiunea românească, vol. I, p. 213—214].

Cu alte cuvinte, Ric[ardo] spune aici : avuția constă numai din *valori de întrebuințare*. El transformă producția burgheză în simplă producție de valori de întrebuințare — frumoasă concepție despre un mod de producție în care domină *valoarea de schimb*. Forma specifică a avuției burgheze este considerată de el ca ceva pur formal, care nu afectează conținutul ei. De aceea, el neagă și contradicțiile producției burgheze, care se manifestă violent în crize. De aici, concepția sa, total greșită, asupra banilor. Acesta și este motivul pentru care, atunci când analizează procesul de producție a capitalului, el nu ia deloc în considerație procesul circulației, în măsura în care acesta din urmă include metamorfoza mărfurilor, necesitatea transformării capitalului în bani. În orice caz, nimeni nu a demonstrat mai bine și mai exact decât Ricardo că producția burgheză nu este producție de avuție pentru *producers*¹⁾ (cum îi numește el în repetate rânduri pe muncitori²⁾), că, așadar, producția de avuție burgheză este ceva diferit de producția de „abundance“, of „necessaries and luxuries“ for the men who produce them³⁾, și lucrurile ar trebui să se prezinte așa în cazul când producția nu ar fi decât un mijloc pentru satisfacerea nevoilor producătorilor, o producție în care ar domina numai valoarea de întrebuințare. Totuși, același Ricardo spune:

„Dacă am trăi în unul din paralelogramele domnului Owen²² și am beneficia cu toții, în comun, de produsele noastre, în acest caz nimeni dintre noi nu ar putea suferi de pe urma abundenței, dar, atâta vreme cât societatea este constituită așa cum este acum, abundența va fi adeseori dăunătoare producătorilor, iar raritatea va fi în avantajul acestora“ („*On Protection to Agriculture*“, 4th ed. Lond., 1822, p. 21). [Versiunea românească : *David Ricardo*, Opere alese, vol. II, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 222—223].

[775] Ric[ardo] consideră producția burgheză, mai precis producția capitalistă, ca *formă absolută* a producției, ale cărei forme determinate ale relațiilor de producție nu intră, așadar, nicăieri în contradicție sau nu încătușează producția ca atare, care constă în crearea unei abundancy³⁾, care include în sine o masă de valori de întrebuințare ca o multitudine a acestora

¹⁾ — producători. — *Nota trad.*

²⁾ — de „abundență“, de „obiecte de primă necesitate și de lux“ pentru oamenii care le produc. — *Nota trad.*

³⁾ — abundențe. — *Nota trad.*

și care, la rândul ei, cere, ca o condiție a înaltei dezvoltări a omului ca producător, o dezvoltare multilaterală a capacităților sale productive. Și aici el intră într-o amuzantă contradicție. Când vorbim despre *value* și *riches*, noi trebuie să avem în vedere numai societatea în totalitatea ei. Dar când vorbim despre *capital* și *labour*, atunci se înțelege de la sine că „*gross revenue*“¹⁾ există numai pentru a crea „*net revenue*“²⁾. De fapt, ceea ce admiră Ricardo în producția burgheză este faptul că formele ei determinate oferă, în comparație cu formele de producție anterioare, cîmp liber de dezvoltare forțelor productive. Acolo unde ele încetează să facă acest lucru, sau acolo unde se manifestă contradicțiile în cadrul cărora ele fac acest lucru, Ricardo neagă contradicțiile, sau, mai bine zis, exprimă el însuși contradicția în altă formă, stabilind drept ultima Thule³⁾ *avuția ca atare* — masa valorilor de întrebuințare pentru sine, fără să țină seama de producători.

Sismondi are sentimentul profund că producția capitalistă se contrazice pe sine, că formele ei — relațiile ei de producție — stimulează, pe de o parte, dezvoltarea nestăvilită a forței productive și a avuției, dar că, pe de altă parte, aceste relații sînt condiționate, și contradicțiile proprii lor, dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb, marfă și bani, cumpărare și vânzare, producție și consum, capital și muncă salariată etc., iau proporții cu atît mai mari cu cît forța productivă se dezvoltă mai mult. El simte mai cu seamă contradicția fundamentală : pe de o parte, dezvoltarea nestăvilită a forței productive și sporirea avuției, care constă din mărfuri și trebuie transformată în bani ; pe de altă parte, ca bază, limitarea la *necessaries* a masei producătorilor. Hence⁴⁾, la el crizele nu sînt niște accidente, ca la Ricardo, ci puternice izbucniri, pe scară mare și repetate periodic, ale contradicțiilor imanente. El oscilează însă tot timpul : trebuie oare ca forțele productive să fie frîmate de către stat pentru a le pune de acord cu relațiile de producție, sau relațiile de producție trebuie frîmate pentru a le pune de acord cu forțele productive ? În această privință, el se refugiază adesea în trecut ; devine laudator temporis acti⁵⁾ sau încearcă să atenueze contradicțiile printr-o altă reglementare a venitului în raport cu capitalul, sau a repar-

¹⁾ — „venitul brut“. — *Nota trad.*

²⁾ — „venitul net“. — *Nota trad.*

³⁾ — supremul scop. — *Nota trad.*

⁴⁾ — Așadar. — *Nota trad.*

⁵⁾ — lăudător al vremurilor trecute (*Horatiu*, *Ars poetica*). —

Nota trad.

ției în raport cu producția, neînțelegînd că relațiile de repartiție nu sînt decît relații de producție, sub alia specie. El critică convingător contradicțiile producției burgheze, dar nu le înțelege și, prin urmare, nu înțelege nici procesul rezolvării lor. Concepțiile lui se bazează însă, de fapt, pe intuirea faptului că forțelor productive dezvoltate în cadrul societății capitaliste trebuie să le corespundă condiții materiale și sociale ale creării avuției, trebuie să le corespundă noi forme de apropiere a acestei avuții; că formele burgheze nu sînt decît forme tranzitorii și pline de contradicții, în cadrul cărora avuția are întotdeauna numai o existență contradictorie și apare, totodată, pretutindeni ca antipod al ei. Este avuția, care are întotdeauna ca premisă sărăcia și care se dezvoltă numai dezvoltînd și sărăcia.

Am văzut cu cită măiestrie își însușește Malthus [concepțiile] lui Sismondi. Exagerată și într-o formă cu mult mai respingătoare, teoria lui M[althus] este cuprinsă în: Thomas Chalmers (*Professor of Divinity*¹⁾) „*On Politic. Econ. in Connection with the Moral State and Moral Prospects of Society*“, 2nd ed., Lond., 1832. Aici, nu numai că din punct de vedere teoretic este mai evident elementul popesc, dar se manifestă și din punct de vedere practic member [of] „established church“²⁾, care apără „din punct de vedere economic“ ale ei „loaves and fishes“³⁾ și întregul sistem de instituții, împreună cu care această church se înalță și decade.

Tezele lui Malthus (la care m-am referit mai sus) cu privire la muncitori sînt:

„Consumul și cererea muncitorilor folosiți în munca productivă nu pot constitui niciodată, ele *singure*, un motiv pentru acumulare și investire de capital...“ (*P. of Pol. Ec.*, p. 315).

„Nici un fermier nu-și va asuma sarcina grea de a supraveghea munca a 10 oameni adiționali, numai pentru că produsul său total va fi vîndut pe piață cu un preț majorat, care reprezintă o sumă absolut egală cu cea plătită muncitorilor adiționali. În situația anterioară a cererii și ofertei mărfii, despre care este vorba, sau în prețul ei trebuie să fi intervenit — încă înainte de a fi fost creată cererea adițională și independent de ea — ceva care să justifice folosirea în producția ei a unui număr adițional de muncitori“ (l. c., p. 312).

„Cererea creată de însuși muncitorul productiv nu poate fi niciodată o cerere *suficientă*, [776] deoarece ea nu se extinde asupra întregii

1) — *Profesor de teologie*. — *Nota trad.*

2) — membrul „bisericii de stat“ din Anglia²³. — *Nota trad.*

3) — literal: „pîini și pești“; aici în sensul de „bunuri pămîntesti“. — *Nota trad.*

cantități de produse create de el. Dacă ea s-ar extinde, n-ar mai exista profit și deci nici motive pentru folosirea muncii muncitorului. Însăși existența profitului adus de o marfă oarecare presupune o cerere care depășește cererea muncitorului care a produs această marfă“ (l. c., p. 405, notă).

„Deoarece o creștere puternică a consumului claselor muncitoare trebuie să sporească simțitor cheltuielile de producție, profitul trebuie să scadă și să diminueze sau să suprimă motivul acumulării“ (l. c., p. 405).

„Lipsa obiectelor necesare vieții îi stimulează în principal pe muncitori să producă obiecte de lux; dacă acest stimulent ar fi înlăturat sau ar fi în mare măsură slăbit, în așa fel încît obiectele necesare vieții ar putea fi obținute cu foarte puțină cheltuire de muncă, atunci avem toate motivele să admitem că pentru producerea obiectelor de confort se va cheltui nu mai multă, ci mai puțină muncă“ (l. c., p. 334).

Malthus nu are nici un interes să ascundă contradicțiile producției burgheze; dimpotrivă, el are interes să le dezvăluie, pe de o parte, pentru a demonstra că mizeria clasei muncitoare este ceva necesar (și chiar este pentru acest mod de producție) și, pe de altă parte, pentru a demonstra capitaliștilor necesitatea [unei] biserici și a [unui] cler opulente pentru a crea o *adequate demand*¹⁾ pentru produsele capitaliștilor. Malthus demonstrează, așadar, că pentru „continued progress of wealth“²⁾ [p. 314] nu este suficientă nici creșterea populației, nici acumularea capitalului (l. c. p. 319, 320), nici „fertility of soil“³⁾ (p. 331), nici „inventions to save labour“⁴⁾, nici extinderea „of[of] foreign markets“⁵⁾ (l. c., p. 352, 359).

„Atît muncitorii, cît și capitalistul pot fi excedentari în raport cu posibilitatea de a fi folosiți în mod avantajos (l. c., p. 414).

Așadar, în opoziție cu ricardienii, el subliniază posibilitatea unei supraproducții generale (l. c., p. 326 ș.a.).

Principalele lui teze în legătură cu aceasta sînt următoarele:

„Cererea este determinată întotdeauna de *valoare*, iar oferta — de *cantitate*“ (*P. o. Pol.*, p. 316).

„Mărfurile nu se schimbă numai pe mărfuri, ci și pe productive labour și personal services⁶⁾ și în comparație cu ele, ca și în comparație cu banii, poate să aibă loc o suprasaturare generală a pieței cu mărfuri“ (l. c.).

1) — cerere adecvată. — *Nota trad.*

2) — „sporirea continuă a avuției“. — *Nota trad.*

3) — „fertilitatea solului“. — *Nota trad.*

4) — „invenții care economisesc munca“. — *Nota trad.*

5) — „piețelor externe“. — *Nota trad.*

6) — muncă productivă și servicii personale. — *Nota trad.*

„Oferta trebuie să fie întotdeauna proporțională cu *cantitatea*, iar cererea — cu *valoarea*“ (*Def. in Pol. Ec.*, ed. Cazan[ove], p. 65).

„Este limpede» — spune James Mill — «că tot ce a produs un om și nu vrea să păstreze pentru consumul propriu constituie o rezervă pe care o poate da în schimbul altor mărfuri. De aceea, dorința sa de a cumpăra și mijloacele sale de a cumpăra, cu alte cuvinte cererea sa este absolut egală cu cantitatea produselor pe care le-a produs el și pe care nu are intenția să le consume»... Este evident că mijloacele de care dispune el pentru a cumpăra alte mărfuri nu sînt proporționale cu *cantitatea* propriilor sale mărfuri, pe care le-a produs și pe care vrea să le vîndă, ci cu *valoarea de schimb* a acestor mărfuri; și dacă valoarea de schimb a unei mărfi nu este proporțională cu cantitatea ei, nu poate să fie justă afirmația că cererea și oferta fiecărui individ sînt totdeauna egale între ele“ (l. c., p. 64, 65).

„Dacă cererea fiecărui individ ar fi egală cu oferta sa, în sensul riguros al cuvîntului, aceasta ar dovedi că fiecare individ și-ar putea vinde întotdeauna marfa la un preț egal cu cheltuielile de producție, inclusiv un profit acceptabil; atunci chiar o suprasaturare *temporară* a pieței ar fi imposibilă. Argumentul demonstrează prea mult... Oferta trebuie să fie întotdeauna proporțională cu *cantitatea*, iar cererea — cu *valoarea*“ (*Def. in Pol. Ec.*, Lond., 1827, p. 48, notă).

„Aici, Mill înțelege prin cerere mijloacele lui de cumpărare“ (ale cumpărătorului). „Dar aceste mijloace pentru cumpărarea altor mărfuri nu sînt proporționale cu *cantitatea* propriilor lui mărfuri, pe care el le-a produs și vrea să le vîndă, ci cu *valoarea lor de schimb*; și dacă valoarea de schimb a unei mărfi nu este proporțională cu cantitatea ei, nu poate să fie justă afirmația că cererea și oferta fiecărui individ sînt întotdeauna egale între ele“ (l. c., p. 48, 49).

„Torrens greșește cînd spune că «o creștere a ofertei este singura cauză a unei cereri sporite». Dacă ar fi așa, cît de greu ar fi pentru omenire să se refacă de pe urma reducerii temporare a cantității de alimente și de îmbrăcăminte. Dar cînd se reduce cantitatea de alimente și de îmbrăcăminte, crește valoarea lor; prețul în bani al cantității rămase de alimente și de îmbrăcăminte va crește temporar mai mult decît scade cantitatea lor, în timp ce prețul în bani al muncii poate să rămînă neschimbat. Consecința necesară este că putem pune în mișcare o cantitate mai mare de muncă productivă decît înainte“ (p. 59, 60).

„Toate mărfurile unei națiuni pot să scadă în comparație cu banii sau munca“ (l. c., p. 64 sqq.). „Așadar, o suprasaturare generală este posibilă“ (l. c.). „Toate prețurile lor pot să scadă sub prețul lor de cost“ (l. c.).

[777] Mai trebuie menționat ce spune Malthus despre procesul circulației :

„Cînd calculăm valoarea capitalului fix folosit ca parte a capitalului avansat, trebuie ca la sfîrșitul anului să calculăm valoarea rămasă a acestui capital ca parte a încasărilor anuale. În *realitate*, capitalul anual avansat de el (de capitalist) *constă numai* din capitalul său circulant și din uzura capitalului său fix plus dobînda la capitalul fix și

dobînda la partea din capitalul său circulant, care constă din banii de care are nevoie pentru a face plățile anuale cînd ele devin scadente“ (*P. o. Pol. Ec.*, p. 269).

Sinking fund i.e. fund for wear and tear of the fixed capital¹⁾ este, zic eu, și fund of accumulation²⁾.

[13. *Critica făcută de ricardieni concepțiilor lui Malthus despre „consumatorii neproductivi“*]

Vreau să citez și cîteva pasaje dintr-o scriere ricardiană îndreptată împotriva teoriei lui M[althus]. În ceea ce privește atacurile cuprinse în această scriere, din punct de vedere capitalist, împotriva unproductive consumers în general, and landlords in particular³⁾, voi arăta în altă parte că, din punctul de vedere al muncitorilor, ele îi vizează literalmente pe capitaliști. (De aceasta mă voi ocupa în secțiunea : „Tratarea apogetică a raportului dintre capital și munca salariată“⁴⁾).

„Domnul Malthus și cei ce gîndesc ca el pornesc de la faptul că o investiție mai mare de capital nu este posibilă decît dacă se poate asigura o rată a profitului egală cu rata anterioară a profitului sau mai mare decît aceasta și că simpla sporire a capitalului nu tinde, în sine, să asigure o astfel de rată a profitului, ci acționează în sens invers; ei caută o sursă independentă de producție și care să se afle în afara ei, o sursă a cărei creștere progresivă să poată ține pasul cu creșterea progresivă a capitalului, din care să poată fi obținute permanent adaosuri la rata necesară a profitului“ (*An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption, lately advocated by Mr. Malthus etc.*, London, 1821, p. 33, 34).

Aceste surse sînt, după părera lui Malthus, „unproductive consumers“ (l. c., p. 35).

„Domnul Malthus vorbește cîteodată ca și cum ar exista două *fonduri diferite*, capital și venit, ofertă și cerere, producție și consum, care trebuie să aibă grijă să țină pasul unul cu celălalt și să nu se depășească unul pe celălalt. Ca și cum *pe lingă întreaga masă a mărfurilor produse* ar mai fi nevoie de o altă masă, căzută din cer, care să servească la cumpărarea acestor mărfuri produse... Fondul de consum de care are el nevoie poate fi obținut numai pe seama producției“ (l. c., p. 49, 50).

„Din raționamentele lui“ (ale lui Malthus) „nu înțelegem deloc dacă trebuie să sporim sau să frînăm producția. Dacă cineva duce

1) — *Fondul de amortizare*, adică fondul de înlocuire a uzurii capitalului fix. — *Nota trad.*

2) — fond de acumulare. — *Nota trad.*

3) — consumatorilor neproductivi în general și a landlordilor în special. — *Nota trad.*

lipsă de cerere îi recomandă oare domnul Malthus să plătească o sumă de bani altei persoane pentru ca aceasta să-i cumpere mărfurile? Probabil că nu" (l. c., p. 55). Certainly yes! ¹⁾

„Scopul pe care-l urmărești atunci când îți vinzi marfa este de a obține o anumită sumă de bani; n-ar avea nici un rost să dai această sumă de bani unei alte persoane, pentru ca să ți-o restituie ulterior, să-ți cumpere mărfurile. Dacă le-ai da foc, ai fi în aceeași situație" (l. c., p. 63).

În privința lui M[althus] are dreptate. Dar din faptul că „the whole mass of commodities produced" ²⁾ reprezintă unul și același fond — fondul de producție și fondul de consum, fondul ofertei și fondul cererii, fondul capitalului și fondul venitului — nu urmează nicidecum că este indiferent cum va fi repartizat fondul total între aceste diferite categorii.

Autorul anonim nu înțelege ce are în vedere M[althus] atunci când spune despre „cererea" muncitorilor că este „inadecvată" pentru capitaliști.

„Cît privește cererea din partea muncii, aceasta înseamnă sau schimbul de muncă pe mărfuri, sau... schimbul de produse existente, finite, pe o valoare viitoare, care se va adăuga... aceasta este adevărata cerere, a cărei creștere este esențială pentru producători" (l. c., p. 57).

Malthus nu are în vedere offer of labour ³⁾ (ceea ce autorul nostru numește „demand from labour" ⁴⁾), ci demand de mărfuri, pe care muncitorul poate s-o prezinte datorită salariului pe care l-a primit: banii, cu care el apare în calitate de cumpărător pe piața de mărfuri. Și, în legătură cu această demand, M[althus] menționează, în mod just, că ea can never be adequate to the supply of the capitalist ⁵⁾. Altfel muncitorul ar putea să recumpere cu salariul său întregul său produs.

[778] Același autor spune :

„O cerere sporită din partea lor" (a muncitorilor) „denotă intenția de a lua chiar o parte mai mică și de a lăsa o parte mai mare celor care-i angajează; și dacă se spune că prin reducerea consumului se accentuează suprasaturarea, pot răspunde că suprasaturarea pieței este sinonimă cu un profit ridicat" (l. c., p. 59).

¹⁾ — Sigur că da! — Nota trad.

²⁾ — întreaga masă a mărfurilor produse. — Nota trad.

³⁾ — oferta de muncă. — Nota trad.

⁴⁾ — „cererea din partea muncii". — Nota trad.

⁵⁾ — nu poate să fie niciodată adecvată ofertei capitalistului. — Nota trad.

Acesta ar trebui să sune ca o glumă, dar ea conține de fapt secretul fundamental al „suprasaturării" [pieței].

Cu privire la „Essay on Rent" a lui M[althus] ²⁵⁾, autorul nostru spune :

„Cînd domnul Malthus a publicat al său Eseu asupra rentei, se pare că, în parte, a făcut-o cu intenția de a combate lozincă «Jos landlorzii!» care pe atunci «era scrisă cu roșu pe toate zidurile», de a apăra această clasă și de a demonstra că ea nu este tot una cu monopolistii. Că renta nu poate fi suprimată, că creșterea ei este, în genere, un fenomen natural care însoțește creșterea avuției și a populației — acest lucru l-a dovedit el; dar lozincă populară «Jos landlorzii!» nu înseamnă în mod obligatoriu că ceva de genul rentei nu trebuie să existe, ci, mai degrabă, că ea trebuie să fie repartizată egal în rîndul întregii populații, în conformitate cu așa-numitul «plan al lui Spence» ²⁶⁾. Dar cînd el îi apără pe landlorzi împotriva denumirii odioase de monopolști și împotriva observației lui Adam Smith că «lor le place să culeagă acolo unde nu au semănat», se pare că el luptă pentru o denumire... Dar în toate aceste argumente ale lui se simte avocatul" (l. c., p. 108, 109).

[14. Caracterul apologetic și de plagiat al scrierilor lui Malthus]

Cartea lui M[althus] „On Population" era un pamflet împotriva revoluției franceze și a ideilor de reformă, contemporane ei, din Anglia (Godwin etc.). Ea era o apologie a mizeriei clasei muncitoare. Teoria — plagiată de la Townsend etc.

Al său „Essay on Rent" era un pamflet în apărarea landlorzilor împotriva capitalului industrial. Teoria — plagiată de la Anderson.

„Princ. of Pol. Ec." era un pamflet scris în apărarea intereselor capitaliștilor împotriva muncitorilor și în apărarea intereselor aristocrației, church, tax-eaters, Jenkin's ¹⁾ etc. împotriva capitaliștilor. Teoria : A. Smith. Descoperirea proprie — lamentabilă. În expunerea ulterioară a teoriei, baza a fost Sismondi [XIV—778].

[VIII—345] {Malthus („Essai sur la Population etc.", 5th ed. trad. de P. Prévost, Genève, 1836, 3me éd. t. IV, p. 104, 105) face cu obișnuita lui „filozofie profundă" următoarele observații în legătură cu un plan de a dărui vaci cottagers-ilor ²⁾.

¹⁾ — bisericii, mîncătorilor de impozite, lingăilor. — Nota trad.

²⁾ — Țărani care primeau de la proprietarul funciar sau de la fermierul-arendas pentru care lucrau o mică locuință (cottage) și o bucată de pămînt în jurul ei. — Nota trad.

„Se spunea că cottagers-ii care au vaci muncesc mai bine și duc o viață mult mai organizată decât cei ce nu au vaci... Majoritatea acelor care au acum vaci le-au cumpărat cu câștigul realizat din munca lor. Este, prin urmare, mai just să se spună că munca este aceea care le-a dat vacile decât să se spună că vacile sînt acelea care le-au dat gustul pentru muncă“.

E drept că pe parveniții din rîndul burgheziei, les vaches ¹⁾ i-au stimulat să muncească cu sîrguință (și să exploateze muncă străină) și tot les vaches le-au dat fiilor lor le goût de l'oisiveté ²⁾. Dacă vacile lor ar fi lipsite nu de capacitatea de a da lapte, ci de aceea de a comanda muncă străină neplătită, aceasta ar fi foarte util pentru pofta lor de a munci.

Același „filozof profund“ remarcă :

„Este evident că nu toți oamenii pot aparține clasei de mijloc. Clasele de sus și clasele de jos sînt inevitabile“ (firește, nu există mijloc fără extreme) „și, în plus, foarte folositoare. Dacă se ia societății speranța de a se ridica și teama de a decade și dacă munca nu ar comporta răsplată, iar indolența — pedeapsă, nu s-ar vedea nicăieri acel zel, acea rîvnă cu care muncește fiecare pentru a-și îmbunătăți situația și care constituie mobilul principal al prosperității publice“ (l. c., p. 112).

Cei de jos trebuie să existe pentru ca cei de sus să se teamă că vor decade, iar cei de sus — pentru ca cei de jos să sperie că se vor ridica. Întrucît indolența atrage pedeapsa, muncitorul trebuie să fie sărac, iar rentierul sau proprietarul funciar — atît de îndrăgit de Malthus — să fie bogat. Dar ce înțelege Malthus prin récompense du travail ? ³⁾ Malthus înțelege, așa cum vom vedea mai târziu ⁴⁾, că muncitorul trebuie să efectueze o parte din munca sa fără echivalent. Frumos stimulent dacă „récompense“ și nu foamea ar servi drept stimulent. În cel mai bun caz, totul se reduce la aceea că un muncitor poate să sperie că va putea odată să exploateze alți muncitori.

„Pe măsură ce monopolul se extinde“ — spune Rousseau — „lanțul devine tot mai greu pentru cei exploatați“ ²⁷⁾.

Altfel gîndește „profundul gînditor“ Malthus. Marea lui speranță — pe care el însuși o califică plus ou moins ⁵⁾ utopică — este că masa clasei de mijloc va crește, iar proletariatul

¹⁾ — vacile. — *Nota trad.*

²⁾ — gustul trîndăviei. — *Nota trad.*

³⁾ — răsplata muncii. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 28, 31—33. — *Nota red.*

⁵⁾ — mai mult sau mai puțin. — *Nota trad.*

(proletariatul care muncește) va constitui o parte relativ tot mai mică din întreaga populație (chiar dacă crește în mod absolut). Acesta este, într-adevăr, *mersul* societății burgheze.

„Trebuie să nutrim speranța“ — spune M[althus] — „că, în viitor, metodele prin care se va reduce munca și care au înregistrat deja un progres atît de rapid vor satisface, în cele din urmă, toate nevoile societății celei mai opulente, folosind o cantitate de muncă omenească mai mică decît este necesară acum pentru același scop ; și *dacă atunci muncitorul nu va fi scutit de o parte din poverile grele care apasă acum pe umerii lui*“ (el va trebui să muncească ea și înainte, tot atît de mult și, relativ, tot mai mult pentru alții și tot mai puțin pentru sine). „numărul acelor cărora societatea le aruncă pe umeri o povară atît de grea va scădea“ (l. c., p. 113) [VIII-346].

[15. *Principiile lui Malthus expuse în scrierea anonimă „Outlines of Political Economy...“*]

[XIV—778]. O scriere în care sînt expuse principiile lui M[althus] : „*Outlines of Political Economy (being a plain and short view of the laws relating to the production, distribution and Consumption of Wealth etc.)*“, London, 1832.

Acest domn ¹⁾ arată d'abord ²⁾ motivul practic pentru care malthusienii combat determinarea valorii prin timpul de muncă :

„Doctrina că munca este singura sursă a avuției este, precum se pare, pe cît de periculoasă pe atît de falsă, deoarece, din nenorocire, oferă un punct de sprijin acelor care susțin că întreaga proprietate aparține claselor muncitoare și că partea pe care o capătă celelalte este furată sau răpită prin fraudă de la acestea“ (l. c., p. 22, notă).

În fraza următoare iese mai clar în evidență decît la M[althus] faptul că el confundă valoarea mării cu *valorificarea* mării sau a banilor ca capital. În acest ultim sens este exprimată în mod just originea plusvalorii :

„*Valoarea capitalului*, cantitatea de muncă pe care o valorează ea sau pe care o comandă ea, este întotdeauna mai mare decît cantitatea de muncă care a fost cheltuită pentru ea, iar diferența constituie profitul sau recompensa pentru posesorii capitalului“ (l. c., p. 32).

Just este și raționamentul de mai jos, luat de la Malthus, în care se arată de ce profitul se calculează la *cheltuielile de producție* ale producției capitaliste.

¹⁾ John Cazenove. — *Nota red.*

²⁾ — în primul rînd. — *Nota trad.*

„Profitul la capitalul investit“ („dacă acest profit nu ar fi obținut nu ar exista suficiente motive de a produce marfa“) „este o condiție esențială a ofertei și constituie, ca atare, o parte componentă a *cheltuielilor de producție*“ (l. c., p. 33).

În fraza următoare este corect exprimat, pe de o parte, că profitul la capital provine direct din schimbul capitalului cu munca, pe de altă parte, teoria m[althusiană] a profitului realizat din *vânzare*.

„Profitul unui om nu depinde de faptul că el comandă *produsul* muncii altora, ci de faptul că el comandă *însăși munca*“.

(Aici se face distincția corectă între schimbul de marfă cu marfă și schimbul de marfă, în calitate de capital, cu munca).

„Dacă el poate să-și vîndă mărfurile“ [779] (în condiții în care *the value of money*¹⁾ scade) „la un preț mai ridicat, în timp ce salariul muncitorilor lui rămîne neschimbat, el obține, evident, un câștig, indiferent dacă prețurile altor mărfuri cresc sau nu. O parte mai mică din ceea ce produce îi ajunge pentru ca să pună în mișcare această muncă, iar o parte mai mare rămîne deci pentru el“ (p. 49, 50).

La fel stau lucrurile cînd, de pildă, ca urmare a introducerii de mașini noi, de procese chimice etc., capitalistul produce marfa sub valoarea ei anterioară, dar o vinde sau la vechea ei valoare, sau, în orice caz, peste valoarea ei individuală, la care a scăzut atunci. În acest caz, muncitorul, ce-i drept, nu lucrează direct un timp mai scurt pentru sine și un timp mai lung pentru capitalist. Dar „a smaller proportion of what he produces is sufficient to put that labour into motion“²⁾ pentru reproducție. De fapt, muncitorul schimbă, așadar, o parte mai mare decît înainte din a sa *immediate labour*³⁾ pentru propria sa *realised labour*⁴⁾. El primește, de pildă, ca și înainte, 10 l. st. Dar aceste 10 l. st. — deși în ceea ce privește societatea reprezintă aceeași cantitate de muncă — nu mai sînt produsul unui *timp de muncă egal* cu cel de mai înainte, ci, poate, al unui timp de muncă mai scurt cu o oră. Muncitorul muncește, prin urmare, de fapt un timp mai lung pentru capitalist și un timp mai scurt pentru sine însuși. Este ca și cînd muncitorul ar primi numai 8 l. st., care însă, dato-

¹⁾ — valoarea banilor. — *Nota trad.*

²⁾ — „o parte mai mică din ceea ce produce el este suficientă pentru a pune în mișcare această muncă“. — *Nota trad.*

³⁾ — muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

⁴⁾ — muncă materializată. — *Nota trad.*

rită creșterii productivității muncii lui, reprezintă aceeași masă de valori de întrebuințare pe care o reprezentau înainte 10 l. st.

În legătură cu *identity of demand and supply*¹⁾ a lui [James] Mill, el remarcă :

„Oferta fiecăruia depinde de cantitatea pe care o aduce pe piață ; cererea lui pentru alte obiecte depinde de *valoarea* ofertei lui. Oferta este determinată ; aceasta depinde de ea însăși. Cererea este nedeterminată ; ea depinde de alți factori. Oferta poate să rămînă aceeași, în timp ce cererea se schimbă. 100 de cuarțeri de cereale pe care un individ i-ar aduce pe piață pot să valoreze odată 30 de șilingi și altădată 60 de șilingi cuarțerul. *Cantitatea ofertei* este, în ambele cazuri, aceeași, dar cererea acestui individ sau posibilitatea lui de a cumpăra alte lucruri este, în ultimul caz, de două ori mai mare decît în primul“ (l. c., p. 111, 112).

Despre raportul dintre muncă și mașini, el remarcă :

„Cînd cantitatea de mărfuri produse va spori ca urmare a unei diviziuni mai judicioase a muncii, nu va fi nevoie de o cerere mai mare pentru a întreține întreaga muncă folosită înainte“.

(How this ? If the distribution of labour is more judicious, more commodities will be produced by the same labour ; hence supply will grow, and does its absorption not require an increased amount of demand ? Does A. Smith not rightly say that division of labour depends upon the extent of the market ?²⁾ În realitate, deosebirea, în măsura în care se are în vedere demand din afară, rămîne aceeași ; numai că [cererea este necesară] în mai mare măsură în cazul mașinilor. Dar „a more judicious distribution of labour“ may require the same or even a greater number of labourers than before, while the introduction of machinery must under al circumstances diminish the proportion of the capital laid out in immediate labour³⁾,

„în timp ce, atunci cînd se introduc mașini, o parte din muncă rămîne, desigur, *disponibilă* dacă nu intervine o creștere a cererii sau o scădere a salariului sau profitului.

¹⁾ — identitatea cererii și ofertei. — *Nota trad.*

²⁾ — Cum așa ? Dacă repartizarea muncii este mai judicioasă, aceeași muncă va produce mai multe mărfuri ; de aceea oferta va crește și absorbirea ei nu va reclama o creștere a cererii ? A. Smith nu spune oare, pe bună dreptate, că diviziunea muncii depinde de proporțiile pieții ? — *Nota trad.*

³⁾ — „o mai judicioasă repartizare a muncii“ poate să necesite același număr de muncitori sau chiar un număr mai mare decît înainte, în timp ce introducerea mașinilor trebuie să reducă în orice împrejurare partea de capital investită în munca nemijlocită. — *Nota trad.*

Să presupunem că avem o mașină în valoare de 1 200 l. st., din care 1 000 l. st. reprezintă salariul a 100 de muncitori — câte 10 l. st. de fiecare muncitor — și 200 l. st. reprezintă profitul, la o rată a profitului de 20%. Să ne închipuim acum că aceeași marfă ar fi produsă de munca a 50 de muncitori cu ajutorul unei mașini care costă munca altor 50 de oameni și care are nevoie de 10 oameni pentru a fi întreținută. Producătorul va fi în situația de a reduce prețul mărfii produse de el la 800 l. st. și de a primi aceeași recompensă pentru folosirea capitalului său.

Salariul a 50 de muncitori care primesc câte 10 l.st.	500 l.st.	
a 10 oameni care întrețin mașinile	100 l.st.	
Profitul de 20% la capitalul circulant de	500 l.st.}	200 l.st.
la capitalul fix de	500 l.st.}	
		800 l.st.

(p. 114, 115).

«Cei „10 men to keep it in repair“¹⁾ reprezintă aici uzura anuală. Altfel, e greșit: căci labour of repairing²⁾ a mașinilor se adaugă la cheltuielile de producție inițiale ale mașinilor. Înainte trebuia să se cheltuiască anual 1 000 l. st., dar și produsul [valora] atunci 1 200 l. st. Acum, pentru mașini s-a cheltuit o dată pentru totdeauna 500 l. st.; această sumă nu va mai putea fi deci cheltuită în any other way³⁾. Ceea ce-i rămâne să cheltuiască [sint] 100 l. st. anual pentru „repair“ și 500 l. st. pentru salariu (deoarece în acest exemplu nu figurează raw material⁴⁾). El trebuie să cheltuiască anual numai 600 l. st. și să obțină, ca și mai înainte, la capitalul său total un profit de 200 l. st. Masa și rata profitului au rămas aceleași. Dar produsul său anual nu reprezintă acum mai mult decât 800 l. st.}.

„Cel care înainte trebuia să plătească 1 200 l.st. pentru marfă poate să economisească acum 400 l.st., pe care poate să-i cheltuiască ori pentru altceva, ori pentru cumpărarea unei cantități mai mari din aceeași marfă. Dacă ar fi cheltuite pentru [780] produsul muncii nemijlocite, ele ar ocupa numai 33,4 muncitori, în timp ce numărul muncitorilor care, ca rezultat al introducerii mașinilor, rămân fără lucru va fi de 40, căci:

Salariul a 33,4 muncitori care primesc câte 10 l. st.	334 l.st.
Profitul 20%	66 l.st.
	400 l.st.

- 1) — „10 oameni care o întrețin“. — *Nota trad.*
 2) — munca de întreținere. — *Nota trad.*
 3) — în vreun alt mod. — *Nota trad.*
 4) — materia primă. — *Nota trad.*

(Cu alte cuvinte, aceasta înseamnă: dacă 400 l. st. vor fi cheltuite pentru mărfuri, care reprezintă produsul of immediate labour, și dacă salariul per om = 10 l. st., atunci mărfurile care costă 400 l. st. trebuie să fie produsul muncii a mai puțin de 40 de oameni. Dacă ele ar fi produsul muncii a 40 de oameni, ele ar conține numai *paid labour*¹⁾. Valoarea muncii (sau a in wages realized quantity of labour²⁾) ar fi egală cu valoarea produsului (a quantity of labour realized in commodity³⁾). Dar mărfurile de 400 l. st. conțin muncă *neplătită*, care constituie tocmai profitul. Ele trebuie să fie, prin urmare, produsul a mai puțin de 40 de oameni. Dacă profitul = 20%, atunci numai 5/6 din produs constau din muncă plătită; prin urmare, aproximativ 334 l. st. = 33,4 men at 10 per man⁴⁾. O șesime, adică aproximativ 66, reprezintă muncă neplătită. Exact în același mod a demonstrat Ric[ardo] că mașinile, chiar atunci când prețul lor în bani este tot atât de ridicat ca și prețul muncii nemijlocite pe care o înlocuiesc, nu pot fi decât produsul unei cantități anumite de muncă⁵⁾.

„Dacă ele“ (cele 400 l.st.) „au fost cheltuite pentru cumpărarea unei cantități mai mari din aceeași marfă, sau pentru cumpărarea unei alte mărfi, pentru producerea căreia s-a folosit același fel și aceeași cantitate de capital fix, ele ar putea da de lucru numai la 30 de muncitori, căci:

Salariul a 25 muncitori care primesc fiecare câte 10 l.st.	250 l.st.
Salariul a 5 muncitori angajați pentru întreținere	50 l.st.
Profitul la 250 l.st. capital circulant și 250 l.st. capital fix	100 l.st.
	400 l.st.

(În cazul în care au fost introduse mașinile, producerea unei mărfi în valoare de 800 l. st. cere o cheltuială de 500 l. st. pentru mașini; așadar, pentru producerea unei mărfi de 400 l. st. — numai 250 l. st.; mai departe, pentru mașinile de 500 l. st. este nevoie de 50 de muncitori, deci, pentru mașinile de 250 l. st. este nevoie de 25 de muncitori (= 250 l. st.), pentru întreținerea mașinilor (reproducția mașinilor) de 500 l. st. este nevoie de 10 muncitori, deci pentru cele de 250 l. st. — 5 (50 l. st.). Astfel, avem 250 l. st. capital fix și 250 l. st. capital circulant, în total 500 l. st., la care profitul de 20% = 100. Așadar, produsul = 300 l. st. wages și 100 l. st. profit = 400 l. st. Sînt folosiți 30 de muncitori. Aici se prespune în

- 1) — *muncă plătită*. — *Nota trad.*
 2) — cantități de muncă realizate în salariu. — *Nota trad.*
 3) — cantității de muncă realizate în marfă. — *Nota trad.*
 4) — oameni primind 10 l. st. fiecare. — *Nota trad.*
 5) *Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 603—605. — Nota trad.*

toate cazurile că capitalistul (cel care se ocupă de producție) împrumută din economiile (400 l. st.) pe care consumatorii le-au depus la bancher, sau că el însuși posedă capital, în afară de cei 400 l. st. economisiți din veniturile consumatorilor. Căci cu un capital de 400 l. st. el nu poate să cheltuiască 250 l. st. pentru mașini și 300 l. st. pentru salarii).

„Cînd suma totală de 1200 l. st. este cheltuită pentru produsul muncii nemijlocite, valoarea produsului se împarte în 1000 l.st. salariu și 200 l.st. profit“ (100 de muncitori, salariu = 1000 l.st.). „Cînd această sumă este cheltuită parte într-un fel, parte în altfel, ...atunci valoarea produsului se împarte în 934 l.st. salariu și 266 l.st. profit“ (și anume 60 de muncitori la mașini și 33,4 (deci 93,4 muncitori) immediate labour, adică 934 l. st.) „și, în sfîrșit, în cazul celei de-a treia presupunerii, cînd suma totală a fost cheltuită pentru produsul comun al mașinilor și al muncii, valoarea produsului se împarte în 900 l.st. salariu și 300 l.st. profit (și anume 90 de muncitori)“ (l. c., p. 114—117).

[781] „După introducerea mașinilor, capitalistul nu poate să folosească tot atîta muncă cît a folosit înainte fără să acumuleze mai mult capital. Dar veniturile pe care le economisesc consumatorii obiectelor după scăderea prețurilor lor vor spori consumul unui obiect sau altul și vor crea astfel o cerere pentru o parte, dacă nu chiar pentru întreaga muncă care a fost înlăturată prin introducerea mașinilor“ (l. c., p. 119).

„Domnul McCulloch crede că introducerea mașinilor într-o ramură de producție creează în mod necesar o cerere egală sau mai mare de muncitori concediați în oricare altă ramură de producție. Pentru a demonstra acest lucru, el admite că suma pusă anual de o parte, necesară pentru înlocuirea valorii mașinilor, atunci cînd, în cele din urmă, este procurată, creează anual o cerere crescîndă de muncă²⁸. Întrucît însă aceste sume anuale, atunci cînd sînt adunate la sfîrșitul unei perioade, pot să fie egale numai cu cheltuielile inițiale făcute pentru mașini plus dobinzile respective, plătite în perioada funcționării lor, nu este lesne de înțeles cum pot ele să creeze o cerere pentru muncă care să depășească cererea pe care ar fi provocat-o dacă nu s-ar fi folosit nici o mașină“ (l. c., [p. 119, 120]).

Sinking fund¹⁾ poate, ce-i drept, să servească la acumulare în intervalul pentru care se calculează uzura mașinilor, dar acest lucru nu se întîmplă. În orice caz însă, această demand for labour²⁾, creată astfel, este mult mai mică decît ar fi fost în cazul cînd pentru plata salariului s-ar cheltui întregul capital (investit în mașini), și nu numai annuity³⁾. Mac Peter este, ca de obicei, dobitoc. Acest pasaj merită să fie menționat numai pentru că aici este exprimată ideea că sinking fund este un fond de acumulare.

¹⁾ — Fondul de amortizare. — *Nota trad.*

²⁾ — cerere de muncă. — *Nota trad.*

³⁾ — anuitatea. — *Nota trad.*

[Capitolul douăzeci]

Destrămarea școlii ricardiene

1. [R. Torrens]

[a) *Smith și Ricardo despre raportul dintre rata medie a profitului și legea valorii*]

[782] R. Torrens. „*An Essay on the Production of Wealth etc.*“, London, 1821.

Observarea concurenței — a fenomenelor producției — arată că capitaluri de mărimi egale aduc, on an average¹⁾, profituri egale, sau că, average rate of profit²⁾ fiind dată, masa profitului depinde de mărimea capitalului avansat (average rate of profit nu înseamnă nimic altceva).

A. *Smith* a înregistrat acest fapt. El nu și-a făcut nici un fel de scrupule cu privire la legătura dintre faptul respectiv și teoria valorii formulată de el, cu atît mai puțin cu cît, în afară de așa-numita sa teorie esoterică, el a formulat și diferite alte teorii și putea, după cum i-ar fi convenit, să-și amintească de una sau de alta dintre ele. Singura reflecție pe care i-o provoacă acest fapt este o polemică cu concepția care vrea să dizolve profitul în wages of superintendence, since, apart from any other circumstance³⁾, munca of superintendence nu crește în aceeași măsură în care crește volumul producției și, în plus, valoarea capitalului avansat (ca urmare, de pildă, a faptului că materia primă este scumpă) poate să crească fără ca volumul producției să crească²⁹. O lege imanentă pentru determinarea profitului mediu și a mărimii lui nu există la el. El se limitează la a afirma că concurența micșorează acest x.

¹⁾ — în medie. — *Nota trad.*

²⁾ — rata medie a profitului. — *Nota trad.*

³⁾ — în salariul pentru supraveghere, căci, făcînd abstracție de orice altă împrejurare. — *Nota trad.*

Ricardo identifică pretutindeni (abstracție făcînd de cîteva observații izolate și întîmplătoare) în mod direct profitul cu surplus value ¹⁾. De aceea, la el, mărfurile se vînd *cu profit* nu pentru că se vînd *peste* valoarea lor, ci pentru că se vînd *la valoarea lor*. Totuși, analizînd valoarea (ch. I din ale sale „Principles“), el este primul care meditează în principal la raportul dintre *determinarea valorii* mărfurilor și fenomenul că capitaluri egale ca mărime dau profituri egale. Ele pot face acest lucru numai în măsura în care mărfurile pe care le produc, deși nu sînt vîndute la *prețuri egale* (se poate spune, totuși, că rezultatul lor are același preț dacă valoarea părții neconsumate a capitalului fix se calculează la valoarea produsului), aduc o *surplus value* egală, un excedent egal al prețului peste prețul capitalului avansat. Dar iată că Ric[ardo] atrage mai întîi atenția asupra faptului că capitaluri de mărimi egale nu au nicidecum o compoziție organică egală. Deosebirea în această compoziție el o concepe așa cum a găsit-o la A. Smith — *circulating și fixed capital* ²⁾ —, deci el cunoaște numai deosebiri care decurg din procesul de circulație.

El nu vorbește nicidecum direct despre faptul că ceea ce contrazice prima fație ³⁾ legea valorii este faptul că capitaluri cu o compoziție organică inegală, care deci pun în mișcare mase inegale of immediate labour ⁴⁾, produc mărfuri de aceeași valoare și dau aceeași surplus value (pe care el o identifică cu profitul). Dimpotrivă, trecînd la analiza valorii, el presupune existența capitalului și a unei rate generale a profitului. El identifică de la bun început *prețurile de cost* cu *valorile* și nu observă că această presupunere este prima fație în contradicție cu legea valorii. Abia pe baza acestei presupunerii, care conține principala contradicție și dificultatea propriu-zisă, ajunge la analiza unui caz particular — *variația salariului*, ridicarea sau scăderea acestuia. Pentru ca rata profitului să rămînă aceeași, creșterea sau scăderea salariului, căreia îi corespunde scăderea sau creșterea profitului, trebuie să acționeze inegal asupra capitalurilor cu compoziție organică diferită. Dacă salariul crește și deci profitul scade, atunci scad și prețurile mărfurilor pentru producerea cărora este nevoie de un capital fix relativ mai mare. În cazul contrar are loc contrarul. În acest caz, *exchangeable values* ⁵⁾ ale mărfurilor nu sînt determinate de

¹⁾ — plusvaloarea. — *Nota trad.*

²⁾ — capital circulant și capital fix. — *Nota trad.*

³⁾ — la prima vedere. — *Nota trad.*

⁴⁾ — de muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

⁵⁾ — *valorile de schimb.* — *Nota trad.*

timpul de muncă necesar pentru producerea fiecăreia din aceste mărfuri. Cu alte cuvinte, această determinare a ratelor egale ale profitului la capitaluri cu o compoziție organică diferită (Ric[ardo] ajunge însă la această concluzie numai într-un caz izolat și numai pe această cale ocolită) *contrazice* legea valorii, sau, cum spune Ric[ardo], constituie o excepție de la aceasta, fapt în legătură cu care M[althus] remarcă în mod just că, odată cu progress of [783] industry ¹⁾, regula devine excepție, iar excepția regulă ²⁾. Însăși contradicția nu este formulată clar la Ric[ardo], adică nu este exprimată astfel: deși o marfă conține mai multă muncă neplătită decît altă marfă — căci, în condițiile unei rate egale de exploatare a muncitorilor, cantitatea de muncă neplătită depinde de cantitatea de muncă plătită, adică de cantitatea de imediate labour folosită —, mărfurile furnizează, totuși, aceleași valori sau același excedent de muncă neplătită peste munca plătită. Dimpotrivă, la el, contradicția figurează numai în forma singulară: în anumite cazuri, *salariul* — variația salariului — afectează prețurile de cost ale mărfurilor (exchangeable values, spune el).

Tot așa, timpurile de circulație diferite ale capitalului — fie că el rămîne mai mult în procesul de producție (dacă nu chiar în procesul de muncă) ³⁾ sau în procesul circulației, avînd nevoie pentru rotația sa nu de mai multă muncă, ci de mai mult timp — afectează și ele tot atît de puțin egalitatea profiturilor; aceasta contrazice din nou legea valorii, ceea ce este, după Ricardo, tot o *excepție* de la legea valorii.

El a prezentat, așadar, lucrurile într-un mod foarte unilateral. Dacă el le-ar fi prezentat într-o formă generală, ar fi ajuns și la o rezolvare generală a problemei.

Dar marele lui merit rămîne: Ric[ardo] intuiește deosebirea dintre valori și prețuri de cost și, pentru cazuri determinate, formulează — deși numai ca o *excepție* de la lege — faptul că capitaluri cu o compoziție organică diferită (deci, în ultimă instanță, numai capitaluri care exploatează cantități de muncă vie inegale) furnizează plusvalori (profituri) egale și — dacă nu luăm în considerare faptul că o parte din capitalul fix intră în procesul de muncă fără să intre în procesul de valorificare — valori egale, mărfuri cu aceeași valoare (mai precis, *prețuri de cost*, dar el aici face unele confuzii).

¹⁾ — progresul industriei. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 26. — *Nota red.*

[b) Confuzia pe care o face Torrens la determinarea „valorii muncii“ și a sursei profitului]

Așa cum am văzut ¹⁾, Malthus se folosește de aceasta pentru a nega legea ricardiană a valorii.

Torrens pornește, chiar la începutul lucrării sale, de la această descoperire a lui Ricardo; nicidecum însă cu scopul de a rezolva problema, ci de a prezenta „fenomenul“ ca o lege a fenomenului.

„Să presupunem că se folosesc capitaluri cu grade de durabilitate diferite. Să luăm, de pildă, un fabricant de postav și un fabricant de mătase, fiecare având un capital de 2000 l.st., însă primul cheltuiește 1500 l.st. pentru mașini durabile și 500 l.st. pentru salarii și materiale, în timp ce al doilea cheltuiește numai 500 l.st. pentru mașini durabile și 1500 l. st. pentru salarii și materiale... Să presupunem că 1/10 din acest capital fix este consumată anual și că rata profitului este 10% — atunci, întrucât capitalul de 2000 l.st. al fabricantului de postav trebuie să aducă 2200 l.st. pentru a-i da acest profit și întrucât ca rezultat al procesului de producție valoarea capitalului fix este redusă de la 1500 la 1350 l. st., mărfurile produse trebuie să fie vândute cu 850 l. st. Și tot așa, întrucât capitalul fix al fabricantului de mătase este redus ca rezultat al procesului de producție cu 1/10, sau de la 500 la 450 l.st., mătasea produsă cu scopul de a-i aduce rata obișnuită a profitului la capitalul său total de 2000 l.st. trebuie să fie vândută cu 1750 l.st... Când se folosesc capitaluri de aceeași mărime, dar cu grade de durabilitate diferite, mărfurile produse împreună cu restul capitalului dintr-o ramură de producție vor fi egale, în ceea ce privește valoarea de schimb, cu obiectele produse și cu restul capitalului dintr-o altă ramură de producție“ (p. 28—29).

Aici este prezentat, înregistrat numai fenomenul care se manifestă în sfera concurenței. De asemenea, este presupusă o „customary rate of profit“ ²⁾, fără să se explice de unde provine ea sau măcar să lase să se înțeleagă că acest lucru trebuie explicat.

„Capitaluri egale, sau, cu alte cuvinte, cantități egale de muncă acumulată, adesea pun în mișcare cantități diferite de muncă nemijlocită, dar aceasta nu schimbă nimic“ (p. 29, 30),

— și anume nu schimbă nimic în faptul că valoarea produsului plus residue of the capital not consumed ³⁾ furnizează valori egale sau, ceea ce este același lucru, profituri egale.

În această frază, meritul nu constă în faptul că T[orrens] a înregistrat din nou numai fenomenul, fără să-l explice, ci

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 8, 23—25. — Nota red.

²⁾ — „rată obișnuită a profitului“. — Nota trad.

³⁾ — restul de capital neconsumat. — Nota trad.

în faptul că el determină deosebirea dintre capitaluri prin aceea că capitaluri de mărime egală pun în mișcare mase inegale de muncă vie, deși el denaturează din nou lucrurile, prezentând aceasta ca un caz „special“. Dacă valoarea = muncă cheltuită realizată într-o marfă, este clar că, dacă mărfurile sînt vîndute la valoarea lor, surplus value cuprinsă în ele poate să fie egală numai cu munca neplătită cuprinsă în ele sau cu surplus labour. Dar această surplus labour — la aceeași rată de exploatare a muncitorului — nu poate fi egală la capitaluri, which put in motion different quantities of immediate labour ¹⁾, indiferent dacă această deosebire este provocată de procesul de producție nemijlocit sau de timpul de circulație. Așadar, meritul lui T[orrens] este de a da această formulare. La ce concluzie ajunge el? Că aici [784], în producția capitalistă, are loc o schimbare subită în legea valorii. Aceasta înseamnă că legea valorii, care este abstrasă din producția capitalistă, contrazice fenomenele acesteia. Și ce pune el în loc? Nimic altceva decât expresia verbală neșlefuită și negîndită a fenomenului care trebuie explicat.

„La începuturile societății“

(așadar, atunci cînd valoarea de schimb în general — produsul ca marfă — nu este încă dezvoltată și de aceea nu este dezvoltată nici legea valorii)

„valoarea relativă a mărfurilor este determinată de cantitatea totală de muncă, acumulată și nemijlocită, cheltuită pentru producerea lor. De îndată însă ce se acumulează capital și se formează o clasă a capitaliștilor distinctă de clasa muncitorilor, din momentul cînd cel care apare într-o ramură oarecare de producție ca întreprinzător nu mai muncește, ci avansează în acest scop altora mijloace de subzistență și materiale, puterea de schimb a mărfurilor este determinată de cantitatea de capital cheltuită în producție sau de cantitatea de muncă acumulată“ (l. c., p. 33, 34). „Dacă două capitaluri sînt [egale], valorile produselor lor vor fi egale, oricît de diferită ar fi cantitatea de muncă nemijlocită pe care ele o pun în mișcare sau pe care o reclamă produsele lor. Dacă aceste capitaluri nu sînt egale, produsele lor nu vor avea o valoare egală, chiar dacă cantitatea totală de muncă cheltuită pentru produsul fiecăruia dintre ele ar fi absolut același“ (p. 39). Așadar, după această separare a capitaliștilor de muncitori, valoarea de schimb începe să fie determinată de mărimea capitalului, de cantitatea de muncă acumulată, și nu — ca înainte de această separare — de suma muncii acumulate și a celei nemijlocite care s-a cheltuit pentru producerea mărfii“ (l. c., p. 39—40).

¹⁾ — care pun în mișcare cantități diferite de muncă nemijlocită. — Nota trad.

Nici aici nu avem decât constatarea fenomenului, a faptului că capitaluri egale aduc profituri egale, sau că prețul de cost al mărfii este egal cu prețul capitalului avansat plus profitul mediu; și, în afară de aceasta, se arată că acest fenomen, since equal capitals put in motion different quantities of immediate labour¹⁾, este prima facie incompatibil cu determinarea valorii prin timpul de muncă cuprins în ea. Observația că acest fenomen al producției capitaliste apare numai atunci când există capital — clase de capitaliști și de muncitori, condiții obiective ale muncii devenite independente ca capital — este o tautologie.

Dar în ce mod separarea [factorilor necesari] pentru producerea mărfii — capitaliști și muncitori, capital și muncă salariată — contrazice legea valorii, acest lucru este doar „dedus“ din fenomenul neînțeles.

Ricardo] a încercat să demonstreze că separarea dintre capital și munca salariată nu schimbă — cu anumite excepții — nimic în determinarea valorii mărfurilor. Bazându-se pe excepțiile ricardiene], T[orrens] neagă însăși legea. El se reîntoarce la A. Smith (împotriva căruia este îndreptată demonstrația ricardiană]), care consideră că „in the early period“²⁾, când oamenii stăteau față în față numai ca posesori de mărfuri și ca indivizi care făceau schimb de mărfuri, valoarea mărfii era determinată de timpul de muncă cuprins în ea, ceea ce nu mai are loc atunci când se constituie capitalul și proprietatea funciară. Aceasta înseamnă (așa cum am arătat deja în prima parte³⁾) că legea valabilă pentru mărfuri ca mărfuri nu mai este valabilă de îndată ce ele sînt considerate ca capital sau ca produs al capitalului, de îndată ce, în genere, se trece de la marfă la capital. Pe de altă parte, produsul ia omnilateral forma de marfă numai datorită faptului că întregul produs trebuie transformat în valoare de schimb, iar toate componentele producției lui intră în el chiar ca mărfuri, adică produsul devine omnilateral marfă abia odată cu dezvoltarea producției capitaliste și pe baza acesteia. Așadar, legea mărfii trebuie să existe în producția care nu produce (sau produce numai parțial) mărfuri și nu trebuie să existe pe baza producției a cărei esență este existența produsului ca marfă. Legea însăși, ca și marfa ca formă generală a produsului, este abstrasă din condițiile producției capitaliste și trebuie să nu fie valabilă tocmai pentru producția capitalistă.

¹⁾ — întrucît capitaluri egale pun în mișcare cantități diferite de muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

²⁾ — „la început“. — *Nota trad.*

Influența separării dintre „capital și labour“ asupra determinării valorii este, de altfel — facem abstracție de tautologia că, atîta timp cît nu există capital, capitalul nu poate să determine prețurile —, tot o interpretare plată a unui fapt care se manifestă la suprafața producției capitaliste. Atîta timp cît fiecare muncește cu propriile lui unelte și își vinde singur produsul pe care-l produce {numai că în realitate nevoia de a vinde produsul nu coincide niciodată pe [785] scara întregii societăți cu producerea cu ajutorul condițiilor de muncă proprii}, în cheltuielile lui intră atît costul uneltelor, cît și munca pe care el o efectuează. *Cheltuiiala capitalistului constă din capitalul avansat*, din suma de valoare pe care o cheltuiește în producție, și *nu din munca pe care nu o efectuează el și care-l costă numai atît cît a plătit pentru ea*. Pentru capitaliști, acesta este un motiv foarte bun de a calcula și de a-și împărți surplus value (la scara întregii societăți) nu după cantitatea of immediate labour which a given capital puts in motion⁴⁾, ci după mărimea capitalului avansat de ei. Dar aceasta nu constituie nicidecum o bază pentru a explica de unde provine această plusvaloare repartizabilă și repartizată în acest fel.

T[orrens] se mai conformează lui Ricardo prin aceea că valoarea mărfii trebuie determinată de cantitatea de muncă, dar numai „the quantity of accumulated labour“ expended upon the production of commodities“²⁾ [este aceea] care trebuie să determine valoarea lor. Aici, Torrens intră însă într-o frumoașă încurcătură.

Prin urmare, de pildă, valoarea postavului este determinată de *accumulated labour*, ceea ce aici nu înseamnă altceva decât realized labour, timp de muncă materializat în războiul de țesut, în lînă etc. și în wages, care constituie componentele necesare pentru producerea lui. Dar cînd postavul este gata, cînd producția sa se încheie, atunci immediate labour expended³⁾ pentru producerea postavului se transformă, de asemenea, în accumulated sau realized labour. De ce, așadar, valoarea războiului de țesut și a lînii să fie determinate de realized labour cuprinsă în ele (care nu este altceva decât immediate labour realized in an object, in a result, in a useful thing⁴⁾,

¹⁾ — de muncă nemijlocită pe care o pune în mișcare un capital dat. — *Nota trad.*

²⁾ — „cantitatea de muncă acumulată“ cheltuită pentru producerea mărfurilor. — *Nota trad.*

³⁾ — munca nemijlocită cheltuită. — *Nota trad.*

⁴⁾ — muncă nemijlocită materializată într-un obiect, într-un produs, într-un lucru util. — *Nota trad.*

iar valoarea postavului — nu ? Dacă postavul intră și el ca un component of production, de pildă, în vopsitorie sau croitorie, atunci el reprezintă „accumulated labour“, iar valoarea hainei este determinată de valoarea salariilor muncitorilor, a uneltelor lor și a postavului, a cărui valoare este determinată ea însăși de „accumulated labour“ conținută în el. Dacă consider munca ca *capital*, ceea ce aici înseamnă ca condiție a producției, atunci valoarea ei se reduce la *immediate labour*, care se numește „accumulated labour“, deoarece există în formă materializată. Dimpotrivă, dacă consider aceeași mărfa ca mărfa, ca produs și rezultat al procesului de producție, valoarea ei nu este determinată de *labour* acumulată în ea, ci de *labour* acumulată în condițiile ei de producție.

Într-adevăr, frumos cercle vicieux ¹⁾ — să vrei să determini valoarea mărfii prin valoarea capitalului, deoarece valoarea capitalului este egală cu valoarea mărfurilor din care este constituit. *James Mill* are dreptate atunci când, referindu-se la acest individ, spune :

„*Capital is commodities* ²⁾, și a spune că valoarea mărfurilor este determinată de valoarea capitalului înseamnă a spune că valoarea mărfii este determinată de valoarea mărfii“ [*James Mill*. „*Elements of Political Economy*“, London, 1821, p. 74] ³⁾.

Aici mai trebuie menționat ceva. Întrucît [după *Torrens*] valoarea mărfii este determinată de valoarea capitalului care o produce, sau, cu alte cuvinte, de masa de *labour*, de muncă *accumulated* și *realized* în acest *capital*, sînt posibile doar două situații :

În primul rînd, marfa conține valoarea capitalului fix consumat ; în al doilea rînd, valoarea materiei prime sau cantitatea de muncă cuprinsă în capitalul fix și în materia primă ; în al treilea rînd, cantitatea de muncă materializată în bani sau în mărfuri care funcționează ca *wages*.

Sînt însă [posibile] numai două cazuri :

Cantitatea de muncă „acumulată“ cuprinsă în capitalul fix și în materia primă rămîne după procesul de producție aceeași cu cea dinainte. În ceea ce privește însă cea de-a treia parte din *advanced* „accumulated labour“ ³⁾, muncitorul o înlocuiește prin a sa *immediate labour* ⁴⁾, adică „munca nemijlocită“.

¹⁾ — cerc vicios. — *Nota trad.*

²⁾ — *Capitalul înseamnă mărfuri*. — *Nota trad.*

³⁾ — „munca acumulată“ avansată. — *Nota trad.*

⁴⁾ — muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

cită“ adăugată la materia primă etc. reprezintă în mărfa, în produs, tot atîta *accumulated labour* cît era cuprinsă în *wages*. Sau mai mult. Dacă ea reprezintă mai mult, atunci marfa conține mai multă *accumulated labour* decît capitalul avansat. Atunci profitul decurge tocmai din excedentul de *accumulated labour* cuprinsă în mărfa, peste *accumulated [labour]* cuprinsă în capitalul avansat. Și atunci, *valoarea* [786] mărfii este determinată, ca și înainte, de cantitatea de muncă cuprinsă în ea (*accumulated plus immediate*, dintre care aceasta din urmă există acum în mărfa ca muncă acumulată, și nu ca muncă nemijlocită. Nemijlocită este în procesul de producție, acumulată — în produs).

Sau ea reprezintă numai cantitatea [munca] avansată în salariu, este numai un echivalent al acesteia. (Dacă ar reprezenta mai puțin, nu s-ar putea explica de ce capitalistul cîștigă, ci cum se face că nu pierde. De unde provine profitul în ultimul caz ? De unde provine surplus *value*, excedentul mărfii peste valoarea componentelor producției, sau valoarea capitalului avansat ? Nu din procesul de producție propriu-zis, în așa fel încît [acest excedent] să se fi realizat doar în cadrul schimbului sau al procesului circulației, ci din schimb, din procesul circulației. Cu aceasta ne reîntoarcem la *Malthus* și la concepția mercantilistă primitivă a „profitului din înstrăinare“. La ea ajunge consecvent și domnul *Torrens*, deși el este din nou atît de inconsecvent, încît să nu explice această *valoare numerică* ca provenind dintr-un fond inexplicabil, picat din cer, și anume dintr-un fond care constituie nu numai un echivalent pentru mărfa, ci un surplus peste acest echivalent și alcătuit din *means* ¹⁾ ale cumpărătorului, care este întotdeauna în stare să plătească marfa peste valoarea ei, fără a o vinde peste valoarea ei, ceea ce reduce totul la zero. El ²⁾ nu este atît de consecvent ca *Malthus*, ca să recurgă la o astfel de ficțiune, ci afirmă că „*effectual demand*“ ³⁾ — deci suma-valoare care plătește produsul — ar decurge din *supply* ⁴⁾, ar fi deci tot mărfa ; dealtfel, este absolut de neînțeles cum amîndouă părțile, vînzători și cumpărători, se pot înșela reciproc at the same rate ⁵⁾).

„Cererea efectivă pentru o mărfa este determinată întotdeauna și corespunde, în condițiile unei rate a profitului date, cantității părților

¹⁾ — mijloacele. — *Nota trad.*

²⁾ *Torrens*. — *Nota red.*

³⁾ — „cererea efectivă“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — ofertă. — *Nota trad.*

⁵⁾ — în aceeași măsură. — *Nota trad.*

componente ale capitalului sau obiectelor necesare pentru producerea mărfii, pe care consumatorii sînt în stare și sînt dispuși să le ofere în schimb“ (l. c., p. 344).

„Sporirea ofertei este singura cauză a sporirii cererii efective“ (p. 348).

În schimb, Malthus, citînd această frază din Torrens, formulează, pe bună dreptate, și un protest împotriva acestuia („Def. in P. Ec.“, Lond., 1827, p. 59¹⁾).

Dar că Torrens ajunge efectiv la această concluzie absurdă ne-o arată următoarele fraze de mai jos cu privire la *cheltuielile de producție* etc. :

„Prețul de piață“ (la Malthus, valoarea de cumpărare — purchasing value) „cuprinde întotdeauna și rata profitului obișnuită pentru perioada dată. Prețul natural, care constă din *cheltuielile de producție*, sau, cu alte cuvinte, din investițiile de *capital* în producție sau în fabricația mărfii, nu poate să cuprindă rata profitului“ (l. c., p. 51).

„Este ca și cînd un fermier, cheltuind 100 de cuarteri de grîu, primește înapoi 120 de cuarteri, cei 20 de cuarteri de grîu reprezentînd profitul; ar fi absurd să numim acest excedent sau profit parte din cheltuieli.... Tot așa, fabricantul ar primi o cantitate de produse finite a căror *valoare de schimb* este mai mare decît valoarea materialelor [avansate] de el etc.“ (p. 51—53).

„Cererea efectivă constă în capacitatea și înclinația *consumatorului* de a da pentru mărfuri, fie prin schimb direct, fie prin schimbul indirect, o anumită parte mai mare din toate componentele capitalului decît costă producția lor“ (l. c., p. 349).

120 de cuarteri de grîu reprezintă, desigur, mai mult decît 100 de cuarteri. Dar dacă analizăm, așa cum e cazul aici, numai valoarea de întrebuințare și procesul pe care-l parcurge ea, deci, propriu-zis, procesul vegetativ sau fiziologic [787], ar fi greșit să se afirme că nu cei 20 de cuarteri, ci, mai degrabă, elementele lor componente sînt acelea care nu intră în *procesul de producție*. Pe de altă parte, ele nu pot proveni din acesta. În afară de cei 100 de cuarteri — sămînța³³ —, în procesul care transformă cei 100 de cuarteri de grîu în 120 de cuarteri intră elementele chimice furnizate de îngrășăminte, sarea pe care o conține pămîntul, precum și apa, aerul, lumina. Transformarea și asimilarea acestor elemente, a componentelor, a condițiilor — a *expenditure of nature*²⁾ care transformă cei 100 de cuarteri în 120 — are loc chiar în *procesul de producție*, iar elementele acestor 20 de cuarteri

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 56. — *Nota red.*

²⁾ — cheltuielilor naturii. — *Nota trad.*

intră ca „expenditure“¹⁾ fiziologică chiar în acest proces, al cărui rezultat este transformarea a 100 de cuarteri în 120 de cuarteri.

Dacă privim acești 20 de cuarteri numai din punctul de vedere al valorii de întrebuințare, ei nu reprezintă un simplu profit. Aici, partea organică asimilează și transformă în substanțe organice elementele anorganice. Fără o adăugire de substanțe — și aceasta este *expenditure fiziologică* —, din 100 de cuarteri nu s-ar obține niciodată și în nici un caz 120 de cuarteri. Prin urmare, în fond se poate spune, chiar și numai din punctul de vedere al valorii de întrebuințare, al grîului ca grîu, că în forma anorganică intră în proces ca cheltuială ceea ce în forma organică apare ca rezultat existent, alcătuit din 20 de cuarteri de grîu, reprezentînd un excedent al grîului recoltat peste cel semănat.

Dar acest mod de tratare are în sine tot atît de puțină contingentă cu problema profitului pe cît ar avea dacă am spune că sîrmele, care, grație procesului muncii, sînt de o mie de ori mai lungi decît metalul din care au fost obținute, reprezintă un *profit* înmîit, deoarece lungimea lor s-a înmîit. În cazul sîrmei crește lungimea, în cazul grîului crește numărul [de cuarterilor]. Dar nici excedentul de lungime, nici excedentul [de cuarteri] nu creează *profit*, căci acesta este legat numai de valoarea de schimb, deși această valoare de schimb apare sub forma unui surplus produce.

În ceea ce privește însă valoarea de schimb, nu mai trebuie explicat că 90 de cuarteri de grîu pot să valoreze tot atît de mult (ba chiar mai mult) decît 100 de cuarteri, 100 — mai mult decît 120 și 120 — mai mult decît 500.

Prin urmare, pe baza unui exemplu care nu are *nici o legătură* cu profitul, cu excedentul *valorii* produsului peste valoarea capitalului avansat, Torrens trage concluzia cu privire la profit. Și chiar din punct de vedere fiziologic, din punctul de vedere al valorii de întrebuințare, exemplul lui este greșit, deoarece de fapt cei 20 de cuarteri de grîu, care figurează la el ca plusprodus, există deja, d'une manière ou d'une autre²⁾, chiar dacă într-o altă formă, în procesul de producție.

Dealtfel, în cele din urmă, T[orrens] așa și formulează vechea lui idee genială că profitul este „profit upon expropriation“³⁾.

¹⁾ — „cheltuială“. — *Nota trad.*

²⁾ — într-un fel sau altul. — *Nota trad.*

³⁾ — „profit din înstrăinare“. — *Nota trad.*

[c) *Torrens și conceptul de cheltuieli de producție*]

Meritul lui T[orrens] este, în genere, acela de a fi ridicat problema litigioasă a ceea ce reprezintă *cheltuielile de producție*. Ric[ardo] confundă permanent *valoarea mărfii cu cheltuielile de producție* (în măsura în care ele sînt egale cu prețul de cost) și de aici uimirea lui că *Say*, deși determină prețul prin cheltuielile de producție, trage alte concluzii ¹⁾. Ca și Ric[ardo], Malthus afirmă că prețul mărfii este determinat de cheltuielile de producție, ca și Ric[ardo], el include profitul în cheltuielile de producție. Cu toate acestea, el determină valoarea într-un mod cu totul diferit, nu prin cantitatea de muncă cuprinsă în marfă, ci prin cantitatea de muncă pe care marfa poate să o comande.

Echivocurile conceptului de *cheltuieli de producție* decurg din însăși natura producției capitaliste.

În primul rînd. Pentru capitalist, cheltuielile făcute pentru marfa (produsă de el) reprezintă, firește, ceea ce *îl costă pe el* această marfă. Pe el, marfa nu-l costă nimic, adică el expends no value upon it ²⁾, în afară de valoarea *capitalului avansat*. Dacă el cheltuiește 100 l. st. pentru materie primă, unelte, wages ³⁾ etc. cu scopul de a produce marfă, atunci ea *îl costă* 100 l. st., ni plus ni moins ⁴⁾. În afară de munca cuprinsă în aceste *advances* ⁵⁾ — în afară de *munca acumulată*, care, fiind cuprinsă în capitalul avansat, determină valoarea mărfurilor avansate —, marfa nu-l costă muncă. Ceea ce-l costă *immediate labour* ⁶⁾ sînt wages pe care el le plătește pentru această muncă. În afară de wages *immediate labour* nu-l costă pe capitalist nimic, și în afară de *immediate labour*, el nu a avansat nimic, except the value of the constant capital ⁷⁾.

[788] În acest sens înțelege T[orrens] cheltuielile de producție și în acest sens le înțelege orice capitalist atunci cînd calculează profitul, whatever its rate may be ⁸⁾.

Aici, cheltuielile de producție = *advances* of the capitalist = the value of the capital advanced = the quantity of

¹⁾ Comp. K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 513—515. — *Nota red.*

²⁾ — nu cheltuiește valoare pentru ea. — *Nota trad.*

³⁾ — salarii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — nici mai mult, nici mai puțin. — *Nota trad.*

⁵⁾ — avansuri. — *Nota trad.*

⁶⁾ — munca nemijlocită. — *Nota trad.*

⁷⁾ — în afară de valoarea capitalului constant. — *Nota trad.*

⁸⁾ — indiferent de rata acestuia. — *Nota trad.*

labour contained in the advanced commodities ¹⁾. Și orice economist, inclusiv Ricardo, are nevoie de această determinare a cheltuielilor de producție ca *advances, expenses* ²⁾ etc. Este ceea ce Malthus numește *producing price* ³⁾, în opoziție cu prețul cumpărătorului. Acestei determinări a avansurilor îi corespunde transformarea plusvalorii în forma de *profit*.

În al doilea rînd. Cheltuielile de producție, în prima lor determinare, sînt prețul pe care capitalistul îl plătește pentru confecționarea mărfii during the process of production ⁴⁾, ceea ce îl costă, prin urmare, pe el marfa. Dar ceea ce producerea mărfii *îl costă* pe capitalist și ceea ce *costă producerea mărfii înseși* sînt două lucruri cu totul diferite. Munca (materializată și nemijlocită) pe care el o plătește pentru producerea mărfii și munca necesară pentru a produce marfa sînt absolut diferite. Diferența dintre ele constituie diferența dintre value advanced ⁵⁾ și value earned ⁶⁾, dintre prețul de cumpărare al mărfii pentru el și prețul ei de vînzare (dacă marfa este vîndută la valoarea ei). Dacă această deosebire nu ar exista, banii sau marfa nu s-ar transforma niciodată în capital. Odată cu surplus value ar seca și sursa profitului. *Cheltuielile de producție ale mărfii* înseși constau din valoarea capitalului consumat în procesul ei de producție, adică din cantitatea de muncă materializată care intră în ea + *cantitatea de imediate labour which is expended upon it* ⁷⁾. *Suma totală* a muncii consumate în ea, muncă „materializată” + *immediate labour*, formează *cheltuielile de producție ale mărfii înseși*. Marfa poate fi creată numai cu ajutorul consumului industrial al acestei cantități of realized and immediate labour ⁸⁾. Aceasta este condiția necesară pentru ca ea să iasă din procesul de producție ca *produs, ca marfă* și chiar ca valoare de întrebuințare. Și, oricît ar varia profitul și salariul, acest cost de producție imanent al mărfii rămîne același atîta timp cît condițiile tehnologice ale procesului de muncă real rămîn aceleași sau, ceea ce este același lucru, atîta timp cît nu au loc nici un fel de variații în nivelul de dezvoltare dat al forței pro-

¹⁾ — *avansurile* capitalistului = valoarea capitalului avansat = cantitatea de muncă conținută în mărfurile avansate. — *Nota trad.*

²⁾ — avansuri, cheltuieli. — *Nota trad.*

³⁾ — *preț de producție*. — *Nota trad.*

⁴⁾ — în timpul procesului de producție. — *Nota trad.*

⁵⁾ — valoarea avansată. — *Nota trad.*

⁶⁾ — valoarea obținută. — *Nota trad.*

⁷⁾ — *muncă nemijlocită cheltuită pentru ea*. — *Nota trad.*

⁸⁾ — de muncă materializată și muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

ductive a muncii. În acest sens, *costul de producție* al mărfii este egal cu *valoarea* ei. Munca vie expended upon the commodity ¹⁾ și munca vie paid by the capitalist ²⁾ sînt lucruri diferite. Hence de prime abord ³⁾, *costul de producție* al mărfii diferă pentru capitalist (his advances ⁴⁾) de *costul de producție* al mărfii înseși, de *valoarea* ei. The excess of its value ⁵⁾ (deci a ceea ce costă marfa însăși) over and beyond the value of the advances ⁶⁾ (deci a ceea ce marfa îl costă pe capitalist) *constituie profitul* which, therefore, results, not from selling the commodity beyond its value but beyond the value of the advances paid by the capitalist ⁷⁾.

Această determinare a cheltuielilor de producție, a *cheltuielilor de producție imanente* ale mărfii, egale cu *valoarea* ei, adică cu suma totală a timpului de muncă (realized and immediate ⁸⁾) [necesară] pentru producerea mărfii, rămîne condiția fundamentală a producerii mărfii și rămîne invariabilă atîta timp cît forța productivă a muncii rămîne neschimbată.

În al treilea rînd. Am arătat însă mai înainte ⁹⁾ că în fiecare trade or particular occupation ¹⁰⁾ capitalistul nu vinde marfa reprezentînd produsul fiecărei ramuri sau fiecărei producții sau sfere de producție specifice la *valoarea* cuprinsă în această marfă, că deci [the] amount of its profit is not identical with the amount of surplus value, of surplus labour sau unpaid labour realized in the commodities he sells ¹¹⁾. Dimpotrivă, on the average ¹²⁾, el poate să realizeze în marfă numai atîta surplus value cît revine acesteia ca produs al unei părți alicote a capitalului social. Dacă capitalul social = 1 000, iar capitalul dintr-o producție anumită [789] = 100 și dacă total amount of surplus value (hence of surplus produce, in which that surplus

¹⁾ — cheltuită pentru marfă. — *Nota trad.*

²⁾ — plătită de capitalist. — *Nota trad.*

³⁾ — Deci de la bun început. — *Nota trad.*

⁴⁾ — avansurile lui. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Excedentul valorii ei. — *Nota trad.*

⁶⁾ — peste valoarea avansurilor. — *Nota trad.*

⁷⁾ — care deci nu rezultă din faptul că marfa este vîndută peste valoarea ei, ci din faptul că ea este vîndută peste valoarea avansurilor plătite de capitalist. — *Nota trad.*

⁸⁾ — materializată și nemijlocită. — *Nota trad.*

⁹⁾ K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 571—572. — *Nota red.*

¹⁰⁾ — ramură sau producție specifică. — *Nota trad.*

¹¹⁾ — masa profitului lui nu este identică cu masa plusvalorii, a supramuncii sau a muncii neplătite materializate în mărfurile vîndute de el. — *Nota trad.*

¹²⁾ — în medie. — *Nota trad.*

value is realized) ¹⁾ = 200, deci 20%, capitalul de 100 investit în această producție va vinde marfa la prețul de 120, whatever might be the value of the commodity, whether 120, less or more; whether, therefore, the unpaid labour contained in his commodity, form 1/5th of the labour advanced upon it, or whether it do not ²⁾.

Acesta este *prețul de cost*, și cînd este vorba de cheltuielile de producție în sens propriu (economic, capitalist), acestea reprezintă the value of the advances plus the value of the average profits ³⁾.

Este clar că, oricît s-ar abate întotdeauna acest preț de cost al mărfii de la valoarea ei, el este determinat de *valoarea* produsului total al capitalului social. Capitalurile, datorită egalizării profiturilor lor, se raportează unele la altele ca părți alicote ale capitalului social total și, ca atare părți alicote, ele realizează dividende din common funds of surplus value (surplus produce) sau surplus labour or unpaid labour ⁴⁾. Aceasta nu schimbă cu nimic valoarea mărfii, nu schimbă nimic în faptul that whether its cost price be equal to, greater or smaller than its value, it can never be produced *without its value* being produced, that is to say, without the total amount of realized and immediate labour, required for its production being expended upon it ⁵⁾. Această masă de muncă, not only of paid, but of unpaid labour ⁶⁾, trebuie cheltuită pentru marfă, iar raportul general dintre capital și muncă nu se schimbă cu nimic prin faptul that in some occupations part of the unpaid labour is appropriated by „brother capitalists“ ⁷⁾ instead of by the capitalist who puts the labour in motion in that peculiar department of industry ⁷⁾. Mai departe este clar

¹⁾ — suma totală a plusvalorii (deci a plusprodusului în care este materializată această plusvaloare). — *Nota trad.*

²⁾ — oricare ar fi valoarea mărfii, indiferent dacă ar fi 120, sau mai mult sau mai puțin, indiferent deci dacă munca neplătită cuprinsă în marfă reprezintă sau nu 1/5 din munca avansată în ea. — *Nota trad.*

³⁾ — valoarea avansurilor plus valoarea profitului mediu. — *Nota trad.*

⁴⁾ — fondul comun de plusvaloare (plusprodus) sau supramuncă sau muncă neplătită. — *Nota trad.*

⁵⁾ — că, indiferent dacă prețul ei de cost este egal sau este mai mare sau mai mic decît valoarea ei, ea nu poate fi produsă fără să fie produsă *valoarea ei*, fără masa totală de muncă materializată și muncă nemijlocită folosită pentru producerea ei. — *Nota trad.*

⁶⁾ — nu numai de muncă plătită, ci și de muncă neplătită. — *Nota trad.*

⁷⁾ — că în unele producții o parte din munca neplătită este apropiată de „confrății capitaliști“, și nu de capitalistul care pune munca în mișcare în această ramură specifică a industriei. — *Nota trad.*

that, whatever be the relation between the value and the cost-price of a commodity, the latter will always change, rise or fall, according with the changes of value, that is to say the quantity of labour required for the production of the commodity ¹⁾. În continuare este clar : part of the profit must always represent surplus value, unpaid labour, realized in the commodity itself, because on the basis of capitalistic production, in all commodities there is more labour worked up than he has been paid by the capitalist putting the labour in motion. Some part of the profit may consist of labour not worked up in the commodity yielded by a definite trade, or resulting from a given sphere of production ; but, then, there is some other commodity, resulting from some other sphere of production, whose cost-price falls below its value, or in whose cost-price less unpaid labour is accounted for, paid for, than is contained in it ²⁾.

Este deci clar că, deși cost-prices of most commodities must differ from their values, and hence their, „costs of production“ from the total quantity of labour contained in them, nevertheless those costs of production and those cost-price are not only determined by the values of commodities, confirm the law of value instead of contradicting it, but, moreover, that only on the foundation of value and its law, the very existence of costs of production, and cost-prices can be conceived, and becomes a meaningless absurdity without that premise ³⁾.

¹⁾ — că, indiferent de raportul dintre valoare și prețul de cost al mărfii, acesta din urmă se schimbă întotdeauna, crește sau scade, în funcție de schimbările valorii, adică de cantitatea de muncă folosită pentru producerea mărfii. — *Nota trad.*

²⁾ — o parte din profit trebuie să reprezinte întotdeauna plus-valoare, muncă neplătită materializată în marfă, deoarece, pe baza producției capitaliste, în toate mărfurile este cuprinsă mai multă muncă decât a plătit capitalistul care a pus-o în mișcare. O parte din profit poate consta din muncă necheltuită pentru marfa furnizată de o anumită ramură sau care provine dintr-o producție dată ; dar atunci există o altă marfă care provine dintr-o altă sferă de producție, al cărei preț de cost scade sub valoarea ei, sau în al cărei preț de cost este calculată, plătită mai puțină muncă neplătită decât conține ea. — *Nota trad.*

³⁾ — prețurile de cost ale celor mai multe mărfuri trebuie să difere de valorile lor și deci „cheltuielile lor de producție“ de cantitatea totală de muncă cuprinsă în ele, totuși, aceste cheltuieli de producție și acest preț de cost nu sînt numai determinate de valorile mărfurilor, conform legii valorii, și nu în opoziție cu ea, ci, mai mult, numai pe baza valorii și a legilor ei poate fi înțeleasă existența cheltuielilor de producție și a prețului, fără această premisă fiind o totală absurditate. — *Nota trad.*

Vedem, totodată, cum economiștii care, pe de o parte, văd că fenomenul efectiv are loc în sfera concurenței și, pe de altă parte, nu înțeleg mijlocirea between the law of value and the law of cost-price ¹⁾ recurg la ficțiunea că capitalul, și nu munca determină valoarea mărfurilor sau rather ²⁾ că, în genere, nu există valoare.

[790] Profitul intră în costul de producție al mărfii ; el a fost inclus, pe bună dreptate, de A. Smith ca element în „natural price“ ³⁾ al mărfii deoarece, pe baza producției capitaliste, marfa — in the long run, on the average — is not brought to market, if it does not yield the cost-price = the value of the advances + the average profit ⁴⁾. Sau, cum se exprimă Malthus, deși el nu înțelege originea profitului, its real causation ⁵⁾, deoarece profitul, deci prețul de cost, which involves it, is a condition of the supply of the commodity ⁶⁾ (pe baza producției capitaliste). To be produced, to be brought to the market, the commodity must fetch that market-price at least, that cost-price to the seller, whether its own value be great or smaller than that cost-price ⁷⁾. Capitalistului îi este indiferent dacă marfa sa conține mai multă sau mai puțină unpaid labour ⁸⁾, decât celelalte mărfuri if into its price enters so much of the general stock of unpaid labour, or the surplus produce in which it is fixed, as every other equal quantity of capital will draw from that common stock ⁹⁾. În acest sens, *capitaliștii sînt „comuniști“*. În cadrul concurenței, fiecare tinde, firește, să obțină *mai mult decât average profit* ¹⁰⁾, ceea ce este posibil numai atunci cînd celălalt obține mai puțin. Dar tocmai datorită acestui fapt se creează average profit.

¹⁾ — dintre legea valorii și legea prețului de cost. — *Nota trad.*

²⁾ — mai degrabă. — *Nota trad.*

³⁾ — „prețul natural“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — pînă la urmă, în genere, nu este adusă pe piață dacă nu recuperează prețul de cost = valoarea avansurilor + profitul mediu. — *Nota trad.*

⁵⁾ — cauza lui reală. — *Nota trad.*

⁶⁾ — în care el este cuprins este o condiție a ofertei mărfii. — *Nota trad.*

⁷⁾ — Pentru a fi produsă, pentru a fi adusă pe piață, marfa trebuie să dea vînzătorului cel puțin prețul de piață, prețul de cost, indiferent dacă propria ei valoare este mai mare sau mai mică decât acest preț de cost. — *Nota trad.*

⁸⁾ — muncă neplătită. — *Nota trad.*

⁹⁾ — dacă în prețul ei intră tot atîta din fondul general de muncă neplătită sau din plusprodusul în care ea este fixată cît obține din acest fond comun oricare alt capital de mărime egală. — *Nota trad.*

¹⁰⁾ — profitul mediu. — *Nota trad.*

Sub forma dobânzii la capitalul avansat (indiferent dacă este împrumutat sau nu), o parte din surplus value realizată în profit apare și pentru capitalist ca *avance*, ca cost de producție, pe care îl face el în calitate de *capitalist*, profitul fiind, în genere, scopul nemijlocit al producției capitaliste. Dar în dobândă (mai cu seamă la capitalul împrumutat), acesta apare și ca premisa reală a producției lui.

Aceasta arată, totodată, în ce constă deosebirea dintre formele de producție și formele de repartiție. Profitul, formă de repartiție, este aici, totodată, o formă de producție, o condiție de producție, a necessary ingrediency of the process of production¹⁾. Ce absurditate susține deci — la aceasta vom reveni ulterior — J. St. Mill etc., care consideră formele de producție burgheze drept absolute, iar formele de repartiție burgheze — drept relative din punct de vedere istoric, hence transitory²⁾. Forma de repartiție este forma de producție sub alia specie³⁾. *Differentia specifica*⁴⁾ — deci și delimitarea specifică — pe care o creează limita repartiției burgheze intră în producția însăși ca determinație care se extinde și o domină. Dar faptul că datorită propriilor ei legi imanente este silită, pe de o parte, să dezvolte forțele productive ca și cum ea nu ar fi o producție pe o bază socială limitată, iar pe de altă parte, că ea le poate dezvolta numai în anumite limite este cea mai profundă și mai ascunsă cauză a crizelor, a contradicțiilor care izbucnesc [în producția burgheză], în cadrul căreia ea se mișcă, și care, chiar potrivit concepției vulgare, superficiale, o caracterizează doar ca o formă istorică trecătoare.

Aceasta este interpretată apoi, deși vulgar, dar, pe de altă parte, întrucîtva just, de Sismondi, de pildă, ca o contradicție între producție de dragul producției și o repartiție care, eo ipso⁵⁾, exclude dezvoltarea absolută a productivității.

2. [James Mill]

[791] James Mill. „*Elements of Polit. Econ.*“, Lond., 1821, (ediția a 2-a, Lond., 1824).

Mill a fost primul care a prezentat teoria lui R[icardo] într-o formă sistematică, chiar dacă numai schematic. Ceea ce

¹⁾ — o componentă necesară a procesului de producție. — *Nota trad.*

²⁾ — deci trecătoare. — *Nota trad.*

³⁾ — dintr-un alt punct de vedere. — *Nota trad.*

⁴⁾ — Diferența specifică. — *Nota trad.*

⁵⁾ — tocmai prin aceasta. — *Nota trad.*

urmărește el este consecvența logică formală. Cu el începe, „așadar“, și *destrămarea școlii ric[ardiene]*. La maestru, noul și esențialul din „noianul“ de contradicții se dezvoltă violent din fenomene contradictorii. Înseși contradicțiile pe care se bazează atestă bogăția fundamentului viu, din care apare și își croiește drum teoria. Altfel stau lucrurile cu discipolul. Materia lui primă nu mai este realitatea, ci forma teoretică nouă în care a sublimat-o maestrul. În parte, *obiecția teoretică a adversarilor noii teorii*, în parte *legătura adesea paradoxală a acestei teorii cu realitatea* l-au determinat să încerce să o combată pe prima și să scape printr-o explicație de cealaltă. Făcînd această încercare, se încurcă el însuși în contradicții și, încercînd să le rezolve, el prezintă, totodată, destrămarea incipientă a teoriei, pe care o apără dogmatic. Mill vrea, pe de o parte, să prezinte producția burgheză drept formă absolută a producției și, de aceea, caută să demonstreze că contradicțiile ei reale sînt doar aparente. Pe de altă parte, el se străduiește să prezinte teoria r[icardiană] drept forma teoretică absolută a acestui mod de producție și, de asemenea, să înlăture printr-o demonstrație formală contradicțiile teoretice, care, în parte, au fost relevate de alții, în parte le-a sesizat chiar el. La Mill există totuși, într-o oarecare măsură, și o dezvoltare a concepției ricardiene, dincolo de limitele în care o prezintă însuși Ricardo. Ca și Ricardo, el are aceleași interese istorice — *acelea ale capitalului industrial împotriva proprietății funciare* — și trage mai vehement concluzii practice din teorie — de pildă, din teoria rentei funciare — împotriva existenței proprietății funciare, pe care ar vrea s-o transforme, mai mult sau mai puțin direct, în proprietate de stat. Aici însă nu ne vom opri asupra ultimei concluzii și asupra acestui aspect al lui Mill.

[a] Confundarea plusvalorii cu profitul]

Despre deosebirea dintre *plusvaloare* și *profit*, discipolii lui R[icardo] vorbesc tot atît de puțin ca el. Chiar Ricardo o observă numai datorită influenței deosebite pe care variația salariului o poate avea asupra capitalurilor cu compoziție organică diferită (și aceasta din urmă numai în raport cu procesul circulației). Lor nici nu le trece prin minte că, chiar dacă nu analizăm capitaluri din different occupations¹⁾, ci fiecare

¹⁾ — diferite ramuri. — *Nota trad.*

capital în parte — în măsura în care el nu constă exclusiv din capital variabil, nu este capital cheltuit doar pentru salariu —, rata profitului și rata plusvalorii sînt diferite, deci și profitul trebuie să fie o formă mai evoluată, specific modificată a plusvalorii. Deosebirea dintre plusvaloare și profit ei o sesizează numai în măsura în care este vorba de un profit egal — average rate of profit ¹⁾ — pentru capitalurile din different spheres of production and differently composed of fixed and circulating ingredients ²⁾. În această privință, Mill nu face decît să repete, să vulgarizeze cele prezentate de Ric[ardo] în ch. I „On Value“ ³⁾. Singura idee nouă care-l preocupă în legătură cu această problemă este următoarea :

Mill remarcă faptul că „time as such“ ⁴⁾ (așadar, nu timpul de muncă, ci *timpul*) nu produce nimic, nu produce deci nici „value“ ⁵⁾. Atunci cum este în concordanță cu legea valorii faptul că un capital care, cum spune Ricardo, pentru că are nevoie de un timp de circulație mai îndelungat aduce același profit ca și capitalul care folosește mai multă muncă nemijlocită, dar circulă mai rapid ? Vedem că Mill are aici în vedere numai un caz singular, care, exprimat generic, ar putea fi formulat după cum urmează : cum coincide prețul de cost și average rate of profit ⁶⁾ presupusă de acesta [792] (hence ⁷⁾ mărfuri de aceeași valoare care conțin cantități de muncă extrem de inegale) cu faptul că profitul nu este altceva decît o parte din timpul de muncă cuprins în marfă, și anume partea care este apropiată de capitalist fără un echivalent ? În opoziție cu aceasta, atunci cînd este vorba de average rate of profit și de prețul de cost, se impun puncte de vedere cu totul străine și exterioare determinării valorii, de pildă, că capitalistul al cărui capital trebuie să parcurgă perioade de circulație mai lungi, deoarece, așa cum se întîmplă, de pildă, în cazul vinului, capitalul trebuie să rămînă o perioadă mai lungă în procesul de producție (sau, în alte cazuri, să rămînă o perioadă mai lungă în procesul de circulație), trebuie să fie despăgubit pentru timpul în care el nu poate să-și valorifice capitalul. Dar cum poate timpul, în decursul căruia nu are loc nici o valorificare, să creeze valoare ?

¹⁾ — rata medie a profitului. — *Nota trad.*

²⁾ — diferite sfere de producție și cu o compoziție diferită în ce privește elementele fixe și circulante. — *Nota trad.*

³⁾ — „Despre valoare“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „timpul ca atare“. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „valoare“. — *Nota trad.*

⁶⁾ — rata medie a profitului. — *Nota trad.*

⁷⁾ — deci. — *Nota trad.*

Pasajul din Mill cu privire la „timp“ sună astfel :

„Timpul nu poate să facă nimic... atunci cum poate el să sporească valoarea ? Timpul este doar o expresie abstractă, un cuvînt, un sunet. Și din punct de vedere logic este tot atît de absurd să vorbești despre o unitate abstractă ca măsură a valorii și despre timp ca creator al valorii“ („Elements etc.“ 2nd. ed., p. 99) ³⁵⁾.

În realitate, la stabilirea temeiurilor pentru *compensația capitalurilor* în diferite sfere de producție nu este vorba de producția plusvalorii, ci de *repartiția ei între diferitele categorii de capitaliști*. Aici se impun, așadar, puncte de vedere care nu au absolut nici o contingență cu *determinarea valorii ca atare*. Drept temei pentru compensație servește aici tot ceea ce silește un capital în a peculiar sphere of production ¹⁾ să renunțe la condițiile în care ar fi putut să producă în alte sfere o plusvaloare mai mare. Așadar, de pildă, cînd se folosește mai mult capital fix și mai puțin capital circulant, mai mult capital constant decît capital variabil, cînd capitalul trebuie să rămînă mai mult timp în procesul de circulație, în sfîrșit, cînd el trebuie să rămînă mai mult timp în procesul de producție fără să fie supus unui proces de muncă, ceea ce se întîmplă de fiecare dată acolo unde procesul de producție, potrivit naturii lui tehnologice, suferă întreruperi, pentru a supune produsul în devenire acțiunii forțelor naturii, cum se întîmplă, de pildă, cu vinul în pivniță. În toate aceste cazuri — dintre care ultimul este cel la care se oprește Mill, absolut limitat și singular ca dificultate — are loc o compensație. Din plusvaloarea produsă în alte sfere, o parte este transferată asupra acestor capitaluri, care se află în condiții mai puțin favorabile pentru exploatarea directă a muncii, în raport doar cu mărimea lor (această egalizare, în care fiecare capital apare numai ca parte alicotă a capitalului social, este înfăptuită de concurență). Fenomenul este foarte simplu de îndată ce este înțeles raportul dintre plusvaloare și profit și, mai departe, egalizarea profiturilor la rata generală a profitului. Dar, dacă trebuie înțeles pornind direct de la legea valorii, fără nici o mijlocire, dacă trebuie deci să se explice profitul realizat de un capital anumit într-o ramură anumită de producție din plusvaloarea, *munca neplătită*, cuprinsă în mărfurile produse de el (deci și direct din munca realizată în aceste mărfuri), aceasta este o problemă mult mai greu de rezolvat decît cvadratura cercului, care algebric poate fi soluționată. Este pur și simplu o încercare

¹⁾ — dintr-o anumită sferă de producție. — *Nota trad.*

de a prezenta ceea ce nu există drept ceva ce există. Or, tocmai în această formă *nemijlocită* încearcă Mill să rezolve problema. Aici, prin urmare, nu este posibilă o rezolvare a problemei, ci numai o eludare sofistică a dificultății, așadar, numai *scolastică*. Mill face începutul. La un cap sec lipsit de scrupule ca McCulloch, această manieră devine cea mai cruntă nerușinare.

Rezolvarea dată de Mill nu poate fi caracterizată mai bine decât a făcut-o Bailey :

„Domnul Mill a făcut o încercare ciudată de a reduce acțiunea timpului la cheltuirea de muncă. «Dacă», spune el (*Elements*, 2nd. ed., 1824, p. 97), «vinul care este păstrat în pivniță își sporește, datorită acestui fapt, în decursul anului valoarea cu 1/10, trebuie admis, pe drept cuvânt, că pentru el a fost folosită cu 1/10 mai multă muncă»... Un fapt poate fi considerat, pe bună dreptate, că a avut loc [793] atunci când el a avut realmente loc. În exemplul dat, potrivit acestei premise, nici o ființă omenească nu s-a apropiat de vin și nu a cheltuit pentru el nici o secundă, nici o mișcare» (*A critical Dissertation on the Nature, Measures and Causes of Value etc.*, London, 1825, p. 219, 220).

Contradicția dintre legea generală și relațiile concrete mai dezvoltate nu trebuie rezolvată aici prin găsirea unor verigi intermediare, ci prin subsumarea directă și adaptarea nemijlocită a concretului la abstract. Și acest lucru poate fi realizat cu ajutorul unei *ficțiuni verbale*, by changing vera rerum vocabula ¹⁾. (Aici avem într-adevăr de-a face cu „verbal disputes“ ³⁶, dar „verbal“, deoarece contradicțiile reale, care nu au fost rezolvate în mod real, trebuie să fie rezolvate cu ajutorul frazelor). Faptul că această manieră, care la Mill nu apare decât în germene, a distrus mult mai mult întreaga bază a teoriei ricardiene decât au făcut-o toate atacurile adversarilor va ieși la iveală la McCulloch.

Mill recurge la acest procedeu numai în cazurile în care nu găsește absolut nici o altă soluție. În general, metoda lui este totuși diferită. Acolo unde raportul economic — deci și categoriile care exprimă acest raport — cuprinde în el opoziții este contradicție, și anume unitatea contradicțiilor; el scoate în evidență momentul *unității* opozițiilor și neagă opozițiile. El face din unitatea opozițiilor identitatea nemijlocită a acestor opoziții.

De pildă, marfa ascunde în ea opoziția dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb. Această opoziție se dezvoltă, se prezintă, se realizează ca dedublare a mărfii în marfă și bani. Această dedublare a ei apare ca pro-

¹⁾ — prin schimbarea denumirii reale a lucrurilor. — *Nota trad.*

ces în metamorfoza mărfii, în care vânzarea și cumpărarea constituie momente diferite ale unui proces, fiecare act al acestui proces incluzând, totodată, în sine și opusul său. În prima parte a acestei lucrări am amintit cum rezolvă Mill opoziția, stabilind doar *unitatea* dintre vânzare și cumpărare, transformând deci circulația în comerț de schimb, dar introducând din nou prin contrabandă categoriile împrumutate din circulație ³⁷. Vezi și cele spuse de mine acolo cu privire la *teoria banilor* enunțată de el, unde abordează problema în mod analog ³⁸.

La J. Mill este și o proastă împărțire : „De la Production“, „De la Distribution“, „Des Exchanges“, „De la Consommation“ ¹⁾.

[b] *Încercările sterile ale lui Mill de a pune de acord schimbul dintre capital și muncă cu legea valorii*

Salariul :

„În loc să aștepte pînă cînd produsele sînt obținute și valoarea lor realizată, s-a considerat că e mai comod pentru muncitori ca partea lor să le fie plătită anticipat“ (à l'avance). „Forma sub care se găsește că e mai convenabil ca ei să primească această parte este aceea a salariului. Dacă partea din produse care revine muncitorului a fost primită în întregime de muncitor sub forma salariului, aceste produse aparțin exclusiv capitalistului, deoarece de fapt el a cumpărat partea muncitorului și i-a plătit-o acestuia ca avans“ (*Elements*, traducerea franceză a lui Parisot, Paris, 1823, p. 33, 34).

Deosebit de caracteristic pentru Mill este că, așa cum banii sînt doar un expedient, inventat pentru comoditate, tot așa *raportul-capital* a fost inventat pentru comoditate. Aceste relații de producție sociale specifice au fost inventate pentru „comoditate“. Marfa și banii se transformă în capital datorită faptului că muncitorul a încetat de a face schimb ca producător de mărfuri și ca posesor de mărfuri, mai mult, el este nevoit ca, în loc să vîndă marfa, să-și vîndă însăși munca (nemijlocit capacitatea lui de muncă) ca marfă posesorului condițiilor obiective de muncă. Această separare este premisa raportului dintre capital și munca salariată, așa cum este premisa pentru transformarea banilor (sau a mărfii, pe care ei o reprezintă) în capital. Mill presupune *despărțirea*, *separarea*, presupune raportul dintre capitalist și muncitorul salariat, pentru a-l prezenta ulterior ca o chestiune de comoditate, că mun-

¹⁾ — „Despre producție“, „Despre repartitie“, „Despre schimb“, „Despre consum“. — *Nota trad.*

citorul nu vinde un produs, o marfă, ci partea lui din produs (a cărui producție el nu o determină nicidecum și care are loc în continuare *independent* de el) înainte de a o fi produs. [794] Sau, mai exact, că partea din produs care revine muncitorului este plătită de capitalist — este transformată în bani — înainte ca capitalistul să fi vîndut, has disposed of ¹⁾ produsul, din care o parte revine muncitorului.

Cu ajutorul acestei interpretări urma să fie ocolită dificultatea specifică legată de forma specifică a raportului. Și anume dificultatea sistemului ric[ardian], potrivit căruia muncitorul vinde direct *munca* sa (nu capacitatea sa de muncă). Dificultatea: valoarea mărfii este determinată de timpul de muncă cheltuit pentru producerea ei. Cum se explică faptul că această lege a valorii nu se confirmă în cel mai mare dintre toate schimburile, care constituie baza producției capitaliste, schimbul dintre capitalist și muncitorul salariat? De ce cantitatea of realized labour ²⁾, pe care muncitorul o primește ca wages ³⁾, nu este egală cu cantitatea de immediate labour ⁴⁾, pe care el o dă în schimbul salariului? To shift this difficulty ⁵⁾, Mill îl transformă pe muncitorul salariat într-un posesor de mărfuri, care vinde capitalistului *produsul* său, *marfa sa*, căci *partea* sa din produs, din marfă, este produsul *său*, *marfa sa*, o valoare produsă de el sub forma unei mărfi deosebite. El rezolvă dificultatea prin aceea că prezintă tranzacția dintre capitalist și muncitorul salariat, care cuprinde opoziția dintre realized [labour] și immediate labour, drept tranzacția obișnuită dintre posesorii de realized labour și posesorii de mărfuri.

Deși prin acest truc Mill s-a găsit în imposibilitatea de a înțelege diferența specifică a procesului care are loc între capitalist și muncitorul salariat, el nu și-a micșorat, totuși, nicidecum dificultatea, ci și-a sporit-o, deoarece particularitatea rezultatului nu mai poate fi înțeleasă acum pornindu-se de la particularitatea mărfii pe care o vinde muncitorul (și care posedă caracterul specific că însăși valoarea ei de întrebuițare este un element al valorii de schimb, drept care folosirea mărfii creează o valoare de schimb mai mare decât era cuprinsă în ea).

La Mill, muncitorul este un vânzător de mărfuri ca oricare altul. El produce, de pildă, 6 coți de pînză. Din acești 6 coți de

¹⁾ — să fi livrat. — *Nota trad.*

²⁾ — de muncă materializată — *Nota trad.*

³⁾ — salariu. — *Nota trad.*

⁴⁾ — muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Pentru a înlătura această dificultate. — *Nota trad.*

pînză, 2 reprezintă o valoare egală cu munca pe care a adăugat-o el. El este, prin urmare, cel care vinde capitalistului 2 coți de pînză. De ce atunci muncitorul nu primește de la capitalist valoarea integrală a celor 2 coți de pînză, așa cum primește oricare alt vânzător a 2 coți de pînză, din moment ce acum muncitorul este un vânzător de pînză ca și oricare altul? Dimpotrivă, contradicția cu legea valorii se manifestă și mai pregnant. El nu vinde o marfă specifică, diferită de toate celelalte mărfuri. El vinde muncă materializată într-un produs, deci marfă, care, ca marfă, nu se deosebește specific de nici o altă marfă. Dacă prețul unui cot de pînză, adică cantitatea de bani cuprinsă în timpul de muncă inclus în cotul de pînză, este egală cu 2 șilingi, de ce primește muncitorul 1 șiling în loc de 2? Dar dacă el primește 2 șilingi, atunci capitalistul nu realizează nici o surplus value și întregul sistem ric[ardian] ar cădea peste bord. Am ajuns din nou la profit upon expropriation ¹⁾. Cei 6 coți de pînză l-ar costa pe capitalist valoarea lor, egală adică cu 12 șilingi. Capitalistul i-ar vinde însă cu 13 șilingi.

Sau pînza, sau oricare altă marfă se vinde la valoarea ei atunci cînd o vinde capitalistul; ea se vinde însă *sub* valoarea ei cînd o vinde muncitorul. Legea valorii ar fi, așadar, anulată de tranzacția dintre muncitor și capitalist. Și tocmai pentru a evita acest lucru, Mill recurge la ficțiunea sa. El vrea să transforme raportul dintre muncitor și capitalist în raportul obișnuit dintre vânzătorii și cumpărătorii de mărfuri. De ce atunci legea obișnuită a valorii mărfurilor nu trebuie să determine aici tranzacția? Dar, ni se spune, muncitorul este plătit „*en avance*“. Aici, prin urmare, nu avem de-a face cu raportul obișnuit dintre vânzarea și cumpărarea mărfurilor. Ce semnificație trebuie să aibă aceste „*avansuri*“? Muncitorul, care este plătit, de pildă, săptămînal, „*a avansat*“ munca sa și a creat partea din produsul săptămînal care îi aparține lui — a materializat munca lui săptămînală într-un produs (conform presupunerii lui Mill și conform practicii) înainte de a fi primit de la capitalist „*plata*“ pentru această parte. Capitalistul „*a avansat*“ materia primă și uneltele, muncitorul — „*munca*“ și cînd, la sfîrșitul săptămîinii, se plătește salariul, muncitorul *vinde* capitalistului un marfă, marfa sa, partea sa din marfa totală. Dar capitalistul, va spune Mill, îi plătește muncitorului, adică vinde, transformă în bani cei 2 coți [795] de pînză înainte de a fi transformat el însuși în bani, de a fi vîndut cei 6 coți de

¹⁾ — profitul din înstrăinare. — *Nota trad.*

pînză ! Și dacă capitalistul a lucrat după comandă, dacă el a vîndut marfa înainte de a o fi produs ? Sau, mai general : ce-l interesează pe muncitor — aici vînzător a 2 coți de pînză — că capitalistul cumpără de la el acești 2 coți de pînză pentru a-i revinde și nu pentru a-i consuma ? Ce-l interesează pe vînzător motivele pe care le urmărește cumpărătorul ? Și cum este posibil ca aceste motive să modifice legea valorii ? Atunci, în mod consecvent, fiecare vînzător ar trebui să-și vîndă marfa sub valoarea ei, deoarece el dă cumpărătorului produsul sub forma unei valori de întrebuințare, în timp ce cumpărătorul îi dă valoarea sub formă de bani, forma sănătoasă a produsului. În acest caz, fabricantul de pînză ar fi trebuit să plătească și negustorului de fire de in, fabricantului de mașini, producătorului de cărbune etc. *mai puțin*. Căci ei îi vînd mărfuri pe care el vrea abia să le transforme în bani, în timp ce el le plătește „en avance“ valoarea componentelor mărfii sale, nu mai înainte ca această marfă să fi fost vîndută, ci înainte de a fi fost produsă. Muncitorul îi furnizează pînză, marfa în forma în care poate fi vîndută ; ceilalți vînzători de mărfuri, dimpotrivă, îi furnizează mașini, materii prime etc., care trebuie abia să parcurgă un anumit proces pentru a putea fi vîndute. Pentru un ricardian] absolut ca Mill, la care cumpărarea și vînzarea, offre și demande ¹⁾ sînt pur și simplu identice, iar banii sînt doar o formalitate, cel mai frumos ar fi dacă transformarea mărfii în bani — și, de altfel, nimic altceva nu se petrece atunci cînd cei doi coți de pînză sînt vînduți capitalistului — ar însemna că vînzătorul își vinde marfa sub valoarea ei, iar cumpărătorul trebuie să cumpere cu banii lui peste valoarea ei.

Așadar, el ajunge la absurditatea că în această tranzacție cumpărătorul cumpără pentru a vinde din nou cu profit, de aceea vînzătorul trebuie să-și vîndă marfa sub valoarea ei, ceea ce răstoarnă întreaga teorie a valorii. Această a doua încercare a lui Mill de a rezolva o contradicție ricardiană] suprimă, de fapt, întreaga bază a sistemului, și în special predilecția lui de a fixa raportul dintre capital și munca salariată ca schimb direct între hoarded și immediated labour ²⁾, adică de a-l concepe în determinația lui specifică.

Pentru a ieși din încurcătură, Mill ar fi trebuit să meargă mai departe și să spună că aici nu este vorba despre o simplă tranzacție de cumpărare și vînzare de mărfuri. Raportul dintre

¹⁾ — oferta și cererea. — *Nota trad.*

²⁾ — muncă acumulată și muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

muncitor și capitalist este mai degrabă raportul dintre lending capitalist or discounting capitalist (monied capitalist) și industrial capitalist ¹⁾, în măsura în care aici este vorba despre plata, vînzarea produsului muncitorului = partea sa din produsul total. Ar fi o explicație destul de bună de a se presupune existența capitalului purtător de dobîndă — o formă specifică a capitalului — pentru a explica capitalul producător de profit (forma generală a capitalului) ; de a prezenta o formă derivată a plusvalorii (care presupune deja capitalul) drept cauza apariției plusvalorii. În afară de aceasta, Mill ar fi trebuit să fie consecvent și în locul tuturor legilor precise cu privire la salariu și la rate of wages ²⁾, pe care le-a expus R[icardo], să o deducă din rate of interest ³⁾, și tot nu s-ar putea spune de fapt prin ce ar urma să fie determinată rate of interest, deoarece aceasta, potrivit ricardienilor and all other economists, worth naming, is determined by the rate of profit ⁴⁾.

Fraza despre „partea“ muncitorului din propriul său produs se bazează în fond pe următoarele : dacă cercetăm nu tranzacția izolată dintre capitalist și muncitor, ci exchange ⁵⁾ care are loc între ei in the course of reproduction ⁶⁾, dacă privim conținutul real al acestui proces și nu forma în care el apare, se vedește, de fapt, că ceea ce capitalistul plătește muncitorului (precum și partea capitalului care se opune muncitorului ca capital constant) nu este decît o parte din produsul muncitorului, și anume o parte din produsul care nu trebuie abia să fie transformat în bani, ci din produsul care a fost deja vîndut, a fost deja transformat în bani, deoarece wages se plătesc în bani, și nu in naturalibus ⁷⁾. În slavagism etc., unde nu există aparență falsă generată de transformarea prealabilă a produsului — partea din el cheltuită pentru salariu — în bani, este evident că ceea ce sclavul primește drept plată nu este de fapt ceea ce îi „avansează“ slave owner ⁸⁾, ci numai partea din munca materializată a sclavului care se întoarce

¹⁾ — capitalistul care dă bani cu împrumut sau face operații de scont (capitalistul posesor de bani) și capitalistul industrial. — *Nota trad.*

²⁾ — rata salariului. — *Nota trad.*

³⁾ — rata dobînzii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — și tuturor celorlalți economiști demni de a fi menționați, este determinată de rata profitului. — *Nota trad.*

⁵⁾ — schimbul. — *Nota trad.*

⁶⁾ — în cursul reproducției. — *Nota trad.*

⁷⁾ — în natură. — *Nota trad.*

⁸⁾ — stăpînul de sclavi. — *Nota trad.*

la el sub forma mijloacelor de subzistență. La fel se prezintă lucrurile și cu capitalistul. El „avansează“ numai aparent. Ceea ce avansează el muncitorului ca wages sau, mai exact, ceea ce-i [796] plătește, căci el plătește munca abia după ce a fost efectuată, este o parte a produsului care a fost produs de muncitor și transformat în bani. O parte din produsul muncitorului pe care și-l apropiază capitalistul, care este răpit muncitorului, ajunge la muncitor sub formă de wages sau, dacă vreți, ca avans la produsul nou.

Este cu totul nedemn de Mill (așa ceva se potrivește pentru McCulloch, Say sau Bastiat) să se cramponeze de această aparență a tranzacției pentru a explica însăși tranzacția. Capitalistul nu are nimic de avansat to the labourer except what he before has taken from the labourer, has been advanced to him by the other people's labour¹⁾. Chiar Malthus însuși spune că ceea ce avansează capitalistul nu consists „of cloth“ și „other commodities“, but „of labour“²⁾, așadar, tocmai din ceea ce capitalistul nu efectuează. Capitalistul îi avansează muncitorului propria muncă a muncitorului.

Dar toată această perifrază nu-l ajută cu nimic pe Mill, și anume nu-l ajută cu nimic să ocolească rezolvarea următoarei probleme: în ce fel schimbul dintre hoarded și immediate labour (și așa concepe Ric[ardo] și după el Mill) și alții procesul schimbului dintre capital și muncă) corespunde legii valorii, pe care o contrazice în mod direct? Că ea nu-l ajută cu nimic pe Mill se vede din următoarele fraze ale lui:

„In ce proporție se împart produsele între ouvrier³⁾ și capitalist, sau ce proporție reglează nivelul salariului?“ (p. 34, ed. Parisot). „Fixarea părților între ouvrier și capitalist este obiectul unei tranzacții comerciale, al unui *tirg* încheiat între ei. Orice tranzacție comercială liberă este reglementată de concurență, iar condițiile se schimbă în funcție de raportul variabil dintre cerere și ofertă“ (l. c., p. 34, 35).

Muncitorul primește „partea“ sa plătită din produs. Acest lucru a fost spus pentru a-l transforma pe muncitor față de capitalist într-un vânzător obișnuit de *marfă* (produs) și a estompa specificul relației. Partea din produs [a muncitorului] este produsul lui, deci partea din produs în care este mate-

¹⁾ — muncitorului în afară de ceea ce a luat în prealabil de la muncitor, de ceea ce i-a avansat prin munca altor muncitori. — Nota trad.

²⁾ — constă „din postav“ și „alte mărfuri“, ci „din muncă“³⁹⁾. — Nota trad.

³⁾ — muncitor. — Nota trad.

rializată munca lui nou adăugată. Quod non¹⁾. Noi întrebăm acum, dimpotrivă, care este „partea“ lui din produs, deci care este produsul lui? Căci partea din produs care-i aparține este produsul lui pe care-l vinde. Acum auzim că produsul lui și produsul lui sînt două lucruri cu totul diferite. Noi trebuie mai întii să stabilim ce anume este produsul lui (adică partea lui din produs, așadar, partea din produs care-i aparține). Produsul lui era, așadar, un simplu cuvînt, deoarece partea de valoare pe care muncitorul o primește de la capitalist nu este determinată de propria lui producție. Mill nu a făcut deci decît să amîne dificultatea. El este acum tot acolo unde era la început.

Aici este un quid pro quo. Dacă considerăm schimbul dintre capital și munca salariată ca un act continuu — cum și este dacă nu se fixează, nu se izolează un act, un moment singular al producției capitaliste —, muncitorul primește o parte din valoarea produsului lui pe care el a înlocuit-o + partea valorii, pe care el a dat-o gratis capitalistului. Aceasta se repetă în permanență. El primește, așadar, de fapt, în permanență o parte din valoarea propriului său produs, o parte sau o porțiune din valoarea creată de el. Cît de mare sau cît de mic este salariul său, acest lucru nu este determinat de partea sa din produs, ci, dimpotrivă, partea sa din produs este determinată de mărimea salariului său. De fapt, muncitorul primește o parte din valoarea produsului. Dar partea pe care o primește este determinată de value of labour²⁾, și nu invers, value of labour — de partea din produs. Value of labour este fixată, adică timpul de muncă de care are nevoie muncitorul pentru propria lui reproducție; ea este fixată prin vînzarea capacității lui de muncă către capitalist. Prin aceasta este fixată, de fapt, și partea sa din produs. Dar nu invers, nu este fixată întii partea sa din produs și, prin aceasta, nivelul sau value a salariului său. Or, aceasta este una din frazele cele mai importante și cel mai adesea subliniate ale lui Ric[ardo], căci altminteri prețul muncii ar determina prețul mărfii produse de el, în timp ce, după părerea lui Ric[ardo], prețul muncii nu determină decît *rata profitului*.

Și cum stabilește acum Mill „partea“ din produs pe care o primește muncitorul? Prin cerere și ofertă, prin concurența dintre muncitori și capitaliști. Fraza lui Mill poate fi aplicată tuturor mărfurilor:

¹⁾ — Ceea ce nu este cazul. — Nota trad.

²⁾ — valoarea muncii. — Nota trad.

„Fixarea părților“ (citește a valorii mărfurilor) „între ouvrier și capitalist“ (vînzător și cumpărător) „este obiectul unei tranzacții comerciale, al unui tîrg încheiat între ei [797]. Orice tranzacție comercială liberă este reglementată de concurență, iar condițiile se schimbă în funcție de raportul variabil dintre cerere și ofertă“ (l. c., p. 34, 35).

Acesta fost-a, așadar, ascunsul simbul al cîinului! Mill, care, ca un ric[ardian] fervent, demonstrează că cererea și oferta pot, într-adevăr, să determine oscilațiile prețului de piață peste sau sub valoarea mărfii, dar nu pot să determine însăși această valoare, că cererea și oferta sînt cuvinte lipsite de sens dacă sînt folosite pentru determinarea valorii, deoarece propria lor determinare presupune deja determinarea valorii! Și acum — ceea ce Say îi reproșă deja lui Ric[ardo] ⁴⁰ —, pentru a determina value of labour, pentru a determina valoarea unei mărfii, el recurge la fixarea de către cerere și ofertă!

Dar mai mult.

Mill nu spune — ceea ce aici nici nu prezintă importanță — care din cele două părți reprezintă offre ¹⁾ și care demand ²⁾. Totuși, întrucît capitalistul dă banii, iar muncitorul, dimpotrivă, oferă ceva în schimbul banilor, presupunem că demand este din partea capitalistului, iar offre din partea muncitorului. Dar ce „vînde“ muncitorul? Ce oferă el? „Partea“ lui din produs, care încă nu există? Dar partea lui din viitorul produs urmează abia să fie determinată de concurența dintre el și capitalist, de raportul dintre „cerere și ofertă“! O parte a raportului, oferta, nu poate să conștie din ceva care este el însuși abia rezultatul luptei dintre cerere și ofertă. Prin urmare, ce oferă spre vînzare muncitorul? Munca sa? Dar în acest caz Mill a ajuns din nou la dificultatea inițială, pe care a vrut s-o ocolească, la *exchange dintre hoarded și immediate labour* ³⁾. Și atunci cînd spune că aici nu are loc un schimb de echivalente sau că valoarea mărfii vîndute, a muncii, nu este măsurată prin „timpul de muncă“, ci este determinată de concurență, de cerere și ofertă, el recunoaște că teoria lui Ric[ardo] suferă un eșec, că adversarii acestuia au dreptate cînd susțin că determinarea valorii mărfii prin timpul de muncă este greșită, deoarece valoarea celei mai importante munci, a muncii

1) — ofertă, — *Nota trad.*

2) — cerere, — *Nota trad.*

3) — schimbul dintre munca acumulată și munca nemijlocită. — *Nota trad.*

înseși, contrazice această lege a valorii mărfurilor. Vom vedea mai tîrziu că Wakefield spune acest lucru direct ¹⁾.

Mill poate să se sucească și să se învîrtească cît vrea. El nu scapă de această dilemă. În cel mai bun caz, pentru a folosi propriul său mod de exprimare, concurența muncitorilor face ca ei să ofere o masă de muncă determinată la un preț care, în funcție de raportul dintre cerere și ofertă, este egal cu o parte mai mare sau mai mică din produsul pe care ei îl vor produce cu ajutorul acestei mase de muncă. Dar faptul că acest preț, această sumă de bani pe care ei o primesc este egală cu o parte mai mare sau mai mică a valorii produsului care urmează a fi creat nu împiedică nicidecum de *prime abord* ²⁾ ca o masă determinată de muncă vie (immediate labour) să se schimbe aici pentru o masă mai mare sau mai mică de bani (accumulated labour ³⁾) și labour existentă sub formă de valoare de schimb). Nu împiedică, așadar, ca aici să se schimbe cantități inegale de muncă, ca o cantitate mai mică de hoarded labour să se schimbe pe o cantitate mai mare de immediate labour. Tocmai acesta era fenomenul pe care Mill trebuia să-l explice și de a cărui explicare voia să scape fără să încalce legea valorii. Fenomenul nu este cu nimic schimbat și, cu atît mai puțin, explicat prin faptul că la sfîrșitul procesului de producție raportul în care muncitorul schimbă munca sa nemijlocită cu bani *apare* în proporția dintre valoarea plătită muncitorului și valoarea produsului creat de el. Schimbul inițial inegal dintre capital și labour *apare* aici numai într-o altă formă.

Cît de mult se opune Mill schimbului direct dintre labour și capital, de la care Ric[ardo] mai pornește încă nestînjenit, se vede și din cele afirmate în continuare. Și anume, el spune:

[798] „Se presupune un număr determinat de capitaliști și un număr determinat de muncitori. Proporția în care ei își împart produsul este, într-un mod oarecare, fixată. Dacă numărul muncitorilor crește fără ca masa capitalurilor să crească, partea de muncitori ulterior angajată trebuie să caute să înlătore partea inițial ocupată. Ea poate face acest lucru numai oferindu-se să lucreze pentru o retribuție mai mică. Nivelul salariului scade în mod necesar“ (În caz contrar, invers)... „Dacă raportul dintre masa capitalurilor și populație este același, atunci și nivelul salariului este același“ (l. c., p. 35 și urm.).

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 437 și volumul de față, p. 203. — *Nota red.*

²⁾ — de la început. — *Nota trad.*

³⁾ — muncă acumulată. — *Nota trad.*

Ce trebuia determinat era „proporția în care ei“ (capitaliștii și muncitorii) „își împart produsul“. Pentru a fixa acest lucru cu ajutorul concurenței, Mill *presupune* că această proporție „este într-un mod oarecare fixată“. Pentru a determina „partea“ muncitorului cu ajutorul concurenței, el *presupune* că ea este determinată „într-un mod oarecare“ înainte de concurență. Dar nu-i suficient. Pentru a arăta cum concurența schimbă împărțirea *determinată* „într-un mod oarecare“ a produsului, el presupune că, atunci când numărul lor crește mai repede decât masa capitalurilor, muncitorii se oferă să lucreze pentru o retribuție mai mică. Aici, el spune, așadar, direct că oferta muncitorilor constă din „m u n c ă“ și că ei oferă această muncă în schimbul „retribuției“, adică în schimbul banilor, al unei sume determinate of „hoarded labour“¹⁾. Pentru a eluda schimbul direct dintre muncă și capital, *vînzarea* directă a *muncii*, el recurge la teoria „împărțirii produsului“. Și pentru a explica proporția în care se împarte produsul, el presupune *vînzarea directă* a muncii pentru bani, așa încît acest schimb inițial dintre capital și muncă se exprimă ulterior în raport [cu partea] care revine muncitorului din produsul său, dar nu partea sa din produs determină acest exchange²⁾ inițial. Și, în sfîrșit, când numărul muncitorilor și masa capitalurilor rămîn neschimbate, „nivelul salariului“ rămîne *același*. Dar care este nivelul salariului dacă cererea și oferta coincid? Tocmai acest lucru urmează a fi explicat. Dar el nu este explicat prin faptul că nivelul salariului se *schimbă* când se suprimă acest echilibru dintre cerere și ofertă. Sinuozitățile tautologice ale lui Mill demonstrează doar că el simte aici o piedică în teoria lui R[icardo], pe care el o depășește numai datorită faptului că, în genere, rămîne în afara teoriei.

Impotriva lui Malthus, Torrens etc. Impotriva determinării valorii mărfurilor prin valoarea capitalului, M[ill] remarcă în mod just :

„Capitalul înseamnă mărfuri. Dacă valoarea mărfurilor este deci determinată de valoarea capitalului, el este determinat de valoarea mărfurilor, ceea ce înseamnă că valoarea mărfurilor este determinată de ea însăși“ („*Elements etc.*“, Lond., 1821, p. 74).

{Mill nu estompează opoziția dintre capital și muncă. Este necesar ca *rata profitului* să fie mare pentru ca clasa socială

1) — de „muncă acumulată“. — *Nota trad.*

2) — schimb. — *Nota trad.*

care nu depinde de munca nemijlocită să fie considerabilă; de aceea, salariul trebuie să fie deci relativ mic. Este necesar ca masa muncitoare să nu fie stăpînă pe timpul ei, ci să fie sclava nevoilor ei, pentru ca aptitudinile omenești (sociale) să se poată dezvolta liber la clasele cărora această clasă muncitoare le servește doar ca fundament. Clasa muncitoare reprezintă lipsa de dezvoltare — pentru ca celelalte clase să reprezinte dezvoltarea omenească. Aceasta este în fapt opoziția în cadrul căreia se dezvoltă societatea burgheză [799] și în cadrul căreia s-a dezvoltat pînă acum oricare societate, opoziție proclamată ca *lege necesară*, adică ceea ce există proclamat ca rațional absolut.

„Perfectibilitate¹⁾ omenească sau capacitatea de a înainta continuu de pe o treaptă a științei și a fericirii pe o alta, mai înaltă, depinde, se pare, în mare parte de o clasă de oameni care sînt *stăpîni pe timpul lor* adică sînt destul de bogați pentru a fi scutiți de orice grijă legată de mijloacele care le asigură un trai îmbelșugat. Aceasta este clasa de oameni care cultivă și îmbogățește domeniul științei; ea răspîndește lumina; copiii ei primesc cea mai bună educație și se pregătesc să îndeplinească funcțiile cele mai importante și mai delicate în societate; ei devin legiuitori, judecători, administratori, profesori, inventatori în domeniul artelor, conducători ai tuturor muncilor importante și utile, prin care specia umană domină forțele naturii“ (ed. Parisot, Paris, 1823), p. 65). „*Dobînda la capitaluri* trebuie să fie foarte mare, pentru ca o parte considerabilă a societății să fie à mîme²⁾ de a se bucura de avantajele trîndăviei“ (l. c., p. 67).}

Legat de cele mai sus.

Mill, ca ricardian, face deosebire între muncă și capital ca simple *forme diferite* ale muncii.

„Muncă și capital — prima — *muncă nemijlocită*, celălalt — *muncă acumulată*“ (ed. I engleză, Lond., 1821, p. 75).

În altă parte, el spune :

„În legătură cu aceste două *feluri de muncă* trebuie menționat că ele nu sînt *plătite întotdeauna la același nivel*“ (ed. Parisot, p. 100).

Aici, el este, așadar, la obiect. Deoarece ceea ce plătește munca nemijlocită este întotdeauna hoarded labour³⁾, capital, faptul că nu sînt plătite la un nivel egal nu înseamnă aici decât că o cantitate mai mare de immediate labour⁴⁾ se schimbă pe

1) — Perfectibilitatea. — *Nota trad.*

2) — în situația. — *Nota trad.*

3) — muncă acumulată. — *Nota trad.*

4) — muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

o cantitate mai mică de hoarded labour, și „întotdeauna“, deoarece, în caz contrar, hoarded labour nu s-ar schimba, ca „capital“, pe immediate labour și nu numai că nu ar aduce dobînda foarte mare pe care o rîvnește Mill, dar nu ar aduce în genere nici o dobîndă. Aici trebuie admis, așadar, întrucît Mill, ca și Ric[ardo], consideră schimbul dintre capital și labour ca un schimb direct între hoarded labour și immediate labour, că ele se schimbă în *proporții inegale* și că aici legea valorii, potrivit căreia se schimbă între ele cantități de muncă egale, suferă un eșec.

[c) *Neînțelegerea de către Mill a rolului regulator al profitului industrial*]

Mill relevă ca o lege fundamentală ceea ce Ricardo presupune de fapt pentru expunerea teoriei sale asupra rentei ¹⁾:

„Rata profitului în agricultură reglează rata celorlalte profituri“ (2-nd edit., Lond., 1824, p. 78).

Ceea ce este profund greșit, întrucît producția capitalistă începe în industrie, și nu în agricultură, și o cuprinde pe aceasta din urmă treptat, așa încît abia odată cu dezvoltarea producției capitaliste the agricultural profits become equalised to the industrial ²⁾, numai în urma acestei egalizări primele le [vor influența] pe ultimele. Așadar, în primul rînd este fals din punct de vedere istoric. În al doilea rînd însă, de vreme ce această egalizare există, adică de vreme ce se presupune acel stadiu de dezvoltare a agriculturii în care capitalul, în funcție de rata profitului, este aruncat din industrie în agricultură și viceversa, este tot atît de greșit să se spună că de acum înainte *agricultural profits* ³⁾ ar deveni reglatoare, în loc să se spună că ar avea loc o interacțiune. Dealtfel, pentru a explica renta, însuși Ricardo presupune contrariul. Prețul cerealelor crește; în consecință, *profiturile scad* nu în agricultură (cîtă vreme nu are loc o nouă ofertă de pămînturi mai proaste, sau de doze de capital, de categoria a doua, mai puțin productive), căci creșterea prețului la cereale compensează cu prisosință fermierului creșterea salariilor ca urmare a creșterii prețului la cereale,

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 513—515. — *Nota red.*

²⁾ — profiturile din agricultură vor fi egale cu cele din industrie. — *Nota trad.*

³⁾ — profiturile din agricultură. — *Nota trad.*

ci în industrie, unde [nu are] loc o astfel de compensare sau supracompensare. Totodată scade *rata profitului realizat în industrie* și *hence* ¹⁾ capitalul care dă această rată mai joasă a profitului poate fi folosit pe pămînturile mai proaste. În condițiile vechii rate a profitului, acest lucru nu ar avea loc. Și numai ca urmare a acestei reacții a scăderii profitului din industrie asupra celui agricol on the worse lands ²⁾ scade agricultural profit generally ³⁾ [800] și o parte a acestuia, on the better soils ⁴⁾, se separă de profit sub formă de rentă. Aceasta este prezentarea r[icardiană] a acestui proces, în care, așadar, profitul industrial reglează profitul în agricultură.

Dacă acum, ca urmare a perfecționărilor din agricultură, agricultural profit crește din nou, atunci crește și profitul industrial. Aceasta nu exclude însă nicidecum faptul că, așa cum *scăderea profitului industrial* condiționează inițial scăderea profitului agricol, tot așa o *creștere* a acestuia să atragă după sine o creștere a profitului agricol realizat. Aceasta are loc ori de cîte ori profitul industrial crește, independent de prețul cerealelor și al altor agricultural necessities ⁵⁾ care intră în salariul muncitorilor, deci ca urmare a scăderii valorii mărfurilor care constituie capitalul constant etc. Dealtfel, renta nici nu ar putea fi explicată dacă profitul realizat industrial nu ar regla profitul agricol. *The average rate of profit* ⁶⁾ este dată în industrie de egalizarea profiturilor la capitaluri și de transformarea, în felul acesta, a valorilor în *prețuri de cost*. Aceste prețuri de cost — valoarea capitalului avansat + average profit ⁷⁾ — formează *premisea*, pe care agricultura o primește de la industrie, deoarece în agricultură, din cauza proprietății *funciare*, egalizarea nu poate avea loc. Dacă valoarea produsului agricol este mai mare decît prețul de cost, determinat de *industrial average profit* ⁸⁾, excedentul acestei valori peste prețul de cost formează renta absolută. Dar pentru ca acest excedent al valorii peste prețul de cost să poată fi măsurat, prețul de cost trebuie să reprezinte elementul primordial, adică trebuie să fie impus agriculturii ca lege de către industrie.

¹⁾ — deci. — *Nota trad.*

²⁾ — [obținut] pe pămînturile mai proaste. — *Nota trad.*

³⁾ — profitul agricol în genere. — *Nota trad.*

⁴⁾ — de pe pămînturile mai bune. — *Nota trad.*

⁵⁾ — produse agricole necesare vieții. — *Nota trad.*

⁶⁾ — *Rata medie a profitului*. — *Nota trad.*

⁷⁾ — profitul mediu. — *Nota trad.*

⁸⁾ — profitul mediu din industrie. — *Nota trad.*

De notat fraza lui Mill :

„Ceea ce se consumă *productiv* este întotdeauna capital. Aceasta este o însușire a consumului productiv care merită a fi relevată în mod deosebit. Ceea ce este consumat *productiv este* capital, și devine capital datorită consumului“ (edit. *Par[isot]*, l. c., p. [241], 242).

[d] Cerere, ofertă, supraproducție

„O demande ¹⁾ înseamnă *dorința și mijlocul de a cumpăra... Obiectul echivalent*“ (mijlocul de a cumpăra) „pe care-l aduce un om este *instrumentul* cererii. Dimensiunea cererii lui se măsoară prin valoarea acestui obiect. Cererea și obiectul echivalent sînt termeni care pot fi substituiți unul altuia... Voința sa (a unui om) de a *cumpăra și mijloacele sale de a face* acest lucru sînt deci egale, sau cererea sa este exact = valoarea produsului său total pe care nu vrea s-o consume“ (ed. *Par[isot]*, l. c., p. 252, 253).

Vedem aici cum este demonstrată identitatea nemijlocită dintre cerere și ofertă (deci imposibilitatea unei general glut ²⁾). Cererea constă dintr-un produs și, desigur, volumul acestei cereri se măsoară prin valoarea acestui produs. Aceeași „argumentare“ abstractă prin care Mill demonstrează că cumpărarea și vânzarea sînt numai identice, nu și deosebite una de alta ; aceleași fraze tautologice, prin care arată că prețurile depind de masa banilor aflați în circulație ; aceeași manieră de a demonstra că offre și demande (care nu sînt decît forme mai dezvoltate de cumpărător și vânzător) trebuie să se acopere una pe alta. Peste tot aceeași logică. Dacă un raport conține opoziții, el este, așadar, nu numai opoziție, ci și unitate a opozițiilor. Este deci *unitate fără opoziție*. Aceasta este logica lui Mill, cu ajutorul căreia el suprimă „contradicțiile“.

Să luăm mai întii *oferta*. Ceea ce eu ofer este *marfă*, unitatea dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb — de pildă, o cantitate determinată de fier = 3 l. st. (ceea ce = o cantitate determinată de timp de muncă). Potrivit premisei, sînt producător de fier. Eu ofer o valoare de întrebuințare, fier, ofer o anumită valoare, și anume valoarea exprimată în prețul fierului, în cele 3 l. st. Numai că aici este o mică deosebire. Eu *realmente* am adus pe piață o cantitate de fier determinată. Dimpotrivă, *valoarea* fierului există numai ca *preț* al său, care trebuie abia să fie realizată de cumpărătorul fierului, care reprezintă pentru mine *cererea* de fier.

¹⁾ — cerere. — *Nota trad.*

²⁾ — suprasaturări generale. — *Nota trad.*

Cererea vânzătorului de fier constă în cererea de *valoare de schimb* a fierului, care, ce-i drept, este cuprinsă în fier, dar nu este realizată. Este posibil ca aceeași *valoare de schimb* să fie reprezentată în cantități foarte diferite de fier. Oferta de valoare de întrebuințare și oferta de valoare ce urmează a fi realizată nu sînt nicidecum identice, deoarece cantități cu totul diferite de valoare de întrebuințare pot reprezenta aceeași cantitate de valoare de schimb [801].

Aceeași valoare de 3 l. st. poate fi reprezentată în 1, 3 sau 10 tone. Cantitatea de fier (valoare de întrebuințare) pe care eu o ofer și cantitatea de valoare pe care eu o ofer nu sînt deloc proporționale între ele, deoarece ultima cantitate poate rămîne neschimbată, indiferent cît s-ar schimba prima. Oricît de mare sau de mică ar fi cantitatea de fier oferită de mine, eu vreau, potrivit presupunerii noastre, să realizez valoarea fierului *independent* de această cantitate proprie a lui și, în genere, de existența lui ca valoare de întrebuințare. Așadar, valoarea oferită (dar încă nerealizată) și cantitatea de fier oferită, care este realizată, nu sînt nicidecum proporționale. Nu există deci nici un temei în virtutea căruia capacitatea unei mărfi de a fi vîndută la valoarea ei să fie proporțională cu masa de marfă oferită de mine. Pentru cumpărător, marfa mea există în primul rînd ca valoare de întrebuințare. El o cumpără ca atare. Dar ceea ce-i trebuie lui este o cantitate determinată de fier. Nevoia lui de fier este tot atît de puțin determinată de cantitatea de fier produsă de mine pe cît de puțin este proporțională valoarea fierului meu cu această cantitate.

Desigur, cel care cumpără deține numai *forma transformată* a unei mărfi, banii — marfa sub formă de valoare de schimb —, și el poate să apară ca cumpărător numai pentru că el sau alții au apărut înainte ca vânzătorii ai mărfii care există acum sub formă de bani. Acesta nu este însă un motiv ca el să-și retransforme banii în marfa mea sau ca nevoia lui pentru marfa mea să fie determinată de cantitatea în care eu am produs marfa respectivă. În măsura în care el este demandeur pentru marfa mea, el poate să pretindă fie o cantitate mai mică decît aceea pe care o ofer eu, fie întreaga cantitate, dar *sub* valoarea ei ; cererea lui poate să corespundă tot atît de puțin ofertei mele pe cît de puțin cantitatea unei valori de întrebuințare oarecare pe care o ofer eu și valoarea la care o ofer sînt identice.

Dar cercetarea cererii și ofertei nu-și are locul aici.

În măsura în care eu ofer fier, eu nu cer fier, ci bani. Eu ofer o valoare de întrebuințare deosebită și cer valoarea acesteia. Oferta și cererea mea sînt, așadar, tot atît de diferite una de alta pe cît sînt valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb. În măsura în care în fier eu ofer o *valoare*, eu cer *realizarea acestei valori*. Oferta și cererea mea sînt, așadar, tot atît de diferite pe cît sînt idealul și realul. Mai departe, cantitatea pe care o ofer și valoarea ei nu sînt proporționale. Cereerea pentru cantitatea de valoare de întrebuințare oferită de mine nu se orientează însă după valoarea pe care eu vreau s-o realizez, ci după cantitatea de care are nevoie cumpărătorul la un preț determinat.

Și următoarele fraze ale lui Mill :

„Este evident că fiecare om adaugă la masa generală [a producător] care constituie oferta totalitatea a ceea ce a produs și nu vrea să consume. Indiferent de forma în care o parte din produsul anual ajunge în mîinile unui om, dacă el își propune să nu consume din aceasta, el vrea să se debaraseze de toată această parte, care, în consecință, sporește oferta. Dacă el consumă o parte, el vrea să se debaraseze de tot restul, și tot restul se adaugă la ofertă“ (l. c., p. 253).

Cu alte cuvinte, aceasta nu înseamnă decît că toate mărfurile aduse pe piață formează oferta.

„Pentru că, prin urmare, cererea unui om este egală cu partea din produsul anual sau, ca să ne exprimăm altfel, cu partea din avuție de care el vrea să se debaraseze“.

{Halte-lă ¹⁾ ! Cererea lui este egală cu *valoarea* (de îndată ce este realizată) acelei părți din produse de care el vrea să scape ; el vrea să se debaraseze de o cantitate determinată de valoare de întrebuințare și vrea să aibă *valoarea* acestei valori de întrebuințare. Cele două sînt anything but identical ²⁾},

„și pentru că oferta fiecărui om reprezintă exact același lucru“ ;

{nicidecum ; cererea sa constă nu în lucrul de care el vrea să se debaraseze, și anume în produs, ci în cererea pentru valoarea acestui produs ; dimpotrivă, oferta sa constă realiter ³⁾ în acest produs, în timp ce valoarea acestuia este oferită idealiter ⁴⁾},

„așa că offre și demand a unui individ sînt în mod necesar egale“ (l. c., p. 253, 254).

¹⁾ — Stai ! — *Nota trad.*

²⁾ — orice altceva, dar nu identice. — *Nota trad.*

³⁾ — realmente. — *Nota trad.*

⁴⁾ — ideal. — *Nota trad.*

(Aceasta înseamnă că *valoarea* mărții oferite de el și *valoarea* pe care el o cere pentru ea, dar pe care nu o are sînt egale ; *dacă* el vînd marfa la valoarea ei, atunci valoarea oferită (sub formă de marfă) și valoarea obținută (sub formă de bani) sînt egale. Dar din faptul că el vrea să vîndă marfa la valoarea ei nu rezultă că așa se și întîmplă în realitate. Cantitatea de marfă este oferită de el, se află pe piață. El caută valoarea pentru marfa [oferită]).

„Între offre și demande există o relație specifică. Orice marfă oferită, adusă pe piață, pusă în vînzare, este întotdeauna în același timp *obiectul* unei cereri, iar o marfă care este *obiectul* unei cereri face parte întotdeauna în același timp din masa generală a producătorilor care constituie oferta. Orice marfă este întotdeauna *concomitent* obiect al cererii și al ofertei. Cînd doi oameni fac un schimb, unul din ei nu face numai o ofertă, iar celălalt — numai o cerere : *obiectul*, *articolul* ofertei sale trebuie să-i procure pe acela al cererii sale, și, în consecință, demande și offre, cererea și oferta sa sînt perfect egale. Dar dacă offre și demande a fiecărui individ sînt întotdeauna egale, atunci și oferta și cererea tuturor indivizilor unei națiuni, în ansamblu, trebuie să fie egale. Oricît de mare ar fi, așadar, volumul produsului anual, el nu poate să depășească niciodată volumul cererii anuale. Totalitatea produsului anual este împărțită într-un număr de părți egal cu numărul indivizilor cărora le este distribuit acest produs. Totalitatea cererii = suma ce, din toate aceste părți, posesorii nu păstrează pentru consumul propriu ; dar totalitatea părților = întregul produs anual“ (l. c., p. 254, 255).

Dacă Mill a *presupus* că offre și demande ale fiecărui individ sînt egale, atunci tot raționamentul lui profund că offre și demande ale tuturor indivizilor sînt egale este absolut superfluu.

Cum l-au înțeles pe Mill contemporaneii ricardiani ¹⁾ cu el se vede, de pildă, din următoarele :

„Avem, așadar, cel puțin un caz“ {se spune în legătură cu determinarea de către Mill a valemur du travail ²⁾} în care prețul (prețul muncii) este reglat în mod permanent de raportul dintre ofertă și cerere“. („Discours sur l'écon. polit.“ Par McCulloch, traduit par G-me Prévost, Genève, 1825, în anexa „*Reflexions sur le système de Ricardo*“ a lui Prévost, p. 187).

În sus-menționatul „Discours“, McCulloch spune că scopul lui Mill [este]

„de a da o *deducție logică* principiilor economiei politice“ (p. 88). Mill „cercetează aproape toate problemele puse în discuție. El s-a priceput să clarifice și să simplifice problemele cele mai complicate și mai dificile și să pună în ordinea lor naturală diferitele principii ale științei“ (l. c.).

¹⁾ — ricardienii contemporani. — *Nota trad.*

²⁾ — valorii muncii. — *Nota trad.*

Din logica lui Mill se poate trage concluzia că el păstrează integral în mod naiv ca „ordre naturel“¹⁾ structura cu totul melocică a cărții lui Ricardo, pe care am analizat-o mai sus²⁾.

[e] *Prévost. [Respingerea unor concluzii ale lui Ricardo și James Mill. Incercări de a demonstra că o mișcare permanentă a profitului nu este inevitabilă]*

În ceea ce-l privește pe *Prévost*, citat mai sus, care la baza lucrării sale „*Reflexions etc.*“ pune expunerea, făcută de Mill, a sistemului lui Ricardo, unele din obiecțiile pe care le ridică el se întemeiază pe simpla interpretare greșită, școlărească a lui Ricardo.

De remarcat însă următoarele cu privire la rentă :

„Putem să avem rezerve față de influența pe care o au pământurile de calitate mai proastă asupra determinării prețurilor dacă se ține seama, așa cum se cuvine, de întinderea lor relativă“ (*Prévost*, l. c., p. 177).

Prévost citează din *Mill* următorul pasaj, important și pentru analiza mea, întrucât aici Mill își reprezintă un exemplu în care renta diferențială apare datorită faptului că new demand — additional demand is supplied by a better, not by a worse soil³⁾, deci ascending line⁴⁾.

„Domnul Mill folosește acest exemplu : «Să presupunem că toate pământurile cultivate dintr-o anumită țară sînt de aceeași calitate și deci dau același profit la capitalurile investite, cu excepția unui singur acru, care dă un produs de șase ori mai mare decît cel pe care-l produce oricare altul»“ (*Mill*, „*Elements etc.*“, 2nd ed., p. 71). „Este cert că, așa cum demonstrează domnul Mill, fermierul acestui din urmă acru nu și-ar putea spori venitul provenit din arendă“ (adică nu ar putea realiza un profit mai mare decît ceilalți fermieri ; la *Prévost*, ideea este foarte prost exprimată)⁴¹ „și că cele cinci șesimi din produs ar reveni proprietarului funciar“.

(Aici, prin urmare, avem rentă diferențială fără scăderea ratei profitului și fără creșterea prețului produsului agricol). (Acest lucru trebuie să se întîmple cu atît mai frecvent cu cît [803] odată cu dezvoltarea industrială a unei țări, odată cu

¹⁾ — „ordine naturală“. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 171—176. — *Nota red.*

³⁾ — noua cerere — cererea adițională este satisfăcută prin trecerea la un pământ mai bun, nu la unul mai prost. — *Nota trad.*

⁴⁾ — linia ascendentă. — *Nota trad.*

dezvoltarea mijloacelor de comunicație și cu creșterea populației, situația trebuie să se îmbunătățească neconținut, indiferent cum ar sta lucrurile cu fertilitatea naturală, iar situația (relativ mai bună) acționează ca o fertilitate naturală [mai mare].

„Dar dacă ingeniosul autor s-ar fi gîndit să facă o astfel de presupunere pentru cazul contrar, el s-ar fi convins că rezultatul ar fi fost altul. Să presupunem că toate pământurile sînt de aceeași calitate, cu excepția unui acru de pământ de o calitate mai proastă. Că pe acest unic acru de pământ profitul la capitalul investit ar reprezenta a șasea parte din profitul realizat pe ceilalți acri. Se poate crede oare că profitul de pe cîteva milioane de acri trebuie să scadă la o șesime din profitul tradițional ? Probabil că acest singur acru nu va exercita nici o influență, deoarece diferitele produse (mai ales cerealele), cînd sînt aduse pe piață, nu sînt afectate în mod simțitor de concurența unei părți atît de mici. De aceea și spunem noi că afirmația adeptilor lui Ricardo cu privire la influența pământurilor mai proaste trebuie modificată prin întinderea relativă a pământurilor cu fertilitate diferită“ (*Prévost*, l. c., p. 177, 178).

{Say, în notele la traducția de Constancio¹⁾ a [cărții] lui Ricardo, are doar o singură observație justă cu privire la *commerce étranger*²⁾. Profitul poate fi obținut și prin înșelătorie, prin aceea că unul cîștigă ceea ce altul pierde. Într-o țară, pierderea și cîștigul se egalizează. Nu la fel stau lucrurile între diferite țări. Și chiar teoria lui Ricardo consideră — ceea ce Say nu observă — că trei zile de muncă dintr-o țară se pot schimba pe o singură zi de muncă din altă țară. Legea valorii suferă aici o modificare esențială. Sau, așa cum într-o țară între skilled, composed labour și unskilled, simple³⁾, există un anumit raport, tot așa poate exista între zilele de muncă din diferite țări. În acest caz, țara mai bogată exploatează țara mai săracă, chiar dacă aceasta din urmă cîștigă datorită schimbului, așa cum a arătat J. St. Mill în ale sale „Some Unsettled Questions etc.“⁴³⁾.

„Noi recunoaștem că, în general, rata profitului agricol determină rata profitului industrial. Dar, în același timp, trebuie remarcat că aceasta din urmă acționează, la rîndul ei, în mod necesar asupra celeilalte. Cînd prețul cerealelor crește pînă la un anumit punct, capitalurile industriale se îndreaptă spre agricultură și reduc în mod necesar profiturile agricole“ (*Prévost*, l. c., p. 179).

¹⁾ — traducerea lui Constancio. — *Nota trad.*

²⁾ — comerțul exterior⁴²⁾. — *Nota trad.*

³⁾ — munca calificată, complexă, și munca necalificată, simplă. — *Nota trad.*

Obiecția este justă, dar este formulată extrem de îngust. Vezi mai sus ¹⁾.

Ricardienii susțin că profitul poate să scadă numai ca urmare a creșterii salariului, deoarece odată cu creșterea populației crește și prețul la necessities ²⁾, ceea ce este însă o consecință a acumulării capitalului, deoarece, pe măsură ce are loc această acumulare, se trece la cultivarea de pământuri de calitate tot mai proastă. Dar însuși Ric[ardo] admite că profiturile pot să scadă chiar și atunci când capitalurile cresc mai repede decât populația, adică atunci când salariile cresc datorită concurenței dintre capitaluri. Acesta-i punctul de vedere al lui A. Smith. Prévost spune :

„Dacă cererea crescândă a capitalurilor sporește prețul muncitorilor, adică salariul, n-ar fi oare just să se afirme că oferta crescândă din partea aceluiași capitaluri nu poate să scadă prețul capitalurilor, cu alte cuvinte profitul ?“ (l. c., p. 188).

Pornind de la baza ric[ardiană] greșită că baisse des profits ³⁾ poate fi explicată numai prin scăderea plusvalorii, deci a supramuncii, deci printr-o valoare mai mare [de pe urma] scumpirii obiectelor necesare vieții pe care le consumă muncitorii, deci [prin] creșterea valorii muncii, although real retribution of the labourer, instead of being ascending, declines ⁴⁾ —, pe această bază, el încearcă să demonstreze că o scădere continuă a profitului nu este necesară.

În primul rînd, el spune :

„Starea de prosperitate începe prin a face să crească profitul“,

și anume profits agricole ⁵⁾; odată cu état prospère ⁶⁾ crește populația, hence ⁷⁾ cererea de agricultural produce ⁸⁾, hence surplusprofits ⁹⁾ fermierului,

„și chiar cu mult înainte de a se trece la cultivarea de noi pământuri, așa încît, atunci cînd acestea își exercită influența asupra rentei, reducînd profiturile, acestea, deși diminuate imediat, rămîn la fel de ridicate cum erau înainte... De ce la un moment dat se trece la cultivarea

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 99—102. — *Nota red.*

²⁾ — obiectele necesare vieții. — *Nota trad.*

³⁾ — scăderea profiturilor. — *Nota trad.*

⁴⁾ — deși salariul real al muncitorului, în loc să crească, scade. —

Nota trad.

⁵⁾ — profiturile agricole. — *Nota trad.*

⁶⁾ — starea de prosperitate. — *Nota trad.*

⁷⁾ — deci. — *Nota trad.*

⁸⁾ — produs agricol. — *Nota trad.*

⁹⁾ — deci plusprofiturile. — *Nota trad.*

pământurilor de calitate mai proastă? Aceasta se întîmplă numai în vederea realizării unui profit cel puțin egal cu profitul obișnuit. Dar ce împrejurare poate face să apară această rată a profitului pe asemenea pământuri? Creșterea [804] populației. Presînd asupra... limitelor mijloacelor de subzistență, ea determină o creștere a prețului la mijloacele de subzistență (îndeosebi la cereale), de natură să dea profituri mari capitalurilor agricole. Celelalte capitaluri se îndreaptă spre pământuri, dar, cum acestea sînt limitate ca întindere, concurența are și ea un sfîrșit; în cele din urmă se ajunge ca prin cultivarea de pământuri dintre cele mai proaste să se obțină profituri mai mari decît în comerț sau în industrie. Din acest moment (presupunînd că aceste pământuri mai proaste au o întindere destul de mare), profiturile agricole trebuie să se regleze după profiturile la ultimele capitaluri investite în pământuri. Dacă se pornește de la rata profitului existentă la începutul perioadei de prosperitate (la începutul împărțirii profitului în profit și rentă), se constată că profitul nu are deloc tendința de scădere. El crește odată cu creșterea populației, pînă cînd profitul agricol a crescut în așa măsură încît poate să sufere, ca urmare a cultivării de noi pământuri, o scădere considerabilă fără să coboare vreodată sub rata inițială sau, pentru a ne exprima mai exact, sub rata medie determinată de diferite împrejurări“ (p. 190—192).

Este evident că Prévost înțelege greșit concepția ric[ardiană]. Ca urmare a prosperității crește populația, hence the price of agricultural products, hence agricultural profits ¹⁾. Deși este de neînțeles, dacă această creștere este constantă, de ce după expirarea termenului de arendare rentele nu pot fi mărite, iar aceste agricultural surplus profits ²⁾ nu pot fi încasate sub forma de rentă, chiar înainte de a fi cultivate terres inférieures ³⁾. Dar aceeași creștere a produsului agricol care face să crească agricultural profits ⁴⁾ sporește salariul în all industries ⁵⁾ și face deci să scadă industrial profits. În acest fel se formează în industrie a new rate of profit ⁶⁾. Și dacă pământurile mai proaste, în condițiile prețurilor de piață existente ale produselor agricole, dau fie și numai această lower rate of profit ⁷⁾, atunci capitalurile pot să se îndrepte spre pământurile mai proaste. Ele vor fi atrase acolo de profiturile agricole mari realizate și de prețul de piață ridicat al grîului. Ele mai pot, înainte ca în agricultură să se fi transferat un număr suficient de capitaluri, să dea, după cum spune Prévost, un profit mai

¹⁾ — deci prețul produselor agricole, deci profiturile agricole. — *Nota trad.*

²⁾ — plusprofituri agricole. — *Nota trad.*

³⁾ — pământurile inferioare. — *Nota trad.*

⁴⁾ — profiturile agricole. — *Nota trad.*

⁵⁾ — în toate ramurile industriale. — *Nota trad.*

⁶⁾ — o nouă rată a profitului. — *Nota trad.*

⁷⁾ — rată mai scăzută a profitului. — *Nota trad.*

ridicat decât profitul scăzut din industrie. Dar, de îndată ce additional supply ¹⁾ este suficientă, prețul de piață scade, așa încît pe pămînturile mai proaste el dă numai the ordinary industrial profit ²⁾. Ceea ce produsul dă în plus pe pămînturile mai bune se transformă în rentă. Aceasta este concepția lui R[icardo], a cărei bază P[révo]st o acceptă și pe care își întemeiază raționamentele. Cerealele sînt atunci mai scumpe decât înainte de creșterea profitului agricol. Dar surplus profit pe care ele îl dau fermierului se transformă în rentă. Pe această cale și profitul dat de pămînturile mai bune scade, ajungînd, în urma creșterii (rise) produsului agricol, la lower rate of industrial profit. Este de neînțeles de ce, ca urmare a acestui lucru, profitul nu trebuie să scadă sub „taux primitif” ³⁾ a acestuia dacă nu intervin alte împrejurări care să modifice procesul. Firește că alte împrejurări pot să intervină. În toate împrejurările, potrivit premisei noastre, agricultural profit este, după rise [of] necessities ⁴⁾, mai mare decât cel industrial. Dar dacă aici partea de necessities a muncitorului care provine din industrie ar fi scăzut, datorită dezvoltării forțelor productive, în așa măsură încît salariul (chiar atunci cînd e plătit la average value ⁵⁾) să fi crescut, în raport cu scumpirea produsului agricol, nu în măsura în care ar fi trebuit să crească fără aceste împrejurări paralizante; dacă, mai departe, aceeași dezvoltare a forței productive ar fi scăzut și prețul produselor furnizate de industria extractivă, precum și prețul materiilor prime furnizate de agricultură, în care nu sînt cuprinse alimentele, profitul industrial nu ar fi trebuit să scadă (deși o astfel de presupunere nu este probabilă), deși ar fi mai mic decât profitul agricol. O reducere a acestuia din urmă prin transfer of capital to agriculture ⁶⁾ și a formării rentei [805] n-ar face decât să restabilească vechea taux of profit ⁷⁾.

[În al doilea rînd], Prévost încearcă și în alt mod :

„Pămînturile mai proaste vor fi cultivate numai dacă vor da profituri la fel de mari sau chiar mai mari decât cele pe care le dau capitalurile industriale. Adesea, în aceste condiții, prețul cerealelor sau al celorlalte produse agricole mai este foarte ridicat, deși se cultivă noi pămînturi. Aceste prețuri ridicate apasă asupra populației muncitoare,

¹⁾ — oferta adițională. — *Nota trad.*

²⁾ — profitul industrial obișnuit. — *Nota trad.*

³⁾ — „rata inițială”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — creșterea obiectelor necesare vieții. — *Nota trad.*

⁵⁾ — valoarea medie. — *Nota trad.*

⁶⁾ — transferarea capitalului în agricultură. — *Nota trad.*

⁷⁾ — rată a profitului. — *Nota trad.*

deoarece creșterea salariului nu urmează imediat după creșterea prețurilor la obiectele de consum folosite de muncitorii salariați. Prețurile ridicate ale produselor agricole apasă mai mult sau mai puțin asupra întregii populații, deoarece aproape toate mărfurile sînt afectate de creșterea salariilor și a prețurilor la obiectele de primă necesitate. Această presiune generală și creșterea mortalității, provocată de o populație extrem de numeroasă se soldează cu o scădere a numărului muncitorilor salariați și, în consecință, cu o creștere a salariilor și o scădere a profiturilor agricole. Din acest moment, dezvoltarea are loc în direcție inversă. Capitalurile sînt retrase de pe pămînturile mai proaste și investite din nou în industrie. Dar principiul populației va acționa, în cîrind, din nou. De îndată ce mizeria dispăre, numărul muncitorilor crește, salariul lor scade și, în consecință, profiturile cresc. Aceste oscilații trebuie să se succedă fără ca profitul mediu să fie afectat. Profitul poate să scadă sau să crească din alte cauze sau chiar din această cauză; el poate să se schimbe alternativ în sens contrar fără ca scăderea sau creșterea lui medie să poată fi atribuită trecerii la cultivarea de noi pămînturi. Populația este regulatorul care restabilește ordinea naturală și menține profitul în anumite limite” (l. c., p. 194—196).

Deși confuz, este just din punctul de vedere al „principiului populației”. Numai că nu corespunde premisei că profits agricole ¹⁾ cresc atîta timp cît nu este creată additional supply ²⁾ corespunzătoare populației. Dacă aici are loc o creștere constantă a prețului produsului agricol, rezultă deci nu o scădere a populației, ci o general lowering of the rate of profit, hence of accumulation ³⁾, și, din această cauză, of population ⁴⁾. Populația va crește, conform concepției R[icardo]-malthusianiste, mai încet. Dar la P[révo]st, punctul de pornire este: procesul împinge salariul sub nivelul său mediu; odată cu această scădere a salariului și cu mizeria muncitorilor are loc o scădere a prețului la cereale și deci, din nou, o creștere a profitului.

Aceasta este însă o analiză care nu-și are locul aici, unde se presupune [că] value of labour ⁵⁾ este plătită întotdeauna, cu alte cuvinte, că muncitorul primește mijloacele de subzistență necesare pentru reproducția lui.

Acest raționament al lui Prévost este important pentru că arată că concepția r[icard]iană, laolaltă cu cea malthusiană, pe care a adoptat-o, poate să explice oscilațiile din rata profitului, dar nu poate să explice scăderea (constantă) a acesteia fără unele repercusiuni, deoarece la un anumit nivel al prețu-

¹⁾ — profiturile agricole. — *Nota trad.*

²⁾ — oferta suplimentară. — *Nota trad.*

³⁾ — scădere generală a ratei profitului, deci a acumulării. —

Nota trad.

⁴⁾ — a populației. — *Nota trad.*

⁵⁾ — valoarea muncii. — *Nota trad.*

rilor la cereale și al profiturilor, salariul este împins sub nivelul său, ceea ce are ca urmare o scădere forțată a populației, deci și a prețului la cereale și la necesaries, precum și o creștere a profitului.

3. Scrieri polemice

[806] Perioada dintre 1820 și 1830 este, din punct de vedere metafizic, perioada cea mai importantă din istoria economiei politice engleze. Ciocnire teoretică pro și contra teoriei ric[ardiene], o serie de scrieri polemice anonime; cele mai importante sînt citate aici, și anume în legătură cu punctele temei noastre. Este însă caracteristic și pentru aceste lucrări faptul că ele se învîrtesc, de fapt, în jurul determinării conceptului de valoare și a raportului ei față de capital.

a) [*“Observations on certain Verbal Disputes...”*
Scepticism in economia politică]

“Observations on certain verbal disputes in Political Economy, particularly relating to value and to demand and supply”, London, 1821.

Nu este lipsită de o anumită ascuțime. Caracteristic este titlul: *„Verbal Disputes“*¹⁾.

În parte, împotriva lui Smith, Malthus, dar și împotriva lui Ricardo.

Sensul propriu-zis al acestei scrieri:

„discuțiile... izvorăsc exclusiv din faptul că diferite persoane folosesc unele cuvinte în diferite sensuri, adică din faptul că participanții, aidoma cavalerilor din poveste, privesc scutul din diferite părți“ (p. 59, 60).

Un astfel de scepticism este întotdeauna vestitorul destrămării unei teorii, precursorul unui eclecticism lipsit de idei și de scrupule, adaptat uzului casnic.

În legătură cu teoria valorii a lui R[icardo], în primul rînd:

„Există o dificultate evidentă în presupunerea că *munca* este ceea ce avem în vedere atunci cînd vorbim despre valoare sau despre prețul real în opoziție cu prețul nominal; căci adesea sîntem înclinați să vorbim despre *valoarea sau prețul mărfii înseși*. Acolo unde prin

1) — *„Discuție de cuvinte“*. — *Nota trad.*

munca ca preț real al unui lucru înțelegem *munca* care produce acest lucru, apare o altă dificultate, căci adesea sîntem înclinați să vorbim despre *valoarea sau prețul pămîntului*, dar pămîntul nu este produs cu ajutorul muncii. Această definiție poate să fie aplicată, așadar, numai *mărfurilor*“ (l. c., p. 8).

În ceea ce privește munca, obiecția adusă lui R[icardo] este justă în măsura în care, după părerea acestuia, capitalul cumpără nemijlocit muncă, adică el vorbește nemijlocit despre *value of labour*¹⁾, în timp ce capacitatea de muncă este ea însăși un produs, a cărui folosință temporară este cumpărată și vîndută. În loc să se rezolve problema, aici doar se subliniază că problema este nerezolvată.

Tot atît de just este că *„the value or price of land“*²⁾, care nu este produsul muncii, pare să contrazică nemijlocit conceptul de valoare și să nu se poată deduce nemijlocit din aceasta din urmă. Această frază [este cu] atît mai neînsemnată ca obiecție adusă lui Ricardo cu cît autorul anonim nu atacă teoria rentei a acestuia, în care el explică tocmai cum pe baza producției capitaliste se formează valoarea nominală a pămîntului și arată că ea nu contrazice determinarea valorii. Valoarea pămîntului nu este decît prețul plătit pentru renta funciară capitalistă. Aici, prin urmare, trebuie presupuse evoluții cu bătaie mai lungă decît cele care pot decurge prima facie³⁾ din simpla examinare a mărfii și a valorii ei; așa cum capitalul fictiv⁴⁾, care este obiectul jocului de bursă și care nu este de fapt decît vînzarea și cumpărarea anumitor titluri asupra unor părți a impozitelor anuale, nu poate fi dedus din simplul concept de capital productiv.

Cea de-a doua obiecție — că Ricardo transformă valoarea, care este ceva *relativ*, în ceva *absolut* —, a devenit în altă lucrare polemică (a lui Bailey), care a apărut mai tîrziu, punctul de plecare al atacului îndreptat împotriva întregului sistem ric[ardian]. Menționînd-o pe aceasta din urmă, vom cita și pasajele din *„Observations“* pe această temă.

Într-o remarcă făcută în treacăt, există, dar fără voia autorului (el, dimpotrivă, vrea să demonstreze ceea ce este în fraza următoare, nesubliniată, că *supply of labour*⁴⁾ constituie

1) — valoarea muncii. — *Nota trad.*

2) — *„valoarea sau prețul pămîntului“*. — *Nota trad.*

3) — la prima vedere. — *Nota trad.*

4) — oferta de muncă. — *Nota trad.*

ea însăși o check ¹⁾ împotriva tendinței of labour to sink to its natural price ²⁾, un cuvânt potrivit pentru sursa din care provine capitalul, care plătește munca.

„O ofertă sporită a muncii este o ofertă sporită de ceea ce servește la cumpărarea muncii». Dacă spunem, așadar, împreună cu domnul Ricardo, că munca tinde întotdeauna să coboare la ceea ce el numește prețul ei natural, noi nu trebuie decât să ne amintim că sporirea ofertei menită să genereze această tendință este ea însăși o cauză a forței care acționează în sens contrar și care împiedică tendința să devină eficientă“ (l. c., p. 72, 73).

Dacă nu se pornește de la average price of labour, i.e. value of labour ³⁾, nu se poate merge mai departe; cu atât mai puțin dacă nu se pornește de la value of commodities ⁴⁾ în general. Numai astfel pot fi înțelese fenomenele reale ale oscilațiilor prețurilor.

[807] „Aceasta nu înseamnă că el“ (Ricardo) „ar fi afirmat că două exemple izolate a două articole diferite, de pildă o pălărie și o pereche de ghete, s-ar fi schimbat una pentru cealaltă în cazul când aceste două exemple izolate au fost produse cu o aceeași cantitate de muncă. Prin «marfă» trebuie să înțelegem aici «specia marfă», și nu o pălărie singulară ca atare, o pereche singulară de ghete etc. Munca totală care produce în Anglia toate pălăriile trebuie considerată în acest scop ca fiind repartizată asupra tuturor acestor pălării. Acest lucru, mi se pare, nu a fost exprimat destul de limpede la începutul și în expunerea generală a acestei teorii“ (l. c., p. 53, 54). „De exemplu, Ricardo vorbește despre «o parte din munca constructorilor de mașini» cuprinsă, de exemplu, într-o pereche de ciorapi. Totuși, «munca totală» care a produs fiecare pereche de ciorapi, dacă aceea despre care vorbim este o pereche singulară, cuprinde munca totală a constructorului de mașini, și nu numai «o parte»; căci o mașină produce multe perechi de ciorapi, dar nici una din aceste perechi nu ar fi putut să fie produsă fără să fi intrat în acțiune întreaga mașină“ (l. c., p. 54).

Ultimul pasaj se bazează pe o confuzie. Întreaga mașină intră în procesul muncii, dar numai o parte a ei intră în procesul de valorificare.

Astfel observația conține ceva adevărat.

Noi pornim de la marfă — de la această formă socială specifică a produsului — ca bază și premisă a producției capitaliste. Noi luăm produsele singulare și analizăm determinațiile de formă pe care ele le au ca mărfuri, adică le consacra ca

¹⁾ — frină. — Nota trad.

²⁾ — muncii de a scădea la prețul ei natural. — Nota trad.

³⁾ — prețul mediu al muncii, adică al valorii muncii. — Nota trad.

⁴⁾ — valoarea mărfurilor. — Nota trad.

mărfuri. Înainte de producția capitalistă — în modurile de producție anterioare —, o parte importantă a produsului nu intră în circulație, nu este adusă pe piață, nu este produsă ca marfă, nu devine marfă. Pe de altă parte, o parte importantă a produselor care intră în producție nu reprezintă marfă și nu intră în proces ca marfă. Transformarea produselor în mărfuri are loc numai în cazuri izolate, se extinde numai asupra excedentului producției etc. sau numai asupra unor sfere izolate ale acestora (produse manufacturiere) etc. Produsele nici nu intră în proces la întregul volum, ca articole de comerț, nici nu ies ca atare din el în toată amploarea lor. Cu toate acestea, transformarea produsului în marfă, circulația mărfurilor și deci circulația banilor în anumite limite, prin urmare și comerțul dezvoltat pînă la un anumit grad, constituie premisa, punctul de plecare al formării capitalului și al producției capitaliste. Ca o atare premisă noi considerăm marfa, deoarece pornim de la ea, ca de la cel mai simplu element al producției capitaliste. Pe de altă parte însă, produsul este rezultatul producției capitaliste. Ceea ce apare ca element al ei se prezintă mai târziu ca propriul ei produs. De-abia pe baza ei marfa ia forma generală a produsului și cu cit ea se dezvoltă mai mult, cu atât mai mult produsele intră și ele în proces, ca ingrediente, sub formă de marfă. Marfa, așa cum iese ea din producția capitalistă, se deosebește de marfa de la care noi pornim ca de la un element al producției capitaliste. În fața noastră nu se mai află marfa singulară, produsul singular. Marfa singulară, produsul singular apare nu numai în mod real, ca produs, ci și ca marfă, nu numai ca parte reală, ci și ca parte ideală a producției totale. Fiecare marfă singulară [apare] ca purtătoare a unei părți determinate a capitalului și a plusvalorii create de acesta.

În valoarea produsului total, de pildă 12 000 de coți de stambă, este cuprinsă valoarea capitalului avansat + supra-munca apropiată, deci, de pildă, valoarea a 120 l. st. (dacă 100 l. st. este capitalul, iar supra-munca = 20 l. st.). Fiecare cot de stambă = $\frac{200}{1200}$ l. st. = $\frac{1}{10}$ l. st. = 2 șilingi. Ca rezultat al procesului, nu apare marfa singulară, ci întreaga masă a mărfurilor, în care s-a reprodus valoarea capitalului total + o plusvaloare. Valoarea totală produsă, împărțită la numărul produselor, determină valoarea produsului singular, și numai ca o astfel de parte alicotă aceasta devine marfă. Acum nu munca cheltuită pentru producerea unei mărfi singulare

specifice, care în majoritatea cazurilor nu ar mai putea fi calculată și care la o marfă poate fi într-o cantitate mai mare decât la alta, ci munca totală, din care o parte alicotă, media producției totale [împărțită] la numărul produselor determină valoarea produsului singular și îl constituie ca marfă. De aceea, pentru ca și capitalul total să poată fi înlocuit cu o plusvaloare, este nevoie ca fiecare marfă din masa totală de mărfuri să fie vîndută la valoarea ei, determinată în felul arătat mai sus. Dacă din cei 1 200 de coți s-ar vinde numai 300, atunci capitalul nu ar fi înlocuit și, mai mult, nu s-ar [realiza] profit. Dar și cotul de stambă s-ar vinde sub valoarea lui, deoarece valoarea lui nu este determinată izolat, ci ca parte alicotă a produsului total.

[808] „Dacă considerați munca drept marfă, ea nu este, totuși, identică cu marfa, care mai întâi este produsă în vederea schimbului și apoi este adusă pe piață, unde este schimbată, în proporții anumite, cu alte mărfuri existente concomitent acolo; munca se creează în momentul în care este adusă pe piață; mai mult, ea este adusă pe piață înainte de a fi fost creată“ (l. c., p. 75—76).

Ceea ce se aduce de fapt pe piață nu este labour¹⁾, ci labourer²⁾. Ceea ce muncitorul vinde capitalistului nu este munca sa, ci temporary use of himself as a working power³⁾. În contractul pe care-l încheie capitalistul și muncitorul, cumpărarea și vînzarea pe care le contractează constituie obiectul nemijlocit [al tranzacției].

Acolo unde plata se face cu bucata, task-work, și nu în funcție de timpul în care se dispune de capacitatea de muncă, aceasta este doar un alt mod de a determina acest timp. Timpul se măsoară prin produs, căci se consideră că o cantitate anumită de produs exprimă timpul de muncă socialmente necesar. În multe ramuri industriale din Londra, unde predomină task-work, se plătește cu ora, dar adesea apar controverse în legătură cu faptul dacă cutare sau cutare bucată reprezintă sau nu „ore“ de muncă.

Abstracție făcînd de formele singulare, nu numai în cazul muncii cu bucata, dar și în general, deși capacitatea de muncă se vinde în condiții determinate, înainte de folosirea ei, plata se face după ce se efectuează munca, indiferent dacă aceasta se efectuează zilnic, săptămînal etc. Banii devin aici mijloc de

¹⁾ — munca. — *Nota trad.*

²⁾ — muncitorul. — *Nota trad.*

³⁾ — folosirea temporară a lui însuși ca forță de muncă. — *Nota trad.*

plată după ce au servit în prealabil ideal ca mijloc de cumpărare deoarece trecerea nominală a mărfii la cumpărător se deosebește de trecerea reală. Vînzarea mărfii — a capacității de muncă —, aici cedarea juridică a valorii de întrebuințare și înstrăinarea ei reală nu coincid în ceea ce privește timpul. Realizarea prețului are loc deci ulterior vînzării mărfii (vezi *prima parte* a lucrării mele, p. 122)⁴⁾. Aici se vedește și faptul că nu capitalistul este acela care avansează, ci muncitorul: ca și în cazul închirierii unei case, nu chiriașul, ci cel care dă casa cu chirie este acela care avansează valoarea de întrebuințare. Muncitorul este, ce-i drept, plătit (sau, cel puțin, poate fi dacă marfa nu a fost comandată în prealabil ș.a.m.d.) înainte ca marfa creată de el să fie vîndută. Dar marfa sa, capacitatea sa de muncă, este consumată industrial, a trecut în mîna cumpărătorului, a capitalistului, înainte ca el, muncitorul, să fi fost plătit. Și aici nu este vorba despre ce vrea să facă cumpărătorul unei mărfi cu marfa respectivă, despre faptul că el o cumpără pentru a o păstra ca valoare de întrebuințare, sau pentru ca, la rîndul său, s-o vîndă. Este vorba despre tranzacția directă dintre primul cumpărător și vînzător.

„În diferitele stadii ale societății, acumularea de capital sau de mijloace pentru întrebuințarea muncii se face mai mult sau mai puțin repede și trebuie, în toate cazurile, să depindă de forțele productive ale muncii. Forțele productive ale muncii sînt, în general, cele mai mari cînd este o abundență de pămînt fertil“ (*Ricardo*. „Principles of political economy...“, 3rd edit., 1821, p. 92) [Versiunea românească: D. Ricardo, Opere alese, vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1959, p. 104].

La această teză a lui Ric[ardo] se face remarca:

„Dacă în prima frază forțele productive ale muncii înseamnă micimea părții alicote a unui produs care revine celor care îl produc cu munca lor manuală, atunci teza este tautologică, deoarece partea alicotă care rămîne constituie fondul din care poate fi acumulat capital, dacă posesorul ei este dispus să facă acest lucru“.

(Trebuie să admitem, așadar, ca ceva de la sine înțeles că, din punctul de vedere al capitalistului, „productive powers of labour mean the smallness of that aliquot part of any produce that goes to those whose manual labour produced it“⁴⁾). Această teză este foarte frumoasă.)

⁴⁾ — „forțele productive ale muncii înseamnă micimea părții alicote a unui produs care revine celor care îl produc cu munca lor manuală“.
— *Nota trad.*

„Dar lucrurile nu se întimplă, în genere, așa acolo unde pământul este foarte fertil“ [„Observations on certain verbal disputes in political economy...“, p. 74].

(Este silly ¹⁾). Ric[ardo] presupune producția capitalistă. El nu analizează dacă ea se dezvoltă mai ușor cu un fertile or relatively unfertile land ²⁾. Acolo unde ea există, este foarte productivă acolo unde pământul este foarte fertil). Ca și forțele sociale, forțele productive naturale ale muncii, adică acelea pe care munca le găsește în natura anorganică, apar ca productive power ³⁾ a capitalului. (Însuși Ric[ardo], în pasajul susmenționat, identifică — și acest lucru este just — productive power of labour cu labour productive of capital, productive of the wealth that commands labour, not of the wealth that belongs to labour ⁴⁾. Expresia sa „*Capital or the means of employing labour*“ ⁵⁾ este, de fapt, singura care sesizează adevărata natură a capitalului. El însuși este în așa măsură prizonierul [809] punctului de vedere capitalist, încît această intervertire, acest quid pro quo i se pare de la sine înțeles. Condițiile obiective ale muncii — create, de altfel, chiar de această muncă —, raw materials and working instruments are not means employed by labour as its means, but, on the contrary, they are the means of employing labour ⁶⁾. Nu munca le folosește, ci ele folosesc munca. Munca este un means ⁷⁾ pentru aceste lucruri de a se acumula ca capital, și nu un mijloc care să asigure muncitorului produse, wealth ⁸⁾).

„Așa stau lucrurile în America de Nord, dar aceasta este o situație artificială“

(adică a capitalist state of things ⁹⁾).

„Lucrurile nu stau așa în Mexic. Ele nu stau așa nici în Noua Olandă ¹⁰⁾. Forțele productive ale muncii sînt, în alt sens, realmente mai

¹⁾ — absurd. — *Nota trad.*

²⁾ — pământ fertil sau relativ nefertil. — *Nota trad.*

³⁾ — forța productivă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — forța productivă a muncii cu forța productivă a capitalului, care produce avuția care comandă munca, nu avuția care aparține muncii. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „capitalul sau mijloacele de folosire a muncii“. — *Nota trad.*

⁶⁾ — materiile prime și uneltele de muncă nu sînt mijloacele pe care munca le folosește ca mijloace ale ei, dimpotrivă, sînt mijloace de folosire a muncii. — *Nota trad.*

⁷⁾ — mijloc. — *Nota trad.*

⁸⁾ — avuție. — *Nota trad.*

⁹⁾ — o stare de lucruri capitalistă. — *Nota trad.*

¹⁰⁾ — Vechea denumire a Australiei. — *Nota trad.*

mari acolo unde există mult pământ fertil, — și anume [în sensul] de capacitatea omului, dacă el dorește acest lucru, de a dobîndi mai mult produs brut în comparație cu întreaga muncă pe care a efectuat-o. Este, într-adevăr, un dar al naturii că oamenii pot să dobîndească mai multe alimente decît acel minimum care este necesar pentru ca populația existentă să se poată întreține și să se poată hrăni“.

(Aceasta este baza doctrinei fiziocrate. Baza fizică a surplus value ¹⁾ este acest „gift of nature“ ²⁾ care apare cel mai pregnant în munca agricolă, care inițial satisface aproape toate nevoile. Nu însă în munca industrială, deoarece aici produsul trebuie să fie vîndut mai întîi ca marfă. Fiziocrații — primii care au tratat surplus value — o interpretează în forma ei naturală.)

„Dar plusprodusul“ (termenul a fost folosit de domnul Ricardo, p. 93) „înseamnă, în genere, excedentul prețului total al unui lucru peste partea ce revine muncitorilor care l-au creat“

(măgarul nu vede că, acolo unde pământul este fertil și, prin urmare, part that goes to the labourer of the price of the produce buys a sufficient quantity of necessaries, although that part be small, that part that goes to the capitalist is greatest ³⁾);

„o problemă ce se reglementează printr-o înțelegere între oameni și nu este stabilită [de natură]“ (d. c., p. 74, 75).

Dacă ultimul pasaj de încheiere are vreun sens, acesta este că „surplus produce“ în sens capitalist trebuie deosebit categoric de productivitatea industriei ca atare. Ultima îl interesează pe capitalist numai în măsura în care ea se realizează pentru el ca profit. În aceasta rezidă mîrginirea, limita producției capitaliste.

„Cînd cererea pentru un articol depășește ceea ce, în raport cu starea dată a ofertei, constituie cererea efectivă și cînd, în consecință, prețul crește, nivelul ofertei sau poate să fie sporit, menținîndu-se rata anterioară a cheltuielilor de producție, — în acest caz, nivelul ofertei va crește pînă cînd articolul respectiv se va schimba cu alte articole în aceeași proporție ca și înainte; sau, în al doilea rînd, nu este posibil să se sporească nivelul anterior al ofertei, și atunci prețul, care a crescut, nu va scădea din nou și va continua să dea, cum spune Smith,

¹⁾ — plusvalorii. — *Nota trad.*

²⁾ — „dar al naturii“. — *Nota trad.*

³⁾ — partea din prețul produsului care revine muncitorului cumpără o cantitate suficientă de obiecte necesare, chiar dacă această parte este mică, iar partea care revine capitalistului este foarte mare. — *Nota trad.*

o rentă funciară mai mare, sau un profit mai mare, sau un salariu mai mare (sau toate trei) la acele categorii de pământ, capital sau muncă folosite în producția articolului respectiv; sau, în al treilea rând, eventuala creștere a ofertei va necesita, în mod corespunzător, relativ *mai mult* pământ, sau capital, sau muncă, sau toate trei, decât a fost necesar *pentru producția periodică* („a se reține acest cuvânt”) „a mărfurilor oferite anterior. În acest caz, oferta nu va crește pînă cînd cererea nu va fi destul de puternică pentru ca 1) să plătească prețul urcat pentru oferta sporită, 2) să plătească prețul ridicat pentru vechea cantitate oferită. Căci persoana care produce cantitatea adițională nu va fi în mai mare măsură în stare să primească pentru ea un preț mare decât au fost persoanele care au produs cantitatea anterioară... În această ramură se va obține atunci un supraprofit. Supraprofitul sau va ajunge numai în mîinile cîtorva producători particulari... sau, în cazul cînd produsul *adițional* nu poate fi *deosebit* de rest, la supraprofit vor participa toți... Oamenii ar da orice pentru a fi într-o ramură în care să poată fi realizat un astfel de *supraprofit*... Ceea ce ei ar da este *renta*“ (p. 79 sqq.).

Aici trebuie remarcat doar faptul că în această lucrare renta este considerată, în primul rînd, ca formă generală a *supraprofitului* consolidat.

[810] „«Transformarea venitului în capital» reprezintă încă o sursă a acestei polemici izvorînd din *cuvinte*. Unul vrea să spună cu aceasta că capitalistul investeste o parte din profitul obținut cu ajutorul capitalului său pentru a obține o creștere a capitalului, în loc să o folosească pentru nevoile sale proprii. Altul vrea să spună cu aceasta că fiecare investeste drept capital ceva ce n-a obținut niciodată ca profit la propriul său capital, ci ceea ce a căpătat sub formă de rentă, salariu, soldă“ (l. c., p. 83, 84).

Aceste ultime fraze — „another of these *verbal sources* of controversy. One man means by it... another man means by it“ ¹⁾ — denotă maniera acestei nulități savante.

b) [„An Inquiry into those Principles...“
Neînțelegerea contradicțiilor producției capitaliste
care provoacă crizele]

„An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption, lately advocated by Mr. Malthus etc.“, London, 1821.

Ricardiană. Îl combate bine pe Malthus. Denotă extraordinara obtuzitate a acestor indivizi, la care se reduce a lor

¹⁾ — „încă o sursă a acestei polemici izvorînd din *cuvinte*. Unul vrea să spună cu aceasta... altul vrea să spună cu aceasta“. — *Nota trad.*

clairvoyance ¹⁾ cînd, în loc să analizeze land property ²⁾, analizează capitalul. Nevertheless ³⁾, una din cele mai bune lucrări polemice din deceniul amintit.

„Dacă capitalul folosit în producția de cuțite crește de la 100 la 101 și dacă el poate să producă mai multe cuțite numai în această proporție, atunci posibilitatea producătorului de cuțite de a dispune de alte lucruri crește *într-o proporție mai mică* dacă admitem că producția *acestora* nu a sporit. Dar această posibilitate, și nu sporirea cantității de cuțite, constituie profitul întreprinzătorului sau sporirea averii sale. Dar dacă aceeași sporire de 1% a avut loc *concomitent* la *capitalurile din toate celelalte industrii și cu același rezultat în ceea ce privește produsul*, rezultatul ar fi fost altul căci proporția în care un produs s-a schimbat cu altul a rămas neschimbată și o parte determinată din fiecare fel de marfă ar putea dispune de tot atîtea alte mărfuri ca înainte“ (l. c., p. 9).

D'abord ⁴⁾, dacă, așa cum s-a presupus, sporirea producției (și sporirea capitalului consacrat producției) ar fi avut loc numai în cutlery trade ⁵⁾, atunci return ⁶⁾ nu va fi „*in a less proportion*“ ⁷⁾ ci va fi an absolute loss. There are then only three courses open to the cutlery-monger. Either he must exchange his increased produce as he would have done his less produce, and so his increased production would result in a positive loss. Or he must try to get new consumers; if amongst the old circle, this could be only done by withdrawing customers from another trade and shift his loss upon other shoulders; or he must enlarge his market beyond his former limits, but neither the one nor the other operation depends on his good will, nor on the mere existence of an increased quantity of knives. Or, in the last instance, he must carry over his production to another year and diminish his new supply for that year, which, if his addition of capital did exist not only in additional wages, but in additional fixed capital, will equally result in a loss.

Furthermore: If all other capitals have accumulated at the same rate, it does not follow at all that their production has increased at the same rate. But if it has, it does not follow that they want one percent more of cutlery, as their demand for cutlery is not at all connected, neither with the increase

¹⁾ — clarviziune. — *Nota trad.*

²⁾ — proprietatea funciară. — *Nota trad.*

³⁾ — Cu toate acestea. — *Nota trad.*

⁴⁾ — În primul rînd. — *Nota trad.*

⁵⁾ — în producția de cuțite. — *Nota trad.*

⁶⁾ — venitul. — *Nota trad.*

⁷⁾ — „*într-o proporție mai mică*“. — *Nota trad.*

of their own produce, not with their increased power of buying cutlery ¹⁾. Urmează pur și simplu o tautologie: dacă increased capital adaptive to every peculiar trade proportionate to the rate in which the wants of society will increase the demand for every peculiar commodity, then the increase of one commodity secures a market for the increased supply of other commodities ²⁾.

Așadar, aici se presupune: 1. *Producția capitalistă*, în care producția of every peculiar trade and its increase is not regulated *immediately* by the wants of society and [811] *controlled* by it, but by the powers of production disposed of by every peculiar capitalist, independent of the wants of society ³⁾. 2. Se presupune că, totuși, se produce în mod atât de *proportionately* ⁴⁾ ca și cum capitalul ar fi in the different trades *employed* ⁵⁾ direct de societate, în conformitate cu nevoile ei.

În condițiile acestei premise, care este o *contradictio in adjecto* ⁶⁾, dacă producția capitalistă ar fi o producție absolut socialistă, nu ar putea avea loc nici o *supraproducție*.

¹⁾ — o pierdere absolută. Aici, pentru producătorul de cuțite rămân deschise trei căi. Sau schimbă produsul său sporit tot așa cum ar fi schimbat produsul său mai mic; atunci producția sa sporită s-ar solda cu o pierdere efectivă. Sau trebuie să se străduiască să găsească noi consumatori; dacă este limitat de vechiul cerc, acest lucru îl poate face numai atrăgând consumatori din altă ramură industrială și aruncând pierderea pe umerii altora; sau trebuie să-și extindă piața peste limitele ei anterioare. Dar nici una din aceste operații nu depinde de bunăvoința lui sau de existența unei cantități mai mari de cuțite. Sau, în ultimă instanță, el trebuie să transfere în anul următor excedentul producției sale și să micșoreze oferta pentru anul în curs, ceea ce înseamnă tot o pierdere dacă adaosul la capital nu constă din salariu adițional, ci din capital fix adițional. — Mai departe: Dacă toate capitalurile vor fi sporite în aceeași proporție, de aici nu rezultă nicidecum că producția lor va crește în aceeași proporție. Dar dacă ar fi așa, de aici nu rezultă că ele au nevoie de o cantitate de cuțite cu 1% mai mare, căci cererea lor de cuțite nu are nici o legătură nici cu sporirea propriului lor produs și nici cu creșterea capacității lor de a cumpăra cuțite. — *Nota trad.*

²⁾ — creșterea capitalului folosit în fiecare ramură în parte este proporțională cu ritmul în care nevoile societății sporesc cererea pentru fiecare marfă, creșterea cantității unei mărfi asigură piața pentru o ofertă sporită a altor mărfuri. — *Nota trad.*

³⁾ — fiecărei ramuri în parte și creșterea ei nu este reglementată *nemijlocit* de nevoile societății și *controlată* de acestea, ci de forțele productive de care dispune fiecare capitalist în parte, independent de nevoile societății. — *Nota trad.*

⁴⁾ — proporțional. — *Nota trad.*

⁵⁾ — folosit în diferite ramuri. — *Nota trad.*

⁶⁾ — contradicție în sine. — *Nota trad.*

Dealtfel, în diferitele trades în care are loc *aceeași acumulare* de capital (și din nou este greșit să se presupună că capital accumulated at an *equal rate* in different trades ¹⁾), masa produsului care corespunde acestei sporiri a capitalului investit este foarte diferită, căci forța productivă în different trades sau masa valorilor de întrebuințare produse în raport cu munca folosită este foarte diferită. Și într-o parte și în alta se produce aceeași valoare, dar cantitatea de mărfuri în care ea este întruchipată este foarte diferită. Dacă în trade A valoarea a crescut cu 1%, în timp ce masa de mărfuri a crescut cu 20%, este cu desăvîrșire de neînțeles de ce în acest caz masa de mărfuri trebuie să-și găsească o piață în trade B, unde valoarea a crescut tot cu 1%, dar masa de mărfuri a crescut cu numai 5%. Aici se pierde din vedere diferența dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb.

Marea descoperire a lui Say, că „mărfurile se cumpără numai cu mărfuri” ²⁾, nu înseamnă decît că banii înșiși reprezintă forma transformată a mărfii. Aceasta nu dovedește nicidecum că, deoarece eu pot să cumpăr numai cu marfă, eu pot să cumpăr cu marfa *mea*, sau că capacitatea mea de cumpărare este proporțională cu cantitatea mărfurilor produse de mine. Una și aceeași *valoare* se poate exprima în cantități de mărfuri foarte diferite. Dar valoarea de întrebuințare — consumul — nu are nimic de-a face cu valoarea, ci cu cantitatea produsului. Este cu desăvîrșire de neînțeles de ce trebuie să cumpăr șase cuțite pe motiv că pot să le obțin la un preț tot atât de ieftin cu cît obțineam înainte unul singur. Ca să nu mai vorbim de faptul că muncitorii nu vînd mărfuri, ci muncă și că există o masă de oameni care nu produc mărfuri, dar le cumpără cu bani. Cumpărătorul și vînzătorul de marfă nu sînt persoane identice. Landlordul, moneyed capitalist ³⁾ etc. capătă marfa altor producători sub formă de *bani*. Ei sînt cumpărători fără a fi vînzători de „marfă”. Are loc nu numai o cumpărare și o vînzare între capitaliștii industriali, ci și o vînzare a mărfurilor lor către muncitorii și, în al doilea rînd, o vînzare a mărfurilor lor către posesorii de venituri care nu sînt fabricanți de mărfuri. În sfîrșit, cumpărările și vînzările efectuate de ei în calitate de capitaliști sînt foarte diferite de cumpărările efectuate în calitate de *spenders* ³⁾ ai veniturilor.

¹⁾ — capitalul se acumulează în *aceeași proporție* în diferite ramuri. — *Nota trad.*

²⁾ — capitalistul posesor de bani. — *Nota trad.*

³⁾ — cheltuitori. — *Nota trad.*

„Domnul Ricardo (p. 359, ediția a 2-a), după ce citează concepția lui Smith asupra cauzelor scăderii profitului, adaugă: «Domnul Say a demonstrat în chip satisfăcător că nu există nici o sumă de capital care n-ar putea fi folosită într-o țară oarecare, pentru că cererea este limitată numai de către producție»“.

(Foarte înțelept ! Limited ¹⁾, firește. Nothing can be demanded which *cannot* be produced upon demand, or which the demand finds not ready made in the market. Hence, because demand is *limited* by production, it does by no means follow that *production is, or was, limited by demand*, and can never overstep the demand, peculiarly the demand at the market price ²⁾. Aceasta este perspicacitatea lui Say.)

„Într-o țară nu poate fi acumulată o asemenea cantitate de capital (p. 360) care să nu poate fi folosită productiv“ (aceasta înseamnă, presupun eu, adaugă incluse ³⁾ autorul, „cu un profit pentru posesor“, «atâta timp cât salariile, în urma urcării prețurilor la produsele necesare vieții, nu înregistrează o creștere însemnată, datorită căreia pentru profitul la capital rămâne atât de puțin încât încetează orice impuls spre acumulare»“ [p. 18, 19].

(Ricardo identifică aici „productively“ cu „profitably“, cînd tocmai în faptul că în producția capitalistă „profitably“ este „productively“ rezidă deosebirea ei de producția absolută și limitele ei. Pentru a se produce „productiv“ trebuie să se producă de așa manieră, încît masa de producători să fie exclusă de la o parte a cererii de produs ; trebuie să se producă în opoziție cu clasa [812] al cărei consum nu se află în nici un raport cu producția ei, căci tocmai în excedentul producției ei peste consumul ei constă profitul la capital. Pe de altă parte, trebuie [să se] producă pentru clasele care consumă fără să producă. Nu este vorba de a se da plusprodusului forma în care el devine un obiect al cererii pentru aceste clase. Capitalistul însuși, dacă vrea să acumuleze, nu trebuie, pe de altă parte, [să fie] demander ⁴⁾ pentru produsele sale, în măsura în care acestea intră în venit și în măsura în care el este producer ⁵⁾

¹⁾ — Limitat. — *Nota trad.*

²⁾ — Nu poate exista cerere pentru ceva ce *nu poate fi produs* la cerere sau pentru ceea ce cererea nu găsește gata pe piață. Dar tocmai pentru că cererea este *limitată* de către producție, nu rezultă nicidecum că *producția este sau era limitată de cerere* și că nu poate să depășească niciodată cererea, mai ales cererea la prețul de piață. — *Nota trad.*

³⁾ — în paranteză. — *Nota trad.*

⁴⁾ — solicitant. — *Nota trad.*

⁵⁾ — producător. — *Nota trad.*

al lor. Altminteri el nu poate acumula. De aceea Malthus îi opune clase a căror sarcină nu este accumulation, ci expenditure ¹⁾. Și, în timp ce de o parte sînt presupuse toate aceste contradicții, de cealaltă se presupune că producția se desfășoară fără nici o fricțiune, ca și cum aceste contradicții n-ar exista. Cumpărarea și vînzarea sînt separate, marfa este separată de bani, valoarea de întrebuintare — de valoarea de schimb. Se presupune, dimpotrivă, că nu are loc această separare, ci un comerț de schimb. Consumul și producția sînt separate : producători care nu consumă și consumatori care nu produc. Se presupune că consumul și producția sînt identice. Capitalistul produce direct pentru a-și spori profitul, pentru valoarea de schimb, și nu pentru consum. Se presupune că el produce nemijlocit și numai pentru consum. Dacă se presupune că contradicțiile existente în producția capitalistă, care, ce-i drept, se egalizează — un proces de egalizare care apare însă, totodată, ca o criză, ca o asamblare forțată a unor momente izolate ce se opun indifferente, unul altuia și totuși legate între ele —, nu există, atunci, firește, aceste contradicții nu se pot face simțite. În fiecare trade, fiecare capitalist produce în proportion to *his capital* ²⁾, indiferent de wants of society ³⁾ și mai cu seamă indiferent de competitive supply ⁴⁾ a capitalurilor din aceeași ramură. Se presupune că el produce în așa fel ca și cum ar produce după comanda societății. Dacă n-ar fi comerțul exterior, luxuries ⁵⁾ ar putea fi produse at whatever cost, at home ⁶⁾. În acest caz, cu excepția producției de necessaries ⁷⁾, munca ar fi, într-adevăr, foarte neproductivă. Deci și acumularea capitalului. În aceste condiții, fiecare țară ar putea folosi tot capitalul acumulat în interiorul ei, deoarece, potrivit presupunerii, în interiorul ei este acumulat numai puțin capital.)

„Cea de-a doua frază o limitează pe prima (ca să nu spunem că o contrazice), dacă expresia «nu ar fi putut fi folosită» din prima frază înseamnă «nu ar fi putut fi folosită productiv», sau, mai precis, «profitabil». Și dacă această expresie înseamnă pur și simplu «nu ar fi putut fi folosită», atunci afirmația este inutilă, deoarece nici

¹⁾ — cheltuirea. — *Nota trad.*

²⁾ — proporțional cu capitalul său. — *Nota trad.*

³⁾ — nevoile societății. — *Nota trad.*

⁴⁾ — oferta competitivă. — *Nota trad.*

⁵⁾ — obiectele de lux. — *Nota trad.*

⁶⁾ — la orice preț în interiorul țării. — *Nota trad.*

⁷⁾ — obiecte necesare vieții. — *Nota trad.*

A. Smith, nici altcineva nu a contestat, cred eu, că capitalul poate fi «folosit» numai în cazul când posesorilor săi le este indiferent ce profit le va aduce acest capital“ (l. c., p. 19).

În realitate, R[icardo] spune că tot capitalul dintr-o țară, at what rate accumulated, may be employed profitably; pe de altă parte, that the very fact of the accumulation of capital checks its „profitable“ employment, because it must result in lessening profits, that is the rate of accumulation ¹⁾.

„O cerere sporită din partea lor“ (a muncitorilor) „înseamnă că ei acceptă să primească o parte mai mică din produs și să lase o parte mai mare patronilor lor; și dacă se spune că în felul acesta se reduce consumul și implicit se accentuează suprasaturarea pieței, eu pot doar să afirm că, în acest caz, suprasaturarea pieței este sinonimă cu un profit ridicat“ (l. c., p. 59).

Aceasta este de fapt baza secretă a suprasaturării.

„În calitate de consumatori, muncitorii, în perioade de prosperitate (cum spune domnul Say în «Traité d'économie politique», ed 4, vol. I, p. 60). nu au nici un avantaj de pe urma mașinilor dacă tocmai obiectul pe care îl produce mai ieftin mașina este unul dintre acelea care, datorită ieftinirii, poate deveni accesibil consumului lor. Mașinile de treierat, morile de vânt pot avea, din acest punct de vedere, o mare însemnătate pentru muncitori; dar descoperirea unei mașini de furniruit, a unei bloc-mașini sau a unui război de țesut dantele nu îmbunătățește în prea mare măsură situația lor“ (l. c., p. 74, 75).

„În condițiile unei diviziuni dezvoltate a muncii, iscusința muncitorilor poate fi folosită numai în ramura particulară în care ei au învățat meseria, muncitorii înșiși fiind un fel de mașini. În afară de aceasta, există o lungă perioadă de inactivitate, adică de muncă pierdută, de avuție retezată de la rădăcină. Este deci absolut inutil să repetăm papagalicește că lucrurile au tendința să se stabilizeze la un nivel normal. Trebuie să privim în jur și să recunoaștem că [813] multă vreme ele nu găsesc acest nivel și că, atunci când îl găsesc, el este mai scăzut decât la începutul procesului“ (l. c., p. 72).

Acest ricardian, urmînd exemplul lui R[icardo], recunoaște în mod just crizele care au loc from a sudden change of trade ⁴⁷⁾. Așa s-a întîmplat în Anglia după războiul din 1815. Și exact la fel, toți economiștii de mai târziu au recunoscut, de fiecare dată, drept singura cauză posibilă a crizelor pe aceea care a constituit *motivul* cel mai pregnant al fiecărei crize.

¹⁾ — indiferent de rata acumulării, poate fi folosit în mod profitabil, pe de altă parte, că tocmai acumularea capitalului împiedică folosirea lui „profitabilă“, deoarece ea trebuie să ducă la scăderea profitului, deci a ratei acumulării. — *Nota trad.*

El recunoaște drept cauză a crizelor și sistemul de credit (p. 81 și urm.). Ca și cum însuși sistemul de credit nu ar deriva din difficulty to employ capital „productively“, i.e. „profitably“ ¹⁾. Pentru a-și crea o piață, englezii trebuie, de pildă, să dea cu împrumut propriul lor capital without ²⁾. În condițiile supraproducției, sistemului de credit etc., producția capitalistă caută să depășească propriile ei granițe și să producă peste măsura în care poate produce. Pe de o parte, ea are această tendință. Pe de altă parte, ea stimulează numai o producție care corespunde folosirii profitabile a capitalului existent. De aici crizele, care o duc, totodată, permanent cu pași uriași dincolo de limitele ei și o obligă să realizeze, în ceea ce privește dezvoltarea forțelor productive, ceea ce în propriile ei limite ea ar realiza numai foarte lent.

Pe Say, el îl apreciază foarte just. A se menționa la Say (vezi p. 134, caietul VII ⁴⁸⁾).

„El“ (muncitorul) „este de acord să muncească o parte din timpul său pentru capitalist, sau, ceea ce înseamnă același lucru, să considere o parte din produsul său total, atunci când acesta e produs sau schimbat, ca aparținînd capitalistului. El trebuie să facă acest lucru, altminteri capitalistul nu i-ar oferi ajutorul său“.

(Adică capitalul. Foarte frumos că it comes to the same whether the capitalist owns the whole produce and pays part of it as wages to the labourer, or whether the labourer leaves, makes over to the capitalist part of his (the labourer's) produce ³⁾).

„Întrucît însă mobilul capitalistului este *ciștigul* și întrucît aceste avantaje depind într-o anumită măsură atît de *dorința* de a economisi, cît și de *capacitatea* de a face acest lucru, capitalistul va fi dispus să ofere o cantitate adițională din aceste mijloace ale sale; și întrucît el va găsi mai puțini indivizi care să aibă nevoie de această cantitate adițională decât cei care au avut nevoie de cantitatea inițială, el va trebui să se aștepte ca lui să-i revină o parte mai mică din ciștig; el trebuie să fie gata să facă muncitorului (de asemenea) un *dar*“ (!!), „să-i cedeze o parte din ciștigul creat cu ajutorul mijloacelor oferite de capitalist, altminteri el n-ar căpăta cealaltă parte; în felul acesta, concurența ar reduce profitul“ (l. c., p. 102, 103).

¹⁾ — dificultatea de a folosi capitalul „productiv“, adică „profitabil“. — *Nota trad.*

²⁾ — în afară. — *Nota trad.*

³⁾ — este același lucru dacă capitalistul posedă întregul produs și plătește o parte din el muncitorului ca salariu sau dacă muncitorul lasă, cedează capitalistului o parte din produsul său (al muncitorului). — *Nota trad.*

Foarte frumos. Dacă capitalul, ca urmare a dezvoltării forței productive a muncii, acumulează atât de rapid încît cerea de muncă sporește salariul, iar muncitorul muncește pe gratis pentru capitalist less time¹⁾ și, shares to some degree in the benefits of his more productive labour — the capitalist makes him a „present“²⁾.

Același autor arată amănunțit că salariile ridicate sînt un prost encouragement³⁾ pentru muncitor, deși, cînd e vorba de landlorzi, el consideră low profit a discouragement of capitalists⁴⁾ (vezi p. 13, caietul XII⁴⁹⁾.

„A. Smith considera că acumularea sau creșterea capitalului în general reduce rata profitului în general, în virtutea aceluiași principiu care face ca creșterea capitalului în fiecare ramură de producție să reducă profitul în ramura respectivă. Dar o asemenea creștere a capitalului într-o ramură de producție înseamnă mai mult o creștere în raport cu creșterea concomitentă a capitalului în alte ramuri de producție“ (l. c., p. 9).

Împotriva lui Say (Caietul XII, p. 12⁵⁰⁾.

„Se poate spune că o piață nemijlocită pentru capital, sau un *cîmp de activitate pentru capital* este munca. Masa capitalului, care la un moment dat, într-o țară dată, sau în lumea întreagă poate fi investită în așa fel încît să dea o rată a profitului mai mică decît rata dată a profitului, depinde, se pare, mai cu seamă de cantitatea de muncă, pentru efectuarea căreia poate fi pusă în mișcare, ca rezultat al cheltuirii acestui capital, mulțimea de oameni existentă în momentul respectiv“ (l. c., p. 20).

[1814] „Profitul nu depinde de preț, ci depinde de preț luat în comparație cu cheltuielile“ (l. c., p. 28).

„Afirmția domnului Say⁵¹ nu dovedește nicidecum că capitalistul își deschide o piață pentru sine, ci dovedește că capitalul și munca își deschid reciproc o piață unul pentru celălalt“ (l. c., p. 111).

c) [Thomas de Quincey
Incapacitatea de a depăși neajunsurile
punctului de vedere ricardian]

„Dialogues of Three Templars on Political Economy, chiefly in relation to the Principles of Mr. Ricardo“ („London Magazine“, vol. IX, 1824) (Autor : Thomas De Quincey)

1) — mai puțin timp. — Nota trad.

2) — într-o anumită măsură, participă la ciștigurile realizate de pe urma muncii sale mai productive, capitalistul îi face un „dar“. — Nota trad.

3) — stimulent. — Nota trad.

4) — profitul scăzut ca o descurajare a capitaliștilor. — Nota trad.

Încercare de a combate toate atacurile îndreptate împotriva lui Ric[ardo]. Că el știe despre ce este vorba se vede din această unică frază :

„Toate dificultățile economiei politice pot fi reduse la problema : care anume este baza valorii de schimb“ (l. c., p. 347).

Aici este dezvăluită, adesea cu exactitate, insuficiența punctului de vedere ricardian, deși profunzimea dialectică este mai mult afectată decît reală. Dificultățile reale, care nu izvoresc din determinarea valorii, ci din faptul că Ricardo nu a dezvoltat suficient, pe această bază, determinările ulterioare și a încercat să adapteze forțat și nemijlocit la simplul raport de valoare raporturi mai concrete, nu sînt în nici un caz rezolvate, și nici măcar sesizate. Lucrarea însă este caracteristică pentru perioada în care a apărut. Se vede că pe atunci, în economia politică, consecvența și gîndirea erau la loc de cinste.

(Lucrarea scrisă ulterior de același autor : „The Logic of Political Economy“, Edinburgh, 1844, este mai slabă.)

Quincey formulează riguros deosebirea dintre concepțiile r[icard]iene și cele anterioare și nu caută să atenueze prin interpretare sau să golească problemele de specific, păstrînd numai frazele, cum s-a întîmplat mai tîrziu, cînd s-au deschis larg porțile unui eclectism comod și labil.

Un punct din doctrina r[icard]iană pe care Q[ui]ncey îl subliniază în mod deosebit și care trebuie menționat aici, pentru că joacă un rol în polemica cu R[icardo], care trebuie și ea menționată aici, este că posibilitatea unei mărfi de a comanda alte mărfuri (puterea ei de cumpărare, adică, de fapt, valoarea ei considerată ca realizată într-o altă marfă) este complet diferită de valoarea ei reală.

„Este cu desăvîrșire greșit să se tragă concluzia că valoarea reală este mare deoarece cantitatea pe care ea o cumpără este mare, sau mică deoarece cantitatea pe care ea o cumpără este mică... Dacă [marfa] A își dublează valoarea, ea nu va comanda, pe această bază, o cantitate de două ori mai mare decît cantitatea anterioară a mărfii B. Acest lucru este posibil și este posibil chiar ca ea să comande o cantitate de marfă de 500 de ori mai mare sau de 500 de ori mai mică... Nimeni nu va nega că marfa A prin dublarea propriei ei valori va comanda o cantitate dublă din toate obiectele a căror valoare rămîne constantă. Întrebarea este dacă marfa A, în mod excepțional, va putea în cazul că și-ar dubla valoarea să comande o cantitate dublă...“ (l. c., p. 552—554 sqq. passim.).

d) Samuel Bailey

[o] Relativism superficial în „Observations on certain Verbal Disputes...” și la Bailey în definiția valorii. Respingerea teoriei valorii bazate pe muncă]

„A Critical Dissertation on the Nature, Measures and Causes of Value; chiefly in Reference to the Writings of Mr. Ricardo and his Followers. By the Author of Essays on the Formation and Publication of Opinions“ (Samuel Bailey), London 1825.

Aceasta este cea mai importantă lucrare împotriva lui Ric[ardo]. (Și împotriva lui Malthus.) Se încearcă răsturnarea bazei doctrinei — *value*¹⁾. În sens pozitiv nu reprezintă nici o valoare, cu excepția determinării „măsurii valorii“, sau rather²⁾ a banilor în această funcție a lor. (Comp. lucrarea aceluiași autor: „A Letter to a Political Economist; occasioned by an Article in the Westminster Review on the Subject of Value etc.“, London 1826.)

Intrucât, în ceea ce privește ideea fundamentală, această lucrare este legată, așa cum am arătat mai sus³⁾, de „Observations on certain Verbal Disputes in Pol. Ec.“, aici urmează să revenim la aceste „Observations“. Autorul lucrării „Observations“ îi reproșează lui Ric[ardo] că transformă *value*, dintr-o însușire relativă a mărfurilor în relațiile lor reciproce, în ceva absolut.

Lui Ric[ardo] trebuie să i se reproșeze în această privință doar faptul că el nu face o delimitare riguroasă între diferitele momente din dezvoltarea conceptului de valoare — între valoarea de schimb a mărfii, așa cum se prezintă ea sau cum apare ea în procesul de schimb al mărfurilor, și existența mărfii ca valoare, spre deosebire de existența ei ca lucru, produs, valoare de întrebuințare.

[815] În „Observations“ se spune:

„Dacă cantitatea absolută de muncă cu ajutorul căreia este produsă cea mai mare parte a mărfurilor sau toate mărfurile, cu excepția uneia singure, crește, s-ar putea spune oare că valoarea acestei singure mărfii rămâne neschimbată? [În ce sens?], dat fiind că, în plus, ea se schimbă cu o cantitate mai mică din altă marfă? Dacă se afirmă că prin creșterea sau scăderea valorii trebuie să se înțeleagă creșterea sau scăderea cantității de muncă care produce marfa despre care este vorba,

1) — valoarea. — Nota trad.

2) — mai degrabă. — Nota trad.

3) Vezi volumul de față, p. 113. — Nota red.

concluzia, față de care eu am avut obiecții, ar putea fi în oarecare măsură justă. Dar a spune, așa cum face domnul Ricardo, că cantitățile relative de muncă cu ajutorul cărora sînt produse două mărfuri constituie cauza raportului în care cele două mărfuri se schimbă una pe alta, adică a valorii de schimb a fiecăreia dintre ele, este cu totul altceva decît a spune că *valoarea de schimb* a fiecăruia *înseamnă* cantitatea de muncă cu ajutorul căreia a fost produsă, bineînțeles, fără vreo raportare la celelalte mărfuri sau la existența celorlalte mărfuri“ („Observations etc.“, p. 13).

„Domnul Ric[ardo] ne spune, într-adevăr, că «chestiunea asupra căreia dorește să atragă atenția cititorului se referă la efectul produs de variațiile valorii relative a mărfurilor, și nu de variațiile valorii lor absolute»¹⁾, ca și cum el consideră că aici *există* un astfel de lucru cum este valoarea de schimb care nu este relativă“ (l. c., p. 9, 10).

„Faptul că domnul Ricardo s-a abătut de la folosirea inițială de către el a termenului de valoare și a făcut din valoare ceva absolut, în loc de ceva relativ, apare și mai pregnant în capitolul său intitulat „Valoarea și bogăția, proprietățile lor distinctive“. Problema discutată acolo a fost discutată și de alții și este doar o inutilă dispută pentru cuvinte“ (l. c., p. 15 sq.).

Înainte de a ne ocupa de această persoană, încă ceva despre Ricardo. În al său chapter on „Value and Riches“²⁾, el arată că bogăția socială nu depinde de valoarea mărfurilor produse, deși ultimul punct este hotărîtor pentru every individual producer³⁾. Cu atît mai mult el ar fi trebuit să înțeleagă că o formă de producție care are în vedere numai surplus value⁴⁾, adică este bazată pe sărăcia relativă a masei de producători⁵⁾, nu poate să fie nicidecum forma absolută de producere a bogăției, așa cum o prezintă el în mod permanent.

Și acum să revenim la „Observations“ ale acestei nuli-tăți savante.

Dacă toate mărfurile, cu excepția uneia, își sporesc valoarea, deoarece costă mai mult timp de muncă decît înainte, atunci marfa al cărei timp de muncă nu a suferit nici o variație se schimbă pe o cantitate mai mică din toate celelalte mărfuri. *Valoarea ei de schimb*, în măsura în care ea este realizată în alte mărfuri, s-a micșorat, adică s-a micșorat valoarea ei de schimb exprimată în *valorile de întrebuințare* ale tuturor celorlalte mărfuri. „Se poate spune, totuși, că valoarea lor de schimb a rămas *neschimbată*?“ Acesta nu este decît un mod de a pune problema despre care este vorba aici și nu dă

1) Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 179. — Nota red.

2) — capitol despre „Valoare și bogăție“. — Nota trad.

3) — fiecare producător individual. — Nota trad.

4) — plusvaloarea. — Nota trad.

5) — producători. — Nota trad.

nici un răspuns afirmativ, nici unul negativ. Același rezultat s-ar obține și în cazul când timpul de muncă necesar pentru producerea unei mărfi s-ar fi micșorat, iar timpul de muncă al tuturor celorlalte mărfuri ar fi rămas neschimbat. O cantitate determinată din această singură marfă s-ar schimba pentru o cantitate mai mică din toate celelalte mărfuri. În ambele cazuri, aici avem de-a face cu același fenomen, deși provocat de cauze diametral opuse. Dacă, dimpotrivă, timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii A ar fi rămas neschimbat, iar timpul de muncă al tuturor celorlalte mărfuri s-ar fi schimbat, atunci ea s-ar fi schimbat pentru o cantitate mai mare din toate celelalte mărfuri. Același lucru s-ar fi întâmplat și în virtutea unei cauze opuse, dacă timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii A s-ar fi micșorat, iar timpul de muncă al tuturor celorlalte mărfuri ar fi rămas neschimbat. Marfa A [se] schimbă, prin urmare, o dată pe o cantitate mai mică din toate celelalte mărfuri, și, într-adevăr, din două cauze opuse. Ea se schimbă, a doua oară, pe o cantitate mai mare din toate celelalte mărfuri, și, din nou, din două cauze opuse. Dar, nota bene, ea se schimbă de fiecare dată, potrivit premisei, la valoarea ei, deci pe un *echivalent*. Ea își realizează de fiecare dată valoarea în cantitatea de alte valori de întrebuintare pe care se schimbă, indiferent cum ar varia cantitatea acestor valori de întrebuintare.

De aici rezultă, în mod evident, că raportul cantitativ în care mărfurile se schimbă unele pe altele ca valori de întrebuintare este tocmai *expresia* valorii lor, valoarea lor realizată, dar nu însăși valoarea lor, întrucât unul și același raport de valoare se exprimă în cantități cu totul diferite de valori de întrebuintare. Existența mărfii ca valoare nu este exprimată în propria ei valoare de întrebuintare, în existența ei ca valoare de întrebuintare. Ea apare în expresia pe care și-o găsește în alte valori de întrebuintare, adică în raportul în care aceste alte valori de întrebuintare se schimbă pe ea. Dacă 1 uncie de aur = o tonă de fier, deci dacă o cantitate mică de aur se schimbă pe o cantitate mare de fier, înseamnă oare că valoarea unciei de aur exprimată în fier este mai mare decât valoarea fierului exprimată în aur? Faptul că mărfurile se schimbă în raport cu munca cuprinsă în ele înseamnă că ele sînt egale, sînt unul și același lucru, în măsura în care ele reprezintă aceeași cantitate de muncă. Aceasta înseamnă deci, totodată, că fiecare marfă privită în sine este ceva *deosebit* de propria ei [816] valoare de întrebuintare, de propria ei existență ca valoare de întrebuintare.

Valoarea aceleiași mărfi, fără a se modifica, poate fi înfățișată într-un șir nesfârșit de cantități *diferite* de valori de întrebuintare, după felul cum eu o exprim în valoarea de întrebuintare a unei mărfi sau alta. Aceasta nu modifică valoarea, deși modifică expresia ei. La fel și toate cantitățile diferite ale valorilor de întrebuintare diferite în care se poate înfățișa valoarea mărfii A sînt echivalente și se raportează unele la altele nu numai ca valori, ci ca valori la fel de mari, așa încît, atunci când aceste cantități foarte diferite de valori de întrebuintare se înlocuiesc, valoarea rămîne tot atît de neschimbată ca și cum ea nu ar fi exprimată în valori de întrebuintare cu totul diferite.

Dacă mărfurile se schimbă în raportul în care ele reprezintă o cantitate egală de timp de muncă, atunci existența lor ca timp de muncă obiectualizat, existența lor ca timp de muncă materializat este *unitatea* lor, *elementul* lor *identic*. Ca atare, ele sînt *calitativ* aceleași și se deosebesc numai cantitativ, după cum reprezintă o cantitate mai mare sau mai mică din *unul și același lucru*, și anume din timpul de muncă. Ele sînt *valori* ca expresie a acestui element identic, iar valori egale, *echivalente*, ele sînt în măsura în care reprezintă cantități egale de timp de muncă. Pentru a le putea compara ca mărfuri, ele trebuie să fie mai întîi mărimi omonime, calitativ identice.

Or, tocmai ca expresie a acestei unități, aceste lucruri diferite sînt *valori* și se raportează unele la altele ca valori, și aceasta dă și deosebirea dintre *mărimile valorilor* lor, măsura imanentă a valorilor lor. Și numai *de aceea* valoarea unei mărfi poate fi prezentată, exprimată în valorile de întrebuintare ale altor mărfuri, ca echivalente ale ei. Astfel, și *marfa singulară*, ca valoare, ca *existență a acestei unități*, se deosebește de sine însăși ca valoare de întrebuintare, ca lucru, abstracție făcînd de expresia pe care și-o găsește valoarea ei în alte mărfuri. Ca existență a timpului de muncă, ea este valoare în general, ca existență a unui timp de muncă cantitativ determinat, ea este o *mărime* determinată a *valorii*.

Pentru nulitatea noastră savantă, este deci caracteristic cînd spune: If we mean, that, we do not mean that and vice versa. Our „meaning“ has nothing at all to do with the essential characters of the thing we consider. If we speak of the value in exchange of a thing, we mean in the first instance of course the *relative quantities* of every other commodities that can be exchanged with the first commodity. But, on further consideration, we shall find that for the proportion,

in which one thing exchanges with an infinite mass of other things, which have nothing at all in common with it — and even if there are natural or other similarities between those things, they are not considered in the exchange — to be a *fixed proportion* all those heterogeneous various things must be considered as proportionate representations, expressions of the *same common unity*, an element quite different from their natural existence or appearances. We shall then furthermore find, that if our meaning has any sense, the value of a commodity is something by which it not only differs from or is related to other commodities, but is a quality by which it differs from its own existence as a thing, a value in use ¹⁾.

„Creșterea valorii articolului A înseamnă numai *valoare* măsurată în articolele B, C ș.a.m.d., adică valoarea de schimb pentru articolele B, C ș.a.m.d.“ (l. c., p. 16).

To *estimate* the value of A, a book for instance, in B, coals, and C., wine, A, B, C must be as *value* something different from their existences as books, coals or wine. To estimate a value of A in B, A must have a value independent of the estimation of that value in B, and both must be equal to a third thing, expressed in both of them ²⁾.

¹⁾ — Dacă prin aceasta noi *înțelegem* un lucru, atunci *nu-l înțelegem* și viceversa. „Ceea ce înțelegem“ noi nu are nici o contingentă cu caracteristicile esențiale ale lucrului despre care vorbim. Când vorbim despre *valoarea de schimb* a unui lucru, *înțelegem* prin aceasta, în primul rând, desigur, *cantitatea relativă* din toate celelalte mărfuri care pot fi schimbate pe prima marfă. Dar la o cercetare mai atentă, vom constata următoarele: pentru ca proporția în care un lucru se schimbă pe o cantitate infinită de alte lucruri care nu au absolut nimic comun cu acesta — și chiar dacă între acestea există unele asemănări naturale sau alte asemănări, ele nu sînt luate în considerare cînd are loc schimbul —, pentru ca această *proporție* să fie o proporție *determinată*, atunci toate aceste lucruri diferite, eterogene trebuie considerate înfățișări relative, expresii relative ale *unei și aceleiași unități*, ale unui element care este întru totul diferit de existența sau aparența lor naturală. Vom constata mai departe că, dacă ceea ce înțelegem noi are un sens, atunci valoarea unei mărfi este ceva prin care ea nu se deosebește doar de alte mărfuri sau se leagă de alte mărfuri, ci că este o însușire prin care marfa se deosebește de propria ei existență ca lucru, ca valoare de întrebuițare. — *Nota trad.*

²⁾ — Pentru a *măsura* valoarea lui A, de pildă a unei cărți, în B, în cărbune, și în C, în vin, atunci A, B, C, ca *valori*, trebuie să fie ceva diferit de existența lor ca carte, cărbune sau vin. Și pentru ca valoarea lui A să fie măsurată în B, A trebuie să aibă o valoare independentă de măsurarea acestei valori în B și ambele trebuie să fie egale cu un al treilea lucru, care își găsește expresia în ambele. — *Nota trad.*

Este absolut greșit să se spună că prin aceasta valoarea mărfii se transformă din ceva *relativ* în ceva *absolut*. Dimpotrivă. Ca valoare de întrebuițare, marfa apare ca ceva autonom. Ca valoare, ea apare, dimpotrivă, doar ca ceva pus ⁵²⁾, determinat doar de raportul dintre ea și timpul de muncă socialmente necesar, uniform, simplu. Aceasta este foarte relativ, deoarece, atunci cînd timpul de muncă necesar pentru reproducția ei [se] schimbă, [se] schimbă și valoarea ei, deși timpul de muncă cuprins realmente în ea a rămas neschimbat.

[817] În ce *fetishism* profund este împotmolită nulitatea noastră savantă și cum transformă ea relativul în ceva pozitiv o dovedește pregnant următoarea frază :

„Valoarea este o proprietate a lucrurilor, avuția — o proprietate a omului. Valoarea în acest sens implică în mod necesar schimbul, avuția — nu“ (l. c., p. 16).

Riches ¹⁾ înseamnă aici valori de întrebuițare. Ce-i drept, ele sînt avuție în raport cu oamenii, dar un lucru este valoare de întrebuițare și deci un element al avuției pentru oameni datorită *propriei* lui *property* ²⁾, propriilor lui însușiri. Dacă le sînt luate strugurilor proprietățile care fac din ei struguri, atunci dispăre valoarea de întrebuițare, pe care ei o au ca struguri, pentru oameni ; și ei încetează, ca struguri, să fie un element al avuției. Riches ca identică cu valorile de întrebuițare reprezintă *properties of things* that are made use of by men and which express a relation to their wants ³⁾. Dimpotrivă, „*value*“ trebuie să fie „*property of things*“ !

Ca valori, mărfurile sînt *mărimi sociale*, deci ceva absolut diferit de [his] „*properties*“ as „*things*“ ⁴⁾. Ca values, ele reprezintă numai relațiile dintre oameni în [their] productive activity ⁵⁾. Value „*implies*“ ⁶⁾, de fapt, „*exchanges*“ ⁷⁾, dar exchanges sînt exchanges of things between men, exchanges ⁸⁾ care nu au absolut nici o legătură cu lucrurile ca atare. Lucrul își păstrează aceleași „*properties*“, indiferent dacă se

¹⁾ — Avuție. — *Nota trad.*

²⁾ — proprietăți. — *Nota trad.*

³⁾ — *proprietăți ale lucrurilor* de care se folosesc oamenii și care exprimă un raport față de nevoile lor. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „*proprietățile*“ [lor] ca „*lucruri*“. — *Nota trad.*

⁵⁾ — activitatea [lor] productivă. — *Nota trad.*

⁶⁾ — Valoarea „*implică*“. — *Nota trad.*

⁷⁾ — „*schimburi*“. — *Nota trad.*

⁸⁾ — schimburile sînt schimburi de lucruri între oameni, schimburi. — *Nota trad.*

află în mâinile lui A sau ale lui B. De fapt, conceptul de valoare presupune „exchanges“ de produse. Acolo unde munca este socială, relațiile dintre oameni în producția lor socială nu apar ca „values“ of „things“. Exchanges of products as commodities is a certain method of exchanging labour, and of the dependence of the labour of each upon the labour of the others a certain mode of social labour or social production ¹⁾).

În partea întâi a lucrării mele ⁵³ am arătat cum munca care se bazează pe schimbul privat se caracterizează prin aceea că caracterul social al muncii „apare“ inversat ca „property“ a lucrurilor ; că o relație socială apare ca o relație între lucruri (products, value in use, commodities ²⁾). Această *aparență* este luată de fetișistul nostru drept ceva real și el crede, realmente, că valoarea de schimb a lucrurilor este determinată de proprietățile lor as things, că este în genere a natural property ³⁾ a acestora. Până acum, nici un cercetător al naturii nu a descoperit datorită căror proprietăți naturale tutunul de prizat și tablourile sînt într-o proporție determinată „echivalente“.

El, [the] wiseacre ⁴⁾, transformă deci valoarea în ceva absolut, într-o „property of things“, în loc de a vedea aici numai ceva relativ, relația dintre lucruri și munca socială care se bazează pe schimbul privat, în sfera căruia lucrurile sînt determinate nu ca ceva autonom, ci ca simple expresii ale producției sociale.

Dar faptul că „value“ nu este ceva absolut, că ea nu este concepută ca an entity ⁵⁾, este total diferit de faptul că mărfurile trebuie să dea valorilor lor de schimb o expresie, autonomă, diferită de valoarea lor de întrebuintare sau de existența lor ca produs real și *independent* de această existență, ceea ce înseamnă că circulația mărfurilor trebuie să ducă la formarea banilor. Ele dau valorilor lor de schimb această expresie în bani, mai întâi în *preț*, în care ele toate se prezintă ca materializare a *aceleiași* munci, ca expresii, numai calitativ diferite, ale *aceleiași* substanțe. *Autonomizarea valorii de schimb* în bani este ea însăși produsul procesului de schimb, al dezvoltării contradicțiilor cuprinse în marfă, dintre valoarea

¹⁾ — Schimburile de produse ca mărfuri constituie o formă determinată a schimbului de muncă și a dependenței muncii fiecăruia de munca altora, un anumit mod de muncă socială sau de producție socială. — *Nota trad.*

²⁾ — produse, valori de întrebuintare, mărfuri. — *Nota trad.*

³⁾ — o proprietate naturală. — *Nota trad.*

⁴⁾ — atoateștiutorul. — *Nota trad.*

⁵⁾ — o entitate. — *Nota trad.*

rea de întrebuintare și valoarea de schimb, și al contradicției cuprinse nu în mai mică măsură în ea, care arată că munca determinată, particulară, a unui individ trebuie să se prezinte drept opusul ei, drept muncă identică, necesară, generală, și, în această formă, drept muncă socială. În reprezentarea mării în bani nu este cuprins numai faptul că diferitele mărimi ale valorilor mărfurilor sînt măsurate prin reprezentarea valorilor lor în valoarea de întrebuintare a unei mărfi exclusive, ci, totodată, faptul că ele toate sînt reprezentate într-o formă în care ele există ca materializare a muncii *sociale* și de aceea pot să se schimbe pe oricare altă marfă, pot să se transforme, oricare, în orice fel de valoare de întrebuintare. De aceea, reprezentarea lor în bani, în preț, apare în primul rînd doar ideală ; o reprezentare pe care ele o realizează abia prin vînzarea reală. Greșeala lui *Ricardo* constă în faptul că el se ocupă numai de *mărimea valorii*. De aceea, el își îndreaptă atenția numai asupra [818] cantității relative de muncă pe care o reprezintă diferitele mărfuri și pe care ele, ca valori, o conțin în ele materialmente. Dar munca cuprinsă în mărfuri trebuie să fie reprezentată ca muncă *socială*, ca muncă individuală înstrăinată. În preț, această reprezentare este ideală. Ea devine reală abia în vînzare. Această transformare a muncilor indivizilor privați în *muncă socială identică*, care, de aceea, poate fi reprezentată în toate valorile de întrebuintare și poate fi schimbată pe toate valorile de întrebuintare, acest aspect calitativ al problemei, care este cuprins în reprezentarea valorii de schimb ca bani, nu este dezvoltat la *Ric[ardo]*. Această împrejurare — necesitatea de a prezenta munca cuprinsă în mărfuri ca *muncă socială identică*, adică ca bani — este trecută cu vederea de *R[icardo]*.

Dezvoltarea capitalului, la rîndul său, *presupune* deja deplina dezvoltare a valorii de schimb a mării și, de aceea, autonomizarea ei în bani. În procesul de producție și de circulație a capitalului, punctul de plecare îl constituie valoarea, ca formă autonomă care se menține, crește, își măsoară creșterea față de mărimile ei inițiale în toate changes ¹⁾ prin care trec mărfurile în care ea este reprezentată, și, abstracție făcînd de faptul că ea însăși este reprezentată în cele mai diferite valori de întrebuintare, schimbă mărfurile care-i servesc ca înveliș corporal. Raportul dintre valoarea presupusă de producție și valoarea obținută ca rezultat al producției — iar ca valoare

¹⁾ — schimbările. — *Nota trad.*

presupusă de producție capitalul este capital în opoziție cu profitul — constituie momentul atotcuprinzător și determinant al întregului proces al producției capitaliste. Aici nu avem numai o reprezentare autonomă a valorii, cum avem în bani, o valoare care parcurge un proces, o valoare care este cuprinsă într-un proces, în care valorile de întrebuințare trec prin cele mai diferite forme. În capital, autonomizarea valorii se manifestă într-o măsură mult mai mare decât în bani.

Aici se poate aprecia cât de cunoscător este al nostru „verbal” wiseacre, pentru care autonomizarea valorii este o simplă locuțiune, [a.] manner of talking, scholastic invention ¹⁾.

„În limba franceză, valoare sau vaeur nu se folosește numai în sens absolut, fără a fi folosit și în sens relativ, ca o proprietate a lucrurilor, dar este chiar folosit în sens de marfă comensurabilă. «A posedă o valoare», «a transfera o parte din valoare» (un moment atît de important pentru capitalul fix), «suma sau totalitatea valorilor» etc. — nu știu ce înseamnă toate acestea” (l. c., p. 57).

Faptul că valoarea autonomizată în bani posedă ea însăși, la rîndul ei, numai o expresie relativă, pentru că banii sînt ei înșiși marfă și au deci a changeable value ²⁾, nu modifică nimic, ci reprezintă numai un inconvenient care decurge din natura mărfii și din reprezentarea necesară a valorii ei de schimb spre deosebire de valoarea ei de întrebuințare. Că our man does „not know” ³⁾ ne-a demonstrat-o pe deplin. Ne-o arată critica sa, care vrea să scape prin vorbărie de dificultățile cuprinse în determinările contradictorii ale lucrurilor înșiși și care declară că aceste dificultăți sînt produse ale reflecției sau dispute pentru definiții.

„Valoarea relativă a «două lucruri» poate avea un dublu sens: raportul în care două lucruri se schimbă sau se vor schimba unul pe celălalt, sau cantitățile relative dintr-un al treilea lucru pe care fiecare din acestea se schimbă sau se va schimba” (l. c., p. 53).

Frumoasă definiție, nimic de zis. Dacă 3 pfunzi de cafea exchange to-day or would exchange to-morrow ⁴⁾ pe 1 pfund de ceai, aceasta nu înseamnă că aici are loc un schimb de echivalente. Pe această bază, fiecare marfă se poate schimba întotdeauna numai la valoarea ei, căci valoarea ar fi o cantitate oarecare dintr-o altă marfă, pentru care ar fi schimbată

¹⁾ — [un] mod de exprimare, o născocire scolastică. — *Nota trad.*

²⁾ — o valoare schimbătoare. — *Nota trad.*

³⁾ — omul nostru „nu știe”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — se schimbă astăzi sau se vor schimba mâine. — *Nota trad.*

în mod intimplător. This, however, is not what people generally mean, when they say that 3 lbs. of coffee have been exchanged for their equivalent in tea. They suppose that after, as before, the exchange a commodity of the same value is in the hand of either of the exchangers. The rate at which two commodities exchange does not determine their value, but their value determines the rate at which they exchange ¹⁾. Dacă valoarea nu este altceva decât cantitatea de marfă pe care marfa A se schimbă accidental, cum se exprimă the value of A in the commodity B, C etc. ? Because [819] then, as there is not immanent measure between the two, the value of A could not be expressed in B before it had been exchanged against B ²⁾.

Valoarea relativă înseamnă, în primul rînd, mărimea valorii, spre deosebire de calitatea valorii în general. De aceea, aceasta din urmă nu este ceva absolut. Ea înseamnă, în al doilea rînd, valoarea unei mărfi exprimată în valoarea de întrebuințare a altei mărfi. Aceasta nu este decât o expresie relativă a valorii ei, și anume în relation to the commodity in which it is expressed. The value of a pound of coffee is only relatively expressed in tea; to express it absolutely — even in a relative way, that is to say, not in regard to the time of labour, but to other commodities — it ought to be expressed in an infinite series of equations with all other commodities. This would be an absolute expression of its relative value; its absolute expression would be its expression in time of labour and by this absolute expression it would be expressed as something relative, but in the absolute relation, by which it is value ³⁾.

¹⁾ — Dar, de regulă, nu aceasta se are în vedere cînd se spune că 3 pfunzi de cafea s-au schimbat pe echivalentul lor în ceai. În asemenea cazuri se presupune că după schimb, ca și înainte, o marfă are aceeași valoare în mîinile fiecărui participant la schimb. Raportul în care două mărfuri se schimbă între ele nu determină valoarea lor, ci valoarea lor determină raportul în care ele se schimbă. — *Nota trad.*

²⁾ — valoarea lui A în marfa B, C etc. ? Deoarece aici nu există o măsură immanentă între ambele, valoarea lui A nu poate fi exprimată în B înainte ca acesta să fi fost schimbat pe B. — *Nota trad.*

³⁾ — în raport cu marfa în care este exprimată. Valoarea unui pfund de cafea este exprimată doar relativ în ceai; pentru a o exprima absolut, chiar dacă într-un mod relativ, adică nu în raport cu timpul de muncă, ci în raport cu alte mărfuri, ar trebui să fie exprimată într-o suită infinită de egalități cu toate celelalte mărfuri. Aceasta ar fi o expresie absolută a valorii ei relative; expresia ei absolută ar fi expresia în timpul de muncă și prin această expresie absolută s-ar exprima ceva relativ, dar într-o relație absolută prin care ea este valoare. — *Nota trad.*

Să revenim acum la Bailey.

Un merit al scrierii sale constă în faptul că el este primul care determină în mod mai just *measure of value* ¹⁾, adică de fapt una din funcțiile banilor, sau banii într-o formă de determinare particulară. Pentru a măsura *valorile* mărfurilor — pentru o măsură *exterioară* a valorilor —, nu este necesar ca valoarea mărfii, prin care se măsoară celelalte mărfuri, să fie invariabilă. (Dimpotrivă, ea trebuie, așa cum am demonstrat în partea întâi ⁵⁴, să fie variabilă, deoarece însăși măsura valorilor este marfă și trebuie să fie marfă, întrucât altminteri nu ar avea o măsură *immanentă* comună cu celelalte mărfuri.) Dacă, de pildă, se schimbă valoarea banilor, atunci ea se schimbă în aceeași măsură în raport cu toate celelalte mărfuri. De aceea, valorile lor relative se exprimă în bani tot atât de exact ca și cum banii ar fi rămas invariabili.

Cu aceasta, problema de a găsi o „măsură invariabilă a valorilor“ a fost înlăturată. Numai că această problemă (interesul de a compara valorile mărfurilor în diferite perioade ale istoriei nu este în fond un interes de ordin economic propriu-zis, [ci] un interes academic ²⁾) a izvorât dintr-o neînțelegere și a ascuns o problemă mult mai profundă și mai importantă. „Măsura invariabilă a valorilor“ înseamnă, de prime abord ³⁾, o măsură a valorilor care ar trebui să fie ea însăși o valoare invariabilă, deci, întrucât valoarea însăși este o determinare a mărfii, o marfă cu o valoare invariabilă. Dacă, de pildă, aurul, argintul sau grîul, sau chiar munca, ar fi astfel de mărfuri, atunci, prin comparație cu acestea, prin raportul în care alte mărfuri se schimbă pe ele, variațiile care au loc în valoarea acestor alte mărfuri ar putea fi măsurate exact prin prețul lor în aur, în argint, în grîu sau prin raportul lor față de salariu. Așadar, în această problemă, așa cum este pusă, se presupune de la bun început că în „măsura valorilor“ este vorba numai de o marfă în care toate celelalte mărfuri își exprimă valoarea — fie marfa în care ele își exprimă realmente valoarea —, adică în bani, marfa care funcționează ca bani, fie o marfă care, datorită valorii ei invariabile, ar constitui banii cu ajutorul cărora calculează teoreticianul. Este, prin urmare, limpede că în toate împrejurările aici este vorba numai de acei bani care, ca măsură a valorii — teoretic și practic —, nu pot fi supuși unor variații ale valorii.

¹⁾ — *măsura valorii*. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 165. — *Nota red.*

³⁾ — în primul rând. — *Nota trad.*

Dar pentru ca mărfurile să-și poată exprima valoarea de schimb ca ceva autonom, în bani, într-o a treia marfă, în marfa exclusivă, este presupusă deja existența *valorilor mărfurilor*. Acum nu mai este vorba decît de a le compara din punct de vedere cantitativ. Pentru ca valorile mărfurilor și deosebirile dintre valorile mărfurilor să poată fi reprezentate în acest mod, s-a presupus deja o *unitate* care face din ele unul și același lucru — valori —, care le egalizează calitativ ca valori. Dacă, de pildă, toate mărfurile își exprimă valorile în aur, atunci aceasta este expresia lor în aur, prețul lor în aur, egalizarea lor cu aurul, o egalizare din care rezultă, din care se calculează raportul valoric dintre ele, căci acum ele sînt exprimate ca diferite cantități de aur, și în felul acesta mărfurile sînt reprezentate în *prețurile* lor ca [820] mărimi omonime și comparabile.

Dar pentru ca mărfurile să poată fi reprezentate astfel, trebuie ca ele să fie *deja identice* ca valori. Problema exprimării valorii fiecărei mărfi în aur ar fi insolubilă dacă marfa și aurul, sau oricare din cele două mărfuri, nu ar putea fi exprimate, una în cealaltă, ca valori, ca reprezentări ale aceleiași unități. Or, problema însăși conține această premisă. Mărfurile sînt presupuse ca valori, ca valori deosebite de valorile lor de întrebuițare, înainte de a putea fi vorba de o reprezentare a acestei valori într-o marfă particulară. Pentru ca două cantități de valori de întrebuițare diferite să fie echivalente, se presupune că ele sînt *egale* cu o a treia, că sînt *calitativ* egale și că nu sînt decît expresii cantitative diferite ale acestei egalități calitative.

Astfel, problema „măsurii invariabile a valorii“ era în realitate numai o expresie greșită pentru căutarea conceptului, a naturii *valorii* înseși, a cărei determinare nu putea fi tot o valoare și, prin urmare, nu putea fi supusă modificărilor ca valoare. Aceasta era *timpul de muncă*, *munca socială*, așa cum se prezintă ea în mod specific în producția de mărfuri. O cantitate de muncă nu are valoare, nu este marfă, ci este ceea ce transformă mărfurile în valori, *unitatea* lor, ca reprezentare a căreia ele sînt calitativ egale și numai cantitativ diferite. Mărfurile [apar] ca expresie a unor cantități determinate de timp de muncă social.

Să presupunem că aurul are o valoare invariabilă. Dacă valorile tuturor mărfurilor ar fi exprimate în aur, eu aș putea măsura variațiile valorilor mărfurilor după prețul lor în aur. Dar pentru ca valorile mărfurilor să fie exprimate în aur, trebuie ca mărfurile și aurul să fie identice ca valori. Numai ca

expresii cantitative determinate ale acestei valori, ca mărimi determinate ale valorii, aurul și marfa ar putea fi considerate identice. Valoarea invariabilă a aurului și valoarea variabilă a celorlalte mărfuri nu le-ar împiedica să fie ca valori unul și același lucru, aceeași substanță. În primul rând, valoarea mărfurilor ar trebui exprimată, estimată în aur — așadar, aurul și mărfurile ar trebui reprezentate ca expresii ale *aceleiași unități*, ca echivalente — înainte ca valoarea invariabilă a aurului să ne fi dus măcar cu un pas înainte.

{Pentru ca mărfurile să poată fi măsurate prin cantitatea de muncă cuprinsă în ele — și măsura pentru cantitatea de muncă este timpul —, diferitele feluri de muncă cuprinse în mărfuri trebuie să fie reduse la muncă simplă identică, la munca medie, obișnuită, la unskilled labour¹⁾. Numai atunci cantitatea de timp de muncă cuprinsă în ele se poate măsura prin timp, printr-o măsură egală. Ea trebuie să fie calitativ egală, pentru ca deosebirea ei să fie simple deosebiri cantitative, simple deosebiri de mărime. Această reducere la muncă medie simplă nu este însă singura determinare a *calității* acestei munci, la care se reduc ca unitate valorile mărfurilor. Faptul că cantitatea de muncă cuprinsă într-o marfă este cantitatea *socialmente necesară* pentru producerea ei — timpul de muncă, deci *timpul de muncă necesar* — este o determinare care se referă numai la *mărimea valorii*. Dar munca, care constituie unitatea valorilor, nu este numai muncă medie egală, simplă. Munca este muncă a individului privat, reprezentată într-un produs determinat. Ca valoare însă, produsul trebuie să fie materializarea muncii *sociale* și, ca atare, el trebuie să posedă calitatea de a se transforma nemijlocit dintr-o valoare de întrebuițare în oricare alta. (Valoarea de întrebuițare determinată în care munca se reprezintă nemijlocit trebuie să fie indiferentă pentru ca produsul să poată trece dintr-o formă de valoare de întrebuițare în alta.) *Munca privată* trebuie, așadar, să se prezinte nemijlocit ca opus al ei, ca muncă *socială*; această muncă transformată este, ca opus al ei nemijlocit, *muncă generală abstractă*, care de aceea se reprezintă și într-un echivalent general. Numai prin înstrăinarea ei, munca individuală se reprezintă realmente ca opus al ei. Dar marfa trebuie să posede această expresie generală înainte de a fi înstrăinată. Această necesitate a reprezentării muncii individuale ca muncă generală este necesitatea reprezentării unei munci ca bani. În măsura în care acești bani servesc ca măsură

¹⁾ — muncă necalificată. — *Nota trad.*

și ca expresie a valorii mărfii în *preț*, marfa dobândește această reprezentare. Abia prin transformarea ei reală în bani, prin vânzare, ea dobândește această expresie echivalentă ca valoare de schimb. Prima transformare este doar teoretică, a doua este un proces real.

[821] Așadar, vorbind despre existența mărfii ca *bani*, trebuie subliniat nu numai faptul că mărfurile își dau în bani o măsură determinată a mărimii valorilor lor — căci toate își exprimă valoarea în valoarea de întrebuițare a *aceleiași* mărfii —, ci și faptul că ele toate se reprezintă ca existență a muncii generale abstracte, sociale; o formă în care ele toate au aceeași înfățișare, apar, toate, ca întruchipare nemijlocită a muncii sociale și, ca atare, ele toate acționează ca existență a muncii sociale și pot fi *schimbate nemijlocit* — proporțional cu mărimea valorii lor — pe toate celelalte mărfuri, în timp ce, în miinile celui a cărui marfă este transformată în bani, mărfurile nu reprezintă existența valorii de schimb într-o valoare de întrebuițare particulară, ci existența valorii de întrebuițare (ca, de pildă, a aurului) ca simplu purtător al valorii de schimb. O marfă poate fi vândută sub sau peste valoarea ei. Aceasta se referă numai la *mărimea valorii* ei. Dar de fiecare dată când marfa este vândută, este transformată în bani, valoarea ei de schimb posedă o existență autonomă, separată de valoarea ei de întrebuițare. Ea există acum numai ca o cantitate determinată de timp de muncă social și se confirmă ca atare prin aceea că poate fi schimbată nemijlocit pe oricare altă marfă, poate fi transformată în oricare altă valoare de întrebuițare (corespunzător cantității ei). La bani, acest punct nu trebuie omis, așa cum nu trebuie omisă transformarea formală pe care o suferă munca cuprinsă într-o marfă ca element al valorii ei. Dar în bani — în această *échangeabilité*¹⁾ absolută pe care marfa o posedă ca bani, în eficiența ei absolută ca *valeur d'échange*²⁾, care nu are nimic de-a face cu mărimea valorii și nu este o *determinare cantitativă*, ci una *calitativă* — se vede că, în procesul parcurs de marfa însăși, *valoarea ei de schimb* se autonomizează și capătă realmente o formă liberă alături de valoarea de întrebuițare a mărfii, așa cum acest lucru are loc în mod ideal în prețul mărfii.

Vedem, așadar, că „verbal observer“³⁾ înțelege tot atât de puțin ca Bailey valoarea și esența banilor, căci pentru ei autonomizarea valorii este o născocire scolastică a economiștilor.

¹⁾ — calitate de a fi schimbată. — *Nota trad.*

²⁾ — valoare de schimb. — *Nota trad.*

³⁾ — „formalul observator“. — *Nota trad.*

Această autonomizare a valorii apare și mai pregnant în capital, ceea ce într-un anumit sens poate fi denumit valoare ca proces, prin urmare, întrucît valoarea are o existență autonomă numai în bani, *bani* ca proces, care parcurg un șir de procese, în cadrul cărora ei se păstrează, pornesc de la ei și se întorc la ei în cantitate sporită. Că paradoxul realității se exprimă și în paradoxuri verbale, care sînt în contradicție cu common sense¹⁾, cu what vulgarians mean and believe to talk of²⁾ — acest lucru este de la sine înțeles. Contradicțiile care decurg de aici, și anume că, pe baza producției de mărfuri, munca privată apare ca muncă socială generală, că relațiile dintre persoane apar ca relații între lucruri — aceste contradicții rezidă în obiectul, și nu în expresia verbală a obiectului.

Ric[ardo] are adesea impresia și vorbește, de fapt, uneori în așa fel ca și cum quantity of labour³⁾ ar fi rezolvarea problemei greșite și greșit interpretate cu privire la o „unvariable measure of value“⁴⁾, așa cum grîul, banii, salariul etc. au fost considerate și concepute înainte ca atare. La Ric[ardo], această aparență falsă provine din faptul că el considera ca hotărîtoare problema determinării mărimii valorii. De aceea, el nu a înțeles forma specifică în care munca este element al valorii și, mai ales, nu a înțeles că munca individuală trebuie să se prezinte ca muncă generală abstractă, și în această formă ca muncă socială. De aceea, el nu a înțeles legătura dintre formarea banilor, esența valorii și determinarea acestei valori prin timpul de muncă.

Lucrarea lui Bailey are un oarecare merit, în măsura în care el, prin obiecțiile pe care le ridică, dezvăluie faptul că „measure of value“⁵⁾, așa cum se exprimă ea în bani, ca o marfă alături de alte mărfuri, este confundată cu măsura immanentă și substanța valorii. Dar, dacă el ar fi analizat banii ca „measure of value“, nu numai ca măsură cantitativă, ci și ca transformare calitativă a mărfurilor, ar fi ajuns la analiza justă a valorii. În loc să facă acest lucru, el s-a limitat pur și simplu la a examina „measure of value“ exterioară — care presupune deja value — și la pure elucubrații.

¹⁾ — judecata sănătoasă. — *Nota trad.*

²⁾ — ceea ce economiștii vulgari au în vedere și cred că spun. — *Nota trad.*

³⁾ — cantitatea muncii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „măsură invariabilă a valorii“. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „măsura valorii“. — *Nota trad.*

[822] La R[icardo] există însă unele pasaje în care el arată direct că cantitatea de muncă cuprinsă într-o marfă este măsura immanentă a mărimilor valorii ei, a *deosebiriilor* în mărimea valorilor ei, numai pentru că munca este elementul prin care diferitele mărfuri sînt *egale*, este unitatea lor, substanța lor, baza launtrică a valorii lor. El nu a analizat însă forma determinată în care munca este tocmai acest element.

„Considerînd munca drept bază a valorii mărfurilor, iar cantitatea relativă de muncă necesară pentru producerea lor drept regulă care determină cantitățile respective de bunuri ce vor fi date în schimbul celorlalte, nu trebuie să se presupună că negăm *deviațiile accidentale și temporare ale prețului de fapt, sau prețului de piață* al mărfurilor, față de acest preț al lor originar și natural“ (3rd. ed., 1821, p. 80) [Versiunea românească : David Ricardo. Opere alese, vol. I, p. 98].

„A măsura... înseamnă a găsi de cîte ori ele“ (lucrurile măsurate) „conțin unități de același fel. Un franc nu este o măsură a valorii nici unui lucru, ci a unei cantități din *același metal* din care este făcut francul, în afară de cazul cînd francii, ca și lucrul care urmează a fi măsurat, pot fi comparați cu o altă măsură care este comună. Lucrul acesta cred că se poate face, deoarece amîndouă sînt deopotrivă rezultatul muncii; și, prin urmare“ (deoarece labour este cauza efficiens¹⁾) „munca este o măsură comună prin care se poate estima atît valoarea lor reală, cît și valoarea lor relativă“ (l. c., p. 333, 334) [Versiunea românească, vol. I, p. 218].

Mărfurile pot fi reduse toate la labour, ca unitate a lor. Ceea ce nu analizează Ric[ardo] este forma specifică în care labour ne apare ca unitate a mărfurilor. De aceea, el nu înțelege banii. De aceea, transformarea mărfurilor în bani apare la el ca ceva pur formal, care nu ajunge în interiorul producției capitaliste. Dar aceasta, ne spune ea, numai pentru că labour este unitatea mărfurilor, numai pentru că ele toate sînt simple reprezentări ale aceleiași unități, ale labour, numai de aceea labour este measure a lor. Ea este măsura lor tocmai pentru că este *substanța* lor ca valori. Nu se face deosebirea convenită între muncă în măsura în care ea apare în valorile de întrebuițare și muncă în măsura în care ea apare în valoarea de schimb. Labour ca bază a valorii nu este labour particulară, de o calitate particulară. La Ric[ardo] există pretutindeni confuzia între muncă în măsura în care ea apare în valoarea de întrebuițare și muncă în măsura în care ea apare în valoarea de schimb. Este adevărat că această ultimă formă a muncii este numai prima concepută într-o formă abstractă.

¹⁾ — cauza eficientă. — *Nota trad.*

Prin *real value* ¹⁾, R[icardo] înțelege în pasajul de mai sus marfa ca întruchipare a unui timp de muncă determinat. Prin *relative value* ²⁾ — expresia timpului de muncă cuprins în ea, în valorile de întrebuițare ale altor mărfuri.

Acum să revenim la *Bailey*.

B[ailley] se cramponează de forma în care valoarea de schimb a mărfii se înfățișează, apare ca marfă. Într-o *formă generală*, ea se manifestă atunci când se exprimă în valoarea de întrebuițare a unei a treia mărfi, în care toate celelalte mărfuri își exprimă, de asemenea, valoarea lor și care servește ca bani, deci în *prețul în bani* al mărfii. Într-o formă particulară, ea se manifestă atunci când eu exprim valoarea de schimb a unei mărfi în valoarea de întrebuițare a unei alte mărfi, așadar, ca *preț al grâului*, ca *preț al pânzei* etc. De fapt, valoarea de schimb a mărfii apare și se prezintă pentru alte mărfuri întotdeauna în *raportul cantitativ* în care acestea se schimbă între ele. Marfa singulară ca atare nu poate reprezenta timpul de muncă general sau îl poate reprezenta numai în egalitatea ei cu marfa care este bani, adică în *prețul ei în bani*. Dar atunci valoarea mărfii A este reprezentată întotdeauna într-o cantitate determinată de valoare de întrebuițare I, a mărfii care funcționează ca bani.

Acesta este *fenomenul nemijlocit*. Și de el se cramponează B[ailley]. Forma cea mai superficială în care valoarea de schimb se manifestă ca *raport cantitativ* în care mărfurile se schimbă între ele *este*, după părerea lui B[ailley], valoarea lor. Înaintarea de la suprafață în profunzime nu este îngăduită. El uită chiar raționamentul simplu că, dacă y coți de pînză sînt egal cu x pfunzi de paie, această egalitate între lucruri inegale, pînză și paie, face din ele mărimi egale. Această existență a lor ca ceva egal trebuie, totuși, să fie diferită [823] de existența lor ca paie și pînză. Ele sînt egale nu ca paie și pînză, ci ca echivalente. De aceea, o parte a egalității trebuie să exprime aceeași valoare ca cealaltă. Valoarea paielor și a pânzei nu trebuie să fie, așadar, nici paie, nici pînză, ci trebuie să fie ceva comun ambelor și diferit de ambele ca paie și pînză. Care este aceasta? El nu dă nici un răspuns. În loc de a face acest lucru, el trece în revistă toate categoriile economiei politice, pentru a repeta la infinit litania monotona că valoarea este raportul de schimb al mărfurilor și de aceea nu este ceva deosebit de acest raport.

¹⁾ — *valoare reală*. — *Nota trad.*

²⁾ — *valoare relativă*. — *Nota trad.*

„Dacă valoarea unui obiect este *puterea lui de cumpărare*, atunci trebuie să existe ceva de cumpărat. Valoarea nu înseamnă *deci* nimic pozitiv sau propriu mărfii, ci doar simpla *relație* între două obiecte ca mărfuri care se schimbă între ele“ ([Bailey. „A Critical Dissertation on the Nature, Measures, and Causes of Value“, London, 1825], p. 4—5).

În această frază este cuprinsă, de fapt, întreaga lui știință. „If *value is nothing but power of purchasing*“ (a very fine definition, since „purchasing“ supposes not only value, but the representation of value as „money“), „it denotes“ ¹⁾ etc. Dar mai întii să curățim această frază a lui B[ailley] de ceea ce a fost introdus în ea în mod absolut prin contrabandă. „Purchasing“ înseamnă „a cumpăra“, înseamnă transformarea banilor în marfă. Baniul presupune deja valoare și dezvoltarea of valoare. Așadar, înainte de toate să evităm expresia „purchasing“. Altfel vom explica valoare prin valoare. În loc de „purchasing“ trebuie să spunem „exchanging against other objects“. Că „there must be something to purchase“ ²⁾ este o remarcă absolut superfluă. Dacă „object“ ar fi consumat de către producătorii lui ca valoare de întrebuițare, dacă el nu ar fi decît un mijloc de apropiere a altor obiecte și nu „marfă“, atunci, firește, nu ar putea fi vorba de valoare.

La început este vorba de obiect. Apoi însă relația „in which two objects stand to each other“ se transformă în „the relation... they stand to each other... as exchangeable commodities“ ³⁾. Obiectele sînt în relație of exchange ⁴⁾ sau exchangeable objects to each other ⁵⁾. De aceea, ele sînt „commodities“, ceea ce înseamnă *else than* „objects“ ⁶⁾. Dimpotrivă, „relația of exchangeable commodities“ este sau o aberație, căci „not exchangeable objects“ nu sînt commodities, sau domnul B[ailley] se bate singur. Objects shall not be exchanged in any proportion whatever ⁷⁾, ci trebuie să se schimbe ca *commodi-*

¹⁾ — „Dacă *valoarea* nu este *nimic* altceva decît *putere de cumpă-*
rare“ (frumoasă definiție, căci „cumpărarea“ presupune nu numai va-
loarea, ci reprezentarea valorii ca „bani“), „ea înseamnă“. — *Nota trad.*

²⁾ — „a schimba pe alte obiecte“. Că „trebuie să fie ceva de cum-
părat“. — *Nota trad.*

³⁾ — „în care două obiecte se află unul față de altul“ se trans-
formă în „relația... dintre ele... ca mărfuri care se schimbă între ele“. —
Nota trad.

⁴⁾ — de schimb. — *Nota trad.*

⁵⁾ — obiecte care se schimbă unele pe altele. — *Nota trad.*

⁶⁾ — „mărfuri“, ceea ce înseamnă altceva decît „obiecte“. — *Nota trad.*

⁷⁾ — Obiectele nu trebuie să se schimbe într-o anumită proporție.
— *Nota trad.*

ties, adică trebuie să se raporteze unele la altele ca exchangeable commodities, adică ca obiecte care au fiecare o valoare și care urmează să fie schimbate unele pe altele în funcție de echivalența lor. Cu aceasta B[ailley] ar fi recunoscut că rate ¹⁾ în care ele s-ar schimba, așadar power ²⁾ fiecărei mărfi de a cumpăra celelalte mărfuri, este determinată de valoarea ei, de această valoare, și nu de această power, care nu este decit o simplă consecință.

Eliminând din frază tot ceea ce este greșit, introdus prin contrabandă sau absurd, ea ar suna astfel :

Dar stai. Noi trebuie să eliminăm și altă capcană, altă absurditate. Avem două expresii : „Power“ of exchanging of an object ³⁾ etc. (deoarece „purchasing“ este nejustificată și lipsită de sens fără conceptul de bani și „relation in which“ an object exchanges with other ⁴⁾). Dacă „power“ trebuie să însemne altceva decit „raport“, nu ar trebui să se afirme că „power of exchanging“ is „merely the relation“ ⁵⁾ etc. Dacă ar fi același lucru, atunci ar fi stupid să se folosească două expresii diferite pentru lucruri care nu au nimic comun unele cu altele. Relation of a thing to another is a relation of the two things and cannot be said to belong to either. Power of a thing, on the contrary, is something intrinsic to the thing, although this its intrinsic quality may only [824] manifest itself in its relation to other things. F.i. power of attraction is a power of the thing itself, although that power is „latent“ as long as there are there no things to attract ⁶⁾. Aici se încearcă să se prezinte valoarea „obiectului“ ca ceva care-i aparține lui și care există doar ca un „raport“. De aceea se folosește mai întii cuvîntul „power“ și apoi cuvîntul „relation“.

Expresia exactă este deci următoarea :

¹⁾ — raportul. — Nota trad.

²⁾ — puterea. — Nota trad.

³⁾ — „Puterea“ de schimb a unui obiect. — Nota trad.

⁴⁾ — „raportul în care“ un obiect se schimbă cu altul. — Nota trad.

⁵⁾ — „puterea de schimb“ este „doar raportul“. — Nota trad.

⁶⁾ — Raportul dintre un lucru și altul este un raport între două lucruri și nu se poate spune că aparține unuia. Dimpotrivă, puterea unui lucru este ceva intrinsec lucrului, chiar dacă această calitate intrinsecă a lui se poate manifesta numai în raport cu alte lucruri. De exemplu, puterea de atracție este o putere a lucrului însuși, chiar dacă această putere este „latentă“ atîta timp cît nu există un lucru care să fie atras. — Nota trad.

„If the value of an object is the relation in which it exchanges with other objects, value denotes, consequently“ (viz. in consequence of the „if“) „nothing, but merely the relation in which two objects stand to each other as exchangeable objects“ ¹⁾.

Nimeni nu va nega această tautologie. De aici urmează, dealtfel, că „value“ of an object „denotes nothing“ ²⁾. De pildă, 1 pfund de cafea = 4 pfunzi de bumbac. Care ar fi în acest caz valoarea unui pfund de cafea ? 4 pfunzi de bumbac. Dar valoarea a 4 pfunzi de bumbac ? 1 pfund de cafea. Întrucît valoarea unui pfund de cafea = 4 pfunzi de bumbac, iar pe de altă parte, valoarea a 4 pfunzi de bumbac = 1 pfund de cafea, este clar că valoarea unui pfund de cafea = 1 pfund de cafea (căci 4 pfunzi de bumbac = 1 pfund de cafea). $a = b$, $b = a$. Hence ³⁾ $a = a$. Din această explicație rezultă deci că valoarea unei valori de întrebuintare = cantitatea aceleiași valori de întrebuintare. Așadar, valoarea unui pfund de cafea nu este decit 1 pfund de cafea. Dacă 1 pfund de cafea = 4 pfunzi de bumbac, este clar că 1 pfund de cafea $>$ 3 pfunzi de bumbac și că 1 pfund de cafea $<$ 5 pfunzi de bumbac. Faptul că 1 pfund de cafea $>$ 3 pfunzi de bumbac și că 1 pfund de cafea $<$ 5 pfunzi de bumbac exprimă, de asemenea, un raport între cafea și bumbac, tot așa cum 1 pfund de cafea = 4 pfunzi de bumbac. Semnul = nu exprimă un raport în mai mare măsură decit exprimă semnul $>$ sau semnul $<$, ci exprimă doar un alt raport. De ce tocmai raportul care poartă semnul de egalitate, semnul =, exprimă valoarea cafelei în bumbac și valoarea bumbacului în cafea ? Poate că semnul egalității provine din faptul că, în genere, aceste cantități se schimbă una pe alta ? Oare semnul = exprimă numai faptul schimbului ? Nu se poate nega că, dacă cafeaua se schimbă într-o anumită ratio ⁴⁾ pe bumbac, ele se schimbă unele pe altele, și dacă simplul fapt al schimbului constată raportul dintre mărfuri, atunci valoarea cafelei este tot atît de bine reprezentată în bumbac, indiferent dacă aceasta se schimbă pe 2, 3, 4, 5 pfunzi de bumbac. Dar ce înseamnă în acest caz cuvîntul relation ? Cafeaua nu conține în sine absolut nimic „intrinsec, pozitiv“ prin care să se determine în ce raport se

¹⁾ — „Dacă valoarea unui obiect este raportul în care el se schimbă cu alte obiecte, în consecință, valoarea nu înseamnă“ (deci datorită lui „dacă“) „decit raportul în care se află două obiecte unul față de altul ca obiecte care se schimbă între ele“. — Nota trad.

²⁾ — „valoarea“ unui obiect „nu înseamnă nimic“. — Nota trad.

³⁾ — Deci. — Nota trad.

⁴⁾ — proporție. — Nota trad.

schimbă ea cu bumbacul. Nu este vorba de un raport determinat de o însușire inerentă cafelei și deosebit de schimbul real. Atunci ce caută aici cuvântul raport? Care este raportul? The quantity of cotton against which a quantity of coffee is exchanged¹⁾. Nu ar fi trebuit să se vorbească despre un raport în which it exchanges, ci pur și simplu de un raport în which it is or has been exchanged²⁾. Căci dacă determinarea raportului ar precede schimbului, atunci schimbul ar fi determinat de „raport“, și nu raportul de schimb. Noi trebuie, așadar, să omitem și raportul, care este ceva care *depășește limitele* cafelei și bumbacului, ceva distinct de ele.

[Astfel, fraza citată mai sus a lui Bailey capătă următoarea formă:]

„If the value of an object is the quantity of another object exchanged with it, value denotes, consequently, nothing, but merely the quantity of the other object exchanged with it“³⁾.

Ca marfă, o marfă își poate exprima valoarea numai în altă marfă, căci pentru ea, ca marfă, timpul de muncă general nu există. Dacă valoarea unei mărfi se exprimă în altă marfă, atunci valoarea unei mărfi nu este nimic altceva decât această ecuație a ei cu altă marfă. Această înțelepciune (așa cum o formulează el este o tautologie, căci el spune: dacă valoarea unei mărfi nu este decât raportul ei de schimb cu altă marfă, atunci ea nu este decât acest raport) este calul pe care B[ailley] îl călărește neobosit, dar cu atât mai obositor.

Profunzimea lui filozofică se vede din următorul pasaj:

„Așa cum nu putem vorbi despre *distanța unui obiect fără* să avem în vedere și un alt obiect față de care *primul obiect se află în acest raport*, tot așa nu putem vorbi despre valoarea unei mărfi decât referindu-ne la o *altă marfă* [825] *cu care aceasta este comparată*. Un lucru nu poate să fie valoros în sine fără să se raporteze la alt lucru“ (este social labour, to which the value of a commodity is related, not another thing? ⁴⁾), „așa cum un lucru *în sine* nu poate să se afle la o anumită distanță decât raportându-se la un alt lucru“ (l. c., p. 5).

¹⁾ — Cantitatea de bumbac pe care se schimbă o cantitate de cafea. — *Nota trad.*

²⁾ — în care ea este schimbată sau a fost schimbată. — *Nota trad.*

³⁾ — „Dacă valoarea unui obiect este cantitate dintr-un alt obiect care se schimbă pe ea, valoarea nu înseamnă deci nimic altceva decât cantitatea dintr-un alt obiect care se schimbă pe ea“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — munca socială, la care se raportează valoarea unei mărfi, nu este un alt lucru? — *Nota trad.*

Dacă a thing is distant from another, the distance is in fact a relation between the one thing and the other; but at the same time the distance is something different from this relation between the two things. It is a dimension of the space, it is some length which may as well express the distance of two other things besides those compared. But this is not all. If we speak of the distance as a relation between two things, we suppose something „intrinsic“, some „property“ of the things themselves, which enables them to be distant from each other. What is the distances between the syllable A and a table? The question would be nonsensical. In speaking of the distance of two things, we speak of their difference in space. Thus we suppose both of them to be contained in the space, to be points of the space. Thus we equalize them as being both existences of the space, and only after having them equalized *sub specie spatii* we distinguish them as different points of space. To belong to space is their unity¹⁾ *).

*) [XV—887] {În legătură cu absurditatea susținută de Bailey mai trebuie remarcat:

Cînd el spune că obiectul A se află la distanță de B, atunci el nu le compară, nu le consideră egale, ci le *deosebește* în spațiu. Ele nu ocupă același spațiu. Totuși, el afirmă despre amîndouă că sînt în spațiu și că trebuie deosebite ca obiecte care aparțin spațiului. El le consideră egale, le atribuie aceeași unitate. Aici însă este vorba de a le considera egale.

Dacă spun că suprafața triunghiului A este egală cu suprafața paralelogramului B, aceasta nu înseamnă numai că suprafața triunghiului este exprimată în suprafața paralelogramului și că suprafața paralelogramului este exprimată în suprafața triunghiului. Aceasta înseamnă, de asemenea, că, dacă înălțimea triunghiului este egală cu I și baza este egală cu B, că [atunci] $A = \frac{I \times B}{2}$, o însușire care-i este inerentă lui, întocmai cum îi este inerent paralelogramului B faptul că este și el egal cu $\frac{I \times B}{2}$. Ca suprafață, triunghiul A și paralelogramul B

sînt considerate egale, echivalente, deși ca triunghi și paralelogram ele diferă. Pentru ca aceste obiecte diferite să poată fi egale, fiecare dintre ele, abstracție făcînd de celelalte, trebuie să exprime aceeași unitate. Dacă geometria s-ar mulțumi, așa cum face economia politică a domnului B[ailley], să afirme că egalitatea dintre triunghi și paralelogram înseamnă numai că triunghiul își găsește expresia în paralelogram și paralelogramul în triunghi, ea ar ajunge departe} [XV—887].

¹⁾ — un lucru se află la o distanță oarecare de un altul, această distanță este, de fapt, un raport între acest lucru și celălalt, dar, în același timp, distanța este ceva distinct de acest raport dintre cele două lucruri. Ea este o dimensiune a spațiului, o lungime determinată, care poate să exprime distanța dintre alte două lucruri tot așa de bine cum

Dar ce este această unity of objects exchanged against each other ¹⁾? Acest exchange nu este un raport în care ele, ca lucruri naturale, se află unele față de altele. El nu este nici un raport în care ele, ca lucruri naturale, se află față de nevoile omenești, deoarece nu the degree of their utility that determines the quantities in which they exchange ²⁾. Așadar, ce este identitatea lor, care le dă posibilitatea in a certain measure to be exchanged against each other ³⁾? În ce calitate do they become *exchangeable* ⁴⁾?

De fapt, în toate acestea, B[ailey] nu este decît pedissequus of man of the „verbal observations“ ⁵⁾.

„Ea“ (valoarea) „nu se poate modifica pentru unul din obiectele comparate fără ca ea să se modifice pentru celelalte“ (l. c., p. 5).

Aceasta nu înseamnă, iarăși, decît că expresia valorii unei mărfi în altă marfă [se] poate modifica numai ca o *atare expresie*. Iar expresia ca atare presupune nu una, ci două mărfuri.

Domnul Bailey crede că, dacă se vorbește numai despre două mărfuri — în cazul cînd se schimbă unele pe altele —, înseamnă că s-ar fi găsit de la sine simplul caracter relativ al valorii în sensul pe care i-l dă el. Dobitocul! Ca și cum în cazul mărfurilor care se schimbă unele pe altele — a două produse, care se raportează unele la altele ca mărfuri — nu ar fi tot atît de necesar să se spună *prin ce* sînt ele identice, ca și în cazul a o mie de produse. Dealtfel, acolo unde există numai două produse, produsul nu va evolua niciodată ca

exprimă distanța dintre cele două lucruri pe care le comparăm. Dar aceasta nu-i totul. Atunci cînd vorbim despre distanță ca despre un raport între două lucruri, presupunem ceva „intrinsic“, o „înșușire“ a lucrurilor înseși, care le dă posibilitatea de a fi distanțate unele de altele. Care este distanța dintre vocala A și o masă? Această întrebare este lipsită de sens. Cînd vorbim despre distanța dintre două lucruri, atunci vorbim despre deosebirea lor în spațiu. Noi presupunem că ambele se află în spațiu, că sînt puncte cuprinse în spațiu. Noi le considerăm împreună ca obiecte existente în spațiu și de-abia după ce le-am considerat în spațiu le deosebim ca puncte diferite ale spațiului. În apartenența lor la spațiu rezidă unitatea lor. — *Nota trad.*

¹⁾ — unitate a obiectelor care se schimbă unele pe altele. — *Nota trad.*

²⁾ — gradul lor de utilitate determină cantitățile în care ele se schimbă. — *Nota trad.*

³⁾ — să fie schimbate într-o anumită proporție unele pe altele. — *Nota trad.*

⁴⁾ — devin ele apte pentru schimb. — *Nota trad.*

⁵⁾ — adeptul autorului „observațiilor formale“. — *Nota trad.*

marfă și, de aceea, nu se va dezvolta niciodată nici valoarea de schimb a mărfii. Pentru munca cuprinsă în produsul I nu ar exista necesitatea de a se exprima ca muncă socială. Întrucît produsul nu este produs ca obiect nemijlocit al consumului pentru producători, ci numai ca *purtător al valorii*, ca un fel de ordin de plată pentru o cantitate determinată a tuturor expresiilor muncii sociale, toate produsele sînt nevoite, ca valori, să ia o formă de existență distinctă de existența lor ca valori de întrebuințare. Și tocmai această dezvoltare a muncii cuprinse în ele ca muncă socială, tocmai dezvoltarea *valorii* lor este aceea care condiționează formarea banilor, necesitatea ca mărfurile să se exprime una pe alta ca *bani*, ceea ce înseamnă: [ca] formă de existență autonomă a valorii de schimb —, și ele pot face acest lucru numai datorită faptului că exclud o marfă din întreaga masă de mărfuri, își măsoară toate valorile lor în valoarea de întrebuințare a acestei mărfi exclusive și transformă, de aceea, nemijlocit munca cuprinsă în această marfă exclusivă în muncă socială, generală.

Domnul B[ailey], cu o sa queer ¹⁾ capacitate de cugetare, care rămîne la suprafața fenomenelor, conchide dimpotrivă: numai *pentru că*, în afară de mărfuri, există *banii*, care ne-au creat deprinderea de a considera valorile mărfurilor nu în raportul reciproc, ci ca un raport față de o a treia, ca un [826] al treilea raport, distinct de raportul nemijlocit dintre mărfuri, — numai de aceea este creat conceptul de valoare, este transformată valoarea dintr-un raport pur cantitativ, în care mărfurile sînt schimbate unele pe altele, în ceva independent de acest raport (ceea ce, [după] părerea lui, ar transforma valoarea mărfurilor în ceva absolut, într-o entity ²⁾ scolastică existentă separat de mărfuri). La B[ailey] nu determinarea produsului pe valoare duce la formarea banilor și se exprimă în *bani*, ci existența banilor duce la ficțiunea conceptului de valoare. Din punct de vedere istoric este absolut exact că la început căutarea valorii se bazează pe expresia *aparentă* a mărfurilor ca valoare, pe bani, și de aceea căutarea determinării valorii se prezintă (în mod eronat) ca o căutare a unei mărfi de „o valoare invariabilă“ sau a unei mărfi ca „măsură invariabilă a valorilor“. Dat fiind că domnul B[ailey] demonstrează că banii ca măsură exterioară a valorilor — și expresie a valorii — își realizează rolul, deși ei au o valoare variabilă, el consideră că prin aceasta a înlăturat problema conceptului

¹⁾ — originală. — *Nota trad.*

²⁾ — entitate. — *Nota trad.*

de valoare — care nu este afectată de variabilitatea mărimii valorii mărfurilor — și că, de fapt, nu mai are nevoie, în genere, să conceapă ceva sub valoare. Deoarece expresia valorii unei mărfi în bani — într-o a treia marfă exclusivă — nu exclude modificarea valorii acestei a treia mărfi, deoarece problema „măsurii invariabile a valorii“ dispăre, atunci dispăre însăși problema determinării valorii. Plin de sine, B[ailey] înșiră această vorbărie goală pe sute de pagini.

Pasajele de mai jos, în care el repetă unul și același lucru, sînt, în parte, copiate cuvînt cu cuvînt din „Verbal“.

„[Să presupunem] că există numai două mărfuri și că ambele se pot schimba proporțional cu cantitatea de muncă cuprinsă în ele. Dacă marfa A... va cere ulterior o cantitate dublă de muncă pentru producerea ei, în timp ce marfa B va continua să ceară pentru producerea ei aceeași cantitate de muncă, atunci A va avea o valoare de două ori mai mare decît B... Dar, deși B ar fi produs cu ajutorul aceleiași cantități de muncă ca înainte, valoarea lui nu ar rămîne aceeași, căci s-ar schimba numai pe o jumătate de cantitate de marfă A, singura marfă cu care, potrivit presupunerii noastre, ea ar putea fi comparată“ (l. c., p. 6).

„Această comparare permanentă cu alte mărfuri“ (în loc de a considera valoarea numai ca un raport între două mărfuri) „sau cu banii, cînd vorbim despre raportul dintre două mărfuri, face ca concepția despre valoare să apară ca ceva intrinsec și absolut“ (l. c., p. 8).

„Eu afirm că, dacă toate mărfurile ar fi produse în condiții absolut identice, ca, de pildă, numai prin muncă, o marfă care ar cere în permanență aceeași cantitate de muncă nu ar rămîne invariabilă în ceea ce privește valoarea ei“ {adică invariabile în the expression of its value in other commodities¹⁾. Tautologie} „atunci cînd valoarea fiecărei mărfi ar suferi vreo modificare“ (l. c., p. 20, 21).

„Valoarea nu este ceva intrinsec și absolut“ (l. c., p. 23).

„Valoarea unei mărfi nu poate fi determinată sau exprimată decît printr-o cantitate determinată dintr-o altă marfă“ (l. c., p. 26).

(As impossible as it is to „designate“ or „express“ a thought except by a quantity of syllables. Hence B[ailey] concludes that a thought is — syllables²⁾).

„În loc de a considera valoarea ca un raport între două lucruri, ei“ (Ric[ardo] și adepții lui) „o consideră ca un rezultat pozitiv, produs printr-o cantitate determinată de muncă“ (l. c., p. 30).

„Întrucît, potrivit doctrinei lor, valorile lui A și B se raportează unele la altele așa cum se raportează cantitățile de muncă care le-au produs, sau... sînt determinate de cantitățile de muncă care le-au pro-

¹⁾ — invariabilă în ceea ce privește exprimarea valorii ei în alte mărfuri. — *Nota trad.*

²⁾ — După cum un gînd nu poate fi „determinat“ sau „exprimat“ decît printr-un număr de silabe. De unde B[ailey] conchide că un gînd nu este altceva decît silabe. — *Nota trad.*

pus, ei par să conchidă că valoarea lui A, fără să se raporteze la altceva, este egală ca mărime cu cantitatea de muncă care a produs această marfă. Această ultimă afirmație nu are, firește, nici un sens“ (l. c., p. 31, 32).

Ei vorbesc despre „valoare ca despre un fel de însușire generală și independentă“ (l. c., p. 35).

„Valoarea unei mărfi trebuie să fie neapărat valoarea ei în ceva“ (l. c., [p. 35]).

Vedem de ce pentru B[ailey] este atît de important să limiteze valoarea la două mărfuri, să o considere ca un raport între două mărfuri. Dar aici apare o dificultate :

„Deoarece valoarea unei mărfi indică raportul ei de schimb cu oricare altă marfă“

{ce înseamnă oare aici „relation [827] in exchange“ ? Why not its „exchange“ ?¹⁾ Dar, totodată, exchange trebuie să exprime un raport determinat și nu numai simplul fapt al schimbului. Hence value = relation in exchange²⁾),

„noi putem vorbi despre ea ca despre valoarea ei în bani, valoarea ei în cereale, valoarea ei în postav, în funcție de marfa cu care ea este comparată ; de aceea există o mie de diferite feluri de valori, atîtea cite mărfuri există, și toate sînt la fel de reale și la fel de nominale“ (l. c., p. 39).

Aici o avem. Value = price. There is no difference between them. Și there is no „intrinsic“ difference between money price and any other expression of price, although it is the money price, and not the cloth price etc. which expresses the nominal value, the general value of the commodity³⁾.

Dar, deși marfa are thousand different kinds of value sau thousand different prices, as many kinds of value as there are commodities in existence — these thousand expressions always express the same value⁴⁾. Este cea mai bună dovadă că toate aceste diferite expresii are equivalents⁵⁾ care se pot înlocui unele pe altele nu numai în cadrul expresiei, ci și în cadrul

¹⁾ — „raport de schimb“ ? De ce nu „schimbul“ ei ? — *Nota trad.*

²⁾ — Deci valoare = raport de schimb. — *Nota trad.*

³⁾ — Valoarea = preț. Între ele nu există nici o diferență. Și nu există nici o diferență „intrinsecă“ între prețul în bani și oricare altă expresie a prețului, deși prețul în bani și nu prețul în postav etc. exprimă valoarea nominală, valoarea generală a mărfii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — o mie de diferite feluri de valoare sau o mie de prețuri diferite, există atîtea feluri de valoare cite mărfuri există — și toate cele o mie de expresii exprimă aceeași valoare. — *Nota trad.*

⁵⁾ — expresii diferite sînt echivalente. — *Nota trad.*

schimbului. Același raport al mărfii, despre al cărei preț este vorba aici, se exprimă în o mie de diferite „relations in exchange”¹⁾ cu toate mărfurile diferite și exprimă, totuși, aici întotdeauna același raport. Prin urmare, acest raport, care rămâne egal cu sine însuși, este distinct de cele o mie de different expressions²⁾, sau value is different de price³⁾, iar prices are only expressions of value : money price its general expression, other prices a particular expression⁴⁾. Dar B[ailey] nu ajunge nici măcar la această concluzie simplă. Aici, nu Ricardo recurge la ficțiune, ci B[ailey] la fetișizare, deoarece el tratează valoarea, dacă nu ca o însușire a lucrului singular (luat izolat), în orice caz ca un raport între lucruri, în timp ce ea este doar o reprezentare în lucruri, o expresie reificată a unui raport între oameni, a unui raport social — raportarea oamenilor la activitatea lor productivă reciprocă.

[β) Confuzie la Bailey în determinarea „valorii muncii” și a profitului. Confundarea măsurii imanente a valorii cu expresia valoare-marfă sau valoare-bani]

[Cu privire la valoarea muncii Bailey spune :]

„Ricardo ocolește destul de ingenios o dificultate care, la prima vedere, amenință să-i răstoarne teoria potrivit căreia valoarea depinde de cantitatea de muncă folosită în producție. Dacă se adoptă acest principiu în mod riguros, rezultă că valoarea muncii depinde de cantitatea de muncă folosită pentru producerea ei, ceea ce, evident, este o absurditate. De aceea, printr-o manevră dibace, Ricardo face ca valoarea muncii să depindă de cantitatea de muncă necesară pentru producerea salariului ; cu alte cuvinte, el susține, ca să întrebuițăm propriul său limbaj, că valoarea muncii trebuie evaluată după cantitatea de muncă necesară pentru înlocuirea salariului, ceea ce pentru el înseamnă cantitatea de muncă necesară pentru a produce banii sau mărfurile care se dau muncitorilor. Tot atât de bine s-ar putea spune că valoarea postavului nu se evaluează după cantitatea de muncă cheltuită pentru producerea lui, ci după cantitatea de muncă folosită pentru producerea argintului care s-a dat în schimbul postavului” (l. c., p. 50, 51).

Acest lucru este just, în comparație cu greșeala pe care o face Ricardo, considerînd că capitalul se schimbă direct pe

¹⁾ — „raporturi de schimb”. — *Nota trad.*

²⁾ — expresii diferite. — *Nota trad.*

³⁾ — valoarea este distinctă de preț. — *Nota trad.*

⁴⁾ — prețurile nu sînt decît expresii ale valorii : prețul în bani — expresia ei generală, celelalte prețuri — expresia particulară. — *Nota trad.*

muncă, și nu pe capacitatea de muncă. Este aceeași obiecție pe care am mai întîlnit-o, dar în altă formă¹⁾. Alțeva nimic. În ce privește capacitatea de muncă, analogia lui B[ailey] este lipsită de sens. El ar fi trebuit să compare capacitatea de muncă vie nu cu postavul, ci cu un produs organic, de pildă cu carnea de berbec. În afară de munca cheltuită pentru creșterea vitelor și munca cheltuită pentru producerea mijloacelor lor de subzistență, prin munca necesară pentru producerea lor nu se înțelege munca cheltuită de ele în actul consumului, în băut, mîncat, deci în asimilarea acestor produse sau mijloace de subzistență. Exact la fel stau lucrurile cu capacitatea de muncă. [Din ce] constă munca cheltuită pentru producerea capacității de muncă ? În afară, poate, de munca cheltuită pentru formarea, instruirea și apprenticeship²⁾ capacității de muncă — ceea ce atunci cînd este vorba de unskilled labour³⁾ reprezintă o cantitate neglijabilă —, reproducția ei nu costă nici o muncă, în afară de munca cheltuită pentru reproducția mijloacelor de subzistență consumate de [muncitori]. Asimilarea acestor mijloace de subzistență nu este „muncă”. [828] După cum munca cuprinsă în cloth⁴⁾ nu constă, în afară de munca țesătorului și de munca conținută în lînă, coloranți etc., și din acțiunea chimică sau fizică a lînei, datorită căreia ea absoarbe colorantul etc., așa cum muncitorul sau vitele absorb hrana.

B[ailey] încearcă să infirme legea lui R[icardo] potrivit căreia valoarea muncii și profitul sînt *invers* proporționale. Și anume, el încearcă să infirme tocmai ce este just în această lege. Dealtfel, B[ailey], ca și R[icardo], identifică surplus value cu profitul. El nu menționează nici măcar singura excepție posibilă a legii, și anume atunci cînd ziua de muncă este prelungită, iar muncitorii și capitaliștii equaly share in that prolongation, but even then, since the value of the working power will be more quickly — in fewer years — consumed, the surplus value rises at the expense of workingman's life, and his working power is depreciated as compared with the surplus value it yields to the capitalist⁵⁾.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 112—114. — *Nota red.*

²⁾ — inițierea. — *Nota trad.*

³⁾ — munca necalificată. — *Nota trad.*

⁴⁾ — postav. — *Nota trad.*

⁵⁾ — participă în mod egal la produsul acestei prelungiri, dar și în acest caz plusvaloarea crește pe seama condițiilor de viață ale muncitorului, deoarece valoarea forței de muncă este folosită mai rapid — în mai puțini ani —, iar forța de muncă se depreciază în raport cu plusvaloarea pe care ea o furnizează. — *Nota trad.*

B[ailey]s reasoning is of the most superficial description ¹⁾. El porneste de la conceptul lui al valorii. Valoarea mărfii este expresia valorii ei in a certain quantity of other values in use ²⁾ (în valoarea de întrebuințare a altor mărfuri). Așadar, valoarea muncii = cantitatea altor mărfuri (valori de întrebuințare) pe care ea se schimbă. {The real problem — how it is possible to express the value of exchange of A in the value in use of B ³⁾ — nu există pentru el}. Atîta timp deci cît muncitorul primește aceeași cantitate de mărfuri, [the] value of labour ⁴⁾ rămîne neschimbată, because, after as before, it is expressed in the same quantity of other useful things ⁵⁾. Profitul, dimpotrivă, exprimă un raport față de capital sau chiar un raport față de produsul total. Partea muncitorilor poate însă să rămînă aceeași, deși proporția care revine capitaliștilor crește atunci cînd productivitatea muncii crește. În ce fel ajungem deodată de la capital la proporție și la ce anume îi folosește capitalistului această *proporție* dacă valoarea a ceea ce obține el nu este determinată de proporția ei, ci de its „expression in other commodities“ ⁶⁾ nu se știe.

Este, în fond, același subterfugiu pe care l-am menționat la Malthus ⁷⁾. Salariul = a quantity of ⁸⁾ *valori de întrebuințare*. Profitul, dimpotrivă, este a relation of *value* ⁹⁾ (ceea ce însă B[ailey] trebuie să evite să spună). Dacă eu măsoz salariul prin valoarea de întrebuințare, iar profitul — prin valoarea de schimb, este foarte evident că între acestea două nu există nici un raport invers și nici un alt raport, because I should then compare incommensurable magnitudes, things which have no common unity ¹⁰⁾.

Dar ceea ce spune B[ailey] aici despre *value of labour* este valabil, potrivit principiului enunțat de el, pentru *value*

¹⁾ — Argumentarea lui B[ailey] este dintre cele mai superficiale. — *Nota trad.*

²⁾ — într-o anumită cantitate din alte valori de întrebuințare. — *Nota trad.*

³⁾ — Problema reală — cum se poate exprima valoarea de schimb a lui A în valoare de întrebuințare a lui B. — *Nota trad.*

⁴⁾ — valoarea muncii. — *Nota trad.*

⁵⁾ — deoarece acum, ca și înainte, ea este exprimată în aceeași cantitate de alte lucruri utile. — *Nota trad.*

⁶⁾ — „expresia“ ei „în alte mărfuri“. — *Nota trad.*

⁷⁾ Vezi volumul de față, p. 28—29. — *Nota trad.*

⁸⁾ — o cantitate de. — *Nota trad.*

⁹⁾ — un raport al valorii. — *Nota trad.*

¹⁰⁾ — deoarece în acest caz compar mărimi incommensurabile, lucruri care nu au aceeași unitate. — *Nota trad.*

of every other commodity. It is nothing else but a certain quantity of other things exchanged, against it ¹⁾. Dacă eu, cu 1 l. st., obțin 20 de pfunzi de fire, atunci valoarea unei lire sterline rămîne mereu aceeași, este, prin urmare, plătită mereu, deși de astă dată munca necesară pentru producerea unui pfund de fire este de două ori mai mare decît altă dată. Nici cel mai prost negustor nu crede că în schimbul lirei sale sterline obține aceeași valoare dacă, fie în vreme de scumpire, fie în vreme de abundență, el obține pentru această sumă 1 cuarter de cereale. Aici însă conceptul de valoare dispare. Rămîne doar faptul neexplicat și neexplicabil că o cantitate din A se schimbă pe o cantitate din B in any proportion whatever. And whatever that proportion may be it is an equivalent ²⁾. Însăși expresia lui B[ailey], the value of A expressed in B loses thus every sense. If the value of A is expressed in B, it is supposed that the same value is expressed once in A, and the other time in B, so that, if in B expressed, the value of A remains the same as it was before. But with Bailey there is no value of A to be expressed in B, because neither A nor B have a value besides that expression. The value of A in B must be something quite different from the value of A in C, as different as B and C are. And it is not the same value, identical in both expressions, but it is two relations of A which have nothing in common with each other, and of which it would be nonsense to say that they are equivalent expressions ³⁾.

[329] „O creștere sau scădere a valorii muncii înseamnă o creștere sau o reducere a cantității de marfă care se dă, în cadrul schimbului, pe muncă“ (l. c., p. 62).

Nonsens! [Din punctul de vedere al lui Bailey], there can be no rise or fall in the value of labour, not of any other

¹⁾ — valoarea oricărei alte mărfi. Aceasta nu este decît o anumită cantitate de alte lucruri care se schimbă pe ea. — *Nota trad.*

²⁾ — în cutare proporție. Și oricare ar fi această proporție, ea este întotdeauna un echivalent. — *Nota trad.*

³⁾ — valoarea lui A exprimată în B, pierde orice sens. Dacă valoarea lui A este exprimată în B, se presupune că aceeași valoare este exprimată o dată în A și altă dată în B, astfel că, exprimată în B, valoarea lui A rămîne aceeași ca înainte. Dar, după Bailey, nu există o valoare a lui A care să fie exprimată în B, deoarece nici A, nici B nu au o valoare în afară de această expresie. Valoarea lui A exprimată în B trebuie să fie ceva cu totul diferit de valoarea lui A exprimată în C, tot atît de diferit cum este B și C. Și aici nu există aceeași valoare, identică în ambele expresii, ci două raporturi ale lui A care nu au nimic comun și despre care ar fi absurd să se spună că sînt expresii echivalente. — *Nota trad.*

thing. I get to-day 3 Bs for one A, tomorrow 6 Bs and to aftermorow 2 Bs. But in all these cases the value of A is nothing but the quantity of B, for which it has exchanged. It was 3 Bs, it is now 6 Bs. How can its value be said to have risen or fallen? The A expressed in 3 Bs had another value as that expressed in 6 or 2 Bs. But then it is not the identical A which at the identical time has been exchanged for 3 or 2 or 6 Bs. The identical A at the identical time has always been expressed in the same quantity of B. It is only with regard to different times that it could be said the value of A had changed. But it is only with „contemporaneos“ commodities that A can be exchanged, and it is only the fact (not even the mere possibility of exchange) of exchange with other commodities which constitutes A to be a value. It is only the actual „relation in exchange“ which constitutes its value; and the actual „relation in exchange“ can of course only take place for the same A at the identical time ¹⁾. De aceea, compararea valorii mărfurilor în diferite perioade este considerată de Bailey drept un nonsens ⁵⁵. Cu aceasta el ar fi considerat drept un nonsens și rise or fall of value — impossible, if there is no comparison between its value at one time and its value at another time ²⁾, și, prin urmare, și „rise or fall in the value of labour“.

„Munca este un lucru care poate fi schimbat, sau un lucru care, în cadrul schimbului, comandă alte lucruri. Dimpotrivă, termenul profit desemnează numai o parte sau un raport între mărfuri, nu un articol

¹⁾ — nu poate exista o creștere sau o scădere a valorii numai sau a oricărui alt lucru. Pentru 1 A eu primesc astăzi 3 B, mâine 6 B, iar poimâine 2 B. Dar în toate aceste cazuri, valoarea lui A nu este nimic altceva decât cantitatea din B pe care pot s-o primesc în schimbul lui A. Înainte, ea era 3 B, acum este 6 B. Cum se poate spune atunci că valoarea lui A a crescut sau a scăzut? A exprimat în 3 B are altă valoare decât are A exprimat în 6 B sau în 2 B. Dar atunci acesta nu este unul și același A care în același timp a fost schimbat pe 3 sau 2 sau 6 B. Același A a fost schimbat în același timp întotdeauna pe aceeași cantitate de B. Numai având în vedere momente diferite în timp, s-ar putea spune că valoarea lui A s-a modificat. Dar A poate fi schimbat numai pe mărfuri „contemporane“ și numai faptul schimbului (nu simpla posibilitate a schimbului) cu alte mărfuri face ca A să devină o valoare. Numai „raportul de schimb“ real constituie valoarea lui, iar „raportul de schimb“ real poate, firește, să aibă loc numai pentru același A într-un schimb identic. — *Nota trad.*

²⁾ — creșterea sau scăderea, ceea ce este imposibil fără compararea valorii ei dintr-un moment cu cea dintr-un alt moment. — *Nota trad.*

care poate fi schimbat pe alte articole. Când ne întrebăm dacă salariul a crescut, ne întrebăm, de fapt, dacă o cantitate determinată de muncă se schimbă pe o cantitate mai mare de alte lucruri decât înainte“.

(Prin urmare, când grâul se scumpește, valoarea muncii scade, pentru că pe ea exchanged ¹⁾ mai puțin grâu; pe de altă parte, dacă concomitent se ieftinește cloth ²⁾, crește concomitent valoarea muncii, pentru că pe ea se schimbă mai mult cloth. Valoarea muncii a crescut și a scăzut în același timp, iar celelalte expresions of its value — in corn and cloth — are not identical, not equivalent ³⁾, deoarece valoarea ei crescută can not be equal ⁴⁾ cu valoarea ei scăzută.)

„Dar când ne întrebăm dacă profitul a crescut..., ne întrebăm... dacă raportul dintre câștigul capitaliștilor și capitalul investit este mai mare“ (p. 62, 63).

„Valoarea muncii nu depinde exclusiv de partea din produsul total care este dată muncitorilor în schimb pentru munca lor, ci și de productivitatea muncii“ (p. 63, 64).

„Teza că profitul trebuie să scadă dacă salariul crește este adevărată numai dacă creșterea lui se datorează creșterii forțelor productive ale muncii“ (p. 64).

„Dacă această forță productivă a muncii crește, cu alte cuvinte dacă aceeași muncă produce în același timp mai multe mărfuri, valoarea muncii poate să crească fără ca profitul să scadă, ba acesta din urmă poate chiar să crească“ (p. 66).

(Potrivit [acestei concepții], se poate spune despre oricare altă marfă că a rise in its value does not imply a fall in the value of the other commodity with which it exchanges, nay, may even imply a rise in value on the other side ⁵⁾. F.i. ⁶⁾ să presupunem că aceeași muncă care a produs înainte un cuarter de grâu produce acum 3 cuarteri. Acești 3 cuarteri have cost 1 l. as the one qr. did before. If 2 qrs. be now exchanged against one lb. the value of money has risen, because it is expressed in 2 qrs. instead of one. Thus the purchaser of corn gets a greater value for his money. But the seller who sells

¹⁾ — se schimbă. — *Nota trad.*

²⁾ — postavul. — *Nota trad.*

³⁾ — expresii ale valorii ei — în grâu și în postav — nu sînt identice, nu sînt echivalente. — *Nota trad.*

⁴⁾ — nu poate fi egală. — *Nota trad.*

⁵⁾ — o creștere a valorii ei nu trebuie să atragă după sine o scădere a valorii altei mărfi cu care ea este schimbată, ci poate să atragă după sine chiar o creștere a valorii celeilalte. — *Nota trad.*

⁶⁾ — De exemplu. — *Nota trad.*

for one lb., what has cost him only 2/3 gains 1/3. And thus the value of his corn has risen at the same time that the money price of corn has fallen ¹⁾).

[830] „Oricare ar fi produsul muncii a 6 muncitori, dacă el este egal cu 100, 200 sau 300 de cuarteri de grâu, atîta timp cît partea din produs care revine capitalistului reprezintă o pătrime, exprimată în bani, rămîne mereu aceeași“.

(And so would the 3/4 of the produce, accruing to the labourer, if estimated in labour ²⁾).

„Dacă produsul ar reprezenta 100 de cuarteri, atunci, dat fiind că 75 de cuarteri sînt dați la 6 muncitori, cei 25 de cuarteri care revin capitalistului ar comanda munca a 2 muncitori“.

(And that given to the labourers would command the labour of 6 men ³⁾).

„Dacă produsul ar reprezenta 300 de cuarteri, cei 6 muncitori ar primi 225 de cuarteri, iar cei 75 de cuarteri, care revin capitalistului, ar comanda, ca și înainte, munca a 2 muncitori, dar nu mai mult“.

(Tot așa would the 225 qrs. falling to the 6 men still command 6 men and no more.) (Why does the allmighty B[ai]ley then forbid R[icardo] to estimate the portion of the men, as well as that of the capitalist, in labour, and compare their mutual value as expressed, in labour ?) ⁴⁾.

„O creștere a părții din produs care revine capitalistului ar echivala cu o creștere a *valorii profitului* măsurată în muncă“.

(How can we speak of the *value of profits*, and an increase in their value, if „profits denotes... not an article which can

¹⁾ — costă acum 1 l. st., cît costa înainte un quarter. Dacă acum 2 cuarteri se schimbă pentru 1 l. st., atunci înseamnă că valoarea banilor a crescut, pentru că ea este exprimată în doi cuarteri în loc de unul. Astfel, cumpărătorul grîului primește în schimb banilor lui o valoare mai mare. Dar vânzătorul grîului, care vinde cu 1 l. st. ceea ce l-a costat numai 2/3 l. st., cîștigă 1/3 l. st. Și așa se face că valoarea grîului a crescut, în timp ce prețul în bani al grîului a scăzut. — *Nota trad.*

²⁾ — Și același lucru este posibil cu cele 3/4 din produs care revin muncitorului dacă ele sînt estimate în muncă. — *Nota trad.*

³⁾ — Iar cuarterii care revin muncitorilor ar comanda munca a 6 oameni. — *Nota trad.*

⁴⁾ — (cei 225 de cuarteri care revin celor 5 muncitori vor comanda numai 6 muncitori și nu mai mult.) (De ce atunci atotputernicul B[ai]ley vrea să-i interzică lui R[icardo] să măsoare prin muncă partea din produs care revine muncitorilor, precum și pe cea care revine capitalistului și să compare între ele valorile acestor produse exprimate în muncă ?). — *Nota trad.*

be exchanged against other articles“ (see before) and, consequently, denote no „value“ ? And on the other hand, is a rise in the *proportion* which went to the capitalist possible without a fall in the *proportion* that goes to the labourer ? ¹⁾

„sau, cu alte cuvinte, o creștere a capacității de a comanda munca“ (p. 69)..

(And is this *increase* in the power of the capitalist to appropriate foreign labour not exactly identical with the *decrease* in the power of the labourer to appropriate his own labour ?) ²⁾.

„Dacă teoriei cu privire la creșterea concomitentă a profitului și a valorii muncii i s-ar obiecta că *marfa produsă este singura sursă din care capitalistul și muncitorul își pot obține compensația* și că, de aceea, în mod necesar unul trebuie să piardă ceea ce celălalt cîștigă, răspunsul este limpede. Atîta timp cît produsul rămîne același, obiecția este, incontestabil, justă ; dar tot atît de incontestabil este că, dacă produsul se dublează, *partea din produs care revine fiecăruia poate să crească*, chiar dacă *partea proporțională din produs a unuia scade*, iar *a celuilalt crește*“ (l. c., p. 70).

(Totmai asta spune R[icardo] : [the] *proportion* of both cannot increase, and if the *portion* of the both increases, it cannot increase in the same proportion, as the otherwise portion and proportion would be identical. The proportion of the one cannot increase but by that of the other decreasing ³⁾. Și dacă domnul B[ai]ley numește *portion* of the labour „value“ of wages ⁴⁾, iar *proportion* value of „profits“, that the same commodity has 2 values for him, one in the hand of the labourer, and the other in the hand of the capitalist, is a nonsense of his own) ⁵⁾.

¹⁾ — Cum poate vorbi el despre *valoarea profitului* și despre o creștere a valorii lui dacă „profitul nu înseamnă... un articol care poate fi schimbat pe alte articole“ (vezi mai sus) și, în consecință, nu înseamnă „valoare“ ? Și, pe de altă parte, este oare posibilă o creștere a *proporției* care revine capitalistului fără o scădere a *proporției* care revine muncitorului ? — *Nota trad.*

²⁾ — Și această *creștere* a capacității capitalistului de a-și apropria muncă străină nu este întru totul identică cu *scăderea* capacității muncitorului de a-și apropria munca lui ? — *Nota trad.*

³⁾ — *Proporția* ambilor nu poate să crească concomitent, iar dacă *partea* ambilor crește, ea nu poate să crească în aceeași proporție, căci în acest caz *partea* și *proporția* ar fi identice. *Proporția* unuia poate să crească numai dacă scade *proporția celuilalt* ⁵⁶⁾. — *Nota trad.*

⁴⁾ — *partea* muncii, „valoarea“ salariului. — *Nota trad.*

⁵⁾ — *proporția* valoarea „profitului“, deci aceeași marfă are pentru el două valori, una în mîna muncitorului și alta în mîna capitalistului, aceasta este propria lui absurditate. — *Nota trad.*

„Atîta timp cît produsul rămîne același, obiecția este, incontestabil, justă; dar tot atît de incontestabil este că, dacă produsul se dublează, *partea* din produs care revine fiecăruia poate să crească, chiar dacă *partea proporțională* din produs a unuia scade, iar a celui-lalt crește. Dar tocmai creșterea *părții* din produs care revine muncitorului este aceea care constituie un *adaos* la valoarea muncii sale“

(because we here understand by *value* a certain quantity of articles ¹⁾);

„dar tocmai o creștere a *proporției* care revine capitalistului constituie o creștere a profitului“

(because we here understand by *value* the same articles not estimated by their quantity, but by the labour worked up in them) ²⁾.

„de aici“

(și anume din absurda dublă măsură: o dată articles, altă dată the value of those same articles ³⁾)

„rezultă clar că o scădere a *creșterii concomitente a ambelor* nu este nicidecum o absurditate“ (p. 70).

Acest raționament absurd, îndreptat împotriva lui Ric[ardo], se dovedește a fi cu totul [831] inutil, deoarece el afirmă doar că *value* a celor două shares ⁴⁾ trebuie să crească sau să scadă invers proporțional una cu cealaltă. Aceasta din cauză că B[ailey] repetă: *value* is the quantity of articles exchanged for an article ⁵⁾. În cazul profitului, el ar fi ajuns inevitabil în impas, deoarece aici valoarea capitalului este comparată cu valoarea produsului. De aceea el caută o ieșire, înțelegînd aici prin *valoare* value of an article estimated in labour (în maniera lui Malthus).

„Valoarea este un raport între mărfuri *contemporane*, căci numai astfel de mărfuri pot fi schimbate unele cu altele; cînd comparăm valoarea unei mărfi într-un timp cu valoarea ei în alt timp, aceasta nu este decît o comparare a raportului în care ea se afla, în aceste timpuri diferite, cu oricare altă marfă“ (l. c., p. 72).

¹⁾ — căci prin *valoare* noi înțelegem o anumită cantitate de *artiole*. — *Nota trad.*

²⁾ — căci prin *valoare* noi înțelegem aceleași articole estimate nu după cantitatea lor, ci după munca investită în ele. — *Nota trad.*

³⁾ — valoarea acelorași articole. — *Nota trad.*

⁴⁾ — părți. — *Nota trad.*

⁵⁾ — *valoarea* este cantitatea de articole date în schimbul unui articol. — *Nota trad.*

De aceea, după cum am spus, neither rise nor fall [of] value ¹⁾, deoarece aceasta înseamnă always comparing the value of a commodity at one time with its value at another ²⁾. O marfă nu poate fi vîndută nici sub, nici [peste] valoarea ei, deoarece valoarea ei este aceea la care ea este vîndută. Value și prix courant ³⁾ sînt identice. În fond, nu se poate vorbi nici despre „*contemporary commodities*“ ⁴⁾, nici despre *present* values, ci only on past ones ⁵⁾. Care este valoarea of 1 qr. of wheat? ⁶⁾ 1 l. st., cu care a fost vîndut ieri. Căci its value is only what is got in exchange for it, and as long as it is not exchanged, its „relation to money“ is only imaginary ⁷⁾. Dar, de îndată ce exchange is past ⁸⁾, noi avem în loc de un cuarter de grîu 1 l. st. și nu mai putem vorbi despre valoarea acestui cuarter de grîu. Vorbînd despre compararea valorilor în diferite perioade, B[ailey] are în vedere numai cercetările savante cu privire la valoarea diferită a mărfurilor, de pildă, în secolele al XVIII-lea și al XVI-lea, unde dificultatea provine din faptul că the same monetary expression of value — owing to the vicissitudes in the value of money itself — denotes [in different times] different values ⁹⁾. Aici dificultatea este de a reduce money price in value ¹⁰⁾. Dobitocul! Oare în procesul de circulație sau în procesul de reproducție a capitalului comparing the value on one period to that of another an operation upon which production itself is based? ¹¹⁾

Domnul B[ailey] nu înțelege absolut deloc ce înseamnă a determina valoarea mărfurilor prin timpul de muncă sau prin value of labour ¹²⁾. El nu înțelege absolut deloc diferența.

¹⁾ — nu are loc nici o creștere și nici o scădere a valorii. — *Nota trad.*

²⁾ — întotdeauna compararea valorii unei mărfi la o anumită dată cu valoarea ei la o altă dată. — *Nota trad.*

³⁾ — Valoarea și prețul de piață. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „mărfuri *contemporane*“. — *Nota trad.*

⁵⁾ — valori prezente, ci numai despre valori trecute. — *Nota trad.*

⁶⁾ — unui cuarter de grîu. — *Nota trad.*

⁷⁾ — valoarea lui este numai ceea ce s-a obținut în schimbul lui și, atîta timp cît el nu este schimbat, „raportul lui față de bani“ este doar imaginar. — *Nota trad.*

⁸⁾ — schimbul a avut loc. — *Nota trad.*

⁹⁾ — aceeași expresie în bani a valorii — ca urmare a schimburilor intervenite în valoarea banilor — înseamnă, [în timpuri diferite], valori diferite. — *Nota trad.*

¹⁰⁾ — prețul în bani la valoare. — *Nota trad.*

¹¹⁾ — compararea valorii dintr-o perioadă cu cea din altă perioadă nu constituie o operație pe care se bazează însăși producția? — *Nota trad.*

¹²⁾ — valoarea muncii. — *Nota trad.*

„Rog să nu se înțeleagă că aş afirma că valorile mărfurilor se raportează unele la altele așa cum se raportează cantitățile de muncă necesare pentru producerea lor, sau că valorile mărfurilor se raportează unele la altele așa cum se raportează valorile muncii. Eu afirm numai că, dacă prima este justă, ultima nu poate fi greșită“ (l. c., p. 92).

A determina valoarea mărfurilor prin valoarea unei mărfi (și dacă mărfurile sînt determinate de „value of labour“, ele sînt determinate de altă marfă; value of labour presupune munca ca marfă), sau a o determina printr-un al treilea element care nu are valoare și nu este marfă, ci substanța valorii și primul care face ca produsele să devină marfă — aceasta este pentru B[ailey] unul și același lucru. În primul caz este vorba de o măsură a valorilor mărfurilor, adică, în fact ¹⁾, de bani, de o marfă în care celelalte mărfuri își exprimă valoarea. Pentru ca acest lucru să fie cu putință, valorile mărfurilor trebuie să fie deja presupuse. Atît marfa care măsoară, cît și mărfurile măsurate trebuie să fie deja identice cu o a treia. În celălalt caz, dimpotrivă, mai întîi este stabilită această identitate, care, ulterior, își găsește un expression in price, money price or other price ²⁾.

B[ailey] identifică „măsura invariabilă a valorilor“ cu căutarea unei măsurii imanente a valorilor, adică cu însuși conceptul de valoare. Atîta timp cît aceste două lucruri sînt confundate, căutarea unei „măsurii invariabile a valorilor“ este dictată de instinctul rațiunii. Variabilitatea este tocmai trăsătura caracteristică a valorii. „Invariabilul“ exprimă faptul că măsura imanentă a valorilor nu poate fi ea însăși, la rîndul ei, marfă, valoare, ci, dimpotrivă, ceva care constituie valoarea și care este, de aceea, și măsura imanentă a valorii. B[ailey] demonstrează [823] că valorile mărfurilor pot găsi a monetary expression ³⁾, că, dacă raportul valoric al mărfurilor este dat, toate mărfurile își pot exprima valoarea într-o marfă, chiar dacă aceasta din urmă își schimbă valoarea. Această marfă rămîne, totuși, mereu aceeași pentru celelalte mărfuri în același timp, căci ea se schimbă simultan ⁴⁾ în raport cu toate. De aici, el conchide că nu este nevoie de nici un raport valoric al mărfurilor și nici nu trebuie căutat un astfel de raport. Dat fiind că el găsește că un astfel de raport este repre-

¹⁾ — de fapt — *Nota trad.*

²⁾ — o expresie în preț, în prețul în bani sau în alt preț. — *Nota trad.*

³⁾ — expresie în bani. — *Nota trad.*

⁴⁾ — simultan. — *Nota trad.*

zentat în monetary expression, el nu mai consideră necesar să „înțeleagă“ în virtutea cărui fapt este posibilă această expresie, cum este ea determinată și ce exprimă ea de fapt.

Cele spuse sînt, în genere, valabile atît împotriva lui [Bailey], cît și împotriva lui Malthus, întrucît [Bailey] consideră că, dacă se face din quantity of labour or value of labour ¹⁾ o măsură a valorii, atunci ar fi vorba de una și aceeași problemă, de una și aceeași sferă. În ultimul caz sînt deja presupuse valorile a căror măsură este căutată, este deja presupusă măsura exterioară [a acestora], expresia ca valoare [a acestora]. În primul caz se cercetează geneza și natura imanentă a valorii înseși. În cel de al doilea — dezvoltarea mărfii în bani, sau forma pe care o capătă valoarea de schimb în procesul de schimb al mărfurilor. În primul caz se are în vedere valoarea, independent de această expresie, valoare care, dimpotrivă, constituie premisa acestei expresii. B[ailey], ca și ceilalți dobitoci, a considerat că a determina valoarea mărfurilor înseamnă a găsi expresia lor în bani, an external measure of their values ²⁾. Dar ceilalți dobitoci, călăuzindu-se după instinctul rațiunii, spun că această măsură trebuie să aibă în acest caz o valoare invariabilă, adică să stea în fact ea însăși în afara categoriei valoare. [Bailey] spune însă că aici nici nu mai trebuie să se aibă în vedere altceva, deoarece expresia valorii există deja în practică și că însăși această expresie are și poate avea o valoare variabilă fără să-și prejudicieze funcția.

Între altele, el însuși ne-a spus mai sus că 100, sau 200, sau 300 de cuarteri de grîu pot fi produsul muncii a 6 oameni, adică produsul aceleiași cantități de muncă, în timp ce la el „value of labour“ only means [the] aliquot part ³⁾ pe care acești 6 oameni o primesc din cei 100, 200, 300 de cuarteri. Această parte poate fi de 50, 60, 70 de cuarteri per om ⁵⁷⁾. Așadar, quantity of labour și value of that same quantity of labour ⁴⁾ sînt, după el, expressions ⁵⁾ foarte diferite. Și cum ar putea fi ele aceleași, indiferent dacă valoarea ar fi exprimată în prima din ele, sau în a doua, care se deosebește în mod esențial de prima? Dacă aceeași muncă care [a dat] înainte 3 cuarteri de grîu dă acum 1 quarter, în timp ce aceeași muncă,

¹⁾ — cantitatea de muncă sau valoarea muncii. — *Nota trad.*

²⁾ — o măsură exterioară a valorii lor. — *Nota trad.*

³⁾ — „valoarea muncii“ înseamnă numai partea alicotă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — cantitatea de muncă și valoarea aceleiași cantități de muncă. — *Nota trad.*

⁵⁾ — expresii. — *Nota trad.*

care a dat înainte 20 de coți de pînză (sau 3 cuartermi de grîu) dă acum, ca și înainte, 20 de coți de pînză, atunci, apreciindu-se după timpul de muncă, 1 cuarter de grîu ar fi [acum] egal cu 20 de coți de pînză, sau 20 de coți de pînză ar fi egali cu 1 cuarter de grîu, iar 3 cuartermi de grîu ar fi egali cu 60 de coți de pînză, în loc de 20. Valorile cuartermului de grîu și ale cotului de pînză s-ar fi schimbat, așadar, relatively ¹⁾. Dar ele nu s-ar fi schimbat, nicidecum, după „value of labour“, deoarece 1 cuarter de grîu și 20 de coți de pînză sînt acum, ca și înainte, aceleași valori de întrebuințare. Și este posibil ca 1 cuarter de grîu să nu comande acum o cantitate de muncă mai mare decît înainte.

Dacă considerăm marfa singulară, atunci afirmația lui B[ailey] nu are absolut nici un sens. Dacă timpul de muncă necesar pentru producerea cizmei se reduce cu o zecime, atunci se micșorează și valoarea cizmei cu o zecime și *comparativ*, expressed in all other commodities, when the labour required for their production has remained the same or has not decreased at the same rate ²⁾. Cu toate acestea, valoarea muncii, de pildă salariul zilnic în atelierile de cizmărie, ca și în toate celelalte industrii, poate să fi rămas neschimbat sau chiar să fi crescut. În cizma singulară este cuprinsă mai puțină muncă, deci și mai puțină muncă plătită. Dar cînd se vorbește despre *valoarea muncii*, nu se are în vedere că [pentru] o oră de muncă, pentru o cantitate mai mică de muncă, se plătește mai puțin decît [pentru] o cantitate mai mare. Afirmația lui B[ailey] ar putea avea un sens numai dacă ar fi raportată la produsul total al capitalului. Să admitem că 200 de cizme ar fi produsul aceluiași capital (și al aceleiași munci) care înainte producea 100 de cizme. În acest caz, valoarea celor 200 de cizme ar fi aceeași cu cea a 100 de cizme. Și atunci s-ar putea spune că cele 200 de cizme se raportează la 1 000 de coți de pînză (să zicem că acestea ar fi produsul unui capital de 200 l. st.), ca valoarea muncii puse în mișcare de cele două capitaluri. În ce sens? Oare în sensul în care acest lucru ar fi putut fi spus și despre [833] raportul dintre cizma singulară și cotul de pînză?

¹⁾ — relativ. — *Nota trad.*

²⁾ — exprimat în toate celelalte mărfuri, atunci cînd munca necesară pentru producerea lor a rămas aceeași sau nu a scăzut în aceeași măsură. — *Nota trad.*

Valoarea muncii este partea din timpul de muncă care este cuprinsă într-o marfă și pe care muncitorul și-o apropriează; ea este partea din produs în care este întruhipat timpul de muncă care aparține muncitorului. Dacă, prin urmare, întreaga valoare a unei mărfi se descompune în timp de muncă plătit și în timp de muncă neplătit și dacă raportul dintre timpul de muncă neplătit și cel plătit este același, cu alte cuvinte dacă plusvaloarea constituie în toate mărfurile aceeași proporție din valoarea totală, atunci este limpede că, dacă mărfurile se raportează unele la altele ca și cantitățile de muncă totală cuprinse în ele, ele trebuie să se raporteze unele la altele și ca părți alicote ale acestor cantități de muncă totală, deci și ca timpul de muncă plătit dintr-o marfă la timpul de muncă plătit din altă marfă.

$M : M' = Tmt$ (timpul de muncă total [materializat în M] : Tmt' (timpul de muncă total [materializat în M'])).

$$\frac{Tmt}{x} = \text{timpul de muncă plătit în } M, \text{ și } \frac{Tmt'}{x} =$$

= timpul de muncă plătit în M' , deoarece se presupune că în ambele mărfuri timpul de muncă plătit constituie aceeași parte alicotă a timpului de muncă total.

$$M : M' = Tmt : Tmt'.$$

$$Tmt : Tmt' = \frac{Tmt}{x} : \frac{Tmt'}{x},$$

$$\text{și } M : M' = \frac{Tmt}{x} : \frac{Tmt'}{x}$$

sau mărfurile se raportează unele la altele ca *timpurile de muncă plătite cuprinse în ele*, adică ca values of labour contained in them ¹⁾.

Dar în cazul acesta, value of labour nu este determinată așa cum vrea B[ailey], ci este determinată ea însăși prin timpul de muncă.

Mai departe, făcînd abstracție de transformarea valorilor în prețuri de producție și analizînd numai valorile, capitalurile constau din diferite aliquot parts of variable and constant

¹⁾ — valorile muncii cuprinse în ele. — *Nota trad.*

capitals. Hence, as far as values are considered, the surplus values are not equal or the paid labour is not an equal aliquot part of the total labour advanced ¹⁾.

În genere, wages ²⁾ — sau values of labour — ar fi aici indicii ale values of commodities ³⁾, nu ca values, nu în măsura în care wages cresc sau scad, ci în măsura în care *cantitatea de muncă plătită* cuprinsă într-o marfă și reprezentată în salarii ar fi un indiciiu al *cantității totale* de muncă cuprinsă într-o marfă relativă.

Într-un cuvânt, problema ar fi următoarea: dacă valorile mărfurilor se raportează unele la altele ca $T_m : T_m'$ (cantitățile de timp de muncă cuprinse în ele), se raportează și ca $\frac{T_m}{x} : \frac{T_m'}{x}$, (cantitățile de timp de muncă plătită cuprinse în ele), *dacă* proporția dintre timpul de muncă plătit și timpul de muncă neplătit ar fi în toate mărfurile aceeași, deci dacă timpul de muncă plătit ar fi întotdeauna egal cu timpul de muncă total, oricare ar fi el, împărțit la x . Dar acest „dacă” nu corespunde realității. Presupunînd chiar că muncitorii din diferite ramuri muncesc un timp de muncă suplimentar egal, raportul dintre timpul de muncă plătit și cel folosit este, totuși, diferit în diferitele ramuri pentru că raportul dintre *immediate labour employed* ⁴⁾ și *accumulated labour employed* ⁵⁾ este și el diferit. De exemplu, $V^{50} + C^{50}$ și $V^{10} + C^{90}$. În ambele cazuri, timpul de muncă neplătit = 1/10. În prima marfă ar fi 105, în cea de-a doua — 101. Timpul de muncă plătit ar fi în primul caz egal cu 1/2 din munca avansată, iar în al doilea caz — numai cu 1/10.

[834] Bailey spune :

„Dacă mărfurile se raportează unele la altele ca și cantitățile de muncă care le produc, ele trebuie să se raporteze unele la altele și ca valorile acestei munci, căci contrariul ar presupune în mod necesar că două mărfuri A și B pot fi egale ca valoare, deși valoarea muncii folosite în una din ele ar fi mai mare sau mai mică decît cea folosită în cealaltă, sau că A și B pot fi inegale ca valoare, deși munca folosită pentru fiecare din ele ar fi egală ca valoare. Dar această *diferență în*

¹⁾ — părți alicote de capital variabil și capital constant. De aceea, în măsura în care se iau în considerație valorile, plusvalorile nu sînt egale sau munca plătită nu este o parte alicotă egală a muncii totale avansate. — *Nota trad.*

²⁾ — salariile. — *Nota trad.*

³⁾ — valorilor mărfurilor. — *Nota trad.*

⁴⁾ — *munca nemijlocită* folosită. — *Nota trad.*

⁵⁾ — munca acumulată folosită. — *Nota trad.*

valoare a două mărfuri produse de o muncă de o valoare egală ar fi incompatibilă cu *egalitatea recunoscută a profiturilor*, pe care domnul Ricardo, împreună cu alți autori, o recunoaște” (l. c., p. 79, 80).

În ultima frază, Bailey dibuiește fără să vrea o obiecție justă la adresa lui Ric[ardo], care identifică direct profitul cu surplus value și values cu cost-prices. Formulată just, această obiecție este următoarea: dacă mărfurile se vînd la *valorile lor*, ele dau *profituri inegale*, deoarece atunci profitul este egal cu plusvaloarea care este cuprinsă în ele. Așa este just. Nu este vorba de a combate teoria valorii, ci a blunder of ¹⁾ Ricardo în aplicarea acestei teorii.

Dar cît de departe era B[ailey] în pasajul citat mai sus de înțelegerea justă a problemei reiese din următoarea frază :

„Ric[ardo] consideră, dimpotrivă, că valoarea muncii poate să crească sau să scadă fără să influențeze valoarea mărfii. Această afirmație se deosebește, evident, foarte mult de prima și justetea ei depinde efectiv de falsitatea celeilalte sau de afirmația contrară” (l. c., p. 81).

Dobitocul a spus singur că rezultatul aceleiași munci poate să fie 100, 200, sau 300 de cuarteri de grîu. Aceasta determină raportul dintre cuarterul de grîu și celelalte mărfuri, indiferent cum ar varia valoarea muncii, cu alte cuvinte, indiferent cît din 100, 200 sau 300 de cuarteri pot reveni muncitorului. Dobitocul ar fi fost cît de cît consecvent dacă ar fi spus: values of labour pot să crească sau scadă, și totuși values of commodities se raportează unele la altele ca și values of labour, deoarece, potrivit unei premise greșite, creșterea sau scăderea of wages being general, and the value of wages being always the same *proportionate part* of the whole quantity of labour employed ²⁾.

[γ] *Confuzia pe care o face Bailey între valoare și profit*

„Posibilitatea de a exprima valoarea mărfurilor nu are nici o legătură cu *statornicia valorilor lor*”

{Indeed, not ! but it has much to do with first finding the value, before expressing it ; finding in what way the values

¹⁾ — o greșeală a lui. — *Nota trad.*

²⁾ — salariului este generală, iar valoarea salariului este întotdeauna *aceeași ca parte proporțională* din cantitatea totală de muncă folosită. — *Nota trad.*

in use, so different from each other, fall under the common category and denomination of *values*, so that the value of the one may be expressed in the other ¹⁾},

„nici în comparație unele cu altele, nici cu mijlocul de schimb folosit. După cum nu are nici o legătură nici posibilitatea de a compara între ele aceste *expresii ale valorii*“.

{If the value of different commodities are expressed in the same third commodity, however variable its value may be, it is of course very easy to compare these *expressions*, already possessed of a common denomination ²⁾.}

„Dacă A valorează 4B sau 6B“

(the difficulty consist in equalising A with any portion of B : and this is only possible if there exists a common unity for A and B, or if A and B are different representations of the same unity. If all commodities are to be expressed in gold, money, the difficulty remains the same. There must be a common unity between the gold and each of the other commodities ³⁾)

„și dacă C valorează 8B sau 12B, — acestea sînt împrejurări care nu fac nici o deosebire în *posibilitatea de a exprima valoarea* lui A și C în B și, desigur, nici o deosebire în *posibilitatea de a compara* între ele valoarea lui A și valoarea lui C dacă acestea sînt exprimate într-o a treia marfă, B“ (p. 104, 105).

But how to *express* A in B or C ? A, B, C must all be considered as something different from what they are as things, products, values in use, to *express* „them“ in each other, or, what comes to the same unity. Thing to treat them as equivalent expressions of the same unity. $A = 4B$. Then the value

¹⁾ — Ce-i drept, nu are, dar ea are o legătură cu aflarea valorii înainte ca aceasta să-și fi găsit o expresie, cu aflarea căii pe care valorile de întrebuintare, care sînt atît de diferite unele de altele, se încadrează în aceeași categorie, în aceeași denumire de *valori*, în așa fel încît valoarea unui lucru să poată fi exprimată în altul. — *Nota trad.*

²⁾ — Dacă valoarea diferitelor mărfuri este exprimată în aceeași a treia marfă, oricît de variabilă ar fi valoarea acesteia, este, firește, foarte ușor de a compara între ele aceste *expresii*, care au deja o denumire comună. — *Nota trad.*

³⁾ — dificultatea constă în a egaliza A cu o cantitate din B, și acest lucru este posibil numai dacă există o unitate comună pentru A și B sau dacă A și B sînt înfățișări diferite ale aceleiași unități. Dacă toate mărfurile își pot găsi expresia în aur, în bani, dificultatea rămîne aceeași. Trebuie să existe o unitate între aur și toate celelalte mărfuri. — *Nota trad.*

of A is *expressed* in 4B, and the value of 4B in A, so that both sides express the same. They are equivalents. They are both *equal* expressions of value. It would be the same if they were unequal ones or $A > 4B$, $A < 4B$. In all these cases they are as far [835] as they are values, only different or equal in quantity, but always quantities of the same quality. The difficulty is to find this quality ¹⁾.

„Condiția necesară în procesul de măsurare a valorii este de a aduce mărfurile care trebuie măsurate la un *numitor comun*“

{de exemplu, pentru a compara un triunghi cu toate celelalte poligoane nu trebuie decît să le transformi pe acestea din urmă în triunghiuri, to express them in triangles. But to do this the Δ and the polygon are in fact supposed as *identities*, different figurations of the same — space ²⁾},

„ceea ce se poate face cu aceeași ușurință în orice moment ; sau, mai exact, ceea ce există deja într-o formă finită, deoarece în practică sînt înregistrate tocmai *prețurile* mărfurilor, adică raportul lor valoric față de bani“ (l. c., p. 112).

„A *măsura* valoarea este același lucru cu a o *exprima*“ (l. c., p. 152).

Aici, individul ne apare în toată splendoarea. Noi găsim values măsurate, exprimate în prices. Putem, așadar, să nu știm [spune Bailey] ce anume este valoarea. Dezvoltarea măsurii valorilor în bani și, mai departe, dezvoltarea banilor ca etalon al prețurilor sînt confundate de el cu descoperirea *conceptului de valoare* în dezvoltarea ei ca măsură imantată a mărfurilor în cadrul schimbului. De aceea, el are dreptate cînd afirmă că acești bani nu trebuie să fie o marfă cu o

¹⁾ — Dar cum poate fi *exprimat* A în B sau C ? Mărfurile A, B și C trebuie considerate ca ceva diferit de ceea ce sînt ele ca lucruri, produse, valori de întrebuintare, chiar dacă „ele“ sînt *exprimate* unele în altele, sau, ceea ce înseamnă același lucru, chiar dacă sînt tratate ca expresii echivalente ale aceleiași unități. $A = 4B$; așadar, valoarea lui A este *exprimată* în 4B, iar valoarea 4B este exprimată în așa fel încît amîndouă părțile exprimă același lucru. Ele sînt echivalente, ele sînt expresii inegale, dacă $A > 4B$ sau $A < 4B$. În toate aceste cazuri, ele sînt, în măsura în care sînt valori, diferite sau egale numai sub raport cantitativ, dar întotdeauna cantități ale uneia și aceleiași calități. Dificultatea este de a găsi această calitate. — *Nota trad.*

²⁾ — să le exprimi în triunghiuri. Dar pentru a face acest lucru, triunghiul și poligonul trebuie să fie presupuse a fi *identități*, expresii diferite ale aceluiași — spațiului. — *Nota trad.*

valoare invariabilă ; de aici, el trage însă concluzia că nu este necesară o determinare a valorii independentă, distinctă de marfa însăși.

De îndată ce valoarea mărfurilor este dată ca unitate comună, măsurarea valorii lor relative coincide cu exprimarea acestei valori. Dar noi nu obținem *expresia* atîta timp cit nu descoperim unitatea, care e diferită de existența nemijlocită a mărfurilor.

Iată chiar exemplul dat de el ¹⁾ : Distance between A and B. To speak of their distance they are already supposed as being both points (or lines) of space. Being commuted in points, and points of the same line, their distance may be expressed in inches, or feet etc. The unity of the two commodities A and B is, at the first view, their exchangeability. They are „exchangeable“ objects. As „exchangeable“ objects they are magnitudes of the same denomination. But this „their“ existence as an „exchangeable“ object must be different from their existence as values in use. What is it ? ²⁾.

Banii sînt ei înșiși *expresia* valorii, o presupun. Ca etalon al prețurilor, banii, la rîndul lor, presupun transformarea (teoretică) a mărfii în bani. Dacă valorile tuturor mărfurilor sînt prezentate ca prețuri în bani, atunci eu pot să le compar ; de fapt, ele sînt deja comparate. Dar pentru a prezenta valorile ca prețuri, valoarea mărfurilor trebuie să se fi prezentat în prealabil ca bani. Banii reprezintă doar forma în care valoarea mărfurilor apare în procesul circulației. Cum pot eu însă să exprim x cotton ³⁾ în y bani ? Această întrebare se reduce însă la următoarele : cum pot eu în genere să exprim o marfă în altă marfă, sau să prezint mărfurile ca echivalente ? Răspunsul îl dă numai analiza valorii, independent de expresia pe care o găsește o marfă în altă marfă.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 14—15. — *Nota red.*

²⁾ — Distanța dintre A și B. A vorbi de distanța dintre ele trebuie în orice caz să se presupună că ambele puncte (sau linii) se află în spațiu. Atunci cînd ele sînt transformate în puncte și puncte ale aceleiași linii, distanța dintre ele poate fi exprimată în toli, picioare etc. Unitatea celor două mărfuri A și B este — la prima vedere — posibilitatea lor de a fi schimbate. Ele sînt obiecte „care se pot schimba“. În calitate de obiecte „care se pot schimba“, ele sînt mărimi purtînd aceeași denumire. Dar această existență „a lor“ ca obiecte „care se pot schimba“ trebuie să fie diferită de existența lor ca valori de întrebuintare. Ce este aceasta ? — *Nota trad.*

³⁾ — bumbac. — *Nota trad.*

„Este o eroare a considera... că poate să existe un raport valoric între mărfuri aparținînd unor perioade diferite, ceea ce, prin însăși firea lucrurilor, este imposibil ; și dacă nu există nici un raport, atunci el nici nu poate fi măsurat“ (p. 113).

Aceeași aberație ca mai sus ¹⁾. Cînd banii funcționează deja ca mijloc de plată, exists „the relations of value between commodities at different periods“ ²⁾. Întregul proces al circulației este compararea permanentă of values between commodities at different periods.

„Dacă ei“ (banii) „nu sînt un bun mijloc de comparare a mărfurilor în perioade diferite...“, atunci înseamnă că ei nu pot să îndeplinească o funcție într-un caz în care ei nu au de îndeplinit nici o funcție“ (p. 118).

Ca mijloc de plată și tezaur, banii trebuie să îndeplinească această funcție.

De fapt, secretul întregii absurdități, care oozes aut in the following phrase ³⁾, copiată pur și simplu după „*verbal observer*“, îmi întărește convingerea că B[ailey] a făcut uz, ca plagiator, de „*verbal observations*“, pe care le-a trecut cu atîta grijă sub tăcere :

[836] „Avuția este un atribut al omului, valoarea este un atribut al mărfurilor. Bogat este un om sau o comunitate ; valoroasă este o perlă sau un diamant“ (p. 165).

A pearl or a diamond is valuable as a pearl or a diamond, that is by their qualities as values in use for men, that is as — *riches*. But there is nothing in a pearl or a diamond by which a relation of exchange between them is given ⁴⁾ etc.

B[ailey] devine deodată un filozof profund :

„Există o deosebire între munca considerată *cauză* și *măsură*, în general între *cauza* și *măsura* valorii“ (p. 170 sqq.).

Există, de fapt, o deosebire foarte mare (pe care însă o trece cu vederea B[ailey]) între „*measure*“ ⁵⁾ (în sensul de bani)

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 158—160 și 165. — *Nota red.*

²⁾ — există „raporturi valorice între mărfuri aparținînd unor perioade diferite“. — *Nota trad.*

³⁾ — iese la iveală în următoarea frază. — *Nota trad.*

⁴⁾ — O perlă sau un diamant au valoare ca *perlă* sau ca *diamant*, adică în virtutea calităților lor ca valori de întrebuintare pentru oameni — respectiv ca *avuție*. Dar perla sau diamantul nu conțin nimic care să determine o relație de schimb între ele. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „*măsura*“. — *Nota trad.*

și „cause of value“¹⁾. „Cause“ of value transformă valorile de întrebuințare în *value*. Măsura exterioară a valorii presupune deja existența *valorii*. Aurul, de pildă, poate să măsoare *value of cotton*²⁾ numai dacă aurul și bumbacul, ca *value*, posedă o *unitate* diferită de ambele. „Cause“ of value este substanța valorii și de aceea și măsura ei imanentă.

„Toate împrejurările... care, mijlocit sau nemijlocit, exercită o anumită influență asupra conștiinței oamenilor în cadrul schimbului de mărfuri pot fi considerate cauze ale valorii“ (p. 182, 183).

Aceasta nu înseamnă, de fapt, decît următoarele: *Cauza* valorii unei mărfi sau a echivalenței dintre două mărfuri o constituie împrejurările care-l determină pe vânzător sau chiar pe cumpărător să considere ceva drept valoare sau echivalent al unei mărfi. „Împrejurările“ care determină valoarea unei mărfi nu sînt nicidecum mai mult recunoscute datorită faptului că sînt calificate drept împrejurări care influențează „the mind“³⁾ a participanților la schimb și care, ca astfel de împrejurări, zac și în conștiința (sau poate nu, sau poate sînt reprezentate deformat) a participanților la schimb.

Aceleași împrejurări (independente de mind, deși o influențează) care-i constrîng pe producători să-și vîndă produsele ca *mărfuri* — împrejurări care deosebesc o formă a producției sociale de alta — conferă produselor lor (chiar și pentru conștiința lor) o valoare de schimb independentă de valoarea de întrebuințare. Conștiința lor poate să nu știe ce determină în fapt valoarea produselor lor, sau pentru ea poate să nici nu existe ceea ce face din aceste produse ale lor valori. Ei sînt în relații care le determină conștiința fără a fi obligați să știe acest lucru. Fiecare poate să folosească banii ca bani fără să știe ce anume sînt banii. Categoriile economice se reflectă în conștiință într-un mod foarte deformat. [Bailey] deplasează problema în domeniul conștiinței, deoarece cu teoria nu poate merge mai departe.

În loc să spună ce înțelege el prin „valoare“ (sau prin „cause of value“), B[ailey] ne spune că ea este ceea ce își reprezintă cumpărătorul și vânzătorul în actul schimbului.

De fapt, la baza acestei fraze, care se vrea filozofică, stau următoarele:

1) — „cauza valorii“. — *Nota trad.*

2) — valoarea bumbacului. — *Nota trad.*

3) — „conștiința“. — *Nota trad.*

1. Le prix courant¹⁾ este determinat de diferite împrejurări care se exprimă în raportul dintre cerere și ofertă, și ca atare influences „the mind“ of the operators on the market²⁾. Foarte importantă descoperire!

2. *La transformarea valorilor mărfurilor în prețuri de cost* se au în vedere „diferite circumstances“³⁾, care, ca „baze pentru compensație“, exercită influență on the mind⁴⁾ sau i se înfățișează ca atare. Toate aceste baze pentru compensație exercită însă influență numai asupra conștiinței capitalistului în calitate sa de capitalist și decurg din însăși natura producției capitaliste, și nu din concepția subiectivă a cumpărătorului și vânzătorului. În capetele lor, ele există, dimpotrivă, ca „adevăruri eterne“ de la sine înțelese.

Ca și predecesorii săi, B[ailey] catches at⁵⁾ de confuzia pe care o face Ric[ardo] între values și cost prices in order to prove that value is not determined by labour, because cost prices are deviations from values⁶⁾. Acest lucru este absolut just în comparație cu identificarea pe care o face Ric[ardo], dar nu în comparație cu problema însăși.

În legătură cu aceasta, B[ailey] citează, în primul rînd, ceea ce spune însuși Ric[ardo] despre change in the relative values of [837] commodities, in consequence of a rise in the value of labour⁷⁾. El citează mai departe „influența timpului“ (deosebirea în timpul de producție, fără prelungirea timpului de muncă), același caz pentru care și-a făcut scrupule Mill⁸⁾. Adevărata contradicție *generală* — the very existence of an *average rate* of profit, despite the different composition of capital, its different times of circulations⁹⁾ etc. —, el nu o sesizează. El nu face decît să repete formele singulare în care

1) — Prețul de piață. — *Nota trad.*

2) — influențează „conștiința“ celor care fac tranzacții pe piață. — *Nota trad.*

3) — împrejurări. — *Nota trad.*

4) — asupra conștiinței. — *Nota trad.*

5) — se agață. — *Nota trad.*

6) — valori și prețurile de cost pentru a demonstra că valoarea nu este determinată de muncă, deoarece prețurile de cost se abat de la valori. — *Nota trad.*

7) — schimbarea valorilor relative ale mărfurilor ca urmare a unei creșteri a valorii muncii. — *Nota trad.*

8) Vezi volumul de față, p. 86—88. — *Nota red.*

9) — însăși existența unei *rate medii a profitului*, în pofida compoziției diferite a capitalului, a timpurilor lui de circulație diferite. — *Nota trad.*

apare contradicția care i-a preocupat deja pe Ric[ardo] și pe urmașii lui. Aici, el este deci un simplu imitator : el nu duce critica nici cu un pas mai departe.

În continuare, el relevă : cheltuielile de producție constituie principala cauză of „value“, deci principalul element al valorii. El relevă însă în mod just — ceea ce au făcut deja [alți autori] de după Ric[ardo] — că însuși conceptul de *cheltuieli de producție* are accepție diferită. El însuși se declară, în ultimă instanță, de acord cu Torrens, că valorile sînt determinate de capitalul avansat, ceea ce este just pentru cost-prices, dar absurd dacă acesta nu este dedus din valoare, adică dacă *valoarea mărfurilor* urmează să fie dedusă dintr-un raport mai dezvoltat, din valoarea capitalului, și nu invers.

Ultima sa obiecție este aceasta : valorile mărfurilor nu pot fi măsurate prin timpul de muncă dacă timpul de muncă dintr-o ramură de activitate nu este egal cu timpul de muncă din altă ramură de activitate, astfel încît aceeași marfă în care se întruchipează, de pildă, 12 ore de muncă efectuate de un inginer să aibă o valoare de două ori mai mare decît marfa în care se întruchipează 12 ore de muncă efectuate de un field labourer ¹⁾. Aceasta înseamnă : o zi de muncă simplă, de exemplu, nu este măsură a valorii dacă există alte zile de muncă care se raportează ca composite days to the days of simple labour ²⁾. Ric[ardo] a demonstrat că acest fapt nu împiedică măsurarea mărfurilor prin timpul de muncă dacă raportul dintre simple and composite labour ³⁾ este dat ⁵⁸. El a omis, ce-i drept, să arate cum se dezvoltă și cum se determină acest raport. Aceasta se referă la tratarea *salariului* și se reduce, în ultimă instanță, la *valoarea diferită a capacității de muncă* înseși, adică la cheltuielile ei de producție diferite (determinate de timpul de muncă).

Frazele în care B[ailey] exprimă cele de mai sus sînt următoarele :

„Nimeni nu contestă, de fapt, că *cheltuielile de producție* constituie cea mai importantă condiție, care determină cantitatea în care se schimbă mărfurile din această categorie“ (în care nu există monopoly ⁴⁾ și în care este posibilă an increase prin increase of industry ⁵⁾), „dar cei

¹⁾ — muncitor agricol. — *Nota trad.*

²⁾ — zilele de muncă complexă la zilele de muncă simplă. — *Nota trad.*

³⁾ — munca simplă și munca complexă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — monopol. — *Nota trad.*

⁵⁾ — o creștere prin extinderea producției. — *Nota trad.*

mai buni economiști ai noștri înțeleg în mod diferit cheltuielile de producție ; unii consideră că *cantitatea de muncă* cheltuită pentru producerea unei mărfi ar constitui cheltuielile ei ; alții consideră că *capitalul folosit pentru aceasta* merită această denumire“ (l. c., p. 200).

„Ceea ce muncitorul produce fără capital îl costă pe acesta munca sa, ceea ce produce capitalistul îl costă pe acesta capitalul său“ (p. 201).

(Totmai acest considerent determină poziția lui Torrens. Pe capitalist nu-l costă nimic munca pe care el o folosește, pe el îl costă numai capitalul, pe care-l cheltuiește pentru salariu.)

„Valoarea masei de mărfuri este determinată de capitalul folosit pentru aceasta“ (p. 206).

Împotriva determinării valorii mărfurilor pur și simplu prin quantity of labour contained in them ¹⁾ :

„Acest lucru nu poate fi just, de vreme ce noi putem găsi exemple de acest gen : 1. Cazuri cînd două mărfuri sînt produse de o cantitate egală de muncă, dar sînt, totuși, vîndute pe cantități diferite de bani. 2. Cazuri cînd două mărfuri care erau înainte egale ca valoare au devenit inegale ca valoare fără ca cantitatea de muncă folosită pentru fiecare din ele să se fi schimbat întrucîtva“ (p. 209).

„Nu este un răspuns satisfăcător“ (în ceea ce privește primul caz) „dacă spunem, ca domnul Ricardo, că «evaluarea diferitelor calități de muncă poate fi stabilită foarte curînd pe piață cu o precizie suficientă pentru toate scopurile practice» ; sau ca domnul Mill, că la «evaluarea unor cantități egale de muncă se ține seama, firește, de diferite grade de dificultate și pricepere». Asemenea exemple anulează complet valabilitatea generală a regulii“ (p. 210).

„Există doar două metode posibile de a compara o cantitate de muncă cu alta : una constă în compararea lor după *timpul cheltuit*, cealaltă — după *rezultatul produs*“ (aceasta din urmă cînd este vorba de task-work ²⁾). „Prima [metodă] este aplicabilă la toate felurile de muncă, cealaltă poate fi aplicată numai dacă se compară munca cheltuită pentru producerea unor obiecte de același fel. Dacă, prin urmare, la evaluarea a două feluri de muncă diferite, timpul cheltuit nu determină raportul dintre [839] ⁵⁹ cantitățile de muncă, atunci acest raport trebuie să rămînă nedeterminat și nedeterminabil“ (p. 215).

În legătură cu 2 : „Să luăm două mărfuri oarecare de o valoare egală, A și B, dintre care prima a fost produsă cu capital fix, iar cea de-a doua — prin muncă, fără să se folosească mașini, și să presupunem că fără nici o modificare a capitalului fix sau a cantității de muncă intervine o creștere în valoarea muncii. Potrivit propriei argumentații a domnului R[icardo], raportul valoric dintre A și B s-ar modifica imediat, ceea ce înseamnă că acestea ar deveni inegale ca valoare“ (p. 215, 216).

¹⁾ — cantitatea de muncă cuprinsă în ele. — *Nota trad.*

²⁾ — munca în acord. — *Nota trad.*

„La aceste cazuri, noi putem adăuga *influența timpului asupra valorii*. Dacă o marfă are nevoie de mai mult timp pentru producerea ei decât altă marfă, atunci valoarea ei va fi mai mare, chiar dacă nu necesită *mai mult capital și mai multă muncă*. Domnul Ricardo admite influența acestei cauze, domnul Mill o susține etc.“ (l. c., [p. 217]).

În sfârșit, B[aily] mai remarcă — și acesta este singurul lucru nou — contribuția lui în această privință.

„Cele trei feluri de mărfuri menționate“ {adică cele trei feluri de mărfuri împrumutate tot din „verbal observations“} (și [cazurile] când există monopol absolut sau limitat, ca în cazul cerealelor, sau concurență liberă) „nu pot fi separate în mod absolut una de alta. Ele nu numai că sînt schimbate unele pe altele, fără nici un discernămint, dar sînt și *amestecate* unele cu altele în *procesul de producție*. De aceea, o marfă poate să datoreze o parte din valoarea ei monopolului, iar o parte — acelor cauze care determină valoarea produselor monopolizate. Astfel, de exemplu, un obiect oarecare poate fi produs în condițiile celei mai libere concurențe dintr-o materie primă pe care posesorul ei, datorită unui monopol total, poate s-o vîndă la un preț de șase ori mai mare decât cheltuielile ei reale“ (l. c., p. 223). „În acest caz este limpede că se poate spune, pe bună dreptate, că valoarea obiectului va fi determinată de cantitatea de capital cheltuit de fabricant, dar că nici o analiză nu ar face posibilă reducerea valorii capitalului la cantitatea de muncă“ (p. 223, 224).

Această remarcă este justă. Aici însă monopolul nu interesează, deoarece avem numai două categorii : *valoarea și prețul de cost*. Este limpede că transformarea valorilor în prețuri de cost are un efect dublu. În primul rînd : profitul adăugat la capitalul avansat poate fi mai ridicat sau mai scăzut decât plusvaloarea care este cuprinsă în marfă, adică poate să reprezinte mai multă sau mai puțină muncă neplătită decât este cuprinsă în marfă. Acest lucru este valabil pentru partea variabilă a capitalului și pentru reproducția ei în marfă. Dar, făcînd abstracție de aceasta, și prețul de cost al capitalului constant, sau al mărfurilor care intră ca materie primă, matières instrumentales ¹⁾ și unelte de muncă, ca condiții de muncă, în valoarea mărfii nou produse poate fi mai ridicat sau mai scăzut decât valoarea lor. Astfel, în valoarea mărfii nou produse intră o parte a prețului, care se abate de la valoare și care este independentă de cantitatea de muncă nou adăugată, sau de cantitatea de muncă datorită căreia aceste condiții de producție, avînd un preț de cost dat, sînt transformate într-un produs nou. Este, în genere, clar că ceea ce se referă la diferența dintre prețul de cost și valoarea *mărfii* ca atare — ca

1) — materiale auxiliare. — Nota trad.

rezultat al procesului de producție — se referă și la *marfă* în măsura în care ea, sub forma capitalului constant, intră în procesul de producție ca ingredient, ca premisă. Capitalul variabil, oricare ar fi diferența dintre valoare și prețul de cost al mărfii, este înlocuit printr-o cantitate determinată de muncă, care formează o componentă a valorii noii mărfi, indiferent dacă această valoare este exprimată chiar în prețul ei sau dacă este mai mare sau mai mică decât acesta. Dimpotrivă, diferența dintre prețul de cost și valoare este transformată în valoarea mărfii noi ca un element deja presupus, în măsura în care acesta intră în prețul mărfii noi independent de propriul ei proces de producție.

Astfel, diferența dintre prețul de cost și valoarea mărfii este generată pe două căi : prin diferența dintre prețul de cost și valoarea mărfurilor, care formează premisele procesului de producție al mărfii noi, și prin diferența dintre plusvaloarea care a fost realmente adăugată la condițiile de producție, și profitul calculat [la capitalul avansat]. Totuși, fiecare marfă care intră în calitate de capital constant în altă marfă iese din alt proces de producție ca rezultat, ca produs. Astfel, marfa apare alternativ ca premisă pentru producția altei mărfi și ca rezultat al unui proces de producție în care existența altor mărfuri constituie premisa pentru propria ei producție. În agricultură (creșterea vitelor), aceeași marfă apare o dată ca produs, altă dată ca condiție de producție.

Această importantă abatere a prețurilor de cost de la valori — care condiționează producția capitalistă — nu schimbă faptul că prețurile de cost sînt determinate, acum ca și înainte, de valori.

4. McCulloch

[a] *Vulgarizarea și destrămarea totală a sistemului ricardian, sub aparența aplicării lui consecvente. Apologetica cinică a producției capitaliste. Eclectism lipsit de scrupule*

[840] [McCulloch] — vulgarizatorul economiei ric[ardiene] și, totodată, cea mai jalnică mostră a destrămării ei.

Vulgarizator nu numai al lui Ricardo, ci și al lui James Mill.

În genere, în toate privințele economist vulgar, apologet a ceea ce există. Singura lui preocupare, dusă pînă la ridicol, este tendința de scădere a profitului ; de situația muncitorilor

el este pe deplin mulțumit, așa cum este, în genere, mulțumit de toate contradicțiile economiei burgheze, care apasă pe umerii clasei muncitoare. Aici, totul este în floare. Aici, el știe chiar că

„introducerea de mașini într-o ramură de producție creează în mod necesar o cerere egală sau mai mare de muncitori concediați în oricare altă ramură de producție“⁶⁰.

Aici, he deviates from⁴⁾ Ric[ardo], așa cum în lucrările sale de mai târziu el va fi foarte mealy-mouthed²⁾ cu proprietarii funciari. Dar his whole tender anxiety for the poor capitalists, considering the tendency of the rate of profit to fall !³⁾

„Spre deosebire de ceilalți reprezentanți ai unei științe, domnul McCulloch nu pare să caute *deosebiri caracteristice*, ci doar *asemănări*, și întrucât se călăuzește după acest principiu, el este tentat să confunde obiectele materiale cu cele nemateriale, munca productivă cu cea neproductivă, capitalul cu venitul, mijloacele de subzistență ale muncitorilor cu muncitorii, producția cu consumul și munca cu profitul“ (*Malthus*, „*Defin. in Pol. Ec. etc.*“, London 1827, p. 69, 70).

„În ale sale «*Princ. of Pol. Econ.*», Edinburgh 1825, domnul McCulloch face o deosebire între *valoarea reală și valoarea relativă sau valoarea de schimb*. Prima, spune el la pagina 211, «*depinde de cantitatea de muncă cheltuită pentru apropierea sau producerea ei, iar cealaltă — de cantitatea de muncă sau de oricare altă marfă pe care ea se schimbă*»; și aceste două valori, spune el mai departe (p. 215), sînt, în condiții obișnuite, *identice*, adică atunci cînd oferta de mărfuri pe piață corespunde întru totul cererii eficiente pentru aceste mărfuri. Or, dacă ele sînt identice, atunci și cele două cantități de muncă, despre care vorbește el, trebuie să fie identice. Dar la pagina 221, el ne spune că ele nu sînt identice, deoarece prima include profitul, pe cînd cealaltă îl exclude“ (*Cazenove*] „*Outlines of Polit. Econ. etc.*“, London 1832, p. 25).

Și anume, McCulloch spune l. c. („*P[rinciples] of P[olitical] E[conomy]*“), p. 221 :

„În realitate, ea“ (marfa) „este schimbată întotdeauna pentru o cantitate mai mare {de muncă decît cea datorită căreia este produsă ea}, și tocmai acest *excedent constituie profitul*“.

Avem aici un exemplu strălucit al modului de a proceda folosit de acest arhișarlatan scoțian.

¹⁾ — el se abate de la. — *Nota trad.*

²⁾ — mios. — *Nota trad.*

³⁾ — întreaga lui grijă plină de afecțiune este pentru capitalist, dată fiind tendința de scădere a ratei profitului ! — *Nota trad.*

Controversele lui Malthus, Bailey etc. îl silesc să facă distincție între *real value* și *exchangeable*, sau *relative value*⁴⁾. Dar el face această distincție — în principie²⁾ — așa cum o găsește la Ric[ardo]. *Real value* consideră marfa din punctul de vedere al muncii necesare pentru producerea ei ; valoarea *relativă* consideră proporția *diferitelor mărfuri* care pot fi produse în același timp și care, *de aceea*, sînt echivalente și, prin urmare, valoarea uneia din mărfuri poate fi *exprimată* în cantitatea de valoare de întrebuintare a altei mărfi care costă același timp de muncă. *Relative value* a mărfii este, în acest sens r[icardian], numai o altă expresie a valorii ei reale și nu înseamnă nimic altceva decît că mărfurile se schimbă în raport cu timpul de muncă cuprins în ele, deci timpul de muncă cuprins în *fiecare din ele este egal*. Dacă, prin urmare, prețul de piață al unei mărfi este egal cu valoarea ei de schimb (cum este în cazul cînd demand și supply³⁾ se acoperă), marfa cum-părată cuprinde tot atîta muncă ca și cea vîndută. Ea realizează numai valoarea ei de schimb, sau este vîndută numai la valoarea ei de schimb, dacă în cadrul schimbului se obține pentru ea *aceeași cantitate de muncă* care a fost dată pentru ea.

Toate acestea le constată Culloch în mod just, repetînd ca un papagal [cele spuse de alții]. Numai că aici el merge prea departe, deoarece definiția dată de Malthus valorii de schimb — cantitatea de muncă salariată pe care o comandă o marfă — îi displace profund. De aceea, el definește *relative value* drept „quantity of labour or of any other commodity, for which a commodity will exchange“⁴⁾. Analizînd *relative value*, Ric[ardo] vorbește întotdeauna numai de commodities exclusive of labour, because in the exchange of commodities a profit is only realized, because in the exchange between commodity and labour equal quantities of labour are not exchanged⁵⁾. De aceea, chiar la începutul lucrării sale, Ric[ardo] pune accentul pe faptul că determinarea valorii [841] mărfii prin timpul de muncă cuprins în ea este toto coelo⁶⁾

¹⁾ — *valoarea reală și valoarea de schimb*, sau *valoarea relativă*. — *Nota trad.*

²⁾ — în principiu. — *Nota trad.*

³⁾ — cererea și oferta. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „cantitatea de muncă sau de oricare altă marfă pe care se schimbă o marfă“. — *Nota trad.*

⁵⁾ — mărfuri, excluzînd munca, deoarece în schimbul de mărfuri se realizează un profit numai pentru că în schimbul dintre marfă și muncă nu se schimbă cantități egale de muncă. — *Nota trad.*

⁶⁾ — complet. — *Nota trad.*

deosebită de determinarea acestei valori prin cantitatea de muncă pe care marfa poate s-o cumpere⁶¹; el stabilește, pe de o parte, deosebirea dintre cantitatea de muncă pe care o cuprinde o marfă și cantitatea de muncă pe care ea o comandă. Pe de altă parte, el exclude schimbul dintre marfă și muncă în relative value of commodity. Because, if a commodity exchanges with a commodity, equal quantities of labour are exchanged. If it exchanges with labour itself, unequal quantities of labour are exchanged, and capitalistic production rests on the inequality of this exchange¹⁾. R[icardo] nu explică cum se potrivește această *excepție* cu conceptul de valoare. De aici, controversale care au avut loc între discipolii lui. Dar, cu un instinct just, el face *excepția*. (De fapt, nu este excepție, dar este excepție în concepția lui.) Culloch merge, așadar, mai departe decât R[icardo]; el este, în aparență, mai consecvent decât acesta.

La el nu există nici o fisură. Totul e dintr-o bucată. Indiferent dacă o marfă se schimbă pe altă marfă sau pe muncă, acest raport de schimb este egal cu the *relative value* of a commodity. Și dacă mărfurile schimbate sînt vîndute la valoarea lor (deci, dacă cererea și oferta se acoperă), această *relative value* este întotdeauna expresia valorii reale. Aceasta înseamnă că la ambii poli ai schimbului există cantități de muncă egale. Așadar, „in the ordinary state of things“²⁾, o marfă se schimbă chiar și numai pe o cantitate de muncă salariată egală cu cantitatea de muncă cuprinsă în această marfă. Muncitorul primește în salariul său tot atîta materialized labour³⁾ cît îi înapoiază el capitalistului, în cadrul schimbului, sub forma muncii nemijlocite. Cu aceasta dispăre sursa plusvalorii, iar întreaga teorie ricardiană este aruncată peste bord.

Așadar, la început, domnul Culloch răstoarnă teoria lui Ricardo, dînd impresia unei maxime consecvențe.

Și ce face el mai departe? Trece fără pic de jenă de la R[icardo] la Malthus, care consideră că valoarea mărfii este determinată de cantitatea de muncă pe care o cumpără marfa și care trebuie să fie întotdeauna mai mare decât cantitatea de muncă cuprinsă în marfă. Dar la Malthus, acest lucru este

¹⁾ — valoarea relativă a mărfii. Căci, dacă o marfă se schimbă cu o marfă, se schimbă cantități de muncă egale. Dacă se schimbă chiar cu muncă, se schimbă cantități inegale de muncă, și producția capitalistă se bazează pe inegalitatea acestui schimb. — *Nota trad.*

²⁾ — „în condiții obișnuite“. — *Nota trad.*

³⁾ — muncă materializată. — *Nota trad.*

exprimat ca ceea ce și este de fapt, ca *opозиție* față de Ricardo, dar domnul Culloch adoptă această *opозиție* după ce a adoptat formularea r[icardiană] cu o consecvență aparentă (adică cu consecvența nechibzuitului), care distruge sensul teoriei r[icardiene]. De aceea Culloch nu înțelege esența teoriei r[icardiene] — că profitul se realizează pentru că mărfurile se schimbă la valoarea lor — și renunță la ea. Dat fiind că exchangeable value, care, după părerea lui Culloch, în „the ordinary state of market“ = real value, dar „in point of fact“¹⁾ este întotdeauna mult mai mare decât aceasta, deoarece pe acest excedent se bazează profitul (grozavă *opозиție* și grozavă analiză, care se bazează pe „in point of fact“), „the quantity of labour or of any other commodity“, pe care se schimbă marfa, iar ceea ce este valabil pentru „any other commodity“ este valabil pentru „labour“. Cu alte cuvinte, marfa nu se schimbă numai pe o cantitate mai mare de immediate labour decât este cuprinsă în ea, ci și pe o cantitate mai mare de materialized labour in the other commodities decât cantitatea cuprinsă în marfă, ceea ce înseamnă că profitul este „profit upon alienation“²⁾, și cu aceasta am ajuns din nou la mercantiliști. Malthus trage această concluzie. La Culloch, ea apare ca ceva de la sine înțeles, numai cu pretenția că aceasta constituie dezvoltarea sistemului r[icardian].

Și această dezagregare totală a sistemului ricardian, dezagregare care se mai mîndrește că este dezvoltarea consecventă a acestuia, plebea, mai ales continental mob³⁾ (din rîndul căreia nu lipsește, desigur, domnul Roscher), a primit-o ca pe o consecință, dusă prea departe, dusă pînă la extrem, a sistemului r[icardian], convinsă fiind astfel că maniera ricardiană a d-lui Culloch „de a tuși și scuipa“⁶², îndărătul căreia se ascunde eclecticismul său neputincios, lipsit de idei și de probitate, ar fi de fapt o încercare științifică de a aplica în mod consecvent acest sistem!

McCulloch este pur și simplu un om care voia să facă afaceri cu economia r[icardiană], ceea ce a și reușit într-un mod demn de invidiat. El a procedat exact așa cum a procedat Say, care a făcut afaceri cu Smith, dar el are cel puțin meritul de a fi introdus o anumită ordine formală și de a-și fi făcut pe alocuri, în afară de cazurile cînd n-a înțeles, unele scrupule teoretice. Întrucît Culloch a obținut, grație economiei r[icar-

¹⁾ — „condițiile obișnuite ale pieței“ = valoarea reală, dar „în realitate“. — *Nota trad.*

²⁾ — „profit din înstrăinare“. — *Nota trad.*

³⁾ — plebea continentală. — *Nota trad.*

dijene, o catedră de profesor la Londra, s-a văzut nevoit să se manifeste la început ca ricardian și chiar să participe și la lupta împotriva proprietarilor funciari. De îndată ce a simțit că are teren solid sub picioare și că pe spinarea lui Ricardo [842] își câștigase o poziție, principala lui grijă a fost să țină prelegeri de economie politică, în special ric[ardi]ană, în limitele whigismului și să îndepărteze din ea toate concluziile nepăcute pentru whigi. Ultimele sale lucrări despre bani, impozite etc. sînt simple plaidoyers pentru orice cabinet whig. Astfel, individul a ajuns în posturi rentabile. Scrierile lui statistice sînt simple catchpennies¹⁾. Ca „a vulgarian“, individul însuși este o întrupare a destrămării și vulgarizării teoriei, fapt despre care vom mai spune cîte ceva before we have done with that speculating Scotchman²⁾.

În 1828, McCulloch a editat lucrarea lui Smith „Wealth of Nations“ și volumul al patrulea al acestei ediții cuprinde propriile sale notes și dissertation³⁾, în care, pentru a-l umfla, în parte reproduce articolele proaste publicate anterior, care nu au nici o legătură cu problemele abordate în lucrare, cum este, de pildă, articolul despre „entail“⁴⁾ etc., în parte, repetă aproape textual prelegerile de istorie a economiei politice, sau, după cum afirmă chiar el, „largely draws upon them“⁵⁾, în parte însă caută să asimileze în maniera sa ceea ce a adus nou în acest interval de timp atît Mill, cît și adversarii lui Ricardo.

În ale sale „Principles of Pol. Econ.“⁶⁾, domnul McCulloch nu face decît să copieze ale sale „notes“ și „dissertations“ pe care el însuși le copiase deja din ale sale „scrieri răzlețe“ anterioare. Dar în „Principles“, lucrurile se prezintă mai rău, deoarece în „notes“ este mai ușor să comiți inconsequențe⁶⁾ decît într-o așa-zisă expunere metodică. Astfel, tezele de mai sus („Principles“ ale lui cuprind și pasaje copiate din Mill, completate cu exemple dintre cele mai absurde, și reprints⁷⁾ ale unor articole despre corntrade⁸⁾ etc., pe care el le-a reproduș textual, sub douăzeci de titluri diferite, în diferite publicații periodice, adesea, at different periods⁹⁾, în aceeași publi-

¹⁾ — cîrpăceli. — *Nota trad.*

²⁾ — înainte de a ne despărți de acest scoțian speculativ. — *Nota trad.*

³⁾ — note și explicații. — *Nota trad.*

⁴⁾ — succesiune. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „preia mult din ele“. — *Nota trad.*

⁶⁾ — inconsecvențe. — *Nota trad.*

⁷⁾ — reproduceri. — *Nota trad.*

⁸⁾ — comerțul cu cereale. — *Nota trad.*

⁹⁾ — la date diferite. — *Nota trad.*

cație), preluate, ce-i drept, în parte textual din „notes“ etc., sînt intrucîtva mai puțin inconsecvente în aceste „notes“ decît în „Principles“.

În sus-menționatul vol. IV al ediției A. Smith (London 1828), Mac spune (el repetă textual același lucru în ale sale „Principles of Polit. Econ.“, fără să facă însă distinctions¹⁾ pe care le mai considera necesare în „notes“):

„Este necesar să se facă o deosebire între valoarea de schimb și valoarea reală sau valoarea costului mărfurilor sau produselor. Prin prima, adică prin valoarea de schimb a unei mărfi sau a unui produs, se înțelege posibilitatea sau capacitatea de a se schimba sau pe altă marfă, sau pe muncă, iar prin a doua, adică prin valoarea reală sau valoarea costului mărfii, se înțelege cantitatea de muncă necesară pentru producerea sau apropierea ei, sau, mai precis, cantitatea de muncă care ar fi fost necesară pentru producerea sau apropierea unei mărfi de același gen în timpul în care se face cercetarea“ (l. c., p. 85, 86). „O marfă produsă de o cantitate de muncă determinată {cînd oferta de mărfuri este egală cu cererea efectivă} se va schimba sistematic pe o altă marfă, sau va cumpăra o altă marfă produsă de aceeași cantitate de muncă. Ea nu se va schimba, totuși, niciodată pe exact aceeași cantitate de muncă, sau nu va cumpăra exact aceeași cantitate de muncă, ca aceea care a produs această marfă; dar, deși ea nu face acest lucru, ea se va schimba întotdeauna pe aceeași cantitate de muncă, sau va cumpăra aceeași cantitate de muncă, ca oricare altă marfă care a fost produsă în aceleași condiții, sau cu o cantitate de muncă egală cu aceea care a produs-o“ (l. c., p. 96, 97). *In point of fact*²⁾ (această frază este repetată textual în „Principles“, deoarece acest „in point of fact“ constituie în point of fact întreaga sa argumentație), „ea“ (marfa) „se va schimba întotdeauna pe o cantitate mai mare“ {adică o cantitate mai mare de muncă decît cea cu ajutorul căreia a fost produsă} și tocmai acest *excedent constituie profitul*. Nici un capital n-ar avea vreun motiv“ (ca și cum la schimbul de mărfuri și la cercetarea valorii mărfurilor este vorba de „motivele“ cumpărătorului) de a schimba produsul unei cantități de muncă egale care urmează a fi efectuată [843] pe produsul unei cantități de muncă egale care urmează a fi efectuată. Aceasta ar însemna „a da cu împrumut“ {„a schimba“ ar însemna „a da cu împrumut“} „fără a primi o dobîndă pentru suma dată cu împrumut“ (l. c., p. 96).

Să începem cu sfîrșitul.

Dacă capitalistul nu ar primi înapoi mai multă muncă decît a avansat pentru wages, he would „lend“ without „profit“³⁾. Ceea ce trebuie să explice este cum se poate realiza un profit dacă mărfurile (labour or other commodities⁴⁾) se schimbă la valorile lor. Și explicația este că nici un profit nu

¹⁾ — deosebirile. — *Nota trad.*

²⁾ — În realitate. — *Nota trad.*

³⁾ — salarii, el ar da „cu împrumut“ fără „profit“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — munca sau alte mărfuri. — *Nota trad.*

ar fi posibil dacă s-ar face un schimb de echivalente. În primul rând, se presupune că capitalistul și muncitorul „fac schimb“. Apoi, pentru a explica profitul, se presupune că ei nu fac schimb, ci că unul din ei „dă cu împrumut“ (deci dă marfă), iar celălalt ia cu împrumut, așadar, plătește abia după ce a primit marfa. Sau, pentru a explica profitul, se spune că capitalistul nu ar primi „nici o dobândă“ dacă el nu ar realiza nici un profit. Tocmai aici este greșeala. Marfa cu care capitalistul plătește wages și marfa pe care el o primește înapoi ca rezultat al muncii sînt *valori de întrebuințare* diferite. Așadar, el nu primește înapoi ceea ce a avansat, după cum nu primește înapoi una și aceeași marfă atunci cînd schimbă o marfă pe altă marfă. Este unul și același lucru dacă el cumpără o altă marfă sau dacă el cumpără munca specifică care îi creează această altă marfă. În locul valorii de întrebuințare pe care o dă, el primește o altă valoare de întrebuințare, ca în orice schimb de mărfuri. Dacă însă avem în vedere numai valoarea mărții, atunci to exchange, „a given quantity of labour already performed“ against „the same quantity to be performed“¹⁾ (deși în fact capitalistul plătește abia după ce labour is performed²⁾) nu conține nici o contradicție, după cum nu conține nici o contradicție to exchange a quantity of labour performed against the same quantity of labour performed³⁾. Aceasta din urmă este o tautologie absurdă. Prima presupune că „labour to be performed“ is materialised in other value of use as the labour performed⁴⁾. În acest caz, aici există deci o deosebire și, de aceea, un motiv de schimb care izvorăște chiar din raport, în timp ce în primul caz nu există un astfel de motiv, deoarece pe a se schimbă numai a, în măsura în care în acest exchange este vorba de quantity of labour. Domnul Mac invocă deci *motivul*. Motivul capitalistului, de a primi înapoi o „quantity of labour“ mai mare decît cea pe care o dă. Profitul este explicat prin aceea că capitalistul are un *motiv* să obțină un „profit“. Dar tot așa s-ar putea spune în cazul vînzării mărfurilor negustorului, în cazul fiecărei vînzări de mărfuri, care

1) — a schimba „o cantitate de muncă dată deja efectuată“ pe „o cantitate egală ce urmează a fi efectuată“. — *Nota trad.*

2) — munca a fost efectuată. — *Nota trad.*

3) — a schimba o cantitate de muncă efectuată pe o cantitate egală de muncă efectuată. — *Nota trad.*

4) — „munca ce urmează a fi efectuată“ este materializată într-o valoare de întrebuințare diferită de cea a muncii deja efectuate. — *Nota trad.*

nu are în vedere consumul, ci cîștigul : He has no motive to exchange the same quantity of performed labour against the same quantity of performed labour. His motive is to get more performed labour in return than he gives away. Hence he must get more performed labour in the form of money or commodities that he gives away in the form of a commodity or of money. He must, therefore, buy cheaper than he sells, and sell dearer than he has bought¹⁾. Astfel, profitul upon alienation²⁾ nu este explicat prin aceea că el este adecvat legii valorii, ci prin aceea că cumpărătorul și vînzătorul nu au nici un „motiv“ să cumpere sau să vîndă potrivit legii valorii. Aceasta este prima descoperire „remarcabilă“ a lui Mac, care se încadrează foarte bine în sistemul ricardian, care caută să demonstreze cum the law of value despite the „motives“ of seller and buyer³⁾ își croiește drum.

[844] În rest, expunerea lui Mac din „notes“ se deosebește de expunerea lui din „Principles“ numai prin următoarele :

În „Principles“, el face o deosebire între „real value“ și „relative value“ și spune că, „under ordinary circumstances“⁴⁾, ele sînt egale, dar că „in point of fact“ ele nu pot fi egale dacă urmează să se realizeze un profit. Așadar, el spune doar că „faptul“ contrazice „principiul“.

În „notes“, el deosebește trei feluri de values : „real value“, „relative value“ of a commodity in its exchange in other commodities, and relative value of a commodity exchanged with labour. „Relative value“ of a commodity in its exchange with another commodity is its *real* value expressed in other commodity. Or in an „equivalent“⁵⁾. Dimpotrivă, its relative value in exchange with labour is its real value expressed in

1) — El nu are nici un motiv de a schimba o cantitate de muncă efectuată pentru aceeași cantitate de muncă efectuată. Motivul său este de a primi mai multă muncă efectuată decît dă el. De aceea, el trebuie să primească, sub formă de bani sau de mărfuri, mai multă muncă efectuată decît dă el sub forma de mărfuri sau de bani. El trebuie, prin urmare, să cumpere mai ieftin decît a vîndut și să vîndă mai scump decît a cumpărat. — *Nota trad.*

2) — din înstrăinare. — *Nota trad.*

3) — în pofida „motivelor“ cumpărătorului și vînzătorului, legea valorii. — *Nota trad.*

4) — „în condiții normale“. — *Nota trad.*

5) — valori : „valoarea reală“, „valoarea relativă“ a unei mărfi în schimbul ei cu alte mărfuri și valoarea relativă a unei mărfi în schimbul ei cu munca. „Valoarea relativă“ a unei mărfi în schimbul ei cu altă marfă este valoarea ei *reală exprimată* în altă marfă. Sau într-un „echivalent“. — *Nota trad.*

other real value, that is greater than itself ¹⁾. Aceasta înseamnă că valoarea ei este schimbul cu o valoare mai mare, schimbul cu un neechivalent. Dacă marfa ar fi schimbată cu un echivalent în muncă, nu s-ar realiza nici un profit. Valoarea unei mărfi in its exchange with labour ²⁾ este o valoare mai mare.

Problemă : Determinarea ricardiană a valorii contrazice the exchange of a commodity with labour.

Soluția dată de Mac : In the exchange of a commodity with labour the law of value does not exist, but its contrary ³⁾. Altminteri, profitul nu ar putea fi explicat. Pentru el, ricardianul, profitul trebuie explicat prin legea valorii.

Soluția : Legea valorii este (in this case) ⁴⁾ profitul. „În point of fact“, Mac nu face decât să exprime ceea ce susțin adversarii teoriei ricardiene, și anume că, dacă legea valorii guvernează schimbul dintre capital și muncă, atunci nu există *nici un profit*. Ei afirmă că din această cauză legea ricardiană a valorii este greșită. El susține că legea nu există pentru acest caz, pe care el trebuie să-l explice pornind de la această lege, și că în acest caz „means“ something else by „value“ ⁵⁾.

De aici se vede că el nu înțelege nici o *iotă* din legea ricardiană. Altminteri el ar fi trebuit să spună : în condiții când mărfurile se schimbă în raport cu timpul de muncă cuprins în ele, profitul se explică prin aceea că în mărfuri este cuprinsă „muncă neplătită“. Așadar, schimbul inegal dintre capital și muncă explică schimbul mărfurilor la valoarea lor și profitul realizat în cadrul acestui schimb de mărfuri. În loc de aceasta, el spune : Mărfurile care cuprind aceeași cantitate de timp de muncă comandă o cantitate egală de surplus de muncă, care nu este cuprinsă în ele. Așa se gîndește el să împace tezele lui Ricard cu cele ale lui Malthus, strecurînd o identitate între determinarea valorii mărfurilor prin timpul de muncă și determinarea valorii mărfurilor prin command of labour. Dar ce înseamnă aceasta : mărfurile care conțin aceeași cantitate de timp de muncă comandă tot atît de *multă* cît este cuprinsă în ele ? Aceasta nu înseamnă decît că marfa, în care este cuprins un timp de muncă determinat, comandă o canti-

¹⁾ — valoarea ei relativă în schimbul cu munca este valoarea ei reală exprimată într-o altă valoare reală care este mai mare decît ea însăși. — *Nota trad.*

²⁾ — în schimbul ei cu munca. — *Nota trad.*

³⁾ — În schimbul unei mărfi cu munca nu există legea valorii, ci contrariul ei. — *Nota trad.*

⁴⁾ — în acest caz. — *Nota trad.*

⁵⁾ — prin „valoare se înțelege“ altceva. — *Nota trad.*

tate determinată de supramuncă, adică o cantitate de muncă mai mare decît cea cuprinsă în ea. Că acest lucru nu se referă numai la marfa A, în care este cuprins x timp de muncă, ci și la marfa B, în care este cuprins tot x timp de muncă, este deja exprimat în formula malthusiană.

La Mac, rezolvarea contradicției este deci următoarea : în cazul cînd acționează legea ricardiană a valorii, atunci profitul, hence ¹⁾ capitalul și producția capitalistă n-ar fi cu putință. Este tocmai ceea ce susțineau adversarii lui R[icardo]. Și așa le răspunde Mac, așa îi combate el. El nu observă întreaga splendoare a unei interpretări a valorii de schimb în [exchange with] labour ²⁾, care constă în aceea că *valoarea este schimbul pe o nonvaloare*.

[b) *Denaturarea conceptului de valoare prin extinderea lui asupra proceselor din natură. Identificarea valorii de schimb cu valoarea de întrebuințare*]

[845] După ce a abandonat astfel baza economiei politice ricardiene, domnul Mac merge, totuși, mai departe și distruge baza acestei baze.

Prima dificultate în sistemul ricardian o constituia exchange of capital and labour — so as to be corresponding to the „law of value“ ³⁾.

A doua dificultate o constituia faptul că capitaluri egale ca mărime, indiferent de compoziția lor organică, dau *profituri egale* — sau general rate of profit ⁴⁾. În realitate nu se știa cum values se transformă în cost-prices.

Dificultatea decurgea deci din faptul că *capitaluri egale* ca mărime, cu o compoziție inegală, whether unequal proportions of constant and variable capital, whether of fixed and circulated capital, whether of unequal times of circulation ⁵⁾, pun în mișcare mase *inegale* de muncă nemijlocită, deci și mase *egale* de muncă neplătită, și nu pot, prin urmare, să-și aproprieze în procesul de producție o surplus value egală sau un surplus produce egal. Așadar, nu sînt profituri egale dacă pro-

¹⁾ — deci. — *Nota trad.*

²⁾ — în [schimbul cu] munca. — *Nota trad.*

³⁾ — schimbul dintre capital și muncă în conformitate cu „legea valorii“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — rata generală a profitului. — *Nota trad.*

⁵⁾ — indiferent dacă din cauza proporțiilor inegale dintre capitalul constant și capitalul variabil, dintre capitalul fix și capitalul circulant, sau a timpurilor de circulație inegale. — *Nota trad.*

fitul nu este decît surplus value calculated in regard to the value of the whole capital advanced ¹⁾. Dar dacă surplus value reprezintă altceva decît munca (neplătita), atunci munca nu este, în genere, „foundation and measure“ of the value of commodities ²⁾.

Dificultățile care apar aici le descoperise însuși Ri[cardo] (chiar dacă nu în forma generală), considerîndu-le excepții de la rule of value ³⁾. Cu ajutorul acestor excepții, Malthus aruncă regula peste bord, întrucît excepțiile constituie regula. Torrens, angajat și el în polemică cu R[icardo], a formulat cel puțin problema cînd a spus că *capitaluri de mărime egală pun în mișcare mase de muncă inegale, producînd, totuși, mărfuri de „valori“ egale, și că deci valoarea nu este determinată de muncă. La fel Bailey etc. Mill*, la rîndul său, a preluat ca atare excepțiile constatate de R[icardo], punînd la îndoială o singură formă. Există o singură bază pentru egalizarea profiturilor capitaliștilor, pe care el o găsea în contradicție cu regula. Cazul era următorul: anumite mărfuri rămîn mai multă vreme în procesul de producție (de pildă vinul în pivniță), fără ca pentru ele să se cheltuiască muncă; este o perioadă în care ele sînt supuse acțiunii anumitor procese naturale. (Așa, de pildă, îndelungata întrerupere a muncii — nemenționată de Mill — în agricultură, în tăbăcărie înainte de folosirea unor mijloace chimice.) Și totuși, se consideră că acest timp este aducător de profit. Timpul în decursul căruia marfa nu este supusă muncii este considerat timp de muncă. (Același lucru se întîmplă, în genere, acolo unde se ia în considerație un timp de circulație mai îndelungat.) Mill „a scăpat“, ca să spunem așa, din încurcătură declarînd că timpul în decursul căruia vinul, de pildă, stă în pivniță ar putea fi considerat ca un timp în decursul căruia el absoarbe muncă, deși, potrivit premisei noastre, in point of fact, nu este cazul ⁴⁾. Altminteri ar trebui să se spună că „timpul“ creează profit și că timpul ca atare este „un sunet gol și fum“ ⁵⁾. La acest galimatias al lui Mill se referă Culloch sau, mai exact, îl reproduce în maniera sa, de obicei emfatică, de plagiator, într-o formă generală, în care absurditatea latentă iese la iveală, iar ultima rămășiță a sistemului ric[ardian], ca, de altfel, întreaga gîndire economică, este înlăturată cu succes.

¹⁾ — plusvaloarea calculată în raport cu întregul capital avansat. — Nota trad.

²⁾ — „baza și măsura“ valorii mărfurilor ⁶⁾. — Nota trad.

³⁾ — regula valorii [adică de la legea valorii]. — Nota trad.

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 85—87. — Nota red.

La o analiză mai atentă, toate dificultățile menționate mai sus se reduc, la rîndul lor, la următoarea dificultate:

Partea de capital care intră sub formă de mărfuri în procesul de producție, ca material sau ca unealtă, nu adaugă niciodată produsului mai multă valoare decît avea înainte de acest proces de producție. Căci ea nu are valoare decît în măsura în care este muncă materializată, iar munca cuprinsă în ea in no way is altered ¹⁾ prin intrarea ei în procesul de producție. Ea este în așa măsură independentă de procesul de producție în care intră și în așa măsură dependentă de munca socialmente determinată, required for its own production ²⁾, încît propria ei valoare se schimbă dacă pentru reproducția ei este nevoie de mai mult sau de mai puțin timp de muncă decît este cuprins în ea. De aceea, ca valoare, această parte a capitalului intră nemodificată în procesul de producție și iese nemodificată din acest proces. În măsura în care ea intră realmente în procesul de producție și se modifică, aceasta este o modificare pe care o suferă valoarea ei de întrebuițare, pe care o suferă ea însăși ca valoare de întrebuițare. Și toate operațiile la care este supusă materia primă, sau pe care le efectuează unealta de muncă, sînt simple procese pe care ele le parcurg ca materie primă determinată, ca unealtă de muncă determinată (fuse etc.), procese ale valorii lor de întrebuițare, care nu au, ca atare, nici o legătură cu valoarea de schimb. Valoarea de schimb se menține în această [846] change ³⁾. Voila tout ⁴⁾.

Altfel stau lucrurile cu partea de capital care se schimbă pe capacitatea de muncă [Arbeitsvermögen]. Valoarea de întrebuițare a capacității de muncă este munca, elementul care constituie valoarea de schimb. Întrucît munca furnizată de capacitatea de muncă în consumul ei industrial este mai mare decît munca necesară pentru propria ei reproducție și care furnizează un echivalent pentru salariul ei, valoarea, pe care capitalistul o primește de la muncitor în schimbul salariului pe care i l-a plătit, este mai mare decît prețul pe care l-a plătit capitalistul pentru această muncă. De aici urmează, presupunîndu-se aceeași rată de exploatare a muncii, că, din două capitaluri egale ca mărime, cel care pune în mișcare mai puțină muncă vie, fie pentru că de la bun început partea lui variabilă este mai mică în raport cu cea constantă, fie pentru că

¹⁾ — nu este în nici un fel modificată. — Nota trad.

²⁾ — necesară pentru propria ei producție. — Nota trad.

³⁾ — schimbare. — Nota trad.

⁴⁾ — Asta-i tot. — Nota trad.

timpul de circulație sau timpul de producție în care ea nu se schimbă pe muncă, nu vine în contact cu ea, nu o absoarbe [este mai lung], creează mai puțină plusvaloare și, în genere, creează mărfuri de o valoare mai mică. Cum mai este posibil, în asemenea condiții, ca valorile create să fie egale, iar plus-valorile să corespundă capitalului avansat? Ric[ardo] nu a putut răspunde la aceasta deoarece, pusă astfel, problema este absurdă, deoarece în realitate nu se produc nici valori egale, nici plusvalori egale. Ric[ardo] însă n-a înțeles geneza ratei generale a profitului și, de aceea, n-a înțeles nici transformarea valorilor în prețuri de cost, specific deosebite de ele.

Dar Mac înlătură dificultatea bazându-se pe stupidul „subterfugiu“ al lui Mill. Inconvenientul se rezolvă prin aceea că printr-o simplă frază se scapă de deosebirea caracteristică din care decurge acest inconvenient. Deosebirea caracteristică este următoarea: valoarea de întrebuițare a capacității de muncă este munca, de aceea creează ea valoare de schimb. Valoarea de întrebuițare a altor mărfuri este valoare de întrebuițare, spre deosebire de valoarea de schimb, fapt pentru care nici o change ¹⁾ pe care o suferă această valoare de întrebuițare nu influențează valoarea ei de schimb predestinată. Inconvenientul se rezolvă prin aceea că valorile de întrebuițare ale mărfurilor sînt denumite valoare de schimb, iar operațiile pe care le efectuează aceste mărfuri ca valori de întrebuițare, serviciile pe care ele le prestează în producție ca valori de întrebuițare sînt denumite *muncă*. Astfel, în viața de toate zilele se vorbește de animale de muncă, de mașini de muncă, ba chiar se spune, în limbaj poetic, că fierul lucrează sub arșiță, sau lucrează sub loviturile ciocanului. Se spune chiar că el strigă. *Și nimic nu e mai ușor de demonstrat decît că fiecare „operație“ este muncă, căci munca este o operație. La fel se poate demonstra că tot ceea ce este corporal posedă senzorialitate, deoarece tot ceea ce este senzorial este corporal.*

„Ca *muncă* poate fi definită pe drept orice acțiune sau operație care este îndreptată spre obținerea unui rezultat dorit, indiferent dacă ea este făcută de oameni, de animale inferioare, de mașini sau de forțele naturii“ (l. c., p. 75).

Și aceasta nu se referă nicidecum [numai] la uneltele de muncă. În fond, aceasta se referă în aceeași măsură și la materia primă. Lîna este supusă unei physical action or operation ²⁾ atunci cînd absoarbe substanța colorantă. Dealtfel, asupra nici

¹⁾ — schimbare. — *Nota trad.*

²⁾ — acțiuni sau operații fizice. — *Nota trad.*

unui lucru nu se acționa fizic, mecanic, chimic etc., „to bring about a desirable result“ ¹⁾, fără ca lucrul să reacționeze. Prin urmare, acesta nu poate fi prelucrat fără să lucreze el însuși. Și astfel, toate mărfurile care intră în procesul de producție sporesc valoarea nu numai prin aceea că propria lor valoare este menținută, ci prin aceea că ele creează o valoare nouă datorită faptului că „lucrează“ ele însele și nu sînt numai muncă materializată. Cu aceasta, firește, este înlăturată orice dificultate. În fond, aceasta este o simplă perifrază, o nouă denumire pentru „services productifs du capital“ ²⁾, „services productifs de la terre“ ³⁾ etc. ale lui Say, cu care Ric[ardo] a polemizat permanent și cu care a polemizat Mac, mirabile dictu ⁴⁾, în aceeași „disertation“ sau „notă“ în care își prezintă cu emfază descoperirea pe care a împrumutat-o de la Mill și a înfrumusețat-o. Împotriva lui Say, el apelează la reminiscențele lui ricardiene și își amintește că aceste „services productifs“ nu sînt de fapt decît însușirile pe care lucrurile le au, ca valori de întrebuițare, în procesul de producție. Dar, firește, cînd el dă acestor „services productifs“ denumirea sacramentală de „muncă“, totul se schimbă.

[847] După ce Mac a transformat cu succes mărfurile în muncitori, se înțelege de la sine că acești muncitori primesc și salariu și că, în afară de valoarea pe care ei o posedă ca „accumulated labour“ ⁵⁾, trebuie să li se plătească și un salariu pentru „operațiile“ sau „acțiunea“ lor. Aceste wages ⁶⁾ ale mărfurilor sînt bătate în buzunar, prin procură, de capitalist, ele sînt „wages of accumulated labour“, alias profit ⁷⁾. Și cu aceasta s-a demonstrat [după părerea lui McCulloch] că profitul egal la capitaluri egale, indiferent dacă acestea pun în mișcare o cantitate mare sau mică de muncă, rezultă nemijlocit din determinarea valorii prin timpul de muncă.

Dar cel mai ciudat este, după cum am mai remarcat, faptul că în același moment în care Mac, pornind de la Mill, își însușește concepțiile lui Say, el lansează împotriva aceluiași Say frazele ricardiene]. Cum îl copiază el textual pe Say, cu singura deosebire că acolo unde Say vorbește despre *action* ⁸⁾

¹⁾ — „pentru a se ajunge la rezultatul dorit“. — *Nota trad.*

²⁾ — „serviciile productive ale capitalului“. — *Nota trad.*

³⁾ — „serviciile productive ale pămîntului“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — minunat spus. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „muncă acumulată“. — *Nota trad.*

⁶⁾ — salarii. — *Nota trad.*

⁷⁾ Vezi volumul de față, p. 200—201. — *Nota red.*

⁸⁾ — acțiune. — *Nota trad.*

el denumește această acțiune *labour*, se poate vedea cel mai bine din următoarele pasaje din Ric[ardo], în care acesta din urmă polemizează cu Say :

„Domnul Say... îi impută“ (lui A. Smith), „ca o eroare, că el atribuie doar muncii omului puterea de a produce valori. O analiză mai exactă ne arată că valoarea se datorește acțiunii muncii, sau, mai bine zis, activității productive a omului, combinată cu acțiunea acelor agenți pe care îi produce natura și cu aceea a capitalului. Ignorarea de către el a acestui principiu l-a împiedicat să stabilească adevărata teorie a influenței mașinilor asupra producției de bogății“⁶⁶. În contradicție cu părerea lui Adam Smith, domnul Say vorbește... despre valoarea pe care o dau mărfurilor agenții naturali. Dar acești agenți naturali, cu toate că sporesc în mare măsură valoarea de întrebuințare, nu sporesc niciodată valoarea de schimb a unei mărfi, despre care vorbește domnul Say (*Principles*, 3 ed., p. 334—336). „Mașinile și agenții naturali pot contribui în foarte mare măsură la bogăția unei țări... dar nu adaugă ceva la valoarea acestei bogății“ (p. 335, Notă). [Versiunea românească, vol. I, p. 218—219].

Ricardo, ca și toți economiștii worth naming¹⁾, [deci și ca] A. Smith (deși odată, într-un moment de bună dispoziție, a numit boul a productive labourer²⁾), prezintă munca drept activitate omenească, mai mult, ca activitate omenească socialmente determinată, ca unică sursă a valorii. Ric[ardo] se deosebește de ceilalți economiști tocmai prin consecvența cu care consideră valoarea mărfurilor ca simple „representations“³⁾ ale muncii socialmente determinate. Toți acești economiști înțeleg, mai mult sau mai puțin, și Ricardo mai mult decât toți ceilalți, că valoarea de schimb a lucrurilor trebuie considerată ca o simplă expresie, ca o formă specifică a activității productive a oamenilor, ca ceva toto genere⁴⁾ diferit de lucruri și de întrebuințarea lor ca lucruri, fie în consumul industrial, fie în consumul neindustrial. Pentru ei, valoarea este de fapt numai expresia materială a raportului care se stabilește între activitățile productive ale oamenilor, între diferitele lor munci. Ricardo folosește la adresa lui Say cuvintele lui Destutt de Tracy, care, după cum o spune el clar, exprimă și propria sa părere :

„Întrucit este sigur că facultățile noastre fizice și morale sînt singura noastră bogăție din naștere, întrebuințarea acestor facultăți (a facultăților omenești), „o muncă de un anumit fel“ (deci labour ca

¹⁾ — de seamă. — Nota trad.

²⁾ Vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 242. — Nota red.

³⁾ — reprezentări. — Nota trad.

⁴⁾ — cu totul. — Nota trad.

realizare a capacității omenești), „este singura noastră comoară moștenită ; și numai prin această întrebuințare sînt create acele lucruri pe care le numim bogății... Este cert, de asemenea, că toate aceste lucruri reprezintă doar munca care le-a creat, și dacă ele au o valoare, sau chiar două valori distincte, ele nu pot proveni decît din munca din care emană“ (Ric[ardo], l. c., p. 334). [Versiunea românească, vol. I, p. 218].

Așadar, mărfurile, lucrurile în genere, au valoare numai ca reprezentări [848] ale muncii omenești ; nu în măsura în care ele sînt ceva, în sine, ca lucruri, ci în măsura în care sînt intruchiparea muncii sociale.

Și iată că s-au găsit unii care au cutezat să spună că bietul Mac l-a dus la extrem pe Ric[ardo], el, care, în tendința sa nesăbuită de a „folosi“ în mod eclectic teoria ric[ard]iană cu toate contradicțiile ei, identifică principiul ei cu cel al înțregii economii, munca însăși ca activitate omenească și ca activitate omenească socialmente determinată cu acțiunea fizică etc. proprie mărfurilor ca valori de întrebuințare, ca lucruri ! El, care pierde însăși noțiunea de muncă !

Devenind insolent datorită „subterfugiului“ lui Mill, el îl copiază pe Say și, în același timp, polemizează cu el folosind fraze ricardiene și [copiază] tocmai frazele lui Say pe care Ricardo le combate în capitolul douăzeci, „Value and Riches“¹⁾, ca fiind diametral opuse [concepțiilor] sale și ale lui Smith. (Roscher repetă, firește, că Mac este Richardo dus la extrem⁶⁷.) Numai că Mac este mai absurd decât Say, care nu denumește muncă „acțiunea“ focului, a mașinilor etc. Și mai inconsecvent. În timp ce Say afirmă că vîntul, focul etc. creează „valoare“, Mac consideră că valoarea este creată numai de acele valori de întrebuințare, de acele lucruri care ar putea fi monopolizate, ca și cum vîntul, aburul sau apa ar putea fi folosite ca forță motrice fără proprietatea asupra morii de vînt, mașinii cu abur, roții hidraulice ! Ca și cum cei care posedă, care monopolizează lucrurile a căror posesiune este necesară pentru folosirea agenților naturii n-ar fi monopolizat acești agenți ai naturii ! Eu pot să am aer, apă etc. cît vreau. Dar ca agenți ai producției ele există pentru mine numai în cazul cînd am acele mărfuri, acele lucruri prin folosirea cărora acestea acționează ca agenți ai producției. Așadar, Mac rămîne în urma lui Say.

În această vulgarizare a lui Ric[ardo] vedem așadar, cea mai completă, cea mai nesăbuită destrămarea a teoriei sale.

¹⁾ — „Valoarea și bogăția“. — Nota trad.

„Totuși, în măsura în care acest rezultat“ (produs de acțiunea sau operația efectuată de un lucru oarecare) „este produs de munca *sau* operația efectuată de forțe ale naturii care nu pot fi nici monopolizate, nici apropiate de un număr mai mare sau mai mic de indivizi, excluzându-i pe alții, ...el nu are nici o valoare. Ceea ce este efectuat de aceste forțe ale naturii este efectuat pe gratis“ (McCulloch, l. c., p. 75).

Ca și cum ceea ce is done by cotton, wool, iron, or machinery, were not done „gratuitously“¹⁾. Mașina costă, operația efectuată de mașină nu este plătită. Nici o valoare de întrebuințare a unei mărfi nu mai costă nimic după ce valoarea ei de schimb este plătită.

„Omul care vinde ulei nu cere nici o plată pentru proprietățile naturale ale acestuia. La evaluarea cheltuielilor de producție ale uleiului, el ține seama de valoarea muncii folosite pentru obținerea acestui ulei, și aceasta este valoarea uleiului“.

Combătându-l pe Say, Ric[ardo] a subliniat tocmai faptul că acțiunea mașinii, de pildă, costă tot atât de puțin ca acțiunea vântului sau a apei :

„Serviciile... pe care ni le aduc agenții naturali și mașinile... ne sînt de folos... numai prin aceea că sporesc valoarea de întrebuințare; deoarece execută acțiunea lor în mod gratuit... ajutorul pe care ni-l dau nu adaugă nimic la valoarea de schimb“ (Ric[ardo], p. 336, 337). [Versiunea românească, vol. I, p. 219].

Așadar, Mac n-a înțeles nici chiar cele mai simple teze ale lui Ric[ardo]. Dar vulpoiul gîndește astfel : dacă valoarea de întrebuințare a bumbacului, mașinilor etc. nu costă nimic, dacă nu se plătește decît valoarea lor de schimb, atunci această valoare de întrebuințare este vîndută de cei care folosesc bumbac, mașini etc. Ei vînd ceea ce pe ei nu-i costă nimic.

[849] Obtuzitatea grobiană a acestui individ se poate vedea din faptul că, după ce a preluat „principiul“ lui Say, el expune cu multă emfază teoria rentei funciare pe care a copiat-o amănunțit de la Ricardo.

Întrucît pămîntul este o

„forță a naturii... care poate fi monopolizată sau apropiată de un număr mai mare sau mai mic de indivizi, excluzându-i pe alții“ [McCulloch, p. 75, Nota 1],

atunci natural vegetative action or „labour“²⁾, forța sa productivă, are valoare, și astfel renta se explică prin productive

¹⁾ — este efectuat de bumbac, lînă, fier sau mașină nu ar fi efectuat „pe gratis“. — *Nota trad.*

²⁾ — acțiunea sa vegetativă naturală sau „munca“. — *Nota trad.*

power¹⁾ a pămîntului, ca la fiziocrați. Acest exemplu este concludent pentru maniera lui Mac de a-l vulgariza pe Ric[ardo]. Pe de o parte, el copiază enunțurile lui Ric[ardo], care au un sens numai pe baza premiselor lui Ric[ardo], iar pe de altă parte, acceptă de la alții (rezervîndu-și numai „nomenclatura“ sau mici modificări de interpretare) negarea directă a acestor premise. El ar fi trebuit să spună : „Rent is the wages of land“ pocketed by the landowner²⁾.

„Dacă un capitalist cheltuiește aceeași sumă pentru salariile muncitorilor, pentru întreținerea cailor sau pentru închirierea unei mașini și dacă muncitorii, caii și mașina pot să efectueze, toate, aceeași cantitate de muncă, valoarea acesteia va fi evident aceeași, indiferent cine o va efectua“ (l. c., p. 77).

Cu alte cuvinte : valoarea produsului se reglează după valoarea capitalului investit. Aceasta este problema [care] trebuie rezolvată. După părerea lui Mac, enunțarea problemei înseamnă „obviously“³⁾, totodată, și rezolvarea ei. Cum însă mașina, de pildă, efectuează a greater piece of work⁴⁾ decît the men displaced by them⁵⁾, este și mai „obviously“ că valoarea produselor mașinii, în loc să scadă, ar trebui să crească în comparație cu cea a produselor oamenilor who „perform the same work“⁶⁾. Cum mașina produce, poate, 10 000 pieces of work⁷⁾ în timpul în care [the] man produce una și cum fiecare piece are aceeași valoare, produsul mașinii ar trebui să fie de 10 000 de ori mai scump decît cel al omului.

Dealtfel, în tendința sa de a se deosebi de Say, deoarece la acesta crearea valorii nu se datorește acțiunii agenților naturii, ci numai acțiunii agenților monopolizați sau produși cu ajutorul muncii, Mac nu se poate abține și revine la frazeologia ricardiană. De exemplu, labour of wind produces the desired effect on ship⁸⁾. (Produces a change in it⁹⁾).

¹⁾ — forța productivă. — *Nota trad.*

²⁾ — „Renta este salariul pămîntului“, pe care și-l însușește posesorul pămîntului. — *Nota trad.*

³⁾ — „evident“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — o cantitate de muncă mai mare. — *Nota trad.*

⁵⁾ — oamenii pe care îi înlocuiește. — *Nota trad.*

⁶⁾ — care „efectuează aceeași muncă“. — *Nota trad.*

⁷⁾ — bucăți. — *Nota trad.*

⁸⁾ — munca vîntului produce efectul dorit asupra corăbiei. — *Nota trad.*

Nota trad.

⁹⁾ — Produce o schimbare în ea. — *Nota trad.*

„Dar valoarea acestei schimbări nu este sporită prin acțiunea sau munca forțelor naturii care participă la această schimbare și nu depinde în nici un caz de acestea, ci de *cantitatea de capital* sau de *produsul muncii anterioare* care a contribuit la producerea acestui rezultat, tot așa cum *cheltuielile pentru măcinatul cerealelor* nu depind de acțiunea vântului sau a apei care pun în mișcare moara, ci de cantitatea capitalului consumat pentru această operație“ (p. 79).

Aici, deodată, măcinatul adaugă valoare cerealelor, numai în măsura în care capitalul, „the produce of previous labour“ is „wasted“ in the act of grinding¹⁾. Deci nu pentru că piatra de moară „muncește“, ci pentru că prin „waste“²⁾ a pietrei de moară is „wasted“³⁾ și valoarea cuprinsă în ea, munca întruchipată în ea.

După aceste frumoase explicații, Mac rezumă astfel înțelegerea pe care și-a însușit-o de la Mill și Say și datorită căreia el pune de acord conceptul de valoare cu toate fenomenele care vin în contradicție cu acesta :

„Cuvîntul «muncă» înseamnă... în toate discuțiile cu privire la valoare... sau munca nemijlocită a omului, sau *munca capitalului* produs de om, sau și una și alta“ (l. c., p. 84).

Prin labour [850] trebuie deci să se înțeleagă munca omului, apoi accumulated labour a acestuia și, în sfârșit, *aplicațiile* utile, adică proprietățile fizice etc. ale valorilor de întrebuințare care se manifestă în consumul (industrial). Fără aceste proprietăți, valoarea de întrebuințare nu înseamnă nimic. Valoarea de întrebuințare se manifestă numai în cadrul consumului. Prin urmare, prin valoarea de schimb a produselor muncii înțelegem valoarea de întrebuințare a acestor produse, deoarece această valoare de întrebuințare constă numai din *activitatea ei*, sau, cum o denumește Mac, din „munca“ ei în cadrul consumului, indiferent dacă acesta este sau nu un consum industrial. Dar felul „operațiilor“, „acțiunilor“ sau „muncilor“ valorilor de întrebuințare, exact ca măsurile naturale ale acestora, sînt tot atît de diferite ca înseși aceste valori de întrebuințare. Care este atunci unitatea, măsura lor, care ne dă posibilitatea să le comparăm între ele? Este cuvîntul comun „muncă“, în care sînt incluse activități total diferite ale valorilor de schimb, după ce munca însăși este redusă la cuvîntul „operații“ sau „acțiuni“. Cu identitatea dintre valoa-

¹⁾ — „produsul muncii anterioare“, este „folosit“ în operația măcinatului. — *Nota trad.*

²⁾ — „consumarea“. — *Nota trad.*

³⁾ — este „consumată“. — *Nota trad.*

rea de întrebuințare și valoarea de schimb se încheie deci această vulgarizare a lui Ric[ardo], pe care trebuie, de aceea, s-o privim ca ultima și cea mai trivială expresie a destrămării școlii ca școală.

„Profitul la capital este numai o altă denumire a *salariului pentru munca acumulată*“ (McCulloch], „Principles“ etc., 1825, p. 291),

adică o altă denumire a salariului plătit mărfurilor pentru serviciile pe care le aduc, ca *valori de întrebuințare*, în producție.

Acest wages of accumulated labour¹⁾ are, dealtfel, la domnul McCulloch și o semnificație misterioasă specifică. Noi am amintit deja că — abstracție făcînd de cele copiate de el de la Ricardo, Mill, Malthus și Say și care formează fondul propriu-zis al lucrărilor sale —, el însuși reia și vinde iarăși și iarăși sub diferite titluri a sa „accumulated labour“ „largely drawing“²⁾ întotdeauna upon what he had got paid before³⁾. Această manieră de a obține „wages of accumulated labour“ a fost deja analizată pe larg în 1826 într-o lucrare a sa, și ce n-a realizat McCulloch în 1826—1862 luînd wages for a accumulated labour!⁶⁸ (Tucidide-Roscher preia și această frază jalnică)⁶⁹.

Lucrarea se intitulează : *Mordecai Mullion. „Some Illustrations of Mr. McCulloch's Principles of Politic. Economy“, Edinburgh 1826*⁷⁰. Aici se arată cum chevalier d'industrie⁴⁾ al nostru și-a făcut un nume. 9/10 copiază din lucrările lui A. Smith și Ricardo etc., iar restul de 1/10 din propria sa accumulated labour, „most shamelessly and damnably reiterated“⁵⁾. Mullion, de pildă, arată că McCulloch nu numai că vinde unul și același articol pe rînd la „Edinburgh Review“⁷¹, „Scotsman“⁷², „Encyclopaedia Britannica“⁷³ ca „disertations“ originale, ca lucrări noi, dar el, bunăoară, în „Edinburgh Review“ chiar reproduce *textual* același articol, numai cu unele schimbări în dispunerea materialului și sub o nouă firmă. În legătură cu aceasta, Mullion spune despre „this most incredible cobbler“, „this most Economical of all the Economists“⁶⁾ :

¹⁾ — salariu al muncii acumulate. — *Nota trad.*

²⁾ — „luînd mult“. — *Nota trad.*

³⁾ — din ceea ce a fost plătit înainte. — *Nota trad.*

⁴⁾ — cavalerul industriei. — *Nota trad.*

⁵⁾ — muncă acumulată, „pe care o repetă în modul cel mai nerușinat și mai condamnat“. — *Nota trad.*

⁶⁾ — „acest cîrpati inimaginabil“, „acest cel mai economist dintre economiști“. — *Nota trad.*

„Articolele domnului McCulloch nu pot fi cituși de puțin asemuite corpurilor cerești, într-o privință însă se aseamănă cu acești aștri — ele revin la anumite intervale“ (p. 21).

Nu este de mirare că el crede în „wages of accumulated labour“ !

Faima domnului Mac arată pînă unde poate ajunge nerușinarea unui cavaler al industriei.

[850 a] Cum exploatează McCulloch unele teze ale lui Ricardo pentru a-și da importanță se poate vedea, între altele, din „*Edinburgh Review*“, *March 1824*, unde acest amic al wages of accumulated labour (mîzgăleala se intitulează „*Considerations on the accumulation of Capital*“) pornește o adevărată ieremiadă pe tema scăderii ratei profitului.

„Autorul... exprimă astfel temerile pe care i le insuflă scăderea profitului : «Aparența de prosperitate pe care o oferă Anglia este înșelătoare ; plaga sărăciei a atins pe nesimțite majoritatea cetățenilor, iar fundamentele puterii și măreția națiunii au fost zdruncinate. Acolo unde dobinda este scăzută, cum este în Anglia, rata profitului este și ea scăzută, iar prosperitatea națiunii a depășit punctul ei culminant». Aceste afirmații nu pot să nu-i surprindă pe toți cei care cunosc situația strălucită în care se află Anglia“ ([McCulloch, „Discours sur l'économie“, traduit par] *Prévost*, I. c., p. 197).

Domnul Mac nu trebuia, prin urmare, să se impacienteze pentru faptul că „land“ gets better „wages“ than „iron, bricks, etc.“ The cause must have been, that it „labours“ harder ¹⁾ [XIV—850 a].

[XV — 925] {O scroafă chioară tot mai găsește uneori o ghindă, așa și cu McCulloch ; numai că chiar și acest lucru, așa cum îl concepe el, nu este decît o inconsecvență, deoarece el nu face nici o deosebire între surplus value și profit. În al doilea rînd, acesta este tot unul din plagiatele eclecticice nesăbuite. Pentru indivizi ca Torrens etc., care consideră că value este determinată de capital, și tot așa pentru Bailey, profitul [se află] în raport cu capitalul (avansat). Spre deosebire de Ric[ardo], ei nu identifică profitul cu plusvaloarea numai pentru că, în genere, nu simt nevoia de a explica profitul pe baza valorii, pentru că ei iau forma în care se manifestă plusvaloarea — *profitul*, ca raport al plusvalorii față de capitalul avansat — drept forma inițială ; de fapt însă, ei nu fac decît să exprime în cuvinte forma de manifestare.

¹⁾ — „pămîntul“ primește un „salariu“ mai bun decît „fierul, cărămizile etc“. Cauza trebuie să o constituie faptul că el „lucrează“ cu mai multă rîvnă. — *Nota trad.*

Iată pasajele din Mac în care 1) este ricardian și 2) copiază direct din lucrările adversarilor lui Ric[ardo] :

Teza lui Ricardo [o creștere a profitului nu poate fi determinată decît de o scădere a salariului, iar o scădere a profitului — decît de o creștere a salariului“] este valabilă numai „în cazurile în care *productivitatea industriei* rămîne constantă“ (McCulloch], „Princ of P. E.“, Edinburgh, 1825, p. 373). Adică a industriei care furnizează capital constant. „Profiturile depind de raportul lor față de capitalul care le produce, și nu de raportul față de salarii. Dacă, *în genere*, productivitatea industriei se dublează și dacă surplusul obținut astfel se împarte între capitalist și muncitori, proporția dintre capitalist și muncitori rămîne aceeași, deși *rata profitului* a crescut în raport cu capitalul avansat“ (I. c., p. 373—374).

Chiar și în acest caz așa cum remarcă și Mac, s-ar putea spune să wages au scăzut relativ în comparație cu produsul, pentru că *profiturile* au crescut. (În acest caz însă, tocmai creșterea profitului ar fi cauza scăderii salariilor.) Acest calcul se bazează însă pe maniera greșită de a calcula salariile ca părți din produs, iar domnul J. St. Mill, după cum am arătat mai sus, caută să generalizeze, pe această cale sofistică, legea ric[ardiană] ⁷⁴⁾ [XC — 925].

5. Wakefield. [Obiecții la teoria lui Ricardo cu privire la valoarea muncii și la renta funciară]

[XIV — 850 a] Meritele propriu-zise ale lui W[akefield] în tratarea capitalului au fost explicate mai înainte în capitolul „*Transformarea plusvalorii în capital*“ ⁷⁵⁾. Aici ne vom ocupa numai de ceea ce se referă direct la „temă“.

„Dacă munca este considerată ca marfă, iar capitalul, produs al muncii, ca o altă marfă, în acest caz, în ipoteza că valorile celor două mărfuri ar fi determinate de cantități egale de muncă, o cantitate de muncă dată s-ar schimba — în toate împrejurările — contra unei cantități de capital care ar fi fost produsă de o cantitate egală de muncă ; *munca trecută* ar fi schimbată în permanentă contra aceleiași cantități de *muncă prezentă*. Dar valoarea muncii, în raport cu alte mărfuri, cel puțin în măsura în care salariul depinde de cota-parte, nu este determinată de aceeași cantitate de muncă, ci de raportul dintre ofertă și cerere“ (Wakefield. Edit. of Smiths „*Wealth of Nation*“, London, 1835, vol. I, p. 230, 231, Notă).

Prin urmare, potrivit lui Wakefield, profitul ar fi inexpl-cabil dacă *valoarea* muncii ar fi plătită.

În vol. II al ediției A. Smith pe care o citează, W[akefield] remarcă :

„Plusprodusul⁷⁶ creează întotdeauna rentă; totuși, se poate plăti și o rentă care să nu constea din plusprodus“ (l. c., p. 216).

„Dacă, așa cum se întâmplă în Irlanda, marea masă a unui popor ajunge în situația de a se hrăni numai cu cartofi, de a locui în cocioabe, de a se îmbrăca în zdrențe și de a trebui să cedeze, pentru permisiunea de a trăi astfel, tot ceea ce poate produce, în afară de cocioabe, zdrențe și cartofi, atunci proprietarul pământului pe care trăiesc ei primește cu atât mai mult cu cât aceștia se mulțumesc cu mai puțin, chiar dacă produsul capitalului și al muncii ar rămâne același. Ceea ce dau nenorociții de fermieri acaparează landlordul. În acest fel, o scădere a nivelului de trai al agricultorilor ar fi o altă cauză a plusprodusului... Când salariile scad, efectul pe care-l are acest fapt asupra plusprodusului este același, ca și cum ar scădea nivelul de trai al agricultorilor; produsul total rămâne același, în timp ce partea excedentară este mai mare; producătorii primesc mai puțin, iar landlordul — mai mult“ (p. 220, 221).

În acest caz, profitul se numește *rentă*, exact așa cum se numește *dobândă* atunci când muncitorul, cum se întâmplă de pildă în India, lucrează cu sumele avansate de capitalist (deși nominal el este independent) și trebuie să-i furnizeze întregul surplus produce.

6. Stirling. [Explicarea profitului prin cerere și ofertă]

Stirling (Patrick James). „*The Philosophy of Trade etc.*“, Edinburgh, 1846.

„Cantitatea fiecărei mărfi trebuie să fie reglată în așa fel, încît raportul dintre oferta și cererea ei să fie mai mic decît raportul dintre oferta de muncă și cererea de muncă. Diferența dintre prețul sau valoarea mărfii și prețul sau valoarea muncii worked up in it¹⁾ constituie *profitul* sau *surplusul*, pe care Ricardo nu-l poate explica pe baza teoriei sale“ (l. c., p. 72, 73).

[851] Aceași persoană ne spune :

„Dacă valorile mărfurilor se raportează unele la altele corespunzător cheltuielilor lor de producție, atunci acest lucru ar putea fi denumit *par of value*“²⁾ (p. 18).

Așadar, dacă cererea și oferta de muncă ar coincide, munca s-ar vinde la *valoarea ei* (indiferent ce înțelege Stirling prin această valoare). Iar dacă cererea și oferta mărfii, in which the labour is worked up³⁾, ar coincide, marfa s-ar vinde la cheltu-

¹⁾ — cheltuite pentru ea. — *Nota trad.*

²⁾ — nivelul valorii. — *Nota trad.*

³⁾ — pentru care este cheltuită munca. — *Nota trad.*

ielile de producție, prin care Stirling înțelege *the value of labour*. Prețul mărfii este în acest caz egal cu the value of labour worked up in it. Iar prețul muncii este on a par propriei sale *value*. Hence the price of the commodity = the price of the labour worked up in it. Hence, there would be not profit or surplus¹⁾.

Așadar, Stirling explică profitul sau surplusul în felul următor :

Oferta de muncă în raport cu cererea de muncă trebuie să fie mai mare decît oferta de marfă în care the labour is worked up, în raport cu cererea de această marfă. Problema este ca marfa vîndută să fie vîndută mai scump decît este plătită munca cuprinsă în ea.

Acest lucru este denumit de domnul Stirling explicarea fenomenului surplusului, în timp ce el nu este decît o parafrază a ceea ce urmează a fi explicat. La o analiză mai amănunțită, aici sînt posibile numai trei cazuri : Prețul muncii este „on the par of value“, adică cererea și oferta de muncă corespund prețului muncii, este egal cu valoarea ei. În acest caz, marfa trebuie să fie vîndută *peste* valoarea ei, adică trebuie să se facă în așa fel, încît oferta de mărfuri să fie *sub* cererea [de mărfuri]. Acesta este „*profit upon alienation*“ tout pur²⁾, numai că i s-a adăugat condiția în care este posibil. Sau cererea de muncă depășește oferta de muncă, iar prețul [muncii] depășește valoarea ei. În acest caz, capitalistul i-a plătit muncitorului mai mult decît valorează marfa, iar cumpărătorul trebuie să plătească capitalistului un surplus dublu : în primul rînd, ceea ce capitalistul a plătit d'abord³⁾ muncitorului și, în al doilea rînd, profitul capitalistului. Sau prețul muncii [este] *sub* valoarea ei, oferta de muncă depășește cererea de muncă. În acest caz, surplusul provine din faptul că munca este plătită *sub* valoarea ei și este vîndută [în marfă] la *valoarea ei* sau, cel puțin, *peste prețul ei*.

Dacă se înlătură toate nonsensurile, reiese că la Stirling surplusul provine din faptul că munca este cumpărată de capitalist *sub* valoarea ei și este revîndută, sub formă de marfă, *peste* prețul ei.

Dacă din celelalte cazuri se înlătură forma ridicolă, că producătorul trebuie „să facă în așa fel“ încît să vîndă marfa

¹⁾ — la nivelul propriei sale *valori*. Deci, prețul mărfii = prețul muncii cheltuite pentru ea. Deci, nu ar exista profit sau surplus. — *Nota trad.*

²⁾ — pur și simplu „*profit din înstrăinare*“. — *Nota trad.*

³⁾ — mai întii. — *Nota trad.*

peste valoarea ei sau peste „the par of value“, ele se reduc la următoarele: Dacă cererea pentru o marfă oarecare este mai mare decât oferta ei, atunci *prețul de piață* crește peste valoare. Ceea ce, desigur, nu este o descoperire și explică numai un soi de „surplus“ care nu a prezentat niciodată nici cea mai mică dificultate, nici pentru Ricardo, nici pentru altcineva. [XIV — 851].

7. John Stuart Mill

[a] Confundarea ratei plusvalorii cu rata profitului.
Elemente ale concepției despre „profit upon alienation“.
Concepții confuze despre „profiturile avansate“]

[VII — 319]. În opusculul⁷⁷ citat mai sus, care conține în fond toate ideile originale ale domnului J[ohn] St[uart] Mill cu privire la political economy¹⁾ (spre deosebire de voluminosul său compendiu⁷⁸), în *Esseul IV*, intitulat „On Profits and Interests“²⁾, se spune:

„Unelte și materiile prime, ca și alte lucruri nu au costat la început nimic altceva decât muncă... Munca folosită pentru producerea uneltelor și a materiilor prime adăugată la munca folosită mai târziu pentru prelucrarea materiilor prime cu ajutorul uneltelor dă suma totală a muncii folosite în producția mărfii finite... A înlocui capitalul nu înseamnă, prin urmare, decât a înlocui wages of the labour employed“³⁾.

Aceasta este în sine greșit, deoarece employed labour și salariile plătite nu sînt nicidecum identice. Dimpotrivă, employed labour este egală cu suma salariului și profitului. A înlocui capitalul înseamnă a înlocui munca plătită (wages) și munca neplătită de capitalist, dar vîndută, totuși, de el (profitul). Domnul Mill confundă aici „employed labour“ and that portion of the employed labour which is paid for by the capitalist that employs it⁴⁾. Această confuzie nu dovedește că el ar fi înțeles teoria ricardiană, pe care pretinde s-o profeseze.

În ceea ce privește capitalul constant, mai trebuie menționat în treacăt că, dacă fiecare parte a capitalului constant se reduce la previous labour⁵⁾, deci se poate considera că la un

1) — economia politică. — *Nota trad.*

2) — „Despre profituri și dobînzii“. — *Nota trad.*

3) — salariul pentru munca folosită. — *Nota trad.*

4) — „munca folosită“ cu partea din munca folosită care este plătită de capitalistul care o folosește. — *Nota trad.*

5) — munca precedentă. — *Nota trad.*

moment dat aceasta reprezintă profitul sau salariul sau și una și alta, de îndată ce acest capital constant este format, o parte a acestuia nu se mai poate reduce nici la profit, nici la salariu, cum se întîmplă, de pildă, cu sămînța etc.

Mill nu face deosebire între plusvaloare și profit. Prin urmare, el afirmă că *rata profitului* (ceea ce este just pentru plusvaloarea transformată deja în profit) este egală cu raportul dintre prețul produsului și prețul mijloacelor lui de producție (inclusiv munca) (vezi p. 92, 93). Și, totodată, el vrea să deducă legile *ratei profitului* direct din legea ricardiană, „profits depend upon wages; rising as wages fall, and falling as wages rise“¹⁾, în care Ricardo confundă plusvaloarea cu profitul.

Domnul Mill nu este el însuși pe deplin edificat asupra problemei pe care încearcă s-o rezolve. Vom formula deci pe scurt problema sa înainte de a-i asculta răspunsul. Rata profitului este raportul dintre plusvaloare și *suma totală* a capitalului avansat (capitalul constant și capitalul variabil considerate împreună), în timp ce plusvaloarea este excedentul cantității de muncă pe care o efectuează muncitorul peste cantitatea de muncă care-i este avansată ca salariu; deci, plusvaloarea este considerată numai în raport cu capitalul variabil sau cu capitalul cheltuit pentru salarii, și nu cu întregul capital. Rata plusvalorii și rata profitului sînt deci două rate diferite, deși profitul este o plusvaloare privită numai sub certa specie²⁾. Despre rata plusvalorii este just să se spună că ea „depends“³⁾ exclusiv „upon wages; rising as wages fall, and falling as wages rise“⁴⁾. (Despre masa plusvalorii ar fi greșit să se spună acest lucru, deoarece aceasta nu depinde numai de gradul în care este apropiată supramunca muncitorului, ci și de masa [numărul] muncitorilor exploatați concomitent.) Dat fiind că rata profitului este raportul dintre plusvaloare și suma totală a capitalului avansat, ea este, desigur, afectată sau determinată de scăderea sau creșterea plusvalorii, deci de rise or fall of wages⁵⁾; dar, în afară de această determinare, rata profitului include și alte determinări, care [320] nu depind de creșterea sau scăderea salariului și nu pot fi reduse nemijlocit la acesta.

1) — „profitul depinde de salariu; crește cînd salariul scade și scade cînd salariul crește“. — *Nota trad.*

2) — dintr-un anumit punct de vedere. — *Nota trad.*

3) — „depinde“. — *Nota trad.*

4) — „de salariu; crește atunci cînd salariul scade și scade atunci cînd salariul crește“. — *Nota trad.*

5) — creșterea sau scăderea salariului. — *Nota trad.*

Domnul J. St. Mill, care, pe de o parte, ca și Ricardo, identifică *nemijlocit* profitul cu plusvaloarea, iar pe de altă parte (în polemica cu anticardienii), nu interpretează rata profitului în sens ricardian, ci în sensul ei adevărat, ca raport între plusvaloare și suma totală a capitalului avansat (capital variabil + capital constant), se străduiește să demonstreze că rata profitului este determinată *nemijlocit* de legea care determină plusvaloarea și că se reduce pur și simplu la aceea că, cu cât este mai mică partea din ziua de muncă care revine muncitorului, cu atât este mai mare partea care revine capitalistului și viceversa. Să examinăm acum strădaniile lui, în care cel mai rău lucru îl constituie faptul că el știe ce anume problemă vrea să rezolve. Dacă el ar fi formulat problema just, nu i-ar fi putut da această rezolvare greșită.

Astfel, el spune :

„Deși uneltele, materiile prime și clădirile sînt ele însele produsul muncii, *întreaga sumă* a valorii lor nu poate fi redusă la salariile muncitorilor care le-au produs“.

{Mai sus, el spune : Înlocuirea de capital înseamnă înlocuirea de salariu}.

„În calcul trebuie incluse și profiturile pe care le realizează capitalistul la aceste salarii. Acest din urmă capitalist trebuie să înlocuiască prin propriul său capital nu numai *salariile* plătite de el și de producătorul uneltelor, ci și profitul producătorului de unelte“ (l. c., p. 98).

„Profitul, prin urmare, nu reprezintă numai *excedentul* rămas după înlocuirea cheltuielilor ; el intră chiar în cheltuieli. Capitalul este cheltuit în parte pentru plata sau rambursarea salariilor și în parte pentru profiturile altor capitaliști, al căror concurs a fost necesar pentru obținerea mijloacelor de producție“ (l. c., p. 98, 99). De aceea, un obiect poate fi *produsul aceleiași cantități de muncă ca și înainte* și toate *cheltuielile de producție* se pot *micșora* dacă există posibilitatea de a se economisi o parte din profitul pe care ultimul producător trebuie să-l plătească primului producător... Este, totuși, adevărat că rata profitului se modifică invers proporțional cu cheltuielile de producție ale salariului“ (p. 102, 103).

Aici pornim, firește, întotdeauna de la premisa că prețul unei mărfi este egal cu valoarea ei. Pe această bază își continuă cercetarea și domnul Mill.

D'abord ¹⁾ trebuie menționat că, în modul de prezentare citat mai sus, profitul are o foarte pregnantă aparență de profit upon alienation ; but passons outre ²⁾. Nimic mai greșit

¹⁾ — Mai întâi. — *Nota trad.*

²⁾ — profit din instrăinare ; dar să trecem peste asta. — *Nota trad.*

decît [să afirmi] că un obiect (dacă este vîndut la *valoarea* lui) „este produsul aceleiași cantități de muncă ca și înainte“ și că, totodată, „cheltuielile lui de producție se pot micșora“ datorită unei împrejurări oarecare. {Acest lucru ar fi fost posibil numai în sensul stabilit mai întii de mine, adică atunci cînd se face o deosebire netă între cheltuielile de producție ale obiectului și cheltuielile de producție ale capitalistului, deoarece acesta nu plătește pentru o parte din aceste cheltuieli de producție ⁷⁹. În acest caz este, de fapt, adevărat că capitalistul realizează, de asemenea, profitul din supramunca neplătită a propriilor lui muncitori, după cum poate să-l realizeze și din faptul că-i *plătește mai puțin* decît i se cuvine capitalistului care-i furnizează capitalul constant, adică nu plătește acestui capitalist o parte din supramunca cuprinsă în marfa sa, dar neplătită de acest capitalist (care tocmai de aceea constituie profitul lui). Aceasta se reduce întotdeauna la aceea că el plătește marfa *sub* valoarea ei. Rata profitului (decî raportul dintre plusvaloare și valoarea totală a capitalului avansat) poate să crească datorită faptului că aceeași cantitate de capital avansat devine obiectiv mai ieftină (ca urmare a creșterii productivității muncii în sferele de producție care produc capital constant), ca și datorită faptului că ea devine subiectiv mai ieftină pentru cumpărător, deoarece el plătește această cantitate de capital *sub* valoarea ei. *Pentru el*, aceasta este întotdeauna rezultatul unei cantități de muncă mai mici}.

[321]. Mill spune, în primul rînd, că *capitalul constant* al capitalistului care face marfa finită nu se descompune numai în wages, ci și în profit. Raționamentul este aici următorul :

Dacă acesta se descompune numai în salariu, atunci profitul ar reprezenta surplusul care rămîne capitalistului după înlocuirea tuturor salariilor, (și toate cheltuielile (plătite) produsului s-ar descompune în salariu), din care ar consta întreaga sumă a capitalului avansat. Valoarea totală a capitalului avansat ar fi egală cu valoarea totală a wages cuprinse în produs. Profitul ar constitui excedentul. Și deoarece rata profitului = raportul dintre acest excedent și valoarea totală a capitalului avansat, atunci, evident, această rată va crește sau va scădea în raport cu valoarea totală a capitalului avansat, adică cu *valoarea salariilor*, a căror totalitate constituie capitalul avansat. {Însăși această obiecție este, în fond, absurdă dacă se are în vedere *raportul* general dintre profit și salariu. Din întregul produs, domnul Mill ar fi trebuit doar să detașeze partea care se descompune în profit (indiferent dacă este plătit *ultimului* sau primului capitalist participant la producția măr-

fii) și partea care se descompune în salariu, și astfel suma profiturilor ar fi fost, ca și înainte, egală cu excedentul peste valoarea sumei salariilor, iar „raportul invers” al lui Ricardo ar putea fi valabil pentru rata profitului. Numai că nu este adevărat că totalitatea capitalului avansat se descompune în profit și salariu. Dar capitalul avansat nu se descompune numai în salariu, ci și în profiturile avansate. Prin urmare, profitul constituie un surplus nu numai peste salariile avansate, dar și peste profiturile avansate. *Rata profitului* nu este deci determinată de surplusul peste salarii, ci de surplusul ultimului capitalist peste suma salariilor plus profiturile, a căror sumă, conform premisei, formează întregul capital avansat. Așadar, această rată se poate schimba, evident, nu numai prin creșterea sau scăderea salariilor, ci și prin creșterea sau scăderea profiturilor. Și dacă am face abstracție de schimbarea ratei provocată de creșterea sau scăderea salariilor, dacă presupunem — ceea ce se întâmplă frecvent în practică — că valoarea salariilor, adică cheltuielile lor de producție egale cu timpul de muncă cuprins în ele, ar rămâne constante, am ajunge, urmîndu-l pe domnul Mill, la frumoasa lege potrivit căreia creșterea sau scăderea ratei profitului depinde de creșterea sau scăderea profitului.

„Dacă s-ar putea economisi o parte din profitul pe care ultimul producător trebuie s-o plătească primului producător, cheltuielile de producție ale obiectului s-ar micșora”.

Acest lucru este, în fond, foarte just. Admițînd că nici o parte din profitul producătorilor precedenți n-ar fi fost un simplu surcharge ¹⁾ — profit upon alienation, cum spune James Stuart —, atunci orice economisire a unei „părți din profit” {în măsura în care această economisire nu este rezultatul înșelării producătorului precedent, adică al faptului că nu i se plătește întreaga valoare cuprinsă în marfa sa} ar fi o economisire a cantității de muncă, necesară pentru producerea mărfii. {Aici facem abstracție de profitul plătit, de pildă, pentru timpul în care capitalul rămîne nefolosit în perioada producției etc.}. Dacă, să spunem, înainte era nevoie de două zile pentru a aduce materia primă, de pildă cărbunele de la mină la fabrică, iar acum este nevoie de o singură zi, atunci „se economisește” o zi de muncă; dar acest lucru este valabil atît pentru partea acestei zile care se descompune în salarii, cît și pentru partea care se descompune în profit.

¹⁾ — adaos. — *Nota trad.*

După ce Mill a înțeles că rata surplusului ultimului capitalist sau, în genere, rata profitului nu depinde numai de raportul direct dintre wages și profit, ci și de raportul dintre ultimul profit, sau profitul fiecărui capitalist, și valoarea totală a capitalului avansat, egală cu suma (cheltuită pentru salarii) a capitalului variabil plus capitalul constant, că deci [322] rata profitului nu este determinată numai de raportul dintre profit și partea capitalului cheltuită pentru salarii, deci nu numai de cheltuielile de producție sau valoarea salariilor, el continuă:

„Este, totuși, adevărat că rata profitului variază în raport invers cu cheltuielile de producție ale salariului”.

Greșit și, totuși, adevărat.

Exemplul pe care îl dă el este clasic pentru maniera de a exemplifica a economiștilor, și este cu atît mai uimitor cu cît autorul lui a scris și despre știința logicii ⁸⁰.

„Să presupunem, de exemplu, că 60 de muncitori agricoli primesc ca salariu 60 de quarteri de cereale, că folosesc apoi capital fix și sămînță în valoare de 60 de quarteri și că produsul operațiilor lor = 180 de quarteri. Presupunînd că rata profitului este de 50%, atunci sămînța și uneltele trebuie să se descompună în produsul muncii a 40 de oameni, deoarece salariile acestor 40 de oameni împreună cu profitul reprezintă 60 de quarteri. Deci, dacă produsul constă din 180 de quarteri, el este rezultatul muncii a 100 de oameni.

Să presupunem acum că munca rămîne aceeași, dar că, datorită unei invenții, nu mai este nevoie de capital fix și de sămînță. Înainte, 180 de quarteri se puteau obține cheltuindu-se 120, astăzi se obțin cheltuindu-se numai 100.

Cei 180 de quarteri reprezintă rezultatul aceleiași cantități de muncă, rezultatul muncii a 100 de oameni. Un quarter de cereale este deci produsul a $\frac{10}{18}$ din munca unui muncitor. Căci un quarter de cereale, indiferent de remunerația muncitorului, este, de fapt, produsul aceleiași cantități de muncă, deși cheltuielile de producție s-au micșorat; acum el reprezintă produsul a $\frac{10}{18}$ din munca unui muncitor și nimio mai mult, în timp ce înainte pentru producerea lui era nevoie de această cantitate de muncă plus o cheltuială sub formă de restituire de profit, ceea ce ar însemna $\frac{1}{5}$ mai mult. Dacă cheltuielile de producție ale salariului ar fi rămas aceleași, profiturile n-ar fi putut să crească. Fiecare muncitor ar fi primit 1 quarter de cereale, dar 1 quarter de cereale la acea dată era rezultatul acelorași cheltuieli de producție ca 1 $\frac{1}{5}$ quarteri astăzi. Or, pentru ca fiecare muncitor să poată primi aceleași cheltuieli de producție ca înainte, trebuie să primească fiecare 1 quarter de cereale + $\frac{1}{5}$ de quarter” (p. 99—103).

„Admițînd, aşadar, că muncitorul este plătit cu aceleași obiecte pe care el le produce, este evident că, atunci cînd are loc o oarecare economisire a cheltuielilor de producție ale acestor obiecte, cînd muncitorul continuă să primească aceleași cheltuieli de producție, el trebuie să primească neapărat o cantitate mai mare de produse, o cantitate care să fi crescut în aceeași proporție în care a crescut puterea productivă a capitalului. Dar, dacă ar fi așa, cheltuielile capitalistului vor reprezenta exact aceeași proporție din produsul obținut ca și înainte, iar profitul va crește. De aceea, variațiile ratei profitului și cele ale cheltuielilor de producție ale salariului merg mîna în mîna și sînt inseparabile. Părerea lui Ricardo este, aşadar, absolut justă în cazul cînd prin salarii joase el nu înțelege numai salariile care sînt produsul unei cantități de muncă mai mici, ci salariile care sînt produse cu o cheltuială mai mică, în care sînt incluse munca și profiturile anterioare“ (l. c., p. 104).

În acest frumos exemplu trebuie să remarcăm, d'abord, că se presupune că, datorită unei invenții, cerealele sînt cultivate fără sămînță (materie primă) și fără capital fix; că ele sînt fabricate fără materie primă și fără unelte de muncă, adică din aer, apă și pămînt, prin simplă muncă manuală. Această [323] premisă absurdă nu ascunde nimic altceva decît premisa că un produs este produs fără *capital constant*, adică pur și simplu prin munca nou adăugată. În acest caz se demonstrează, firește, ceea ce era de demonstrat, și anume că profitul și plusvaloarea sînt identice, că, prin urmare, și rata profitului depinde numai de raportul dintre supramuncă și munca necesară. Dificultatea a izvorît tocmai din faptul că, raportînd plusvaloarea la partea constantă a capitalului — și acest raport îl numim rata profitului —, rata plusvalorii și rata profitului sînt diferite. Astfel, dacă presupunem că capitalul constant = 0, atunci dificultatea generată de existența capitalului constant va fi rezolvată prin aceea că se face abstracție de existența acestui capital constant. Cu alte cuvinte, dificultatea se rezolvă prin aceea că se presupune că nu există. *Probatum est* ¹⁾.

Acum să formulăm cum trebuie problema, sau ilustrarea milliană a problemei.

În prima premisă avem :

Capital constant	Capital variabil	Produs total	Profit
(fixed capital și seed ²⁾)	(Capital cheltuit pentru salariu)		
60 de cuarteri	60 de cuarteri (60 de muncitori)	180 de cuarteri	60 de cuarteri

¹⁾ — S-a dovedit. — *Nota trad.*

²⁾ — capital fix și sămînță. — *Nota trad.*

În acest exemplu se presupune că munca adăugată capitalului constant este egală cu 120 de cuarteri, și cum fiecare cuarter reprezintă salariul pentru o zi de muncă (sau pentru un an de muncă al unui singur muncitor, ceea ce nu este decît o zi de muncă formată din 365 de zile de muncă), atunci cei 180 de cuarteri conțin numai 60 de zile de muncă, dintre care 30 înlocuiesc salariul muncitorilor și 30 constituie profitul. De fapt, noi admitem, aşadar, că o zi de muncă se materializează în 2 cuarteri, de aceea, cei 60 de muncitori materializează cele 60 de zile de muncă ale lor în 120 de cuarteri, dintre care 60 constituie salariul lor și 60 — profitul. Cu alte cuvinte, datorită faptului că muncitorul lucrează o jumătate de zi pentru el, pentru înlocuirea salariului, și o jumătate de zi pentru capitalist, se creează surplus value ¹⁾ pentru capitalist. De aceea, rata plusvalorii este egală cu 100%, și nu cu 50%. Întrucît însă capitalul variabil constituie numai o jumătate din întregul capital avansat, rata profitului nu se exprimă în raportul de 60 de cuarteri la 60 de cuarteri, ci în raportul de 60 de cuarteri la 120 de cuarteri; ea nu este deci egală cu 100%, ci numai cu 50%. Dacă partea constantă a capitalului ar fi egală cu zero, atunci întregul capital avansat ar consta numai din 60 de cuarteri, numai din capitalul avansat pentru salarii, care reprezintă 30 de zile de muncă; profitul și plusvaloarea, deci și ratele lor, ar fi identice. Profitul ar reprezenta 100%, și nu 50%; 2 cuarteri de cereale ar fi produsul unei zile de muncă, iar 120 de cuarteri de cereale — produsul a 60 de zile de muncă, deși 1 cuarter de cereale ar constitui numai salariul pentru o zi de muncă, iar 60 de cuarteri de cereale — numai salariul pentru 60 de zile de muncă. Cu alte cuvinte, muncitorul ar primi numai jumătate, numai 50% din produsul său, în timp ce capitalistul ar primi dublul sumei cheltuite de el, adică 100%.

Cum stau atunci lucrurile cu *capitalul constant* de 60 de cuarteri? Și aceștia reprezintă produsul a 30 de zile de muncă. Dar, presupunînd că în acest capital constant elementele producției lui se află în același raport unele față de altele, că 1/3 din acesta constă din capital constant și 2/3 din muncă nou adăugată, că plusvaloarea și rata profitului este aceeași, vom avea următorul calcul :

Capital constant	Capital variabil	Produs total	Profit
20 de cuarteri	20 de cuarteri (Salariu pentru 20 de muncitori)	60 de cuarteri	20 de cuarteri

¹⁾ — plusvaloare. — *Nota trad.*

Rata profitului va reprezenta tot 50%, iar rata plusvalorii — 100%. Produsul total ar fi [324] produsul a 30 de zile de muncă, din care însă 10 zile de muncă (= 20 de quarteri) reprezintă munca preexistentă (capitalul constant), iar 20 de zile de muncă — munca nou adăugată a 20 de zile de muncă, dintre care fiecare ar primi însă, ca salariu, numai o jumătate din produsul său. Doi quarteri ar fi, ca și pînă acum, produsul muncii unui muncitor, deși un quarter ar fi, ca și pînă acum, salariul pentru munca unui muncitor și un quarter ar constitui profitul capitalistului, care și-a apropiat o jumătate din munca efectuată de muncitor.

Cei 60 de quarteri care reprezintă plusvaloarea acestui ultim capitalist care produce constituie o rată a profitului de 50%, deoarece cei 60 de quarteri care reprezintă plusvaloarea nu sînt calculați numai în raport cu cei 60 de quarteri avansați pentru salariu, ci și în raport cu cei 60 de quarteri avansați pentru sămînță și capitalul fix, deci în total 120 de quarteri.

Așadar, dacă Mill admite că pentru capitalistul care a produs sămînța și capitalul fix, ceea ce înseamnă 60 de quarteri, profitul reprezintă 50%, dacă el admite, apoi, că aici capitalul constant și cel variabil intră în aceeași proporție ca în producția celor 180 de quarteri de cereale, el ar putea spune, pe bună dreptate, că profitul = 20 de quarteri, salariul = 20 de quarteri, iar capitalul constant = 20 de quarteri. Dar cum salariul = 1 quarter, atunci 60 de quarteri conțin 30 de zile de muncă, după cum 120 de quarteri conțin 60 de zile de muncă.

Dar ce spune Mill ?

„Presupunînd că rata profitului este de 50%, atunci sămînța și uneltele folosite la producția celor 180 de quarteri de cereale trebuie să fie produsul muncii a 40 de oameni, deoarece salariile acestor 40 de oameni împreună cu profitul fac 60 de quarteri“ [p. 99].

La primul capitalist, care folosea 60 de muncitori, cărora le plătea, fiecăruia, un salariu de un quarter pe zi (care cheltuia deci 60 de quarteri pentru salarii) și care mai cheltuia apoi 60 de quarteri pentru capitalul constant, cele 60 de zile de muncă se materializează în 120 de quarteri, din care muncitorii primesc ca salariu numai 60 de quarteri. Cu alte cuvinte, salariul este egal numai cu o jumătate din produsul muncii a 60 de oameni. Așadar, cei 60 de quarteri capital constant reprezintă produsul muncii a numai 30 de oameni; dacă ei s-ar descompune numai în profit și salarii, atunci salariile ar

reprezenta 30 de quarteri și profitul — 30 de quarteri; salariul ar fi deci egal cu munca a 15 muncitori, iar profitul — de asemenea. Dar, dacă profitul reprezintă numai 50%, aceasta se datorează faptului că, potrivit presupunerii, din cele 30 de zile cuprinse în cei 60 de quarteri de capital constant, 10 zile reprezintă munca preexistentă (capital constant) și numai 10 zile se descompun în salarii. Așadar, 10 zile sînt cuprinse în capitalul constant, 20 — reprezintă zile de muncă nou adăugate, dintre care, totuși, muncitorii lucrează numai 10 zile pentru ei și 10 zile pentru capitalist. Domnul Mill afirmă însă că acești 60 de quarteri sînt produsul muncii a 40 de oameni, în timp ce înainte 120 de quarteri erau produsul muncii a 60 de oameni. Înainte, un quarter conținea o jumătate de zi de muncă (deși reprezenta salariul pentru o zi de muncă), acum însă 3/4 de quarter ar fi egale cu o jumătate de zi de muncă, în timp ce 1/3 din produs (cei 60 de quarteri), cheltuită pentru capitalul constant, are exact aceeași valoare, adică conține același timp de muncă, ca oricare altă 1/3 din produs. Dacă domnul Mill ar fi voit să descompună capitalul constant de 60 de quarteri numai în salarii și profit, aceasta n-ar fi schimbat cu nimic cantitatea de timp de muncă cuprinsă în el. Ea ar reprezenta, ca și pînă acum, 30 de zile de muncă; dar cum aici nu ar trebui înlocuit nici un capital constant, profitul și plusvaloarea ar coincide. Profitul ar reprezenta, prin urmare, 100% și nu ca înainte, 50%. Înainte, plusvaloarea reprezenta și ea 100%, iar profitul — numai 50%, tocmai ca urmare a faptului că în calcularea profitului intră și capitalul constant.

Așadar, aici avem o dublă manevră greșită a domnului Mill.

În ceea ce privește primii 180 de quarteri, dificultatea constă în faptul că plusvaloarea și profitul nu coincideau, deoarece cei 60 de quarteri reprezentînd plusvaloarea trebuiau calculați nu numai în raport cu 60 de quarteri (partea produsului total egală cu salariul), ci și [325] în raport cu 120 de quarteri, deci cu capitalul constant de 60 de quarteri + salariul de 60 de quarteri. De aceea, plusvaloarea reprezenta 100%, iar profitul — numai 50%. Pentru cei 60 de quarteri care constituie capitalul constant, domnul Mill înlătură această dificultate presupunînd că aici întregul produs se împarte între capitalist și muncitori, cu alte cuvinte că la formarea capitalului constant, alcătuit din sămînță și unelte de muncă, reprezentînd 60 de quarteri, nu participă nici un capital constant. Faptul care trebuia explicat pentru capitalul I se presupune că nu ar mai exista pentru capitalul II, și cu aceasta dispăre însăși problema.

În al doilea rînd însă, după ce el a presupus că în valoarea celor 60 de cuarteri care formează capitalul constant pentru I intră numai muncă, deci nu muncă *preexistentă*, nu capital constant, că, prin urmare, profitul și plusvaloarea — deci și rata profitului și rata plusvalorii — coincid, că între ele nu există nici o deosebire, el presupune, dimpotrivă, că între ele există o deosebire, și de aceea, cum se întîmplă în cazul I, profitul reprezintă numai 50%. Dacă în cazul I, 1/3 din produs n-ar fi capital constant, profitul ar fi egal cu plusvaloarea; produsul total ar fi numai 120 de cuarteri = 60 de zile de muncă, din care 30 (=60 de cuarteri) și le-ar fi apropiat muncitorii și 30 (=60 de cuarteri) — capitalistul. Rata profitului ar fi tot atît de mare ca rata plusvalorii, adică 100%. Ea ar fi 50%, pentru că cei 60 de cuarteri — reprezentînd plusvaloarea — nu sînt calculați în raport cu 60 de cuarteri (salariile), ci în raport cu 120 de cuarteri (salariile, sămînța și capitalul fix). În cazul II, el presupune că nu intră capital constant. El admite, de asemenea, că aici salariul este același, adică 1 cuarter. Și totuși, el consideră că profitul și plusvaloarea sînt diferite, cu alte cuvinte că profitul reprezintă numai 50%, deși plusvaloarea este de 100%. De fapt, Mill presupune că cei 60 de cuarteri, care reprezintă 1/3 din produsul total, conțin mai mult timp de muncă decît o altă treime din produsul total, că acești 60 de cuarteri sînt produsul a 40 zile de muncă, în timp ce ceilalți 120 de cuarteri au fost produsul a numai 60 de zile de muncă.

De fapt însă, aici peeps out the old delusion of profit upon alienation¹⁾, care nu are nici o legătură cu timpul de muncă cuprins în produs și nici cu determinarea ricardiană a valorii. Și anume, el presupune că salariul pe care-l primește un om pentru o zi de muncă este egal cu produsul zilei sale de muncă, sau cuprinde atîta timp de muncă cît lucrează el. Dacă pentru salarii se plătesc 40 de cuarteri, iar profitul reprezintă 20 de cuarteri, cei 40 de cuarteri conțin 40 de zile de muncă. Plata celor 40 de zile de muncă = produsul a 40 de zile de muncă. Dacă la 60 de cuarteri revin 50%, sau 20 de cuarteri profit, rezultă că 40 de cuarteri = produsul muncii a 40 de oameni, deoarece, potrivit premisei, 40 de cuarteri constituie salariul și un muncitor primește un cuarter pe zi. De unde provin atunci ceilalți 20 de cuarteri? Cei 40 de oameni muncesc 40 de zile de muncă, deoarece primesc 40 de

¹⁾ — apare vechea eroare cu privire la profitul din înstrăinare. — Nota trad.

cuarteri. Prin urmare, 1 cuarter este produsul unei zile de muncă. 40 de zile de muncă produc deci numai 40 de cuarteri, și nici un bushel în plus. De unde provin atunci cei 20 de cuarteri care constituie profitul? Aici persistă vechea eroare cu privire la profit upon alienation, o creștere pur nominală a prețului produsului peste valoarea lui. Aici însă, el apare cu desăvîrșire absurd și imposibil, deoarece valoarea nu este reprezentată în bani, ci într-o parte alicotă a produsului. Nimic nu-i mai ușor decît să consideri că, dacă 40 de cuarteri de cereale constituie produsul a 40 de muncitori, care primesc un salariu de un cuarter pe zi (sau pe an), deci *întregul lor produs* este cuprins în salariu, și că, dacă un cuarter de cereale, exprimat în bani, ar fi egal cu 3 l. st., iar 40 de cuarteri ar fi egali cu 120 l. st., capitalistul ar vinde acești 40 de cuarteri cu 180 l. st., realizînd astfel un profit de 60 l. st., adică 50% (60 l. st. = 20 de cuarteri de cereale). Dar se ajunge ad absurdum dacă se susține că din cei 40 de cuarteri de cereale, produși de cei 40 de muncitori în decurs de 40 de zile de muncă și pentru care se plătește ca salariu 40 de cuarteri, se vînd 60 de cuarteri. În mîinile [capitalistului] se află numai 40 de cuarteri și el vinde 60 de cuarteri, deci cu 20 de cuarteri mai mult decît cantitatea pe care o are *spre vînzare*.

[326] În primul rînd, Mill încearcă, așadar, să demonstreze legea ricardiană, și anume legea ricardiană greșită, în care plusvaloarea este confundată cu profitul, cu ajutorul următoarelor frumoase presupuneri :

1. că capitalistul care produce capitalul constant, in his turn, no capital constant¹⁾, și cu aceasta el *înlătură* întreaga dificultate provocată de capitalul constant ;

2. că, deși el [nu are nevoie] de capital constant, deosebirea dintre plusvaloare și profit, generată de capitalul constant, continuă totuși să existe, chiar dacă nu există capital constant ;

3. că cel care produce 40 de cuarteri de grîu poate să vîndă 60 de cuarteri, deoarece produsul său total este vîndut în calitate de capital constant unui alt capitalist, al cărui capital constant = 60 de cuarteri, și deoarece capitalistul nr. II obține la acești 60 de cuarteri un profit de 50%.

Ultima absurditate se reduce la concepția despre profit upon alienation, care aici apare atît de absurdă numai pentru că nu valoarea nominală exprimată în bani, ci o parte din produsul vîndut ar trebui să constituie profitul. Cu aceasta, dom-

¹⁾ — nu are nevoie de capital constant. — Nota trad.

nul Mill, voind să-l apere pe Ricardo, a renunțat la concepția sa fundamentală și a rămas mult în urma lui Ricardo, a lui A. Smith și a fiziocraților.

Prima lui încercare de a apăra doctrina ricardiană constă, prin urmare, în aceea că el de prime abord ¹⁾ o respinge, și anume respinge principiul ei, potrivit căruia profitul este numai o parte a valorii mărfii, deci numai partea din timpul de muncă cuprins în marfă, pe care capitalistul o vinde, ce-i drept, odată cu produsul său, dar pentru care *nu i-a plătit muncitorului*. După părerea lui Mill, capitalistul plătește muncitorului pentru întreaga zi de muncă și realizează, totuși, un profit.

Să vedem cum operează el mai departe.

El presupune că, datorită unei invenții, dispăre nevoia de a folosi la producția de cereale sămânță și unelte agricole, cu alte cuvinte, el presupune că ultimul capitalist nu are nevoie de capital constant, așa cum a presupus că producătorul primilor 60 de cuarteri nu a avut nevoie de seed ²⁾ și de capital fix. Raționamentul lui ar fi trebuit să fie acum următorul :

Capitalistul 1 nu trebuie să cheltuiască acum 60 de cuarteri pentru seed și capital fix, deoarece noi am declarat că capitalul său constant este egal cu zero. El trebuie, prin urmare, să cheltuiască numai 60 de cuarteri pentru salariile a 60 de muncitori care efectuează 60 de zile de muncă. Produsul acestor 60 de zile de muncă = 120 de cuarteri. Muncitorii primesc numai 60 de cuarteri. Capitalistul are, așadar, un profit de 60 de cuarteri, adică un profit de 100%. Rata profitului obținută de el este perfect egală cu rata plusvalorii, adică este perfect egală cu timpul de muncă pe care muncitorii l-au efectuat nu pentru ei, ci pentru capitalist. Ei au lucrat 60 de zile. Ei produc 120 de cuarteri și primesc ca salariu 60 de cuarteri. Ei primesc deci ca salariu produsul a 30 de zile de muncă, deși au lucrat 60 de zile. Cantitatea de timp de muncă, care costă 2 cuarteri, este egală, ca și pînă acum, cu o zi de muncă. Ziua de muncă *plătită* de capitalist este egală, ca și pînă acum, cu 1 quarter, este egală, cu alte cuvinte, cu jumătate din ziua de muncă efectuată. Produsul s-a micșorat cu 1/3, de la 180 de cuarteri la 120 de cuarteri, și totuși profitul a crescut cu 50%, și anume de la 50% a ajuns la 100%. De ce ? Din 180 de cuar-

¹⁾ — la început. — *Nota trad.*

²⁾ — sămînță. — *Nota trad.*

teri, 1/3 înlocuiește numai ceea ce s-a cheltuit pentru capitalul constant, ceea ce n-a intrat deci nici în profit, nici în salarii. Pe de altă parte, cei 60 de cuarteri pe care muncitorii i-au produs pentru capitalist sau cele 30 de zile de muncă pe care muncitorii le efectuează pentru capitalist nu s-au calculat în raport cu cei 60 de cuarteri cheltuiți pentru salarii, sau în raport cu cele 30 de zile de muncă efectuate de muncitori pentru ei înșiși, ci în raport cu cei 120 de cuarteri, sau cu cele 60 de zile de muncă, cheltuiți pentru salarii, sămînță și capital fix. De aceea, deși din 60 de zile muncitorii muncesc 30 pentru ei și 30 pentru capitalist și deși o investiție de 60 de cuarteri făcută de capitalist pentru plata salariilor îi aduce acestuia un produs de 120 de cuarteri, rata profitului său nu este de 100%, ci numai de 50%, pentru că a fost calculată *altfel* : într-un caz la 2×60 , iar în celălalt caz la 60. Plusvaloarea [327] era aceeași, dar rata profitului era diferită.

Dar cum abordează Mill această problemă ?

El nu presupune că capitalistul [care datorită unei invenții nu investeste capital constant], cheltuind 60 de cuarteri obține 120 de cuarteri (din 60 de zile de muncă îi revin 30), ci că el folosește acum 100 de muncitori care-i furnizează 180 de cuarteri, admițînd tot timpul că salariul pentru o zi de muncă este egal cu un quarter. Calculul ar fi următorul :

Capital investit (numai variabil, investit numai în salarii)	Produs total	Profit
100 de cuarteri (salariul pentru 100 de zile de muncă)	180 de cuarteri	80 de cuarteri

Aceasta înseamnă că capitalistul realizează un profit de 80%. Profitul este aici egal cu plusvaloarea. Deci și rata plusvalorii este egală numai cu 80% ; ea era înainte egală cu 100%, deci cu 20 mai mult. Aici avem, prin urmare, fenomenul că rata profitului a crescut cu 30, iar rata plusvalorii a scăzut cu 20.

Dacă capitalistul ar fi cheltuit, ca pînă acum, pentru salarii numai 60 de cuarteri, am avea următorul calcul :

100 de cuarteri dau	80 de cuarteri plusvaloare
10 " " " "	8 " " "
60 " " " "	48 " " "

Înainte însă, 60 de cuarteri ne dădeau 60 (adică o scădere cu 20%). Sau, exprimat altfel, înainte dădeau

	Produs total	Plusvaloare
60 de quarteri	120 de quarteri	60 de quarteri
10 " "	20 " "	10 " "
100 " "	200 " "	100 " "

Plusvaloarea a scăzut, aşadar (în ambele [cazuri] trebuie să calculăm la 100 de quarteri), de la 100 de quarteri la 80 de quarteri, adică cu 20%.

(60 : 48 = 100 : 80 ; 60 : 48 = 10 : 8 ; 48 = 5 : 4 ;
4 × 60 = 240 şi 48 × 5 = 240.)

Să examinăm acum timpul de muncă, sau valoarea unui quarter. Înainte, 2 quarteri erau egali cu 1 zi de muncă sau 1 quarter era egal cu o jumătate de zi de muncă, sau cu 9/18 din munca unui muncitor. Acum însă, 180 de quarteri reprezintă produsul a 100 de zile de muncă ; prin urmare, 1 quarter este produsul a $\frac{100}{180}$ din ziua de muncă = 10/18 din ziua de muncă. Sau produsul s-a scumpit cu 1/18 din ziua de muncă, sau munca a devenit mai puţin productivă, deoarece pentru producerea unui quarter înainte muncitorul avea nevoie de numai 9/18 din ziua de muncă, iar acum are nevoie de 10/18 din ziua de muncă. Rata profitului a crescut, deşi plusvaloarea a scăzut, şi, consequently ¹⁾, productivitatea muncii a scăzut, sau valoarea reală, cost of production of wages ²⁾ a crescut cu 1/18 sau 11 1/9%. Înainte, 180 de quarteri erau produsul a 90 de zile de muncă (1 quarter este produsul a $\frac{90}{180}$ din ziua de muncă, adică 9/18 din ziua de muncă, sau a unei 1/2 din ziua de muncă). Acum, ei sînt produsul a 100 de zile de muncă (un quarter este produsul a $\frac{100}{180}$ sau 10/18 din ziua de muncă).

Să presupunem că o zi de muncă este egală cu 12 ore sau cu 60 minute × 12, adică cu 720'. [328] Atunci a 18-a parte dintr-o zi de muncă ar fi egală cu $\frac{720'}{18}$, adică cu 40'. Din aceste 720 de minute, muncitorul dă, în primul caz, capitalistului 9/18 = 1/2 din 720' = 360'. Prin urmare, 60 de muncitori îi dau 360 × 60 de minute. Din aceste 720 de minute, muncitorul dă, în al doilea caz, 8/18, adică numai 320'. Dar primul capitalist foloseşte 60 de muncitori, cîştigă deci 360 × 60. Al doilea capitalist foloseşte 100 de muncitori, cîştigă deci 100 × 320 = 32 000'.

¹⁾ — ca urmare. — *Nota trad.*

²⁾ — cheltuielile de producţie ale salariului. — *Nota trad.*

Primul [cîştigă] 360 × 60 = 21 600'. Al doilea cîştigă deci mai mult decît primul, deoarece 100 de muncitori a 320 de minute pe zi dau mai mult decît 60 de muncitori a 360 de minute pe zi. Aceasta numai pentru că el foloseşte cu 40 de muncitori mai mult ; dar de la fiecare muncitor el cîştigă proporţional mai puţin. El cîştigă, deşi rata plusvalorii a scăzut, deci productivitatea muncii, deci cheltuielile de producţie ale salariilor reale, adică cantitatea de muncă cuprinsă în ele a crescut. Iată însă că *domnul Mill vrea să ne demonstreze exact contrariul* ⁸¹.

Să presupunem că capitalistul nr. I, care nu „a inventat” producerea de cereale fără sămîntă şi fără capital fix, foloseşte şi el (ca şi capitalistul nr. II) 100 de zile de muncă, în timp ce în calculul de mai sus el foloseşte numai 90 de zile de muncă. El trebuie, aşadar, să folosească cu 10 zile de muncă mai mult, dintre care 3 1/3 pentru capitalul său constant (sămîntă şi capital fix), 3 1/3 pentru salarii. Produsul acestor 10 zile de muncă, în condiţiile vechiului nivel al producţiei lui, reprezenta 20 de quarteri, dintre care însă 6 2/3 quarteri se folosesc pentru capitalul constant, iar 12 1/3 quarteri reprezintă produsul a 6 2/3 zile de muncă. Din care 6 2/3 quarteri reprezintă salariul şi 6 2/3 quarteri — plusvaloarea.

Vom avea, prin urmare, următorul calcul :

Capital constant	Salariu	Produs total	Plusvaloarea	Rata plusvalorii
66 2/3 quarteri (33 1/3 zile de muncă)	66 2/3 quarteri (plata pentru 66 2/3 zile de muncă)	200 quarteri (100 de zile de muncă)	66 2/3 quarteri (33 1/3 zile de muncă)	100%

La un produs total de 100 de zile de muncă, el ar avea un profit de 33 1/3 zile de muncă. Sau la 200 de quarteri — 66 2/3 quarteri. Sau, dacă calculăm în quarteri capitalul cheltuit de el, la 133 1/3 quarteri (produsul a 66 2/3 zile de muncă) el are un profit de 66 2/3 quarteri, în timp ce capitalistul nr. II, cheltuind 100 de quarteri, are un profit de 80 de quarteri. Profitul capitalistului II ar fi astfel mai mare decît profitul capitalistului I. Cum însă capitalistul I produce 200 de quarteri în acelaşi timp de muncă în care celălalt produce 180 de quarteri — un quarter al capitalistului I este egal cu o jumătate de zi de muncă, un quarter al capitalistului II este egal cu 10/18 sau 5/9 dintr-o zi de muncă, conţine deci cu 1/2 noime sau cu 1/18 mai mult timp de muncă, este deci mai scump —, capitalistul I l-ar înlătura deci pe capitalistul II. Acesta ar trebui

să renunțe la descoperirea făcută de el și să se deprindă să folosească în producția de cereale sămînță și capital fix.

Profitul capitalistului I la 120 de cuarteri este de 60 de cuarteri, sau 50% (așa cum la 133 $\frac{1}{3}$ cuarteri este de 66 $\frac{2}{3}$ cuarteri).

Profitul capitalistului II la 100 de cuarteri este de 80 de cuarteri, sau 80%.

Profitul lui II : I = 80 : 50 = 8 : 5 = 1 : 5/8.

Dimpotrivă, plusvaloarea lui II : I = 80 : 100 = 8 : 10 = 1 : 10/8 = 1 : 1 $\frac{2}{8}$ = 1 : 1 $\frac{1}{4}$.

Rata profitului lui II este cu 30% mai mare decît rata profitului lui I.

Plusvaloarea lui II este cu 20% mai mică decît plusvaloarea lui I.

II folosește cu 66 $\frac{2}{3}$ mai mulți muncitori, în timp ce I la o zi de muncă își apropiază de la fiecare muncitor numai 1/3, sau 12 $\frac{1}{2}$ %, mai multă muncă.

[329] Domnul Mill a demonstrat, așadar, că capitalistul I, care folosește în total 90 de zile de muncă, din care 1/3 capital constant [sămînță, mașini etc.], și angajează 60 de muncitori, cărora le plătește numai 30 de zile, produce un cuarter de cereale în 1/2 sau 9/18 de zi ; deci, în 90 de zile de muncă produce 180 de cuarteri, dintre care 60 de cuarteri acoperă cele 30 de zile de muncă cuprinse în capitalul constant, 60 de cuarteri — salariul pentru 60 de zile de muncă (sau produsul a 30 de zile de muncă) și 60 de cuarteri (plusvaloarea sau produsul a 30 de zile de muncă). Plusvaloarea acestui capitalist I este egală cu 100%. Profitul lui este egal cu 50, deoarece cei 60 de cuarteri plusvaloare nu sînt calculați la 60, la partea capitalului cheltuită pentru salarii, ci la 120 de cuarteri, adică la un capital de două ori mai mare (= capitale variabile + capitale constant ¹⁾).

În continuare, el a demonstrat că capitalistul II, care folosește 100 de zile de muncă, din care el (datorită descoperirii pe care a făcut-o) nu cheltuiește nimic pentru capitalul constant, dă un produs de 180 de cuarteri ; deci un cuarter = = 10/18 de zi, sau cu 1/18 de zi (40') mai scump decît capitalistul I. Munca lui este cu 1/18 mai puțin productivă. Salariul, întrucît se consideră că muncitorul primește, ca și pînă acum, 1 cuarter pe zi, a crescut cu 1/18 în ceea ce privește real value ²⁾, adică în ceea ce privește timpul de muncă necesar

¹⁾ — capital variabil + capital constant. — Nota trad.

²⁾ — valoarea reală. — Nota trad.

pentru producerea ei. Deși acum cheltuielile de producție ale salariului au crescut cu 1/18, iar produsul total al capitalistului II în comparație cu timpul de muncă cheltuit a scăzut, plusvaloarea produsă de el este numai de 80%, în timp ce la capitalistul I ea era de 100%, iar rata profitului la capitalistul II este de 80%, în timp ce a celuilalt era de 50%. De ce oare ? Pentru că, deși [the] cost of wages ¹⁾ au crescut la II, el folosește mai mulți muncitori și pentru că la II rata plusvalorii este egală cu rata profitului, deoarece ea este calculată numai la capitalul cheltuit pentru salarii, iar capitalul constant este egal cu zero. Dar Mill voia să demonstreze, dimpotrivă, că creșterea ratei profitului a rezultat, potrivit legii ricardiene, dintr-o micșorare a cheltuielilor de producție ale salariului. Noi am văzut că această creștere a ratei profitului a avut loc în pofida creșterii cheltuielilor de producție ale salariului, că deci legea ricardiană este greșită, dacă profitul și plusvaloarea sînt identificate direct ; dar prin rata profitului se înțelege raportul dintre plusvaloare sau profitul brut (care e egal cu plusvaloarea) și valoarea totală a capitalului avansat.

Domnul Mill continuă :

„Înainte, 180 de cuarteri nu se puteau obține fără să se cheltuiască 120 de cuarteri, acum se pot obține cheltuindu-se numai 100 de cuarteri“.

Domnul Mill uită că în primul caz 120 de cuarteri echivalau cu 60 de zile de muncă și că în cazul al doilea 100 de cuarteri echivalau cu 55 $\frac{5}{9}$ zile de muncă. (Prin urmare, în primul caz un cuarter este egal cu 9/18 dintr-o zi de muncă, iar în al doilea caz — cu 10/18.)

„180 de cuarteri sînt, ca și pînă acum, rezultatul aceleiași cantități de muncă, al muncii efectuate de 100 de oameni“.

(Pardon ! Cei 180 de cuarteri [erau] înainte rezultatul a 90 de zile de muncă, iar acum sînt rezultatul a 100 de zile de muncă.)

„Un cuarter de cereale este deci, ca pînă acum, produsul a 10/18 din munca unui muncitor“

(Pardon ! Înainte el era produsul a 9/18 din munca unui om),

„deoarece un cuarter de cereale, care reprezintă remunerația unui muncitor, este de fapt produsul aceleiași cantități de muncă ca și înainte“

¹⁾ — cheltuielile de producție ale salariului. — Nota trad.

(Pardon ! În primul rînd, un cuarter de cereale este acum „de fapt produsul“ a 10/18 de zi, în timp ce înainte el era produsul a 9/18, costă deci cu 1/18 mai mult din ziua de muncă. În al doilea rînd, remunerația unui muncitor, indiferent dacă un cuarter costă 9/18 sau 10/18 de zi de muncă, nu trebuie confundată cu *produsul muncii lui* ; ea reprezintă întotdeauna numai o parte din acest produs) ;

„acum [un cuarter] este produsul a 10/18 din munca unui om, și *nimic mai mult*“ (este adevărat), „în timp ce înainte pentru producerea lui era nevoie ca la această cantitate de muncă să se adauge o cheltuie care să compenseze profitul, ceea ce reprezenta 1/5 mai mult“ [p. 102, 103].

Stai ! În primul rînd, așa [330] cum s-a spus în repetate rînduri, este greșit că un cuarter costa înainte 10/18 de zi de muncă ; el costa numai 9/18. Este și mai greșit (dacă ar fi posibilă o gradare în ceea ce este absolut greșit) că la aceste 9/18 de zi de muncă s-a „adăugat reimbursement of profits amounting to 1/5 more“ ¹⁾. În 90 [de zile de muncă] (capitalul constant și capitalul variabil calculate împreună) se produc 180 de cuarteri. 180 de cuarteri = 90 de zile de muncă. Un cuarter = $90/180 = \frac{1}{2}$ de zi de muncă = 9/18. La aceste 9/18 de zi de muncă sau la această 1/2 de zi de muncă, cît costă un cuarter în cazul 1, nu „se adaugă“ deci absolut nimic.

Aici însă descoperim delusion ²⁾ propriu-zisă, în jurul căreia se învîrtește, indirect, întreaga absurditate. În primul rînd, Mill face a fool of himself, by supposing, that if 120 qrs. the produce of 60 days of labour, the produce of which was divided to equal parts the 60 labourers and the capitalist, the 60 qrs., which represent the capital constant could be the produce of 40 days of labour. They could only be the produce of 30 days, in whatever proportion the capitalist and the labourers producing those 60 qrs., might happen to share in them. Mais, passons outre ³⁾. Pentru a explica eroarea lui Mill vom

¹⁾ — „o compensare a profitului care reprezintă 1/5 mai mult“. — *Nota trad.*

²⁾ — greșeala. — *Nota trad.*

³⁾ — pe prostul atunci cînd presupune că, dacă 120 de cuarteri sînt produsul a 60 de zile de muncă, produsul trebuie împărțit în părți egale între cei 60 de muncitori și capitalist, cei 60 de cuarteri care constituie capitalul constant ar putea să fie produsul a 40 de zile de muncă. Aceștia ar putea să fie numai produsul a 30 de zile de muncă, indiferent care ar fi proporția în care capitalistul și muncitorii care produc acești 60 de cuarteri și-i împart între ei. Dar să trecem peste asta. — *Nota trad.*

presupune că nu 1/3 sau 20 de cuarteri din cei 60 de cuarteri capital constant se descompun în profit, ci the whole amount of the 60 qrs. ¹⁾. Putem face această presupunere, căci nu este în interesul nostru, ci al lui Mill, cu atît mai mult cu cît ea simplifică problema. În afară de aceasta, este mai verosimilă „*invenția*“ capitalistului care produce capitalul constant de 60 de cuarteri, datorită căreia obligă 30 de muncitori să efectueze pe gratis, fără *nici o plată* (cum se întîmplă în cazul clăcii), 30 de zile de muncă, care produc 60 de cuarteri sau valoarea acestora, decît „*invenția*“ capitalistului lui Mill, datorită căreia se produc 180 de cuarteri de cereale fără sămînță și fără capital fix. Să presupunem deci că cei 60 de cuarteri conțin numai profitul la capitalul II, al producătorului capitalului constant al capitalului I, deoarece capitalul II ar fi avut de vînzare produsul a 30 de zile de muncă, fără să fi plătit nici un farthing celor 30 de muncitori, care efectuează, fiecare, cîte o zi de muncă. Ar fi oare just să se spună că acești 60 de cuarteri, care se descompun numai în profit, intră în *cheltuielile de producție ale salariului* la capitalistul I și se „unesc“ cu timpul de muncă efectuat de acești muncitori ?

Ce-i drept, capitalistul și muncitorii nr. I nu ar putea produce 120 de cuarteri și, în genere, nici un cuarter fără cei 60 de cuarteri care formează capitalul lor constant și care se descompun doar în profit. Acestea sînt pentru ei condiții de producție necesare, și anume condiții de producție care, în plus, trebuie plătite. Dar ei aveau nevoie de cei 60 de cuarteri pentru a produce 180 de cuarteri. Din acești 180 de cuarteri, 60 înlocuiesc 60. Cei 120 de cuarteri, produsul a 60 de zile de muncă efectuate de ei, rămîn astfel intacti. Dacă ei ar fi putut să producă cei 120 de cuarteri fără ajutorul celor 60 de cuarteri care reprezintă capitalul lor constant, atunci produsul lor, produsul celor 60 de zile de muncă, ar fi același ; dar produsul total ar fi mai mic tocmai pentru că cei 60 de cuarteri preexistenți nu ar fi reprodusi. Rata profitului realizată de capitalist ar fi mai mare, deoarece în cheltuielile lui de producție nu ar intra cheltuielile, costul condițiilor de producție, care-i dau posibilitatea să-și aproprieze o plusvaloare de 60 de cuarteri. Profitul absolut ar fi același — 60 de cuarteri. Dar acești 60 de cuarteri l-ar fi costat numai 60 de cuarteri. Acum îl costă 120 de cuarteri. Această cheltuială pentru capitalul constant intră, prin urmare, în cheltuielile de producție ale capitalistului, dar nu în cheltuielile de producție ale salariului.

¹⁾ — întreaga cantitate de 60 de cuarteri. — *Nota trad.*

Să presupunem că, datorită unei „invenții“, capitalistul III ar putea și el, fără a-i plăti pe muncitorii săi, să producă 60 de cuarteri cu 15 zile de muncă [în loc de 30] în parte pentru că folosește mașini mai bune etc. Acest capitalist III l-ar înlocui pe piață pe capitalistul II și ar lua clientela capitalistului I. Acum, prin urmare, cheltuielile capitalistului I s-ar reduce [331] de la 60 la 45 de zile de muncă. Muncitorii ar avea nevoie, ca și pînă acum, de 60 de zile de muncă pentru ca din 60 de cuarteri să facă 180 de cuarteri. Și ei ar avea nevoie de 30 de zile de muncă pentru a-și produce salariul. Pentru ei, un quarter = 1/2 zi de muncă. Dar acești 180 de cuarteri l-ar costa pe capitalist numai 45 de zile de muncă, în loc de 60. Dar, cum ar fi absurd să se presupună că sub numele de sămînță cerealele costă mai puțin timp de muncă decît sub numele de cereale, ar trebui să presupunem că în primii 60 de cuarteri sămînța costă tot atît ca și înainte, dar că este nevoie de mai puțină sămînță, sau că s-a ieftinit componenta valorii care intră în cei 60 de cuarteri sub formă de capital fix.

Să stabilim mai întîi ce rezultă din analiza de pînă acum a „exemplului“ millian.

În primul rînd, s-a văzut : Am presupus că 120 de cuarteri de cereale sînt produși fără nici un capital constant și că sînt, ca și pînă acum, produsul a 60 de zile de muncă, în timp ce înainte 180 de cuarteri, dintre care 60 de cuarteri capital constant, erau produsul a 90 de zile de muncă. În acest caz, capitalul de 60 de cuarteri, cheltuit pentru salarii = 30 de zile de muncă, dar care comandă 60 de zile de muncă, furnizează, ca și pînă acum, același produs — 120 de cuarteri. Valoarea acestui produs ar rămîne și ea neschimbată, și anume un quarter = 1/2 de zi de muncă. Ce-i drept, înainte, produsul era de 180 de cuarteri, și nu de 120 de cuarteri ca acum, dar acești 60 de cuarteri în plus reprezintă numai timpul de muncă cuprins în capitalul constant. Prin urmare, cheltuielile de producție ale salariului și salariul însuși ar rămîne neschimbate, atît sub raportul valorii de întrebuițare, cît și sub raportul valorii de schimb ; 1 quarter de cereale = 1/2 de zi de muncă. Plusvaloarea ar rămîne și ea neschimbată, și anume de 60 de cuarteri la 60 de cuarteri, sau de 1/2 de zi de muncă la 1/2 de zi de muncă. Rata plusvalorii era în ambele cazuri de 100%. Cu toate acestea, rata profitului, în primul caz, era de numai 50%, în timp ce acum ea este de 100%. Și aceasta numai pentru că $60 : 60 = 100\%$, iar $60 : 120 = 50\%$. Această creștere a ratei profitului nu provine aici dintr-o schimbare în cheltuielile

de producție ale salariului, ci pur și simplu din faptul că aici capitalul constant = 0 ; rezultatul este aproape același și atunci cînd se micșorează valoarea capitalului constant, și deci contra-valoarea capitalului avansat, deci atunci cînd crește proporția dintre plusvaloare și capital, și această proporție este rata profitului.

Ca rată a profitului, plusvaloarea nu este calculată numai la partea de capital care se mărește efectiv și creează plusvaloare, adică la partea de capital care e cheltuită pentru salarii, ci și la valoarea materiei prime a mașinilor, a căror valoare reapare numai în produs, și, în afară de aceasta, la valoarea întregii mașini, nu numai la partea acesteia care intră efectiv în procesul de valorificare și a cărei uzură trebuie deci înlocuită, ci și la partea care intră numai în procesul muncii.

În al doilea rînd : În cel de-al doilea exemplu s-a presupus că, în timp ce capitalul I furnizează un produs de 180 de cuarteri = 90 de zile de muncă, așa încît 60 de cuarteri (30 de zile de muncă) = capitalul constant, 60 de cuarteri (pentru 60 de zile de muncă, din care muncitorilor li se plătesc 30) = capitalul variabil, salariul = 60 de cuarteri (30 de zile de muncă), plusvaloarea = 60 de cuarteri (30 de zile de muncă) ; capitalul II, în schimb, furnizează tot 180 de cuarteri, egali însă cu 100 de zile de muncă, din care 100 de cuarteri = salariul, iar 80 de cuarteri = plusvaloarea. Întregul capital avansat este cheltuit aici pentru salarii. Aici, capitalul constant = 0, valoarea reală a salariului a crescut, deși valoarea de întrebuițare pe care o primește muncitorul a rămas aceeași, 1 quarter ; dar 1 quarter = 10/18 de zi de muncă, în timp ce înainte el era egal cu numai 9/18 de zi de muncă. Plusvaloarea a scăzut de la 100% la 80%, deci cu 1/5 sau cu 20%. Rata profitului a crescut de la 50% la 80%, deci cu 3/5 sau cu 60%. În acest caz, așadar, cheltuielile de producție reale ale salariului nu numai că n-au rămas neschimbate, dar au și crescut. Munca a devenit mai puțin productivă și, de aceea, supramunca a scăzut. Și totuși, rata profitului a crescut. De ce ? În primul rînd, pentru că aici nu este nici un capital constant și deci rata profitului = rata plusvalorii. În toate cazurile în care capitalul nu este cheltuit exclusiv pentru salarii — ceea ce în condițiile producției capitaliste este aproape imposibil —, rata profitului trebuie să fie întotdeauna mai mică decît rata plusvalorii și ea trebuie să fie mai mică în aceeași proporție în care valoarea totală a capitalului avansat este mai mare decît partea componentă a capitalului care este cheltuită pentru salarii. În al doilea rînd, capi-

talistul II folosește, în comparație cu capitalistul I, mult mai mulți muncitori și într-o proporție mult mai mare decât reprezintă diferența de productivitate a muncilor folosite de fiecare dintre acești capitaliști.

În al treilea rând : Dacă avem în vedere un singur aspect, atunci cazurile de la *în primul rând* și *în al doilea rând* epuizează dovada că variațiile în rata profitului pot avea loc cu totul independent de cheltuielile de producție ale salariului. Căci la *în primul rând* s-a arătat că rata profitului poate să crească, deși cheltuielile de producție ale muncii rămân neschimbate. La *în al doilea rând* s-a arătat că pentru capitalul II, în comparație cu capitalul I, rata profitului crește, cu toate că productivitatea muncii scade, și deci cheltuielile de producție ale salariului cresc. Prin urmare, cu ajutorul aceluiași [VIII — 332] caz s-a dovedit că dacă noi, dimpotrivă, comparăm capitalul I cu capitalul II, rata profitului scade, deși rata plusvalorii crește, productivitatea muncii crește, deși cheltuielile de producție ale salariului scad. Ele reprezintă [pro cuarter] pentru I numai 9/18 de zi de muncă, iar pentru II 10/18 de zi de muncă, și totuși rata profitului la II este cu 60% mai mare decât la I. *În toate aceste cazuri, variațiile ratei profitului nu numai că nu sînt determinate de variațiile cheltuielilor de producție ale salariului, dar se și află în aceleași condiții.* Trebuie însă menționat că de aici nu rezultă că o mișcare este cauza celeilalte (de pildă, rata profitului nu scade pentru că cheltuielile de producție ale salariilor scad, sau nu crește pentru că cheltuielile de producție ale salariilor cresc), ci doar că alte împrejurări paralizază efectele contrarii. În orice caz însă, legea ricardiană potrivit căreia variațiile ratei profitului au loc într-o direcție opusă aceleia în care au loc variațiile salariului și că una crește pentru că cealaltă scade și viceversa este greșită. Această lege este valabilă numai pentru *rata plusvalorii*. Totuși, în faptul că rata profitului și valoarea salariului cresc și scad nu într-o direcție contrară, ci în aceeași direcție există (ce-i drept, nu întotdeauna) chiar o corelație necesară. Acolo unde munca este mai puțin productivă se folosește mai multă muncă manuală. Acolo însă unde munca este mai puțin productivă se folosește mai mult capital constant. De aceea, aceleași împrejurări care provoacă aici o creștere sau o scădere a ratei plusvalorii trebuie să provoace o schimbare în direcție inversă în rata profitului, adică, în cazul creșterii ratei plusvalorii, să provoace o scădere a ratei profitului ș.a.m.d.

[b) *Aparenta variație a ratei profitului atunci cînd capitalistul produce singur capitalul constant necesar*]

Acum vrem să prezentăm cazul așa cum l-a și gîndit propriu-zis Mill, deși el nu l-a formulat corect. Aceasta va explica, totodată, sensul adevărat al vorbăriei lui despre profitul avansat al capitalistului.

În pofida oricărei „invenții” și a oricărei „uniri”, exemplul nu poate rămîne așa cum l-a formulat Mill, deoarece conține o contradicție absolută și o absurditate absolută, își suprimă propriile lui premise.

Din 180 de cuarteri, 60 de cuarteri (sămînță și capitalul fix) ar fi egali cu 20 de cuarteri profit și 40 de cuarteri salariul pentru 40 de zile de muncă, așa încît dacă 20 de cuarteri profit dispar, rămîn, totuși, cele 40 zile de muncă, drept care muncitorii primesc pentru munca lor întregul produs, deși este imposibil de știut de unde provine profitul de 20 de cuarteri și valoarea lor. Dacă se presupune că aceștia sînt un simplu surcharge nominal de prix¹⁾, adică nu reprezintă timp de muncă apropiat de capitalist, atunci dispariția lor trebuie să fie tot atît de avantajoasă ca și cum în cei 60 de cuarteri ar fi calculați 20 de cuarteri ca salariu pentru muncitorii care nu au lucrat. Mai departe : 60 de cuarteri sînt aici numai expresia valorii capitalului constant. Dar ei trebuie să fie produsul a 40 de zile de muncă. Pe de altă parte, se presupune că ceilalți 120 de cuarteri sînt produsul a 60 de zile de muncă. Dar prin zile de muncă trebuie să se înțeleagă aici aceeași muncă medie. Premisa este deci absurdă.

Trebuie, așadar, să admitem, în primul rînd, că 180 de cuarteri conțin numai 90 de zile de muncă, iar cei 60 de cuarteri, care reprezintă valoarea capitalului constant, numai 30 de zile de muncă. Presupunerea că profitul = 20 de cuarteri, sau 10 zile de muncă — poate să dispară este și ea absurdă ; căci atunci ar trebui să se presupună că cei 30 de muncitori folosiți la producția capitalului constant, deși nu lucrează la același capitalist, sînt, pe de altă parte, atît de amabili, încît își iau numai salariul, 1/2 din timpul lor de muncă, și nu calculează cealaltă jumătate din marfa lor. Pe scurt, aceasta ar însemna că ei vînd zilele lor de muncă cu 50% sub valoarea lor. Prin urmare, și această premisă este absurdă.

Dar să admitem că capitalistul I, în loc să cumpere capitalul constant de la capitalistul II, pentru a-l prelucra ulfe-

¹⁾ — adaos nominal la preț. — *Nota trad.*

rior, ar uni în propria sa întreprindere producția capitalului constant cu prelucrarea acestuia. El și-ar furniza deci sămînța, uneltele agricole etc. Să facem abstracție și de invenția datorită căreia sămînța și capitalul fix ar deveni superflue. Am avea, așadar, 20 de cuarteri (= 10 zile de muncă) pentru capitalul constant (pentru producția capitalului său constant) și 10 cuarteri (ca salariu pentru 10 zile de muncă, din care muncitorii muncesc 5 zile pe gratis), iar calculul ar fi acum următorul :

[333]	Capital constant	Capital variabil pentru 80 de muncitori	Plusvaloare	Produs total
	20 de cuarteri (10 zile de muncă)	60+20=80 de cuarteri (Salariul pentru 80 de muncitori) (=40 de zile de muncă)	60+20=80 de cuarteri (=40 de zile de muncă)	180 de cuarteri (=90 de zile de muncă)

Cheltuielile de producție reale ale salariului au rămas aceleași, deci și productivitatea muncii. Produsul total a rămas același — 180 de cuarteri — și are, ca și pînă acum, aceeași valoare — de 180 de cuarteri. Rata plusvalorii a rămas aceeași — 80 de cuarteri la 80 de cuarteri. Suma absolută sau mărimea plusvalorii a crescut de la 60 la 80 de cuarteri, deci cu 20 de cuarteri. Capitalul avansat a scăzut de la 120 la 100 de cuarteri. Înainte, la 120 de cuarteri am avut 60 de cuarteri, sau o rată a profitului de 50%. Acum, la 100 de cuarteri avem 80 de cuarteri, sau o rată a profitului de 80%. Valoarea totală a capitalului avansat a scăzut de la 120 la 20 de cuarteri, iar rata profitului a crescut de la 50% la 80%. Profitul, abstracție făcînd de rată, este acum de 80 de cuarteri, pe cînd înainte era de 60; el a crescut deci cu 20 de cuarteri, adică așa cum a crescut suma (nu rata) plusvalorii.

Aici, prin urmare, nu s-a petrecut nici o schimbare, nici o variație în cheltuielile de producție ale salariului real. Creșterea ratei profitului provine aici, în primul rînd, din faptul că, deși nu rata plusvalorii, în schimb mărimea absolută a plusvalorii a crescut de la 60 de cuarteri la 80 de cuarteri, deci cu 1/3; și aceasta a crescut cu 1/3, sau cu 33¹/₃%, deoarece capitalistul folosește acum direct 80 de muncitori în întreprinderea lui, nu 60 ca înainte, el exploatează deci cu 1/3, sau 33¹/₃%, mai multă muncă vie, și anume el folosește acum 80 de muncitori în condițiile aceleiași rate a plusvalorii în care a folosit înainte numai 60 de muncitori.

În al doilea rînd. În timp ce astfel mărimea absolută a plusvalorii (deci gross profit ¹⁾) a crescut cu 33¹/₃%, de la 60 de cuarteri la 80 de cuarteri, rata profitului a crescut de la 50% la 80%, cu 30, deci cu 3/5 (deoarece 1/5 din 50=10, iar 3/5=30), adică cu 60%. De fapt, valoarea capitalului avansat a scăzut de la 120 la 100 de cuarteri, deși valoarea părții componente a capitalului cheltuită pentru salarii a crescut de la 60 la 80 de cuarteri (de la 30 la 40 de zile de muncă). Această parte a capitalului a crescut cu 10 zile de muncă (=20 de cuarteri). Dimpotrivă, partea constantă a capitalului a scăzut de la 60 la 20 de cuarteri (de la 30 de zile de muncă la 10), cu 20 de zile de muncă. Așadar, dacă scădem cele 10 zile de muncă cu care a crescut partea de capital cheltuită pentru salarii, atunci întregul capital cheltuit scade cu 10 zile de muncă (=20 de cuarteri). Înainte, el reprezenta 120 de cuarteri (=60 de zile de muncă). Acum reprezintă numai 100 de cuarteri (=50 de zile de muncă). A scăzut deci cu o șesime, adică cu 16²/₃%.

Dealtfel, toată această variație a ratei profitului este doar aparentă, este doar o trecere dintr-un registru de facturi în altul. Capitalistul I are acum în loc de 60 de cuarteri profit 80 de cuarteri, adică un profit cu 20 de cuarteri mai mare; acesta este însă exact profitul pe care-l realiza înainte producătorul capitalului constant și pe care acum îl pierde, deoarece capitalistul I, în loc să cumpere capitalul constant, îl produce el și de aceea, în loc să [334] plătească producătorului de capital constant plusvaloarea de 20 de cuarteri (10 zile de muncă) pe care acest producător a luat-o de la cei 20 de muncitori pe care i-a folosit, bagă această plusvaloare în propriul său buzunar.

Ca și pînă acum, la 180 de cuarteri profitul este de 80 de cuarteri, cu deosebirea că înainte aceștia erau împărțiți între două persoane. Rata profitului pare mai mare, deoarece înainte capitalistul I considera cei 60 de cuarteri doar capital constant, ceea ce și erau pentru el, deci nu profit obținut de producătorul capitalului constant. Rata profitului este tot atît de puțin modificată pe cît este plusvaloarea sau oricare condiție de producție, inclusiv productivitatea muncii. Înainte, capitalul cheltuit de producătorul [capitalului constant] era egal cu 40 de cuarteri (20 de zile de muncă), cel cheltuit de capitalistul I [capitalul variabil] era egal cu 60 de cuarteri (30 de zile de muncă), împreună 100 de cuarteri (50 de zile de muncă),

¹⁾ — profitul total. — Nota trad.

iar profitul era pentru unul 20 de quarteri și pentru celălalt 60 de quarteri, adică în total 80 de quarteri (40 de zile de muncă). Întregul produs = 90 de zile de muncă (180 de quarteri), 80 de quarteri profit la o valoare de 100 de quarteri cheltuită pentru salarii și capital constant. Pentru societate, venitul, care provine din profit, a rămas aici, ca și pînă acum, constant; la fel și raportul dintre plusvaloare și salariu.

Deosebirea provine din aceea că, atunci cînd capitalistul apare pe piața de mărfuri în calitate de cumpărător, el este un simplu posesor de mărfuri; el trebuie să plătească valoarea integrală a mărfii, întregul timp de muncă cuprins în ea, indiferent de măsura în care capitalistul și muncitorii au participat sau participă la roadele acestui timp de muncă. Cînd însă el apare pe piața muncii în calitate de cumpărător, el cumpără de fapt mai multă muncă decît plătește. Prin urmare, cînd, în loc să cumpere materia primă și mașinile de care are nevoie, le produce singur, el își apropiază supramunca, pe care altminteri ar fi trebuit s-o plătească vînzătorului materiei prime și mașinilor.

Pentru capitalistul individual — nu pentru rata profitului — este, ce-i drept, o deosebire între a avea el profitul sau a-l plăti altcuiva. (De aceea, la calcularea micșorării ratei profitului prin creșterea capitalului constant se ia întotdeauna media societății, adică masa totală pe care societatea o folosește la un moment dat drept capital constant și raportul dintre această masă și masa capitalului cheltuit direct pentru salarii.) Cu toate acestea, chiar pentru capitalistul individual, acest punct de vedere are, și poate avea adesea, o importanță determinantă la alegerea unor astfel de combinații ca acelea care apar, de pildă, atunci cînd unul și același capitalist filează și țese sau chiar arde în cuptor cărămizile de care are nevoie ș.a.m.d. Ceea ce are aici o importanță determinantă este economisirea reală a cheltuielilor de producție prin economisirea transportului, economisirea clădirilor, combustibilului, forței motrice etc., prin controlul mai riguros asupra calității materiei prime etc. Dacă el ar voi să-și construiască singur mașinile de care are nevoie, el le-ar fabrica pe scară mică, așa cum face micul producător care lucrează pentru propriile sale nevoi sau pentru nevoile personale ale cîtorva clienți, iar mașina l-ar costa mai mult decît dacă ar cumpăra-o de la constructorul de mașini, care lucrează pentru piață. Sau dacă el ar voi să fileze, să țese și, totodată, să construiască mașini nu numai pentru el, ci și pentru piață, atunci ar avea nevoie de un capital mai

mare, pe care, probabil, l-ar folosi într-un mod mult mai avantajos (diviziunea muncii) în propria sa întreprindere. Acesta poate fi un punct de vedere numai atunci cînd capitalistul își creează pentru sine o piață suficientă pentru a-și putea produce singur capitalul constant într-o proporție mai avantajoasă. În acest scop trebuie ca cererea lui de capital constant să fie suficient de mare. În acest caz, chiar dacă munca lui este mai puțin productivă decît munca producătorului propriu-zis al capitalului constant, el își apropiază o parte din supramunca, pe care el altfel ar trebui s-o plătească unui alt capitalist.

După cum vedem, aceasta nu are nici o legătură cu rata profitului. Dacă, prin urmare, așa cum se arată în exemplul lui Mill, înainte s-au folosit 90 de zile de muncă și 80 de muncitori, la cheltuielile de producție nu s-a economisit nimic; supramunca cuprinsă în produs, reprezentînd 40 de zile de muncă (=80 de quarteri), era apropiată înainte de doi capitaliști, iar acum — de un singur capitalist. Cei 20 de quarteri profit (10 zile de muncă) nu fac decît să dispară dintr-un registru de facturi ca să apară în altul.

Această economisire a profitului anterior, dacă nu coincide cu economisirea de timp de muncă, deci și cu economisirea de salariu, este deci o simplă delusion ¹⁾.

[c] *Despre influența pe care o are modificarea valorii capitalului constant asupra plusvalorii, profitului și salariului*

[335] În al patrulea rînd însă, rămîne aici cazul cînd valoarea capitalului constant scade, datorită faptului că productivitatea muncii crește, și cu privire la acest caz rămîne de cercetat dacă și în ce măsură aceasta are vreo legătură cu cheltuielile de producție reale of wages or value of labour ²⁾. Întrebarea care se pune este, prin urmare, următoarea: în ce măsură o schimbare în valoarea reală a capitalului constant provoacă, totodată, o schimbare în raportul dintre profit și salariu? Valoarea capitalului constant — cheltuielile lui de producție — poate să rămînă constantă și, totuși, în produs poate să intre o cantitate mai mare sau mai mică din acest capital constant. Chiar dacă se presupune că valoarea lui rămîne constantă, masa lui totală va crește pe măsură ce se va dezvolta

¹⁾ — iluzie ⁸². — *Nota trad.*

²⁾ — ale salariului sau cu valoarea muncii. — *Nota trad.*

productivitatea muncii și producția pe scară mare. De aceea, variațiile în masa relativă a capitalului constant folosit în condiții când cheltuielile de producție ale acestuia rămân neschimbate sau chiar cresc, variații care influențează rata profitului deci prime abord ¹⁾, sînt excluse din această analiză.

Mai departe, din analiza acestei probleme sînt excluse toate ramurile de producție ale căror produse nu intră nici direct, nici indirect în consumul muncitorului. Dar variațiile în rata reală a profitului (adică în raportul dintre plusvaloarea realmente produsă în aceste ramuri de producție și capitalul cheltuit) în aceste ramuri de producție influențează rata generală a profitului, care provine din nivelarea profiturilor, tot așa cum influențează schimbările ratei profitului în ramurile de producție ale căror produse intră direct sau indirect în consumul muncitorului.

Mai departe, problema se reduce la următoarele: Cum poate o schimbare a valorii capitalului constant să exercite o influență inversă asupra plusvalorii? Căci presupunîndu-se că plusvaloarea este dată, se presupune și raportul dintre supramuncă și munca necesară, deci valoarea salariului, adică cheltuielile lui de producție. În aceste împrejurări, o schimbare oarecare în valoarea capitalului constant nu poate să afecteze valoarea salariului și nici raportul dintre supramuncă și munca necesară, deși în toate împrejurările trebuie să influențeze rata profitului, cheltuielile de producție ale plusvalorii pentru capitalist și, în anumite împrejurări — atunci cînd produsul intră în consumul muncitorului —, și cantitatea de valori de întrebuintare în care se exprimă salariul, deși nu și valoarea ei de schimb.

Să presupunem că salariul este dat, că, de pildă în fabrica de bumbac salariul = 10 ore de muncă, surplus value = 2 ore de muncă. [Să presupunem] că în urma unei recolte bune prețul bumbacului brut a scăzut la jumătate. Aceeași cantitate de bumbac care înainte îl costa pe fabricant 100 l. st. acum îl costă numai 50 l. st. Aceeași cantitate de bumbac absoarbe, ca și pînă acum, aceeași cantitate de muncă de filat și de țesut. Așadar, acum, cu o cheltuială de 50 l. st. pentru bumbac, capitalistul poate să absoarbă o supramuncă egală cu cea pe care o absoarbe cu o cheltuială de 100 l. st.; sau, dacă el continuă să cheltuiască 100 l. st. pentru bumbac, el primește acum la același preț o cantitate de bumbac cu ajutorul căreia el poate

¹⁾ — de la bun început. — *Nota trad.*

absorbi o cantitate dublă de supramuncă. În ambele cazuri, rata plusvalorii, adică raportul dintre ea și salariu, rămîne aceeași; dar în al doilea caz, masa plusvalorii crește, deoarece la aceeași rată a supramuncii se folosește de două ori atîta muncă. În ambele cazuri, rata profitului crește, deși aici nu a avut loc nici o schimbare în cheltuielile de producție ale salariilor. Ea crește deoarece în rata profitului surplus value este calculată la cheltuielile de producție ale capitalistului, la valoarea totală a capitalului cheltuit de el și deoarece aceste cheltuieli de producție au scăzut. Pentru a produce aceeași surplus value ca înainte, el cheltuiește acum mai puțin. În al doilea caz nu crește numai rata profitului, ci și amount of profit ¹⁾, deoarece, datorită folosirii unei cantități mai mari de muncă, însăși plusvaloarea crește, fără ca această folosire să provoace cheltuieli mai mari pentru materia primă. Și în acest caz ar avea loc o creștere în rata și în masa profitului, fără să intervină vreo schimbare în valoarea muncii.

Pe de altă parte, [să presupunem] că în urma unei recolte proaste valoarea bumbacului se dublează, așa încît aceeași cantitate de bumbac [336] care costa înainte 100 l. st. costă acum 200 l. st. În acest caz, rata profitului scade în toate împrejurările, dar în anumite împrejurări poate să scadă și masa sau absolute magnitude of profit ²⁾. Dacă capitalistul folosește același număr de muncitori ca și pînă acum și aceștia lucrează tot atît ca înainte și exact în aceleași condiții, atunci rata profitului scade, deși raportul dintre supramuncă și munca necesară și deci rata și masa plusvalorii au rămas *aceleași*. Rata profitului scade deoarece pentru capitalist cheltuielile de producție ale plusvalorii au crescut, adică trebuie să se cheltuiască cu 100 l. st. mai mult pentru salarii, pentru a se apropria tot atîta timp de muncă străină ca și înainte. Dacă însă capitalistul este nevoit să cheltuiască acum pentru bumbac o parte din banii pe care-i cheltuia înainte pentru salarii, de pildă să cumpere de 150 l. st. bumbac, din care 50 l. st. intrau înainte în salarii, atunci scade și rata și masa profitului, ultima deoarece s-a folosit mai puțină muncă, chiar dacă la aceeași rată a plusvalorii. Același lucru s-ar întîmpla și în cazul cînd în urma unei recolte proaste nu ar exista destul bumbac pentru a absorbi aceeași cantitate de muncă vie ca înainte. În ambele cazuri, masa și rata profitului ar scădea, deși value of labour ³⁾

¹⁾ — masa profitului. — *Nota trad.*

²⁾ — mărimea absolută a profitului. — *Nota trad.*

³⁾ — valoarea muncii. — *Nota trad.*

a rămas aceeași, deci și rata plusvalorii sau cantitatea de muncă neplătită pe care o primește capitalistul în raport cu munca plătită de el pentru salarii.

Așadar, dacă rata plusvalorii rămâne neschimbată, deci dacă value of labour rămâne neschimbată, o schimbare a valorii capitalului constant trebuie să provoace o schimbare în gross amount ¹⁾ a profitului.

Pe de altă parte, în ceea ce-l privește pe muncitor, aici au loc următoarele :

Dacă valoarea bumbacului, deci și valoarea produsului în care intră bumbacul, scade, atunci muncitorul primește, ca și pînă acum, un salariu egal cu 10 ore de muncă. Dar partea mărfurilor produse din bumbac pe care el o consumă este acum mai ieftină și, de aceea, o parte din ceea ce el cheltuia înainte pentru bumbac poate fi cheltuită altfel. Cantitatea mijloacelor de subsistență accesibile lui, muncitorului, crește însă numai în măsura în care el face economii la prețul mărfurilor din bumbac. Căci, în genere, pentru o cantitate mai mare de mărfuri din bumbac el nu obține acum mai mult decît obținea înainte pentru o cantitate mai mică din aceste mărfuri. În aceeași măsură în care a scăzut prețul mărfurilor din bumbac a crescut prețul celorlalte mărfuri. Pe scurt, o cantitate mai mare de mărfuri din bumbac nu are acum o valoare mai mare decît avea înainte cantitatea mai mică. *În acest caz, prin urmare, valoarea salariului rămîne aceeași, dar ea reprezintă o cantitate mai mare de alte mărfuri* (valori de întrebuințare). *Cu toate acestea, rata profitului ar crește, deși rata plusvalorii, în condițiile aceleiași premise, n-ar putea să crească.*

Invers în cazul scumpirii bumbacului. Dacă muncitorul lucrează același număr de ore și primește, ca și pînă acum, un salariu egal cu 10 ore, atunci valoarea muncii sale ar fi aceeași, dar valoarea de întrebuințare ar scădea, în măsura în care muncitorul consumă mărfuri din bumbac. În acest caz, *valoarea de întrebuințare a salariului scade, valoarea este aceeași*, deși rata profitului a scăzut. Dacă deci plusvaloarea și salariul (real) ³³ scad și cresc întotdeauna invers proporțional (cu excepția cazului cînd muncitorul participă la prelungirea absolută a timpului său de muncă ; în acest caz însă, capacitatea sa de muncă se uzează cu atît mai repede), rata profitului poate să crească sau să scadă, în primul caz, deși valoarea salariului

¹⁾ — masa totală. — *Nota trad.*

rămîne aceeași, iar valoarea lui de întrebuințare crește, în al doilea caz, deși *valoarea salariului* rămîne aceeași, iar valoarea lui de întrebuințare scade.

De aceea, creșterea ratei profitului ca urmare a scăderii valorii capitalului constant nu are nici o legătură directă cu o schimbare în valoarea reală a salariului (a timpului de muncă cuprins în acesta).

Cînd, prin urmare, așa cum s-a presupus mai sus, valoarea bumbacului scade cu 50%, nu e nimic mai greșit decît să se afirme că cheltuielile de producție ale salariilor au scăzut, sau că muncitorul, atunci cînd e plătit în mărfuri din bumbac, primește, ca și pînă acum, aceeași valoare, deci o cantitate mai mare de mărfuri din bumbac decît înainte (căci, ca și pînă acum, 10 ore de muncă = 10 șilingi, iar eu pot cumpăra cu aceștia mai multe mărfuri din bumbac decît înainte, deoarece valoarea bumbacului brut a scăzut), rata profitului rămînînd aceeași. Rata plusvalorii rămîne aceeași, dar [337] rata profitului crește. *Cheltuielile de producție ale produsului* ar scădea, pentru că o parte componentă a produsului — materia primă — ar costa mai puțin timp de muncă decît înainte. Cheltuielile de producție ale salariilor ar rămîne aceleași, deoarece, ca și pînă acum, muncitorul lucrează aceeași cantitate de timp de muncă *pentru sine* și aceeași cantitate de timp de muncă *pentru capitalist*. (Dar cheltuielile de producție ale salariilor nu depind de timpul de muncă cheltuit pentru mijloacele de producție cu care lucrează muncitorul, ci de timpul de muncă în care acesta lucrează pentru înlocuirea salariului. La domnul Mill, cheltuielile de producție ale salariului unui muncitor sînt mai scumpe tocmai pentru că el, de pildă, prelucrează cupru în loc de fier sau în loc de bumbac ; sau ele ar fi mai scumpe în cazul cînd el ar semăna sămînță de in în loc de a semăna sămînță de bumbac, sau cînd lucrează cu o mașină mai scumpă în loc să lucreze fără nici o mașină sau cu o simplă unealtă.) *Cheltuielile de producție ale profitului* ar scădea, pentru că totalitatea, suma totală a capitalului avansat pentru producerea plusvalorii, ar scădea. Cheltuielile plusvalorii nu sînt niciodată mai mari decît cheltuielile părții de capital cheltuite pentru salarii. Dimpotrivă, cheltuielile profitului = cheltuielile totale ale capitalului avansat pentru crearea acestei plusvalori. Așadar, ele nu sînt determinate numai de valoarea părții componente a capitalului care este cheltuită pentru salarii și creează plusvaloarea, ci și de valoarea părților componente ale capitalului care sînt necesare pentru a putea pune în acțiune partea componentă a capitalului care se schimbă pe muncă vie. Dom-

nul Mill confundă cheltuielile de producție ale profitului cu cheltuielile de producție ale plusvalorii, adică el confundă profitul cu plusvaloarea.

Din cele expuse rezultă importanța pe care o are ieftinirea sau scumpirea materiei prime pentru industria care prelucurează aceste materii prime (ca să nu mai vorbim de ieftinirea relativă a mașinilor^{*)}), chiar presupunînd că prețul de piață este egal cu valoarea mărfii, cu alte cuvinte că prețul de piață al mărfii scade în aceeași măsură în care scade materia primă cuprinsă în ea.

Colonelul Torrens face de aceea, pe bună dreptate, următoarea remarcă în legătură cu Anglia :

„Pentru o țară ca Anglia, importanța unei piețe externe nu trebuie măsurată după cantitatea de mărfuri finite pe care le primește, ci după cantitatea de elemente ale reproducției pe care ea o dă în schimb“ (R. Torrens. „A letter to Sir A. Peel etc. on the condition of England“ etc., 2nd ed., Lond., 1843, p. 275).

{Modul în care Torrens demonstrează acest lucru este însă defectuos. Obișnuita vorbărie despre supply and demand¹⁾. La el, problema se reduce la aceea că, dacă capitalul englez care fabrică, de pildă, stambă crește mai repede decît capitalul which grows cotton, in the United State for instance²⁾, prețul bumbacului crește, și atunci el spune :

„Valoarea produselor din bumbac va scădea în raport cu costul elementar al producției lor“ [l. c., p. 240].

Adică în timp ce, ca urmare a cererii crescînde din partea Angliei, materia primă crește, cotton fabrics³⁾, scumpite ca urmare a prețurilor în creștere la materia primă, vor scădea, ceea ce și vedem, de pildă, acum (primăvara anului 1862), cînd firele nu sînt cu mult mai scumpe decît bumbacul brut, iar țesăturile nu sînt cu mult mai scumpe decît firele. Torrens presupune însă cazul cînd pentru consumul industrial englez există destul bumbac, chiar și scump. Prețul bumbacului crește peste valoarea lui. Dacă deci cotton fabrics se vînd la valoarea

* Prin ieftinirea *relativă* a mașinilor înțeleg că valoarea absolută a numărului de mașini folosite crește, dar nu în raport cu numărul și eficiența acestor mașini.

1) — ofertă și cerere. — *Nota trad.*

2) — care cultivă bumbacul în Statele Unite, de pildă. — *Nota trad.*

3) — produsele din bumbac. — *Nota trad.*

lor, acest lucru este posibil numai atunci cînd cotton grower¹⁾ obține din întregul produs mai multă surplus value decît i se cuvine, participă de fapt la o parte din surplus value care îi revine fabricantului de bumbac. Ultimul nu poate înlocui această parte printr-o urcare a prețurilor deoarece demand²⁾ scade ca urmare a creșterii prețurilor. Dimpotrivă. Ca urmare a scăderii cererii, profitul lui poate să scadă și mai mult decît scade din cauza a ceea ce și-a adăugat cotton grower.

Cererea de materii prime, de bumbac de pildă, este reglată în fiecare an nu de cererea efectivă existentă la un moment dat, ci de cererea medie din anul respectiv, deci nu numai de cererea fabricilor aflate în funcțiune, ci și de cererea sporită din partea fabricilor care, cum arată experiența, se vor deschide în anul următor, adică de *creșterea relativă a numărului de fabrici în cursul anului*, sau de cererea suplimentară, [338] care va corespunde creșterii relative.

Dimpotrivă. Dacă scade prețul bumbacului etc., de pildă ca urmare a unor recolte deosebit de bune, acest preț scade mai întotdeauna sub valoarea lui, și tot în virtutea legii cererii și ofertei. Rata profitului, și eventual, așa cum am arătat mai sus, the gross amount of profit, crește deci nu numai în proporția în care ea crește atunci cînd prețul bumbacului ieftinit este egal cu valoarea lui, ci crește și pentru că produsul finit nu se ieftinește cu *întreaga* sumă care corespunde diferenței dintre valoarea bumbacului și prețul lui plătit cultivatorului de bumbac, adică și pentru că fabricantul de bumbac bagă în buzunar o parte din plusvaloarea care se cuvine cultivatorului de bumbac. Aceasta nu micșorează cererea pentru produsul său, al cărui preț scade în orice caz, deoarece a scăzut valoarea bumbacului. Dar prețul acestuia nu scade atît de mult cît scade prețul bumbacului brut, care ajunge sub propria lui valoare.

În plus, în asemenea perioade, cererea crește pentru că muncitorii sînt ocupați total și plătiți în consecință, deci apar ei înșiși, în mare măsură, în calitate de consumatori, de consumatori ai propriului lor produs. În cazurile cînd prețul materiei prime scade nu datorită scăderii permanente și continue a cheltuielilor ei medii de producție, ci datorită anotimpului deosebit de favorabil sau deosebit de nefavorabil (condiții meteorologice), salariul muncitorilor nu scade, dimpotrivă, cererea de muncitori crește. Efectul *acestei* cereri nu se manifestă

1) — cultivatorul bumbacului. — *Nota trad.*

2) — cererea. — *Nota trad.*

numai în măsura în care ea crește. Dimpotrivă. Când produsul se scumpește brusc, pe de o parte, mulți muncitori sînt concediați, iar pe de altă parte, fabricantul caută să evite pierderile prin reducerea salariului sub nivelul normal. Așadar, cererea normală a muncitorilor scade și acest lucru accentuează și mai mult scăderea deja generală a cererii și efectul pe care aceasta îl are asupra prețului de piață.)

Ceea ce l-a dus în mare măsură pe Mill la fantezia că o schimbare a valorii capitalului constant determină o schimbare în valoarea muncii, sau în cheltuielile de producție ale muncii, sau că, de exemplu, o scădere a valorii capitalului constant avansat determină o scădere a valorii muncii, a cheltuielilor ei de producție, deci și a salariului, este concepția sa (ricardiană) cu privire la împărțirea produsului între muncitori și capitalist. Prin scăderea valorii materiei prime, a bumbacului brut de pildă, scade valoarea firelor. Cheltuielile lor de producție scad; cantitatea de timp de muncă cuprinsă în ele se reduce. Dacă, bunăoară, un pfund de fire ar fi produsul unei zile de muncă de douăsprezece ore a unui om și dacă valoarea bumbacului cuprins în acest pfund de fire ar scădea, atunci valoarea acestui pfund de fire ar scădea, exact așa cum a scăzut valoarea bumbacului folosit la filat. De exemplu, la 22 mai 1861, prețul unui pfund de mule yarn, Nr. 40 2nd quality ⁴⁾ era de 12 pence (1 șiling). La 22 mai 1858, el era de 11 pence (de fapt, $11\frac{6}{8}$, deoarece prețul lor nu a scăzut în măsura în care a scăzut prețul bumbacului brut). Dar în primul caz, prețul unui pfund de bumbac brut de calitate era de 8 pence (de fapt, $8\frac{1}{8}$), iar în al doilea caz — de 7 pence (de fapt, $7\frac{3}{8}$). Aici, valoarea firelor a scăzut deci exact în măsura în care a scăzut valoarea bumbacului brut, adică valoarea materiei lor prime. Prin urmare, spune Mill, munca este aceeași ca și pînă acum; dacă înainte ea era de 12 ore, produsul este, ca și pînă acum, rezultatul acestor 12 ore. În al doilea caz se adaugă însă la fiecare penny mai puțină muncă preexistentă decît în primul caz. Munca este aceeași, dar cheltuielile de producție ale muncii s-au micșorat (și anume cu un penny). Deși pfundul de fire, ca fire, ca valoare de întrebuințare, este, ca și pînă acum, produsul unei munci de douăsprezece ore, valoarea unui pfund de fire nu este nici acum și nu a fost nici înainte produsul unei munci de douăsprezece ore efectuate de filator. În primul caz, $\frac{2}{3}$ din 12 pence, adică 8 pence, erau valoarea bumbacului brut, și nu produsul filatorului; în al doilea caz, produsul lui nu-l reprezentau $\frac{2}{3}$ din 11 pence,

⁴⁾ — fire mule nr. 40 calitatea a doua. — *Nota trad.*

adică 7 pence. În primul caz, ca produs al muncii de douăsprezece ore rămîn 4 pence, iar în al doilea caz — tot 4 pence. În ambele cazuri, munca adaugă numai $\frac{1}{3}$ la valoarea firelor. Prin urmare, în primul caz, dintr-un pfund de fire, numai $\frac{1}{3}$ de pfund reprezintă produsul filatorului (facem abstracție de mașini), și tot așa stau lucrurile și în al doilea caz. Muncitorul și capitalistul trebuie să împartă între ei, ca și pînă acum, numai 4 pence = $\frac{1}{3}$ de pfund de fire. Dacă cu cele 4 pence muncitorul cumpără fire, el obține, în cazul al doilea, mai multe fire decît în primul caz, dar o cantitate mai mare de fire valorează acum tot atît cît valora înainte o cantitate mai mică de fire. Dar cele 4 pence se împart între muncitor și capitalist ca și înainte. Dacă muncitorul folosește pentru producția sau producția salariului 10 ore, atunci supramunca sa reprezintă, ca și pînă acum, 2 ore. Ca și pînă acum, muncitorul primește $\frac{5}{6}$ din cele 4 pence, sau $\frac{1}{3}$ de pfund de fire, iar capitalistul primește $\frac{1}{6}$. Așadar, în împărțirea produsului, a firelor nu s-a petrecut nici o [339] change ¹⁾. Și totuși, rata profitului a crescut, deoarece valoarea materiei prime a scăzut și deci raportul dintre plusvaloare și capitalul total avansat sau cheltuielile de producție ale capitalului au crescut.

Dacă pentru simplificarea exemplului facem abstracție de mașini etc., atunci ambele cazuri pot fi reprezentate după cum urmează :

Prețul unui pfund de fire	Capital constant	Muncă adăugată	Salarii	Cheltuieli totale ale capitalistului	Plusvaloare	Rata profitului
Cazul I 12 p.	8 p.	4 p.	13 p. $\frac{1}{3}$ farthing	11 p. $\frac{1}{3}$ farthing	2 p. $\frac{2}{3}$ farthing	5 $\frac{15}{17}$ %
Cazul II 11 p.	7 p.	4 p.	13 p. $\frac{1}{3}$ farthing	10 p. $\frac{1}{3}$ farthing	2 p. $\frac{2}{3}$ farthing	6 $\frac{14}{31}$ %

Așadar, rata profitului a crescut, deși valoarea muncii a rămas aceeași, iar valoarea de întrebuințare a muncii, exprimată în fire, a crescut. Rata profitului a crescut, fără vreo variație în timpul de muncă apropiat de muncitor, numai pentru că valoarea bumbacului a scăzut și, odată cu ea, a scăzut și valoarea totală a cheltuielilor de producție ale capitalistului. 2 pence și $\frac{2}{3}$ de farthing la o cheltuială de 11 pence și $\frac{1}{3}$ de farthing reprezintă, firește, mai puțin decît 2 pence și $\frac{2}{3}$ de farthing la o cheltuială de 10 pence și $\frac{1}{3}$ de farthing.

¹⁾ — schimbare. — *Nota trad.*

Din cele spuse pînă acum reiese caracterul eronat al următoarelor fraze cu care își încheie Mill exemplificarea ¹⁾ :

„Dacă cheltuielile de producție ale salariului ar fi rămas aceleași ca înainte, profitul n-ar fi putut să crească. Fiecare muncitor ar fi primit 1 cuarter de cereale; dar 1 cuarter de cereale la acea dată era rezultatul acelorași cheltuieli de producție ca 1 cuarter și 1/5 acum. Deci, pentru ca fiecare muncitor să poată primi aceleași cheltuieli de producție ca înainte, fiecare trebuie să primească 1 cuarter de cereale plus 1/5 de cuarter“ (l. c., p. 103).

„Presupunînd, așadar, că muncitorul este plătit cu același articol pe care-l produce el, este evident că, atunci cînd se fac economii la cheltuielile de producție ale acestui articol, dacă muncitorul primește aceleași cheltuieli de producție ca înainte, el trebuie să primească o cantitate mai mare, în raport cu creșterea forței productive a capitalului. Dar dacă este așa, atunci cheltuielile capitalistului s-ar afla în aceeași proporție față de venitul său ca și înainte, și profitul n-ar crește“. (Ceea ce este greșit.) „De aceea, variațiile din rata profitului și cele din cheltuielile de producție ale salariului merg mîna în mîna și sînt inseparabile. Domnul Ricardo are, prin urmare, perfectă dreptate atunci cînd prin salarii joase înțelege nu numai salariile care sînt produsul unei cantități mai mari de muncă, ci și salariile produse cu cheltuieli mai mici, inclusiv munca și profiturile anterioare“ (l. c., p. 104).

Deci, potrivit exemplificării lui Mill, Ricardo are perfectă dreptate în cazul cînd prin low wages ²⁾ (sau, în genere, prin cheltuielile de producție ale salariilor) se înțelege nu numai opusul a ceea ce spune Ricardo, ci și o totală absurditate, și anume : prin cheltuielile de producție ale salariului nu se înțelege partea zilei de muncă pe care muncitorul o folosește pentru înlocuirea salariului, ci și cheltuielile de producție ale materiei prime pe care o prelucrează muncitorul și ale mașinilor pe care le folosește el, deci și timpul de muncă în decursul căruia el nu a lucrat *nici* pentru el, *nici* pentru capitalist.

În al cincilea rînd : Și acum, problema propriu-zisă. În ce măsură o schimbare a valorii capitalului constant poate să influențeze plusvaloarea ?

Atunci cînd spunem că valoarea salariului mediu zilnic = 10 ore, sau, ceea ce este același lucru, că din întreaga zi de muncă, de pildă de 12 ore, cît lucrează muncitorul, 10 ore sînt necesare pentru producerea și înlocuirea salariului său, și că ceea ce el lucrează în plus peste aceste 10 ore este timp de muncă neplătit și creează valoarea pe care o primește capitalistul [340] fără să fi plătit, aceasta nu înseamnă decît că în

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 242. — *Nota red.*

²⁾ — salarii scăzute. — *Nota trad.*

suma totală a mijloacelor de subzistență pe care le consumă muncitorul este cuprins un timp de muncă de 10 ore. Aceste 10 ore de muncă se exprimă într-o anumită sumă de bani, cu care muncitorul cumpără mijloacele de subzistență necesare.

Dar valoarea mărfurilor este determinată de timpul de muncă cuprins în ele, indiferent dacă acest timp de muncă este cuprins : în materia primă, în mașinile uzate sau în munca nou adăugată de muncitor cu ajutorul mașinilor, materiei prime. Dacă, prin urmare, intervine o schimbare constantă (și nu numai una temporară) în valoarea materiei prime sau a mașinilor care intră în această marfă, schimbare provocată de o schimbare în productivitatea muncii care produce această materie primă și aceste mașini, pe scurt în capitalul constant cuprins în marfă, și dacă, ca urmare a acestei schimbări, ar fi nevoie acum pentru producerea părții componente respective a capitalului de mai mult sau de mai puțin timp de muncă decît înainte, atunci marfa însăși, în virtutea acestui lucru, s-ar scumpi sau s-ar ieftini (în condiții cînd productivitatea muncii care transformă materia primă în produs rămîne aceeași și mărimea zilei de muncă rămîne și ea aceeași). În consecință, cheltuielile de producție ale capacității de muncă, adică valoarea ei, cresc sau scad, ceea ce înseamnă că, dacă înainte, din 12 ore de muncă, muncitorul lucra 10 ore pentru el, acum trebuie să lucreze pentru el 11 ore sau, în cazul contrar, numai 9 ore. În primul caz, munca sa pentru capitalist, adică plusvaloarea, ar scădea la jumătate, adică de la 2 ore la 1 oră ; în al doilea caz, ea ar crește cu jumătate, de la 2 ore la 3 ore. În ultimul caz, rata și masa profitului capitalistului cresc ; prima pentru că valoarea capitalului constant scade, ambele pentru că rata plusvalorii (și mărimea ei absolută) crește.

Acesta este singurul mod în care o schimbare a valorii capitalului constant poate să afecteze value of labour ¹⁾, cheltuielile de producție ale salariilor sau diviziunea zilei de muncă între capitalist și muncitor, deci și plusvaloarea.

Totuși, aceasta nu înseamnă decît că, pentru capitalistul care, bunăoară, filează bumbac, timpul de muncă necesar al propriilor lui muncitori nu este determinat numai de productivitatea muncii din filaturi, ci și de cea din industria bumbacului, a mașinilor etc., după cum este determinat de productivitatea din toate ramurile de producție ale căror produse, deși nu intră ca capital constant — nici ca materie primă, nici ca mașini etc. — în produsul său (un produs despre care se pre-

¹⁾ — valoarea muncii. — *Nota trad.*

supune că intră în consumul muncitorului), în fire, este, totuși, o parte a capitalului circulant cheltuită pentru salarii, deci de productivitatea din industria producătoare de mijloace de subzistență etc. Ceea ce într-o ramură de producție apare ca produs, în altă ramură de producție apare ca material de muncă sau ca mijloc de muncă; capitalul constant dintr-o ramură de producție constă, așadar, din produsul altei ramuri de producție și apare într-o altă ramură de producție nu ca capital constant, ci ca rezultat al producției din ramura respectivă. Pentru capitalistul individual nu este același lucru dacă productivitatea sporită a muncii (deci și scăderea valorii capacității de muncă) are loc în propria sa ramură de producție sau în ramurile care furnizează întreprinderii lui capitalul constant, pentru capital în ansamblu este însă același lucru.

Prin urmare, acest caz ¹⁾ {în care o scădere (sau invers) a valorii capitalului constant nu provine din faptul că în ramura de producție în care e investit capitalul constant producția se desfășoară pe scară largă, ci din faptul că cheltuielile de producție ale capitalului constant s-au schimbat} coincide cu legile plusvalorii ⁸⁴ expuse aici.

În genere, când vorbim despre profit și despre rata profitului, presupunem că *plusvaloarea este dată*. Prin urmare, toate influențele care determină plusvaloarea *au acționat*. Toate acestea sînt presupuse.

În al șaselea rînd. Aici s-ar mai putea vorbi despre raportul dintre capitalul constant și capitalul variabil, deci despre modificarea ratei profitului datorită unei forme speciale a plusvalorii. Este vorba de prelungirea timpului de muncă peste limitele zilei de muncă normale. [341] Ca urmare, valoarea relativă a capitalului constant, precum și partea proporțională din valoare pe care capitalul constant o reprezintă în valoarea totală a produsului, scade. Dar să lăsăm acest lucru pentru capitolul al III-lea ⁸⁵, unde intră, în genere, majoritatea problemelor abordate aici.

Domnul Mill, bizuindu-se pe strălucitul lui exemplu, plasează următoarea teză generală (ricard[iană]):

„*Singura expresie a legii profitului este aceea că profitul depinde de cheltuielile de producție ale salariului*“ (l. c., p. 104, 105).

¹⁾ — caz. — *Nota trad.*

Acum însă ar trebui să se spună invers: rata profitului {și despre ea vorbește Mill} depinde numai într-un singur caz exclusiv de cost of production of wages ¹⁾, și anume cînd rata plusvalorii și rata profitului sînt identice. Acest lucru este însă posibil numai în cazul, aproape imposibil în producția capitalistă, cînd întregul capital avansat este avansat nemijlocit pentru salarii, cînd nici un capital constant nu intră, nici ca materie primă, mașini, clădiri etc., în produs, sau cînd materia primă etc., în măsura în care intră în produs, nu este produs al muncii, adică nu costă nimic. *Numai* în acest caz, variațiile din rata profitului sînt identice cu variațiile din rata plusvalorii, sau — ceea ce este același lucru — cu variațiile din cheltuielile de producție ale salariilor.

În genere însă (și aceasta include și excepția menționată tocmai mai sus), rata profitului este egală cu raportul dintre plusvaloare și valoarea totală a capitalului avansat.

Dacă însemnăm plusvaloarea cu P, valoarea capitalului avansat cu C, atunci rata profitului = $P : C$ sau cu $\frac{P}{C}$. Acest raport este determinat atît de mărimea lui P {și în determinarea mărimii lui P intră toate împrejurările care determină cheltuielile de producție ale salariilor}, cît și de mărimea lui C. Dar C, valoarea totală a capitalului avansat, este format din capitalul constant c și din capitalul variabil v (cheltuieli pentru salarii). Prin urmare, rata profitului = $P : v + c$. Dar P, plusvaloarea, nu este determinată numai de propria ei rată, cu alte cuvinte de raportul dintre supramuncă și munca necesară, sau de împărțirea zilei de muncă între capital și muncă, împărțirea ei în timp de muncă plătit și timp de muncă neplătit. Masa plusvalorii, adică mărimea absolută a plusvalorii, este determinată, de asemenea, de numărul zilelor de muncă pe care capitalul le exploatează concomitent. Și această masă, folosită în condițiile unei rate determinate a muncii neplătite, depinde, pentru un capital determinat, de timpul în care produsul rămîne în *procesul de producție* propriu-zis, fără să necesite vreo muncă, sau nu aceeași cantitate de muncă pe care o necesita înainte (bunăoară vinul în perioada de maturizare, cerealele după ce au fost semănate, pieile și alte materiale care sînt supuse un timp acțiunilor forțelor chimice etc.), ea depinde și de durata timpului de circulație al mărfii, de durata metamorfozei mărfii, sau de mărimea intervalului de timp dintre momentul desăvîrșirii ei ca produs și reproducția ei ca marfă.

¹⁾ — cheltuielile de producție ale salariului. — *Nota trad.*

Cîte zile de muncă vor putea fi folosite concomitent {value of wages, deci rata plusvalorii, fiind dată} — aceasta depinde, în genere, de mărimea *capitalului* cheltuit pentru salarii. Dar împrejurările pe care le-am menționat modifică, în genere, masa totală de timp de muncă vie pe care un capital de o anumită mărime o poate folosi într-o perioadă determinată, de pildă într-un an. Aceste împrejurări determină cantitatea absolută de timp de muncă ce poate fi folosit de un capital dat. Aceasta nu schimbă însă cu nimic faptul că plusvaloarea este determinată exclusiv de propria ei rată înmulțită cu numărul de zile de muncă folosite concomitent. Aceste împrejurări determină numai ultimul din acești doi factori — cantitatea timpului de muncă folosit.

Rata plusvalorii este egală cu quantumul supramuncii *dintr-o zi de muncă*, este deci egală cu plusvaloarea produsă într-o zi de muncă. De exemplu, dacă ziua de muncă = 12 ore, supramunca = 2 ore, deci aceste 2 ore = $1/6$ din 12 ore sau, mai curînd, aceste 2 ore trebuie calculate în raport cu munca necesară (sau în raport cu salariul plătit pentru ele), care reprezintă, într-o formă materializată, *aceeași* cantitate de timp de muncă = $1/5$ ($1/5$ din 10 ore = 2 ore ; $1/5 = 20\%$). Aici, mărimea plusvalorii (la o singură zi de muncă) este determinată în mod absolut de rată. Dacă acum capitalistul folosește 100 de [342] zile de muncă, plusvaloarea (mărimea ei absolută) = 200 de ore de muncă. Rata a rămas aceeași : 200 de ore la 100 de ore de muncă necesară = $1/5 = 20\%$. Dacă rata plusvalorii este dată, mărimea ei depinde întru totul de numărul muncitorilor folosiți, deci de mărimea absolută a capitalului cheltuit pentru salarii, a capitalului variabil. Dacă numărul muncitorilor folosiți este dat, adică mărimea capitalului cheltuit pentru salarii, a capitalului variabil, mărimea plusvalorii depinde în mod absolut de rata ei, adică de raportul dintre supramuncă și munca necesară, de cheltuielile de producție ale salariului, de împărțirea zilei de muncă între capitalist și muncitor. Dacă 100 de muncitori (care lucrează 12 ore de muncă) îmi dau 200 de ore de muncă, mărimea absolută a plusvalorii = 200 de ore, rata = $1/5$ dintr-o zi de muncă [plătită], adică 2 ore de muncă. Plusvaloarea = 2 ore \times 100. Dacă 50 de muncitori îmi dau 200 de ore de muncă, mărimea absolută a plusvalorii este 200 de ore de muncă ; rata = $2/5$ dintr-o zi de muncă (plătită) = 4 ore. Plusvaloarea = 4 ore \times 50 = 200. Dat fiind că mărimea absolută a plusvalorii = produsul ratei ei și numărul zilelor de muncă, ea poate să rămîna neschimbată, deși factorii se schimbă în raport invers.

Rata plusvalorii se exprimă întotdeauna în raportul dintre plusvaloare și capitalul variabil. Căci capitalul variabil = mărimea absolută a timpului de muncă plătit ; plusvaloarea este egală cu mărimea absolută a timpului de muncă neplătit. Raportul dintre plusvaloare și capitalul variabil exprimă, așadar, întotdeauna raportul dintre partea neplătită a zilei de muncă și cea plătită. În exemplele anterioare se presupunea că salariul pentru 10 ore = 1 taler, iar 1 taler reprezintă o cantitate de argint care conține 10 ore de muncă. Așadar, 100 de zile de muncă sînt plătite cu 100 de taleri. Dacă acum plusvaloarea = 20 de taleri, rata plusvalorii $20/100 = 1/5 = 20\%$. Sau, ceea ce este același lucru, la 10 ore de muncă (= 1 taler) capitalistul primește 2 ore de muncă, la 100×10 ore de muncă sau 1 000 de ore de muncă el primește 200 de ore de muncă = 20 de taleri.

Așadar, deși rata plusvalorii este determinată exclusiv de raportul dintre timpul de supramuncă și timpul de muncă necesar, cu alte cuvinte de partea alicotă a zilei de muncă necesare muncitorului pentru producerea salariului său, deci de cheltuielile de producție ale salariului, mărimea plusvalorii este determinată, în afară de aceasta, de numărul de zile de muncă, de cantitatea absolută a timpului de muncă folosit în condițiile acestei rate determinate a plusvalorii, deci de mărimea absolută a capitalului cheltuit pentru salarii (dacă rata plusvalorii este dată). Cum însă profitul nu este un raport al ratei plusvalorii, ci al mărimii absolute a plusvalorii față de valoarea totală a capitalului avansat, rata profitului este determinată, evident, nu numai de rata plusvalorii, ci și de mărimea absolută a plusvalorii, o mărime care depinde de raportul dintre rata plusvalorii și numărul zilelor de muncă, de mărimea capitalului cheltuit pentru salarii și de cheltuielile de producție ale salariilor.

Rata plusvalorii fiind dată, mărimea ei depinde exclusiv de mărimea capitalului avansat (cheltuit pentru salarii). Salariul mediu este același, adică se presupune că în toate ramurile industriale muncitorul primește un salariu, de pildă, de 10 ore. (În ramurile în care salariul este mai ridicat decît salariul mediu, pentru criteriul nostru și pentru chestiunea propriu-zisă este ca și cum capitalistul ar folosi *mai mulți* muncitori necalificați.) Prin urmare, dacă se presupune că supramunca, cu alte cuvinte întreaga zi normală de muncă, este egală (inegalitățile se egalizează în parte prin faptul că 1 oră de muncă complexă este egală, de pildă, cu 2 ore de muncă simplă) [343], mărimea plusvalorii depinde exclusiv de mărimea capitalului

avansat [pentru salarii]. De aceea s-a putut spune că masele plusvalorii se raportează unele la altele ca și mărimile capitalului avansat [pentru salarii]. Acest lucru însă nu se poate spune despre profit, întrucît profitul reprezintă raportul dintre plusvaloarea și valoarea totală a capitalului avansat, iar la capitaluri de aceeași mărime părțile lor componente cheltuite pentru salarii, sau raportul dintre capitalul variabil și capitalul total, pot să fie și sînt foarte diferite. Mărimile profitului depind aici de raportul existent — în diferite capitaluri — între capitalul variabil și capitalul total, deci de $\frac{v}{c+v}$. Prin urmare, dacă rata plusvalorii este dată, și aceasta este exprimată întotdeauna prin $\frac{p}{v}$, raportul dintre plusvaloare și capitalul variabil, atunci rata profitului este determinată exclusiv de raportul dintre capitalul variabil și capitalul total.

Rata profitului este deci *determinată, în primul rînd, de rata plusvalorii*, sau de raportul dintre munca neplătită și munca plătită; ea se schimbă, scade sau crește (în măsura în care această acțiune nu este paralizată de mișcările din alte momente determinante), odată cu schimbarea ratei plusvalorii. Dar aceasta din urmă crește sau scade *direct proporțional* cu productivitatea muncii și *invers proporțional* cu cheltuielile de producție ale salariului sau cu cantitatea de muncă necesară, adică cu *value of labour*¹⁾.

În *al doilea rînd* însă, rata profitului este determinată de raportul dintre capitalul variabil și capitalul total, de $\frac{v}{c+v}$. Mărimea absolută a plusvalorii, rata acesteia fiind dată, depinde, de fapt, numai de mărimea capitalului variabil, care, așa cum am presupus, este determinată, și exprimă numai numărul zilelor de muncă folosite concomitent, mărimea absolută a timpului de muncă folosit. Rata profitului depinde însă de raportul dintre această mărime absolută a plusvalorii, care este dată în capitalul variabil, și capitalul total, deci de raportul dintre capitalul variabil și capitalul total, de $\frac{v}{c+v}$. Deoarece la calcularea ratei profitului plusvaloarea P este presupusă ca fiind dată, deci și v este presupus ca fiind dat, toate variațiile din $\frac{v}{c+v}$ pot proveni numai din variațiile lui c , adică ale capi-

¹⁾ — valoarea muncii. — *Nota trad.*

talului constant. Căci dacă v este dat, suma $c+v = C$ se poate schimba numai dacă se schimbă c , și odată cu schimbarea acestei sume se schimbă și raportul $\frac{v}{c+v}$, sau $\frac{v}{C}$.

Dacă $v = 100$, $c = 400$, atunci $v+c=500$, iar $\frac{v}{v+c} = 100/500 = 1/5 = 200\%$. Dacă, prin urmare, rata plusvalorii = $5/10$ sau $1/2$, [plusvaloarea este egală] cu 50 . Dar, cum capitalul variabil este egal cu numai $1/5$ din capitalul total, profitul = $1/2$ din $1/5 = 1/10$, și de fapt $1/10$ din $500 = 50 = 10$. Raportul $\frac{v}{v+c}$ se schimbă odată cu fiecare schimbare a lui c , dar, firește, nu cu aceeași mărime numerică. Dacă presupunem că inițial v și c erau egale cu 10 , cu alte cuvinte că capitalul total era format din jumătate capital variabil și jumătate capital constant, atunci $\frac{v}{v+c} = \frac{10}{10+10} = 10/20 = 1/2$. Prin urmare, dacă rata suplimentară (die Mehrrate) era egală cu $1/2 v$, atunci ea reprezintă $1/4$ din c . Sau dacă plusvaloarea = 50% , atunci, în cazul de față, în care capitalul variabil = $\frac{C}{2}$, rata profitului = 25% . Dacă acum presupunem că capitalul constant s-a dublat, că a crescut de la 10 la 20 , atunci $\frac{v}{c+v} = \frac{10}{20+10} = 10/30 = 1/3$. (Rata suplimentară (die Mehrrate) de $1/2$ din 10 ar fi acum = $1/2$ din $1/3 C$, adică = $1/6$ din $30 = 5$. Jumătatea lui 10 este tot 5 . 5 la 10 înseamnă 50% , 5 la $30 = 16\frac{2}{3}\%$, 5 la 20 însemnau însă $1/4 = 25\%$.) Capitalul constant s-a dublat, adică a crescut de la 10 la 20 , dar suma $c + v$ nu a crescut decît cu jumătate, adică de la 20 la 30 . Capitalul constant a crescut cu 100% , iar suma $c+v$ numai cu 50% . Raportul $\frac{v}{c+v}$, inițial = $10/20$, a scăzut acum la $10/30$, adică de la $1/2$ la $1/3$, de la $3/6$ la $2/6$, deci numai cu $1/6$, în timp ce capitalul constant s-a dublat. În ce fel creșterea sau scăderea capitalului constant afectează raportul $\frac{v}{c+v}$, aceasta depinde, evident, de proporția în care c și v constituie inițial părțile întregului capital $c + v$.

[344] Capitalul *constant* (adică valoarea lui) poate în *primul rînd* să crească (sau să scadă), deși masele de materie primă, mașini etc. folosite rămîn aceleași. Prin urmare, în acest

caz, variațiile din capitalul constant nu sînt determinate de condițiile de producție ale procesului industrial, în care el intră ca capital constant, ci sînt independente de acestea. Dar, indiferent de *cauzele* care determină această schimbare a valorii capitalului constant, ele influențează întotdeauna rata profitului. În acest caz, aceeași masă de materie primă, mașini etc. are mai multă sau mai puțină valoare decît înainte, deoarece pentru producerea ei este nevoie de mai mult sau de mai puțin timp de muncă decît înainte. Aici, variațiile valorii sînt în funcție de condițiile de producție ale proceselor din care părțile componente ale capitalului constant ies în calitate de produse. Am văzut ¹⁾ cum influențează acest lucru rata profitului.

Dar cînd în aceeași ramură capitalul constant, de pildă materia primă, crește sau scade sub raportul valorii lui, ca urmare a scumpirii sau ieftinirii producției acestui capital constant, atunci aceasta exercită asupra ratei profitului aceeași influență ca în cazurile cînd într-o ramură industrială (sau în aceeași) pentru această marfă se folosește o materie primă mult mai costisitoare decît pentru alta, cheltuielile pentru salarii rămînînd aceleași.

Acolo unde cheltuielile pentru salarii rămîn aceleași, materia primă pe care o prelucrează un capital (de pildă griul) este mai scumpă decît materia primă pe care o prelucrează alt capital (de pildă ovăzul) (sau argintul și cuprul etc., sau lina și bumbacul etc.), = rata profitului la cele două capitaluri trebuie să fie invers proporțională cu scumpirea materiei prime. Dacă, prin urmare, în ambele ramuri industriale se obține, în medie, același profit, acest lucru este posibil numai datorită faptului că între capitaliști plusvaloarea nu se împarte în raport cu plusvaloarea pe care fiecare capital o produce în sfera sa de producție, ci în raport cu mărimile capitalurilor folosite. Acest lucru se poate întîmpla în două feluri. A, care prelucrează materialul mai ieftin, vinde marfa la valoarea ei reală și încasează, așadar, plusvaloarea produsă de el. Prețul mărfii lui este egal cu valoarea ei; B, care prelucrează materialul mai scump, vinde marfa peste valoarea ei, adaugă la preț așa încît să-i revină ca atunci cînd ar fi prelucrat un material mai ieftin. Dacă ulterior A și B își schimbă între ei mărfurile, pentru A este ca și cum el ar fi calculat în prețul mărfii lui mai puțină plusvaloare decît este cuprinsă, realmente, în marfă. Sau amîndoi, A și B, ar fi stabilit dinainte o rată a profitului în raport cu mărimea capitalului cheltuit,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 233—242. — *Nota red.*

cu alte cuvinte, ar fi repartizat între ei plusvaloarea comună, în raport cu mărimea capitalurilor pe care le-au cheltuit. Și tocmai aceasta este ceea ce se înțelege prin rata generală a profitului ⁸⁶.

O astfel de egalizare nu are loc, firește, atunci cînd partea constantă a unui capital determinat, de pildă materia primă, scade sau crește temporar, în funcție de anotimpuri etc., deși nu încapă îndoială că profiturile extraordinare realizate de cotton spinners ¹⁾, de pildă în anii unor recolte de bumbac deosebit de bune, atrag în această ramură industrială o masă de capital nou și stimulează construcția a numeroase noi fabrici și mașini pentru prelucrarea bumbacului. De aceea, dacă urmează un an cu o recoltă proastă de bumbac, pierderea este cu atît mai mare.

În al doilea rînd însă, dacă cheltuielile de producție ale mașinilor, materiei prime etc., pe scurt capitalul constant, rămîn aceleași, poate să fie nevoie de o masă mai mare din acest capital constant și, prin urmare, valoarea lui poate să crească, așa cum crește masa de capital constant folosită din cauza condițiilor schimbate ale procesului în care părțile componente ale capitalului constant, pe care le-am menționat, intră ca mijloace de producție. În acest caz, ca și în cel precedent, creșterea valorii capitalului constant provoacă, firește, o scădere a ratei profitului, dar pe de altă parte, aceste variații ale condițiilor de producție dovedesc că aici munca este mai productivă și că, prin urmare, rata plusvalorii a crescut. Căci aceeași cantitate de muncă vie consumă acum mai multă materie primă decît înainte, deoarece prelucrează aceeași cantitate de materie primă într-un timp mai scurt și se folosesc mai multe mașini, numai pentru că costul mașinilor este mai mic decît costul muncii pe care ele o înlocuiesc. Aici, prin urmare, scăderea ratei profitului se compensează, mai mult sau mai puțin, printr-o creștere a ratei plusvalorii și, de aceea, și prin mărimea absolută a plusvalorii.

În sfîrșit, cele două împrejurări care provoacă schimbarea valorii capitalului constant pot să acționeze în combinații foarte diferite. Bunăoară, [345] valoarea medie a bumbacului brut a scăzut, dar, totodată, a crescut mai mult valoarea cantității prelucrate într-un timp determinat. A crescut valoarea lînii și valoarea cantității de lînă prelucrate într-un timp determinat. Mașinile se scumpesc în mod absolut, dar în ce privește eficiența, ele se ieftinesc.

¹⁾ — filatorii de bumbac. — *Nota trad.*

Pînă acum s-a presupus că capitalul variabil rămîne același. Dar capitalul variabil poate să scadă nu numai în mod relativ, în comparație cu mărimea capitalului constant, ci și în mod absolut, cum se întîmplă, de pildă, în agricultură. Sau capitalul variabil poate să crească în mod absolut. Atunci însă ar fi același lucru ca și cum el ar rămîne neschimbat, în măsura în care capitalul constant, din motivele arătate mai sus, crește fie într-o proporție mai mare, fie în aceeași proporție.

Dacă capitalul constant rămîne același, atunci orice creștere sau scădere în raport cu capitalul variabil se explică numai prin faptul că acest capital constant crește sau scade în mod relativ, deoarece capitalul variabil scade sau crește în mod absolut.

Dacă capitalul variabil rămîne același, atunci orice creștere sau scădere a capitalului constant poate fi explicată numai prin propria sa creștere sau scădere absolută.

Dacă variațiile au loc simultan în ambele capitaluri, atunci după ce se scade variația, care are loc simultan în ambele capitaluri, lucrurile se prezintă ca și cum unul din capitaluri ar fi rămas neschimbat, iar celălalt ar fi crescut sau ar fi scăzut.

Dar dacă *rata profitului* este dată, masa profitului depinde de mărimea capitalurilor folosite. Un capital mare cu o rată a profitului mică dă un profit mai mare decît un capital mai mic cu o rată a profitului mai mare.

Atît cu această digresiune.

Din lucrarea lui J. St. Mill mai trebuie menționate următoarele două fraze :

„*Capitalul*, strict vorbind, nu are o *forță productivă*. Singura forță productivă este aceea a muncii, care, fără doar și poate, este ajutată de unelte și acționează asupra materialului“ (p. 90).

Strictly speaking ¹⁾, Mill confundă aici capitalul cu componentele lui materiale. Dar această frază este bună pentru cei care fac aceeași confuzie și care vorbesc, totuși, despre forța productivă a capitalului. Și aici, firește, cele afirmate de Mill sînt juste numai în măsura în care se are în vedere production of value ²⁾. Dealtfel, și natura produce, în măsura în care este vorba numai de valoarea de întrebuințare.

¹⁾ — Strict vorbind. — *Nota trad.*

²⁾ — producția de valoare. — *Nota trad.*

„*Forța productivă a capitalului* nu este nimic altceva decît cantitatea forței productive reale pe care capitalistul poate s-o comande cu ajutorul capitalului său“ (l. c., p. 91).

Aici, capitalul este conceput în mod just — ca relație de producție [VIII—345].

[XIV—851]. Într-un caiet anterior ⁸⁷ am analizat amănunțit strădaniile lui Mill de a deduce nemijlocit legea lui Ricardo cu privire la *rata profitului* (invers proporțională cu salariul din teoria valorii, fără să facă nici o deosebire între plusvaloare și profit.

8. [Observație finală privind școala ricardiană]

Întreaga prezentare a școlii ricardiene arată că destrămarea acestei școli are loc în două puncte :

1) Schimbul dintre capital și muncă, în conformitate cu legea valorii ;

2) Formarea ratei generale a profitului. Identificarea plusvalorii cu profitul. Neînțelegerea raportului dintre values și cost-prices.

[Capitolul douăzeci și unu]

Opoziție față de economiști
(pe baza teoriei ricardiene)

[352] În perioada ricardiană a economiei politice apare, totodată, opoziția — comunismul (Owen) și socialismul (Fouquier, Saint Simon). Acesta din urmă este abia în his first beginnings¹⁾). Potrivit planului nostru, aici analizăm numai opoziția care izvorăște din premisele economiștilor.

Din lucrările pe care le vom cita în cele ce urmează se va vedea că, de fapt, toate izvorăsc, pornesc de la forma ricardiană.

1. "The Source and Remedy of the National Difficulties etc. A Letter to Lord John Russell", London, 1821 (anonym)

la) Despre profit, rentă și dobândă ca supramuncă.
Corelația dintre acumularea capitalului și așa-numitul
„fond de muncă“]

Această broșură puțin cunoscută (about 40 pages²⁾), apărută într-un timp când începuse să se vorbească despre McCulloch, „this incredible cobbler“³⁾, reprezintă un progres esențial în comparație cu Ricardo. Aici, surplus value³⁾ sau „profitul“, cum o numește Ric[ardo] ([el o numește] adesea și „surplus produce“⁴⁾), sau „interest“⁵⁾), cum o numește autorul, este definită direct ca „surplus labour“⁶⁾, ca muncă pe care muncitorul o prestează gratis, peste cantitatea de muncă prin care el înlocuiește valoarea capacității sale de muncă, sau care

¹⁾ — la început. — Nota trad.

²⁾ — aproximativ 40 de pagini. — Nota trad.

³⁾ — plusvaloarea. — Nota trad.

⁴⁾ — „plusprodus“. — Nota trad.

⁵⁾ — „dobândă“. — Nota trad.

⁶⁾ — „supramuncă“. — Nota trad.

produce un echivalent pentru salariul său. Așa cum era important ca value¹⁾ să fie redusă la labour²⁾, tot atât de important este ca surplus value, care este reprezentată într-un surplus produce, să fie redusă la surplus labour. În fond, acest lucru a fost deja spus la A. Smith³⁾ și constituie un moment important în expunerea ricardiană. Dar la Ricardo, acest lucru nu a fost exprimat și fixat nicăieri în formă absolută.

Dacă la Ric[ardo] etc. există interes numai pentru înțelegerea relațiilor producției capitaliste și pentru interpretarea lor ca forme absolute ale producției, broșura și celelalte lucrări care pot fi menționate în această categorie preiau misterele descoperite ale producției capitaliste pentru a combate această producție de pe pozițiile proletariatului industrial.

„Oricare ar fi partea care ar reveni capitalistului“ (din punctul de vedere al capitalului), „el își poate apropria numai supramunca muncitorului, deoarece muncitorul trebuie să trăiască“ (l. c., p. 23).

Ce-i drept, aceste condiții ale vieții, acest minim cu care poate să trăiască muncitorul, și deci cantitatea de supramuncă care-i poate fi extorcată, reprezintă ceva relativ.

„Dacă capitalul nu scade ca valoare⁸⁹⁾ în măsura în care crește ca mărime, atunci capitaliștii vor extorca de la muncitori produsul fiecărei ore de muncă care depășește pe acela cu care muncitorul poate să subziste. Și, oricât de detestabil și de înfiorător ar părea, capitalistul poate, eventual, să speculeze produsele alimentare, a căror producție necesită o muncă minimă, și în cele din urmă să-i spună muncitorului: nu mai mînca pîine, păsatul de orz e mai ieftin; nu trebuie să mîninci carne, se poate trăi și cu sfeclă și cartofi. Aici am și ajuns“ (l. c., p. 23, 24).

„Dacă muncitorul poate fi adus în situația de a se hrăni cu cartofi în loc de pîine, atunci este fără îndoială adevărat că din munca lui se poate obține mai mult; cu alte cuvinte, dacă pentru a se hrăni cu pîine, muncitorul trebuia să rețină pentru întreținerea lui și a familiei lui munca de luni și marți, atunci, dacă se hrănește cu cartofi, pentru întreținerea lui are nevoie numai de jumătate din munca de luni, iar cealaltă jumătate din munca de luni, precum și toată munca de marți se află la dispoziția statului, fie în folosul capitalistului“ (l. c., p. 26).

Aici, profitul etc. este redus direct la apropierea timpului de muncă pentru care muncitorul nu primește nici un echivalent.

¹⁾ — valoarea. — Nota trad.

²⁾ — muncă. — Nota trad.

³⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 50—56 și vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 444. — Nota red.

„Este îndeobște recunoscut că dobînda plătită capitalistului, indiferent dacă sub formă de rentă, de dobîndă sau de profit al întreprinzătorului, este plătită din *munca altora*“ (p. 23).

Așadar, renta, dobînda, profitul industrial nu sînt decît diferite forme of „*interest of capital*“¹⁾, care, la rîndul ei, se reduce la „*surplus labour of the labourer*“²⁾. Această surplus labour se prezintă într-un surplus produce. Capitalistul este *possessor*³⁾ al surplus labour sau al surplus produce. Surplus produce este capitalul.

„Să presupunem că... nu există *nici o supramuncă*, că, prin urmare, nu există nimic ce ar putea fi acumulat ca capital“ (p. 4).

Și imediat el spune :

„Posesorii plusprodusului sau ai capitalului...“ (l. c.).

În cu totul alt sens decît plîngăreții ricardieni, autorul spune :

„Urmarea firească și necesară a unui capital în creștere este scăderea valorii sale“ (p. 21, 22).

Referitor la Ricardo :

„De ce se străduiește el să ne demonstreze că acumularea capitalului nu va duce la scăderea profitului, deoarece numai urcarea salariilor poate să ducă la scăderea profitului — cînd este limpede că, dacă populația nu crește în măsura în care crește capitalul, salariile cresc, ca urmare a disproporției dintre capital și muncă, și că, dacă populația crește salariile cresc și ele, ca urmare a dificultăților de a procura produse alimentare ?“ (p. 23).

[853] Dacă valoarea capitalului — adică dobînda la capital, adică surplus labour, pe care o comandă capitalul, pe care el și-o apropiază — nu ar scădea cînd masa capitalului crește, atunci dobînda la dobîndă ar crește în progresie geometrică și exact așa cum această progresie, calculată în bani (vezi *Price*), presupune o acumulare *imposibilă* (rate of accumulation⁴⁾), tot așa prin reducerea la adevăratul ei element, la muncă, ea ar absorbi, ca „revenind“ capitalului, nu numai surplus labour, ci și necessary labour⁵⁾. (La fanteziile lui Price va trebui revenit în secțiunea Revenue and its sources⁹⁰.)

¹⁾ — ale „*dobînzii la capital*“. — *Nota trad.*

²⁾ — „*supramunca muncitorului*“. — *Nota trad.*

³⁾ — posesor. — *Nota trad.*

⁴⁾ — rata acumulării. — *Nota trad.*

⁵⁾ — munca necesară. — *Nota trad.*

„Dacă ar fi posibilă sporirea neconținută a capitalului și, totodată, menținerea valorii capitalului la nivelul ei anterior, ceea ce s-ar vădi în faptul că dobînda ar rămîne aceeași, atunci dobînzile care ar trebui plătite la capital ar depăși curînd întregul produs al muncii... Capitalul are tendința de a mări capitalul mai mult decît în progresie aritmetică. Se admite, îndeobște, că *dobînda* plătită capitalistului, indiferent dacă sub formă de rentă, de *dobîndă* sau de *profit* al întreprinzătorului, este plătită din munca altora. De aceea, în cursul acumulării capitalului, munca cedată pentru folosirea capitalului trebuie să crească cînd dobînda la capital rămîne aceeași, pînă cînd întreaga muncă a tuturor muncitorilor din societate este apropiată de capitalist. Dar acest lucru este imposibil. Oricare ar fi partea care *s-ar cuveni* capitalistului, el își poate apropria *numai supramunca* muncitorului, deoarece muncitorul trebuie să trăiască“ (p. 23).

Dar pentru el nu este clar cum decreases the value of capital¹⁾. El spune că la Ric[ardo], datorită faptului că salariul crește cînd capitalul se acumulează mai repede decît crește populația ; sau că *valoarea* salariilor (dar nu cantitatea lor) crește cînd populația crește mai repede decît se acumulează capitalul (sau chiar cînd *cresc concomitent*), datorită productivității descrescînde a agriculturii. Dar cum explică el acest lucru ? Pe ultima el nu o admite ; salariul, după părerea lui, trebuie să scadă tot mai mult pînă la minimum posibil. El spune că [o scădere a „*dobînzii*“ la capital] este posibilă numai prin aceea că, deși muncitorul este exploatat în mai mare măsură sau în aceeași măsură, partea capitalului care se schimbă pe muncă vie scade în mod relativ.

În orice caz, este meritoriu că nonsensul progresiei geometrice a dobînzii a fost redus la adevăratul lui sens, adică la un nonsens*.

* [XV—862 a] Prin identificarea plusvalorii cu supramunca s-a pus o limită *calitativă* acumulării capitalului, care este determinată de durată totală a *zilei de muncă* (timpul în care capacitatea de muncă poate să acționeze în cele 24 de ore), de dezvoltarea forței productive în momentul dat și de *populație*, care limitează *numărul* zilelor de muncă ce pot fi exploatate simultan. Dacă, dimpotrivă, cîștigul suplimentar este privit sub forma lipsită de orice sens a *dobînzii*, cu alte cuvinte ca raportul în care capitalul sporește datorită unui sleight of hand²⁾ mistic, atunci limita pentru acumularea capitalului este doar *cantitativă* și este absolut de neînțeles de ce capitalul nu-și adaugă în fiecare dimineață dobînzile drept capital și nu creează astfel dobînzii la dobînzii în progresie infinită [XV—862 a].

¹⁾ — scade valoarea capitalului. — *Nota trad.*

²⁾ — artificiu. — *Nota trad.*

Dealtfel, autorul broșurii este de părere că există două mijloace care fac ca odată cu creșterea plusprodusului sau a supramuncii capitalistul să nu fie nevoit să cedeze muncitorilor o parte tot mai mare din pradă.

Primul este transformarea plusprodusului în capital fix, ceea ce împiedică labour fonds¹⁾, sau partea produsului consumată de muncitor, să crească odată cu acumularea capitalului.

Al doilea este comerțul exterior, care dă capitalistului posibilitatea de a schimba surplus produce pe obiecte de lux importate din străinătate, consumându-l astfel singur. Datorită acestui lucru, chiar și partea din produs care constă din *necessaries*²⁾ poate să crească, fără să trebuiască să revină, cât de cât proporțional cu creșterea sa sub formă de wages³⁾, la muncitori.

Trebuie remarcat că primul mijloc, care acționează doar periodic, iar apoi încetează (cel puțin în măsura în care capitalul fix constă din mașini etc. care intră în producția de *necessaries*), condiționează transformarea plusprodusului în capital, în timp ce al doilea mijloc condiționează consumul unei părți tot mai mari din surplus produce de către capitaliști, consumul crescând al acestora din urmă, și nu *retransformarea* plusprodusului în capital. Dacă același surplus produce ar rămâne în forma în care el există nemijlocit, atunci o parte mai mare ar trebui să fie schimbată, ca capital variabil, cu muncitorii. Rezultatul ar fi o creștere a salariului și o scădere a plusvalorii absolute sau a celei relative. În aceasta și rezidă secretul propriu-zis al necesității, propovăduite de Malthus, a consumului crescând al „celor bogați“, pentru ca partea produsului care este schimbată pe muncă să se transforme în capital, să aibă o valoare ridicată, să aducă un profit considerabil, să absoarbă multă supramuncă. Numai că la el nu capitaliștii industriali consumă, [la el] aceste funcțiuni⁴⁾ sînt pentru *landlords*, *sinecuriști* etc., deoarece tendința de acumulare și cea de *expenditure*⁵⁾, întrunite în una și aceeași persoană, și-ar juca reciproc feste. Aici se vede ce este greșit în concepțiile lui Barton, Ric[ardo] etc. Salariul nu este determinat de partea din masa produsului total care poate fi consumată ca capital *variabil* sau poate fi transformată în astfel de capital, ci de partea din această masă care este transformată efectiv în

1) — fondul de muncă. — *Nota trad.*

2) — obiecte necesare vieții. — *Nota trad.*

3) — salarii. — *Nota trad.*

4) — funcții. — *Nota trad.*

5) — cheltuire. — *Nota trad.*

[capital variabil]. O parte poate să fie consumată, în stare naturală, de către retainers¹⁾, cealaltă parte poate să fie consumată, ca obiecte de lux, datorită comerțului exterior etc.

Autorul nostru scapă însă din vedere două lucruri :

Ca urmare a introducerii mașinilor, o masă de muncitori rămîne în permanență fără lucru, prin aceasta population made redundant²⁾; surplus produce găsește, așadar, muncă nouă pentru care se poate schimba, fără ca populația să crească și fără să fie necesar să se prelungească timpul de muncă absolut. Înainte erau ocupați, să zicem, 500 de muncitori, acum sînt ocupați 300, care furnizează relativ mai multă supramuncă. Ceilalți 200 pot fi ocupați de surplus produce, de îndată ce acesta a crescut în măsură suficientă. O parte din vechiul capital [variabil] se transformă în capital fix, cealaltă parte ocupă mai puțini muncitori, dar obține, în comparație cu numărul lor, mai mult surplus value și, mai ales, mai mult surplus produce. Ceilalți 200 de muncitori constituie materia pentru capitalizarea unui nou surplus produce.

[853 a] Așa cum este prezentată în broșură, transformarea *obiectelor necesare vieții în obiecte de lux* prin intermediul comerțului exterior este, în sine, importantă :

1) pentru că ea înlătură absurditatea că salariul depinde de masa de *necessaries*, ca și cum *necessaries* ar trebui consumate în această formă de producătorii lor sau de poporul producător en masse, cu alte cuvinte ar trebui retransformate în capital variabil sau în „capital circulant“, cum spun Barton și Ricardo ;

2) pentru că aceasta determină întreaga formă socială a națiunilor rămase în urmă — de pildă, în Slave-holding States³⁾ din statele nord-americane (vezi Cairnes⁹¹⁾ sau în *Polonia* etc. (lucru pe care l-a înțeles deja bătrînul Büsch, dacă nu l-a preluat cumva de la Steuart) — prin aceea că le leagă de o piață mondială bazată pe producția capitalistă. Oricît de mare ar fi surplus produce, pe care ele îl obțin în formă simplă, ca bumbac sau cereale, din surplus labour a sclavilor lor, ele pot rămîne la această muncă simplă, nediferențiată deoarece comerțul exterior le dă posibilitatea [să dea] acestui produs simplu orice formă de valoare de întrebuințare.

Afirmația că de mărirea „capitalului circulant“ ar depinde partea produsului anual care trebuie cheltuită ca salarii

1) — paraziți. — *Nota trad.*

2) — se creează populația excedentară. — *Nota trad.*

3) — statele sclavagiste. — *Nota trad.*

ar fi al pari ¹⁾ cu afirmația că, atunci cînd o mare parte a produsului ar consta din „clădiri“ și cînd s-ar construi un mare număr de locuințe muncitorești, proporțional cu populația muncitorească, muncitorul ar trebui să aibă o locuință bună și ieftină, deoarece oferta de locuințe crește mai repede decît cererea de aceste locuințe.

Dimpotrivă, dacă surplus produce este mare și dacă o mare parte din acesta va fi folosită ca capital, atunci (presupunîndu-se că această mărime a plusprodusului nu a fost obținută prin aruncarea în stradă a unei mase de muncitori) cererea de muncă trebuie să crească și, prin urmare, trebuie să crească și partea plusprodusului care este schimbată ca salariu. În toate împrejurările, nu *mărimea absolută* a plusprodusului (indiferent de forma în care ar exista el, inclusiv aceea of necessities) este aceea care impune cheltuirea lui ca capital variabil și care duce, prin urmare, la creșterea salariului. Tendința de capitalizare este aceea care face ca o mare parte din surplus produce să fie cheltuită ca capital variabil și duce *prin urmare*, odată cu acumularea capitalului, la creșterea salariului, dacă mașinile n-ar face ca populația să fie excedentară și dacă (mai ales datorită comerțului exterior) o parte tot mai mare a capitalului nu s-ar schimba pe capital, nu s-ar schimba pe muncă. Partea *plusprodusului care este deja produsă direct într-o formă în care poate să servească numai ca capital și partea acestuia care capătă această formă datorită schimbului cu străinătatea crește mai repede decît partea care trebuie schimbată pe imediate labour* ²⁾.

Fraza că salariul ar depinde de existing capital ³⁾ și acumularea rapidă a capitalului ar fi, prin urmare, singurul mijloc care ar putea să ducă la creșterea salariului se reduce la următoarele :

Pe de o parte, *la o tautologie*, dacă facem abstracție de forma în care condițiile muncii sînt capital. De *productivitatea muncii* unui anumit număr de muncitori depinde cît de repede poate să sporească acest număr fără înrăutățirea condițiilor lor de viață. Cu cît ei produc mai multă materie primă, unelte de muncă și mijloace de subzistență, cu atît au mai multe mijloace, nu numai pentru a-și crește copiii, cît timp aceștia nu pot să muncească, ci pentru a realiza munca noii generații, pentru a face deci identică creșterea populației cu creșterea producției și chiar pentru a o depăși, deoarece odată

¹⁾ — identică. — *Nota trad.*

²⁾ — muncă nemijlocită. — *Nota trad.*

³⁾ — capitalul existent. — *Nota trad.*

cu creșterea populației crește iscusința muncitorului, crește diviziunea muncii, crește posibilitatea folosirii mașinilor, pe scurt, crește productivitatea muncii.

Dacă creșterea populației depinde de productivitatea muncii, atunci productivitatea muncii depinde de creșterea populației. Aici are loc o interacțiune. Exprimat în limbaj capitalist, acest lucru înseamnă că mijloacele de subzistență ale populației muncitoare depind de productivitatea capitalului, de faptul că o parte cît mai mare a produsului lor li se opune ca ceva care le comandă munca. Ric[ardo] însuși exprimă *just* acest lucru — mă refer la tautologie —, punînd salariile în funcție de productivitatea capitalului, iar pe aceasta din urmă — în funcție de productivitatea muncii ¹⁾.

Faptul că munca depinde de creșterea capitalului nu înseamnă, de altfel, nimic altceva decît, *pe de o parte*, tautologia că [854] creșterea mijloacelor de subzistență și de ocupare a unei populații depinde de productivitatea propriei ei munci și, *în al doilea rînd*, exprimat în limbaj capitalist, că munca *depinde de faptul* că propriul ei produs i se opune ca *proprietate străină*, iar propria ei productivitate i se opune deci ca *productivitate* a lucrului pe care ea îl creează.

Practic, aceasta înseamnă că muncitorul trebuie să-și aproprieze o parte cît mai mică din produsul său pentru ca o parte cît mai mare din produsul său să i se opună ca *capital*; el trebuie să cedeze capitalistului *pe gratis* cît mai mult, pentru ca mijloacele acestuia de a cumpăra din nou munca muncitorului cu ceea ce i-a fost luat acestuia *pe gratis* să crească cît mai mult. În acest caz se poate întîmpla ca, dacă capitalistul l-a pus pe muncitor să lucreze foarte mult *pe gratis*, el să-l lase apoi, în schimbul a ceea ce a obținut *pe gratis*, să lucreze *pe gratis* ceva mai puțin. Totuși, dat fiind că un astfel de rezultat împiedică realizarea scopului urmărit — *acumularea cît mai rapidă a capitalului* —, muncitorul trebuie să trăiască în asemenea circumstanțe ²⁾, încît această micșorare a muncii prestate *pe gratis* să se compenseze din nou prin sporirea populației muncitoare, fie relativ, datorită mașinilor, fie absolut, datorită căsătoriilor mai numeroase. (Este același raport pe care ricardienii îl ridiculizează atunci cînd malthusienii îl recomandă pentru landlorzi și capitaliști.) Muncitorii trebuie să cedeze *pe gratis* capitalistului o parte cît mai mare

¹⁾ K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 593—594 și volumul de față, p. 116—118. — *Nota red.*

²⁾ — condiții. — *Nota trad.*

din produsul lor, pentru ca în condiții *mai favorabile* să recumpere cu o nouă muncă o parte din produsul cedat astfel. Cum însă această schimbare favorabilă suprimă, totodată, condiția schimbării favorabile, ea nu poate să aibă decît un caracter temporar și trebuie să se transforme din nou în propriul său opus.

3) Ceea ce este valabil pentru transformarea *necessaries* în *luxuries* ¹⁾, prin intermediul comerțului exterior, este valabil, în genere, pentru producția obiectelor de lux, a căror varietate și sporire nelimitată sînt însă legate de comerțul exterior. Muncitorii ocupați în industria obiectelor de lux produc, ce-i drept, capital pentru employer ²⁾, dar produsul lor nu se poate transforma în natura din nou în capital — nici în capital constant, nici în capital variabil.

Dacă nu se calculează partea obiectelor de lux care sînt trimise în străinătate pentru a fi schimbate acolo pe *necessaries*, care intră total sau parțial în capitalul variabil, atunci aceste obiecte de lux reprezintă pur și simplu *supramuncă*, și anume *supramunca* chiar *in that shape of surplus produce* ³⁾ în care este consumată, ca venit, de către bogați. Obiectele de lux nu reprezintă, totuși, pur și simplu *supramunca* muncitorilor care le-au produs. Aceștia din urmă efectuează, mai degrabă, în medie, aceeași *supramuncă* pe care o efectuează muncitorii din celelalte ramuri industriale. Or, cum eu pot să consider 1/3 din produs în care este cuprinsă 1/3 din *supramunca* ca întruchipare a acestei *supramunci*, iar celelalte 2/3 — ca reproducție a capitalului avansat, atunci *supramunca* producătorilor de *necessaries*, care constituie salariile pentru producătorii de *luxuries*, poate să fie prezentată ca muncă necesară a întregii clase muncitoare. *Supramunca* ei se prezintă : 1) în partea de *necessaries* consumată de capitaliști și de *retainers* ; 2) în totalitatea obiectelor de lux. În ceea ce privește capitalistul individual sau *different trades* ⁴⁾, acest lucru se prezintă altfel. Pentru el, o parte din *luxuries created* ⁵⁾ de el reprezintă doar un echivalent pentru capitalul avansat.

Dacă o parte prea mare a *supramuncii* este prezentată direct sub formă de *luxuries*, atunci, evident, trebuie să stagneze acumularea și lărgirea reproducției, deoarece o parte prea mică din plusprodus este retransformată în capital. Dacă

¹⁾ — obiectelor necesare vieții în obiecte de lux. — *Nota trad.*

²⁾ — patron. — *Nota trad.*

³⁾ — în forma plusprodusului. — *Nota trad.*

⁴⁾ — diferite ramuri de producție. — *Nota trad.*

⁵⁾ — obiectele de lux create. — *Nota trad.*

o parte prea mică a *supramuncii* se prezintă sub formă de *luxuries*, atunci acumularea capitalului (adică a părții din surplus produce care poate să servească în natura din nou drept capital) se va desfășura într-un ritm mai rapid decît creșterea populației, iar rata profitului va scădea, cu excepția cazului cînd există o piață externă pentru *necessaries*.

[b) *Despre schimbul dintre capital și venit în condițiile reproducției simple și în condițiile reproducției lărgite*]

Cînd am tratat schimbul dintre capital și venit, am tratat și salariul ca venit și, în genere, am tratat numai raportul dintre capitalul constant și venit ¹⁾. Împrejurarea că venitul muncitorilor apare, totodată, ca capital variabil prezintă importanță numai în măsura în care la acumulare — la crearea unui nou capital — surplusul capitalistului constînd din mijloace de subzistență (*necessaries*) pe care le fabrică acesta din urmă se poate schimba direct pe surplusul capitalistului constînd din materie primă sau unelte de muncă, care produce capital constant. Aici, o formă de venit se schimbă pe o alta [855] și, de îndată ce schimbul este effected ²⁾, venitul capitalistului A se transformă în capitalul constant al capitalistului B, iar venitul capitalistului B — în capitalul variabil al capitalistului A.

În tratarea acestei circulații, reproducției și mod de înlocuire reciprocă a capitalurilor etc. se face d'abord abstracție de comerțul exterior.

În al doilea rînd trebuie deosebite două fenomene :

1) reproducția pe scară dată ;

2) reproducția pe scară lărgită sau acumularea ; transformarea venitului în capital.

Ad. 1.

Am arătat :

Producătorii mijloacelor de subzistență trebuie să înlocuiască 1) capitalul lor constant, 2) capitalul lor variabil. Partea de valoare a produsului lor care reprezintă excedentul peste aceste două părți formează *surplus produce*, material existence of surplus value, which in its turn is only the representative of *surplus labour* ³⁾.

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 207—229. — *Nota red.*

²⁾ — efectuat. — *Nota trad.*

³⁾ — plusprodusul, existența materială a plusvalorii, care, la rîndul ei, este numai reprezentantul plusvalorii. — *Nota trad.*

Capitalul variabil — partea produsului pe care o reprezintă — constituie salariul, venitul muncitorului. Această parte există deja aici în *forma naturală* în care ea servește din nou drept capital variabil. Cu această parte, cu echivalentul produs de muncitor, este cumpărată din nou munca sa. Acesta este schimbul dintre capital și imediate labour ¹⁾. Muncitorul primește această parte în bani și cu ea recumpără propriul său produs sau alte produse de aceeași categorie. Acesta este un schimb care are loc între *diferitele părți componente ale capitalului variabil*, după ce muncitorul a primit în bani un cec pentru partea sa din produs. Acesta este un schimb între o parte a muncii nou adăugate și o altă parte în cadrul aceleiași categorii (mijloace de subzistență).

Partea de surplus produce (munca nou adăugată) pe care capitaliștii (care produc mijloace de subzistență) o consumă fie că ei o consumă în natura, fie că între ei are loc un schimb între un fel de surplus produce existent într-o formă adecvată consumului și un alt fel. Acesta este un schimb de venit pe venit, și ambele se reduc la muncă nou adăugată.

În tranzacția mai sus menționată nu poate fi vorba, de fapt, despre un schimb între venit și capital. Capitalul (necessaries) se schimbă pe muncă (capacitate de muncă). Aici, prin urmare, nu se schimbă venit și capital. Desigur, de îndată ce muncitorul a primit salariul, îl cheltuiește. Dar ceea ce schimbă el pe capital nu este venitul său, ci munca sa.

A treia parte [a produsului producătorului de mijloace de subzistență, pe care o reprezintă] capitalul constant, este schimbată pe o parte din produsul producătorilor de capital constant. Adică pe partea care reprezintă munca nou adăugată. Și aceasta constă din echivalentul pentru salarii (deci din capital variabil) și din surplus produce, surplus value, venitul capitaliștilor, care există, așadar, într-o formă în care poate fi consumată numai industrial, și nu individual. Aceasta este deci, pe de o parte, schimb de *capital variabil al acestor producători* pe o parte din mijloacele de subzistență care reprezintă capitalul constant [al producătorilor de mijloace de subzistență]. În realitate, o parte din produsul acestora, care reprezintă capitalul lor variabil, dar există sub formă de capital constant, este schimbată pe o parte din produsul fabricanților de mijloace de subzistență, care reprezintă capital constant, dar există sub formă de capital variabil. Aici, munca nou adăugată se schimbă pe capital constant.

¹⁾ — munca nemijlocită. — *Nota trad.*

Partea produsului producătorilor de capital constant, care reprezintă surplus produce, dar există sub formă de capital constant, este schimbată pe o parte din mijloacele de subzistență care reprezintă capital constant pentru producătorii săi. Aici, venitul se schimbă pe capital. Venitul capitaliștilor producători de capital constant se schimbă pe mijloace de subzistență și înlocuiește capitalul constant al capitaliștilor producători de mijloace de subzistență.

În sfârșit, partea din produsul capitaliștilor producători de capital constant care reprezintă ea însăși capital constant se înlocuiește parțial în natura, parțial prin schimbul natural (disimulat de bani) dintre producătorii de capital constant.

Toate acestea presupunând că scara reproducției = scara inițială a producției.

Dacă acum se pune întrebarea care parte din produsul total anual reprezintă muncă nou adăugată, calculul este foarte simplu :

A) *Obiecte de consum* [pentru consumul individual. Acestea se împart în trei părți. [În primul rând], venitul capitaliștilor = surplus labour ¹⁾ adăugată în cursul anului.

În al doilea rând, salariul, capitalul variabil, egal cu munca nou adăugată, cu ajutorul căreia muncitorii și-au produs salariul.

În sfârșit, a treia parte — materia primă, mașinile etc. Aceasta este capitalul constant, partea din valoarea produsului care este doar conservată, nu produsă. Deci, nu muncă nou adăugată în cursul anului.

[856] Dacă notăm capitalul constant cu C, capitalul variabil cu V și surplus produce, venitul cu R, atunci această categorie constă din :

C valoare doar conservată și nu muncă nou adăugată (aceasta reprezintă o parte a produsului); dimpotrivă, V + R — muncă adăugată în cursul anului.

Produsul total (sau valoarea lui) P^a reprezintă, așadar, muncă nou adăugată după scăderea lui C.

Așadar, produsul categoriei A este [P^a]. P^a-C' = munca nou adăugată în cursul anului.

B) *Obiecte pentru consumul industrial*

V'' + R'' reprezintă și aici muncă nou adăugată. C'' însă, capitalul constant care funcționează în această sferă, nu.

¹⁾ — supramunca. — *Nota trad.*

Dar $V'' + R'' = C'$, pe care ele se schimbă. C' este transformat în capital variabil și venit pentru B. Pe de altă parte, V'' și R'' este transformat în C' , în capitalul constant al lui A.

Produsul categoriei P^b ,

$P^b - C'' =$ munca nou adăugată în cursul anului.

Dar $P^b - C'' = C'$; deoarece întregul produs al lui P^b după scăderea lui C'' , capitalul constant folosit în această categorie, este schimbat pe C' .

După ce $V'' + R''$ sînt schimbate pe C' , lucrurile se pot petrece astfel:

P^a constă numai din muncă nou adăugată, al cărei produs se împarte în profit și salariu, în equivalent of necessary labour și equivalent of surplus labour¹⁾. Căci $V'' + R''$, care înlocuiește acum pe C' , este egală cu munca nou adăugată în categoria B.

Prin urmare, întregul produs din P^a , atît plusprodusul său, cît și capitalul său variabil, precum și capitalul său constant, constă din produsele muncii nou adăugate în cursul anului.

Dimpotrivă, se poate considera că P^b nu reprezintă o parte din munca nou adăugată, ci doar conservarea muncii vechi. Căci partea sa C'' nu reprezintă muncă nou adăugată. Tot așa, nu reprezintă nici partea sa C' , pe care el a schimbat-o pe $V'' + R''$ și care în A a reprezentat C' , capital constant avansat și nu muncă nou adăugată.

Prin urmare, întreaga parte a produsului anual, care în calitate de capital variabil constituie venitul muncitorilor, iar ca surplus produce — fondul de consum al capitaliștilor, se reduce la muncă nou adăugată, în timp ce toată partea cealaltă a produsului, care reprezintă capital constant, se reduce doar la muncă veche, conservată, și înlocuiește doar capitalul constant.

Pe cît de just este, prin urmare, să se spună că întreaga parte a produsului anual care este consumată ca venit, salarii și profit (împreună cu branches of profit, rent, interest²⁾ etc., ca și cu wages [of] unproductive labourers³⁾) se reduce la muncă nou adăugată, pe atît de greșit este să se spună că întregul produs anual se reduce la venit, salariu și profit și deci

¹⁾ — echivalentul pentru munca necesară și echivalentul pentru supramuncă. — *Nota trad.*

²⁾ — ramurile profitului, rentă, dobîndă. — *Nota trad.*

³⁾ — salariul muncitorilor neproductivi. — *Nota trad.*

la simple părți ale muncii nou adăugate. El se reduce, în parte, la capital constant, care ca valoare nu reprezintă muncă nou adăugată, iar ca use¹⁾ nu intră nici în salariu, nici în profit. El reprezintă propriu-zis accumulated labour²⁾ (ca valoare), iar ca valoare de întrebuințare — the use [of this] accumulated previous labour³⁾.

Pe de altă parte, este tot atît de just că *munca adăugată în cursul anului* nu este reprezentată integral de partea produsului care se reduce la salariu și la profit. Căci cu acest salariu și cu acest profit se cumpără services⁴⁾, deci muncă ce nu a intrat în produsul în care salariul și profitul reprezintă [o parte]. Este vorba de services, de muncă, ce în consumul produsului nu intră în producția sa nemijlocită.

[857] Ad. 2.

Astfel se prezintă lucrurile cu acumularea, cu transformarea venitului în capital, cu *reproducția pe scară lărgită*, în măsura în care aceasta din urmă nu apare numai datorită faptului că capitalul vechi este *folosit mai productiv*. Aici, întregul capital nou constă din muncă nou adăugată, și anume din supramuncă sub formă de profit etc. Dar pe cît este de just că aici întregul element al noii producții constă și apare din munca nou adăugată — dintr-o parte a surplus labour [of] labourers —, pe atît este de greșit, așa cum fac economiștii, să se spună că la transformarea sa în capital el se reduce doar la capital variabil, sau la wages. De pildă, o parte din plusprodusul fermierului se schimbă pe o parte din plusprodusul fabricantului de mașini. Astfel este posibil ca acesta din urmă să transforme cerealele în capital variabil, să ocupe, direct sau indirect, mai mulți muncitori. Fermierul, dimpotrivă, a transformat o parte din plusprodusul său în capital constant și este posibil ca, în urma acestei transformări, în loc să folosească noi muncitori, să-i concedieze pe cei vechi. Fermierul poate chiar să semene o suprafață mai mare. Atunci o parte din cereale nu va fi transformată în wages, ci în capital constant etc.

Numai în condițiile acestei acumulări iese la iveală că totul, atît venitul, cît și capitalul variabil și cel constant, repre-

¹⁾ — întrebuințare. — *Nota trad.*

²⁾ — muncă acumulată. — *Nota trad.*

³⁾ — întrebuințarea acestei munci acumulate precedente. — *Nota trad.*

⁴⁾ — servicii. — *Nota trad.*

zintă muncă străină apropiată și că atât condițiile de muncă cu care lucrează [muncitorul], cât și echivalentul pe care-l primește el pentru munca sa reprezintă muncă a muncitorului, pe care capitalistul a primit-o fără să dea vreun echivalent.

La fel în cazul acumulării primitive. Să presupunem că eu am economisit 500 l. st. la salarii. Acestea reprezintă, așadar, nu numai muncă acumulată, ci, spre deosebire de „munca acumulată” a capitalistului, propria mea muncă, munca acumulată de mine și pentru mine. Eu le transform în capital, cumpăr materie primă etc. și angajez muncitori. Profitul este, să zicem, de 20%. Deci, 100 l. st. anual. În cinci ani (dacă în tot acest timp nu are loc o nouă acumulare, iar cele 100 l. st. sînt consumate), eu mi-am „consumat” capitalul sub formă de venit. În al șaselea an, chiar și fără vreun echivalent, capitalul meu de 500 l. st. reprezintă muncă străină apropiată. Dacă însă în tot acest timp eu aș fi acumulat din nou 1/2 din profit, atunci procesul [consumării capitalului meu inițial] s-ar fi desfășurat mai lent, pentru că eu nu consum atât, iar [cel al apropiării de muncă străină] — mai rapid.

	Capital	Profit	Consumat
Primul an	500	100	50
Al doilea an	550	110	55
Al treilea an	605	121	60
Al patrulea an	665	133	66
Al cincilea an	731	146	73
Al șaselea an	804	160	80
Al șaptelea an	884	176	88
Al optulea an	972	194	97
			569

În opt ani, capitalul meu aproape că s-a dublat, deși eu am consumat mai mult decît capitalul inițial. În capitalul de 972 l. st. nu mai este reprezentat nici un farthing de muncă plătită, sau de muncă pentru care eu am dat vreun echivalent. Eu am consumat, sub formă de venit, întregul meu capital inițial. Am primit deci pentru el un echivalent și am consumat acest echivalent. Noul capital constă numai din muncă străină apropiată.

La examinarea plusvalorii ca atare, forma naturală a produsului, hence ¹⁾ și a plusprodusului, nu prezintă nici o impor-

¹⁾ — deci. — Nota trad.

tanță. La examinarea procesului real al reproducției, ea prezintă o mare importanță, în parte pentru a înțelege propriile ei forme, în parte pentru a explica influența pe care o exercită asupra procesului de reproducție producția obiectelor de lux etc. Aici avem din nou un exemplu de felul cum valoarea de întrebuințare ca atare capătă o importanță economică.

[c) Meritele și erorile autorului. Despre comerțul exterior. Timpul liber ca avuție reală]

[858] Să revenim la broșura noastră.

„Să presupunem că întreaga muncă a țării ar fi suficientă pentru a se produce atât cît este necesar pentru întreținerea întregii populații; în acest caz este limpede că nu există supramuncă, prin urmare, nu există nimic care ar putea fi acumulat în calitate de capital. Să presupunem că munca totală a țării ar produce într-un an atât cît ar fi nevoie pentru întreținerea populației doi ani; în acest caz este evident că sau mijloacele de consum suficiente pentru întreținerea întregii populații în decurs de un an trebuie să dispară, sau locuitorii trebuie să-și întrerupă pentru un an munca productivă. Dar posesorii plusprodusului sau ai capitalului nu vor lăsa nici ca populația să trîndăvească în cursul anului următor și nici ca produsul unui an să dispară; ei o vor folosi într-o activitate care nu este direct și nemijlocit productivă, de pildă, în construcția de mașini etc. Dar în al treilea an, întreaga populație se poate reîntoarce la munca productivă și, cum mașina construită în ultimul an intră acum în funcțiune, este limpede că în acest an produsul va fi mai mare decît produsul din primul an, căci la acesta se adaugă produsul mașinii. Acest plusprodus trebuie, așadar, cu atât mai mult sau să dispară, sau să fie folosit în felul arătat mai sus, dar o astfel de folosire sporește din nou forța productivă a societății, pînă în momentul în care oamenii vor trebui să înceteze pentru o vreme munca productivă, sau produsul muncii lor să piară. Aceasta este consecința concretă a acumulării progresive a capitalului în stadiul primar al societății” (p. 4, 5).

„Cererea altor țări este limitată nu numai de puterea noastră de a produce, ci și de puterea lor de a produce”.

{Acesta este răspunsul dat la ceea ce spunea Say, că nu noi producem prea mult, ci ceilalți produc prea puțin⁹². Their power of produce is not necessarily equal to our power to produce ¹⁾.}

„Noi putem face ce dorim, într-un șir de ani lumea întreagă nu poate lua de la noi mult mai mult decît luăm noi de la ea, așa încît întregul nostru comerț exterior, despre care se face atîta caz, nu a adăugat niciodată, nu a putut adăuga și nu poate adăuga într-un mod oarecare nici un șiling, nici un groș la avuția țării noastre, deoarece

¹⁾ — Puterea lor de a produce nu este necesarmente egală cu puterea noastră de a produce. — Nota trad.

pentru fiecare balot de mătase, fiecare ladă de ceai, fiecare butoi de vin care a fost importat a fost exportat ceva care posedă o valoare egală. Chiar profiturile realizate de negustorii noștri de pe urma comerțului exterior sînt plătite de consumatorii mărfurilor care se importă în schimbul celor exportate“ (p. 17, 18).

„Comerțul exterior nu este decît un schimb de mărfuri pentru confortul și delectarea capitalistului. Acesta nu posedă o sută de trupuri și o sută de picioare; el nu poate consuma sub formă de haine sau de ciorapi de bumbac tot postavul și toți ciorapii de bumbac care au fost fabricați și, de aceea, el le schimbă pe vin și mătase. Dar aceste *vinuri* și aceste *mătăsuri* reprezintă supramunca propriei noastre populații, tot atît de bine cum o reprezintă postavul și ciorapii, și, pe această cale, *puterea distructivă a capitalistului crește peste măsură*; datorită comerțului exterior, capitaliștii reușesc să păcălească natura, care pune mii de limite naturale pretențiilor și dorințelor de exploatare ale acestora; acum nu mai există nici o limită, nici pentru puterea lor, nici pentru dorințele lor“ (l. c., p. 18).

Vedem că autorul acceptă teoria lui Ric[ardo] cu privire la foreign trade ¹⁾. La acesta, ea era menită doar să demonstreze a sa *teorie a valorii* sau să arate că nu o contrazice. Aici se subliniază însă că *în rezultatele comerțului exterior nu se intruchipează numai national labour* ²⁾, ci și *national surplus labour* ³⁾.

Dacă surplus labour sau value sînt reprezentate numai în plusprodusul național, atunci sporirea valorii pentru valoare și deci exaction of surplus labour ⁴⁾ ar găsi o limită în mărghinirea, în cercul îngust al valorilor de întrebuințare în care se prezintă valoarea muncii [naționale]. Dar comerțul exterior este acela care dezvoltă adevărata lui natură ca valoare, căci el dezvoltă munca cuprinsă în el ca muncă socială, care apare într-un șir nelimitat de valori de întrebuințare diferite și dă de fapt un sens avuției abstracte.

„Numai înfinita varietate a trebuințelor și a gamei de mărfuri“, deci și a infinitei variety of real labour, which those different kinds of commodities ⁵⁾ necesare pentru satisfacerea lor face ca setea de bogăție“ {and hence the passion for appropriating other people's labour ⁶⁾} să fie nemărginită și de nepotolit“ (Wakefield, ed. v. Adam Smith, London, 1835, p. 64, Notă).

¹⁾ — comerțul exterior. — Nota trad.

²⁾ — munca națională. — Nota trad.

³⁾ — supramunca națională. — Nota trad.

⁴⁾ — extorcarea de supramuncă. — Nota trad.

⁵⁾ — înfinita varietate a muncii reale generată de această goană de mărfuri. — Nota trad.

⁶⁾ — deci și setea de a apropria munca altuia. — Nota trad.

Or, numai foreign trade, dezvoltarea pieței la nivelul pieței mondiale, face ca banii să se dezvolte, devenind bani universali, iar *munca abstractă* — muncă socială. Avuția abstractă, valoarea, banii, hence *munca abstractă* — se dezvoltă în măsura în care munca concretă se dezvoltă, devenind o totalitate de diferite feluri de muncă, totalitate care cuprinde piața mondială. Producția capitalistă se bazează pe *valoare*, sau pe dezvoltarea muncii cuprinse în produs ca muncă socială. Aceasta însă numai pe baza comerțului exterior și a pieței mondiale. Acestea sînt atît premisă, cît și rezultat al producției capitaliste.

[859] Broșura nu este un studiu teoretic. Ea este un protest împotriva cauzelor false cărora economiștii le atribuie distress ¹⁾ de atunci și „national difficulties“ ²⁾. Aici, prin urmare, nu se pretinde și nici nu poate să se ceară ca interpretarea plusvalorii ca *surplus labour* să atragă după sine critica generală a întregului sistem al categoriilor economice. Autorul, dimpotrivă, se situează pe teren ric[ard]ian și nu face decît să afirme cu consecvență o concluzie, cuprinsă chiar în acest sistem, și s-o susțină în interesul clasei muncitoare împotriva capitalului.

În rest, autorul este prizonierul categoriilor economice existente. Așa cum la Ric[ardo] confundarea plusvalorii cu profitul duce la contradicții supărătoare, tot așa la el — faptul că numește surplus value *interest of capital* ³⁾.

Totuși, el îl depășește pe Ric[ardo], în primul rînd, prin aceea că reduce orice plusvaloare la surplus labour și, în al doilea rînd, deși denumește surplus value *interest of capital*, el subliniază, totodată, că prin interest of capital înțelege forma generală a supramuncii, spre deosebire de formele ei particulare: renta, dobînda și profitul industrial.

„Dobînda plătită capitalistului, indiferent dacă are natura (ar fi trebuit spus shape, form ⁴⁾) *rentei, dobînzii sau profitului întreprinzătorului*“... (p. 23).

El face, prin urmare, o distincție între forma generală a supramuncii sau a plusvalorii și formele lor particulare, ceea ce Ric[ardo] și A. Smith nu [fac], sau, cel puțin, nu o fac în mod conștient și consecvent. Dar denumirea uneia din aceste

¹⁾ — situația proastă. — Nota trad.

²⁾ — „dificultățile naționale“. — Nota trad.

³⁾ — plusvaloarea *dobîndă la capital*. — Nota trad.

⁴⁾ — chipul, forma. — Nota trad.

forme particulare, interes¹⁾, este luată de el drept denumire a formei generale. Și acest lucru este suficient pentru ca el să recadă în argoul economic.

„Creșterea progresivă a capitalului într-o societate solid constituită ar fi marcată printr-o scădere a dobânzii sau, ceea ce revine la același lucru, printr-o scădere a cantității de muncă a altora care ar fi cedată capitalului“ (p. 6).

Aceasta sună cam à la Carey. Dar la el nu the labourer who uses capital, but capital which uses labourer²⁾. Dat fiind că prin *interes* el înțelege surplus labour in any form³⁾, atunci întreaga chestiune — the remedy of our „national difficulties“⁴⁾ — se reduce la creșterea *salariului*, căci o scădere de interes⁵⁾ înseamnă o reducere a supramuncii. El consideră însă că apropierea de muncă străină în schimbul capitalului trebuie să se reducă, sau muncitorul trebuie să-și aproprieze mai mult din propria lui muncă, iar capitalul — mai puțin.

Reducerea supramuncii poate avea o dublă semnificație :

Este nevoie de mai puțină muncă peste timpul necesar pentru reproducerea capacității de muncă pentru a se crea un echivalent pentru salarii ;

sau o parte mai mică din *cantitatea totală de muncă* trebuie să ia *forma de supramuncă*, cu alte cuvinte timpul în care muncitorul lucrează pe gratis pentru capitalist ; prin urmare, și o parte mai mică din produsul în care se înfățișează munca ar trebui să ia forma de *surplus produce*, adică muncitorul trebuie să primească mai mult din propriul său produs, iar capitalistul trebuie să-i revină mai puțin.

Autorul însuși nu este edificat, așa cum se vede și din rîndurile de mai jos, care cuprind, propriu-zis, ultimul cuvînt al scrierii sale :

„O națiune este cu adevărat bogată numai atunci cînd nu se plătește nici o dobîndă la capital ; cînd în loc de 12 ore se lucrează 6 ore. Avuție înseamnă timp disponibil, și nimic altceva“ (p. 6).

Întrucît aici prin dobîndă se înțelege profit, rentă, dobîndă — pe scurt, orice formă a plusvalorii — și întrucît pentru autor capitalul nu este decît a produce of labour, accumulated

¹⁾ — dobînda. — *Nota trad.*

²⁾ — muncitorul folosește capitalul, ci capitalul este acela care folosește muncitorul. — *Nota trad.*

³⁾ — supramunca în orice formă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — remediul pentru „dificultățile“ noastre „naționale“. — *Nota trad.*

⁵⁾ — a dobânzii. — *Nota trad.*

labour which is able to exact in exchange for each self not only an equal quantity of labour¹⁾, but surplus labour, aceasta înseamnă : capitalul nu aduce dobînda — nu există [860] capital. Produsul nu se transformă în capital. Nu există *surplus produce* și nici *surplus labour*. Atunci, o națiune este cu adevărat bogată.

Aceasta însă poate să însemne că nu există nici produce, nici labour *peste* produsul și labour necesare pentru reproducția muncitorului. Sau că muncitorii își apropriează *ei înșiși* acest surplus, fie din produs, fie din muncă.

Că autorul nu are în vedere *numai* acest lucru reiese din faptul că la [frază] „...nici o dobîndă la capital“ el adaugă : „O națiune este cu adevărat bogată atunci cînd în loc de 12 ore se lucrează 6 ore. *Wealth is disposable time, and nothing more*“²⁾.

Aceasta poate să însemne :

Dacă toată lumea trebuie să muncească, opoziția dintre cei ce muncesc excesiv și cei ce trîndăvesc dispăre — și aceasta ar fi în orice caz consecința faptului că capitalul ar înceta să existe, că produsul nu ar mai da dreptul la supramunca străină —, și dacă, în plus, se are în vedere dezvoltarea forțelor productive, așa cum a generat-o capitalul, atunci societatea va produce în 6 ore abundență³⁾ necesară, va produce mai mult decît acum în 12 ore, și toți vor avea 6 ore „disposable time“, adevărata avuție, timp care nu va fi absorbit de munca productivă nemijlocită, ci va rămîne liber pentru enjoyment⁴⁾, odihnă, va asigura spațiul pentru activitate liberă și pentru dezvoltare. Timpul este *spațiul* pentru dezvoltarea aptitudinilor etc. Se știe că înșiși economiștii justifică slave-labour a wages-labourers⁵⁾ prin aceea că ea creează odihna, timpul liber pentru *alții*, pentru o altă parte a societății, și cu aceasta și pentru societatea muncitorilor salariați.

Sau poate să însemne :

Muncitorii lucrează acum cu 6 ore mai mult decît este (acum) nevoie pentru propria lor reproducție. (Aceasta poate să și fie părerea autorului, deoarece el prezintă ceea ce este

¹⁾ — un produs al muncii, muncă acumulată care poate storce pentru sine în cadrul schimbului nu numai o cantitate de muncă egală, ci și supramunca. — *Nota trad.*

²⁾ — *Avuție înseamnă timpul disponibil, și nimic altceva.* — *Nota trad.*

³⁾ — abundența. — *Nota trad.*

⁴⁾ — delectare. — *Nota trad.*

⁵⁾ — munca de sclavi a muncitorilor salariați. — *Nota trad.*

necesar *azi* muncitorilor drept un minim inuman.) Dacă capitalul încetează să existe, atunci ei nu vor mai lucra decât 6 ore, iar paraziții vor trebui să lucreze tot atât. Avuția materială pentru toți ar fi redusă astfel la nivelul muncitorilor. Dar toți ar avea *disposable time*, timp liber pentru dezvoltare.

Autorul însuși nu este, după cum se vede, edificat. Nevertheless ¹⁾, rămâne această frumoasă frază :

„O națiune este cu adevărat bogată când în loc de 12 ore se lucrează 6. *Wealth is disposable time, and nothing more*“.

Ricardo însuși spune în chapter „*Value and riches, their distinctive properties*“ ²⁾ că bogăția propriu-zisă constă în aceea că o cantitate cât mai mare de values in use ³⁾ este creată de o cantitate cât mai mică de value, ceea ce înseamnă, cu alte cuvinte, că într-un timp de muncă cât mai scurt se creează o cât mai mare abundance of material wealth ⁴⁾. Și aici, „disposable time“ și folosirea a ceea ce a fost creat în timpul de muncă al altora apare ca adevărata avuție, dar, așa cum apare totul în producția capitalistă, prin urmare și la interpretii ei, în cadrul opoziției. Opoziția dintre riches și value apare mai târziu la Ric[ardo] sub forma că produsul net trebuie să fie cât mai mare față de produsul brut, ceea ce, în această formă de opoziție, înseamnă iarăși că acele clase ale societății al căror timp este absorbit numai în parte sau nu este absorbit deloc de producția materială, deși se bucură de roadele acestei producții materiale, trebuie să fie cât mai numeroase în raport cu acele clase al căror timp este absorbit total de producția materială și al căror consum constituie, de aceea, un simplu capitol în cheltuielile de producție, o simplă condiție pentru ca ele să fie animale de povară pentru [celelalte] clase. Aceasta înseamnă tot dorința de a condamna o parte cât mai mică a societății la sclavia muncii, la muncă forțată. Și aceasta este maximum ce s-a atins prin situarea pe punctul de vedere capitalist.

¹⁾ — Totuși. — *Nota trad.*

²⁾ — capitolul „*Valoarea și bogăția, proprietățile lor distinctive*“ — *Nota trad.*

³⁾ — valori de întrebuințare. — *Nota trad.*

⁴⁾ — abundență de avuție materială. — *Nota trad.*

Autorul îl respinge. *Time of labour* ¹⁾, chiar când valoarea de schimb este suprimată, rămâne în permanență substanța creatoare de avuție și măsura *cheltuielii* pe care o necesită producerea ei. Dar free time, *disposable time*, este avuția însăși — în parte pentru consumul produselor, în parte pentru free activity ²⁾, care nu este determinată, cum este determinată munca, de presiunea unui scop exterior care trebuie să fie realizat, și a cărui realizare este o necesitate naturală sau o datorie socială, cum vrem.

Se înțelege de la sine că însuși time of labour, datorită faptului că va fi limitat la o măsură normală, apoi datorită faptului că nu va mai fi cheltuit pentru un altul, ci pentru mine, și desființarea opozițiilor sociale dintre master and men ³⁾ etc. capătă, ca muncă socială reală, în sfârșit, ca bază a *disposable time*, un cu totul alt caracter, un caracter mai liber, și că *time of labour* al unui man ⁴⁾ care este, totodată, man of disposable time ⁵⁾ trebuie să posede calități mult superioare timpului de muncă al unui animal de muncă.

2. *Ravenstone. [Capitalul ca plusprodus. Confundarea formei antagoniste a dezvoltării cu conținutul ei. Opinie negativă asupra rezultatelor dezvoltării capitaliste a forțelor productive]*

[861] *Piercy Ravenstone, M. A. „Thoughts on the Funding System, and its Effects“, London 1824.*

Lucrare remarcabilă.

Autorul broșurii [„The Source and Remedy of the National Difficulties“] analizează surplus value în forma ei inițială, în forma de *surplus labour*. De aceea, principalul său criteriu este durata timpului de muncă. Îndeosebi concepția despre *surplus labour* sau value în forma lor absolută; prelungirea timpului de muncă peste limitele necesare pentru reproducția muncitorului, și nu reducerea [of] necessary labour ⁶⁾ prin dezvoltarea forțelor productive ale muncii.

Reducerea acestei necessary labour este un criteriu principal la Ric[ardo], dar așa cum se manifestă ea în producția

¹⁾ — *Timpul de muncă.* — *Nota trad.*

²⁾ — activitate liberă. — *Nota trad.*

³⁾ — patron și muncitori. — *Nota trad.*

⁴⁾ — om. — *Nota trad.*

⁵⁾ — om care dispune de timp. — *Nota trad.*

⁶⁾ — muncii necesare. — *Nota trad.*

capitalistă, ca mijloc de a prelungi timpul de muncă care revine capitalului. Broșura declară însă ca ultim scop *reducerea timpului de muncă* pentru producători și încetarea muncii pentru *possessor of surplus produce* ¹⁾.

Ravenstone pare să presupună ziua de muncă ca fiind dată. El tratează — ca și broșura despre care am vorbit, aspectul teoretic fiind abordat doar în treacăt — în principal relațiile surplus value ²⁾ sau surplus produce ³⁾ (care revine capitalului) ca urmare a dezvoltării forței productive a muncii. În genere, din acest punct de vedere, surplus value este considerată aici mai mult sub forma de surplus produce, în timp ce în broșură surplus produce este considerat mai mult sub forma de surplus labour.

„A-i învăța [pe oameni] că avuția și puterea unei națiuni depind de *capitalul* ei înseamnă să faci din muncă o slujnică a avuției, să-i transformi pe oameni în slujitori ai proprietății“ (l. c., p. 7).

În opoziția pe care a provocat-o teoria ricardiană, pe [baza] propriilor ei premise, caracteristice sînt următoarele :

Pe măsură ce economia politică se dezvoltă — și această dezvoltare capătă, în ceea ce privește principiile fundamentale, expresia cea mai pregnantă la Ricardo —, ea prezintă munca drept unic element al valorii și unic creator de valoare de întrebuințare, iar dezvoltarea forțelor productive drept unic mijloc pentru sporirea efectivă a avuției¹⁾; dezvoltarea pe cît posibil mai mare a forțelor productive ale muncii drept baza economică a societății. Aceasta este, de fapt, baza *producției capitaliste*. Îndeosebi lucrarea lui Ric[ardo], prin faptul că demonstrează că legea valorii nu este violată nici de proprietatea funciară, nici de acumularea capitalului, nu se ocupă, propriu-zis, decît de a înlătura din teorie contradicțiile sau fenomenele care par a fi incompatibile cu această concepție. Dar în aceeași măsură în care munca este concepută ca *unică* sursă a valorii de schimb și ca sursă activă a valorii de întrebuințare, în aceeași măsură „*capitalul*“ este conceput de aceiași economiști, și îndeosebi de Ricardo (iar după el, într-o măsură chiar mai mare, de Torrens, Malthus, Bailey etc.), ca regulator al producției, izvor al avuției și scop al producției, iar munca este concepută ca muncă salariată, al cărei purtător și instrument real, în virtutea necesității, este pauperul (aici s-a adăugat și teoria populației a lui Malthus) — ca un simplu

¹⁾ — posesorul plusprodusului. — Nota trad.

²⁾ — plusvaloarea relativă. — Nota trad.

³⁾ — plusprodus. — Nota trad.

capitol în cheltuielile de producție și un simplu instrument de producție, condamnat la un minimum de salariu — și constrîns să coboare sub acest minim ori de cîte ori muncitorul este „excedentar“ pentru capital. În această contradicție, economia politică a exprimat doar esența producției capitaliste sau, dacă vrei, esența muncii salariate, a muncii înstrăinate de ea însăși, căreia avuția creată de ea i se opune ca avuție străină, propria ei forță productivă — ca forța productivă a produsului ei, îmbogățirea ei — ca autopauperizare, puterea ei socială — ca putere a societății. Dar această formă istorică *specifică* determinată a muncii sociale, așa cum apare ea în producția capitalistă, este prezentată de acești economiști ca formă generală, eternă, ca adevăruri naturale, iar *aceste* relații de producție ca relații necesare în mod absolut (și nu istoric), naturale și raționale ale muncii sociale. Fiind prizonieri ai orizontului producției capitaliste, ei declară forma *opusă* în care apare aici munca socială ca fiind tot atît de necesară ca însăși această muncă, eliberată de această *opozitie*. Astfel, prezentînd, (pe de o parte, *munca* ca ceva absolut (căci pentru ei munca salariată și munca sînt identice) și, pe de altă parte, și *capitalul* ca ceva absolut, sărăcia muncitorului și bogăția nonmuncitorului ca unica sursă a avuției, ei se mențin permanent în cadrul unor contradicții, fără ca măcar să bănuiască acest lucru. (*Sismondi*, care a bănuț-o, a făcut epocă în economia politică.) „Labour or Capital“ ¹⁾ — în această formulare a lui Ricardo ⁹³ apare pregnant atît contradicția, cît și naivitatea cu care ea a fost exprimată ca ceva identic.

Era însă clar că — întrucît aceeași dezvoltare reală care a dat economiei burgheze această expresie brutală din punct de vedere teoretic care dezvoltă contradicțiile reale cuprinse în aceasta, îndeosebi opoziția dintre avuția crescîndă a „națiunii“ în Anglia și mizeria crescîndă a muncitorilor, că întrucît, mai departe, aceste contradicții capătă în teoria ricardiană etc. o expresie pregnantă din punct de vedere *teoretic*, chiar dacă inconștientă — era firesc ca [XV—862] mințile care s-au situat de partea proletariatului să preia contradicția care din punct de vedere teoretic era deja pregătită. Munca este unica sursă a valorii de schimb și unicul creator activ al valorii de întrebuințare. Așa spuneți voi. Pe de altă parte, spuneți că *capitalul* este totul, muncitorul — nimic sau un simplu capitol în cheltuielile de producție ale capitalului. V-ați combătut pe voi înșivă. Capitalul nu este *nimic* altceva decît înșelarea muncitorului. *Munca este totul*.

¹⁾ — „Muncă sau capital“. — Nota trad.

Acesta este, de fapt, ultimul cuvînt în toate lucrările care apără interesele proletare din punctul de vedere al lui Ricardo, pornind de la propriile sale premise. Pe cît de puțin înțelege el identitatea dintre *capital* și *muncă* formulată în sistemul său, pe atît de puțin nu înțeleg ei contradicția dintre *capital* și *muncă* pe care o înfățișează și, de aceea, chiar cei mai de seamă dintre ei, de pildă Hodgskin, acceptă ca forme externe toate premisele economice ale producției capitaliste și vor să suprimе numai *capitalul*, baza și, totodată, consecința necesară.

La *Ravenstone*, principala idee este următoarea :

Dezvoltarea forțelor productive ale muncii creează *capital* sau *property* ¹⁾, adică surplus produce for „idlers“ ²⁾, non-muncitori, și totuși munca generează această excrescență parazitată a ei, care o stoarce de vlagă cu atît mai mult cu cît se dezvoltă forța ei productivă. Că non-muncitorului îi revine dreptul asupra acestui plusproduce sau puterea de a-și apropria produsul muncii străine, în virtutea faptului că el posedă deja avuție, sau pămînt, proprietate funciară, aceasta nu schimbă nimic. Ambele constituie *capital*, adică stăpînirea produsului muncii străine. Proprietate, *property*, înseamnă la *R[avenstone]* numai apropierea produselor muncii străine, și acest lucru este posibil numai în măsura în care se dezvoltă *industria productivă*. Prin industrie productivă *R[avenstone]* înțelege industria care produce *necessaries* ³⁾. O urmare a dezvoltării *capitalului* sau a *property* este improductive *industry*, este *industry of consumption* ⁴⁾. Ca și autorul broșurii de mai sus, *R[avenstone]* apare ca un ascet. Însă și în această privință, el este din nou prizonierul concepției economiștilor. Fără *capital*, fără *property*, *necessaries* ale muncitorului ar fi excedentare, dar nu ar exista producția de obiecte de lux. Sau se poate spune că *R[avenstone]*, ca și autorul broșurii susmenționate, înțelege sau, cel puțin, admite realmente *necesitatea istorică a capitalului*, deoarece, potrivit primului, acesta produce *supramuncă*, peste munca strict necesară întreținerii muncitorului, și duce, totodată, la crearea mașinilor (la el *capital fix*) și a comerțului exterior, a pieței mondiale, pentru ca surplus produce extorcat muncitorilor să fie folosit în parte pentru sporirea forței productive, în parte pentru a da acestui surplus produce cele mai diverse forme de valoare de întrebuințare, peste cele necesare. Astfel, la *R[avenstone]*, fără *capital* și *property* nu ar fi create nici *conveniencies* ⁴⁾, nici

1) — proprietate. — *Nota trad.*

2) — plusprodus pentru „inactivi“. — *Nota trad.*

3) — obiecte necesare vieții. — *Nota trad.*

4) — obiecte de confort. — *Nota trad.*

mașini, nici obiecte de lux, n-ar [exista] nici dezvoltarea științelor naturii, nici acele produse spirituale care se datorează timpului liber sau tendinței celor bogați de a primi de la non-muncitori un echivalent pentru al lor „surplus produce“.

Autorul [broșurii] și *R[avenstone]* spun aceasta nu pentru a justifica *capitalul*, ci pentru a-l ataca, căci toate acestea au loc în *opoziție* cu și nu *pentru* muncitori. De fapt, însă, ei admit că acesta este un rezultat al producției capitaliste, că producția capitalistă este, prin urmare, o formă istorică a dezvoltării sociale, chiar dacă se află în *opoziție* cu interesele unei părți a populației care constituie baza întregii acestei dezvoltări. În această privință, ei fac — chiar dacă la polul opus — prostia pe care o fac economiștii de a confunda *forma contradictorie* a acestei dezvoltări cu însuși conținutul ei. Unii vor să eternizeze *opoziția* pentru roadele ei. Ceilalți sînt hotărîți să scape de *opoziție*, să sacrifice roadele acestei forme contradictorii. Această *opoziție* față de economie se deosebește prin aceasta de *opoziția* manifestată în același timp de Owen etc. Pe de altă parte și de *Sismondi*, care se refugiază în revenirea la formele învechite ale *opoziției* pentru a scăpa de ea în forma ei acută.

„Wants“ ¹⁾ ale săracilor creează avuția „sa“ (a bogatului). „Dacă toți ar fi egali, atunci nici unul nu ar munci pentru altul. Obiectele necesare vieții ar exista din abundență, în timp ce obiectele de lux ar lipsi cu desăvîrșire“ (p. 10). „Munca ce produce este tatăl proprietății; cea care ajută consumul este copilul ei“ (p. 12). „Creșterea proprietății, creșterea posibilității de a-i întreține pe trîntori și munca neproductivă — este ceea ce economia politică numește *capital*“ (p. 13). „Dat fiind că menirea proprietății este cheltuirea, dat fiind că și fără cheltuire ea rămîne complet inutilă pentru posesorul ei, existența ei este foarte strîns legată de [863] existența industriei de consum“ (l. c.).

„Dacă *munca* fiecărui om ar fi *suficientă* pentru a-i asigura *propria sa hrană*, nu ar exista *proprietate* și nici o parte din *munca* poporului n-ar putea fi folosită pentru satisfacerea nevoilor imaginației“ (p. 14, 15).

„În fiecare stadiu al societății, *numărul celor care muncesc* scade pe măsură ce creșterea populației muncitoare și perfecționarea tehnică duc la sporirea forței productive a omului... Proprietatea provine din perfecționarea mijloacelor de producție; singura ei menire este încurajarea inactivității. Atîta timp cît *munca* fiecărui om ajunge doar pentru propria lui întreținere nu vor exista nici un fel de trîntori, deoarece nu este posibilă proprietatea. Dacă, dimpotrivă, munca unui om poate să întrețină cinci oameni, atunci pentru fiecare om ocupat în producție vor fi patru inactivi: numai în acest fel poate fi consumat produsul... Tendința societății este de a-i încuraja pe inactivi pe seama celor harnici, de a transforma abundența în putere“ (p. 11).

1) — „Nevoi“. — *Nota trad.*

{Despre rentă (nu tocmai corect; legat chiar de rentă trebuie explicat aici de ce [renta] revine to the landlord nu to the farmer, the industrial capitalist¹⁾), el spune ceea ce este valabil în genere pentru surplus value, în măsura în care ea apare ca rezultat al creșterii forței productive a muncii.

„La începuturile societății, când oamenii nu aveau încă mijloace artificiale pentru sprijinirea forțelor lor de muncă, partea din câștigul lor care putea fi cedată ca rentă era extrem de mică, căci pământul nu are o valoare naturală, el datorează întregul său produs muncii. Dar orice creștere a îndemnării sporește partea produsului care poate reveni rentei. Acolo unde este nevoie de munca a nouă oameni pentru întreținerea a zece, $\frac{1}{10}$ din produsul brut poate fi cedată rentei. Acolo unde munca unui singur om este suficientă pentru întreținerea a cinci oameni, $\frac{4}{5}$ vor fi cedate rentei sau altor nevoi ale statului, care pot fi satisfăcute numai din plusprodusul muncii. Primul caz se pare că a existat în Anglia în perioada cuceririi, ultimul există acum, când numai $\frac{1}{5}$ din populație este ocupată în agricultură“ (p. 45—46). „Adevărul este că societatea transformă fiecare îmbunătățire într-un mijloc de sporire a inactivității“ (p. 48).}

Notă. Lucrarea este originală. Subiectul ei propriu-zis, așa cum indică titlul: sistemul modern al datoriei publice. Între altele, el spune:

„Războiul împotriva revoluției franceze n-a făcut nimic mai important decât că a transformat cîțiva evrei în gentlemen și cîțiva imbecili în economiști“ (p. 66, 67). „Sistemul datoriei publice are și o parte bună, deși jefuiește vechea nobilime de o mare parte din proprietatea ei pentru a o da acelor hidalgos din nou la modă ca recompensă pentru iscusința lor în arta de a înșela și de a delapida... Atunci când el încurajează înșelăciunea și meschinăria, când prezintă șarlatania și aroganța drept înțelepciune, când transformă un popor întreg într-o națiune de speculanți de bursă, când înlătură toate prejudecățile cu privire la rang și la origine pentru a face din bani singurul semn distinctiv dintre oameni, ...el înlătură caracterul etern al proprietății“ (p. 51, 52).

3. Hodgskin

„Labour defended against the claims of capital; or, the Unproductiveness of capital proved. By a Labourer“, London, 1825. (With reference to the Recent Combinations amongst Journeymen.)

¹⁾ — landlordului, nu fermierului, capitalistului industrial. — *Nota trad.*

Thomas Hodgskin, „Popular Political Economy. Four Lectures delivered at the London Mechanics' Institution“, London, 1827.

Prima, o lucrare anonimă, este tot a lui Hodgskin. Dacă broșura de mai sus și altele asemănătoare au trecut fără să lase urmă, aceste lucrări ale lui Hodgskin, și mai cu seamă prima, au făcut senzație, fiind considerate și astăzi (comp. John Lalor. „Money and Morals“, London, 1852) printre cele mai importante producții ale economiei politice engleze. Aici vom analiza pe rînd ambele lucrări.

[a) *Teza despre neproductivitatea capitalului ca o consecință necesară a teoriei lui Ricardo*]

„Labour Defended etc.“ Autorul, așa cum o arată titlul, vrea să demonstreze „unproductiveness of capital“¹⁾.

Ricardo nu afirmă că capitalul este *productive of value*²⁾. El adaugă produsului numai propria lui valoare, iar propria lui valoare depinde de timpul de muncă necesar pentru producția lui. El are valoare numai ca accumulated labour³⁾ (mai precis [864] realized labour⁴⁾) și numai această valoare el o adaugă produsului în care intră. Ce-i drept, în privința ratei generale a profitului, el este inconsecvent. Aceasta și este contradicția care l-a făcut vulnerabil față de adversari.

În ceea ce privește forța productivă a capitalului, sub raportul *valorii de întrebuințare*, la Smith, Ricardo etc., în genere la economiști, aceasta nu înseamnă decât că produsele muncilor utile anterioare servesc din nou ca mijloc de producție, ca obiect al muncii, unealtă de muncă și mijloc de subzistență al muncitorului. Condițiile obiective ale muncii nu sînt, ca în stadiul inițial, simple obiecte naturale (ca atare, ele nu sînt niciodată capital), ci obiecte naturale modelate deja de activitatea omenească. Dar în acest sens, cuvîntul capital este cu totul inutil și inexpresiv. Griul hrănește nu pentru că e capital, ci pentru că e griu. Valoarea de întrebuințare a lîinii este inerentă acesteia ca lîină, și nu ca capital. Tot așa, acțiunea mașinii cu abur nu are nimic comun cu existența ei ca capital. Ea ar face exact același serviciu dacă nu ar fi „capital“ și ar aparține muncitorului de fabrică, și nu fabricantului.

¹⁾ — „neproductivitatea capitalului“. — *Nota trad.*

²⁾ — *producător de valoare*. — *Nota trad.*

³⁾ — muncă acumulată. — *Nota trad.*

⁴⁾ — muncă materializată. — *Nota trad.*

În procesul de muncă real, toate aceste lucruri prestează servicii în virtutea raportului lor, ca *valori de întrebuințare*, față de munca investită în ele, nu ca valori de schimb, și cu atât mai puțin ca capital. Însușirea lor de a fi condiții obiective ale muncii reale, și nu *ființarea lor socială ca condiții care se opun* în mod *autonom* muncitorului, *înstrăinate* de el, *master* ¹⁾, întruchipat de capitalist, asupra muncii vii face ca ele să fie aici productive, sau, mai exact, ca productivitatea muncii să se realizeze în ele ca în substanța (Stoff)ei. Ele sînt consumate și folosite aici ca *wealth* ²⁾, cum afirmă în mod just *Hopkins* ⁹⁵ (nu *Hodgskin* al nostru), și nu ca „*net*“ *wealth* ³⁾, ca produce, și nu ca „*net*“ produce ⁴⁾. Ce-i drept, în mintea economiștilor, forma socială determinată a acestor lucruri în raportul lor față de muncă și determinarea lor reală ca momente ale procesului muncii se împletesc strîns și sînt indisolubil legate între ele, ca și în mintea capitaliștilor. Cu toate acestea, de îndată ce analizează procesul muncii, ei sînt obligați să abandoneze total expresia capital și să vorbească despre *material de muncă, mijloace de muncă și mijloace de subzistență*. Dar această determinare a produsului ca material, unealtă și mijloc de subzistență al muncitorului exprimă numai raportul lor, ca condiții *obiectuale* față de muncă; munca însăși apare ca activitate care le domină. Aici nu există muncă și capital, ci raportul dintre activitatea omenească practică și propriile ei produse în procesul reproducției. Ele continuă să fie atât produse ale muncii, cît și simple obiecte de care munca dispune. Ele exprimă doar raportul în cadrul căruia munca își apropiază lumea obiectuală creată de ea însăși, cel puțin în această formă, dar nicidecum altă *dominație a acestor lucruri asupra muncii*, în afară de faptul că activitatea trebuie să fie conformă materialului ei, otherwise, it would not be ⁵⁾ activitate practică, muncă.

Despre *productivitatea* capitalului se poate vorbi numai în măsura în care capitalul este conceput ca expresie a unei relații de producție sociale determinate. Conceput astfel, apare de îndată caracterul istoricește trecător al acestei relații, a cărei recunoaștere generală este incompatibilă cu dăinuirea ei și care creează ea însăși mijloacele pentru desființarea ei.

1) — *stăpîn*. — *Nota trad.*

2) — *avuție*. — *Nota trad.*

3) — *avuție „netă“*. — *Nota trad.*

4) — produs „*net*“. — *Nota trad.*

5) — altfel ea n-ar fi. — *Nota trad.*

Economiștii însă nu concep capitalul ca o astfel de relație, pentru că ei nu pot admite, chiar nu pot înțelege, caracterul lui *relativ*; dimpotrivă, ei nu fac decît să dea o expresie teoretică modului de reprezentare al practicienilor, prizonieri ai producției capitaliste, care îi domină și în care sînt interesați.

În polemica sa [împotriva economiștilor burghezi], *Hodgskin* pornește și el de la modul de reprezentare limitat al economiștilor. În măsura în care ei prezintă capitalul ca o relație de producție eternă, ei îl reduc la un raport general între muncă și condițiile ei materiale, care sînt comune fiecărui mod de producție și nu conțin nimic din caracterul specific al capitalului. În măsura în care la ei capitalul creează „*valoare*“, cei mai buni dintre ei, și [indeosebi] *Ricardo*, admit că el nu creează altă valoare în afară de aceea pe care a primit-o înainte și o primește în permanență de la muncă, deoarece valoarea cuprinsă într-un produs este determinată de timpul de muncă necesar pentru reproducerea lui, deci de ceea ce reprezintă produsul ca rezultat al muncii vii, actuale, și nu al muncii trecute. Și productivitatea muncii, după cum relevă *Ricardo*, își manifestă creșterea tocmai prin deprecierea continuă a produsului muncii trecute. Pe de altă parte, economiștii confundă în permanență forma specifică determinată în care aceste lucruri sînt capital cu însușirile lor ca lucruri și ca simple momente ale fiecărui proces de muncă. Mistificarea cuprinsă în capital — ca *employer of labour* ⁹⁶ — ei nu o explică, ci o exprimă neconștient în mod inconștient, ca ceva inseparabil de caracterul obiectual.

[867] ⁹⁷ Prima broșură ¹⁾, care trage concluzia justă din *R[icardo]*, reduce surplus value la *surplus labour*. Aceasta în opoziție cu adversarii și succesorii lui *Ricardo*, care se cramponează de confuzia pe care o face el între surplus value și profit.

A doua broșură ²⁾, în opoziție cu aceștia, determină mai exact relative surplus value, care depinde de gradul de dezvoltare a forței productive a muncii. *Ricardo* spune același lucru, dar evită concluzia pe care o trage nr. II: sporirea forțelor productive ale muncii sporește numai avuția străină care-și exercită dominația asupra muncii — capitalul.

1) „The Source and Remedy of the National Difficulties etc.“. — *Nota red.*

2) *Ravenstone*. „Thought on the Funding System and its Effects“. — *Nota red.*

În sfârșit, a treia broșură ¹⁾ formulează teza generală, care constituie concluzia necesară a tratării ricardiene: *capitalul este neproductiv*. Împotriva lui Torrens, Malthus și a altora, la care dezvoltarea unei laturi a tratării ricardiene transformă teza că munca este creatoarea valorii în teza contrară că capitalul este creatorul valorii. Totodată, polemica împotriva tezei cu privire la dependența absolută a muncii de *masa existentă a capitalului* ca condiție a existenței muncii — [teză care există fără excepție] de la Smith pînă la Malthus, mai cu seamă la acesta din urmă, care o ridică la rangul de dogmă absolută (și, de asemenea, la James Mill).

Nr. I se încheie cu afirmația: „Wealth is nothing but disposable time“ ²⁾.

[b] *Polemica cu definiția ricardiană a capitalului ca muncă acumulată. Concepția despre „munca coexistentă“. Subaprecierea muncii trecute, materializate, obiectualizate]*

Hodgskin consideră că circulating capital ³⁾ nu este decît alăturarea diferitelor munci sociale (coexisting labour ⁴⁾); accumulation nu este decît îngrămădire de forțe productive ale muncii sociale, așa încît acumularea iscusinței și a cunoștințelor (scientific power ⁵⁾) ale muncitorilor este acumularea fundamentală și este incomparabil mai importantă decît acumularea condițiilor *existente în mod obiectiv*, care are loc paralel și nu face decît s-o reprezinte, ale activității acumulate, care se produc și se consumă permanent și nu sînt acumulate decît cu numele.

„Capital productiv și muncă iscusită sînt unul și același lucru“. „Capital și populație muncitoare sînt absolut sinonime“ (p. 33).

Toate acestea nu reprezintă decît dezvoltarea [tezei] lui Galiani:

„Adevărata avuție este... omul“ („Della Moneta“, Custodi, Parti moderna, t. III, p. 229).

Întreaga lume obiectivă, „lumea bunurilor“ trece aici pe ultimul plan ca simplu moment, ca simplă activitate efemeră, creată permanent, a oamenilor care produc în mod social. Să

¹⁾ Hodgskin. „Labour defended etc.“. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 273—275. — *Nota red.*

³⁾ — capitalul circulant. — *Nota trad.*

⁴⁾ — munca coexistentă. — *Nota trad.*

⁵⁾ — forță științifică. — *Nota trad.*

se compare acest „idealism“ cu fetișismul material grobian în care se transformă teoria ricardiană „in this incredible cobbler“ ⁹⁸ — Mac Culloch —, unde dispăre nu numai deosebirea dintre om și animal, ci și aceea dintre ființa vie și lucru. Și după aceea să se mai spună că în fața sublimului spiritualism al economiei politice burgheze, opoziția sa proletară a propovăduit un materialism primitiv care are în vedere exclusiv nevoia brutală!

Hodgskin greșește prin faptul că, în analiza pe care o face productivității capitalului, el nu distinge în ce măsură este vorba despre producția de valoare de întrebunțare sau de valoare de schimb.

Mai departe, din punct de vedere istoric însă, acest lucru este justificat. El ia capitalul așa cum îl găsește la economiști. Pe de o parte (în măsura în care participă la procesul de muncă real), ca simple condiții obiectuale ale muncii, ca ceva care prezintă importanță numai ca element material al muncii; iar (în procesul de valorificare), nimic altceva decît o cantitate de muncă determinată în timp, așadar nu ceva diferit de însăși această cantitate de muncă. Pe de altă parte — deși în acest fel, în măsura în care apare în procesul de producție real, el este de fapt un simplu *nume*, o altă *denumire* pentru muncă —, el este prezentat ca putere care își exercită dominația asupra muncii și o condiționează, ca bază a productivității ei și ca avuție străină ei. Și aceasta fără nici o mijlocire. Asta este ceea ce a găsit. Iar el opune latura reală a dezvoltării economice mistificării ei burgheze.

„Capitalul este un fel de cuvînt *cabalistic*, ca biserică, stat sau oricare din acei *termeni generali* născociți de cei ce jecmănesc restul omenirii pentru a ascunde mina care o jecmănește“ („Labour Defended...“, p. 17).

Apoi, conform tradiției pe care o găsește la economiști, deosebește capitalul circulant și capitalul fix, prin capital circulant înțelegînd mai cu seamă partea care constă din mijloace de subzistență pentru muncitori sau este folosită ca atare.

„Se spune că diviziunea muncii este imposibilă fără *acumularea prealabilă a capitalului*“. Dar „efectele atribuite *unui stoc de mărfuri*, care figurează sub *numele de capital circulant*, sînt generate de *munca coexistentă*“ (p. 8, 9).

Dată fiind concepția brutală a economiștilor, este drept să se spună că „circulating capital“ este doar the „name“ pentru

un „stock of“ peculiar commodities ¹⁾. Întrucît economiștii nu au expus relația socială specifică care apare în *metamorfoza mărfurilor*, ei nu-și puteau reprezenta decît obiectual „circulating“ capital. Toate deosebirile capitalului care izvorăsc din procesul de circulație [868] — de fapt, însuși procesul lui de circulație — nu sînt în fond decît metamorfoze ale mărfurilor (determinate ca capital prin raportul lor față de munca salariată) ca moment al procesului de reproducție.

Într-un anumit sens, *division of labour* ²⁾ nu este decît *coexisting labour*, adică coexistența a *diferite* feluri de muncă, care se prezintă în *different kinds of produce or rather commodities* ³⁾. În sens capitalist, ca descompunere a muncii deosebite, care produce o marfă determinată, într-o sumă de operații simple și conexe, repartizate între diferiți muncitori, *division of labour* presupune diviziunea muncii în cadrul societății, în afara atelierului, ca *separation of occupation* ⁴⁾. Pe de altă parte, ea o sporește. Produsul poate să fie produs ca marfă într-un sens cu atît mai pregnant, valoarea lui de schimb devine cu atît mai independentă de ființarea lui nemijlocită ca valoare de întrebuițare, sau producția lui devine cu atît mai independentă de consumarea lui de către producători, de ființarea lui ca valoare de întrebuițare pentru producători cu cît el este mai unilateral și cu cît este mai mare varietatea mărfurilor pe care se schimbă, cu cît este mai mare seria de valori de întrebuițare în care se exprimă valoarea lui de schimb, cu cît este mai mare piața pentru acest produs. Cu cît toate acestea au loc mai frecvent, cu atît mai mult produsul poate fi produs ca marfă, prin urmare, și în cantități cu mult mai mari. Indiferența producătorului față de valoarea de întrebuițare a produsului se exprimă *cantitativ* în masa în care acesta este produs, masă care nu are nici o legătură cu nevoia de consum a producătorului nici atunci cînd acesta este în același timp și consumatorul produsului respectiv. Dar una din metodele acestei producții en masse și deci ale producției produsului este *diviziunea muncii* în cadrul atelierului. Astfel, diviziunea muncii în cadrul atelierului se bazează pe diviziunea ocupațiilor în cadrul societății.

¹⁾ — „numele“ pentru un „stoc de“ „mărfuri“ specifice. — *Nota trad.*

²⁾ — *diviziunea muncii*. — *Nota trad.*

³⁾ — în *diferite feluri* de produse sau, mai exact, mărfuri. — *Nota trad.*

⁴⁾ — separare a ocupației. — *Nota trad.*

Mărimea pieței are un dublu sens : în primul rînd, masa consumatorilor, numărul lor. Dar în al doilea rînd și numărul ocupațiilor izolate. Ultimul este posibil fără primul. De pildă, dacă filatul și țesutul se separă de industria casnică și de agricultură, toți agricultorii devin o piață pentru filatori și țesători. La fel, aceștia din urmă între ei datorită separării ocupațiilor lor. Diviziunea muncii în cadrul societății presupune, în primul rînd, o autonomizare a muncilor, așa încît produsele lor trebuie să se opună unele altora ca mărfuri și să treacă prin exchange ¹⁾, să parcurgă *metamorfoza mărfurilor*, să se raporteze unele la altele ca *mărfuri*. (De aceea, în evul mediu orașele interzic satelor cît mai multe profesii. Dar nu numai pentru a exclude concurența, singurul lucru pe care-l vede aici A. Smith, ci pentru a-și crea o piață.) Pe de altă parte, pentru a se dezvolta realmente, aceasta presupune o anumită densitate a populației. Dezvoltarea [of] *division of labour* în cadrul atelierului presupune cu atît mai mult această densitate a populației. Această din urmă *division*, pînă la un anumit grad premisă pentru dezvoltarea celei dintîi, o face, la rîndul ei, pe aceasta să crească din nou alternativ. Scindînd ocupații înainte dependente unele de altele în ocupații independente unele de altele, ea sporește și diferențiază muncile preliminare necesare lor în mod indirect și, prin creșterea producției și a populației, prin liberarea de capital și muncă, creează *new wants* și *new modes of their satisfaction* ²⁾.

De aceea, cînd Hodgskin spune : „*Division of labour* este effect nu of a *stock of commodities*, called *circulating capital* ³⁾, ci of *coexisting labour* ⁴⁾, aceasta ar fi o tautologie, dacă aici prin *division of labour* el înțelege *separation of trades* ⁵⁾. Aceasta ar însemna doar că *division of labour* este cauza sau efectul of *division of labour*. Așadar, el poate să considere doar că *division of labour* în cadrul atelierului este condiționată de *separation of occupations*, *social division of labour* ⁶⁾ — și este, în a certain sense, its effect ⁷⁾.

¹⁾ — schimb. — *Nota trad.*

²⁾ — trebuințe noi și moduri noi de a le satisface. — *Nota trad.*

³⁾ — efectul nu al unui stoc de mărfuri denumit capital circulant. — *Nota trad.*

⁴⁾ — al *muncii coexistente*. — *Nota trad.*

⁵⁾ — separarea ocupațiilor. — *Nota trad.*

⁶⁾ — separarea ocupațiilor, diviziunea socială a muncii. — *Nota trad.*

⁷⁾ — într-un anumit sens, efectul ei. — *Nota trad.*

Or, nu a „stock of commodities“¹⁾ creează această separa-
tion of occupations și, totodată, division of labour în cadrul
atelierului, ci această *separation of occupations* (și division of
labour) care se exprimă în a stock of commodities sau, mai
exact, se exprimă în aceea că a stock of productions se trans-
formă într-un *stock of commodities*. {Dar la economiști, acest
lucru este prezentat întotdeauna în mod necesar ca property
of thing²⁾, care property este o caracteristică a *modului de
producție capitalist*, adică a capitalului însuși, în măsura în
care acesta exprimă un raport determinat al producătorilor
unii față de alții și față de produsul lor.}

[869] Dar dacă economice³⁾ (vezi Turgot, Smith etc.) se
vorbește despre „*previous accumulation of capital*“⁴⁾ ca o condi-
ție pentru division of labour, atunci prin aceasta se înțe-
lege o concentrare prealabilă of a stock of commodities, ca
capital, în mâinile cumpărătorului de muncă, căci cooperarea,
caracteristică diviziunii muncii, presupune *concentrarea de
muncitori*, deci acumularea de mijloace de subzistență pentru
ei în timpul muncii lor, productivitate a muncii sporită, deci
sporirea materiei prime, uneltelor și materialelor auxiliare,
care trebuie să existe pentru ca munca să se desfășoare con-
tinuu, deoarece ea are nevoie în permanență de o mare can-
titate din toate acestea, pe scurt, presupune condițiile obiec-
tive ale producției la scară mare.

Acumularea capitalului nu poate însemna aici sporirea
mijloacelor de subzistență, materiilor prime și uneltelor de
muncă ca *condiție a diviziunii muncii*, deoarece, în măsura în
care prin acumularea capitalului se înțelege așa ceva, ea ar
trebui să fie o consecință a diviziunii muncii, și nu o pre-
misă a ei.

Acumularea capitalului nu poate să însemne aici nici că
mijloacele de subzistență pentru muncitor trebuie să existe,
în genere, înainte de a fi reproduse altele noi, sau că produ-
sele muncii lui să constituie materia primă și uneltele de
muncă pentru producerea din nou a acestor produse. Aceasta
este condiția muncii în general și a fost în mod tot atât de
real înainte de dezvoltarea diviziunii muncii, ca și ulterior.

Pe de o parte, considerată din punctul de vedere al elemen-
tului material, acumularea nu înseamnă aici decât că divi-
ziunea muncii face necesară concentrarea, în diferite puncte,

1) — un „stoc de produse“. — *Nota trad.*

2) — proprietate a lucrului. — *Nota trad.*

3) — din punct de vedere economic. — *Nota trad.*

4) — „*acumularea prealabilă a capitalului*“. — *Nota trad.*

a mijloacelor de subzistență și mijloacelor de muncă, care
înainte erau dispersate și fărâmițate, atâta timp cât muncitorul,
în diferitele trades, care în condițiile acestei premise nu pot fi
prea numeroase, îndeplinește pe rînd el însuși diferitele ope-
rații care se cer pentru producerea uneia sau mai multor
produse. Nu se presupune o sporire *absolută* ci o *concentrare* :
într-un punct se acumulează mai mult și *relativ* mai mult în
comparație cu numărul de muncitori acumulați. Pentru munci-
torii ocupați în manufactură este nevoie, de pildă, de mai
mult în (proporțional cu numărul lor) decât era nevoie în
raport cu toți țărani și țărancele care, ca ocupație auxiliară,
torceau inul. Așadar, concentrare de muncitori, concentrare de
materii prime, unelte și mijloace de subzistență.

Pe de altă parte, pe baza istorică de la care pornește
acest proces — de la care se dezvoltă manufactura, modul de
producție industrial, caracteristic pentru diviziunea muncii —,
această concentrare poate avea loc numai în forma în care
acești muncitori se concentrează ca muncitori salariați, respec-
tiv ca muncitori care trebuie să-și vîndă capacitatea de muncă,
deoarece condițiile lor de muncă li se opun în mod autonom,
ca proprietate străină, ca putere străină, ceea ce include, așa-
dar, faptul că aceste condiții de muncă li se opun ca *capital*,
cu alte cuvinte, că aceste mijloace de subzistență și mijloace
de muncă, sau, ceea ce este același lucru, posibilitatea de a
putea dispune de ele cu ajutorul banilor, se află în mâinile
unor posesori de bani sau de mărfuri individuali, care devin,
datorită acestui lucru, *capitaliști*. Pierderea de către muncitori
a condițiilor de muncă se manifestă ca o autonomizare a aces-
tora ca capital, sau ca o posibilitate a capitaliștilor de a dis-
pune de ele.

Prin urmare, așa cum am arătat eu⁹⁹, acumularea pri-
mitivă nu este altceva decât separarea condițiilor de muncă
ca puteri autonome care se opun muncii și muncitorilor. Pro-
cesele istorice au făcut din această separare un moment al
dezvoltării sociale. Odată ce capitalul există deja, din însuși
modul de producție capitalist se dezvoltă menținerea și repro-
ducția acestei separări pe scară tot mai largă, pînă cînd se
produce o răsturnare istorică.

Capitaliștii nu sînt capitaliști prin faptul că posedă bani.
Pentru a transforma banii în capital, trebuie să existe premi-
sele producției capitaliste, a cărei primă premisă istorică este
această separare. În cadrul producției capitaliste înseși, această
separare și deci existența condițiilor de muncă sînt considerate
ca fiind date; ea este baza, care se reproduce și se lărgește
neconținut, a producției înseși.

Acumularea devine acum, prin retransformarea profitului sau a plusprodusului în capital, procesul permanent prin care produsele sporite ale muncii, care sînt, totodată, condițiile ei obiective, condițiile reproducției, se opun în permanență muncii ca *capital*, ca puteri înstrăinate muncii, care o domină și se individualizează în capitalist. În felul acesta însă, funcția specifică a capitalistului devine acumularea, adică retransformarea unei părți a plusprodusului în condiții de muncă. Și de aici dobitocul de economist trage concluzia că această operație nu s-ar putea, în general, efectua dacă ea nu s-ar efectua în această formă conflictuală specifică. Reproducția pe scară largită devine în capul lui inseparabilă de forma capitalistă a acestei reproducții — *de acumulare*.

[870] Acumularea reprezintă un *proces continuu*, ceea ce în *acumularea primitivă* apare ca un proces istoric specific, ca un proces de formare a capitalului și ca trecere de la un mod de producție la altul.

Economiștii, prizonieri ai reprezentărilor în care se mișcă agenții modului de producție capitalist, comit un dublu *quid pro quod*, care se condiționează însă reciproc.

Pe de o parte, ei transformă capitalul dintr-o relație într-un lucru; a stock of commodities¹⁾ (uitînd că *commodities nu sînt lucruri*) care în măsura în care servesc ca condiții de producție pentru munca nouă se numesc capital, iar în conformitate cu modul reproducției lor — capital circulant.

Pe de altă parte, ei transformă lucrurile în capital, cu alte cuvinte, consideră relația socială, care se înfățișează în lucruri și prin lucruri, ca o însușire care revine lucrului ca atare, de îndată ce el intră, ca element, în procesul de muncă sau în procesul tehnologic.

[*Pe de o parte*], *concentrarea* în mîinile non-muncitorilor a *materiei prime și a mijloacelor de subzistență* ca puteri care domină munca, ca o condiție prealabilă a diviziunii muncii (ulterior aceasta sporește nu numai concentrarea, ci, datorită faptului că sporește forța productivă a muncii, sporește și masa concentrată), adică acumularea prealabilă a capitalului ca o condiție a diviziunii muncii, înseamnă deci sporirea sau concentrarea (ei nu fac nici o deosebire între una și alta) mijloacelor de subzistență și a mijloacelor de muncă.

Pe de altă parte, aceste mijloace de subzistență și mijloace de muncă nu ar acționa ca condiții obiective ale producției dacă aceste lucruri nu ar poseda însușirea de a fi capital,

¹⁾ — un stoc de mărfuri. — *Nota trad.*

dacă produsul muncii, condiția muncii nu ar consuma munca însăși, dacă munca trecută nu consumă munca vie și dacă aceste lucruri nu aparțin lor înșile sau — per procura — capitalistului, în loc să aparțină muncitorului.

Ca și cum diviziunea muncii nu ar fi fost tot atît de posibilă (deși din punct de vedere istoric ea nu a putut să apară at first¹⁾ în această formă, în care ea poate să apară doar ca o consecință a dezvoltării producției capitaliste) dacă condițiile muncii ar fi aparținut muncitorilor asociați și dacă aceștia s-ar fi raportat la ele ca la ceea ce sînt ele în natura, deci ca la propriile lor produse și elementele materiale ale propriei lor activități.

Întrucît, mai departe, în producția capitalistă capitalul își apropiază plusprodusul muncitorilor, deci întrucît el și-a *apropiat* produsele muncii și acestea se opun acum muncitorului sub formă de capital, este clar că transformarea plusprodusului în condiții de muncă poate să pornească numai de la capitalist și numai în forma în care el face, fără nici un echivalent, din produsul muncii, pe care și l-a apropiat fără echivalent, mijlocul de producție pentru noua muncă. De aceea, lărgirea reproducției apare ca transformare a profitului în capital și ca *economie* făcută de capitalist, care, în loc să consume plusprodusul obținut pe gratis, face din el din nou un mijloc de exploatare a muncii, dar poate să facă acest lucru numai datorită faptului că-l transformă din nou în capital productiv, ceea ce include transformarea plusprodusului în mijloc de muncă. De aceea, economistul conchide că surplus produce nu ar putea servi ca element al noii producții dacă nu s-ar fi transformat în prealabil din produs al muncitorului în proprietate a patronului acestuia, pentru a servi apoi din nou drept capital și pentru a repeta vechiul proces de exploatare. La aceasta se adaugă, la economiștii de mîna a doua, concepția despre hoarding²⁾ și despre teaurizare. Chiar și cei mai buni, cum este Ricardo, transferă concepția despre renunțare de la teaurizator la capitalist.

Economiștii nu consideră capitalul ca o relație. Ei nu-l pot considera ca atare fără a-l considera, totodată, tranzitoriu din punct de vedere istoric, relativ, și nu ca o formă absolută a producției. Hodgskin însuși are această concepție. În măsura în care justifică capitalul, ea nu justifică justificarea lui de către economiști, dimpotrivă, o respinge. Așadar, aici, Hodgskin nu are nimic de-a face cu această concepție.

¹⁾ — de la început. — *Nota trad.*

²⁾ — stocare. — *Nota trad.*

Așa cum au stat lucrurile între el și economiști, polemica lui a fost, pare-se, predeterminată și foarte simplă. El a trebuit, pur și simplu, să valorifice latura, dezvoltată „științific“ de economiști, împotriva reprezentării fetișiste, preluate de ei sans raison¹⁾, cu o inconștiență naivă, de la modul de reprezentare capitalist.

Folosirea produselor muncii anterioare, ale muncii în general, ca material, unelte și mijloace de subzistență este necesară când muncitorul vrea să utilizeze produsele sale pentru o nouă producție. Acest mod determinat de consumare a produsului său este productiv. Dar ce legătură are oare această folosire a produsului muncitorului, acest mod de consumare a produsului său cu dominația acestui produs asupra muncitorului însuși, cu existența acestui produs ca capital, cu concentrarea posibilității de a dispune de materia primă, de mijloacele de existență [870 a] în mâinile capitaliștilor individuali și cu excluderea proprietății muncitorilor din produsul lor? Ce legătură are aceasta cu faptul că ei trebuie să dea mai întâi pe gratis produsul lor unui terț, pentru a-l răscumpăra, ulterior, de la acesta cu propria lor muncă, trebuind să dea acestuia în schimbul produsului respectiv mai multă muncă decât este cuprinsă în el și să creeze astfel pentru capitalist un nou surplus produce?

Munca trecută apare aici în două forme. Ca *produs, valoare de întreținere*. Procesul de producție cere ca muncitorii să consume o parte din acest produs [ca mijloc de subzistență], iar cealaltă parte ca materie primă și unealtă de muncă. Aceasta se referă la procesul tehnologic și arată numai cum trebuie să se raporteze muncitorii în *producția industrială* la produsele proprii lor munci, la propriile lor produse, pentru a face din ele mijloace de producție.

Sau *valoarea*. Aceasta arată numai că valoarea noului lor produs reprezintă nu numai munca lor prezentă, ci și munca lor trecută și că muncitorii, sporind prin munca lor veche valoare, o conservă pe aceasta, tocmai datorită faptului că o sporesc.

Pretenția capitalistului nu are nimic comun cu acest proces ca atare. Într-adevăr, din moment ce el și-a apropiat produsele muncii, ale muncii trecute, el posedă astfel un mijloc de a-și apropria noi produse și muncă vie. Dar acesta este tocmai procedeul care a stîrnit proteste. Concentrarea și acumularea prealabil necesare pentru „diviziunea muncii“ nu tre-

¹⁾ — fără noimă. — *Nota trad.*

buie să apară tocmai ca *acumulare a capitalului*. Din faptul că ele sînt necesare nu rezultă că e necesar ca el să dispună de condițiile create de munca de ieri pentru munca de azi. Dacă acumularea capitalului nu înseamnă nimic altceva decât accumulated labour, aceasta nu înseamnă deloc că ea trebuie să fie acumulare of other people's labour¹⁾.

Totuși, H[odgskin] nu merge — ceea ce la prima vedere pare straniu — pe această cale simplă. În polemica sa împotriva productivității capitalului, în primul rînd a celui circulant și în mai mare măsură a celui fix, el pare să combată sau să conteste *însemnătatea* pe care o are pentru reproducție, ca condiție a muncii noi, însăși munca trecută sau *produsul* ei. Așadar, însemnătatea muncii trecute, realizată în produse, pentru muncă ca ἐνέργεια²⁾ prezent. De ce această cotitură?

Deoarece economiștii identifică munca trecută cu *capitalul* — munca trecută luată aici atît în sensul de muncă concretă, de muncă realizată în produse, cît și în sensul de muncă socială, timp de muncă materializat —, se înțelege că ei, ca Pindari ai capitalului, pun în evidență elementele materiale ale producției și supraestimează însemnătatea lor în comparație cu *elementul subiectiv*, cu munca vie, nemijlocită. Pentru ei, munca devine adecvată de-abia cînd ea devine *capital*, cînd ea se opune sieși, cînd pasivul muncii se opune activului ei. Produsul este deci determinant față de producător, obiectul — față de subiect, munca realizată — față de cea în curs de realizare etc. În toate aceste concepții, munca trecută nu apare doar ca moment material al muncii vii și subsumat ei, ci dimpotrivă; nu ca un element al puterii muncii vii, ci ca putere asupra acestei munci. Pentru a justifica și din punct de vedere *tehnologic forma socială specifică*, adică *forma capitalistă*, în care raportul dintre muncă și condițiile de muncă se inversează, așa încît nu muncitorul folosește condițiile de muncă, ci condițiile de muncă îl folosesc pe muncitor, economiștii atribuie momentului material al muncii o însemnătate falsă, în opoziție cu munca însăși. Și tocmai de aceea H[odgskin] insistă, dimpotrivă, asupra faptului că acest moment material — cu alte cuvinte, întreaga avuție realizată — este extrem de neimportant în comparație cu procesul de producție viu și, de fapt, are valoare numai ca moment al acestuia, fără să aibă, prin urmare, nici un fel de valoare pentru sine însuși. Se întîmplă ca el să subestimeze întrucîtva — dar aceasta pe linia opoziției față de fetișismul economiștilor — valoarea pe care o are

¹⁾ — de muncă străină. — *Nota trad.*

²⁾ — efect. — *Nota trad.*

trecutul muncii pentru prezentul ei. Dacă în producția capitalistă — hence in its theoretical expression ¹⁾, în economia politică — munca trecută ar apărea numai ca un pedestal etc., creat de muncă pentru ea însăși, această problemă controversată nu ar exista. Ea există numai pentru că în realitatea producției capitaliste, ca și în teoria ei, *munca realizată* apare ca opoziție față de ea însăși, față de *munca vie*. Exact așa cum în procesul gândirii, aflat în captivitatea religiei, produsul gândirii nu pretinde numai, ci și exercită dominația asupra gândirii [870 a].

[865] Teza :

„Efectele atribuite unui *stoc de mărfuri* care figurează sub numele de capital circulant sînt provocate de *munca coexistentă*“ (p. 9) înseamnă, în primul rînd, următoarele :

Coexistența simultană a muncii vii provoacă o mare parte din efectele atribuite produsului muncii anterioare, care figurează under the name of circulating capital ²⁾.

O parte din circulating capital constă, de pildă, din stocul de mijloace de subzistență which capitalist is said to have stored up, to support the labourer while working ³⁾.

Formarea de stocuri nu este, în genere, o particularitate a producției capitaliste, deși, în măsura în care aici producția și consumul sînt cele mai mari, și masa mărfurilor de pe piață, din sfera circulației, este cea mai mare. Aici se simte amintirea *acumulării*, hoarding, de către *tezaurizator*.

Aici trebuie, în primul rînd, să lăsăm deoparte fondul de consum, deoarece aici este vorba de capital și producție industrială. Ceea ce a ajuns în sfera consumului individual, indiferent dacă se consumă mai repede sau mai încet, a încetat de a fi capital. {Deși parțial poate fi retransformat în capital, de pildă, case, parcuri, recipiente etc.}

„Poședă în acest moment toți capitaliștii din Europa suficiente alimente și îmbrăcăminte pentru a asigura existența muncitorilor lor timp de o săptămînă ? Să analizăm problema mai întîi în ceea ce privește alimentele. O parte din hrana poporului o constituie *piinea*, care este coaptă întotdeauna numai cu cîteva ore înainte de a fi consumată... Produsul brutarului nu poate fi stocat. Materia primă a *piinii*, indiferent dacă este vorba de grîu sau de făină, nu poate fi asigurată în nici un caz *fără o muncă permanentă*. Certitudinea muncitorului, a

¹⁾ — deci în expresia ei teoretică. — *Nota trad.*

²⁾ — sub numele de capital circulant. — *Nota trad.*

³⁾ — pe care capitaliștii trebuie să-l acumuleze pentru a-i hrăni pe muncitori în timpul muncii. — *Nota trad.*

filatorului de bumbac, că va avea *piinea* cînd va dori și certitudinea patronului său că banii pe care el îi plătește îi vor da muncitorului posibilitatea să-și procure *piinea* decurg pur și simplu din faptul că *piinea* poate fi procurată cînd dorești“ (l. c., p. 10).

„Un alt articol care face parte din hrana muncitorului este laptele și laptele este... produs de două ori pe zi. Dacă se spune că vitele care îl furnizează există, la aceasta trebuie să se răspundă că acestea *necesită o atenție permanentă și o muncă permanentă și că nutrețul lor crește zilnic în cea mai mare parte a anului*. Pajiștile pe care ele pasc au nevoie de *mîna omului*... La fel stau lucrurile și cu carnea. Ea nu poate fi păstrată mult timp, căci nici n-ajunge bine pe piață și începe să se altereze“ (p. 10).

Din cauza moliilor, și îmbrăcăminte „este confecționată în cantitate mică față de consumul general“ (p. 11).

„Mill spune pe bună dreptate : «Ceea ce se produce în cursul anului se și consumă în cursul anului», așa că, de fapt, nu se poate acumula un stoc de mărfuri, care ar da posibilitate oamenilor să efectueze operații care se întind pe o perioadă mai lungă de un an. Prin urmare, cei care întreprind asemenea operații nu trebuie să conteze pe *mărfuri deja create*, ci pe faptul că alți oameni vor munci și vor produce cele necesare, pînă cînd ei vor termina propriile lor produse. Așadar, chiar dacă muncitorul admite că este nevoie de o oarecare acumulare de capital circulant pentru operațiile care vor fi terminate în cursul anului, ...este, totuși, limpede că, pentru toate operațiile care durează mai mult de un an, muncitorul nu contează și nu poate conta pe *capital acumulat*“ (l. c., p. 12).

„Dacă avem în vedere, cum se cuvine, numărul și însemnătatea operațiilor care produc *avuția* și care nu pot fi terminate în cursul anului, iar pe de altă parte, nenumăratele produse ale muncii zilnice necesare pentru întreținerea omului și care sînt consumate tot atît de repede pe cît sînt produse, vom înțelege că *succesul și forța productivă a fiecărui fel de muncă deosebit sînt întotdeauna dependente în mai mare măsură de munca productivă coexistentă a altor oameni decît de oricare acumulare a capitalului circulant*“ (p. 13).

„Capitaliștul poate să întrețină și deci să folosească *alți muncitori* datorită faptului că el *dispune de munca unui* număr de oameni, și nu datorită faptului că posedă un stoc de mărfuri“ (p. 14).

„Singurul lucru despre care se poate spune că este acumulat și dinainte pregătit este *iscusînța muncitorului*“ (p. 12).

„Toate efectele care se pun de obicei pe seama acumulării capitalului circulant sînt determinate de *acumularea și menținerea iscusînței*, iar această operație deosebit de importantă se realizează, în ceea ce privește marea masă a muncitorilor, *fără nici o cheltuire de capital circulant*“ (p. 13).

„Numărul muncitorilor depinde întotdeauna de *cantitatea de capital circulant sa u*, mai exact, așa spune, de *cantitatea produsului muncii coexistente* pe care muncitorii o pot consuma“ (p. 20).

[866] „Capitalul circulant... este creat numai pentru consum, în timp ce capitalul fix... este produs nu pentru a fi consumat, ci pentru a-l sprijini pe muncitor în producția acelor lucruri care sînt consumate“ (p. 19).

Așadar, în primul rând :

„Succesul și forța productivă a fiecărei ramuri de muncă depind întotdeauna în mai mare măsură de munca productivă coexistentă a altor oameni decât de acumularea capitalului circulant”, adică de „commodities already created”¹⁾. Aceste „commodities already created” sînt în opoziție cu „the products of coexisting labour”²⁾.

{În cadrul fiecărei ramuri de producție, partea capitalului care se descompune în unelte de muncă și material de muncă se presupune a fi întotdeauna „commodities already created”. Nu se poate fila bumbacul care încă nu este „created”, nu se pot pune în funcțiune fusuri care urmează abia să fie fabricate și nu pot fi arși cărbuni care nu sînt încă extrași din mină. Acestea intră, prin urmare, întotdeauna în proces ca forme de existență ale *previous labour*³⁾. Și astfel, depends existing labour on antecedent labour⁴⁾, nu numai on coexisting labour⁵⁾, deși această antecedent labour, în forma de mijloace de muncă sau material de muncă, este întotdeauna în contact numai cu munca vie, ca moment obiectual of any use (productive use)⁶⁾ a acesteia. Numai ca moment al consumului industrial, adică al consumului de către muncă.

Dar la analiza circulației și a procesului de reproducție am văzut, totodată⁷⁾, că marfa poate fi produsă numai după ce ea a fost gata și transformată în bani, deoarece în *același timp* — prin coexisting labour¹⁰⁰ — au fost produse și reproduse toate elementele ei.

În producție are loc o mișcare dublă. De exemplu, bumbacul trece dintr-o fază a producției în alta. Întii el este produs ca materie primă, iar apoi este supus unor numeroase operații pînă cînd este expedit, sau, dacă prelucrarea lui se face în aceeași țară, pînă cînd ajunge la filator. El trece apoi de la filator la țesător, de la țesător la albitor, vopsitor, finisher⁸⁾, iar de aici în diferite ateliere, care-l prelucrează în vederea unor uses⁹⁾ speciale, obiecte de îmbrăcăminte, așternu-

1) — „mărfurile deja create”. — *Nota trad.*

2) — „produsele muncii coexistente”. — *Nota trad.*

3) — *muncii anterioare*. — *Nota trad.*

4) — munca existentă depinde de munca anterioară. — *Nota trad.*

5) — de munca coexistentă. — *Nota trad.*

6) — al oricărei întrebunțări (întrebunțări productive). — *Nota trad.*

7) Comp. K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 85—88 și vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 519—520 și 531—532. — *Nota trad.*

8) — operator. — *Nota trad.*

9) — întrebunțări. — *Nota trad.*

turi etc. În sfîrșit, de la ultimul producător, el trece la consumator, [trece] în consumul individual, în cazul cînd nu trece, ca mijloc de muncă (și nu ca material), în consumul industrial. El a căpătat însă ultima sa formă ca valoare de întrebunțare, indiferent dacă aceasta urmează a fi consumată industrial sau individual. Ceea ce iese aici dintr-o sferă a producției ca produs intră în altă sferă ca condiție a producției și parcurge astfel faze succesive pînă la finisarea sa ca valoare de întrebunțare. Aici, previous labour apare în permanență ca o condiție pentru existing labour.

Concomitent însă, în timp ce produsul trece astfel dintr-o fază în alta, în timp ce el parcurge această metamorfoză reală, el este produs în fiecare fază. În timp ce țesătorul țese firele, filatorul filează bumbacul, și un bumbac nou se află în procesul său de producție.

Întrucît procesul de producție continuu, care se reînnoiește mereu, este un proces de reproducție, el este în aceeași măsură determinat de coexisting labour, care produce, concomitent, diferitele faze ale produsului, în timp ce produsul își parcurge metamorfoza, trece dintr-o fază în alta. Bumbacul, firul și țesătura nu numai că sînt produse unul după altul și unul din altul, dar sînt chiar produse și reproduse *concomitent* unul alături de altul. Ceea ce se prezintă ca rezultat al muncii anterioare, cînd am în vedere procesul de producție al mărfii singulare, se prezintă, totodată, ca rezultat al muncii coexistente, atunci cînd am în vedere procesul ei de reproducție, cînd examinez, prin urmare, procesul ei de producție în fluxul său și în ansamblul condițiilor sale, nu numai într-un act izolat sau într-un spațiu limitat. Nu este numai o parcurgere a diferitelor faze, ci și producție paralelă a mărfii în toate fazele ei, aparținînd unor faze deosebite ale producției și constituind diferite ramuri de muncă. Dacă același țaran întii cultivă inul, apoi îl toarce și după aceea îl țese, avem de-a face cu o succesiune, nu cu o simultaneitate, așa cum presupune modul de producție bazat pe diviziunea muncii în cadrul societății.

Dacă analizăm procesul de producție a mărfii într-o fază a ei, antecedent labour capătă un sens numai prin living labour¹⁾, căreia ea îi furnizează condițiile de producție. Pe de altă parte însă, aceste condiții de producție, fără de care living labour nu se poate realiza, intră întotdeauna în proces ca un rezultat efectiv al muncii anterioare. Cooperating labour²⁾ a

1) — munca vie. — *Nota trad.*

2) — Munca cooperată. — *Nota trad.*

ramurilor de muncă care conlucrează apare, aşadar, întotdeauna ca pasiv, și ca atare pasiv este o premisă. Acest moment îl subliniază economiștii. Dimpotrivă, în reproducție și în circulație, munca socialmente mijlocită, pe care se bazează procesul de producție a mărfii în fiecare sferă și de care e determinat, apare ca coexisting, contemporaneous labour ¹⁾, ca prezență. Marfa este produsă concomitent în formele ei incipiente și în formele ei finite sau în formele ei succesive. Fără aceasta, ea nu ar putea fi retransformată [870 b], după ce a parcurs metamorfozele ei reale, din bani în condițiile ei de existență. Astfel, marfa este produsul muncii anterioare numai în măsura în care ea se prezintă concomitent ca produs of contemporaneous, living labour. Astfel, întreaga avuție materială pe care o fixează concepția capitalistă apare numai ca un moment efemer în torentul producției totale, care include în sine procesul circulației.}

[c] Așa-numita acumulare ca simplu fenomen al circulației.
(Stocurile etc. — rezervoarele circulației)

Hodgskin examinează capitalul circulant numai în una din părțile lui componente. Dar o parte a capitalului circulant se transformă permanent în capital fix și în materie instrumentale ²⁾ și numai o altă parte se transformă în obiecte de consum. Mai mult! Chiar acea parte a capitalului circulant care se transformă, în cele din urmă, în mărfuri destinate consumului individual există tot timpul, cu excepția ultimei forme, în care ea apare ca produs final din finishing phase ³⁾, în fazele anterioare concomitent și în formele sale incipiente, în care ea nu poate intra în procesul consumului, adică există sub formă de materie primă sau de semifabricat, aflate la diferite distanțe de ultima formă a produsului.

La H[odgskin] este vorba despre raportul dintre munca prezentă pe care muncitorul o furnizează capitalistului și munca, <cuprinsă în obiectele sale de consum>, cuprinsă în obiectele în care se descompun salariile și care sînt, aşadar, de fapt, valorile de întrebuințare din care constă capitalul variabil? Se admite că muncitorul nu poate să lucreze dacă nu are aceste obiecte pentru consum. Și, de aceea, economiștii

¹⁾ — muncă coexistentă, contemporană. — *Nota trad.*

²⁾ — material auxiliar. — *Nota trad.*

³⁾ — faza finită. — *Nota trad.*

afirmă că capitalul circulant — previous labour, commodities already created ¹⁾, pe care le-a acumulat capitalistul — constituie condiția muncii, între altele, și a diviziunii muncii.

Cînd este vorba despre condițiile de producție, și în special despre capitalul circulant în sens hodgskian, se afirmă, de obicei, că capitalistul trebuie să acumuleze mijloacele de subzistență necesare pentru consumul muncitorului înainte ca marfa nou produsă de acest muncitor să fie gata, adică în timpul muncii acestuia, cînd marfa pe care el o produce este abia în statu nascendi ²⁾. Aici se strecoară ideea că capitalistul acumulează așa cum acumulează tezaurizatorul, sau că el adună o rezervă de mijloace de subzistență așa cum albinele adună mierea.

Acesta este, totuși, numai modus loquendi ³⁾.

În primul rînd, noi nu vorbim aici despre shopkeepers ⁴⁾ care fac comerț cu mijloace de subzistență. Ei trebuie, desigur, să aibă în permanentă un întreg stock in trade ⁵⁾. Magazinele, shops ⁶⁾ etc. lor nu sînt decît rezervoarele în care sînt repartizate mărfurile după ce devin apte de a intra în circulație. Această acumulare este doar stadiul intermediar în care se află marfa înainte de a trece din circulație în consum. Aceasta este existența ei pe piață ca marfă. Ca atare, ea există, propriu-zis, numai în această formă. Că în loc de a se afla în mîna primului vînzător (producător), ea se află în mîna celui de-al treilea sau de-al patrulea, sau că, în cele din urmă, a trecut în mîna vînzătorului, care o vinde consumatorilor propriu-zisi, nu schimbă nimic. Este vorba doar de faptul că în etapele intermediare marfa reprezintă schimbul de capital pe capital (propriu-zis de capital plus profit, căci producătorul vinde în marfă nu numai capitalul, ci și profitul realizat la capital), iar în ultima etapă — schimbul de capital pe venit (în cazul cînd marfa, așa cum se presupune aici, urmează să intre nu în consumul industrial, ci în consumul individual).

Marfa, care ca valoare de întrebuințare este gata și aptă de a fi vîndută, se află, ca marfă, pe piață, în faza de circulație; toate mărfurile se află în această fază, întrucît ele trebuie să treacă prin prima lor metamorfoză — transformarea în bani. Dacă aceasta se numește „acumulare“, atunci acumu-

¹⁾ — munca anterioară, mărfurile deja create. — *Nota trad.*

²⁾ — în stadiu de devenire. — *Nota trad.*

³⁾ — un mod de exprimare. — *Nota trad.*

⁴⁾ — negustorii. — *Nota trad.*

⁵⁾ — stoc de mărfuri. — *Nota trad.*

⁶⁾ — prăvăliile. — *Nota trad.*

larea nu înseamnă nimic altceva decât „circulație“ sau existența mărfurilor ca mărfuri. Acest fel de „acumulare“ ar fi, așadar, exact contrarul teaurizării, care tinde să mențină veșnic marfa în această stare aptă pentru circulație și reușește să facă acest lucru numai prin aceea că o retrage, sub formă de bani, din circulație. Dacă producția, deci și consumul, este variată și masivă, atunci o masă mai mare din cele mai diverse mărfuri se va afla continuu în acest *punct de oprire*, în această *etapă intermediară*, într-un cuvânt în circulație sau pe piață. Prin urmare, sub raportul cantității, această mare acumulare nu înseamnă aici altceva decât o producție și un consum mare.

Staționarea mărfurilor, oprirea lor în acest moment al procesului, existența lor pe piață, și nu în mill ¹⁾ sau în locuință particulară (ca obiect de consum) și în shop, în magazinul negustorului, este doar un [871] scurt moment în procesul vieții lor. Existența de-sine-stătătoare, fixă a acestei „lumi a bunurilor“, „lumi a lucrurilor“, este numai aparentă. Stația de poștă este întotdeauna aglomerată, dar mereu cu alți călători. Aceleași mărfuri (de aceeași speță) sînt produse neconținut în sfera producției, se află pe piață și intră în consum. Ele, nu mărfurile identice, ci mărfurile de aceeași speță, se află întotdeauna *simultan* în aceste 3 etape. Dacă stadiul intermediar se prelungește, așa încît mărfurile noi care ies din sferile producției găsesc piața ocupată încă de mărfurile vechi, atunci apare o gîtuire, o stagnare; piața este suprasaturată, mărfurile se depreciază; *supraproducție*. Prin urmare, acolo unde stadiul intermediar al circulației se autonomizează, aceasta nu este o simplă oprire a fluxului, în care existența mărfurilor în faza circulației apare ca *acumulare*, nu este un act liber al producătorului, nu este nici un scop sau un moment vital immanent al producției, după cum nici afluxul de sînge la cap, care duce la apoplexie, nu este un moment immanent al circulației singelui. Capitalul în calitate de capital-marfă (așa apare el în această fază a circulației, pe piață) nu trebuie să se fixeze, ci trebuie să fie doar o scurtă oprire în cursul mișcării. În caz contrar, procesul de reproducție este stînjenit. Întregul mecanism se dereglează. Astfel, această avuție materială, care apare în diferite puncte într-o formă concentrată, este neînsemnată, și poate fi neînsemnată numai în comparație cu fluxul continuu al producției și al consumului. De aceea, și după părerea lui Smith, avuția este reproducția „*anuală*“. Ea nu are deci o dată veche. Ea are întotdeauna data de ieri. Dacă, pe de altă

¹⁾ — fabrică. — *Nota trad.*

parte, din cauza unor piedici oarecare, reproducția se oprește, atunci magazinele se golesc etc., apare o penurie de mărfuri, și s-ar constata imediat că permanența pe care pare s-o aibă avuția existentă nu este decât permanența înlocuirii ei, a reproducției ei, materializarea permanentă a muncii sociale.

Pentru shopkeeper există și procesul M-B-M. Faptul că el obține un „profit“ nu ne interesează aici. El vinde marfa și cumpără apoi aceeași marfă (adică marfă de aceeași speță). El o vinde consumatorului și o cumpără din nou de la producător. Aceeași (speță) de marfă se transformă aici permanent în bani, iar banii se transformă permanent în aceeași marfă. Dar această mișcare reprezintă numai reproducția permanentă, producția și consumul permanent, deoarece reproducția include consumul. (Pentru ca marfa să poată fi reproducută, ea trebuie să fie vîndută, trebuie să intre în consum.) Ea trebuie să se confirme ca valoare de întrebuițare. (Căci M-B pentru vînzător este B-M pentru cumpărător, deci transformarea banilor în marfă ca valoare de întrebuițare.) Procesul de reproducție, dat fiind că el este unitatea circulației și a producției, include consumul, care este el însuși un moment al circulației. Consumul este el însuși un moment și o condiție a procesului de reproducție. De fapt, dacă examinăm procesul în ansamblu, shopkeeper plătește marfa producătorului cu aceiași bani cu care consumatorul o cumpără de la el. Față de producător, el reprezintă consumatorul, iar față de consumator — producătorul; el este cumpărătorul și vînzătorul uneia și aceleiași mărfii. Banii cu care negustorul cumpără marfa sînt de fapt, din punct de vedere formal, metamorfoza finală a mărfii consumatorului. Acesta transformă banii săi în marfă ca valoare de întrebuițare. Astfel, trecerea lor în mîna negustorului înseamnă consumul mărfii sau, din punct de vedere formal, trecerea mărfii din sfera producției în sfera consumului. În măsura în care negustorul cumpără cu acești bani din nou de la producător, aceasta este prima metamorfoză a mărfii producătorului și înseamnă aici trecerea mărfii în *stadiul intermediar*, unde ea rămîne în circulație ca *marfă*. M-B-M, în măsura în care este transformarea mărfii în banii consumatorului și retransformarea banilor, al căror posesor [este] acum shopkeeper, în aceeași marfă (de aceeași speță), nu exprimă decât trecerea *permanentă* a mărfii în sfera consumului, căci, în vederea acestui lucru, locul pe care-l eliberează marfa care intră în sfera consumului trebuie să fie ocupat de marfa care iese din procesul de producție și intră acum în acest stadiu.

[872] *Rămânerea mărfurilor în circulație* și înlocuirea lor cu alte mărfuri depind, firește, și de durata cât mărfurile se află în sfera de producție, deci durata timpului lor de reproducție, și diferă după cum diferă și acestea. De pildă, pentru reproducția cerealelor este nevoie de un an. Cerealele recoltate, de pildă, în toamna acestui an, 1862 (în măsura în care nu servesc ca sămânță), trebuie să ajungă pentru consumul din cursul întregului an următor, adică pînă în toamna anului 1863. Ele sînt aruncate dintr-o dată în circulație (chiar dacă se află în hambarele fermierilor, ele se află deja în circulație) și aici sînt absorbite de diferitele rezervoare ale circulației — magazine, negustori de cereale, morari etc. Aceste rezervoare sînt atît canale de scurgere pentru producție, cît și canale de aducție pentru consum. Atîta timp cît marfa se află în ele, ea este *marfă* și, de aceea, se află pe piață, în circulație. Ea va fi scoasă din circulație de consumul anual numai bucată cu bucată, picătură cu picătură. Înlocuirea, afluxul mărfurilor noi, care o înlătură, împingînd-o din urmă, are loc abia după un an. De aceea, aceste rezervoare se golesc treptat numai pe măsură ce sosesc mărfurile care urmează să le înlocuiască pe cele consumate. Dacă rămîne un excedent și dacă noua recoltă este over an average ¹⁾, atunci intervine o stoppage ²⁾. Spațiul pe care trebuie să-l ocupe pe piață această marfă determinată este overcharged ³⁾. Pentru ca toate să-și poată găsi loc, ele își micșorează prețurile de piață, ceea ce le pune din nou în mișcare. Dacă masa lor, ca valori de întrebuințare, este prea mare, ele se adaptează spațiului pe care trebuie să-l ocupe prin micșorarea *prețurilor*. Dacă această masă este prea mică, ele se extind prin urcarea *prețurilor* lor.

Pe de altă parte, mărfurile care ca valori de întrebuințare sînt rapid perisabile rămîn numai momentan în rezervoarele circulației. Timpul în care ele au trebuit să fie transformate în bani și au trebuit să fie reproduse este restabilat de natura valorii lor de întrebuințare, care, dacă nu este consumată zilnic sau aproape zilnic, se alterează și de aceea încetează de a fi marfă. Căci valoarea de schimb dispăre odată cu purtătorul ei, valoarea de întrebuințare, dacă dispariția valorii de întrebuințare înseși nu este un act al producției.

Dealtminteri este limpede că, deși *masa absolută* a mărfurilor adunate în rezervoarele circulației crește odată cu dezvoltarea industriei, pentru că producția și consumul cresc,

¹⁾ — peste medie. — *Nota trad.*

²⁾ — oprire. — *Nota trad.*

³⁾ — supraaglomerat. — *Nota trad.*

aceeași masă scade în comparație cu producția totală anuală și cu consumul anual. *Trecerea* mărfurilor din circulație în consum se scurtează, și anume din următoarele motive. Viteza reproducției <în primul rînd făcînd abstracție de momentul circulației> crește :

1. Cînd marfa parcurge rapid diferitele ei faze de producție, se scurtează procesul de producție în fiecare fază de producție ; acest lucru este condiționat de faptul că timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii, în fiecare din formele ei, se micșorează, așadar, odată cu dezvoltarea diviziunii muncii, mașinilor, a folosirii proceselor chimice etc. {Odată cu dezvoltarea chimiei este accelerată artificial trecerea mărfurilor dintr-o stare de agregat în alta, combinarea lor cu alte corpuri, ca la vopsit, separarea substanțelor, ca la albit, pe scurt, este accelerată artificial atît modificarea formei (a stării de agregat) a acelorași substanțe, cît și schimbul de substanțe care trebuie să aibă loc, fără a mai vorbi de faptul că pentru reproducția vegetativă și organică a plantelor și animalelor se furnizează substanțe mai ieftine, adică substanțe care costă mai puțin timp de muncă.}

2. În parte prin combinarea diferitelor ramuri de producție, prin centrele de producție care se formează pentru anumite ramuri de producție, [în parte prin] dezvoltarea mijloacelor de comunicație, marfa trece rapid dintr-o fază de producție în alta, se scurtează perioada intermediară, intervalul în care marfa rămîne în etapa intermediară a unei faze de producție, adică se scurtează *trecerea* de la o fază de producție la alta.

3. Toată această dezvoltare — atît scurtarea fazelor de producție, cît și accelerarea trecerii de la o fază la alta — presupune producția pe scară mare, producția de masă și, totodată, producția pe bază de mult capital constant, îndeosebi capital fix, deci un flux continuu al producției. Adică nu în sensul în care tocmai am examinat acest flux, prin apropierea una de alta și întrepătrunderea diferitelor faze ale producției. Ci în sensul că în producție nu intervin pauze *intenționate*. Acesta este cazul atîta timp cît se lucrează după comandă, ca în producția [873] meșteșugărească, sau chiar în manufactura propriu-zisă (dacă aceasta nu este deja transformată de marea industrie). Aici însă producția se desfășoară pe scara pe care o permite capitalul. Acest proces nu așteaptă cererea, ci este o funcție a capitalului. Capitalul lucrează continuu pe aceeași scară (facem abstracție de acumulare sau de extindere), cu o permanentă dezvoltare și extindere a forțelor productive. Pro-

ducția este, prin urmare, nu numai *rapidă*, așa încît marfa capătă repede forma în care ea devine adecvată circulației, ci și permanentă. Producția apare aici numai ca reproducție permanentă și este, totodată, producție de masă.

Dacă, așadar, mărfurile rămîn mult timp în rezervoarele circulației, acestea vor fi curînd suprasaturate din cauza vitezei cu care se succed valorile producției și a cantității masive de substanțe care intră permanent în rezervoare. În acest sens, Corbet, de pildă, spune: The market is always overcharged ¹⁾. Dar aceleași împrejurări care produc această viteză și reproducția masivă reduc și necesitatea de a aduna mărfuri în aceste rezervoare. În parte — în măsura în care este vorba de consumul industrial —, acest fapt e deja cuprins în apropierea una de alta a fazelor producției, pe care mărfurile înseși sau părțile lor componente trebuie să le parcurgă. Dacă cărbunile va fi produs zilnic în cantități masive și va fi adus la ușa fabricantului pe calea ferată, cu vapoare etc., acesta nu va trebui să-și facă un stoc, sau va trebui să-și oprească doar puțin cărbune, sau, ceea ce este același lucru, dacă se inter-pune un shopkeeper ²⁾, acesta din urmă va avea nevoie doar de o mică rezervă în afară de ceea ce el vinde zilnic și primește zilnic din nou. La fel cu firele, fierul etc. Abstracție făcînd însă de consumul industrial, unde rezervoarele de mărfuri (adică rezervele părților componente ale mărfurilor) trebuie să scadă în acest fel, shopkeeper are și el, în primul rînd, viteza mijloacelor de comunicație, în al doilea rînd, certitudinea unei permanente înnoiri și aprovizionări rapide. De aceea, deși stocul său poate să crească în ceea ce privește masa, fiecare element al acestuia se află pentru o perioadă mai scurtă în rezervoarele lui. În această stare de trecere, în raport cu întreaga masă de mărfuri pe care el o vinde, adică în raport cu mărimea producției față de consum, rezerva păstrată, adunată, este mică. Altfel se prezintă lucrurile pe treptele mai puțin dezvoltate ale producției, unde reproducția se desfășoară lent — deci în rezervoarele circulației trebuie să rămînă mai multe mărfuri —, mijloacele de comunicație sînt lente, legăturile dificile, din care cauză *reînnoirea stocurilor* se face cu întreruperi și de aceea este un mare interval între golirea rezervoarelor și umplerea lor din nou — *reînnoirea stocului de mărfuri*. Este ceva analog cu ceea ce are loc în cazul produselor a căror reproducție, în virtutea naturii

¹⁾ — Piața este întotdeauna suprasaturată ¹⁰¹. — Nota trad.

²⁾ — negustor. — Nota trad.

valorii lor de întrebuințare, se realizează numai anual sau semestrial, într-un cuvînt la termene mai mult sau mai puțin îndepărtate.

{Cum influențează mijloacele de comunicație golirea rezervoarelor [se vede], de pildă, la bumbac. Dat fiind că între Liverpool și United States vapoarele circulă în permanentă — viteza de comunicație constituind un moment, iar permanența un altul —, nu se transportă tot bumbacul deodată. El sosește pe piață treptat. (Producătorul nu vrea să inunde piața at once ¹⁾.) La Liverpool, bumbacul zace în docuri, ce-i drept, el zace într-un rezervor al circulației, dar — raportat la consumul total al articolului respectiv — nu în cantitatea care ar fi necesară în cazul cînd vaporul ar veni din America numai o dată sau de două ori după o călătorie de șase luni. Omul din Manchester etc. își umple magaziiile aproximativ în raport cu volumul consumului său nemijlocit, deoarece telegraful electric și calea ferată fac posibil în orice moment transferul bumbacului de la Liverpool la Manchester.}

O umplere deosebită a rezervoarelor circulației — în măsura în care nu este o urmare a overcharge of the market ²⁾, care în aceste împrejurări este infinit mai ușor de realizat decît în condițiile ritmului lent, patriarhal, al producției — este doar speculativă, excepțională în regard to a real sau suspected fall or rise of prices ³⁾. Cu privire la această scădere relativă a rezervei — adică a mărfurilor aflate în circulație — în comparație cu masa producției și consumului, vezi Lalor, „Economist” ¹⁰², Corbet (a se plasa citatele respective [874] după Hodgskin). Sismondi a văzut în mod eronat în aceasta ceva demn de compătimire (a-l revedea și pe el) ¹⁰³.

(Ce-i drept, pe de altă parte, are loc o permanentă *extindere a pieței* și, în aceeași măsură în care se reduce intervalul de timp în care marfa se află pe piață, crește întinderea spațială sau se extinde în spațiu piața, iar periferia în raport cu centrul, adică în raport cu sfera de producție a mărfii, este descrisă printr-o rază tot mai mare.)

De viteza reproducției este legată — sau nu este decît o altă expresie a acestei viteze — împrejurarea că consumul [trăiește] de azi pe mâine, că el își schimbă tot atît de repede

¹⁾ — dintr-o dată. — Nota trad.

²⁾ — suprasaturării pieței. — Nota trad.

³⁾ — față de o reală sau presupusă scădere sau creștere a prețurilor. — Nota trad.

lenjeria și hainele pe cât de repede își schimbă părerile și nu umblă zece ani în aceeași haină etc. Consumul, chiar de articole pentru care există condiționarea de către natura valorii de întrebuințare, devine tot mai contemporan cu producția, este deci tot mai dependent de prezent, coexisting labour ¹⁾. (In fact, aici are loc un schimb de coexisting labour.) Și aceasta în aceeași măsură în care munca trecută devine un moment tot mai important al producției, deși însuși acest trecut este de dată tot mai recentă și are numai un caracter relativ.

(Cît de mult este legată crearea de rezerve de insuficiența producției: atîta timp cît vitele ieșeau numai cu greu din iarnă, în timpul iernii nu se găsea carne proaspătă. Abia cînd creșterea vitelor a învins această dificultate a încetat de la sine și crearea de rezerve, care era necesară, pentru a înlocui carnea proaspătă cu carne sărată sau afumată.)

Produsul devine marfă numai acolo unde el intră în circulație. Odată cu producția capitalistă, producerea produsului ca marfă, hence ²⁾ și circulația se extind considerabil din următoarele motive:

1. Producția en masse, cantitatea, caracterul de masă nu este deci cantitativ în nici un raport cu nevoia producătorului; în fact, este o *pură întîmplare* dacă el este, to some minim degree ³⁾, consumatorul propriului său produs. Acolo unde el este un consumator masiv, acest lucru are loc numai dacă el produce a part of the ingredients of this own capital ⁴⁾. Pe treptele anterioare, dimpotrivă, numai — sau mai ales — excedentul produsului peste ceea ce era destinat nevoilor proprii devine marfă.

2. *Unilateralitatea calitativă* a produsului este proporțională cu varietatea sporită a nevoilor. Aceasta aduce cu sine o mai mare separare și autonomizare a ramurilor de producție care înainte erau legate între ele — într-un cuvînt, creșterea diviziunii muncii în cadrul societății —, la care se adaugă crearea unor noi ramuri de producție și creșterea diversității speciilor de mărfuri. (La sfîrșit, după H[odgskin], să fie [menționat] și ce spune Wakefield.) Această variegation, differentiation of commodities ⁵⁾ este de două feluri: *diferitele faze*

¹⁾ — munca prezentă, coexistentă. — *Nota trad.*

²⁾ — deci. — *Nota trad.*

³⁾ — chiar în mică măsură. — *Nota trad.*

⁴⁾ — o parte din componentele propriului său capital. — *Nota trad.*

⁵⁾ — varietate, diferențiere a mărfurilor. — *Nota trad.*

ale unuia și aceluiași produs, precum și lucrările intermediare pentru acest produs (adică lucrările efectuate pentru elementele componente) se descompun în diferite ramuri de muncă independente unele de altele. Sau *același produs* în diferite faze se transformă în different kinds of commodities ¹⁾. Dar, în al doilea rînd, deoarece munca și capitalul devin libere (sau munca și surplus produce ²⁾), pe de altă parte, se descoperă noi unități practice ale aceleiași valori de întrebuințare, indiferent dacă, datorită modificării [de la] nr. 1, apar noi nevoi (de pildă, nevoia de mijloace de comunicație mai rapide și mai complete, determinată de folosirea aburului în industrie) și de aceea noi moduri de a le satisface, sau dacă se descoperă noi utilități practice ale aceleiași valori de întrebuințare, noi materiale sau procedee (ca, de pildă, galvanoplastia) pentru prelucrarea vechilor substanțe etc. Toate acestea se reduc la următoarele: *One produce in its successive phases or conditions converted into different commodities. Creation of new products or new values in use as commodities* ³⁾.

3. *Transformarea majorității populației în muncitori salariați*, care înainte consumau o masă de produse în natura-libus ⁴⁾.

4. *Transformarea fermierului în capitalist industrial* {totodată, a rentei în rentă în bani; în genere, a tuturor prestațiilor în natură (impozite etc., rentă funciară) în prestații în bani}. În genere: exploatarea industrială a pămîntului, care supune schimbului de substanțe atît condițiile lui de producție chimice, cît și pe cele mecanice, ba chiar sămînța etc., îngrășămintele etc., vitele etc., în loc să se folosească, așa cum se făcea înainte, grămada de bălegar.

5. *Mobilizarea unei mase de bunuri înainte „inalienabile“*, în mărfuri și crearea unor forme de proprietate care constau numai din hîrtii de circulație. Pe de o parte, alienarea proprietății funciare. {De asemenea, faptul că masele nu au nici un fel de proprietate face, de pildă, ca ele să se raporteze și la locuința lor ca față de o marfă.} [Pe de altă parte], acțiuni ale căilor ferate, pe scurt, tot felul de acțiuni.

¹⁾ — diferite specii de mărfuri. — *Nota trad.*

²⁾ — plusprodusul. — *Nota trad.*

³⁾ — *Un produs* este transformat în fazele sau stările lui succesive în diferite mărfuri. Creare de noi produse sau noi valori de întrebuințare ca mărfuri. — *Nota trad.*

⁴⁾ — în stare naturală. — *Nota trad.*

[d) *Polemica împotriva concepției „acumulării” de mijloace de subzistență de către capitalist pentru muncitor. Neînțelegerea de către Hodgskin a cauzelor reale ale fetișizării capitalului]*

[875] Acum să revenim la Hodgskin.

Prin „acumularea” de către capitalist pentru muncitori nu se poate înțelege, firește, faptul că mărfurile, la trecerea lor din producție în consum, se află în rezervoarele circulației, în circulație, pe piață. Aceasta ar însemna că produsele circulă de dragul muncitorului și devin mărfuri de dragul lui; în genere, că producerea produselor ca mărfuri are loc de dragul muncitorului.

Ca oricare altul, muncitorul vrea să transforme marfa pe care el o vinde de fapt, deși nu ca formă — adică munca sa —, mai întâi în bani pentru a retransforma apoi acești bani în mărfuri destinate consumului. Faptul că diviziunea muncii (în măsura în care este bazată pe producția de mărfuri), munca salariată, în genere producția capitalistă nu pot avea loc fără ca fie mijloacele de consum, fie mijloacele de producție să se afle dinainte pe piață ca mărfuri, că acest gen de producție este imposibil fără circulația mărfurilor — rămânerea mărfurilor în rezervoarele circulației — este limpede ca lumina zilei. Căci produsul este marfă *κατ'εξοχήν* ¹⁾ numai în cadrul circulației. Faptul că muncitorul trebuie să găsească mijloacele de subzistență necesare sub formă de mărfuri este tot atât de adevărat pentru el, ca și pentru oricare altul.

Dealtfel, muncitorul se opune negustorului nu ca muncitorul capitalistului, ci ca banii — mărfurilor, sau ca cumpărătorul — vânzătorului. Aici nu avem o relație între munca salariată și capital, afară de cazul când este vorba de *propriii* muncitori ai negustorului. Dar chiar aceștia, în măsura în care ei cumpără de la negustor, nu se opun acestuia ca muncitori. Acest lucru are loc numai în măsura în care acesta cumpără de la ei. Să-i lăsăm deci pe acești *agenți ai circulației*.

În ceea ce-l privește însă pe capitalistul industrial, *rezerva* sa, acumularea sa constă: [în primul rînd], din capitalul său fix — clădiri, mașini etc. —, pe care muncitorul nu le consumă, sau, în măsura în care le consumă, el le consumă în procesul muncii, productiv, pentru capitalist; deși pentru muncitor, ele sînt, ce-i drept, mijloace de muncă, nu sînt însă niciodată mijloace de subzistență. În al doilea rînd, din mate-

¹⁾ — în primul rînd; propriu-zis. — *Nota trad.*

ria lui primă, *matières instrumentales* ¹⁾, a căror rezervă se micșorează în măsura în care, așa cum am văzut, intră nemijlocit în producție. Dar nici acestea nu sînt mijloace de subzistență pentru muncitor. Această „acumulare” a capitalistului, pentru muncitor nu înseamnă decît că capitalistul îi face muncitorului serviciul de a-l deposeda de proprietatea asupra condițiilor de muncă și de a transforma aceste mijloace de muncă (ele însele doar un produs transformat al muncii acestuia) în mijloace de exploatare a muncii. În orice caz, muncitorul, atunci cînd folosește ca mijloc de muncă mașina sau materia primă, nu se hrănește cu ele. În al treilea rînd, din mărfurile care se află în magazie, în depozit, înainte de a intra în circulație. Acestea sînt produse ale muncii; nu mijloace de subzistență acumulate pentru întreținerea ei, a muncii, în timpul producției.

Așadar, „acumularea” de către capitalist a mijloacelor de subzistență pentru muncitor nu înseamnă decît că el trebuie să posede destui bani pentru a plăti salariul, bani cu care muncitorul scoate din rezervoarele circulației mijloacele sale de consum (și, dacă avem în vedere întreaga clasă, recumpără o parte din propriul produs). Acești bani sînt însă doar forma transformată a mărții, pe care muncitorul a vîndut-o și a furnizat-o. În acest sens, mijloacele de subzistență sînt „acumulate” pentru muncitor tot așa cum sînt acumulate pentru capitalistul său, care, de asemenea, cumpără cu bani (forma transformată a aceleiași mărți) mijloace de consum etc. Acești bani pot să fie un simplu semn al valorii, ei nu trebuie, prin urmare, să fie un reprezentant „of previous labour” ²⁾, ci să exprime numai în mîna fiecărui individ prețul realizat nu al muncii trecute (sau al mărții anterioare), ci al contemporaneous labour ³⁾, sau al mărții pe care el o vinde. Simplă existență formală ¹⁰⁴. Sau acumularea — dat fiind că și în condițiile modurilor de producție anterioare muncitorul a trebuit să se hrănească și, în genere, să consume mijloace de subzistență în timpul producției, indiferent de durata pe care o necesita producerea produsului său — înseamnă că muncitorul trebuie mai întâi să transforme produsul muncii lui în produs al capitalistului, în capital, pentru a primi ulterior drept plată o parte din acest produs sub formă de bani.

[876] În acest proces (iar pentru acest proces, ca atare, nu prezintă în fond absolut nici o importanță dacă ceea ce

¹⁾ — materialele auxiliare. — *Nota trad.*

²⁾ — „al muncii anterioare”. — *Nota trad.*

³⁾ — muncii simultane. — *Nota trad.*

primește muncitorul este produsul of contemporaneous or previous labour, dacă el primește produsul muncii efectuate paralel sau propriul său produs anterior), pe H[odgskin] îl interesează următoarele :

O mare parte, cea mai mare parte a produselor consumate zilnic de muncitor, pe care el trebuie să le consume indiferent dacă propriul său produs este gata sau nu, nu este nicidecum *stored up labour* of bygone time ¹⁾. Dimpotrivă, ele sînt to a great degree ²⁾ produse ale muncii care au fost produse în cursul aceleiași zile, aceleiași săptămîni în care muncitorul produce marfa sa. Astfel sînt pîinea, carnea, berea, laptele, ziarele etc. El ar fi putut să adauge că ele sînt, în parte, abia produsele muncii *viitoare*, deoarece cu salariile strînse în decurs de șase luni muncitorul cumpără o haină care este confecționată abia la sfîrșitul acestor șase luni etc. (Am văzut că întreaga producție presupune reproducția *simultană* a elementelor componente care intră în ea și a produselor în diferitele forme, ca materie primă, semifabricat etc. Dar orice capital fix presupune pentru reproducția sa muncă *viitoare*, tot astfel și pentru echivalentul său, fără de care el nu poate fi reprodus.) În timpul anului, spune H[odgskin], muncitorul (dat fiind caracterul reproducției cerealelor, al producției materiilor prime vegetale etc.) trebuie să se bizuie to some degree on previous labour ³⁾. {Acest lucru nu se poate spune despre [o] casă. Acolo unde natura valorii de întrebuințare se uzează numai treptat, nu se consumă, ci doar se folosește, existența pe „piață“ a unor produse ale muncii trecute nu este nicidecum rezultatul unui act deosebit, inventat pentru muncitor. Muncitorul a „locuit“ și înainte ca să fi „acumulat“ capitalistul pentru el niște cocioabe fetide și macabre. (Vezi în legătură cu aceasta : *Laing* ¹⁰⁵⁾.) (Abstracție făcînd de nenumăratele nevoi de zi cu zi, care au o importanță hotărîtoare mai cu seamă pentru *muncitor*, care poate să-și satisfacă aproape numai nevoile de zi cu zi, am văzut că, în genere, *producția și consumul* devin tot mai contemporaneous, deci, dacă avem în vedere întreaga societate, consumul tuturor se bazează din ce în ce mai mult pe producția lor *simultană* sau, mai precis, pe produsele producției *simultane*.) Dar atunci cînd operațiile durează mai mulți ani, muncitorul trebuie să „conteze“ numai pe propria sa producție, pe munca simultană și viitoare a muncitorilor [care produc] alte mărfuri.

¹⁾ — *muncă acumulată* din trecut. — *Nota trad.*

²⁾ — în mare măsură. — *Nota trad.*

³⁾ — într-o oarecare măsură pe munca anterioară. — *Nota trad.*

Muncitorul trebuie să găsească întotdeauna pe piață mijloacele de subzistență ca mărfuri („services“ ¹⁾ pe care el le cumpără sînt create eo ipso ²⁾ în momentul cînd ele sînt cumpărate), deci relativ ca produce of antecedent labour ³⁾, și anume al unei munci care antecede ⁴⁾ existența lor ca produce ⁵⁾, dar nu este nicidecum antecedent to his own labour with whose price he buys these produces ⁶⁾. Ele pot fi contemporaneous products și sînt astfel de cele mai multe ori pentru cei care trăiesc de azi pe mîine.

Take it, all in all ⁷⁾, „acumularea“ de către capitalist a mijloacelor de subzistență pentru muncitor se reduce la următoarele :

1. producția de mărfuri presupune că articolele de consum pe care nu le produc ei înșiși le găsesc ca mărfuri pe piață, sau că *mărfurile* sînt produse în *genere ca mărfuri* ;

2. în fact, cea mai mare parte a mărfurilor consumate de muncitor în ultima lor formă, în care ele i se opun ca mărfuri, sînt produse ale muncii simultane (deci nu sînt acumulate în nici un fel de către capitalist) ;

3. în producția capitalistă, mijloacele de muncă și mijloacele de subzistență produse de muncitorul însuși se opun acestuia unele în calitate de capital constant, celelalte în calitate de capital variabil ; aceste condiții de producție ale sale apar ca proprietate a capitalistului ; trecerea acestora de la [muncitor] la capitalist și reîntoarcerea produsului său sau a valorii produsului său se numește „acumulare“ de capital circulant pentru el. Aceste mijloace de subzistență, pe care muncitorul trebuie să le consume întotdeauna înainte ca produsul său să fie gata, devin „capital circulant“ prin aceea că muncitorul, în loc să le *cumpere* el direct sau să le *plătească* fie cu valoarea produsului său trecut, fie în contul produsului său [877] viitor, el trebuie să primească mai întîi de la capitalist un *cec* pentru acestea — bani ; un cec pe care capitalistul îl poate emite numai datorită produsului trecut, viitor sau prezent.

¹⁾ — „serviciile“. — *Nota trad.*

²⁾ — tocmai. — *Nota trad.*

³⁾ — produs al muncii anterioare. — *Nota trad.*

⁴⁾ — precede. — *Nota trad.*

⁵⁾ — produs. — *Nota trad.*

⁶⁾ — anterior propriei lui munci, cu al cărei preț el cumpără aceste produse. — *Nota trad.*

⁷⁾ — Avînd în vedere toate acestea. — *Nota trad.*

H[odgskin] se străduiește aici să demonstreze dependența muncitorului față de coexisting labour a altor muncitori, în opoziție cu dependența sa față de previous labour,

1. pentru a înlătura „frază cu privire la acumulare“

2. deoarece „present labour“ se opune capitalului, în timp ce „previous labour“ a fost deja întotdeauna considerată de economiști eo ipso capital, formă *înstrăinată* și independentă a muncii, ostilă muncii înseși.

În sine însă, un moment foarte important este înțelegerea semnificației pe care o are pretutindeni contemporaneous labour față de previous [labour].

H[odgskin] ajunge deci la următoarea concluzie :

Capitalul este sau o simplă denumire și un pretext, sau exprimă nu un lucru, ci o relație, relația socială a muncii unuia față de coexisting labour a altuia, și consecințele, *effects*¹⁾ acestei relații sînt atribuite lucrurilor din care constă așa-numitul capital circulant. În orice existență a mărții ca bani, realizarea ei în valori de întrebuințare depinde de contemporaneous labour. Însăși [munca] efectuată în decurs de un an este contemporană. Numai o mică parte din mărfurile care intră în consumul nemijlocit reprezintă produsul a mai mult de un an, iar atunci cînd ele reprezintă așa ceva, de pildă vitele etc., ele au nevoie în fiecare an de o muncă nouă. Toate operațiile care necesită o perioadă mai lungă de un an se bazează pe o producție anuală continuă.

„Faptul că capitalistul are comanda asupra muncii unui număr de oameni și nu faptul că posedă o rezervă de mărfuri îi dă acestuia posibilitatea să *întrețină* și deci să folosească *alți* muncitori“ (p. 14).

Cu toate acestea, banii dau oricui „the command“ asupra „the labour of some men“²⁾, asupra muncii realizate în mărfurile lor, ci și asupra reproducției acestei munci, deci în aceeași măsură asupra muncii înseși.

Ceea ce, după părerea lui Hodgskin, este „acumulat“ realmente, dar nu ca o masă moartă, ci ca ceva viu, este *iscușința* muncitorului, gradul de dezvoltare a muncii. {Ce-i drept (ceea ce Hodgskin nu relevă, deoarece pentru el este important, spre deosebire de concepția grobiană a economiștilor, să pună accentul pe *subiect*, pe subiectivul din subiect ca să spunem așa, în opoziție cu lucrul), treapta de dezvoltare a forței pro-

¹⁾ — efectele. — *Nota trad.*

²⁾ — „comanda“ asupra „muncii unui număr de oameni“. — *Nota trad.*

ductive a muncii, din fiecare moment de la care se pornește, există nu numai sub formă de aptitudine și capacitate a muncitorului, ci, totodată, și în acele organe materiale pe care această muncă și le-a creat și pe care și le reînnoiește zilnic.} Acesta și este adevăratul prius care constituie punctul de plecare, iar acest prius este rezultatul unui proces de dezvoltare. *Acumularea* este aici *asimilare*, menținerea permanentă și, totodată, transformarea a ceea ce a fost deja furnizat, realizat. Or, tocmai în acest mod, Darwin face din „acumulare“ prin ereditate la toate organismele, la plante și animale, principiul motrice al formării lor, astfel că diferitele organisme se formează ele însele prin „acumulare“ și nu sînt decît niște „invenții“, niște invenții acumulate treptat ale subiecților vii. Dar acesta nu este singurul prius pentru producție. La animal, ca și la plantă, acest [prius] îl constituie natura exterioară lui, așadar, atît natura anorganică, cît și relațiile cu celelalte animale și plante. Omul, care produce în cadrul societății, găsește deja o natură deja modificată (în special elemente ale naturii transformate în organe ale propriei sale activități) și relații determinate în care producătorii se află unii față de alții. Această acumulare este în parte rezultatul procesului istoric, în parte, la muncitorul individual, transmission of skill¹⁾. La această acumulare, spune H[odgskin], nici un capital circulant nu exercită nici o influență asupra mării mase a muncitorilor.

El a arătat că „the stock of commodities“ (mijloace de subzistență) „prepared“²⁾ este întotdeauna mic în comparație cu consumul total și cu producția. Dimpotrivă, degrees of skill³⁾ al producției existente este în fiecare moment dat premisa producției totale, prin urmare, principala acumulare a avuției, cel mai important rezultat obținut al antecedent labour, care există însă în munca vie.

[878] „Toate efectele atribuite de obicei acumulării de capital circulant decurg din acumularea și stocarea muncii iscusite, și această operație extrem de importantă este îndeplinită, în ceea ce privește marea masă a muncitorilor, fără vreun capital circulant“ (p. 13).

Afirmația economiștilor că numărul muncitorilor (deci bunăstarea sau mizeria populației muncitoare existente) depinde de masa existentă a capitalului circulant este comentată just de H[odgskin] :

¹⁾ — transmiterea iscușinței. — *Nota trad.*

²⁾ — „stocul de mărfuri pregătit“. — *Nota trad.*

³⁾ — gradul de iscușință. — *Nota trad.*

„Numărul muncitorilor trebuie să depindă întotdeauna de *cantitatea capitalului circulant* sau, ca să mă exprim mai exact, de *cantitatea produselor muncii coexistente* pe care muncitorii au voie să le consume“ (p. 20).

Ceea ce se atribuie *capitalului circulant*, unui stoc de mărfuri, este efectul „of coexisting labour“. Așadar, cu alte cuvinte, H[odgskin] spune: efectele unei forme sociale determinate a muncii sînt atribuite lucrurilor, produselor acestei munci; însuși raportul este prezentat fantezist sub formă *materială*. Am văzut că aceasta este o trăsătură caracteristică specifică a muncii bazate pe producția de mărfuri, pe valoarea de schimb și că acest quid pro quo se manifestă în marfă și în bani (ceea ce H[odgskin] nu vede) și în măsură mai mare în capital¹⁰⁶. Influențele pe care le exercită lucrurile ca momente obiectuale ale procesului muncii sînt atribuite acestor lucruri în capital ca influențe pe care ele le posedă în personificarea, în autonomia lor față de muncă. Ele ar înceta să aibă aceste influențe cînd ar înceta să se opună, în această formă înstrăinată, muncii. *Capitalistul* în calitate de capitalist este doar personificarea capitalului, dotat cu voință proprie, cu o personalitate creată de muncă în opoziție cu munca. H[odgskin] consideră acest lucru ca o iluzie pur subiectivă, îndărătul căreia se ascund incorectitudinea și interesele claselor exploatatoare. El nu vede cum acest mod de a-și reprezenta lucrurile izvorăște din însuși raportul real, el nu vede că nu acesta din urmă este expresia celui dintîi, ci invers. În același sens, socialiștii englezi spun: „Noi avem nevoie de capital, și nu de capitalist“¹⁰⁷. Dar dacă ei îl înlătură pe capitalist, ei lipsesc condițiile muncii de caracterul de *capital*.

{„Verbal Observer“, Bailey și alții remarcă faptul că „value, valeur“ exprimă o însușire care aparține lucrurilor. În realitate, la început, ele nu exprimă altceva decît valoarea de întrebuințare a lucrurilor pentru om, însușirile acestora, care le fac utile sau plăcute pentru om. Este în însăși firea lucrurilor ca „value, valeur, Wert“ să nu poată avea, din punct de vedere etimologic, altă origine. Valoarea de întrebuințare exprimă relația naturală dintre lucruri și oameni, în fapt, existența lucrurilor pentru oameni. *Valoarea de schimb* reprezintă o semnificație altoită mai tîrziu — odată cu dezvoltarea socială care a creat-o — pe cuvîntul Wert (= valoarea de întrebuințare). Ea este existența *socială* a lucrurilor.

„*Sanscrită* — Wer, couvrir, protéger¹⁾, de aici, respecter, honorer, și aimer, chérir²⁾. Adjectivul derivat de aici — Wertas — excelent, respectable³⁾; *gotică* — wairths; *tudesque*⁴⁾ — wert; *anglo-saxonă* — wearth, vordh, wurth; *anglă* — worth, worthy; *olandeză* — waard, waardig; *alemană* — werth; *lituaniană* — wertas, respectable, précieux, cher, estimable⁵⁾. *Sanscrită* — wertis; *latină* — virtus⁶⁾; *gotică* — wairthi; *germană* — Werth“ [Chavée. „Essai d'étymologie philosophique“, Bruxelles, 1844, p. 176].

Wert⁷⁾ a lucrului este, de fapt, propriul lui virtus, în timp ce valoarea de schimb este absolut independentă de calitățile lui obiectuale.

Sanscrită: „Wal, a acoperi, a întări; [latină] — vallo⁸⁾, valeo⁹⁾, vallum¹⁰⁾: acoperă și fortifică, valor este forța însăși“. De aici — *valeur, value*. „Compară cu germanice¹¹⁾ Wal: — *Walle, walte*¹²⁾; în *anglă* — *wall*¹³⁾, *wield*¹⁴⁾“¹⁰⁸ [l. c., p. 70].

H[odgskin] trece acum la *capitalul fix*. El este forța productivă produsă și, în dezvoltarea lui în marea industrie, organul pe care și l-a creat munca *socială*.

Referitor la capitalul fix:

„Toate uneltele și mașinile sînt produsul muncii“ (p. 14). „Atîta timp cît ele nu sînt decît rezultatul muncii *anterioare* și nu sînt folosite în mod adecvat de către muncitori, ele nu înlocuiesc cheltuiala pe care o reclamă confecționarea lor... Majoritatea lor pierd din valoare din cauză că stau nefolosite mult timp... *Capitalul fix nu primește utilitatea de la munca trecută, ci de la munca prezentă și aduce un profit posesorului său nu pentru că a fost acumulat, ci pentru că este un mijloc de a dobîndi comanda asupra muncii*“ (p. 14, 15).

Aici, în sfîrșit, este sesizată just natura capitalului.

1) — a acoperi, a proteja. — *Nota trad.*

2) — a respecta, a onora și a iubi, a mîngîia. — *Nota trad.*

3) — excelent, respectabil. — *Nota trad.*

4) — germana veche; franconă veche. — *Nota trad.*

5) — respectabil, prețios, drag, prețuit. — *Nota trad.*

6) — forță, virtute. — *Nota trad.*

7) — Valoare. — *Nota trad.*

8) — a înconjura cu un val, a fortifica. — *Nota trad.*

9) — a fi puternic, a fi sănătos, a avea trecere, a avea valoare. —

Nota trad.

10) — val. — *Nota trad.*

11) — germanicul. — *Nota trad.*

12) — *eu domin.* — *Nota trad.*

13) — *perete.* — *Nota trad.*

14) — *a poseda, a avea în mînă.* — *Nota trad.*

[879] „După ce uneltele au fost produse, care este efectul lor? Nici unul. Dimpotrivă, ele încep să ruginească sau să se degradeze dacă nu sînt folosite de muncă“ (p. 15). „Ca o unealtă să fie sau nu considerată capital productiv depinde întru totul de faptul dacă ea va fi folosită sau nu de către muncitorul productiv“ (p. 15, 16).

„Este lesne de înțeles de ce... constructorul de șosele trebuie să primească o parte din câștigul pe care-l poate realiza din ele numai cel ce le folosește. Dar nu înțeleg de ce întreg acest câștig trebuie să revină șoselei și să fie apropiat, sub numele de profit la capitalul lor, de o serie de persoane care nici nu construiesc și nici nu folosesc aceste șosele“ (p. 16).

„Folosul colosal pe care-l aduce mașina cu abur nu depinde de fierul și de lemnul acumulat, ci de cunoașterea practică și vie a forțelor naturii, care dau posibilitatea unor oameni de a construi aceste mașini, iar altora — de a le conduce“ (p. 17).

„Fără cunoștințe ele“ (mașinile) „nu ar fi fost inventate, fără îndemnarea și dexteritatea muncitorilor-constructori de mașini ele nu ar fi fost construite și fără îndemnarea și munca altor muncitori ele nu ar fi fost folosite productiv. Cunoștințele, iscusința și munca sînt singurii factori care dau capitalistului posibilitatea de a pretinde o parte din produs“ (p. 18).

„După ce el“ (omul) „a moștenit cunoștințele mai multor generații, trăind în mijlocul unei mari mase de oameni, el este în stare, datorită aptitudinilor lui intelectuale, să completeze natura“ (l. c.).

„Munca productivă a unei țări nu depinde de cantitatea, ci de calitatea capitalului fix... Capitalul fix, ca mijloc de a-i hrăni sau întreține pe oameni, este, în ceea ce privește eficiența sa, întru totul dependent de iscusința muncitorilor și, de aceea, munca productivă a unei țări, în măsura în care se are în vedere capitalul fix, este în raport cu cunoștințele și iscusința poporului“ (p. 19, 20).

[e] Dobînda compusă, explicarea, bazată pe aceasta, a scăderii ratei profitului

„Este suficientă o privire fugitivă pentru ca oricare să se convingă că, odată cu dezvoltarea societății, profitul simplu nu scade, ci crește. Aceasta înseamnă că aceeași cantitate de muncă care într-o perioadă anterioară a produs 100 de quarteri de griu sau 100 de mașini cu abur produce azi cantități ceva mai mari... Într-adevăr, vedem că în această țară trăiesc în belșug, datorită profitului, mult mai mulți oameni decît înainte. Este însă clar că nici o muncă, nici o forță productivă, nici o ingeniozitate și nici o artă nu este în stare să satisfacă pretențiile exagerate ale dobînzii compuse. Dar toată economia este făcută din venitul capitalistului“ (adică din simple profit¹⁾), „așa încît în realitate aceste pretenții sînt permanente, iar forța productivă a muncii refuză, tot permanent, să le satisfacă. Aici se creează, prin urmare, în permanență un fel de echilibru“¹⁰⁹ (l. c., p. 23).

De pildă, un capital de 100 cu 10% ar da în 20 de ani, în cazul cînd profitul ar fi acumulat, aproximativ 673, să zicem 700, întrucît aici o diferență în plus sau minus nu are nici o

¹⁾ — profitul simplu. — Nota trad.

importanță. Astfel, în decurs de 20 de ani, capitalul ar spori de șapte ori. Potrivit acestui etalon, în cazul cînd am avea de-a face numai cu dobînda simplă, capitalul ar trebui să aducă o dobîndă de 30% pe an în loc de 10%, adică un profit de trei ori mai mare, și cu cît am mări șirul de ani cu atît — scontîndu-se o dobîndă anuală simplă — ar crește mai mult nivelul dobînzii sau rata profitului, și aceasta cu atît mai rapid cu cît mai mare ar fi capitalul.

De fapt însă, acumularea capitalistă nu este nimic altceva decît retransformarea dobînzii în capital (deoarece aici, pentru scopul pe care-l urmărim, adică pentru scopul acestui calcul, dobînda și profitul sînt considerate identice). Așadar, dobînda compusă. Astăzi, un capital este de 100; el produce un profit (sau o dobîndă) de 10. Adunat la capital, [dă] 110; acesta este acum capitalul. Dobînda la această sumă nu este deci numai dobînda la capitalul de 100, ci dobînda la 100 C + 10 D. Așadar, dobîndă compusă. Deci, la sfîrșitul celui de-al doilea an — (100 C + 10 D) + 10 D + 1 D = (100 C + 10 D) + 11 D = = 121. Acesta este acum capitalul la începutul celui de-al treilea an. În cel de-al treilea an — (100 C + 10 D) + 11 D + + 12 1/10 D. Astfel, la sfîrșitul celui de-al treilea an, capitalul este 133 1/10.

[880] Avem :

	Capital	Dobîndă	Sumă
Primul an	100	10	110
Al doilea an 100+10	=110	10+1'	121
Al treilea an 100+20+1	=121	(Prin semnul 1' indicăm dobînda compusă)	
		10+2'+1/10'	133 1/10
Al patrulea an 100+30+3 ¹ / ₁₀	=133 ¹ / ₁₀	10+3 31/100'	146 41/100
Al cincilea an 100+40+6 ⁴¹ / ₁₀₀	146 ⁴¹ / ₁₀₀	10+4 64/1 000'	161 51/1 000
etc.			
În al doilea an, în capital intră dobînda (simplă) de			10
În al treilea an, în capital intră dobînda de			21
În al patrulea an, în capital intră dobînda de			33 ¹ / ₁₀
În al cincilea an, în capital intră dobînda de			46 ⁴¹ / ₁₀₀
În al șaselea an, [în] capital [intră dobînda] de			61 ⁵¹ / _{1 000}
În al șaptelea an, [în] capital [intră dobînda] de			77 ^{1 561} / _{10 000}
În al optulea an, [în] capital [intră dobînda] de			94 ^{87 171} / _{100 000}
[În al nouălea an, în capital intră dobînda de]			141 ^{35 881} / _{1 000 000}

Sau, în al nouălea an, mai mult de jumătate din capital constă din dobândă și astfel acea parte a capitalului care constă din dobândă crește în progresie geometrică.

Am văzut că, în decurs de douăzeci de ani, capitalul s-ar fi mărit de șapte ori, în timp ce, chiar potrivit celor mai „exagerate” presupuneri ale lui Malthus, populația se poate dubla numai în douăzeci și cinci de ani. Dar să admitem că aceasta se dublează în decurs de douăzeci de ani și că deci se dublează și populația muncitoare. Dacă socotim rezultatul mediu din fiecare an, atunci dobânda ar trebui să fie de 30%, de trei ori mai mare decât este ea. Considerînd însă că rata exploatării este aceeași, populația care s-ar dubla în decurs de douăzeci de ani (și o bună parte din acești douăzeci de ani ea nu este încă aptă de muncă, ea devine ca atare abia în a doua jumătate, în pofida muncii copiilor) ar putea furniza numai de două ori atîta muncă decât înainte și, prin urmare, numai de două ori, dar nu de trei ori atîta supramuncă.

Rata profitului (și de aceea și rata dobînzii) este determinată :

1. Presupunînd că rata exploatării rămîne aceeași : de numărul muncitorilor ocupați, de masa absolută a muncitorilor ocupați, deci de creșterea populației. Deși această masă crește, raportul dintre ea și suma totală a capitalului folosit scade odată cu acumularea capitalului și cu dezvoltarea industrială (așadar, dacă rata exploatării rămîne aceeași, rata profitului [scade]). Tot atît de puțin îi trece populației prin minte [să crească] în aceeași progresie geometrică în care crește dobînda compusă. Pe o anumită treaptă a dezvoltării industriale, creșterea populației explică creșterea masei plusvalorii și a profitului, dar, totodată, scăderea ratei profitului.

2. [De] mărima absolută a zilei normale de muncă, adică de mărirea ratei plusvalorii. Ea poate, așadar, să crească prin prelungirea timpului de muncă peste ziua de muncă normală. Dealtfel, aceasta are limitele ei fizice și, by and by ¹⁾, limitele ei sociale. Faptul că, în aceeași măsură în care muncitorii pun în mișcare mai mult capital, același capital comandă o cantitate mai mare de timp de muncă absolut [881] is out of the question ²⁾.

3. Dacă ziua normală de muncă rămîne aceeași, surplus labour crește relativ prin scurtarea timpului de muncă necesar și ieftinirea mijloacelor de subzistență care intră în con-

¹⁾ — treptat. — *Nota trad.*

²⁾ — este în afara problemei. — *Nota trad.*

sumul muncitorului în raport cu dezvoltarea forței productive a muncii. Dar aceeași dezvoltare a forței productive a muncii micșorează capitalul variabil în raport cu cel constant. Din punct de vedere fizic este imposibil ca timpul de supramuncă, de pildă, a doi oameni care înlocuiesc douăzeci de muncitori să fie egal, datorită măririi timpului de [supramuncă] absolut sau relativ, cu cel a douăzeci de muncitori. Dacă acești douăzeci de muncitori efectuează zilnic numai două ore de supramuncă, atunci ei furnizează 40 de ore de supramuncă, în timp ce întregul timp de viață a doi oameni este — într-o zi — de 48 de ore.

Valoarea capacității de muncă nu scade în aceeași proporție în care crește forța productivă a muncii sau a capitalului. Această creștere a forței productive sporește și în toate ramurile care nu produc (direct sau indirect) necessities ¹⁾, raportul dintre capitalul constant și capitalul variabil, fără să provoace vreo schimbare în value of labour ²⁾. Dezvoltarea forței productive nu este uniformă. Este în însăși natura producției capitaliste ca industria să se dezvolte mai rapid decât agricultura. Aceasta nu decurge din natura pămîntului, ci din faptul că el are nevoie de alte condiții sociale pentru a fi exploatat realmente conform naturii lui. Producția capitalistă se orientează spre pămînt numai după ce influența ei l-a secătuit și l-a lipsit de calitățile lui naturale. La aceasta se adaugă faptul că, datorită proprietății funciare, produsele agrare sînt plătite mai scump — în raport cu alte mărfuri —, deoarece sînt plătite la valoarea lor și nu sînt reduse la prețul lor de cost. Ele constituie însă principala parte constitutivă a necessities. La aceasta se adaugă, apoi, faptul că, datorită legii concurenței, dacă 1/10 din pămînt este mai costisitor de exploatat, restul de 9/10 sînt afectate „în mod artificial” de aceeași nefertilitate relativă.

Pentru ca odată cu acumularea capitalului rata profitului să rămînă aceeași, ea ar trebui de fapt să crească. Atîta timp cît capitalul dădea o supramuncă de 10%, același muncitor ar fi trebuit, de îndată ce se acumulează dobînda la dobînda, iar capitalul folosit se mărește astfel, să dea de trei, patru, cinci ori mai mult în progresia of compound interest, which is nonsense ³⁾.

¹⁾ — obiecte de primă necesitate. — *Nota trad.*

²⁾ — valoarea muncii. — *Nota trad.*

³⁾ — dobînzii compuse, ceea ce este absurd. — *Nota trad.*

Masa capital pe care muncitorul o pune în mișcare și a cărei valoare el o menține și o reproduce prin munca sa este cu totul diferită de *valoarea* pe care o adaugă el, și deci de plusvaloare. Dacă masa capitalului = 1 000, iar munca adăugată = 100, atunci capitalul reprodus = 1 100. Dacă masa = 100, iar munca adăugată = 20, atunci capitalul reprodus = 120. În primul caz, rata profitului = 10⁰/₀, iar în al doilea caz = 20⁰/₀. Dar din 100 se poate acumula mai mult decât din 20. Și astfel, torentul capitalului — sau „acumularea” lui — se rostogolește mai departe {facem abstracție de deprecierea lui datorită creșterii forței productive} în raport cu greutatea pe care o posedă deja capitalul, și nu în raport cu nivelul ratei profitului. Aceasta explică creșterea acumulării, sub raportul masei, în pofida ratei profitului, care este în scădere, abstracție făcând de faptul că, chiar dacă aceasta scade, în condițiile unei productivități în creștere, poate fi acumulată o parte mai mare din venit decât în condițiile unei rate mai mari a profitului și ale unei productivități mai mici. O rată ridicată a profitului — în măsura în care ea se bazează pe o rată ridicată a plusvalorii — este posibilă când se muncește foarte mult, deși munca este neproductivă. Ea este posibilă deoarece, deși munca este neproductivă, nevoile muncitorului, deci și minimul salariului, sînt extrem de reduse. Minimului redus al salariului îi va corespunde o lipsă de energie a muncii. În ambele cazuri, capitalul se acumulează lent, deși rata profitului este ridicată. Populația este stagnantă, iar timpul de muncă, reprezentînd costul produsului, este mare, deși salariul plătit muncitorului este mic.

[882] Eu am explicat ¹⁾ scăderea ratei profitului, care are loc chiar dacă rata plusvalorii rămîne aceeași sau chiar crește, prin aceea că capitalul variabil scade în raport cu capitalul constant, adică present labour ²⁾ vie scade în raport cu past labour employed and reproduced ³⁾. Hodgskin și cel care a scris „The Source and Remedy of the National Difficulties” o explică prin imposibilitatea ca muncitorul să corespundă cerințelor [of] *compound interest* = accumulation of capital ⁴⁾.

„Nici o muncă, nici o forță productivă, nici o ingeniozitate și nici o artă nu este în stare să satisfacă cerințele exagerate ale dobînzii compuse. Dar toate economiile sînt făcute din venitul capitalistului”

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 482 și 652. — *Nota red.*

²⁾ — munca prezentă. — *Nota trad.*

³⁾ — munca trecută folosită și reprodusă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — *dobînzii compuse* = acumulării capitalului. — *Nota trad.*

(adică din simple profit ¹⁾), „astfel că, în realitate, aceste cerințe sînt formulate în permanență, iar forța productivă a muncii refuză, tot în permanență, de a le satisface. Aici se creează, așadar, în permanență un fel de echilibru” (l. c., p. 23).

În sens general, aceasta se reduce la unul și același lucru. Când spun că rata profitului scade odată cu acumularea, deoarece capitalul constant crește în raport cu cel variabil, aceasta înseamnă, făcînd abstracție de forma determinată a părților capitalului, că capitalul folosit crește în raport cu labour employed ²⁾. Profitul nu scade pentru că muncitorul este mai puțin exploatat, ci pentru că, în raport cu capitalul folosit, este folosită, în genere, mai puțină muncă.

Să presupunem, de exemplu, că raportul dintre capitalul variabil și capitalul constant = 1 : 1. În acest caz, dacă capitalul total = 1 000, c = 500 și v = 500. Dacă rata plusvalorii = 50⁰/₀, atunci 50⁰/₀ din 500 va fi 50 × 5 = 250. Așadar, rata profitului la 1 000 = $250 = \frac{250}{1\ 000} = \frac{25}{100} = \frac{1}{4} = 25\%$.

Dacă capitalul total = 1 000 și c = 750, v = 250, atunci la 50⁰/₀ [rata plusvalorii] 250 dă 125. Dar $\frac{125}{1\ 000} = \frac{1}{8} = 12\ 1/2\%$.

Dar în comparație cu primul caz munca vie folosită în al doilea caz este [mai mică] dacă admitem că salariul pentru un muncitor = 25 l. st. per an; în primul caz se folosește un [salariu] de 500 l. st. = 20 de muncitori; în al doilea caz, un salariu de 250 l. st. = 10 muncitori. Același capital [de 1 000 l. st.] folosește 20 de muncitori într-un caz și numai 10 muncitori în celălalt caz. În primul caz, raportul dintre masa capitalului și numărul zilelor de muncă este 1 000 : 20; în al doilea caz, 1 000 : 10. În primul caz, pentru fiecare din cei 20 de muncitori capitalul folosit (constant și variabil) reprezintă 50 l. st. (căci 20 × 50 = 500 × 2 = 1 000). În al doilea caz, pentru fiecare muncitor, capitalul folosit reprezintă 100 l. st. (căci 100 × 10 = 1 000). Așadar, partea de capital care reprezintă salariul fiecărui muncitor este în ambele cazuri aceeași.

Formula pe care am dat-o conține un nou motiv pentru care, odată cu acumularea, la aceeași masă de capital revin mai puțini muncitori sau, ceea ce este același lucru, o masă mai mare de capital revine la *aceeași* cantitate de muncă.

¹⁾ — profitul simplu. — *Nota trad.*

²⁾ — munca folosită. — *Nota trad.*

Dacă spun că într-un caz la un capital de 50 revine 1 muncitor și că în celălalt la un capital de 100 revine 1 muncitor, așadar, numai 1/2 de muncitor la un capital de 50, dacă spun deci că într-un caz revine 1 muncitor la un capital de 50, iar în celălalt caz 1/2 de muncitor la un capital de 50, sau dacă spun că într-un caz revine un capital de 50 la 1 muncitor, iar în celălalt caz un capital de 50×2 la 1 muncitor, este același lucru.

Această ultimă formulă a fost folosită de H[odgskin] etc. În genere, după părerea lor, acumularea înseamnă a cere dobîndă la dobîndă, ceea ce înseamnă că la *același* muncitor revine mai mult capital și, în raport cu mărimea capitalului care revine aceluiași muncitor, el trebuie să furnizeze mai multă supramuncă. Întrucît capitalul care revine muncitorului crește în raport cu compound interest¹⁾, timpul lui de muncă, dimpotrivă, are o limită foarte bine determinată, iar timpul lui de muncă necesar nu poate fi redus nici măcar relativ de „no productive powers“²⁾ care să corespundă cerințelor acestei compound interest, „a sort of balance is constantly struck“³⁾. „Simple profit“⁴⁾ rămîne același sau chiar crește. (Acesta este în fact surplus labour sau surplus value⁵⁾). Dar, odată cu acumularea capitalului sub forma de simple interest, începe să se ascundă compound interest.

[883] Mai departe este clar: dacă compound interest = = acumulare, atunci, abstracție făcînd de limita absolută a acumulării, această formare a dobînzii depinde de volumul, intensitatea etc. a procesului de acumulare, deci de *modul de producție*. Dobînda compusă nu este, otherwise⁶⁾, decît apropiere de *capital străin* (proprietate) sub forma de dobîndă, cum era în Roma și cum este, în genere, pentru cămătar.

Concepția lui H[odgskin] este următoarea: inițial, partea care revine unui muncitor este, de pildă, de 50 l. st. capital, la care muncitorul dă, bunăoară, un profit de 25%. Mai tîrziu, datorită transformării unei părți a dobînzii în capital și a repetării acestei operații timp de cîțiva ani, se ajunge la un capital de 200 l. st. pentru un muncitor. Dacă dobînda anuală de 50% ar fi întotdeauna în întregime capitalizată, acest proces s-ar desfășura în mai puțin de patru ani. Așa cum muncitorul

¹⁾ — dobînda compusă. — *Nota trad.*

²⁾ — „forțe neproductive“. — *Nota trad.*

³⁾ — dobînzii compuse, „se creează în permanență un fel de echilibru“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „Profitul simplu“. — *Nota trad.*

⁵⁾ — de fapt supramuncă sau plusvaloare. — *Nota trad.*

⁶⁾ — dealtfel. — *Nota trad.*

dădea un profit de 25 l. st. la un capital de 50 l. st., tot așa acum el dă la un capital de 200 l. st. un profit de 100 l. st., sau de patru ori mai mult. Acest lucru este însă imposibil. Pentru a realiza așa ceva, el ar trebui sau să muncească un timp de patru ori mai mare, deci 48 de ore pe zi, în cazul cînd a muncit inițial 12 ore, sau, ca urmare a dezvoltării forței productive a muncii, value of labour ar trebui să fie de patru ori mai mică.

Dacă ziua de muncă = 12 ore, cele 25 l. st. reprezentînd salariul [anual], muncitorul furnizează un profit de 25 l. st. [pe an], așa încît el trebuie să muncească pentru capitalist tot atît cît muncește pentru sine. Deci 6 ore. Jumătate din ziua de muncă. Dacă el trebuie să dea 100 l. st., trebuie să muncească pentru capitalist 4×6 ore în 12 ore, ceea ce este o aberație. Chiar admișînd că ziua de muncă este prelungită la 15 ore, muncitorul nu ar fi în stare să dea 24 de ore lucrînd 15 ore. Cu atît mai puțin 30 de ore, ceea ce ar fi necesar, căci 24 de ore ar fi pentru capitalist și 6 ore pentru sine. Dacă el ar da capitalistului tot timpul de muncă, ar putea aduce numai 50 l. st., adică n-ar putea decît să dubleze dobînda, deci pentru un capital de 200 l. st. ar da 50 l. st. [profit], în timp ce înainte pentru 50 l. st. dădea 25 l. st. În ultimul caz, rata profitului = 50%. În primul = 25%. Dar și acest lucru este imposibil, deoarece muncitorul trebuie să trăiască. Oricît ar crește forța productivă, dacă valoarea a 12 ore = 75, ca în exemplul de mai sus, cea a 24 de ore = $2 \times 75 = 150$ l. st. Și deoarece muncitorul trebuie să trăiască, el nu poate să dea niciodată un profit de 150 l. st., și cu atît mai puțin de 200 l. st. Supramunca lui este întotdeauna o parte din ziua lui de muncă, de unde, totuși, nu rezultă nicidecum, așa cum consideră domnul Rodbertus¹⁾, că profitul nu poate să fie niciodată = = 100%. El nu poate să fie niciodată = 100% calculat la întreaga zi de muncă (deoarece *el însuși* este inclus aici), dar poate să fie 100% în raport cu partea plătită a zilei de muncă. În exemplul de mai sus, el este de 50%.

Capital		Plusvaloare	Rata plusvalorii	Rata profitului
Constant	Variabil			
25	25	25	100%	50%

Aici, profitul, reprezentînd o jumătate de zi de muncă, = 1/3 din întreg.

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, Bucu-rești, Editura politică, 1983, p. 85—87. — *Nota red.*

[884] Dacă muncitorul ar da 3/4 din zi, am avea :

Constant	Capital Variabil	Plusvaloare	Rata plusvalorii	Rata profitului
25	12 1/2			
Capital total				
37 1/2		37 1/2	300%	100%
La 100 :				

Constant	Capital Variabil	Plusvaloare	Rata plusvalorii	Rata profitului
66 2/3	33 1/3			
[Capital total]				
100		100	300%	100%

Să examinăm acum mai îndeaproape ce se poate ascunde îndărătul acestei concepții, potrivit căreia *profitul scade* deoarece în decursul acumulării el nu reprezintă *simple profit* (prin urmare, rata de exploatare a muncitorului nu scade, ci, așa cum afirmă H[odgskin], crește) ci *compound profit*¹⁾, iar munca nu s-ar putea conforma nicidecum cerințelor dobânzii compuse.

În primul rînd, trebuie menționat că acest lucru trebuie determinat în continuare pentru ca în genere să aibă un sens. Conceput ca produs al acumulării (adică al apropierei de supramuncă) — și această concepție este necesară în ceea ce privește întreaga reproducție —, orice capital este alcătuit din profit. (Din dobîndă, dacă acest cuvînt este considerat identic cu profitul, și nu cu procentul.) Dacă deci rata profitului = 10%, aceasta este „dobîndă la dobîndă“, profit la profit. Și ar fi cu totul de neînțeles prin ce ar trebui să se deosebească — din punct de vedere economic — 10 la 100 de 11 la 110. Ar rezulta, așadar, că nici chiar un „profit simplu“ nu este posibil sau, cel puțin, că și *simple profit* trebuie să scadă, deoarece acest *simple profit* este de fapt tot atît de compus ca și cel compus. Dacă lucrurile sînt concepute într-un sens mai îngust, cu alte cuvinte dacă se are în vedere numai capitalul purtător de dobîndă, atunci dobînda compusă absoarbe profitul, chiar mai mult decît profitul; iar faptul că producătorul (capitalist sau nu) trebuie să plătească creditorului dobîndă la dobîndă coincide cu faptul că el trebuie să plătească acestuia în afară de profit, treptat, o parte din capitalul său.

¹⁾ — profitul compus. — *Nota trad.*

De remarcat, așadar, în primul rînd că concepția lui Hodgskin are un sens numai atunci cînd se presupune că capitalul crește mai rapid decît populația, cu alte cuvinte, decît populația muncitoare. (Chiar și această din urmă creștere este relativă. Este în însăși natura capitalului să suprasolicite o parte a populației muncitoare și să pauperizeze o altă parte.) Dacă populația crește proporțional cu capitalul, atunci nu există nici un motiv ca supramunca pe care eu pot s-o obțin cu ajutorul a 100 l. st. de la x muncitori să nu o pot obține cu ajutorul a 800 l. st. de la 8x muncitori. [885] 8×100 C nu reprezintă mai multe cerințe față de 8x muncitori decît 100 C față de x muncitori. Aici, prin urmare, nu este valabil *motivul „h[odgskin]ian“*. (De fapt, lucrurile se prezintă altfel. Dacă populația crește proporțional cu capitalul, dezvoltarea capitalistă face ca o parte a populației să devină redundant¹⁾ datorită faptului că capitalul constant se dezvoltă pe seama capitalului variabil.)

„În ceea ce privește *munca*, este foarte important dacă ele“ (*goods*, mărfurile) „sînt repartizate de așa manieră încît provoacă o ofertă mai mare de muncă sau una mai mică, dacă ele sînt repartizate spre a deveni condiție a muncii, sau spre a încuraja parazitismul“ („An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand etc.“, London, 1821, p. 57). „Această ofertă crescîndă de muncă este determinată de numărul crescînd al oamenilor“ (l. c., p. 58). „Dacă nu sînt în stare să comande tot atîta muncă cît comandau înainte, acest lucru prezintă importanță numai acolo unde munca nu produce mai mult decît înainte. Dacă munca devine mai productivă, producția nu se restrînge, chiar dacă masa de mărfuri existentă comandă acum o cantitate mai mică de mărfuri decît înainte“ (l. c., p. 60).

(Aceasta — împotriva lui Malthus. True, production would not be checked, but the rate of profit would²⁾). Asemenea expresii cinice ca a „mass of commodities commands labour“³⁾ conțin același cinism ca și explicația valorii dată de Malthus⁴⁾; [expresia] *marfa comandă munca* este admirabilă și întru totul caracteristică capitalului.

Același autor face următoarea remarcă justă împotriva lui West :

„Autorul lucrării «Essay on the Application of capital to Land» afirmă că pentru muncă se va plăti mai mult dacă capitalul va crește mai repede, și acest lucru... se va întîmpla atunci cînd profitul la capi-

¹⁾ — excedentară. — *Nota trad.*

²⁾ — Într-adevăr, producția nu ar fi limitată, dar ar fi limitată rata profitului. — *Nota trad.*

³⁾ — o „masă de mărfuri comandă munca“. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 10—11, 23—25. — *Nota red.*

tal va atinge nivelul cel mai ridicat. «Cu cât profitul la capital este mai mare», adaugă el, cu atât salariul plătit pentru muncă va fi mai mare. Greșeala constă în faptul că au fost omise unul sau două cuvinte: «Cu cât profitul la capital a fost mai mare cu atât salariul plătit va fi mai mare»... Profitul ridicat și salariul ridicat nu sînt *simultane*; ele nu apar în cadrul aceleiași tranzacții; unul îl contracarează pe celălalt și îl reduce la un nivel. Cu același succes s-ar putea aduce argumentul: «Oferta unei mărfi crește cel mai rapid atunci cînd prețul este cel mai ridicat; prin urmare, o ofertă mare și prețul ridicat se condiționează reciproc». Aceasta este o confundare a cauzei cu efectul (l. c., p. 100, 101).}

Fraza lui H[odgskin] are deci sens numai în cazul cînd — datorită procesului de acumulare — același muncitor trebuie să pună în mișcare *mai mult capital* sau atunci cînd capitalul crește în comparație cu munca. Așadar, atunci cînd, de pildă, capitalul a fost 100 și, datorită acumulării, devine 110 și cînd același muncitor care a furnizat o plusvaloare de 10 trebuie să furnizeze, în raport cu creșterea capitalului, o plusvaloare de 11, adică dobîndă compusă. Astfel că nu numai același capital pe care el l-a pus înainte în mișcare trebuie, după ce a fost reprodus, să dea același profit (simple profit), ci acest capital trebuie sporit cu supramunca lui, că el trebuie să furnizeze supramuncă în primul rînd pentru capitalul inițial (sau valoarea lui), iar în al doilea rînd, pentru propria lui supramuncă acumulată, adică pentru supramunca capitalizată. Și, întrucît acest capital crește în fiecare an, același muncitor ar trebui să furnizeze permanent tot mai multă muncă.

Faptul însă că, în genere, la același muncitor revine mai mult capital este posibil numai:

În primul rînd: Dacă forța productivă a muncii rămîne aceeași, atunci unui muncitor îi poate reveni mai mult capital decît înainte numai dacă muncitorul își prelungește timpul său de muncă absolut, dacă, de pildă, muncește 15 ore în loc de 12, sau dacă el muncește mai intens decît înainte, adică efectuează în 12 ore de muncă ceea ce trebuia să efectueze în 15 ore, în 4 ore ceea ce trebuia să efectueze în 5 ore, în 4/5 ore ceea ce trebuia să efectueze în 5/5 ore. Dat fiind că într-un număr determinat de ore el reproduce mijloacele sale de subzistență, atunci aici se cîștigă pentru capitalist 3 ore, la fel cum s-ar cîștiga dacă forța productivă a muncii ar fi crescut, de fapt însă a crescut munca, și nu forța productivă a muncii. Dacă această intensificare a muncii ar fi generală, valoarea mărfurilor ar trebui să scadă corespunzător costului mai mic al timpului de muncă. Gradul de intensitate ar deveni gradul ei mediu de intensitate, calitatea ei naturală. Dacă,

dimpotrivă, ea ar avea loc [886] numai în anumite sfere, atunci [ea este] egală cu munca compusă, cu munca simplă potențată. Ora mai intensivă se plătește tot atît cît cea extensivă și creează aceeași valoare ¹⁾. Astfel, de pildă, în cazul de mai sus, 4/5 ore de muncă intensivă creează tot atît cît 5/5 ore sau o oră.

Ambele, prelungirea timpului de muncă și sporirea muncii prin creșterea intensității ei, echivalînd cu comprimarea porilor muncii, au limite (deși, de pildă, brutarii din Londra lucrează, de regulă, 17 ore și chiar mai mult), limite fizice foarte bine determinate, iar cînd acestea sînt atinse, dobînda compusă, composit profit ²⁾ încetează.

În cadrul acestor limite se petrec următoarele:

Dacă capitalistul nu plătește nimic pentru prelungirea sau intensificarea muncii, atunci plusvaloarea lui (precum și profitul dacă nu intervine nici o schimbare în valoarea capitalului constant, deoarece presupun că modul de a produce rămîne același), profitul lui (în condițiile menționate) crește mai repede decît capitalul lui. Pentru capitalul adăugat, el nu plătește nici o necessary labour ³⁾.

Dacă el plătește pentru munca suplimentară în aceeași proporție ca înainte, atunci surplus value crește proporțional cu cît a crescut capitalul. Profitul crește mai repede. Căci aici are loc o rotație mai rapidă a capitalului fix; totodată, mașinile nu se uzează tot atît de repede pe cît de repede sînt folosite. Reducerea cheltuielilor la capitalul fix, căci pentru 200 de muncitori care lucrează concomitent sînt necesare mai multe mașini, clădiri etc. decît pentru 100 de muncitori care lucrează un timp mai îndelungat. De asemenea, de mai puțini overlookers ⁴⁾ etc. (Pentru capitalist, acesta este cel mai bun mijloc de a extinde sau contracta fără nici o dificultate producția, corespunzător proporțiilor pieței. În afară de aceasta, puterea sa crește deoarece acelei părți a muncitorilor care sînt supra-solicitați îi corespunde o armată de rezervă neocupată sau parțial ocupată, ceea ce are drept urmare creșterea concurenței în rîndurile muncitorilor.)

Deși, în acest caz, raportul numeric dintre necessary labour și surplus labour nu este afectat, mai mult, acesta este cazul unic cînd acestea două pot să crească proporțional și cînd ex-

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 418—419. — Nota red.

²⁾ — profitul compus. — Nota trad.

³⁾ — muncă necesară. — Nota trad.

⁴⁾ — supraveghetori. — Nota trad.

ploatarea muncii, nevertheless ¹⁾, a crescut, atât în condițiile prelungirii zilei de muncă, cât și în condițiile intensificării (comprimării ei), dacă totodată, nu are loc o reducere a acesteia (ca prin bill-ul cu privire la ziua de muncă de 10 ore). Muncitorul reduce durata capacității sale de muncă, o epuizează într-o măsură mult mai mare decât crește salariul său, și astfel se transformă și mai mult într-o simplă mașină de lucru. Dar, făcând abstracție de această ultimă împrejurare, dacă în condițiile zilei normale de muncă, el trăiește, să zicem, 20 de ani, în celelalte el trăiește numai 15 ani, el vinde astfel valoarea capacității sale de muncă într-un caz în 15 ani, iar în celălalt în 20 de ani. Într-un caz, aceasta trebuie să fie înlocuită în 15 ani, în celălalt — în 20 de ani.

O valoare de 100 care durează 20 de ani este înlocuită dacă anual se plătește 5%, căci $5 \times 20 = 100$. O valoare de 100 care durează 15 ani este înlocuită dacă anual se plătește $6^{10}/_{15}$ [=] $6^{2/3}\%$. În cazul dat însă, muncitorul primește din cele 3 ore suplimentare numai atât cât reprezintă valoarea zilnică a capacității sale de muncă calculată pe 20 de ani. Să presupunem că el lucrează 8 ore necessary labour și 4 ore surplus labour; el primește din fiecare oră $2/3$, căci $\frac{12 \times 2}{3} = 8$.

În mod corespunzător, din 3 ore overtime ²⁾, el primește 2 ore. Sau din fiecare oră $2/3$. Dar aceasta este valoarea capacității sale de muncă pe fiecare oră numai presupunând că ea durează 20 de ani. Dacă el o vinde în 15 ani, atunci valoarea ei crește.

Anticiparea viitorului — anticipare reală — are, în genere, loc în producția avuției numai în legătură cu muncitorul și cu pământul. Pentru ambii, viitorul poate fi anticipat *realiter* ³⁾ și distrus printr-o suprasolicitare sau epuizare prematură, prin perturbarea echilibrului dintre cheltuieli și încasări. Ambilor li se întâmplă acest lucru în condițiile producției capitaliste. În ceea ce privește așa-numita anticipare, de pildă, la datoriile publice, Ravenstone face în legătură cu aceasta, pe bună dreptate, următoarea remarcă :

[887] „Sub pretextul că cheltuielile prezentului trebuie lăsate viitorului, că poate fi împovărată posteritatea pentru a se satisface nevoile generației actuale, ei afirmă absurditatea că se poate consuma ceea ce încă nu există, că se poate trăi cu mijloace de subzistență înainte ca sămînța lor să fi fost aruncată în pământ“ (R[avenstone], l. c., p. 8). „Întreaga înțelepciune a oamenilor noștri de stat se reduce la o trans-

¹⁾ — totuși. — *Nota trad.*

²⁾ — timp suplimentar. — *Nota trad.*

³⁾ — în mod real. — *Nota trad.*

ferare, de mari proporții, a proprietății de la o categorie de persoane la alta, la crearea unui fond enorm pentru recompensarea speculațiilor și delapidărilor“ (l. c., p. 9).

Altfel stau lucrurile cu muncitorul și cu pământul. Ceea ce aici este expended exists ca δόναμις ¹⁾, iar ca rezultat al cheltuirii forțate a acestei δόναμις se reduce durata vieții ei.

În sfârșit, dacă capitalistul este nevoit să plătească pentru overtime mai mult decât pentru timpul de muncă normal, atunci, potrivit celor spuse mai sus, aceasta nu este nicidecum o creștere a salariului, ci doar o compensație pentru valoarea ridicată a overtime, plata suplimentară ajungînd, totuși, rareori la nivelul necesar pentru aceasta. De fapt, fiecare oră de muncă ar trebui plătită mai bine, nu numai overtime, în cazul cînd se lucrează overtime, dar și uzura mai rapidă a capacității de muncă ar trebui plătită mai bine.

Așadar, *under all circumstances* ²⁾ avem o mai mare exploatare a muncii. Totodată, în toate împrejurările avem o scădere a plusvalorii odată cu acumularea capitalului, precum și o scădere a ratei profitului, în măsura în care acest lucru nu este paralizat prin economii la capitalul constant [887].

[887] Acesta este, prin urmare, unul din cazurile cînd odată cu acumularea capitalului — cu apariția profitului compus — rata profitului trebuie să scadă. Dacă pentru capitalul de 300 (prima doză) ea era 10% (deci 30), iar pentru adaosul de 100 este 6%, pentru 400 este 36. Așadar, în genere, pentru 100 este 9. A scăzut de la 10 la 9%.

Dar așa cum am spus, pe această bază (în condițiile cînd productivitatea muncii rămîne aceeași), după un anumit punct, profitul la additional capital ³⁾ ar trebui nu numai să scadă, ci și să dispară complet, deci întreaga acumulare bazată pe acest compozit profit ar dispărea. În acest caz, scăderea profitului este legată de o mai mare exploatare a muncii, iar stoppage at a certain point ⁴⁾ are loc nu pentru că muncitorul sau somebody else ⁵⁾ primește întregul său produs, ci pentru că, din punct de vedere fizic, este imposibil să lucreze peste un anumit quantum al timpului de muncă, sau ca intensitatea muncii să depășească un anumit grad.

În al doilea rînd : Singurul alt caz în care, numărul muncitorilor rămînînd același, fiecăruia îi poate reveni pro rate

¹⁾ — cheltuit există ca forță. — *Nota trad.*

²⁾ — în toate împrejurările. — *Nota trad.*

³⁾ — capital adițional. — *Nota trad.*

⁴⁾ — dispariția la un anumit punct. — *Nota trad.*

⁵⁾ — oricine altcineva. — *Nota trad.*

mai mult capital și, de aceea, surplus capital poate fi folosit, cheltuit pentru o exploatare mai mare a aceluiași număr [de muncitori] [888] este acela al *creșterii productivității muncii, al schimbării* modului de a produce. Aceasta determină o change ¹⁾ în raportul organic dintre capitalul constant și cel variabil. Sau mărirea capitalului în raport cu munca este aici identică cu mărirea capitalului constant în raport cu cel variabil și, în genere, cu masa de muncă vie folosită de el.

Aici, prin urmare, concepția lui H[odgskin] se reduce la legea generală, enunțată de mine.

Surplus value, exploatarea muncitorului crește, dar odată cu aceasta rata profitului scade, deoarece capitalul variabil scade în comparație cu capitalul constant, deoarece masa de muncă vie scade, în genere, în mod relativ, în comparație cu capitalul care o pune în mișcare. O parte mai mare din produsul anual al muncii este apropiată de capitalist sub titlul de capital, iar o parte mai mică — sub titlul de profit.

{De aici, fantezia *popei Chalmers* că, cu cât este mai mică masa produsului anual pe care capitaliștii o cheltuiesc sub formă de capital, cu atât este mai mare profitul pe care ei îl îngurgitează ¹¹⁰; de altfel, în această privință, le vine în ajutor și „Established church“ ¹¹¹, având grijă ca o mare parte din surplus produce să fie cheltuită, și nu capitalizată. Afurisitul de popă confundă cauza cu efectul. De altfel, în condițiile unei rate mai mici a profitului, masa profitului crește odată cu mărirea capitalului cheltuit. În afară de aceasta, crește cantitatea de valori de întrebuintare pe care o reprezintă această proporție mai mică. Aceasta determină însă, totodată, centralizarea capitalului, întrucât acum condițiile de producție impun folosirea unui capital masiv. Aceasta determină înghițirea capitaliștilor mai mici de către marii capitaliști și „descapitalizarea“ celor dinții. Aici este vorba tot de separarea condițiilor de muncă de munca însăși, numai că într-o altă formă (căci la capitaliștii mai mici există încă multă muncă proprie; în genere, munca capitalistului este invers proporțională cu mărirea capitalului său, cu alte cuvinte cu măsura în care el este capitalist. Acest proces ar aduce curînd producția capitalistă în impas dacă alături de forța centripetă nu ar acționa permanent tendința de descentralizare, care o paralizează, de care nu ne vom ocupa aici, întrucât face parte din capitolul despre concurența capitalurilor), care constituie conceptul de capital

1) — schimbare. — *Nota trad.*

și de acumulare *primitivă* și care apare apoi ca un proces permanent în acumularea capitalului, iar aici se exprimă, în cele din urmă, în centralizarea în mîini puține a capitalurilor deja existente și în descapitalizarea multora.}

Faptul că scăderea (proporțională) a cantității muncii nu este compensată printr-o productivitate sporită a acesteia, sau că raportul dintre supramuncă și capitalul cheltuit nu crește în *aceiași* raport în care scade proporțional *masa muncii folosite*, are loc, în parte, deoarece dezvoltarea productivității muncii reduce numai în anumite sfere ale capitalului value of labour, necessary labour, deoarece chiar în aceste sfere ea nu se dezvoltă egal și intervin cauze paralizante, de pildă înșiși muncitorii, care deși nu pot să împiedice scăderea salariului (ca valoare), nu admit însă reducerea lui absolută la minimum, ci, dimpotrivă, impun o oarecare participare cantitativă a lor la creșterea avuției generale.

Dar și această creștere a supramuncii este relativă, are loc în limite determinate. Pentru ca ea să corespundă cerințelor dobînzii compuse, timpul de muncă necesar ar trebui redus la zero, exact așa cum, în cazul analizat înainte, [timpul de supramuncă] ar fi trebuit extins la infinit.

Creșterea sau scăderea ratei profitului — în măsura în care este condiționată de creșterea sau scăderea salariului ca urmare a schimbării raportului dintre cerere și ofertă, sau ca urmare a creșterii sau scăderii temporare a prețurilor la necessities ¹⁾ în comparație cu luxuries ²⁾, ca urmare a acestei schimbări a cererii și ofertei și, legat de aceasta, a creșterii sau scăderii salariului are tot atât de puțin de-a face cu legea generală [889] a creșterii sau scăderii ratei profitului pe cât are în genere creșterea sau scăderea prețurilor de piață ale mărfurilor cu determinarea valorii lor. Aceste probleme urmează a fi examinate în capitolul consacrat mișcării reale a salariului. Dacă raportul dintre cerere și ofertă este favorabil muncitorilor, salariul lor crește, așa încît este posibil (dar nicidecum necesar) ca odată cu aceasta să crească temporar prețurile la anumite necessities, îndeosebi la mijloacele de subzistență. Autorul lucrării „*Inquiry into those Principles etc.*“ face în legătură cu aceasta următoarea remarcă justă :

În acest caz, there will be ³⁾ „o creștere a cererii la obiectele necesare vieții față de cererea la obiectele la care se poate renunța, astfel că raportul dintre aceste două feluri de cerere ar fi absolut diferit de

1) — obiectele de primă necesitate. — *Nota trad.*

2) — obiectele de lux. — *Nota trad.*

3) — aici va avea loc. — *Nota trad.*

acela care ar exista dacă el ar exercita comanda" (capitalistul ar exercita comanda asupra mărfurilor) „asupra procurării acestor lucruri pentru propriul său consum. Ei vor schimba obiectele necesare vieții pe o cantitate mai mare de lucruri în general... Și cel puțin o parte din aceste obiecte necesare vieții vor fi produse alimentare" (l. c., p. 22).

În continuare, el expune în mod just concepția ricard[iană]:

„Așadar, în toate împrejurările, creșterea prețurilor la cereale nu a fost cauza fundamentală a acestei creșteri a salariului care a dus la scăderea profitului, ci, dimpotrivă, întâi creșterea salariului a fost cauza creșterii prețurilor la cereale; iar natura pământului, care la o cultivare mai intensă dă cîștiguri proporțional din ce în ce mai mici, a făcut ca o parte a acestei urcări a prețurilor să fie *permanentă* și a împiedicat ca, datorită legii populației, să aibă loc o reacție completă" (l. c., p. 23).

Explicînd scăderea profitului prin imposibilitatea of living labour to come to the demands of „compound interest”¹⁾, Hodgskin și autorul *lucrării* „The Source and Remedy of the National Difficulties”, deși nu au mers mai departe cu analiza, sînt mult mai aproape de adevăr decît Smith și Ric[ardo], care explică fall of profits²⁾ prin rise of wages³⁾; unul — [prin creșterea] salariului real și a salariului nominal, celălalt — [prin creșterea] of nominal wages, with rather a decrease of real wages⁴⁾. H[odgskin] și toți acești oponenți proletari subliniază cu bun simț faptul că odată cu dezvoltarea capitalului a crescut relativ numărul celor care trăiesc de pe urma profitului.

[1] Hodgskin despre caracterul social al muncii și despre raportul dintre capital și muncă]

Acum încă citeva concluzii din lucrarea lui Hodgskin „Labour defended etc.”:

Dezvoltarea valorii de schimb a produsului și hence⁵⁾ a muncii cuprinse în marfă ca muncă socială:

„Aproape fiecare produs al priceperii și îndeminării este rezultatul muncii comune și combinate”.

(Acesta este un rezultat al producției capitaliste.)

¹⁾ — muncii vii de a satisface pretențiile „dobinzii compuse”. — Nota trad.

²⁾ — scăderea profitului. — Nota trad.

³⁾ — creșterea salariului. — Nota trad.

⁴⁾ — salariului nominal, căreia [îi corespunde] o scădere a salariului real. — Nota trad.

⁵⁾ — deci. — Nota trad.

„Omul este atît de dependent de om, iar această dependență crește într-atît pe măsură ce societatea se dezvoltă, încît munca individului... are o valoare minimă dacă nu este o parte din marea muncă socială”.

{A se cita acest pasaj și [a se releva], totodată, că numai pe baza capitalului producția de mărfuri, sau producția produsului ca marfă, capătă un caracter atotcuprinzător și afectează însăși esența produsului.}

„...Acolo unde este introdusă diviziunea muncii intervine aprecierea altor oameni înainte ca muncitorul să poată realiza cîștigul său și nu există nimic din ceea ce ar putea fi denumit răsplata naturală a muncii individului. Fiecare muncitor produce doar o parte dintr-un întreg și, cum fiecare parte nu are în sine nici o valoare și nici o utilitate, nu există lucru pe care muncitorul ar putea să-l ia și să spună: «Acesta este produsul meu și vreau să-l păstrez pentru mine». Între începutul cooperării mai multor muncitori, de pildă pentru producerea postavului, și repartiția produsului între persoanele ale căror eforturi unite l-au creat trebuie să intervină în repetate rînduri aprecierea oamenilor, și atunci se pune întrebarea cît din acest produs comun va reveni fiecăruia din indivizii a căror muncă unită a creat produsul”.

„Nu cunosc altă cale de a rezolva această problemă [890] decît aceea de a o lăsa la libera apreciere a muncitorilor înșiși” (l. c.).

„Trebuie să adaug că este îndoielnic că vreun fel de muncă este mai valoros decît altul. Cert este că nici unul nu este mai necesar decît altul” (p. 26).

În cele din urmă, H[odgskin] vorbește despre relațiile capitaliste:

„Patronii sînt și ei muncitori, așa cum sînt calfele lor. În această calitate, interesele lor coincid cu cele ale oamenilor lor. Dar în afară de aceasta, ei sînt și capitaliști sau agenți ai capitaliștilor și, din acest punct de vedere, interesele lor sînt diametral opuse intereselor muncitorilor lor” (l. c., p. 27).

„Larga răspîndire a instrucțiunii în rîndurile muncitorilor industriali din această țară reduce zilnic valoarea muncii și priceperii unei mari părți a patronilor și întreprinzătorilor, întrucît mărește numărul persoanelor care posedă cunoștințele de specialitate ale acestora” (p. 30).

„Capitalistul este intermediarul cel mai despotice între diferiții muncitori”. Dacă el este înlăturat, „atunci e limpede că capitalul sau capacitatea de a folosi muncă și muncă coexistentă sînt unul și același lucru. Capitalul productiv și munca calificată sînt, de asemenea, unul și același lucru. În consecință, capitalul și o populație care muncește sînt identice. În sistemul naturii, între gură, mîini și inteligență există o strînsă legătură” (p. 33).

Odată cu forma de înstrăinare, pe care diferitele momente ale muncii sociale o au în raporturile lor și care se manifestă în capital, dispăre modul de producție capitalist. Acesta este rezultatul la H[odgskin].

Acumularea primitivă a capitalului. Include centralizarea condițiilor de muncă. Este autonomizarea condițiilor de muncă față de muncitor și față de munca însăși. Actul ei istoric = actul istoric de naștere a capitalului. Proces istoric de separare, care transformă condițiile de muncă în capital și munca în muncă salariată. Cu aceasta este dată baza producției capitaliste.

Acumularea capitalului pe baza capitalului însuși, prin urmare și pe baza raportului dintre capital și munca salariată. Reproduce pe scară tot mai largă separarea și autonomizarea avuției materiale față de muncă.

Concentrarea capitalului. Acumularea de mari capitaluri prin intermediere celor mici. Atracție. Descapitalizarea verigilor intermediare dintre capital și muncă. Aceasta este doar ultima potență și formă a procesului care transformă condițiile de muncă în capital, apoi reproduce capitalul și diferitele capitaluri pe scară mai largă, în sfârșit, separă capitalurile, formate în multe puncte ale societății, de posesorii lor și le centralizează în mâinile marilor capitaliști. Cu această formă extremă a opoziției și contradicției, producția, chiar dacă într-o formă alienată, a devenit producție socială. Munca socială și, în procesul real de producție, folosirea în comun a uneltelor de muncă. Capitaliștii, ca funcționari ai procesului, care accelerează producția socială și, prin aceasta, dezvoltarea forțelor productive, sînt de prisos în aceeași măsură în care [per] procura societății încasează uzufuctul și se umflă ca proprietari ai acestei avuții sociale și comandanți ai muncii sociale. Cu ei se întîmplă același lucru ca și cu feudali, ale căror pretenții și servicii au devenit în egală măsură de prisos odată cu apariția societății burgheze, transformîndu-se în simple privilegii anacronice și inoportune, care le-a apropiat pieirea [XV—890].

[g] *Formularea tezelor fundamentale ale lui Hodgskin în cartea sa „Popular Political Economy“*

[XVIII—1084] *Th. Hodgskin. „Popular Political Economy. Four Lectures delivered at the London Mechanics' Institution“.* London, 1827

„Munca ce se efectuează cu ușurință este îndemînare transmisă“ (p. 48).

„Intrucît toate avantajele care decurg din diviziunea muncii se concentrează în mod natural în muncitori și aparțin muncitorilor, în cazul cînd ei sînt lipsiți de aceste avantaje și cînd în cursul dezvoltării

societății se îmbogățesc de pe urma creșterii îndemînării muncitorilor numai cei ce nu muncesc niciodată, acest fapt provine din apropierea inechitabilă, din uzurparea și jefuirea practicate de către cei îmbogățiți și din supunerea docilă manifestată de cei pauperizați“ (p. 108, 109).

[1 085] „Muncitorii, ce-i drept, se înmulțesc prea repede, dacă această înmulțire este comparată chiar numai cu cererea capitaliștilor pentru serviciile acestora“ (l. c., p. 120).

„Domnul Malthus menționează efectele creșterii numărului muncitorilor asupra micșorării părții pe care o primește fiecare muncitor din produsul anual; cantitatea repartizată este o mărime precisă și determinată care nu este nicidecum reglementată de ceea ce ei au produs anual“ (l. c., p. 126).

„Munca este măsura exclusivă a valorii“, dar „munca, creatoarea întregii avuții, nu este marfă“ (l. c., p. 186).

Cu privire la influența banilor asupra creșterii avuției, H[odgskin] face următoarea remarcă justă :

„Deoarece un om poate primi pentru o cantitate mică de produse perisabile produse neperisabile, el nu va fi tentat să le arunce. Astfel, folosirea banilor duce la creșterea avuției, căci ei împiedică risipa“ (p. 197).

„Principalul avantaj al comerțului cu amănuntul: cantitatea în care mărfurile sînt produse cel mai bine nu este cantitatea în care ele sînt repartizate cel mai bine“ (l. c., p. 146).

„Atît teoria capitalului, cît și practica de a opri munca la punctul unde ea poate produce, peste ceea ce costă întreținerea muncitorului, un profit pentru capitalist par să vină în contradicție cu legile naturale care reglează producția“ (p. 238).

Despre *Acumularea capitalului*, H[odgskin] spune aproape același lucru ca în prima sa lucrare. Totuși, pentru o deplină edificare cităm aici pasajele principale :

„Să examinăm, de pildă, capitalul fix — punctul cel mai favorabil pentru cei ce susțin ideea că capitalul ajută producția. Trebuie distinse trei categorii de împrejurări în care acumularea capitalului este foarte diferită :

1) Cînd el este produs și folosit de una și aceeași persoană. Se înțelege de la sine [că] orice acumulare a uneltelor produse și folosite ușurează munca. *Limita acestei acumulări este capacitatea muncitorului de a produce și de a folosi aceste unelte.*

2) Cînd el este produs și folosit de diferite persoane, care împart între ele în proporții egale produsul muncii lor unite. Un muncitor face capital, iar celălalt folosește capital. Ei își împart marfa proporțional cu munca pe care a depus-o fiecare la producerea mărfii... Numai că acest fapt eu l-aș exprima mai degrabă spunînd că, dacă o parte a societății este ocupată cu producerea uneltelor, în timp ce altă parte cu folosirea lor, acesta este un fel de diviziune a muncii care stimulează forța productivă și contribuie la avuția generală. Atîta timp cît produsul acestor două clase de muncitori este împărțit între ele, acu-

mularea și creșterea numărului acestor unelte, pe care ele le produc și le folosesc, sînt tot atît de avantajoase ca atunci cînd acestea ar fi produse și folosite de o singură persoană.

3) Cînd el aparține unei categorii de persoane care nici nu-l produc, nici nu-l folosesc... Capitalistul, ca simplu *proprietar* al uneltelor, nu este, ca atare, muncitor. El nu sprijină nicidecum producția¹⁾,

{adică producția is assisted by the instrument, but not by the title A holds to the instrument; not by the circumstance that the instrument is owned by the not-labourer¹⁾}.

„El *dobîndește posesiunea asupra produsului unui muncitor pe care-l transmite altui muncitor*, fie pentru un timp determinat, ca în cazul majorității felurilor de capital fix, fie pentru totdeauna, ca în cazul salariului, cînd consideră că [acest produs] poate fi folosit sau consumat în avantajul său. El nu permite niciodată ca produsul unui muncitor, odată intrat în posesiunea lui, să fie folosit sau consumat de un alt muncitor altfel decît în propriul său avantaj. El folosește sau împrumută proprietatea sa pentru a *primi o parte din produs* sau din venitul natural al muncitorilor, iar fiecare *acumulare a acestei proprietăți* în mîinile lui nu înseamnă altceva decît o *extindere a puterii sale asupra produsului muncii* și frînează creșterea avuției naționale. Așa stau lucrurile în prezent. Întrucît capitalistul, ca proprietar al tuturor produselor, nu permite muncitorilor să producă sau să folosească unelte decît cu condiția ca el să obțină un profit peste ceea ce costă întreținerea muncitorilor, este limpede că muncii productive îi sînt puse limite mult mai înguste decît cele pe care le impune natura. *Pe măsură ce capitalul se acumulează în mîinile unei terțe persoane, crește masa profitului, pe care o monopolizează capitalistul*, și astfel apare o frînă artificială pentru producție și populație. În stadiul actual al societății, cînd muncitorii nu sînt nicidecum posesori ai capitalului, orice acumulare sporește masa profitului pe care ei o reclamă și înlătură orice altă muncă care ar putea oferi muncitorului o existență confortabilă... Dacă admitem că munca produce toate lucrurile, chiar și capitalul, atunci este un nonsens să se atribuie forță productivă uneltelor care produc și folosesc munca... *Salariul nu înlesnește producția, așa cum o înlesnesc uneltele... Munca, nu capitalul, plătește orice salariu*“ [l. c., p. 243—247].

[1 086] „Majoritatea avansurilor capitaliștilor constau din promisiuni de plată...”

Descoperirea și folosirea banilor de hîrtie au dezvăluit faptul că capitalul nu este nicidecum ceva ce a fost economisit. Atîta timp cît capitalistul, pentru a-și realiza avuția sau pentru a comanda munca altor oameni, trebuie să fie în posesiunea unei acumulări reale de metale nobile sau de mărfuri, se poate admite că acumularea capitalului este rezultatul unei economisiri efective și că de ea depinde progresul societății. Dar de îndată ce s-au descoperit banii de hîrtie și hîrțile de valoare, cînd cel ce nu posedă nimic altceva decît o astfel de bucată de hîrtie primea un venit anual în bucăți de hîrtie, cu care obținea tot ce era necesar pentru propria sa folosință sau consum, și

1) — este sprijinită de unealtă, dar nu de titlul pe care A îl are asupra uneltei; nu de împrejurarea că unealta este apropiată de non-muncitor. — *Nota trad.*

cînd el, fără să cheltuiască toate aceste bucăți de hîrtie, la sfîrșitul anului era mai bogat decît la începutul anului sau în anul următor, avea dreptul să primească un număr mai mare de bucăți de hîrtie, ceea ce-i crea o și mai mare comandă asupra produsului muncii, a devenit evident că capitalul nu este ceva economisit, iar capitalistul individual nu se îmbogățește printr-o economisire reală și materială, ci datorită faptului că face ceva care-l pune în situația... de a primi mai mult din produsul muncii altora...

Fabricantul de postav are sau monede sau hîrtii cu care plătește salariile. Muncitorii săi schimbă aceste salarii pentru produsul altor muncitori care nu-și păstrează salariul, indiferent dacă el constă din monede sau din hîrtie; el se reîntoarce la fabricant, care dă în schimb postavul produs de propriii săi muncitori. Cu acestea, el plătește din nou salariul, și moneda sau hîrtia reia același circuit...

„Proprietății lui“ (a capitalistului), „indiferent că servește la plata salariului sau constă din uneltele necesare, îi este atribuit tot acest sprijin puternic pe care știința și îndemînarea materializate în mașini îl acordă muncii... Muncile unite ale minerului, turnătorului, forjorului, mecanicului, fochistului și ale multor alți oameni, și nu mașinile lipsite de viață, fac ceea ce se obține cu ajutorul mașinii cu abur... *În limbajul comun, forța productivă a acestei îndemînări este atribuită produsului ei vizibil, uneltelor de muncă, ai căror simpli proprietari, care nici nu le produc, nici nu le folosesc, cred că sînt persoane extrem de productive*“ (p. 248—251).

Cu privire la polemica lui legată de „the danger of forcing capital of the country“¹⁾, de interest of capital as necessary stimulus²⁾ pentru industry³⁾ sau de savings theory⁴⁾, vezi IX, 47¹¹². A se cita în chapter⁵⁾ despre economiștii vulgari.

„Pe măsură ce populația crește, sporește atît producția, cît și consumul. Aceasta este tot ce trebuie să se înțeleagă prin termenii de acumulare sau creștere a avuției naționale“ (l. c., p. 257). [XVIII—1 086].

[h] *Hodgskin despre puterea capitalului și despre revoluția în dreptul de proprietate*

[XIII—670 a] [Hodgskin] „The Natural and Artificial Right of Property Contrasted“, London, 1832.

„În prezent, toată avuția societății trece mai întîi în mîna capitalistului și chiar cea mai mare parte din pămînt este cumpărată de el; el plătește proprietarului funciar renta, muncitorului salariul, celui ce strînge dările și zeciuiala ceea ce i se cuvine și păstrează pentru sine însuși o mare parte, în realitate partea cea mai mare, care sporește

1) — „pericolul de a se alunga capitalul din țară“. — *Nota trad.*

2) — dobînda la capital ca stimulent necesar. — *Nota trad.*

3) — industrie. — *Nota trad.*

4) — teoria economisirii. — *Nota trad.*

5) — capitolul. — *Nota trad.*

zilnic, din produsul anual al muncii. Capitalistul poate fi considerat acum ca cel dintîi proprietar al întregii avuții sociale, cu toate că nici o lege nu i-a conferit acest drept de proprietate" (l. c., p. 98).

„Această schimbare în sfera proprietății a fost efectuată prin luarea de dobîndă la capital și este destul de ciudat că legiuitorii din întreaga Europă voiau să împiedice acest lucru prin legi împotriva cametei" (l. c., p. 98. Notă).

„Puterea capitalistului asupra întregii avuții a țării este o revoluție totală în dreptul de proprietate; care este legea sau seria de legi care a provocat-o?" (l. c., p. 99) [XIII—670 a].

[4] Bray ca opoziție față de economiști ¹¹³

[X—44] Bray (J. F.) „Labour's Wrongs and Labour's Remedy etc.", Leeds, 1839.

Întrucît existența omului este condiționată de muncă, iar munca presupune mijloace de muncă, „pămîntul — acest domeniu vast al oricărei activități și materia primă a oricărei avuții — trebuie să fie proprietatea comună a tuturor locuitorilor săi" (p. 28). „Viața depinde de hrană, iar hrana — de muncă. Această dependență este absolută. De aceea, dacă un individ se eschivează de la muncă, acest lucru se poate întîmpla numai cu condiția ca masa să muncească mai mult" (p. 31). „Toată nedreptatea și toată suferința pricinuite oamenilor sau pe care oamenii au trebuit să le îndure se explică prin uzurparea dreptului asupra pămîntului de către unii indivizi și clase care au exclus alți indivizi și clase... După ce oamenii și-au revendicat dreptul de proprietate asupra pămîntului, pasul următor a fost acela de a-și revendica dreptul de proprietate asupra oamenilor înșiși" (p. 34).

Bray arată că scopul său este

„de a-i combate pe economiști pe propriul lor teren și cu propriile lor arme" (pentru a dovedi că nu în condițiile oricărui sistem social muncitorul trebuie să aibă parte de mizerie). „Înainte de a putea fi răsturnate concluziile la care s-a ajuns prin astfel de procedee, economiștii trebuie să retracteze sau să combată adevărurile și principiile stabilite, pe care se bazează propriile lor argumente" (p. 41).

„Economiștii înșiși consideră că pentru producerea avuției este nevoie de: 1) muncă, 2) acumulare de muncă anterioară, sau de capital și 3) — exchanges ¹⁾... Acestea sînt, după propria lor părere, condiții generale ale producției. „Acestea sînt folosite de întreaga societate și, dată fiind natura lor, nici indivizii, nici clasele nu pot eluda acțiunea lor" (p. 42). „Porunca: Muncește! — rămîne obligatorie în egală măsură pentru toate ființele create... Numai omul poate să eludeze această lege; dată fiind natura ei, un om o poate eluda numai pe seama altui om" (p. 43). „Dată fiind natura reală a muncii și a schimbului, o justiție riguroasă cere ca toți participanții la schimb

¹⁾ — schimburi. — Nota trad.

să aibă un avantaj nu numai reciproc, ci și egal" (el se referă aici la definițiile date de economiști valorii de schimb a mărfurilor). „Dacă s-ar institui un sistem de schimb echitabil, valoarea tuturor mărfurilor ar fi determinată de suma totală a cheltuielilor necesitate de producerea lor: valori egale s-ar schimba întotdeauna pe valori egale... Pînă acum, muncitorii au dat capitalistului munca unui an întreg în schimbul valorii muncii unei jumătăți de an și de aici a decurs inegalitatea dintre putere și avuție, existentă în jurul nostru. Consecința inevitabilă a inegalității schimbului — a cumpărării la un preț și vînzării la alt preț — este că capitaliștii continuă să fie capitaliști, iar muncitorii — muncitori, unii — o clasă de tirani, ceilalți — o clasă de sclavi" (p. 48—49).

„În condițiile actualului sistem, schimburile nu numai că nu sînt reciproc avantajoase pentru toți participanții la schimb, așa cum ne-au asigurat economiștii, dar se poate spune cu certitudine că în majoritatea tranzacțiilor dintre capitalist și producător nu există schimb... Ce dă fabricantul sau proprietarul funciar pentru munca muncitorilor? Muncă? Nu, căci capitalistul nu muncește. Capital? Nu, căci rezerva avuției lui crește neconținut... Capitalistul nu poate, așadar, să schimbe nimic din ceea ce-i aparține. Toată această tranzacție arată deci limpede că capitaliștii și proprietarii funciari nu fac decît să-i dea muncitorului pentru munca efectuată timp de o săptămînă o parte din avuția pe care au primit-o de la el, de la muncitor, în urmă cu o săptămînă, ceea ce se reduce exact la aceea că ei primesc de la muncitori ceva pentru care nu le dau nimic... Avuția pe care capitalistul pare că o dă în schimb pentru munca muncitorului n-a fost creată nici de munca, nici de avuția capitaliștilor, ci a fost obținută inițial datorită muncii muncitorului și ea este luată zilnic acestuia prin intermediul unui sistem fraudulos de schimb inegal". „Întreaga tranzacție dintre producător și capitalist este o înșelăciune evidentă, o adevărată farsă" (p. 49—50).

„Legea care spune «There shall be accumulation» ¹⁾ este aplicată doar pe jumătate și a fost făcută în interesul unei anumite clase, în detrimentul restului comunității" (p. 50). „În condițiile actualului sistem social, întreaga clasă muncitoare depinde de capitaliști sau de employers of the means of labour" ²⁾, iar acolo unde o clasă este, prin poziția socială, atît de dependentă, în ceea ce privește means of labour, de altă clasă, ea este dependentă de aceasta și în ceea ce privește means of live ³⁾; această situație contrazice în așa măsură adevărata menire a societății, este în așa măsură revoltătoare din punctul de vedere al rațiunii... încît ea nu poate să fie nici un moment prezentată favorabil sau susținută. Aceasta conferă unui om o putere cu care nu ar trebui să fie investit nici un muritor" (p. 52). „Experiența cotidiană ne învață că, atunci cînd tăiem o felie dintr-o piine, această felie nu mai poate fi pusă la loc. Piinea întreagă este doar o acumulare de felii și cu cît mîncăm mai multe felii, cu atît rămîn mai puține pentru a fi mîncate. Așa stau [442] lucrurile și cu piinea muncitorului, dar cea a capitalistului nu urmează această regulă. În loc să se micșoreze, ea crește în permanență; el taie mereu, dar ea se întregește mereu. Dacă exchanges ar fi egale, avuția capitaliștilor

¹⁾ — «Va exista acumulare». — Nota trad.

²⁾ — administratorii mijloacelor de muncă. — Nota trad.

³⁾ — mijloacele de viață. — Nota trad.

actuali ar trece treptat de la ei la clasele muncitoare; fiecare șiling pe care l-ar cheltui bogatul l-ar face pe acesta mai puțin bogat cu un șiling“ (p. 54, 55).

Bray arată în același loc că

„este absolut imposibil ca un capitalist să fi moștenit fie și numai 1 000 l. st. din munca acumulată efectiv de predecesorii săi, care au aparținut clasei muncitoare“ (p. 55).

Din teoriile economiștilor rezultă

„că nu există exchanges fără accumulations, că nu există accumulations fără muncă“ (l. c.). „În condițiile sistemului actual, când fiecare muncitor dă unui employer cel puțin șase zile de muncă pentru un echivalent [a cărui] valoare reprezintă numai patru sau cinci zile de muncă, câștigurile ultimului sînt în mod necesar pierderile celui-lalt“ (p. 56).

„Astfel, oricum ar fi considerată: dar, acumulare individuală, schimb, moștenire, există dovezi peste dovezi că o fisură în titlul de proprietate al omului bogat îl lipsește dintr-o dată pe acesta de orice aparență de legitimitate și de orice valoare... Toată această avuție a provenit din oasele și tendoanele claselor muncitoare veacuri de-a rîndul și a fost luată acestora prin sistemul fraudulos și generator de sclavie al schimburilor inegale“ (p. 56, 57). „În condițiile sistemului actual, dacă muncitorul dorește să se îmbogățească, el nu trebuie să schimbe propria sa muncă, ci trebuie să devină capitalist, sau să schimbe munca altor oameni; și astfel, jefuind pe alții în același mod în care a fost jefuit el, prin schimburi inegale, ajunge să aibă câștiguri mari din micile pierderi suferite de alții“ (p. 57).

„Economiiștii și capitaliștii au scris și tipărit multe cărți cu scopul de a inculca muncitorului ideea greșită că «câștigul capitaliștilor nu înseamnă pierdere pentru producător». Ni se spune că munca nu poate face un pas fără capital, că pentru cel care sapă pămîntul capitalul este lopata, că capitalul este tot atît de necesar pentru producție cum este însăși munca... Această interdependență dintre capital și muncă nu are nici o legătură cu poziția relativă a capitalistului și muncitorului; nu arată că primul trebuie să trăiască pe seama celui-lalt. Pentru operațiile producătorului, important este capitalul, nu capitalistul, între aceștia doi există o deosebire tot atît de mare ca aceea dintre încărcătura unei corăbii și conștientul ei“ (p. 59).

„Din relația dintre capital și muncă rezultă evident că cu cît într-o țară există mai mult capital sau produs acumulat, cu atît va fi mai ușor pentru producție și cu atît se va cere mai puțină muncă pentru obținerea unui rezultat dat“ (determinat). „Astfel, grație putericei acumulări din prezent — construcții, mașini, vapoare, canale, căi ferate —, poporul britanic poate produce într-o săptămînă mai multă avuție industrială decît puteau produce strămoșii lui acum un mileniu într-o jumătate de secol. Acest lucru nu-l datorăm forțelor noastre fizice superioare, ci capitalului nostru. Căci acolo unde este lipsă de capital, producția progresează încet și cu mare greutate și viceversa. Plecînd de la aceste considerații, este evident că ceea ce s-a cîștigat pentru capital s-a cîștigat în egală măsură pentru muncă, că orice creștere a capitalului tinde să ușureze munca și, de aceea, orice pier-

dere pentru capital trebuie să fie o pierdere și pentru muncă. Acest adevăr, deși observat de mult de către economiști, nu a fost fairly stated¹⁾“ (l. c., p. 59, 60).

{De fapt, acești indivizi raționează astfel:

Produsele acumulate ale muncii — adică produsele neconsumate — facilitează și fructify labour²⁾. De aceea, roadele acestei facilitări nu trebuie să revină muncii, ci acumulării. De aceea, nu acumularea trebuie să fie proprietatea muncii, ci munca trebuie să fie proprietatea acumulării — a propriilor ei produse. De aceea, muncitorul trebuie să acumuleze nu pentru sine, ci pentru altul cărui să-i opună acumularea drept capital.

La economiști, elementul material al capitalului se împletește atît de strîns cu forma socială a determinării lui ca capital — cu caracterul lui antagonist, ca produs al muncii care domină munca —, încît ei nu pot rosti nici o frază fără să se contrazică.}

„Ei au identificat întotdeauna capitalul cu o clasă și munca cu o altă clasă a societății, deși aceste două puteri nu au de la natură o asemenea legătură și nici nu o pot dobîndi artificial. Economiiștii încearcă întotdeauna să prezinte lucrurile ca și cum prosperitatea și chiar existența muncitorului ar depinde de faptul că capitalistul ar continua să ducă o viață de lux și de trîndăvie. Ei nu vor să țină seama că muncitorul nu mănîncă o masă pînă cînd nu a produs două — una pentru sine și una pentru patron, acesta din urmă primindu-și indirect porția prin intermediul schimbului inegal“ (p. 59, 60).

„Cînd muncitorul produce un lucru, acesta nu-i aparține lui, ci capitalistului, trece de la unul la celălalt prin magia invizibilă a schimbului inegal“ (p. 61).

„În condițiile sistemului actual, capitalul și munca, lopata și cel ce sapă pămîntul, reprezintă două forțe separate și antagoniste“ (p. 60).

[443] „Dar chiar dacă tot pămîntul, casele și mașinile ar aparține capitaliștilor, iar clasa muncitoare nu ar exista, ei nu ar putea ocoli mult timp marea condiție «that there shall labour»³⁾. Avuția lor nu i-ar lăsa decît să aleagă între a munci sau a muri. Ei nu se pot hrăni cu pămîntul sau cu casele lor, iar pămîntul nu produce mijloace de subsistență și nici mașinile nu fac haine dacă nu se folosește munca ome-nească. De aceea, cînd capitaliștii și proprietarii spun că clasa muncitoare trebuie să-i sprijine, ei spun, de fapt, că producătorii le aparțin tot așa cum le aparține pămîntul și apa și că muncitorii sînt creați numai spre folosul celor bogați“ (p. 68).

„Producătorul primește în schimbul a ceea ce dă el capitalistului nu munca și nici produsul muncii capitalistului, ci munca. Prin intermediul banilor, clasele muncitoare nu numai că sînt silite să efectueze munca pe care menținerea existenței naturale le-o impune, ele sînt

¹⁾ — prezentat clar. — *Nota trad.*

²⁾ — fructifică munca. — *Nota trad.*

³⁾ — „că trebuie să existe muncă“. — *Nota trad.*

împovărate și cu munca pentru celelalte clase. Nu are nici o importanță dacă producătorii primesc aur, argint sau alte mărfuri de la o clasă non-productivă. Toate acestea se reduc la faptul că clasa muncitoare efectuează propria ei muncă și se întreține pe sine, totodată, efectuează munca capitalistului și, *into the bargain*¹⁾, îl întreține pe acesta. Oricare ar fi receipts²⁾ nominale pe care producătorii le-ar primi de la capitaliști, plata lor reală o constituie, pur și simplu, faptul că asupra lor este transferată partea de muncă pe care ar trebui s-o efectueze capitaliștii“ (p. 153, 154).

„Noi presupunem că United Kingdom are 25 000 000 de locuitori. Presupunem că întreținerea lor costă anual în medie cel puțin 15 l. st. per locuitor. Aceasta înseamnă că pentru întreținerea întregii populații din United Kingdom ar fi nevoie anual de 375 000 000 l. st. Dar noi nu producem numai mijloace de subsistență, munca noastră creează, de asemenea, numeroase obiecte care nu sînt destinate consumului individual. Noi adăugăm anual la stock of accumulation or capital³⁾, sporind numărul caselor, vapoarelor, implements⁴⁾, mașinilor, străzilor noastre și altor mijloace care ajută la progresul producției și, în plus, reparînd tot ceea ce s-a stricat. Astfel, deși întreținerea noastră ar costa anual numai 375 000 000 l. st., valoarea totală anuală a avuției create de popor ar trebui să fie de cel puțin 500 000 000 l. st.“ (p. 81)

„Noi putem calcula că numai 1/4 din populație sau aproximativ 6 000 000 de bărbați între 14 și 50 de ani sînt producători efectivi. Se poate spune că din acest număr, în condițiile actuale, participă la producție numai vreo 5 000 000“ (ulterior el spune că la producția materială participă direct numai 4 000 000), „deoarece mii de bărbați apti de muncă sînt nevoiți să rămînă inactivi, în timp ce munca lor este făcută de femei și copii; și sute de mii de bărbați din Irlanda nu-și pot găsi nici o ocupație. Avem deci 5 000 000 de bărbați, ajutați de cîteva mii de femei și copii, care produc pentru 25 000 000“ (p. 81, 82).

„Fără ajutorul mașinilor ar fi imposibil pentru muncitorii existenți în prezent să se întrețină pe ei și să întrețină pe cei inactivi și pe muncitorii neproductivi. Mașinile de tot felul folosite acum în agricultură și industrie îndeplinesc, potrivit calculului, munca a aproximativ 100 000 000 de bărbați apti de muncă... Aceste mașini și folosirea lor în condițiile sistemului actual au generat sutele de mii de paraziți și de indivizi care trăiesc din profit și care-i oprîmă actualmente pe muncitori“ (p. 82).

„Actuala alcătuire a societății a fost generată de mașini, și tot de mașini va fi distrusă... Mașinile ca atare sînt un lucru bun, sînt indispensabile; partea proastă este că ele se află în posesiunea indivizilor, și nu a națiunii“ (p. 82, 83).

„Din 5 000 000 de bărbați care participă acum la producție, unii lucrează numai 5 ore pe zi, iar alții — 15 ore; dacă la aceasta se adaugă timpul care se pierde prin inactivitatea impusă unei mari mase în perioadele of depression of trade⁵⁾, se constată că producția noastră anuală este creată și distribuită de mai puțin de 1/5 a societății, care lucrează în medie 10 ore pe zi“ (p. 83).

1) — pe deasupra. — *Nota trad.*

2) — plățile. — *Nota trad.*

3) — fondul de acumulare sau la capital. — *Nota trad.*

4) — uneltelor. — *Nota trad.*

5) — de depresiune a afacerilor. — *Nota trad.*

„Presupunînd că non-producătorii bogați de tot felul împreună cu familiile lor și toți cei care îi servesc reprezintă doar 2 000 000 de oameni, numai aceștia costă anual clasa muncitoare 30 000 000 l. st., apreciînd că întreținerea lor ar reveni la atît cît revine întreținerea acestora din urmă, adică 15 l. st. de persoană. Or, potrivit unei estimări dintre cele mai modeste, întreținerea lor costă nu mai puțin decît 50 l. st. de persoană. Aceasta reprezintă o sumă totală de 100 000 000 l. st. cheltuită anual pentru întreținerea unor simpli paraziți ai societății, a unor oameni total neproductivi...“ (p. 83, 84).

„La aceasta se adaugă allowance¹⁾ de două ori și de patru ori mai mare pe care o primesc diferitele clase de mici proprietari, fabricanți și negustori sub formă [444] de profit și dobînzi. Potrivit unei estimări dintre cele mai modeste, partea din avuție consumată de această pătură numeroasă a societății se ridică la nu mai puțin de 140 000 000 l. st. anual peste suma medie primită de un număr egal de muncitori dintre cei mai bine plătiți. Astfel, împreună cu guvernul lor, cele două clase de inactivi și de indivizi care trăiesc din profit, reprezentînd, poate, 1/4 din întreaga populație, absorb vreo 300 000 000 l. st. anual și mai mult de jumătate din întreaga avuție produsă. Aceasta reprezintă pentru fiecare muncitor din regat o pierdere în medie de mai mult de 50 l. st. de persoană... Rămîn în medie cel mult circa 11 l. st. de persoană anual, care urmează a fi repartizate între restul de 3/4 ale națiunii. Din calculele făcute în 1815 reiese că venitul anual al întregului popor din United Kingdom s-a ridicat la aproximativ 430 000 000 l. st., din care clasa muncitoare a primit 99 742 547 l. st., iar clasa care trăiește de pe urma rentei, pensiei și profitului — 330 778 825 l. st. Valoarea întregii proprietăți din țară a fost evaluată, pentru aceeași perioadă, la aproape 3 miliarde l. st.“ (p. 84, 85).

Cf. tabelul lui King¹⁴ etc.

1844 : *Anglia. Populație* : Nobility and gentry²⁾ = 1 181 000 de oameni. *Tradesmen, farmers*³⁾ etc. = 4 221 000 de oameni (împreună 5 402 000 de oameni). *Labourers, paupers*⁴⁾ etc. = 9 567 000 *Banfield* (T.C.) „*The Organisation of Industry*“, 2 ed., London, 1848) [X.—444].

1) — suma. — *Nota trad.*

2) — Marea și mica nobilime. — *Nota trad.*

3) — Comercianți, fermieri. — *Nota trad.*

4) — Muncitori, pauperi. — *Nota trad.*

[Capitolul douăzeci și doi]

Ramsay

[1. *Încercarea de a se face o deosebire între capitalul constant și cel variabil. Concepția despre capital ca o formă socială neesențială*]

[XVIII—1 086] Ramsay, George (of Trinity College). „*An Essay on the Distribution of Wealth*“, Edinburgh, 1836

Cu Ramsay revenim la economiști.

Pentru a situa capitalul comercial [în domeniul producției], Ramsay îl denumește „transport de mărfuri de la un loc la altul“ (p. 19). Confundă, așadar, comerțul cu carrying industry¹⁾.

Principalul merit al lui R[amsay] :

În primul rând : faptul că face realmente deosebire între *capitalul constant și cel variabil*. Ce-i drept, aceasta se face într-o formă în care deosebirile dintre capitalul fix și cel circulant sînt împrumutate din procesul circulației, sînt menținute *nominal* ca singurele deosebiri, iar capitalul fix este explicat de el în așa fel încît include toate elementele capitalului constant. De aceea, prin capital *fix* el înțelege nu numai mașinile și uneltele, clădirile în care se lucrează sau în care is stored²⁾, rezultatul muncii, animalele de povară și animalele de prăsilă, ci și orice fel de materie primă (inclusiv semifabricatele etc.),

„sămînța agriculturii și materia primă a industriașului“ (p. 22, 23). În afară de acestea, capital fix sînt „îngrășămintele de tot felul, împrăjmirile necesare în agricultură și combustibilul consumat în manufacturi“ (l. c., p. 23).

„Capitalul circulant constă exclusiv din produse alimentare și din alte bunuri necesare avansate muncitorilor pînă la confecționarea produsului muncii lor“ (l. c.).

¹⁾ — serviciul de transporturi. — *Nota trad.*

²⁾ — se păstrează. — *Nota trad.*

Vedem, prin urmare, că prin „circulating capital“¹⁾ el nu înțelege decît [1 087] partea capitalului care se reduce la salarii, iar prin *fixed capital*²⁾ partea capitalului care se reduce la condițiile obiective — mijloacele de muncă și materialul muncii. Greșeala constă, desigur, în faptul că această scindare a capitalului luată din procesul de producție nemijlocit este identificată cu deosebirea care izvorăște din procesul de circulație. Aceasta este consecința faptului că el este prizonierul tradițiilor economice.

Pe de altă parte, R[amsay] confundă, de asemenea, partea componentă pur materială a capitalului fix astfel definit cu existența lui ca „capital“. Capitalul circulant (cu alte cuvinte capitalul variabil) nu intră în procesul de muncă real, în acest proces intră ceea ce se cumpără cu capitalul circulant, ceea ce îl înlocuiește — munca vie. Ceea ce intră aici în plus este capitalul constant, adică munca materializată în condițiile obiective ale muncii — materialul muncii și mijloacele de muncă. De aceea, Ramsay spune :

„Numai capitalul fix, și nu capitalul circulant, este propriu-zis o sursă a avuției naționale“ (p. 23). „Munca și capitalul fix sînt singurele elemente ale cheltuielilor de producție“ (p. 28).

Ceea ce se cheltuiește realmente la producerea unei mărfi este materia primă, mașinile etc. și munca vie, care le pune în mișcare.

„Circulating“ capital este superflu, externous to the process of production³⁾.

„Dacă presupunem că muncitorii nu sînt plătiți înainte de terminarea produsului muncii lor, nu ar exista nici un pretext pentru capitalul circulant. Volumul producției ar fi la fel de mare. Aceasta dovedește că capitalul circulant nu este un factor care acționează nemijlocit în producție și nici nu este, în genere, esențial pentru ea, ci este doar o condiție devenită necesară datorită sărăciei deplorabile a masei poporului“ (p. 24). „Din punctul de vedere al națiunii, numai capitalul fix constituie un element al cheltuielilor de producție“ (p. 26).

Cu alte cuvinte, munca materializată în condițiile de muncă — materialul muncii și mijloacele de muncă —, pe care noi o numim „capital fix“, și munca vie sau, pe scurt, munca realizată, materializată și munca vie sînt condițiile necesare ale producției, elementele avuției naționale. Dimp-

¹⁾ — „capital circulant“. — *Nota trad.*

²⁾ — capital fix. — *Nota trad.*

³⁾ — în afara procesului de producție. — *Nota trad.*

trivă, este o simplă „conveniență“, datorată „sărăciei deplorabile a masei poporului“, faptul că mijloacele de subzistență ale muncitorului iau în genere forma de „circulating capital“. Condiția producției este munca, dar nu munca salariată; prin urmare, nici faptul că mijloacele de subzistență ale muncitorului se opun acestuia ca „capital“, ca „avans al capitalistului“. Ceea ce Ramsay scapă din vedere este faptul că, dacă mijloacele de subzistență nu se opun muncitorului ca „capital“ (ca „capital circulant“, cum îl numește el), nici condițiile obiective ale muncii nu i se opun ca „capital“ (ca „capital fix“, cum îl numește el). R[amsay] vrea, ceea ce alți economiști au făcut numai în vorbe, să reducă capitalul la

„partea avuției naționale care este folosită sau urmează a fi folosită pentru stimularea reproducției“;

de aceea, el afirmă că munca salariată, deci și capitalul — *forma socială pe care mijloacele de reproducție o capătă pe baza muncii salariate* —, este ceva neesențial și datorat exclusiv sărăciei masei poporului.

Aici am ajuns, așadar, la punctul unde însăși economia politică, pe baza analizei pe care a făcut-o, afirmă că forma *capitalistă* a producției și, deci, și capitalul nu este o condiție absolută ci o simplă condiție istorică „accidentală“ a producției.

Ramsay nu a mers, totuși, destul de departe cu analiza pentru a trage concluzii juste din premisele sale, din noua determinare pe care a dat-o el capitalului în procesul de producție nemijlocit.

[2. Ramsay despre plusvaloare și valoare.

Reducerea plusvalorii la profit.

Despre influența modificărilor valorii capitalului constant și capitalului variabil asupra ratei și masei profitului]

El se apropie de interpretarea justă a plusvalorii :

„Un capital circulant va folosi întotdeauna mai multă muncă decât s-a cheltuit anterior pentru el. Căci dacă el nu ar putea folosi mai multă muncă decât s-a cheltuit anterior pentru el, ce avantaj ar putea avea proprietarul din folosirea lui ca atare?“ (p. 49). Sau vrem, poate, să afirmăm că acea *cantitate de muncă* care poate folosi un capital circulant oarecare nu poate fi decât egală cu *munca folosită înainte pentru producerea sa*? Aceasta ar însemna că valoarea capitalului cheltuit este egală cu valoarea produsului“ (p. 52).

Aceasta înseamnă, prin urmare, că capitalistul schimbă mai puțină muncă materializată pe mai multă muncă vie, și acest excedent de muncă vie neplătită constituie excedentul valorii produsului peste valoarea capitalului consumat în producția sa, cu alte cuvinte, surplus value¹⁾ (profitul etc.). Dacă cantitatea de muncă pe care capitalistul o plătește în the wages²⁾ = cantitatea de muncă pe care el o primește înapoi în produs de la muncitor, valoarea produsului nu ar fi mai mare decât cea a capitalului și nu ar exista profit. Oricât de aproape este aici Ramsay de originea reală a plusvalorii, el este, totuși, prea mult dominat de tradițiile economiștilor pentru a nu merge din nou pe o cale greșită. În primul rând, este echivoc însuși modul în care el explică acest schimb între capitalul variabil [1088] și muncă. Dacă acest schimb i-ar fi fost întru totul clar, orice interpretare greșită ar fi fost exclusă. El spune:

„Capitalul circulant“, de pildă, „creat prin munca a 100 de oameni va pune în mișcare 150 de oameni. Prin urmare, produsul realizat la sfârșitul anului va fi, în acest caz, rezultatul muncii a 150 [de oameni]“ (p. 50).

În ce condiții produsul muncii a 100 de muncitori poate cumpăra [munca a] 150 de muncitori ?

Dacă salariul pe care-l primește un muncitor pentru 12 ore de muncă = valoarea a 12 ore de muncă, cu produsul muncii lui s-ar putea cumpăra din nou numai o singură zi de muncă, iar cu produsul a 100 de zile de muncă — numai 100. Dar dacă valoarea produsului zilnic pe care îl dă el = 12 ore de muncă, iar valoarea salariului zilnic pe care el îl primește = 8 ore de muncă, atunci cu valoarea produsului său zilnic poate fi plătită, poate fi cumpărată din nou 1 $\frac{1}{2}$ zi de muncă sau 1 $\frac{1}{2}$ muncitori. Iar cu produsul a 100 de zile de muncă se pot cumpăra 100 (1+1/2 de muncitor sau zi de muncă) = = 100 + 50 = 150 de muncitori. Prin urmare, pentru ca produsul a 100 de muncitori să poată pune în mișcare 150, trebuie ca fiecare din acești 100 de muncitori și, în genere, fiecare muncitor să lucreze pe gratis pentru capitalist o jumătate din timpul în care el lucrează pentru sine, sau să fi lucrat pe gratis timp de o treime din ziua de muncă. La Ramsay, acest lucru nu este exprimat clar. Ambiguitatea apare la el în concluzia :

„Prin urmare, produsul realizat la sfârșitul anului va fi în acest caz rezultatul muncii a 150 de muncitori“ (p. 50).

¹⁾ — plusvaloarea. — *Nota trad.*

²⁾ — în salarii. — *Nota trad.*

Va fi, desigur, the result of the labour of ¹⁾ 150 de muncitori, tot așa cum produsul era the result of the labour of 100 de muncitori. Ambiguitatea (și, desigur, neclaritatea care-l apropie plus ou moins ²⁾ de Malthus) este următoarea: reiese că profitul ar rezulta numai din faptul că în loc de 100 de muncitori sînt folosiți 150. Ca și cum profitul de pe urma a 150 ar rezulta din faptul că acum cu produsul a 150 sînt puși în mișcare 225 de muncitori ($100 : 150 = 150 : 225$; $20 : 30 = 30 : 45$; $4 : 6 = 6 : 9$). Dar nu aceasta este problema. Munca pe care o furnizează 100 de muncitori = x dacă x este ziua lor totală de muncă. Salariul pe care-l primesc este $\frac{2}{3} x$. De aceea, valoarea produsului lor = x, valoarea salariului lor = $x - \frac{1}{3} [x]$, iar plusvaloarea creată de ei = $\frac{x}{3}$. Dacă între-

gul produs al muncii a 100 de muncitori este cheltuit din nou pentru salarii, atunci cu el pot fi angajați 150 de muncitori, al căror produs = salariul a 225 de muncitori. Timpul de muncă a 100 de muncitori este timpul de muncă a 100 de muncitori. Dar munca plătită a acestora este produsul muncii a $66 \frac{2}{3}$ muncitori, sau a numai $\frac{2}{3}$ din valoarea cuprinsă în produsul muncii lor. Ambiguitatea provine din faptul că reiese că 100 de muncitori sau 100 de zile de muncă (indiferent dacă se consideră durata zilei de muncă egală cu un an sau cu o zi) furnizează 150 de zile de muncă — un produs în care este cuprinsă valoarea creată în 150 de zile de muncă, în timp ce, dimpotrivă, valoarea creată în 100 de zile de muncă este suficientă pentru a plăti 150 de zile de muncă. Dacă capitalistul ar continua să folosească, ca și înainte, 100 de muncitori, profitul lui ar fi același. Ca și mai înainte, el ar continua să plătească celor 100 de muncitori un produs egal cu timpul de muncă a $66 \frac{2}{3}$ muncitori, iar restul ar băga în buzunar. Dacă el cheltuiește din nou pentru salarii întregul produs al celor 100 de muncitori, atunci el acumulează și își apropiază o nouă surplus labour ³⁾ de 50 de zile de muncă, în loc de $33 \frac{1}{3}$.

Faptul că pentru Ramsay acest lucru nu era clar reiese imediat, căci împotriva determinării valorii prin timpul de muncă el invocă fenomenul, de altfel „inexplicabil“, că rata profitului este egală pentru capitaluri care exploatează cantități de muncă diferite :

- ¹⁾ — rezultatul muncii a. — *Nota trad.*
²⁾ — mai mult sau mai puțin. — *Nota trad.*
³⁾ — supramuncă. — *Nota trad.*

„Întrebuințarea capitalului fix modifică considerabil principiul potrivit căruia valoarea depinde de cantitatea de muncă. Căci mărfuri pentru care s-a cheltuit aceeași cantitate de muncă cer perioade de timp foarte diferite pentru a deveni apte de consum. Cum însă în tot acest interval de timp capitalul nu aduce venit, înseamnă că, pentru ca respectiva întrebuințare a capitalului să nu fie mai puțin rentabilă decît altele, în care produsul devine mai repede apt de consum, este necesar ca marfa, cînd, în sfîrșit, ajunge la piață, să crească în valoare cu întreaga sumă a profitului nerealizat. Aceasta arată că capitalul poate regla valoarea independent de muncă“ (p. 43).

Aceasta arată, dimpotrivă, cum capital regulates average prices ¹⁾ independently of the value of the peculiar product ¹⁾, cum el schimbă mărfurile nu la valoarea lor, ci în așa fel încît one ²⁾.

„întrebuințare a capitalului nu este mai puțin [1 089] rentabilă decît altele“ (p. 43).

Ramsay nu omite să reproducă nici faimosul exemplu cu „vinul ținut în pivniță“ ³⁾, cunoscut încă din timpul lui [James] Mill, deoarece în economia politică tradițiile absurde sînt mai puternice decît în oricare altă știință. Și el conchide :

„capitalul este o sursă de valoare independentă de muncă“ (p. 55), cînd în cel mai bun caz ar fi trebuit să conchidă : the surplus value realized by capital in a particular employment does not depend upon the quantity of labour, employed by that particular capital ⁴⁾ [1 089].

[1 090] Concepția greșită a lui R[amsay] este aici cu atît mai ciudată cu cît, pe de o parte, el înțelege, ca să spunem așa, baza naturală a plusvalorii, iar pe de altă parte, constată într-un caz că distribution of surplus value — egalizarea ei la rata generală a profitului — nu sporește plusvaloarea însăși.

[În primul rînd, Ramsay spune :]

„Sursa profitului este legea lumii materiale, în care generozitatea naturii, dacă este sprijinită și dirijată de munca și îndemînarea omului, răsplătește atît de mult munca națiunii, încît ea furnizează un

¹⁾ — reglează prețurile medii independent de valoarea unui anumit produs. — *Nota trad.*

²⁾ — o. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 86—88. — *Nota red.*

⁴⁾ — plusvaloarea realizată de capital într-o anumită ramură de activitate nu depinde de cantitatea de muncă întrebuințată de acest capital. — *Nota trad.*

excedent de produse peste cantitatea necesară pentru înlocuirea, în natura, a capitalului fix consumat și pentru „perpetuarea speciei de muncitori folosii” [p. 205].

(Încă [1 091] un frumos rezultat al producției capitaliste : „perpetuarea speciei muncitorilor”. Firește, dacă munca ar fi suficientă numai pentru a reproduce condițiile de muncă și a-l menține în viață pe muncitor, nu ar fi cu puțință nici un surplus: hence no profit and no capital ¹⁾. Dar faptul că natura nu are nici o legătură cu aceasta, că, în profida acestui surplus, race of labourers perpetuetes ²⁾, iar surplusul ia forma profitului și, pe această bază, „perpetuates” the race of capitalists ³⁾, fapt recunoscut și de Ramsay atunci când spune că „circulating capital”, prin care el înțelege salariul, munca salariată, nu ar fi o condiție esențială a producției, ci s-ar datora „sărăciei deplorable a masei poporului”. El nu a tras concluzia că producția capitalistă „perpetuates” această „deplorable poverty” ⁴⁾, deși, pe de altă parte, el admite acest lucru atunci când spune că ea „perpetuează specia muncitorilor” and leaves them only as much as is necessary for that perpetuation ⁵⁾. În sensul de mai sus se poate spune că surplus value etc. se bazează pe o lege a naturii, on the productivity of human labour ⁶⁾ în schimbul ei cu natura. Dar R[amsay] însuși indică prelungirea absolută a timpului de muncă ca sursă a plusvalorii (p. 102), dar, totodată, și productivitatea crescută a muncii, datorită industriei.)

„Chiar dacă produsul brut ar depăși cu puțin ceea ce este strict necesar pentru îndeplinirea scopurilor arătate mai sus, este, totuși, posibil ca din masa totală să se separe un venit special, sub numele de profit, care să aparțină unei alte clase de oameni” (p. 205). „Simpla existență a întreprinzătorilor capitaliști ca o clasă distinctă depinde de productivitatea industriei” (p. 206).

În al doilea rând, legat de egalizarea ratei profitului prin creșterea prețurilor în some branches ⁷⁾ ca urmare a creșterii salariilor, R[amsay] face următoarea remarcă :

¹⁾ — prin urmare, nici profit, nici capital. — Nota trad.

²⁾ — specia muncitorilor se perpetuează. — Nota trad.

³⁾ — „se perpetuează” specia capitaliștilor. — Nota trad.

⁴⁾ — „sărăcie deplorabilă”. — Nota trad.

⁵⁾ — și le lasă doar atât cât este necesar pentru această perpetuare. — Nota trad.

⁶⁾ — pe productivitatea muncii omenești. — Nota trad.

⁷⁾ — în unele ramuri. — Nota trad.

Creșterea prețurilor în unele ramuri industriale ca urmare a creșterii salariilor „nu-i salva în nici un caz pe întreprinzătorii capitaliști de la micșorarea profitului lor și nici nu micșora pierderea totală suferită de ei, ci servea numai la repartizarea mai egală a acestuia între diferitele pături ale clasei respective” (p. 163).

Iar dacă capitalistul, al cărui vin este produsul a 100 de muncitori (exemplul lui R[amsay]), îl vinde tot atât de scump ca alt capitalist, a cărui marfă este produsul a 150 de muncitori, pentru ca „respectiva întrebuintare” [a capitalului] „să nu fie mai puțin rentabilă decât altele”, atunci este limpede că surplus value cuprinsă în vin și în altă marfă nu crește, ci este doar equally distributed ¹⁾ între different orders of capitalists ²⁾ [1 091].

[1089] El vine din nou și cu exceptions ³⁾ lui Ricardo [de la determinarea valorii prin timpul de muncă]. De acestea urmează să ne ocupăm în textul nostru acolo unde vom vorbi despre transformarea valorii în price of production ⁴⁾. Foarte pe scurt. Presupunând că în diferitele trades durata zilei de muncă (în măsura în care aceasta nu este compensată de intensivity of labour ⁵⁾, de dezagrementul muncii etc.) este egală sau, mai precis, presupunând că surplus labour este egală, că rata exploatării este egală, atunci o variație în rata plusvalorii poate avea loc numai în cazul când salariul crește sau scade. O asemenea variație a ratei plusvalorii = creșterea sau scăderea salariului ar afecta în mod diferit prețurile de producție ale mărfurilor în funcție de compoziția organică a capitalului. Capitalul în care partea variabilă este mare în raport cu cea constantă ar câștiga, în urma scăderii salariului, mai multă supramuncă, iar în urma unei creșteri a salariului și-ar apropria mai puțină supramuncă decât capitalurile în care partea componentă constantă este mai mare în raport cu cea variabilă. Creșterea sau scăderea salariului va acționa, așadar, în sens invers asupra ratei profitului în cele două ramuri sau ar perpetua the general rate of profit ⁶⁾. De aceea, dacă salariul crește, pentru a o menține, prețul primei categorii de mărfuri va crește, iar cel al mărfurilor din a doua categorie va scădea. (Fiecare categorie de capital va fi, desigur, afectată direct de oscilațiile salariului numai în măsura în care el întrebuintează multă sau puțină muncă vie în raport cu

¹⁾ — repartizată egal. — Nota trad.

²⁾ — diferitele categorii de capitaliști. — Nota trad.

³⁾ — excepțiile. — Nota trad.

⁴⁾ — preț de producție ¹¹⁶. — Nota trad.

⁵⁾ — intensitatea muncii. — Nota trad.

⁶⁾ — rata generală a profitului. — Nota trad.

întregul capital cheltuit.) Dimpotrivă, dacă salariul scade, prețul mărfurilor din prima categorie va scădea, iar cel al mărfurilor din a doua categorie va crește.

La drept vorbind, toate acestea nu prea au legătură cu analiza transformării inițiale a valorilor în prețuri de producție și cu stabilirea inițială a ratei generale a profitului, aceasta fiind mai degrabă o problemă legată de felul în care o creștere sau o scădere a salariilor ar influența prețurile de producție reglate de rata generală a profitului. Acest caz are și mai puțin anything to do with the difference of fixed and circulating capital¹⁾. Un bancher, un negustor folosește aproape numai capital circulant și foarte puțin capital variabil, cu alte cuvinte, cheltuiește relativ puțin capital pentru muncă vie. Proprietarul unei mine, dimpotrivă, folosește infinit mai mult capital fix decât un capitalist-croitor. Întrebarea foarte importantă este dacă el folosește relativ tot atâta muncă vie. Și numai faptul că Ric[ardo] a prezentat acest caz special, relativ neînsemnat, ca unică deosebire între prețurile de producție și value (sau după cum greșit spune el : [ca] o excepție de la determinarea valorii prin timpul de muncă) și l-a prezentat sub forma deosebirii dintre capitalul fix și cel circulant a făcut ca această blunder²⁾ să fi trecut ca dogmă importantă — și încă într-o formă falsă — în întreaga economie politică de mai târziu. (Proprietarul minei trebuie opus nu croitorului, ci bancherului și negustorului.)

„Creșterea salariilor este limitată de productivitatea industriei. Cu alte cuvinte, un muncitor nu poate să primească niciodată mai mult pentru munca efectuată într-o zi sau într-un an decât atât cât poate să producă el, cu ajutorul tuturor celorlalte surse ale avuției, în decursul aceleiași perioade de timp... Salariul său trebuie să fie mai mic decât această sumă, deoarece o parte din produsul brut este întotdeauna destinată să înlocuiască, împreună cu un profit, capitalul fix (adică, după părerea lui R[amsay], capitalul constant, materia primă și mașinile)“ (p. 119).

Aici sînt confundate două lucruri diferite. Cantitatea de „capital fix“ cuprinsă în produsul zilnic nu este produsul muncii zilnice a muncitorului, sau această parte a valorii produsului, reprezentată de o anumită parte a produsului în natura, nu este produsul muncii zilnice. Dimpotrivă, profitul reprezintă, într-adevăr, un scăzămînt din acest produs zilnic al muncitorului sau din valoarea acestui produs zilnic.

¹⁾ — de-a face cu diferența dintre capitalul fix și capitalul circulant. — *Nota trad.*

²⁾ — eroare. — *Nota trad.*

Dacă Ramsay nu a relevat natura plusvalorii, dacă, mai cu seamă, a rămas întru totul prizonierul ideii preconceptuate cu privire la raportul dintre valoare și prețul de producție și la transformarea plusvalorii în average profit¹⁾, el a tras, în schimb, câteva concluzii juste [1 090] din concepția sa asupra capitalului fix și a celui circulant.

În prealabil încă ceva :

„Valoarea trebuie să fie proporțională nu numai cu capitalul realment consumat, ci și cu capitalul care rămîne neschimbat, într-un cuvînt, cu capitalul total întrebuintat“ (p. 74).

Adică profitul și deci prețul de producție trebuie să fie proporțional [cu întregul capital întrebuintat], în timp ce value, evident, nu poate fi alterată de partea capitalului care nu intră în valoarea produsului.

[Din concepția sa asupra capitalului fix și a celui circulant, Ramsay trage următoarea concluzie :] Odată cu progresul societății (adică al producției capitaliste), partea fixă a capitalului crește pe seama părții circulante, cu alte cuvinte, pe seama părții cheltuite pe muncă. De aceea, cererea de muncă scade relativ pe măsura creșterii avuției sau a acumulării capitalului. În manufactură, „necazurile“ provocate muncitorilor de dezvoltarea forței productive sînt temporare, dar se reînnoiesc permanent. În agricultură, mai cu seamă datorită transformării pămîntului arabil în pășune, ele sînt constante. Rezultatul general : Odată cu progresul societății, adică odată cu dezvoltarea capitalului, aici a avuției naționale, această dezvoltare exercită o influență din ce în ce mai mică asupra situației muncitorului, alias aceasta se înrăutățește în aceeași măsură în care crește avuția generală, adică se acumulează capitalul sau, ceea ce este același lucru, în aceeași măsură în care se extinde reproducția. După cum vedem, aceste rezultate sînt foarte departe de concepția naivă a lui A. Smith sau de cea apologetică a economiei vulgare. La A. Smith, acumularea capitalului este identică cu cererea crescîndă de muncă, cu continual rise of wages²⁾ și, de aceea, cu fall of profits³⁾. La vremea ei, cererea de muncă a crescut, într-adevăr, cel puțin în aceeași măsură în care s-a acumulat capitalul, căci atunci mai predomina manufactura, iar marea industrie era în fașă.

¹⁾ — profit mediu. — *Nota trad.*

²⁾ — creșterea continuă a salariilor. — *Nota trad.*

³⁾ — scăderea profiturilor. — *Nota trad.*

„Cererea de muncă depinde“ (directly, immediately ¹⁾) „numai de masa capitalului circulant“ (p. 87).

(Aceasta este o tautologie la R[amsay], deoarece pentru el circulating capital = capitalul cheltuit pentru salarii.)

„Odată cu progresul civilizației, capitalul fix al țării crește pe seama capitalului circulant“ (p. 89). „Cererea de muncă nu crește în general, așa cum crește capitalul, sau, cel puțin, nu crește în aceeași măsură“ (p. 88). „Acest lucru are loc numai în cazul când, în urma unor noi descoperiri, capitalul circulant depășește suma anterioară“

{aici se strecoară din nou greșeala că increase ²⁾ mijloacelor de subzistență și increase părții mijloacelor de subzistență destinate muncitorilor sînt identice},

„așa încît se creează o cerere mai mare de muncă. Această cerere va crește, dar nu proporțional cu acumularea capitalului în ansamblu. În țările cu industrie dezvoltată, capitalul fix crește întotdeauna mai mult în raport cu cel circulant. De aceea, orice sporire a capitalului național destinat reproducției va avea, în cursul dezvoltării sociale, o influență tot mai mică asupra situației muncitorului“ (p. 90, 91). „Orice creștere a capitalului fix are loc pe seama capitalului circulant“, adică „pe seama cererii de muncă“ (p. 91). „Nenorocirea pe care o aduce populației muncitoare ocupate în industrie inventarea mașinilor va avea, poate, numai cu caracter temporar, dar ea amenință să revină mereu, întrucît noi perfecționări duc continuu la economisirea muncii“ [p. 91].

Și anume din următoarele motive: capitalists, care use the *new machinery* introduced ³⁾ realizează extraordinary profits ⁴⁾, prin urmare, crește posibilitatea lor de a face economii și de a-și spori capitalul. O parte din acesta este folosit în calitate de circulating capital. În al doilea rînd, prețul mărfurilor fabricate scade în raport cu diminished cost of production ⁵⁾; astfel, consumers ⁶⁾ fac economii, se realizează mai ușor acumularea capitalului, din care o parte poate găsi its way to the manufacturing industry in question ⁷⁾. În al treilea rînd, scăderea prețului acestor produse face ca cererea pentru ele să crească.

¹⁾ — direct, nemijlocit. — *Nota trad.*

²⁾ — creșterea. — *Nota trad.*

³⁾ — capitaliștii care folosesc noile mașini. — *Nota trad.*

⁴⁾ — profituri extraordinare. — *Nota trad.*

⁵⁾ — cheltuielile de producție micșorate. — *Nota trad.*

⁶⁾ — consumatorii. — *Nota trad.*

⁷⁾ — drumul său spre industria manufacturieră respectivă. —

Nota trad.

„Astfel, deși mașinile pot face ca un număr considerabil de oameni să rămînă fără lucru, este posibil ca, după o perioadă mai lungă sau mai scurtă, aceștia să fie angajați din nou, sau chiar să se angajeze un număr mai mare de muncitori“ (p. 92, 93). „În agricultură, situația este complet diferită. Cererea de produse brute nu crește atît de repede ca cererea de bunuri industriale... Dar lucrul cel mai nefast pentru populația rurală este transformarea pămîntului arabil în pășuni... Aproape toate fondurile care înainte reveneau oamenilor acum sînt cheltuite pentru bovine, ovine și alte elemente ale capitalului fix“ (p. 93) [1 090].

[1 091] R[amsay] face următoarea remarcă justă :

„Salariile, ca și profiturile, trebuie considerate ca o parte a produsului finit absolut distinctă din punct de vedere național de cheltuielile de producție ale acestuia“ (p. 142). „Capitalul fix... independent de rezultatele lui... este o pură pierdere... Numai munca, abstracție făcînd de salarii, de ceea ce se plătește pentru ea, este concomitent un element al cheltuielilor de producție. Munca este un sacrificiu. Cu cît este cheltuită mai mult într-o ramură, cu atît rămîne mai puțin în cealaltă. Dacă ea este folosită în întreprinderi nerentabile, națiunea suferă din cauza irosirii celor mai importante surse ale avuției... Plata muncii nu constituie un element al cheltuielilor“ (p. 142, 143).

(Foarte just, munca, și nu munca plătită, sau salariul, apare ca element al valorii.)

R[amsay] descrie în mod just procesul de reproducție *real*.

„Cum anume se poate compara produsul cu capitalul cheltuit pentru produsul respectiv... Dacă avem în vedere o întreagă națiune..., este limpede că toate elementele diferite ale capitalului cheltuit trebuie reproduse într-o ramură de producție sau alta, căci, altminteri, producția țării nu se poate desfășura ca înainte. Materia primă din manufacturi, uneltele folosite aici și în agricultură, mașinile numeroase și complexe din primele, clădirile necesare pentru fabricarea sau păstrarea produselor — toate acestea trebuie să constituie părți componente ale produsului total al unei țări, tot așa ca toate avansurile întreprinzătorilor capitaliști ai acesteia.

De aceea, cantitatea primului poate fi comparată cu cantitatea ultimelor, deoarece ne putem imagina că fiecare articol s-ar afla alături de un altul de același fel“ (p. 137—139).

„În ceea ce privește capitalistul individual“

{aceasta este o abstracție falsă. Națiunea există numai ca clasă a capitaliștilor și această întreagă clasă acționează exact așa cum acționează capitalistul individual. Ambele moduri de a considera lucrurile se deosebesc doar prin faptul că unul fixează și izolează valoarea de întrebuintare, iar celălalt valoarea de schimb},

„deoarece el nu *înlocuiește* în natura cheltuielile sale, deoarece el trebuie să primească cea mai mare parte prin intermediul schimbului, pentru care este nevoie de o anumită parte a produsului, fiecare întreprinzător capitalist reușește să acorde mai multă atenție valorii de schimb a produsului decât cantității acestuia“ (p. 145, 146).

[1 092] „Cu cât *valoarea produsului său depășește mai mult valoarea capitalului avansat, cu atât va fi mai mare profitul realizat*. De aceea, el îl va calcula comparînd valoarea sa, valoarea, și nu cantitatea cu cantitatea. Aceasta este prima deosebire ce trebuie menționată în ceea ce privește calcularea profitului de către națiuni și de către indivizi“.

{Și națiunea, supposed it to be something else than the sum of capitalists ¹⁾, poate să compare so far ²⁾ valoarea cu valoarea : ea poate să calculeze timpul de muncă total pe care-l cheltuiește, pentru to replace the used up part of its constant capital and all the part of the product consumed individually, and the time of labour spent in producing a surplus destined to enlarge the scale of reproduction ³⁾.}

„A doua [deosebire] constă în faptul că, întrucît întreprinzătorul capitalist *avansează* întotdeauna muncitorilor *salariul*, în loc să-l plătească din produsul finit, el consideră acest avans, precum și capitalul fix folosit drept o parte a cheltuielilor sale, deși, considerat din punctul de vedere al națiunii, salariul nu este un element al cheltuielilor“.

{În procesul total al reproducției dispăre, de fapt, și această deosebire. The capitalist always *pays out of the finished commodity*, that is to say, he pays out of the commodity finished by the labourer yesterday his wages to-morrow, or he gives him, in the form of wages, in point of fact, only an assignation of product *to be finished in future or almost produced*, (i.e. finally produced) in the moment it is bought ⁴⁾. În reproducție, i.e. in continuity of the process of production, *advance* ⁵⁾ dispăre ca o simplă iluzie.}

¹⁾ — presupunînd că ea este altceva decât totalitatea capitaliștilor. — *Nota trad.*

²⁾ — deci. — *Nota trad.*

³⁾ — a înlocui partea uzată a capitalului ei constant și toate părțile produsului consumat individual, precum și timpul de muncă cheltuit pentru a produce un surplus destinat lărgirii reproducției. — *Nota trad.*

⁴⁾ — Capitalistul plătește întotdeauna *din marfa finită*, adică din marfa terminată de muncitor ieri el îi plătește mâine salariul său, fi dă, sub formă de salariu, de fapt doar un cec asupra produsului *ce urmează a fi terminat* sau este *aproape terminat* (adică produs definitiv) în momentul cînd este cumpărat. — *Nota trad.*

⁵⁾ — adică în continuarea procesului de producție, *avansul*. — *Nota trad.*

„Rata profitului lui va depinde deci de excedentul valorii produsului lui peste valoarea capitalului avansat, atît a celui fix, cît și a celui circulant“ (p. 146).

{Ditto in a „national point of view“ ¹⁾. Profitul lui depinde întotdeauna de ceea ce cheltuiește el însuși pentru produs, whether finished or not, when he pays wages ²⁾.}

Meritul lui R[amsay] constă, în primul rînd, în faptul că el contradicts current notion of the value of the whole produce dissolving into revenue under different names ³⁾, concepție greșită datînd de pe vremea lui A. Smith ; în al doilea rînd, în faptul că el determină rata profitului în două moduri, prin rata salariului, adică prin rata plusvalorii, și în al doilea mod, prin valoarea capitalului constant. Dar el păcătuiește invers decât Ricardo. R[icardo] vrea să egalizeze forțat rata plusvalorii cu rata profitului. Ramsay, dimpotrivă, prezintă dubla determinare a ratei profitului : 1. — prin rata plusvalorii (hence the rate of wages ⁴⁾) și 2. — prin raportul dintre această plusvaloare și capitalul total avansat, prin urmare, determină de fapt rata profitului prin partea pe care capitalul constant o constituie în capitalul total, dar, nesusizînd fondul problemei, el prezintă această dublă determinare ca două împrejurări paralele care determină rata profitului. Ramsay nu vede transformarea care se petrece cu plusvaloarea înainte ca aceasta să devină profit. De aceea, așa cum Ric[ardo], pentru a formula teoria valorii, se străduiește să reducă forțat rata profitului la rata plusvalorii, Ramsay se străduiește să reducă plusvaloarea la profit. Vom vedea mai departe că modul în care prezintă el influența valorii capitalului constant asupra ratei profitului este total nesatisfăcător, respectiv greșit.

„Profitul trebuie să crească sau să scadă exact în măsura în care scade sau crește *partea* din produsul brut sau din *valoarea sa* care este necesară pentru înlocuirea avansurilor necesare... Rata profitului depinde, așadar, de două împrejurări : 1. de partea produsului total care revine muncitorilor ; 2. de partea care trebuie pusă deoparte pentru a înlocui capitalul fix în natura sau prin intermediul schimbului“ (p. 147, 148).

Așadar, cu alte cuvinte, de excedentul valorii produsului peste the sum of circulating and fixed capital ; hence de pro-

¹⁾ — Același lucru „din punct de vedere național“. — *Nota trad.*

²⁾ — indiferent dacă acesta este sau nu terminat atunci cînd el plătește salariul. — *Nota trad.*

³⁾ — contrazice concepția comună că valoarea produsului total se descompune, sub diferite denumiri, în venit. — *Nota trad.*

⁴⁾ — deci rata salariului. — *Nota trad.*

porția which firstly, the circulating capital, and, secondly, the fixed capital bear to the value of the whole produce ¹⁾. Dacă știm de unde provine acest excedent, chestiunea e simplă. Dacă știm însă numai că profitul depinde de *raportul* dintre excedent și aceste cheltuieli, atunci putem să avem cele mai greșite noțiuni ²⁾ asupra originii acestui excedent, putem, de pildă, să considerăm, așa cum face R[amsay], că el provine în parte din capitalul fix (constant).

„Este cert că producerea cu mai multă ușurință a diferitelor obiecte care intră în componența capitalului fix are tendința ca, micșorînd această parte ³⁾, să urce rata profitului, exact așa cum, în cazul precedent, acest lucru a fost determinat de o sporire a numărului elementelor capitalului circulant, care servesc la întreținerea muncii“ (p. 164).

De pildă, în cazul fermierului :

„Indiferent dacă venitul este mare sau mic, cantitatea necesară pentru înlocuirea consumului în aceste forme diferite nu este supusă nici unei schimbări. Această cantitate trebuie considerată drept constantă atîta timp cît producția se desfășoară în continuare pe aceeași scară. Prin urmare, cu cît venitul total este mai mare, cu atît trebuie să fie mai mică partea întregului pe care fermierul trebuie s-o pună deoparte pentru scopurile amintite“ (p. 166). „Cu cît fermierul, care produce produse alimentare și materii prime, ca inul, cînepa, lemnul etc., le poate reproduce mai ușor, [cu atît] va crește profitul. Profitul fermierului [crește] datorită creșterii cantității produsului său, a cărei valoare totală rămîne neschimbată, dar el are nevoie de o parte mai mică din această sumă totală și deci din valoarea ei pentru a reface diferitele elemente ale capitalului fix, cu ajutorul cărora fermierul se poate întreține, în timp ce industriașul, datorită puterii de cumpărare mai mari pe care o posedă, va realiza un câștig“ (p. 166, 167).

Să presupunem că recolta = 100 de cuarteri și că sămînța = 20 de cuarteri, deci = 1/5 din recoltă. Să presupunem, apoi, că în anul următor recolta se dublează (cheltuindu-se aceeași cantitate de muncă), deci = 200 de cuarteri. Dacă producția rămîne la aceeași scară, atunci sămînța este ca și înainte = 20 de cuarteri, ceea ce înseamnă însă acum numai 1/10 din recoltă. Trebuie avut, totuși, în vedere că valoarea celor 100 de cuarteri = 200 ; prin urmare, 1 cuarter din prima recoltă = 2 [cuarteri] din cea de-a doua. În primul caz rămîn 80 de cuarteri, în al doilea — 180 de cuarteri.

¹⁾ — suma capitalului circulant și a capitalului fix ; deci de proporția în care, în primul rînd, capitalul circulant și, în al doilea rînd, capitalul fix o are față de valoarea produsului total. — *Nota trad.*

²⁾ — concepții. — *Nota trad.*

³⁾ — (adică partea produsului total necesară pentru înlocuirea „capitalului fix“). — *Nota trad.*

Întrucît aici (în această problemă a influenței pe care o exercită o schimbare a valorii capitalului constant asupra ratei profitului) nu este vorba despre salariu : se admite că salariul rămîne — în ceea ce privește valoarea — același. Deci, dacă în primul caz el era 20 de cuarteri, în cel de-al doilea caz este 40 de cuarteri. Să admitem, în sfîrșit, că celelalte componente ale capitalului constant, pe care fermierul nu le reproduce în natura = valoarea a 20 de cuarteri în primul caz, deci = 40 de cuarteri în al doilea caz. Avem atunci următorul calcul :

1. *Produsul* = 100 de cuarteri, *sămînța* = 20 de cuarteri. *Alt capital constant* = 20 de cuarteri. *Salariul* = 20 de cuarteri. *Profitul* = 40 de cuarteri.

2. *Produsul* = 200 de cuarteri. *Sămînța* = 20 de cuarteri. *Alt capital constant* = 40 de cuarteri. *Salariul* = 40 de cuarteri. *Profitul* = 100 de cuarteri = 50 de cuarteri din 1. Așadar, ar exista un plusprofit de 10 cuarteri. Aici deci, ca urmare a unei schimbări a valorii capitalului constant, ar fi crescut nu [numai] rata profitului, ci și profitul însuși. Deși în 1 și în 2 salariul a rămas același, raportul dintre profit și salariu ar fi crescut, ceea ce înseamnă că ar fi crescut rata plusvalorii. Aceasta este, totuși, doar o iluzie. Profitul ar consta, în primul rînd, din 80 de cuarteri = 40 de cuarteri în 1 și raportul față de salariu ar rămîne același ; în al doilea rînd, [la] 2, din 20 de cuarteri = 10 cuarteri care s-ar transforma din capital constant în venit.

Este însă calculul corect ? Noi trebuie să presupunem că [la] 2 rezultatul se realizează în toamna următoare, deși s-a lucrat în condițiile din 1. Pentru mai multă claritate trebuie să presupunem că în 1 cuarterul = 2 l. st. Adică pentru toamna care i-a adus 200 de cuarteri, fermierul a cheltuit :

20 de cuarteri pentru sămînță (= 40 l. st.), 20 de cuarteri pentru alt capital constant (= 40 l. st.), 20 de cuarteri pentru salarii (= 40 l. st.). În total 120 l. st., iar produsul = 200 de cuarteri. Or, în primul caz, el a cheltuit tot numai 120 l. st. (60 de cuarteri), iar produsul = 100 de cuarteri, este = 200 l. st. A rămas deci un profit de 80 l. st. sau 40 de cuarteri. Întrucît cei 200 de cuarteri [la 2] sînt produsul aceleiași munci [ca și cei 100 de cuarteri din cazul 1], sînt egali cu numai 200 l. st. Prin urmare, rămîne, de asemenea, un profit de numai 80 l. st., care acum reprezintă 140 de cuarteri ¹¹⁷. Așadar, cuarterul [il costă pe fermier] numai 4/7 l. st., și nu 1 l. st. Sau valoarea cuarterului ar fi scăzut de la 2 la 4/7 l. st., adică cu 1 3/7 l. st., și nu de la 2 la 1 l. st., adică numai cu jumătate, cum s-a presupus mai sus pentru al doilea caz în opoziție cu primul caz.

Întregul lui produs = 200 de cuarteri = 200 l. st. Dar din aceștia, 120 l. st. înlocuiesc cei 60 de cuarteri pe care el i-a cheltuit și din care fiecare l-a costat 2 l. st. Rămâne deci un profit de 80 l. st. = 140 de cuarteri care au rămas. Cum? Acum, cuarterul = 1 l. st., dar cei 60 de cuarteri cheltuiți în producție au costat fiecare 2 l. st. Ei l-au costat atîta, ca și cum el ar fi cheltuit 120 de cuarteri noi. Prin urmare, cei 140 de cuarteri care au rămas costă 80 l. st., cu alte cuvinte nu au o valoare mai mare decît au avut cei 40 de cuarteri care rămăseseră. El vinde, ce-i drept, fiecare din cei 200 de cuarteri cu 1 l. st. (în cazul cînd își vinde întregul produs). Încasează deci 200 l. st. Dar din cei 200 de cuarteri, 60 l-au costat cîte 2 l. st. fiecare; cuarterii care i-au mai rămas îi aduc deci numai 4/7 l. st.

Dacă el cheltuiește acum din nou 20 de cuarteri [pentru sămînță] (= 10 l. st.), 40 de cuarteri pentru salarii (= 20 l. st.), și 40 de cuarteri pentru alt capital constant (= 20 l. st.), deci 100 de cuarteri în loc de 60, cît a cheltuit înainte, și obține 180 de cuarteri, acești 180 de cuarteri nu au aceeași valoare pe care o aveau înainte cei 100 de cuarteri [dacă se calculează 1 l. st. per cuarter]. El a folosit, totuși, tot atîta muncă vie ca și înainte, și de aceea [1 094] valoarea capitalului variabil, deci și valoarea plusprodusului, este aceeași ca înainte. Dar el a cheltuit mai puțină muncă materializată, deoarece aceeași cantitate de 20 de cuarteri care înainte costa 20 l. st. costă acum numai 10 l. st.

Calculul se face, prin urmare, astfel :

Capital constant	Capital variabil	Plusvaloare
1. 20 cuarteri = 20 l. st. sămînță	20 cuarteri (20 l. st.)	40 cuarteri (40 l. st.)
20 cuarteri = 20 l. st. unelte de muncă etc.		
2. 20 cuarteri = 10 l. st. [sămînță]	40 cuarteri (20 l. st.)	80 cuarteri (40 l. st.)
40 cuarteri = 20 l. st. [unelte de muncă etc.]		

Produsul în primul caz 100 de cuarteri = 100 l. st.

Produsul în al doilea caz 180 de cuarteri = 90 l. st.

Totuși, [făcînd abstracție de scăderea valorii produsului], rata profitului ar fi crescut; căci în primul caz, profitul de 40 l. st. s-a realizat cu o cheltuială de 60 l. st., iar în al doilea caz, profitul de 40 l. st. s-a realizat cu o cheltuială de 50 l. st. În primul caz — $66\frac{2}{3}\%$, în al doilea — 80% .

În orice caz, creșterea ratei profitului nu se datorează faptului că valoarea rămîne neschimbată, cum presupune R[amsay]. Dat fiind că o parte din munca cheltuită s-a micșorat, și anume partea cuprinsă în capitalul constant (aici în sămînță), valoarea produsului scade dacă producția continuă pe aceeași scară ca înainte, așa cum scade valoarea a 100 de pfunzi de fire atunci cînd se ieftinește bumbacul cuprins în ele. Dar raportul dintre capitalul variabil și cel constant crește (fără ca valoarea capitalului variabil să crească). Sau scade raportul dintre suma totală a capitalului cheltuit față de plusvaloare. Hence ¹⁾, crește rata profitului.

Dacă ceea ce spune R[amsay] ar fi adevărat, dacă valoarea ar rămîne neschimbată, ar crește profitul, suma profitului și, în consecință, rata profitului. Despre o simplă creștere a ratei nici nu poate fi vorba.

Dar problema [influenței pe care o are schimbarea valorii capitalului constant asupra ratei profitului] nu este încă epuizată pentru cazul special [cînd partea capitalului constant este înlocuită în natură]. În agricultură, acest caz special se prezintă astfel :

O anumită parte din sămînță figurează în recoltă la vechiul preț al produsului, și această parte o intrat în natura în recoltă. Celelalte cheltuieli sînt acoperite prin vînzarea grîului la vechiul lui preț. Cu aceste cheltuieli vechi, produsul se dublează. Astfel, de pildă, în cazul de mai sus, la 20 de cuarteri pentru sămînță (= 40. l. st.) (și celelalte cheltuieli = 40 de cuarteri = 80 l. st.), în loc de 100 de cuarteri în vechea recoltă (deci = 200 l. st.) (din care 40 de cuarteri = 80 l. st., profitul la cheltuiala totală de 60 de cuarteri = 120 l. st.), avem acum 200 de cuarteri. La această recoltă, cheltuielile sînt absolut aceleași ca și la cea veche = 60 de cuarteri, a căror valoare era 120 l. st., dar în loc de un excedent de 40 de cuarteri avem acum un excedent de 140 de cuarteri. Aici, excedentul în natură a crescut considerabil. Întrucît însă în ambele cazuri munca cheltuită este aceeași, 200 de cuarteri nu valorează acum mai mult decît cei 100 de cuarteri. Deci, 200 l. st. Sau cuarterul a scăzut de la 2 l. st. la 1 l. st. Cum excedentul = 140 de cuarteri, s-ar părea că el ar trebui să coste 140 l. st., deoarece unul din cuarteri costă tot atîta cît și celălalt. Problema ar fi dintre cele mai simple dacă ar fi examinată d'abord ²⁾ independent de procesul de reproducție

¹⁾ — Deci. — Nota trad.

²⁾ — în primul rînd. — Nota trad.

și s-ar presupune că fermierul s-a retras din afaceri și și-a vîndut întregul produs. Atunci, pentru a-și acoperi (a-și ram-bursa) cheltuielile de 120 l. st., el ar trebui de fapt să vîndă 120 de cuarteri. Cu aceștia se acoperă capitalul avansat. Rămîne, prin urmare, un excedent de 80 de cuarteri, și nu de 140, și cum acești 80 de cuarteri = 80 l. st., ei valorează absolut tot atîta cît valora excedentul în primul caz.

Procesul de reproducție modifică, totuși, întrucîtva problema. Și anume, el înlocuiește din propriul său produs în natura cei 20 de cuarteri pentru sămînță. [Ca valoare], ei îi sînt înlocuiți în produs cu 40 de cuarteri. Dar în procesul de reproducție, el trebuie să-i plătească, ca și înainte, numai cu 20 de cuarteri în natura. Celelalte cheltuieli ale sale cresc în măsura în care cuarterul se depreciază (dacă salariul nu scade). Pentru a înlocui cealaltă parte a capitalului constant, el are nevoie de 40 de cuarteri în loc de 20, iar pentru a înlocui salariul — tot de 40 de cuarteri în loc de 20. În total, el trebuie să cheltuiască 100 de cuarteri acolo unde înainte cheltuia 60 de cuarteri; dar el nu trebuie să cheltuiască 120 de cuarteri, cum ar cere deprecierea grîului, întrucît cei 20 de cuarteri [pentru sămînță] care costau înainte 40 l. st., el îi înlocuiește acum cu 20 de cuarteri care costă 20 l. st. (deoarece aici are însemnătate numai valoarea lor de întrebuințare). Este deci evident că fermierul a cîștigat [1 095] acești 20 de cuarteri, care costă acum 20 l. st. Iar excedentul lui nu este 80 l. st., ci 100 l. st., nu 80 de cuarteri, ci 100. (Exprimat în cuarteri la vechea valoare, aceasta nu înseamnă 40, ci 50 de cuarteri.) Acest fapt este incontestabil, iar dacă prețul de piață nu scade ca urmare a abundenței, atunci el poate să vîndă, la noua valoare, cu 20 de cuarteri mai mult decît înainte și cîștigă 20 l. st. În legătură cu reproducția, fermierul a cîștigat aceste 20 l. st., la aceeași cheltuială, pentru că munca a devenit mai productivă, fără ca rata plusvalorii să fi crescut, sau ca muncitorul să fi furnizat o cantitate mai mare de supramuncă decît înainte, sau să fi primit o cantitate mai mică decît înainte din partea produsă a produsului (care reprezintă munca vie). Dimpotrivă, se presupune că, în condițiile reproducției, muncitorul primește 40 de cuarteri, în timp ce înainte primea numai 20 de cuarteri. Avem, prin urmare, de-a face cu un fenomen specific. El nu are loc fără reproducție, dar are loc în legătură cu reproducția și are loc pentru că fermierul înlocuiește în natura o parte of this avances ¹⁾. În acest caz ar crește nu numai rata profitului, ci

¹⁾ — din avansurile lui. — *Nota trad.*

și profitul. (În ceea ce privește procesul de reproducție însuși, el poate fie să-l continue acum la vechea scară, și atunci, dacă recolta este tot atît de bună, prețul produsului scade, pentru că o parte a capitalului constant a costat mai puțin, dar crește rata profitului; fie să lărgească producția, să semene mai mult la aceeași cheltuială făcută, și atunci crește și profitul, și rata profitului.)

Să-l luăm pe fabricant. Să presupunem că el a cheltuit 100 l. st. pentru fire și că profitul reprezintă 20 l. st. Deci produsul = 120. Din cele 100 l. st. cheltuite, bumbacul reprezintă 80. Dacă acum valoarea bumbacului scade la jumătate, fabricantul nu trebuie să cheltuiască decît 40 l. st. pentru bumbac și 20 l. st. pentru rest, adică 60 l. st. (în loc de 100), iar profitul [este] ca și înainte = 20 l. st., produsul total = 80 l. st. (dacă el nu-și extinde producția). Așadar, 40 l. st. îi rămîn în buzunar; el poate să le cheltuiască sau să le investească în calitate de capital adițional. Atunci, în conformitate cu noua proporție, el cheltuieste [în plus] $26\frac{2}{3}$ [l. st.] pentru bumbac și $13\frac{1}{3}$ [l. st.] pentru muncă etc. Profitul va fi $13\frac{1}{3}$ l. st. Acum, produsul total = $60 + 40 + 33\frac{1}{3} = 133\frac{1}{3}$ l. st.

Aici, așadar, nu este vorba de faptul că fermierul înlocuiește sămînța sa în natura, căci fabricantul cumpără bumbacul, nu-l înlocuiește din propriul său produs. Fenomenul se reduce, prin urmare, la următoarele: eliberarea unei părți din partea capitalului care înainte era legată sub formă de capital constant, sau transformarea unei părți a capitalului în venit. Dacă în procesul de reproducție se cheltuieste exact atîta capital ca înainte, se obține același rezultat ca în cazul cînd additional capital had been employed ¹⁾ la vechea scară a producției. Acesta este, prin urmare, un fel de acumulare care izvorăște din productivitatea sporită în ramurile industriei, care furnizează părțile componente ale capitalului destinate consumului productiv. Dar o asemenea scădere a materiilor prime, if due to the seasons is counteracted by unfavourable seasons, in which the raw materials become appreciated ²⁾. Capitalul astfel eliberat in one season sau some seasons ³⁾ este de aceea, într-o anumită măsură, capital de rezervă pentru

¹⁾ — capitalul adițional ar fi fost folosit. — *Nota trad.*

²⁾ — dacă este datorată unui sezon favorabil, este contracarată de un sezon nefavorabil, în care prețul materiei prime crește. — *Nota trad.*

³⁾ — în unul sau mai multe sezoane. — *Nota trad.*

celelalte. De pildă, fabricantul la care perioada de rotație [a capitalului fix] este de 12 ani trebuie să se aranjeze în așa fel încît în decursul acestor 12 ani să poată continua să producă cel puțin *la aceeași scară*. Trebuie, așadar, să se calculeze că *replacing prices*¹⁾ oscilează și că ele se egalizează într-o perioadă mai lungă sau mai scurtă.

Invers decît ieftinirea părților componente influențează creșterea prețurilor lor (aici facem abstracție de capitalul variabil, deși, cînd salariul scade, se cheltuiește mai puțin capital variabil, ca valoare, iar cînd salariul crește, se cheltuiește mai mult). Pentru ca producția să continue la scara anterioară, trebuie să se cheltuiască mai mult capital. Abstracție făcînd, prin urmare, de scăderea ratei profitului, spare capital must be employed or a part of revenue must be converted into capital²⁾, fără să acționeze additional capital. Într-un caz există *accumulation*, deși valoarea capitalului avansat a rămas aceeași (dar părțile lui componente materiale au sporit). Rata valorificării și profitul absolut cresc pentru că aici se întîmplă același lucru ca atunci cînd la vechea scară a producției s-ar investi additional capital. În celălalt caz, *acumularea* are loc so far as³⁾ a crescut valoarea capitalului avansat, partea de valoare a producției totale care funcționează în calitate de capital. Dar părțile componente materiale ale capitalului *nu* sporesc. Rata profitului scade. (Masa profitului scade sau numai în cazul cînd nu se angajează același număr de muncitori ca înainte, sau cînd salariul muncitorilor ar crește.)

Acest fenomen al transferării capitalului în venit trebuie reținut, căci el creează *iluzia* unei creșteri (sau chiar, în cazul contrar, al unei scăderi) independente de masa plusvalorii a masei profitului. Am văzut cum în [1 096] anumite împrejurări part of rent⁴⁾ se explică prin acest fenomen.

În modul de mai sus (dacă cei 20 de cuarteri excedentari = 20 l. st. nu sînt folosiți imediat din nou pentru extinderea producției, cu alte cuvinte, ei nu sînt acumulați) se eliberează un capital bănesc de 20 l. st. Avem aici un exemplu de felul cum *capitalul bănesc excedentar* se poate forma din reproducție, deși suma valorii mărfurilor a rămas aceeași datorită transformării unei părți din capital care exista înainte sub formă de capital fix (constant) în capital bănesc.

¹⁾ — *prețurile de înlocuire*. — *Nota trad.*

²⁾ — trebuie folosit capitalul de rezervă sau o parte din venit trebuie transformată în capital. — *Nota trad.*

³⁾ — în măsura în care. — *Nota trad.*

⁴⁾ — o parte a rentei. — *Nota trad.*

Cît de puțin are de-a face fenomenul de mai sus cu determinarea *ratei profitului* ne va fi clar dacă ne vom gîndi la un farmer (sau manufacturer), who enters business under the new conditions of production. Formerly he wanted a capital of 120 l. to enter the business, 40 l. buy 20 qrs. seeds, 40 l. for other ingredients of constant capital, and 40 l. to pay wages. And his profit was¹⁾ 80 l. st. la 120 l. st. = 8 la 12 = 2 la 3 = $66\frac{2}{3}\%$.

Acum, he has to advance 20 l., to buy 20 qrs. of seed, 40 l. as above, 40 l. for wages, so that his outlay of capital = 100. And profit 80, gives 80 p.c. The amount of profit has remained *the same*, but its *rate* has increased cu 20%²⁾. Vedem, așadar, că scăderea valorii seminței (sau a *returning price*³⁾) nu are în sine nici o legătură cu sporirea profitului, ci doar include the increase of the rate of profit⁴⁾.

Dealtfel, într-un caz pentru fermier, în celălalt pentru fabricant, aceasta nu înseamnă o creștere a profitului, ci o eliberare a unei părți a capitalului lor care înainte era imobilizată în producție. Și aceasta în virtutea următorului calcul simplu. Înainte, capitalul avansat în producție era 120 l. st., acum este 100 l. st., în timp ce 20 l. st. se află în buzunarul fermierului în calitate de capital liber, în calitate de bani care pot fi folosiți anyhow⁵⁾. Dar în ambele cazuri, capitalul său este de numai 120 l. st., așadar, mărimea lui nu a crescut. Ce-i drept, eliberarea a $\frac{1}{6}$ din capital din forma în care era imobilizat în procesul de producție exercită *aceeași influență* ca și additional capital.

R[amsay] nu a aprofundat această problemă deoarece, în genere, el nu a explicat raportul dintre valoare, plusvaloare și profit.

¹⁾ — fermier (sau fabricant) care își începe activitatea în condiții de producție noi. Înainte, pentru a-și începe activitatea, el avea nevoie de un capital de 120 l. st.: 40 l. st. pentru a cumpăra 20 de cuarteri de sămință, 40 l. st. pentru celelalte componente ale capitalului constant și 40 l. st. pentru a plăti salariile. Iar profitul lui era. — *Nota trad.*

²⁾ — el trebuie să avanseze 20 l. st. pentru a cumpăra 20 de cuarteri de sămință, 40 l. st. pentru ceea ce am amintit mai sus, 40 l. st. pentru salarii, așa încît capitalul cheltuit reprezintă 100 l. st. Profitul de 80 dă 80%. Masa profitului a rămas *aceeași*, dar rata acestuia a crescut cu 20%. — *Nota trad.*

³⁾ — prețului [seminței] ce trebuie înlocuite. — *Nota trad.*

⁴⁾ — include creșterea ratei profitului. — *Nota trad.*

⁵⁾ — oricum. — *Nota trad.*

R[amsay] explică în mod just în ce fel mașina etc., as far as it affects variable capital ¹⁾, influențează profitul și rata profitului. Și anume prin deprecierea capacității de muncă: prin sporirea supramuncii relative sau, considerînd procesul de producție în ansamblul său, prin smaller part of the gross return which goes to replace wages ²⁾.

„O productivitate ridicată sau redusă a industriei care servește la producerea mărfurilor care nu intră în compoziția capitalului fix nu poate avea nici o influență asupra ratei profitului, exceptînd cazul cînd ea modifică acea parte din venitul brut care servește la întreținerea muncii“ (p. 168). „Dacă fabricantul, datorită unor perfecționări aduse mașinilor, își dublează produsele, valoarea bunurilor trebuie, în cele din urmă, să scadă în aceeași proporție în care a crescut cantitatea lor“.

{Aici se presupune de fapt că, incluzîndu-se în calcul uzura mașinilor, o cantitate de două ori mai mare nu costă mai mult decît costa mai înainte o cantitate de două ori mai mică. Altfel valoarea scade, but not in *proportion* to its quantity. It may be doubled in quantity, while its value, the value of the single commodity, like that of the aggregate product, may sink only, instead of from 2 : 1, from 2 : 1^{1/4} etc. ³⁾}

„...fabricantul cîștigă numai în măsura în care el poate să-l îmbrace mai ieftin pe muncitor, și astfel muncitorului îi revine o parte mai mică din produsul total... Fermierul cîștigă“, {ca urmare a creșterii productivității industriei fabricantului}, „tot numai în măsura în care o parte a cheltuielilor lui constau în haine pentru muncitori, haine pe care el, ca și fabricantul, le poate obține acum mai ieftin“ (p. 168, 169).

Scăderea valorii părților componente ale capitalului influențează rata profitului, deoarece afectează *raportul dintre plusvaloare și suma totală a capitalului cheltuit*. Cît privește scăderea (sau invers) salariului, se influențează rata profitului tocmai pentru că se afectează *direct rata plusvalorii*.

Presupunem, de pildă, că, în cazul menționat mai sus, prețul seminței (să zicem, de exemplu, că fermierul este cultivator de in) = 40 l. st. (20 de cuarteri) rămîne același, tot 40 l. st. (20 de cuarteri pentru restul de capital constant), dar că salariul — adică plata pentru *același* număr de munci-

¹⁾ — în măsura în care afectează capitalul variabil. — *Nota trad.*

²⁾ — partea mai mică din venitul brut destinată să înlocuiască salariul. — *Nota trad.*

³⁾ — dar nu *proporțional* cu cantitatea. Cantitatea se poate dubla deoarece valoarea, valoarea mărfii singulare, ca și cea a produsului total poate să scadă, dar numai de la 2 : 1 la 2 : 1^{1/4} etc. — *Nota trad.*

tori — scade de la 40 l. st. la 20 l. st. (de la 20 de cuarteri la 10 cuarteri). În acest caz, suma *valorii* egală cu salariul + plusvaloarea este aceeași. Deoarece numărul de muncitori este același, munca lor se exprimă, ca și înainte, într-o valoare de 40 + 80 = 120 l. st. Dar din 120 l. st., acum revin muncitorilor — 20 l. st., iar plusvalorii — 100 l. st. {Cu alte cuvinte, aici se presupune că nu a avut loc nici o perfecționare care să fi influențat în această branch the number of the labourers employed ¹⁾.} Capitalul avansat este acum de 100 l. st. în loc de 120 l. st., ca în cazul cînd valoarea seminței a scăzut la jumătate. Dar profitul este = 100 l. st., deci de 100%, în timp ce în celălalt caz, unde capitalul investit a scăzut, de asemenea, de la 120 l. st. la 100 l. st. = 80%. Și, ca și în acel caz, [1 097] se eliberează 20 l. st. sau ^{1/6} din capital. Dar într-un caz, plusvaloarea a rămas aceeași = 80 l. st. (Așadar = 200%, căci pentru salariu este nevoie de 40 l. st.) În celălalt caz, ea crește la 100 l. st. (Așadar = 500%, căci pentru salariu este nevoie de 20 l. st.) Aici a crescut nu numai rata profitului, ci și *profitul* însuși, deoarece a crescut rata plusvalorii și deci plusvaloarea însăși. Aceasta deosebește acest caz de celălalt, ceea ce R[amsay] nu vede. Acest lucru trebuie să aibă loc întotdeauna dacă creșterea profitului nu este paralizată de o scădere corespunzătoare a ratei profitului ca urmare a unei concomitente change of value ²⁾ în capitalul constant. De pildă, în cazul de mai sus, capitalul cheltuit este de 120 l. st., profitul — 80 l. st. = 66^{2/3}%. În cazul nostru, capitalul cheltuit = 100 l. st., profitul — 100 l. st. = 100%. Dar dacă, ca urmare a unei change ³⁾ în prețul capitalului constant, suma cheltuită a crescut de la 100 l. st. la 150 l. st., atunci profitul, care a crescut de la 80 l. st. la 100 l. st., ar reprezenta, ca și înainte, o rată a profitului de numai 66^{2/3}%.

„Mărfurile care nu contribuie la formarea capitalului fix și nici a celui circulant nu pot afecta profitul printr-o schimbare oarecare în productivitatea lor. Astfel de mărfuri sînt diferitele obiecte de lux“ (p. 169, 170). „Întreprinzătorii capitaliști cîștigă de pe urma abundenței de obiecte de lux, deoarece profitul lor comandă o cantitate mai mare de obiecte destinate consumului lor privat; dar rata acestui profit nu este cît de cît influențată nici de abundența, nici de penuria de aceste obiecte“ (p. 171).

¹⁾ — ramură numărul muncitorilor folosiți. — *Nota trad.*

²⁾ — schimbări de valoare. — *Nota trad.*

³⁾ — schimbări. — *Nota trad.*

D'abord ¹⁾, o parte din luxuries ²⁾ pot să fie componente of constant capital ³⁾. De pildă, strugurii — la vin, aurul — la obiectele de lux, diamantul — la șlefuitul sticlei etc. Dar R[amsay] exclude acest case so far ⁴⁾ el spune : commodities care nu enter in fixed capital ⁵⁾. Sau atunci este greșit ceea ce urmează : „Astfel de mărfuri sînt diferitele obiecte de lux“. În industria obiectelor de lux, productivitatea poate crește, ca în toate celelalte ramuri ale industriei, fie datorită faptului că rezervoarele naturale, cum sînt minele, pămîntul etc., din care se extrag raw materials ⁶⁾ pentru luxuries devin mai productive, fie datorită faptului că se descoperă rezervoare mai productive de acest fel, fie datorită folosirii diviziunii muncii sau — ceea ce este deosebit de important — datorită folosirii mașinilor (inclusiv a unor unelte mai bune) și a forțelor naturii {O perfecționare cum este diferențierea uneltelor aparține diviziunii muncii.} (A nu se uita procesele chimice.)

Să presupunem acum că, datorită folosirii mașinilor (sau a proceselor chimice), timpul de producție pentru obiectele de lux se scurtează, că este nevoie de mai puțină muncă pentru a le produce. Acest fapt nu influențează cîtuși de puțin salariul, valoarea capacității de muncă, deoarece obiectele de lux nu intră în consumul muncitorilor (cel puțin, nu intră nici odată în acea parte a consumului lor care determină valoarea capacității lor de muncă). {El poate influența prețul de piață al muncitorilor dacă muncitorii sînt aruncați în stradă, mărindu-se astfel oferta pe piața muncii.} El nu influențează, așadar, rata plusvalorii, deci nici rata profitului, în măsura în care aceasta din urmă este determinată de rata plusvalorii. Dimpotrivă, acest fapt poate, desigur, să influențeze rata profitului, în măsura în care astfel este afectată masa plusvalorii sau raportul dintre capitalul variabil și capitalul constant sau capitalul total. Dacă, de pildă, mașinile permit folosirea a 10 muncitori acolo unde înainte erau folosiți 20, rata plusvalorii, ce-i drept, nu se modifică. Ieftinirea mărfurilor de lux nu dă muncitorului posibilitatea de a trăi mai ieftin. Pentru a-și reproduce capacitatea de muncă, el are nevoie de același timp de muncă ca și

¹⁾ — În primul rînd. — *Nota trad.*

²⁾ — obiectele de lux. — *Nota trad.*

³⁾ — ale capitalului constant. — *Nota trad.*

⁴⁾ — caz în măsura în care. — *Nota trad.*

⁵⁾ — mărfurile care nu intră în capitalul fix. — *Nota trad.*

⁶⁾ — materiile prime. — *Nota trad.*

înainte. {De aceea, în practică, fabricantul de articole de lux caută să plătească munca sub valoarea ei, sub minimul ei, ceea ce el poate face datorită existenței *suprapopulației relative*, care creează productivitate sporită în celelalte ramuri ale industriei. De pildă la tricoteze. Sau, ceea ce are loc de asemenea în aceste ramuri, el caută să prelungească *timpul de muncă absolut*, avînd în acest caz, într-adevăr, *plusvaloare absolută*. Adevărat este doar faptul că *productivitatea* din industria producătoare a obiectelor de lux nu poate micșora valoarea capacității de muncă, nu poate crea o plusvaloare relativă și, în genere, nu poate crea acea formă a plusvalorii care este datorată *productivității sporite a muncii ca atare*.}

Dar masa plusvalorii este dublu determinată : de rata plusvalorii, adică de supramunca (absolută sau relativă) a muncitorului individual ; în al doilea rînd, de numărul muncitorilor folosiți concomitent. Prin urmare, în măsura în care productivitatea sporită a muncii în industria obiectelor de lux micșorează numărul muncitorilor ocupați de o porțiune determinată de capital, ea micșorează masa plusvalorii. Hence, all other circumstances remaining the same ¹⁾, micșorează rata profitului. Aceasta se micșorează și atunci cînd numărul muncitorilor scade sau rămîne același, dar capitalul investit în mașini și materii prime crește deci ori de cîte ori se micșorează raportul dintre capitalul variabil și capitalul total, care aici este egalizat sau parțial paralizat de scăderea salariului. Cum însă rata profitului din aceste sfere participă la egalizarea ratei generale a profitului la fel ca [1 098] rata profitului din oricare altă ramură, creșterea productivității muncii în industria obiectelor de lux ar atrage după sine o scădere a ratei generale a profitului.

Invers. Dacă productivitatea muncii nu ar crește în industria obiectelor de lux propriu-zisă, ci în ramurile care îi furnizează capital constant, atunci rata profitului ar crește în industria obiectelor de lux.

{*Plusvaloarea* (adică mărimea ei, masa ei, its total amount ²⁾) este determinată de rata plusvalorii înmulțită cu numărul muncitorilor ocupați. Pot exista împrejurări care să influențeze simultan ambii factori, fie în aceeași direcție, fie în direcție opusă, sau care să influențeze numai unul din acești factori. Făcînd abstracție de prelungirea absolută a zilei de

¹⁾ — Prin urmare, celelalte împrejurări rămînînd aceleași — *Nota trad.*

²⁾ — suma ei totală. — *Nota trad.*

muncă, creșterea productivității muncii în industria obiectelor de lux influențează numai asupra numărului muncitorilor. Consecința necesară este, așadar, scăderea masei plusvalorii și deci a ratei profitului, chiar dacă capitalul constant nu va crește. În acest caz însă, plusvaloarea micșorată se calculează la un capital total sporit.}

R[amsay] era mai aproape decât ceilalți de înțelegerea corectă a ratei profitului. De aceea, la el *shortcomings*¹⁾ sînt mai clare decât la ceilalți. El subliniază toate punctele, dar unilateral și de aceea eronat.

R[amsay] rezumă concepția sa asupra profitului în felul următor :

„Așadar, în unele cazuri, rata profitului este determinată de următoarele cauze : 1. productivitatea industriei care produce obiectele de primă necesitate, de care muncitorul are nevoie pentru a se putea hrăni, îmbrăca etc. ; 2. productivitatea industriei care produce obiectele care intră în compoziția capitalului fix ; 3. *rata salariului real*“,

{care trebuie să însemne aici cantitatea de necessities etc. pe care o primește muncitorul, whatever be the price of the articles composing it²⁾.}

„O schimbare în prima și a treia cauză influențează profitul modificînd partea produsului total care revine muncitorului ; o schimbare în a doua cauză influențează profitul, modificînd partea care este necesară pentru înlocuirea — *fie direct*, fie prin *schimb* — a capitalului fix consumat în producție, căci profitul este în esență o problemă a părții proporționale“ (p. 172).

El îi reproșează, pe bună dreptate, lui Ricardo (deși propriul său mod de a trata problema este și el nesatisfăcător) :

„Ricardo uită că întregul produs se împarte nu numai între salariu și profit, ci mai este nevoie de o parte pentru înlocuirea capitalului fix“ (p. 174, notă).

{Chiar la prima prezentare a acumulării, adică a transformării of surplus value into capital³⁾, se poate menționa că <făcînd abstracție de formă și avînd în vedere numai conținutul> întreaga surplus labour se prezintă ca *capital* (constant și variabil) și ca surplus labour (profit, dobîndă, rentă). Căci

¹⁾ — neajunsurile. — *Nota trad.*

²⁾ — indiferent de prețul articolelor din care constau acestea. — *Nota trad.*

³⁾ — plusvalorii în capital. — *Nota trad.*

în această transformare se vede cum însăși surplus labour ia forma de capital, iar munca neplătită a muncitorului se opune lui ca *totalitate a condițiilor obiective ale muncii*. În această formă, ea se opune lui ca proprietate străină, așa încît capitalul, care este premisa muncii lui, apare ca ceva independent de muncă. [El apare] ca o mărime de valoare finită, a cărei valoare trebuie doar sporită. El nu este niciodată produsul muncii trecute a muncitorului (și nici al any circumstances¹⁾) care, *independent de procesul de producție specific* în care intră această muncă trecută, afectează, ridică valoarea ei) care apare el însuși, sau a cărui înlocuire apare ca exploatare, ci este întotdeauna numai modul și măsura în care este exploatată munca lui prezentă. Atîta timp cît capitalistul individual își continuă producția pe aceeași scară (sau pe o scară mai largă), înlocuirea capitalului apare ca o operație care nu-l afectează pe muncitor, deoarece muncitorul însuși, dacă condițiile muncii i-ar aparține, tot ar trebui să le înlocuiască din gross produce²⁾, pentru a continua reproducția pe aceeași scară sau pentru a o lărgi (or, și aceasta din urmă este necesară, dată fiind natural increase of population³⁾). Dar aceasta îl afectează în trei privințe : 1. eternizarea condițiilor muncii ca proprietate străină de muncitor, ca capital, eternizează poziția sa ca muncitor salariat și, de aceea, și soarta lui, de a munci mereu pe gratis o parte din timpul său de muncă pentru o terță persoană ; 2. extinderea acestor condiții ale producției, alias acumularea capitalului, sporește masa și numărul claselor who live upon his surplus labour⁴⁾, acumularea capitalului înrăutățește *relatively* his position by augmenting the relative wealth of capitalist and his co-partners⁵⁾ prin aceea că sporește, prin intermediul diviziunii muncii etc., supramunca relativă și micșorează partea din gross produce care se transformă în salariu ; 3. în sfîrșit, întrucît condițiile muncii se coalizează în proporții gigantice împotriva muncitorului, manifestîndu-se tot mai mult ca niște forțe sociale, muncitorul nu le mai poate stăpîni, așa cum s-a întîmplat uneori în condițiile miciei producției.}

¹⁾ — unor împrejurări. — *Nota trad.*

²⁾ — produsul brut. — *Nota trad.*

³⁾ — creșterea naturală a populației. — *Nota trad.*

⁴⁾ — care trăiesc de pe urma supramuncii lui. — *Nota trad.*

⁵⁾ — *relativ* poziția lui prin sporirea relativă a avuției capitalistului și a partenerilor lui. — *Nota trad.*

[3] Ramsay despre împărțirea profitului brut în profit net și profitul întreprinzătorului. Elemente apologetice în concepțiile sale]

[1 099] R[amsay] numește *gross profit*¹⁾ ceea ce eu numesc pur și simplu profit. El împarte acest *gross profit* în *net profit*²⁾ și *profit of enterprise* (cîștigul întreprinderii, profitul industrial)*.

În legătură cu scăderea ratei generale a profitului, Ramsay polemizează, ca și Ricardo, cu A. Smith. El îi obiectează lui A. Smith :

„Concurența dintre întreprinzătorii capitaliști poate să egalizeze profiturile care depășesc considerabil nivelul obișnuit“.

{Această levelling³⁾ n-ar fi nicidecum suficientă pentru a explica formarea unei general rate of profit⁴⁾},

„dar nu le poate reduce sub acest nivel obișnuit“ (p. 179—180).

„Dacă ar fi posibil ca prețul fiecărei mărfi, atît al materiei prime, cît și al produsului finit, să scadă, ca urmare a concurenței dintre producători, acest lucru nu ar putea afecta în nici un caz profitul. Fiecare întreprinzător capitalist și-ar vinde produsul pentru o sumă mai mică de bani, dar, pe de altă parte, fiecare articol din cheltuielile sale, indiferent dacă ar aparține capitalului fix sau celui circulant, l-ar costa proporțional mai puțin“ (l. c., p. 180—181).

La fel îi obiectează lui Malthus :

„Ideea că profiturile ar fi plătite de consumatori este, desigur, cu totul absurdă. Cine sînt consumatorii ? Ei trebuie să fie sau moșieri, capitaliști, patroni, muncitori, sau oameni care primesc un salariu“ (p. 183). „Singura concurență care ar putea să afecteze rata generală a profitului brut este concurența dintre întreprinzătorii capitaliști și muncitori“ (p. 206).

* [1 130] {De ce anume domnul Senior, a cărui lucrare „Outline“ a apărut aproape în același timp cu lucrarea lui Ramsay „Essay on the Distribution of Wealth“, în care acesta din urmă prezintă pe larg împărțirea profitului în „profit of enterprise“ și în „net profits of capital or interest“⁵⁾ (ch IV), pretinde că ar fi descoperit el această împărțire — cunoscută încă din 1821 și 1822 — se poate explica numai prin faptul că Senior, ca simplu apologet al rînduieiilor existente și deci ca economist vulgar, se bucură foarte mult de simpatia domnului R[oscher]¹¹⁸⁾ [1 130].

1) — profit brut. — Nota trad.

2) — profit net. — Nota trad.

3) — egalizare. — Nota trad.

4) — rate generale a profitului. — Nota trad.

5) — „profitul net la capital sau dobînda“. — Nota trad.

În această din urmă frază, teza lui Ric[ardo] este redusă la ceea ce este just. Rata profitului poate să scadă independent de competition between capital and labour¹⁾, dar *singura competition* în urma căreia ea poate să scadă este *această competition*. Însă Ramsay nu indică *nici un* motiv pentru care rata generală a profitului are tendința să scadă. Singurul lucru pe care-l spune — și care este just — este că *rata dobînzii* poate să scadă absolut independent de rate of gross profits într-o țară dată, și anume :

„Chiar dacă presupunem că niciodată nu s-ar lua capital cu împrumut decît pentru investiții productive, este, totuși, posibil ca rata dobînzii să se schimbe fără ca să aibă loc și o schimbare a ratei profitului brut. Căci, pe măsură ce un popor progresează sporindu-și averea, ia naștere și crește mereu o clasă de oameni care, datorită muncii“ {exploitation, robbery²⁾} înaintașilor lor, posedă fonduri și pot trăi numai din dobînda la aceste fonduri. Tot așa, mulți dintre aceia care în tinerețe sau la maturitate au participat activ la afaceri se retrag pentru a trăi liniștiți la bătrînețe din dobînda la sumele acumulate. Aceste două clase au tendința de a crește odată cu creșterea averii țării ; căci cei care încep cu un capital de mărime mijlocie reușesc mai ușor să facă avere decît cei care încep cu un capital mic. De aceea, în țările vechi și bogate, raportul dintre partea capitalului național pe care posesorii ei nu vor s-o întrebuițeze ei înșiși și întregul capital productiv al societății este mai mare decît același raport în țările tinere și sărace. Cît de numeroasă e clasa rentierilor în Anglia ! Pe măsură ce crește clasa *rentierilor*, crește clasa celor care dau capital cu împrumut, căci sînt unii și aceiași oameni. Chiar și numai din această cauză, în țările vechi dobînda ar fi trebuit să aibă tendințe de scădere“ (p. 201 și urm.).

Despre *rate of net profit*³⁾ (dobînda), R[amsay] spune că

„ea depinde în parte de rata profitului brut, în parte de proporția în care acesta se împarte în dobînda și profit industrial. Această proporție depinde de concurența dintre cei care dau și cei care iau capital cu împrumut. Această concurență este influențată, dar nu reglată exclusiv de rata probabilă a profitului brut. Concurența nu este reglată exclusiv de rata probabilă a profitului brut pentru că, pe de o parte, mulți iau cu împrumut fără a avea în vedere o investiție productivă și pentru că, pe de altă parte, *mărimea întregului capital național care poate fi dat cu împrumut se schimbă odată cu averea țării*, independent de o eventuală schimbare a profitului brut“ (p. 206—207). „Profitul întreprinzătorului depinde de profitul net la capital, și nu ultimul de primul“ (p. 214).

[1 100] În afară de împrejurarea menționată, Ramsay mai face, pe bună dreptate, următoarea remarcă :

1) — concurența dintre capital și muncă. — Nota trad.

2) — exploatare, jaf. — Nota trad.

3) — rata profitului net. — Nota trad.

„Dobînda este o măsură a profitului industrial numai acolo unde civilizația a atins un asemenea nivel încît nu este nevoie de asigurare asupra restituirii banilor împrumutați... În Anglia, de pildă, în zilele noastre, noi nu ne putem închipui nicidecum că în dobinzile aduse de fondurile desemnate drept investiții sigure intră o compensație pentru risc (p. 199, notă).

În ceea ce-l privește pe *capitalistul industrial*, pe care el îl numește master-capitalist ¹⁾, R[amsay] remarcă :

„Capitalistul industrial este distribuitorul general al avuției ; el plătește muncitorilor — salariul, capitalistului — dobînda, proprietarului funciar — renta. De o parte se află întreprinzătorii, de cealaltă parte — muncitorii, capitaliștii și landlorzii. Interesele acestor două mari clase sînt diametral opuse. Întreprinzătorul este acela care *închiriază* muncă, capital și pămînt, tînzînd, firește, să le poată folosi plă-tînd pentru ele un preț pe cît posibil mai mic, în timp ce proprietarii acestor surse de avuție fac tot ce le stă în putință pentru a le închiria la un preț pe cît posibil mai ridicat“ (p. 218, 219).

Profitul industrial (Labour of Superintendence ²⁾)

În general, ceea ce Ramsay spune despre *industrial profit* (în special și despre *labour of superintendence*) reprezintă cel mai rațional lucru din tot ce s-a spus în această lucrare, deși o parte din demonstrația sa a fost împrumutată de la Storch ¹¹⁹.

Exploatarea muncii costă muncă. În măsura în care munca efectuată de capitalistul industrial este impusă numai de opoziția dintre capital și muncă, ea intră în cheltuielile pentru overlookers ³⁾ (subofițeri industriali) și este deja calculată la rubrica salarii, exact așa cum cheltuielile pricinuite de supraveghetorul de sclavi și de biciul acestuia sînt calculate la cheltuielile de producție ale proprietarului de sclavi. Aceste cheltuieli, ca și cea mai mare parte a cheltuielilor comerciale, fac parte din *faux frais* ⁴⁾ ale producției capitaliste. Acolo unde este vorba de *rata generală a profitului*, nu sînt luate în considerare nici bătaia de cap pe care le-o dă capitaliștilor concurența dintre ei și încercarea de a se înșela unii pe ceilalți și nici abilitatea mai mare sau mai mică cu care un capitalist industrial, spre deosebire de altul, știe să stoarcă de la muncitorii săi, cu cheltuieli minime, o cantitate maximă de surplus labour și să realizeze această surplus labour astfel obținută în procesul de circulație. Examinarea tuturor acestor probleme face parte din examinarea concurenței capitalurilor. Ea

¹⁾ — întreprinzător-capitalist. — *Nota trad.*

²⁾ — *Munca de supraveghere.* — *Nota trad.*

³⁾ — supraveghetori. — *Nota trad.*

⁴⁾ — cheltuielile neproductive. — *Nota trad.*

se referă în principal la lupta și la efortul lor de a-și însuși the greatest possible amount of surplus labour ¹⁾ și se ocupă numai de repartizarea acesteia între diferiții capitaliști privați, nu însă de originea și nici de proporțiile ei generale.

Pentru labour for superintendence rămîne doar funcția generală de a organiza diviziunea muncii și cooperarea unor indivizi determinați. Această muncă este reprezentată pe deplin de wages [of] general manager ²⁾ din întreprinderile capitaliste mai mari. Ea este deja scăzută din rata generală a profitului. Cea mai bună dovadă practică o oferă fabricile-cooperative ale muncitorilor din Anglia ¹²⁰, deoarece acestea, în pofida dobinzii mai mari pe care o plătesc, dau un profit mai mare decît average one ³⁾, deși din acesta este scăzut wages of general manager, care, desigur, este determinat de prețul de piață al acestui fel de muncă. Capitaliștii-industriali care [sînt] propriii lor general managers economisesc un item ⁴⁾ al cheltuielilor de producție, își plătesc ei înșiși salariile și obțin, de aceea, o rată a profitului mai înaltă decît cea medie. Dacă miine s-ar da crezare acestei fraze a apologetilor, iar profitul capitalistului industrial ar fi limitat la *wages of management and direction*, poimiine producția capitalistă, apropierea de supramuncă străină și transformarea acestei supramunci în capital ar lua sfîrșit.

Dar dacă considerăm însăși această [plată pentru] labour of superintendence ca wages ascuns în *general rate of profit* ⁵⁾, avem aici legea, enunțată de R[amsay] și de alții, că, în timp ce profitul (atît profitul industrial, cît și gross profit) este proporțional cu mărimea capitalului cheltuit, partea plătită pentru munca de supraveghere este *invers* proporțională cu mărimea capitalului, — ea este infinit de mică la un capital mare și colosal de mare la un capital mic, cu alte cuvinte, acolo unde producția capitalistă există numai nominal. Dacă micul capitalist, care efectuează singur aproape întreaga muncă, pare să obțină o rată a profitului foarte ridicată în comparație cu capitalul său, în realitate, dacă el nu angajează un număr de muncitori, a căror supramuncă să și-o aproprieze, el nu realizează *nici un profit* și el produce în mod capitalist (fie industrial, fie comercial) numai *nominal*. El se deosebește de muncitorul salariat prin aceea că, datorită capitalului său nominal,

¹⁾ — cea mai mare parte posibilă din supramuncă. — *Nota trad.*

²⁾ — salariul directorului general. — *Nota trad.*

³⁾ — cel mediu. — *Nota trad.*

⁴⁾ — element. — *Nota trad.*

⁵⁾ — *rata generală a profitului.* — *Nota trad.*

el este de fapt stăpînul și proprietarul propriilor lui condiții de muncă, neavînd, prin urmare, peste el un master ¹⁾ [1 101], și își apropiază deci întregul său timp de muncă, în loc ca acesta să fie apropiat de o terță persoană. Ceea ce apare aici ca profit este pur și simplu diferența față de common wages ²⁾, care provine din această apropiere a propriei lui surplus labour. Această formă este însă proprie numai sferelor pe care modul de producție capitalist nu a pus realmente stăpînire.

„Profitul întreprinzătorului poate fi împărțit în : 1) salariul întreprinzătorului, 2) riscul său, 3) cîștigul său suplimentar“ (p. 226).

În ceea ce privește punctul 2, el nu-și are locul aici. Corbet și R[amsay] însuși au afirmat ¹²¹ că *insurance* ³⁾ prin care se acoperă riscul nu face decît să repartizeze în mod egal pierderile capitalistilor, sau să le repartizeze în cadrul întregii clase a capitalistilor. Din această pierdere repartizată în mod egal trebuie să se scadă profitul [of] insurance companies ⁴⁾, cel al capitalurilor, care, employed in the business of insurance ⁵⁾, efectuează această repartizare. Aceste companii primesc o parte din plusvaloare în același mod ca mercantile sau monied capitalists ⁶⁾, fără a participa direct la producerea ei. Aceasta se referă la problema repartizării plusvalorii între diferitele feluri de capitaliști și la scăzămîntele pe care le are astfel fiecare capital. Aceasta nu are legătură nici cu natura și nici cu extent [of] surplus ⁷⁾. Muncitorul nu poate, firește, să furnizeze mai mult decît supramunca sa. El nu-i poate plăti capitalistului în plus peste ceea ce acesta din urmă își asigură ca posesor al roadelor acestei supramunci. Cel mult s-ar putea spune că, chiar apart from ⁸⁾ producția capitalistă, producătorii ar avea anumite cheltuieli, ar trebui deci să cheltuiască o parte din munca lor sau din produsele muncii lor pentru asigurarea produselor lor, a avuției lor, sau a elementelor acesteia împotriva accidentelor etc. În loc ca fiecare capitalist să se asigure, se face acest lucru într-un mod mai sigur și mai ieftin încredințînd această sarcină unei părți din

¹⁾ — patron. — *Nota trad.*

²⁾ — salariul obișnuit. — *Nota trad.*

³⁾ — asigurarea. — *Nota trad.*

⁴⁾ — companiilor de asigurări. — *Nota trad.*

⁵⁾ — investite în întreprinderi de asigurări. — *Nota trad.*

⁶⁾ — capitaliștii comerciali sau capitaliștii posesori de bani. —

Nota trad.

⁷⁾ — mărimea excedentului. — *Nota trad.*

⁸⁾ — lăsînd la o parte. — *Nota trad.*

capital. The insurance este plătită dintr-o parte a surplus value a cărei repartizare — și asigurare — între capitaliști nu are nici o legătură cu originea și cu mărimea ei. Rămîne, așadar, 1) salary ¹⁾ și 2) surplus gain ²⁾, cum numește aici R[amsay] partea de surplus value care revine capitalistului industrial, spre deosebire de capitalistul care trăiește din dobinzile încasate, și care, de aceea, în ceea ce privește mărimea ei absolută, este determinată de raportul dintre dobîndă și profitul industrial, dintre cele două părți în care se divide partea de surplus value care revine capitalistului (spre deosebire de proprietatea funciară). În ceea ce privește 1, the salary, d'abord ³⁾ se înțelege de la sine că, odată cu producția capitalistă, capitalistului sau unui cleric ⁴⁾ plătit de el, unui reprezentant îi revin funcțiile capitalului, ca stăpîn al muncii. Odată cu producția capitalistă ar înceta și această funcție, căci ea nu derivă din natura muncii cooperatiste, ci din dominația condițiilor de muncă asupra muncii. Totuși, însuși R[amsay] suprimă tocmai această parte componentă sau o reduce într-atît, încît nici nu vorbește despre ea.

„Salariul [întreprinzătorului], ca și munca [de supraveghere] rămîn aproape aceleași, indiferent dacă întreprinderea este mare sau mică“ (p. 227). „Un muncitor nu poate spune niciodată că el este în stare să facă atît cît fac doi, trei etc. semeni de-ai săi. Dar un capitalist industrial sau un fermier poate înlocui zece sau mai mulți“ (p. 255).

A treia parte, surplus gains, în care sînt incluse risks care sînt pur și simplu *posibile* nu ca o posibilă loss ⁵⁾ din cîștig și din capital, dar care apar de fapt ca insurance și deci ca participare a unor capitaluri determinate din sfere specifice la general surplus value ⁶⁾.

„Aceste cîștiguri suplimentare“ — spune R[amsay] — „reprezintă, într-adevăr, venitul care provine din *puterea de a comanda întrebuințarea capitalului* [adică din power of commanding other people's labour ⁷⁾], indiferent că aparține persoanei respective sau este împrumutat de la alții“. „Profitul net“ (dobînda) „variază proporțional cu mărimea capitalului; dimpotrivă, raportul dintre cîștigul suplimentar și capitalul folosit este cu atît mai mare cu cît capitalul este mai mare“ (p. 230).

¹⁾ — salariul. — *Nota trad.*

²⁾ — cîștigul suplimentar. — *Nota trad.*

³⁾ — în primul rînd. — *Nota trad.*

⁴⁾ — specialist. — *Nota trad.*

⁵⁾ — pierdere. — *Nota trad.*

⁶⁾ — plusvaloarea generală. — *Nota trad.*

⁷⁾ — puterea de a comanda munca altor oameni. — *Nota trad.*

Cu alte cuvinte, aceasta nu înseamnă decât [că] salaries of masters ¹⁾ sînt invers proporționale cu mărimea capitalului. Cu cît capitalul acționează pe o scară mai largă, cu atît modul de a produce este în mai mare măsură *capitalist*, cu atît mai mult partea componentă a profitului industrial care poate fi redusă la salary este mai estompată și cu atît mai clar apare caracterul adevărat al profitului industrial — parte din surplus gains, adică din surplus value, adică din surplus labour neplătită. Întreaga opoziție dintre industrial profit și interest are sens numai în opoziția dintre rentier și capitalist industrial, dar nu afectează absolut deloc nici raportul dintre muncitor și capital, nici natura capitalului, nici originea profitului său etc.

Despre *non-renta cerealelor*, R[amsay] spune :

„Astfel, renta, plătită pentru un fel de produse, devine cauza valorii ridicate a altor produse“ (p. 279).

„Venitul“ — spune R[amsay] în capitolul final — „se deosebește de produsul brut anual pur și simplu prin absența tuturor obiectelor care sînt necesare pentru menționarea *capitalului fix*“ (aceasta este, prin urmare, la el *capital constant*, raw materials ²⁾, în toate fazele, matières instrumentales ³⁾ și mașini etc.) (p. 471).

[1 102] Ramsay a spus deja mai înainte ⁴⁾, și repetă în ultimul capitol, că „circulating capital“, adică la el capitalul cheltuit pentru salarii, este de prisos,

„întrucît el nu numai că nu constituie un factor *nemijlocit* al producției, dar chiar nu are în genere o *însemnătate esențială* pentru ea“ (p. 468).

Numai că el nu trage de aici concluzia care se înțelege de la sine, că odată cu munca salariată și cu capitalul cheltuit pentru salarii este negată, în genere, *necesitatea* producției capitaliste, iar condițiile de muncă încetează, deci, să se opună muncitorului ca „capital“, sau, cum îl numește el, ca „capital fix“. O parte din condițiile de muncă apar ca *capital fix* numai pentru că cealaltă parte apare ca *capital* circulant. Dar, de îndată ce producția capitalistă este presupusă, R[amsay] declară *wages* și *gross profits of capital* ⁵⁾ (industrial profit,

¹⁾ — salariile întreprinzătorilor. — *Nota trad.*

²⁾ — materii prime. — *Nota trad.*

³⁾ — materiale auxiliare. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 345. — *Nota red.*

⁵⁾ — *profitul brut la capital.* — *Nota trad.*

sau, cum spune el, profit of enterprise included ¹⁾) formă necesară a venitului (p. 478, 475). Desigur, amîndouă aceste forme ale venitului rezumă de fapt, prin aspectul lor simplu și general, esența producției capitaliste și a celor două clase pe care ea se întemeiază. Dimpotrivă, pentru el, *renta*, adică proprietatea funciară, este o formă superfluă pentru o producție capitalistă (p. 472), uitînd că ea este un produs necesar al acestui mod de producție. Același lucru se întîmplă atunci cînd el afirmă că „net profits of capital“, sau dobînda, nu este o formă necesară :

„Rentierii ar trebui să se transforme numai în capitaliști industriali. Acest lucru nu prezintă nici o importanță pentru avuția națională. Firește că profitul net nu trebuie să fie prea mare pentru a aduce un venit deosebit posesorilor de capital și celor care folosesc acest capital“ (p. 476, 477),

el uitînd aici din nou ceea ce a afirmat el însuși, că odată cu dezvoltarea capitalului se creează în mod necesar o clasă de rentieri, care se află în continuă creștere ²⁾.

„Profitul brut la capital și întreprinderea... sînt necesare pentru continuarea producției“ (p. 475).

Firește. Fără profit nu există capital, iar fără capital nu există producție capitalistă.

Prin urmare, la R[amsay], concluzia este, pe de o parte, că modul de producție capitalist, bazat pe munca salariată, nu este o formă necesară, adică absolută, a producției sociale (ceea ce el afirmă în formularea cam limitată că „circulating capital“ și „wages“ [ar fi] de prisos dacă masa poporului nu ar fi atît de săracă încît să fie nevoită să primească partea sa din produs în advance ³⁾ ca produsul să fie terminat); în al doilea rînd, că dobînda, spre deosebire de profitul industrial, ca și renta funciară (cu alte cuvinte forma proprietății funciare create de însăși producția capitalistă) sînt superfetations ⁴⁾ neesențiale pentru ea și de care ar putea scăpa. În cazul cînd acest ideal burghez ar fi realmente realizabil, rezultatul ar fi doar că întreaga surplusvalue ar reveni direct capitalistului industrial, iar societatea (din punct de vedere economic) ar

¹⁾ — inclusiv profitul întreprinzătorului. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 372—374. — *Nota red.*

³⁾ — înainte. — *Nota trad.*

⁴⁾ — excrescențe. — *Nota trad.*

fi redusă la simpla opoziție dintre capital și munca salariată — o simplificare care ar grăbi, ce-i drept, destrămarea acestui mod de producție. [1 102].

[1 102] {În „Morning Star”¹²² din 1 decembrie 1862, un fabricant se lamentează :

„Dacă din *produsul brut* scădem salariile, renta funciară, dobînda la capital, cheltuielile pentru materia primă, precum și *cîștigurile agentului, negustorului sau comerciantului*, atunci ceea ce rămîne ar constitui *profitul fabricantului*, al celui care locuiește în Lancashire, al posesorului, pe umerii cărui a apasă povara de a întreține muncitorii pentru un număr atît de mare de participanți la repartizarea produsului brut“.

{Dacă lăsăm deoparte valoarea și examinăm the gross produce in natura, este clar că, după înlocuirea capitalului constant și a [capitalului] cheltuit pentru salarii, rămîne partea din produs care reprezintă surplus value. Dar din aceasta se scade o parte ca rentă și gains [of] agents, marchantes or dealers, whether they apply capital of their own or not¹), care participă la partea de gross produce, care reprezintă surplus value. Prin urmare, pentru manufacturer toate acestea reprezintă un *scăzămînt*. Însuși profitul său, dacă el a împrumutat capital, se împarte, la rîndul său, în profit industrial și dobîndă.}

{*Despre renta diferențială* : Munca muncitorului care lucrează pe un pămînt mai fertil este mai productivă decît munca celui care lucrează pe un pămînt mai puțin fertil. Dacă, prin urmare, ar fi plătit în natura, el ar primi o parte mai mică din gross produce decît muncitorul care lucrează pe un pămînt mai puțin fertil. Sau, ceea ce este același lucru, supramunca sa relativă, deși el lucrează același număr de ore pe zi, ar fi mai mare decît a celui alt muncitor. Dar salariul său costă tot atît de mult cît salariul celui alt. De aceea, și profitul patronului său nu este mai mare. Plusvaloarea, cuprinsă în excedentul produsului său, productivitatea relativ mai mare a muncii sale, sau supramunca sa diferențială, is pocketed by the landlord²).} [1 102].

¹) — cîștiguri ale agenților, negustorilor și comercianților, indiferent dacă ei folosesc sau nu capital propriu. — *Nota trad.*

²) — este încasată de landlord. — *Nota trad.*

Cherbuliez

[1 102] Cherbuliez. „Riche ou pauvre etc.“, Paris, 1841 (reproducere după ediția geneveză).

(Problema este dacă acest individ să fie inclus în această categorie, căci la el aproape totul este sismondian, sau dacă, ceea ce merită, să se dea, ocazional, ca citat¹²³) [1 102].

[1. *Încercare de a face deosebire între capitalul constant și capitalul variabil*]

[1 103] „Capital“ — spune Ch[erbuliez] — „sînt materiile prime, unealta, fondul de mijloace de subzistență“ (p. 16). „Nu există nici o diferență între un capital și oricare altă parte a avuției. Numai felul în care este folosit un lucru stabilește dacă el va fi capital, adică dacă el va fi folosit într-o *operație productivă* ca materie primă, unealtă sau fond de mijloace de subzistență“ (p. 18).

Aceasta este, așadar, maniera obișnuită de a reduce capitalul la elementele materiale sub forma cărora el apare în procesul muncii. Mijloace de muncă și mijloace de subzistență. În ceea ce privește acestea din urmă, este inexact, întrucît mijloacele de subzistență, deși sînt o condiție pentru producători de a exista în timpul producției, o premisă, ele însă nu intră în procesul de muncă propriu-zis ; în acesta nu intră decît obiectul muncii, mijlocul de muncă și munca însăși. Momentele obiective ale procesului muncii — comune tuturor formelor producției — sînt denumite deci aici *capital*, deși *approvisionnement*¹) (în care este deja inclus salariul) include tacit forma *capitalistă* a acestor condiții ale muncii.

¹) — fondul mijloacelor de subzistență. — *Nota trad.*

Cher[buliez] [crede], ca și Ramsay, că *approvisionnement*, ceea ce R[amsay] numește circulant capital, se micșorează (cel puțin relativ, în comparație cu totalitatea capitalului, și absolut, în măsura în care mașinile îi înlătură neconținut pe muncitori). Dar el, ca și R[amsay], pare să considere că masa de mijloace de subzistență, de *necessaries* ¹⁾, care pot fi folosite ca capital productiv, se micșorează necesarmente. În nici un caz. Aici se confundă partea din *gross product* ²⁾ care înlocuiește capitalul și este folosită ca capital cu partea care reprezintă surplus produce. *Approvisionnement* se micșorează pentru că o mare parte a capitalului, cu alte cuvinte a părții din *gross produce* care este folosită ca capital, se reproduce ca capital constant, în loc de a se reproduce ca capital variabil. O parte mai mare din surplus produce, care constă din mijloace de subzistență, sînt consumate de muncitorii neproductivi și de non-muncitori sau sînt schimbate pe *luxuries*. Voilà tout ³⁾.

Desigur, faptul că o parte tot mai mică a capitalului total este transformată în capital variabil poate fi exprimat și altfel. Partea capitalului care constă din capital variabil = partea produsului total pe care și-o apropriează muncitorul, pe care o produce el pentru sine însuși. Așadar, cu cît este mai mică această parte, cu atît este mai mic și numărul de muncitori — din numărul total al acestora — care este suficient pentru a o reproduce (exact ca în cazul muncitorului individual, care lucrează pentru sine o parte cu atît mai mică din timpul său de muncă). Produsul total al muncitorilor se împarte, ca și munca totală, în două părți. O parte pe care o produc pentru ei înșiși și o altă parte pe care o produc pentru capitalist. Așa cum timpul de muncă al muncitorului individual poate fi împărțit în două, tot așa poate fi împărțit și timpul de muncă al întregii clase muncitoare. Dacă supra-munca = 1/2 zi de muncă este același lucru ca și atunci cînd jumătate din clasa muncitoare ar produce mijloace de subzistență pentru clasa muncitoare, iar cealaltă jumătate — materii prime, mașini și produse finite pentru capitalist, parte ca producător, parte ca consumator.

Este nostim că Ch[erbuliez] și R[amsay] consideră că partea din *gross produce* care ar putea fi consumată de către

¹⁾ — obiecte necesare vieții. — *Nota trad.*

²⁾ — produsul brut. — *Nota trad.*

³⁾ — Asta-i tot. — *Nota trad.*

muncitori, care ar putea intra în natura în consumul lor s-ar micșora în mod necesar sau că, în genere, s-ar fi micșorat. Dar s-a micșorat numai partea care este consumată în această formă, deci ca *capital variabil*. Dimotrivă, cu atît este mai mare partea consumată de servitori, soldați etc. sau care este exportată și schimbată pentru mijloace de subzistență mai rafinate.

Ca și la Ramsay, tot așa și la Ch[erbuliez], important este numai că, de fapt, ei opun *capitalul variabil* celui *constant* și nu se opresc la deosebirea, împrumutată din circulație, dintre capitalul fix și cel circulant. Căci Cherb[uliez] opune partea capitalului care se reduce la *approvisionnement* părții acestuia care constă din *matières brutes*, *matières instrumentales* ¹⁾ și mijloace de muncă, *instruments*, *machines* ²⁾. Pe cînd două părți constitutive ale capitalului constant — *matières brutes* și [*matières*] *instrumentales* — aparțin, în ceea ce privește forma circulației, capitalului circulant.

{În cazul variației părților componente ale capitalului, important nu este faptul că relativ mai mulți muncitori sînt ocupați cu producția materiilor prime și a mașinilor decît cu producția directă a mijloacelor de subzistență. Aceasta nu este decît diviziunea muncii. Mai exact, raportul în care produsul trebuie să înlocuiască munca trecută [adică capitalul constant] și să plătească munca vie. Cu cît producția capitalistă se desfășoară pe o scară mai mare — deci cu cît este mai mare capitalul acumulat —, cu atît o parte mai mare din valoarea produsului revine pentru mașini și materii prime, în care se descompune *employed capital* ³⁾ în producția mașinilor și a materiilor prime. O parte cu atît mai mare din produs trebuie, prin urmare, redată producției în natura sau pe calea schimbului dintre producătorii diferitelor părți ale capitalului constant. Partea din produs care aparține producției devine cu atît mai mare, iar partea care reprezintă munca vie, nou adăugată, devine relativ cu atît mai mică. Desigur, exprimată în mărfuri, în valori de întrebuințare, această parte crește, deoarece faptul menționat este identic cu productivitatea sporită a muncii. Dar cu atît mai mult scade relativ partea care revine muncitorului. Și același proces provoacă un permanent relative *redundancy of working population* ⁴⁾.}

¹⁾ — materii prime, materiale auxiliare. — *Nota trad.*

²⁾ — unelte, mașini. — *Nota trad.*

³⁾ — capitalul folosit. — *Nota trad.*

⁴⁾ — excedent relativ al populației muncitoare. — *Nota trad.*

[2. *Scăderea relativă a capitalului variabil odată cu dezvoltarea progresivă a producției capitaliste*]

[1 104] {Este un fapt incontestabil că odată cu dezvoltarea producției capitaliste crește partea capitalului care este investită în mașini și materii prime și scade partea care este cheltuită pentru salarii. Aceasta este singura problemă care-i preocupă pe Ramsay și pe Cherbuliez. Pentru noi însă, problema principală este următoarea: explică oare acest fapt scăderea ratei profitului? (care, dealtfel, nu este nici pe departe atât de mare pe cât se spune). În acest caz este vorba nu numai de un raport cantitativ, ci și de un raport valoric.

Dacă 1 muncitor poate să transforme în fire o cantitate de bumbac tot atât de mare ca aceea pe care o transformau 100 de muncitori, atunci materia primă trebuie să fie de 100 de ori mai multă și, în afară de aceasta, procesul poate avea loc numai cu ajutorul mașinilor de filat, la care un muncitor dirijează 100 de fusuri. Dar dacă, în același timp, un muncitor produce tot atâta bumbac cât produceau înainte 100 de muncitori și o mașină de filat face tot atât cât făcea înainte un fus, atunci raportul valoric ar rămâne același, adică munca cheltuită pentru filat bumbac și mașina de filat ar rămâne aceeași cu cea cheltuită înainte pentru muncă, bumbac sau fusuri.

În ceea ce privește *mașina*, ea nu costă atât cât costă munca pe care ea o înlocuiește, deși mașina de filat costă mult mai mult decât fusul. Capitalistul individual care are o mașină de filat trebuie să aibă un capital mai mare decât filatorul individual care cumpără o roată de tors. Dar în raport cu numărul de muncitori de care are nevoie, mașina de filat este mai ieftină decât roata de tors. Altminteri ea n-ar fi înlăturat-o pe aceasta din urmă. În locul filatorului apare un capitalist. Dar capitalul pe care unul l-a cheltuit pentru roata de tors [este] mai mare, raportat la mărimea produsului, decât capitalul pe care celălalt l-a cheltuit pentru mașina de filat.}

Productivitatea crescândă a muncii (as far as connected with machinery ¹⁾) este identică cu numărul mai mic de muncitori relatively to the number and extent of the machinery employed. Instead of a simple and cheap instruments is placed a collection of those instruments (chiar dacă modified) și besides that collection the whole part of the machinery consisting of the moving and conducting parts; besides the materials used (like coal etc.) to produce the moving agents (as

¹⁾ — în măsura în care este legată de mașini. — *Nota trad.*

steam) ¹⁾. În sfârșit, clădirile. Dacă un muncitor supraveghează 1 800 de fuse, în loc să învirească o roată de tors, ar fi cea mai mare absurditate să se pună întrebarea de ce aceste 1 800 de fuse nu costă tot atât de puțin ca o roată de tors. Productivitatea este determinată aici de masa de capital folosită sub formă de mașini. Proporția uzurii mașinilor privește numai marfa; muncitorul se opune mașinilor în totalitatea lor și tot așa valoarea capitalului cheltuit pentru muncă se opune capitalului cheltuit pentru mașini.

Nu încape nici o îndoială că mașinile se ieftinesc din două motive: Folosirea mașinilor în producția materiilor prime din care sint construite mașinile. Folosirea mașinilor la transformarea acestor materiale în mașini. Dar aceasta presupune două lucruri: În primul rând, că și în aceste două ramuri, comparând [mașinile] cu uneltele folosite în industria manufacturieră, capitalul cheltuit pentru mașini crește ca valoare față de capitalul cheltuit pentru salarii. În al doilea rând, ceea ce se ieftinește este o mașină și părțile ei componente, dar se dezvoltă un sistem de mașini; în locul uneltelor nu apare numai o mașină, ci un sistem, iar unealta, care a jucat, poate, înainte rolul principal, ca de pildă acele, sint puse acum mai multe mii laolaltă (mașinile de tricatat ciorapi sau alte asemenea mașini). Fiecare mașină, care se opune muncitorului, este deja o colosală colecție de unelte, pe care el le-a folosit înainte separat, ca, de pildă, 1 800 de fuse în loc de unul. Dar ea conține, în afară de aceasta, elemente pe care vechea unealtă etc. nu le-a avut. În pofida ieftinirii unor elemente, prețul [of] the whole bulk ²⁾ [a mașinii] crește enorm, iar productivitatea constă în creșterea continuă a acestei bulk.

Mai departe: unul din factorii ieftinirii mașinilor, în afară de părțile lor componente care s-au ieftinit, este ieftinirea sursei forței motrice (de pildă, a cazanului cu abur) și a dispozitivelor de transmisie. The economy of power ³⁾. Dar acest lucru are loc tocmai datorită faptului că într-o măsură tot mai mare același motor pune în mișcare un sistem tot mai mare de mașini. El se ieftinește relativ (sau cheltuielile nu cresc proporțional cu mărimea sistemului la care el este folo-

¹⁾ — în raport cu numărul și proporția mașinilor folosite. În locul unei unelte simple și ieftine apare o colecție de asemenea unelte (chiar dacă modificate) și la această colecție se adaugă întreaga parte a mașinii care constă din piese care se mișcă singure și care transmit forță; se adaugă și materialele folosite (precum cărbunele etc.) pentru a produce forța motrice (cum este aburul). — *Nota trad.*

²⁾ — întregii mase. — *Nota trad.*

³⁾ — Economia de energie. — *Nota trad.*

sit; el însuși se scumpește mai mult, dar nu proporțional cu creșterea dimensiunilor lui): chiar dacă, în mod absolut, costul lui crește, în mod relativ scade. Acesta este, prin urmare, un nou motiv, abstracție făcând de prețul mașinii, de a se spori capitalul cheltuit pentru mașini, care se opune muncii. Un factor, cum este viteza crescândă a mașinilor sporește enorm forța productivă, dar nu are nici o legătură cu valoarea mașinilor.

Este, prin urmare, de la sine înțeles, sau o tautologie, că productivitatea crescândă a muncii datorită mașinilor corespunde valorii crescînde a mașinilor în raport cu masa de muncă folosită (deci în raport cu valoarea muncii, cu capitalul variabil).

[1 105] Toate împrejurările care fac ca folosirea mașinilor să ducă la ieftinirea prețului mărfurilor se reduc, în primul rînd, la micșorarea cantității de muncă absorbite de o singură marfă; iar în al doilea rînd, la micșorarea uzurii mașinilor, a căror valoare intră în această marfă. Cu cît uzura mașinilor este mai lentă, cu atît este nevoie de mai puțină muncă pentru reproducția lor. Cresc, așadar, cuantumul și valoarea capitalului care constă din mașini în comparație cu capitalul care există în muncă.

Rămîne deci numai problema materiei prime. Faptul că cantitatea ei trebuie să crească proporțional cu productivitatea muncii este clar, deci masa materiei prime trebuie să fie proporțională cu cea a muncii. Această proporție este mai mare decît pare. Să presupunem, de pildă, că săptămînal se consumă 10 000 de pfunzi de bumbac. Considerînd că anul = 50 de săptămîni = $10\,000 \times 50 = 500\,000$ de pfunzi. Salariul plătit pe un an = 5 000 l. st. Un pfund de bumbac costînd, să zicem, 6 pence, aceasta înseamnă $250\,000 \text{ sh.} = 12\,500 \text{ l. st.}$ Să presupunem că capitalul efectuează cinci rotații pe an. Atunci, într-o cincime de an este nevoie de 100 000 de pfunzi de bumbac = 2 500 l. st. Și în aceeași cincime de an [este nevoie] de 1 000 l. st. pentru salarii. Prin urmare, peste o cincime din valoarea capitalului investit în bumbac. Dar aceasta nu alterează raportul. Dacă valoarea bumbacului este în fiecare cincime de an = 10 000, iar munca = 1 000 l. st., raportul este de 1/10. (El va fi tot 1/10 și în cazul cînd se consideră că întregul produs este 50 000 l. st. de o parte și 5 000 l. st. de cealaltă parte.)

{Quoad ⁴⁾ mașina, valoarea mării este determinată de uzura care intră în marfă, deci de valoarea mașinii, numai în

⁴⁾ — Cît privește. — Nota trad.

măsura în care aceasta intră în procesul de valorificare, adică în măsura în care este consumată în procesul muncii. Dimpotrivă, profitul este determinat (abstracție făcînd de materia primă) de valoarea tuturor mașinilor care intră în procesul muncii, independent de consumul acestei valori. De aceea, profitul trebuie să scadă în proporția în care scade cantitatea totală de muncă în raport cu partea capitalului care este cheltuită pentru mașini. Or, el nu scade în aceeași proporție, deoarece supramunca crește.}

În legătură cu materia primă se poate pune întrebarea: Dacă, de pildă, forța productivă crește în filaturi de zece ori, deci dacă un muncitor filează tot atîta cît filau înainte zece muncitori, de ce atunci un nigger ¹⁾ n-ar produce tot atîta bumbac cît produceau înainte zece, aici deci *raportul valoric* n-ar rămîne același? Filatorul folosește în același timp de zece ori mai mult bumbac. Cantitatea de bumbac de zece ori mai mare nu este deci mai scumpă decît era înainte cantitatea de zece ori mai mică. Astfel, în pofida creșterii cantității de materie primă, raportul valoric dintre aceasta și capitalul variabil rămîne același. De fapt, această industrie s-a putut, în genere, dezvolta atît de mult numai datorită ieftinirii considerabile a bumbacului*. Cu cît materialul este mai scump (de pildă aurul și argintul), cu atît mai puțin se folosesc, la prelucrarea lui ca obiecte de lux, mașinile și diviziunea muncii. Deoarece capitalul avansat pentru materia prime este prea mare iar cererea pentru aceste produse este limitată de faptul că materia primă cuprinsă în ele este scumpă.

La aceasta se poate răspunde foarte simplu că o parte din materia primă, ca, de pildă, lîna, mătasea, pielea sînt produse prin procese organice-animale, iar bumbacul, inul etc. — prin procese organice-vegetale, că producția capitalistă nu a reușit pînă acum și nu va reuși niciodată să dispună de aceste procese, după cum n-a putut să dispună nici de procesele pur mecanice sau de procesele chimice anorganice. Unele materii prime, ca, de pildă, pieile etc. și alte componente de origine animală, se scumpesc în parte și datorită faptului că legea absurdă a rentei funciare ridică, odată cu progresul civilizației, valoarea acestor produse. În ceea ce privește cărbunele

* [1 105] (Dacă mîine bumbacul ar fi de zece ori mai ieftin, poi-mîine filaturile s-ar putea dezvolta și mai mult etc.) [1 105].

¹⁾ — negru. — Nota trad.

și metalele (de asemenea lemnul), ele s-au ieftinit foarte mult odată cu progresul industriei, dar dacă minele sînt secătuite va fi și cu acestea mai dificil etc.

{Dacă despre renta cerealelor și renta minelor, se poate spune că ea nu scumpește valoarea produsului (ci numai prețul lui de piață), că este mai curînd expresia valorii lui (excedentul valorii lui peste prețul de producție), nu încapă nici o îndoială că renta animalelor, a caselor etc. nu este o consecință ci o cauză a valorii crescînde a acestor produse}.

Ieftinirea materiilor prime, a *matières instrumentales* etc. checks but does not cancel the growing value of this part of capital. O paralizează to the degree to which it works the fall of profit ¹⁾.

{Cu aceasta spanacul s-a terminat} [1105].

[1105] {La analiza profitului, s-a presupus că plusvaloarea este dată. Se analizează doar influența pe care variațiile capitalului constant o exercită asupra ratei profitului. Acesta nu este decît un mod, în care plusvaloarea influențează direct capitalul constant, și anume prin *supramunca absolută*, prin prelungirea zilei de muncă, prin care se micșorează raportul valoric al capitalului constant. Acolo unde durata zilei de muncă rămîne neschimbată (abstracție făcînd de creșterea intensificării muncii) — the relative surplus labour duce la creșterea raportului valoric dintre profit și capitalul total prin creșterea plusvalorii înseși. Timpul de supramuncă micșorează relativ ²⁾ cheltuielile capitalului constant}.

[3] *Cherbuliez despre compoziția organică a capitalului și influența ei asupra ratei profitului.*
A sa „lege a apropiării“]

[1106] Să revenim la Cherbuliez.

Formele, pe care le dă el pentru rata profitului, sînt sau expresii matematice pentru profit în accepția sa obișnuită, fără să includă în ele vreo lege, sau sînt de-a-dreptul greșite, deși Cherbuliez *intuiește* acest lucru, [se] apropie de el.

¹⁾ — materialelor auxiliare etc. frînează, dar nu suprimă valoarea crescîndă a acestei părți de capital. O paralizează pînă la gradul care influențează scăderea profitului. — *Nota trad.*

²⁾ — relativ. — *Nota trad.*

„Le profit mercantile ¹²⁴ este determinat de *valoarea produselor*, comparată cu cea a *diferitelor elemente* ale capitalului productiv“. [p. 70].

{În realitate, profitul este raportul dintre surplus value a produsului și valoarea capitalului total avansat, fără să se țină seama de diversitatea elementelor lui. Dar surplus value însăși este determinată de mărimea și rata valorificării capitalului variabil; iar raportul dintre această surplus value și capitalul total este determinat, la rîndul său, de raportul dintre capitalul variabil și capitalul constant; precum și de schimbarea valorii capitalului constant.}

„Cele două elemente principale ale acestei determinări sînt evident, prețul materiilor prime și *approvisionnement* ¹⁾ pentru a le procura. Progresul economic al societății acționează asupra acestor două elemente în sens *opus* și tinde să scumpească materiile prime, mărind valoarea tuturor produselor industriilor extractive ¹²⁵, care-și desfășoară activitatea pe bază de *fonds appropriés* ²⁾ și de *proportii limitate*“. (p. 70).

Dimpotrivă, *approvisionnement* se micșorează (relativ), lucru la care vom reveni.

„Suma totală a produselor, minus suma totală a capitalului consumat pentru obținerea lor, dă suma totală a profiturilor pe un interval de timp determinat. Suma totală a produselor *crește proporțional* cu capitalul folosit, și nu proporțional cu capitalul consumat. *Rata câștigului* sau raportul dintre profit și capital este, prin urmare, rezultatul combinării a două alte raporturi și anume: *raportul dintre capitalul folosit și capitalul consumat și raportul dintre capitalul consumat și produs*“. (l. c., p. 70).

Ch[erbuliez] afirmă mai întîi în mod just că profitul <este determinat> de *valoarea* produsului raportată la „diferitele elemente“ ale capitalului productiv. Brusc el trece la produs, la masa produselor. Dar, masa produselor poate să crească, fără ca valoarea acestei mase să crească. În al doilea rînd, masa produsului, poate fi comparată în cel mai bun caz cu masa produselor din care era constituit capitalul consumat și cel neconsumat, așa cum procedează Ramsay, atunci cînd compară produsul național total cu elementele lui componente

¹⁾ — fondul de mijloace de subzistență. — *Nota trad.*

²⁾ — fonduri apropiate. — *Nota trad.*

cheltuite în natura ¹⁾. Dar la capitalul din fiecare sferă de producție forma produsului este diferită de elementele lui componente (chiar în ramuri ale producției, cum este agricultura etc., în care o parte din produs constituie în natura un element al producției acestui produs). De ce recurge Ch[erbuliez] la acest faut-fuyant ²⁾? Pentru că, deși intuiește că, pentru rata profitului, hotărâtoare este compoziția organică a capitalului, el nu a folosit absolut deloc opoziția dintre capitalul variabil și celelalte părți componente ale capitalului, pentru a explica surplus value, pe care el în genere n-a explicat-o, după cum nu a explicat nici valoarea. El nu a arătat de unde provine surplus value și de aceea trece la *surplus produce adică la valoarea de întrebuințare*.

Deși fiecare surplus value este reprezentată într-un surplus produce, dimpotrivă, surplus produce, în sine, nu reprezintă surplus value. (Să presupunem că un produs nu conține nici o surplus value, de pildă un țaran este proprietarul uneltelor (în plus, al pământului său) și muncește exact atât timp cât muncește orice muncitor pentru înlocuirea propriului său salariu, — să zicem șase ore. Dacă sezonul este bun atunci el va produce dublu. Dar aceeași valoare. There would be no surplus value ³⁾ deși [ar exista] surplus produce). În sine era deja greșit faptul că el a prezentat capitalul variabil în forma „pasivă” și doar materială a approvisionnement, adică a valorii de întrebuințare, pe care o are în mâna muncitorului. Dacă, dimpotrivă, el l-ar fi luat în forma în care el se prezintă în realitate, și anume ca bani (existența valorii de schimb, cu alte cuvinte [a unei] anumite cantități de timp de muncă social ca atare), atunci pentru *capitalist* capitalul variabil s-ar reduce la munca pe care el o primește în schimbul capitalului său variabil (și în acest schimb de muncă materializată pe muncă vie, în capitalul variabil s-ar produce mouvement ⁴⁾), și atunci acesta ar crește); el devine element al capitalului productiv ca muncă și nu ca approvisionnement. Acesta din urmă este mai curînd valoare de întrebuințare, existența concretă a acesteia, în care capitalul variabil se materializează pentru muncitor sub formă de venit. Astfel, ca approvisionnement,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 354—356. — *Nota red.*

²⁾ — subterfugiu. — *Nota trad.*

³⁾ — În acest caz nu ar exista plusvaloare. — *Nota trad.*

⁴⁾ — mișcare. — *Nota trad.*

capitalul variabil este un element tot atât de „pasiv” ca și celelalte două părți ale capitalului, pe care Ch[erbuliez] le numește „pasive” *.

Aceeași concepție greșită îl împiedică pe Cherbuliez să explice, plecînd de la *raportul* dintre acest element activ și elementul pasiv, rata profitului și scăderea ei pe măsură ce societatea se dezvoltă. De fapt, el nu ajunge la nici o altă concluzie în afară de aceea că approvisionnement [1107] scade ca urmare a dezvoltării forței productive, în timp ce populația muncitorească crește, prin urmare, existînd redundant population ¹⁾, salariul scade sub valoarea lui. El nu explică nimic pe baza schimbului de valori, deci pe baza remunerării capacității de muncă la valoarea ei, iar profitul este prezentat de fapt (deși el nu spune acest lucru) ca un *scăzămînt din salariu* pe care, ce-i drept, profitul actual îl poate include, uneori, în sine, dar care nu poate servi ca temei pentru categoria profit.

Să aducem d'abord ²⁾ prima teză a lui Cherbuliez la expresia ei justă.

„Valoarea sumei totale a produsului, minus valoarea sumei totale a capitalului consumat pentru obținerea «(producerea)» lui, dă suma totală a profitului lui pe un interval de timp determinat”.

Aceasta este prima formă (obișnuită), în care se prezintă profitul, [în care] apare el chiar și în conștiința capitalistă. Alias: [Profitul este] excedentul valorii produsului, obținut într-un timp determinat, peste valoarea capitalului consumat. Sau excedentul valorii produsului peste prețul de cost al produsului. Insuși „intervalul de timp determinat” apare la Cherbuliez pe neașteptate, deoarece el nu ne-a prezentat procesul de circulație al capitalului. Prin urmare, prima teză nu este altceva decît common definition of profit ⁴⁾, forma nemijlocită în care apare el.

A doua teză :

„Suma totală a produselor crește proporțional cu capitalul folosit, și nu proporțional cu capitalul consumat”.

* [1110] La p. 59 Ch[erbuliez] numește matières brutes ³⁾ și mașinile etc. „cele două elemente pasive ale capitalului”, în opoziție cu approvisionnement [1110].

¹⁾ — populația excedentară. — *Nota trad.*

²⁾ — mai întîi. — *Nota trad.*

³⁾ — materiile prime. — *Nota trad.*

⁴⁾ — definiția obișnuită a profitului. — *Nota trad.*

Din nou cu alte cuvinte. Așadar,

„Valoarea sumei totale a produsului crește proporțional cu capitalul avansat“ (whether consumed or not¹⁾).

Aici s-a urmărit doar să se obțină *printr-un tertip* teza greșită, nedemonstrată nici în formularea ei nemijlocită (deoarece ea presupune deja egalizarea la rata generală a profitului), — că mărimea profitului depinde de mărimea capitalului folosit. Dar o aparentă legătură cauzală trebuie să fie căci „suma totală a produselor crește proporțional cu capitalul folosit, și nu proporțional cu capitalul consumat“.

Să examinăm teza în ambele formulări, — cea care i-a fost dată, și cea care ar fi trebuit să-i fie dată. În context, și conform concluziei pentru care ea trebuie să fie medius terminus²⁾, ea ar trebui să sune așa : „Valoarea sumei totale a produselor crește proporțional cu capitalul folosit, și nu proporțional cu capitalul consumat“. Aici, evident, se face încercarea abilă de a se deduce plusvaloarea prin aceea că *excedentul valorii produsului* este creat de excedentul capitalului folosit peste capitalul consumat. Dar capitalul neconsumat (mașini etc.) își păstrează valoarea (căci neconsumat înseamnă tocmai că valoarea lui nu este consumată), își păstrează după încheierea procesului de producție aceeași valoare pe care a avut-o înainte de începerea lui. Dacă a avut loc o *schimbare a valorii*, aceasta a putut avea loc numai în partea capitalului care a fost consumată și de aceea a intrat în procesul de valorificare. Este de fapt greșit că, de pildă, un capital, din care 1/3 nu este consumată, iar 2/3 sînt consumate în producție, dă, necondiționat, la o *rată egală a exploatării muncii* (și abstracție făcînd de egalizarea ratei profitului), un profit mai mare decît un capital din care 2/3 nu sînt consumate iar 1/3 este consumată. Căci acest din urmă capital conține, evident, mai multe mașini etc. și alt capital constant, în timp ce primul conține mai puțin din acest element și pune în mișcare o cantitate mai mare de muncă vie, prin urmare și o cantitate mai mare de supramuncă.

Dar dacă luăm formularea, pe care însuși Ch[erbuliez] a dat-o tezei sale, d'abord³⁾, ea nu i-a folosit la nimic, deoarece masa produselor sau masa valorilor de întrebuințare ca atare, nu determină, în genere, nici valoarea, nici plusvaloarea și nici

¹⁾ — indiferent dacă a fost sau nu consumat. — *Nota trad.*

²⁾ — termen mediu. — *Nota trad.*

³⁾ — în primul rînd. — *Nota trad.*

profitul. Dar ce se ascunde aici ? O parte din capitalul constant, care constă din mașini etc. intră în procesul muncii, fără a intra în procesul de valorificare, ajutînd astfel la sporirea masei produselor fără să adauge ceva la valoarea lor. (Căci, în măsura în care el, prin uzura sa, îi adaugă [valoare], face parte el însuși din capitalul *consumat* și nu din capitalul *folosit*, spre deosebire de cel consumat.) Dar această parte neconsumată a capitalului constant nu creează, în sine, o creștere a masei produselor. Ea ajută la crearea într-un timp de muncă dat a unui produs mai mare. Dacă, prin urmare, s-ar lucra numai atîta timp de muncă cît este cuprins în *approvisionnement*, atunci masa de produse ar rămîne aceeași. Așadar, excedentul de produse [este creat] nu de excedentul capitalului folosit peste capitalul consumat, ci de *change*¹⁾ care are loc în această parte a *capitalului consumat*, presupunînd că nu este vorba de ramuri de activitate în care, așa cum se întîmplă în agricultură, masa produsului este independentă, sau poate fi independentă, de masa capitalului cheltuit și [în care], productivitatea muncii depinde în parte de condiții naturale incontrolabile.

Dacă însă el consideră capitalul constant, consumat sau nu, ca fiind independent de timpul de muncă, de *change* care se petrece cu capitalul variabil în cadrul procesului de valorificare, atunci poate spune la fel de bine : „Suma totală [1108] a produselor“ (cel puțin în industria manufacturieră) „crește proporțional cu creșterea părții componente a capitalului consumat, care constă din materii prime“. Căci creșterea produsului este, din punct de vedere fizic, identică cu creșterea acestei părți a capitalului. Pe de altă parte, în agricultură (precum și în industria extractivă), în cazul unui teren mai fertil, masa produselor poate să fie mult mai mare acolo unde se folosește puțin capital neconsumat (adică capital constant) și relativ mult capital consumat (salariu de pildă), decît într-o țară mai înaintată, unde raportul dintre capitalul folosit și cel consumat este infinit mai mare.

Cea de a doua frază se reduce, așadar, la o încercare abilă de a obține surplus value (baza necesară a profitului).

[A treia teză]

„Rata cîștigului (rata profitului) sau raportul dintre cîștig și capital este, prin urmare, rezultatul combinării a două alte raporturi și anume : raportul dintre *capitalul folosit și capitalul consumat* și raportul dintre *capitalul consumat și produs*“. (p. 70)

¹⁾ — schimbarea. — *Nota trad.*

Înainte trebuia explicat *profitul*. Dar nu aveam decât o definiție a profitului, care exprimă doar modul de manifestare a acestuia, doar faptul [că] profitul = excedentul valorii produsului total peste prețul de cost al produsului sau peste valoarea capitalului consumat, vulgar definition of profit ¹⁾.

Acum trebuie explicată *rata profitului*. Dar din nou nu avem decât o vulgar definition. Rata profitului = raportul dintre profit și capitalul total sau, ceea ce este același lucru, raportul dintre excedentul valorii produsului peste prețul său de cost și capitalul total avansat în producție. Înțelegerea eronată și aplicarea stângace a deosebirii, apropiate de cea justă, a elementelor capitalului și intuirea faptului că profitul și rata profitului sînt în legătură directă cu raportul dintre aceste elemente duc, așadar, numai la repetarea, într-o formă mai doctrinară, a tezelor îndeobște cunoscute, în care se constată, efectiv, numai existența profitului și a ratei profitului, dar nu se spune nimic despre esența lor.

Lucrurile nu se prezintă mai bine datorită faptului că Ch[erbuliez] exprimă algebric formulele doctrinare :

„Să însemnăm produsul total realizat într-o perioadă dată cu P, capitalul folosit — cu C, profitul — cu π , raportul dintre profit și capital (rata profitului) cu r, capitalul consumat cu c. Deci $P-c = \pi$, $r = \frac{\pi}{C}$; deci $Cr = \pi$. Deci $P-c-Cr$; deci $r = \frac{P-c}{C}$ “ . (p. 70, nota 1)

Toate acestea nu înseamnă decât că rata profitului = raportul dintre profit și capital, iar profitul = excedentul valorii produsului peste prețul său de cost.

În genere, ceea ce are în vedere Ch[erbuliez] cînd vorbește despre capitalul consumat și cel neconsumat, este deosebirea dintre capitalul fix și cel circulant, în loc să se mențină la deosebirea — constatată chiar de el și diferită de toate acestea și care rezultă din procesul său de producție. Plusvaloarea este deja presupusă de circulație; și oricît de mult ar afecta rata profitului deosebirile care izvorăsc din circulație, ele nu au nici o legătură cu originea profitului.

„Capitalul productiv este alcătuit dintr-o parte consumabilă și o parte non consumabilă²⁾. Cu cît avuția și populația cresc mai mult, [cu atît] partea consumabilă tinde să crească, pentru că industriile extractives³⁾ cer tot mai multă muncă. Pe de altă parte, același pro-

¹⁾ — definiția vulgară a profitului. — Nota trad.

²⁾ — non-consumabilă. — Nota trad.

³⁾ — industriile extractive. — Nota trad.

gres sporește masa capitalului folosit într-o proporție mult mai mare decât masa capitalului consumat. Prin urmare, deși masa totală a capitalului consumat are tendința să crească, primul efect este neutralizat, deoarece masa produsului crește într-o progresie mai rapidă iar *suma totală a profiturilor* trebuie considerată ca fiind în creștere într-o proporție cel puțin tot atît de mare ca și *suma totală a capitalului folosit*“ . (p. 71). „Ceea ce crește este masa profitului și nu rata profitului, indiferent de raportul dintre această masă și capitalul folosit, $r = \frac{P-c}{C}$. Este limpede că $P-c$, sau profitul, deoarece $P-c = \pi$, poate să crească, deși r scade, în cazul cînd C crește mai rapid decât $P-c$ “ . (p. 71, notă)

Aici este atinsă în treacăt și cauza scăderii ratei profitului; dar după denaturările anterioare, aceasta nu poate duce decât la confuzie și la contradicții care se anulează ele însele. În primul rînd, crește masa capitalului consumat, dar masa produsului crește și mai rapid (adică aici excedentul valorii produselor peste prețul lor de cost), deoarece ea crește proporțional cu capitalul folosit, iar acesta din urmă crește mai rapid decât capitalul consumat. De ce anume capitalul fix crește mai rapid decât masa materiilor prime, de pildă, acest lucru nu se spune nicăieri. But never mind ¹⁾. Masa profitului crește proporțional cu capitalul folosit, cu capitalul total, și totuși [1 109] rata profitului trebuie să scadă, deoarece capitalul total crește mai rapid decât masa produselor sau, mai bine zis, decât masa profitului.

Întîi crește masa profitului într-o proporție cel puțin tot atît de mare ca „suma totală a capitalului folosit“, iar apoi scade rata profitului deoarece suma totală a capitalului folosit crește mai repede decât masa profitului. Întîi crește $P-c$ „cel puțin“ proporțional cu C, iar apoi scade $\frac{P-c}{C}$, pentru că C crește mai repede decât $P-c$, care crește cel puțin tot atît de repede ca C. Dacă îndepărtăm toată această confuzie, rămîne doar tautologia că $\frac{P-c}{C}$ poate să scadă din nou, deși $P-c$ crește, cu alte cuvinte, că rata profitului poate să scadă, deși profitul crește, atunci cînd ea scade. Rata înseamnă numai raportul dintre $P-c$ și C [și acest raport se micșorează în cazul] cînd capitalul crește mai rapid decât masa profitului.

Așadar, concluzia înțeleaptă: Rata profitului poate să scadă, adică raportul dintre o masă crescîndă a profitului și capital poate să scadă, cînd capitalul crește mai repede decât masa profitului, sau cînd masa profitului, în pofida creșterii

¹⁾ — Să trecem însă peste asta. — Nota trad.

ei absolute, scade relativ în raport cu capitalul. Aceasta nu este decît o altă expresie pentru scăderea ratei profitului. Posibilitatea acestui fenomen, ca și existența lui, nu au fost nicăieri puse la îndoială. Singura problemă era de a explica cauza acestui fenomen, iar Ch[erbuliez] explică scăderea ratei profitului, scăderea masei profitului în raport cu capitalul total prin creșterea masei profitului, care cel puțin crește odată cu capitalul! Evident, el intuiește că masa de muncă vie folosită scade relativ în raport cu munca trecută, deși ea crește absolut, și că, *de aceea*, rata profitului trebuie să scadă. Dar el nu reușește să meargă mai departe. Cu cît pragul care trebuie trecut este mai aproape, cu atît formularea este mai denaturată, dacă acest prag nu este realmente trecut, cu atît este mai mare și iluzia că el a fost trecut.

Dimpotrivă, este foarte judicios ceea ce spune Cherbuleiez despre *egalizarea ratei generale a profitului*¹²⁶ [1109]

[1109] „După scăderea rentei funciare, ceea ce rămîne din *suma profiturilor*, adică excedentele produselor peste capitalul consumat, se împart între producătorii capitaliști *proporțional cu capitalul folosit de fiecare*, în timp ce partea din produse care corespunde capitalului consumat, și care este destinată să-l înlocuiască, se împarte proporțional cu capitalul pe care acești capitaliști l-au consumat realmente. Această *dublă lege a împărțirii* se stabilește datorită *efectului concurenței*, care tinde să egalizeze avantajele tuturor investițiilor de capital. Această dublă lege a împărțirii este aceea care determină en *définitive*¹⁾ *valorile și prețurile* diferitelor produse“. (p. 71, 72)

Foarte bine. Numai cuvintele de la sfîrșit sînt greșite, și anume că această formare a ratei generale a profitului ar determina *valorile și prețurile* (ar fi trebuit spus prețurile de producție) ale mărfurilor. Dimpotrivă, determinarea valorii este acel prius²⁾ care constituie premisa ratei profitului și a formării prețurilor de producție. În genere, cum ar putea o *repartizare* a „sumeii profitului“, adică a plusvalorii, care [1110] este ea însăși numai o parte a valorii totale a mărfurilor, să determine această „*sumă* a profiturilor“, deci plusvaloarea, deci valorile mărfurilor? Este exact numai în măsura în care prin valorile relative ale mărfurilor se înțeleg prețurile lor de producție. La Ch[erbuliez] toată greșeala provine din faptul că nu analizează independent originea și legile valorii și ale plusvalorii.

Dealtfel, el înțelege în genere corect raportul dintre munca salariată și capital.

¹⁾ — în ultimă instanță. — *Nota trad.*

²⁾ — factor primordial. — *Nota trad.*

„Persoanele, care nu obțin nimic prin devoluție“ (cesiune succesiune legală etc.) „și nici nu au nimic pentru a da în schimb, obțin cele necesare numai oferind capitaliștilor *munca* lor. Ele au un drept numai asupra lucrurilor care le sînt atribuite ca *preț al muncii*, și nu asupra *produsului* acestei munci, și nici asupra *valorii* pe care ele au adăugat-o“. (p. 55, 56) „Dat fiind că proletarul *vinde* munca sa pentru un fond determinat de approvisionnement, el renunță complet la orice drept asupra celorlalte părți ale capitalului. Atribuirea acestor produse se face la fel ca înainte; ea nu este modificată nicidecum de înțelegerea menționată. Produsele continuă să aparțină exclusiv capitalistului care a furnizat materiile prime și approvisionnement. Aceasta este o *consecință riguroasă a legii apropierii*, al cărei *principiu fundamental*, era, din contră acela de a *atribui exclusiv fiecărui muncitor produsele muncii lui*“ (p. 58).

După Ch[erbuliez] acest principiu fundamental sună astfel:

„Muncitorul are un drept exclusiv asupra valorii care constituie rezultatul muncii sale“ (p. 48).

Cum anume legea mărfurilor, în virtutea căreia mărfurile sînt echivalente și se schimbă în raport cu valorile lor, adică cu timpul de muncă cuprins în ele, se schimbă brusc astfel că producția capitalistă — și numai pe baza acesteia pentru produs este important ca el să fie produs ca marfă — se bazează, dimpotrivă, pe faptul că o parte din muncă este apropiată fără a se da ceva în schimb, — acest lucru Ch[erbuliez] nu-l înțelege și nu-l explică. El simte numai că aici are loc o *schimbare bruscă*.

Această lege fundamentală este o pură ficțiune. Ea decurge dintr-o aparență a *circulației mărfurilor*. Mărfurile se schimbă în raport cu valorile lor, adică în raport cu munca cuprinsă în ele. Indivizii stau unii în fața altora numai ca posesori de mărfuri și pot deci să ia în stăpînire marfa altora numai înstrăinînd marfa proprie. Se creează prin urmare *aparența* că ei ar avea de schimbat numai munca proprie, întrucît schimbul de mărfuri care conțin muncă *străină*, dacă înseși aceste mărfuri nu au fost și ele obținute pe calea schimbului mărfii proprii, presupune alte relații între oameni decît relații de [simpli] posesori de mărfuri, de cumpărători și vînzători. În producția capitalistă această aparență care-i demonstrează superficialitatea dispăre. Ceea ce nu dispăre însă, este iluzia că inițial oamenii stau unii în fața altora numai ca posesori de mărfuri și că de aceea fiecare este proprietar numai în măsura în care este muncitor. Acest „inițial“ este, așa cum am spus, o iluzie care izvorăște din aparența creată de producția capitalistă, din punct de vedere istoric ea nu a existat niciodată. Omul apare în genere (izolat sau în societate) întot-

deauna ca proprietar înainte ca el să apară ca muncitor, chiar dacă proprietatea sa este numai ceea ce el consideră drept al său din natura înconjurătoare (sau ceea ce el, ca membru al unei familii, trib, comunități, consideră drept al său, parte din natura înconjurătoare, parte din mijloacele de producție produse deja în comun). Și de îndată ce ia sfârșit prima stare animalică, proprietatea asupra naturii este deja mijlocită de existența sa ca membru al unei comunități, familii, trib etc., de relațiile sale cu alți oameni, care condiționează relațiile sale cu natura. „Muncitorul lipsit de proprietate“ ca „principiu fundamental“ este, mai curînd, o creație a civilizației pe treapta istorică a „producției capitaliste“. Aceasta este o lege a „expropriării“ și nu a „aproprierii“, cel puțin nu a apropiării ca atare, cum crede Ch[erbuliez], ci a celui fel de apropiere, care corespunde unui mod de producție determinat, specific [1110]

[1111] Ch[erbuliez] spune :

„Produsele sînt apropiate înainte de a fi transformate în capital ; această transformare în capital nu le absolvă de apropiere“ (p. 54).

Acest lucru este însă valabil nu numai în ceea ce privește produșii, ci și în ceea ce privește munca. Materiile prime etc. și mijloacele de muncă aparțin capitalistului ; ele constituie forma *transformată* a banilor săi. Pe de altă parte, dacă capitalistul a cumpărat o capacitate de muncă, sau folosirea zilnică (de pildă timp de 12 ore) a unei capacități de muncă, cu o sumă de bani egală cu produsul a 6 ore de muncă, atunci lui îi aparține munca efectuată în decurs de 12 ore, ea este *apropriee* de capitalist, înainte de a fi realizată. Prin însuși procesul de producție, ea este transformată în capital. Dar această transformare este un act ulterior apropiării. „Produsele“ sînt transformate în capital *din punct de vedere material* în măsura în care ele funcționează în procesul muncii în calitate de condiții ale muncii, condiții ale producției, obiect al muncii și mijloc de muncă ; *în ceea ce privește forma*, în măsura în care nu numai *valoarea* lor becomes to be perpetuated ¹⁾, dar chiar ele însele devin un mijloc de a absorbi *muncă și supramuncă* ; adică în măsura în care în fapt ele funcționează de fapt ca absorbers of labour ²⁾. [1112]. Pe de altă parte, capacitatea de muncă *apropiată înaintea* procesului se transformă în *interiorul* procesului direct în capital,

¹⁾ — este perpetuată. — *Nota trad.*

²⁾ — absorbanți ai muncii. — *Nota trad.*

prin faptul că se transformă în condiții de muncă și în surplus value, [prin faptul] că realizarea acesteia în produs menține capitalul constant, înlocuiește capitalul variabil și adaugă surplus value. [1112]

[4] Despre acumulare ca reproducție lărgită]

[1110] „Orice acumulare de avuție furnizează mijloacele pentru accelerarea acumulării ulterioare“. (p. 29) [1110]

[1110] {Părerăa lui Ric[ardo] (provenită de la Smith) că orice acumulare se reduce la o cheltuială pentru salarii, ar fi greșită chiar și în cazul cînd nici o parte a acumulării nu ar avea loc în natura, de pildă, fermierul ar semăna mai multă sămînță decît înainte, crescătorul de vite ar spori numărul vitelor pentru prăsilă sau pentru îngrășat, constructorul de mașini ar poseda o parte din plusvaloare în mașinile constructoare de mașini, toți producătorii, care produc componentele cutărei sau cutărei părți a capitalului, nu ar produce în permanență mai mult, cîntînd pe faptul acumulării anuale, cu alte cuvinte, pe creșterea proporțiilor generale ale producției. În afară de aceasta, țăranul poate să schimbe o parte din grînele care-i prisosesc cu crescătorul de vite, care poate să transforme aceste grîne în capital variabil, în timp ce țăranul [datorită unui astfel de schimb] și-a transformat grînele în capital constant. Cultivatorul de in [1111] vinde o parte din plusprodusul său filatorului, care-l transformă în capital constant ; cu aceiași bani cultivatorul de in poate cumpăra unelte, iar constructorul de unelte, la rîndul său, poate cumpăra fier etc., așa încît toate aceste elemente devin direct capital constant. Dar să facem abstracție de acest lucru. Să presupunem că fabricantul de mașini vrea să transforme un additional capital of ¹⁾ de 1 000 l. st. în elemente ale producției. În acest caz, el, ce-i drept, cheltuiește o parte pentru salarii — să zicem 200 l. st. Dar cu restul de 800 l. st. el cumpără fier, cărbune etc. Să presupunem că acest fier, cărbune trebuie abia să fie produse. Dacă producătorul de fier sau producătorul de cărbune nu posedă un stoc excedentar (acumulat) din mărfurile lor, și dacă, de asemenea, nu posedă additional machinery și nici nu le pot cumpăra direct (căci în acest caz ar avea loc tot un schimb de capital constant pe capital constant), ei pot

¹⁾ — un capital adițional de. — *Nota trad.*

să producă numai lăsînd să lucreze mai departe vechile lor mașini. Acestea vor fi înlocuite mai repede, dar o parte din valoarea lor intră în valoarea noului produs. Dar să facem abstracție și de acest lucru. Producătorul de fier are, în orice caz, nevoie de mai mult cărbune, prin urmare, aici el trebuie să transforme cel puțin o parte din cei 800 l. st. care-i revin, direct în capital constant. Ambii însă, atît producătorul de fier, cît și producătorul de cărbune, vînd cărbunele și fierul lor în așa fel încît în ele să fie cuprinsă supramunca neplătită. Și dacă aceasta reprezintă $\frac{1}{4}$, atunci din 800 l. st. 200 l. st. nu se reduce la salariu, fără să mai vorbim de partea valorii produselor lor, care se reduce la uzura vechilor mașini.

Excedentul constă pretutindeni în natura articolului pe care îl produce capitalul specific, — cărbune, fier etc. Dacă producătorii, ale căror produse servesc reciproc ca elemente ale producției, fac schimb între ei, o parte din plusprodus se transformă direct în capital constant. Dar partea care este schimbată pe produse ale producătorilor de mijloace de subzistență, și care înlocuiește capitalul constant al acestora, creează capitalul variabil necesar. Producătorii acestor mijloace de subzistență care nu mai pot intra, ca elemente, în producția acestor mijloace de subzistență (decît ca capital variabil) obțin capital adițional tocmai datorită aceluiași proces în virtutea căruia ceilalți obțin capital variabil adițional,

În măsura în care reproducția este acumulare, ea se deosebește de reproducția simplă prin următoarele :

În primul rînd : Elementele acumulate ale producției — atît partea care ține de capitalul variabil, cît și cea care ține de capitalul constant, — constau din muncă nou adăugată ; ele nu se dizolvă integral în venit, dar provin din profit ; profitul sau supramunca se dizolvă în toate aceste elemente ale producției, în timp ce în condițiile reproducției simple o parte a produsului reprezintă muncă trecută (adică în cazul de față muncă efectuată în anul în curs).

În al doilea rînd : Se înțelege de la sine că dacă în anumite ramuri se prelungeste timpul de muncă, deci dacă aici nu se folosesc additional instruments¹⁾ sau mașini, produsul nou plătește în parte dechét²⁾ mai rapidă a uneltelor sau a mașinilor vechi, și acest consum accelerat al vechiului capital constant este și el un moment al acumulării.

1) — unelte adiționale. — *Nota trad.*

2) — uzura. — *Nota trad.*

<În al treilea rînd :> Datorită capitalului bănesc adițional, care se formează în procesul reproducției, — parte prin eliberarea de capital, parte prin transformarea unei părți a produsului în bani, parte pur și simplu prin faptul că datorită banilor încasați [pe mărfuri] producătorul micșorează cererea pentru mărfurile altora, de pildă, pentru mărfurile vînzătorului de obiecte de lux, — nu este necesară, ca în cazul reproducției simple, înlocuirea sistematică a elementelor producției. Cu excedentul [în] bani oricine poate cumpăra sau comanda produse, deși producătorul de la care se cumpără, nu-și cheltuiește venitul pentru produsul celui dintii, și nici nu-și înlocuiește capitalul în acest produs}. {Ori de cîte ori additional capital (variabil sau constant) nu se completează reciproc, el trebuie să se precipite într-o parte sub formă de capital bănesc, chiar dacă acest capital bănesc ar exista numai sub formă de creanțe}.

[5] *Elemente ale concepțiilor sismondienne la Cherbuliez.*
Compoziția organică a capitalului.
Capital fix și capital circulant]

În rest Ch[erbuliez] este un amestec ciudat de antagonisme sismondienne și ricardienne [1111].

[1112] *Sismondian :*

„Ipoteza unui raport invariabil între diferitele elemente ale capitalului nu se realizează pe nici una din treptele progresului economic al societății. Raportul este, esențialmente, *variabil* și anume din două cauze : a) diviziunea muncii și b) substituirea forței umane prin agenți naturali“. (p. 61) „Aceste două cauze tind să reducă proporția dintre fondul de mijloace de subzistență și celelalte două elemente ale capitalului“. (p. 62) Dată fiind această stare de lucruri, *sporirea capitalului productiv* nu duce în mod necesar la o creștere a fondului de mijloace de subzistență destinat să formeze prețul muncii ; ea poate să fie însoțită, cel puțin temporar, de o reducere absolută a acestui element al capitalului și, în consecință, de o *scădere a prețului muncii*“. (p. 63)

{Sismondian ; influența asupra nivelului salariului — singurul punct de vedere al lui Ch[erbuliez]. Se pierde complet într-o cercetare în care value of labour is always supposed to

be paid, and the fluctuations of the *market price* of labour beyond or below that point (the value) are not taken into consideration ¹⁾).

„Producătorul, care dorește să introducă în întreprinderea sa o nouă diviziune a muncii sau să folosească un motor natural²⁾ nu așteaptă pînă ce va acumula destul capital pentru a folosi, în acest fel, pe *toți* muncitorii de care a avut nevoie înainte; în cazul diviziunii muncii, el se va mulțumi, poate, să producă cu cinci muncitori ceea ce producea înainte cu zece muncitori; în cazul folosirii unui motor natural el va folosi, poate, numai o mașină și doi muncitori. În consecință, *approvisionnement* va fi redus în primul caz la 1 500, iar în al doilea caz la 600. Cum însă numărul muncitorilor rămîne același, *concurența dintre ei* va face curînd ca prețul muncii să scadă sub nivelul său inițial“. (p. 63, 64) „Acesta este unul dintre rezultatele cele mai frapante ale *legii aproprierii*. Creșterea absolută a avuției, adică a produselor muncii, nu provoacă o creștere corespunzătoare a fondului de mijloace de subsistență ale muncitorilor, ci poate să provoace chiar o reducere a acestui fond, o reducere a părții care le revine muncitorilor din toate felurile de produse“. (p. 64). „Cauzele care determină *prețul muncii*“ [aici este vorba întotdeauna numai de *market price of labour* ³⁾], „sînt cantitatea absolută a capitalului productiv și raportul dintre diferitele elemente ale capitalului, două fapte sociale, asupra cărora voința muncitorului nu poate exercita nici o influență“. (p. 64) „Toți sortii sînt împotriva muncitorilor“.

Raportul dintre diferitele elemente ale capitalului productiv este dublu determinat.

În primul rînd: Compoziția organică a capitalului productiv. Noi înțelegem prin aceasta compoziția tehnologică. În condițiile cînd *forța productivă* a muncii este dată — se poate considera că ea este constantă, atîta timp cît nu intervine nici o *change* ⁴⁾ — în fiecare sferă de producție, o mărime determinată o constituie cantitatea de materie primă și de mijloace de muncă, adică cantitatea de capital constant în elementele lui materiale care revin unei *cantități determinate de muncă vie* (plătită sau neplătită), adică unei *cantități determinate de elementele materiale ale capitalului variabil*.

Dacă cantitatea de muncă materializată este mică în raport cu cantitatea de muncă vie folosită, partea produsului, care reprezintă munca vie, este mare, indiferent cum s-ar împărți această parte a produsului între capitalist și muncitor. Și vice-versa. La o rată dată a exploatării muncii și supramunca este

¹⁾ — se presupune întotdeauna că valoarea muncii este plătită și fluctuațiile *prețului de piață* al muncii peste sau sub acest punct (valoarea) nu sînt luate în considerație. — *Nota trad.*

²⁾ — o forță naturală. — *Nota trad.*

³⁾ — prețul de piață al muncii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — schimbare. — *Nota trad.*

într-un caz mare, în celălalt — mică. *Changes* pot interveni aici numai în urma unei *change* în modul de a produce care modifică raportul tehnologic dintre cele două părți ale capitalului. Chiar în acest caz, cantitatea absolută de muncă vie folosită poate să fie, atunci cînd *mărimile* capitalurilor sînt diferite, egală sau chiar mai mare pentru capitalul care folosește mai mult capital constant. Dar *relativ* ea trebuie să fie mai mică. Pentru capitaluri de aceeași mărime sau calculate la părți alicote determinate ale capitalului total, de pildă — 100, ea trebuie să fie atît absolut cît și relativ mai mică. Toate *changes* datorate creșterii (și nu scăderii) forței productive a muncii, micșorează partea produsului, care reprezintă muncă vie, micșorează capitalul variabil.

Cînd analizăm capitaluri [1113] din diferite sfere de producție putem spune [că aceste schimbări] micșorează în mod absolut capitalul *variabil* în sferele care se află pe o treaptă mai înaltă a producției, căci se presupune că salariul este egal.

Atît as to the *changes* ¹⁾ care decurg din modificarea intervenită în modul de a produce.

În al doilea rînd însă, presupunînd a fi date compoziția organică a capitalurilor și deosebirea dintre ele, care decurge din deosebirea compozițiilor lor organice, *raportul valoric* se poate schimba, deși compoziția tehnologică rămîne aceeași. Aici pot avea loc: a) *change* în valoarea capitalului constant; b) *change* în valoarea capitalului variabil; c) *change în ambele capitaluri*, în proporții egale sau inegale.

a) Dacă compoziția tehnologică rămîne aceeași și are loc o *change* în valoarea capitalului constant, această valoare scade sau crește. Dacă ea scade, și dacă se folosește aceeași cantitate de muncă vie ca înainte, cu alte cuvinte, dacă *scara sau treapta producției* rămîne aceeași, dacă, prin urmare, se folosesc, de pildă, ca și înainte, 100 de muncitori, materialmente este nevoie, ca și înainte, de aceeași cantitate de materie primă și de mijloace de muncă. Dar surplus labour bears a greater proportion to the whole capital advanced²⁾. Rata profitului crește. În cazul contrar ea scade. În primul caz, for the capitals already employed in that sphere (not those newly invested in them after the change of value in the elements of constant capital has taken place) the total sum of the capital employed diminishes or some portion of that capital is set free, although

¹⁾ — despre schimbările. — *Nota trad.*

²⁾ — plusvaloarea crește în raport cu capitalul total avansat. — *Nota trad.*

production continues to be carried on on the same scale ; or the capital so liberated is added to the production and then works, like an accumulation of capital. The scale of production is enlarged, and, proportionally, the absolute amount of surplus labour is increased ¹⁾. În condițiile *unui mod de a produce* dat, orice acumulare a capitalului duce, whatever be the rate of surplus value, to the increase of its total amount ²⁾.

Invers. Dacă crește the value of the elements of constant capital, so *either the scale of production* (hence the mass of the total capital advanced), must increase, to employ the *same quantity* of labour (the same variable capital — unchanged in its value) as before ; and then, although the absolute amount of surplus value, and the rate of surplus value remains the same, its proportion to the whole capital advanced sinks, and, hence, the rate of profit falls ³⁾. Sau producția și total sum of capital advanced ⁴⁾ nu crește. În acest caz, în toate împrejurările, capitalul variabil trebuie să fie micșorat.

Dacă pentru capitalul constant se cheltuiește aceeași sumă ca înainte, această sumă reprezintă o porțiune mai mică a elementelor lui materiale, și, întrucît *raportul tehnologic* a rămas același, less labour is to be employed. The whole capital advanced is then diminished by the labour dismissed ; the total value of the capital advanced is diminished, but of that diminished capital the constant capital bears (value considered) a greater proportion. The surplus value is diminished, absolutely, because less labour is employed ; and the proportion of the remaining surplus value to the total capital advanced is diminished, because variable capital bears a less proportion to constant capital.

¹⁾ — pentru capitalurile deja investite într-o sferă (nu pentru cele nou investite după schimbarea valorii în elementele capitalului constant) suma totală a capitalului folosit scade sau o parte din acest capital este eliberată, deși producția continuă să se desfășoare pe aceeași scară ; sau capitalul astfel eliberat este adăugat producției și acționează ca o acumulare de capital. Producția s-a lărgit și, proporțional, a crescut masa absolută a supramuncii. — *Nota trad.*

²⁾ — oricare ar fi rata plusvalorii, la creșterea masei totale a acesteia. — *Nota trad.*

³⁾ — valoarea elementelor capitalului constant, sau scara producției (deci masa capitalului total avansat) trebuie să crească, pentru a întrebuița aceeași cantitate de muncă (același capital variabil — neschimbat în ceea ce privește valoarea) ca înainte ; și atunci, deși masa absolută a plusvalorii și rata plusvalorii rămân aceleași, raportul dintre plusvaloare și întregul capital avansat scade și deci scade rata profitului. — *Nota trad.*

⁴⁾ — suma totală a capitalului avansat. — *Nota trad.*

On the other hand, if the whole capital is employed as before the less value of the variable capital (representing a less quantity of the whole of labour — living labour — employed) being absorbed by the greater value of the constant capital ; the one being diminished in the same proportion as the other is augmented, then the absolute quantity of surplus value sinks, because less labour is employed, and, at the same time, the proportion of this surplus value to the whole capital advanced falls. Thus the rate of profit sinks from two causes, the diminution in the amount of surplus labour and, the decreasing proportion borne by that surplus labour to the total capital advanced ¹⁾.

În primul caz (cînd [is] sinking value of the elements of constant capital ²⁾), acolo unde *rata profitului crește* în toate împrejurările, pentru a se *spori suma profitului* trebuie lărgită producția. Să presupunem că capitalul reprezintă 600, din care jumătate — capital constant și jumătate — capital variabil. Dacă partea constantă scade cu 1/2 din valoarea lui, capitalul variabil va reprezenta tot 300, dar capitalul constant va reprezenta numai 150. Întregul capital folosit ar reprezenta numai 450, iar suma de 150 ar deveni disponibilă. Dacă acești 150 s-ar adăuga din nou capitalului, atunci (din 150) s-ar cheltui acum ca capital variabil [1114] numai 100. Aici, prin urmare, dacă se folosește același capital ca înainte, se lărgeste producția și crește masa muncii folosite.

¹⁾ — se folosește mai puțină muncă. Capitalul total avansat se micșorează cu atît cu cît a crescut munca devenită liberă ; valoarea totală a capitalului avansat se micșorează, dar în acest capital micșorat capitalul constant reprezintă (sub raportul valorii) o parte mai mare decît înainte. Plusvaloarea se micșorează, în mod absolut, deoarece se folosește mai puțină muncă, iar raportul dintre plusvaloarea rămasă și capitalul total avansat se micșorează, deoarece în raport cu capitalul constant, capitalul variabil este mai mic.

Pe de altă parte, în cazul cînd capitalul total este folosit în porțiunile de mai înainte, valoarea mai mică a capitalului variabil (care reprezintă o cantitate mai mică din cantitatea totală de muncă — muncă vie — folosită) este absorbită de valoarea mai mare a capitalului constant, deoarece primul se micșorează în aceeași proporție în care celălalt crește ; cantitatea absolută a plusvalorii scade pentru că se folosește mai puțină muncă iar în același timp se micșorează raportul dintre această plusvaloare și capitalul total avansat. Astfel, rata profitului scade aici din două cauze : deoarece cantitatea de supramuncă se micșorează și deoarece această supramuncă scade în raport cu capitalul total avansat. — *Nota trad.*

²⁾ — scade valoarea elementelor capitalului constant. — *Nota trad.*

În cazul contrar, cînd [is] rising value of the elements of constant capital ¹⁾, acolo unde *rata profitului* scade în toate împrejurările, pentru ca suma profitului să nu se micșoreze iar *masa* de muncă folosită (deci și cea a plusvalorii) să rămînă *neschimbată*, trebuie lărgită *producția*, adică sporit the capital advanced ²⁾. Dacă acest lucru nu are loc, dacă numai the old or less than the old capital [is] advanced ³⁾, scade nu numai rata ci și masa profitului.

În ambele cazuri rămîne neschimbată rata profitului, care, dimpotrivă, se schimbă atunci cînd are loc o modificare în compoziția *tehnologică* a capitalului: ea crește, cînd capitalul constant crește (pentru că atunci munca este mai productivă), și scade cînd el scade (pentru că atunci munca este mai puțin productivă).

b) O change în valoarea capitalului variabil, independent de *compoziția organică*, este posibilă numai fiindcă au scăzut sau au crescut prețurile mijloacelor de subzistență care nu sînt produse în această sferă a producției, ci sînt introduse în această sferă din afară, ca mărfuri.

Dacă *valoarea* capitalului *variabil* scade, acesta reprezintă, ca și înainte, aceeași cantitate de muncă vie, numai că această cantitate de muncă vie costă acum mai puțin. Prin urmare, dacă *producția* rămîne aceeași ca înainte (întrucît valoarea capitalului constant a rămas neschimbată), atunci se micșorează partea capitalului total, care a fost avansată pentru cumpărarea de muncitori. Acum trebuie să se cheltuiască mai puțin capital pentru a se plăti același număr de muncitori. Aici, prin urmare, *producția rămînînd neschimbată*, se micșorează suma capitalului cheltuit. Rata profitului crește, și anume din două motive. *Surplus value a crescut*; raportul dintre munca vie și munca materializată a rămas același, dar o parte mai mare a plusvalorii se raportează la un capital total mai mic. Dacă, dimpotrivă, la capital se adaugă partea devenită liberă, atunci acest lucru = *acumulare*.

Dacă *valoarea capitalului variabil* crește, atunci, pentru a se folosi același număr de muncitori ca pînă acum trebuie să se cheltuiască mai mult capital total, căci valoarea capitalului constant rămîne neschimbată, iar valoarea capitalului variabil crește. Masa muncii folosite rămîne aceeași, dar o parte mai mică din ea constituie surplus labour, și această

¹⁾ — crește valoarea elementelor capitalului constant. — *Nota trad.*

²⁾ — capitalul avansat. — *Nota trad.*

³⁾ — se avansează vechiul capital sau mai puțin decît vechiul capital. — *Nota trad.*

parte mai mică se raportează la un capital mai mare decît cel anterior. Aceasta în cazul cînd *producția rămîne aceeași*, în timp ce valoarea capitalului total crește. Dacă această valoare nu crește, *producția* trebuie restrînsă. Masa muncii folosite se micșorează și o parte mai mică din această masă reprezintă surplus labour, which, too, bears a smaller proportion to the whole capital advanced ⁴⁾.

Organic changes ²⁾ și cele provocate de change of value ³⁾ pot avea, în anumite circumstances ⁴⁾, același efect asupra ratei profitului. Există însă o deosebire: dacă acestea din urmă nu sînt provocate pur și simplu de fluctuations of market price ⁵⁾, adică dacă aceste schimbări sînt, așadar, temporare, ele trebuie să se datoreze întotdeauna unei organic change în sferile care furnizează elemente ale capitalului constant sau ale celui variabil.

Case ⁶⁾ 3 nu va fi analizat amănunțit aici.

Cînd în *diferite sfere de producție* se investesc capitaluri egale, sau porțiuni egale din capitalul total, de pildă 100 în fiecare sferă, atunci *compoziția organică* poate fi *aceeași*, dar *raportul valoric* dintre părțile sale componente elementare, dintre capitalul constant și capitalul variabil poate fi *diferit*, în funcție de valoarea diferită a masei de materiale auxiliare sau de materii prime folosite. De pildă, cupru în loc de fier, fier în loc de plumb, lînă în loc de bumbac etc.

Pe de altă parte, cînd *raportul valoric* este același, compoziția organică poate să fie diferită? Cînd compoziția organică este egală masele relative de capital constant și de muncă vie — fiecare de 100 — sînt *aceleași*. Raporturile cantitative sînt *aceleași*. E posibil ca valoarea capitalului constant să fie egală, deși masele relative de muncă puse în mișcare sînt diferite. Dacă mașinile sau materia primă sînt mai scumpe (sau invers), este posibil ca ele să necesite, de pildă, mai puțină muncă, dar atunci valoarea capitalului variabil va fi relativ mai mică sau invers.

[1115] Să luăm capitalurile A și B. Să admitem că *c'* și *v'* sînt părți componente ale capitalului A (ca valoare), iar *c* și

⁴⁾ — supramunca, care, la rîndul ei, reprezintă o parte mai mică din capitalul total avansat. — *Nota trad.*

²⁾ — schimbările organice. — *Nota trad.*

³⁾ — schimbarea valorii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — împrejurări. — *Nota trad.*

⁵⁾ — fluctuațiile prețului de piață. — *Nota trad.*

⁶⁾ — cazul. — *Nota trad.*

v — părți componente ale capitalului B (ca valoare). Dacă deci $c' : v' = c : v$, atunci $c'v = v'c$. Deci și $\frac{c'}{c} = \frac{v'}{v}$.

Cînd *raporturile valorice* sînt egale, este posibil doar următorul lucru. Dacă în celelalte sfere se *efectuează mai multă supramuncă* (de pildă în agricultură munca de noapte nu este posibilă și, cu toate că muncitorul individual poate fi silit să muncească pînă la extenuare, cantitatea totală de muncă, care poate fi folosită la o mărime dată a parcelei de pămînt etc., este limitată de obiectul produs (cereale), în timp ce la o mărime dată a fabricii masa produselor depinde de numărul orelor lucrate (δύναμις¹⁾) — adică diversitatea modurilor de a produce determină faptul că, pe o treaptă dată a producției, într-o sferă se poate folosi mai multă supramuncă, decît în alta, atunci raportul valoric dintre capitalul constant și cel variabil poate fi același, deși masa relativă de muncă folosită la capitalul total poate fi diferită. Sau, să admitem că materialul și munca (în măsura în care este un *gen* de muncă mai înaltă) sînt în aceeași proporție mai scumpe. În acest caz, capitalistul A folosește 5 muncitori acolo unde B folosește 25, și ei costă 100 de l. st., ca și cei 25, căci munca lor este mai scumpă (deci și supramunca lor valorează mai mult). Totodată, cei 5 muncitori prelucrează o cantitate de materie primă de 100 de pfunzi $y = 500$, iar muncitorii lui B o cantitate de materie primă de 1000 de pfunzi $x = 500$, deoarece la A materialul este mai scump iar forța productivă a muncii este mai puțin dezvoltată. Aici, în ambele cazuri, *raportul valoric* este de 100 l. st. v la 500 c, dar *compoziția organică* este diferită.

Raportul valoric este același : valoarea capitalului constant în A este egală cu cea din B, iar A cheltuiește pentru salarii tot atîta capital cît B. Dar masa produselor lui este mai mică. Deși în mod absolut el are nevoie de aceeași masă de muncă ca B, în mod relativ însă, el are nevoie de mai multă muncă, deoarece capitalul său constant este mai scump. El prelucrează în același timp mai puțină materie primă etc., dar această cantitate mai mică costă tot atît cît costă cantitatea mai mare a lui B. În acest caz *raportul valoric* este același, dar *compoziția organică* este diferită. În celălalt caz, dacă raportul valoric este același, acest lucru este posibil numai cînd cantitățile de supramuncă sînt diferite sau diferite munci au valori diferite.

¹⁾ — potențial. — *Nota trad.*

Compoziția organică poate fi concepută astfel : raportul diferit în care este nevoie, în diferite sfere ale producției, de cheltuire de capital constant pentru a fi absorbită aceeași masă de muncă. *Legarea aceleiași mase de muncă* de obiectul muncii cere sau mai multă materie primă și machinery¹⁾ într-un caz decît în celălalt, sau numai una din cele două.

{Raporturile dintre capitalul fix și cel circulant sînt foarte diferite, raportul dintre capitalul *constant* și cel variabil poate fi *același*, de aceea și surplus value poate fi aceeași, deși *valorile* produse anual trebuie să fie diferite. Să presupunem că în industria cărbunelui, unde nu este folosită nici un fel de materie primă (facem abstracție de *matières instrumentales*²⁾), capitalul fix ar reprezenta jumătate din întregul capital, iar capitalul variabil — cealaltă jumătate. Să presupunem că în confecții capitalul fix ar fi = 0 (ca și în cazul anterior, facem abstracție de *matières instrumentales*) dar materia primă = 1/2 iar cel variabil = tot 1/2. Atunci ambele vor realiza aceeași *surplus value* (la o exploatare egală a muncii), deoarece în raport cu capitalul, pro 100, folosesc aceeași masă de muncă. Să presupunem însă că în industria cărbunelui capitalul fix s-ar roti o dată în zece ani, în timp ce în ambele cazuri nu ar interveni nici o deosebire în rotația capitalului circulant. Valoarea produsă de croitor la sfîrșitul anului = 150 (presupunem că în ambele cazuri capitalul variabil efectuează o singură rotație) dacă surplus value = 50. Dimpotrivă, valoarea produsă la sfîrșitul primului an de producătorul de cărbune = 105 (5 pentru capitalul fix, 50 pentru capitalul variabil și 50 pentru supra-muncă). Valoarea totală a produsului său + capitalul fix = 150, produsul = 105 + 45 pentru restul de capital fix, ca la croitor. Așadar, producția de mărimi de valoare diferite nu exclude producția *acelorași plusvalori*.

În al doilea an, capitalul fix al producătorului de cărbune ar fi = 45, capitalul variabil = 50, plusvaloarea = 50. Prin urmare, capitalul avansat = 95, iar profitul = 50. Rata profitului ar *crește*, deoarece valoarea capitalului fix [1116] ar scădea ca urmare a uzurii de 1/10 în primul an. Nu încapă prin urmare nici o îndoială că, la toate capitalurile în care este folosit mult capital fix, în condiții cînd treapta producției rămîne aceeași, rata profitului trebuie să *crească* în măsura în care anual valoarea mașinilor, a capitalului fix scade ca ur-

¹⁾ — mașini. — *Nota trad.*

²⁾ — materiale auxiliare. — *Nota trad.*

mare a uzurii care a fost deja înlocuită. Dacă producătorul de cărbune vinde timp de zece ani la același preț, atunci în al doilea an el trebuie să aibă o rată a profitului mai înaltă decât în primul an și forth¹⁾. Sau se poate presupune că lucrările de reparație etc. sînt direct proporționale cu uzura, așa încît suma totală a părții din capital, avansată anual sub rubrica capitalului fix rămîne aceeași. Acest profit suplimentar se poate egaliza și prin faptul că în decursul timpului — abstracție făcînd de déchet²⁾ — valoarea capitalului fix scade, căci trebuie să concureze cu mașinile noi, mai bune, inventate ulterior. Pe de altă parte însă, această rată crescîndă a profitului, care, firește, rezultă din déchet, permite valorii aflate în scădere a capitalului fix să concureze cu noile mașini, mai bune, la care trebuie să se țină seama de întreaga lor valoare. În sfîrșit, dacă producătorul de cărbune vinde [la sfîrșitul celui de-al doilea an] mai ieftin, dacă, prin urmare, el ar calcula : 50 la 100 fac 50% profit ; 50% la 95 fac 47 $\frac{1}{2}$; dacă el vinde aceeași cantitate de produs [nu cu 105, ci] cu 102 $\frac{1}{2}$, atunci el vinde mai ieftin decât cel ale cărui mașini se află, de pildă, abia în primul an de funcționare. Marile investiții de capital fix presupun posesia unui capital mare. Și întrucît acești mari posesori de capital domină piața, apare că ei obțin un surplus profit (rentă) numai în virtutea cauzei de mai sus. În agricultură această rentă provine din faptul că se lucrează cu pămînturi relativ mai fertile iar aici se lucrează cu mașini relativ mai ieftine}.

{O serie de cazuri atribuite raportului dintre capitalul fix și cel circulant sînt de fapt deosebiri între capitalul variabil și cel constant. În primul rînd, raporturile pot fi aceleași ca cele dintre capitalul constant și cel variabil, deși raporturile dintre capitalul fix și cel circulant sînt diferite. În al doilea rînd, la capitalul constant și la cel variabil este vorba despre împărțirea inițială a capitalului între muncă vie și muncă materializată, și nu despre modificarea acestui raport de către procesul circulației, sau de către influența procesului circulației asupra reproducției.

D'abord, este clar că diferența dintre capitalul fix și cel circulant poate afecta plusvaloarea (facem abstracție de deosebiri în masa de muncă vie folosită, care se referă la raportul dintre capitalul variabil și cel constant) numai în măsura în care ea afectează rotația capitalului total. Prin urmare, trebuie văzut cum influențează rotația capitalului plusvaloarea.

¹⁾ — și așa mai departe. — *Nota trad.*

²⁾ — uzură. — *Nota trad.*

De acest fapt sînt legate, evident, two⁴⁾ împrejurări : 1) surplus value nu se poate acumula atît de repede (atît de frecvent), nu se poate transforma din nou în capital ; 2) *capitalul avansat* trebuie să crească și pentru că trebuie să pună în acțiune același număr de muncitori etc. și pentru că avansurile pe care capitalistul este nevoit să și le acorde [pentru] propriile lui cheltuieli de consum sînt pe termen mai lung. Această împrejurare este importantă pentru *profit*. Aici trebuie văzut mai întîi cum influențează ele asupra plusvalorii. Aceste două împrejurări trebuie delimitate întotdeauna cu precizie}.

{Tot ceea ce mărește *avansurile*, fără să mărească proporțional plusvaloarea, micșorează rata profitului, even if the surplus value remains the same²⁾ ; tot ceea ce le micșorează exercită o acțiune inversă. Prin urmare, în măsura în care un capital fix mare în raport cu capitalul circulant — sau o rotație diferită a capitalului — influențează mărimile avansurilor, influențează rata profitului, even if not at all affecting the surplus value³⁾).

{Rata profitului nu este simply⁴⁾ surplus value, calculată la capitalul avansat. Ea este the mass of surplus value, realized within a given period⁵⁾, adică într-un interval de timp determinat al circulației. Prin urmare, deosebirea dintre capitalul fix și cel circulant, în măsura în care influențează [the] mass of surplus value pe care o realizează un capital determinat *within a given period* influențează rata profitului. Aici intervine un dublu moment : deosebirea în mărimile *avansurilor* (relatively to the surplus value realized) și, secondly the difference in the length of time for which these advances have to be made before they are returned with a surplus⁶⁾).

[1117] {Timpul de reproducție sau, mai exact, numărul reproducțiilor dintr-un interval de timp determinat, este influențat esențial de două împrejurări :

1. *Rămînerea prelungită a produsului în sfera de producție propriu-zisă.*

¹⁾ — două. — *Nota trad.*

²⁾ — chiar dacă plusvaloarea rămîne aceeași. — *Nota trad.*

³⁾ — chiar dacă nu influențează plusvaloarea. — *Nota trad.*

⁴⁾ — pur și simplu. — *Nota trad.*

⁵⁾ — masa plusvalorii realizate într-o perioadă dată. — *Nota trad.*

⁶⁾ — (în raport cu plusvaloarea realizată) și în al doilea rînd, diferența în *durata* pentru care trebuie făcute aceste avansuri, înainte ca ele să se întoarcă cu un surplus. — *Nota trad.*

În primul rînd, este posibil ca producerea unui produs să necesite mai mult timp decît altul, fie o parte mai mare din an, fie un an întreg, fie chiar mai mult de un an. (Ultimul caz, de pildă, la construcții, creșterea vitelor, sau la unele produse de lux.) În acest caz, în funcție de compoziția capitalului productiv, de [împărțirea] sa în capital constant și capital variabil, produsul absoarbe continuu muncă, adesea chiar foarte multă muncă (ca la produsele de lux, construcții) în raport cu capitalul constant. Așadar, în raport cu durata mai mare a producerii lui dar și cu durata proporțională a procesului de muncă, cu absorbirea continuă de muncă și de supramuncă. De pildă creșterea vitelor sau construcțiile, dacă acestea din urmă necesită, să spunem, mai mult de un an. Produsul poate să intre în circulație, adică poate să fie vîndut, să fie aruncat pe piață, numai atunci cînd este gata. Supramunca din primul an este obiectivată, împreună cu altă muncă, în produsul neterminat al primului an. Ea nu este nici mai mică, nici mai mare decît în alte ramuri industriale, unde există același raport între capitalul constant și cel variabil. Dar valoarea produsului nu se poate realiza, în sensul de a fi transformată în bani, și, prin urmare, nu se poate realiza nici surplus value. De aceea, aceasta din urmă nu poate fi acumulată ca capital, și nici nu poate fi transformată pentru consum. Capitalul avansat și surplus value servesc ca bază, ca să spunem așa, pentru continuarea producției. Ele sînt premisa acesteia și intră într-o anumită măsură ca semifabricat, d'une manière ou d'une autre¹⁾, ca materie primă în producția celui de al doilea an.

Să presupunem că capitalul avansat este 500, munca = = 100, plusvaloarea = 50, așa încît capitalul avansat în producție = 550 + 500, care au fost avansați în al doilea an. Plusvaloarea este egală tot cu 50. Astfel, valoarea produsului = 1 100. Din care 100 plusvaloare. În acest caz, plusvaloarea este aceeași, ca și în cazul cînd capitalul ar fi reprodus în primul an, iar în al doilea an s-ar investi din nou 500 l. st. Capitalul variabil este tot 100, iar plusvaloarea tot 50. Dar rata profitului este diferită. Ea este în primul an de $\frac{50}{500}$ sau 10%. În al doilea an însă se avansează 550 + 500 = 1050, iar $\frac{1}{10} = 105$. Dacă, prin urmare, se calculează aceeași rată a profitului, atunci valoarea produsului reprezintă: în primul an 550, în al doilea an 550 + 55 + 50 = 1 155. Valoarea produ-

1) — într-un fel sau altul. — Nota trad.

sului la sfîrșitul celui de-al doilea an = 1 155. Ea ar fi putut fi numai 1 100. Aici profitul este mai mare decît plusvaloarea produsă, deoarece aceasta reprezintă 100. Dacă se calculează și cheltuielile pe care le face capitalistul pentru propriul său consum, pe care el trebuie să și le avanseze în decurs de doi ani, capitalul cheltuit va fi și mai mare în raport cu plusvaloarea. Ce-i drept, în schimb, plusvaloarea totală din primul an se transformă în cel de-al doilea an în capital. Mai departe, capitalul cheltuit pentru salarii este mai mare, pentru că 100 l. st. avansate în primul an nu se reproduc, iar în al doilea an trebuie să se avanseze 200 l. st. pentru aceeași muncă, pentru care dealtfel ar fi suficiente 100 l. st. care s-ar reproduce în primul an.

În al doilea rînd. După încheierea procesului de muncă, produsul trebuie să mai rămînă în sfera producției pentru a parcurge unele procese naturale, care nu necesită nici o muncă sau doar o muncă cu totul neînsemnată — așa cum se întîmplă, de pildă, cu vinul în pivniță. Numai după scurgerea acestui interval de timp capitalul poate fi reprodus. Este evident că aici, oricare ar fi dealtfel raportul dintre capitalul variabil și cel constant, lucrurile se prezintă ca și cum s-ar fi cheltuit mai mult capital constant și mai puțin capital variabil. Surplus labour, ca și labour în general, care este folosită în cursul unei perioade determinate, este mai mică. Dacă rata profitului este aceeași, aceasta se datorează egalizării și nu plusvalorii produse în această sferă. Pentru a menține procesul de reproducție — continuitatea producției — trebuie avansat în prealabil mai mult capital. Și din această cauză scade aici din nou raportul dintre surplus value și capitalul avansat.

În al treilea rînd. Întreruperi în procesul de muncă în care timp produsul se află în procesul de producție, ca în agricultură, în procese ca argăsitul etc. unde prelucrările chimice durează un interval de timp înainte ca produsul să poată trece dintr-o fază în alta. Dacă în astfel de cazuri intervalul se reduce datorită descoperirilor din domeniul chimiei, atunci productivitatea muncii crește, surplus value [se mărește] iar munca materializată este avansată procesului de producție pentru o perioadă mai scurtă. În toate aceste cazuri surplus value este mai mică, iar capitalul avansat — mai mare.

2. Același lucru are loc și atunci cînd returns¹⁾ ale capitalului circulant durează peste average²⁾ din cauză că piața

1) — revenirile. — Nota trad.

2) — medie. — Nota trad.

este departe de circulația capitalului. Și în acest caz, avansul de capital este mai mare, surplus value este mai mică și este mai mic și raportul dintre aceasta și capitalul avansat}. (În ultimul caz rămâne mai mult în sfera circulației, iar în celelalte — în sfera producției).

[1118] {Să presupunem că într-o ramură a industriei de transporturi capitalul avansat este = 1 000, capitalul fix = 500, și că acesta se uzează în cinci ani. Capitalul variabil = 500 efectuează o rotație în decurs de un an. În acest caz valoarea anuală a produsului = 100 + 500 + 100 când rata plusvalorii = 20%. Împreună = 700. Pe de altă parte, să presupunem că într-o ramură a confecțiilor capitalul circulant constant = 500 (cel fix = 0), capitalul variabil = 500, plusvaloarea = 100. Efectuează patru rotații în decurs de un an. Atunci valoarea produsului (anual) = 4 (500 + 500) + 100 = 4 100. Plusvaloarea este în ambele cazuri aceeași. Ultimul capital efectuează patru rotații în decurs de un an sau o rotație în decursul unui trimestru. Altfel efectuează 600 în decurs de un an, deci în decurs de un trimestru $\frac{600}{4} = 150$. Așadar, 50 într-o lună, 100 — în 2 luni și 400 — în 8 luni. Întregul capital are nevoie, pentru rotație, de un an și 8 luni sau de 20 de luni. În decurs de un an se rotesc numai $\frac{10}{6}$ din el.

Acum se va spune că primul, pentru a face un profit de 10%, adaugă trimestrial o valoare de 1 000 mai puțin decât celălalt. Dar aici nu este vorba de adăugire. Primul obține mai multă plusvaloare la capitalul său consumat, dar nu la capitalul său folosit. Aici deosebirea rezidă aici în valoare și nu în plusvaloare. Ambii își rotesc capitalul variabil de 500 de patru ori în decurs de un an. Plusvaloarea într-un an = 100, rata [anuală] a plusvalorii = 20%. Dar într-un trimestru este de 25 l. st., deci un procent mai mare? 25 la 500 în fiecare trimestru = 5% trimestrial, deci 20% anual.

Primul rotește 1/2 din capitalul său de patru ori în decurs de un an, iar din cealaltă 1/2 se rotește numai 1/5 în decurs de un an. Jumătatea lui de patru ori este de două ori. Prin urmare, în decurs de un an el rotește capitalul de $2 \frac{1}{10}$ ori.

Celălalt rotește întregul capital de patru ori. Dar aceasta nu schimbă cu absolut nimic surplus value. Dacă acesta din urmă continuă neîntrerupt procesul de reproducție, el trebuie să transforme permanent 500 în materie primă etc. și are per-

manent numai 500 pentru muncă, în timp ce celălalt are tot 500 pentru muncă, iar 500 el le posedă odată pentru totdeauna (adică — pentru cinci ani) într-o formă în care nu trebuie să le retranforme permanent. Dar aceasta are loc numai în cazul cînd, în pofida diferenței dintre capitalul fix și cel circulant, raportul dintre capitalul constant și cel variabil este [la ambele capitaluri] același. Dacă 1/2 este capital constant, 1/2 capital variabil, atunci [la unul] 1/2 poate să fie capital fix, atunci cînd capitalul constant circulant = 0, iar [la celălalt] 1/2 poate să fie capital constant circulant, atunci cînd capitalul fix = 0. Prin urmare, deși capitalul constant circulant poate fi = 0 ca, de pildă, în industria extractivă și în industria transporturilor, unde însă *matières instrumentales*¹⁾ și nu materia primă formează capitalul constant circulant, capitalul fix (în afară de bancheri etc.) nu este niciodată = 0. Totuși, lucrurile nu se schimbă dacă capitalul constant este în ambele cazuri în același raport față de capitalul variabil, deși într-un caz cuprinde mai mult capital fix și mai puțin capital constant circulant, iar în celălalt caz, dimpotrivă —, mai puțin capital fix și mai mult capital constant circulant. Aici deosebirea există numai între timpul de reproducție al unei jumătăți a capitalului și timpul de reproducție al capitalului total. Unul trebuie să avanseze 500 l. st. pe cinci ani, înainte ca acestea să se reîntoarcă la celălalt — pentru un trimestru sau pentru un an. Capacitatea de a dispune de capital este diferită. Nu avansul diferă, ci durata pe care este făcut. Această deosebire nu ne interesează aici. Dacă analizăm întregul capital avansat, plusvaloarea și profitul sînt aici aceleași: 100 l. st. în primul an la capitalul avansat de 1 000 l. st. În al doilea an, rata mai ridicată a profitului se află mai degrabă de partea capitalului fix, deoarece capitalul variabil a rămas același, iar valoarea capitalului fix s-a micșorat. El avansează în al doilea an numai 400 l. st. capital fix și 500 l. st. capital variabil și obține, ca și înainte, 100 l. st. Dar 100 la 900 = 11¹/₉% în timp ce celălalt, dacă continuă reproducția, avansează, ca și înainte, 1 000 l. st. și obține un profit de 100 l. st. = 10%.

Altfel stau lucrurile, desigur, atunci cînd odată cu capitalul fix crește, în genere, capitalul constant în comparație cu cel variabil, sau cînd în genere trebuie să se avanseze mai mult capital pentru a pune în mișcare aceeași cantitate de muncă. În exemplul de mai sus problema nu este cît de frecvent revine capitalul total sau cît de mare este avansul, ci cît

¹⁾ — materialele auxiliare. — Nota trad.

de frecvent revine partea capitalului, care este suficientă pentru a pune în mișcare aceeași masă de muncă productivă, iar în celălalt caz, pentru a relua procesul de producție. Dar dacă în exemplul de mai sus capitalul fix [nu ar fi 500, ci] 1 000, iar capitalul circulant ar fi [ca și înainte] numai 500, atunci lucrurile s-ar schimba. Dar nu din cauză că aici este vorba de capital fix. Căci dacă în al doilea caz capitalul constant circulant ar costa (de pildă din cauza scumpirii materialului) 1 000 [în loc de 500] situația ar fi aceeași ca înainte. Întrucît însă în primele cazuri (în cele două exemple) cu cît este mai mare capitalul fix cu atît este mai mare, în genere, mărimea relativă a capitalului avansat în raport cu capitalul variabil, apare confuzia. Dealtfel, inițial, toată această istorie despre circulație este împrumutată, de fapt, de la capitalul comercial, unde însă este condiționată de alte legi : așa cum am arătat¹²⁷, rata profitului este determinată de numărul mediu de rotații, abstracție făcînd de compoziția acestui capital, care, dealtfel, constă mai cu seamă din capital circulant. Căci la capitalul comercial profitul este determinat de general rate of profit}.

[1119] {Problema este aceasta. Să presupunem că capitalul fix = x. Dacă el se rotește numai odată în 15 ani, atunci, într-un an se rotește numai 1/15 din acest capital, și, de asemenea, trebuie să se înlocuiască numai 1/15. Lucrurile nu s-ar schimba cu nimic, dacă s-ar înlocui de 15 ori într-un an. Masa ar rămîne aceeași. Produsul însă s-ar scumpi. Desigur, capacitatea de a putea dispune de capital este mai redusă iar riscul deprecierii — mai mare, decît atunci cînd aceeași masă de capital ar fi avansată ca capital circulant. Dar aceasta nu schimbă cu nimic plusvaloarea, deși ea intră în calculul *ratei profitului* între domnii capitaliști, căci în calculul uzurii este inclus acest risc. În ceea ce privește cealaltă parte a capitalului, presupunem că partea circulantă a capitalului constant (matières brutes și matières instrumentales⁴⁾) = 25 000 l. st. pe an iar salariile = 5 000 l. st. În acest caz, dacă el revine numai o dată în curs de un an, pentru întregul an trebuie avansate 30 000 l. st. iar dacă plusvaloarea = 100% = 5 000, la sfîrșitul anului profitul ar fi = 5 000 l. st. la 30 000 l. st. = = 16 2/3%.

[Dacă însă el [ar reveni] la fiecare 1/5 de an, nu ar fi nevoie decît de un avans de capital de numai 5 000 l. st. pentru capitalul circulant constant și de 1 000 l. st. pentru salarii.

4) — materii prime și materiale auxiliare. — Nota trad.

Pr[ofitul ar fi 1 000 l. st.], iar în 5/5 de an — 5 000 l. st. Dar această plusvaloare ar fi la un capital de 6 000 l. st. deoarece niciodată nu se avansează mai mult. Profitul ar fi, [așadar, de 5 000 la] 6 000 sau 5/6, adică de cinci ori mai mare = 83 1/3%. (Se face abstracție de capitalul fix. Deci o foarte mare deosebire în [rata] profitului, [deoarece] de fapt munca de 5 000 l. st. este [cumpărată] cu un capital de 1 000 l. st., iar materia primă etc. de 25 000 l. st. — cu un capital [de 5 000 l. st.] Dacă la această rată diferită a rotației capitalurile ar fi egale, atunci în primul caz s-ar putea [avansa numai 6 000 l. st.]. Sau lunar numai 500 l. st. din care 5/6 capital constant și 1/6 capital variabil. 1/6 = 83 1/3, la care 100 [procente plusvaloare 83 1/3] și aceasta ar fi pentru un an $(83 + \frac{1}{3}) 12 = \frac{12}{3}$ (sau 4) + 996 = = 1 000. Dar 1 000 la 60[00] = 16 $\frac{2}{3}$ %}.

[6] *Încercarea lui Cherbuliez de a reuni concepțiile lui Ricardo și ale lui Sismondi, care se exclud reciproc*

*Să revenim la Cherbuliez
Sismondian :*

„Progresul economic al societății, în măsura în care este caracterizat printr-o creștere absolută a capitalului productiv și printr-o schimbare a raportului dintre diferitele elemente ale capitalului, oferă muncitorilor unele avantaje : 1) Productivitatea mai mare a muncii, mai cu seamă datorită folosirii mașinilor, provoacă o creștere atît de rapidă a capitalului productiv încît, în pofida schimbării care are loc în raportul dintre *fondul de mijloace de subzistență* și celelalte elemente ale capitalului, acest element înregistrează și el o creștere absolută, care permite nu numai folosirea aceluiași număr de muncitori ca înainte, ci și a unui număr adițional, astfel încît, *cu excepția unor întreruperi*, rezultatul progresului se rezumă, pentru muncitor, la o creștere a capitalului productiv și a cererii de muncă. 2. Productivitatea mai mare a capitalului tinde să reducă considerabil valoarea unui mare număr de produse, să le facă, deci, *accesibile muncitorului*, ale cărui trebuințe sînt în creștere (l. c. p. 65).

Dimpotrivă :

1. Oricît de trecătoare, oricît de parțială ar fi micșorarea fondului de mijloace de subzistență care constituie prețul muncii, ea are efecte dezastruoase pentru muncitor. 2. Împrejurările, care determină progresul economic al unei societăți sînt în mare parte întâmplătoare, independente de voința producătorilor capitaliști. De aceea, efectul acestor cauze nu este permanent“ etc. (p. 66) 3. Nu atît consumul *absolut* al muncitorului, cît consumul său *relativ* este acela care face ca situația lui să fie bună sau proastă. Ce importantă are pentru muncitor faptul că își poate procura unele produse înainte inaccesibile dacă *numărul*

produselor inaccesibile lui este și mai mare, dacă distanța dintre el și capitalist este și mai mare, dacă poziția sa socială este și mai modestă și mai precară? Excepțind obiectele de consum strict necesare pentru menținerea forțelor, valoarea obiectelor destinate consumului nostru este esențialmente relativă". (p. 67).

„Se uită faptul că muncitorul salariat este un om care gindește, care este dotat cu aceleași capacități și e ca și *travailleur capitaliste*¹⁾ un om determinat" (p. 67).

[1120] „Oricare ar fi avantajele pe care le-ar putea procura muncitorilor salariați o creștere rapidă a avuției sociale, ele nu înlătură cauza mizeriei lor... ei sînt jefuiți de orice drept asupra capitalului, și, prin urmare, obligați să-și vîndă munca și să renunțe la orice pretenție asupra produselor acestei munci". (p. 68) Aceasta este eroarea principală a legii apropiierii... neajunsul rezidă în această lipsă absolută a unei legături între muncitorul salariat și capitalul pe care-l pune în mișcare prin activitatea sa". (p. 69).

Această ultimă frază cu „legătura“ este în spirit simonidian și în genere absurdă.

Despre omul normal = capitalistul etc., vezi ibid. l. c. p. 74—76.

Despre concentrarea capitalurilor și înlăturarea micilor capitaliști (l. c. p. 85—88).

„Dacă în actuala situație profit réel provine din economiile capitaliștilor, el ar putea proveni tot atît de bine din cele ale salariaților". (p. 89)

Ch[erbuliez] împărtășește :

1. concepția lui Mill că toate impozitele trebuie percepute asupra rentei funciare¹²⁸ (p. 128), dar, întrucît este imposibilă

instituirea „unui impozit care să fie perceput realmente asupra rentei și s-o afecteze numai pe aceasta“,

întrucît este greu, chiar imposibil, de deosebit profitul de rentă, cînd proprietarul funciar este el însuși cultivateur²⁾,

2. Ch[erbuliez] ajunge la concluzia justă a lui Ric[ardo] :

„De ce nu se face un pas înainte suprimîndu-se proprietatea privată asupra pămîntului?“ (p. 129) „Proprietarii funciari sînt niște paraziți care sînt întreținuți pe speze publice, fără nici un fel de avantaj pentru industrie sau pentru bunăstarea generală a societății". (p. 129) „Ceea ce face ca pămîntul să fie productiv sînt capitalurile folosite în agricultură. Proprietarul funciar nu contribuie la aceasta cu nimic. El nu există decît pentru a încasa o rentă, care nu constituie o parte a profitului capitalurilor sale, nu este nici un produs al muncii, nici al forțelor productive ale pămîntului, ci efectul prețului la care concurența dintre consumatori ridică produsele agricole etc.“ (p. 129) „Întru-

cît desființarea proprietății private asupra pămîntului nu ar schimba cu nimic cauzele care generează renta, aceasta va continua să existe; dar ea ar fi încasată de către stat, căruia i-ar aparține întregul pămînt și care ar arenda suprafețele cultivabile persoanelor particulare, care ar poseda capitaluri suficiente pentru a le exploata" (p. 130).

Ea ar lua locul tuturor veniturilor statului.

În cele din urmă industria, eliberată de orice cătușe ar cunoaște o dezvoltare fără precedent... (p. 130)

Dar cum se împacă această concluzie ric[ardiană] cu pioasa dorință simonidiană de a pune „cătușe“ capitalului și producției capitaliste? Cu lamentarea :

„Capitalul va deveni în cele din urmă stăpînul lumii, dacă o răsturnare oarecare nu va opri dezvoltarea pe care o cunoaște societatea noastră în condițiile dominației legii apropiierii". (p. 152) „Pretutindeni capitalul va șterge toate vechile distincțiuni¹⁾ sociale pentru a pune în locul lor această simplă clasificare a oamenilor în bogați și săraci, în bogați care se desfată și guvernează și în săraci — care muncesc și se supun". (p. 153) „Apropierea generală a bunurilor productive și a produselor a redus, în toate timpurile, numeroasa clasă a proleterilor la o stare de supunere și incapacitate politică; dar această apropiere a fost cîndva combinată cu un sistem de legi restrictive, care încătușau dezvoltarea industriei și acumularea capitalurilor [1121], limitau creșterea clasei celor oropsiți, reduceau enorm libertatea ei civilă făcînd astfel, prin diverse mijloace, ca această clasă să fie inofensivă. Astăzi capitalul a zdrobit o parte din aceste cătușe. El este gata să le zdrobească pe toate" (p. 155, 156).

„Demoralizarea proleterilor este al doilea efect al distribuirii avuțiilor¹²⁹. (p. 156)

¹⁾ — muncitorul capitalist. — Nota trad.

²⁾ — cultivateur. — Nota trad.

¹⁾ — deosebiri. — Nota trad.

[Capitolul douăzeci și patru]

Richard Jones

[1. „*An Essay on the Distribution of Wealth...*“
Intuirea de către Jones a deosebirii istorice dintre
modurile de producție. Superioritatea lui față de Ricardo
în unele probleme ale teoriei rentei]

Rev. R. Jones, „*An Essay on the Distribution of
Wealth, and on the Sources of Taxation*“, Lond. 1831, Part I:
Rent.

Chiar această primă lucrare on Rent se distinge prin ceea
ce lipsește la toți economiștii englezi, de la Sir James Steuart
încoace și anume concepția despre deosebirea istorică dintre
modurile de producție. (O astfel de distincție¹⁾ justă între
formele istorice nu este contrazisă, în genere, de marile
blunders²⁾ arheologice, filologice și istorice, așa cum i-au fost
semnalate lui J[ones]. Vezi, de pildă, „*Edinburgh Review*“,
vol. LIV, art. IV³⁾).

La economiștii moderni de după Ric[ardo] el a găsit renta
determinată ca *profit suplimentar*, o determinare care presu-
pune că farmer este capitalist (sau farming capitalist care ex-
ploatează pământul) care așteaptă un average profit³⁾ pentru
această folosire specifică a capitalului, și că agricultura însăși,
este subsumată modului de producție capitalist. Pe scurt, aici
proprietatea funciară este concepută numai în forma transfor-
mată pe care i-a dat-o capitalul ca relație de producție domi-
nantă a societății, în forma sa burgheză modernă. Jones nu
împărtășește nicidecum părerea că capitalul există de când
lumea.

Concepțiile lui despre originea rentei, în genere, sînt rezu-
mate în următoarele teze :

„Capacitatea pământului de a furniza, chiar în condițiile muncii
cele mai primitive a omului, mai mult decît este necesar pentru sub-
zistența cultivatorului, dîndu-i astfel posibilitatea de a plăti un tribut,
— aceasta este originea rentei“. (p. 4) „Renta își [are], prin urmare,

¹⁾ — deosebire. — *Nota trad.*

²⁾ — greșeli. — *Nota trad.*

³⁾ — profit mediu. — *Nota trad.*

originea în *aproprierea pământului* într-o vreme cînd masa poporului
este silită fie să-l cultive în orice condiții, fie să moară de foame
și cînd capitalul modest, constînd din unelte, sămînță etc. al acestor
oameni, era absolut insuficient pentru a le asigura subzistența în altă
ramură de activitate în afară de agricultură, era tîntuit de pămînt, ca
și acești oameni, printr-o necesitate imperioasă“. (p. 11)

Jones urmărește renta în toate transformările ei : de la
forma cea mai rudimentară, munca de clacă pînă la forma
modernă <renta fermierilor>, farmers rent. El ajunge de
fiecare dată la concluzia că unei forme determinate a muncii
și condițiilor ei îi corespunde o formă determinată a rentei
adică a proprietății funciare. Astfel, el a analizat seria Labour
Rent or Serf Rent, Change from Labour Rent to Produce
Rent, Metayer Rent, Ryot Rent¹⁾ etc. o expunere ale cărei
detalii nu interesează aici. În toate formele timpurii ale rentei,
proprietarul funciar și nu capitalistul apare ca apropiator
nemijlocit al surplus labour străine. Renta (așa cum este ea
interpretată de fiziocrați pe baza reminiscențelor [feudale]
apare, din punct de vedere istoric (pe scară chiar mai largă la
popoarele asiatică), ca forma generală a surplus labour, a
muncii care trebuie îndeplinită pe gratis. Spre deosebire de
capital, aici apropierea acestei surplus labour nu este mij-
locită de către schimb, ci se bazează pe dominația violentă a
unei părți a societății asupra celeilalte (de aici și sclavia
directă, șerbia sau relațiile de dependență politică).

Dat fiind că aici trebuie să analizăm proprietatea funciară
numai în măsura în care înțelegerea ei condiționează înțele-
gerea capitalului, nu ne vom opri asupra expunerilor lui
J[ones] și vom trece direct la rezultat, care-l deosebește în
mod foarte favorabil de toți predecesorii săi :

În prealabil unele incidental remarks²⁾.

La clacă — și la formele șerbiei (resp. sclaviei), care-i co-
respund mai mult sau mai puțin, [1122] Jones relevă *inconștient*
cele două forme la care se reduce orice surplus value
(surplus labour). Este îndeobște caracteristic faptul că claca
propriu zisă, în forma ei cea mai brutală, arată în modul cel
mai clar trăsăturile esențiale ale muncii salariate.

„Renta“ (în cazul clăcii) „poate fi mărită numai în aceste împre-
jurări, sau atunci cînd munca șerbilor este folosită cu mai multă
pricepere și eficiență“ {relative surplus labour}, dar acest fapt este fri-

¹⁾ — renta în muncă sau claca, transformarea rentei în muncă în
rentă în produse, renta sistemului exploatării în parte, renta plătită de
rioți¹³¹. — *Nota trad.*

²⁾ — observații în treacăt. — *Nota trad.*

nat de incapacitatea proprietarului funciar de a stimula știința agriculturii, sau de sporirea *cantității* de muncă, și în acest caz, dacă pământurile proprietarilor funciari sînt cultivate mai bine, cele ale șerbilor, pe care se depune mai puțină muncă, sînt cultivate cu atît mai prost“ (l. c. ch. II, [p. 61]).

Ceea ce deosebește această carte a lui Jones, despre *rentă*, de „Syllabus“, de care ne vom ocupa mai jos, la punctul 2, este următorul lucru : în prima lucrare el consideră diferitele forme ale proprietății funciare ca ceva dat, în cea de a doua — diferitele forme ale muncii, cărora acestea le corespund.

Jones arată, de asemenea, cum acestor relații de producție diferite le corespund grade diferite de dezvoltare a forței productive a muncii.

Claca (ca și munca sclavilor) are comun cu munca salariată, quoad¹⁾ renta, faptul că aceasta din urmă se plătește în *muncă*, și nu în *produse*, și cu atît mai puțin în *bani*.

„La renta sistemului exploatării în parte faptul că *proprietarul funciar avansează mijloacele de exploatare, și lasă în seama muncitorului nemijlocit lucrările agricole* indică lipsa permanentă a unei clase a capitaliștilor între aceștia doi“ (p. 74)

„Rentele plătite de rioși sînt *rente în produse, pe care un muncitor care își cîștigă salariul lucrînd pămîntul, le plătește suveranului ca proprietar al acestui pămînt*“ (ch. I, [p. 109]) (Mai ales în Asia.) „Rentele plătite de rioși se îmbină adesea cu rentele în muncă și cu dijmele“ (p. 136 și urm.) [Aici], suveranul este considerat principalul landlord. „Prosperitatea sau, mai precis, *existența orașelor* în Asia depinde întru totul de cheltuielile locale ale guvernului“ (l. c. [p. 138]).

„Rentele plătite de cottier¹³² sînt toate rentele care, conform înțelegerii, trebuie plătite în bani de către arendașii-țărani, care trăiesc din cultivarea pămîntului“ (p. 143) (Irlanda) Pe cea mai mare parte din suprafața pămîntului nu există rente în bani“.

„Toate aceste forme“ (serf, ryot, metayer, cottier etc., pe scurt — *peasants rents*²⁾) frînează dezvoltarea deplină a forțelor productive ale pămîntului“. „Diferența în ceea ce privește *productivitatea industriei* depinde, în primul rînd, de numărul de mecanisme destinate folosirii muncii manuale și, în al doilea rînd, de măsura în care *activitățile pur fizice sînt sprijinite de rezultatele acumulate ale muncii trecute*, ea depinde, prin urmare, de cantitățile diferite de îndemînare, cunoștințe și capital folosite în producție“. „Un număr redus de clase [ne]agricole. Este evident că numărul relativ al celor ce se pot întreține, fără să lucreze în agricultură, trebuie măsurat după forțele productive ale agricultorilor“ (ch. VI, [p. 157—160]) „Cînd în Anglia a fost desființată munca șerbilor, cultivarea domeniilor proprietarilor funciari a fost preluată de fermieri. Aceștia erau *țărani liberi*“ (l. c., [p. 166]).

¹⁾ — în ceea ce privește. — *Nota trad.*

²⁾ — renta plătită de șerbi, de rioși, de dijmași, de țărani săraci etc., pe scurt rentele plătite de țărani. — *Nota trad.*

Ajungem, în sfîrșit, la punctul care ne interesează aici în mod deosebit, la Farmers'Rents¹⁾. Tocmai aici superioritatea lui J[ones] este evidentă, căci el demonstrează că ceea ce Ric[ardo] etc. concep ca formă eternă a proprietății funciare, este forma ei burgheză, care, în genere, apare abia atunci cînd 1) — proprietatea funciară încetează de a fi relația dominantă în producție și deci în societate și 2) — cînd agricultura se practică în mod capitalist, ceea ce presupune dezvoltarea marii industrii (at least of manufacture²⁾) la orașe. Jones arată că renta în sens ric[ardian] există numai într-o [1123] societate bazată pe modul de producție capitalist. Odată cu transformarea rentei funciare în profit suplimentar încetează și influența *directă* a proprietății funciare asupra salariului, ceea ce nu înseamnă, cu alte cuvinte, decît că acum *surplus labour* nu mai este apropiată direct de proprietarul funciar ci de capitalist. Mărimea relativă a rentei depinde numai de împărțirea *plusvalorii* between capitalist and proprietor, not the exaction on that surplus labour itself³⁾. Acest punct apare în fond la J[ones], deși nu este exprimat clar.

În comparație cu Ric[ardo], J[ones] face un important pas înainte, atît în ceea ce privește explicarea istorică a fenomenelor, cît și în ceea ce privește detaliile economice. Vom urmări pas cu pas teoria sa. Aici există, desigur, și blunders⁴⁾.

În frazele de mai jos J[ones] explică corect condițiile istorice și economice în care renta funciară este egală cu surplus profit, cu alte cuvinte, [condițiile în care] ea este expresia proprietății funciare *moderne* :

„Rente ale fermierilor pot exista numai acolo unde cele mai importante relații dintre diferitele clase ale societății au încetat să decurgă din proprietatea asupra pămîntului și din posesia pămîntului“ (p. 185)

Modul de producție capitalist începe în manufactură și își subordonează abia mai tîrziu agricultura.

„Primii care se supun *conducerii capitaliștilor* sînt meseriașii și meșteșugarii“ (p. 187). Consecință imediată a acestui sistem este *capacitatea de a transfera, la alegere, munca sau capitalul, folosite în agricultură*, — în alte ramuri de activitate“.

¹⁾ — Renta plătită de fermieri. — *Nota trad.*

²⁾ — cel puțin a manufacturii. — *Nota trad.*

³⁾ — între capitalist și proprietarul funciar, nu de perceperea acesteia supramuncii înseși. — *Nota trad.*

⁴⁾ — greșeli. — *Nota trad.*

{Și abia cînd există această capacitate poate fi vorba de o egalizare a profiturilor în agricultură și în industrie.}

„Atîta timp cît fermierul era un țăran care muncea și care, din lipsa altor mijloace necesare pentru întreținerea lui, era silit să le obțină din pămînt, nevoia îl lega de acest pămînt; rezerva neînsemnată pe care el poate o posedă era legată de fapt de pămînt ca și posesorul ei, deoarece acest capital era insuficient pentru a-i asigura existența, în cazul cînd nu era folosit exclusiv în agricultură. Odată cu apariția întreprinzătorului capitalist această dependență de pămînt a încetat, și dacă prin folosirea muncitorilor la munca cîmpului nu se poate cîștiga atîta cît se poate cîștiga prin folosirea lor în diferite alte ramuri de activitate, care, în acest stadiu al societății există în mare număr, atunci cultivarea pămîntului va fi abandonată. Renta constă în acest caz în mod necesar exclusiv din profitul suplimentar“. (p. 188) „Influența rentelor asupra salariilor încetează. Cînd muncitorul este angajat de capitalist, atunci dependența sa față de proprietarul funciar încetează“. (p. 189)

Așa cum vom vedea, J[ones], de fapt, nu explică proveniența profitului suplimentar, sau, mai exact, o explică numai în manieră ricardiană, i.e. by the difference in the degrees of natural fertility belonging to different soils¹⁾.

„Cînd rentele constau din profit suplimentar, — renta unei bucăți de pămînt poate să crească din 3 cauze :

1. O sporire a produsului ca urmare a acumulării unor mai mari cantități de capital la cultivarea ei.
2. folosirea mai eficientă a capitalului deja investit ;
3. cînd capitalul și produsul rămîn aceleași, micșorarea părții care revine claselor producătoare din acest produs și creșterea corespunzătoare a părții care revine landlordului. Aceste cauze se pot combina în diferite proporții“. (p. 189)

Să vedem cum stau lucrurile cu aceste diferite cauze. În primul rînd, toate presupun că renta provine din surplus profit; și, apoi, nu există nici cea mai mică îndoială că prima cauză, la care Ric[ardo] face aluzie numai o dată, este absolut justă. Dacă se mărește capitalul folosit în agricultură, atunci se mărește și masa rentei, deși prețurile cerealelor nu cresc și, în genere, nu are loc nici o altă change. Este clar că, în acest caz, și prețul pămîntului crește, deși prețurile cerealelor nu cresc, și, în genere, în aceste prețuri nu are loc nici o change.

¹⁾ — adică prin diferența de fertilitate naturală dintre diferitele soluri. — Nota trad.

Renta de pe *worts soil*¹⁾ este explicată de J[ones] ca preț de monopol. Adevărata origine a rentei se reduce la el, așa-dar, la următoarele : sau prețul de monopol (ca la Buchanan, Sismondi, Hopkins etc.), cînd avem de-a face cu renta absolută (care nu provine din diferența de fertilitate a diferitelor feluri de pămînt), sau renta diferențială (ricardiană).

{Ad vocem²⁾ renta absolută : să luăm minele de aur. Să admitem că capitalul folosit = 100 l. st., average profit = 10 l. st., renta = 10 l. st. Să presupunem că jumătate din capital este capital constant (în cazul dat — mașini și materii instrumentale³⁾) și jumătate capital variabil. Cele 50 l. st. capital constant nu înseamnă decît că în el este cuprins tot atîta timp de muncă cît este cuprins ([1124] în 50 l. st. aur. Partea din produs egală cu 50 l. st. înlocuiește deci acest capital constant. Dacă restul produsului = 70 l. st., iar cu 50 l. st. capital variabil sînt puși în mișcare 50 de muncitori, atunci cei 50 de muncitori (presupunînd că ziua de muncă = 12 ore) trebuie exprimați în 70 l. st. aur, din care 50 l. st. plătesc salariile, iar 20 l. st. reprezintă munca neplătită. Valoarea produsului tuturor capitalurilor cu aceeași compoziție este 120 l. st.; produsul = 50 c + 70, [iar acestea din urmă] = 50 de zile de muncă = 50 v + 20 m. Un capital de 100 l. st. care ar folosi mai mult capital constant și un număr mai mic de muncitori ar produce un produs cu o valoare mai mică. Totuși toate capitalurile industriale obișnuite, deși valoarea produsului lor, în împrejurările menționate, ar fi egală cu 120 l. st., ar vinde numai la prețul de producție de 110 l. st. Dar în cazul minelor de aur, abstracție făcînd chiar de ownership of land⁴⁾, acest lucru este imposibil, deoarece aici valoarea se exprimă în forma naturală a produsului. Prin urmare, aici se obține necesarmente o rentă de 10 l. st.}

„Cerealele pot fi vîndute la un preț de monopol (cu alte cuvinte la un preț care depășește cheltuielile și profitul celor care le produc în condițiile cele mai puțin favorabile), sau la un preț care aduce numai profitul obișnuit. Admițînd primul caz, este posibil ca, abstracție făcînd de orice deosebire în ce privește fertilitatea terenurilor cultivate, produsul sporit, obținut datorită unui capital sporit (prețurile rămînînd aceleași), să sporească renta proporțional cu sporirea capitalului cheltuit“. „Să presupunem, de pildă, că rata obișnuită a profitului este de 10%. Dacă cerealele produse cu 100 l. st. pot fi vîndute cu 115 l. st.,

¹⁾ — pămîntul cel mai prost. — Nota trad.

²⁾ — în legătură cu. — Nota trad.

³⁾ — materiale auxiliare. — Nota trad.

⁴⁾ — proprietatea asupra pămîntului. — Nota trad.

renta = 5 l. st. Dacă datorită unor perfecționări permanente în agricultură, capitalul folosit pe același pământ se dublează și se dublează și produsul, atunci un capital de 200 l. st. ar da un produs de 230 l. st., renta ar ajunge la 100 l. st., deci s-ar dubla și ea" (p. 191).

{Acest lucru este valabil atât pentru renta absolută cât și pentru renta diferențială}.

„În comunitățile mici cerealele pot fi vindute la un preț de monopol... Acest lucru este posibil și în țările mai mari, atunci când populația crește permanent mai repede decât crește producția agricolă. Dar prețul de monopol al cerealelor este neobișnuit în țările cu o suprafață considerabilă și cu o mare varietate a solului. Dacă prețurile cerealelor cresc simțitor, se cultivă o suprafață de pământ mai mare sau se folosește mai mult capital pe vechea suprafață, pînă cînd prețul aduce ceva mai mult decât profitul obișnuit la sumele cheltuite. Agricultură se practică pe scară mai restrînsă, iar în aceste țări cerealele se vind de obicei la un preț care poate doar să înlocuiască capitalul folosit în condițiile cele mai puțin favorabile, și să dea o rată medie a profitului la acest capital, iar renta plătită de pămînturile mai bune se măsoară după excedentul produsului lor peste produsul pămîntului mai prost, cultivat cu un capital de aceeași mărime". (p. 191, 192) „Pentru a realiza o creștere a rentei pe întreaga suprafață a unei țări care posedă pămînturi de calitate inegală, este necesar doar ca pămînturile de calitate mai bună să dea un produs ceva mai mare decât pămînturile de o calitate vădit mai proastă, la capitalul adițional folosit pe aceste pămînturi pe măsură ce se dezvoltă agricultura. Căci, dacă se pot găsi mijloacele de a folosi un nou capital, cu rata medie a profitului, pe fiecare pămînt cuprins între extremele A și Z, rentele vor crește pe toate pămînturile a căror calitate depășește calitatea acestui pămînt deosebit". p. 195). „Dacă pămîntul A cultivat cu un capital de 100 l. st. aduce anual 110 l. st. — [din care] 10 l. st. reprezintă profitul obișnuit, — pămîntul B cultivat cu un capital de 100 l. st. aduce 115 l. st., pămîntul C cultivat cu un capital de 100 l. st. aduce 120 l. st. ș.a.m.d. pînă la pămîntul Z, atunci B dă o rentă de 5 l. st., iar C — o rentă de 10 l. st. Să presupunem acum că fiecare din aceste pămînturi este cultivat cu un capital de 200 l. st. În acest caz A dă 220 l. st., B — 230 l. st. C — 240 l. st. ș.a.m.d., așa încît renta pe pămîntul B va fi de 10 l. st., pe pămîntul C — 20 l. st. ș.a.m.d." (p. 193) „Acumularea generală a capitalului folosit în agricultură sporește produsul pe toate categoriile de pămînt în raport cu calitatea lor inițială, și trebuie să urce de la sine renta, independent de micșorarea progresivă a venitului adus de munca și capitalul care au fost folosite, și, de fapt, absolut independent de orice alte cauze" (p. 195).

Meritul lui J[ones] constă în faptul că el este primul care subliniază clar că rent once supposed, its growth on the whole {always supposing no revolutions in the mode of production} result from the augmentation of agricultural capital, of capital

employed to land. This may be the case not only if prices remain the same but even when they fall below their former range ¹⁾.

[1 125] Referitor la [ipoteza unei] gradual diminution ²⁾ a producției [agricole] Jones remarcă :

„Producția medie de cereale a Angliei nu depășea înainte 12 busheli per acru, acum ea este aproape dublă". (p. 199) „Orice adaos succesiv de capital și de muncă, investit în pămînt, poate fi folosit în mod mai economic și mai eficient decât cel precedent". (p. 199—200)

„Renta va crește de două, de trei, de patru ori etc. dacă capitalul investit în același pămînt va fi de două, de trei, de patru ori mai mare fără să se micșoreze venitul și fără să aibă loc vreo schimbare în fertilitatea relativă a pămînturilor cultivate". (p. 204)

Acesta este, prin urmare, primul punct în care Jones îl depășește pe Ric[ardo]. Rent once supposed, it may increase by the mere increase of the amount of capital employed to land, without any respect whatever to a change either in the relative fertility of the soils, or the returns of the successive doses of capital employed, or any alteration whatever in the price of agricultural produce ³⁾.

Următorul punct la Jones este acesta :

„Pentru creșterea rentei nu este absolut necesar ca raportul dintre fertilitatea pămînturilor să rămână complet neschimbat" (p. 205).

{Jones omite aici că, dimpotrivă, o creștere of disproportion, even when the whole agricultural capital is more productively employed, must and will increase the amount of the differential rent. A diminution, on the contrary, in the differences of the fertility of the various soils, must diminish the differential rent, i.e. rent flowing from those differences. Taking away the cause, you take away the effect. Still rent

¹⁾ — din moment ce se presupune existența rentei, creșterea ei în genere {admițînd că nu are loc nici o schimbare în modul de producție} rezultă din creșterea capitalului agricol, a capitalului folosit. Acest lucru poate avea loc nu numai cînd prețurile rămîn aceleași, ci și cînd ele scad sub nivelul lor anterior. — Nota trad.

²⁾ — scăderea treptată. — Nota trad.

³⁾ — Din moment ce se presupune că renta există, ea poate crește prin simpla creștere a capitalului folosit pe pămîntul respectiv, indiferent de schimbările în fertilitatea relativă a solului, de veniturile aduse de sumele succesive de capital folosite, sau de schimbarea prețurilor la produsul agricol. — Nota trad.

(apart from absolute rent) may increase, but only, then, in consequence of an increase of the agricultural capital employed 1).}

„Ricardo a omis că un *capital adițional* trebuie să aibă necesarmente *efecte inegale pe pământuri cu fertilitate inegală*“ (l. c.)

(Aceasta nu ar însemna, prin urmare, altceva decât that the employment of additional capital adds to the differences of relative fertility, and, in that way, to differential rent 2).

„Dacă numerele care se află într-un anumit raport sînt multiplicare cu același număr, raportul dintre ele rămîne același cu raportul dintre numerele inițiale, dar diferența dintre mărimile diferitelor produse va crește, pe măsură ce procesul avansează. Dacă 10, 15, 20 sînt multiplicare cu 2 sau 4, atunci ele se transformă în 20, 30, 40 sau, respectiv, 40, 60, 80, dar raporturile relative dintre aceste numere nu sînt afectate; 80 și 60 se află în același raport față de 40, în care se află 20 și 15 față de 10, dar *diferența dintre mărimile produselor lor* va crește cu fiecare operație. Dacă inițial ea era de 5 și 10, ea devine — 10 și 20 și, în cele din urmă, — 20 și 40“. (p. 206, 207)

Această lege este pur și simplu următoarea :

1.) 10, ⁵	15, ¹⁰	20.	<i>Diferența</i> 5 [și 10].	<i>Suma diferenței</i> 15.
2.) 20, ¹⁰	30, ²⁰	40.	<i>Diferența</i> 10 [și 20].	<i>Suma diferenței</i> 30.
3.) 40, ²⁰	60, ⁴⁰	80.	<i>Diferența</i> 20 [și 40].	<i>Suma diferenței</i> 60.
4.) 80, ⁴⁰	120, ⁸⁰	160.	[<i>Diferența</i> 40 și 80.	<i>Suma diferenței</i> 120.]

Diferența dintre termeni se dublează în 2, și se împătrește în 3. Suma diferenței de asemenea se dublează în 2 și se împătrește în 3.

Aceasta este, așadar, a doua lege.

Prima lege (aplicată de Jones numai la renta diferențială) era : masa rentei crește odată cu masa capitalului folosit. Dacă pentru un capital de 100 masa rentei = 5, pentru un capital de 200 ea este 10.

[1126] *A doua lege* : All other circumstances remaining the same, the proportion in the difference between the capi-

1) — a disproporției, chiar atunci cînd întregul capital agrar este folosit mai productiv trebuie să sporească și sporește efectiv masa rentei diferențiale. Dimpotrivă, o *diminuare* a diferențelor de fertilitate dintre soluri trebuie să micșoreze renta diferențială, adică renta care provine din *aceste diferențe*. Înălăturîndu-se cauza, se înălătură și efectul. Totuși renta (abstracție făcînd de renta absolută) poate să crească, dar numai ca urmare a sporirii capitalului agrar folosit. — *Nota trad.*

2) — că folosirea de capital adițional sporește diferențele de fertilitate relativă sporînd astfel renta diferențială. — *Nota trad.*

tals employed on different soils remaining the same, the amount of that difference, and hence the amount of the aggregate rent of the sum of those difference increases, with the absolute quantity of that difference as resulting from the increase of the capitals employed 1). A doua lege stabilește deci : masa rentei diferențiale crește în raport cu creșterea diferenței produsului, în condiții cînd proporția fertilității rămîne neschimbată, dar are loc o creștere proporțională of capital employed on the different soils 2).

Mai departe :

„Dacă pe diferitele categorii de pământuri A, B și C sînt folosite 100 l. st. obținîndu-se un produs de 110, 115 și 120 l. st., iar ulterior — 200 l. st., obținîndu-se un venit de 220, 228, 235 l. st., diferențele relative în mărimea produsului s-au micșorat iar pământurile, *sub raportul fertilității lor, s-au apropiat unele de altele*. Cu toate acestea, *diferența în ceea ce privește mărimile produselor lor* crește de la 5 și 10 la 8 și 15, iar rentele vor crește, prin urmare, și ele. De aceea, perfecționările care au tendința de a apropia, unele de altele, gradele de fertilitate ale pământurilor cultivate pot foarte bine să ridice nivelul rentelor chiar fără o altă cauză“. (p. 208) „Cultura sfeclei și ovicultura, precum și capitalurile noi folosite în acest scop, schimbă în mai mare măsură fertilitatea pământurilor proaste, decât pe cea a pământurilor mai bune. Aceasta sporește însă *produsul absolut al ambelor* și de aceea sporește rentele, micșorînd, totodată, diferențele de fertilitate între pământurile cultivate“. (l. c.) „În ceea ce privește părerea lui Ricardo, că perfecționările din agricultură pot provoca o scădere a rentei, aici trebuie amintit doar ritmul lent în care sînt descoperite, desăvirșite și extinse perfecționările în agricultură“. (p. 211)

{Această ultimă frază prezintă doar un interes practic, ea nu are nici o contingentă cu problema și se referă doar la faptul că aceste improvements 3) nu se fac atît de rapid as to considerably augment supply in regard to demand and to thus reduce market price 4).}

Inițial am avut :

1. 10, 15, 20. Capital employed in each class 5) = 100. Produsul = 110, 115, 120. *Diferența* = 5 + 10 = 15. On account 6)

1) — Dacă toate celelalte împrejurări rămîn neschimbate, iar proporția diferenței între capitalurile folosite pe diferite pământuri rămîne neschimbată, *suma acestei diferențe* crește, și, prin aceasta, crește mărimea rentei totale sau a sumei acestor diferențe, odată cu creșterea mărimii absolute a diferenței, creștere ce decurge din sporirea capitalului folosit. — *Nota trad.*

2) — a capitalului folosit pe diferite soluri. — *Nota trad.*

3) — perfecționări. — *Nota trad.*

4) — încît să sporească considerabil oferta în raport cu cererea și să reducă astfel prețul de piață. — *Nota trad.*

5) — Capitalul folosit în fiecare categorie. — *Nota trad.*

6) — Datorită. — *Nota trad.*

perfecționării se folosește acum un capital de două ori mai mare, 200 în loc de 100 in each class, a, b, c, ; dar acest capital are un efect diferit în different classes ¹⁾ și avem produse = 220 (deci dublu față de a), 228 și 235. Așadar :

2. $\overset{a}{20}$, $\overset{b}{28}$, $\overset{c}{35}$. Capital employed in each class = 200. Produsul = 220, 228 și 235. Diferența = $8 + 15 = 23$. Dar rata diferenței s-a micșorat. $5 : 10$ (adică [raportul diferenței] b — a [față de a] în 1) = $1/2$ iar $10 : 10 = 1$, în timp ce $8 : 20$ nu mai = $\frac{8}{20} = \frac{2}{5}$ și $15 : 20 = \frac{15}{20} = \frac{3}{4}$. Rata diferenței a scă-

zut, dar masa ei a crescut. Aceasta nu este, totuși, o lege nouă, ci indică numai o increase of rent odată cu increase of capital ca în prima lege, deși în a b c creșterea nu este proporțională cu original differences of fertility ²⁾. Dacă în urma acestei fertilități sporite (care, însă, pentru pământurile b și c este o fertilitate [relativ] micșorată, pentru că altminteri produsul lor ar fi trebuit să reprezinte 230 și, respectiv, 240), prețurile scad, nu este nicidecum necesar ca renta să crească sau chiar să rămână staționară.

[1 127] — Ca o înfăptuire — sequel ³⁾ — a celei de a doua legi, ca o application ⁴⁾ a ei, în continuare, avem :

A treia lege : Dacă „perfecționările in the efficiency of the capital employed in cultivation“ — increase the surplus profits realized on particular spots of land they increase rent ⁵⁾.

La aceasta se referă tezele de mai jos (together ⁶⁾ cu cele precedente) ale lui Jones :

„Așadar, prima sursă a creșterii rentelor fermierilor este acumularea progresivă și efectele pe care le exercită capitalul asupra pământurilor de diferite calități“. (p. 234).

{Acest lucru este însă valabil numai pentru improvements [which] relate directly to the fertility of the soil, as f.i. manures, succession of crops ⁷⁾ etc.}

¹⁾ — diferite categorii. — Nota trad.

²⁾ — diferențele de fertilitate inițiale. — Nota trad.

³⁾ — consecință. — Nota trad.

⁴⁾ — aplicare. — Nota trad.

⁵⁾ — „care sporesc eficiența capitalului folosit în agricultură“ — sporesc profitul suplimentar realizat pe anumite suprafețe de pământ, ele sporesc renta. — Nota trad.

⁶⁾ — împreună. — Nota trad.

⁷⁾ — perfecționările care influențează nemijlocit fertilitatea solului ca, de exemplu, îngrășămintele, asolamentele. — Nota trad.

„Perfecționările, care sporesc eficiența capitalului folosit în agricultură sporesc rentele, întrucât ele sporesc profitul suplimentar realizat pe anumite suprafețe de pământ. Ele generează regulat această sporire a profitului suplimentar, atunci când nu sporesc atât de rapid masa produsului pământului, încât să depășească, din această cauză, creșterea cererii. Astfel de perfecționări, care sporesc eficiența capitalului folosit, apar de obicei atunci când se dezvoltă iscusința în agricultură și are loc acumularea de mase mai mari de capital auxiliar“ (capital constant). „Unei creșteri a rentei provocate de această cauză îi urmează, de regulă, o extindere a culturilor pe pământurile proaste, fără vreo micșorare a ciștigurilor capitalului agrar pe cele mai proaste pământuri deștelenite“. (p. 244)

{J[ones] remarcă, pe bună dreptate, că a fall of profits nu dovedește [the decreasing efficiency of] agricultural industry (alias a fall a prețului of agricultural produce ¹⁾). Dar el explică în mod foarte nesatisfăcător posibilitatea acestei scăderi. Se poate schimba fie produsul, fie repartizarea acestuia între muncitori și capitaliști. Aici nu există nici cea mai vagă idee despre adevărata lege a scăderii ratei profitului.

„O scădere a profitului nu constituie o dovadă a scăderii productivității muncii în agricultură“. (p. 257) „Profitul depinde în parte de masa produsului muncii, în parte de repartizarea acestui produs între muncitori și capitaliști ; de aceea, masa acestuia se poate schimba ca urmare a unei schimbări a unuia din acești factori“. (p. 260)

De aici, legea greșită pe care el o enunță :

„Dacă, abstracție făcând de efectele impunerii, intervine o micșorare evidentă a veniturilor claselor producătoare luate împreună“ {aici nu s-a spus ce este venitul. — Value in use sau value in exchange, amount of profit sau rate²⁾} „se observă o scădere a ratei profitului, care nu este compensată de o creștere a salariului, și invers“, {aceasta și este greșit în legea ric[ardiană]}, „se poate conchide că a intervenit o scădere a forței productive a muncii și a capitalului“ (p. 273).

J[ones] înțelege corect faptul că, creșterea relativă [a valorii] of agricultural produce as compared to industrial produce may take place in the progress of society although in point of fact, agriculture is progressing, absolutely ³⁾.

¹⁾ — o scădere a profitului nu dovedește [productivitatea scăzută a] muncii în agricultură (adică o scădere a prețului produsului agricol). — Nota trad.

²⁾ — Valoare de întrebuințare sau valoare de schimb, masa profitului sau rata profitului. — Nota trad.

³⁾ — produsului agricol în comparație cu produsul industrial poate avea loc, pe măsură ce societatea progresează, chiar dacă agricultura înregistrează un progres absolut. — Nota trad.

„În dezvoltarea națiunilor, se întâmplă de obicei ca puterea și icsința industriei să crească în *mai mare măsură* decât se poate aștepta de la agricultura practică de un popor în creștere. Acesta este un adevăr incontestabil. De aceea, este de așteptat ca, pe măsură ce națiunile se dezvoltă, să aibă loc o *creștere a valorii relative a produselor agricole*, fără o *scădere pozitivă* a productivității agriculturii“. (p. 265)

Aceasta însă nu explică creșterea *pozitivă a prețurilor în bani* ale produselor agricole, afară de cazul cînd such a fall in the value of gold takes place, as is balanced and overbalanced in manufacture by the still greater fall in the commodities produced, while it is not so balanced in agriculture. This may happen, even [1128] if no general fall in the value of gold (money) takes place, but when a peculiar nation f.i. buys more money by a day's work as the competing nations do¹⁾.

Jones explică motivele pentru care el *nu* crede în efectul pe care l-ar avea în Anglia legea ric[ard]iană, a cărei posibilitate abstractă el o admite however²⁾.

„Dacă renta crește din motivul arătat de Ric[ardo], și anume, pentru că se «folosește o cantitate de muncă adițională, cu un câștig relativ mai mic», și pentru că o parte din produsul obținut pe pămînturile de calitate mai bună revine landlordului, atunci trebuie să crească, în mod necesar, *partea produsului global* pe care landlordul o ia, *în medie, ca rentă*“. În al doilea rînd, „o parte mai mare a populației trebuie să se îndeletnicească cu agricultura“. (p. 280, 281)

(Ultima este inexactă. It is possible that greater portion of secondary labour is employed — more commodities procured by industry and commerce enter the agricultural process, without the gross produce being augmented proportionally, and without more immediate labour being employed. There may even be less employed³⁾.)

1) — are loc o scădere a valorii aurului care în manufactură este echilibrată sau dezechilibrată de o și mai mare scădere a mărfurilor produse, în timp ce în agricultură aceasta nu are loc. Acest lucru este posibil și atunci cînd, fără a avea loc o scădere generală a valorii aurului (banilor), o națiune poate obține, de exemplu, cu o zi de muncă, mai mulți bani decât națiunile care îi fac concurență. — *Nota trad.*

2) — totuși. — *Nota trad.*

3) — Este posibil să se folosească mai multă muncă indirectă — mai multe mărfuri oferite de industrie și comerț să intre în procesul agriculturii fără ca produsul total să crească în mod *corespunzător* și fără să se folosească mai multă muncă nemijlocită. Este posibil să se folosească mai puțină. — *Nota trad.*

„În statistica engleză găsim trei fapte : o extindere a suprafețelor cultivate însoțită de o creștere a masei totale a rentei din țară ; o micșorare a părții populației, ocupată în agricultură ; o reducere a părții din produs, care revine landlordului“. (p. 282)

(Aceasta din urmă se explică exact ca scăderea ratei profitului : printr-o creștere a părții produsului, care înlocuiește capitalul constant. În aceste condiții renta poate să crească, atît sub raportul masei ei cît și sub cel al valorii.)

„Adam Smith spune : «În cursul ameliorațiunilor, renta, deși sporește mult, raportată la întinderea solului, ea scade în raport cu producția acestuia“¹³³». (p. 284)

J[ones] denumește capitalul constant „auxiliary capital“⁴⁾.

„Din diverse rapoarte, întocmite în diferite timpuri de ministerul agriculturii, reiese că în Anglia raportul dintre întregul capital folosit în agricultură și capitalul necesar pentru întreținerea muncitorilor este 5 : 1, ceea ce înseamnă că se întrebunțează de patru ori mai mult capital auxiliar decât capitalul care servește la întreținerea muncii folosite direct în agricultură. În Franța acest raport este de 2 : 1“. (p. 223)

„Dacă o cantitate determinată de capital adițional este folosită *sub forma rezultatului muncii trecute*, pentru a stimula munca muncitorilor folosiți efectiv în momentul respectiv, atunci va fi suficient un *câștig anual mai mic* pentru a face profitabilă și deci durabilă folosirea unui astfel de capital, decât dacă s-ar cheltui aceeași cantitate de capital nou pentru întreținerea de muncitori adiționali“. (p. 224)

„Să presupunem că 100 l. st. sînt folosite în agricultură pentru întreținerea a trei muncitori, care produc propriul lor salariu și un profit de 10%, deci, în total, 110 l. st. Capitalul folosit se va dubla. La început vor fi folosiți trei noi muncitori. Produsul mărit trebuie să fie 110 l. st., adică salariul celor trei muncitori adiționali + 10 l. st. profit. Să presupunem acum, că cele 100 l. st. suplimentare sînt folosite sub formă de unelte, îngrășăminte, sau orice alte rezultate ale muncii trecute, în timp ce numărul muncitorilor ocupați rămîne același. Acest capital auxiliar durează, să zicem, în medie, cinci ani. Venitul anual al capitalistului trebuie să fie 10% profit și 20 l. st. pentru uzura anuală a capitalului său, prin urmare, pentru a face profitabilă o durată mai mare de folosire a celei de a doua sume de 100 l. st. este necesar un venit de 30 l. st. în loc de 110 l. st., necesare pentru folosirea profitabilă a muncii directe. Este deci clar că, acumularea de capital auxiliar în agricultură este posibilă și atunci cînd nu se pot folosi aceleași cantități de capital pentru întreținerea muncii adiționale și că acumularea unui asemenea capital în agricultură poate continua la nesfîrșit“. (p. 224, 225) „Astfel, adaosul de capital auxiliar, pe de o parte sporește puterea omului asupra forțelor pămîntului, în raport [1129] cu cantitatea de muncă folosită direct sau indirect la cultivarea pămîntului, iar, pe de altă parte, *micșorează venitul anual* necesar pentru a face profitabilă folosirea progresivă a unor cantități determinate din noul capital“. (p. 227)

4) — „capital auxiliar“. — *Nota trad.*

„Să presupunem un capital de 100 l. st. folosit în agricultură exclusiv pentru plata salariilor și aducând un profit de 10%, așa încît venitul fermierului = 1/10 din cel al muncitorilor. Dacă acest capital se triplează etc., venitul fermierului va continua să fie în același raport cu cel al muncitorilor. Dar dacă numărul muncitorilor rămîne același, iar masa capitalului se dublează, atunci profitul este de 20 l. st. sau o cincime din venitul muncitorilor. Dacă capitalul se împătrește, profitul este de 40 l. st., adică [reprezintă] 2/5 din venitul muncitorilor. Dacă capitalul ajunge la 500 l. st., profitul este de 50 l. st. sau jumătate din venitul muncitorilor. *Corespunzător cu aceasta crește și avuția, influența și, probabil, în oarecare măsură, numărul capitaliștilor în comunitatea respectivă...* Odată cu *creșterea capitalului* devine de obicei necesară folosirea *unei cantități oarecare de muncă adițională directă*. Această împrejurare nu împiedică totuși *creșterea permanentă, relativă a capitalului auxiliar*“ (p. 231, 232)

În primul rînd, în acest pasaj este corect că, odată cu creșterea capitalului crește și auxiliary capital în raport cu cel variabil, cu alte cuvinte, că acesta din urmă scade *relativ* în comparație cu capitalul constant.

Scăderea of annual returns ¹⁾ în comparație cu capitalul avansat, atunci cînd crește partea capitalului auxiliar, care constă din capital fix, adică din partea capitalului constant a cărei rotație durează cîțiva ani și a cărei valoare intră anual în produs numai sub forma uzurii, — are loc pretutindeni, nu numai în agricultură. Desigur, în industrie cantitatea de materii prime prelucrată în cursul anului crește mult mai repede decît crește mărimea capitalului fix. Compară, de pildă, cantitatea de bumbac, de care are nevoie săptămînal și, prin urmare anual, a mulle-jenny ²⁾ cu cea de care are nevoie o roată de tors. Dar dacă admitem că, de pildă, confecțiile (pe scară mare) prelucrează materii prime, reprezentînd o *valoare* tot atît de mare (deși aici se folosește o cantitate mai mică de materie primă, în schimb, mai scumpă, decît în filaturi), atunci beneficiul anual în confecții trebuie să fie cu mult mai mare decît în filaturi, deoarece în acestea din urmă o parte mai importantă din capitalul (fix) cheltuit intră în produs numai ca annuity ³⁾.

Valoarea veniturilor anuale în agricultură (unde, ceea ce poate fi considerat materie primă — și anume sămînța — nu crește în proporția în care cresc celelalte părți ale capitalului constant, îndeosebi cel fix), este, firește, mai mică atunci cînd capitalul crește, dar în loc să crească capitalul variabil,

1) — veniturilor anuale. — *Nota trad.*

2) — o mașină de filat. — *Nota trad.*

3) — anuitate. — *Nota trad.*

crește numai cel constant. Căci capitalul variabil trebuie să fie înlocuit în întregime în produs, pe cînd cel constant — numai sub formă de annuity, în măsura în care acesta este consumat anual. Presupunînd că *prețul cerealelor* este dat, dacă un cuarter = 1/2 l. st., este nevoie de 220 de cuarteri pentru înlocuirea, cu un profit de 10%, a unui capital variabil de 100 l. st., în timp ce pentru înlocuirea unei uzuri de 20 l. st. și pentru un profit de 10% nu este nevoie decît de 60 de cuarteri (= 30 l. st.). Un cîștig absolut mai mic (aici, ca și în condiții similare în industrie) dă același profit. Totuși la Jones se strecoară aici diferite fallacies ⁴⁾.

D'abord ²⁾ nu se poate spune (în condițiile presupunerilor *făcute*) că productive powers of the soil ³⁾ au crescut. Ele au crescut în respect to the labour employed directly, but not in regard to the general capital employed ⁴⁾. Se poate spune numai că, este nevoie de mai puțin gross produce ⁵⁾ pentru a furniza același net produce ⁶⁾, adică același profit ca înainte.

[1130] Mai departe, creșterea veniturilor fermierului comparativ cu *veniturile muncitorilor* este, ce-i drept, importantă în această ramură deosebită în măsura în care, partea produsului total which goes to profit becomes increased and goes on increasing relatively to that part which goes to the labourers ⁷⁾. Totodată cresc și se extind indiscutabil wealth and influence of farming capitalists as compared to his labourers ⁸⁾. Se pare însă că Jones calculează astfel: 10 la 100 este 1/10; 20 l. st. la 120 (și anume 100 pentru muncă și 200 pentru uzură) este 1/6, iar cele 20 l. st. reprezintă 1/5 din salariile plătite muncitorilor etc. Dar nimic nu este mai fals decît afirmația că, generally speaking ⁹⁾, rata profitului poate crește, în timp ce capitalul cheltuit pentru muncă scade. Din contră, în acest caz se realizează proporțional mai puțină surplus value. Dar rata profitului scade. În ceea ce-l privește în special pe fermier (ca

1) — erori. — *Nota trad.*

2) — În primul rînd. — *Nota trad.*

3) — forțele productive ale pămîntului. — *Nota trad.*

4) — comparativ cu munca folosită direct, dar nu comparativ cu capitalul total folosit. — *Nota trad.*

5) — produs brut. — *Nota trad.*

6) — produs net. — *Nota trad.*

7) — care revine profitului crește și crește continuu comparativ cu partea care revine muncitorilor. — *Nota trad.*

8) — avuția și influența fermierilor capitaliști comparativ cu avuția și influența muncitorilor lor. — *Nota trad.*

9) — în general vorbind. — *Nota trad.*

și fiecare întreprindere în parte), rata profitului poate rămâne aceeași chiar dacă cu un capital de 200 l. st. se folosesc 3 sau 6 muncitori.

Pentru ca rata să poată fi considerată egală cu profitul suplimentar, cu alte cuvinte cu excedentul peste average profit¹⁾, se presupune nu numai că agricultura este supusă *formal* producției capitaliste dar că are loc o egalizare a ratelor profitului în diferitele sfere ale producției, mai cu seamă între agricultură și industrie. În rest renta poate constitui un *surplus wages*²⁾ (ceea ce este și profitul). Ea poate fi chiar a part of profit³⁾, sau chiar a deduction from wages⁴⁾.

2. „An Introductory Lecture on Political Economy...“
Conceptul „structura economică a națiunii“.
Confuzia lui Jones în legătură cu „Labour Fund“]

R. Jones „An Introductory Lecture on Polit. Econ., delivered at King's College London, 27th February, 1833. To which is added a Syllabus of Course of Lectures on the Wages of Labour“, Lond. 1833.

„Proprietatea asupra pământului se află, într-o perioadă determinată a dezvoltării unui popor, aproape fără excepție, în mâinile cîrmuirii sau în mâinile persoanelor investite de cîrmuire cu acest drept“. (p. 14).

„Prin structura economică a națiunilor eu înțeleg relațiile dintre diferitele clase, stabilite inițial ca urmare a instituirii proprietății asupra pământului și ca rezultat al repartiției plusprodusului, modificate și schimbate ulterior (într-o măsură mai mare sau mai mică), datorită apariției capitaliștilor ca mijlocitori în producția și schimbul de avuție, în hrănirea și ocuparea populației muncitoare“. (p. 21—22)¹³⁴

[1 130] Prin „Labour Fund“⁵⁾ Jones înțelege

„totalitatea veniturilor consumate de muncitori, indiferent care ar fi sursa acestor venituri“. ([„Syllabus“...] p. 44)

Principalul la J[ones] (termenul labour fund aparține cumva lui Malthus?)¹³⁵ constă în următoarele: întreaga structură economică a societății gravitează în jurul *formeii muncii*, adică în jurul *formeii* în care muncitorul își apropiază mij-

¹⁾ — profitul mediu. — *Nota trad.*

²⁾ — excedent peste salariu. — *Nota trad.*

³⁾ — o parte a profitului. — *Nota trad.*

⁴⁾ — un scăzământ din salariu. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „Fondul muncii“. — *Nota trad.*

loacele de subzistență sau partea din produsul său upon which he lives¹⁾). Acest labour fund are diferite forme, iar *capitalul* este numai una din formele lui, o formă istorică târzie. Abia la R. [Jones] deosebirea esențială stabilită de A. Smith — dacă munca este plătită de capital sau direct din venit — atinge deplina ei dezvoltare și devine cheia de boltă a înțelegerii diferitelor structuri economice ale societății. Astfel, dispăre, totodată, reprezentarea absurdă că, întrucît în capital venitul muncitorului apare d'abord ca ceva apropiat de capitalist, alias *economisit* de el, — aceasta este mai mult decît deosebire de formă.

„Chiar la națiunile vest-europene mai găsim efectele acelei organizări sociale care rezultă din modul specific de repartizare a produsului pământului și al muncii lor, așa cum există el [1131], din perioadele timpurii ale existenței națiunilor care se îndeletnicesc cu agricultura“, ([„An introductory lecture on political economy...“] p. 16) (și anume a class of agricultural labourers²⁾, apoi în al doilea rînd, landlorzi, în al treilea rînd menials, retainers și artizans³⁾ care, direct sau indirect consumă și ei din landlords revenue⁴⁾).

„Factorul principal, forța motrice a schimbărilor care influențează această orînduire economică, este *capitalul*, adică *avuția acumulată*, folosită în scopul obținerii de profit“... „La toate națiunile, modul specific de repartizare a avuției, la care ne-am referit aici, joacă un rol foarte important în modificarea legăturilor care unesc diferitele clase ale comunității și în determinarea forțelor productive ale acestor clase“. „... În Asia și într-o parte a Europei (înainte în întreaga Europă) *clasele neagricole* erau întreținute, aproape în întregime, din veniturile celorlalte clase, mai cu seamă din veniturile landlorzilor. Dacă ai nevoie de munca unui meseriaș, atunci îi procuri materialele necesare; el vine în casa ta, iar tu îi dai mîncare și îi plătești salariul. După un timp intervine capitalistul; el îi furnizează *materiale*, *avansează muncitorului salariul*, devine *patronul acestuia* și proprietarul articolului produs pe care-l schimbă pe banii tăi... Astfel apare o clasă intermediară între proprietarii funciari și o parte a *celor care nu sînt agricultori*, iar posibilitatea acestora de a obține de lucru și de a-și cîștiga existența depinde de această clasă intermediară. Legăturile care uneau comunitățile au slăbit și s-au destrămat; alte legături, alte principii de coeziune reunesc acum diferitele lor clase, apar *noi relații economice*... Aici, în Anglia, nu numai marea masă a celor care nu sînt agricultori depinde aproape total de ceea ce le plătesc capitaliștii, ci și cultivatorii pământului sînt servitorii acestora“. (p. 16 sqq)

„Syllabus of a course of lectures on the Wages of Labour“ se deosebește de „On Rent“ prin următoarele: În aceasta din urmă sînt analizate diferitele forme ale proprietății funciare,

¹⁾ — din care el trăiește. — *Nota trad.*

²⁾ — o clasă de muncitori agricoli. — *Nota trad.*

³⁾ — servitori, lachei și meșteșugari. — *Nota trad.*

⁴⁾ — venitul landlorzilor. — *Nota trad.*

cărora le corespund diferite social forms of labour ¹⁾. În prima se pornește de la aceste different forms of labour și, atît diferitele forme ale proprietății funciare, cît și capitalul, sînt considerate ca offspring ²⁾ al acestora. Formei pe care o iau condițiile de muncă față de muncitori — deci îndeosebi pămîntul (natura, deoarece această relație le cuprinde pe toate celelalte) —, îi corespunde determinația socială a muncii lor. De fapt însă, această determinație socială a muncii lor își găsește, în forma sus-menționată, numai expresia ei obiectivă.

Vom vedea deci că formele diferite ale labour fund corespund raporturilor diferite dintre muncitor și propriile lui condiții de producție. Modul în care el își apropiază produsul [sau o parte din acesta] depinde de raportul dintre muncitor și condițiile lui de producție.

„Fondul muncii“ — spune J[ones] — poate fi împărțit în trei categorii : 1. Venituri produse de muncitorii care le consumă ei înșiși, și care nu aparțin niciodată altor persoane“. {În acest caz, oricare ar fi forma specifică a veniturilor lui, muncitorul trebuie să fie posesorul de fapt al uneltelor lui de producție.}

2. „Venituri care aparțin claselor distincte de muncitori și cheltuite de aceste clase pentru întreținerea directă a muncii.

3. *Capital* în sensul propriu al cuvîntului,

Toate aceste diferite ramuri ale fondului muncii pot fi întîlnite în propria noastră țară, dar dacă ne îndreptăm privirea spre alte țări vedem că părțile acestui fond, care la noi sînt cele mai limitate, constituie în alte țări principala sursă de existență a populației și determină caracterul și poziția majorității poporului“. (p. 45, 46)

ad. 1. „*Salariile agricultorilor sau ale țărănilor care posedă pămînt...* Acești agricultori sau țărani sînt sau posesori ereditari ai pămîntului, sau proprietari, sau arendași. Arendașii sînt : șerbii, dijmașii, țărăni fără pămînt. Aceștia din urmă — specific pentru Irlanda. Ceva în genul rentei sau al profitului intră adesea în veniturile agricultorilor din toate aceste categorii, dar dacă *subzistența lor* depinde în mare măsură de remunerarea muncii lor manuale, ei trebuie considerați muncitori salariați“.

Între labouring peasants also ³⁾ ;

a. „posesorii ereditari care își cultivă singuri pămîntul. [1132] Grecia antică. Asia din zilele noastre, îndeosebi India“.

β. „proprietari [țărani]. Franța, Germania, America, Australia, Palestina antică“.

γ. „Țărăni fără pămînt“ (p. 46—48).

Caracteristic aici : muncitorul reproduce pentru sine însuși labour fund. *El nu se transformă în capital*. Așa cum

¹⁾ — forme sociale ale muncii. — *Nota trad.*

²⁾ — produs. — *Nota trad.*

³⁾ — Țărăni care muncesc, de asemenea. — *Nota trad.*

muncitorul îl produce direct, așa și-l apropiază direct, deși surplus labour a sa, în funcție de forma deosebită, în care muncitorul respectiv se raportează la condițiile sale de producție, este apropiată în întregime sau parțial de către el, sau este apropiată în întregime de alte clase. Faptul că Jones denumesc această categorie de muncitori wages-labourers ¹⁾ — este doar o prejudecată economică. Ei nu au nici una din caracteristicile muncitorilor salariați. Frumoasă reprezentare a economiei politice burgheze : dat fiind că, în condițiile dominației capitalului, partea produsului, pe care muncitorul și-o apropiază, este wages, partea produsului muncitorului, pe care el o consumă, trebuie să fie în mod obligatoriu — wages.

ad. 2. „În Anglia se reduce la servitori, ostași, marinari și *un mic număr de meseriași, care muncesc pe cont propriu* și sînt plătiți din veniturile patronilor lor. Pe o suprafață considerabilă a globului, această ramură a fondului general al muncii, întreține aproape pe toți muncitorii neagricoli... Odinioară, acest fond era precumpănitor în Anglia. Warwick făcătorul de regi ¹³⁶. Nobilimea rurală engleză. Acum este precumpănitor în Orient. Meseriași, servitori, mari corpuri de armată sînt întreținute din acest fond. Consecințe ale concentrării acestui fond în miinile suveranilor în întreaga Asia. Inflorirea bruscă a orașelor ; decăderea bruscă ; Samarkand, Kandahar și altele“. (p. 48, 49)

J[ones] omite două forme principale : în primul rînd, obștea asiatică cu unitatea ei caracteristică dintre agricultura și industrie ; în al doilea rînd, sistemul breslelor din orașele medievale, în parte și în lumea veche.

ad. 3. „*Capitalul* nu ar trebui confundat niciodată cu *fondul general al muncii* existent în lume, din care o mare parte constă din venituri. Toate ramurile veniturilor unei națiuni... contribuie la acumularea, datorită căreia se formează capitalul. În diferite țări, și pe trepte diferite ale dezvoltării societății, ele contribuie la această acumulare în măsură diferită. Numai atunci cînd acumularea se face în mare parte pe seama salariilor și a rentelor“. (p. 50)

Faptul că surplus labour se transformă în capital (în loc să fie schimbată direct, ca venit, pe muncă) creează impresia că capitalul este *ceva economisit* din venit. Acesta este principalul punct de vedere al lui Jones. Iar în the progress of society ²⁾ masa capitalului constă, de fapt, în veniturii care se retransformă în capital. Dar în condițiile producției capitaliste, însuși fondul inițial al muncii apare ca o economie a capitalistului. Însuși fondul reprodus al muncii, în loc să

¹⁾ — muncitori salariați. — *Nota trad.*

²⁾ — în cursul dezvoltării societății. — *Nota trad.*

rămână în posesia muncitorului, ca în cazul 1, apare ca proprietate a capitalistului, ca proprietate străină muncitorului. Dar acest point ¹⁾ nu este dezvoltat de J[ones].

Ceea ce spune Jones în acest „Course²⁾” despre rate of profits ³⁾ și influența ei asupra acumulării este nesatisfăcător.

„Dacă toate celelalte împrejurări sint egale, posibilitatea unei națiuni de a face economii din profituri se schimbă odată cu schimbarea ratei profitului; această posibilitate este mare, atunci când rata profitului este ridicată, și este mică, atunci când rata profitului este scăzută; dar când rata profitului scade, toate celelalte condiții nu rămân ne-schimbate. Cantitățile de capital folosite pot să crească în raport cu numărul populației“.

{Jones nu înțelege însă cum din „may“ increase ⁴⁾ rezultă că the rate of profits sinks because „the quantities of capital employed relatively to numbers of population have increased“ ⁵⁾. El se apropie însă de interpretarea corectă.}

„Stimulentele și posibilitățile de a acumula, pot să crească... O rată joasă a profitului este însoțită de obicei de o rată rapidă a acumulării, în comparație cu numărul populației, ca în Anglia..., iar o rată înaltă a profitului — de o rată mai scăzută a acumulării [1133], în comparație cu numărul populației ca în Polonia, Rusia, India, ș.a.m.d.“ (p. 50 sq)

Acolo unde rata profitului este înaltă (abstracție făcînd de cazuri ca America de Nord, unde, pe de o parte, domină producția capitalistă, iar, pe de altă parte, lower value of all agricultural produce ⁶⁾), faptul se explică generally ⁷⁾, prin aceea că, capitalul constă principally ⁸⁾ din capital variabil, predomină deci, munca nemijlocită. Să luăm un capital de 100, în care 1/5 este capital variabil. Să presupunem că surplus labour este egală cu o 1/3 zi de muncă. În acest caz, profitul = 10%. Să presupunem că 4/5 este capital variabil, și că surplus labour = 1/6 zi de muncă. În acest caz profitul = 16%.

¹⁾ — punct. — Nota trad.

²⁾ — „Curs“. — Nota trad.

³⁾ — rata profitului. — Nota trad.

⁴⁾ — „poate“ să crească. — Nota trad.

⁵⁾ — rata profitului scade deoarece „cantitățile de capital folosit în raport cu numărul populației au crescut. — Nota trad.

⁶⁾ — valoarea tuturor produselor agricole este scăzută. — Nota trad.

⁷⁾ — în genere. — Nota trad.

⁸⁾ — în principal. — Nota trad.

„Este eronată teoria că, acolo unde odată cu progresul națiunii rata profitului scade, mijloacele de subzistență pentru o populație în creștere trebuie să scadă și ele. Această eroare provine: 1. din concepția greșită că acumularea din profituri trebuie să fie lentă, acolo unde rata profitului este scăzută, și rapidă — acolo unde ea este ridicată; 2. din părerea greșită că profitul este singura sursă a acumulării; 3. din părerea greșită că toți muncitorii de pe pământ trăiesc numai din acumulări și economii din venituri și nu chiar din venituri“. (p. 51)

„În structura economică a națiunilor intervin schimbări atunci cînd capitalul își asumă sarcina de a avansa salariile...“ (p. 51, 52) [1133]

[1157] R. Jones face o sinteză corectă în teza de mai jos: [1157]

[1133] „Cantitatea de capital destinată întreținerii muncii poate varia independent de schimbarea intervenită în masa totală a capitalului“ (aceasta este o teză importantă „...Uneori se poate observa că mari fluctuații în numărul muncitorilor ocupați și, prin urmare, o mare mizerie, apar mai frecvent, atunci cînd capitalul însuși este opulent“. (p. 52) ¹³⁷ [1133]

[1157] Capitalul total poate rămîne același și, în aceste condiții, poate interveni o change ¹⁾ (îndeosebi o scădere) în capitalul variabil. Schimbarea în raportul dintre cele două părți componente ale capitalului nu implică în mod necesar changes în mărimea [capitalului] total.

Pe de altă parte, o creștere a capitalului total poate fi legată nu numai de o scădere relativă, ci și de o scădere absolută a capitalului variabil; ea este legată în permanență de fluctuațiile puternice care au loc în aceasta din urmă, și deci, de „fluctuations in the amount of employment“ ²⁾. [1157]

[1133] „Perioade de trecere treptată a muncitorilor de la dependența de un fond la dependența de un alt fond... Trecerea agriculturilor la plata de către capitaliști... Trecerea claselor negricole la angajarea de către capitaliști“ (p. 52, 53).

Ceea ce J[ones] numește aici „transfer“ este ceea ce eu numesc „acumulare primitivă“. O simplă deosebire de formă. Ea este, de asemenea, diametral opusă părerii absurde cu privire la savings ³⁾.

Sclavia. Sclavii pot fi împărțiți în sclavi-păstori, sclavi-agricultori, sclavi-domestici, în sfîrșit, în sclavi de tip mixt... situați între sclavii-

¹⁾ — schimbare. — Nota trad.

²⁾ — „fluctuații în numărul muncitorilor ocupați“. — Nota trad.

³⁾ — economii. — Nota trad.

agricultori și sclavii domestici. Ca țărani care cultivă pământul, ca servitori, sau meseriași, care sînt întreținuți din veniturile celor bogați, *ca muncitori*, întreținuți de capital. (p. 59)

Dar atîta timp cît domnește sclavia, relațiile capitaliste pot să apară întotdeauna numai ca relații sporadice, subordonate, și niciodată ca relații dominante.

3. Richard Jones. „Text-book of Lectures on the Political Economy of Nations“, Hertford 1852.

[a] Jones despre capital. Concepția lui despre munca productivă și munca neproductivă]

„Productivitatea muncii popoarelor depinde în realitate de două împrejurări: În primul rînd, de fertilitatea sau nefertilitatea surselor inițiale“ (pământ și apă) „ale avuției, pe care o produc ele. În al doilea rînd, de eficiența muncii, pe care o folosesc ele cînd utilizează aceste surse, sau cînd prelucrează mărfurile obținute din acestea“. (p. 4)

„Eficiența muncii omenești depinde:

1. de permanența exercitării ei;
2. de priceperea și iscusința, cu care este folosită pentru îndeplinirea scopului urmărit de producător;
3. de forța mecanică, care o ajută“. (p. 6)

„Forța exercitată în producția avuției de omul care muncește... poate să fie sporită:

1. prin aceea că el pune în serviciul lui, *forțe motrice*, care depășesc propriile lui forțe.

2. prin aceea că folosește o anumită cantitate sau un anumit gen de forțe motrice [1134], de care dispune, într-un mod care oferă un *avantaj mecanic mai mare*. De pildă, o mașină de 40 de cai putere acționează altfel pe o cale ferată decît pe o șosea“. (p. 8)

„Cele mai bune pluguri efectuează, cu ajutorul a doi cai, tot atîta muncă, și o muncă de calitate tot atît de bună, ca plugurile cele mai proaste cu ajutorul a patru cai“. (p. 9)

„Mașina cu abur nu este o simplă *unealtă*; ea furnizează o *forță motrice sporită* și nu numai *mijloacele pentru folosirea, mai avantajoasă din punct de vedere mecanic*, a forțelor pe care muncitorii le posedă deja“. (p. 10, notă)

Aceasta este, prin urmare, după părerea lui J[ones] deosebirea dintre tool și machinery¹⁾. Prima oferă muncitorului mijlocul de a folosi, într-un mod care, din punct de vedere mecanic este mai avantajos, forțele de care el dispune deja; cealaltă furnizează un supliment de motive force²⁾ (?)

1) — unealtă și mașină. — Nota trad.

2) — forță motrice. — Nota trad.

„Capitalul... este avuție economisită din venituri și folosită în scopul obținerii profitului. (p. 16) „Sursele posibile de capital... sînt, evident, toate veniturile tuturor indivizilor care formează o comunitate, firește venituri din care este posibil să se facă unele economii. Diferitele categorii de venit care contribuie în cea mai mare măsură la creșterea capitalului național, se schimbă pe diferite trepte ale dezvoltării popoarelor și sînt, deci, cu totul diferite la națiunile care se află pe diferite trepte ale acestei dezvoltări“. (l. c.) Prin urmare, profitul nu constituie nici pe departe singura sursă a formării sau sporirii capitalului, iar în stadiile timpurii ale dezvoltării societății el este chiar o sursă neînsemnată a acumulării, în comparație cu salariile și cu rentele“. (p. 20) „Cînd forțele industriei naționale au făcut realmente un pas considerabil înainte, profitul capătă o importanță relativ mai mare ca sursă de acumulare“. (p. 21)

În conformitate cu aceasta, capitalul este o parte a avuției, din care constă venitul, o parte care nu este cheltuită ca venit, ci pentru a produce profit. Profitul este deja o formă a plusvalorii, care presupune în mod special capitalul. Presupunînd modul de producție capitalist — adică capitalul — explicația este corectă. Adică dacă se presupune tocmai ceea ce urmează a fi explicat. Dar J[ones] are aici în vedere toate veniturile, care sînt not as revenue¹⁾, ci în scopul îmbogățirii, deci productively²⁾.

Aici importante sînt însă două momente.

În primul rînd: O anumită acumulare a avuției are loc pe toate treptele dezvoltării economice, și anume, în parte lărgirea dimensiunii producției, în parte teaurizarea etc. Atîta timp cît predomină wages și rents adică, potrivit celor afirmate anterior, atîta timp cît cea mai mare parte din surplus labour și surplus produce care, în genere, nu revine muncitorului, revine proprietarului funciar (în Asia — statului), iar, pe de altă parte, muncitorul însuși reproduce al său labour fonds și nu numai că își produce salariul dar și-l și plătește, în care caz el se află de cele mai multe ori în situația (aproape întotdeauna — in that state of society³⁾) de a-și apropria at least⁴⁾ o parte din supramunca sa și din plusprodusul său — în acest stadiu al societății wages și rent sînt și principalele surse ale acumulării. (Profitul se limitează aici la comercianți etc.) Abia atunci cînd producția capitalistă devine dominantă, cînd ea nu mai există doar sporadic, ci își subordonează modul de producție al societății; cînd capitalistul in fact the whole surplus labour and surplus produce appropriates directly, in

1) — nu sînt cheltuite ca venit. — Nota trad.

2) — productiv. — Nota trad.

3) — în acest stadiu al societății. — Nota trad.

4) — cel puțin. — Nota trad.

the first instance, although he has to pay away portions of it to the landholder etc. ¹⁾, abia din acest moment profitul devine principal source of capital, of accumulation of wealth saved from revenue and used with a view to profit ²⁾. Aceasta presupune, totodată, că (ceea ce este de la sine înțeles în condiții când predomină modul de producție capitalist), „a considerable advance in the power of national industry has actually taken place“ ³⁾.

Așadar, dobitocilor care-și închipuie că fără profitul la capital nu ar fi putut avea loc nici o acumulare, sau care justifică profitul prin aceea că capitalistul face sacrificiul to save from his revenue for productive purposes ⁴⁾, J[ones] le răspunde că această funcție „of accumulating“ ⁵⁾ revine numai în acest mod de producție specific (capitalist) în primul rînd capitalistului; în modurile de producție anterioare muncitorul însuși, și, în parte, landlordul erau principalii factori activi în acest proces, — profitul neajucînd aici aproape nici un rol.

Funcția trece, firește, neconținut asupra celui care 1. își apropiază surplusul value și 2. dintre cei care își apropiază, îndeosebi asupra celui care este, totodată, factor al producției. Dacă, prin urmare, se spune [1135] că profitul este justificat prin aceea că capitalistul „saves“ his capital from profit ⁶⁾ și pentru că el îndeplinește funcția acumulării, cu aceasta nu se spune decît că modul de producție capitalist este justificat, prin însuși faptul că există, ceea ce este în aceeași măsură valabil și pentru modurile de producție anterioare și pentru cele ce vor urma. Dacă se spune că altă acumulare nu este posibilă, atunci se omite faptul că această manieră determinată a acumulării — through the agency of the capitalist ⁷⁾ — are o anumită dată istorică a nașterii ei și se îndreaptă spre data istorică a pieirii ei.

¹⁾ — își apropiază de fapt direct în primul rînd întreaga supra-muncă și întregul plusprodus, deși poate fi silit să plătească părți din acestea proprietarului funciar etc. — *Nota trad.*

²⁾ — principala sursă a capitalului, a acumulării de avuție, economisite din venit și folosite în vederea obținerii profitului. — *Nota trad.*

³⁾ — realmente a avut loc o creștere considerabilă a forțelor producției naționale. — *Nota trad.*

⁴⁾ — de a economisi din venitul său în scopuri productive. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „a acumulării“. — *Nota trad.*

⁶⁾ — „își economisește“ capitalul din profit. — *Nota trad.*

⁷⁾ — datorită activității capitalistului. — *Nota trad.*

În al doilea rînd : Din moment ce în mîinile capitaliștilor a trecut per fas and nefas, accumulated wealth ¹⁾ încît ei pot să domine producția, atunci cea mai mare mass of existing capital — after a certain lapse of time — be considered as merely originating from profit (revenue) ²⁾ adică din plusvaloarea capitalizată.

Un punct, pe care Jones nu-l relevă suficient, sugerîndu-l propriu-zis în subtext, este următorul : dacă labouring producer ³⁾ își plătește salariul, iar produsul său nu ia mai întîi the „shape“ of being „seved“ from other people's revenue, and then paid back by them to the labourer ⁴⁾, este necesar ca muncitorul să se afle în posesia (fie ca proprietar, tenant, hereditary occupier ⁵⁾ etc.) condițiilor sale de producție. Pentru ca salariul său și, odată cu acesta, labour funds să i se opună ca capital străin, trebuie ca el să fi pierdut în prealabil aceste condiții de producție — ca ele să fi luat the shape of foreign property ⁶⁾. Abia după ce, odată cu condițiile de producție, muncitorul este deposedat de al său labour funds, care se separă sub formă de capital și i se opune, abia după aceea se desfășoară procesul care nu constă în simpla reproducere a acestor condiții inițiale, ci în dezvoltarea lor, în așa fel încît, atît condițiile de producție, cît și labour funds apar în fața muncitorilor ca „saved“ from other people's revenue in order to be converted into capital ⁷⁾. Pierzînd proprietatea asupra condițiilor sale de producție și, odată cu aceasta, labour funds care-i aparțineau, muncitorul pierde și funcția de a acumula, și orice adaos făcut de el la avuție apare în the shape of other people's revenue, that must first be „saved“ by those, people, that is to say, not spent as revenue, to perform the functions of capital and labour funds pentru labourer ⁸⁾.

Întrucît însuși Jones descrie stadiile societății, în care lucrurile încă nu se prezintă astfel, în care mai există unitate,

¹⁾ — pe drept și pe nedrept, atîta avuție acumulată. — *Nota trad.*

²⁾ — masă a capitalului existent poate fi considerată — după un anumit timp — ca provenind din profit (venit). — *Nota trad.*

³⁾ — producătorul care muncește. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „forma“ în care ea este „economisită“ — din venitul altor persoane și apoi plătită de acestea muncitorului. — *Nota trad.*

⁵⁾ — arendaș, posesor ereditar. — *Nota trad.*

⁶⁾ — forma de proprietate străină. — *Nota trad.*

⁷⁾ — „economie“ din venitul altor persoane, cu scopul de a fi transformate în capital. — *Nota trad.*

⁸⁾ — sub forma venitului altor persoane, care trebuie întîi „economisit“ de aceste persoane, adică nu trebuie cheltuit ca venit, pentru a îndeplini funcțiile de capital și fond al muncii pentru muncitor. — *Nota trad.*

el ar fi trebuit, desigur, să prezinte susmenționata „separare“ ca proces propriu-zis al formării capitalului. Din moment ce „separarea“ există, începe, firește, procesul formării capitalului, care este continued și expanded ¹⁾ căci supramunca muncitorului i se opune acum mereu muncitorului ca un venit străin, singurul prin a cărui „saving“ ²⁾ poate fi acumulată averea și lărgită scara producției.

Retransformarea venitului în capital. Dacă *capitalul* {adică separarea condițiilor de muncă de muncitor} este sursa profitului {adică sursa a ceea ce face ca surplus labour să apară ca venit al capitalului și nu al muncii}, — atunci profitul devine acum sursa capitalului, sursa formării unui nou capital, adică sursa a ceea ce face ca condițiile de muncă adiționale să se opună muncitorului ca capital, ca mijloace destinate menținerii lui ca muncitor și apropierea permanente a supramuncii lui. Unitatea inițială dintre muncitor și condițiile de muncă {facem aici abstracție de relațiile sclavagiste, când muncitorul însuși face parte din condițiile de muncă obiective} are două forme principale: comunitatea asiatică (comunismul primitiv) și mica agricultură familială (de care este legată industria casnică) în one or the other form ³⁾. Ambele sînt forme infantile și tot atît de puțin adecvate pentru ca munca să se dezvolte ca muncă socială și forța productivă a muncii sociale să crească. De aici, necesitatea separării, distrugerii, opoziției dintre muncă și proprietate (prin care trebuie înțeleasă proprietatea asupra condițiilor de muncă). Forma extremă a acestei distrugerii în care, totodată, productive forces of social labour are most powerfully developed ⁴⁾ este cea a capitalului. Unitatea inițială poate fi restabilită numai pe baza materială, pe care el o creează și numai prin intermediul revoluțiilor prin care clasa muncitoare și the whole society undergoes ⁵⁾ în procesul acestei formări.

Un alt punct, pe care Jones nu-l relevă suficient este următorul:

Venitul, care se schimbă, ca atare, direct pe muncă atunci când acesta nu este venitul [of] self-sustaining labourer ⁶⁾ care

¹⁾ — continuat și extins. — *Nota trad.*

²⁾ — „economisire“. — *Nota trad.*

³⁾ — într-o formă sau alta. — *Nota trad.*

⁴⁾ — forțele productive ale muncii sociale sînt cel mai puternic dezvoltate. — *Nota trad.*

⁵⁾ — întreaga societate trec. — *Nota trad.*

⁶⁾ — muncitorului care se întreține singur. — *Nota trad.*

angajează un secondary workman ¹⁾, este venitul proprietarului funciar, derivat din renta pe care i-o plătește self-sustaining labourer, și pe care proprietarul funciar împreună cu ai săi menials și retainers nu o consumă în întregime în natura, ci o folosește, în parte, pentru a cumpăra produsul sau serviciile [of] secondary workman. Aceasta presupune, așadar, întotdeauna prima relație.

[1136] {Așa cum o parte a profitului, even if the industrial capitalist employs his own capital ²⁾ este considerată dobîndă numai pentru că această formă a venitului are o existență separată, tot așa, pe baza modului de producție capitalist, even if a labourer owns his means of production, even without employing any other labourer, it is considered as capital ³⁾, iar partea muncii proprii, pe care o realizează el, au delà ⁴⁾ ceea ce constituie common wages ⁵⁾, apare ca profit, datorită capitalului său. Însuși muncitorul este divizat în different economical characters ⁶⁾. Ca his owen workman he gets his wages, and as capitalist, he gets his profits ⁷⁾. Această observație se referă la capitolul: Revenue and its sources ¹³⁸).

„În ceea ce privește influența asupra forțelor productive ale națiunilor, există o diferență între averea care a fost economisită și este cheltuită sub formă de salariu, în scopul obținerii de profit, și averea care a fost avansată din venit pentru întreținerea muncii. Avînd în vedere această deosebire, eu folosesc cuvîntul *capital* pentru a desemna exclusiv partea averii, care a fost economisită din venit și folosită în scopul obținerii de profit.“ (p. 36, 37).

„Noi putem înțelege... prin noțiunea de capital orice avere destinată întreținerii muncitorilor, indiferent dacă aceasta a parcurs sau nu un proces prealabil de economisire... Dacă vrem să urmărim poziția claselor muncitoare și a acelorora, de care sînt plătite aceste clase, în rîndul diferitelor națiuni și în diferite condiții, trebuie, prin urmare, să facem, o deosebire între *capitalul care a fost economisit* și *capitalul care nu a parcurs nici un proces de acumulare*, pe scurt, între capitalul care nu este venit.“ (p. 36).

„În toate țările Lumii Vechi, cu excepția Angliei și a Olandei, salariul muncitorilor agricoli este avansat nu din fondurile, economi-

¹⁾ — ajutor. — *Nota trad.*

²⁾ — chiar atunci cînd capitalistul industrial folosește propriul său capital. — *Nota trad.*

³⁾ — acestea sînt considerate capital chiar atunci cînd muncitorul posedă propriile lui mijloace de producție și nu folosește alți muncitori. — *Nota trad.*

⁴⁾ — peste. — *Nota trad.*

⁵⁾ — salariul obișnuit. — *Nota trad.*

⁶⁾ — în diferite tipuri economice. — *Nota trad.*

⁷⁾ — propriul său muncitor el primește salariu, iar în calitate de capitalist — profitul. — *Nota trad.*

site și acumulate din venituri, ci din fondurile, produse de muncitorii înșiși și care nu există niciodată sub o altă formă decât sub aceea a unei rezerve destinate propriului lor consum nemijlocit". (p. 37)

Ceea ce-l deosebește pe Jones de ceilalți economiști (cu excepția, poate, a lui Sismondi), este faptul că el subliniază, ca moment esențial, determinația socială a formei capitalului și reduce, la această determinație a formei, întreaga deosebire dintre modul de producție capitalist și celelalte moduri de producție. Această determinație socială a formei capitalului se reduce la faptul că munca se transformă direct în capital și că, pe de altă parte, acest capital cumpără muncă, nu pentru valoarea ei de întrebuințare, ci pentru a se valorifica pe sine, pentru a crea plusvaloare (o valoare de schimb mai ridicată) „with a view to profit”¹⁾.

Totodată, aici se vedește însă că „saving of revenue”²⁾ în vederea transformării lor în capital și însăși „acumularea” se deosebesc numai în ceea ce privește forma de celelalte moduri în care „wealth is devoted to the maintenance of labour”³⁾. Muncitorii agricoli din Anglia și Olanda, care primesc salariile „avansate” de capital, produce „their wages themselves”⁴⁾ ca și French peasant or the self-sustaining Russian serf⁵⁾. Dacă privim procesul de producție în continuitatea lui, capitalistul avansează azi muncitorului ca „salariu” numai o parte a produsului pe care acesta l-a „produs” ieri. Deosebirea [dintre modul de producție capitalist și celelalte moduri de producție] nu constă, prin urmare, în faptul că într-un caz the labourer does produce his own wages, and does not produce them in the other⁶⁾. Deosebirea constă în faptul că, acest produs al său apare ca salariu; că într-un caz produsul muncitorului (partea din produsul muncitorului care formează „labour funds”) apare 1. ca venit străin, apoi însă 2. nu este cheltuit ca venit și nici pentru o muncă în care venitul este consumat direct ca venit, ci 3. i se opune muncitorului ca capital care restituie muncitorului această parte a produsului în schimbul nu numai al unui simplu echivalent, ci al unei cantități mai mari decât cea materializată în produsul munci-

1) — „în vederea obținerii profitului”. — *Nota trad.*

2) — „economisirea veniturilor”. — *Nota trad.*

3) — „avuția este destinată întreținerii muncii”. — *Nota trad.*

4) — își produc „ei înșiși salariile”. — *Nota trad.*

5) — țărănul francez sau iobagul rus care se întreține singur. — *Nota trad.*

6) — muncitorul își produce salariul iar în alt caz nu-l produce. — *Nota trad.*

torului. Astfel, produsul muncitorului apare 1. ca venit străin, 2. ca „saved” from revenue in order to be employed in the purchase of labour with a view of profit¹⁾, adică ca capital.

Acest proces în care propriul lui produs i se opune ca capital, este același lucru cu labour funds „has gone through a previous process of saving”, „has undergone a process of accumulation”, „exists” previously to be reconverted into the means of the labourer's subsistence, „in an other shape”²⁾ (aici categoric o simplă schimbare a formei „than that of a stock for the labourer's immediate consumption”³⁾). Întreaga deosebire constă în schimbarea formei, pe care o suferă labour funds produs de muncitor, înainte de a se reveni din nou la muncitor sub formă de wages. De aceea, in the case of self sustaining peasants⁴⁾ sau al meseriașilor autonomi el ia uneori forma de wages.

[1137] „Saving” și „accumulation” — as far as the labour funds is concerned⁵⁾ — sînt aici simple denumiri pentru schimbările formei pe care le suferă produsul muncitorului. Self-sustaining labourer consumă produsul său, la fel ca wages-labourer⁶⁾, sau, mai exact, acesta din urmă consumă produsul său la fel ca primul. Cu deosebirea că la [muncitorul salariat] produsul său apare ca something saved or accumulated from others, the capitalist's revenue⁷⁾. Realitatea este însă că, acest proces îi dă capitalistului posibilitatea to „save” or „accumulate”, on his account, the labourers surplus labour⁸⁾, de aceea Jones insistă atît de mult asupra faptului că în condițiile modului de producție necapitalist, acumularea nu provine from profits⁹⁾, ci din wages, adică din încasări ale self-sustaining cultivator¹⁰⁾, sau ale meseriașului, care schimbă direct

1) — „economisit” din venit pentru a fi folosit spre a cumpăra muncă în vederea obținerii profitului. — *Nota trad.*

2) — fondul muncii „a parcurs un proces prealabil de economisire”, „a fost” supus unui proces de acumulare, „există” înainte de a fi transformat din nou într-un mijloc de subzistență al muncitorului, „într-o altă formă”. — *Nota trad.*

3) — decât cea de rezervă pentru consumul direct al muncitorilor. *Nota trad.*

4) — în cazul țăranilor care se întrețin singuri. — *Nota trad.*

5) — în măsura în care este vorba de fondul muncii. — *Nota trad.*

6) — muncitorul salariat. — *Nota trad.*

7) — ceva economisit sau acumulat de altul, ca venit al capitalistului. — *Nota trad.*

8) — să „economisească” sau să „acumuleze” pentru sine supra-munca muncitorului. — *Nota trad.*

9) — din profit. — *Nota trad.*

10) — cultivatorului care se întreține singur. — *Nota trad.*

munca sa pe venit (altminteri cum ar fi putut să apară din rîndul acestora din urmă middleclass-men¹⁾) și din rentele landlorzilor. Dar pentru ca labour funds să sufere aceste schimbări este nevoie, de asemenea, ca și condițiile sale de producție să i se opună muncitorului tot ca capital, ceea ce în celelalte forme nu este cazul. Sporirea *avuției* în acest din urmă caz apare nu ca provenind de la labourer ci din economisirea profitului — retransformarea plusvalorii în capital, — așa cum labour funds (înainte de a spori printr-o nouă acumulare) i se opune muncitorului ca capital.

În accepția literală „economisirea“ are sens numai pentru capitalistul care își capitalizează venitul, în opoziție cu capitalistul care-l consumă, spends as revenue, but has no sense whatever, as between capitalist and labourer²⁾.

Două fapte fundamentale ale producției capitaliste :

[În primul rînd] concentrarea mijloacelor de producție în mâini puține, din care cauză ele nu mai apar ca proprietate nemijlocită a muncitorului individual, ci ca potențe ale muncii sociale, chiar dacă la început — numai ca proprietate a capitaliștilor care nu lucrează ; în societatea burgheză aceștia din urmă sînt administratorii lor și se bucură de toate roadele acestei îndeletniciri.

În al doilea rînd : organizarea muncii însăși ca muncă socială, cu ajutorul cooperăției, diviziunii muncii, și al unirii muncii cu rezultatele dominației sociale asupra forțelor naturii.

Și pe o cale, și pe alta producția capitalistă desființează proprietatea privată și munca privată, chiar dacă numai în forme opuse.

Ceea ce la A. Smith constituie principala deosebire între munca productivă și munca neproductivă, și anume că prima se schimbă direct pe capital, iar cealaltă direct pe venit — sensul acestei deosebiri iese pe deplin la iveală abia la Jones. Aici se vede că prima muncă este aceea care caracterizează modul de producție capitalist ; ce-a de-a doua, acolo unde predomină — aparține modurilor de producție anterioare, iar acolo unde se întîlnește din cînd în cînd, se limitează (sau ar trebui să se limiteze) la sfera în care nu se produce nemijlocit *avuție*.

¹⁾ — cei din clasa de mijloc. — *Nota trad.*

²⁾ — îl cheltuiește ca venit, dar nu are nici un sens între capitalist și muncitor. — *Nota trad.*

„Capitalul este instrumentul cu ajutorul căruia sînt puse în mișcare toate cauzele care sporesc eficiența muncii omenеști și a forțelor productive ale națiunilor... Capitalul este rezultatul acumulat al *muncii trecute*, folosit pentru a produce un anumit efect în anumite domenii ale muncii care produce *avuție*... [p. 35].

(Ibid. p. 35 în notă el spune :

„Va fi indicat și rezonabil să se considere actul producției ca incomplet, atîta timp cît marfa produsă nu a ajuns în mîna persoanei care trebuie s-o consume. Tot ce se întîmplă pînă în acest moment urmărește acest scop. Calul și căruța băcanului care ne aduce ceaiul de la Hertford la colegiul nostru, sînt tot atît de necesare, dacă vrem să avem acest ceai pentru a-l consuma, pe cît este de necesară munca chinezului care culege și usucă frunzele de ceai.“)

„Dar... *acest capital*... nu îndeplinește în fiecare comunitate toate sarcinile pe care le poate îndeplini. În orice caz, el le îndeplinește numai treptat, și succesiv, și este *remarcabil și extrem de important faptul că o funcție specială*, a cărei îndeplinire este *esențială pentru dezvoltarea însemnată a capitalului în toate celelalte funcții ale lui, este tocmai aceea pe care capitalul nu a îndeplinit-o în genere încă niciodată* pentru cea mai mare parte a muncitorilor de pe suprafața pămîntului“. (p. 35, 36)

„Am în vedere *avansarea salariului*“. (p. 36)

„Salariul este avansat de capitaliști unui număr mai mic de o pătrime din numărul muncitorilor de pe suprafața pămîntului... Acest fapt... este de o mare importanță în compararea progresului națiunilor“ (l. c.).

[1138] „Capitalul, sau rezerva acumulată, își asumă funcția *de a avansa* muncitorului salariul abia după ce a îndeplinit diferite alte funcții în cadrul producerii *avuției*“. (p. 79)

În ultima frază (p. 79) capitalul este caracterizat în fond ca „relație“, nu numai ca „accumulated stock“¹⁾, ci ca relație de producție determinată. „Stock“ nu poate „take up the function of advancing wages“²⁾. Jones relevă faptul că forma fundamentală a capitalului — aceea în care el dă un caracter distinct întregului proces al producției sociale, îl domină și determină o dezvoltare cu totul nouă a forțelor productive ale muncii sociale, revoluționează toate relațiile sociale și politice, — este forma în care capitalul se opune muncii salariate, plătește salariul. El subliniază faptul că, înaintea apariției capitalului în această funcție hotărîtoare a sa, el îndeplinește alte funcții secundare, dar anterioare din punct de vedere istoric, că această power in all its functions³⁾ se dezvoltă complet abia atunci cînd se afirmă ca capitalul industrial. Pe de

¹⁾ — „rezervă acumulată“. — *Nota trad.*

²⁾ — „să-și asume funcția de a avansa salariul“. — *Nota trad.*

³⁾ — putere a tuturor funcțiilor lui. — *Nota trad.*

altă parte, in the III lecture „On the gradual manner in which capital or capitalists“¹⁾ {aici, în acest „or“ e buba; numai prin această personificare accumulated stock devine capital} „undertake successive functions in the production of wealth“²⁾, J[ones] nu spune care sînt funcțiile anterioare. Ele pot fi, de fapt, numai cele ale capitalului comercial, sau ale capitalului aflat în comerțul cu bani. Dar deși Jones este atît de aproape de adevăr și chiar îl exprimă într-un anumit fel, pe de altă parte, ca economist, el este în așa măsură prizonierul fetișismului burghez încît nici dracul nu poate ști că Jones nu are în vedere aici diferitele funcții pentru care „accumulated stock“ poate servi ca atare.

Teza :

„Capitalul, sau rezerva acumulată, abia după ce a îndeplinit deja diferite alte funcții în producția avuției, își asumă funcția de a avansa muncitorului salariul său“. (p. 79)

este expresia completă a contradicției: pe de o parte, concepția istorică justă asupra capitalului, umbrită, pe de altă parte, de stupiditatea economică, că „stock“ ca atare este „capital“. De aceea, „the accumulated stock“ devine o persoană which „takes up the function of advancing wages“ to men³⁾. Jones o distruge menținîndu-se în cadrul economic și această distrugere este necesară de îndată ce modul de producție capitalist este conceput ca un mod de producție istoricește determinat și încetează de a mai fi o relație naturală eternă a producției.

Se vede ce mare este saltul de la Ramsay to⁴⁾ Jones. Pentru Ramsay funcția capitalului, care face din acesta din urmă capital, the advancing of wages, este accidentală, datorată numai sărăciei maselor largi, fără implicații pentru procesul de producție ca atare. În această formă mărginită Ramsay neagă necesitatea modului de producție capitalist. Jones, dimpotrivă, {ciudat, amîndoi erau popi ai established church¹³⁹. Se vede totuși că popii englezi gîndesc mai mult decît cei continentali} arată că, tocmai această funcție face capitalul să fie capital și determină caracteristica modului de producție

¹⁾ — în prelegerea a III-a „Despre modul în care capitalul sau capitaliștii“. — Nota trad.

²⁾ — „își asumă succesiv diferite funcții în producția avuției“. — Nota trad.

³⁾ — care „își asumă funcția de a avansa salarii“ oamenilor. — Nota trad.

⁴⁾ — la. — Nota trad.

capitalist. El arată cum această formă apare abia pe o anumită treaptă de dezvoltare a forțelor productive și creează apoi o bază materială cu totul nouă. Tocmai de aceea el înțelege mai profund decît R[amsay] și „revocabilitatea“, necesitatea, doar din punct de vedere istoric, efemeră, a acestei forme. Pentru el relația capital nu este nicidecum o relație eternă.

„Este posibil ca în viitor să se creeze o situație —, iar unele părți ale lumii se apropie, poate, de ea, — în care muncitorii și proprietarii rezervei acumulate să fie identici. Dar în cursul dezvoltării națiunilor... pînă acum acest lucru încă nu a avut loc, iar pentru a urmări și înțelege această dezvoltare, trebuie să observăm cum treptat muncitorii nu mai depind de clienți care-i plătesc din veniturile lor, — și încep să depindă de patroni care îi plătesc cu avansuri din capital, proprietarii scontînd pe obținerea unui venit deosebit. Aceasta nu este, poate, o situație la fel de bună ca aceea, în care muncitorul și capitalistul sînt identici; dar noi trebuie s-o admitem ca pe un stadiu în dezvoltarea producției, care caracterizează pînă în prezent progresul națiunilor dezvoltate. La acest stadiu popoarele din Asia nu au ajuns încă“ (p. 73).

[1139] Aici Jones afirmă fără înconjur, că el „acceptă“ capitalul și modul de producție capitalist numai ca fază de tranziție în dezvoltarea producției sociale, ca fază, care, din punctul de vedere al dezvoltării forței productive a muncii sociale, înseamnă un progres colosal în comparație cu toate formele anterioare, dar care nu este nicidecum rezultatul final, ci, dimpotrivă, în forma, care îi este proprie, a antagonismului dintre „owners of accumulated wealth“¹⁾ și „actual labourers“²⁾ include în sine necesitatea pieirii ei.

Jones era profesor de economie politică la Haileybury, succesorul lui Malthus. Vedem aici cum adevărata știință a economiei politice sfîrșește prin a concepe relațiile de producție burgheze ca simple relații istorice care conduc spre relații mai înalte în care antagonismul pe care ele se bazează este suprimat. Prin analiza ei, economia politică înlătură formele aparent independente unele de altele, în care se manifestă avuția. Analiza ei (chiar la Ricardo) merge atît de departe încît

1. forma materială de sine stătătoare a avuției dispăre și aceasta apare doar ca activitate a oamenilor. Tot ceea ce nu este un rezultat al activității omenești, muncă, este natură și, ca atare, nu este avuție socială. Fantoma lumii bunurilor dispăre, și această lume se manifestă numai ca obiectivare permanent efemeră, și permanent creată a muncii omenești.

¹⁾ — „proprietarii avuției acumulate“. — Nota trad.

²⁾ — „muncitorii reali“. — Nota trad.

Orice avuție materialmente trainică este doar obiectivare efemeră a acestei munci sociale, cristalizare a procesului de producție, a cărui măsură este timpul, măsura mișcării înseși.

2. Multiplele forme, în care diferitele părți componente ale avuției se îndreaptă spre diferite părți ale societății pierd aparenta lor autonomie. Dobânda este numai o parte a profitului, renta — doar surplus profit. De aceea ambele se dizolvă în profit care se reduce el însuși la *plusvaloare*, adică la muncă neplătită. Dar însăși valoarea mărfii se reduce la timp de muncă. Chiar școala ric[ardiană] merge atât de departe încât declară ca inutilă una din formele de apropiere a acestei plusvalori — proprietatea funciară (renta) — în măsura în care este încasată de persoane particulare. Ea îl contestă pe proprietarul funciar ca funcționar al producției capitaliste. Antagonismul este între capitalist și muncitorul salariat. Dar pentru economia ricardiană această relație este ceva dat, o lege a naturii, pe care se bazează însuși procesul de producție. Economistii de mai târziu nu se opresc aici; ca și Jones, ei merg mai departe, recunoscând legitimitatea istorică a acestei relații. Dar din momentul în care modul de producție burghez și relațiile de producție și de repartitie corespunzătoare sînt recunoscute drept istorice, eroarea de a-l considera o lege naturală a producției încetează și se deschide perspectiva unei societăți noi, modul de producție burghez fiind doar trecerea spre această formațiune social-economică ¹⁴⁰.

[1139] La Jones [avem] de analizat încă câteva probleme:

1. Cum anume modul de producție capitalist — [the] advancing of wages by capital ¹⁾ — modifică forma și forțele productive.

2. Ideile lui despre acumulare și rata profitului.

Dar înainte de toate aici mai trebuie subliniat următorul punct:

[1140] „Capitalistul era doar un agent care n-avea alt rol decît să arate muncitorilor într-o formă nouă și în condiții noi foloasele cheltuirii veniturilor clienților din jurul lor“. (p. 79)

Aceasta se referă la non-agricultural labourers ²⁾, care trăiau înainte direct din veniturile proprietarilor funciari etc. În loc ca acești muncitori să schimbe direct munca lor (sau produsul ei) pe veniturile sus-menționate, capitalistul schimbă

¹⁾ — avansarea salariului de către capital. — *Nota trad.*

²⁾ — muncitorii non-agricoli. — *Nota trad.*

produsul muncii lor — adunat și concentrat în mîinile lui — pe aceste venituri, sau acestea din urmă se transformă în capital, se schimbă pe capital, întrucît ele constituie capitalul. În loc de a constitui cîștigurile directe pentru muncă, ele constituie acum cîștigurile directe pentru capital, which employs the labourers ¹⁾. [1140]

[1144] După ce Jones a prezentat *capitalul* ca o relație de producție specifică, a cărei esență constă în aceea că accumulated wealth apare ca *advancer of wages* ²⁾, însuși labour funds ca „wealth saved from revenue, and employed with a view to profit“ ³⁾, el explică *changes* ⁴⁾ în dezvoltarea forțelor productive, specifice acestui mod de producție. El vorbește foarte bine despre felul cum odată cu *change* în the material powers of production changes the relations (economical) ⁵⁾ și implicit starea socială, morală și politică a națiunilor.

„În măsura în care comunitățile își schimbă forțele lor productive, ele își schimbă necesarmente și obiceiurile și deprinderile“. (p. 48) „În cursul dezvoltării lor, toate clasele diferite ale unei comunități constată că ele sînt legate de alte clase prin relații noi, ocupă poziții noi și sînt înconjurate de primejdii morale și sociale noi și de condiții noi ale progresului social și politic“. (l. c.)

El explică astfel influența pe care o exercită forma capitalistă de producție asupra dezvoltării forțelor productive. În prealabil însă, încă câteva pasaje legate de cele citate mai sus.

„Mari schimbări politice, sociale, morale și intelectuale însoțesc schimbările care au loc în organizarea economică a comunităților și în forțele și mijloacele — abundente sau insuficiente — cu ajutorul cărora sînt îndeplinite sarcinile producției. Aceste schimbări exercită necesarmente o influență hotărîtoare asupra diferitelor elemente politice și sociale ale populației în rîndurile căreia au loc. Această influență se extinde asupra facturii intelectuale, asupra deprinderilor, obiceiurilor, moravurilor și fericirii națiunilor“. (p. 45)

„Anglia este unica țară mare, care... a făcut primul pas în direcția perfecționării ei ca o mașină productivă; unica țară în care populația — atît cea agricolă cît și cea non-agricolă — este subordonată conducerii de către capitaliști, și unde efectele mijloacelor care aparțin capitaliștilor și ale funcțiilor speciale pe care le pot îndeplini numai capitaliștii, se fac simțite pretutindeni nu numai în creșterea enormă a avuției țării, ci și în toate relațiile economice și pozițiile populației ei.

¹⁾ — care-i folosește pe muncitori ¹⁴¹. — *Nota trad.*

²⁾ — cea care avansează salariile. — *Nota trad.*

³⁾ — avuție economisită din venit și folosită în vederea obținerii profitului. — *Nota trad.*

⁴⁾ — schimbările. — *Nota trad.*

⁵⁾ — schimbarea forțelor productive materiale se schimbă relațiile (economice). — *Nota trad.*

Dar Anglia — spun acest lucru cu regret dar fără cea mai mică ezitare — nu trebuie considerată un exemplu fericit [1145] în ce privește soarta unui popor, care-și dezvoltă în acest fel forțele productive“. (p. 48, 49)

Fondul general al muncii constă : 1. Din salariile pe care le produc muncitorii înșiși. 2. Din veniturile celorlalte clase, care sînt cheltuite pentru întreținerea muncitorilor. 3. Din capital, sau dintr-o parte a avuției economisite din venit, care este folosită pentru avansarea salariilor în scopul obținerii de profit. Pe cei care sînt întreținuți din prima parte a fondului muncii îi vom numi *muncitori neangajați*. Pe cei care sînt întreținuți, din a doua parte — *servitori plătiți*. Pe cei care sînt întreținuți din a treia parte — *muncitori angajați*“ (muncitori salariați). „Primirea salariilor de la una sau alta din cele trei părți ale fondului muncii determină poziția muncitorului față de alte clase ale societății, determinînd astfel cînd direct, cînd mai mult sau mai puțin indirect, gradul de continuitate, îndemînare și intensitate cu care sînt îndeplinite sarcinile producției“. (p. 51, 52)

„Prima parte a fondului muncii, *salariul produs de cei care muncesc*, întreține mai mult de jumătate, poate, chiar, mai mult de 2/3 din populația muncitoare a globului. Acești muncitori sînt pretutindeni țărani care posedă și cultivă pămîntul... A doua parte a fondului muncii, *venitul cheltuit pentru întreținerea muncii*, — servește la întreținerea marii majorități a muncitorilor non-agricoli *productivi* din Orient. Ea are o anumită însemnătate pe continentul european. În Anglia însă, ea cuprinde numai un mic număr de meseriași care efectuează munci ocazionale, *rămășițele unei pături mai numeroase*... Cea de a treia parte a fondului muncii, *capitalul*, ocupă marea majoritate a muncitorilor în Anglia, în timp ce în Asia ea întreține numai un mic număr de indivizi, iar în Europa continentală această parte întreține numai muncitorii non-agricoli care, probabil, nu reprezintă, în totalitatea lor, nici un sfert din populația productivă“. (p. 52)

„Eu nu am făcut din *munca sclavilor* o categorie aparte... *Drepturile civile* ale muncitorilor nu exercită nici o influență asupra situației lor economice. Se poate observa că sclavii, la fel ca și oamenii liberi, trăiesc din fiecare parte a fondului general“. (p. 53)

Dacă „civil rights“ of labourers do not affect „their economical position“, their economical position, however, does affect their civil rights¹⁾. Munca salariată pe scară națională, deci și modul de producție capitalist, sînt posibile numai acolo unde muncitorul este liber ca persoană. Ea se bazează pe libertatea personală a muncitorului.

Munca productivă și cea neproductivă a lui Smith este redusă în mod just de Jones la esența ei, la munca capitalistă și cea necapitalistă, căci el duce în mod just pînă la capăt ceea ce la Smith este payment of labourers by capital or out of

¹⁾ — „drepturile civile“ ale muncitorilor nu afectează „poziția lor economică“, poziția lor economică afectează, totuși, drepturile lor civile. — *Nota trad.*

revenue⁴⁾. Dar Jones însuși înțelege prin *productive* și *non-productive labour*, evident, munca care intră în producția of material [wealth²⁾], precum și munca care nu intră în aceasta. Așa cum vedem aici unde el vorbește despre *productive labourers, who depend on revenue expended*³⁾. Mai departe :

„Partea comunității, care este *neproductivă în sensul avuției materiale* poate să fie *utilă* sau *inutilă*“. (p. 42)

„Este logic să se considere *actul producției* ca neîncheiat, atîta timp cît *marfa produsă* nu a ajuns în mîna persoanei, care trebuie s-o consume“. (p. 35, notă)

Deosebirea dintre muncitorii care trăiesc pe seama capitalului și cei care trăiesc pe seama venitului, se referă la forța muncii. Aceasta este întreaga deosebire dintre modul de producție capitalist și modul de producție necapitalist. Dimpotrivă, în ce privește productive și unproductive labourers, în sens mai îngust : orice muncă care intră în producția unei *mărfi* (producția cuprinzînd aici toate actele prin care trebuie să treacă marfa de la first producer pînă la consumer⁴⁾), indiferent de ce fel este ea —, muncă fizică sau nu (științifică) și cea care nu intră și al cărei scop nu este producția unei mărfi. Această deosebire trebuie avută în vedere, iar faptul că toate celelalte feluri de activități influențează material production⁵⁾ și viceversa, nu schimbă absolut nimic în ceea ce privește necesitatea deosebirii.

[b] Jones despre influența producției capitaliste asupra dezvoltării forțelor productive. Despre condițiile în care este posibilă întrebuințarea unui capital fix adițional]

[1146] Ajungem acum la problema dezvoltării forțelor productive de către modul de producție capitalist.

„Aici ar fi cazul să demonstrez cum acest fapt {avansarea salariilor de către capital} influențează *forțele productive* ale muncitorilor, sau *continuitatea, competența și intensitatea* cu care este efectuată munca... Capitalistul, care plătește un muncitor, poate să contribuie la *continuitatea muncii* acestuia. În primul rînd, *prin aceea că el face*

¹⁾ — plățirea muncitorilor de către capital sau din venit. — *Nota trad.*

²⁾ — [avuției] materiale. — *Nota trad.*

³⁾ — *muncitorii productivi* care depind de venitul cheltuit. — *Nota trad.*

⁴⁾ — primul producător pînă la consumator. — *Nota trad.*

⁵⁾ — producția materială. — *Nota trad.*

posibilă această continuitate. Apoi prin aceea că el o supraveghează și o impune. În lume există un mare număr de muncitori care cutreieră străzile în căutare de clienți și ale căror salarii depind de nevoile ocazionale ale oamenilor în momentul respectiv, de serviciile sau de obiectele oferite de aceștia. O atare situație au întâlnit primii misionari în China... «Acolo meseriașii cutreieră străzile de dimineața pînă seara în căutare de clienți. Cea mai mare parte a muncitorilor chinezi lucrează în case particulare. Ai, de pildă, nevoie de haine? Croitorul vine la tine dis-de-dimineață și pleacă seara. La fel ceilalți meseriași. Ei cutreieră neconținut străzile în căutare de lucru, — pînă și fierarii, care duc cu ei ciocanele și forjele lor pentru lucrări obișnuite. Bărbierii cutreieră și ei străzile purtînd în spate un scaun, iar în mîini un lighean și un cazan pentru apă caldă»¹⁴². Aceasta este în genere situația în Orient și în parte și în lumea occidentală.

Dar acești muncitori nu pot găsi pentru mult timp de lucru. Ei trebuie să cutreiere străzile precum birjarii, iar cînd nu găsesc clienți, sînt nevoiți să trîndăvească. Dacă în decursul timpului intervine o schimbare în situația lor economică, și ei devin muncitorii unui capitalist care le avansează salariul, pot să apară două situații: în primul rînd, ei pot să lucreze acum în continuu, iar în al doilea rînd, este pregătită o persoană, a cărei funcție și interes se reduce la a-i sili pe muncitori să lucreze realmente încontinuu. Capitalistul... dispune de resurse... pentru a putea aștepta un client... În acest fel se ajunge la o mai mare continuitate în munca acestei clase de oameni. Ei muncesc zilnic de dimineața pînă seara și nu-și întrerup munca așteptînd sau căutînd un client, care să consume în cele din urmă articolul la care ei lucrează.

Dar continuitatea muncii lor, care devine posibilă în acest fel, este asigurată și sporită datorită supravegherii exercitate de către capitalist. El le-a avansat salariul; el va primi produsul muncii lor. Interesul și privilegiul acestuia este de a se îngriji ca ei să lucreze fără întreruperi sau întîrzieri.

Dacă continuitatea muncii este astfel asigurată, efectul acestei schimbări asupra forței productive a muncii este foarte mare... Forța productivă se dublează. Doi muncitori, lucrînd neîntrerupt timp de un an încheiat, de dimineața pînă seara, vor produce, probabil, mai mult decît 4 muncitori care trec de la o muncă la alta și pierd mult timp alergînd după clienți și reluînd munca întreruptă. (p. 37 sq)

În primul rînd: Trecerea de la muncitorii care prestează casual services¹⁾, care confecționează haine, pantaloni în casa proprietarului funciar etc., la muncitorii angajați de către capital, este foarte bine prezentată la Turgot.

În al doilea rînd: această continuity²⁾ deosebește munca capitalistă de acea formă a muncii, pe care o descrie J[ones], dar nu de marea producție bazată pe munca sclavilor.

În al treilea rînd: Este greșit ca creșterea muncii datorită prelungirii duratei ei și a non-interruptedness³⁾ să fie denumită creșterea forței productive a muncii sau a forței muncii.

1) — servicii ocazionale. — Nota trad.

2) — continuitate. — Nota trad.

3) — absenței întreruperilor. — Nota trad.

Aceasta are loc numai so far as the continuity augments the personal skill of the labourers¹⁾. Prin power înțelegem eficiența mai mare cu care a given quantity of labour is employed, not any change in the quantity employed²⁾. Aceasta se referă mai curînd la subsumarea formală a muncii capitalului. Atinge deplina dezvoltare abia odată cu dezvoltarea capitalului fix. (Despre aceasta — imediat.)

J[ones] subliniază în mod just că: capitalistul consideră munca proprietate a sa, din care nu trebuie să se piardă nimic. În cazul muncii care depinde direct de venit este vorba numai de valoarea de întrebuițare a muncii.

[1147] În continuare, J[ones] subliniază foarte just că: munca (sedentary³⁾ desfășurată de dimineața pînă seara de non-agricultural labourers⁴⁾ nu este ceva dat de la natură, ci este produsul dezvoltării economice. În opoziție cu forma asiatică și cu forma occidentală (odinioară, în parte existentă și acum) în agricultură, munca orășenească a evului mediu reprezintă deja un mare progres și o școală pregătitoare pentru modul de producție capitalist [pentru] continuity și steadiness of labour⁵⁾.

{Despre această continuity of labour :

„Capitalistul are, de asemenea, un birou de evidență a salariiților; el asigură împotriva incertitudinii de a găsi o desfacere pentru muncă; dacă nu ar exista el, această incertitudine ar împiedica în multe cazuri abordarea unei munci oarecare. Datorită lui, efortul de a căuta un cumpărător și de a merge pe piață s-a redus la o proporție relativ mică“. („An inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption“ etc., London, 1821 p. 102.)

Tot aici :

„Acolo unde capitalul constă în mare măsură din capital fix, sau acolo unde el este investit în pămînt... întreprinzătorul este obligat în mai mare măsură (decît în cazul cînd ar fi investit mai puțin capital fix) să folosească în continuare aceeași cantitate de capital circulant decît înainte pentru a nu înceta să realizeze un oarecare profit din această parte care constituie capitalul fix“. (l. c. p. 73)

{[Jones spune mai departe :]

1) — în măsura în care continuitatea sporește îndemînarea personală a muncitorului. — Nota trad.

2) — este folosită o cantitate de muncă dată, nu orice schimbare în cantitatea muncii folosite. — Nota trad.

3) — sedentară. — Nota trad.

4) — muncitorii care nu lucrează în agricultură. — Nota trad.

5) — continuarea și exercitarea permanentă a muncii. — Nota trad.

„Situția din China, generată de dependența muncitorilor de veniturile clienților lor, este ilustrată elocvent de expoziția chineză, pe care proprietarul ei american a ținut-o deschisă la Londra atît de multă vreme. Ea abundă în imagini reprezentînd meseriași care umblă dintr-un loc în altul cu micile lor garnituri de scule în căutarea clienților, iar dacă aceștia nu se ivesc, stau degeaba. Aici este evidentă absența, necesară în acest caz, a acelei *continuități a muncii*, care este unul din cele trei elemente importante ale productivității ei. Pentru orice observator avizat este însă un indiciu al *lipsei capitalului fix și a mașinilor*, despre care nu se poate spune că sînt elemente mai puțin importante ale producției muncii.“ (Jones [„Text-Book of lectures...“ Hertford 1852], p. 73).

„Aceeși imagine oferă orașele din India unde apariția europenilor nu a schimbat încă situația. Totuși, în regiunile rurale ale Indiei, meseriașii se bucură de o grijă deosebită. Meseriașii și muncitorii neagricoli, care erau cu adevărat necesari într-un sat, trăiau pe seama unei părți din veniturile comune ale locuitorilor satului. Din acest fond trăiau în întreaga țară grupuri întregi de muncitori, care moșteneau meșteșugul de la o generație la alta, și a căror activitate satisfăcea nevoile și dorințele modeste pe care țăranii nu și le puteau satisface prin propria lor muncă. Poziția și drepturile acestor meseriași rurali au devenit ereditare așa cum sînt toate drepturile în Orient. Meseriașii își găseau clienții între ceilalți locuitori ai satelor. Sătenii erau sedentari și statornici și același lucru se poate spune și despre meseriași...“

Meseriașii de la orașe au fost și sînt în cu totul altă situație. Ei își primeau salariul dintr-un fond care, în esență, era același — venitul suplimentar al pămîntului; se modifică însă atît modul de repartitie cît și cei care repartizează, drept care meseriașii trebuie să *renunțe la sedentarism* și atunci încep migrațiile frecvente și nefaste. Astfel de *meseriași nu sînt legați de o localitate anumită prin dependența lor de masa capitalului fix*“. (Ca, de pildă, în Europa unde industria bumbacului și alte industrii sînt legate de regiuni unde forța hidrolică sau combustibilul, care produc aburul, există din abundență iar cantități importante de avuție, există sub formă de clădiri și mașini“ etc.)... „Alta este situația atunci cînd muncitorii [1148] trebuie să *primească direct* doar o parte din veniturile celor care consumă mărfurile produse de meseriași. *Ei nu sînt legați de existența unui capital fix*. În cazul cînd clienții lor își schimbă domiciliul pentru o perioadă mai îndelungată, sau chiar pentru o perioadă scurtă, muncitorii neagricoli se vîd nevoiți să-i urmeze sau să moară de foame“. (p. 73, 74)

Cea mai mare parte a acestui fond destinat meseriașilor este repartizat în Asia de către stat și de către funcționarii acestuia. *Capitala* era în mod necesar principalul centru al repartiției“. (p. 75)

„De la Samarkand spre sud pînă la Beejapoor și Seringapatam, se pot vedea ruinele fostelor capitale pe care populația le-a *părăsît subit*“ (și nu ca urmare a decăderii treptate, ca în alte țări), „*de îndată ce au apărut noi centre de repartitie a veniturilor regale* — adică a totalității veniturilor suplimentare ale pămîntului“. (p. 76)

Vezi Dr. Bernier ¹⁴³, care compară orașele indiene cu niște tabere de război. Toate acestea se bazează, așadar, pe forma proprietății funciare dominante în Asia}.

De la continuity trecem acum la division of labour ¹⁾, [la dezvoltarea of] knowledges ²⁾, la folosirea mașinilor etc.

[Jones scrie:]

„Dar cu cele spuse, *nu este epuizată influența exercitată asupra continuității muncii de schimbarea celor ce plătesc munca. Acum diferitele sarcini ale producției pot fi supuse unei noi diviziuni...* Dacă el (capitalistul) „nu folosește un singur muncitor, ci mai mulți, el poate să divizeze munca între aceștia. El poate să folosească în permanență un muncitor pentru îndeplinirea unei părți determinate din munca comună, pe care acest muncitor o îndeplinește cel mai bine. Dacă capitalistul este bogat și angajează un număr suficient de muncitori, atunci munca poate fi *subdivizată* — în măsura în care, în genere, o nouă diviziune este posibilă. În acest caz continuitatea muncii este completă... Capitalul, asumîndu-și funcția de a avansa salariul, a perfecționat treptat *continuitatea* muncii. El sporește în același timp *cunoștințele* și *îndemînarea* cu care este folosită această muncă pentru a obține un anumit rezultat.“

Clasa capitaliștilor este *eliberată* la început parțial iar în cele din urmă total de *necesitatea muncii fizice*. Ea este interesată ca *forțele productive ale muncitorilor*, pe care-i folosește, să fie cît mai mari. *Atenția lor este concentrată* aproape exclusiv asupra *creșterii acestor forțe*. Ei sînt preocupați într-o măsură tot mai mare de găsirea mijloacelor optime pentru stimularea muncii omenești. *Cunoștințele* se lărgesc, domeniile aplicării lor cresc, ele sprijină producția aproape în toate ramurile...“

Dar și *forța mecanică* a crescut. Capitalul, folosit nu pentru a plăti munca, ci pentru a o *sprijini*, îl vom numi *capitalul auxiliar*“.

{Prin acesta el înțelege, prin urmare, partea din capitalul constant care nu este formată din raw material ³⁾}.

„*Masa capitalului auxiliar al unei națiuni poate, atunci cînd sînt îndeplinite anumite condiții, să crească la infinit, chiar dacă numărul muncitorilor rămîne același*. Odată cu fiecare pas făcut în această direcție, [crește] al treilea element al eficienței muncii omenești, și anume *forța ei mecanică*. Astfel, *masa capitalului auxiliar crește proporțional cu creșterea populației...* Ce condiții trebuie, așadar, îndeplinite pentru ca masa capitalului auxiliar folosit pentru a-i sprijini“ {pe muncitorii angajați de capitaliști} „să poată crește“ ?

Aici trebuie să existe concomitent trei lucruri :

1. Mijloacele de a economisi capital adițional.
2. Dorința de a-l economisi.
3. Investiții, care dau posibilitatea ca prin folosirea unui astfel de capital să sporească forțele productive ale muncii, și anume, în așa măsură încît *peste avuția, pe care ele au produs-o anterior, să reproducă capitalul auxiliar adițional atît de repede pe cît de repede este consumat el și, în plus, un profit...*

1) — diviziunea muncii. — *Nota trad.*

2) — științei. — *Nota trad.*

3) — materie primă. — *Nota trad.*

Dacă întreaga masă a capitalului auxiliar, care în condițiile nivelului dat al științei poate fi folosită în mod profitabil, este deja furnizată... atunci numai dezvoltarea științei poate indica mijloacele și căile pentru folosirea unor mase mai mari de capital. O astfel de folosire poate fi realizată în practică, numai în cazul când mijloacele inventate sporesc în asemenea măsură forța muncii, încât ea poate reproduce capitalul adițional în același timp în care acesta este întrebuințat. Dacă lucrurile nu stau așa, atunci capitalistul trebuie să-și piardă averea... Dar în afară de aceasta, eficiența sporită a muncii muncitorilor trebuie să producă și un profit, altminteri capitalistul n-ar avea nici un motiv să-și folosească, în genere, capitalul în producție... Atâta timp cât, prin folosirea unor noi mase de capital auxiliar, aceste două scopuri pot fi atinse, nu există nici o limită determinată și definitivă pentru folosirea progresivă a unor noi mase de capital. Creșterea acestuia poate să meargă mină în mină cu dezvoltarea științei. Dar știința nu stă pe loc și pe măsură ce progresează de la un ceas la altul în toate direcțiile, de la un ceas la altul pot să apară noi unelte, noi mașini, noi forțe motrice, care să dea posibilitatea comunității să sporească, cu un avantaj pentru ea, masa capitalului auxiliar, care susține munca ei, și să sporească astfel deosebirea care există între productivitatea muncii ei și națiunile mai sărace și mai puțin îndemnitate. (l. c. (p. 38—41.))

[1149] În primul rînd observația că inventions, appliances sau contrivances ¹⁾ trebuie să fie de așa natură

„încît forțele productive ale muncii să crească în asemenea măsură încît în afară de avuția pe care au produs-o anterior, să producă capital auxiliar adițional, tot atît de rapid pe cît de rapid este consumat“ sau „ca ea să reproducă capitalul adițional în același timp în care acesta este consumat“ [p. 40].

Aceasta, prin urmare, nu înseamnă decît că déchet ²⁾ este înlocuită à fur et mesure that it takes place, or, that the additional capital is replaced in the average time during it is consumed ³⁾. O parte din valoarea produsului — sau, ceea ce înseamnă același lucru, o parte din produs — trebuie să înlocuiască consumed auxiliary capital ⁴⁾ și anume într-un asemenea interval încît în momentul cînd el este wholly consumed, it may be reproduced wholly or a new capital of the same kind may take the place of the capital gone by ⁵⁾. Dar care este condiția pentru acest lucru? Prin additional auxiliary capi-

¹⁾ — invențiile, instrumentele sau dispozițiile. — *Nota trad.*

²⁾ — uzura. — *Nota trad.*

³⁾ — pe măsură ce ea are loc sau că capitalul adițional este înlocuit, în medie, în timpul în care este consumat. — *Nota trad.*

⁴⁾ — capitalul auxiliar consumat. — *Nota trad.*

⁵⁾ — consumat în întregime, să poată fi produs în întregime sau un nou capital de același fel să poată lua locul celui consumat. — *Nota trad.*

tal ¹⁾ productivitatea muncii trebuie să crească în asemenea măsură încît o parte a produsului să poată fi scăzută pentru înlocuirea acestei părți componente, fie în natura, fie per exchange ²⁾.

Dacă productivitatea muncii este atît de mare, adică, dacă cantitatea produselor realizate în decursul aceleiași zile de muncă, a crescut atît de mult încît o marfă este mai ieftină decît o marfă obținută în procesul de producție anterior, deși suma mărfurilor acoperă, prin prețul lor total, uzura anuală (de pildă) a mașinilor, raportată la marfă, partea alocată din uzură, care intră în ea fiind extrem de mică, — atunci auxiliary capital este produs. Dacă din produsul total scădem, în primul rînd, partea care înlocuiește déchet, iar în al doilea rînd, partea care înlocuiește valoarea materiei prime, atunci rămîne o parte, care plătește salariul, și o parte care acoperă profitul și care dă chiar o plusvaloare mai mare, decît în cazul primei proceduri.

O sporire a produsului ar putea avea loc și fără îndeplinirea acestei condiții. Dacă, de pildă, numărul pfunziilor de fire se înzecește (în loc să se însutească etc.), iar partea din adaos care revine valorii produsului și este destinată înlocuirii uzurii mașinilor scade de la 1/6 la 1/10, atunci firele produse cu ajutorul mașinii ar fi mai scumpe decît cele produse cu ajutorul fusului ⁴⁴⁾. Dacă un additional capital de 100 l. st. ar fi cheltuit în agricultură pentru guano, și dacă acest guano ar fi trebuit să fie înlocuit într-un an, și dacă valoarea unui cuarter (obținut prin vechile metode) = 2 l. st., atunci ar trebui să se producă 50 de cuarteri adiționali numai pentru a înlocui uzura ⁴⁵⁾. Altminteri (facem abstracție de profit) el nu ar putea fi folosit.

Remarca lui J[ones], că additional capital must be „reproduced“ ³⁾ (firește prin vînzarea produsului sau în natura) „in the time is wastes away“ ⁴⁾, nu înseamnă decît că marfa trebuie să înlocuiască déchet cuprinsă în ea. Pentru a începe din nou reproducția, toate elementele valorii cuprinse în marfă trebuie înlocuite în timpul cînd trebuie să înceapă din nou reproducția mărfii. În agricultură acest timp de reproducție este dat de condițiile naturale, iar timpul, în cursul căruia trebuie înlo-

¹⁾ — capitalul auxiliar adițional. — *Nota trad.*

²⁾ — prin schimb. — *Nota trad.*

³⁾ — capitalul adițional trebuie să fie „reprodus“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „în timpul în care el este consumat“. — *Nota trad.*

cuită uzura, este dat aici, de asemenea, ni plus ni moins ¹⁾ de timpul în cursul căruia trebuie înlocuite toate celelalte elemente ale valorii cerealelor, de pildă.

Pentru ca procesul de reproducție să poată începe — adică, pentru ca să poată avea loc o reînnoire a procesului de producție în sensul propriu al cuvântului —, trebuie să fie parcurs procesul circulației, cu alte cuvinte, trebuie ca marfa să fi fost vîndută (dacă ea nu se înlocuiește în natura pe sine însăși, cum se întâmplă, de pildă, cu sămînța), iar banii, pe care a fost vîndută marfa, să fie transformați din nou în elemente ale producției. La cereale și alte produse agricole, există epoci determinate, prestabilite de schimbarea anotimpurilor, pentru această reproducție, există, prin urmare, *granițe* (extreme), granițe pozitive pentru durata procesului de circulație.

În al doilea rînd : aceste granițe pozitive ale procesului circulației decurg din natura mărfurilor ca valori de întrebuințare. Toate mărfurile se alterează într-un timp determinat, deși ultima Thule ²⁾ a existenței lor este diferită. Dacă ele nu sînt consumate de oameni (în producție sau pentru consumul individual), atunci sînt consumate de forțele elementare ale naturii. Ele se alterează și, în cele din urmă, pier. Dacă valoarea de întrebuințare a mărfurilor se pierde, atunci se termină și cu valoarea ei de schimb, se termină cu reproducția ei. Prin urmare, ultimele granițe ale timpului de circulație a mărfurilor, depind de termenele naturale ale perioadelor de reproducție, proprii mărfurilor ca valori de întrebuințare.

În al treilea rînd : pentru ca procesul de producție a mărfii să fie continuu, cu alte cuvinte, pentru ca o [1150] parte a capitalului să se afle în permanență în procesul de producție, iar cealaltă parte să se afle în permanență în procesul de circulație, trebuie să aibă loc diviziuni foarte diferite ale capitalului — în funcție de limitele naturale ale perioadelor de reproducție, de limitele diferitelor valori de întrebuințare sau de diferitele sfere de acțiune ale capitalului.

În al patrulea rînd : acestea sînt valabile, totodată, pentru toate elementele valorii mărfii. Dar la mărfurile în care intră mult capital fix, în afară de limitele prestabilite ale timpului de circulație de către propriile lor valori de întrebuințare, are un rol determinant și valoarea de întrebuințare a capitalului fix. It wastes away in a certain time, and therefore, must be

¹⁾ — nici mai mult nici mai puțin. — *Nota trad.*

²⁾ — ultima limită. — *Nota trad.*

reproduced in a given period ¹⁾. Să presupunem, de pildă, că un vapor se uzează în 10 ani, sau o mașină de filat — în 12 ani. Frahtul realizat în cursul celor 10 ani sau firele vîndute în cursul celor 12 ani trebuie să ajungă pentru ca un nou vapor să-l poată înlocui pe cel vechi după 10 ani, sau o nouă mașină de filat s-o poată înlocui pe cea veche după 12 ani. Dacă capitalul fix este consumat în 6 luni, atunci produsul trebuie să se reîntoarcă din circulație în cursul acestor 6 luni.

Astfel, în afară de termenele naturale de perisabilitate a mărfurilor ca valori de întrebuințare — termene care sînt foarte diferite pentru valori de întrebuințare diferite, în afară de cerințele continuității procesului de producție ca rezultat al căruia sînt puse din nou diferite limite maxime timpului de circulație, după cum mărfurile trebuie să rămînă mai mult sau mai puțin timp în sfera producției, sau pot să rămînă mai mult sau mai puțin timp în sfera circulației, — în afară de toate acestea, aici mai intervine o a treia împrejurare : diferitele termene de perisabilitate și deci necesitățile reproducției capitalului auxiliar care intră în producția mărfurilor.

O a doua condiție este pentru Jones „profitul“ pe care trebuie să-l „producă“ auxiliary capital și aceasta este *conditio sine qua non* ²⁾ a oricărei producții capitaliste, oricare ar fi determinația de formă specifică a capitalului folosit. El n-a arătat nicăieri cum își reprezintă, de fapt, geneza acestui profit. Dar cum el îl deduce numai din „labour“, iar profitul, pe care-l dă auxiliary capital — numai din eficiența crescută of the labour of the workmen ³⁾, acesta trebuie să se reducă la o absolute or relative surplus labour ⁴⁾. În genere însă, profitul rezidă în faptul că capitalistul, după ce scade acea *parte din produs*, care înlocuiește în natura sau prin schimb părțile componente ale capitalului, care constau din materii prime sau mijloace de muncă, el, în primul rînd, plătește din partea rămasă a produsului — wages iar, în al doilea rînd, își apropriază o parte din produs ca surplus produce, pe care-l vinde sau îl consumă în natura. (Acest din urmă fapt, cu micile excepții ale capitaliștilor care produc mijloace de subzistență direct necesare, nu trebuie luate în considerare în condițiile producției capitaliste). Acest surplus produce reprezintă însă,

¹⁾ — El se uzează într-un timp determinat și trebuie reprodus într-o perioadă dată. — *Nota trad.*

²⁾ — condiția absolut necesară. — *Nota trad.*

³⁾ — a muncii muncitorilor. — *Nota trad.*

⁴⁾ — supramuncă relativă sau absolută. — *Nota trad.*

ca și celelalte părți ale produsului, munca realizată a muncitorului, dar numai munca neplătită, un produs al muncii, pe care capitalistul și-l însușește fără să dea în schimb un echivalent.

Nou în expunerea lui J[ones], este faptul că, sporirea peste o anumită limită, depinde de o increase of knowledge¹⁾. J[ones] spune că *este nevoie de* : 1. the means to save the additional capital ; 2. the will to save it ; 3. some inventions²⁾, care să dea posibilitatea forțelor productive ale muncii să crească în așa măsură, încît să se poată reproduce additional capital și să se poată produce un profit la acesta.

Aici este necesar, în primul rînd, ca surplus produce să existe, fie în forma sa naturală, fie converted in money³⁾.

De pildă, în producția de bumbac, plantatorii din America (ca acum în India) puteau să-l⁴⁾ cultive pe suprafețe întinse, dar nu aveau mijloacele pentru a-l transforma la timp, prin egrenare, în bumbac propriu-zis. O parte putrezea pe cîmp. Această situație a luat sfîrșit cînd s-a inventat cotton-gin⁵⁾. O parte din produs se transformă acum în cotton-gin. Dar cotton-gin nu înlocuiește numai costul ei, ci sporește și surplus produce. Noile piețe influențează, de pildă, și transformarea pieilor în bani (la fel mijloacele de transport perfecționate).

Fiecare mașină nouă care consumă cărbunele, este un mijloc de a transforma în capital surplusul existent sub formă de cărbune. Transformarea unei părți of surplus in auxiliary capital⁶⁾ poate avea loc pe două căi : prin sporirea capitalului auxiliar existent, reproducerea lui pe scară mai largă. Prin descoperirea unor valori de întrebuițare noi sau a unei aplicări noi a vechilor valori de întrebuițare, și a inventării unor mașini sau motive power⁷⁾ noi care să aibă ca rezultat crearea unor forme noi de auxiliary capital. Aici, firește, una din condițiile sporirii capitalului auxiliar este extention of knowledge⁸⁾ sau, ceea ce este același lucru, una din condițiile transformării plusprodusului sau a banilor suplimentari (o mare importanță are aici comerțul exterior) în surplus auxi-

¹⁾ — creștere a cunoașterii. — *Nota trad.*

²⁾ — mijloace de a economisi capital adițional ; 2. dorința de a-l economisi ; 3. unele invenții. — *Nota trad.*

³⁾ — transformat în bani. — *Nota trad.*

⁴⁾ bumbacul brut. — *Nota red.*

⁵⁾ — mașina de egrenat bumbac. — *Nota trad.*

⁶⁾ — surplusului în capital auxiliar. — *Nota trad.*

⁷⁾ — forțe motrice. — *Nota trad.*

⁸⁾ — lărgirea cunoștințelor. — *Nota trad.*

liary capital¹⁾. De pildă, telegrafia a deschis un cîmp cu totul nou pentru investirea de auxiliary capital ca și în cazul căilor ferate etc., și al producției de gutapercă sau al Indian Rubber Production²⁾.

[1151] Acest punct referitor la extention of knowledge este important.

Acumularea nu trebuie, așadar, să pună în mișcare nemijlocit o muncă nouă, ci trebuie numai să dea celei vechi o altă orientare. De pildă, același atelier mecanic, care producea înainte războaie de țesut face acum războaie de țesut mecanice ; o parte a țesătorilor trece la acest mod de producție schimbat, iar cealaltă parte este aruncată în stradă.

Cînd o mașină înlocuiește munca, ea cere în orice caz mai puțină muncă nouă (pentru propria ei producție) decît înlocuiește ea. Se prea poate ca prin aceasta să se dea muncii vechi numai o nouă orientare. În orice caz, se liberează muncă, care, după mai multe sau mai puține chinuri și căutări poate fi folosită în altă direcție. Astfel se furnizează materialul uman for a new sphere of production³⁾. În ceea ce privește liberarea *directă* de capital, aici este liberat nu capitalul care cumpără mașina, because it is invested in it⁴⁾. Și chiar dacă se presupune că mașina [ar fi] mai ieftină decît salariul muncitorilor pe care-i înlocuiește, acum este nevoie de mai multă materie primă etc. Dacă muncitorii concediați costau 500 l. st. iar noua mașină costă și ea 500 l. st., capitalistul trebuia să cheltuiască anual 500 l. st., acum mașina durează, poate, 10 ani, iar capitalistul cheltuiește în fact anual numai 50 l. st. Ceea ce se liberează aici în orice caz (după ce se scad [sumele cheltuite] pentru muncitorii suplimentari folosiți pentru fabricarea mașinii și auxiliary matters⁵⁾ ca, bunăoară, cărbunii), este capitalul care constituia venitul muncitorilor sau acela pe care muncitorii își cheltuiau salariul. Acesta există ca și înainte. Dacă muncitorii, ca motive power sînt pur și simplu înlocuiți, fără ca mașinile înseși să fi suferit vreo schimbare foarte importantă, [dacă], de pildă, acum mașinile sînt puse în mișcare de apă sau de vînt, în timp ce înainte erau puse în mișcare de muncitori, — atunci se liberează un capital

¹⁾ — capital auxiliar suplimentar. — *Nota trad.*

²⁾ — producției de cauciuc indian. — *Nota trad.*

³⁾ — pentru o nouă sferă de producție. — *Nota trad.*

⁴⁾ — deoarece el este investit în ea. — *Nota trad.*

⁵⁾ — materialele auxiliare. — *Nota trad.*

dublu : capitalul folosit înainte pentru plata muncitorilor, și capitalul pe care muncitorii schimbă venitul lor în bani. Acest exemplu este dat de Ricardo ¹⁾.

Intotdeauna însă o parte din produs care înainte era transformată în salariu, acum este reprodusă ca auxiliary capital.

O mare parte din munca folosită înainte nemijlocit în producția mijloacelor de subzistență, este folosită acum în producția capitalului auxiliar. Și acest lucru este în contradicție cu concepția lui A. Smith, potrivit căreia acumularea capitalului = folosirea de *mai multă* muncă productivă. Abstracție făcând de cele analizate mai sus, aici poate avea loc doar a change in the application of labour ²⁾ și o withdrawal ³⁾ a muncii de la producția directă de mijloace de subzistență la producția de mijloace de producție, de căi ferate, poduri, mașini, canale etc.

{Importanța pe care o are pentru acumulare masa existentă a mijloacelor de producție și scara existentă a producției:

„Uimitoarea rapiditate cu care poate fi înființată în Lancashire o mare fabrică de *bumbac*, avind o secție de filatură și una de țesătorie, este rezultatul *imenselor cantități de modele*, începind cu giganticele mașini cu abur, roți hidraulice, grinzi și birne de fier și terminind cu cele mai mici piese ale unei mașini de filat, sau ale unui război de țesut, din care inginerii, constructorii și mecanicii au un larg sortiment. Anul trecut, domnul Fairbairn a instalat roți hidraulice de 700 cai-putere și mașini cu abur de 400 cai-putere numai în unul din atelierele sale, independent de marile sale ateliere destinate construcției de mașini și cazanelor cu abur. De fiecare dată cind se oferă capitaluri pentru noi întreprinderi, mijloacele de a le face rentabile sînt create cu atita rapiditate încît se poate realiza un profit care dublează valoarea capitalurilor, înainte ca o fabrică de același fel să poată fi pusă în funcțiune în Franța, Belgia sau Germania“. („*Philosophie des manufactures etc.*“ par. A. Ure, t. I., Paris, 1836, p. 61, 62)

[1152] Dezvoltarea atrage după sine ieftinirea mașinilor, în parte relativă — în raport cu forța lor, în parte absolută ; în același timp însă într-un atelier se strîng multe mașini așa încît, în raport cu munca vie folosită valoarea mașinilor crește, deși valoarea părților componente separate ale acestora scade.

Forța motrice — mașina, care produce motive power se ieftinește pe măsură ce mecanismele care transmit forța și mașinile de lucru se perfecționează și pe măsură ce se reduce frecarea etc.

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 665—607. — *Nota red.*

²⁾ — o schimbare în folosirea muncii. — *Nota trad.*

³⁾ — transferare. — *Nota trad.*

„Avantajele care rezultă din folosirea uneltelor automate, nu numai că au *îmbunătățit precizia și au accelerat* construcția *mecanismului* unei fabrici, dar au *rețedus, de asemenea, prețul și au ridicat mobilitatea* într-o proporție considerabilă. Acum se poate cumpăra o mașină de filat perfecționată cu 9 șilingi și 6 pence per fus iar un selfactor cu circa 8 șilingi per fus, inclusiv patentul. Într-o fabrică de bumbac fusele se *mișcă cu o viteză atît de mică, încît o forță de un cal-putere* pune în mișcare 500 de fuse la o mașină de filat fire fine, 300 de fuse la un selfactor și 180 de fuse la mașina de filat ; această forță de un cal-putere include toate mașinile care fac operațiile preliminare și anume : dărăcitoare, flyere etc. O forță de trei cai-putere este suficientă pentru a pune în mișcare treizeci de războaie de țesut mari împreună cu mașinile lor de dărăcit“ (p. 62—63).

[Jones spune mai departe :]

„Pe cea mai mare parte a globului marea majoritate a claselor muncitoare nu primesc, în genere, salariile lor de la capitaliști. Ele sau îl produc singure, sau îl primesc din venitul clienților lor. Aici nu s-a făcut încă primul pas mare, care asigură *continuitatea* muncii lor. În munca lor *ele sînt ajutate de aceleași cunoștințe, și de aceeași cantitate de forță mecanică*, ca cea de care dispun *cei care muncesc cu propriile lor mîini pentru a se întreține*. Iscusița și știința țărilor mai dezvoltate, forțele motrice uriașe, uneltile și mașinile acumulate pe care aceste forțe le pot pune în mișcare — toate acestea lipsesc formelor de muncă, la care participă numai astfel de muncitori“. ([Text-Book of lectures...“, Hertford 1852], p. 43).

{Chiar în Anglia :

„Să luăm agricultura... Cunoștințele necesare pentru practicarea unei bune agriculturi sînt sumare și sporadice. O parte foarte mică din populația agricolă este sprijinită de întregul capital... care ar trebui folosit în această ramură a producției naționale... În aceste“ {mari manufacturi} „lucrează numai o mică parte a muncitorilor noștri agricoli. În atelierele de la sate ca și la toți meseriașii, și meșterii care folosesc un număr mic de muncitori diviziunea muncii este incompletă și de aceea continuitatea muncii este imperfectă... Să părăsim marile orașe și să mergem la țară și vom vedea ce mare parte din producția națională este departe de a atinge perfecțiunea, atît în ceea ce privește continuitatea muncii, cît și în ceea ce privește îndemnarea și intensitatea muncii“. (p. 44)

Odată cu [dezvoltarea] producției capitaliste are loc separarea *științei de muncă* și, totodată, folosirea științei ca atare în producția materială.

Referitor la *renta funciară* J[ones] face următoarea remarcă justă :

Renta în accepția modernă, care depinde în întregime de profit, presupune

„posibilitatea de a transfera capital și muncă dintr-o ramură de producție în alta... mobilitatea capitalului și a muncii, iar în țările în care capitalul și munca nu au în agricultură o astfel de mobilitate..., nu ne putem aștepta să observăm vreunul din rezultatele care izvorăsc aici, exclusiv din această mobilitate“. (p. 59)

Această „mobility of capital and labour“¹⁾ este în genere premisa reală pentru formarea ratei generale a profitului. Ea presupune *indiferența* față de o formă *determinată* a muncii. Aici are loc în realitate (pe seama clasei muncitoare) o *fricțiune* între caracterul unilateral pe care, pe de o parte, diviziunea muncii și mașinile îl dau *forței de muncă*, și faptul că această *forță de muncă*, pe de altă parte, se opune capitalului {care se deosebește prin aceasta de formele sale nedezvoltate din producția de breaslă} numai ca o *posibilitate* vie a fiecărei munci, în genere, aceleia care, în funcție de profitul care poate fi realizat în diverse sfere ale producției, i se dă o *direcție* sau alta, așa încât diferite mase de muncă pot fi trecute dintr-o sferă în alta.

În Asia etc. „marea masă a populației este formată din țărani muncitori. *Sistemele rudimentare de [1153] cultivare a pământului oferă lungi intervale de inactivitate.* Așa cum țăranul produce propria sa hrană..., tot așa el produce majoritatea celorlalte obiecte de primă necesitate pe care le consumă; îmbrăcămintea sa, uneltele sale, mobilierul său, ba chiar clădirile sale; căci în clasa aceasta există numai o diviziune a ocupațiilor. *Moravurile și obiceiurile unor astfel de oameni nu se schimbă, ele sînt transmise de la părinți la copii; nimic nu le poate schimba sau tulbura.*“ (p. 97)

Dimpotrivă, odată cu *mobility of capital and labour* și cu *necontenitele revolutions*²⁾ care au loc în modul de a produce, și de aceea și în relațiile de producție, relațiile de schimb și modul de viață, care caracterizează producția capitalistă, — apare o mare *mobility in the habits, modes of thinkings etc. of peoples*³⁾.

Comparația cu pasajul de mai sus, cu privire la „*intervals of leisure*“ într-un „*imperfectly developed systems of cultivations*“⁴⁾ :

„Dacă pe un domeniu, se folosește o mașină cu abur, atunci ea formează o parte din acel sistem care folosește cel mai mare număr de muncitori în agricultură, or, acest lucru e legat, în orice caz, de o redu-

¹⁾ — „mobilitatea capitalului și a muncii“. — *Nota trad.*

²⁾ — revoluții. — *Nota trad.*

³⁾ — mobilitate în obiceiurile, modul de a gândi etc., ale poporului. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „sistem de agricultură insuficient dezvoltat“. — *Nota trad.*

cere a numărului cailor“. („*On the Forces used in Agriculture*“. Paper read by Mr. John C. Morton, at the Society of Arts¹⁴⁶ [7 decembrie, 1859]) și :

„*Deosebirea dintre timpul necesar pentru producerea produselor agricole și cel necesar pentru obținerea produselor altor ramuri de activitate, constituie principala cauză a marii dependențe a agricultorilor.* Ei nu-și pot aduce mărfurile pe piață în mai puțin de un an. În tot acest timp ei sînt nevoiți să cumpere pe credit de la cizmar, croitor, fierar, rotar și de la diferiți alți meșteșugari de ale căror produse au nevoie, și care sînt realizate în câteva zile sau câteva săptămîni. Datorită acestei împrejurări naturale, precum și creșterii mai rapide a avuției produse de munca neagră în comparație cu cea agricolă, proprietarii funciari, care au monopolizat întregul pămînt, deși ei au monopolizat și legislația, nu sînt în stare să se salveze pe ei înșiși, și să-și salveze slujitorii, fermierii, din situația de a fi cei mai dependenți în societate“. (*Hodgskin „Pop. Polit. Econ.“*, p. 147, notă).

Capitalistul se deosebește de capital prin aceea că el trebuie să trăiască, că el trebuie, așadar, să consume ceas cu ceas și zi de zi o parte din surplus value ca venit. Prin urmare, cu cît timpul de producție este mai lung, cu cît durează mai mult pînă în momentul cînd capitalistul își poate aduce marfa pe piață, sau cu cît este nevoie de mai mult timp pentru ca returns realizate din vânzarea mărfii să ajungă din nou pe piață, cu atît mai mult trebuie să trăiască el sau luînd credit (lucru de care nu ne vom ocupa aici), sau datorită unei mari *stock of money*¹⁾ pe care o cheltuiește ca venit. Capitalistul trebuie să-și *avanseze* pe o perioadă cu atît mai lungă propriul său venit. Capitalul său trebuie să fie cu atît mai mare. El trebuie să păstreze în permanență o parte din capital, pentru ca aceasta să-i poată servi drept fond de consum.

{De aceea, în mica agricultură, industria casnică este legată de agricultură; rezervele se fac pentru un an etc.}

[c) Jones despre acumulare și rata profitului.
Despre sursa plusvalorii]

Trecem acum la teoria *acumulării* a lui Jones. Pînă acum am menționat doar faptul că *acumularea* nu trebuie neapărat să derive din profit; în al doilea rînd, că, *the accumulation of auxiliary capital depends upon the advance of knowledge*²⁾. El îl limitează, îl reduce pe acesta din urmă la inventarea de noi *mechanical appliances, motive forces*³⁾ etc. Are însă o im-

¹⁾ — rezerve de bani. — *Nota trad.*

²⁾ — *acumularea capitalului auxiliar* depinde de *progresul științei*. — *Nota trad.*

³⁾ — dispozitive mecanice, forțe motrice. — *Nota trad.*

portanță generală. De pildă: când cerealele sînt folosite ca materie primă pentru rachiu — new source of accumulation, because the surplus produce may be converted into new forms, satisfies to new wants, and can enter as a productive element into a new sphere of production¹⁾. Ditto cînd amidonul se face din cereale etc. Sfera de schimb a acestor mărfuri determinate și a tuturor mărfurilor este astfel lărgită. La fel atunci cînd cărbunele este folosit la iluminat etc.

Bineînțeles că și comerțul exterior tot prin variegation²⁾ valorilor de întrebuițare și prin masa mărfurilor este a great agent in the process of accumulation³⁾.

Ceea ce spune J[ones] se referă în primul rînd la *corelația dintre acumulare și rata profitului*. (În privința genezei acesteia din urmă el nu este deloc edificat):

„Capacitatea unei națiuni de a acumula capital din profit nu se schimbă în același mod ca rata profitului... Dimpotrivă, capacitatea de a acumula capital din profit se mișcă de obicei în direcție contrară ratei profitului; adică ea este mare, acolo unde rata profitului este mică și mică, acolo unde rata profitului este mare“. ([Text-book of lectures...“], Hertford 1852], p. 21.)

A. Smith spune: [1154] „Dacă partea din venitul locuitorilor care provine din profit e totdeauna mult mai mare în țările bogate decît în țările sărace, aceasta se întîmplă deoarece capitalul este acolo mult mai mare; însă în raport cu capitalul, profiturile sînt în general mult mai mici“. („W.o.N.“, B. II, ch. III [102]) [Versiunea românească, vol. I, p. 226]

„În Anglia și Olanda *rata profitului* este mai mică decît în oricare altă parte a Europei.“ ([Text-book of lectures...“], Hertford 1852], p. 21)

„În perioada cînd avuția și capitalul ei“ (al Angliei) „a crescut în modul cel mai rapid, *rata profitului* a scăzut treptat“. (p. 21, 22)

„*Masele relative ale profitului produs... nu depind numai de rata profitului... ci de rata profitului în combinație cu cantitățile relative ale capitalului folosit*“. (p. 22)

„Creșterea cantităților de capital la națiunile mai bogate... este însoțită de obicei de o scădere a ratei profitului, sau de o micșorare a raportului dintre venitul anual, realizat de pe urma capitalului folosit, și suma totală a acestui capital.“ (l. c.)

„Dacă se spune că, *celelalte împrejurări rămînînd aceleași, rata profitului determină posibilitatea acumulării din profit*, atunci se poate răspunde că acesta este un caz, posibil practic, dar mult prea rar, pentru a fi luat în considerație. Știm, din observațiile noastre, că o scădere a ratei profitului este fenomenul care însoțește de obicei creș-

1) — nouă sursă de acumulare, deoarece plusprodusul poate fi transformat în noi forme, poate satisface noi nevoi și poate intra ca element productiv într-o nouă sferă de producție. — *Nota trad.*

2) — diversitatea. — *Nota trad.*

3) — un factor important în procesul acumulării. — *Nota trad.*

țerea diferențelor existente în masele de capital folosite de diferite națiuni și că, de aceea, cînd rata profitului la națiunile mai bogate scade, toate [celelalte] împrejurări nu rămîn aceleași.

„Cînd se afirmă că profitul poate să scadă atît de mult încît acumularea din profit să fie absolut imposibilă, se poate răspunde că ar fi absurd să se pornească în argumentație de la premisa unei asemenea scăderi a profitului, deoarece încă cu mult înainte ca rata profitului să fi atins un asemenea nivel, capitalul ar fi fost transferat în străinătate pentru a realiza acolo un profit mai mare, și că posibilitatea exportului de capital va stabili întotdeauna o anumită limită, sub care nu va scădea niciodată profitul în țară, *atîta timp cît există alte țări, în care rata profitului este mai ridicată*“. (p. 22, 23)

„În afară de sursele primare ale acumulării... există și surse derivate, cum sînt, de pildă, [veniturile] posesorilor efectelor de stat, ale funcționarilor etc.“ (p. 23)

All this is bel et bon¹⁾. Este foarte adevărat că accumulated masses²⁾ nu depind nicidecum numai de rata profitului, ci de rata profitului înmulțită cu capitalul folosit; deci, în aceeași măsură, de mărimea capitalului folosit. Dacă capitalul folosit = C, iar rate of profit f.i. = r, acumularea = Cr, și este clar că acest produs poate să crească, atunci cînd factorul C crește mai repede decît scade factorul r. Și acesta este realmente a fact derived from observation³⁾. Cu aceasta însă nu știm încă nimic despre cauza, despre raison d'être⁴⁾ a acestui fapt. Jones însuși a fost foarte aproape de cauză atunci cînd a remarcat că auxiliary capital crește permanent relatively to the working population by which it is put into motion⁵⁾.

În măsura în care scăderea profitului derivă din cauza ric[ardiană], rise of rent⁶⁾, raportul din surplus value totală și capitalul folosit rămîne același. Crește doar o parte — renta — pe seama celeilalte părți — profitul — ceea ce face ca raportul dintre surplus value totală [și capitalul total] să rămînă neschimbat, căci profit, interest and rent⁷⁾ sînt doar niște categorii. De fapt, Ric[ardo] neagă, așadar, însuși fenomenul.

Pe de altă parte, simpla scădere a ratei dobînzii, nu demonstrează nimic, tot așa cum nu demonstrează nici creșterea ei, deși rata dobînzii este, ce-i drept, un indicator al ratei

1) — Toate acestea sînt frumoase și bune. — *Nota trad.*

2) — masele acumulate. — *Nota trad.*

3) — un fapt stabilit prin observație. — *Nota trad.*

4) — rațiunea de a fi. — *Nota trad.*

5) — în raport cu populația muncitoare care-l pune în mișcare. —

Nota trad.

6) — creșterea rentei. — *Nota trad.*

7) — profitul, dobînda și renta. — *Nota trad.*

minime, sub care profitul *nu poate* să scadă. Căci profitul trebuie să fie întotdeauna mai mare decât average interest¹⁾.

[1155] Abstracție făcînd de teama pe care o inspiră economiștilor legea scăderii ratei profitului, consecința ei cea mai importantă este că ea presupune o concentrare mereu crescîndă a capitalurilor, așadar o decapitalizare crescîndă a micilor capitaliști. Acesta este, în genere, rezultatul tuturor legilor producției capitaliste. Și dacă lipsim acest fapt de caracterul său antagonist, pe care-l are pe baza producției capitaliste, ce mai exprimă acest fapt, acest proces de centralizare progresivă? Nimic altceva decît că producția pierde și caracterul privat și devine un proces social, dar nu în mod formal, ca în cazul oricărui schimb, în care producția este socială datorită dependenței absolute a producătorilor și a necesității de a-și prezenta munca ca muncă socială abstractă (bani), ci în mod real. Căci acum mijloacele de producție sînt folosite ca mijloace de producție comune, de aceea, nu în virtutea faptului că ele sînt proprietatea unor indivizi, ci în virtutea raportului dintre ele și producție — ca mijloace de producție sociale — și muncile sînt efectuate acum pe scară socială.

Jones are o secțiune specială intitulată :

„Causes which determine the inclination to accumulate“²⁾
[Ca atare el menționează] :

- „1. Diferențele de temperament și de înclinații ale poporului.
2. Diferența în proporțiile în care veniturile națiunii sînt repartizate între diferitele clase ale populației.
3. Diferite grade de asigurare a folosirii capitalului economisit.
4. Diferite grade în ce privește posibilitatea de a plasa pe cît de profitabil pe atît de sigur, economiile succesive.
5. Diferențe în ce privește posibilitățile diferitelor pături ale populației de a-și îmbunătăți situația făcînd economii“. (p. 24)

Toate aceste 5 cauze se reduc de fapt la aceea că acumularea depinde de treapta *modului de producție capitalist*, pe care a atins-o o națiune determinată.

D'abord³⁾ nr. 2. Acolo unde producția capitalistă este dezvoltată, principala source⁴⁾ a acumulării o constituie profitul, ceea ce înseamnă că capitaliștii concentrează în mîinile lor cea mai mare parte din national revenue⁵⁾, și chiar [o] parte a landlorzilor caută să-și capitalizeze veniturile.

¹⁾ — dobînda medie. — *Nota trad.*

²⁾ — „Cauze care determină tendința de acumulare“. — *Nota trad.*

³⁾ — În primul rînd. — *Nota trad.*

⁴⁾ — sursă. — *Nota trad.*

⁵⁾ — venitul național. — *Nota trad.*

Nr. 3. Garanția (juridică-polițienească) crește pe măsură ce capitaliștii controlează tot mai mult regimul de stat.

Nr. 4. Odată cu dezvoltarea capitalului sporesc pe de o parte și sferile producției. Pe de altă parte, se dezvoltă organizarea creditului, cu scopul de a strînge fiecare farthing în mîinile of money-lenders (banquiers)¹⁾.

Nr. 5. În condițiile producției capitaliste bettering²⁾ depinde numai de bani, și fiecare își poate imagina că va fi un Rothschild.

Nr. 1 rămîne. Nu toate popoarele au aceleași aptitudini pentru producția capitalistă. Unele popoare primitive, de pildă, turcii, nu au nici temperament, nici înclinație pentru aceasta. Dar aceasta este o excepție. Odată cu dezvoltarea producției capitaliste se creează un nivel mediu al societății burgheze și odată cu acesta se formează temperamentul și aptitudinile în rîndul diferitelor popoare. Ea este esențialmente cosmopolită, ca și creștinismul. De aceea creștinismul este religia specială a capitalului. Ambele se referă la om. În sine, un om nu are o valoare mai mare sau mai mică decît alt om. Într-un caz — totul depinde de faptul dacă el are credință — în celălalt, — dacă el are credit. În afară de aceasta, la primul se adaugă, desigur, predestinarea divină. La celălalt — întimplarea, dacă omul este bogat de la naștere.

*Sursa plusvalorii și primitive rent*³⁾

„După ce este apropiat și cultivat, pămîntul furnizează aproape întotdeauna muncii folosite aici, mai *mult decît este* necesar pentru a continua modul de cultivare deja introdus. Ceea ce pămîntul produce în plus, [1156] vom denumi *plusprodus*. Acest plusprodus este *sursa rentei inițiale*, și el determină limitele veniturilor ce pot fi încontinuu obținute de la pămînt de către *proprietarii* pămîntului, spre deosebire de cei care-l *arendează*“. (p. 19)

Aceste *primitive rents* constituie forma socială în care apare pentru prima oară surplus value și aceasta este concepția nedeclarată care stă la baza fiziocrației.

Amîndouă, absolute și relative surplus value, au comun faptul că presupun un anumit grad de dezvoltare al forței productive a muncii. Dacă întreaga zi de muncă (timp de muncă disponibil) al unui om (al fiecărui om) ar ajunge acum

¹⁾ — celor care dau bani cu împrumut (bancherilor). — *Nota trad.*

²⁾ — îmbunătățirea situației. — *Nota trad.*

³⁾ — *rentă inițială*. — *Nota trad.*

pentru a se întreține pe sine (and family to the utmost¹⁾), atunci surplus labour, surplus value și surplus produce ar scădea. Această premisă a unui anumit grad de dezvoltare a forței productive a muncii se bazează pe fertilitatea naturală of natural sources of wealth²⁾, pământul și apa. Ele sînt diferite în diferite țări etc. La început nevoile sînt simple și rudimentare, deci produsul minim necesar pentru întreținerea producătorilor este mic. La fel este surplus produce. Pe de altă parte, în aceste condiții numărul celor care trăiesc din surplus produce este foarte mic așa încît acesta³⁾ reprezintă aici întregul surplus produce mic al unui număr relativ mare de producători.

Baza plusvalorii absolute — adică condiția reală a existenței ei — este *fertilitatea naturală* — a *pământului*, a naturii, în timp ce plusvaloarea relativă se bazează pe dezvoltarea forțelor productive sociale.

Cu aceasta am încheiat [capitolul] despre Jones [VXIII—1156].

A n e x e

¹⁾ — și în cel mai bun caz familia. — *Nota trad.*

²⁾ — surselor naturale ale avuției. — *Nota trad.*

³⁾ — plusprodusul. — *Nota red.*

[1] *Dezvoltarea capitalului purtător de dobândă pe baza producției capitaliste.*

[*Capitalul purtător de dobândă ca o formă de fetiș a capitalului. Economistii vulgari și socialistii vulgari despre dobânda la capital*]

[XV—891] Forma venitului și sursele venitului exprimă într-o formă *dintre cele mai fetișizate* relațiile producției capitaliste. Este existența lor așa cum apare ea la suprafață, ruptă de corelația ascunsă și de verigile intermediare. Astfel, *pământul* este sursa *rentei* funciare, *capitalul* — sursa *profitului* și *munca* — sursa salariului. Forma denaturată în care se exprimă intervertirea reală, este reprodusă, firește, în reprezentările agenților acestui mod de producție. Aceasta este o ficțiune lipsită de fantezie, o religie a [economistilor] vulgari. Economistii vulgari — trebuie să se facă o distincție netă între aceștia și cercetătorii în domeniul economiei pe care noi îi criticăm — traduc de fapt reprezentările, mobilurile etc. exponenților producției capitaliste care sînt prizonieri ai acesteia, reprezentări și mobiluri în care producția capitalistă este reflectată doar în aparența ei superficială. Ei le traduc într-un limbaj doctrinar, dar de pe pozițiile părții dominante, ale capitaliștilor și deci nu naiv și obiectiv ci apologetic. Explicația limitată și pedantă a reprezentărilor vulgare care apar în mod necesar la exponenții *acestui mod de producție se deosebește în cel mai înalt grad* de strădania unor economiști ca fiziocrații, A. Smith, Ric[ardo], de a înțelege conexiunea lăuntrică.

Dar dintre toate aceste forme fetișul cel mai desăvîrșit îl reprezintă *capitalul purtător de dobândă*. Avem aici punctul de plecare inițial al capitalului — banii — și formula B-M-B' redusă la cele două extreme ale ei B-B'. Banii care creează mai mulți bani. Aceasta este formula generală și inițială a capitalului, contrasă pînă la un rezumat absurd.

¹⁾ — Venitul și sursele lui. — Nota trad.

Pământul sau natura ca sursă a rentei funciare, adică a proprietății funciare, are în suficientă măsură un caracter de fetiș. Dar, printr-o binevenită confuzie între valoarea de întreținere și valoarea de schimb, în reprezentarea comună se menține recursul la forța productivă a naturii care, printr-un artificiu, se personifică în landlord.

Munca, ca sursă a salariului, adică partea din produs, care revine muncitorului, determinată de forma socială specifică a muncii, munca, ca sursă pentru faptul că muncitorul cumpără cu munca sa de la produs (de la capital considerat ca substanță) permisiunea de a produce și posedă în muncă sursa prin care se reîntoarce la el partea din produsul lui ca plată de la acest produs în calitate de patron este destul de acceptabilă. Dar reprezentarea comună este aici în așa măsură în concordanță cu starea de lucruri încît, deși ea confundă munca cu salariul și deci produsul salariului — salariul — cu produsul muncii, totuși pentru mintea lucidă este clar că munca însăși creează salariul ei.

În ce privește capitalul, în măsura în care el este considerat în procesul de producție, se menține mai mult sau mai puțin permanent reprezentarea că el este un instrument de a folosi muncă străină. Indiferent dacă este considerat „drept” sau „nedrept”, fondat sau nefondat, raportul dintre capitalist și muncitor este aici întotdeauna presupus și subînțeles.

În măsura în care capitalul apare în procesul circulației, ceea ce concepției comune îi este deosebit de evident în capitalul comercial, ca o varietate a capitalului care se îndeletnicește numai cu această operație, aici profitul este însoțit în parte de o reprezentare confuză cu privire la o înșelare generală sau de una specială în sensul să negustorul îl înșală pe capitalistul industrial sau chiar pe consumatori, după cum capitalistul industrial îi înșală pe muncitori, sau producătorii se înșală reciproc. În orice caz, profitul este explicat aici din exchange¹⁾ deci dintr-o relație socială, și nu dintr-un lucru.

Dimpotrivă, în capitalul purtător de dobîndă fetișul este desăvîrșit. Acesta este capitalul în forma sa finită — prin urmare unitatea dintre procesul de producție și procesul de circulație —, și care într-o perioadă de timp determinată aduce un profit determinat. În forma capitalului purtător de dobîndă rămîne numai această determinare, fără mijlocirea procesului de producție și a procesului de circulație. În capi-

1) — schimb. — Nota trad.

De asemenea, în ceea ce privește procesul de producție, se menține în mod constant reprezentarea că el este un instrument de a folosi muncă străină. Indiferent dacă este considerat „drept” sau „nedrept”, fondat sau nefondat, raportul dintre capitalist și muncitor este aici întotdeauna presupus și subînțeles. În măsura în care capitalul apare în procesul circulației, ceea ce concepției comune îi este deosebit de evident în capitalul comercial, ca o varietate a capitalului care se îndeletnicește numai cu această operație, aici profitul este însoțit în parte de o reprezentare confuză cu privire la o înșelare generală sau de una specială în sensul să negustorul îl înșală pe capitalistul industrial sau chiar pe consumatori, după cum capitalistul industrial îi înșală pe muncitori, sau producătorii se înșală reciproc. În orice caz, profitul este explicat aici din exchange¹⁾ deci dintr-o relație socială, și nu dintr-un lucru. Dimpotrivă, în capitalul purtător de dobîndă fetișul este desăvîrșit. Acesta este capitalul în forma sa finită — prin urmare unitatea dintre procesul de producție și procesul de circulație —, și care într-o perioadă de timp determinată aduce un profit determinat. În forma capitalului purtător de dobîndă rămîne numai această determinare, fără mijlocirea procesului de producție și a procesului de circulație. În capi-

tal și profit mai există o amintire a trecutului acestuia deși, prin deosebirea dintre profit și plusvaloare, profitul uniform al tuturor capitalurilor, — rata generală a profitului — capitalul este deja [892] foarte estompat, un lucru vag și un *mystère*¹⁾.

În capitalul purtător de dobândă acest *fetiș automat* este desăvârșit, valoare care se autovalorifică, bani care fac bani, și în această formă nu mai poartă nici o urmă a originii lui. Relația socială se desăvârșește ca relație a lucrului (bani, marfă) cu sine însuși.

Cercetarea mai amplă a dobânzii și a raportului dintre ea și profit nu-și are locul aici, după cum nu-și are locul cercetarea proporției în care profitul se împarte în profit industrial și dobândă. Este clar că în capital și dobândă capitalul se desăvârșește ca sursă misterioasă și autocreatoare a dobânzii, cu alte cuvinte ca sursă a propriei sale sporiri. Iată de ce și pentru reprezentare capitalul există mai ales în această formă. Acesta este capitalul *par excellence*.

Întrucît, pe baza producției capitaliste, o anumită sumă de valoare, reprezentată în bani sau în mărfuri, — propriu-zis în bani, în forma transformată a mărfii —, dă posibilitatea să se obțină *pe gratis* de la muncitori o anumită cantitate de muncă, să se aproprieze o anumită surplus value, surplus labour, surplus produce este clar că banii înșiși pot fi vînduți ca capital, dar ca o marfă sui generis, sau că capitalul poate fi cumpărat sub formă de marfă sau sub formă de bani.

El poate fi vîndut ca sursă a profitului. Prin bani etc. eu dau altuia posibilitatea să-și aproprieze surplus value. Este, prin urmare, firesc ca eu să primesc o parte din această surplus value. Așa cum pămîntul are valoare în virtutea faptului că el îmi dă posibilitatea de a acapara o parte din surplus value, și plătesc, aşadar, în pămînt, numai această surplus value acaparată cu ajutorul lui, tot așa și în capital plătesc surplus value creată cu ajutorul lui. Întrucît în procesul producției capitaliste valoarea capitalului se eternizează, se reproduce, abstracție făcînd de plusvaloarea lui, este normal ca banii sau mărfurile, atunci cînd se vînd în calitate de capital, să se reîntorcă, după o perioadă determinată, la cumpărător, și ca acesta să nu înstrăineze niciodată banii așa cum înstrăinează marfa, ci să-și păstreze proprietatea asupra lor. În acest caz banii sau mărfurile nu se vînd ca bani sau ca mărfuri, ci ca ceva ridicat la puterea a doua, ca *capital*, ca

¹⁾ — mister. — *Nota trad.*

bani sau valoare-marfă care se amplifică. Nu numai că se amplifică ci se și mențin în procesul total al producției. Rămân deci capital pentru cumpărător, și se reîntorc la el. Vânzarea constă aici în aceea că o terță persoană, care-i folosește în calitate de capital productiv, este obligată să plătească o parte determinată din profitul ei, pe care-l realizează numai datorită acestui capital, posesorului capitalului. Ca și pământul, banii sînt arendați ca un lucru creator de valoare, care se menține în acest proces de creare a valorii, revine permanent și care, deci, poate fi restituit vânzătorului inițial. Numai prin revenirea la el devin capital. Altminteri el i-ar vinde ca marfă sau ar cumpăra cu ei ca bani.

În orice caz însă forma, privită ca atare (în realitate banii sînt înstrăinați periodic ca mijloc de a exploata munca, de a realiza plusvaloare) este aceea că lucrul apare acum ca capital, iar capitalul ca simplu lucru rezultat total al procesului de producție și de circulație capitalist, ca o însușire inerentă lucrului, și depinde de posesorul de bani, adică de marfă în forma ei în care e întotdeauna aptă de a fi schimbată, ca el să-i cheltuiască ca bani, sau să-i dea cu împrumut ca capital.

Aici avem de-a face cu raportul capitalului ca principal ¹⁾ cu sine însuși ca fructus ²⁾ și profitul este măsurat după propria valoare pe care el o dă, fără ca prin acest proces el să dispară (ceea ce și corespunde naturii capitalului).

Este prin urmare clar de ce critica superficială, așa cum vrea să mențină marfa și luptă împotriva banilor, își concentrează acum înțelepciunea reformatoare asupra capitalului purtător de dobîndă, dar nu vizează adevărata producție capitalistă, ci atacă doar unul din rezultatele ei. Polemica aceasta, dusă de pe pozițiile producției capitaliste împotriva capitalului purtător de dobîndă, care în zilele noastre se intitulează „socialism“, se întîlnește, dealtfel, ca moment al dezvoltării capitalului însuși, de pildă, în secolul al XVII-lea, cînd capitalistul industrial avea de luptat împotriva cămătarului demodat, dar totuși mai puternic decît el.

[893] Deplina obiectualizare [Versachlichung], intervertire și absurditate a capitalului ca capital purtător de dobîndă — în care totuși numai natura internă a producției capitaliste, caracterul ei absurd, apare în forma ei cea mai palpabilă, — este capitalul ca „compound interest“ bearing ³⁾, unde el apare

¹⁾ — sumă. — *Nota trad.*

²⁾ — aici în sens de rezultat. — *Nota trad.*

³⁾ — purtător al „dobînzii compuse“. — *Nota trad.*

ca un Moloh, care cere ca întreaga lume să-i fie sacrificată, dar o soartă misterioasă face ca el să nu-și satisfacă niciodată pretențiile legitime, izvorite din însăși natura sa, ci să și le vadă mereu zădărnice.

Mișcarea caracteristică a capitalului, atît în procesul de producție cît și în procesul de circulație, este reîntoarcerea banilor sau a mărfurilor la punctul lor de plecare, la capitalist. Aceasta exprimă, pe de o parte, metamorfoza reală — că marfa se transformă în condițiile ei de producție, iar condițiile de producție se transformă din nou în forma mărfii : reproducție. Pe de altă parte, metamorfoza formală — că marfa se transformă în bani, iar banii se transformă din nou în marfă. Aceasta exprimă, în sfîrșit, sporirea valorii, B-M-B'. Valoarea inițială, care sporește însă în cursul procesului, rămîne permanent în mîinile aceluiași capitalist. Se schimbă numai formele în care el o are, ca bani, marfă, sau sub forma procesului de producție însuși.

Această reîntoarcere a capitalului, la punctul său de plecare, capătă în capitalul purtător de dobîndă o înfățișare absolut *exterioră*, separată de mișcarea reală, a cărei formă este. A își cheltuieste banii, nu ca bani, ci ca capital. Aici cu banii nu se petrece nici o change ¹⁾. Ei doar trec dintr-o mîină în alta. Transformarea lor reală în capital are loc abia în mîinile lui B. Dar pentru A banii au devenit capital datorită trecerii lor din mîina lui A în mîina lui B. Adevărata reîntoarcere a capitalului din procesele de producție și de circulație are loc pentru B. Dar pentru A reîntoarcerea banilor are loc în același mod ca și înstrăinarea lor. Din mîina lui B ei trec din nou în mîina lui A. Acesta îi dă *cu împrumut*, în loc să-i cheltuiască.

Orice deplasare a banilor, în cadrul procesului real al producției capitalului, exprimă un moment al reproduției, fie transformarea banilor în muncă, fie transformarea mărfii finite în bani (încheierea actului producției), fie retransformarea banilor în marfă (înnoirea procesului de producție, reînceperea reproduției). Deplasarea banilor, atunci cînd ei sînt *dați cu împrumut ca capital*, așadar, cînd nu sînt transformați în capital, ci intră în circulație ca capital, nu exprimă decît trecerea acelorași bani dintr-o mîină în alta. Titlul de proprietate rămîne în mîina creditorului, iar posesiunea trece în mîina capitalistului industrial. Pentru creditor însă, transformarea banilor în capital începe din momentul în care el, în loc să-i cheltuiască ca bani, îi cheltuieste ca capital, așadar,

¹⁾ — schimbare. — *Nota trad.*

din momentul în care el îi dă capitalistului industrial. (Banii rămân pentru el capital, chiar și atunci când îi împrumută nu industriașului ci risipitorului, sau când îi împrumută unui muncitor, care nu-și poate plăti chiria. Istoria muntelui de pietate). Este adevărat că altcineva îi transformă în capital, dar aceasta este o operație care are loc dincolo de ceea ce se petrece între creditor și debitor. În ea, această *mijlocire este suprimată*, nu este vizibilă, nu este inclusă nemijlocit. În locul transformării reale a banilor în capital aici apare doar forma lipsită de conținut a acestei transformări. Ca și la capacitatea de muncă, *valoarea de întrebuințare a banilor este aici cea [care trebuie] să creeze valoare de schimb, o valoare de schimb mai mare, decât cea cuprinsă în ea. Banii sînt împrumutați ca valoare care se valorifică, [ca] marfă, dar [ca] o marfă care se deosebește tocmai prin această însușire de marfă ca atare, și posedă deci și o formă de înstrăinare specifică.*

Punctul de plecare al capitalului este posesorul de mărfuri, posesorul de bani, într-un cuvînt — capitalistul. Întrucît însă la acesta punctul de plecare și punctul de revenire coincid, capitalul se reîntoarce la capitalist. Aici însă capitalistul are o dublă înfățișare: proprietar al capitalului, și capitalist industrial care transformă realmente banii în capital. De fapt [894] capitalul pleacă de la el și se reîntoarce la el. Dar numai în calitate de deținător. Capitalistul are o dublă înfățișare. Juridică și economică. De aceea, ca proprietate, el se reîntoarce și la capitalistul juridic, la left handed Sam ¹⁾. Dar reîntoarcerea capitalului, care include conservarea valorii lui și apare ca o valoare care se conservă și se eternizează, este, desigur, mijlocită pentru capitalistul nr. II, dar nu pentru capitalistul nr. I. De aceea, și reîntoarcerea capitalului se exprimă aici nu ca o consecință și ca un rezultat al unei serii de procese economice, ci ca o consecință a unei tranzacții juridice specifice între cumpărător și vînzător; ca o consecință a faptului că el este *dat cu împrumut, în loc să fie vîndut*, este prin urmare *înstrăinat doar temporar*. Ceea ce se vînde este, de fapt, *valoarea lui de întrebuințare menită aici să producă valoare de schimb*, să producă profit, să producă mai multă valoare decît cuprinde el însuși. Ca bani, capitalul nu se schimbă prin întrebuințare. Dar ca bani, el este cheltuit și, ca bani, el se reîntoarce.

¹⁾ — soțul morganatic. — *Nota trad.*

Forma în care el se reîntoarce depinde de modul de reproducție a capitalului. Dacă capitalul este dat cu împrumut sub formă de bani, el se reîntoarce sub forma capitalului circulant, întreaga lui valoare + plusvaloarea, aici partea plusvalorii sau a profitului, care se reduce la dobîndă; suma de bani dată cu împrumut + sporul rezultat din aceasta.

Dacă capitalul este dat cu împrumut sub formă de mașini, clădiri etc., pe scurt într-o formă materială în care el trebuie să funcționeze în procesul de producție ca capital fix, atunci el se reîntoarce sub forma capitalului fix, ca anuitate, adică, de pildă anual = înlocuirea uzurii = partea valorii acestuia, care a intrat în circulație + cea parte a plusvalorii care este calculată ca profit (aici ca parte a profitului, ca dobîndă) la capitalul fix (nu în măsura în care acesta este capital fix, ci în măsura în care, în general, el este un capital de o mărime determinată).

În profitul ca atare, surplus value și deci și sursa ei reală este estompată și mistificată:

1. prin aceea că, din punct de vedere formal, profitul este surplus value calculată la întregul capital avansat, [așa încît] fiecare parte a capitalului, fix sau circulant, cheltuită pentru materie primă, mașini sau muncă, aduce un profit la fel de mare;

2. prin aceea că, *datorită determinării ratei generale a profitului* așa cum la un capital dat, de pildă, de 500, dacă plusvaloarea = 50, fiecare cincime, de pildă, aduce 10%, tot așa cum, fiecare capital de 500 sau de 100, indiferent în ce sferă acționează, indiferent de proporția dintre capitalul variabil și cel constant pe care o are, oricît de diferit ar fi timpul său de rotație etc., el aduce, în aceeași perioadă, același profit mediu, de exemplu 10%, ca orice alt capital, avînd condiții organice total diferite. Deci prin aceea că, *profitul* capitalurilor individuale, considerate separat, și *plusvaloarea* creată de ele însele în propriile lor sfere de producție, devin în mod real mărimi diferite.

[Punctul] doi, ce-i drept, conține doar dezvoltarea a ceea ce conține [punctul] unu.

Dar, dobînda se bazează pe această formă deja înstrăinată a plusvalorii, formă care diferă de prima ei înfățișare simplă, în care ea mai poartă amprenta obîrșiei sale și în care ea nu mai poate fi nicidecum recunoscută la prima privire, — pe ființarea ei ca *profit*. Dobînda presupune nemijlocit nu plusvaloarea, ci *profitul*, din care ea însăși este doar o parte care figurează într-o categorie, într-o rubrică aparte. Deci, în

dobindă, plusvaloarea este mult mai greu de recunoscut decît în profit, deoarece ea are o legătură nemijlocită cu plusvaloarea numai în măsura în care aceasta din urmă apare sub formă de profit.

Timpul de revenire a capitalului depinde de procesul de producție real; la capitalul purtător de dobindă, revenirea ca capital *pare* să depindă de simpla convenție dintre creditor și debitor. De aceea, din punctul de vedere al acestei tranzacții revenirea capitalului nu apare ca un rezultat determinat de procesul de producție, ci ca și cum capitalul nu ar fi pierdut nici un moment forma de bani. Desigur, aceste tranzacții sînt determinate de real returns ¹⁾ ale capitalului. Acest lucru *nu apare* însă în tranzacția propriu-zisă.

[895] Dobînda, distinctă de profit, reprezintă *valoarea simplei proprietăți* asupra *capitalului*, adică, ea transformă potențial proprietatea asupra banilor (sumă de valoare, marfă în orice formă) în proprietate asupra capitalului, și deci, transformă mărfurile sau banii, ca atare, în valoare care se valorifică. Desigur, condițiile muncii sînt capital numai în măsura în care ele, în raport cu muncitorul, funcționează ca non-proprietate a sa și de aceea, ca proprietate străină. Dar ele funcționează ca atare numai în opoziție cu munca. *Existența contrarie a acestor condiții în raport cu munca face din proprietarul lor capitalist, și din aceste condiții, pe care el le posedă, — capital. Dar la moneyed capitalist* ²⁾ A capitalul nu posedă acest caracter contrariu, care face din el capital și, deci, face ca și proprietatea asupra banilor să apară ca proprietate asupra capitalului. *Determinația de formă reală, în virtutea căreia banii sau marfa devin capital, este suprimată. Moneyed [capitalist] A nu se opune nicidecum muncitorului, ci numai unui alt capitalist B. Ceea ce vinde el acestuia este, în fond, doar „folosința“ banilor, rezultatele pe care aceștia le vor da when converted into productive capital* ³⁾. De fapt însă, ceea ce vinde el direct nu este folosința. Cînd vînd marfă, vînd o valoare de întrebuițare determinată. Cînd cu marfa cumpăr bani, — cumpăr valoarea de întrebuițare funcțională, pe care o au banii ca forma transformată a mărfii. Eu nu vînd valoarea de întrebuițare a mărfii alături de valoarea ei de schimb, după cum nu cumpăr valoarea de întrebuițare specifică a banilor alături de banii înșiși. Ca bani însă banii nu au — înainte de a se transforma și a funcționa ca capital,

¹⁾ — revenirile reale. — *Nota trad.*

²⁾ — capitalistul posesor de bani. — *Nota trad.*

³⁾ — cînd vor fi transformați în capital productiv. — *Nota trad.*

ceea ce ei nu realizează cînd se află la money-lender ¹⁾ — altă valoare de întrebuițare în afară de aceea pe care ei o posedă ca marfă (aur, argint, substanța lor materială) sau ca bani, ca formă transformată a mărfii. De fapt, ceea ce money-lender vinde capitalistului industrial, ceea ce are loc în această tranzacție, se reduce la următoarele: el cedează acestuia, pentru un timp determinat, proprietatea asupra banilor. El înstrăinează titlul său de proprietate pentru a certain term ²⁾ și prin aceasta capitalistul industrial a cumpărat pentru a certain term proprietatea. De aceea, banii lui apar ca capital înainte de a fi înstrăinați; simpla proprietate asupra banilor sau asupra mărfii — separată de procesul de producție capitalist — [apare] ca capital.

Faptul că banii se dovedesc a fi capital numai după ce sînt înstrăinați, nu schimbă nimic, după cum nu schimbă nimic în valoarea de întrebuițare a bumbacului, faptul că valoarea lui de întrebuițare se manifestă abia după ce el a fost înstrăinat filatorului, sau că valoarea de întrebuițare a cărnii se manifestă abia cînd carnea iese din măcelărie și ajunge pe masa consumatorului. Banii, dacă nu sînt cheltuiți în vederea consumului, marfa, dacă, la rîndul ei, nu servește la consumul proprietarului, fac, de aceea, ca proprietarul lor să fie capitalist și în sine sînt — separat de procesul de producție capitalist și înainte de transformarea lor în capital „productiv“ — capital. Sînt deci valoare care se autovalorifică, se autoconservă și se înmulțește. Însușirea lor imanentă este de a crea valoare, de a aduce dobindă, tot așa cum însușirea unui păr este de a produce pere. Și pe un astfel de lucru purtător de dobindă își vinde money-lender banii către capitalistul industrial. Întrucît ei se conservă, sînt valoare care se conservă, capitalistul industrial îi poate returna, după un termen oarecare stabilit prin contract. Întrucît ei creează anual o plusvaloare determinată, o dobindă determinată, mai precis, în fiecare interval de timp valoarea lor crește, el îi poate plăti creditorului această plusvaloare anual sau la orice alte termene stabilite convențional. Ca capital, banii dau zilnic plusvaloare, ca și munca salariată. În timp ce dobînda este numai o parte a profitului *fixată* sub o *denumire specifică*, ea apare aici ca o *creație a plusvalorii*, proprie capitalului ca atare, separată de procesul de producție, [datorată] deci simplei proprietăți asupra capitalului, proprietății asupra

¹⁾ — cel care dă bani cu împrumut. — *Nota trad.*

²⁾ — un anumit timp. — *Nota trad.*

banilor și asupra mărfurilor, separată de relațiile care dau acestei proprietăți caracterul de proprietate capitalistă, în virtutea opoziției față de muncă; [dobânda apare aici] numai ca ceva specific proprietății asupra capitalului, și, deci, și capitalului ca atare, ca *creație specifică de plusvaloare*, în timp ce *profitul industrial*, dimpotrivă, apare ca un simplu adaos, pe care debitorul îl obține prin faptul că folosește productiv capitalul luat cu împrumut, adică îi exploatează pe muncitorii cu ajutorul acestui capital (sau, altfel spus, prin munca lui de capitalist; aici funcția de capitalist = muncă identificată cu munca salariată; căci capitalistul industrial care funcționează realmente în [896] procesul de producție apare de fapt ca agent activ al producției, ca muncitor, spre deosebire de creditorul trândav și inactiv care îndeplinește funcția de proprietar, separat de procesul de producție și în afara acestui proces); adică exploatarea muncitorilor prin intermediul capitalului împrumutat.

În felul acesta, *dobânda*, și nu *profitul* apare ca *creare de valoare* a capitalului, izvorită din capitalul ca atare, și, de aceea, — din simpla proprietate asupra capitalului; de aceea apare ca venit, creat de capital într-un mod specific. Așa înțeleg acest lucru și economiștii vulgari. În această formă este suprimată orice mijlocire și este desăvârșită *înfățișarea de fetiș* a capitalului așa cum este desăvârșită și concepția despre *capitalul-fetiș*. Această înfățișare apare în mod necesar datorită faptului că proprietatea juridică asupra capitalului se separă de proprietatea economică asupra lui, iar apropierea, sub numele de dobândă a unei părți a profitului, revine unui *capital care în sine* este complet separat de procesul de producție sau unui *proprietar de capital*.

Pentru economistul vulgar, care vrea să prezinte capitalul ca sursă autonomă a valorii, ca creație de valoare, această formă este, firește, o descoperire fericită, o formă în care sursa profitului nu mai poate fi recunoscută iar rezultatul procesului capitalist — separat de procesul ca atare — capătă o existență de sine stătătoare. În B-M-B' mijlocirea mai este cuprinsă. În B-B' avem forma irațională a capitalului, denaturarea și obiectualizarea (Versachlichung) în cel mai înalt grad a relațiilor de producție.

Ratei generale a profitului îi corespunde, firește, o *rată generală a dobânzii* sau un *nivel general al dobânzii*. Aici nu intenționăm să ne ocupăm mai pe larg de această problemă, deoarece analiza capitalului purtător de dobândă nu intră în această secțiune generală, ci în secțiunea despre *credit*¹⁴⁸. Dar

pentru a înțelege această formă de manifestare a capitalului este important de menționat că rata generală a profitului apare într-o măsură mult mai mică ca un fapt concret, cert, decît *rata dobânzii* sau *nivelul dobânzii*. Ce-i drept, nivelul dobânzii oscilează continuu. Astăzi (pe piața financiară, pentru capitalistul industrial, și numai despre aceasta este vorba) el este 2, mâine 3, poimâine 5%. Dar acest nivel al dobânzii este de 2, 3, 5% pentru toți creditorii. Acesta este un raport general pentru fiecare sumă de bani, de 100 l. st., de a aduce 2, 3, 5% în timp ce aceeași sumă de bani, atunci cînd funcționează efectiv ca capital, în diferite sfere ale producției, aduce profituri reale foarte diferite, a căror abatere de la nivelul mediu ideal al profitului, face ca acest nivel mediu al profitului să se stabilească pornind de la susmenționata abatere, întotdeauna numai prin intermediul unui proces oarecare, al unei reacții oarecare, ceea ce se realizează întotdeauna numai în perioadele mai lungi de circulație a capitalului. În decurs de câțiva ani rata profitului este mai ridicată în unele sfere, iar în anii următori — ea este mai joasă. *Average profit*¹⁾ apare ca o *medie* care rezultă din adunarea acestor perioade sau al unui șir de asemenea evoluții²⁾. În felul acesta însă el nu apare niciodată ca ceva dat în mod nemijlocit, ci numai ca un rezultat mediu al unor oscilații contradictorii. Altfel stau lucrurile cu nivelul dobânzii. Privit în *generalitatea* lui, acesta este un fapt cotidian fixat, un fapt care servește capitalistului industrial în operațiile sale chiar ca premisă și ca un element de calcul. Rata generală a profitului există de fapt numai ca un *număr mediu* ideal, în măsura în care ea servește la evaluarea profitului real; ea există numai ca un număr mediu, ca o abstracție, în măsura în care ea este fixată ca ceva în sine, finit, determinat, dat; în realitate însă ea există numai sub forma tendințelor determinante în mișcarea de egalizare a diferitelor rate reale ale profitului, realizate fie de capitalurile individuale în aceeași sferă, fie de diferite capitaluri în diferite sfere de producție.

[897] Ceea ce creditorul cere de la capitalist, se calculează la *rata generală* (medie) a profitului și nu la abaterea individuală de la aceasta. *Media* devine aici o *premisă*. Însuși nivelul dobânzii *variază*, dar pentru toți *creditorii*.

Un nivel al dobânzii egal, determinat nu există însă numai în medie, ci și efectiv (chiar dacă cu variații între minimum

1) — Profitul mediu. — *Nota trad.*

2) — evoluții. — *Nota trad.*

și maximum, după cum debitorul este sau nu first rate ¹⁾, iar abaterile de la acesta apar mai curînd ca excepții determinate de împrejurări deosebite. Buletinele meteorologice nu indică situația barometrului cu mai multă precizie, decît indică buletinele de bursă situația nivelului dobînzii, — nu pentru un anumit capital, ci pentru tot capitalul care se află pe piața financiară, adică pentru capitalul de împrumut.

Nu este aici locul să explicăm de unde provine această mare fixitate sau egalitate a nivelului dobînzii pentru capitalul de împrumut, spre deosebire de, și în opoziție cu, forma mai puțin concretă a ratei generale a profitului. Această explicație își are locul în secțiunea consacrată creditului. Un lucru este clar: oscilațiile ratei profitului — făcînd total abstracție de avantajele speciale de care se bucură capitaliștii individuali în cadrul aceluiași sferă de producție — depind, în cadrul fiecărei sfere, de prețurile de piață din fiecare moment dat și de oscilațiile lor în jurul prețurilor de cost. Deosebirea dintre ratele profitului în diferite sfere, poate fi stabilită numai prin compararea prețurilor de piață din diferite sfere, adică prin compararea prețurilor de piață ale diferitelor mărfuri cu prețurile de cost ale mărfurilor respective. Scăderea ratei profitului într-o anumită sferă sub media ideală, este suficientă în cazul cînd se menține un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, pentru a retrage capital din această sferă, sau pentru a exclude afluența de noi capitaluri on the average scale ²⁾. Căci repartizarea capitalului în diferite sfere ale producției se egalizează nu atît prin redistribuirea capitalului deja investit, cît prin afluența noului capital additional ³⁾. *Surplus profit*, dimpotrivă, este perceptibil în anumite sfere abia prin compararea prețurilor de piață cu prețurile de cost. De îndată ce se vedește deosebirea, [începe] o migrare a capitalurilor din unele sfere ale producției și o afluență a lor în alte sfere. Abstracție făcînd de faptul că acesta este un act al egalizării, care necesită timp, însuși profitul mediu apare în fiecare sferă numai în media ratelor profitului, care se realizează, de pildă, în timpul unui ciclu de 7 ani etc. în funcție de natura capitalului dat. Simplele oscilații *in sus* și *in jos*, atunci cînd ele nu depășesc media, nu iau o formă extraordinară, nu sînt deci suficiente pentru a provoca a transfer of capital ⁴⁾, cu atît mai mult cu cît aici se adaugă dificultățile

¹⁾ — de mîna întii. — *Nota trad.*

²⁾ — de proporție medie. — *Nota trad.*

³⁾ — adițional. — *Nota trad.*

⁴⁾ — un transfer de capital. — *Nota trad.*

pe care le creează aici capitalul fix. Conjuncturile de moment nu pot influența acum decît într-o măsură limitată, și mai mult asupra afluxului sau retragerii de additional capital decît asupra redistribuirii capitalului investit deja în diferite sfere.

Vedem că toate acestea au o mișcare foarte complicată, în care joacă un rol, pe de o parte, prețurile de piață din fiecare sferă, prețurile de cost comparative ale diferitelor mărfuri, situația cererii și ofertei din fiecare sferă, iar, pe de altă parte, concurența capitaliștilor din diferite sfere și în care, în afară de aceasta, egalizarea mai rapidă sau mai lentă depinde de compoziția organică specifică a capitalurilor (de pildă, mai mult capital fix sau circulant) și de natura specifică a mărfurilor lor, adică după cum natura lor, ca valori de întrebuințare, permite mai ușor o retragere mai rapidă a lor de pe piață, o micșorare sau o creștere a ofertei corespunzător situației prețurilor de piață.

Dimpotrivă, în cazul capitalului bănesc — pe piața financiară — se opun una alteia numai două categorii: cumpărătorii și vînzătorii, cererea și oferta. De o parte, clasa capitaliștilor care contractează împrumuturi, de cealaltă — clasa capitaliștilor care acordă împrumuturi. Marfa are aici una și aceeași formă — banii. Aici toate celelalte forme specifice pe care le ia capitalul în funcție de sferele specifice, de producție sau de circulație, în care el este investit, dispar. Aici el există în forma identică, egală cu sine însuși, a valorii de schimb autonome — banii. Aici concurența sferelor distincte încetează; ele toate sînt sfere care iau bani cu împrumut, iar capitalul li se opune tuturor, fără nici o deosebire, într-o formă în care îi sînt indiferente formele folosirii lui. În timp ce capitalul productiv [898] apare numai în mișcarea și în concurența dintre sferele specifice ca un capital comun al clasei, aici el se manifestă în realitate, potrivit masei lui, în cererea de capital. Pe de altă parte, capitalul bănesc (capitalul pe piața financiară) posedă realmente forma în care el, ca element comun, indiferent de modul în care este folosit, se repartizează între diferitele sfere, în cadrul clasei capitaliștilor, corespunzător nevoilor de producție ale fiecărei sfere. La aceasta se adaugă faptul că, odată cu dezvoltarea mării industrii, capitalul bănesc, în măsura în care apare pe piață, este reprezentat din ce în ce mai mult nu de capitalismul individual, de proprietarul diferitelor parcele ¹⁾ ale capitalului aflat pe piață, ci de bancheri, care-l concentrează, îl organizează și îl contro-

¹⁾ — porțiuni. — *Nota trad.*

lează în cu totul alt mod decât producția reală. Astfel, în ceea ce privește forma cererii, lui i se opune o întreagă clasă, dar, în ceea ce privește oferta, el se prezintă *en masse* ca un capital de împrumut, ca un capital de împrumut al întregii societăți, concentrat în puține rezervoare.

Acestea sînt cîteva din motivele pentru care *rata generală a profitului* apare ca fata-morgana alături de *nivelul fix al dobînzii* a cărui mărime, ce-i drept, oscilează, dar aceasta nu-l împiedică să oscileze în aceeași măsură pentru toți debitorii și să li se opună permanent ca o mărime fixă, dată, după cum schimbarea valorii banilor nu-i împiedică pe aceștia să aibă, față de toate mărfurile, aceeași valoare. Așa cum prețurile de piață ale mărfurilor vor oscila zilnic, ceea ce nu împiedică *cotarea* lor zilnică, tot așa va oscila și nivelul dobînzii care va fi cotate în mod tot atît de regulat ca *preț* al banilor. Aceasta se întîmplă deoarece aici însuși capitalul este oferit ca marfă specifică — *bani*; fixarea prețului său este, ca și la toate celelalte mărfuri, fixarea *prețului său de piață*; de aceea, *rata dobînzii* apare mereu ca *rată generală a dobînzii*, ca o anumită sumă de bani pentru o anumită sumă de bani, în timp ce, în cadrul *aceleiași* sfere, rata profitului poate să fie diferită, cînd prețurile de piață ale mărfurilor sînt aceleași (în funcție de condițiile în care capitaliștii individuali produc una și aceeași marfă; căci rata specială a profitului nu depinde de prețul de piață al mărfii, ci de diferența dintre prețul de piață și prețul de cost) și se egalizează în cadrul diferitelor sfere numai grație oscilațiilor permanente care au loc în cursul procesului. Într-un cuvînt: abia în moneyed capital, în capitalul bănesc de împrumut, capitalul a devenit *marfă*, a cărei însușire de a se autovalorifica are un *preț fix* cotate în dobînda existentă în fiecare moment dat.

Ca capital *purtător de dobîndă* și anume în forma lui nemijlocită de *capital bănesc purtător de dobîndă* (celelalte forme ale capitalului purtător de dobîndă, care nu ne interesează aici, sînt, la rîndul lor, derivate din această formă și o presupun), a căpătat, așadar, capitalul forma sa pură de fetiș. În primul rînd, datorită existenței lui continue ca *bani*, o formă în care orice determinație a acestuia este suprimată, iar elementele lui reale sînt invizibile; el este o simplă existență a valorii de schimb autonome, valoare care a dobîndit o existență autonomă. În procesul real al capitalului forma-bani este efemeră. Pe piața financiară capitalul există întotdeauna în această formă. În al doilea rînd, plusvaloarea creată de el, din nou sub formă de bani, apare ca ceva care-i aparține ca

atare și, de aceea, ca ceva care aparține simplului proprietar al capitalului bănesc, al capitalului, separat de procesul pe care-l parcurge. B-M-B' se transformă aici în B-B' și, așa cum forma lui este aici forma bani nediferențiată — banii sînt tocmai forma în care dispare diferența dintre mărfuri ca valori de întrebuintare, și deci și diferența dintre *capitalurile productive, care constau din condițiile de existență ale acestor mărfuri, diferența dintre formele specifice ale inșeși acestor capitaluri productive* — tot așa plusvaloarea, pe care o creează capitalul bănesc, cantitatea suplimentară de bani în care el se va transforma sau în care există deja, — apare sub forma unei rate determinate, al cărei etalon este însăși masa sumei de bani. [La] un capital de 100 5 procente dobîndă înseamnă 105. Aceasta este forma absolută concretă a valorii care se autovalorifică, sau a banilor care creează bani. Totodată aceasta este și forma absolut irațională. Incomprehensibilă, mistificată. La analiza capitalului, noi am pornit de la B-M-B', unde B-B' nu era decât un rezultat¹⁴⁹. Acum găsim ca *subiect* pe B-B'. Așa cum copacului îi este proprie creșterea, tot așa capitalului în această formă pură de bani îi este proprie producerea banilor (τόκος¹⁾). Forma incomprehensibilă pe care o găsim la suprafață și de la care am pornit, deci, în analiza noastră, o regăsim ca rezultat al procesului, în care forma capitalului devine tot mai înstrăinată și mai puțin legată de existența ei lăuntrică.

[899] Am pornit de la bani, ca formă transformată a mărfii. Am ajuns la *bani ca formă transformată a capitalului*, exact așa cum am admis marfa ca premisă și rezultat al procesului de producție a capitalului.

În această formă a sa, cea mai stranie și totodată cea mai apropiată de reprezentarea cea mai comună, capitalul este atît „forma fundamentală“ a economiștilor vulgari, cît și cel mai apropiat punct de atac pentru critica superficială; prima — în parte pentru că aici apare cel mai puțin legătura lăuntrică, iar capitalul se manifestă într-o formă în care el *pare* un izvor de valoare autonom; în parte pentru că în această formă caracterul *antagonist* este estompat și anihilat, nu apare opoziția față de muncă. Pe de altă parte, atacul are loc deoarece, în această formă, el se manifestă în modul cel mai irațional și reprezintă punctul în care economiștii vulgari își pot lansa cu ușurință atacul.

¹⁾ — dobîndă; generare. — *Nota trad.*

Polemica economiştilor burghezi din secolul al XVII-lea (Child, Culpeper etc.) împotriva dobînzii ca formă autonomă a plusvalorii nu este decît lupta burgheziei industriale în ascensiune, împotriva vechilor cămătari, împotriva celor care monopolizau în acea vreme averea bănească. Capitalul purtător de dobîndă mai este încă aici an antediluvian form of capital¹⁾, care trebuie abia să fie subordonată capitalului industrial și să capete poziția dependentă de acesta, poziție pe care capitalul purtător de dobîndă trebuie s-o ocupe, din punct de vedere teoretic și practic, pe baza producției capitaliste. Burghezia nu a ezitat să recurgă aici la ajutorul statului, așa cum a procedat și în alte cazuri cînd s-a pus problema adaptării relațiilor de producție existente, moștenite din trecut, la propriile ei nevoi.

Este clar că o altă repartizare a profitului între diferitele categorii de capitaliști, deci creșterea profitului industrial prin scăderea nivelului dobînzii și viceversa nu afectează nicidecum esența producției capitaliste. Prin urmare, socialismul îndreptat împotriva capitalului purtător de dobîndă ca „formă fundamentală“ a capitalului nu este numai el însuși împotmolit pînă peste urechi în concepțiile proprii orizontului burghez. În măsura în care polemica lui nu este un atac și o critică care să vizeze măcar întîmplător capitalul însuși — pe care-l identifică cu o formă derivată a acestuia — el nu este altceva decît o tendință, cu tentă socialistă, spre dezvoltarea creditului burghez, și nu exprimă deci insuficiența dezvoltare a relațiilor în țara în care această polemică are tentă socialistă, fiind doar un simptom teoretic al dezvoltării capitaliste, deși această tendință burgheză poate lua forme foarte surprinzătoare, ca, de pildă, cea a „credit gratuit“¹⁵⁰. Așa ar fi aici saintsimonismul cu a sa proslăvire a bancherilor. (*Credit mobilier*¹⁵¹ a apărut mai tîrziu.)

[2] *Capitalul purtător de dobîndă și capitalul comercial în raport cu capitalul industrial. Forme mai vechi. Forme derivate.*

Întrucît forma comercială și forma de dobîndă sînt forme mai vechi decît cele proprii producției capitaliste, capitalul industrial, — care este forma fundamentală a relațiilor capitaliste dominante în societatea burgheză — toate celelalte forme

¹⁾ — o formă antediluviană a capitalului. — *Nota trad.*

apărînd numai ca forme derivate din această formă fundamentală sau ca forme secundare în raport cu aceasta, — derivate, așa cum se întîmplă cu capitalul purtător de dobîndă; secundare în sensul capitalului aflat într-o anumită funcție (care aparține procesului său de circulație) cum se întîmplă cu capitalul comercial, — capitalul industrial în procesul apariției lui trebuie mai întîi să-și supună aceste forme și să le transforme în funcții derivate sau speciale ale lui însuși. Aceste forme mai vechi el le găsește în epoca formării sau apariției lui. Le găsește ca *premise*, dar nu ca premise stabilite de el însuși, nu ca forme ale propriului său proces vital. La fel găsește el inițial marfa, dar nu ca propriul său produs, și circulația banilor, dar nu ca moment al propriei sale reproducții. Atunci cînd producția capitalistă s-a dezvoltat în toată amploarea formelor ei și a devenit modul de producție dominant, capitalul purtător de dobîndă este dominat de capitalul industrial, iar capitalul comercial este numai o formă a capitalului industrial, derivată din procesul de circulație. Dar ca forme autonome, [900] capitalul purtător de dobîndă și capitalul comercial trebuie mai întîi înfrînte și subordonate capitalului industrial. Împotriva capitalului purtător de dobîndă este folosită autoritatea (statul) prin reducerea forțată a nivelului dobînzii, așa încît acesta nu-i mai poate dicta condiții capitalului industrial. Aceasta este însă o formă proprie treptelor celor mai puțin dezvoltate ale producției capitaliste. Adevăratul mod prin care capitalul industrial își subordonează capitalul purtător de dobîndă este crearea unei forme specifice capitalului industrial — *sistemul de credit*. Reducerea forțată a nivelului dobînzii este o formă pe care capitalul industrial o preia de la un mod de producție anterior, și pe care o abandonează ca inutilă și inoportună, de îndată ce se consolidează și cîștigă teren. *Sistemul de credit* este propria sa creație, el este chiar o formă a capitalului industrial, care începe cu manufacturile și se dezvoltă odată cu marea industrie. Sistemul de credit este inițial o *formă polemică* îndreptată împotriva vechilor cămătari (goldsmiths¹⁾ în Anglia, evreii, muntele de pietate etc.). Toate scrierile care au dezvăluit în secolul al XVII-lea primele lui taine, au această formă polemică.

Capitalul comercial este subordonat, în diferite forme, capitalului industrial sau, ceea ce este același lucru, este capital industrial într-o funcție specifică. *Comerciantul*, în loc să

¹⁾ — giuvaergii. — *Nota trad.*

cumpere marfă, cumpără muncă salariată cu ajutorul căreia produce marfa, pe care el o destinează vânzării, comerțului. Prin aceasta însă capitalul comercial pierde forma fixă pe care a avut-o în raport cu producția. Breslele medievale au fost astfel desființate de manufactură iar cadrul meșteșugurilor s-a îngustat tot mai mult. În evul mediu *comerciantul* (în afară de unele locuri izolate, unde s-a dezvoltat manufactura, în Italia, Spania etc.) este doar un *transmițător* al mărfurilor produse fie de breslele din orașe, fie de țărani ¹⁵².

Această transformare a comerciantului în capitalist industrial este, totodată, transformarea capitalului comercial într-o simplă formă a capitalului industrial. Pe de altă parte, *producătorul* devine comerciant. De pildă, *clothier* ¹⁾, în loc să primească materialul de care are nevoie, treptat, în cantități mici, de la comerciant și să lucreze pentru acesta din urmă, cumpără el însuși materialul în raport cu capitalul etc. de care dispune. Condițiile de producție intră în procesul de producție ca mărfuri cumpărate de el însuși. Și în loc să producă pentru comerciantul individual, sau pentru anumiți clienți, *clothier* produce acum pentru întreaga lume comercială.

În prima formă comerciantul domină producția, iar capitalul comercial domină industria meșteșugărească și industria casnică-țărănească puse în mișcare de el. Industriile îi sînt subordonate. În a doua formă producția se transformă în producție capitalistă. Producătorul este el însuși comerciant; capitalul comercial mijlocește aici numai procesul de circulație, îndeplinește o funcție determinată în procesul de reproducție a capitalului. Acestea sînt cele două forme. Comerciantul în calitate de comerciant devine producător, industriaș. Industriașul, producătorul de mărfuri devine comerciant.

Inițial *comerțul* era premisa pentru transformarea producției corporatiste, casnice-țărănești și a producției agricole feudale în producție capitalistă. El face din produs marfă, în parte prin aceea că îi creează o piață, în parte prin aceea că furnizează noi mărfuri echivalente, iar producției îi oferă noi materiale, și, prin aceasta, inaugurează noi ramuri de producție bazate de la bun început pe comerț, atît pe producția pentru piață, cît și pe elemente ale producției provenite de pe piața mondială.

De îndată ce manufactura începe să se consolideze și să se afirme ca mare industrie, ea își creează, la rîndul ei, piața, o cucerește, își deschide, în parte prin forță, piețe, pe care însă le cucerește cu ajutorul propriilor ei mărfuri. Ulterior, comer-

¹⁾ — postăvarul. — *Nota trad.*

țul devine un simplu slujitor al producției industriale, pentru care piața largită este condiția vitală, deoarece producția de masă, în continuă creștere, care nu este limitată de granițele existente ale comerțului (în măsura în care acesta exprimă doar cererea existentă), ci numai de mărimea capitalului existent și de dezvoltarea forței productive a muncitorilor, inundă continuu piața existentă, acționînd deci, în permanentă în direcția lărgirii și înlăturării limitelor ei. Aici comerțul este un slujitor al capitalului industrial, îndeplinește o funcție care emană de la condițiile de producție ale acestuia.

Prin intermediul *sistemului colonial* (concomitent cu sistemul prohibitiv), capitalul industrial caută, în primele perioade ale dezvoltării lui, să-și asigure prin forță o piață și piețe. Capitalistul industrial are în față piața mondială; el compară [901] și trebuie să compare în permanență propriile sale prețuri de cost nu numai cu prețul de piață at home ¹⁾ ci și cu cel on the whole market of the world ²⁾. El produce tinînd permanent seama de acestea. La început această comparație o făceau numai comercianții, asigurînd astfel capitalului comercial dominația asupra celui productiv [901].

[902] *Dobînda* nu este, așadar, nimic altceva decît o parte a profitului (care, la rîndul său, nu este altceva decît surplus value, muncă neplătită), pe care capitalistul industrial o plătește proprietarului capitalului străin cu ajutorul căruia el „lucrează“ exclusiv sau parțial. Ea este o parte a profitului — a surplus value — care, fixată ca o categorie aparte, se separă, sub un nume propriu, de profitul total. Această separare a dobînzii de profit nu se referă nicidecum la originea sa, ci numai la modul în care este *plătită* sau apropiată. În loc de a fi apropiată de capitalistul industrial, deși acesta deține nemijlocit întreaga plusvaloare, indiferent cum s-ar repartiza aceasta între el și alții sub numele de rentă, profit industrial și dobîndă —, el scade această parte a profitului din propriul său venit și o plătește proprietarului capitalului.

Dacă rata profitului este dată, atunci nivelul relativ al ratei dobînzii depinde de proporția în care profitul se împarte în dobîndă și profit industrial; dacă proporția acestei împărțiri este dată, nivelul absolut al ratei dobînzii (adică raportul dintre dobîndă și capital) depinde de rata profitului. Cum se stabilește această proporție a împărțirii, — nu interesează aici.

¹⁾ — din țară. — *Nota trad.*

²⁾ — de pe întreaga piață mondială. — *Nota trad.*

De acest lucru ne vom ocupa cînd vom analiza mișcarea reală a capitalului, adică mișcarea reală a capitalurilor, or, aici avem de-a face cu formele generale ale capitalului.

Formarea capitalului purtător de dobîndă, separarea lui de capitalul industrial, este produsul *necesar* al dezvoltării capitalului industrial, al însuși modului de producție capitalist. Banii (suma de valoare, care poate fi neconținut transformată în condiții de producție) sau condițiile de producție în care ei pot fi transformați în fiecare moment și a căror formă transformată ei sînt numai cînd sînt folosiți ca capital, comandă o cantitate de muncă străină determinată, o cantitate mai mare de muncă decît cea cuprinsă în ei înșiși. În schimbul cu munca, banii nu numai că își conservă valoarea, dar o și sporesc, adaugă surplus value. Valoarea banilor sau a mărfurilor ca *capital*, nu este determinată de valoarea pe care o au ca bani sau marfă, ci de cantitatea de plusvaloare pe care o „produc” pentru posesorul lor. Produsul capitalului este profitul. Pe baza producției capitaliste numai *folosirea* diferită a banilor indică dacă ei vor fi cheltuiți ca bani sau ca capital. Pe baza producției capitaliste sînt banii (marfa) *in sine* capital (exact așa cum *forța de muncă* este *in sine* muncă), căci, în primul rînd, ei pot fi transformați în condiții de producție și sînt de fapt doar o expresie abstractă a acestor condiții de producție, existența lor ca *valoare*, iar în al doilea rînd, elementele materiale ale avuției posedă în sine calitatea de a fi capital, există ca bază a producției sociale.

Renta este tot doar o denumire pentru o parte a plusvalorii, pe care capitalistul industrial trebuie s-o plătească, așa cum *dobînda* este o altă parte a plusvalorii, pe care el, ce-i drept, o încasează (așa cum încasează *renta*), dar pe care trebuie s-o plătească unei terțe persoane. Aici este însă marea deosebire; cu ajutorul proprietății funciare, proprietarul funciar *împiedică* capitalul să egalizeze valorile produselor agrare la prețurile lor de cost. Monopolul asupra proprietății funciare îi dă acest drept. El îi dă dreptul de a încasa diferența dintre valoare și prețul de cost. Pe de altă parte, în măsura în care este vorba de *renta diferențială*, acest monopol îi dă dreptul să încaseze excedentul valorii de piață a produsului peste valoarea individuală a produsului unui anumit pămînt, în loc ca această diferență să revină, ca în alte ramuri de activitate, ca surplus profit, capitalistilor, care lucrează în condiții mai avantajoase decît condițiile medii, care satisfac masa cererii, determină masa producției și, deci, reglează valoarea de piață în fiecare sferă de producție.

Proprietatea funciară este un *mijloc* de a acapara o parte din plusvaloarea produsă de capitalul industrial. *Capitalul* dat cu împrumut este, în schimb, mijlocul — pro tanto ⁴⁾ în care capitalistul lucrează cu capital împrumutat —, de a produce chiar *întreaga* [903] plusvaloare. Faptul că banii (marfa) pot fi dați cu împrumut ca capital, nu înseamnă decît că ei sînt *in sine* capital. Desființarea proprietății funciare în sens ricardian, adică transformarea ei în proprietate de stat, așa încît *renta* să nu fie plătită landlordului ci statului, este idealul, dorința arzătoare a capitalului, generată de esența lui lăuntrică. Capitalul nu poate desființa proprietatea funciară. Dar prin transformarea ei în *rentă* [care este plătită statului], el, ca *clasă*, și-o apropriează în vederea acoperirii cheltuielilor lui de stat, apropriează, așadar, pe o cale ocolită, ceea ce nu poate să păstreze direct. Dimpotrivă, desființarea *dobînzii* și a capitalului purtător de dobîndă este desființarea capitalului și a producției capitaliste. Atîta timp cît banii (marfa) pot servi drept capital, ei pot fi vînduți drept capital. Utopiștii mic-burghezi au deci un mare merit prin faptul că admit marfa dar nu banii, capitalul industrial — dar nu capitalul purtător de dobîndă —, profitul — dar nu dobînda.

Nu există două capitaluri diferite, capitalul purtător de dobîndă și cel care aduce profit, ci unul și același capital care funcționează ca capital în procesul de producție și aduce un profit care se repartizează între doi capitaliști diferiți: capitalistul care se află în afara procesului de producție și în calitate de proprietar reprezintă capitalul *in sine* {o condiție esențială a acestuia din urmă este, însă, de a fi reprezentat de un *proprietar privat*; fără acesta el nu devine capital în opoziție cu muncă salariată}, și capitalistul care reprezintă capitalul care funcționează, care se află în procesul de producție.

[3. *Separarea unor părți ale plusvalorii sub forma diferitelor venituri. Raportul dintre dobîndă și profitul industrial. Caracterul irațional al formelor fetișizate ale venitului.*]

„Anchilozarea” continuă sau autonomizarea *împărțirii* profitului apare în așa fel încît *profitul fiecărui* capital, prin urmare și *profitul mediu* bazat pe egalizarea capitalurilor, se descompune sau este împărțit în două componente, indepen-

⁴⁾ — în măsura în care. — *Nota trad.*

dente una de cealaltă sau autonome una față de cealaltă : dobînda și profitul industrial, care acum se numește uneori și *profit pur* și simplu sau capătă denumiri noi ca : *wages for labour of superintendence* ¹⁾ etc. Dacă rata profitului (profitul mediu) = 15%, iar *rata dobînzii* (care, după cum am văzut, este întotdeauna fixată în forma *generală*) = 5% (a cărei rată generală este cotată întotdeauna pe piața financiară ca „valoare” sau „preț” al banilor), atunci capitalistul, chiar atunci cînd el este proprietarul capitalului și nu *a luat cu împrumut* nici o parte din capital, deci atunci cînd profitul nu trebuie împărțit între doi capitaliști, consideră lucrurile ca și cum din acești 15%—5% reprezintă *dobînda* pentru capitalul său și numai 10% reprezintă profitul pe care l-a realizat prin folosirea productivă a capitalului. Această dobîndă de 5% el, în calitate de „capitalist industrial”, și-o datorează lui însuși ca „proprietar” al capitalului ; ea revine *capitalului său, în sine*, și de aceea și lui ca proprietar al *capitalului în sine* (ceea ce este, totodată, existența capitalului pentru sine sau existența capitalului ca capitalist, ca proprietate care le exclude din ea pe celelalte), capitalului abstras din procesul de producție, spre deosebire de capitalul care funcționează, de capitalul care se află în procesul de producție și de „capitalistul industrial” ca reprezentant al acestui capital care funcționează, care „lucrează”. „Dobînda” este rodul capitalului, în măsura în care acesta nu „lucrează”, nu funcționează, iar profitul — este rodul capitalului care „lucrează”, care funcționează. Este o formă analogă cu cea a *farming capitalist* ²⁾ care [este], totodată, proprietar funciar, proprietar al pămîntului, pe care-l exploatează în mod capitalist, dă partea din profitul său, care formează *renta*, acest profit suplimentar, nu lui în calitate de capitalist, ci lui în calitate de proprietar funciar, nu o dă capitalului, ci proprietății funciare, așa încît el, capitalistul, își datorează lui, ca proprietar funciar, „renta”. Astfel, în una din determinațiile sale, capitalul se opune aceluiași capital în cealaltă determinație a sa în forme tot atît de fixe, cum se opun unul altuia proprietatea funciară și capitalul care constituie în fond titluri asupra apropiierii muncii străine, bazate pe două mijloace de producție esențial diferite.

Dacă, pe de o parte, cinci partners ³⁾ conduc cotton mill ⁴⁾ care reprezintă un capital de 100 000 l. st. și aduce un profit

¹⁾ — salariu pentru supraveghere. — *Nota trad.*

²⁾ — capitalistului-fermier. — *Nota trad.*

³⁾ — parteneri. — *Nota trad.*

⁴⁾ — filatură de bumbac. — *Nota trad.*

de 10%, deci 10 000 l. st., fiecare partener primește 1/5 din acest profit, adică 2 000 l. st. Dacă, pe de altă parte, un singur capitalist investește același capital într-o mill și realizează același profit de 10 000 l. st., el nu socotește că încasează un profit de 2 000 l. st. ca partener, iar 8 000 l. st. reprezintă profitul realizat de întreprinderea respectivă pentru cei patru parteneri inexistenți. *Simpla împărțire a profitului* în sine între diferiți [904] capitaliști, care au diferite titluri juridice asupra aceluiași capital, și care sînt într-o formă sau alta coproprietari ai *aceluiași* capital, nu formează deci, nicidecum diferite categorii pentru părțile de profit obținute pe această cale. De ce le formează, deci, împărțirea întîmplătoare a profitului între persoanele care dau și cele care iau capital cu împrumut ?

Prima facie ¹⁾, aici este vorba numai de o împărțire a profitului, în condițiile căreia există doi proprietari ai capitalului, — proprietari sub diferite titluri —, iar acesta este prima facie, un moment juridic, și nu unul economic. În sine este absolut indiferent dacă un capitalist produce, folosindu-se de propriul său capital sau de capital străin, sau în ce proporție el produce folosind propriul său capital sau capital străin. Cum se face deci că această împărțire a profitului în profit [industrial] și dobîndă nu apare ca o împărțire întîmplătoare, dacă capitalistul respectiv trebuie sau nu într-adevăr să împartă banii *cu altcineva*, dacă el lucrează întîmplător, folosind propriul său capital sau capital străin, sau, dimpotrivă, chiar atunci cînd capitalistul produce, folosind numai propriul său capital, el se scindează, în toate împrejurările, în simplu proprietar al capitalului, și în persoana care folosește capitalul, în capital aflat în afara procesului de producție și în capital aflat în procesul de producție, în capital care *în sine* aduce dobîndă, și capital, care, aflîndu-se în proces, aduce profit ?

Aici baza o constituie un moment real. Banii (ca expresie a valorii mărfii în genere) își apropiază, în procesul de producție plusvaloare, — indiferent care este denumirea ei și indiferent în ce părți s-ar descompune — deoarece încă înainte de procesul de producție ei sînt presupuși ca *capital*. În proces ei se conservă, se produc și se reproduc ca capital, și întotdeauna pe o scară tot mai largă. Dar ei există deja *înaintea* procesului — cînd modul de producție capitalist este dat, cînd producția se desfășoară pe baza lui și în cadrul relațiilor

¹⁾ — La prima vedere. — *Nota trad.*

sociale corespunzătoare lui, când, prin urmare, nu este vorba abia de procesul formării capitalului, — ca capital în sine, prin caracterul lor, deși acest caracter se realizează de obicei în proces și, în genere, își dobîndește realitatea numai în proces. Dacă banii nu ar intra în proces ca capital, atunci ei nici nu ar ieși din el ca capital, cu alte cuvinte, ca bani care aduc profit, ca valoare care se valorifică, ca valoare creatoare de plusvaloare.

Aici se petrece același lucru, care se petrece și cu banii [ca mărfuri]. Moneda, de pildă, nu este altceva decît o bucată de metal. Ea devine bani numai datorită funcției pe care o îndeplinește în procesul de circulație. Dar procesul de circulație a mărfurilor odată presupus, moneda nu funcționează numai ca bani, ci este și presupusă ca atare în fiecare caz al procesului de circulație, înainte de a intra în acest proces. Capitalul nu este numai rezultatul, ci și premisa producției capitaliste. De aceea, banii și marfa sînt în sine capital latent, posibilitatea de a fi capital; toate mărfurile sînt mărfuri, în măsura în care ele pot fi transformate în bani, iar banii — în măsura în care pot fi transformați în mărfuri care formează elementele procesului de producție capitalist. Așadar, ca expresie pură a valorii mărfurilor și a condițiilor de muncă, banii sînt în sine, capital, premisă a producției capitaliste. Ce este atunci capitalul, dacă este considerat nu rezultat, ci premisă a procesului? Ce anume face ca el să devină capital, încă înainte de a intra în proces, așa încît acesta din urmă nu face decît să-i dezvolte caracterul imanent? Determinația socială, în care el există. Faptul că muncii vii i se opune munca trecută, activității — produsul, omului — lucrul, muncii — propriile sale condiții materiale, ca subiecte străine, autonome, fixate în sine, personificări, pe scurt, i se opun ca *proprietate străină* și, în această formă, ca „employers“¹⁾, și „commanders“²⁾ ai muncii înseși, care și-o apropiază în loc să fie apropiați de ea. Faptul că valoarea — indiferent dacă există ca bani sau ca marfă — iar apoi, în dezvoltarea ulterioară, condițiile de muncă, se opun muncitorului ca *proprietate străină*, ca proprietar al lor înșelor, nu înseamnă decît că ele i se opun muncitorului ca *proprietate* a non-muncitorului sau, cel puțin, că în măsura în care proprietarul condițiilor de muncă este capitalist, el se opune acestor condiții de muncă nu ca muncitor, ci ca *proprietar* al valorii etc., ca *subiect* în care aceste lucruri au propria lor voință, își aparțin lor înșelor, și sînt

1) — „patroni“. — *Nota trad.*

2) — „comandanți“. — *Nota trad.*

personificate ca forțe autonome. *Capitalul* ca premisă a producției, capitalul nu așa cum iese el din procesul de producție, ci așa cum este înainte de a intra în acest proces, este opoziția în care se află față de el munca ca muncă străină, și în care se află el însuși, ca proprietate străină, față de muncă. Aceasta este expresia determinației sociale antagoniste care, separată de procesul însuși, se exprimă [905] în *proprietatea capitalistă ca atare*.

Acesta este un moment separat de însuși procesul de producție capitalist, al cărui rezultat permanent și, deci, a cărui premisă permanentă este, și care se exprimă în aceea că banii [și] marfa sînt în sine capital *latent*, că ele pot fi *vîndute* ca capital și că, în această formă, ele reprezintă *simple proprietate a capitalului*, *capitalistul ca simplu proprietar*, abstracție făcînd de funcția sa capitalistă, și care, privite ca atare, reprezintă comanda asupra muncii străine, și deci, valoare care se valorifică, și pretenția de a apropria muncă străină.

Aici este clar că acest *raport* constituie titlul și mijlocul de a apropria munca străină și nu o muncă sau un echivalent oarecare aflat de partea capitalistului.

De aceea, *dobînda* apare ca *plusvaloare* datorată capitalului ca capital, simplei proprietăți a capitalului, ca plusvaloare pe care capitalul o obține din procesul de producție pentru că el intră în acest proces ca capital, care, prin urmare se cuvine capitalului ca *atare*, independent de procesul de producție, deși ea se manifestă abia în procesul de producție, o plusvaloare, pe care el deci, ca capital, o conține deja latent; dimpotrivă, *profitul industrial* [apare] ca parte a plusvalorii care revine capitalistului, nu ca proprietar al capitalului, ci ca proprietar care funcționează, ca capital care funcționează. Cum în acest mod de producție totul apare denaturat, în cele din urmă, apare și ultima denaturare în raportul dintre *dobînda* și profit, așa încît partea din profit, care se separă ca rubrică deosebită [dobînda] se prezintă, dimpotrivă, ca produs care aparține în mod special capitalului, iar profitul industrial — ca un simplu adaos la această parte.

Întrucît moneyed capitalist își primește partea din plusvaloare de fapt numai în calitate de *proprietar al capitalului* el rămînînd în afara procesului de producție, întrucît prețul capitalului — adică al simplului titlu de proprietate asupra capitalului — este cotate pe piața financiară în rata dobînzii. așa cum este cotate prețul de piață al oricărei alte mărfi, întrucît partea din plusvaloare ce revine *capitalului în sine*, adică *simplei proprietăți* asupra capitalului este deci o mărime *dată*,

în timp ce rata profitului oscilează, este în fiecare moment diferită în diferite sfere de producție, dar în fiecare sferă este diferită pentru fiecare dintre capitaliști, deoarece unii dintre ei produc în condiții favorabile diferite, unii dintre ei exploatează în mod capitalist munca cu un grad diferit de pricepere și energie, iar unii dintre ei îi înșală cu un grad diferit de noroc și abilitate pe cumpărătorii sau vânzătorii de mărfuri (profit upon expropriation, alienation ¹⁾) — lor li se pare firesc, indiferent dacă sînt proprietari sau non-proprietari ai capitalului aflat în proces, *dobînda* se datorează capitalului ca atare, proprietății asupra capitalului, proprietarului capitalului, indiferent dacă proprietari sînt ei înșiși sau terțe persoane, iar profitul industrial le apare ca produs al muncii lor. În calitate de capitaliști care funcționează, — agenți reali ai producției capitaliste — ei se opun lor înșile sau unor terțe persoane ca o simplă și pasivă existență a capitalului, ei se opun de aceea ca muncitori lor înșile sau altor persoane ca *proprietari*. Or, din moment ce sînt muncitori, ei sînt, în fond, muncitori salariați și, în virtutea superiorității lor specifice, doar muncitori salariați mai bine plătiți, ceea ce în parte este datorat împrejurării că aceștia își plătesc ei înșiși salariul.

Așadar, în timp ce *dobînda* și *capitalul*, ca *purtător de dobîndă*, exprimă simpla opoziție dintre averea materială și muncă, și deci existența averii materiale ca *capital*, în reprezentarea comună acest lucru apare inversat, căci fenomenul îl prezintă prima fație pe *moneyed capitalist* în afara oricărui raport cu muncitorul salariat, și numai în raport cu un alt capitalist, în timp ce acest alt capitalist, în loc de a fi în opoziție cu munca salariată se află el însuși ca *muncitor* în opoziție cu sine însuși sau cu alt capitalist, ca simplă existență a capitalului, ca simplu proprietar al capitalului. La aceasta se adaugă faptul că capitalistul individual poate sau să dea cu împrumut banii ca *capital*, sau să-i folosească el însuși ca capital. În măsura în care el primește *dobîndă* pentru banii săi, el primește pentru ei numai prețul pe care l-ar primi și în cazul cînd el n-ar „fi funcționat“, n-ar fi „lucrat“ ca capitalist. Este prin urmare clar că ceea ce obține el din procesul de producție, dacă aceasta este *dobîndă*, el o datorează numai capitalului, și nu procesului de producție [906], nu lui ca reprezentant al capitalului care funcționează.

De aici și frumoasa frază a unor economiști vulgari : dacă capitalistul industrial nu ar obține nici un alt profit în afară de *dobîndă*, el și-ar da capitalul cu *dobîndă* și ar trăi ca ren-

¹⁾ — profit realizat prin expropriere, înstrăinare. — *Nota trad.*

tier. Astfel, toți capitaliștii ar înceta să producă și întregul capital ar înceta să funcționeze ca capital, și totuși s-ar putea trăi numai din *dobînda adusă de capital*. Încă Turgot a afirmat ceva asemănător : dacă capitalistul nu ar obține nici o *dobîndă*, el ar cumpăra pămînt [rentă capitalizată] și ar trăi din renta funciară ¹⁵³. Aici însă, întrucît la fiziocrați renta funciară reprezintă plusvaloarea reală, *dobînda* este dedusă din plusvaloare. În concepția vulgară amintită, invers.

De remarcat și o altă împrejurare : Pentru capitalistul industrial, care a luat bani cu împrumut, *dobînda* intră în *cheltuieli*, — cheltuielile fiind considerate aici în sensul că ele înseamnă valoare avansată. Capitalul de 1 000 l. st., de pildă, intră în producție nu ca marfă în valoare de 1 000 l. st., ci ca *capital*. Prin urmare, dacă capitalul de 1 000 l. st. dă anual o *dobîndă* de 10%, atunci în produsul anual el intră ca o valoare de 1 100 l. st. Aici este deci clar că *suma de valoare* (și mărfurile în care ea este reprezentată) nu devine capital abia în procesul de producție, ci, ca capital, este premisa procesului de producție și de aceea conține deja în sine plusvaloarea care i se cuvine ca simplu capital. Pentru industriașul care lucrează cu capital de împrumut *dobînda*, sau capitalul ca capital, intră în cheltuielile lui, iar capitalul este capital numai în măsura în care el creează plusvaloare (așa încît dacă el ca marfă valorează, de pildă, 1 000, ca capital valorează 1 100, adică $1\ 000 + \frac{1\ 000}{10}$, $C + \frac{C}{x}$). Dacă în produs s-ar obține

numai *dobînda*, aceasta ar fi, ce-i drept, un excedent peste *valoarea* capitalului avansat, calculat ca simplă marfă, — dar nu peste *valoarea* mărfii calculată ca capital ; el trebuie să plătească această plusvaloare ; ea face parte din avansurile lui, din cheltuielile pe care le-a făcut pentru a produce marfa.

În ceea ce-l privește pe industriașul care lucrează cu capital propriu, el trebuie să-și plătească lui însuși *dobînda* la capital și o consideră pe aceasta ca fiind avansată. În fond, ceea ce el a avansat nu este numai un capital în valoare, de pildă, de 1 000 l. st., ci valoarea de 1 000 l. st. ca capital, iar această valoare este de 1 050 l. st. dacă *dobînda* este de 5%. Pentru el nu este nicidecum o reflecție sterilă. Căci, 1 000 l. st. i-ar aduce, ca *capital*, 1 050 l. st. dacă în loc de a folosi productiv această sumă el o dă cu împrumut. Prin urmare, dacă el își avansează lui însuși ca capital cele 1 000 l. st., el își avansează 1 050 l. st. Il faut bien se rattraper sur quelqu'un et fuisse-t-il sur lui même ! ¹⁾

¹⁾ — Trebuie să-ți scoți paguba pe seama cuiva, fie chiar și pe seama ta. — *Nota trad.*

Valoarea mărfurilor de 1 000 l. st. ca capital este valoare de 1 050 l. st. Aceasta înseamnă că capitalul nu este un simplu număr; el nu este o simplă marfă, ci o marfă ridicată la o anumită putere, el nu este o mărime, ci un raport între mărimi. El este raport ca sumă principală, ca valoare dată, față de el însuși ca plusvaloare. Valoarea lui C este $C(1 + \frac{1}{x})$ (pen-

tru un an) sau $C + \frac{C}{x}$. Pe cât de puțin poate fi înțeles sau dezvoltat x din ecuația $a^x = n$, prin operații aritmetice simple, pe atât de puțin — marfa ridicată la o anumită putere, banii ridicați la o anumită putere, capitalul.

Exact așa cum în *dobîndă* o parte a profitului, a plusvalorii create de capital, apare ca *avansată* de capitalist, tot așa în producția agricolă apare, ca *avansată* de capitalist o altă parte — *renta funciară*. Aici caracterul irațional nu este atât de evident deoarece renta apare ca preț anual al pămîntului, care intră astfel în producție, ca marfă. În „prețul pămîntului“ este, totuși, mai multă iraționalitate decît în prețul capitalului, dar nu în forma însăși. Căci pămîntul apare aici ca valoare de întrebuițare a unei mărfi, iar renta funciară — ca preț al acesteia (iraționalul constă aici în faptul că, ceva ce nu este un produs al muncii — pămîntul — trebuie să aibă preț, așadar, valoare exprimată în bani, așadar, valoare, așadar, să fie considerat muncă socială materializată). Ca formă exterioară, aici avem, deci, ca la orice marfă, o dublă expresie: ca valoare de întrebuițare și valoare de schimb iar valoarea de schimb este exprimată ideatic ca preț, ca ceva ce marfa ca valoare de întrebuițare nu este. Dimpotrivă, în expresia 1 000 l. st. = 1 050 l. st., sau 50 l. st. este prețul anual a 1 000 l. st., același lucru este raportat la același lucru, valoarea de schimb la valoarea de schimb, iar valoarea de schimb trebuie să aibă, ca ceva diferit de ea însăși, propriul ei preț, adică însăși valoarea de schimb exprimată în bani.

[907] Prin urmare, aici două forme ale plusvalorii — *dobînda* și *renta*, rezultate ale producției capitaliste — intră în ea ca premise, ca *avansuri*, pe care le face capitalistul însuși și care de aceea nu reprezintă nicidecum pentru el plusvaloare, un excedent peste valoarea avansurilor, făcute de el. La aceste forme ale plusvalorii este *vizibil* și pentru capitalistul individual că producția de plusvaloare face parte din *cheltuielile de producție* ale producției capitaliste, că apropierea muncii străine și a excedentului peste valoarea mărfurilor consumate în proces (indiferent dacă ele intră în capitalul

constant sau il cel variabil) este condiția dominantă a acestui mod de producție. Ce-i drept aceasta se vedește și în faptul că profitul mediu constituie unul din elementele prețului de cost al mărfii, hence a condition of supply, of the very creation of the commodity¹⁾. Dar capitalistul industrial consideră totuși, pe bună dreptate, acest excedent, această parte a plusvalorii — deși aceasta este un element al producției înseși — ca un excedent peste cheltuielile *sale* și nu, ca în cazul dobînzii și al rentei, ca ceva care face parte din avansurile *sale*. În momentele critice chiar și profitul se opune de fapt lui însuși ca o condiție a producției atunci cînd the contraction or stoppage of production²⁾ intervine ca urmare a scăderii prețului, care înghite profitul sau îl micșorează foarte mult. Aici se vede și stupiditatea celor care consideră diferitele forme ale plusvalorii ca simple forme ale repartiției. Acestea sînt în egală măsură forme ale producției. [907]

[937] S-ar putea crede că în trinitatea pămînt-rentă, capital-profit (dobîndă), muncă-salariu, ultima verigă este și cea mai rațională. Aici, cel puțin, este arătată *source*³⁾ de unde izvorăște salariul. În realitate însă, ultima formă este cea mai irațională și constituie baza celorlalte două, așa cum, în genere, munca salariată are ca premisă pămîntul ca *proprietate funciară* și produsul — ca *capital*. Numai atunci cînd condițiile de muncă se opun muncii în această formă, munca este muncă salariată. Ca muncă salariată, ea este însă exprimată în formula muncă-muncă salariată. Întrucît salariul apare aici ca produsul specific al muncii, ca unicul produs al acesteia (și el este în fapt unicul produs al muncii *pentru* muncitorul salariat), celelalte părți ale valorii — *rentă*, *profit* (dobîndă) apar, de asemenea, ca decurgînd în mod necesar din alte surse specifice; și exact așa cum partea valorii produsului care se reduce la salariu, [trebuie considerată] ca produs *specific* al muncii, tot așa părțile valorii, care se reduc la rentă și profit, trebuie considerate ca rezultat specific al factorilor pentru care există ele, și cărora le revin ele, cu alte cuvinte, ele trebuie să apară ca offspring of the earth and of the capital respectively⁴⁾. [937]

¹⁾ — prin urmare o condiție a ofertei, a producerii mărfii. — *Nota trad.*

²⁾ — restrîngerea sau stagnarea producției. — *Nota trad.*

³⁾ — sursa. — *Nota trad.*

⁴⁾ — rezultat al pămîntului și, respectiv, al capitalului. — *Nota trad.*

[4. Separarea tot mai mare a formelor transformate ale plusvalorii de esența ei — supramunca. Profitul industrial ca „salariu pentru capitalist“]

[910] Să analizăm drumul pe care îl parcurge capitalul înainte de a apare sub forma capitalului purtător de dobândă.

În procesul de producție nemijlocit chestiunea mai este simplă. Surplus value nu a luat încă nici o formă *deosebită* în afară de forma *plusvalorii* înseși, care o deosebește numai de partea valorii produsului, care constituie un echivalent al valorii reproduse în el. Așa cum value, în genere, se reduce la labour, tot așa surplus value se reduce la surplus labour, la muncă neplătită. De aceea surplus value este măsurată numai cu ajutorul părții de capital care-și schimbă realmente valoarea — capitalul variabil, partea de capital care este cheltuită pentru salarii. Capitalul constant apare numai ca o condiție, pentru a permite, părții variabile a capitalului să funcționeze. Este foarte simplu dacă, cu 100 [l. st.], care reprezintă munca a 10 [oameni], se cumpără munca a 20 [de oameni] (cu alte cuvinte marfă care conține munca a 20 [de oameni]), valoarea produsului = 200 și plusvaloarea la 100 l. st. = munca neplătită a 10 [oameni]. Sau, dacă lucrează 20 de oameni, fiecare lucrează pentru sine numai o jumătate de zi, iar cealaltă jumătate de zi pentru capitalist. 20 jumătăți de zile = 10. Este același lucru ca atunci când 10 oameni ar fi plătiți, iar 10 oameni ar munci pe gratis pentru capitalist.

Aici, în această stare embrionară, raportul este încă foarte concret sau, mai exact, nu poate fi nesocotit. Dificultatea constă aici numai în a explica cum această apropiere de muncă fără a da în schimb un echivalent, izvorăște din legea schimbului de mărfuri, din faptul că mărfurile se schimbă în raport cu timpul de muncă cuprins în ele, cum, în primul rând, ea nu este în contradicție cu această lege.

[911] Procesul de circulație suprimă deja, estompează deja legătura. Întrucît masa plusvalorii este determinată aici, totodată, și de *timpul de circulație a capitalului*, se pare că aici intervine un element străin timpului de muncă.

În sfîrșit, în capitalul gata constituit, așa cum apare el ca un tot, [ca] unitatea dintre procesul de circulație și procesul de producție, ca expresie a procesului de reproducție, — ca o sumă determinată a valorii, care într-un interval de timp determinat, într-o perioadă determinată a circulației, produce un profit (plusvaloare) determinat —, în această formă proce-

sul de producție și procesul de circulație există numai ca amintire și ca momente care determină *uniform* plusvaloarea, estompîndu-i natura simplă. Plusvaloarea apare acum ca profit. Acest profit 1. este raportat la o perioadă determinată a circulației capitalului, care este diferită de timpul de muncă; 2. plusvaloarea este calculată și raportată nu la partea capitalului, din care ea izvorăște nemijlocit, ci la capitalul total, fără vreo distincție. În felul acesta se pierde din vedere sursa ei. 3. Deși în această formă a profitului masa profitului mai este, din punct de vedere cantitativ, identică cu masa plusvalorii produse de capitalul specific, rata profitului diferă de la bun început de rata plusvalorii întrucît rata plusvalorii este $= \frac{p}{v}$ iar rata profitului $= \frac{p}{c+v}$. 4. Presupunînd că rata plusvalorii este dată, rata profitului poate să crească sau să scadă, chiar în sens invers față de rata plusvalorii.

Astfel, în prima sa înfățișare, cea a profitului, plusvaloarea are deja o formă care nu numai că nu permite să se recunoască direct identitatea ei cu plusvaloarea, cu supramunca, ci pare chiar să contrazică direct această identitate.

Mai departe, datorită transformării profitului în *profit mediu*, formării ratei generale a profitului și transformării, legate de aceasta sau condiționate de aceasta, a valorilor în prețuri de cost, profitul capitalului specific devine, nu numai ca expresie a sa, care marchează deosebirea dintre rata profitului și rata plusvalorii, ci și ca substanță, în cazul de față cantitate, ceva diferit de plusvaloarea însăși, pe care capitalul specific a produs-o în sfera sa de producție specifică. Dacă se consideră capitalul individual dar și capitalul total dintr-o sferă specifică, atunci profitul nu numai că *pare*, dar aici chiar *este* realmente diferit de plusvaloare. Capitaluri de aceeași mărime dau profituri egale, sau profitul este proporțional cu mărimea capitalurilor. Sau: profitul este determinat de valoarea capitalului avansat. În toate aceste expresii raportul dintre profit și compoziția organică a capitalului este complet estompat, nu mai poate fi recunoscut aici. Dimpotrivă, aici foarte evident este faptul că capitaluri de mărime egală, care pun în mișcare cantități de muncă foarte diferite, comandă, prin urmare, cantități de supramuncă foarte diferite, produc prin urmare, cantități de surplus value foarte diferite, aduc profituri de mărime egală. Dar, datorită transformării valorilor în prețuri de cost, pare că însăși baza — determinarea valorii mărfurilor prin timpul de muncă cuprins în ele — a fost suprimată.

În această formă total înstrăinată a profitului și în aceeași măsură în care înfățișarea profitului ascunde esența lui, capitalul capătă tot mai mult o înfățișare obiectuală, se transformă tot mai mult dintr-o relație într-un lucru, dar într-un lucru care cuprinde în sine, a absorbit, relația socială, într-un lucru care posedă o viață și o independență fictive și care intră în raport cu el însuși, într-o ființă sensibilă — suprasensibilă; și, în această formă de *capital și profit*, el apare la suprafață ca o premisă gata stabilită. Aceasta este forma realității lui sau, mai exact, forma lui de existență reală. Și tocmai aceasta este forma în care el trăiește în conștiința purtătorilor lui, a capitaliștilor, se reflectă în reprezentările acestora.

Această formă fixă și anchilozată (metamorfozată) a profitului (și prin aceasta a capitalului ca creator al acestuia, căci capitalul este baza, profitul — consecința; capitalul — cauza, profitul — efectul; capitalul — substanța, profitul — accidența; capitalul este capital numai în măsura în care creează profit, numai în măsura în care el este valoare, care creează un profit, o valoare excedentară) — și prin aceasta și a capitalului ca bază a lui, a capitalului care se conservă ca capital și sporește în profitul pe care-l aduce, se consolidează în ceea ce privește exterioritatea, prin faptul că același proces de egalizare a capitalului, care dă profitului această formă de profit mediu, separă de el o parte sub formă de rentă, făcînd-o să capete o existență autonomă ca și cum ar fi crescut pe un alt teren, pe pămînt. Ce-i drept, inițial renta se prezintă ca o parte a profitului, pe care fermierul o plătește proprietarului funciar. Cum însă nici el, fermierul, nu încasează acest surplus profit și nici capitalul, pe care-l folosește el, nu se deosebește anyhow¹⁾, ca capital, de orice alt capital (deoarece el nu datorează surplus profit capitalului ca capital, el îl și plătește landlordului), pămîntul însuși apare ca sursă a acestei părți a valorii mărfii (a plusvalorii ei), iar landlordul [pare să reprezinte], ca persoană juridică, numai pămîntul [912].

Dacă renta este calculată la capitalul avansat, tot mai rămîne un fir care amintește de originea etc., ca o parte separată a profitului, deci a plusvalorii în genere. (Firește că, altfel se prezintă lucrurile într-o situație socială în care proprietatea funciară exploatează direct munca. Aici nu este deloc greu să se recunoască originea avuției suplimentare.) Dar renta se plătește pentru o suprafață de pămînt determinată; ea este capitalizată în valoarea pămîntului; această valoare crește

¹⁾ — deloc. — *Nota trad.*

sau scade în raport cu creșterea sau scăderea rentei; renta crește sau scade în raport cu suprafața pămîntului care rămîne neschimbată (în timp ce capitalul care lucrează pe această suprafață de pămînt este o mărime variabilă; deosebirea în ceea ce privește categoriile de pămînt se manifestă în nivelul rentei, care trebuie plătită pentru o suprafață de pămînt de un număr dat de picioare², întreaga sumă a rentei este calculată la întreaga suprafață pentru a putea determina, de pildă, renta medie a unei suprafețe de un picior²; ca orice altă formă creată de producția capitalistă, renta apare, totodată, ca o premisă fixată, dată, existentă în orice moment, și, prin urmare, independentă de voința individului. Fermierul trebuie să plătească renta și anume atîta pe unitatea de suprafață, în funcție de calitatea pămîntului. Dacă calitatea pămîntului crește sau scade, atunci crește sau scade renta, pe care el trebuie s-o plătească pentru un număr de acri de pămînt; pentru pămînt, independent de capitalul pe care-l folosește el pe acest pămînt; exact așa cum el trebuie să plătească dobîndă, independent de profitul pe care-l realizează.

Calcularea rentei la capitalul industrial este încă o formulă critică a economiei politice, care menține legătura lăuntrică a rentei cu profitul ca teren pe care a luat naștere aceasta. În realitate însă această legătură nu *apare*; dimpotrivă, renta se măsoară aici cu terenul real — și prin aceasta se taie orice legătură cu veriga ei intermediară și se desăvirșește înfățișarea ei exterioară autonomă. Ea are o înfățișare autonomă numai în această exterioritate, în separarea completă de veriga ei intermediară. Atîtea picioare² dau atîta sau atîta rentă. În această expresie, în care o parte a plusvalorii — renta — se prezintă în raportul ei față de un element deosebit al naturii, independent de munca omenească, este complet estompată nu numai natura plusvalorii, deoarece este estompată natura valorii înseși, dar însuși profitul apare aici ca datorîndu-și existența capitalului ca un element material deosebit al producției, așa cum renta apare ca datorîndu-și existența pămîntului. Pămîntul există ca ceva dat de natură și aduce rentă. Capitalul constă din produse și acestea aduc profit. Faptul că o valoare de întrebuințare, care a fost produsă, aduce profit, iar alta care nu este produsă, aduce rentă, nu reprezintă decît două forme diferite, în care lucrurile creează valoare, una din aceste forme fiind tot atît de inteligibilă și neinteligibilă ca și cealaltă.

Este clar că, de îndată ce plusvaloarea se scindează în diferite părți deosebite, care sînt raportate la diferite elemente

ale producției, distincte numai *obiectual*, — natură, produse ale muncii, muncă — că, de îndată ce ea capătă, în genere, forme *deosebite*, indiferente una de alta, independente una de alta, și reglementate de diferite legi, principiul unic, comun tuturor acestor forme — plusvaloarea — și deci și natura acestui principiu unic, comun — este din ce în ce mai greu de recunoscut, nu apare în *fenomen* ci trebuie să fie descoperit asemenea unui mister ascuns. Această autonomizare a formelor părților specifice ale plusvalorii și opunerea lor ca forme autonome, își găsesc desăvârșirea în aceea că fiecare din aceste părți este redusă la un element deosebit ca la măsura și izvorul său deosebit, sau în aceea că fiecare parte a plusvalorii se prezintă ca un efect al unei cauze deosebite, ca accidentă a unei substanțe deosebite. Și anume: profit-capital, rentă-pământ, salariu-muncă.

Aceste relații și forme deja existente, sînt acelea care apar ca premise în producția reală, deoarece modul de producție capitalist se mișcă în cadrul formelor create de el însuși și acestea din urmă, rezultat al său, în procesul de reproducție, i se opun, tot ca premise deja existente. Ca atare, ele determină practic acțiunea capitaliștilor individuali etc., constituie pentru ei motive etc. și, ca astfel de motive, se reflectă în conștiința lor. Economia politică vulgară nu face decît să exprime într-o formă doctrinară această conștiință, care, prin motivele și reprezentările ei, este prizonieră a manifestărilor exterioare ale modului de producție capitalist. Și cu cît ea este mai slab ancorată în suprafața fenomenului, cu atît ea nu face decît să-l reproducă într-o anumită ordine, cu atît este mai conștientă că este „firească” și departe de orice speculație abstractă.

[913] Mai sus, la procesul de circulație ¹⁾, de remarcat că determinațiile care decurg din procesul de circulație se cristalizează ca însușiri ale unor diferite categorii de capital fix, circulant etc. și astfel ele apar ca însușiri date care, revin, material, unor mărfuri determinate.

Dacă în forma finală, în care profitul apare în producția capitalistă ca premisă dată, se șterg și devin de nerecunoscut numeroasele lui transformări și faze intermediare, deci și natura capitalului; dacă această formă este și mai mult fixată prin aceea că același proces în cadrul căruia ea este desăvârșită, îi opune o parte a profitului drept *rentă*, face din ea, așadar, forma *deosebită* a plusvalorii care este raportată, ast-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 508—510. — *Nota red.*

fel, în întregime, la capital, ca o unealtă de producție deosebită din punct de vedere material, așa cum renta este raportată la pământ, atunci această formă, separată de esența ei launtrică printr-o masă de verigi intermediare invizibile, capătă o formă și mai exteriorizată sau, mai bine zis, capătă forma exteriorității absolute în capitalul purtător de dobîndă, în separarea în profit și dobîndă, în capitalul purtător de dobîndă, ca forma simplă a capitalului, ca forma în care capitalul servește ca premisă propriului său proces de reproducție. Pe de o parte, în aceasta se exprimă forma absolută a capitalului: B-B'. Valoare care se valorifică. Pe de altă parte, aici a dispărut elementul intermediar care mai există încă chiar la capitalul comercial pur, M, în formula B-M-B'. Este pur și simplu raportul lui B față de sine însuși și măsurat cu sine însuși. Acesta este capitalul care derivă categoric din proces, care este separat de el, care se află în afara lui, ca o premisă a procesului al cărui rezultat este și în cadrul căruia și datorită căruia el este numai capital.

{[Aici facem] abstracție de faptul că dobînda poate fi un simplu transfer de avere și nu trebuie să exprime nici o plusvaloare reală, așa cum ea nu exprimă o plusvaloare reală în cazul cînd banii sînt dați cu împrumut unui „risipitor”, adică în cazul cînd sînt dați cu împrumut pentru consum. Dar același lucru se poate întîmpla și în cazul cînd banii sînt luați cu împrumut pentru efectuarea plăților. În ambele cazuri banii sînt dați cu împrumut ca bani, și nu ca capital, dar pentru posesorii lor ei devin *capital* datorită simplului act al împrumutului. În cel de-al doilea caz, la discount sau loan on temporarily not vendible commodities ¹⁾, banii primiți pentru efectuarea plăților pot fi folosiți în procesul circulației capitalului, în transformarea necesară a capitalului-marfă în capital bănesc. În măsura în care accelerarea acestui proces de transformare — ca în genere în condițiile creditului, potrivit naturii lui generale —, accelerează reproducția, deci producția de plusvaloare, ei sînt capital bănesc de împrumut. În măsura în care banii, dimpotrivă, servesc numai la plata *datoriilor*, fără să accelereze procesul de reproducție, eventual făcîndu-l imposibil sau îngustîndu-l, — ei sînt un simplu *mijloc de plată*, sînt bani numai pentru *creditor* și pentru *debitor* — *capital*, în fond independent de procesul capitalului. În acest caz, dobînda, ca și profit upon expropriation ²⁾ este un fapt

¹⁾ — scontare sau împrumut pentru mărfurile temporar nevandabile. — *Nota trad.*

²⁾ — profitul din înstrăinare. — *Nota trad.*

independent de producția capitalistă ca atare, de crearea de plusvaloare. În aceste două forme ale banilor — ca mijloc de cumpărare a mărfii, în vederea consumului, și ca mijloc de plată a datoriilor — dobînda apare sub o formă care, ca și profit upon alienation, se reproduce în producția capitalistă dar este independentă de aceasta, fiind o formă a dobînzii care aparține modurilor de producție anterioare. Este însă în firea producției capitaliste ca banii (sau marfa) să poată fi capital sau să poată fi vînduți ca capital în afara procesului de producție, ca acest lucru să se poată întîmpla și în formele mai vechi, în care ei nu se transformă în capital, ci servesc numai ca bani.

Cea de-a treia formă mai veche a capitalului purtător de dobîndă, se bazează pe faptul că producția capitalistă încă nu există, iar profitul mai este încasat, sub forma dobînzii, capitalistul apărînd ca simplu cămătar. Aceasta presupune: 1) că producătorul mai lucrează independent, cu mijloace de producție proprii, nu mijloacele de producție lucrează cu el (chiar în cazul cînd din aceste mijloace de producție fac parte sclavi, care aici însă formează tot atît de puțin o categorie economică deosebită, pe cît de puțin o formează vitele de muncă, mai mult, între uneltele de muncă neînsuflețite, animale și sclavi există aici numai o deosebire materială: instrumente mute, simțitoare, cuvîntătoare); 2) că mijloacele de producție îi aparțin numai nominal, ceea ce înseamnă că datorită unor împrejurări oarecare el nu este în stare să le reproducă prin vînzarea mărfurilor sale. De aceea aceste forme ale capitalului purtător de dobîndă se întîlnesc în toate formele societății în care există circulația mărfurilor și în care circulă banii, indiferent dacă în ele predomină munca sclavilor, munca șerbilor sau munca liberă. În ultima dintre formele menționate, producătorul plătește capitalistului supramunca sa sub formă de dobîndă, care, de aceea, include profitul. Avem aici întreaga [914] producție capitalistă, fără avantajele ei, dezvoltarea formelor sociale ale muncii și forțele productive ale muncii, care derivă din ele. O formă predominantă în mare măsură la popoarele de țărani, care trebuie deja să-și cumpere o parte din mijloacele lor de subsistență și uneltele lor de producție ca marfă, alături de care, prin urmare, există deja o industrie orășenească separată, și care, pe lîngă aceasta, trebuie să plătească în bani impozite, rentă etc.}

Capitalul purtător de dobîndă se dovedește a fi ca atare numai în măsura în care banii dați cu împrumut sînt transformați realmente în capital și produc un surplus, din care

dobînda reprezintă o parte. Numai că aceasta nu anulează faptul că, independent de proces, lui îi sînt proprii dobînda și faptul că aduce dobîndă. Tot așa, valoarea de întrebuițare a bumbacului ca bumbac nu este anulată prin faptul că el trebuie să fie filat sau să fie prelucrat într-un mod oarecare, pentru a i se dovedi proprietățile utile. Astfel, capitalul își [dovedește] capacitatea de a crea dobîndă numai intrînd în procesul de producție. Dar și capacitatea de muncă își dovedește puterea de a crea valoare numai atunci cînd acționează și se realizează în proces ca muncă. Aceasta nu exclude faptul că ea, în sine, ca capacitate, este activitate creatoare de valoare și nu devine o astfel de activitate numai prin proces, dimpotrivă, este o premisă a acestuia. Ca atare este ea cumpărată. Este posibil ca ea să fie cumpărată fără intenția de a o pune la lucru (de pildă directorul unui teatru cumpără un actor nu pentru a-l pune să joace, ci pentru a lipsi de jocul acestuia un teatru care-i face concurență). Dacă cel care cumpără capacitatea de muncă folosește proprietatea ei, pe care o plătește, proprietatea ei de a crea valoare, — acest lucru nu prezintă interes pentru vînzătorul ei și nici pentru marfa vîndută, după cum nu prezintă interes dacă cel care cumpără capital, îl folosește ca capital, dacă deci pune în acțiune, în proces proprietatea inerentă acestuia de a crea valoare. Ceea ce plătește el este, în ambele cazuri, plusvaloarea care, *in sine*, după posibilități, după natura mărfii cumpărate — într-un caz capacitatea de muncă, în celălalt caz capitalul — este inclusă în aceste mărfuri, și capacitatea lor de a conserva propria sa valoare. De aceea și capitalistul care lucrează folosind capitalul propriu consideră că o parte a plusvalorii este dobîndă, cu alte cuvinte, o plusvaloare care provine din procesul de producție deoarece capitalul, independent de acest proces, a adus-o în procesul de producție.

Renta funciară și raportul pămînt-rentă, pot să apară ca o formă mult mai misterioasă decît [forma] dobîndă, [raportul] capital-dobîndă. Dar chiar în forma rentei funciare iraționalitatea nu constă în aceea că se exprimă un *raport al capitalului însuși*. Întrucît pămîntul însuși este productiv (de valoare de întrebuițare) și este el însuși o forță productivă vie (de valoare de întrebuițare sau produce valori de întrebuițare), sau valoarea de întrebuițare poate fi confundată superstitious¹⁾ cu valoarea de schimb, lucrul — cu o formă specific

1) — superstițios. — Nota trad.

socială a muncii cuprins în produs ; aici iraționalitatea își are temeiul în ea însăși căci renta ca ceva sui generis nu are nici o contingentă cu procesul capitalist ca atare, sau economia „luminată“ poate, avînd în vedere că renta nu este raportată nici la muncă nici la capital, să nege că renta este, în genere, o formă a plusvalorii și să o prezinte ca pe un simplu surcharge or price ¹⁾, adaos pe care proprietarul funciar îl poate obține grație monopolului proprietății asupra pămîntului.

Altfel stau lucrurile cu capitalul purtător de dobîndă. Aici nu este vorba despre o relație străină capitalului, ci despre însăși relația-capital, o relație care izvorăște din producția capitalistă și este specifică acesteia, exprimînd esența capitalului însuși, o formă a capitalului, în care el apare ca *capital*. Profitul mai conservă legătura cu capitalul aflat în proces, în procesul în care se produce plusvaloarea (ea însăși). În *capitalul purtător de dobîndă* lucrurile nu se prezintă ca în *profit*, unde forma plusvalorii apare ca ceva înstrăinat, straniu, fără să permită să fie recunoscută direct forma ei simplă și odată cu aceasta substanța ei și temeiul apariției ei ; în *dobîndă*, dimpotrivă, această formă înstrăinată este presupusă, există și este exprimată *categoric* ca *element esențial*. Ea se autonomizează, se fixează ca opus al naturii reale a plusvalorii. În capitalul purtător de dobîndă raportul dintre capital și muncă este estompat. De fapt dobînda presupune profitul, din care el constituie numai o parte și în fond muncitorului salariat îi este absolut indiferent cum se împarte plusvaloarea [915] între dobîndă și profit, între diferitele categorii de capitaliști.

Dobînda este pusă categoric ca offspring of capital ²⁾, separat, independent și în afara procesului capitalist. Ea revine *capitalului ca capital*. Ea intră în procesul de producție și de aceea iese din el. Capitalul este impregnat cu dobîndă. El nu scoate dobînda din procesul de producție ci o aduce în acest proces. Excedentul profitului peste dobîndă, cantitatea de plusvaloare, pe care capitalul o datorează numai procesului de producție și pe care el o produce numai ca capital aflat în funcțiune, capătă deci, spre deosebire de dobîndă, ca creare de valoare care revine *capitalului în sine, capitalului pentru sine, capitalului ca capital*, forma specifică de *profit industrial* (profitul întreprinzătorului, profitul industrial sau comercial, după cum accentul se pune pe procesul de producție sau pe procesul de circulație). Cu aceasta chiar și ultima formă a

¹⁾ — adaos la preț. — *Nota trad.*

²⁾ — rezultat al capitalului. — *Nota trad.*

plusvalorii, care amintește într-o oarecare măsură de originea ei, este separată și înțeleasă nu numai într-o formă înstrăinată, ci în directă opoziție cu plusvaloarea, și, ca urmare, natura capitalului și a plusvalorii precum și a producției capitaliste în genere sînt complet mistificate.

Profitul industrial, în opoziție cu *dobînda*, reprezintă capitalul în proces, în opoziție cu capitalul în afara procesului, capitalul ca proces în opoziție cu capitalul ca proprietate și deci pe capitalist ca capitalist care funcționează drept reprezentant al *capitalului care lucrează*, în opoziție cu capitalistul ca simplă personificare a capitalului, ca simplu proprietar al capitalului. Astfel, el apare ca capitalist *care lucrează* vizavi de el însuși ca *capitalist*, și, de aceea, mai departe, ca *muncitor* vizavi de el însuși ca simplu *proprietar*. De aceea, în măsura în care se mai menține raportul dintre plusvaloare și proces, acesta apare tocmai în forma în care the very notion of surplus value is negated ¹⁾. *Profitul industrial* se reduce la muncă, dar nu la munca străină, *neplătită*, ci la *munca salariată*, la salariul pentru capitalist, care prin aceasta intră în aceeași categorie cu muncitorul salariat, fiind doar un muncitor salariat mai bine plătit, căci în genere salariul este foarte diferit.

În fond banii se transformă în capital nu datorită faptului că ei se schimbă pe condițiile materiale de producție ale mărfii, și că aceste condiții — materialul muncii, mijloacele de muncă, munca — intră în efervescentă în procesul muncii, acționează unul asupra altuia, se combină unul cu altul, intră într-un proces chimic și precipită marfa ca cristal al acestui proces. În felul acesta nu ar fi capital, nu ar fi plusvaloare. Această formă abstractă a procesului muncii este comună tuturor modurilor de producție, oricare ar fi fost forma lor socială sau determinația lor istorică. Acest proces devine un proces capitalist, iar banii se transformă în capital numai dacă 1) *producția de mărfuri*, producția produsului ca marfă este forma generală a producției ; 2) dacă marfa (banii) se schimbă pe capacitatea de muncă (deci de fapt pe muncă) ca marfă dacă, prin urmare, munca este muncă salariată ; 3) dar aceasta, numai în cazul cînd condițiile obiective, deci (considerînd întregul proces de producție) produsele înseși se opun muncii ca forțe autonome, ca o nonproprietate a ei, ca o proprietate străină și astfel, în ceea ce privește forma, ca *capital*.

¹⁾ — adevărata noțiune de plusvaloare este negată. — *Nota trad.*

Munca ca muncă salariată și condițiile muncii ca capital — deci ca proprietate a capitalistului : ele sînt proprietar al lor înșelor în capitalist, în care sînt personificate, și a cărui proprietate asupra lor, proprietatea lor asupra lor înșelor în opoziție cu munca, o reprezintă — sînt expresia aceluiași raport, numai că din diferenței lui poli. Această condiție a producției capitaliste este rezultatul ei permanent. Aceasta este *premisă* ei pusă de ea însăși ; ea este presupusă de ea însăși, adică este pusă de propriile ei condiții, de îndată ce ea s-a dezvoltat și funcționează în cadrul relațiilor corespunzătoare ei. Dar *procesul de producție capitalist* nu este pur și simplu un proces de producție ; această determinație socială contradictorie a elementelor lui se dezvoltă și se realizează numai în procesul însuși, pe care ea îl caracterizează întru totul și pe care ea îl parcurge în acest mod de producție socialmente determinat, *procesul de producție capitalist*.

[916] Cînd capitalul — nu un capital determinat, ci capitalul în genere — abia se formează, *procesul său de formare* este *procesul de descompunere, produsul destrămării*, modurilor de producție sociale anterioare lui. Prin urmare, acesta este un *proces istoric* și un proces care aparține unei perioade istorice determinate. Aceasta este perioada *genezei sale istorice*. (Astfel, existența omului este rezultatul unui proces anterior pe care l-a parcurs viața organică. Abia într-un anumit punct omul devine om. Dar de îndată ce omul este deja pus, el este, de asemenea, ca premisă permanentă a istoriei omenirii, produsul și rezultatul permanent al acesteia, iar *premisă* el este numai ca propriul său produs și rezultat). Aici munca trebuie abia să se separe de condițiile de muncă în forma lor anterioară a identității cu acestea. Numai astfel ea devine muncă *liberă* și în opoziție cu ea, condițiile ei se transformă în *capital*. Procesul prin care capitalul devine capital sau [procesul] dezvoltării lui *înainte* de procesul de producție capitalist și realizarea lui în acest proces țin aici de două perioade istorice diferite. În ultima capitalul este presupus, existența lui este presupusă ca ceva ce acționează de la sine. În prima el este un precipitat al procesului de descompunere al unei alte forme a societății. El este *produsul* unei alte [forme] și nu produsul propriei sale reproducții, cum se întîmplă mai tîrziu. Producția capitalistă lucrează pe baza muncii salariate, ca fiind baza dată și, totodată, baza produsă permanent de ea. Ea lucrează, de aceea, și pe baza *capitalului*, ca formă a

condițiilor de muncă, ca premisă care-i este dată, o premisă care însă, ca și munca salariată, este creația ei permanentă, produsul ei permanent.

Pe această bază, *banii*, de pildă, sînt în sine capital, pentru că în sine condițiile de producție au forma înstrăinată în raport cu munca, apar în raport cu ea ca proprietate străină și, ca atare, le domină. Capitalul poate atunci să fie vîndut și ca marfă, care are această însușire, adică capitalul poate fi vîndut ca capital, cum se întîmplă în cazul cînd el este dat cu împrumut cu dobîndă.

Întrucît însă aici este fixat momentul determinației sociale specifice a capitalului și a producției capitaliste, o determinație socială specifică care, din punct de vedere juridic, se exprimă în capital ca proprietate, în proprietatea asupra capitalului, ca o formă deosebită a proprietății — iar *dobînda* apare, de aceea, ca *parte a plusvalorii*, pe care o produce, în genere, capitalul în această determinație, separată de această determinație a procesului, atunci cealaltă parte a plusvalorii, excedentul profitului peste dobîndă, *profitul industrial* trebuie, evident, să se prezinte ca valoare care nu provine din capital ca capital, ci din procesul de producție, separat de determinația sa socială, care și-a găsit deja modul său de existență deosebit în expresia capital-dobîndă. Dar, separat de capital, procesul de producție este un *proces de muncă* în general. De aceea, capitalistul industrial spre deosebire de sine însuși ca capitalist, industriașul spre deosebire de sine însuși ca capitalist, proprietar al capitalului — nu este decît un simplu funcționar în procesul muncii, nu capital care funcționează, ci un funcționar, independent de capital —, așadar, un purtător deosebit al procesului muncii în general, *muncitor*. Cu aceasta profitul industrial se transformă în mod fericit în *salariu* și coincide cu salariul obișnuit, de care se deosebește numai din punct de vedere cantitativ și printr-o formă specială de plată, și anume, aceea că capitalistul își plătește el însuși salariul în loc ca acesta să-i fie plătit de altcineva.

În această ultimă scindare a profitului în *dobîndă* și *profit industrial* natura plusvalorii (și deci și natura capitalului) nu numai că este complet estompată dar este, evident, prezentată ca ceva cu totul diferit.

Dobînda exprimă o parte a plusvalorii ; singura parte a profitului separată sub un nume deosebit ; partea, care revine pur și simplu proprietarului capitalului, este apropiată de el. Dar această împărțire doar *cantitativă* se transformă în-

tr-o împărțire *calitativă*, care dă celor două părți forma transformată, în care nu mai există nimic din esența lor inițială [917]. Aceasta se fixează mai întâi în faptul că dobînda nu apare ca o împărțire indiferentă pentru producție, care are loc „ocazional“ atunci cînd industriașul lucrează cu capital străin. Chiar și în cazul cînd el lucrează cu capital propriu, profitul său se scindează în *dobîndă* și *profit industrial*, datorită cărui fapt, așadar, simpla împărțire cantitativă este deja fixată drept *calitativă*, independent de împrejurarea întîmplătoare că industriașul este proprietar sau non-proprietarul capitalului său, — este fixată ca o *împărțire calitativă* care decurge din natura capitalului însuși, a producției capitaliste înseși. Acestea nu sînt numai două părți ale profitului, împărțite unor persoane diferite, ci două *categorii* distincte care se află într-un raport diferit față de capital, deci în raport cu diferitele determinații ale capitalului. Această autonomizare, abstracție făcînd de motivele expuse mai sus, se consolidează cu atît mai ușor, cu cît *capitalul purtător de dobîndă*, apare ca formă istorică înaintea capitalului industrial și continuă să existe alături de el, în forma sa veche, și numai în cursul dezvoltării capitalului industrial el este subordonat producției capitaliste ca o *formă specifică* a capitalului industrial.

De aceea, din simpla împărțire cantitativă se ajunge la o scindare calitativă. Capitalul însuși este scindat. În măsura în care el este o *premisă* a producției capitaliste, în măsura în care el exprimă deci *forma înstrăinată a condițiilor de muncă*, el se realizează în *dobîndă*. Caracterul său de capital, el îl realizează în *dobîndă*. Pe de altă parte, în măsura în care el funcționează în proces, acest proces apare ca fiind separat de caracterul său specific capitalist, de determinația sa socială specifică — ca simplu *proces de muncă* în general. Prin urmare, în măsura în care capitalistul participă la procesul de muncă, el nu participă ca capitalist, deoarece acest caracter al său este scontat în *dobîndă* — ci ca funcționar al procesului de muncă în genere, ca *muncitor*, iar salariul său apare în *profitul industrial*. Acesta este un mod de muncă specific — labour of direction ¹⁾ —, dar modurile de muncă diferite, în genere, între ele.

În aceste două forme ale plusvalorii, natura acesteia, esența capitalului și caracterul producției capitaliste sînt, deci, nu numai complet estompate, ci, transformate în contrar. Dar

¹⁾ — munca de conducere. — *Nota trad.*

caracterul și forma capitalului își găsesc desăvîrșirea în măsura în care aici sînt absurde și sînt reprezentate și exprimate fără nici o intermediere, ca o subiectivare a obiectelor, o obiectivare a subiectelor, o denaturare a cauzei și efectului, quidproquo-ul religios, forma pură a capitalului B-B'. Tot așa anchilozarea relațiilor, prezentarea lor ca o relație a oamenilor față de obiecte cu un caracter social determinat, au căpătat aici cu totul altă dezvoltare decît în simpla mistificare a mărfii și în mistificarea și mai complicată a banilor. Transsubstanțierea, fetișismul sînt desăvîrșite.

Dobînda an sich exprimă tocmai existența condițiilor de muncă ca *capital* în opoziția lor socială și în metamorfoza lor, ca forțe personale față de muncă și asupra muncii. Ea rezumă caracterul *înstrăinat* al condițiilor de muncă în raport cu activitatea subiectului. Ea reprezintă proprietatea capitalului sau simpla proprietate a capitalului ca mijloc de apropiere a produselor muncii străine, ca dominație asupra muncii străine. Dar ea reprezintă acest caracter al capitalului ca ceva ce revine capitalului în afara procesului de producție însuși și nu este nicicum rezultatul determinației specifice a acestui proces de producție însuși. Ea reprezintă caracterul înstrăinat al capitalului nu în opoziție cu munca ci, dimpotrivă, fără vreun raport al unui capitalist față de altul, — deci ca o determinare exterioară și indiferentă pentru raportul capitalului față de muncă. Pentru muncitor ca atare repartizarea profitului între capitaliști nu prezintă importanță. Așadar, în *dobîndă*, în forma profitului în care caracterul contradictoriu al capitalului are o expresie deosebită, ea are o expresie în care această contradicție este complet estompată și în care se face direct abstracție de ea. *Dobînda* exprimă posibilitatea banilor, a mărfurilor etc. de a-și valorifica propria valoare, plusvaloarea, ca ceva care crește din bani și din mărfuri, ca rezultat natural al lor, este deci o simplă expresie a mistificării capitalului în forma sa extremă, — în măsura în care, în genere, reprezintă o relație socială ca *atare* — ea exprimă [918] o simplă relație între capitaliști, și nicicum între capital și muncă.

Pe de altă parte, această formă a *dobînzii* dă celeilalte părți a profitului *forma calitativă* a *profitului industrial*, a salariului pentru munca capitalistului industrial, nu ca capitalist, ci ca *muncitor* (industriaș). Funcțiile specifice pe care capitalistul ca atare trebuie să le îndeplinească în procesul muncii, și care-i revin tocmai spre deosebire de muncitor, sînt prezentate ca simple funcții ale muncii. El creează va-

loare nu pentru că lucrează ca *capitalist*, ci pentru că și el, capitalistul, *lucrează*. Exact ca atunci când un rege, care în calitate de rege comandă nominal armata, o *comandă*, nu pentru că el, ca deținător al titlului de rege, este comandant suprem, ci este rege pentru că comandă, pentru că exercită funcția de comandant suprem. Dacă astfel, o parte a plusvalorii este în dobândă complet separată de procesul de exploatare, atunci cealaltă parte — în profitul industrial — este prezentată ca opusul direct al procesului de exploatare — nu ca apropiere de muncă străină, ci ca creare a valorii proprii munci. Această parte a plusvalorii nu mai este deci nicidecum plusvaloare, ci contrarul ei, echivalentul pentru munca efectuată. Întrucât *caracterul înstrăinat* al capitalului, opoziția lui față de muncă se află dincolo de procesul de exploatare, dincolo de *acțiunea reală a acestei înstrăinări*, orice caracter opus este îndepărtat de însuși acest proces. De aceea, exploatarea *reală*, lucrul în care se realizează caracterul antagonist, și se manifestă abia în mod real, apare tocmai ca contrar al ei, ca un fel de muncă materialmente deosebit, dar aparținând aceleiași determinații sociale a muncii — muncii salariate — aceleiași *categorii* de muncă. Munca exploatorului este identificată aici cu munca ce este exploatată.

Această transformare a unei părți a profitului în *profit industrial* provine, după cum vedem, din transformarea celeilalte părți în *dobândă*. De o parte, este forma socială a capitalului — faptul că este proprietar ; de cealaltă parte — funcția economică a capitalului, funcția sa în procesul muncii, dar eliberată, abstrasă din forma socială, forma antagonistă în care capitalul îndeplinește această funcție. În ce fel acest lucru este justificat mai departe prin argumente savante — trebuie analizat mai amănunțit la [analiza] prezentării apologetice a profitului ca *labour of superintendence*¹⁾. Capitalistul este identificat aici cu managerul său, după cum a remarcat deja Smith¹⁵⁴.

Într-adevăr, aici intră o parte din *wages*²⁾ (acolo, unde managerul nu primește aceste *wages*). În procesul de producție capitalul apare ca director al muncii, ca comandant al acesteia (*captain of industry*)³⁾ și astfel joacă un rol activ chiar în procesul muncii. Dar în măsura în care aceste funcții decurg din forma specifică a producției capitaliste — deci din domi-

1) — muncă de supraveghere. — *Nota trad.*

2) — salarii. — *Nota trad.*

3) — magnat industrial. — *Nota trad.*

nația capitalului asupra muncii ca muncă a *sa* și deci asupra muncitorilor ca instrumente ale sale, din natura capitalului, care apare ca *unitate socială*, ca subiect al formei sociale a muncii, care se personifică în el ca putere asupra muncii —, această muncă legată de exploatare (care poate fi trecută asupra managerului) este o muncă care, ce-i drept, intră tot atât de bine în valoarea produsului, ca și munca muncitorului salariat, exact așa cum în condițiile *sclavagismului* munca *supraveghetorului de sclavi* trebuie plătită așa cum este plătită munca muncitorului însuși. Dacă omul își reprezintă raportul față de propria sa natură, față de natura exterioară și față de alți oameni sub o *formă religioasă*, ca ceva ce există independent de el, așa încât el este dominat de aceste reprezentări, atunci el are nevoie de *preoți* și de *munca lor*. Odată cu dispariția formei religioase a conștiinței și a relațiilor ei, această muncă a preotului nu mai intră în procesul de producție social. Odată cu *preotul* încetează și munca preotului și odată cu capitalistul încetează, de asemenea, munca pe care el o îndeplinește *qua*¹⁾ capitalist sau pe care o îndeplinește altul pentru el. (A se ilustra prin citate exemplul cu sclavagismul¹⁵⁵).

Dealtfel, această apologie care reduce profitul la *salariu* ca *wages of labour of superintendence*²⁾ se întoarce chiar împotriva apologetilor ; socialiștii englezi [919] au răspuns pe bună dreptate : Bine, pe viitor veți primi numai salariul de administratori. Profitul vostru industrial trebuie să fie redus nu în vorbe, ci în fapt, la *wages of superintendence* sau pentru *direction of labour*³⁾.

{Firește că este imposibil să se analizeze amănunțit această aberație și pălăvrăgeală cu toate contradicțiile ei. De pildă, industrial profit crește și scade invers proporțional fie cu dobânda, fie cu renta funciară. *Superintendence of labour*, cantitatea de muncă determinată, pe care capitalistul o efectuează realmente, nu are însă nici o legătură cu aceasta după cum nu are nici o legătură cu *scăderea salariului*. Acest fel de salariu are tocmai particularitatea că scade și crește invers proporțional cu salariul real (în măsura în care rata profitului este condiționată de rata plusvalorii ; și dacă toate *condițiile de producție* rămân neschimbate, ea este condiționată *exclusiv* de rata plusvalorii). Dar aceste „mici contradicții“ nu suprimă identitatea în mintea economistului vulgar apologet. Munca,

1) — ca. — *Nota trad.*

2) — salariu pentru munca de supraveghere. — *Nota trad.*

3) — conducerea muncii. — *Nota trad.*

pe care o îndeplinește capitalistul, rămîne absolut aceeași indiferent dacă el plătește un salariu mic sau un salariu mare, dacă muncitorul este plătit bine sau prost. Exact așa cum salariul, plătit pentru o zi de muncă, nu schimbă cantitatea muncii înseși. Mai mult. Muncitorul lucrează mai intens cînd primește un salariu mai bun. Dimpotrivă, munca capitalistului este materia determinată, ea este determinată calitativ și cantitativ de cantitatea de muncă, pe care trebuie s-o dirijeze, și nu de salariul pentru această cantitate. El își poate intensifica tot atît de puțin munca, pe cît poate muncitorul să prelucereze o cantitate de bumbac mai mare, decît cea care se află în fabrică.}

Mai departe, ei ¹⁾ spun: Munca de conducere, labour of superintendence poate fi cumpărată acum și ea pe piață și poate fi produsă și deci cumpărată la un preț relativ tot atît de ieftin ca orice altă capacitate de muncă. Însăși producția capitalistă a făcut ca labour of direction, complet separată de proprietatea asupra capitalului — indiferent dacă asupra capitalului propriu sau asupra capitalului străin —, să se găsească pe toate drumurile. A devenit absolut inutil ca această labour of direction să fie exercitată de către *capitaliști*. Ea există realiter ²⁾ separat de capital, nu în the sham separation of industrial capitalist și moneyed capitalist ³⁾, ci a industrial managers etc. de capitaliștii de toate categoriile. Cea mai bună dovadă: fabricile-cooperative construite de muncitorii înșiși. Ele arată că capitalistul ca funcționar al producției a devenit pentru muncitor tot atît de inutil pe cît i se pare capitalistului că, pentru producția burgheză este inutilă funcția landlordului. În al doilea rînd: În măsura în care munca capitalistului nu decurge din proces ca proces capitalist, deci dispare odată cu dispariția capitalului, în măsura în care ea nu este o denumire pentru funcția de exploatare a muncii străine; în măsura în care ea decurge din forma socială a muncii (cooperarea, diviziunea muncii etc.), ea este tot atît de independentă de capital pe cît este de independentă de el însăși această formă socială a muncii de îndată ce a lepădat învelișul capitalist. A spune că această muncă este necesară ca *muncă capitalistă*, ca funcție a capitalistului, nu înseamnă decît că [economistul] vulgar nu-și poate reprezenta forța productivă socială a muncii dezvoltate în capital și caracterul

¹⁾ — socialiștii englezi. — *Nota red.*

²⁾ — realmente. — *Nota trad.*

³⁾ — separarea aparentă a capitalistului industrial și a capitalistului posesor de bani. — *Nota trad.*

social al acesteia separat de această formă capitalistă a lor, de forma înstrăinării, a antagonismului și a contradicției momentelor lor, separat de denaturarea și quidproquo-ul lor. Et c'est justement ce que nous affirmons ⁴⁾ [XV—919].

[XVIII—1142] {Profitul real al capitalistului reprezintă în cea mai mare parte profit upon expropriation ²⁾, iar pentru „munca individuală“ a capitalistului se deschide un cîmp de acțiune deosebit de larg în acest domeniu, unde nu este vorba de creation of surplus value ³⁾ ci de repartizarea of the aggregate profit of the whole class of capitalists among its individual members ⁴⁾ în domeniul comercial. Acest lucru nu ne interesează aici. Anumite feluri de profit, de pildă, cele bazate pe speculă se obțin numai în acest domeniu. Analizarea lor aici este, așadar, cu desăvîrșire exclusă. Prostia crasă a economiei politice vulgare dovedește că ea, — mai cu seamă pentru a prezenta profitul ca „wages“ — îl confundă pe acesta cu profitul, so far as it originates in the creation of surplus value ⁵⁾. De pildă, respectabilul *Roscher*. Pentru astfel de dobitoci este foarte firesc să se pună laolaltă sistemul de calcul și motivele de compensare ale capitaliștilor din diferite sfere de producție — cînd se repartizează aggregate profit al întregii clase a capitaliștilor — și motivele exploatării muncitorilor de către capitaliști, motivele apariției, ca să spunem așa, profitului ca atare}. [XVIII—1142]

[5. Deosebirea esențială dintre economia politică clasică și cea vulgară. Dobînda și renta ca elemente constitutive ale prețului de piață al mărfii. Încercarea economiștilor vulgari de a da o aparență rațională formelor iraționale ale dobînzii și rentei].

[XV—919] În capitalul purtător de dobîndă — în scindarea profitului în dobîndă și profit [industrial], capitalul a căpătat, așadar, în cel mai înalt grad forma de lucru, forma pură de fetiș, iar natura plusvalorii este prezentată ca ceva

¹⁾ — Iar noi afirmăm tocmai acest lucru. — *Nota trad.*

²⁾ — profit din înstrăinare. — *Nota trad.*

³⁾ — creare de plusvaloare. — *Nota trad.*

⁴⁾ — întregului profit al întregii clase a capitaliștilor între membrii ei. — *Nota trad.*

⁵⁾ — în măsura în care el își are originea în crearea de plusvaloare. — *Nota trad.*

care se pierde cu desăvîrșire. Capitalul — ca lucru — apare aici ca o sursă autonomă a valorii, ca creator de valoare, așa cum pămîntul apare ca sursă a rentei, — ca sursă a salariului (în parte salariul în sensul propriu al cuvîntului, în parte — profit industrial). Într-adevăr, se mai consideră că prețul mărfii este acela care trebuie să plătească salariul, dobînda, renta, dar că el le plătește pentru că pămîntul care intră în marfă, creează renta, capitalul, care intră în ea, creează dobînda, iar munca, care intră în ea, creează salariul; [deoarece ele] creează aceste părți de valoare, care revin proprietarilor sau reprezentanților respectivi, [920] proprietarului funciar, capitalistului și muncitorului (muncitorului salariat și industriașului). Dacă, pe de o parte, prețul mărfurilor determină salariul, renta și dobînda, iar, pe de altă parte, prețul dobînzii, al rentei și al salariului determină prețul mărfurilor, atunci, din acest punct de vedere, aici nu există deci nici o contradicție pentru teorie, sau, dacă o astfel de contradicție există, ea este, totodată, o contradicție, un cercle vicios¹⁾ al mișcării reale a prețului.

Nivelul dobînzii oscilează, ce-i drept, dar numai în felul în care oscilează prețul de piață al oricărei mărfi — în funcție de raportul dintre cerere și ofertă. Aceasta nu suprimă dobînda ca ceva imanent capitalului, după cum oscilațiile prețurilor mărfurilor nu suprimă prețurile, ca determinări care revin mărfurilor.

Astfel, pămîntul, capitalul și munca, în măsura în care ele sînt surse ale rentei, dobînzii și salariului, iar aceste din urmă elemente constitutive ale prețurilor mărfurilor, apar, pe de o parte, ca elemente creatoare de valoare; pe de altă parte, în măsura în care ele revin deținătorului fiecăruia din aceste instrumente de producere a valorii, aduc acestuia partea din valoarea produsului creată de ele, apar ca surse de venit, iar formele de rentă, dobînda și salariu apar ca forme ale repartii. (Cînd vulgarizans²⁾ tratează formele repartii de fapt ca forme ale producției sub alia specie³⁾, în timp ce economiștii critici le separă și ignoră identitatea lor, în aceasta se manifestă, așa cum vom vedea mai tîrziu, în comparație cu economia politică critică, consecvența prostiei).

¹⁾ — cerc vicios. — Nota trad.

²⁾ — economiștii vulgari. — Nota trad.

³⁾ — altă înfățișare. — Nota trad.

În capitalul purtător de dobîndă, capitalul apare ca o sursă autonomă de valoare sau plusvaloare, pe care el o posedă ca bani sau ca marfă. Și, într-adevăr, acesta este în sine o sursă în înfățișarea ei de lucru. Ce-i drept, pentru a realiza această însușire a sa, trebuie să intre în procesul de producție; dar acest lucru trebuie să-l facă și pămîntul și munca.

Se înțelege deci, de ce economia politică vulgară preferă [formula]: pămînt-rentă, capital-dobîndă, muncă-salariu formulei care se găsește la Smith și la alții pentru elementele prețului (rather decomposita¹⁾ ale acestuia) și unde figurează capital-profit prin care, în genere, toți economiștii exprimă relația-capital ca atare. În profit este cuprinsă și raportarea incomodă la proces și poate fi mai mult sau mai puțin recunoscută adevărata natură a plusvalorii și a producției capitaliste, spre deosebire de manifestarea lor. Acest lucru încează atunci cînd dobînda este prezentată ca produsul propriu-zis al capitalului și cu aceasta cealaltă parte a plusvalorii, profitul industrial, dispăre complet, intrînd în categoria salariului.

Economia politică clasică încearcă să ajungă, cu ajutorul analizei diferitelor forme fixe și străine unele de altele ale avuției, la unitatea lor lăuntrică și să le dezbrace de forma în care ele stau indiferente una alături de alta; [ea] vrea să înțeleagă conexiunea internă, spre deosebire de diversitatea formelor de manifestare. De aceea, ea reduce renta la profitul suplimentar, operație în urma căreia renta dispăre ca formă distinctă, autonomă, și este separată de sursa ei aparentă, pămîntul. Ea dezbracă, de asemenea, dobînda de forma ei autonomă și o prezintă ca o parte a profitului. Astfel ea a redus la forma profitului, toate formele venitului și toate formele autonome, adică titlurile, sub care non-muncitorii primesc o parte din valoarea mărfii. Dar profitul se reduce la plusvaloare, deoarece valoarea întregii mărfi se reduce la muncă, cantitatea de muncă plătită cuprinsă în el se reduce la salariu, așadar, excedentul peste această cantitate se reduce la muncă neplătită, la supramunca, apropiată pe gratis, sub diverse titluri, dar generată de capital. Economia politică clasică se contrazice uneori pe sine însăși în această analiză; ea încearcă adesea să facă această reducere direct, fără intermediari, și să demonstreze identitatea surselor diferitelor

¹⁾ — mai exact părțile în care se descompune. — Nota trad.

forme. Aceasta reiese însă în mod necesar din metoda ei analitică [921] cu care trebuie să înceapă critica și înțelegerea. Ea nu este interesată în dezvoltarea din punct de vedere genetic a diferitelor forme, ci în reducerea lor, prin intermediul analizei, la unitate, deoarece ea pornește de la ele ca premisă dată. Dar analiza este premisa necesară a tratării genetice, a înțelegerii adevăratului proces de creație în diferitele sale faze. În sfârșit, neajunsul și greșeala economiei politice clasice constă în faptul că ea concepe forma fundamentală a capitalului, producția îndreptată spre apropierea muncii străine, nu ca o *formă istorică*, ci ca o *formă naturală* a producției sociale, concepție pentru înlăturarea căreia ea însăși deschide totuși drumul prin analiza ei.

Cu totul altfel stau lucrurile cu *economia vulgară* care începe să-și dea importanță, de îndată ce economia însăși, prin analiza ei, a distrus propriile ei premise, a făcut ca ele să se clatine, deci de îndată ce există deja, într-o formă mai mult sau mai puțin economică, utopică, critică și revoluționară, antiteza economiei. Căci dezvoltarea economiei politice și a antitezei generate de ea însăși merge în pas cu dezvoltarea reală a contradicțiilor sociale și a luptelor de clasă inerente producției capitaliste. Abia când economia politică a atins un anumit grad de dezvoltare — deci după A. Smith — și a luat forme stabile, de ea s-a desprins, ca o înfățișare distinctă a economiei politice, elementul care nu este decât o simplă reproducere a fenomenului ca reprezentare a acestuia, — elementul ei vulgar. Astfel [la] *Say* se constată o separare a reprezentărilor vulgare pe care le întâlnim pe alocuri la A. Smith, fixată concomitent ca o cristalizare originală. Odată cu apariția lui *Ricardo* și cu fundamentarea, datorită lui, a economiei politice, capătă și economistul vulgar o nouă hrană (căci el nu și-o produce singur) și cu cât economia se apropie mai mult de desăvârșire, deci cu cât merge mai mult în profunzime și se dezvoltă ca un sistem al opoziției, cu atât mai independent i se opune propriul ei element vulgar, îmbogățit cu substanța pe care acest element vulgar o prepară în felul său, pînă cînd el își găsește expresia adecvată sub forma compilației savant-sincretiste și nerușinat-eclectice.

Pe măsură ce economia merge în profunzime, nu numai că reprezintă ea însăși opozițiile, dar propria ei opoziție i se opune ca atare concomitent cu dezvoltarea opozițiilor reale în viața economică a societății. În aceeași măsură, economia vulgară devine în mod conștient tot mai *apologetică* și caută cu

tot dinadinsul să scape prin trîncăneli de ideile în care-și găsesc expresia opozițiile. De aceea *Say* care găsește la Smith opozițiile într-o formă încă relativ nedezvoltată, mai apare ca critic și încă imparțial în comparație, de pildă, cu *Bastiat*, acest adept al armoniei și apologet de profesie în fața căruia opozițiile existau deja realmente, pe de o parte gata elaborate în cadrul economiei ric[ardiene] iar, pe de altă parte, erau în curs de elaborare în cadrul socialismului și al luptelor epocii. La aceasta se adaugă faptul că, pe primele trepte ale dezvoltării ei, economia vulgară nu găsește materialul prelucrat în întregime, așa că are și ea, mai mult sau mai puțin, o contribuție la rezolvarea problemelor economice din punctul de vedere al economiei politice, așa cum a făcut, de pildă *Say*, în timp ce un Bastiat n-a făcut decât să plagieze și să supprime, prin raționamentele sale, latura *neplăcută* a economiei politice clasice.

Dar Bastiat nu reprezintă încă ultima treaptă. El se mai distinge prin lipsă de erudiție și printr-o cunoaștere cu totul superficială a științei pe care o înfrumusețează în interesul clasei dominante. La el apologetica este încă pătimașă și constituie munca sa propriu-zisă, deoarece conținutul economiei el îl ia de la alții, așa cum îi convine cel mai mult. Ultima formă este *forma profesorală*, care abordează lucrurile „istoric” și, cu o înțeleaptă moderație, colecționează de pretutindeni „ce e mai bun” pentru ea nefiind vorba de contradicții, ci numai de completitudine. Aceasta este golirea de spirit [1922] a tuturor sistemelor, cărora pretutindeni li se tocește ascuțișul și care coexistă pașnic în caietul general de extrase. Febra apologeticii este moderată aici de erudiție, care privește cu bunăvoință disprețuitoare exagerările gînditorilor economiști lăsîndu-le să plutească ca niște ciudățenii în propria lor zeamă, fără sare și piper. Întrucît asemenea lucrări apar abia atunci cînd economia politică ca știință și-a încheiat misiunea, ele sînt totodată *mormîntul* acestei științe. (Că ele se ridică, de asemenea, deasupra fanteziilor socialiștilor, acest lucru nici nu trebuie menționat.) Chiar și ideile reale ale lui Smith, Ricardo etc. — nu numai elementul lor vulgar — apar aici ca ceva negîndit și transformat în platitudine. Un maestru de acest gen este d-l profesor *Roscher* care s-a proclamat cu modestie Tucicide-le economiei politice¹⁵⁶. Identitatea sa cu Tuc[idide] se întemeiază, poate, pe ideea pe care el o are despre Tucicide și anume că acesta din urmă a confundat întotdeauna cauza cu efectul.

Ce-i drept sub forma *capitalului purtător de dobândă* apare pregnant că capitalul își apropiază fără muncă roadele muncii străine. El apare aici într-o formă în care este separat de procesul de producție ca proces. În această formă el procedează astfel numai pentru că intră realmente prin el însuși în procesul de muncă, fără muncă, ca un element care creează *valoare* pentru sine, este sursă de valoare. Dacă el își apropiază fără muncă o parte din valoarea produsului, atunci el a și creat-o pe aceasta, dar tot fără muncă, din sine însuși, ex proprio sinu.

În timp ce economiștilor clasici și, prin urmare, critici, forma înstrăinării le dă bătaie de cap și ei încearcă să scape de ea prin analiză, economia politică vulgară, dimpotrivă, se simte întru totul la ea acasă tocmai în caracterul *străin*, în care diferitele părți ale valorii produsului se opun una alteia, așa cum un scolastic se simte în Dumnezeu-tatăl, Dumnezeu-fiul și Dumnezeu-sfântul duh, tot așa se simte economistul vulgar în pământ-rentă, capital-dobândă, muncă-salariu. Or, aceasta este forma în care aceste raporturi par să fie legate nemijlocit în fenomen, deci, și în care ele trăiesc în reprezentările și în conștiința agenților producției capitaliste, care sînt prizonieri ai acestuia. Economia politică vulgară se consideră cu atît mai simplă, *mai conformă naturii*, și mai general utilă, cu cît este mai departe de orice rafinament teoretic, cu cît nu face de fapt nimic altceva decît să trăducă reprezentările ordinare într-un limbaj doctrinar. De aceea, cu cît ea concepe într-o formă mai înstrăinată formele producției capitaliste, cu atît este mai aproape de elementul reprezentării obișnuite, deci cu atît plutește ea mai mult în elementul ei natural.

În plus, aceasta aduce foarte mari servicii apologeticii. Căci, de pildă, [în] pământ-rentă, capital-dobândă, muncă-salariu diferitele forme ale plusvalorii și configurații [Gestalten] ale producției capitaliste stau față în față nu ca înstrăinate, ci ca străine și indiferente, doar diferite, *fără opoziție*. Diferențele venituri provin din surse cu totul diferite, unele din pământ, altele din capital, altele din muncă. Între ele nu există nimic ostil pentru că, în genere, nu există nici un fel de legătură lăuntrică. Dacă ele acționează totuși împreună în producție, aceasta este o acțiune armonioasă, expresia armoniei, așa cum, de pildă, țaranul, boul, plugul și pământul, deși se deosebesc, conlucrează *armonios* în agricultură, în procesul de muncă real. În măsura în care aici apare o opoziție, ea

decurge numai din concurență, respectiv care dintre agenții producției trebuie să-și aproprieze mai mult din produsul, din valoarea, pe care au creat-o împreună. Și dacă uneori se ajunge din această cauză la conflict, totuși, în cele din urmă, rezultatul acestei concurențe între pământ, capital și muncă, este că, în cursul acestei dispute pentru împărțire, ei au sporit, datorită rivalității, în așa măsură valoarea produsului, încît fiecare capătă o parte mai mare, așa încît concurența apare numai ca o expresie a armoniei care îi stimulează pe toți agenții producției.

Ca critic a lui *Rau*, domnul Arnd spune de exemplu :

„Autorul, sedus de unul din predecesori, introduce alături de cele trei elemente ale avuției naționale (salariu, rentă la capital și rentă funciară) un al patrulea element sub formă de venit al întreprinzătorului ; cu aceasta este distrusă întreaga bază, creată cu atîta grijă de Ad. Smith, a oricărei dezvoltări ulterioare a *științei noastre* (!), din care cauză, în lucrarea de față nici nu poate fi vorba de o astfel de dezvoltare“. (Karl Arnd. „Die naturgemässe Volkswirtschaft, gegenüber dem Monopoliengeste und dem Communismus, mit einem Rückblicke auf die einschlagende Literatur“, Hanau, 1845, p. 477.)

Prin „renta la capital“ domnul Arnd înțelege *dobînda* (l.c. p. 123). Nu trebuie să se creadă acum că A. Smith reduce avuția națională la *dobînda la capital*, rentă funciară și salariu cînd, el, dimpotrivă, caracterizează clar *profitul* ca valorificare a capitalului și relevă clar, în repetate rînduri, că *dobînda*, în măsura în care reprezintă îndeobște plusvaloare, este întotdeauna o formă *derivată* a profitului ? În acest caz, economistul *vulgar* citește în sursele acestuia exact contrariul. Acolo unde Smith scrie „profit“, Arnd citește „interest“¹⁾. Într-adevăr, ce a înțeles el prin „interest“ a lui A. Smith ?

Același „precaut“ promotor al „*științei noastre*“ face următoarea descoperire interesantă :

„În procesul natural al creării de bunuri există numai un fenomen care în țările pe deplin civilizate pare a fi destinat să regleze într-o anumită măsură rata dobînzii ; este raportul în care masa lemnoasă a pădurilor europene sporește datorită creșterii anuale. Cu totul „independent de valoarea de schimb“ (e amuzant să spui despre copaci că își reglează creșterea „independent de valoarea de schimb !“), „această creștere este de 3 pînă la 4% — Deci“ {din cauză că creșterea copacilor este „independentă de valoarea lor de schimb“, valoarea lor de schimb poate depinde de creșterea lor !} „nu este de așteptat o scădere sub nivelul pe care el“ („nivelul dobînzii“) îl are actualmente în țările cele mai bogate în bani“ (l. c. p. 124, 125).

¹⁾ — dobîndă. — Nota trad.

Acesta merită să fie denumit „nivelul dobânzii provenit din păduri“, iar în lucrarea amintită descoperitorul acestuia s-a făcut cunoscut în „știința noastră“, și ca filozof al „impozitului pe câini“¹⁵⁷.

{Profitul (deci și industrial profit) proporțional cu mărirea capitalului avansat; dimpotrivă *wages* pe care le primește capitalistul industrial — invers proporționale cu mărirea capitalului: sînt mai mari cînd capitalul e mic (deoarece aici capitalistul este ceva intermediar între exploatatorul muncii străine și cel care trăiește din munca proprie) și foarte mici cînd capitalul e mare, sau sînt cu totul separte de profit, ca în cazul cînd [există] un manager. O parte din labour of direction¹⁾ decurge din opoziția ireductibilă dintre capital și muncă, din caracterul antagonist al producției capitaliste, face parte din *faux frais de production*²⁾, exact ca 9/10 din „munca“ generată de procesul de circulație. Dirijorul nu trebuie nicidecum să fie proprietarul instrumentelor orchestrei. Funcția de dirijor nu presupune specula cu cheltuielile de întreținere a membrilor orchestrei, în genere, el nu are nici o legătură cu „salariul“ acestora. Este foarte ciudat cum economiști ca John Stuart Mill care se cramponează de forma „interes“, „industrial profit“ pentru a transforma „industrial profit“ în *wages for superintendence of labour*, admit, împreună cu Smith, Ricardo și toți ceilalți economiști demni de a fi menționați, că nivelul mediu al dobânzii, *average rate of interest*, este determinat de *average rate of profit*, care [după părerea] lui Mill este invers proporțională cu *rate of wages*, nu este deci altceva decît muncă neplătită, supramuncă.

Că *wages of superintendence* nu intră în genere în *average rate of profit* îl dovedesc cel mai bine 2 facts:

[924] 1) Că în fabricile cooperative, unde general manager este plătit, ca în oricare altă fabrică, și îndeplinește întreaga labour of direction și unde înșiși *overlookers*³⁾ sînt simpli muncitori, rata profitului nu este sub, ci peste *average rate of profit*.

2) că acolo, în ramurile specifice, nemonopolizate, ca, de pildă, la micul *shopkeeper*, *farmer*⁴⁾ etc., profitul este în permanență peste *average rate of profit*, economiștii explică, pe bună dreptate, acest lucru prin faptul că acest om își plătește

¹⁾ — munca de conducere. — *Nota trad.*

²⁾ — cheltuieli de producție neproductive. — *Nota trad.*

³⁾ — supraveghetorii. — *Nota trad.*

⁴⁾ — prăvăliaș, fermier. — *Nota trad.*

propriul lui salariu. Acolo unde omul lucrează singur, profitul său constă 1) din dobînzile micului său capital; 2) din salariul său; 3) din partea timpului de supramuncă în cursul căruia posesiunea asupra capitalului îi dă posibilitatea să lucreze pentru sine și nu pentru alții; partea care nu și-a găsit încă expresia în dobîndă. Dacă acest om are muncitori, atunci aici intră și timpul de supramuncă al acestora.

Onorabilul *Senior* (Nassau) transformă, firește, și *industrial profit* în *wages for superintendence*. Dar el uită de aceste artificii de îndată ce este vorba nu de fraze doctrinare, ci de luptele concrete dintre muncitori și fabricanți. Atunci el se ridică, de pildă, împotriva *limitării timpului de muncă*, pentru că, de pildă, în 11^{1/2} ore dintr-o zi de muncă, muncitorii lucrează numai o oră pentru capitalist, iar produsul acestei ore constituie profitul capitalistului (abstracție făcînd de *dobîndă*, pentru acoperirea căreia muncitorii, potrivit calculului lui *Senior*, lucrează, de asemenea, o oră). Prin urmare, aici, deodată, profitul industrial nu mai este egal cu valoarea pe care munca capitalistului o adaugă mărfii în procesul de producție, ci este egal cu valoarea pe care i-o adaugă mărfii timpul de muncă neplătit al muncitorilor. Dacă profitul industrial ar fi produsul propriei munci a capitalistului, S[enior] ar fi trebuit să se plîngă de faptul că muncitorii lucrează pe gratis numai o oră, în loc de două, și cu atît mai puțin ar fi trebuit să spună că dacă în loc de 11^{1/2} ore ei ar lucra numai 10^{1/2} ore, nu ar exista *nici un profit*. El ar fi trebuit să spună că, dacă muncitorii lucrează numai 10^{1/2} ore în loc de 11^{1/2} ore, atunci capitalistul primește *wages for superintendence* nu pentru 11^{1/2} ore ci pentru 10^{1/2} ore, prin urmare, pierde *wages for superintendence* pentru o oră, la care muncitorii i-ar fi răspuns că, dacă lor le ajung *common wages*¹⁾ pe care le primesc pentru 10^{1/2} ore, capitalistilor trebuie să le ajungă *higher wages*²⁾ pe care le primesc pentru 10^{1/2} ore.

Este de neînțeles cum economiști ca J[ohn] St[uart] Mill, care sînt ricardieni și care exprimă teza că profitul este egal pur și simplu cu surplus value, surplus labour chiar și în forma că rata profitului și salariul sînt invers proporționale, și că rata salariului determină rata profitului (ceea ce în această formă este eronat) transformă subit industrial profit nu în surplus labour a muncitorului, ci în propria labour a

¹⁾ — salariile obișnuite. — *Nota trad.*

²⁾ — salariile mai ridicate. — *Nota trad.*

capitaliștilor, indiferent dacă ei denumesc labour funcție de exploatare of foreign labour ¹⁾, de unde rezultă, de fapt, că wages pentru această labour sînt absolut egale cu cantitatea of foreign labour appropriated ²⁾, sau depinde direct de degree of exploitation ³⁾, degree of exertion that this exploitation to the capitalist costs ⁴⁾. (În măsura în care, producția capitalistă, această funcție de exploatare a muncii, reclamă muncă reală, aceasta este exprimată în wages of general managers.) Eu afirm că este de neînțeles cum acești economiști, după ce (ca ricardieni) au analizat profitul în elementul lui real, s-au lăsat induși în eroare de opoziția interes și industrial profit, care nu este decît o *formă deghizată* a profitului și a cărei tratare ca formă de-sine-stătătoare se bazează pe necunoașterea esenței profitului. O parte a profitului apare ca *industrial profit*, ca ceva care izvorăște din activitatea în cadrul procesului (propriu-zis, din procesul activ, ceea ce include însă, totodată, activitatea capitalistului în funcțiune) și, *de aceea*, revine muncii capitalistului, pentru că cealaltă parte, *dobînda*, apare ca ceva ce revine capitalului, ca lucru, un lucru care se autoacționează, se autocrează, independent de proces. Așadar, capitalul și plusvaloarea care izvorăște din el, sub numele de dobîndă, este prezentat ca un *mister*. Această concepție, care izvorăște direct din reprezentări și care arată înfățișarea cea mai exterioară a capitalului, așa cum apare ea la suprafață, este diametral opusă concepției lui Ric[ardo] și contrazice altogether ⁴⁾ concepția acestuia asupra valorii. În măsura în care capitalul este valoare, valoarea lui este determinată de munca cuprinsă în el încă înainte ca acest capital să intre în proces. În măsura în care el intră în proces ca lucru, el intră ca valoare de întrebuințare, și, ca atare, whatever its use ⁵⁾, el nu poate crea niciodată valoare de schimb. Se vede ce bine îl înțeleg ricardienii pe propriul lor maestru. Față de moneyed capitalist ⁶⁾, industrial capitalist ⁷⁾ este, firește, pe deplin îndreptățit, ca, în calitate de capitalist în funcțiune care, deci, stoarce efectiv supramuncă, să bage în propriul său buzunar o parte din această supramuncă. Față

1) — a muncii străine. — *Nota trad.*

2) — de muncă străină apropiată. — *Nota trad.*

3) — gradul de exploatare, gradul de efort cheltuit de capitalist pentru această exploatare. — *Nota trad.*

4) — total. — *Nota trad.*

5) — indiferent de întrebuințarea lui. — *Nota trad.*

6) — capitalistul posesor de bani. — *Nota trad.*

7) — capitalistul industrial. — *Nota trad.*

de moneyed capitalist el este muncitor, dar *muncitor în calitate de capitalist, adică exploatator de muncă străină*. [925] Față de muncitori se aduce argumentul amuzant că exploatarea muncii lor îl costă pe capitalist muncă și că de aceea ei trebuie să-i și plătească pentru această exploatare; [acesta este] the plea of the slave-drivers ¹⁾ față de slave ²⁾.)

Orice premisă a procesului de producție social este, totodată, rezultatul acestuia și orice rezultat al acestuia apare, totodată, ca premisă. De aceea, toate *relațiile de producție* în cadrul cărora se desfășoară procesul de producție sînt atît produsele cît și condițiile lui. În ultima formă — cu cît examinăm mai mult înfățișarea lui așa cum apare ea în realitate — el se consolidează tot mai mult, astfel că aceste condiții apar ca independente de proces, ca determinîndu-l, iar relațiile proprii ale celor care participă la proces le apar participanților la proces drept condiții materiale, forțe materiale, ca determinații ale lucrurilor, cu atît mai mult cu cît în procesul capitalist fiecare element, chiar și cel mai simplu ca, de pildă, marfa este deja o intervertire și relațiile dintre persoane apar deja ca o însușire a lucrurilor și ca relații dintre persoane față de însușirile sociale ale acestor lucruri.

„Dobînda este remunerarea pentru folosirea productivă a economiilor; profitul în sensul propriu al cuvîntului este remunerarea pentru *activitatea de supraveghere depusă în timpul acestei folosiri productive*“ („Westminster Review” ¹⁵⁸, ianuarie 1826, p. 107 și urm.)

Aici, prin urmare, dobînda este remunerarea pentru faptul că banii etc. sînt folosiți ca capital; ea izvorăște, așadar, din capital ca atare care este remunerat pentru calitatea sa de capital. În schimb, industrial profit este remunerarea pentru funcția capitalului sau a capitalistului „during this productive employment“, i.e. ³⁾ în însuși procesul de producție.} [925].

[925] *Dobînda* este numai o parte a profitului plătit proprietarului capitalului de către capitalistul industrial în funcțiune. Întrucît acesta din urmă își poate apropria supramuncă numai datorită capitalului (bani, marfă) etc., el plătește o parte celui care-i creează acest mijloc. Și dacă proprietarul capitalului dorește să-și folosească banii ca capital, fără să-i lase să funcționeze ca capital, el poate să facă acest lucru numai cu condiția să se mulțumească cu o parte a profitului.

1) — argumentul supraveghetorilor de sclavi. — *Nota trad.*

2) — sclavi. — *Nota trad.*

3) — în timpul acestei folosiri productive adică. — *Nota trad.*

În fapt ¹⁾ ei sînt copartners ²⁾: unul este proprietarul juridic, celălalt este proprietarul economic al capitalului, atîta timp cît îl folosește. Cum însă profitul izvorăște abia din procesul de producție, este abia rezultatul său și trebuie abia să fie produs, *dobînda* este, de fapt, o pretenție asupra unei părți a supramuncii, care abia trebuie efectuată, un titlu asupra muncii viitoare, o pretenție asupra unei *părți de valoare* a unor mărfuri care nu există încă; deci abia rezultatul unui proces de producție care se desfășoară în intervalul de timp la sfîrșitul căruia abia are loc plata acestei dobînzii.

[926] Capitalul este cumpărat (adică luat cu împrumut cu dobîndă) înainte de a fi plătit. Aici banii funcționează ca mijloc de plată, ca la capacitatea de muncă etc. De aceea, prețul capitalului — dobînda —, intră de asemenea în avansul industriașului (și în avansul în sine, atunci cînd el lucrează cu capital propriu), ca și prețul bumbacului, care, de pildă, poate fi cumpărat chiar astăzi, și poate fi plătit, abia peste vreo șase săptămîni. Oscilațiile nivelului dobînzii — ale prețului de piață al banilor — schimbă aici lucrurile tot atît de puțin, pe cît le schimbă oscilațiile prețurilor de piață ale altor mărfuri. Dimpotrivă. Prețul de piață al banilor — acesta este numele capitalului purtător de dobîndă ca capital bănesc — este determinat pe piața financiară, ca și cel al oricărei alte mărfi, de concurența cumpărătorilor și vînzătorilor, de cerere și ofertă. Această luptă dintre moneyed și industrial capitalists ³⁾ este numai o luptă pentru împărțirea profitului, pentru partea care trebuie să revină, la împărțeală, fiecăreia din cele două secțiuni. Însuși raportul (cererea și oferta) ca și fiecare din cele două extreme ale lui, este un rezultat al procesului de producție sau, ca să ne exprimăm într-un limbaj obișnuit [este determinat] de situația afacerilor din fiecare moment dat, de situația în care se află în fiecare moment dat procesul de reproducție și elementele acestuia. Dar, în ceea ce privește forma și fenomenul, această luptă determină *prețul* capitalului (dobînda) înainte ca acesta să intre în reproducție. În plus, această determinare are loc în afara procesului de producție propriu-zis și este generată de împrejurări independente de acest proces, mai mult, această determinare a prețurilor apare ca una din condițiile în cadrul cărora trebuie

¹⁾ — De fapt. — *Nota trad.*

²⁾ — parteneri. — *Nota trad.*

³⁾ — capitaliștii posesori de bani și capitaliștii industriali. — *Nota trad.*

să se desfășoare procesul de producție. Se pare, deci, că această luptă nu numai că fixează titlul de proprietate asupra unei părți determinate din profitul viitor, ci pare [să silească] însăși această parte să nu iasă, ca rezultat, din procesul de producție, ci, dimpotrivă, să intre în acest proces ca premisă, ca preț al capitalului, exact așa cum prețul mărfii sau salariul intră în el ca premisă, deși de fapt, în procesul de reproducție, el iese în permanență din acest proces. Orice element al prețului mărfii, în măsura în care apare ca avans, și intră ca preț deja existent al mărfii în prețul de producție, încetează să se prezinte capitalistului industrial ca plusvaloare, ca surplus value. De aceea, partea profitului, care intră în proces ca preț al capitalului, este considerată printre cheltuielile făcute sub formă de avans, nu mai apare ca plusvaloare ci se transformă dintr-un *produs* al procesului într-o premisă, într-o *condiție de producție*, care, ca atare intră în proces într-o formă independentă și determină rezultatul acestuia. (Dacă, de pildă, nivelul dobînzii scade și condițiile pieței vor impune o reducere a prețurilor mărfurilor sub prețurile lor de cost, industriașul poate reduce prețul mărfurilor fără să reducă rata profitului industrial; el poate chiar să reducă prețul mărfurilor lui și să obțină un profit industrial mai ridicat, ceea ce, desigur, ar apărea celui care lucrează numai cu capital propriu, ca o scădere a ratei profitului, a profitului brut. Tot ce se prezintă ca o *condiție de producție dată*, prețul mărfurilor, al salariului, al capitalului — prețurile de piață ale acestor elemente — exercită o influență determinantă în sens invers asupra *prețului de piață al mărfii* existente în orice moment dat, iar *prețul de cost* real al unei mărfi își croiește drum numai printre oscilațiile prețurilor de piață, este numai o autoegalare a acestor prețuri de piață, exact așa cum *valorile* mărfurilor își croiesc drum numai prin egalizarea prețurilor de cost ale tuturor mărfurilor de diferite feluri. De aici cerce vicioux ¹⁾ în care se învîrtește economistul vulgar, indiferent dacă este teoretician al conștiinței capitaliștilor sau capitalist practician: prețurile mărfurilor determină salariul, dobînda, profitul și renta și, invers, prețurile muncii, dobînda, profitul și renta determină prețurile mărfurilor, sînt pur și simplu expresia *mișcării circulare*, în care legile generale se realizează în mod contradictoriu în mișcarea reală și în aparență.)

¹⁾ — cercul vicios. — *Nota trad.*

Astfel, o parte a plusvalorii, *dobînda*, apare ca preț de piață al capitalului, care intră în proces și de aceea ea nu apare ca plusvaloare, ci ca condiție a producției. În felul acesta, faptul că plusvaloarea se împarte între două categorii de capitaliști, cei care se află în afara procesului, și cei care participă la proces, — apare ca și cum o parte a plusvalorii revine capitalului din afara procesului, iar cealaltă — capitalului din proces. Stabilirea prealabilă a împărțirii apare ca independență a unei părți față de cealaltă; ca independență a unei părți față de procesul însuși; în sfârșit ca o însușire imanentă a unui lucru, *bani*, *marfă*, dar a acestor lucruri ca *capital*, ceea ce iarăși apare nu ca o expresie a unei relații, ci ca și cum acești bani, această marfă, sînt determinate *tehnologic* pentru procesul de muncă; prin această determinare ele devin capital; astfel determinate, ele sînt simple elemente ale procesului de muncă însuși [927], prin urmare, *sînt ca atare capital*.

Nu e nimic misterios în faptul că valoarea mărfii se descompune în valoarea mărfurilor cuprinse în ea, în parte în valoarea muncii, adică a muncii plătite, în parte în muncă neplătită, dar care cu atît mai puțin poate fi vîndută, și că partea din valoarea mărfii, care constă din muncă neplătită, adică plusvaloarea cuprinsă în marfă se descompune, la rîndul ei, în *dobîndă*, profit industrial și rentă, cu alte cuvinte *l'accapareur* ¹⁾ nemijlocit și „producătorul“ acestei plusvalori totale trebuie să cedeze părți din ea, una landlordului, alta proprietarului capitalului și astfel a treia parte o reține pentru sine, o păstrează pentru sine, sub numele de profit industrial, deosebit de *dobîndă* și rentă și deosebit de plusvaloare și profit. Analiza plusvalorii, deci a unei părți a valorii mărfurilor, în aceste rubrici, categorii distincte, este foarte explicabilă și nu contrazice nicidecum legea valorii înseși. Dar prin forma autonomă pe care o dobîndesc aceste părți diferite ale plusvalorii, prin faptul că ele revin unor persoane diferite, prin eterogenitatea elementelor pe care se bazează titlul asupra lor, în sfârșit, prin independența cu care aceste părți diferite se opun procesului ca condiții ale lui, totul se mistifică. Din părți în care valoarea poate fi analizată, ele devin elemente independente, elemente *constituite* în ea și *elementele ei constitutive*. Ele sînt așa pentru prețul de piață. Ele devin realmente elementele *constitutive* ale acestuia. Cum această independență aparentă a lor ca o condiție a procesu-

¹⁾ — apropiatorul. — *Nota trad.*

lui este reglată la rîndul ei de legea internă și cum [ele] sînt independente numai *aparent*, acest lucru nu se manifestă la suprafața fenomenului în nici un moment al procesului de producție și nu acționează ca un motiv determinant, conștient. Dimpotrivă. Această mare soliditate pe care o poate dobîndi această aparență a rezultatului ca condiție autonomă este dată de îndată ce *părți ale plusvalorii* intră în preț ca prețuri ale condițiilor producției.

Și acesta este cazul cu *dobînda* și cu *renta*. Ele fac parte din avansurile capitalistului industrial și fermierului. Ele nu mai apar aici ca expresie a supramuncii neplătite, ci ca expresie a muncii plătite, deci a supramuncii pentru care se plătește un echivalent în procesul de producție, ce-i drept, nu muncitorului, a cărui supramuncă este, ci altor persoane, proprietarilor capitalului și pămîntului. Ele sînt supramuncă în ceea ce îl privește pe muncitor, dar sînt echivalente în ceea ce îl privește pe capitalist și pe proprietarul funciar, cărora trebuie să le fie plătite. De aceea ele nu apar ca plusvaloare și cu atît mai puțin ca supramuncă, ci ca preț al mărfii „capital“ și „pămînt“, căci ele sînt plătite capitalistului și proprietarului funciar numai ca posesori de mărfuri, numai ca posesori și vînzători ai acestor mărfuri. Partea valorii mărfurilor, care se reduce la *dobîndă*, apare, de aceea, ca *reproducție a prețului* plătit pentru capital, iar partea, care se reduce la rentă, apare ca *reproducție a prețului* plătit pentru pămînt. Aceste prețuri formează, deci, părțile *constitutive* ale prețului total. Acest lucru nu-i *apare* capitalistului industrial numai așa; pentru el *dobînda* și *renta* constituie realmente o parte a avansurilor lui, și dacă ele, pe de o parte, sînt determinate de *prețul de piață* al mărfii lui, — o determinare a mărfii care, ca preț de piață în care un proces social sau rezultatul acestuia ca determinație inerentă mărfii și up and down ¹⁾ al acestui proces, mișcarea lui, apare ca oscilație inerentă prețului mărfii, — pe de altă parte, *prețul de piață* este determinat de ele, exact așa cum prețul de piață al bumbacului determină prețul de piață al firelor iar, pe de altă parte, prețul de piață al firelor determină cererea de cotton ²⁾, deci, prețul de piață al bumbacului.

Întrucît *părți ale plusvalorii*, *dobînzii* și *rente* intră în procesul de producție ca *prețuri* ale mărfurilor — al mărfii

¹⁾ — suișul și coborișul. — *Nota trad.*

²⁾ — bumbac. — *Nota trad.*

pământ și al mărfii capital, — ele există într-o formă care nu numai că disimulează adevărata lor origine, ci chiar o neagă.

Faptul că supramunca, munca *neplătită*, intră în procesul de producție capitalist în aceeași măsură în care intră și munca *plătită* aici apare ca și cum elemente ale producției, distincte de muncă — pământul și capitalul — trebuie să fie plătite, sau că în prețul mărfii intră *cheltuielile*, distincte de prețurile mărfurilor avansate și de salariu. Părți ale plusvalorii — dobînda și renta — apar aici ca cheltuieli, avansuri ale capitalistului exploatare.

Average profit ¹⁾ intră ca determinant în prețul de producție al mărfurilor, și, deci, aici plusvaloarea [apare] deja nu ca un rezultat ci, ca o condiție; nu ca o parte, în care se descompune valoarea mărfii, ci ca o parte constitutivă a *prețului* ei. Dar *average profit*, ca și însuși *prețul de producție*, este determinant mai mult ideal și apare totodată ca un *excedent* peste avansuri [928] și ca un preț distinct de prețul de cost propriu-zis. Dacă se obține profitul mediu sau nu, dacă se obține un profit mai mare decât cel mediu sau unul mai mic, în condițiile *prețului de piață existent* — deci ca rezultat nemijlocit al procesului, — acest lucru îl decide reproducția sau, rather ²⁾ scara reproducției; dacă din capitalurile existente ale diferitelor sfere se retrage mai mult sau se dă mai mult, precum și în ce proporție capitalurile nou acumulate afluează spre aceste sfere deosebite, și, în sfârșit, în ce măsură aceste sfere diferite apar pe piața financiară în calitate de cumpărător. Dimpotrivă, în *dobînda* și în *rentă* părțile plusvalorii apar distinct, într-o formă definitiv fixată, ca premisă pentru prețul de producție individual, și sînt anticipate sub formă de avansuri.

{Se poate să se numească *cheltuieli*, ceea ce constituie avansurile, adică ceea ce este plătit de capitalist. În conformitate cu aceasta, profitul apare ca un excedent peste aceste cheltuieli. Acest lucru se referă la prețurile de producție individuale. Iar prețurile determinate de avansuri, pot fi numite [Kostenpreise] (*prețuri de cost*) ¹⁵⁹.

Cheltuielile de producție [Produktionskosten] pot fi numite prețurile determinate de *average profit*, deci prețul capitalului avansat + *average profit*, deoarece acest profit este condiția reproducției, o condiție care reglează the supply ³⁾ de

1) — Profitul mediu. — *Nota trad.*

2) — mai curînd. — *Nota trad.*

3) — oferta. — *Nota trad.*

mărfuri și repartizarea capitalurilor în diferitele sfere. Aceste prețuri sînt *prețuri de producție* [Produktionspreise].

În sfârșit, cantitatea de muncă reală (materializată și nemijlocită) care costă producția mărfii, este *valoarea* ei. Ea constituie cheltuielile de producție reale pentru marfa însăși. Prețul, care le corespunde, este numai valoarea exprimată în bani. Sub denumirea de „cheltuieli de producție“ [„Produktionskosten“] sînt înțelese alternativ toate trei.}

În cazul că nu s-ar reproduce nici un fel de plusvaloare, atunci, firește, odată cu plusvaloarea ar dispărea și partea acesteia, care se numește dobîndă, precum și partea care se numește rentă, și, totodată, ar dispărea și *anticiparea* acestei plusvalorii sau faptul că ea intră ca *preț* al mărfurilor în cheltuielile de producție. Valoarea existentă, care intră în producție, nu ar ieși atunci, în genere, din ea ca *capital* și de aceea n-ar putea să intre în procesul de reproducție ca *capital*, sau n-ar putea să fie dată cu împrumut ca *capital*. Prin urmare, reproducția permanentă a acelorași relații — a relațiilor care condiționează producția capitalistă — este aceea care face ca ele să apară nu numai ca forme sociale și ca rezultate ale acestui proces, ci, totodată, ca *premise* permanente ale lui. Dar ele sînt astfel de premise numai ca *premise puse*, create, *produse* în permanență de el însuși. Dar această reproducție nu este o reproducție conștientă și apare, mai degrabă, numai în existența permanentă a acestor relații ca *premise* și ca *condiții* care domină procesul de producție. Astfel, de pildă din părțile în care poate fi descompusă valoarea mărfii, se obțin părțile ei *constitutive*, care se opun una alteia ca independente în raportul dintre ele, și, de aceea, ca independente în raport cu *unitatea* lor, care, în schimb, apare ca o *combinare* a lor. Burghezul vede că produsul devine permanent condiție de producție. Dar el nu vede că înseși relațiile de producție, formele sociale în cadrul cărora el produce și care-i apar ca relații date, naturale, sînt produsul permanent — și numai datorită acestui lucru premisa permanentă — al acestui mod de producție social specific. Diferitele relații și momente nu numai că se autonomizează, luînd un mod de existență ciudat, aparent independent, dar ele se și prezintă ca însușiri nemijlocite ale lucrurilor; ele iau înfățișarea unor lucruri.

Astfel, agenții producției capitaliste trăiesc într-o lume fermecată, iar propriile lor relații le apar ca însușiri ale lucrurilor, ale elementelor materiale ale producției. Dar toc-

mai în ultimele forme, în formele cele mai mediate, în formele în care, totodată, mijlocirea nu numai că a devenit invizibilă, dar s-a și transformat în contrariul ei direct, diferitele înfățișări ale capitalului apar ca factorii reali și purtători nemijlociți ai producției. Capitalul purtător de dobândă este personificat în moneyed capitalist, capitalul industrial — în industrial capitalist, capitalul purtător de rentă — în landlord ca proprietar al pământului, în sfârșit munca — în muncă salariată. Ca astfel de înfățișări fixe, personificate în personalități autonome, care apar totodată ca simpli reprezentanți ai lucrurilor personificate — ele intră în concurență și în procesul de producție real. Concurența presupune această alienare. Ele constituie forme care există pentru concurență ca ceva natural, natural-istoric, iar în manifestarea ei la suprafață [292] însăși concurența este doar mișcarea acestei lumi răsturnate. În măsura în care în această mișcare își croiește drum legătura lăuntrică, ea apare ca o lege misterioasă. Cea mai bună dovadă o constituie însăși economia politică, o știință care se ocupă cu redescoperirea legăturii ascunse. În concurență totul apare în această cea mai exterioară, ultimă formă. De pildă, prețul de piață apare aici ca dominant, exact așa cum nivelul dobânzii, renta, salariul, industrial profit apar ca elemente constitutive ale valorii, iar prețul pământului și prețul capitalului — ca items¹⁾ date cu care se va lucra.

Am văzut cum A. Smith descompune mai întâi valoarea în salariu, profit (dobândă), rentă, apoi, dimpotrivă, le prezintă ca elemente constitutive autonome ale prețurilor mărfurilor²⁾. În prima concepție el exprimă legătura ascunsă, în a doua — manifestarea ei.

Dacă rămânem și mai mult la suprafața fenomenului, atunci, pe lângă rata medie a profitului, mai poate fi prezentată ca parte constitutivă a prețurilor mărfurilor (ale *prețurilor de piață*), dobânda și chiar renta. Dobânda poate fi prezentată direct drept o astfel de parte constitutivă, deoarece ea intră în prețul de cost. Renta — ca preț al pământului — deși nu poate determina nemijlocit prețul produsului, determină însă modul de a produce: dacă se concentrează mult capital pe o mică suprafață de pământ, sau dacă se repartizează puțin capital pe o mare suprafață de pământ, dacă se produce un fel de produs sau altul — vite sau cereale —, al cărui preț de piață acoperă cel mai bine prețul rentei, căci

¹⁾ — articole. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 71—75. — *Nota red.*

renta trebuie plătită înainte de expirarea termenului prevăzut în contract. Prin urmare, pentru ca renta să nu constituie un scăzământ din industrial profit pășunile sînt transformate în ogoare, ogoarele în pășune etc. În felul acesta, renta nu determină direct prețul de piață al produsului individual, dar face acest lucru indirect, stabilind în așa fel proporțiile dintre diferitele species of products¹⁾ încît cererea și oferta creează prețul cel mai bun pentru fiecare din ele, ca să poată plăti renta. Și dacă renta nu determină direct prețul de piață, de pildă al cerealelor, ea determină direct prețul de piață al vitelor etc., într-un cuvînt, al produselor din sferele în care renta nu este determinată de prețul de piață al produsului propriu, ci prețul de piață al produsului este determinat de rata rentei pe care o aduce pământul cultivat cu cereale. De exemplu, în țările dezvoltate din punct de vedere industrial, carnea este întotdeauna mai scumpă, adică depășește cu mult nu numai prețul ei de producție, ci și valoarea ei. Căci prețul ei trebuie să plătească nu numai cheltuielile ei de producție, ci și renta pe care pământul ar putea să o dea dacă ar fi cultivat cu cereale. În caz contrar, în condițiile creșterii vitelor pe scară mare, cînd compoziția organică a capitalului este mult mai apropiată [de compoziția capitalului din industrie], sau cînd precumpănește într-o măsură mai mare capitalul constant față de cel variabil, carnea ar putea plăti numai o *rentă absolută* foarte mică, sau nu ar plăti această rentă. Dar renta, pe care o plătește carnea, și care intră direct în prețul ei, este determinată de renta absolută + renta diferențială, pe care ar plăti-o pământul dacă ar fi folosit pentru agricultură. În majoritatea cazurilor aici nu există nici această rentă diferențială. Cea mai bună dovadă o constituie faptul că, carnea aduce rentă, pe același pământ pe care cerealele nu aduc rentă.

Așadar, dacă *profitul* intră, avînd un rol determinant, în prețul de producție, atunci se poate spune că salariul, dobânda și, to a certain degree²⁾, renta intră, avînd un rol determinant, în prețul de piață și certainly³⁾, determinant, în prețul de producție. Desigur, dacă în ansamblu mișcarea dobânzii este determinată de profit, pe de altă parte, renta în cereale este determinată în parte de rata profitului, în parte de valoarea produsului pământului și de egalizarea diferitelor valori ale

¹⁾ — feluri de produse. — *Nota trad.*

²⁾ — într-o anumită măsură. — *Nota trad.*

³⁾ — desigur. — *Nota trad.*

produselor diferitelor terenuri la valoarea de piață, iar rata profitului este determinată în parte de salariu, în parte de productivitatea muncii în sferile de producție care produc capitalul constant, deci, în ultima instanță, de nivelul salariului și de productivitatea muncii, salariul se reduce la un echivalent al unei anumite părți a mărfii (cu alte cuvinte el este egal cu o parte determinată din munca plătită cuprinsă în marfă, iar profitul este egal cu partea de muncă neplătită cuprinsă în el), în sfârșit, creșterea productivității muncii poate influența asupra prețului mărfurilor numai în două feluri: asupra valorii lor, micșorînd-o, și asupra plusvalorii lor, ridicînd-o, dar toată povestea se reduce, în ultimă instanță, la valoare, care e determinată de timpul de muncă. Prețul de cost nu e nimic altceva decît valoarea capitalurilor avansate + plusvaloarea produsă de ele, repartizată între diferitele sfere potrivit cotei pe care o reprezintă în capitalul total. Astfel, prețul de cost se reduce la valoare, dacă se consideră nu o singură sferă, ci capitalul total. Pe de altă parte, prin concurența capitalurilor din diferite sfere, prețurile de piață în fiecare sferă sînt reduse în permanență la prețul de cost. Concurența capitaliștilor din fiecare sferă tinde să reducă prețul de piață al mărfii la valoarea ei de piață. Concurența capitaliștilor din diferite sfere reduce valorile de piață la prețuri de cost comune pentru toate sferile.

Ricardo combate constituirea de către Smith a valorii din acele părți ale ei, care sînt determinate de ea însăși. Dar el nu este consecvent. Altfel el nu ar fi putut să polemizeze cu Smith pe tema dacă profitul, salariul și renta sau, după cum spune el, numai profitul și salariul intră în preț, adică intră în el ca elemente *constitutive*. Din punct de vedere analitic, ele intră de îndată ce sînt plătite. El ar fi trebuit, dimpotrivă, să spună: prețul oricărei mărfii poate fi descompus în profit și salariu, prețul unor mărfuri (și al foarte multora, *indirect*.) poate fi descompus în profit, rentă și salariu. Dar prețul *nici unei mărfii* nu este constituit de ele [930], deoarece ele nu *compun* valoarea mărfurilor ca potențe de sine stătătoare, de o anumită mărime, și care acționează de propriis fontibus ¹⁾, ci, dacă valoarea e dată, ea poate fi descompusă, în părțile menționate, în proporții foarte diferite. Nu potențele date — profitul, salariul și renta — sînt acelea prin adunarea sau combinarea cărora se determină mărirea *valorii*, ci una și aceeași *mărime a valorii*, o *mărime a valorii*

¹⁾ — din surse proprii. — *Nota trad.*

dată, este aceea care se descompune în salariu, profit și rentă, și, în funcție de împrejurările diferite, ea se împarte în mod foarte diferit în aceste trei categorii.

Să presupunem că procesul de producție se repetă permanent în aceleași condiții, cu alte cuvinte, că reproducția are loc în aceleași condiții în care are loc producția, ceea ce presupune că productivitatea muncii rămîne aceeași sau, cel puțin presupune că variațiile productivității nu modifică relațiile dintre agenții producției; dacă deci valorile mărfurilor cresc sau scad chiar ca urmare a schimbărilor suferite de forța productivă, repartizarea valorii mărfurilor între agenții producției rămîne aceeași; ce-i drept, în acest caz, din punct de vedere teoretic, nu ar fi exact să se spună că diferitele părți ale valorii determină valoarea sau prețul întregului, dar din punct de vedere practic, ar fi just să se spună că ele îl constituie, în măsura în care, prin constituire, se înțelege formarea întregului prin adunarea părților. Valoarea mărfii s-ar împărți, în mod egal, în continuare, în valoare [a capitalului avansat] și plusvaloare; valoarea [nou creată] s-ar împărți, în mod egal, în salariu și profit, iar profitul s-ar scinda, în mod egal, în dobîndă, profit industrial și rentă. Așadar, s-ar putea spune: P, prețul mărfii se descompune în salariu, profit (dobîndă) și rentă, iar, pe de altă parte, salariul, profitul (dobînda), renta, constituie valoarea sau, mai precis, prețul.

Această egalitate sau identitate a reproducerii — repetarea producției în aceleași condiții — nu are loc de fapt. Productivitatea se modifică și modifică condițiile. Condițiile, la rîndul lor, modifică productivitatea. Dar abaterile ce rezultă de aici se manifestă parțial în oscilații superficiale, care se egalizează într-un scurt interval de timp, parțial într-o acumulare treptată de abateri (divergences), care sau duc la o criză, [la o] reducere violentă, aparentă, la vechile relații, sau își croiesc drum și sînt recunoscute, doar cu timpul, ca modificare a condițiilor.

În forma dobînzii și a rentei, în care este anticipată plusvaloarea, se presupune că caracterul *general* al reproducției rămîne același. Și acesta și este cazul, atîta timp cît continuă să existe modul de producție capitalist. În al doilea rînd, se presupune chiar, — ceea ce plus ou moins ¹⁾ are loc — că pentru o perioadă determinată *relațiile determinate* ale aces-

¹⁾ — mai mult sau mai puțin. — *Nota trad.*

tui mod de producție rămân aceleași. Astfel, rezultatul producției se fixează, ca o condiție stabilă, deci presupusă, a acesteia, și anume, ca însușire stabilă a condițiilor de producție obiectuale. Acestei aparțin de independență a diferitelor elemente, în care se descompune în permanență procesul de producție și pe care el le reproduce în permanență — îi pun capăt crizele.

{Ceea ce valoarea este pentru economiștii adevărați, este prețul de piață pentru capitaliștii practici, prius-ul permanent al întregii mișcări.}

Capitalul purtător de dobândă capătă forma specifică și corespunzătoare producției capitaliste în credit. El este o formă creată de însuși modul de producție capitalist. (Subsumarea capitalului comercial nu cere în fapt nici o creație nouă de acest gen, căci marfa și banii, circulația mărfurilor și circulația banilor rămân premisele elementare ale producției capitaliste, transformându-se doar în premise absolute; capitalul comercial este, pe de o parte, forma generală a capitalului iar, pe de altă parte, în măsura în care el reprezintă capital într-o funcție determinată, capital care funcționează exclusiv în procesul de circulație, — determinarea sa de către capitalul productiv nu-i schimbă nicidecum forma.)

Egalizarea valorilor la prețurile de cost are loc numai prin faptul că capitalul individual funcționează ca parte alicotă a capitalului total al clasei, iar, pe de altă parte, capitalul total al întregii clase, se repartizează între diferite sfere distincte în funcție de nevoile producției. Toate acestea au loc datorită creditului. Datorită lui această egalizare nu numai că devine posibilă și este facilitată, dar o parte a capitalului — sub formă de moneyed capital ¹⁾ — apare, de fapt, ca material colectiv, cu ajutorul căruia lucrează întreaga clasă. Aceasta este o semnificație a creditului. Cealaltă e încercarea permanentă a capitalului de a reduce metamorfozele prin care trebuie să treacă capitalul în procesul de circulație; de a anticipa timpul de circulație, transformarea lui în bani etc. și de a contracara astfel propria lui dimensiune limitată. În sfârșit, funcția acumulării, în măsura în care ea nu este transformare [a venitului] în capital ci ofertă de plusvaloare sub formă de capital, este impusă astfel, în parte, unei anumite clase, iar în parte, toate acumulările societății devin, în acest sens, acumulare de capital și sînt puse la dispoziția capitalistului industrial. Această operație care se desfășoară izolat în nenu-

¹⁾ — capital bănesc. — Nota trad.

mărate puncte ale societății este concentrată și adunată în anumite rezervoare. În felul acesta, banii, care stau inactivi ca rezultat al imobilizării mărfii în metamorfoza ei, se transformă în capital.

Pămînt-rentă, capital-dobîndă sînt expresii iraționale în măsura în care renta se fixează ca preț al pămîntului, iar dobînda — ca preț al capitalului. În forma capitalului purtător de dobîndă, a capitalului purtător de rentă, a capitalului purtător de profit, originea comună mai poate fi recunoscută, în măsura în care capitalul include în genere, apropierea de supramuncă, — așadar aceste forme diferite exprimă numai faptul că această supramuncă produsă de capital se împarte, cînd este vorba de capitalul în general, între două categorii de capitaliști, iar cînd este vorba de agricultural capital ¹⁾, între capitalist și landlord.

Renta ca preț (anual) al pămîntului și dobînda ca preț al capitalului sînt tot atît de iraționale ca $\sqrt{-3}$. Această ultimă formă contrazice numărul în formele lui simple, elementare, întocmai cum aceste forme contrazic capitalul în forma lui simplă de marfă și bani. Ele sînt iraționale în sens contrar. Pămînt-rentă, renta ca preț al pămîntului, exprimă pămîntul ca marfă, ca valoare de întrebuițare, avînd o valoare whose monetary expression like its price ²⁾. Dar o valoare de întrebuițare, care nu este un produs al muncii, nu poate să aibă valoare, adică, nu poate să fie considerată ca materializare a unui anumit quantum de muncă socială, ca expresie socială a unui anumit quantum de muncă. Ea nu este așa ceva. Pentru ca valoarea de întrebuițare să se prezinte ca valoare de schimb — să fie marfă —, ea trebuie să fie produsul muncii concrete. Numai în condițiile acestei premise, această muncă concretă, la rîndul ei, poate fi prezentată ca muncă socială, ca valoare. Pămîntul și prețul sînt mărimi incomensurabile, care trebuie, totuși, să se raporteze una la cealaltă. Aici are preț un lucru, care nu are valoare.

Pe de altă parte, dobînda ca preț al capitalului exprimă iraționalitatea inversată. Aici o marfă are o dublă valoare, fără să aibă valoare de întrebuițare: o dată o valoare, iar apoi un preț diferit de această valoare. În primul rînd, capitalul nu este nimic altceva decît o sumă de bani sau o canti-

¹⁾ — capital agrar. — Nota trad.

²⁾ — a cărei expresie bănească este egală cu prețul ei. — Nota trad.

tate de marfă egală cu o anumită sumă de bani. Dacă marfa este dată cu împrumut ca capital, ea nu [este] decît forma deghizată a unei *sume de bani*. Căci, ceea ce este dat cu împrumut ca capital, sînt nu ațiția pfunzi de bumbac, ci ațiția *bani*, a căror valoare există în bumbac. De aceea și *prețul* capitalului se raportează la el numai ca la o existență a unei *sume de bani*, adică a unei sume de valoare prezentate în bani și existînd sub formă valoare de schimb. Cum poate o sumă de valoare să aibă un preț în afară de prețul care este exprimat în propria ei formă bănească? Prețul este valoarea măr-fii, spre *deosebire* de valoarea ei de întrebuițare. Prețul ca ceva deosebit de valoarea sa, prețul ca valoare a unei sume de bani (deoarece prețul este numai expresia în bani a valorii) este deci o *contractio in terminis*.

Această iraționalitate a expresiei (iraționalitatea lucrului însuși provine din faptul că (în dobîndă) capitalul apare ca premisă separată de propriul său proces, în care el devine capital, adică valoare care se valorifică, și că, pe de altă parte, capitalul purtător de rentă poartă rentă numai ca agricultural capital, numai ca capital într-o sferă specifică, cu alte cuvinte, capitalul purtător de rentă apare în această formă, care este deci *transmisă* de el *elementului care-l deosebește, în genere, de industrial capital*), — această iraționalitate este sesizată în așa măsură de economistul vulgar, încît el falsifică ambele expresii, pentru a le face raționale. El afirmă că dobînda se plătește pentru capital, în măsura în care acesta din urmă este valoare de întrebuițare și, de aceea, vorbește despre utilitatea pe care o au pentru reproducție produsele sau mijloacele de producție ca atare, pe care capitalul o are din punct de vedere material ca element al procesului de muncă.

Dar utilitatea lui, valoarea lui de întrebuițare există deja în forma lui ca marfă și fără aceasta el nu ar fi marfă și nu ar avea valoare. Ca bani, capitalul este expresia valorii mărfurilor și [932] este susceptibil de a fi transformat în mărfuri corespunzător cu propria lor valoare. Dar dacă eu transform banii într-o mașină, în bumbac etc. atunci eu îi transform într-o valoare de întrebuițare *de aceeași* valoare. Transformarea se referă numai la *forma-valoare*. Ca bani, capitalul are acea valoare de întrebuițare de a putea fi transformat în forma oricărei mărfi, dar a unei mărfi de aceeași valoare. Prin această schimbare de formă, valoarea banilor se schimbă tot atît de puțin pe cît de puțin se schimbă valoarea mărfurilor cînd e transformată în bani. Valoarea de întrebuițare a mărfurilor în care eu pot transforma banii, nu conferă bani-

lor, în afară de valoarea lor, nici un preț deosebit de această valoare. Dar dacă eu presupun dinainte transformarea sus-menționată și spun că prețul este plătit pentru valoarea de întrebuițare a mărfurilor, atunci valoarea de întrebuițare a mărfurilor nu este, în genere plătită, sau este plătită numai în măsura în care este plătită valoarea ei de schimb. Felul în care este folosită valoarea de întrebuițare a unei mărfi, dacă ea intră în consumul individual sau în cel industrial, nu schimbă cu nimic valoarea ei de schimb. Aceasta se schimbă numai în funcție de cine anume o cumpără, capitalistul industrial sau consumatorul direct. De aceea, utilitatea productivă a mărfii poate să explice că ea, în genere are valoare de schimb căci, pentru ca munca cuprinsă în mărfuri să fie plătită, ele trebuie să aibă valoare de întrebuițare, în caz contrar ele nu sînt mărfuri, ceea ce sînt numai ca unitate a valorii de întrebuițare și valorii de schimb. Dar această valoare de întrebuițare nu poate nicidecum să explice faptul că marfa, ca valoare de schimb sau ca preț, mai are încă un preț diferit de acest preț.

Se vede cum economistul vulgar vrea să escamoteze aici dificultatea, transformînd capitalul, adică banii sau marfa — în măsura în care ele au o determinație *specifică diferită* de ele ca bani sau marfă —, în simplă *marfă*, ceea ce înseamnă că face abstracție tocmai de deosebirea specifică care trebuie să fie explicată. El nu vrea să spună că în capital este cuprins acest mijloc de exploatare a supramuncii și că tocmai de aceea capitalul s-a dovedit o valoare mai mare decît valoarea lui. În loc de aceasta el spune: capitalul are mai multă valoare decît valoarea lui pentru că el este o marfă obișnuită, ca oricare alta, adică are o valoare de întrebuițare. Aici capitalul este identificat cu marfa, cînd ar fi trebuit să se explice tocmai cum anume marfa poate să apară ca capital.

În ceea ce privește pămîntul, economistul vulgar procedează invers, în măsura în care nu-i repetă papagalicește pe fiziocrați. Acolo, el transformă capitalul în marfă, pentru a explica *deosebirea* dintre capital și marfă și transformarea mărfii în capital. Aici el transformă pămîntul în capital, deoarece relația capital, în sine, se încadrează mai ușor în reprezentările sale, decît prețul pămîntului. Renta poate fi concepută ca dobîndă la capital. De pildă, dacă renta este 20 și nivelul dobînzii este egal cu 5 se poate spune că acești 20 sînt dobînda la un capital de 400. În realitate pămîntul se vinde atunci cu 400, ceea ce este o simplă vînzare a rentei

pentru 20 de ani. Această plată a rentei anticipate pe douăzeci de ani este atunci prețul lui. Astfel pământul e transformat în capital. 20 anual nu reprezintă decît dobînda de 5 la capitalul plătit pentru pământ. Și astfel [formula] pământ-rentă este transformată în formula capital-dobîndă ceea ce, la rîndul său, se transformă ca prin farmec în plată pentru valoarea de întrebuințare a mărfurilor, deci în raportul valoare de întrebuințare-valoare de schimb.

Cei mai analitici dintre economiștii vulgari admit că prețul pământului nu este nimic decît o expresie pentru capitalizarea rentei; că este, de fapt, prețul de cumpărare al rentei pentru o serie de ani, care se orientează după nivelul dobînzii din momentul dat. Ei înțeleg că această capitalizare a rentei presupune rentă, că, prin urmare, rentă nu poate fi explicată prin propria ei capitalizare. De aceea, ei neagă însăși rentă, declarînd că aceasta este dobînda la capitalul încorporat pământului, ceea ce nu-i împiedică să admită că pământul, în care nu este încorporat nici un capital, poartă rentă și, cu atît mai puțin, îi împiedică să admită că cantități egale de capital încorporate în pămînturi cu o fertilitate diferită dau o rentă diferită sau că cantități inegale de capital încorporate în pămînturi cu o fertilitate inegală dau rente egale. La fel [teza] că capitalul încorporat pământului — dacă într-adevăr has to account for the rent paid upon it⁴⁾ — dă, poate, o dobîndă de cinci ori mai mare, adică o rentă de cinci ori mai mare, decît dobînda pe care o dă același capital, investit în industrie sub formă de capital fix.

Se vede că aici dificultatea este înlăturată de fiecare dată prin faptul că se face abstracție de ea și în locul deosebirii specifice, care urmează a fi explicată, se introduce un raport care exprimă contrariul acestei deosebiri, deci, în orice caz, nu o exprimă. [932]

[6. Polemica lui Proudhon împotriva dobînzii.
Neînțelegerea de către el a legăturii dintre dobîndă
și sistemul muncii salariate]

[935] Polemica lui Proudhon cu Bastiat asupra dobînzii este caracteristică atît pentru modul în care economistul vulgar apără categoriile economiei politice, cît și pentru felul în care socialismul superficial (polemica lui Proudhon abia dacă

4) — trebuie să se explice rentă plătită pentru el. — Nota trad.

merită această denumire) le atacă. Vom reveni la aceasta în capitolul consacrat economiștilor vulgari¹⁶⁰. Aici numai cîteva observații preliminare.

Mișcarea de revenire [a banilor] nu ar fi trebuit să-l șocheze pe Proudhon ca ceva ieșit din comun, dacă el ar fi înțeles, în genere, ceva din mișcarea capitalului. [După cum nu ar fi trebuit să-l șocheze] surplus value a [sumelor care revin]. Aceasta este ceea ce caracterizează producția capitalistă.

{Dar la el, așa cum vom vedea, surplus este surcharge¹⁾. În genere în critica sa el se comportă școlărește și nu stăpînește nici măcar primele elemente ale științei pe care vrea s-o critice. Așa, de pildă, el n-a conceput niciodată banii ca forma necesară a mărfii (Vezi partea întii¹⁶¹). Aici el confundă chiar banii cu capitalul, deoarece capitalul de împrumut apare ca capital bănesc, sub formă de bani.}

Ceea ce ar fi putut să-l frapeze nu era surplus, pentru care nu s-a plătit nici un echivalent, căci surplus value — și pe ea se bazează producția capitalistă — este value care nu a costat nici un echivalent. În aceasta nu este nimic caracteristic pentru capitalul purtător de dobîndă. Pentru capitalul purtător de dobîndă caracteristic este, — în măsura în care examinăm forma mișcării —, primul moment, tocmai contrariul a ceea ce crede Proudhon, și anume, că creditorul dă banii fără să primească de prime abord²⁾ un echivalent pentru ei, și că astfel the return of capital³⁾ cu dobîndă, în măsura în care are loc tranzația între creditor și debitor, [nu are legătură cu] metamorfozele pe care le parcurge capitalul și care, în măsura în care ele sînt simple metamorfoze ale formei economice, indică o succesiune de exchanges⁴⁾, transformarea mărfii în bani și transformarea banilor în marfă, dar în măsura în care ele sînt metamorfoze reale, sau proces de producție, coincid cu consumul industrial. Aici consumul constituie chiar un moment al mișcării formelor economice.

Dar ceea ce banii nu fac în mîinile creditorului, fac în mîinile debitorului, care-i folosește realmente ca capital. Mișcarea lor reală ca capital ei o parcurg în mîinile debitorului.

Ei se întorc la el ca bani + profit, bani + $\frac{1}{x}$ bani. Mișcarea între creditor și debitor exprimă numai punctul de unde

1) — adaos. — Nota trad.

2) — din capul locului. — Nota trad.

3) — revenirea capitalului. — Nota trad.

4) — schimburi. — Nota trad.

începe și unde se termină capitalul. Ca bani capitalul trece din mâinile lui A în mâinile lui B. În mâinile lui B banii devin capital și în această calitate it is, after a certain revolution, returned with profit¹⁾. Acest antract, procesul real, care cuprinde atât procesul de circulație cât și procesul de producție, nu are contingență cu tranzacția dintre debitor și creditor. Ea are loc abia după ce banii s-au realizat ca capital. Acum banii trec înapoi în mâna creditorului cu un surplus, dar numai cu o parte din surplusul realizat de debitor. Echivalentul, pe care acesta îl primește, este profitul industrial, partea surplusului care-i rămîne și pe care și l-a apropiat numai datorită banilor împrumutați. Toate acestea nu sînt vizibile în tranzacția dintre debitor și creditor. Aceasta se limitează la două acte. Trecerea banilor de la A la B. Pauza în cursul căreia banii se află în mâinile lui B. Revenirea banilor împreună cu dobînda, după pauză, în mâinile lui A.

Astfel, dacă considerăm numai această formă — această tranzacție dintre A și B —, avem forma simplă a capitalului, fără veriga sa intermediară : banii care sînt dați cu împrumut ca sumă a și care revin, într-o certain period²⁾ ca sumă a + $\frac{1}{x}$ a, fără vreo verigă intermediară în afară de perioada de timp dintre vărsarea sumei a și revenirea ei ca sumă a + $\frac{1}{x}$ a.

Și în această formă irațională, în această formă care, ce-i drept, există ca mișcare autonomă alături de mișcarea reală a capitalului, deschizînd-o și închizînd-o, examinează Mr. Proudhon întreaga problemă în care, astfel, totul trebuie să i se pară de înțeles. Dacă această formă a împrumutului, diferită de cumpărare și vânzare, ar dispărea, atunci, crede el, ar dispărea și surplusul. În realitate, în acest caz, ar dispărea numai împărțirea surplusului între două categorii de capitaliști. Dar această împărțire poate și trebuie să apară permanent, de îndată ce marfa sau banii se pot transforma în capital și această transformare poate avea loc în permanență pe baza muncii salariate. Dacă marfa și banii nu ar putea deveni capital, — și, de aceea ele nici nu ar fi date cu împrumut ca capital in posse³⁾ ele nu s-ar putea opune muncii salariate. Dacă ele nu s-ar opune astfel ca marfă și bani muncii salariate, și dacă munca, prin urmare, nu ar deveni ea însăși

1) — ei revin, după o anumită perioadă, cu un profit. — *Nota trad.*

2) — perioadă determinată. — *Nota trad.*

3) — în mod potențial. — *Nota trad.*

marfă, aceasta nu ar însemna decît o revenire la modurile de producție premergătoare producției capitaliste, în cadrul căror munca nu se transformă în marfă, dar masa de muncă apare ca muncă a șerbilor sau ca muncă a sclavilor. Luînd ca bază munca liberă, acest lucru este posibil numai în cazul cînd muncitorii sînt proprietarii condițiilor lor de producție. Munca liberă se dezvoltă în cadrul producției capitaliste ca muncă socială. Prin urmare, faptul că muncitorii sînt proprietarii condițiilor de muncă, înseamnă că acestea aparțin muncitorilor socializați, că în această calitate ei produc, își subordonează propria lor producție ca producție socializată. Dar este pueril a voi, așa cum face P[roudhon], să menții munca salariată și, implicit, baza capitalului, și, totodată, să suprimi „inconvenientele“ prin negarea unei forme derivate a capitalului.

„*Gratuité du Crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon*“, Paris 1850.

Împrumutul i se pare lui Proudhon un inconvenient pentru că nu este vânzare.

A împrumuta bani cu dobînda „înseamnă a avea posibilitatea de a vinde întotdeauna din nou unul și același obiect și de a primi întotdeauna din nou prețul lui, fără a ceda vreodată proprietatea asupra a ceea ce se vinde“ (l. c. p. 9) (*Première lettre* a lui Chevê, unul dintre redactorii lui „La voix du Peuple“¹⁶².)

Ceea ce-l derutează pe autorul acestei scrisori, este faptul că „objet“⁴⁾ (de pildă bani sau o casă) nu-și schimbă proprietarul, cum se întîmplă în cazul cumpărării și al vânzării. Dar el nu vede că atunci cînd se dau banii, nu se primește nici un echivalent în timp ce în procesul real, în forma și pe baza schimbului se primește nu numai un echivalent, ci și un surplus neplătit ; în măsura în care are loc un schimb, un échange des objets²⁾, nu are loc nici un change of values³⁾, unul și același individ este, ca și înainte, „propriétaire“⁴⁾ al aceleiași valori și, în măsura în care există surplus, nu există échange. De îndată ce échanges de mărfuri și bani se reiau, surplusul este deja absorbit în marfă. Proudhon nu înțelege cum profitul, deci și dobînda derivă din legea schimbului de valori.

1) — „obiectul“. — *Nota trad.*

2) — un schimb de obiecte. — *Nota trad.*

3) — schimb de valoare. — *Nota trad.*

4) — „proprietar“. — *Nota trad.*

De aceea, după părerea sa, „maison“, „argent“¹⁾ etc. trebuie să se schimbe nu ca „capital“, ci ca „marchandise... à prix de revient“²⁾. (p. 43, 44)

„Într-adevăr pălărierul care vinde pălării... obține în schimbul lor valoarea, nici mai mult, nici mai puțin. Dar capitalistul care dă banii cu împrumut, ...nu numai că-și recapătă integral capitalul, dar primește chiar mai mult decât capitalul, mai mult decât aportul său la schimb; pe lângă capital, el primește și dobândă“. (p. 69)

Chapeliers³⁾ domnului P[roudhon] par să fie nu *capitaliști* ci ucenici, calfe.

„Deoarece în comerț *dobânda la capital* se adaugă la *salariul muncitorului*, pentru a forma astfel *prețul mărfii*, muncitorul nu poate recumpăra produsul propriei sale munci. A trăi muncind este un principiu care sub regimul dobânzii, implică o contradicție“. (p. 105)

În lettre⁴⁾ a IX-a (p. 144—152) bravul Proudhon confundă banii ca mijloc de circulație, cu banii ca capital și ajunge astfel la concluzia că „capitalul“ existent în Franța aduce o dobândă de 160% (și anume, 1 600 millions d'intérêt annuel⁵⁾) în efecte de stat, ipoteci etc., la un capital d'un milliard „la some de numéraire... circulant en France“⁶⁾.

Mai departe :

„Deoarece prin acumularea dobânzilor *capitalul bănesc* revine, de la un schimb la altul, întotdeauna la sursa sa, înseamnă că orice nouă dare cu împrumut a acestor bani, făcută de una și aceeași mână, aduce câștig uneia și aceleiași persoane“. (p. 154)

Intrucât capitalul este dat cu împrumut sub formă de bani, el crede că capital-argent, adică numéraire⁷⁾, posedă această însușire specifică. Totul trebuie *vîndut*, nimic nu trebuie *dat cu împrumut*. Cu alte cuvinte: așa cum el voia marfa, dar nu voia ca marfa să devină „bani“, tot așa vrea aici marfa, banii, dar fără ca ele să fie capital. Dacă sînt date la o parte toate formele fantastice, aceasta nu înseamnă decât că de la mica producție mic-burgheză-țărănească și meșteșugărească nu trebuie să se treacă la marea industrie.

1) — „casa“, „banii“. — *Nota trad.*

2) — „marfă... la prețul de cost“. — *Nota trad.*

3) — pălărierii. — *Nota trad.*

4) — scrisoarea. — *Nota trad.*

5) — milioane dobândă anuală. — *Nota trad.*

6) — de un miliard „suma numerarului care circulă în Franța“.

— *Nota trad.*

7) — numerarul. — *Nota trad.*

„Deoarece valoarea nu este altceva decât un raport și deoarece între toate produsele se stabilește în mod necesar un raport, înseamnă că, din punct de vedere social, produsele sînt întotdeauna valori și anume valori statornicite. Pentru societate nu există deosebire între capital și produs. Această deosebire este cu totul subiectivă, ea există numai pentru indivizi“. (p. 250)

Ce nefericire, cînd astfel de expresii germano-filozofice ca „subiectiv“, nimeresc pe mîna unui P[roudhon]. Formele sociale burgheze sînt pentru el „subiective“. Iar abstracția subiectivă și totodată falsă că, deoarece valoarea de schimb a mărfii exprimă o *proporție* între mărfuri, ea exprimă orice proporție între mărfuri, și nu un al treilea lucru față de care mărfurile sînt proporționale, această abstracție falsă, „subiectivă“, este [le] point de vue [937] social¹⁾, potrivit căruia nu numai marfa și banii, ci marfa, banii și capitalul sînt identice. Astfel, din acest „punct de vedere social“ toate pisicile sînt negre.

În sfîrșit, surplusul și sub forma moralei :

„Orice muncă *trebuie* să dea un *surplus*“. (p. 200)

Cu acest precept moral, surplusul este, desigur, foarte frumos definit. [937].

[7. *Superioritatea lui Luther asupra lui Proudhon în polemica împotriva dobânzii. Schimbarea concepțiilor despre dobîndă odată cu dezvoltarea relațiilor capitaliste*]

[937] Luther, care a trăit în epoca descompunerii societății civile-medievale în elementele societății moderne, — un proces care a fost grăbit de comerțul mondial și de descoperirea unor noi surse de aur, — cunoaște capitalul, firește, numai în cele două (forme) antediluviene ale lui, cea a capitalului purtător de dobîndă și cea a capitalului comercial. Dacă producția capitalistă, consolidată încă în perioada copilăriei, caută să subordoneze cu forța capitalul purtător de dobîndă capitalului industrial, — ceea ce s-a făcut de fapt mai întîi în Olanda, unde producția capitalistă sub forma manufacturii și a comerțului pe scară mare înflorește înaintea altor țări, în Anglia abia în secolul al XVII-lea, cînd a fost proclamată, în parte într-o formă foarte naivă, ca primă condiție a producției capitaliste, — în momentul trecerii la

1) — punctul de vedere social. — *Nota trad.*

modul de producție capitalist *recunoașterea* „cămătarului“, a vechii forme a capitalului purtător de dobândă, ca o condiție de producție, ca o relație de producție necesară, constituie, dimpotrivă, primul pas; după cum mai târziu, când capitalul industrial și-a subordonat capitalul purtător de dobândă (secolul al XVIII-lea *Bentham*¹⁶³) el însuși recunoaște legitimitatea acestuia, recunoaște că el este carne din carnea lui.

Luther este superior lui Proudhon. Pe el nu deosebirea dintre *împrumut* și *cumpărare* îl derutează; în ambele el îl recunoaște, pe cămătar. De altfel, concludent în polemica sa este faptul că el consideră ca principal punct al atacului *incrementul dobânzii în capital*.

I. „Von Kauffshandlung und Wucher“ (1524). Partea a VI-a a *Operele lui Luther, Wittenberg, 1589*. (Aceasta a fost scrisă în timpul sau în ajunul războiului țărănesc)

Comerț (capital comercial):

„Se plîng amarnic neguțatorii împotriva nobililor sau țilharilor“. {De aici se vede de ce negustorii se aliau cu prinții împotriva țărănilor și a cavalerilor} „de primejdiile de care este legat comerțul și că în afară de acestea ei sînt prinși, bătuți și jefuiți. Dacă ar suferi toate acestea în numele dreptății, ei ar fi cu adevărat sfinți... Dar fiindcă asemenea strigătoare nedreptate, asemenea furturi și jafuri păgîne sînt practicate în toată lumea de către neguțatori, și chiar între ei, ce să te mire că Dumnezeu face ca asemenea mari averi, ciștigat pe căi nedrepte, să fie din nou pierdute sau prădate, iar ei înșiși pe deasupra să fie bătuți sau să fie luați prizonieri? Se cuvine ca prinții să pedepsească cu toată strășnicia niște neguțatori atît de necinstiți și să preîntîmpine o atît de cruntă spoliere a supușilor lor de către negustori. Dar pentru că ei nu fac acest lucru, Dumnezeu îi trimite pe cavaleri și pe țilhari și pedepsește prin ei nelegiuirile făptuite de negustori, făcînd din ei demonii lui: la fel cum a chinuit cu demoni sau a făcut să fie nimicîți de dușmani țara Egiptului și lumea toată. Așa lovește el pe un răufăcător prin altul, fără ca prin aceasta să dea a înțelege că cavalerii ar fi mai puțin țilhari decît negustorii, numai că negustorii jefuiesc în fiecare zi pe toți oamenii, pe cînd cavalerul jefuiește o dată sau de două ori pe an, una sau două persoane“. (p. 196)

„...Se împlinește prorocirea lui Isaia: Mai-marii tăi sînt părtași cu hoții. Ei îi spînzură pe hoții care au furat un gulden sau o jumătate de gulden și sînt în cîrdășie cu aceia care jefuiesc o lume întreagă și fură mai mult decît toți ceilalți, astfel că este adevărat proverbul care spune că hoții cei mari îi spînzură [938] pe cei mici, sau cum spunea senatorul roman Cato: hoții cei mici zac în închisori și în lanțuri, în timp ce hoții cei mari se plimbă îmbrăcați în aur și mătase. Ce va zice însă în cele din urmă Dumnezeu la toate acestea? Va face cum a spus prin gura lui Iezechiel: îi va topi pe prinți și pe negustori, pe un țilhar cu altul, așa cum se topește plumbul cu arama, ca atunci cînd arde un oraș, ca să nu mai fie nici prinți nici negustori și mă tem că ziua se apropie“. (p. 297 a)

Cămătar. Capitalul purtător de dobîndă.

„Am aflat că acum la fiecare țîrg de la Leipzig se iau 10 guldeni, adică 30 la sută¹⁶⁴; și la țîrgul de la Neumburg, așa că se ajunge la 40 la sută; nu știu dacă nu cumva nu e și mai mult. Ce rușine, unde dracu o să se ajungă?... La Leipzig cine are acum 100 de florini, ia anual 40, ceea ce înseamnă că un asemenea om înghite într-un an un țăran sau un țîrgoveț. Dacă are 1000 de florini, atunci ia anual 400, va să zică înghite într-un an un cavaler sau un nobil bogat. Dacă are 10000, atunci el ia anual 4000, va să zică înghite într-un an un conte bogat. Dacă are 100000, cum și au marii negustori, atunci el ia anual 40000, adică înghite într-un an un mare prinț. Iar dacă are 1000000, atunci ia anual 400000 — ceea ce înseamnă că înghite într-un singur an un mare rege. Și nu-l paște nici o primejdie, nu-i sînt amenințate nici viața, nici bunurile, nu muncește, stă pe cuptor și coace mere; și acest țilhar smerit stînd acasă este în stare ca în 10 ani să înghită întreaga lume. (p. 312, 313)¹⁶⁵

{II. *Eyn Sermon auf das Evangelion von den reichen Mann und armen Lazaro*“, *Wittenberg, 1555*.

„Pe bogătas nu trebuie să-l judecăm după purtarea sa exterioară, căci el poartă blană de oaie, iar viața lui strălucește și pare frumoasă, acoperindu-l cu măiestrie pe lup. Căci evanghelia nu-l muștră că a săvîrșit un adulter, o crimă, un jaf, o nelegiuire sau ceva ce lumea sau rațiunea ar putea condamna. El duce o viață la fel de cuviincoasă, ca acel fariseu care postea de două ori pe săptămîină, și nu se purta ca ceilalți oameni“.

Luther ne spune aici, pe ce cale apare capitalul cămătareasc: ruina cetățenilor (mic-burghezilor și țărănilor), a cavalerilor, nobililor, prinților. Pe de o parte [la cămătar] ajunge supramunca și, *în plus, condițiile de muncă* ale locuitorilor de la sate supuși jurisdicției orașelor, țărănilor, breslașilor, pe scurt ale micului producător de mărfuri, care are nevoie de bani, de pildă, pentru a plăti înainte de a transforma marfa în bani, și care-și cumpără o anumită parte a condițiilor sale de muncă etc. Pe de altă parte, [la cămătar ajung mijloacele care provin] de la posesorii de rentă, pe care acum și le apropiază, deci de la *richesse*⁴⁾ risipitoare și care trăiește în huzur. În măsura în care cămătarul obține un dublu rezultat: în primul rînd, în genere, creează o avuție bănească autonomă, în al doilea rînd își apropiază condițiile producției, cu alte cuvinte îi ruinează pe posesorii vechilor condiții de muncă, el este un mijloc puternic în constituirea premiselor pentru capitalul industrial — un factor puternic în procesul de separare a condițiilor producției de producător.

⁴⁾ — bogăția. — *Nota trad.*

Exact așa cum e și negustorul. Și amîndoi au comun faptul că creează o avuție bănească autonomă, cu alte cuvinte acumulează în mîinile lor, sub formă de creanțe, în primul rînd, o parte din supramunca anuală, în al doilea rînd, o parte din condițiile de muncă iar, în al treilea rînd, o parte din acumularea muncii anuale. Banii care se află realmente în mîinile lor reprezintă numai o mică parte fie a tezaurizării anuale și anual acumulate, fie a capitalului circulant. Faptul că ei creează o *avuție bănească* înseamnă că le revine o parte importantă fie din producția anuală, fie din venitul anual, și, în plus, plătită nu în natura ci în forma transformată a banilor. De aceea, în măsura în care banii nu circulă activ ca *currency* ¹⁾, nu se află în mișcare, ei se acumulează în mîinile lor ; în parte, în mîinile lor sînt și rezervele de bani aflați în circulație, și, în mai mare măsură, se află și ce acumulează în mîinile lor titlurile asupra producției, dar ca titluri asupra mărfii transformate în bani, ca titluri bănești. [939] Cămătarul acționează pe de o parte ca om care ruinează avuția și proprietatea feudală. Pe de altă parte, ca om care ruinează producția mic-burgheză, mic-țărănească, într-un cuvînt, toate acele forme în care producătorul mai apare ca proprietar al mijloacelor de producție.

În producția capitalistă muncitorul *este nonproprietarul* condițiilor de producție, al pămîntului pe care-l cultivă, al uneltelor, cu care lucrează. Dar acestei înstrăinări a condițiilor de producție îi corespunde aici o *real change* ²⁾ în însuși modul de producție. Unealta devine mașină ; muncitorul lucrează în atelier etc. Însuși modul de producție nu mai permite această dispersare a uneltelor de producție, nici dispersarea muncitorilor înșiși, legate de mica proprietate. În condițiile producției capitaliste, cămătarul nu mai poate *separa* condițiile producției de producător, deoarece ele sînt deja separate.

Camăta *centralizează* averea, mai cu seamă sub formă de avere bănească, numai acolo unde mijloacele de producție

¹⁾ — numerar. — *Nota trad.*

²⁾ — schimbare reală. — *Nota trad.*

sînt dispersate, unde, prin urmare, muncitorul produce, în mod mai mult sau mai puțin autonom, ca mic țaran, breslaş (mic negustor) etc. Ca țaran sau meșteșugar, indiferent dacă acest țaran este sau nu șerb sau dacă acest meșteșugar este sau nu membru al unei bresle. Ea își apropiază aici nu numai partea supramuncii de care dispune însuși șerbul, sau nu numai întreaga surplus labour, acolo unde sînt țărani liberi etc., ci și uneltele de muncă, al căror proprietar nominal rămîne țaranul etc., și la care în însuși procesul de producție țaranul se raportează ca proprietar. Această cămătă se sprijină pe această bază, pe acest *mod de producție*, pe care ea nu o schimbă ci se prinde de ea ca un parazit și o aduce într-o stare jalnică. Ea o epuizează, o secătuiește și face ca reproducția să se facă în condiții tot mai proaste. De aici ura poporului împotriva cametei, în special în condițiile relațiilor antice, cînd această determinație a producției — proprietatea producătorului asupra condițiilor sale de producție — este, totodată, baza relațiilor politice, baza independenței cetățeanului. Aceasta încetează de îndată ce muncitorul nu mai posedă nici un fel de condiții de producție. Odată cu ea încetează și puterea cametei. Pe de altă parte, atîta timp cît supramunca este înghițită de seniorul feudal și de ai săi retainers ¹⁾, și toți aceștia ajung la cheremul cametei, modul de producție rămîne același, dar devine mult mai aspru. Slave holder ²⁾ sau seniorul feudal înglodat în datorii estorcează acum mai mult, pentru că el însuși este extorcat. Sau, în cele din urmă, el cedează locul său cămătarului, care devine el însuși proprietar funciar etc., așa cum era equus ³⁾ în Roma antică. Locul vechiului exploatator, la care exploatarea era într-o măsură mai mare sau mai mică un instrument al puterii politice îl ia a coarse, money-hunting parvenu ⁴⁾. Dar modul de producție nu se schimbă.

În toate modurile de producție precapitaliste cămătarul acționează în mod revoluționar numai pe țărîm *politic*, întrucît distruge și ruinează acele forme de proprietate, pe a căror bază solidă, adică pe reproducția lor permanentă în aceeași formă, se sprijină structura politică a societății. [Cămătarul acționează], de asemenea, și în mod centralizat, dar numai pe baza vechiului mod de producție, datorită căruia societatea, în afară de sclavi, șerbi etc. și noii lor stăpîni, devine gloată.

¹⁾ — servitori. — *Nota trad.*

²⁾ — Proprietarul de sclavi. — *Nota trad.*

³⁾ — cavalerul. — *Nota trad.*

⁴⁾ — un bătăran parvenit avid de bani. — *Nota trad.*

În cadrul formelor asiatice cămătarul poate dăinui mult timp, fără să provoace nimic altceva decât un declin economic și o demoralizare politică, dar fără să ducă la o destrămare reală. Abia într-o epocă când există celelalte condiții pentru producția capitalistă — munca liberă, piața mondială, destrămarea vechilor legături sociale, un anumit grad de dezvoltare a muncii, dezvoltarea științei etc. — abia într-o astfel de epocă apare cămătarul ca unul din mijloacele de formare a noului mod de producție și, totodată, ca cel ce ruinează pe seniorii feudali, stîlpii elementelor antiburgheze, și care ruinează mica industrie și mica agricultură, pe scurt apare ca mijloc de centralizare a condițiilor de muncă ca capital.

Faptul că cămătarii, negustorii etc. posedă „averea bănească” nu înseamnă decât că averea națiunii, în măsura în care ea apare ca marfă și bani, se concentrează în mâinile lor.

Producția capitalistă are de luptat la început cu cămăta, în măsura în care cămătarul însuși nu este producător. În momentul în care producția capitalistă se consolidează, încețază deja dominația cămătarului asupra supramuncii, legată de existența în continuare a vechiului mod de producție. Capitalistul industrial încasează nemijlocit surplusul sub formă de profit; el pune deja stăpînire în parte pe condițiile de producție, iar o parte din acumularea anuală este apropiată direct de el. Din acest moment, în special din momentul când se dezvoltă avuția industrială și comercială, cămătarul, adică cel ce dă bani cu împrumut cu dobîndă devine doar o persoană separată de capitalistul industrial, ca urmare a diviziunii muncii, dar supusă capitalului industrial.

[940] III „An die Pfarrherrn wider den Wucher zu predigen etc. Wittemberg. 1540. (fără indicarea paginilor).

Comerțul (cumpărarea, vînzarea) și împrumutul. (Luther nu se lasă indus în eroare, ca Proudhon, de această deosebire de formă).

„Am scris acum cincisprezece ani împotriva cametei, fiindcă încă pe atunci ea era atît de puternică, încît nu mai speram în nici o îndreptare. De atunci ea s-a întins mereu, așa că nu mai este *privită ca un viciu*, ca un păcat sau ca o rușine, ci trece drept o virtute și o cinste, ca și cum ar face totul din mare dragoste pentru oameni și le-ar face un bine creștinesc. Unde mai este mîntuire dacă rușinea a devenit cinste și viciul virtute? Seneca spune un lucru de bun simț: Deest remedii locus, ubi, quae vitia fuerunt, mores fiunt¹⁾. Germania a devenit ceea ce trebuia să devină, mirșava lăcomie și cămăta au dus-o de ripă...

¹⁾ — Nu există remediu, acolo unde viciul a devenit obicei. — Nota trad.

Mai întii despre *darea și luarea cu împrumut*. Cînd se dau bani cu împrumut și se cere sau se ia pentru ei mai mult sau mai bun, aceasta este camătă și e condamnată de toate legile. De aceea, toți cei care iau o dobîndă de cinci, șase sau mai mult la sută, la banii dați cu împrumut, sînt cămătari, de aceea sînt și se numesc slujitorii idolatri ai lăcomiei sau ai lui Mamon... Același lucru se poate spune, așadar, și despre grîu, orz și multe alte mărfuri, că dacă pentru ele se cere mai mult sau mai bun, aceasta este camătă, este un bun furat și jefuit. Căci a da cu împrumut înseamnă că eu dau cuiva banii mei, averea mea sau uneltele mele, pentru ca să le folosească atîta timp cît are nevoie de ele, sau atîta timp cît poate sau cît vrea, iar apoi, la timpul convenit să mi le dea înapoi la fel de bune cum i le-am împrumutat. „Din comerț deci se face tot o camătă. Dar pentru o singură dată, este prea mult. Acum noi trebuie să vorbim numai despre un lucru, despre camătă care se încasează cînd se dă cu împrumut, după aceea (la judecata de apoi), vom da ce merită și *cămătării negustorești*.

„Spune deci jupînul camătă: Dragul meu, așa cum stau acum lucrurile eu îi fac aproapelui meu un mare *serviciu* împrumutîndu-i cu o dobîndă de cinci, șase, zece la sută. Și el îmi mulțumește pentru acest împrumut ca pentru o binefacere nemaipomenită. Ba chiar mă roagă, de bună voie și nesilit de nimeni, să-mi ofere ca dar cinci, șase, zece guldeni la o sută. Nu trebuie oare, să iau de la cămătar cu conștiința curată? „Poți să slăvești, să lauzi și să împodobești... Dar cel ce ia mai mult sau mai bun este cămătar; și el nu face aproapelui un *serviciu*, ci o *pagubă*, așa cum ar face și cel ce fură sau jefuiește. Nu tot ce se numește *serviciu* și binefacere este *serviciu* și binefacere. Căci bărbatul adulter și femeia adulteră își face unul altuia un mare *serviciu* și o mare plăcere. Un călăreț face un mare *serviciu* unui țilhar dacă îl ajută să jefuiască la drumul mare, să prade țara și oamenii. Papistașii le fac alor noștri un mare *serviciu* că nu-i înecă, nu-i omoară, nu-i ard pe rug pe toți, nu-i lasă pe toți să putrezească în închisori, ci pe unii îi lasă în viață, mulțumindu-se să-i alunge sau să le ia avutul. Chiar și diavolul aduce *servicii* enorme slujitorilor săi... Pe scurt, lumea este în fiecare zi plină de *servicii* și de binefaceri mari și frumoase... Poeții scriu despre un ciclop pe nume Polifem că i-a făgăduit lui Ulise că-i face *serviciul* prietenesc de a-i mînca mai întii pe tovarășii lui și numai la urmă pe el. Da, este și acestu un *serviciu* și o faptă bună. Astfel de *servicii* și fapte bune și le fac acum cu zel nobilii și nenobilii, țărani și orașenii; cumpără multe mărfuri, le țin la ei în magazine, și provoacă scumpete, [941], sporesc prețul grîului, al orzului, și a tot ce le trebuie oamenilor, iar apoi își șterg botul și spun: Da, cele trebuincioase sînt trebuincioase și eu le pun la îndemîna oamenilor deși aș putea și aș avea dreptul să le păstrez pentru mine; iată cu cită dibăcie ei îl înșală și îl prostesc pe Dumnezeu... Făpturile omenești au devenit acum întru totul niște sfinți... așadar, nimeni nu se mai poate îndeletnici acum cu camătă, nimeni nu mai poate fi lacom sau rău, lumea întreagă se transformă mereu în sfinți, *fiecare face un serviciu celuilalt*, nimeni nu păgubește pe celălalt... Dacă el face cu aceasta un *serviciu*, apoi îl face păcătosului de diavol, deși un om sărac și nevoiaș ar fi avut nevoie de acest *serviciu*, dar el trebuie să considere, de bună seamă, drept un *serviciu* și o binefacere faptul că nu l-a înghițit cu totul... El își face și trebuie să-ți facă acest *serviciu*, {să plătească camătă} „dacă vrea să capete *bani*“.

{Din cele de mai sus se vede că, pe timpul lui Luther camăta luase proporții, fiind prezentată totodată, în mod apogetetic ca un „serviciu“ (Say-Bastiat)¹⁾. Se profilează deja ideea de concurență sau de armonie : „fiecare face un serviciu celuilalt“.

În lumea antică, în vremurile mai bune, camăta era interzisă (adică nu era permisă dobînda). Ulterior legiferată. Foarte largă răspîndire. Teoretic (ca și la Aristotel¹⁶⁶⁾) concepția că, în sine, camăta este un rău. În *evul mediu creștin* era considerată un „păcat“ și era interzisă prin canoane.

Epoca modernă. Luther. Persistența concepției catolice-păgîne. Largă răspîndire (în parte ca urmare a nevoii de bani pe care o simțea cîrmuirea, în parte ca urmare a dezvoltării comerțului și a manufacturii, în parte ca urmare a necesității transformării produsului în bani). Dar se susține deja dreptul ei de cetățenie.

Olanda. Prima apologie a cametei. Aici ea este chiar pentru prima oară modernizată, subordonată capitalului productiv sau capitalului comercial.

Anglia. Secolul al XVII-lea. Polemică, nu împotriva cametei în sine, ci împotriva mărimii dobînzii, a proporției dominante a ei față de credit. Tendința de a crea forma de credit. Legi draconice.

Secolul al XVIII-lea. Bentham. Camăta liberă necunoscută ca element al producției capitaliste.}

[Alte cîteva pasaje din lucrarea lui Luther „An die Pfarrherrn wider den Wucher zu predigen“].

Dobînda ca o compensare a daunei.

„Aici trebuie discutată latura laică și juridică a problemei (teologia o lăsăm la o parte) astfel tu, Baltazar, ești obligat să-mi dai peste acești o sută de guldeni, toată paguba pe care am suportat-o și să acoperi toate cheltuielile legate de aceasta“.

{Prin cheltuieli el înțelege cheltuielile de judecată etc. care au crescut, deoarece creditorul nu a putut plăti.

„...De aceea este echitabil, atît în virtutea bunului simț cît și a dreptului natural ca tu să-mi înapoezi totul : *suma inițială împreună cu dauna pe care am suportat-o.* O astfel de daună este denumită în cărțile juridice în latinește *interesse*...“

Peste această daună se mai poate da ceva. Dacă tu, Baltazar, nu-mi dai înapoi de sf. Mihail, cei o sută de guldeni, iar mie mi se ivește prilejul de a cumpăra o grădină, un ogor, o casă sau altceva

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică 1980, p. 392. — *Nota red.*

de acest fel, din care ași putea trage un mare folos sau ași putea avea de-ale-gurii pentru mine și copiii mei, atunci eu pierd acest prilej, iar tu îmi pricinuiesti o pagubă și mă împiedici, prin întîrzierea și somnul tău, încît eu nu mai pot face vreodată această cumpăratură etc. Or, eu ți-am dat cu împrumut, și tu îmi pricinuiesti o dublă pagubă căci *aici eu nu pot să plătesc și acolo nu pot să cumpăr* și, prin urmare, sînt nevoit să suport o pagubă din ambele părți și aceasta se numește *duplex interesse, damni emergentis et lucri cessantis*¹⁾.

După ce ei au aflat că Hans, dînd cu împrumut cei o sută de guldeni, a suferit o daună și cere să fie despăgubit după dreptate, ei se grăbesc să folosească acest prilej și la fiecare o sută de guldeni adaugă o despăgubire pentru două pagube, și anume pentru paguba adusă lui Hans, și pentru faptul că acesta a pierdut prilejul de a cumpăra grădina, ca și cum aceste două pagube ar fi, natural, o sută de guldeni, și aceștia sînt dați cu împrumut, la ei se socotesc aceste două pagube, pe care creditorii respectivi nici nu le-au suferit...

De aceea tu ești un cămătar — *căci tu însuși acoperi chiar o banii aproapelui tău paguba*, pe care nu ți-a pricinuit-o nimeni, și pe care tu nu poți s-o dovedești și nici s-o socotești. Juriștii numesc această pagubă non verum, sed phantasticum interesse²⁾. *Aceasta este o pagubă pe care cineva o născoceste...*

Nu trebuie, prin urmare [942] să se spună că pagubele ar putea apărea, fie din cauză că eu n-am putut plăti, fie că n-am putut cumpăra. Dacă ar fi așa, aceasta s-ar numi Ex contingente necessarium³⁾, din ceea ce nu este, să faci, ceea ce trebuie să fie ; din ceea ce e nesigur să faci ceva sigur. Oare n-ar înghiți un astfel de cămătar întreaga lume în cîțiva ani ?...

Nenorocirea, de pe urma căreia trebuie să se refacă creditorul, s-a petrecut *întîmplător*, fără voia lui. Dar în tranzacțiile cămătarului lucrurile se petrec cu totul altfel, ba tocmai invers ; aici se caută, și se născocesc pagube care să fie acoperite pe seama aproapelui aflat în nevoie, dacă vrei să te hrănești, ba chiar să te îmbogățești din asta, să lenevești și să trîndăvești, să chefuești și să huzurești, pe seama muncii, a grijilor, a primejdiilor și a pagubelor altuia. Dar în acest timp eu stau pe cuptor și las cei o sută de guldeni ai mei să muncească pentru mine, și pentru că sînt totuși bani luați cu împrumut îi păstrez, desigur, în pungă, fără să-i expun vreunei primejdii și fără să-mi pricinuiască vreo pagubă. Doamne, cine n-ar vrea așa ceva ?

Și ceea ce s-a spus despre banii luați cu împrumut se referă și la grîu, vin și alte asemenea mărfuri, luate cu împrumut, deoarece ele pot pricinui două feluri de pagube de acest fel. Dar aceste pagube nu sînt proprii, de la natură, mărfii, ci pot avea loc întîmplător, și de aceea pagubele nu pot fi socotite decît după ce s-au produs și au fost dovedite efective etc. ...

Camăta trebuie să fie, dar vai de cămătari...

Toți păgînii înțelepți, cu judecată l-au blamat și ei mult pe cămătar. Astfel, Aristotel spune în „Politica“ că cămătăria este împotriva

¹⁾ — o pagubă dublă, cea a pierderii care apare, și a cîștigului care întîrzie. — *Nota trad.*

²⁾ — o pagubă care nu e reală, ci e născocită. — *Nota trad.*

³⁾ — a face din ceva întîmplător, ceva necesar. — *Nota trad.*

naturii pentru că ea ia întotdeauna mai mult decât dă. Cu aceasta este distrus temeiul și unitatea de măsură a oricărei virtuți care cere, egal pentru egal, *aequalitas arithmetica*¹⁾ etc.

Inseamnă însă că se îmbogățește în mod rușinos acela care ia de la alți oameni, îi fură sau îi jefuiește; astfel de oameni sînt numiți, să ne fie cu iertare, hoți sau tîlhari, și sînt de obicei condamnați la spînzurătoare, în timp ce cămătarul este un hoț și un tîlhar distins, care șade în jîlt, de aceea li se și spune *tîlhari din jîlt*...

Păgînii au fost în stare să ajungă, pe cale rațională, la concluzia că un cămătar este de patru ori hoț și ucigaș. Noi, creștinii, însă îi cinstim într-atît, încît aproape îi venerăm pentru banii lor... Cine fură haina altuia, îl jefuiește, face o crimă tot atît de mare (în măsura în care depinde de el) ca și acela care ucide pe altul prin înfometare. Astfel face cămătarul și totuși el șade liniștit în jîltul său cînd pe drept s-ar conveni să fie spînzurat și mîncat de tot atîția corbi cîți galbeni a furat, numai să aibă pe el atîta carne cît să ajungă la toți...

Dar zarafii și cămătarii tipă să se ia declarații scrise pe care să se pună sigilii. La aceasta juriștii dau imediat următorul răspuns frumos: *in malis promissis*²⁾. Și teologii spun că declarațiile scrise, oricît ar da diavolului, nu sînt valabile dacă nu sînt scrise cu sînge și nu poartă un sigiliu. Căci ceea ce este împotriva lui Dumnezeu, a dreptului, și a naturii este egal cu zero. De aceea orice suveran, singurul care poate face acest lucru, trebuie să intervină direct, și să rupă declarația și sigiliul, să nu țină seama de ele etc.

Astfel pe pămînt omul nu are, în afară de diavol, un dușman mai mare decît avarul și cămătarul, căci *el vrea să fie Dumnezeu peste toți oamenii*. Turcii, războinici, tiranii sînt și ei oameni răi, dar ei trebuie să-i lase pe oameni să trăiască și să recunoască că sînt răi și haini. Și ei pot, ba uneori chiar trebuie să fie îndurători. Dar cămătarul, om hapsîn, vrea ca lumea întreagă să cadă pradă foamei, setei, jalei și mizeriei, pentru ca numai el să aibă totul, iar ceilalți *să primească totul de la el ca de la un Dumnezeu* și să-i fie robi în vecii vecilor. Atunci inima îi saltă de bucurie iar sîngele i se primenește. El poartă veșminte scumpe, lanțuri de aur și inele, se ghiftuiește, se fălește că e om cumsecade și evlavios, care e mai milostiv decît însuși Dumnezeu, mai bun decît maica domnului și decît toți sfinții...

Ei scriu despre muncile lui Hercule, scriu cum el înfrîngea atîția monștri și atîtea grozăvii, salvînd de ele țara și pe oameni. Cămătarul este un monstru uriaș și înfricoșător, o fiară care pustiește totul, mai rău decît Cacus, Gerion sau Anteu. El se împopoțonează și vrea să pară evlavios ca să nu se vadă unde au ajuns boii *pe care — el îi trage de-a-nădăratelea în văgăuna sa*.

{Un admirabil portret al capitalistului în genere care dă impresia că de la el pleacă ceea ce el a luat de la alții și ascunde în văgăuna sa, deoarece pune [boii] să meargă de-a-nădăratelea, ca și cum *ar ieși din această văgăună*.}

„Dar Hercule va auzi răgetele boilor și strigătele prizonierilor, îl va căuta pe Cacus printre stînci și îi va elibera pe boii din mina răufăcătorului. Căci Cacus e numele răufăcătorului, cămătarul evlavios care

fură, jefuiește, și înghite totul. Și totuși el nu vrea să recunoască că e răufăcător și are grijă ca nimeni să nu vadă cum el trage boii de-a-nădăratelea în văgăuna sa, și lasă să se creadă, după urma copitelor lor, *că le-a dat drumul*. Tot astfel cămătarul vrea să înșele lumea, să o facă să creadă că el e folositor și că îi dă boii, cînd de fapt îi ia el pe toți și îi *mănîncă de unul singur*.

De aceea un cămătar și un om hapsîn nu este în realitate un om de treabă, el nici nu păcătuiește ca un om, el trebuie să fie un monstru, mai rău decît toți tiranii, ucigașii și tîlharii, ba chiar poate, tot atît de rău ca diavolul însuși, iar el nu trăiește ca un dușman, ci ca un prieten și ca un cetățean, în tihnă și pace, dar în acest timp pradă și ucide mai dihai decît orice dușman și răufăcător. Și dacă tîlharii, ucigașii, sînt trași pe roată și decapitați, cu atît mai mult ar trebui să fie cămătarii trași pe roată, sfișiati... alungați, blestemați și decapitați...

Foarte pitoresc și, totodată, o prezentare exactă atît a vechii camete, cît și a capitalului în general, cu a sa „interese phantasticum“¹⁾, cu „dauna inerentă de la natură“ banilor și mărfii, cu acea frază generală despre folosul pe care-l aduce cămătarul, cu acea înfățișare, „cucernică“ a cămătarului care nu e „ca alți oameni“ și care lasă impresia că dă cînd de fapt ia, și că dă drumul cînd de fapt trage spre el etc.!

„Marele avantaj, care e legat de posesia aurului și a argintului, căci dă posibilitatea să se aleagă momentele favorabile ale cumpărării, cheamă treptat la viață întreprinderea *bancherului*... Bancherul se deosebește de vechiul *cămătar* prin aceea că dă împrumut celor bogați și *rareori sau niciodată celor săraci*. El împrumută cu un risc mai mic și-și îngăduie s-o facă în condiții mai avantajoase; din aceste două motive, el nu este obiectul urii generale cum era cămătarul“. (F. W. Newman „Lectures on Pol. Econ.“, London 1851, p. 44).

Odată cu dezvoltarea cametei și a banilor se dezvoltă involuntary alienation²⁾ a proprietății funciare feudale.

„Introducerea banilor, care cumpără totul și, ca urmare, a acestui fapt, apărarea intereselor creditorului care a dat bani cu împrumut proprietarului funciar duc la necesitatea înstrăinării legale a proprietății funciare pentru realizarea creanței“ (John Dalrymple „An essay towards a general History of Feud. Prop. in Great Brit.“ 4 ed., London 1759, p. 124).

[944] Thomas Culpeper (1641), Josiah Child (1670), Paterson (1694) sînt de părere că avuția depinde de reducerea — fie și forțată — a ratei dobînzii la aur și argint. Această părere a dominat în Anglia timp de aproape două secole. (Ganilh [„Des Systèmes d'économie politiques...“ seconde éd. tome premier, Paris 1821, p. 58—59])

¹⁾ — pagubă imaginară. — *Nota trad.*

²⁾ — înstrăinarea involuntară. — *Nota trad.*

¹⁾ — egalitate aritmetică. — *Nota trad.*

²⁾ — în cazul promisiunilor proaste. — *Nota trad.*

Cînd *Hume* în opoziție cu *Locke* a demonstrat că rata dobînzii este determinată de rata profitului ¹⁾, el a avut deja în vedere o dezvoltare mult mai înaltă a capitalului. Acest lucru se referă în și mai mare măsură la *Bentham*, care, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și-a scris lucrarea în care apăra camăta ¹⁶⁷.

Din timpul lui *Henric al VIII-lea* pînă la *Anna* — reducerea prin lege a ratei dobînzii.

„În evul mediu nu exista în nici o țară o rată generală a dobînzii. În primul rînd, severitatea preoților. Nesiguranța garanțiilor juridice pentru recuperarea sumelor date cu împrumut. De aceea în unele cazuri rata dobînzii este mai ridicată. *Circulația banilor restrînsă, necesitatea de a face cea mai mare parte a plăților în numerar*, deoarece sistemul polițelor era slab dezvoltat. Mare diversitate atît în ceea ce privește mărimea dobînzii cît și în ceea ce privește noțiunea de camăta. Pe vremea lui *Carol cel Mare* se socotea drept dobîndă cămătărească atunci cînd se lua o dobîndă de 100%. În 1344, la *Lindau*, — pe lacul *Constanța* — cetățenii luau 216%. La *Zürich*, consiliul a stabilit dobînda legală la 43 1/3%. În *Italia* se plătea uneori 40%, deși din secolele XII—XIV rata obișnuită nu depășea 20%. *Verona* a stabilit o dobîndă legală de 12 1/2%, *Frederic al II-lea* în ordonanța sa a stabilit dobînda de 10%, însă numai pentru evrei; despre creștini el nu voia să vorbească. Încă în secolul al XIII-lea dobînda obișnuită în *Germania* renană era 10%“. (*Hüllmann II Teil, Geschichte des Städtewesens etc.*, S. 55—57)

Dobînzile din evul mediu (în măsura în care nu se încasau de la nobilimea feudală) se bazau în orașe în mare parte pe enormele profits upon alienation ²⁾ realizate de negustorii și meseriașii de la orașe pe seama satelor pe care le înșelau.

În *Roma*, ca și în toată lumea antică, cu excepția orașelor comerciale deosebit de dezvoltate din punct de vedere industrial și comercial, ca de pildă *Atena etc.*, camăta era pentru marii proprietari funciari un mijloc nu numai de a-i expropria pe micii proprietari funciari, pe plebei, ci de a-și apropria chiar persoana acestora.

Inițial, la *Roma* camăta se practica liber. Legea celor 12 table (303 a. U.C. ³⁾) „a fixat la bani o dobîndă anuală de 1% (după *Niebuhr* — de 10%). Această lege a fost curînd încălcată. *Duilius* (în 398 a. U.C.) a limitat din nou dobînda anuală la 1%, — unciario foenore ⁴⁾. În

¹⁾ Vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică 1980, p. 360—361. — *Nota red.*

²⁾ — profit de înstrăinare. — *Nota trad.*

³⁾ — 303 a. U.C. = anno urbis conditiae — anul 303 de la întemeierea Romei. — *Nota trad.*

⁴⁾ — textual: un spor de 1 uncie. — *Nota trad.*

anul 408 dobînda a fost redusă la 1/2%. În anul 413 împrumutul de bani cu dobîndă a fost interzis printr-un plebiscit organizat de tribunul *Genucius*. Nu e de mirare că într-o republică cetățenilor le era interzis să se ocupe cu industria sau să practice comerțul cu ridicata și cu amănuntul a fost interzis și comerțul de bani“. (*Dureau de la Malle* [„*Économie politique des Romains*“], t. II p. 259—261.) „Această situație a durat timp de 300 de ani, pînă la cucerirea *Cartaginei*. Cel mult 12%. Rata anuală obișnuită a dobînzii era de 6%“ (l. c. p. 261) „*Iustinian* fixează dobînda la 4%. Pentru *Traian* usura quincunx ⁴⁾ este o dobîndă legală de 5%... În *Egipt* în anul 146 înainte de *Hristos*, dobînda comercială legală era de 12%“. (l. c. p. 262, 263) [1944]

[1950 a] Despre dobîndă, *Gilbart* (*J. W.*) spune [în] „*The History and Principles of Banking*“, *London*, 1834 :

„Ca un om care ia bani cu împrumut în scopul de a realiza un profit trebuie să dea creditorului o parte de profit, acesta este un principiu de la sine înțeles al justiției naturale. Omul realizează de obicei un profit prin intermediul comerțului. Dar în evul mediu populația era pur agricolă. Date fiind aceste condiții și regimul feudal, comerțul era slab dezvoltat, prin urmare și profitul redus. De aceea în evul mediu legile cu privire la camăta erau justificate. În afară de aceasta, într-o țară, agricolă rar se află un om în situația de a trebui să ia bani cu împrumut, afară doar de cazul că sărăcește sau este strîm-torat“ (p. 163).

„*Henric al VIII-lea* limitează dobînda la 10%, *Iacob I* la 8%, *Carol al II-lea* — la 6%, *Anna* — la 5%. (p. 164, 165) „În acea vreme cei care dădeau bani cu împrumut erau, de fapt, dacă nu de drept, monopolști, și de aceea era absolut necesar ca față de ei, ca față de orice alți monopolști să se ia măsuri restrictive“. (l. c. p. 165.) „În vremurile noastre, rata profitului reglează rata dobînzii; în vremurile acelea, rata dobînzii reglează rata profitului. Dacă creditorul îl împovăra pe negustor cu o rată a dobînzii ridicată, negustorul trebuia să adauge și el la marfa sa o rată a profitului mai ridicată. De aceea, sume mari de bani erau scoase din buzunarele cumpărătorilor pentru a fi trecute în buzunarele celor ce dădeau bani cu împrumut. Acest adaos la preț făcea ca publicul să fie mai puțin capabil și mai puțin grăbit să le cumpere aceste mărfuri“. (p. 165)

Josias Child..., în secolul al XVII-lea în „*Traité sur le commerce et sur les avantages qui résultent de la réduction de l'intérêt de l'argent*“ (écrit 1669, traduit de l'anglais ²⁾), *Amsterdam* și *Berlin*, 1750. La fel „*Traité contre l'usure*“ par *Thomas Culpeper* 1621 îl combate pe *Thomas Manley* (tract ³⁾) al acestuia: „*Interest of Money mistaken*“ ¹⁶⁸⁾, pe care-l denumește „champion of the usurers“ ⁴⁾. Ca în toate raționamen-

¹⁾ — textual: dobînda în proporție de cinci uncii. — *Nota trad.*

²⁾ — (scris în 1669, tradus din engleză). — *Nota trad.*

³⁾ — opusculul. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „exponent al cămătarilor“. — *Nota trad.*

tele economiştilor englezi din secolul al XVII-lea, punctul de plecare în raţionamentele lui Child îl constituie, fireşte, avuţia Olandei, unde rata dobânzii era scăzută. Child consideră această rată scăzută a dobânzii drept cauza avuţiei, Manley însă afirmă că aceasta nu este decît rezultatul avuţiei ţării.

„Pentru a şti dacă o ţară e săracă sau bogată, n-ai decît să întrebî care e dobînda la bani“ (l. c. p. 74).

„Ca exponent al bandei perfide şi laşe de cămătari el îşi îndreaptă atacul principal în punctul pe care eu l-am declarat cel mai slab... El neagă direct că rata scăzută a dobânzii este cauza avuţiei şi asigură că el este numai rezultatul avuţiei“ (p. 120).

„Cînd se reduce dobînda, cei care cer înapoi banii daţi de ei cu împrumut sînt nevoiţi să cumpere cu aceşti bani pămînturi (al căror preţ creşte dat fiind *quantité des acheteurs*¹⁾ sau să-i plaseze în *commerce*²⁾“ (p. 133).

„Atîta timp cît dobînda este de 6%, nimeni nu se va expune riscului, legat de comerţul maritim, de a cîştiga de pe urma lui numai 8—9%, — un profit cu care olandezii, care obţin banii cu o dobîndă de 4 şi 3%, se declară foarte mulţumiţi“ (p. 134).

„Micşorarea dobânzii şi preţul ridicat al pămîntului îl silesc pe comerciant să continue să se îndeletnicească cu comerţul“ (p. 140). „Micşorarea dobânzii poate determina o naţiune să facă economie“ (p. 144).

„Din moment ce comerţul este mijlocul de îmbogăţire a unei ţări şi din moment ce micşorarea dobânzii face să se dezvolte comerţul, este evident că o micşorare a dobânzii sau o îngrădire a cametei constituie, fără îndoială, principala cauză fecundă a avuţiei unei naţiuni. De aceea nu este de loc absurd să se spună că, acelaşi element [950 b] poate fi în anumite împrejurări *cauză*, şi în alte împrejurări, *efect*“ (p. 155).

„Oul este cauza găinei, iar găina este cauza oului. Micşorarea dobânzii poate determina o creştere a avuţiei, iar aceasta din urmă poate determina şi o mai accentuată micşorare a dobânzii. Micşorarea dobânzii poate fi înfăptuită prin lege“ (p. 156).

„Eu sînt apărătorul hărniciei, iar adversarul meu apără lenevia şi trîndăvia“ (p. 179).

Aici Child apare direct ca exponent al capitalului industrial şi comercial. [XV—950 b].

Adnotări
şi
indici

¹⁾ — numărul cumpărătorilor. — *Nota trad.*

²⁾ — comerţ. — *Nota trad.*

Citate în limbi străine

Capitolul nouăsprezece

- p. 7 "A. Smith was evidently led into this train of argument, from his habit of considering *labour*" (...) "*as the standard measure of value*, and corn as the measure of labour... That neither nor any other commodity can be an accurate measure of real value in exchange, is now considered as one of the most inconvertible doctrines of political economy; and indeed follows, from the very definition of value in exchange." (Malthus, "Observations on the Effects of the Corn Laws..." [p. 12])
- p. 9 "*Interchange of commodities* and *Distribution* (Wages, Rent, profit must be kept distinct from each other... The laws of distribution are not altogether dependent upon those relating to interchange". ([Malthus, "Definitions in Political Economy..." by John Cazenove, London 1853] *Preface*, p. VI, VII)
- p. 10 "În aceeași țară și în aceeași perioadă valoarea de schimb a mărfurilor, care se descompune în labour și profits se [va] măsura exact prin cantitatea de muncă rezultată din accumulated and immediate labour actually worked up in them plus the varying amount of the profits on all the advances estimated in labour. But this must necessarily be the same as the quantity of labour which they will command." ([Malthus], "The Measure of Value Stated and Illustrated", London 1823, p. 15, 16.)
- p. 10 "The labour which can command is a standard measure of value." (l. c. p. 61)
- p. 10 "I had nowhere" (...) "seen it stated, that the ordinary *quantity of labour* which a commodity will command must represent and measure the *quantity of labour worked up in it*, with the addition of profits." ([Malthus], "*Definit. in Pol. Ec. etc.*", Lond. 1827, p. 196)
- p. 11 "It is precisely because the labour which a commodity will ordinarily command measures the labour actually worked up in it with the addition of profits, that it is justifiable to consider it" (...) "as a measure of value. If then the *ordinary value of a commodity* be considered as determined by the *natural and necessary conditions of its supply*, it is certain that the labour which it will ordinarily command is alone the measure of these conditions." ("*Defin. in Pol. Ec.*", London 1827, p. 214)

- p. 11 "*Elementary costs of production*: an expression exactly equivalent to the conditions of supply." (Edit. Cazenove, Lond, 1853, l. c. p. 14.)
- p. 11 "*Measure of the conditions of supply*: the quantity of labour for which the commodity will exchange, when it is in its natural and ordinary state." (Edit. Caze[nove], l. c. p. 14.)
- p. 11 "The quantity of labour which a commodity commands represents exactly the quantity of labour worked up in it, with the profits upon the advances, and does therefore really represent and measure those natural and necessary conditions of the supply, these elementary costs of production which determine value." (ed. Caz[nove], l. c. p. 125.)
- p. 11 "The demand for a commodity, though not proportioned to the quantity of any other commodity which the purchaser is willing and able to give for it, is really proportioned to the quantity of labour which a commodity will ordinarily command, represents exactly the effectual demand for it; because it represents exactly that quantity of labour and profits united necessary to effect its supply; while the actual quantity of labour which a commodity will command when it differs from the ordinary quantity, represents the excess or defect of demand arising from temporary causes." (ed. Caz[nove], l. c. p. 135.)
- p. 18 "Whatever may be the number of intermediate acts of barter which may take place in regard to commodities — whether the producers send them to China, or sell them in the place where they are produced: the question as to an adequate market for them, depends exclusively upon whether the producers can replace their capitals with ordinary profits, so as to enable them successfully to go on with their business. But what are their capitals? They are, as A. Smith states, the tools to work with, the materials to work upon, and the means of commanding the necessary quantity of labour." [p. 7C.]
- p. 18 "Effectual demand consists in the power and inclination, on the part of consumers" {...}, "to give for commodities, either by immediate or circuitous barter, some greater portion of all the ingredient of capital than their production costs." ("*Defin.*", ed. Caz[nove], p. 70, 71.)
- p. 18 "Profit does not depend upon the proportion in which commodities are exchanged with each other" {...}, "seeing that the same proportion may be maintained under every variety of profit, but upon the proportion which goes to wages, or is required to cover the prime cost, and which is in all cases determined by the degree in which the sacrifice made by the purchaser, or the labour's work which he gives, in order to acquire a commodity, exceeds that made by the producer, in order to bring it to the market." (Cazenove, l. c. p. 46)
- p. 19 "Any given quantity of labour must be of the same value as the wages which command it, or for which it actually exchanges." ("*The Measure of Value stated and illustrated*", Lond. 1823, p. 5)
- p. 21 "...the value of labour is constant." ("*The Measure of Value etc.*", p. 29, Notă)

- p. 21 "Des quantités égales de travail doivent nécessairement, dans tous les tems et dans tous les lieux, être d'une valeur égale pour celui qui travaille. Dans son état habituel de santé, de force et d'activité, et d'après le degré ordinaire d'habileté ou de dextérité qu'il peut avoir, il faut toujours qu'il donne la même portion de son repos, de sa liberté, de son bonheur. Quelle que soit la quantité de denrées qu'il reçoive en récompense de son travail, le prix qu'il paie est toujours le même. Ce prix, à la vérité, peut acheter tantôt une plus petite quantité de ces denrées; mais c'est la valeur de celles-ci qui varie, et non celle du travail qui les achète. En tous tems et en tous lieux, ce qui est difficile à obtenir, ou ce qui coûte beaucoup de travail à acquérir, est cher; et ce qu'on peut se procurer aisément ou avec peu de travail est à bon marché. Ainsi le travail, ne variant jamais dans sa valeur propre, est la seule mesure réelle et définitive qui puisse servir dans tous les tems et dans tous les lieux, à apprécier et à comparer la valeur des toutes les marchandises." (A. Smith, l. I, ch. V. éd. Garn[nier], t. I, p. 65, 66.)
- p. 21 «La valeur réelle de toutes les différentes parties constituantes du prix se mesure par la quantité de travail que chacune d'elles peut acheter ou commander. Le travail mesure la valeur, non-seulement de cette partie du prix qui se résout en travail, mais encore de celle qui se résout en rente, et de celle qui se résout en profit.» (l. I, ch. VI, ed. G[arnier], t. I, p. 100.)
- p. 22 "Dacă cererea de muncă crește, greater earnings of the labourer caused not by a rise in the value of labour, but by a fall in the value of the produce for which the labour was exchanged. Iar în cazul când există abundență de muncă, the small earnings of the labourer caused by in a rise in the value of the produce and not by a fall in the value of labour." ("*The Measure of Value etc.*", p. 35), (cf. p. 33—35)
- p. 22 "In the same way any article might be proved to be of invariable value; f. i., 10 yards of cloth. For whether we gave £ 5 or £ 10 for the 10 yards, the sum given would always be equal in value to the cloth for which it was paid, or, in other words, of invariable value in relation to the cloth. But that which is given for a thing of invariable value, must itself be invariable, whence the 10 yards of cloth must be invariable value... It is just the same kind of futility to call wages invariable in value, because though variable in quantity they command the same portion of labour, as to call the sun given for a hat, of invariable value, because, although sometimes more and sometimes less, it always purchases the hat." ([Biley] "*A Critical Dissertation on the Nature, Measures, and Causes of Value etc.*", London 1825, p. 145, 146, 147.)
- p. 23 "A large class of commodities, ca raw products, cresc în comparație cu munca, o dată cu progresul societății, în timp ce manufactured articles fall. Așa încît nu este far from the truth to say, că average mass of commodities, which a given quantity of labour will command in the same country, during the course of some century, may not very essentially vary." ("*Definitions etc.*", London 1827, p. 206.)

- p. 23 "If the money wages of labour universally rise, the value of money proportionably falls; and when the value of money falls... the prices of goods always rise." ("Defin.", l. c., p. 34.)
- p. 24 "It is observed by A. Smith that corn is in an annual crop, butchers' meat a crop which requires 4 or 5 years to grow; and consequently, if we compare two quantities of corn and meat which are of equal exchangeable value, it is certain that a difference of 3 or 4 additional years profit at 15% upon the capital employed in the production of the beef would, exclusively of any other considerations, make up in value for a much smaller quantity [726] of labour, and thus we might have 2 commodities of the same exchangeable value, while the accumulated and immediate labour of the one was 40 or 50% less than that of the other. This is an event of daily occurrence in reference to a vast mass of the most important commodities in the country; and if profits were to fall from 15% to 8% the value of the beef compared with corn would fall above 20%. ("The Measure of Value stated etc.", p. 10, 11.)
- p. 25 "Labour is not the only element worked up in capital." ("Defin". edit. Caz[nove], p. 29.)
- p. 25 "What are the costs of production? ...the quantity of labour in kind required to be worked up in the commodity, and in the tools and materials consumed in its production with such an additional quantity as is equivalent to the ordinary profits upon the advances for the time that they have been advanced." (l. c. p. 74, 75)
- p. 25 "On the same ground Mr. Mill is quite incorrect, in calling the capital hoarded labour. It may, perhaps, be called *hoarded labour and profits*; but certainly not hoarded labour alone, unless we determine to call profits labour." (l. c. p. 60, 61)
- p. 25 "To say that the value of commodities are regulated or determined by the quantity of labour and capital necessary to produce them, is essentially false. To say, that they are regulated by the quantity of labour and profits necessary to produce them, is essentially true." (l. c. p. 129)
- p. 25 "The expression Labour and Profits is liable to this objection. that the two are not correlative terms, labour being an agent and profits a result; the one a cause, the other a consequence. On this account Mr. Senior has substituted for it the expression: "*Labour and Abstinence*" ...It must be acknowledged, indeed, that it is not the abstinence, but the use of the capital productively, which is the cause of profits." (p. 130, Notă.)
- p. 25 "He who converts his revenue into capital, abstains from the enjoyment which its expenditure would afford him."
- p. 26 ...Afirmăția că așa cum value of wages rises profits proportionably fall and vice versa, este exactă numai presupunând că mărfurile care conțin același quantum de muncă au întotdeauna aceeași valoare iar acest, lucru este exact într-un caz din 500, și anume necesarmente, deoarece o dată cu progresul civilizației și al improvement crește the quantity of fixed capital employed

- ceea ce face ca the times of the returns of the circulating capital să fie mai various și unequal." ("Defin.", London 1827, p. 31, 32.)
- p. 26 "The natural state of things" (...) "in the progress of civilisation and improvement, tends continually to increase the quantity of fixed capital employed, and to render more various and unequal the times of the returns of the circulating capital." (ed. Caz[nove], p. 53, 54.)
- p. 26 "Mr. Ricardo himself admits of considerable exceptions to his rule; but if we examine the classes which come under his exceptions, that is, where the quantities of fixed capital employed are different and of different degrees of duration, and where the periods of the returns of the circulated capital employed are not the same, we shall find, that they are the numerous, that the rule may be considered as the exception, and the exceptions the rule." (p. 50.)
- p. 26 "The estimation in which a commodity is held, founded upon its cost to the purchaser or the sacrifice which he must make in order to acquire it, which sacrifice is measured by the quantity of labour that he gives in exchange for it, or what comes to the same thing, by the labour which it will command." ("Defin.", edit. Caz[nove], p. 8, 9.)
- p. 27 "Mr. Ricardo has, with A. Smith, adopted labour as the true standard of cost; but he has applied it to producing cost only... it is equally applicable as a measure of cost to the purchaser." (l. c. p. 56, 57.)
- p. 28 "Allowing that the first commodities, if completed and brought into use immediately, might be the result of pure labour, and that their value [would] therefore be determined by the quantity of that labour; yet it is quite impossible that such commodities should be employed as capital to assist in the production of other commodities, without the capitalist being deprived of the use of this advances for a certain period, and requiring a remuneration in the shape of profits. In the early periods of society, on account of the comparative scarcity of these advances of labour, this remuneration would be high, and would affect the value of such commodities to a considerable degree, owing to the high rate of profits. In the more advanced stages of society, the value of capital and commodities is largely affected by profits, on account of the greatly increased quantity of fixed capital employed, and the greater length of time for which much of the circulating capital is advanced before the capitalist is repaid by the returns. In both cases, the rate at which commodities exchange with each other, is [essentially] affected by the varying amount of profits." ("Defin.", edit. Caz[nove], p. 60.)
- p. 29 "No writer that I have met with, anterior to Mr. Ricardo, ever used the term wages, or real wages, as implying proportions." (...) "Profits, indeed, imply proportions; and the rate of profits had always justly been estimated by a percentage upon the value of advances." (...) "But wages had uniformly been considered as rising or falling, not according to any proportion which they might bear to the whole produce obtained by a certain quantity of labour, but by the greater or smaller quantity of any particular produce received by the labourer, or by

- the greater or smaller power which such produce would convey, of commanding the necessaries and conveniences of life." ("Defin.".. Lond. 1827, p. 29, 30.)
- p. 30 "Profit of capital" (...) "consists of the difference between the value of the capital advanced, and the value of the commodity when sold or used." ("Def. in Polit. Ec.", London 1827, p. 240, 241.)
- p. 30 "Revenue is expended with a view to immediate support and enjoyment, and capital is expended with a view to profit." ("Defin.", Lond. 1827, p. 86.)
- p. 30 A labourer and a menial servant are "two instruments used for purposes distinctly different, one to assist in obtaining wealth, the other to assist in consuming it." (l. c. p. 94.)
- p. 30 "The only productive consumption, properly so called, este the consumption and destruction of wealth by capitalists with a view to reproduction... The workman whom the capitalist employs certainly consumes that part of his wages which he does not save, as revenue, with a view to subsistence and enjoyment; and not as capital, with a view to production. *He is a productive consumer to the person who employs him, and to the state, but not, strictly speaking to himself.*" ("Defin.", ed. Caz[enove], p. 30.)
- p. 30-31 "No political economist of the present day can be saving mean mere hoarding; and beyond this contracted and inefficient proceeding, no use of the term in reference to the national wealth can well be imagined, but that which must arise from a different application of what is saved, founded upon a real distinction between the different kinds of labour maintained by it." ("Princ. of Pol. Ec.", p. 38, 39.)
- p. 31 "Accumulation of Capital. The employment of a portion of revenue as capital. *Capital may therefore increase without an increase of stock or wealth.*" ("Defin.", ed. Caz[enove], p. 11.)
- p. 31 "Prudential habits with regard to marriage carried to a considerable extent, among the labouring classes of a country mainly depending upon manufactures and commerce, *might injure it.*" ("P. of Pol. Ec.", p. 215.)
- p. 31 "It is the *want of necessaries* which mainly stimulates the labouring classes to produce luxuries; and were this stimulus removed or greatly weakened, so that the necessaries of life be obtained with very little labour, instead of more time being devoted to the production of conveniences, there is every reason to think that less time would be so devoted." ("P.o.P.E.", p. 334.)
- p. 31 "From the nature of a population, and increase of labourers cannot be brought into the market, in consequence of a particular demand, till after the lapse of 16 or 18 years, and the conversion of revenue into capital by saving, may take place much more rapidly; a *country is always liable to an increase in the quantity of the funds* for the maintenance of labour faster than the increase of population." (l. c. p. 319, 320.)

- p. 31 "When capital is employed in *advancing to the workman his wages, it adds nothing to the funds for the maintenance of labour*, but simply consists in the application of a certain portion of those funds already in existence, for the purposes of production." ("Def. in P. Ec.", p. 22, Notă.)
- p. 31 "Accumulated labour" (...): "the labour worked up in the raw materials and tools applied to the production of other commodities." ("Def. in P. Ec.", ed. Caz[enove], p. 13.)
- p. 31 ["In speaking of] the labour worked up in commodities, the labour worked up in the capital necessary to their production should be designated by the term *accumulated labour*, as contradistinguished from the *immediate labour employed by the last capitalist.*" (l. c., p. 28, 29.)
- p. 32 "100 l. expended immediate labour. Dacă la sfârșitul anului se întorc 110, 120 sau 130 l. it is evident that in each case the profit will be *determined by the proportion of the value of the whole produce which is required to pay the labour employed.* If the value of the produce in market = 110, the proportion required to pay the labourers = $\frac{10}{11}$ din valoarea produsului, and profits = 10%. Dacă valoarea produsului este 120, proporția pentru labour = $\frac{10}{12}$ iar profits este de 20%; dacă este 130, the proportion required to pay the labour advanced = $\frac{10}{13}$ iar profits = 30%. Dar să presupunem că avansurile capitalistului nu au constatat numai din labour. *Capitalistul se așteaptă la avantaje egale de la toate părțile de capital pe care le-a avansat.* Să presupunem că $\frac{1}{4}$ din advances sînt pentru labour (immediate), $\frac{3}{4}$ pentru accumulated labour și profits, cu any additions which may arise of rents, taxes și alte outgoings. În acest caz este strictly true *that the profits of the capitalist will vary with the varying values ale acestei $\frac{1}{4}$ din al său produce compared with the quantity of labour employed.* De exemplu, investește pentru cultivation 2000 l., din care 1500 în seed, keep of horses, wear and tear of his fixed capital, interest upon this fixed and circulating capitals, rents, tithes, taxes etc. și 500 în immediate labour iar la sfârșitul anului realizează 2400. Profitul lui de 400 la 2000 = 20%. La fel obvious *that if we took $\frac{1}{4}$ of the value of the produce, și anume 600 l., and compared it with the amount paid in the wages of immediate labour, the result would show exactly the same rate of profits.*" (p. 267, 268.)
- p. 35 "Giving more produce for a given quantity of labour, or getting more labour for a given quantity of produce, are one and the same thing in his" (...) "view"; instead of being, as one would have supposed, just the contrary." ("Observations on certain verbal disputes in Po. Ec., particularly relating to value and to demand and supply", London 1821, p. 52.)
- p. 35-36 "Mr. Malthus says: "In the same place, and at the same time, the different quantities of day-labour, which different commodities can command, will be exactly in proportion to their relative values in exchange", and vice versa. If this is the true of labour, it is just as true of any thing else." (l. c. p. 49.)

- p. 35 "Money does very well as a measure at the same time and place... But it" (...) "seems *not* to be true of labour. Labour is not a measure even at the same time and place. Take a portion of corn, such as is at the same time and place said to be of equal value with a given diamond; will the corn and the diamond, paid in specie, command equal portions of labour? It may be said, No; but the diamond will buy *money*, which will command an equal portion of labour... the test is of no use, for it cannot be applied without being *rectified* by the application of the other test, which is professed to supersede. We can only infer, that the corn and the diamond will command equal quantities of labour, *because* they are of equal value, in money. But we were told to infer, that two things were of equal value, because they would command equal quantities of labour." (l. c., p. 49, 50.)
- p. 50 "Necessity of a Union of the Powers of Production with the means of distributions, in order to ensure a continued increase of wealth." ([Malthus, "Principles of political economy...", London 1836], p. 361.)
- p. 51 "The powers of production alone nu asigură the creation of a proportionate degree of wealth. Something asemănător este necesar in order to call these powers fully into action. This is an effectual and unchecked demand for all that is produced. And what appears to contribute most to the attainment of this object, is, such a *distribution of produce*, and such an adaption of this produce to the wants of those who are to consume it, as constantly to increase the exchangeable value of the whole mass." ("Pr. o. Pol. Ec.", p. 361.)
- p. 51 "The *wealth* of a country depends partly upon the *quantity of produce* obtained by its labour, and partly upon such an adaption of this quantity to the wants and powers of the existing population as is calculated to give it *value*. Nothing can be more certain than that it is not determined by either of them alone." (l. c., p. 301). "But where wealth and value are perhaps the most nearly connected, is in the *necessity of the latter to the production of the former*." (l. c.)
- p. 51 "Value, then, essentially differs from riches, for value depends not on abundance, but on the difficulty or facility of production." ([Ricardo, "On the principles...", London 1821], p. 320.)
- p. 51-52 "Riches do not depend on value. A man is rich or poor, according to the abundance of necessaries and luxuries which he can command. It is through confounding the ideas of value and wealth, or riches that it has been asserted, that by diminishing the quantity of commodities, that is to say of the necessaries, conveniences, and enjoyments of human life, riches may be increased. If value were the measure of riches, this could not be denied, because by scarcity the value of commodities is raised; but... if riches consists in necessaries and enjoyments, then they cannot be increased by a diminution of quantity." (l. c. p. 323, 324.)

- p. 52 "If we lived in one of Mr. Owen's parallelograms, and enjoyed all our productions in common, then no one could suffer in consequence of abundance, but as *long as society is constituted as it now is*, abundance will often be injurious to producers, and scarcity beneficial to them." ("On Protection to Agriculture", 4th ed. Lond. 1822, p. 21.)
- p. 54 "The consumption and demand occasioned by the workman employed in productive labour can never alone furnish a motive to the accumulation and employment of capital." ("P. of Pol. Ec.", p. 315.)
- p. 54 "No farmer will take the trouble of superintending the labour of ten additional men merely because his whole produce will then sell in the market at an advanced price just equal to what he had paid his additional labourers. There must be something in the previous state of the demand and supply of the commodity in question, or in its price, antecedent to and independent of the demand occasioned by the new labourers, in order to warrant the employment of an additional number of people in its production." (l. c. p. 312.)
- p. 54 "The demand created by the productive labourer himself can never be an *adequate* demand, [776] because it does not go to the *full extent of what he produces*. If it did, there would be *not profit*, consequently no motive to employ him. The very *existence of a profit upon any commodity* presupposes a demand *exterior* to that of the labour which has produced it." (l. c. p. 405, Notă.)
- p. 55 "As a great increase of consumption among the working classes must greatly increase the cost of production, it must lower profits, and diminish or destroy the motive to accumulate." (l. c., p. 405.)
- p. 55 "It is the *want of necessaries* mainly stimulates the working classes to produce luxuries; and were this stimulus removed or greatly weakened, so that the necessaries of life could be obtained with very little labour, instead of more time being devoted to the production of conveniences, there is very reason to think that less time would be so devoted." (l. c. p. 334.)
- p. 55 "Both labourers and capital may be redundant, compared with the means of employing them profitably." (l. c., p. 414.)
- p. 55 "The demand is always determined by *value*, and supply by *quantity*." ("P. o. Pol. Ec.", p. 316.)
- p. 55 "Supply must always be proportioned to *quantity*, and demand to value." ("Def. in Pol. Ec.", ed. Cazen[ove], p. 65.)
- p. 56 «It is evident» says James Mill "that whatever a man has produced, and does not wish to keep for his own consumption, is a stock which he may give in exchange for other commodities. His will, therefore, to purchase, and his means of purchasing, in other words, his demand, is exactly equal to the amount of what he has produced, and does not mean to consume»... It is quite obvious that his means of purchasing other commodities are not proportioned of the *quantity* of his own commodity which he has produced, and wishes to part with; but to its

- value in exchange*; and unless the value of a commodity in exchange be proportioned to its quantity, it cannot be true that the demand and the supply of every individual are always equal to one other." (l. c. p. 64, 65.)
- p. 56 "If the demand of every individual were equal to his supply, in the correct sense of the expression, it would be a proof that he could always sell his commodity for the costs of production, including fair profits; and then even a *partial* glut would be impossible. The argument proves too much... supply must always be proportioned to *quantity*, and demand to *value*." ("Def. in Pol. Ec.", Lond. 1827, p. 48, Notă.)
- p. 56 "Aici Mill înțelege prin demand his means (ale demanders) of purchasing. But these means of purchasing other commodities are not proportioned to the *quantity* of his own commodity which he has produced, and wishes to part with; but to its *value in exchange*; and unless the value of a commodity in exchange be proportioned to its quantity, it cannot be true that the demand and supply of every individual are always equal to one other." (l. c. p. 48, 49.)
- p. 56 "Torrens greșește când afirmă «that increased supply is the one and only cause of increased effectual demand». Dacă ar fi așa, pentru omenire ar fi foarte ușor to recover itself, under a temporary diminution of food and clothing. Dar dacă food and clothing scad in quantity, ele cresc ca valoare; the money-price of the remaining food and clothing will for a time rise in a greater degree than in the diminution of its quantity, while the money-price of labour may remain the same. The necessary consequence, the power of setting in motion a greater quantity of productive industry than before." (p. 59, 60.)
- p. 56-57 "If we reckon the value of the fixed capital employed as a part of the advances, we must reckon the remaining value of such a capital at the end of the year as a part of the annual returns... in reality his" (...) "*annual advances consist only* of his circulating capital, the wear and tear of his fixed capital with the interest upon it, and the interest of the part of his circulating capital which consists of the money employed in making his annual payments as they are called for." P. o. Pol. Ec., p. 269.)
- p. 57 "Considering, that an increased employment of capital will not take place unless a rate of profits equal to the former rate, or greater than it, can be ensured, and considering, that the mere addition to capital does not of itself tend to ensure such a rate of profits, but the reserve, Mr. Malthus, and those who reason in the same manner as he does, proceed to look out for some source, independent and extrinsic to production itself, whose progressive increase may keep pace with the progressive increase of capital, and from which continual additional supplies of the requisite rate of profits may be derived." ("An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption, lately advocated by Mr. Malthus etc.", London 1821, p. 33, 34.)

- p. 57 "Mr. Malthus sometimes talks as if there were two *distinct funds*, capital and revenue, supply and demand, production and consumption, which must take care to keep pace with each other, and neither outrun the other. As if, *besides the whole mass of commodities produced*, there was required another mass, fallen from Heaven, I suppose, to purchase them with... The fund for consumption, such as he requires, can only be had at the expense of production." (l. c. p. 49, 50.)
- p. 57-58 "We are continually puzzled, in his" (...) "speculation, between the object of increasing production and that of checking it. When a man is in the want of a *demand*, does Mr. Malthus recommend him to pay some other person to take off his goods? Probably not." (l. c. p. 55.)
- p. 58 "The object of selling your goods is to make a certain amount of money; it never can answer to part with that amount of money for nothing, to another person, that he may bring it back to you, and buy your goods with it: you might as well have just burnt your goods at once, and you would have been in the same situation." (l. c. p. 63.)
- p. 58 "As to the *demand* from labour; that is, either the giving labour in exchange for goods, or... the giving, in exchange for present complete products, a future and accruing addition of value... This is the real demand that it is material to the producers to get increased etc." (l. c. p. 57.)
- p. 58 "The very meaning of an increased demand by them (the labourers) is, a disposition to take less themselves, and leave a larger share for their employers; and if it is said that this, by diminishing consumption, increases glut, I can only answer, that glut is synonymous with high profits." (l. c., p. 59.)
- p. 59 "When Mr. Malthus published his *Essay on Rent*, it seems to have been partly with a view to answer the cry of «No Landlords», which then «stood rubric on the walls», to stand up in defence of that class, and to prove that they were not like *monopolists*. That rent cannot be abolished, that its increase is a natural concomitant, in general, of increasing wealth and numbers, he showed; but neither did the vulgar cry of «No Landlords» necessarily mean, that there ought to be *no such thing* as rent, but rather that it ought to be equally divided among the people, according to what was called «Spence's plan». But when he proceeds to vindicate landlords from the odious name of monopolists, from the observation of Smith «that they» love to reap where they never sowed» he seems to be fighting for a *name*... There is too much the air of an *advocate* in all these arguments of his." (l. c. p. 108, 109.)
- p. 60 «On a cru remarquer que les *cottagers* qui ont des vaches, sont plus laborieux et mènent une vie plus régulière, que ceux qui n'en ont point... La plupart de ceux qui ont des vaches à présent les ont achetées du fruit de leur travail. Il est donc plus exact de dire que c'est leur travail qui leur a donné les vaches, qu'il ne l'est de dire, que ce sont les vaches qui leur ont donné le goût du travail.» (Malthus, «*Essai sur la Population etc.*», 5th ed., trad. de P. Prévost, Genève, 3me éd. t. IV, p. 104, 105.)

- p. 60 «*Il est évident que tous les hommes ne peuvent pas former les classes moyennes. Les supérieures et les inférieures sont inévitables*» (...) «*et de plus très-utiles. Si l'on ôtoit de la société l'espérance de s'élever et la crainte de déchoir; si le travail ne portoit pas avec lui sa récompense et de l'indolence sa punition; on ne verroit nulle part cette activité, cette ardeur avec laquelle chacun travaille à améliorer son état et qui est le principal instrument de [346] la prospérité publique.*» (l. c. p. 112.)
- p. 60 «*Plus monopole s'étend*» (...) «*plus la chaîne est lourde pour les exploités.*» (*Jean-Jacques Rousseau* [sursă neidentificată].)
- p. 61 «*On pourroit se livrer à l'espérance, qu'à quelque période future, les procédés par lesquels le travail est abrégé, et qui ont déjà fait un progrès si rapide, pourroient enfin fournir à tous les besoins de la société la plus opulente, avec moins de travail personnel, qu'il n'en faut de nos jours pour remplir le même but: et si l'ouvrier alors n'étoit pas soulagé d'une partie de la pénible tâche à laquelle il est assujéti aujourd'hui*» (...); «*du moins le nombre de ceux, à qui la société impose un travail si rude, se trouveroit diminué.*» (l. c. p. 113.)
- p. 61 "That labour is the sole source of wealth seems to be a doctrine as dangerous as it is false, as it unhappily affords a handle to those who would represent all property as belonging to the working classes, and the share which is received by others as a robbery or fraud upon them." ([Cazenove] "Outlines of Political Economy", London 1823, l. c. p. 22, Notă.)
- p. 61 "The *value of capital*, the quantity of labour which it is worth or will command, is always greater than that which it has cost, and the difference constitutes the profit or remuneration to its owner (l. c. p. 32.)
- p. 62 "Profit upon the capital employed" {...} "is an essential condition of the supply, and, as such, constitutes a competent part of the *costs of production.*" (l. c. p. 33.)
- p. 62 "{unless this profit were obtained, there would be no adequate motive to produce the commodity}" (l. c. p. 33.)
- p. 62 "A man's profit does not depend upon his command of the *produce* of other men's labour, but upon his command of *labour itself.*" (...) "If he can sell" [779] (...) "his goods at a higher price, *while his workmen's wages remain unaltered*, he is clearly benefited by the rise, whether other goods rise or not. A smaller proportion of what he produces is sufficient to put that labour into motion, and larger proportion consequently remains for himself." (p. 49, 50.)
- p. 63 "The supply of each man depends upon, the *quantity* which he brings to market: his demand for other things depends upon the *value* of his supply. The former is certain; it depends upon himself: the latter is uncertain; it depends upon others. The former may remain the same, while the latter may vary. A 100 qrs. of corn, which a man brings to market, may at one time be worth 30 sh., and at another time 60 sh., the qr.

The *quantity of supply* is in both instances the same: but the man's demand or power of purchasing other things is twice as great in the latter as in the former case." (l. c. p. 111, 112.)

- p. 64 "When commodities are multiplied by a more judicious distribution of labour, no greater amount of demand than before is required in order to maintain all the labour which was previously employed;" (...) "whereas, when machinery is introduced, if there be not an increased amount of demand, or a fall in wages or profits, *some of the labour will undoubtedly be thrown out of employment.*

Let the case be supposed of a commodity worth 1 200 l., of which 1 000 l. consists of the wages of 100 men, at £10 each, and 200 l. of profits, at the rate of 20 p. c. Now, let it be imagined that the same commodity can be produced by the labour of 50 men, and a machine which has cost the labour of 50 more, and which requires the labour of 10 men to keep it in constant repair; the producer will then be able to reduce the price of the article to 800 l., and still continue to obtain the same remuneration for the use of his capital.

The wages of 50 men at £10	500	
of 10 men to keep in it repair	100	
Profit 20% on circulating capital	500	} 200
on fixed capital	500	
		800" (l. c. p. 114, 115.)

- p. 64 "Those who used to pay £1 200 for the commodity will now have £400 to spare, which they can lay out either on something else, or in purchasing more of the same commodity. If it be laid out in the [780] *produce* of immediate labour, it will give employment to no more than 33,4 men, whereas the number thrown out of employment by the introduction of the machine will have been 40, for —

The wages of 33,4 men at 10, are	£ 334
Profits 20 p. c.	66
	£ 400."

- p. 65 "If it" (the 400 l. viz.) "be laid out in the purchase of more of the same commodity, or of any other, where the same species and quantity of fixed capital were used, it would employ only 30 men, for —

The wages of 25 men at £10 each, are	250
5 men to keep in repair	50
Profits on £250 circulated and 250 fixed capital	100
	£ 400."

- p. 66 "When the total sum of £1 200 was spent on the produce of immediate labour, the division was £1 000 wages, £200 profits." (...) "When it was spent partly in the one way and partly in the other... the division was £934 wages, 266 l. profits." (...)

- "and, as in the third supposition, when the whole sum was spent on the joint produce of the machine and labour, the division was £ 900 wages and £ 300 profits." (l. c. p. 114—117.)
- p. 66 "The capitalist cannot, after the introduction employ as much labour as he did before, without accumulating further capital; but the revenue which is saved by the consumers of the article after its price has fallen, will, by increasing their consumption of that or something else, create a demand for *some* though not for *all* the labour which has been displaced by the machine." l. c. p. 119.)
- p. 66 "Mr. McCulloch conceives that the introduction of machines into any employment *necessarily occasions an equal or greater demand for the disengaged labourers in some other employment*. In order to prove this, he supposes that the annuity necessary to replace the value of the machine by the time it is worn out, will every year occasion an increasing demand for labour. But as the successive annuities added together up to the end of the term, can only equal *the original cost of the machine, and the interest upon it during the time it is in operation, in what way it can ever create a demand for labour*, beyond what it would have done had no machine been employed, it is not easy to understand." (l. c. [p. 119, 120].)

Capitolul douăzeci

- p. 70 "Să presupunem că se investește un capital de different degrees of durability. Dacă un woollen și un silk manufacturer investește fiecare un capital de 2 000 l. și primul investește 1500 l. în durable machines și 500 l. în wages and materials, în timp ce celălalt investește numai 500 l. în durable machines și 1 500 în wages și materials... Să presupunem că 1/10 din acest capital fix este consumat anual iar rata profitului este 10%, în acest caz, întrucît the results of the woollen manufacturer's capital of 2 000 l., to give him this profit £ 2200 și întrucît valoarea capitalului fix se reduce în procesul de producție de la 1 500 la 1 350, the goods produced must sell for 850 l. Și în the like manner, întrucît capitalul fix al lui silk manufacturer se reduce în procesul de producție cu 1/10, sau de la 500 la 450, the silks produced must, in order to yield him the *customary rate of profits* upon his whole capital of 2 000 l., sell for 1 750 l... when capitals equal in amount, but of different degrees of durability, are employed, the articles produced, *together with the residue of capital, in one occupation*, will be equal in exchangeable value to the things produced, and the residue of capital, in *another occupation*." ([R. Torrens, "An essay on the production of wealth...", London 1821, p. 28, 29].)
- p. 70 "Equal capitals, sau, cu alte cuvinte, *equal quantities of accumulated labour*, will often put in motion different quantities of *immediate labour*; acest fapt nu schimbă nimic." (p. 29, 30.)

- p. 71 "In the early period of society" (...) "*the total quantity of labour, accumulated and immediate, expended on production*, sînt acelea care determină valoarea mărfurilor. Dar de îndată ce stock accumulated iar o *clasă a capitaliștilor* se diferențiază de o *clasă a muncitorilor*, when the person who undertakes any branch of industry, does not perform his own work, but advances subsistence and materials to others, then it is the *amount of capital*, or the *quantity of accumulated labour* expended in production, determină the exchangeable power of commodities." (l. c. p. 33, 34.)
- p. 71 "Dacă două capitaluri sînt egale, produsele lor [sînt] de valoare egală, *however we may vary the quantity of immediate labour which they put in motion*, or which *their produce may require*. Dacă ei nu sînt egali, produsele lor sînt of unequal value, though the total quantity of labour expended upon each should be precisely equal." (p. 39.)
- p. 71 "Deci după această *separation of capitalists and labour*, the *amount of capital*, the quantity of accumulated labour determină valoarea de schimb, și nu *ca înainte de această separare*, the sum of accumulated and immediate labour, expended on production." (l. c. p. 39, 40.)
- p. 75 "The effectual demand for any commodity is always determined, and under any given rate of profit, is constantly commensurate with the quantity of the ingredients of capital, or of the things required in its production, which consumers may be able and willing to offer in exchange for it." (l. c. p. 344.)
- p. 76 "Increased supply" este *the one and only cause of increased effectual demand*." (p. 348.)
- p. 76 "Market price" (...) "include customary rate of profit for the time being. *Natural price*, consisting of the *cost of production*, or, in other words, *of the capital expended* in raising or fabricating commodities, cannot include the rate of profit." (l. c. p. 51.)
- p. 76 "Este același lucru ca atunci cînd un fermier obține la 100 qrs. of corn 120 qrs. in return, deci un profit de 20 qrs.; ar fi absurd ca acest excedent sau profit să fie numit a part of expenditure... Tot așa the manufacturer primește in return a quantity of finished work of a higher exchangeable value, decît materials etc." (p. 51—33.)
- p. 76 "Effectual demand consists in the power and inclination, *on the part of consumers*, to give for commodities, either by immediate or circuitous barter, *some greater portion* of all the ingredients of capital than their production costs." (l. c. p. 349.)
- p. 87 "Time can do nothing... how then can it add to value? Time is a mere abstract term. It is a word, a sound. And it is the very same logical absurdity, to talk of an abstract unity measuring value, and of time creating it." ([James] Mill, "Elements etc.", 2nd., p. 99.)
- p. 88 "Mr. Mill has made a curious attempt to resolve the *effects of time* into *expenditure of labour*. «If» says he, (p. 97, 2nd. ed. a "Elements", 1824) «the wine which is put in the cellar is

increased in value 1/10 by being kept a year, 1/10 more of labour may be correctly *considered* as having been expended upon it.» ...a fact can be correctly considered as having taken [793] place only when it really has taken place. In the instance adduced, no human being, by the terms of the supposition, has approached the wine, or spent upon it a moment or a single motion of his muscles.» (Bailey, "A critical Dissertation on the Nature, Measures and Causes of Value etc.", London 1825, p. 219, 220.)

- p. 98 "Capital is commodities. If the value of commodities, then, depends upon the value of capital, it depends upon the value of commodities; the value of commodities depends upon itself." ([James] Mill, "Elements etc.", Lond. 1821, p. 74.)
- p. 99 "Labour and capital — the one, *immediate labour*... the other, *hoarded labour*." (1st Engl. edit., Lond. 1821, p. 75.)
- p. 105 «Voilà donc un cas moins» [...] «où le prix (le prix du travail) est réglé, d'une manière permanente, par le rapport de l'offre à la demande.» («Discours sur l'écon. polit.» Par McCulloch, traduit par Gme Prévost, Genève 1825; in anexele lui Prévost «Réflexions sur le système de Ricardo», p. 187.)
- p. 105 ...«de donner une *déduction logique* des principes de l'économie politique.» (p. 88) Mill «expose presque tous les sujets de discussion. Il a su débrouiller et simplifier les questions les plus compliquées et les plus difficiles, poser les divers principes de la science dans leur ordre naturel.» (l. c.)
- p. 106 «On peut élever un doute sur l'influence des *terres inférieures* pour régler les prix, en ayant égard, comme on le doit, à leur *étendue relative*.» (Prévost, l. c. p. 177.)
- p. 106 «Mr. Mill use de cette comparaison: «Supposez que toutes les terres en culture dans un certain pays soient de même qualité et donnent les mêmes profits aux capitaux qu'on y applique, à l'exception d'un seul acre, qui donne un produit sextuple de celui de tout autre.» (Mill, «Elements etc.», 2nd. ed., p. 71.) «Il est certain, comme M. Mill le prouve, que le fermier de ce dernier acre ne pourroit point élever son fermage.» (...) «et que les cinq sixièmes du produit appartiendroient au propriétaire.» (...) «Mais si l'ingénieur auteur avoit pensé à proposer une fiction semblable pour le cas inverse, il auroit reconnu que le résultat étoit différent. En effet, supposons toutes les terres au niveau, excepté un acre de terre inférieure. Que sur cet acre unique, le profit de capital soit la sixième partie du profit sur tout autre. Pense-t-on que le profit de quelques millions d'acres fût forcé de se réduire à la sixième partie de son profit habituel? Il est probable que cet acre unique n'auroit pas d'effet, parce que les produits quelconques (spécialement le blé) étant portés au marché, ne souffriroient point sensiblement de la concurrence d'une portion *minime*. Nous disons donc que l'assertion ricardienne sur l'effet des terres inférieures doit être modifiée par l'*étendue relative* des terres de fertilité inégale.» (Prévost, l. c. p. 177, 178.)
- p. 107 «Nous reconnaissons qu'en général le taux des profits agricoles règle celui des profits industriels. Mais en même temps nous ferons remarquer que ceux-ci réagissent nécessairement sur les

premiers. Quand le prix du blé vient à hausser à un certain point, les capitaux industriels s'appliquent aux terres et réduisent nécessairement les profits agricoles.» (Prévost, l. c. p. 179.)

- p. 108 «Ne semble-t-il pas que, si la demande croissante des capitaux fait hausser le prix des ouvriers, c'est-à-dire le *salaire*, on n'a pas raison d'affirmer que l'offre croissante de ces mêmes capitaux ne peut point faire baisser le prix des capitaux, en d'autres termes le *profit*?» (l. c. p. 188.)
- p. 108 «L'état prospère commence par faire hausser les profits» (...) «et cela long-temps avant que l'on cultive les nouvelles terres; en sorte que, lorsque celles-ci exercent leur influence sur la rente en déduction des profits, ceux-ci, bien qu'immédiatement diminués, restent encore aussi élevés qu'ils étoient avant le progrès... Pourquoi à une époque quelconque, cultive-t-on les terres de qualité inférieure? Ce ne peut être qu'en vue d'un profit *au moins égal au profit courant*. Et quelle circonstance peut amener ce taux du profit sur de telles terres? L'accroissement [804] de la population. Pressant... sur la limite des subsistances, elle fait hausser le prix des alimens (du blé en particulier), du manière à donner de gros profits aux capitaux agricoles. Les autres capitaux affluent sur les terres; mais comme celles-ci sont d'une étendue bornée, cette concurrence a un terme; et il arrive enfin qu'en cultivant des sols plus ingrats, on obtient encore des profits *supérieurs à ceux du commerce ou des manufactures*. Dès lors (en supposant ces terres inférieures d'une étendue suffisante) les profits agricoles sont forcés de se régler sur ceux des derniers que l'on a versés sur les terres. C'est ainsi que prenant le taux des profits à l'origine du progrès divitial, on reconnoitra que les profits n'ont aucune tendance à diminuer. Ils haussent avec la population croissante, jusqu'au point où les profits agricoles on tellement cru qu'ils peuvent éprouver (par des cultures nouvelles) une diminution notable, sans redescendre jamais au-dessous de leur taux primitif, ou (pour parler plus exactement) au-dessous du taux moyen déterminé par diverses circonstances.» (p. 190—192.)
- p. 110-111 «Les terres de qualité inférieure ...ne sont mises en culture que lorsqu'elles rendent des profits égaux ou supérieurs à ceux des capitaux industriels. Souvent, dans ces circonstances, malgré les nouvelles cultures, le prix du blé et des produits agricoles reste encore fort élevé. Ces hauts prix gênent la population ouvrière, parce que la hausse des salaires ne suit pas exactement celle du prix des objets de consommation à l'usage des salariés. Ils sont plus ou moins à charge à la population tout entière, parce que presque toutes les marchandises sont affectées de la hausse des salaires et de celle du prix des objets de première nécessité. Cette gêne universelle, jointe à la mortalité qu'occasionne une population surabondante, amène une diminution dans le nombre des salariés, et de suite une hausse dans les salaires et une baisse dans les profits agricoles. Dès lors toutes les opérations ont lieu en sens inverse des précédentes. Les capitaux se retirent des terres inférieures et se versent sur l'industrie. Mais le principe de population agira bientôt de nouveau; dès que la misère aura cessé, le nombre des ouvriers croîtra, leur salaire diminuera, et en conséquence

les profits hausseront. Une suite de telle oscillations doit avoir lieu, sans que les profits moyens en soient affectés. Il peuvent par d'autres causes hausser ou baisser, ou par cette cause même, ils peuvent changer, alternativement en sens contraire, sans que leur baisse ou leur hausse moyenne puisse être attribuée à la nécessité d'entreprendre de nouvelles cultures. La population est le régulateur, qui rétablit l'ordre naturel et contient les profits entre certaines limites.» (l. c. p. 194—196.)

- p. 112 "...disputes... are entirely owing to the use of words in different senses by different persons; to the disputants looking, like the knights in the story, at different sides of the shield." ("Observations on certain verbal disputes in Political Economy...", London 1821, p. 59, 60.)
- p. 112 "There is an obvious difficulty in supposing that labour is what we mentally allude to, when we talk of value or of real price, as opposed to nominal price; for we often want to speak of the value or price of labour itself. Where by labour, as the real price of a thing, we mean the labour which produced the thing, there is another difficulty besides; for we often want to speak of the value or price of land; but land is not produced by labour. This definition, then, will only apply to commodities." (l. c. p. 8.)
- p. 114 "<An increased supply of labour is an increased supply of that which is to purchase labour.> If we say, then, with Mr. Ricardo, that labour is at every moment tending to what he calls its natural price, we must only recollect, that the increase made in its supply, in order to tend to that, is itself one cause of the counteracting power, which prevents the tendency from being effectual." (p. 72, 73.)
- p. 114 "It is not meant to be asserted by him" (Ricardo) "that two particular lots of two different articles, as a hat and a pair of shoes, exchange with one another when those two particular lots were produced by equal quantities of labour. By «commodity», we must here understand «description of commodity», not a particular individual hat, pair of shoes etc. The whole labour which produces all the hats in England is to be considered, to this purpose, as divided among all the hats. This seems to me not to have been expressed at first, and in the general statements of his doctrine." (l. c. p. 53, 54). "De exemplu, Ricardo vorbește de «a portion of labour of the engineer in making machines...» pe care o conține o pereche de ciorapi. Yet the «total labour» that produced each single pair of stockings, if it is of a single pair we are speaking, includes the whole labour of the engineer; not «a portion»; for one machine makes many pairs, and none of those pairs could have done without any part of the machine." (l. c. p. 54.)
- p. 116 "If you call labour a commodity, it is not like a commodity which is first produced in order to exchange, and then brought to market where it must exchange with other commodities according to the respective quantities of each which there may be in the market at the time; labour is created at the moment it is brought to market; nay, it is brought to market, before it is created." (l. c. p. 75, 76.)

- p. 117 "In different stages of society, the accumulation of capital, or of the means of employing labour, is more or less rapid, and must in all cases depend on the productive powers of labour. The productive powers of labour are generally greatest where is an abundance of fertile land." (Ricardo, "Principles of political economy..." 3rd. edit., 1821, p. 92 [citat după "Observation on certain verbal disputes in Political Economy...", London 1821, p. 74].)
- p. 117 "If, in the first sentence, the productive powers of labour mean the smallness of that aliquot part of any produce that goes to those whose manual labour produced it, the sentence is nearly identical, because the remaining aliquot part is the fund whence capital can, if the owner pleases, be accumulated." (...) "But then this does not generally happen where there is most fertile land." ["Observations on certain verbal disputes in political economy...", p. 74.]
- p. 118 "It does in North America, but that is an artificial state of things." (...) "It does not in Mexico. It does not in New Holland. The productive powers of labour are, indeed, in another sense, greatest where there is much fertile land, viz. the power of men, if he chooses it, to raise much raw produce in proportion to the whole labour he performs. It is, indeed, a gift of nature, that men can raise more food than the lowest quantity that they could maintain and keep up the existing population; (...) "but «surplus produce» (the term used by Mr. Ricardo, page 93), generally means the excess of the whole price of a thing above that part of it which goes to the labourer who made it;" (...) "a point, which is settled by human arrangement, and not fixed [by nature]." (l. c. p. 74, 75.)
- p. 119-120 "When the demand for an article exceeds that which is, with reference to the present state of supply, the effectual demand; and when, consequently, the price has risen, either additions can be made to the rate of supply at the same rate of cost of production as before; in which case they will be made till the article is brought to exchange at the same rate as before with other articles: or, secondly, no possible additions can be made to the former rate of supply: and then the price, which has risen, will not be brought down, but continue to afford, as Smith says, a greater rent, or profits, or wages (or all three), to the particular land, capital, or labour, employed in producing the article; or, thirdly, the additions which can be made will require proportionally more land, or capital, or labour, or all three, than were required for the periodical production" (...) "of the amount previously supplied. Then the addition will not be made till the demand is strong enough, 1) to pay this increased price for the addition; 2) to pay the same increased price upon the old amount of supply. For the person who has produced the additional quantity will be no more able to get a high price for it, than those who produced the former quantity... There will then be surplus profits in this trade... The surplus profits will be either in the hands of some particular producers only... or, if the additional produce cannot be distinguished from the rest, will be a surplus shared by all..."

- People will give something to belong to a trade in which such *surplus profit* can be made... What they so give, is *rent*." (p. 79 sqq.)
- p. 120 "Conversion of revenue into capital" is another of these *verbal* sources of controversy. One man means by it, that the capitalist lays out part of the profits he has made by his capital, in making additions to his capital, instead of spending it for his private use, as he might else have done: another man means by it, that a person lays out as capital something which he never got as profits, or any capital of his own, but received as rent, wages, salary." (l. c. p. 83, 84.)
- p. 121 "If the capital employed in cutlery is increased as 100 : 101, and can only produce an increase of cutlery in the same proportion, the degree in which it will increase the command which its producers have over other things in general, no increased production of *them* having by the supposition taken place, *will be in a less proportion*; and this, and not the increase of the quantity of cutlery, constitutes the employers' profits of the increase of their wealth. But if the like addition of 1% had been *making at the same time to the capitals of all other trades* and *with the like result as to produce*, this would not follow: for the rate at which each article would exchange with the rest would remain unaltered, and therefore a given portion of each would give the same command as before over the rest." ("An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption, lately advocated by Mr. Malthus etc.", London 1821], l. c. p. 9.)
- p. 124 "Mr. Ricardo (p. 359, 2nd. ed.), after quoting the doctrine of Smith about the cause of the fall of profits, adds: «M. Say, has, however, most satisfactorily shown, that there is not capital which may be employed in a country, because demand is only *limited* by production». (...) «There cannot be accumulated (p. 360) in a country any amount of capital which cannot be employed *productively*» (meaning, I assume, spune individual include, «with profit to th owner») «until wages rise so high *in consequence* of the rise of necessaries, and so little consequently remains for the profits of stock, that the motive for accumulation ceases.» [p. 18, 19.]
- p. 125-126 "The latter sentence limits (not to say contradicts) the former, if «which may not be employed», in the former, means «employed productively», or rather, «profitably». And if it means simply «employd», the proposition is useless; because neither A. Smith nor or body else, I presume, denied that it might «be employed», if you did not care what profits is brought." (l. c. p. 19.)
- p. 126 "The very meaning of an increased demand by them" (the laboures) "is, a disposition to take less themselves, and leave a larger share for their employers; and if it is be said that this, by diminishing consumption, increases glut, I can only answer, that glut is synonymous with high profits." (l. c. p. 59.)
- p. 126 "The labourers do not, considered as consumers derive any benefit from machines, while flourishing (as Mr. Say says, «Traité

- d'économie politique», ed. 4, vol. I, p. 60), unless the article, which the machines cheapen, is one that can be brought, by cheapening, within their use. Treshing-machines, wind-mills, may be a great thing for them in this view; but the invention of a veneering machine, or a block machine, or a lace frame, does not mend *their* condition much." (l. c. p. 74, 75.)
- p. 126 "The habits of the labourers, where division of labour has been carried very far, are applicable only to the particular line they have been used to; *they are a sort of machines*. Then there is a long period of idleness, that is, of labour lost; of wealth cut off at its root. It is quite useless to repeat, like a parrot, that things have a tendency to find their level. We must look about us, and see that they [813] *cannot* for a long time find a level; that when they do, it will be a far lower level than they set out from." (l. c. p. 72.)
- p. 127 "He" (muncitorul) "will agree to *work part of his time for the capitalist*; or, what comes to the same thing, to consider part of the whole produce, when raised and exchanged, as belonging to the capitalist. He must do so, or the capitalist would not have afforded him his assistance." (...) "But as the capitalist's *motive was gain*, and as this advantages always depend, in a certain degree, on the *will* to save, as well as on the *power*, the capitalist will be disposed to afford an additional portion of these assistances; and as he will find fewer people in want of this additional portion, than were in want of the original portion, he must expect to have a less share of the benefit to himself; he must be content to make a *present*" (!!!) " (as it were) to the labourer, of part of the benefit his assistance occasions, or else he would not get the other part: the profit is reduced, then, by competition." (l. c. p. 102, 103.)
- p. 128 "A. Smith considera că accumulation or increase of stock in general lowered the rate of profit in general, on the same principle which makes the increase of stock in any particular trade lower the profits of that trade. But such increase of stock in a particular trade means an increase more *in proportion* than stock is at the same time increased in other trades." (l. c., p. 9.)
- p. 128 "The immediate market for capital, or *field* for capital, may be said to the labour. The amount of capital which can be invested at a given moment, in a given country, or the world, so as the return not less than a given rate of profits, seems principally to depend on the *quantity of labour*, which it is possible, by the laying out that capital, to induce the then existing number of human beings to perform." (l. c. p. 20.)
- p. 128 "*Profits* do not depend on *price*, they depend on price compared with outgoings." (l. c. p. 28.)
- p. 128 "The proposition of Mr. Say does not at all prove that *capital* opens a market for itself, but only that capital and labour open a market for one another." (l. c. p. 11.)
- p. 129 "Toate dificultățile economiei politice se pot reduce la următoarea: What is the ground of exchangeable value?" (Thomas

de Quincey, "Dialogues of Three Templars on Political Economy, chiefly in relation to the Principles of Mr. Ricardo", "London Magazine", vol. IX, 1824, p. 347.)

- p. 129 "Este absolut fals să se conchidă, that the real value is great, because the quantity it buys is great, or small because the quantity it buys is small... If A double its value, it will not therefore command double the former quantity of B. It may do so : and it may also command 500 times more, or 500 times less. Nimeni nu va nega că A by doubling its own value will command a double quantity of all things which have been stationary in value. But the question is whether universally, from doubling its value, A will command a double quantity." (l. c. p. 552 sqq. passim.)
- p. 130-131 "If the absolute quantity of labour, which produces the greater part of commodities, or all except one, is increased, would you say that the value of that one is unaltered? [In what sense?] since it will exchange for less of every commodity besides. If, indeed, it is meant to be asserted that the meaning of increase or diminution of value, is increase or diminution in the quantity of labour that produced the commodity spoken of, the conclusions I have just been objecting to might be true enough. But to say, as Mr. Ricardo does, that the comparative quantities of labour that produce two commodities are the cause of the rate at which those two commodities will exchange with each other, i.e. of the exchangeable value of each, — is very different from saying, that the exchangeable value of either means the quantity of labour which produced it, understood without any reference to the other, or the existence of the other." ("Observations etc.", p. 13.)
- p. 131 "Mr. R[icardo] tells us indeed, that «the inquiry to which he wishes to draw the reader's attention relates to the effect of the variations in the relative value of commodities, and not in their absolute value»; as if he there considered that there is such a thing as exchangeable value which is not relative." (l. c. p. 9, 10.)
- p. 131 "That Mr. Ricardo has departed from his original use of the term value, and has made of it something absolute, instead of relative, is still more evident in his chapter, entitled «Value and Riches, their distinctive Properties». The question there discussed, has been discussed also by others, and is purely verbal and useless." (l. c. p. 15 sq.)
- p. 134 "The rise of value of article A, only meant value estimated in articles B, C etc., i.e. value in exchange for articles B, C etc." (l. c. p. 16.)
- p. 135 "Value is a property of things, riches of men. Value is this sense, necessarily implies exchange, riches do not." (l. c. p. 16.)
- p. 138 "Value, or valeur in French, is not only used absolutely instead of relatively as a quality of things, but is even used by some as a measurable commodity. «Possessing a value», transferring a portion of value", (...) "the sum, or totality of values" etc. I do not know what that means." (l. c. p. 57.)

- p. 145 «The relative value of two things», is open to two meanings: the rate at which two things exchange or would exchange with each other, or the comparative portions of a third for which each exchanges or would exchange." (l. c. p. 53.)
- p. 145 "In making labour the foundation of the value of commodities, and the comparative quantity of labour which is necessary to their production, the rule which determines the respective quantities of goods which shall be given in exchange for each other. we must not be supposed to deny the accidental and temporary deviations of the actual or market price of commodities from this, their primary and natural price." ([Ricardo, "On the principles..."] 3rd ed., 1821, p. 86.)
- p. 145 «To measure... is to find how many times they» (lucrul măsurat) «contain... unities of the same description». A franc is not a measure of value for any thing, but for a quantity of the same metal of which francs are made, unless francs, and the things to be measured, can be referred to some other measure which is common to both. This, I think, they can be, for they are both the result of labour; and, therefore", (...) "labour is a common measure, by which their real as well as their relative value may be estimated." (l. c. p. 333, 334.)
- p. 147 "If the value of an object is its power of purchasing, there must be something to purchase. Value denotes consequently nothing positive or intrinsic, but merely the relation in which two objects stand to each other as exchangeable commodities." ([Bailey, "A Critical Dissertation on the Nature, Measures, and Causes of Value...", London 1825], p. 4, 5.)
- p. 150 "As we cannot speak of the distance of any object without implying some other object, between which and the former this relation exists, so we cannot speak of the value of a commodity but in reference to another commodity [825] compared with it. A thing cannot be valueable in itself without reference to another thing" (...), "any more than a thing can be distant in itself without reference to another thing." (l. c. p. 5.)
- p. 152 "It" (value "cannot alter as to one of the objects compared, without altering as to other." (l. c. p. 5.)
- p. 154 "Chiar dacă ar exista numai două mărfuri, ambele s-ar schimba proporțional cu quantity of labour. If... A should, at a subsequent period, require the double quantity of labour for its production, while B continued to require only the same. A would become of double the value of B... But although B continued to be produced by the same labour, it would not continue of the same value, for it would exchange for only half the quantity of A, the only commodity, by the supposition, with which it could be compared." (l. c. p. 6.)
- p. 154 "It is from this circumstance of constant reference to other commodities" (...), "or to money, when we are speaking of the relation between any two commodities, that the notion of value, as something intrinsic and absolute, has risen." (l. c. p. 8.)

- p. 154 "What I assert is, that if all commodities were produced under exactly the same circumstances, as f.i., by labour alone, any commodity, which always required the same quantity of labour, could not be *invariable in value*", (...) "while every other commodity underwent alteration." (l. c. p. 20, 21.)
- p. 154 "Value is nothing intrinsic and absolute." (l. c. p. 23.)
- p. 154 "It is impossible to *designate, or express the value* of a commodity, except by a *quantity of some other commodity*." (l. c. p. 26.)
- p. 154 "Instead of regarding value as a *relation between two objects, they*" (Ric[ardo] and his followers) "consider it as a positive result produced by a definite quantity of labour." (l. c. p. 30.)
- p. 154-155 "Because the values of A and B, according to their doctrine, are to each other as the quantities of producing labour, or... are determined by the quantities of producing labour, they appear to have concluded, that the value of A alone, without reference to any thing else, is as the quantity of its producing labour. There is no meaning certainly in this proposition." (l. c. p. 31, 32.)
- p. 155 "...value as a sort of general and independent property." (p. 35.)
- p. 155 "The value of a commodity must be its value in something." (l. c. [p. 35].)
- p. 155 "The *value of any commodity denoting its relation in exchange to some other commodity*" (...), "we may speak of it as money-value, corn-value, cloth-value, according to the commodity with which it is compared; and then there are *a thousand different kinds of value, as many kinds of value as there are commodities in existence*, and all are equally *real and equally nominal*." (l. c. p. 39.)
- p. 156 "Mr. Ricardo, ingeniously enough, avoids a difficulty, which, on a first view, threatens to encumber his doctrine, that value depends on the quantity of labour employed in production. If this principle is rigidly adhered to, it follows, that the *value of labour depends on the quantity of labour employed in producing it* — which is evidently absurd. By a dexterous turn, therefore, Mr. Ricardo makes the *value of labour* depend on the *quantity of labour required to produce wages*, or to give him the benefit of his own language, he maintains, that the value of labour is to be estimated by the quantity of labour required to produce wages, by which he means, the quantity of labour required to produce the money or commodities given to the labourer. This is similar to saying, that the value of cloth is to be estimated, not by the quantity of labour bestowed on its production, but by the quantity of labour bestowed on the production of the silver, for which the cloth is exchanged." (l. c. p. 50, 51.)
- p. 159 "A rise or fall in the value of labour implies an increase or decrease in the quantity of the commodity given in exchange for it." (l. c. p. 62.)

- p. 160-161 "Labour is an exchangeable thing, or one which commands other things in exchange; but the term profits denotes only a share or *proportion of commodities, not an article which can be exchanged against other articles*. When we ask whether wages have risen, we mean, whether a definite portion of labour exchanges for a greater quantity of other things than before;" (...) "but when we ask whether profits have risen, we... mean... whether the gain of the capitalist bears a higher ratio to the capital employed." (p. 62, 63.)
- p. 161 "The value of labour does not entirely depend on the proportion of the whole produce, which is given to the labourers in exchange for their labour, but also on the productiveness of labour." (p. 63, 64.)
- p. 161 "The proposition, that when labour rises profits must fall, is true only when its rise is not owing to an increase in its productive powers." (p. 64.)
- p. 161 "If this productive power be augmented, that is, if the same labour produce more commodities in the same time, labour may rise in value without a fall, nay even with a rise of profits." p. 66.)
- p. 162 "Whatever the produce of the labour of 6 men might be, whether 100 or 200 or 300 qrs. of corn, yet so long as the proportion of the capitalist was one fourth of the produce, that fourth part estimated in labour would be invariably the same." (...) "Were the produce 100 qrs., then, as 75 qrs. would be given to 6 men, the 25 accruing to the capitalist would command the labour of two men:" (...) "if the produce were 300 qrs., the 6 men would obtain 225 qrs., and the 75 falling to the capitalist would still command 2 men and no more." (...) "Thus a rise in the proportion which went to the capitalist would be the same as an increase of *the value of profits estimated in labour*" (...), "or, in other words, an increase in their power of commanding labour." (p. 69.)
- p. 163 "Should it be objected to the doctrine of profits and the value of labour rising at the same time, that as *the commodity produced is the only source whence the capitalist and the labourer can obtain their remuneration*, it necessarily follows that what one gains the other loses, the reply is obvious. So long as the product continues the same, this is undeniably true; but it is equally undeniably, that if the product be doubled the *portion of both may be increased*, although the *proportion of one is lessened and that of the other augmented*." (...) "So long as the product continues the same, this is undeniably true; but it is equally undeniably, that if the product be doubled the *portion of both may be increased*, although the *proportion of one is lessened and that of the other augmented*. "So long as the product continues the same, this is undeniably true; but it is equally undeniable, that if the product be doubled the *portion of both, may be increased*, although the *proportion of one is lessened and that of the other augmented*. Now it is an increase in the *portion of the product assigned to [the] labourer which constitutes a rise in the value of his labour*;" (...) "but it is an increase in the *proportion assigned to the capitalist*

- which constitutes a rise in profits;" (...) "*whence*" (...) "it clearly follows, that there is nothing inconsistent in the supposition of a *simultaneous rise in both.*" (p. 70.)
- p. 164 "Value is a relation between *contemporary* commodities, because such only admit of being exchanged for each other; and if we compare the value of a commodity at one time with its value at another, it is only a comparison of the relation in which it stood at these different times to some other commodity." (l. c. p. 72.)
- p. 166 "I beg not to be understood as contending, either that the value of commodities are to each other as the *quantities of labour* necessary for their production, or that the values of commodities are to each other as the *values of the labour*: all that I intend to insist upon is, that if the former is true, the latter cannot be false." (l. c. p. 92.)
- p. 170-171 "If the commodities are to each other as the quantities, they must also to be each other as the values of the producing labour; for the contrary would necessarily imply, that the two commodities A and B might be equal in value, although the value of the labour employed in one was greater or less than the value of the labour employed in the other; or that A and B might be unequal in value, if the labour employed in each was equal in value. But this *difference in the value of two commodities*, which were *produced by labour of equal value*, would be inconsistent with the *acknowledged equality of profits*, which Mr. Ricardo maintains in common with other writers." (l. c. p. 79, 80.)
- p. 171 "Ric[ardo] consideră însă that labour may rise and fall in value without affecting the value of commodity. This is obviously a very different proposition from the other, and depends in fact on the falsity of the other, or on the contrary proposition etc." (l. c. p. 81.)
- p. 172 "The capability of *expressing* the values of commodities has nothing to do with the *constancy of their values*" (...), "either to each other or to the medium employed; neither has the capability of comparing these *expressions of value* any thing to do with it." (...) "Whether A is worth 4 B or 6 B" (...), "and whether C is worth 8 or B, or 12 B, are circumstances which make no difference in the *power of expressing* the value of A and C in B, and certainly no difference in the power of comparing the value of A and C when expressed." (p. 104, 105.)
- p. 173 "The requisite condition in the process is, that the commodities to be measured should be reduced to a *common denominator*" (...), "which may be done at all times with equal facility; or rather it is ready done to our hands, since it is the *prices of commodities* which are recorded, or their relations in value to money." (l. c. p. 112.)
- p. 173 "*Estimating* value is the same thing as *expressing* it." (l. c. p. 152.)
- p. 175 "Mistake... that the relation of value can exist between commodities at different periods, which is in the nature of the case

- impossible; and if no relation exists there can be no measurement." (p. 113.)
- p. 175 "If it" (money) "is not a good medium of comparison between commodities at different periods... această incapability or performing a function in a case where there is for it no function to perform." (p. 118.)
- p. 175 "Riches are the attribute of men, value is the attribute of commodities. A man or a community is rich; a pearl or a diamond is valuable." (p. 165.)
- p. 175 "Deosebire între labour as *cause* and *measure*, în genere între *cause* and *measure* of value." (p. 170 sqq.)
- p. 176 "Whatever circumstances... act with assignable influence, whether mediately or immediately, on the *mind* in the interchange of commodities, may be considered as causes of value." (p. 182, 183.)
- p. 178-179 "It is not, indeed, disputed, that the main circumstance which determines the quantities in which articles of this class" (...) "are exchanged, is the *cost of production*; but our best economists do not exactly agree on the meaning to be attached to this term; some contending that the *quantity of labour* expended on the production of an article constitutes its cost; others, that the *capital employed upon it* is entitled to that appellation." (l. c. p. 200.)
- p. 179 "What the labourer produces without capital, costs him his labour; what the capitalist produces costs him his capital." (p. 201.)
- p. 179 "The mass of commodities are determined in value by the capital expended upon them." (p. 206.)
- p. 179 "Now this cannot be true if we can find any instances of the following nature: 1. Cases in which two commodities have been produced by an equal quantity of labour, and yet sell for different quantities of money. 2. Cases in which two commodities, once equal in value, have become unequal in value, without any change in the quantity of labour respectively employed in each." (p. 209.)
- p. 179 "It is no answer" (...) "to say, with Mr. Ricardo, that <the estimation in which different qualities of labour are held, comes soon to be adjusted in the market with sufficient precision for all practical purposes>; or with Mr. Mill, that <in estimating equal quantities of labour, an allowance would, of course, be included for different degrees of hardness and skill>. "Instance of this kind entirely destroy the integrity of the rule." (p. 210.)
- p. 179 "There are only two possible methods of comparing one quantity of labour with another; one is to compare them *by the time expended*, the other *by the result produced*." (...) "The former is applicable to all kinds of labour; the latter can be used only in comparing labour bestowed on similar articles. If therefore, in estimating two different sorts of work, the time spent will not determine the proportion between the [839] quantities of labour, it must remain undetermined and undeterminable." (p. 215.)

- p. 179 "Take any two commodities of equal value, A and B, one produced by fixed capital and the other by labour, without the intervention of machinery; and suppose, that without any change whatever in the fixed capital or the quantity of labour, there should happen to be a rise in the value of labour; according to Mr. Ricardo's own showing. A and B would be instantly altered in their relation to each other; that is, they would become unequal in value." (p. 215, 216.)
- p. 180 "To these cases we may add the effect of time on value. If a commodity take more time than another for its production, although no more capital and labour, its value will be greater. The influence of this cause is admitted by Mr. Ricardo, but Mr. Mill contends etc." (l. c., [p. 217].)
- p. 180 "Cele trei categorii de mărfuri" {...} (...) "nu trebuie separate în mod absolut. They are all, not only promiscuously exchanged for each other, but blended in production. A commodity, therefore may owe part of its value to monopoly, and part to those causes which determine the value of unmonopolized products. An article, f.i., may be manufactured amidst the freest competition out of a raw material, which a complete monopoly enables its producer to sell at 6 times the actual cost." (p. 223). "In this case it is obvious, that although the value of the article might be correctly said to be determined by the quantity of capital expended upon it by the manufacturer, yet no analysis could possibly resolve the value of the capital into quantity of labour." (p. 223, 224.)
- p. 182 "...the introduction of machines into any employment necessarily occasions an equal or greater demand for the disengaged labourers in some other employment."
- p. 182 "Domnul McCulloch nu consideră, ca alți expositori ai unei economii, to look for characteristic differences, but only for resemblances: and proceeding upon this principle, he is led to confound material with immaterial objects; productive with unproductive labour; capital with revenue; the food of the labourer with the labourer himself; production with consumption; and labour with profits". (Malthus, "Defin. in Pol. Ec. etc.", London 1827, p. 69, 70.)
- p. 182 "Mr. McCulloch, in his «Princ. of Pol. Econ.», Edinburgh 1825, divides value into real and relative or exchangeable; the former, he says, (p. 211) «is dependent on the quantity of labour expended in its appropriation or production, and the latter on the quantity of labour, or of any other commodity, for which it will exchange»; and these two values are, he says, p. 215), identical in the ordinary state of things, that is, when the supply of commodities in the market is exactly proportioned to the effectual demand for them. Now, if they be identical, the two quantities of labour which he refers to must be identical also; but, at p. 221, he tells us that they are not, for that the one includes profits, while the other excudes them." ([Caze-nove], "Outlines of Polit. Econ. etc...", London 1832, p. 25.)

- p. 182 "In the point of fact it" (...) "will always exchange for more" {labour than that by which it has been produced}; "and it is this excess that constitutes profits." (McCulloch, "Principles of Political Economy", p. 221.)
- p. 187 "It is necessary to distinguish between the exchangeable value and the real or cost value of commodities or products. By the first, or the exchangeable value of a commodity or product, is meant its power or capacity of exchanging either for other commodities or for labour; by the second, or its real or cost value, is meant the quantity of labour which it required for its production or appropriation, or rather the quantity which would be required for the production or appropriation of a similar commodity at the time when the investigation is made." (McCulloch in A. Smith "Wealth of Nations", editată de el, vol. IV, London 1828, p. 85, 86). "A commodity produced by a certain quantity of labour will" {when the supply of commodities is equal to the effectual demand} uniformly exchange for, or buy any other commodity produced by the same quantity of labour. It will never, however, exchange for, or buy any other commodity produced by the same quantity of labour. It will never, however, exchange for, or buy exactly the same quantity of labour that produced it; but though it will not do this, it will always exchange for, or buy the same quantity of labour as any other commodity produced under the same circumstances, or by means of the same quantity of labour, as itself." (l. c. p. 96, 97) "In point of fact" (...) "it" (the commodity) "will always exchange for more" {viz. more labour than that by which was produced}; "and it is this excess that constitutes profits. No capitalist could have any motive" (...) "to exchange the produce of a given quantity of labour already performed [843] for the produce of the same quantity of labour to be performed. This would be to lend" {"to exchange" would be to "lend"} "without receiving any interest on the loan." (l. c. p. 96.)
- p. 194 "Labour may properly be defined to be any sort of action or operation, whether performed by man, the lower animals, machinery, or natural agents, that tends to bring about a desirable result." (l. c. p. 75.)
- p. 196 "M. Say... imputes to him" (A. Smith), "as an error, that «he attributes to the labour of man alone, the power of producing value. A more correct analysis shows us that value is owing to the action of labour, or rather the industry of man, combined with the action of those agents which nature supplies, and with that of capital. His ignorance of this principle prevented him from establishing the true theory of the influence of machinery in the production of wealth». In contradiction to the opinion of Adam Smith, M. Say... speaks of the value which is given to commodities by natural agents" etc. "But these natural agents, though they add greatly to value in use never add exchangeable value, of which M. Say is speaking... ([Ricardo] "Principles", 3 ed., p. 334—336). "Machines and natural agents might very greatly add to the riches of a country... not... any thing to the value of those riches." (p. 335, notă.)

- p. 196-197 "As it is certain that our physical and moral faculties are alone our original riches, the *employment of those faculties*" (...), "labour of some kind" (...) "is our only original treasure, and that it is always from this employment, that all those things are created which we call riches... It is certain too, that all *those things only represent the labour which has created them*, and if they have a *value*, or even two distinct values, they can only derive them from that of the labour from which they emanate." (Ric[ardo], l. c. p. 334.)
- p. 198 "In so far, however, as that result" (the result produced by the action of any thing) "is effected by the labour or operation of natural agents, that can neither be monopolized nor appropriated by a greater or smaller number of individuals to the exclusion of others, it has *no value*. What is done by these agents is done *gratuitously*." (Mc[Culloch], l. c. p. 75.)
- p. 198 "The man who sells oil makes no charge for its natural qualities. In estimating its cost he puts down the value of the labour employed in its pursuit, and such is its value." (Carey, "P. of Pol. Ec.", Part I, Philadelphia 1837, p. 47.)
- p. 198 "The services which... natural agents and *machinery* perform for us ...are serviceable to us... by adding to value in use; but as *they* perform their work *gratuitously*... the assistance which they afford us, adds nothing to value in exchange." (Ric[ardo], p. 336, 337.)
- p. 198 "...natural agent... monopolized or appropriated by a greater or smaller number of individuals to the exclusion of others"... [McCulloch, p. 75, nota I.]
- p. 199 "If a capitalist expends the same sum in paying the wages of labourers, in maintaining horses, or in hiring a machine, and if the men, the horses, and the machine can all perform *the same price of work*, its value will *obviously* be of the same by whichever of them it may be performed." (l. c. p. 77.)
- p. 200 "But the *value* of that change is not increased by, and is in no degree dependent on, the operation or labour of the natural agents concerned, but on the *amount of capital*, or the *produce of previous labour*, that co-operated in the production of the effect; just as *the cost of grinding* corn does not depend on the action of the wind or water that turns the mill, but on the amount of capital *wasted* in the operation." (p. 79.)
- p. 200 "The word *labour* means... in all discussions respecting *value*... either the immediate labour of man, or the *labour of the capital* produced by man, or both." (l. c. p. 84.)
- p. 201 "The *profits of capital* are only another name for the *wages of accumulated labour*." (Mc[Culloch], "Principles" etc., 1825, p. 291.)
- p. 202 "Mr. McCulloch's articles are as unlike as may be to the heavenly bodies — but, in one respect, they resemble such luminaries — they have stated of return." (Mordecai Mullion, "Some Illustrations of Mr. McCulloch's Principles of Politic. Economy", Edinburgh 1826, p. 21.)

- p. 202 "L'auteur... énonce ainsi les craintes que la *baisse des profits* lui inspire. «L'apparence de prospérité que présente l'Angleterre, est trompeuse; la plaie de la pauvreté a atteint secrètement la masse des citoyens, et les fondemens de la puissance et de la grandeur nationale ont été ébranlés... Là où le taux de l'intérêt est bas, comme en Angleterre, le taux des profits est également bas et la prospérité de la nation a dépassé le point culminant». Ces assertions ne peuvent manquer de surprendre tous ceux qui connoissent l'état brillant de l'Angleterre." ([McCulloch, «Discours sur l'économie» traduit par], Prévost, l. c. p. 197.)
- p. 203 Regula lui Ricardo ["a rise of profits can never be brought about otherwise than by a fall of wages, nor a fall of profits otherwise than by a rise of wages"] este valabilă numai "in those cases in which the *productiveness of industrie* remains stationary" (McCulloch, "Princ. of P. E.", Edinburgh 1825, p. 373.) "...Profits depend on the proportion, pe care ele o au față de capitalul din care ele sint produse și nu de proportion to the wages. Dacă *în general* productivitatea industriei s-a dublat și dacă excedentul astfel obținut se împarte între capitalist și muncitor, proporția dintre capitalist și muncitor rămâne aceeași, deși rata profitului a crescut în raport cu capitalul investit." l. c. p. 373, 374.)
- p. 203 "Treating labour as a commodity, and capital, the produce of labour, as another, then, if the value of these two commodities were regulated by equal quantities of labour, a given amount of labour would, under all circumstances, exchange for that quantity of capital which had been produced by the same amount of labour; *antecedent labour* would always exchange for the same amount of *present labour*. But the value of labour in relation to other commodities, in so far, at least, as wages depend upon share, is determined, not by equal quantities of labour, but by the proportion between supply and demand." (Wakefield, Edit. of Smiths "Wealth of Nations", London 1835, vol. I, p. 230, 231, notă.)
- p. 204 "Surplus produce always constitutes rent: *still rent may be paid, which does not consist of surplus produce*." (l. c. [vol. II.] 216.)
- p. 204 "Dacă, așa cum este cazul în Irlanda, the bulk of a people be brought to live upon potatoes, and in hovels and rags, and to pay, for permission so to live, all that they can produce beyond hovels, rags, and potatoes, then, the proportion as they put up with less, the owner of the land on which they live, obtains more, even though the return to capital or labour should remain unaltered. *What the miserable tenants give up, the landlord gathers. So a fall in the standard of living amongst the cultivators of the earth is another cause of surplus produce*... When wages fall, the effect upon surplus produce is the same as a fall in the standard of living; the whole produce remaining the same, the surplus part is greater; the producers have less, and the landlord more." (220, 221.)

p. 208 "Cu toate că tools, materials și buildings înseși sînt produsul muncii totuși nu *întreaga* lor valoare se descompune în wages ale muncitorilor care le-au produs." [...] "Aici sînt incluse și profiturile realizate de capitaliști la aceste wages. Ultimul capitalist care a produs nu trebuie să înlocuiască numai wages plătite pentru produs către sine și către toolmaker, ci și profits of the toolmaker, advanced de el din propriul lui capital." ([J. St. Mill, "Essay on some unsettled questions of political economy", London 1844], p. 98). "De aceea un articol poate fi *produsul aceleiași cantități de muncă ca și înainte* și totuși dacă o parte din profit care a fost realizată de ultimul producător va fi economisită de producătorii anteriori", *prețul de cost al articolului respectiv se va micșora...* Este însă adevărat că rate of profits varies inversely as the cost of production of wages." (p. 102, 103.)

p. 201 "Este însă adevărat că rate of profits varies inversely as the cost of production of wages."

p. 211 "Să presupunem că, de exemplu, 60 de muncitori agricoli primesc 60 qrs. of corn for their wages, mai departe, că ei consume fixed capital and seed amounting în valoare tot de 60 qrs. și că produsul operației lor = 180 qrs. Presupunînd că profitul este 50%, seed and tools trebuie să se descompună în produsul muncii a 40 de oameni; în acest caz wages ale acestor 40 de oameni împreună cu profitul fac 60 qrs. *Produsul constă deci din 180 qrs., deci este rezultatul muncii a 100 de oameni.*

Să presupunem acum că muncitorii rămîn aceiași, dar că datorită unei *descoperiri* dispare folosirea de fixed capital and seed. Înainte o reîntoarcere a celor 180 qrs. nu era posibilă fără să se cheltuiască 120, acum ea este posibilă dacă se cheltuiască numai 100.

Cei 180 qrs. reprezintă aceiași cantitate de muncă ca și înainte, munca a 100 de oameni. Un cuarter de cereale reprezintă produsul de 10/18 din munca unui om. Un cuarter de cereale care reprezintă remunerația unui muncitor este de fapt produsul aceleiași munci ca și înainte dar prețul de producție al acestui cuarter s-a micșorat; acum el este produsul a numai 10/18 din munca unui om și nimic altceva; în timp ce înainte pentru producerea lui era necesară această cantitate de muncă plus an expenditure, sub forma reimbursement of profit, amounting cu 1/5 mai mult. Dacă prețul de producție of wages ar fi rămas același, profits nu ar fi putut să scadă. Fiecare muncitor ar primi 1 cuarter de cereale; dar 1 cuarter de cereale de atunci era rezultatul aceluiași preț de producție de acum, 1 1/5. Deci pentru ca fiecare muncitor să poată primi același preț de cost, trebuie ca fiecare să primească 1 cuarter de cereale + 1/5." (p. 99—103.)

p. 212 "De aceea, admițînd că muncitorul este plătit cu același articol pe care el l-a produs, este evident că, dacă nu au intervenit nici un fel de savings of expense în producția acestui articol, dacă muncitorului îi revine același cost of production ca și înainte, el trebuie să primească an increased quantity, în aceeași ratio în care a crescut forța productivă a capitalului. Dar dacă

ar fi așa, cheltuielile capitalistului ar fi aceleași ca și înainte iar profitul nu ar crește. De aceea, variations in the rate of profits și cele în the cost of production of wages merg mină în mină și sînt inseparabile. Ricardo are deci dreptate atunci cînd prin low wages el *nu înțelege numai wages care sînt produsul unei cantități mici de muncă, ci și wages produse cu cheltuieli mici, labour and previous profits together.*" (l. c. p. 104.)

p. 214 "Presupunînd că profitul este 50%, seed și tools trebuie să se descompună în produsul muncii a 40 de muncitori; căci wages ale acestor 40 de muncitori reprezintă, împreună cu profitul, 60 qrs." [p. 99.]

p. 224 "este acum produsul a 10/18 din munca unui om și *nimic altceva*" (...) "în timp ce înainte era necesar ca, pentru producerea lui această cantitate de muncă să se unească cu expenditure sub forma of reimbursement of profit, amounting to 1/5 mai mult." [p. 102, 103.]

p. 238 "To a country in the condition of England, the importance of a foreign market must be measured not by the quantity of finished goods which it receives, but by the quantity of the elements of reproduction which it returns." (R. Torrens, "A letter to Sir R. Peel etc. on the condition of England etc.", 2nd ed., Lond. 1843, p. 275.)

p. 238 "...the value of cotton fabrics will decline in relation to the elementary cost of their production." [l. c. p. 240.]

p. 242 "Dacă prețul de cost al wages ar rămîne același ca înainte, profiturile nu ar putea scade (crește?). Fiecare muncitor ar primi 1 cuarter de cereale; dar 1 cuarter de cereale avea atunci același preț de producție pe care îl are acum 1 1/5 cuarteri. Pentru ca fiecare muncitor să primească același preț de cost, trebuie să primească 1 cuarter + 1/5." (l. c. p. 103.)

p. 242 "De aceea, admițînd că muncitorul este plătit cu același articol pe care el l-a produs, este evident că, dacă nu au intervenit nici un fel de savings of expense în producția acestui articol, dacă muncitorului îi revine același cost of production ca și înainte, el trebuie să primească an increased quantity, în aceeași ratio în care a crescut forța productivă a capitalului. Dar dacă ar fi așa, cheltuielile capitalistului ar fi aceleași ca și înainte iar profitul nu ar crește. De aceea, variations in the rate of profits și cele în the cost of production of wages merg mină în mină și sînt inseparabile. Ricardo are deci dreptate atunci cînd prin low wages el *nu înțelege numai wages care sînt produsul unei cantități mici de muncă, ci și wages produse cu cheltuieli mici, labour and previous profits together.*" (l. c. p. 104.)

p. 244 "The *only* expression of the law of profits... is, that they depend upon the cost of production of wages." (l. c. p. 104, 105.)

- p. 252 "*Capital*, strictly speaking, has no *productive* power. Singura forță productivă este cea a muncii; ajutată desigur de tools and acting upon machinery." (l. c. p. 90.)
- p. 253 "*Productive power of capital* nu este altceva decît cantitatea de forță productivă reală pe care capitalistul o poate comanda prin intermediul capitalului său." (l. c. p. 91.)

Capitolul douăzeci și unu

- p. 255 "Whatever may be *due* to the capitalist" (...) "he can *only receive* the *surplus labour* of the labourer; for the labourer must *live*." ("*The Source and Remedy of the National Difficulties etc. A Letter to Lord John Russell*", London 1821, (anonym), 23.)
- p. 255 "If capital does not decrease in value as it increases in amount, the capitalists will exact from the labourers the produce of every hour's labour beyond what it is *possible* for the labourer to subsist on: and however horrid and disgusting it may seem, the capitalist may eventually speculate on the food that requires the least labour to produce it, and eventually say to the labourer, «You sha'n't eat bread, because barley meal is cheaper; you sha'n't eat meat, because it is possible to subsist on beet root and potatoes». And to this point have we come!" (p. 23, 24.)
- p. 255 "If the labourer can be brought to feed on potatoes instead of bread, it is indisputably true that more can be exacted from his labour; i.e. when he fed on bread he was obliged to *retain for the maintenance of himself and family the labour of Monday and Tuesday*, he will, on potatoes, receive only the half of Monday; and the *remaining half of Monday and the whole of Tuesday* are available either *for the service of the state or the capitalist*." (l. c. p. 26.)
- p. 256 "It is admitted that the interest paid to the capitalist, wether in the nature of rents, interests of money, or profits of trade, is paid out of the *labour of others*." (p. 23.)
- p. 256 "Suppose... there is no *surplus labour*, consequently, nothing that can be allowed to accumulate as capital." (p. 4.)
- p. 256 "...the possessors of the surplus produce, *or capital*." (l. c.)
- p. 256 "The natural and necessary consequence of an increased capital, is its decreasing value." (p. 21, 22.)
- p. 256 "Why set out by telling us that no accumulation of capital will lower profits, because nothing will lower profits but increased wages, when it appears that if population does not increase with capital, wages would increase from the disproportion between capital and labour; and if the population does increase, wages would increase from the difficulty of producing food." (p. 23.)
- p. 257 "If it were possible, to continue to increase capital and keep up the value of capital, which is proved by the interest of money continuing the same, the interest to be paid for capi-

- tal would soon exceed the whole produce of labour... capital tends in more than arithmetical progression to increase capital. It is admitted that the *interest* paid to the capitalists, whether in the nature of rents, *interests* of money, or *profits* of trade, is paid out of the labour of others. Consequently, if capital go on accumulating the labour to be given for the use of capital must go on increasing, interest paid for capital continuing the same, till all the labour of all the labourers of the society is engrossed by the capitalist. But this is impossible to happen; for whatever may be *due* to the capitalist, he can *only receive* the *surplus labour* of the labourer; for the labourer must live." (p. 23.)
- p. 269 "Suppose the whole labour of the country to raise just sufficient for the support of the whole population; it is evident there is no surplus labour, consequently, nothing that can be allowed to accumulate as capital. Suppose the whole labour of the country to raise so much in *one* year as would maintain it two years it is evident one year's consumption must perish, or for one year men must cease from productive labour. But the *possessors of the surplus produce, or capital*, will neither maintain the population the following year in idleness, nor allow the produce to perish; they will employ them upon something not directly and immediately productive, for instance, in the erection of machinery etc. But the third year, the whole population may again return to productive labour, and the machinery erected in the last year coming now in operation, este clar că produsul este mai mare decît în primul an, deoarece este the produce of machinery in addition. Acest surplus produce cu atît mai mult, deci, must perish or be put to use us before; această usance intră în productive power a societății pînă cînd men *must* cease from productive labour for a time, or the produce of their labour must perish. This is the palpable consequence in the simplest state of society." (p. 4, 5.)
- p. 269 "The demand of other countries is limited, not only by *our* power to produce, but by *their* power to produce." {...} "For do what you will, in a series of years the whole world can take little more of us, than we take of the world, so that all your foreign trade, of which there is so much talking, never did, never could, nor never can, add one shilling, or one doiț to the wealth of the country, as for every bale of silk, chest of tea, pipe of wine that ever was imported, something of equal value was exported; and even the profits made by our merchants in their foreign trade are paid by the consumer of the return goods here." (p. 17, 18.)
- p. 270 "Foreign trade is mere barter and exchange for the convenience and enjoyment of the capitalist: he has not a hundred bodies, nor a hundred legs: he cannot consume, in cloth and cotton stockings, all the cloth and cotton stockings that are manufactured; therefore they are exchanged for wines and silks; but those *wines and silks represent the surplus labour of our own population*, as much as the cloths and cottons, and in this way the *destructive power of the capitalist is increased beyond all*

bounds: — by foreign trade the capitalists contrive to outwit nature, who had put a 1 000 natural limits to their exactions, and to their wishes to exact; there is no limit now, either to their power, or desires." (l. c. p. 18.)

- p. 270 "It is the infinite variety of wants, and of the kinds of commodities" (...) "necessary to their gratification, which alone renders the passion for wealth" (...) "indefinite and insatiable." (Wakefield, Ed. de A. Smith, London 1835, t. I, p. 64, notă.)
- p. 271 "Interest paid to the capitalists, whether in the nature" (...) "of rents, interests of money, or profits of trade." (["The Source and Remedy of the Natural Difficulties..."], London 1821], 23.)
- p. 272 "The progress of increasing capital would, in established societies, be marked by the decreasing interest of money, or, what comes to the same, the decreasing quantity of the labour of others that would be given for its use." (p. 6.)
- p. 272 "O națiune este cu adevărat bogată atunci când nu plătește dobîndă la capital; cînd în loc de 12 ore se lucrează numai 6 ore. Wealth is *disposable time*, and nothing more." (p. 6.)
- p. 276 "To teach that the wealth and power of a nation depend on its *capital*, is to make industry ancillary to riches, to make men subservient to property." (Piercy Ravenstone, M. A. "Thoughts on the Funding System, and its Effects", London 1824, p. 7.)
- p. 279 "Wants" ale săracilor "constitute his wealth" (ale bogaților). Dacă toți ar fi egali nimeni n-ar mai lucra pentru altul. The necessaries of life would be over abundant, whils its comforts were entirely wanting" (p. 10). "The industry which produces is the parent of property: that which aids consumption is its child." (p. 12). "The growth of property, this greater ability to maintain idle men, and unproductive industry, that in political economy is called capital." (p. 13) "As the destination of property in expense, as without that it is wholly useless to its owner, its existence is intimately connected with that [863] of the industry of consumption." (l. c.)
- p. 279 "If each man's labour were but enough to procure his own food, there could be no property, and no part of a people's industry could be turned away to work for the wants of the imagination." (p. 14, 15.)
- p. 279 "In every stage of society, as increased numbers and better contrivances add to each man's power of production, the number of those who labour is gradually diminished... Property grows from the improvement of the means of production; its sole business is encouragement of idleness. When each man's labour is barely sufficient for his own subsistence, as there can be no property, there will be no idle man. When one man's labour can maintain five, there will be four idle men for one employed in production: in no other way can the produce be consumed... the object of society is to magnify the idle at the expense of the industrious, to create power out of plenty." (p. 11.)

- p. 280 "In the early stages of society, when men have no artificial assistance to their powers of industry, the proportion of their earnings which can be afforded to rent is exceedingly small: for land has no natural value, it owes all its produce to industry. But every increase of skill adds to the proportion which can be reserved for rent. Acolo unde munca a 9 oameni asigură întreținerea a 10 oameni numai 1/10 din gross produce poate reveni rentei. Acolo unde munca unui singur om este suficientă pentru întreținerea a 5 oameni 4/5 will go to rent sau altor charges of state which can only be provided for out of the surplus produce of industry. Primul caz pare să fi avut loc în Anglia în timpul cuceririi, al doilea acum cînd numai 1/5 lucrează în agricultură." (p. 45, 46). "So true it is that the society turns every improvement but to the increase of idleness." (p. 48.)
- p. 280 "Războiul împotriva revoluției franceze has achieved no higher adventure than the turning a few Jews into gentlemen, and a few blockheads into political economists." (p. 66, 67). "Este un avantaj al debt system deși el jefuiește a large portion of their property of the ancient gentry of the land, to transfer it to these new fangled hidalgos as a reward for their skill in the arts of fraud and peculation... If it encourage fraud and meanness; if it clothe quackery and pretension in the garb of wisdom; if it turn a whole people in a nation of jobbers... if it break down all the prejudices of rank and birth to render money the only distinction among men... it destroys the perpetuity of property." (p. 51, 52.)
- p. 284 "Productive capital and skilled labour are [*deci!* one. Capital and labouring population are precisely synonymous." [Hodgskin "Labour defended against the claims of capital..."], London 1825, p. 33.]
- p. 284 «è vera ricchezza... l'Uomo...» (Galiani, «Della Moneta», Custodi. Parte moderna. t. III, p. 229.)
- p. 285 "Capital is a sort of *cabbalistic word*, like church or state, or any other of those *general terms* which are invented by those who fleece the rest of mankind to conceal the hand that shears them." ("Labour defended...", p. 17.)
- p. 294 "Dar the effects attributed to a stock of commodities, under the name of circulating capital, are caused by *coexisting labour*." (p. 9.)
- p. 294 "Do all the capitalists of Europe possess at this moment one week's food and clothing for all the labourers they employ? Let us first examine the question as to food. One portion of the food of the people is *bread*, which is never prepared till within a few hours of the time when it is eaten... The produce of the baker, cannot be stored up. In no case can the material of bread, whether it exist as corn of flour, be *preserved without continual labour*. Convingerea muncitorului care lucrează pentru cotton spinner, that he will obtain bread when he requires it, and his master's conviction that the money he pays him will enable him to obtain it, arise simple from the fact that the bread has always been obtained when required." (l. c. p. 10.)

- p. 295 "Another article or the labourer's food is milk, and milk is manufactured... twice a day. If it be said that the cattle to supply it are already there; why the answer is, they require *constant attention and constant labour, and their food, through the greater part of the year, is of daily growth.* The fields in which they pasture, require the hand of man. La fel este cazul cu meat; it cannot be stored up, for it begins instantly to deteriorate after it is brought to market." (p. 1C.)
- p. 295 "...only a very *small stock is ever prepared*, compared to the general consumption." (p. 11.)
- p. 295 "Mill spune pe bună dreptate: «what is annually produced is annually consumed», so that, in fact, *to enable men to carry on all those operations which extend beyond a year*, there cannot be *any stock of commodities stored up*. Those who undertake them must rely, therefore, *not on any commodities already created*, but that other men will labour and produce what they are to subsist on till their own product are completed. Thus, should the labourer admit that some accumulation of circulating capital is necessary for operations terminated within the year... it is plain, that in all operations which extend beyond a year, the labourer does not, and he cannot, rely on *accumulated capital.*" (l. c. p. 12.)
- p. 295 "If we duly consider the number and importance of those wealth-producing operation which are not completed within the year, and the numberless products of daily labour, necessary to subsistence, which are consumed as soon as produced, we shall be sensible that *the success and productive power of every different species of labour is at all times more dependant on the co-existing productive labour of other men than on any accumulating of circulating capital.*" (p. 13.)
- p. 295 "It is by the *command* the capitalist possesses *over the labour of some men*, not by his possessing a *stock of commodities*, that it is *enabled* to support and consequently employ *other labourers.*"
- p. 295 "The only thing which can be said to be stored up or previously prepared, is the *skill of the labourer.*" (p. 12.)
- p. 295 "All the effects usually attributed to accumulation of circulating capital are derived from *the accumulation and storing up of skilled labour*, and this most important operation is performed as far as the great mass of the labourers is concerned without *any circulating capital whatever.*" (p. 13.)
- p. 295 "The number of labourers must at all times depend on the *quantity of circulating capital; or, as I should say, on the quantity of the products of co-existing labour* which labourers are allowed to consume..." (p. 20.)
- p. 295 "Circulating capital... is created only for consumption; while fixed capital... is made, not to be consumed, but to aid the labourer in producing those things which are to be consumed." (p. 19.)

- p. 312 "It is by the *command* the capitalist possesses over the *labour of some men*, not by his possessing a stock of commodities, that he is enabled to *support* and consequently employ *other labourers.*" (p. 14.)
- p. 313 "All the effects usually attributed to accumulation of circulating capital derived from the *accumulation and storing up of skilled labour* and this most important operation is performed, as far as the great mass of the labourers is concerned, without any circulating capital whatever." (p. 13.)
- p. 314 "The number of labourers must at all times depend on the *quantity of circulating capital; or, as I should say, on the quantity of the products of co-existing labour*, which labourers are *allowed* to consume..." (p. 20.)
- p. 315 «Wal couvrir, fortifier; *vallo valeo; vallus* couvre et fortifie, *valor* est la force elle-même». Hence *valeur, value*. "Compară cu Wal germanice: *Walle, walte, Anglian wall, wield.*" [Chavée, «Essai d'étymologie philosophique», Bruxelles 1844, p. 70.]
- p. 315 "All instruments and machines are the produce of labour." ([Hodgskin, "*Labour defended...*"] p. 14). "As long as they are merely the result of *previous labour*, and are not applied to their respective uses by labourers, they do not repay the expense of marking them... most of them diminish in value from being kept... *Fixed capital does not derive its utility from previous, but present labour*; and does not *bring its owner* a profit because it has been stored up, but because it is a *means of obtaining command over labour.*" (p. 14, 15.)
- p. 316 "After any instruments have been made, what do *they* effect? Nothing. On the contrary, they begin to rust or decay unless used or applied by labour." (p. 15). "Whether an instrument shall be regarded as productive capital or not, depends entirely on its *being used*, or not, by some productive labourer." (p. 15, 16.)
- p. 316 "One easily comprehends why... the road-maker should receive some of the benefits, accruing only the road user; but I do not comprehend *why all these benefits should go to the road itself*, and be *appropriated* by a set of persons who neither make nor use it, under the name of profit for their capital." (p. 16.)
- p. 316 "The vast utility of the steam-engine does not depend on stored up iron and wood, but on the *practical and living knowledge of the powers of nature* which enables some men to construct it, and others to guide it." (p. 17.)
- p. 316 "Without knowledge they" (the machines) "could not be invented, without manual skill and dexterity they could not be made, and without skill and labour they could not be productively used. But there is nothing than the knowledge, skill, and labour required, on which the capitalist can found a claim to any share of the produce." (p. 18.)

- p. 316 "After he" (man) "has *inherited the knowledge of several generations, and when he lives congregated into great masses*, he is enabled by his mental faculties to complete the work of nature." (l. c.)
- p. 316 "It is not the *quantity* but the *quality* of the fixed capital on which the productive industry of a country depends... fixed capital as a means of nourishing and supporting men, depends for its efficiency, altogether on the skill of the labourer, and consequently the productive industry of a country, as far as fixed capital is concerned, is in *proportion to the knowledge and skill of the people.*" (p. 19, 20.)
- p. 316 "A mere glance must satisfy every mind that *simple profit* does not decrease but increase in the progress of society — i.e., the same quantity of labour which at any former period produced 100 qrs. of wheat, and 100 steam engines, will now produce somewhat more... In fact, also, we find that a much greater number of persons now live in opulence on profit in this country than formerly. It is clear, however, that *no labour, no productive power, no ingenuity, and no art, can answer the overwhelming demands of compound interest.* But all saving is made from the revenue of the capitalist" (decu din simplul profit), "so that actually these demands are constantly made, and as constantly the productive power of labour refuses to satisfy them. A sort of balance is therefore, constantly struck." (p. 23.)
- p. 320-321 "No labour, no productive power, no ingenuity, and no art, can answer the overwhelming demands of compound interest. But all saving is made from the revenue of the capitalist" (decu din simplul profit), "so that actually these demands are constantly made, and as constantly the productive power of labour refuses to satisfy them. A sort of balance is, therefore, constantly struck." (l. c., p. 23.)
- p. 325 "It is very material, with reference to *labour*, whether you distribute them" (*goods, mărfuri*) "so as to induce a *greater supply of labour* or a less: whether you distribute them where they will be conditions of labour, or where they will be opportunities for idleness." ("An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand etc.", London 1821, p. 57). "That increased supply of labour is promoted by the increased *numbers* of mankind", (l. c. p. 58.) "The not being able to *command so much labour* as before, too, is only important where the labour would produce no more than before. If labour has been rendered more productive, production will not be checked, though the *existing mass of commodities should command less labour than before.*" (l. c. p. 60.)
- p. 325-326 "The author of «Essay on the Application of Capital to Land» says, that more will be given for labour when there is most increase of stock, and *that...* will be when the profits on stock is highest. «The greater the profits of stock», he adds, «the higher will be the wages of labour». The fault of this is, that a word or two is left out. «The greater *have been* the profits of stock»..., «the higher *will be* the wages of labour»... The high profits and the high wages are not *simultaneous*; they

- do not occur in the same *bargain*; the one counteracts the other, and reduces it to a level. It might as well be argued, «the supply of a commodity is most rapid when the price is highest, therefore, large supply and high price go together». It is a mixing up of cause and effect." (l. c. p. 100, 101.)
- p. 328-329 "In pretending to stave off the expenses of the present hour to a future day, in contending that you can burthen posterity to supply the wants of the existing generation, ei afirmă absurditatea, that you can consume what does not yet exist, that you can feed on provisions before their seed have been sown in the earth." (*R[avenstone]*, l. c. p. 8). "All the wisdom of our statesmen will have ended in a great transfer of property from one class of persons to another, in creating an enormous fund for the reward of jobs and speculation." (l. c. p. 9.)
- p. 331-332 "...an increase of demand for necessaries, in proportion to that for superfluities, as compared with what would have been the proportion between those two sorts of demand, if he had exerted that command to procure things for his own consumption." (...) "Necessaries will thereby exchange for more of things in general... And, in part, at least, these necessaries will be food." ("*An Inquiry into those Principles*" etc., p. 22.)
- p. 332 "At all events, then, the increased price of corn was not the *original* cause of that rise of wages which made profits fall, but on the contrary, the rise of wages was the cause of the increased price of corn at first, and the nature of land, yielding less and less proportional returns to increased tillage, made part of that increase of price *permanent*, prevented a complete *reaction* from taking place through the principle of population." (l. c. p. 23.)
- p. 332-222 "Almost every product of art and skill is the *result of joint and combined labour.*" (...) "So dependent is man on man, and so much does this dependence *increase* as society advances, that hardly any labour of any single individual... is of the least value but as forming a part of the great social task." {...} "...Wherever the division of labour is introduced the judgment of other men intervenes before the labourer can realise his earnings, and there is no longer any thing which we can call the material reward of individual labour. Each labourer produces only some part of a whole, and each part, having no value or utility of itself, there is nothing on which the labourer can seize, and say, «this is my product, this I will keep to myself». Between the commencement of any joint operation, such as that of making cloth, and the division of its product among the different persons whose combined exertions have produced it, the judgment of men must intervene several times, and the question is, how much of this joint product should go to each of the individuals whose united labour produced it?" (*[Hodgskin]*, "*Labour defended* etc.", p. 25.)
- p. 333 "I know no way of deciding this [890] but by leaving it to be settled by the unfettered judgment of the labourers themselves." (l. c.)
- p. 333 "I must add, that it is doubtful whether one species of labour is more valuable than another; certainly it is not more necessary." (p. 26.)

- p. 333 "Masters are *labourers* as well as their journeymen. In this character their interest is precisely the same as that of their men. But they are also either capitalists or the agents of the capitalist, and this respect their interest is decidedly opposed to the interest of their workmen." (l. c. p. 27.)
- p. 333 "The wide spread of education among the journeymen mechanics of this country, diminishes daily the value of the labour and skill of almost all masters and employers, by increasing the numbers of persons who possess their peculiar knowledge." (p. 30.)
- p. 333 "The *capitalist* is the oppressive middleman between the different labourers." Dacă este exclus de aici "it is plain that *capital*, or the *power to employ labour*, and *co-existing labour* are one; and *productive capital* and *skilled labour* are also one; consequently capital and a labouring population are precisely synonymous. In the system of nature, mouths are united with hands and with intelligence." (p. 33.)
- p. 334 "Easy labour is only *transmitted skill*." (Th. Hodgskin, "Popular Political Economy...", London 1827, p. 48.)
- p. 334-335 "Întrucît toate avantajele ce decurg din diviziunea muncii sînt naturalmente centre în, and belong to the labourers, if they are deprived of them și in the progress of society se îmbogățesc numai cei care by their improved skill who never labour, — this must arise from unjust appropriation; from usurpation and plunder in the party enriched, și din consenting submission in the party impoverished." (p. 108, 109). "Muncitorii se înmulțesc în orice caz prea repede dacă that multiplication is only compared with the want of the capitalist for their services." (l. c. p. 120.)
- p. 335 "Malthus points out the effects which an increase in the number of *labourers* has in lessening the share which each one receives of the annual produce, — the portion of that *distributed* amongst them being a definite and determinate quantity, not regulated in any degree by what they annually create." (l. c. p. 126.)
- p. 335 "Labour, the exclusive standard of value", dar "labour, the creator of all wealth, *no commodity*."
- p. 335 "As a man can dispose of small portions of produce that is corruptible, for what is incorruptible, he is under no temptation to throw it away; and thus the use of money adds to wealth, by preventing waste." (p. 197.)
- p. 335 "Principalul avantaj al retailtrade: deoarece quantity în care mărfurile sînt cel mai bine produse nu este și aceea în care ele sînt cel mai bine repartizate." (l. c. p. 146.)
- p. 335 "Both the theory relative to capital, and the practice of stopping labour at that point where it can produce, in addition to the subsistence of the labourer, a profit for the capitalist, seem opposed to the natural laws which regulate production." (p. 238.)
- p. 335-336 "Se consideră, de exemplu, că capitalul fix reprezintă poziția cea mai avantajoasă pentru idea of capital aiding production three classes pentru diferențierea împrejurărilor în care acumularea este foarte diferită de capital.

1. Atunci cînd made and used by the same persons. Este de la sine înțeles; every accumulation in his possession of the instruments he makes and uses, facilitates his labour. The limit ale unei asemenea *accumulation este the power of the labourer to make and use the instrument in question.*

2. When made and used by different persons, who share between them in just proportion the produce of their combined labour. Un muncitor produce iar altul folosește capitalul; they divide the commodity in proportion as each has contributed by his labour to produce it... I should rather express this fact, however, by saying, that a part of the society being employed in making instruments, while another part uses them, is a *branch of division of labour* which aids productive power and adds to the general wealth. As long as the produce of the two classes of labourers is divided between them, the accumulation and increase of such instruments as they can make and use, is as beneficial as if they were made and used by one person.

3. Atunci cînd este owned by a class of persons who neither make or use it. The capitalist being the mere *owner* of the instruments, is not, as such, a labourer. He in no manner assists productions." {...}

"He *acquires possession* of the produce of one labourer, which he makes over to another, either for a time, ca la most kinds of fixed capital, or for ever, as it is the case with wages, — whenever he thinks it can be used or consumed for *his advantage*. He never does allow the produce of one labourer, when it comes into his possession, to be either used or consumed by another, unless it is for his benefit. He employs or lends his property *to share the produce*, or natural revenue, *of labourers*; and every *accumulation of such property* in his hands is a *mere extension of his power over the produce of labour*, and retards the progress of national wealth. This at present the case... When the capitalist, being the owner of all the produce, will allow labourers neither to make nor use instruments, unless *he* obtains a profit over and above the subsistence of the labourer, it is plain that bounds are set to productive labour much within what nature prescribes. In *proportion as capital in the hands of a third party is accumulated*, so the *whole amount of profit required by the capitalist increases*, and so there arises an artificial check to production and population... In the present state of society, the labourers being in no case the owners of capital, *every accumulation of it adds to the amount of profit demanded from them*, and extinguishes all that labour which would only procure the labourer his comfortable subsistence... when it is admitted that labour produces all things, even capital, it is *nonsense to attribute productive power to the instruments labour makes and uses... wages* facilitate not production, like instruments. *Labour, not capital, pays all wages.*" [l. c. p. 243-247.]

p. 336 "Majoritatea *advances* ale *capitalists* constau din *promises to pay*... Descoperirea și folosirea banilor de hirtie a dezvăluit faptul că capitalul nu este nicidecum *something saved*. Atîta timp cît capitalistul, pentru a-și realiza a sa wealth sau pentru

a comanda other people's labour, trebuie să posede an actual accumulation of precious metals or commodities, se poate admite că accumulation of capital este rezultatul of an actual saving, și că de el depinde progresul societății. Dar de îndată ce s-au descoperit banii de hîrtie și hîrțile de valoare, cînd cel ce nu posedă nimic altceva decît such a piece of parchment received an annual revenue in pieces of paper, cu care obținea tot ce era necesar pentru propria sa folosință sau consum, and not giving away all the pieces of paper, was richer at the end of the year than at the beginning, or was entitled next year to receive a still greater number of pieces of paper, obtaining a still greater command over the produce of labour, a devenit evident că capitalul nu este ceva economisit, iar individual capitalist nu se îmbogățește prin an actual and material saving, ci doing something which enabled him... to obtain more of the produce of other people's labour...

The master manufacturer has either money or paper with which he pays wages; those wages his labourer exchanges for the produce of other labourers, who will not keep the wages, whether money or paper; and it is returned to the manufacturer, who gives in exchange for it the cloth which his own labourers have made. With it he again pays wages, and the money or paper again goes the same round...

To his property (a capitalistului) îi este atribuit "merely, whether he employ it to *pay wages*, or whether it consist in useful instruments, all that vast assistance, *which knowledge and skill, when realized in machinery*, guce to labour... The united labours of the miner, the smelter, the smith, the engineer, the stocker, and of the numberless other persons, and not the lifeless machines, perform whatever is done by steamengines... *By the common mode of speaking, the productive power of this skill is attributed to its visible products*, the instruments, the mere owners of which, who neither make nor use them, imagine themselves to be very productive persons." (p. 248—251.)

- p. 337 "Pe măsură ce populația crește, both increased production and consumption take place, which is all that is ever meant by the terms accumulation or increase of national wealth." (l. c., p. 257.)
- p. 337-338 "At present, all the wealth of society goes first into the possession of the *capitalist*, and even most of the land has been purchased by him; *he pays* the landowner his rent, the labourer his wages, the tax and the tithe gatheres their claims, and *keeps a large, indeed the largest, and a continually augmanting share, of the annual produce of labour for himself*. The capitalist may now be said to be the *first owner* of all the wealth of the community; though no law has conferred on him the right to this property." ([Hodgskin], "*The Natural and Artificial Right of Property Contrasted*", London 1832, p. 98.)
- p. 338 "This change has been effected by the *taking of interest on capital*, and by the process of compound interest; and it is not a little curious, that all the lawgivers of Europe endeavoured to *prevent this by statutes*, vic. statutes against usury." (l. c., p. 98, notă.)

- p. 338 "The power of the capitalist over all the wealth of the country, is a *complete change in the right of property*, and by which law, or series of laws, was it effected?" (l. c. p. 99.)
- p. 340 "În condițiile sistemului actual, dacă muncitorul dorește să se îmbogățească, el nu trebuie să schimbe propria sa muncă, ci trebuie să devină capitalist sau să schimbe the labour of other people; și astfel, jefuind pe alții în același mod în care a fost jefuit el, prin unequal exchanges, ajunge să aibă cîștiguri mari from the small losses of other people." (Bray (J. F.), "*Labour's Wrangs and Labour's Remedy etc.*", Leeds 1839, p. 57.)

Capitolul douăzeci și doi

- p. 344 ... "the transport of commodities from one place to another." (Ramsay, George, "*An Essay on the Distribution of Wealth*", Edinburgh, 1836, p. 19.)
- p. 344 ... "the seed of the agriculturist, and the raw material of the manufacturer." (p. 22, 23)
- p. 344 ... "manure of all kinds, fences for agriculture, and the fuel consumed in manufacturies". (l. c. p. 23.)
- p. 344 "*Circulating capital* constă numai din subsistence și other necessaries advanced to the workmen, previous to the completion of the produce of their labour." (l. c.)
- p. 345 "Fixed capital alone, not circulating, is properly speaking a source of national wealth." (p. 23) "Labour and fixed capital are the only elements of expense of production." (p. 28)
- p. 345 "Were we to suppose the labourers not to be paid until the completion of the product, there would be no occasion whatever for circulating capital. Producția va fi la fel de mare. Aceasta dovedește that circulating capital is not an *immediate* agent of production *not even essential to it at all*, but merely a *convenience rendered necessary by the deplorable poverty of the mass of the people*." (p. 24) "The fixed capital alone constitutes an element of cost of production in a national point of view." (p. 26)
- p. 346 ... "a portion of the national wealth, employed, or meant to be employed, in favouring reproduction." [p. 21]
- p. 346 "A circulating capital will always maintain more labour than that formerly bestowed upon itself. Because, could it employ no more than had been previously bestowed upon itself, what advantage could arise to the owner from the use of it as such?" (p. 49) "Sau vrea să ne convingă că the *quantity of labour* which any circulating capital will employ is no more than equal to *that previously bestowed* upon it. Aceasta înseamnă că, the value of the capital expended was equal to that of the product." (p. 52)
- p. 347 "Circulating capital", de exemplu, "raised by the labour of 100 men, va pune în mișcare 150 de oameni. Therefore the product at the end of the year, va fi în acest caz, rezultatul muncii a 150". (p. 50)

- p. 347 "Therefore the product at the end of the year, will be, in this case, the result of the labour of 150 men." [p. 50]
- p. 349 "The use of fixed capital modifies to a considerable extent the principle that value depends upon quantity of labour. For some commodities on which the same quantity of labour has been expended, require very different periods before they are fit for consumption. But as during this time the capital brings no return, *in order that the employment in question should not be less lucrative than others* in which the product is sooner ready for use, it is necessary that the commodity, when at last brought to market, *should be increased in value by all that amount of profit withheld*. Aceasta arată cum capital may regulate value independently of labour." (p. 43)
- p. 349 ... "employment of capital should not be less [1089] lucrative than others." [p. 43]
- p. 349 ... "Capital is a source of value independent of labour." (p. 55)
- p. 349-350 "Sursa profitului este the law of the material world, în care the beneficence of nature when aided and directed by the labour and skill of men, gives so ample a return to national industry as to leave a *surplus* of products over and above what = absolutely necessary for replacing in kind the fixed capital consumed, and for *perpetuating the race of labourers employed*. [205]
- p. 350 ... "to perpetuate the race of labourers." [p. 205]
- p. 350 ... "deplorable poverty of the mass of the population". [p. 24]
- p. 350 ... "perpetuates the race of labourers..." [p. 205]
- p. 350 "Let the gross produce be ever so little more than is strictly essential for the above purposes, and the separation of a distinct revenue from the general mass, under the appellation of profit, and belonging to another class of men, becomes possible." (p. 205) "*The very existence of the master-capitalists as a distinct class is dependent on the productiveness of industry*." (p. 206)
- p. 351 Creșterea prețurilor în unele ramuri industriale ca urmare a creșterii salariilor "by no means exempted the master-capitalist from suffering in their profits, nor even *at all diminished their total loss, but only served to distribute it more equally among the different orders composing that body*." (p. 163)
- p. 351 ... "the employment in question be not less lucrative than others..." [p. 43]
- p. 352 "The rise of wages is limited by the productiveness of industry. In others words..., a man can never receive more for the labour of a day or year than with the aid of all the other sources of wealth, he can produce in the same time... His pay must be less than this, for a *portion of the gross produce* always goes to replace fixed capital" (...) "with its profit". (p. 119)
- p. 353 "*Value* must be in proportion not merely to the capital truly consumed, but to that also which continues unaltered, viz., to the total capital employed." (p. 74)
- p. 354 „Cererea de muncă depinde“ (...) „de amount of circulating capital“. (p. 87) (...) „Odată cu progresul civilizației the fixed capital of the country is increased at the expense of the circulating.“

- (p. 89) „Cererea de muncă crește generally așa cum capital augmented, dar nu în the same proportion.“ (p. 88) „Numai în cazul cînd, în urma unor new inventions circulating capital shall have become increased peste suma anterioară“ {...}, „that a greater demand for labour will spring up. Demand will then rise, but not in proportion to the accumulation of the general capital. In countries, where industry has much advanced, fixed capital comes gradually to bear a greater proportion to circulating. *Every augmentation, therefore, in the national stock destined for reproduction, comes, in the progress of society, to have a less influence upon the condition of the labourer*“. (p. 90, 91) "Every addition to fixed capital, is made at the expense of the circulating." (p. 91) "The evils resulting from the invention of machinery, to the labouring population employed in the manufactures, will probably be but temporary, *liable to the perpetually renewed however*, as fresh improvements are constantly making for economising labour." [p. 91]
- p. 355 „Așadar, cu toate că mașinile may throw out of employment a considerable body of persons, after a longer or shorter period, este totuși posibil the reengagement of the same, or even a greater amount of labourers.“ (p. 92, 93) „În agricultură situația este cu totul alta. The demand for raw produce nu crește atît de repede ca cererea de manufactured goods... For the country people the conversion of arable land into pasture este realmente fatală... Almost all the founts which formerly supported men, are now vested in cattle, sheep, and other elements of fixed capital.“ (p. 93)
- p. 355 "*Wages* as well as *profits*, are to be considered each of them as a *portion of the finished product*, totally distinct in a national point of view, from the cost of raising it." (p. 142) "Fixed capital... independent of its results... is a pure loss... Numai labour, abstracție făcînd de wages, de ceea ce is paid for it, este un element al cheltuielilor de producție. Labour is a sacrifice. The more of it is expended in one employment, the less for another one, and, therefore, when applied to unprofitable undertakings, the nation suffers from the waste of the principal source of wealth... The *reward of labour* nu constituie un element of cost." (p. 142, 143)
- p. 355 Cum anume se poate compara produsul cu "the stock expended upon it?... With regard to a whole nation... It is evident that *all the various elements of the stock expended* must be reproduced in some employment or another, otherwise the industry of the country cannot go as formerly. The raw material of manufactures, the implements used in them, as also in agriculture, the extensive machinery engaged in the former, the buildings necessary for fabricating or storing the produce, must all be parts of the total return of a country, as well as of the advances of al its master-capitalist. Therefore, the quantity of the former may be compared with that of the latter, each article being supposed placed as it were beside that of a similar kind." (p. 137—139)
- p. 355-356 „În ceea ce privește capitalistul individual“, {...} „întrucît el nu înlocuiește în kind cheltuielile sale deoarece el trebuie să obțină the greater number prin exchange, a certain portion of

the product being necessary for this purpose, fiecare individual master-capitalist comes to look much more to the exchangeable value of his product than to its quantity". (p. 145, 146)

- p. 356 "The more the *value of his product exceeds the value of the capital advanced, the greater will be his profit*. Thus, then, will he estimate it, by comparing value with value, not quantity with quantity. Aceasta este o primă diferență to be remarked in the mode of reckoning profits between nations and individuals." (...) Cea de a doua constă în aceea că the master-capitalist face muncitorului numai un advance of wages, *instead of paying them out of the finished commodity*, he considers this as well as the fixed capital consumed, a part of his expenses, though, they nationally speaking, nu sint an element of cost. (...) A sa rată a profitului va depinde, prin urmare, upon the excess in the value of his product over and above the value of the capital, both fixed and circulating." (p. 146)
- p. 357 "Profit must rise or fall exactly as the *proportion* of the gross produce, or of *its value*, required to replace necessary advances, falls or rises... Așadar, rata profitului depinde upon two circumstances: 1. the proportion of the whole produce which goes to the labourers; secondly, the proportion which must be set apart for replacing, *either in kind or by exchange*, the fixed capital." (p. 147, 148).
- p. 358 "Este cert that an increased facility of raising the various objects which enter into the composition of fixed capital, tends, by diminishing this proportion, to raise the rate of profit, just as in the former case of an augmented return of the elements of circulating capital, which serves to maintain labour." (p. 164)
- p. 358 "Be the return small or great, the quantity of it required for replacing what has been consumed in these different forms, can undergo no alteration whatsoever. This quantity must be considered as *constant, so long as production is carried on the same scale*. Consequently, the *larger the total return*, the less must be the proportion of the whole which the farmer must set aside for the above purposes." (p. 166). "Cu cât the farmer produce mai ușor the food și raw material ca flax, hemp, wood etc., cu cât le poate produce mai ușor, cu atât profiturile vor crește. The farmer's profit [crește] prin *increase* in the quantity of his produce, *its total value remaining the same*, dar el folosește a smaller proportion of this sum și consequently of its value for restoring the various elements of fixed capital, with which the *farmer can supply himself*; while the manufacturer would be benefited by the greater power of purchasing possessed by his." (p. 166, 167)
- p. 366 "An increased or diminished productiveness a industriei employed in raising commodities which do not enter into the composition of fixed capital, nu poate influența rata profitului, exceptly by affecting the proportion of the gross amount which goes to maintain labour." (p. 168)
- p. 366 „Dacă fabricantul, datorită unor perfecționări aduse mașinilor, își dublează produsele, valoarea bunurilor trebuie în cele din urmă să scadă în aceeași proporție în care a crescut cantitatea lor“

{...} „...manufacturer câștigă numai în măsura în care el poate să-l îmbrace mai ieftin pe muncitor, și astfel muncitorului îi revine o parte mai mică din produsul total... „Fermierul“ {...} „câștigă tot numai în măsura în care o parte a cheltuielilor lui constau în haine pentru muncitori, haine pe care el, ca și fabricantul, le poate obține acum mai ieftin.“ (p. 168, 169)

- p. 367 "Such commodities which help to make up neither fixed capital nor circulating, nu pot afecta profitul ca urmare a faptului că a fost afectată productiveness a lor. Such are luxuries of all kinds." (p. 169, 170) "Master-capitalist gain by the abundance of luxuries because their profits will command a greater quantity for their private consumption; but the rate of his profit is in no degree affected either by their plenty or scarcity." (p. 171)
- p. 368 "Such are luxuries of all kinds." [p. 170]
- p. 370 "In individual cases rata profitului este, deci, determinată de următoarele cauze: 1. Productivitatea industriei engaged in raising of articles of first necessity, de care muncitorul are nevoie pentru food, clothing etc.; 2. Productivitatea industriei folosită in raising the objects which enter in the composition of fixed capital; 3. *the rate of real wages*." {...} "A variation in prima și în a treia cauză acts upon profit by altering the proportion of the gross produce which goes to the labourer: a change in the *second* affects the same, by modifying the proportion necessary for replacing, *either directly or by means of exchange*, the fixed capital consumed in production; for profit is essentially a question of proportion." (p. 172)
- p. 370 „Ricardo uită că întregul profit nu se împarte numai în wages și profits, ci că o parte este necessary for replacing fixed capital.“ (p. 174, notă)
- p. 372 "The competition of master-capitalists poate să egalizeze profiturile care depășesc considerabil nivelul obișnuit" {...} dar este greșit that this ordinary level itself is lowered." (p. 179—180). "Dacă ar fi posibil ca prețul of every commodity, both raw and fabricated, should fall in consequence of the competition among the producers, yet this could not in any way affect the profit. Each master-capitalist would sell his produce for less money, but, pe de altă parte, every article of his expenses whether belonging to fixed capital or to circulating, would cost him a proportionally smaller sum." (p. 180, 181)
- p. 372 "The idea of profits being paid by the consumers, is, assuredly, very absurd. Who are the consumers? They must be either landlords, capitalists, masters, labourers, or else people who receive a salary." (p. 183). "The *only competition* which can affect the *general rate of gross profits*, is that between master-capitalists and labourers." (p. 206)
- p. 373 „Chiar dacă presupunem că the capital was never borrowed with any view but to productive employment, este totuși posibil ca dobînda să se schimbe fără să aibă loc any change in the rate of profits. Căci, pe măsură ce a nation advances in the career of wealth, a class of men springs up and increases mereu o clasă de oameni care, datorită muncii“ {...} „înaintașilor lor posedă

- fonduri și pot trăi din dobânda la aceste fonduri. Tot așa, mulți dintre aceia care în tinerețe sau la maturitate au participat activ la afaceri, se retrag pentru a trăi liniștiți la bătrânețe din dobânda la sumele acumulate. Aceste două clase au tendința de a crește odată cu creșterea avuției țării; for those who begin with a tolerable stock are likely to make an independence sooner than they who commence with little. De aceea, în țările vechi și bogate, raportul dintre partea capitalului național pe care posesorii ei nu vor s-o întrebuițeze ei înșiși, bears a larger proportion to the whole productive stock of the society, decît in new[ly] settled and poor countries. Cît de numeroasă este the class of rentiers in England. As the class of *rentiers* increases, so also does that of lenders of capital, for they are one and the same. Chiar și numai din această cauză, în țările vechi dobânda ar fi trebuit să aibă tendințe de scădere.” (p. 201 sqq.)
- p. 373 „...ea depinde în parte de rate of gross profits, în parte de porția în care se împarte în dobînda și profit industrial. Această porție depinde de competition dintre lenders și borrowers of capital. Această competition este influențată, dar nu *reglată*, by the rate of gross profit expected to be realized. Competition nu este reglată exclusiv de rată, deoarece pe de o parte, mulți iau cu împrumut fără any view to productive employment și, deoarece, pe de altă parte, the *proportion of the whole national capital to be lent, varies with the riches of the country independent[ly] of any change in gross profits.*” (p. 206, 207) „*The profits of enterprise depend upon the net profits of capital, not the latter upon the former.*” (p. 214)
- p. 374 „Dobînda este o măsură of industrial profits numai acolo unde civilizația a atins un asemenea nivel încît nu este nevoie de want of certainty of repayment... In Anglia, de pildă, în zilele noastre we cannot să ne închipuim că a compensation for risk entering into the interest received from funds [lent] on what would be called good security.” (p. 199, notă)
- p. 374 „Capitalistul industrial este distribuitorul general al avuției; el plătește muncitorilor salariul, capitalistului — dobînda, proprietarului funciar — renta. De o parte se află masters, de cealaltă parte — labourers, capitalists și landlords. The interest of these two grand classes are diametrically opposed to each other. It is the master who hires labour, capital, and land, and of course tries to get the use of them on as low terms as possible; while the owners of these sources of wealth do their best to let them as high as they can.” (p. 218, 219)
- p. 376 “Profits of enterprise poate fi împărțit în: 1. salariul întreprinzătorului; 2. riscul său; 3. *ciștigul* său *suplimentar.*” (p. 226)
- p. 377 “Salary rămîne aproape același, indiferent dacă întreprinderea este mare sau mică.” (p. 227)
- p. 377 „Aceste surplus gains” (...) “do truly represent the revenue derived from the power of commanding the use of capital whether belonging to the person himself or borrowed from others” (...) “Net profits” (...) “vary exactly as the amount of the capital,

- on the contrary the larger the capital, the larger the proportion of the surplus gains to the stock employed.” (p. 236)
- p. 378 “In this manner the rent paid for one species of produce becomes the cause of the *high value of others.*” (p. 279)
- p. 378 “Revenue” (...) “differs from the annual gross produce, simply by the absence of all those objects which go to keep up *fixed capital.*” (p. 471)
- p. 378 “...neither an *immediate* agent in production, nor even *essential* to it at all.” (p. 468)
- p. 379 „Rentierii ar trebui să se transforme numai în capitaliști industriali. Acest lucru nu prezintă nici o importanță pentru național wealth... Firește că net profit nu trebuie să fie prea mare as to afford separate incomes to the owner and the employer.” (p. 476, 477)
- p. 379 “Gross profits of capital și enterprise... sint necesare pentru continuarea producției.” (p. 475)
- p. 380 “*Deduct from the gross produce the wages of labour, the rent of land, the interest on capital, the cost of raw material, and the gains of the agent, merchant, or dealer, and what remained was the profit of the manufacturer, the Lancashire resident, the occupier, on whom the burden of maintaining the workmen for so many partakers in the distribution of the gross produce is thrown.*” (“Morning Star”, din 1 decembrie 1862.)

Capitolul douăzeci și trei

- p. 381 «...les matières premières, l'instrument, l'approvisionnement» (*Cherbuliez, «Riche ou pauvre etc.*», Paris 1841 (reproducere după ediția geneveză), p. 16). «Il n'y a aucune différence entre un capital et toute autre portion de richesse: c'est seulement par l'emploi qui en est fait qu'une chose devient capital; c'est-à-dire, lorsqu'elle est employée, dans une *opération productive*, comme matière première, comme instrument, ou comme approvisionnement.» (p. 18)
- p. 397 «Le travailleur a un droit exclusif sur la valeur résultant de son travail.» (p. 48)
- p. 398 «Les produits sont appropriés înainte ca ele să se transforme în capital. Această conversiune ne les dégage pas de l'appropriation.» (p. 54)
- p. 399 «Chaque accumulation de la richesse fournit les moyens d'accéder l'accumulation ultérieure.» (p. 29)
- p. 401 „Ipoteza unui *raport invariabil* între diferitele elemente ale capitalului nu se realizează pe nici una din treptele progresului economic al societății. Raportul este esențialmente *variabil* și anume din două cauze: a) diviziunea muncii și b) substituirea forței umane prin agenți naturali.” (p. 61). „Aceste două cauze tind să reducă *proporția* dintre fondul de mijloace de subsistență și celelalte două elemente ale capitalului.” (p. 62) „Dată fiind această stare de lucruri, *sporirea capitalului productiv* nu duce

în mod necesar la o creștere a fondului de mijloace de subzistență destinat să formeze prețul muncii; ea poate să fie însoțită, cel puțin temporar, de o reducere absolută a acestui element al capitalului și, în consecință, de o scădere a prețului muncii.“ (p. 63)

- p. 417 „Progresul economic al societății, în măsura în care este caracterizat printr-o creștere absolută a capitalului productiv și printr-un *changement de proportion* între les divers éléments de ce capital, oferă muncitorilor unele avantaje: 1. Productivitatea mai mare a muncii, mai cu seamă datorită folosirii mașinilor, provoacă o creștere atât de rapidă a capitalului productiv încât, în pofida unei alterații survenite în raportul dintre approvisionnement și celelalte elemente ale capitalului, acest element înregistrează și el o creștere absolută care permite nu numai folosirea aceluiași număr de muncitori ca înainte ci și a unui nombre additionnel, astfel încât, *cu excepția unor întreruperi*, rezultatul progresului se rezumă, pentru muncitor, la o creștere a capitalului productiv și a cererii de muncă. 2. Productivitatea mai mare a capitalului tinde să reducă considerabil valoarea unui mare număr de produse, să le facă, deci, à la portée du travailleur, ale cărui trebuințe sînt în creștere.“ (l. c. p. 65)
- p. 418 ... «d'assoir un impôt de manière à ce qu'il soit réelement prélevé sur la rente, et qu'il ne frappe que la rente»... (p. 128)
- p. 418-419 «Que ne fait-on un pas de plus *en abolissant l'appropriation privée du sol*?» (p. 129) «Les propriétaires fonciers sont des oisifs entretenus aux dépens du public sans aucun avantage pour l'industrie, ni pour le bien-être général de la société.» (p. 129) «Ce sont les capitaux appliqués à la culture qui rendent la terre productive; le propriétaire du sol n'y contribue en rien; il n'est là que pour recevoir une rente qui ne fait point partie du profit de ses capitaux, et qui n'est point le résultat du travail ni des pouvoirs productifs de la terre, mais l'effet du prix auquel la concurrence des consommateurs élève les produits agricoles» etc. (p. 129) «Comme l'abolition de la propriété privée du sol ne changerait rien aux causes qui font naître la rente, cette rente continuerait d'exister; mais il serait perçue par l'état, auquel appartiendrait tout le territoire, et qui en affermerait les portions cultivables aux particuliers munis des capitaux suffisants pour l'exploitation.» (p. 130)
- p. 419 «Enfin l'industrie émancipée, dégagée de toute entrave, prendrait un essor inouï» etc. (p. 130)
- p. 419 «C'est le capital qui finira par gouverner le monde, si aucun bouleversement ne vient arrêter la marche qui suit le développement de nos sociétés sous le régime de la loi de l'appropriation.» (p. 152)
- p. 419 „Aproprieria generală a *fonds productifs* și a produselor a redus, în toate timpurile, numeroasa clasă a prolețarilor la o stare de supunere și incapacitate politică; da, această apropiere a fost cîndva combinată cu un sistem de legi restrictive, care, *en entravant le développement de l'industrie et l'accumulation des capi-*

taux [121] mettaient des bornes à l'accroissement de la classe déshéritée, restreignaient sa liberté civile dans des limites étroites, et contribuaient ainsi de plusieurs manières à rendre cette classe inoffensive. Aujourd'hui, le capital a brisé une partie de ses entraves; il s'apprête à les briser toutes.» (p. 155, 156)

Capitolul douăzeci și patru

- p. 420 “The power a pămîntului to yield to the rudest labors of mankind, mai mult decît este necesar pentru subzistența cultivatorului, dîndu-i astfel posibilitatea de a plăti un tribut, este originea rentei.” (R. Jones. “An Essay on the Distribution of Wealth, and on the Sources of Taxation”, Lond. 1831, Part I, p. 4.) „Renta își are, prin urmare, originea în the appropriation of soil, at a time when the bulk of the people must cultivate it on such terms as they can obtain, or starve; and when their scanty capital of implements, seed etc., being utterly insufficient to secure their maintenance in any other occupation than that of agriculture, is chained with them to the land by an overpowering necessity.“ [p. 11]
- p. 421-422 „Renta“ (...) „poate fi mărită numai în aceste împrejurări, sau atunci cînd munca of tenentry este folosită cu mai multă pricepere și eficiență“ {...} dar atunci cînd a body of unfitness of proprietors to advance the science of agriculture, sau de sporirea cantității de muncă și, în acest caz, dacă lands of proprietors sînt cultivate mai bine, cele ale șerbilor, pe care se depune mai puțină muncă, sînt cultivate mai prost“ (l. c. ch. II, [p. 61])
- p. 422 ... “the advance of stock by the proprietor, and the abandonment of the management of cultivation to the actual laborers, shows the continued absence of an intermediate class of capitalists.” (p. 74)
- p. 422 “Ryot rents are produce rents paid by a labourer, raising his own wages from the soil, to the sovereign as its proprietor.” (ch. I, [p. 109]) (...) „Rentele plătite de rioți se îmbină adesea cu labor rents and metayer rents.“ (p. 136 sq.)... “The prosperity or rather the existence of towns in Asia proceeds entirely from the local expenditure of government.” (l. c. [p. 138])
- p. 422 “Cottier rents... all rents contracted to paid in money, by peasant tenants, extracting their own maintenance from the soil.” (p. 143) (...) „Pe cea mai mare parte din suprafața pămînturilor nu există money rents.“
- p. 422 „Toate aceste forme“ (...) “prevent the full development of the productive powers of the earth. Diferența în ceea ce privește productivitatea industriei depinde, în primul rînd, de quantity of contrivance used in applying manual labor și secondly de extent în care mere physical exertions are assisted by the accumulated results of past labor, prin urmare, de quantities diferite of skill, knowledge, and capital brought to the task of production... Small Numbers of the [Non-] agricultural Classes. It is obvious, that the relative numbers of those persons who can be maintained without agricultural labor, must be measured wholly by the pro-

ductive powers of the cultivators." (ch. VI, [p. 157—160]) "In England, the tenants who on the disuse of the labor of the serf tenantry, took charge of the cultivation of the domains of the proprietors, were found on the land; they were *yeomen.*" (l.c., [p. 166])

- p. 423 "*Farmer's Rents can only when the most important relations of the different classes of society have ceased too riginal in the ownership and occupation of [the] soil.*" (p. 185)
- p. 423-424 "It is the artizans and the handicraftsmen who first range themselves under the *management of capitalists.*" (p. 187) „Conse- cința directă a acestui sistem este the *power of moving at pleasure* the labour and capital employed in agriculture, to other occu- pations." (...) „Atîta timp cît tenant însuși este a laboring pea- sent, forced, in the absence of other funds for his maintenance, to extract it himself from the soil, legat prin nevoie de acest pămînt; the little stock pe care eventual el îl posedă, since it was not sufficient to procure him a maintenance unless for the single purpose of cultivation, was virtually, chained to the soil with its master. Cu capitalist-master această dependence on the soil is broken: and unless as much *can be gained by employing the working class on the land, as from their exertion in various other employments*, which in such a state of society abound, the business of cultivation will be abandoned. Rent, in such a case, necessarily consists merely of *surplus profit.*" (p. 188) (...) "When the engagement al labourer is with a capitalist, this *dependence on the landlord is dissolved.*" (p. 189)
- p. 424 „*Cînd rents consists of surplus profits*, renta of a particular spot of ground poate crește din următoarele 3 cauze:
1. an increase of the produce from the accumulation of larger quantities of capital in its cultivation;
 2. application mai eficientă of capital already employed;
 3. cînd capitalul și produsul rămîn aceleași, the diminution of the share of producing classes în acest produce, and a corres- ponding increase of the share of the landlord. Aceste cauze se pot combina in different proportions." (p. 189)

p. 425-426 „Cerealele can sell la un *preț de monopol* (adică la un preț care reprezintă mai mult decît the costs și profits of those who grow it under the least favourable circumstances) sau la un preț care restituie numai the common profits. Admițînd primul caz, făcînd abstracție de întreaga difference of the soils cultivated, *increased produce obtained by increased capital* (pri- ces remaining the same) may increase the rents, in proportion to the increased capital laid out." „De exemplu 10% este ordi- nary rate of profit. Dacă corn produced by 100 l. st. can be sold for 115, renta = 5 l. st. When in the progress of improvement the capital employed on the same land were doubled, and the produce doubled, then 200 l. st. would yield 230, and 10 l. st. would be the rent, and the rent will be doubled." (p. 191)

p. 426 „În micile communities corn poate fi în permanență la un *preț de monopol*... Acest lucru este posibil și în larger countries dacă populația crește întotdeauna mai rapid decît increase of tillage.

Dar prețul de monopol al cerealelor este neobișnuit in countries cu considerable extent and great variety of soil. Dacă prețurile cresc mult, se cultivă mai mult pămînt, sau se investește mai mult capital pe pămînturile vechi, pînă cînd prețul ajunge să dea ordinary profit on the outlay. Atunci stops the tillage și in aceste țări corn se vînd de regulă la un preț no more than suffi- cient to replace the capital employed under the least favourable circumstances, and ordinary rate of profit on it; iar the rent paid on the better soils is then measured by the excess of their pro- duce over that of the poorest soil cultivated by similar capitals." (p. 191, 192) Singurul lucru necesar for a rise of rent over the surface a unei țări care posedă soils de calitate inegală este ca better soils should yield to the additional capital employed upon them in the progress of cultivation, something more than the soils confessedly inferior to them; for then while means can be found of employing fresh capital on any soil between the ex- trenes A and Z, at the ordinary rate of profit, rents will rise on all the soils superior to that particular soil." (p. 195)

- p. 426 "The *general accumulation* a capitalului investit în cultură, while it augments the produce of all gradations of soils, somewhat in proportion to their original goodness, *must of itself raise rents; fără reference to any progressive diminution in the return to the labour and capital employed, and, indeed quite independently of any other cause whatever.*" (p. 195)
- p. 427 "The average corn produce of England at one time did not exceed 12 bushels per acre; it is now about double." (p. 199) "Each successive portion of the capital and labor concentrated on the land, may be more economically and efficiently applied than the last." (p. 199, 200)
- p. 427 „Renta se va dubla, întregii, împătrii etc., dacă capitalul investit în pămînt va fi de 2, de 3, de 4 ori mai mare, without a dimi- nished return, and without altering the relative fertility of the soils cultivated." (p. 204)
- p. 427 "It is not essential to the rise that the *proportion between the fertility of the soils* should be exactly *stationary.*" (p. 205)
- p. 428 „Ricardo a omis the necessarily *unequal effects of additional capital on soils of unequal fertility.*" (l. c.)
- p. 428 „Dacă numere, bearing a certain proportion to each other, vor fi înmulțite cu același număr, raportul dintre ele rămîne același ca și numărul inițial, dar the *difference of the amounts* of the several products, will increase at each step of the process. Dacă 10, 15, 20 va fi înmulțit cu 2 sau 4, și vor reprezenta 20, 30, 40, sau 40, 60, 80, their relative proportions will not be disturbed: 80 și 60 se vor afla în același raport față de 40 ca 20:15:10; dar diferența *between the amounts of their products* will have increased in each operation, and from being 5 and 10, become 10 and 20, and then 20 and 40." (p. 206, 207)
- p. 429 "If 100 be employed on classes A, B and C, cu un produce de 110, 115 și 120, and subsequently 200, cu returns of 200, 228 și 235, the relative differences of the products will have dimini- shed, and the soils will have *approximated in fertility*; still the

- difference of amounts of their products* will be increased from 5 and 10 to 8 and 15, și de aceea rents cresc. Improvements, therefore, which tend to approximate the degrees of fertility of the cultivated soils, may very well raise rents, și fără participarea altor cauze." (p. 208) "The turnip and sheep husbandry, and the fresh capital employed to carry it on, produced a greater alteration in the fertility of the poor soils, than it that of the better; still it increased *the absolute produce of each*, and raised so rents, în timp ce aceasta micșorează differences of fertility of cultivated soils." (l. c.) „În ce privește părerea lui Ric[ardo] că ameliorările pot duce la scăderea rentelor, to remember the slowly progressive manner in which agricultural improvements are practically discovered, completed, and spread." (p. 211)
- p. 430 „Așadar, prima sursă a creșterii of farmer's rents sînt the *progressive accumulation* and the *unequal effects of capital* on all gradations of soils." (p. 234)
- p. 431 "Improvements in the efficiency of the capital employed in cultivation, raise rents, by increasing *the surplus profits realized on particular spots of land*. The invariably produce this increase of surplus profits, *unless they augment the mass of raw produce so rapidly as to outstrip the progress of demand*. Such improvements in the efficiency of the capital employed, do usually occur in the progress of agricultural skill, and of the accumulation of *greater masses of auxiliary capital*." (...) "A rise of rents from this cause, is generally followed by the *spread of tillage to inferior soils*, without any decrease in the returns to agricultural capital on the worst spots reclaimed." (p. 244)
- p. 431 "A fall of profits is no proof of the decreasing efficiency of agricultural industry." (p. 257) "Profits depend partly on the *amount* of the produce of labour, partly on the *division* of that produce between the labourers and capitalists; și de aceea the amount a lor poate să varieze from a change in either of these particulars." (p. 260)
- p. 431 "When, abstracting from the effects of taxation, an apparent diminution takes place in the revenue of the producing classes: considered jointly." {...} "when there is a *fall in the rate of profits, not compensated by a rise of wages*, și invers", {...} „atunci se poate conchide there has been some decrease in the productive power of labor and capital." (p. 273)
- p. 432 "In the progress of nations, an increase of manufacturing power and skill usually occurs, *greater* than that which can be expected in the agriculture of an increasing people. This is an unquestionable truth. *A rise in the relative value of raw produce* may, therefore, be expected in the advance of nations, *without any positive* decrease in the efficiency of agriculture." (p. 265)
- p. 432 „Dacă renta crește din motivul arătat de Ricardo, «the employment of an additional quantity of labor with a proportionally less return», and a consequent, transfer to the landlords of a part of the produce obtained on the better soils; then the *average proportion of the gross produce* taken by the landlords as rent, will necessarily increase." În al doilea rînd, "the industry of a larger proportion of the population must be devoted to agriculture." (p. 280, 281)

- p. 433 În statistica engleză găsim trei fapte: "A spread of tillage determined by a rise in the general rental of the country; a diminution of the proportion of the people employed in agriculture; a decrease in the landlord's proportion of the produce." (p. 282)
- p. 433 „A. Smith spune: "In the progress of improvement, rent, though it increases in [the] extent, diminishes in proportion to the produce of the land." (p. 284)
- p. 433 „Din diverse returns întocmite at different times către Board of Agriculture, rezultă că întregul capital, agriculturally employed in England, is to that applied to the support of laborers = 5 : 1, adică se folosește de 4 ori mai mult auxiliary capital, as there is of capital applied to the maintenance of the labour used directly in tillage. În Franța acest raport = 2 : 1". (p. 223) "When a given quantity of additional capital is applied *in the shape of the results of past labor*, to assist the laborers actually employed, a *less annual return* will suffice to make the employment of such capital profitable, și deci permanently practicable, than if the same quantity of fresh capital were expended in the support of additional laborers." (p. 224)
- p. 433 „Să presupunem 100 l. st. employed to the land in the maintenance of 3 men, producing their own wages și un profit de 10% la acestea, respectiv 110. Capitalul investit se va dubla. În primul rînd se vor folosi alți trei muncitori. Increased produce trebuie să fie = 100 l. st. = wages of 3 additional men + 10 l. st. Să admitem acum că additional de 100 l. st. este employed in the shape of implements, manures or any results of past labor, în timp ce the number of the actual laborers rămîne același. Acest auxiliary capital durează în medie 5 ani. The annual return al capitalistului trebuie să fie 10% profit și 20 l. st. pentru the annual wear and tear of his capital, deci sint necesare 30 l. st. return to make the continuous employment a celeilalte 100 l. st. profitable în loc de 110, the amount necessary when direct labor was employed by it. Este deci clar că accumulation of auxiliary capital in cultivation, will be practicable when the employment al acestui amount of capital in the support of additional labor has ceased to be so: and that the accumulation of such capital may go for an infinite period." (p. 224, 225) "So the increase of auxiliary capital both increases the command of man over the power of [the] soil, relatively to the amount of [1129] labor directly or indirectly employed upon it; and *diminishes the annual return necessary* to make the progressive employment of given quantities of fresh capital profitable." (p. 227)
- p. 433 „Să presupunem că un capital, de exemplu 100 l. st., employed upon the soil, este folosit în întregime pentru plata salariului și yielding 10% profit așa încît venitul fermierului = 1/10 din cel al laborers. Dacă capitalul se întreește etc. atunci the revenue of the farmer will continue to bear the same proportion to that of the laborers. Dar dacă numărul muncitorilor rămîne același și the amount of capital is doubled, profits vor fi de 20 l. st. sau 1/5 din venit. Dacă capitalul se împătește, ele vor fi de 40 l. st. sau 2/5 din venitul muncitorilor; dacă capitalul crește ajungînd la 500 l. st. profits reprezintă 50 l. st., or half the revenue of laborers. Iar the wealth, influence și, poate, într-o oarecare măsură

numărul capitaliștilor in the community, would be *proportionally* increased... *Cresterea numărului capitaliștilor* face de obicei necesară și the *employment of some additional direct* labor. This circumstance, however, will not prevent the *steady progress of the relative [increase] of the auxiliary capital.*" (p. 231, 232)

- p. 436 "Property in the soil almost universally rests, at one time of a people's career, either, in the general government, or in persons deriving their interest from it." (R. Jones, "An introductory lecture on *polit. econ.*", Lond. 1833, p. 14.)
- p. 436 "By economical structure of nations, I mean those relations between the different classes which are established in the first instance by the institution of property in the soil, and by the distribution of its surplus produce; afterwards modified and changed (to a greater or less extent) by the *introduction of capitalists*, as agents in producing and exchanging wealth, and in feeding and employing the laboring population." (p. 21, 22)
- p. 436 "...the aggregate amount of the revenues consumed by the laborers, whatever be the source of those revenues." (Jones ["Syllabus..."] p. 44)
- p. 437 „Chiar la națiunile vest-europene mai întâlnim the effects of the social conformation which results from the peculiar mode of distributing the produce of their land and labor, established [1131] in the early period of the existence of agricultural nations". (Jones ["An introductory lecture on political economy..."], p. 16.)
- p. 438 "The *changes*, affecting this economist conformation have their great agent, their moving power from which they proceed in *capital viz. accumulated wealth employed with a view to profit.*" ... La toate națiunile the distinct division of wealth here pointed out, acționează ca a most important part in modifying the ties which connect the different classes of the community, and in determining their productive power. "... În Asia și o parte din Europa (înainte în întreaga Europă) *non-agricultural* classes se întrețineau aproape [în întregime] din incomes ale altor classes, în principal din cele ale landholders. If you want the labor of an artisan, you provide him with materials; he comes to your house, you feed and pay him his wages. After a time, the capitalist steps in, *he provides the materials, he advances the wages of the workman, he becomes his employer*, and he is the owner of the *article produced*, which he exchanges for your money... An intermediate class între landowners și o parte din non-agriculturist și din această intermediate class, those non-agriculturists are dependent for employment and subsistence. The ties which formerly bound the community together are worn out and fall to pieces; other bonds, other principles of cohesion connect its different classes: *new economical relations* spring into being etc... Aici, în Anglia, nu numai the great body of non-agriculturists almost wholly depend on the pay of capitalists, but the labouring cultivators of the soil are their servants too." (p. 16 sqq.)
- p. 438 "Labour founds" (...) „poate fi împărțit în trei categorii: 1. Venitul produs de labourers, pe care îl consumă ei înșiși și care nu aparține nici unei alte persoane" (...) 2. Revenues belonging to

classes distinct from the labourers, and expended by those classes in the direct maintenance of labour. 3. *Capitalul* în înțelesul propriu al cuvântului. Aceste distinct branches of labor fonds pot fi întâlnite in our own country; dar dacă we look abroad, we see those parts ale acestor fonds care aici sînt foarte limitate, constituind elsewhere the main sources of subsistence to the population, and determining the character and position of the majority of the people etc." (Jones, "Syllabus of a course of the lectures on the Wages of Labor", p. 45, 46.)

- p. 438 "The wages of *laboring cultivators, or occupying peasants*... Acești laboring cultivators, or peasants, sînt *hereditary occupiers, proprietors, tenants*. The tenants sînt *serfs, metayers, cottiers*. Aceștia din urmă propriu-zis în Irlanda. Ca și renta și profitul care sînt confundate adesea cu venitul, tot așa peasant-cultivators sînt confundați cu all classes, dar *when their subsistence is essentially dependent on the reward of their manual labor*, ei trebuie considerați wages-laborer." (...) α "*Hereditary occupiers, who are laboring* [1132] *cultivators*. Ancient Greece, Modern Asia, indeosebi India." β "*Proprietors*. France, Germany, America, Australia, Vechea Palestină." γ "*Cottiers*." (p. 46—48)
- p. 439 „În Anglia se reduce la menial servants, soldiers, sailors, and a few artizans working on their own account, and paid of the incomes of their employers. Over a considerable portion of the earth his branch of the General Labor Fund maintains nearly the whole of the *non-agricultural laborers*. Former prevalence of this Fund in England. Darwick the king-maker. The English gentry. Present prevalence in the East. Mechanics, menials. Large bodies of troops so maintained. Consequences of the concentration of this Fund throughout Asia in the hands of the sovereign. Sudden rise of cities; sudden desertion. Samarcand; Candahar, and others." (p. 43, 49)
- p. 439 "*Capital* should never be counfounded with the *General Labor Fund* of the world — of which a large proportion consists of revenues. All branches of a nation's revenues... contribute to the accumulation by which capital is formed. They contribute in different proportions in different countries and different stages of society. When wages and rents contribute the most." (p. 50)
- p. 440 "*All other things being equal*, the power of a nation to save from its profits varies with the *rate of profits*; is great when they are high, less when low; but as the rate of profits declines, *all other things do not remain equal*. The quantities of *capital employed relatively to the number of the population may increase.*" [...] "Inducement and facilities to accumulate may increase... A *low rate of profits* is ordinarily accompanied by a *rapid rate of accumulation*, relatively to the number of the people, as in England; și o *high rate of profit* by a slower rate of accumulation [1133], relatively to the number of people, ca în Polonia, Rusia, India etc." (p. 50 sqq.)
- p. 441 "Error of the doctrine este aceea că acolo unde, datorită progresei of nations, the rate of profits declines, the means of providing subsistence for an increasing population must become less. Foundations of the error: 1. A mistaken notion, that accumulation from profits must be slow where the rate of profits

- is low, and rapid where it is high; 2. A mistaken belief, that profits are the only source, of accumulation; 3. A mistaken belief that all the laborers of the earth subsist on accumulations and *savings from revenue itself.*" (p. 51)
- p. 441 "Alterations which take place in the economical structure of nations *when capital assumes the task of advancing the wages of labor...*" (p. 51, 52)
- p. 441 "*The amount of capital devoted to maintenance of labor may vary, independently of any changes in the whole amount of capital*" (...) Great fluctuations in the amount of employment and great suffering may sometimes be observed to become more frequent as *capital itself more plentiful.*" (p. 52)
- p. 441 "*Periods of gradual transition of the laborers from dependence on one fund to dependence on another... Transfer of the laboring cultivators to the pay of capitalists... Transfer of the non-agricultural classes to the employ of capitalists.*" (p. 52, 53)
- p. 441-442 "*Slavery. Slaves may be divided into pastoral-predial-domestic-slaves of a mixed character, between predial and domestic. Există slaves as cultivating peasants; ca menials or artizans, maintained from the incomes of the rich; — as laborers maintained from capital.*" (p. 59)
- p. 442 "The productiveness of the industry of nations really depends on 2 circumstances: First, on the *fertility or barrenness of the original sources* (land and water) of the wealth they produce. Secondly, on the *efficiency of the labor* they apply in dealing with those sources or fashioning the commodities obtained from them. (R. Jones, "*Text-Book of Lectures on the Political Economy of Nations*", Hertford 1852, p. 4)
- p. 442 "The *efficiency of human labor* will depend: 1. on the continuity with which it is exerted; 2. on the *knowledge and skill* with which it is applied, to effect the purpose of the producer; 3. on the *mechanical power* by which it is aided." (p. 6)
- p. 442 "The *power* exerted by human laborers in producing wealth... may be increased: 1. by enlisting in their service, *motive forces* greater than their own... 2. by employing any amount or kind of motive [1134] forces at their command, *with increased mechanical advantage*. De exemplu, engine of 40 horse-power acționează în alt mod asupra căilor ferate decît asupra turnpikeroad." (p. 8)
- p. 442 "The best from of a plough will do as much work, and as well, with two horses, as the worst with four." (p. 9)
- p. 442 "The steam-engine is not a mere *tool*, it gives *additional motive force*, not merely the *means of using forces* the laborer already possesses, *with a greater mechanical advantage.*" (p. 10, notă)
- p. 443 "Capital... consists of wealth *saved from revenue*, and used *with a view to profit.*" (p. 16)
- p. 443 "The possible sources of capital... are obviously, all the revenues of all the individuals composing a community, from which revenues it is possible that any saving can be made. The par-

- ticular classes of income which yield the most abundantly to the progress of national capital, *change at different stages of their progress*, and are therefore found *entirely different* in nations occupying different positions in that progress." (l. c.)
- p. 443 "*Profits* also far from being the only sources which capital is formed or increased: După cum este un important source of accumulation, în comparație cu wages și rents, in the earlier stages of society." (p. 20)
- p. 443 "When a considerable advance in the powers of national industry has actually taken place, profits rise into comparative importance as a source of accumulation." (p. 21)
- p. 447 "There is a difference between the influence, on the productive powers of nations, of that *wealth which has been saved*, and is *dispensed as wages with a view to profit*: and of that wealth which is advanced out of revenue for the support of labor. With a view to this distinction. I use the word *capital* to denote that portion of wealth exclusively which has been saved from revenue, and is used with a view to profit." (p. 36, 37)
- p. 447 "We might... comprise, under the term, capital, *all the wealth devoted to the maintenance of labor*, whether it has gone through any *previous process of saving or not*... we must, then, in tracing the position of the laboring classes and of their paymasters in different nations and under different circumstances, distinguish between *capital which has been saved*, and *capital which has undergone* no process of accumulation: between, in short, capital which is revenue, and capital which is not revenue." (p. 3)
- p. 447 "In every nation of the Old World, except England and Holland, the *wages* of the agriculturists are *not advanced out of the funds which have been saved and accumulated from revenues*, but are *produced by the laborers themselves*, and never exist in any other shape than that of a stock for their own immediate consumption."
- p. 451 "*Capital* is the instrument through which all the causes which augment the efficiency of human labor, and the productive powers of nations, are brought into play... Capital is the stored-up results of *past labor* used to produce some effect in some part of the task of producing wealth." [p. 35]
- p. 451 "It will be convenient, and it is reasonable, to consider the act of production as incomplete till the commodity produced has been placed in the hands of the person who is to consume it; all done previously has that point in view. The grocer's horse and cart which brings up our tea from Hertford to the College, is as essential to our possession of it for the purpose of consumption, as the labor of the Chinese who picked and dried the leaves." (ibid. p. 35, notă)
- p. 451 "...But... *this capital*... does not perform in every *community all the tasks it is capable of performing*. It takes them up gradually and successively in all cases; and it is a *remarkable and an all-important fact*, that the *one special function*, the performance of which is *essential to the serious advance of the power of capital in all its other functions*, is *exactly that which, in*

the case of the greater portion of the laborers of manekind, *capital has never yet fulfilled at all.*" (p. 35, 36)

- p. 451 "I allude to *the advance of the wages of labor.*" (p. 36)
- p. 451 "The wages of labor are advanced by capitalists in the case of less than one-fourth of the laborers of the earth. This fact... of vital importance in accounting for the comparative progress nations." (l. c.)
- p. 451 "Capital, or accumulated stock, after performing various other functions in the production of wealth, only takes up late that of *advancing* to the laborer his wages." (p. 79)
- p. 452 "Capital, or *accumulated stock*, after performing various other functions in the production of wealth, only *takes up* late that of *advancing* to the laborer his wages..." (p. 79)
- p. 453 "A state of things may hereafter exist, and *parts of the world may be approaching to it*, under which the laborers and the owners of accumulated stock, may be identical; but in the progress of nations... this has *never yet* been the case, and to trace and *understand that progress*, we must observe the laborers gradually transferred from the hands of a body of customers, who pay them out of their revenues, to those of a body of employers, who pay them by advances of capital out of the returns to which the owners aim at realizing a distinct revenue. This may not be as *desirable a state of things as that in which laborers and capitalists are identified*, but we must still accept it as *constituting a stage in the march of industry*, which has hitherto marked the progress of advancing nations. At that stage the people of Asia have not yet arrived." (p. 73)
- p. 454 "The capitalist has been but an agent to give the laborers the benefit of the expenditure of the revenues of the surrounding customers, in a new form and under new circumstances." (p. 79)
- p. 455 "As communities *change their powers of production*, they necessarily *change their habits too.*" (p. 48) "During their progress in advance, all the different classes of community find that they are connected with other classes by *new relations*, are assuming *new positions*, and are surrounded by new moral and social dangers, and *new conditions* of social and political excellence." (l. c.)
- p. 455 "Great political, social, moral, and intellectual changes, *accompany changes in the economical organisation of communities*, and the agencies and the means, affluent or scanty, by which the tasks of industry are carried on. These changes necessarily exercise a commanding influence over the different political and social elements to be found in the populations where they take place: that influence extends to the intellectual character, to the habits, manners, morals, and happiness of nations." (p. 45)
- p. 455 "England is the only great country which has taken... the first step in advance towards perfection as a *producing machine*: the only country in which the population, agricultural as well as non-agricultural, is ranged under the direction of capitalists, and where the effects of their means of the peculiar functions

they alone can perform, are extensively felt, not only in the enormous growth of her wealth, but also in all the economical relations and positions of her population.

Now, England, I say it with regret, but without the very slightest hesitation, is not to be taken as a safe specimen of [1145] the career of a people so developing their productive forces." (p. 48, 49)

- p. 456 "The *general labor funds* consists: 1. Of wages which the laborers themselves produce. 2. Of the revenues of other classes expended in the maintenance of labor. 3. Of capital, or a portion of wealth saved from revenue and employed in advancing wages with a view to profit. Those maintained on the first division of the labor funds we will call *unhired laborers*. Those on the second *paid dependents*. Those on the third, *hired workmen.*" (...) "The receipt of wages from any of these 3 divisions of the labor fund determines the *relations of the laborer with the other classes of society*, and so determines sometimes directly, sometimes more or less indirectly, the degree of continuity, skill, and power with which the tasks of industry are carried on." (p. 51, 52)
- p. 456 "The first division, *self-produced wages*, maintains more than half, probably more than 2/3, of the laboring population of the earth. These laborers, consist everywhere of peasants who occupy the soil and labor on it... The second division of the labor fund, *revenue expended in maintaining labor*, supports by the far the greater part of the *productive non-agricultural laborers* of the East. It is of some importance on the continent of Europe; while in England, again, it comprises only a few jobbing mechanics, *the relics of a larger body*... The third division of the labor fund, *capital*, is seen in England employing the great majority of her laborers, while it maintains but a small body of individuals in Asia: and in continental Europe maintains only the non-agricultural laborers: not amounting, probably, on the whole, to a quarter of the productive population." (p. 52)
- p. 456 "I have not... made any distinction as to *slave-labor*... The *civil rights* of laborers do not affect their economical position. Slaves, as well as freemen, may be observed subsisting on each part of the general fund." (p. 53)
- p. 457 "The portion of the community which is *unproductive of material* wealth may be *useful* or it may be *useless.*" (p. 42)
- p. 457 "It is reasonable, to consider the *act of production* as incomplete till the *commodity produced* has been placed in the hands of the person who is to consume it." (p. 35, notă)
- p. 457 "It may be as well to point out here how this fact {of the wages being advanced by capital} affects their *powers of production*, or the *continuity*, the *knowledge*, and the *power*, with which labor is exerted... The capitalist who pays a workman may assist the *continuity of his labor*. First, *by making such continuity possible*; secondly, *by superintending and enforcing it*. Many large bodies of workmen throught the world ply the street for customers, and depend for wages on the *casual wants* of persons who happen at the moment to require the services, or to want the articles they can supply. The early missionaries.

found this the case in China... «The artizans run about the towns from morning to night to seek custom. The greater part of Chinese workmen work in private houses. Are clothes wanted, for exemple? The tailor comes to you in the morning and goes home at night. It is the same with all other artizans. They are continually running about the streets in search of work, even the smiths, who carry about their hammer and their furnace for ordinary jobs. The barbers, too... walk about the streets with an arm-chair on their shoulders, and a basin for hot water in their hands.» This continues to be the case very generally throughout the East, and partially in the Western World.

Now these workmen cannot for any length of time work continuously. They must ply like a hackney coachman, and when no customer happens to present himself they must be idle. If in the progress of time a change take place in their economical position, if they become the workmen of a capitalist who advances their wages beforehand, two things take place. First they can now labor continuously; and, secondly, an agent is provided, whose office and whose interest it will be, to see that they do labor continuously... the capitalist has reserves... to wait for a customer... Here, then, is an increased continuity in the labor of all this class of persons. They labor daily from morning to night, and are not interrupted by waiting for a seeking the customer, who is ultimately to consume the article they work on.

But the continuity of their labor, thus made possible, is secured and improved by the superintendence of the capitalist. He has advanced their wages; he is to receive the products of their labor. It is his interest and his privilege to see that they do not labor interruptedly or dilatorily. The continuity of labor thus far secured, the effect even of this change on the productive power of labor is very great... the power is doubled. Two workmen steadily employed from morning to night, and from year's end to year's end, will probably produce more than 4 desultory workmen, who consume much of their time in running after customers, and in recommencing suspended labors." (p. 37 sq.)

p. 459 "The capitalist, too, keeps, at it were, an echo-office for labor: he insures against uncertainty of finding a vent for labor, which uncertainty would, but for him, prevent the labor, in many cases, from being undertaken. The trouble of looking for a purchaser, and of going to a market, is reduced, by his means, to a comparatively small compass." ("An Inquiry into those Principles respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption etc.", London 1821, p. 102.)

p. 459 "Where the capital is in a great degree fixed, or where it is sunk on land... the trader is obliged to continue to employ, much more nearly (than if there had been less fixed capital) the same amount of circulating capital as he did before, in order not to cease to derive any profits from the part that is fixed." (l. c., p. 73)

p. 460 "Of the state of manners to which the dependence of the workmen on the revenues of their customers has given birth in China, you would, perhaps, get the most striking picture, in the Chinese Exhibition, so long kept open by its American proprietor in London. It is thronged with figures of artizans with their small packs of tools, plying for customers, and idle when none appear — painting vividly to the eye the necessary absence, in their case, of that continuity of labor which is one of the three great elements of its productiveness, and indicating sufficiently, to any well-informed observer, the absence also of fixed capital and machinery, hardly less important elements of the fruitfulness of industry." (Jones ["Text-book of lectures..."], Hertford 1852], p. 73.)

p. 460 "In India, where the admixture of Europeans has not changed the scene, a like spectacle may be seen in the towns. The artizans in rural districts are, however, provided for there in a peculiar manner... Such handicraftsmen and other non-agriculturists as were actually necessary in a village were maintained by an assignment of a portion of the joint revenues of the villagers, and throughout the country bands of hereditary workmen existed on this fund, whose industry supplied the simple wants and tastes which the cultivators did not provide for by their own hands. The position and rights of the rural artizans soon became, like all rights in the East, hereditary. The band found its customers in the other villagers. The villagers were stationary and abiding and so were their handicraftsmen...

The artizans of the towns were and are in a very different position. They received their wages from what was substantially the same fund — the surplus revenue from land — but modified in its mode of distribution and its distributors, so as to destroy their sedentary permanence, and produce frequent and usually disastrous migrations... such artizans are not confined to any location by dependence on masses of fixed capital. (De exemplu, ca în Europa cotton și alte manufactories fixed in districts în care water-power, or abundant stream-producing fuel, și considerable masses of wealth, converted into buildings and machinery etc.)... The case different when the sole [1148] dependence of the laborers is on the direct receipt of part of the revenues of the persons who consume the commodities the artizans produce... They are not confined to the neighbourhood of any fixed capital. If their customers change their location for long — nay, sometimes for very short — periods, the non-agricultural laborers must follow them, or starve." (Jones, l. c. p. 73, 74)

p. 460 "The greater part a acestui fund pentru handicraftsmen distributed in Asia by the State and its officers. The capital (capitala) was necessarily, the principal centre of distribution." (p. 75)

p. 460 "From Samarcand, southwards to Beejapoor and Seringapatam, we can trace the ruins of vanishing capitals, of which the population left them suddenly (nu decay ca în alte țări), as soon as new centres of distribution of royal revenues, i. e. of the whole of the surplus produce of the soil, were established." (l. c. p. 76)

p. 461 "But the effect of the change of paymasters on the continuity of labor is by no means yet exhausted. The different tasks of industry may now be further divided..." If he (the capitalist) "employ more than one man, he can divide the task between them; he can keep each individual steadily at work the portion of the common task which he performs the best... if the capitalist be rich, and keep a sufficient number of workmen, then the task may be subdivided as far as it is capable of subdivision. The continuity of labor is then complete... Capital, by assuming the function of advancing the wages of labor, has now, by successive steps, perfected its continuity. It, at the same time, increases the knowledge and skill by which such labor is applied to produce any given effect.

The class of capitalists are from the first partially, and they become ultimately completely, discharged from the necessity of manual labor. Their interest is that the productive powers of the laborers they employ should be the greatest possible. On promoting that power their attention is fixed, and almost exclusively fixed. More thought is brought to bear on the best means of effecting all the purposes of human industry; knowledge extends, multiplies its fields of action, and assists industry in almost every branch...

But further still, as to mechanical power. Capital employed not to pay, but to assist labor, we will call auxiliary capital." [...] "The national mass of auxiliary capital may, certain conditions being fulfilled, increase indefinitely: the number of laborers remaining the same. At every step of such increase [there is an increase] in the third element of the efficiency of human labor, namely its mechanical power... Auxiliary capital thus increase its mass relatively to the population... What conditions, then must be fulfilled that the mass of auxiliary capital employed to assist them" {the capitalist's workmen} "may increase? There must concur 3 things: 1. the means of saving the additional capital; 2. the will to save it; 3. some invention by which it may be possible, through the use of such capital, that the productive powers of labor may be increased; and increased to an extent which will make it, in addition to the wealth it before produced, reproduce the additional auxiliary capital used, as fast as it is destroyed, and also some profit on it..."

When the full amount of auxiliary capital, that in the actual state of knowledge can be used profitably, has already been supplied... an increased range of knowledge can alone point out the means of employing more. Further, such employment is only practicable if the means discovered increase the power of labor sufficiently to reproduce the additional capital in the time it wastes away. If this be not the case, the capitalist must lose his wealth... But the increased efficiency of the laborers must, besides this, produce same profit, or he would have no motive for employing his capital in production at all... All the while, that by employing fresh masses of auxiliary capital these two objects can be effected, there is no definite and final limit to the progressive employment of such fresh masses of capital.

They may go on increasing co-extensively with the increase of knowledge. But knowledge is never stationary; and, as it extends itself from hour to hour in all directions, from hour to hour some new implement, some new machine, some new motive force may present itself, which will enable the community profitably to add something to the mass of auxiliary capital by which it assists its industry, and so increase the difference between the productiveness of its labor and that of poorer and less skilful nations." (l. c. [p. 38—41])

p. 462 "...that the productive powers of labor are increased to such an extent as to make it, in addition to the wealth it before produced, reproduce the additional auxiliary capital used, as fast it is destroyed sau to reproduce the additional capital in the time it wasters away." [p. 40]

p. 468 «L'étonnante rapidité avec laquelle une grande factorie de coton, comprenant la filature et le tissage, peut être établie dans le Lancashire, résulte des immenses collections de modèles de tout genre, depuis les énormes machines à vapeur, les roues hydrauliques, les poutres et les solives en fonte, jusqu'au plus petit membre d'un métier continu au métier à tisser, dont les ingénieurs, les constructeurs et les mécaniciens ont un vaste assortiment. Dans le courant de l'année dernière M. Fairbairn fit des équipages des roues hydrauliques équivalant à la force de 700 chevaux, et des machines à vapeur de la force de 400 chevaux, dans un seul de ses ateliers mécaniques, indépendamment de ses grands ateliers de construction de machines et de chaudières à vapeur. Chaque fois qu'il s'offre des capitaux pour de nouvelles entreprises, les moyens de les faire fructifier s'exécutent avec tant de rapidité, que l'on peut réaliser un profit qui en double la valeur avant qu'une factorie de même genre puisse être mise en activité en France, en Belgique ou en Allemagne.» («Philosophie des manufactures etc.» par A. Ure, t. I, Paris 1836, p. 61, 62.)

p. 469 «Les facilités qui résultent de l'emploi des outils automatiques n'ont pas seulement perfectionné la précision, et accéléré la construction du mécanisme d'une fabrique, elles ont aussi diminué le prix et augmenté la mobilité dans une proportion remarquable. Maintenant on peut se procurer un métier continu supérieurement fait, à raison de 9 sh. 6 d. par fuseau, et un mull-jenny automatique renvideur à environ 8 sh. par fuseau, y compris les droits de patente pour ce dernier. Les broches dans les factories de coton se meuvent avec si peu de frottement, que la force d'un seul cheval en chasse 500 sur le métier, enfin 300 sur les mull-jenny renvideur automatique, et 180 sur le métier continu; cette force comprend toutes les machines préparatoires telles que les cardes, les bancs à broches, etc. Une force de 3 chevaux suffit pour chasser 30 grands métiers à tisser avec leur métier à parer.» (l. c. p. 62, 63)

p. 469 "Over by far the greater part of the globe, the great majority of the laboring classes do not even receive their wages from capitalists; they either produce them themselves, or receive them from the revenue of their customers. The great primary step has not been taken which secures the continuity of their labor;

- they are aided by *such knowledge only*, and such an amount of *mechanical power* as may be found in the *possession of persons laboring with their own hands for their subsistence*. The skill and science of more advanced countries, the giant motive forces, the accumulated tools and machines which those forces may set in motion, are absent from the tasks of the industry which is carried on by such agents alone." ([Jones, "Text-book of lectures...", Hertford 1852] p. 43.)
- p. 469 "Take agriculture... A knowledge of good farming is spread thinly, and with wide intervals, over the country. A very small part of the agricultural populations is aided by all the capital which ...might be available in this branch of the national industry... the working in these" {great manufactories} "is the occupation of only a small portion of our non-agricultural laborers. In country workshops, in the case of all handicraftsmen and mechanics who carry on their separate task with little combination, there the division of labor is incomplete, and its continuity consequently imperfect... Abandon the great towns, observe the broad surface of the country, and you will see what a large portion of the national industry is lagging at a long distance from perfection, in either continuity, skill, or power." (l. c. p. 44)
- p. 470 "...the power of moving capital and labor from one occupation to another... the mobility of capital and labor, and in countries where agricultural capital and labor have no such mobility... we cannot expect to observe any of the results which we see to arise that mobility exclusively." (l. c. p. 59.)
- p. 470 In Asia etc. "the body of the population consists of laboring peasants; *systems of cultivation* [1153] *imperfectly developed*, afford long intervals of *leisure*. As the peasant produce his own food..., he also produces most of other primary necessities which he consumes — his dress, his implements, his furniture, even his buildings: for there is in his class little division of occupations. The *fashions and habits of such a people do not change*; they are handed down from parents to children; there is nothing to alter or disturb them." (p. 97)
- p. 470 "Where a steam-engine is employed on a farm, it forms part of a system which employs most labourers in agriculture, and in all cases a reduction of horses." ("On the Forces used in Agriculture." Paper read by Mr. John C. Morton, at the Society of Arts, [7 decembrie 1859].)
- p. 471 "The difference of time required to complete the products of agriculture, and of other species of labour, is the main cause of the great dependence of the agriculturists. They cannot bring their commodities to market in less time than a year. For that whole period they are obliged to borrow from the shoemaker, the tailor, the smith, the wheelwright, and the various other labourers, whose products they want, and which are completed in a few days or weeks. Owing to this natural circumstance, and owing to the more rapid increase of the wealth produced by other labour than that of agriculture, the monopolizers of all the land, although they have also monopolized the legisla-

- tion, are unable to save themselves and their servants, the farmers, from becoming the most dependent class of men in the community." (Hodgskin, "Pop. Polit. Econ.", p. 147, notă.)
- p. 472 "The power of a nation to accumulate capital from profits does not vary with the rate of profit... on the contrary, the power to accumulate capital from profits, *ordinarily varies inversely as the rate of profit*, that is, it is great where the rate of profit is low, and small where the rate of profit is high. ([Jones, "Text-book of lectures...", Hertford 1852], p. 21.)
- p. 472 "Though that part of the revenue of the inhabitants which is derived from the profits of stock is always much greater in rich, than in poor, countries, it is because the stock is much greater; in proportion to the stock, the profits are generally much less." (A. Smith, "W. o. N", B. II, ch. III [p. 102].)
- p. 472 "In England and Holland, the rate of profit is lower than in any other parts of Europe. ([Jones, "Text-book of lectures..." Hertford 1852], p. 21.)
- p. 472 "During the period in which her" (Englands) "wealth and capital have been increasing the most rapidly, the rate of profits has been gradually declining." (p. 21, 22)
- p. 472 "The relative masses of the profits produced... depend not alone on the rate of profit... but on the rate of profit taken in combination with the relative quantities of capital employed." (p. 22)
- p. 472 "The increasing quantity of capital of the richer nation... is also usually accompanied by a decrease in the rate of profits, or a decrease in the proportion, which the annual revenue derived from the capital employed, bears to its gross amount." (l. c.)
- p. 472 "If it be said that all other things being equal, the rate of profit will determine the power of accumulating from profit, the answer is, that the case, if practically possible, is too rare to deserve consideration. We know, from observation, that a declining rate of profit is the usual accompaniment of increasing differences in the mass of capital employed by different nations, and that, therefore, while the rate of profits in the richer nations declines, all [other] things are not equal. If it be asserted that the decline of profits may be great enough to make impossible to accumulate from profits at all, the answer is, that it would be foolish to argue on the assumption of such a decline, because long before the rate of profits had reached such a point, capital would go abroad to realize greater profits elsewhere, and that the power of exporting will always establish some limit below profits will never fall in any one country, while there are others in which the [rate of] profit is greater." (p. 22, 23)
- p. 473 „În afară de *primary* sources of accumulation... *derivative* ones. Ca de exemplu owner of national debt, funcționarii etc." (p. 23)
1. Differences of temperament and disposition in the people.
 2. Differences in the proportions in which the national revenues are divided among the different classes of the population;
 3. Different degrees of security for the safe enjoyment of the capital saved.

4. Different degrees of facility in investing profitably, as well as safely, successive savings ;

5. Differences in the opportunities offered to the different ranks of the population to better their position by means of savings." (p. 24)

- p. 474 "When land has been appropriated and cultivated, such land yield, in almost every case, to the labor employed on it, *more than is necessary* to continue the kind of cultivation already bestowed upon it. *Whatever it produces* [1156] *beyond this*, we will call *its surplus produce*. Now this surplus produce is *the source of primitive rents*, and limits the extent of such revenues, as can be continuously derived from the land by its *owners*, as distinct from its *occupiers*." (p. 19)

Anexe

- p. 535 "Interest — remuneration for the productive employments of savings ; profit properly so called is the remuneration for the *agency for superintendence during this productive employment*." ("Westminster Review", ianuarie 1826, p. 107 sq.)
- p. 553 «...est la faculté de *vendre* de nouveau la même objet et d'en recevoir toujours de nouveau le *prix*, sans jamais céder la propriété de ce qu'on vend.» («*Gratuité de crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon*», Paris, 1850, p. 9)
- p. 554 «En effet, le chapelier qui vend les chapeaux... obtient astfel la valeur, ni plus ni moins. Mais le capitaliste prêteur... nu rentre intégralement dans son capital ; il reçoit plus que le capital, plus que ce qu'il apporte à l'échange ; il reçoit en sus du capital un intérêt.» (p. 69.)
- p. 554 «Il est impossible que, *l'intérêt du capital* s'ajoutant, dans le commerce au *salairé* de l'ouvrier pour composer le *prix de la marchandise*, l'ouvrier puisse racheter ce qu'il a lui-même produit. Vivre en travaillant est un principe qui, sous le régime de l'intérêt, implique contradiction.» (p. 105)
- p. 554 «Comme, par l'accumulation des intérêts, le *capital-argent*, d'échange en échange, revient toujours à sa source, il sensuit que la relocation, toujours faite par la même main, profite toujours au même personnage.» (l. c. p. 154)
- p. 555 «Puisque la valeur n'est autre chose *qu'une proportion*, et que tous les produits sont nécessairement *proportionnels entre eux*, il s'en suit qu'au point de vue social, les produits sont toujours valeurs et valeurs faites : la différence, pour la société, entre capital et produit, n'existe pas. Cette différence est toute subjective aux individus.» (p. 250)
- p. 555 «Tout travail *doit* laisser un excédent.» (p. 200)
- p. 565 "The great premium attached to the possession of gold and silver, by the power it gives of selecting advantageous moments or purchasing, gradually gave rise to the trade of *the Banker*... Differs from the old *usurer*, that he lends to the rich and *seldom or never* to the poor. Hence he lends with less risk, and can

afford to do it on cheaper terms, and for both reasons, he avoids the popular odium which attended the usurer." (F. W. Newman, "Lectures on Pol. Econ.", London 1851, p. 44.)

- p. 565 "The introduction of money which buys all things și deci the favour pentru creditorul banilor este împrumutată posesorului pământului, brings the necessity of legal alienation pentru avans." (John Dalrymple, "An essay toward a general history of Feud. Prop. in Great Brit.", ediția a 4-a, London 1759, p. 124)
- p. 566 «...avait fixé l'intérêt de l'argent à 1% par an.» (...) «Ces lois promptement violées. Duilius (398 a.U.C.) réduit de nouveau l'intérêt de l'argent à 1%, unciario foenore. Réduit à 1/2% en 408, le prêt à l'intérêt fut absolument défendu par un plébiscite provoqué de către le tribun du peuple Genucius. Il n'est pas étonnant que, dans une république où l'industrie, où le commerce en gros et en détail étaient interdits aux citoyens, on défendit aussi le commerce de l'argent.» (Dureau de la Malle, ["Economie politique des Romains", t. II, p. 259—261] «Cet état dura 300 ans, jusqu'à la prise de Carthage. 12% acum. 6% le taux commun de l'intérêt annuel» (l. c., p. 261) «Justinianus fixe l'intérêt à 4 pour 1%. Usura quincunx la Traian este l'intérêt légale de 5 pour %, 12 pour % était l'intérêt commercial en Egypte, 146 ans avant J.-C.» (p. 262, 263)
- p. 567 „Dacă un om împrumută bani cu intenția de a obține un profit, el trebuie să dea o parte din profit celui care l-a împrumutat, is a self-evident principle of natural justice. De obicei un om realizează profit datorită comerțului. Dar în evul mediu populația era eminentamente agricolă. Iar acolo unde feudal government, nu favorizează comerțul, profitul nu poate fi decât foarte mic. De aceea, pentru evul mediu, legea cămătărească este justificată. În afară de aceasta : în an agricultural country a person seldom wants to borrow money except he be reduced to poverty or distress by misfortune." (J. W. Gilbart, „The History and Principles of Banking”, London 1834, p. 163.)
- p. 568 „Pentru a ști dacă o țară este săracă sau bogată, n-ai decât să întrebi : Quel y est le prix de l'intérêt de l'argent ?" (Josias Child. «Traité sur le commerce...» Amsterdam et Berlin 1754, p. 74) «Comme le champion de la troupe craintive et tremblante des usuriers, il établit sa principale batterie vers le côté que j'ai avoué être le plus faible... Il nie positivement que que le bas intérêt en (de la richesse) soit la cause et il assure qu'il n'en que l'effet.» (p. 120)... „Reducerea dobânzii porte une nation à l'oéconomie.” (p. 144) Dacă comerțul este acela care îmbogățește o țară, și dacă reducerea dobânzii extinde le commerce, atunci o reducere a dobânzii sau o limitare a activității cămătarilor este, fără îndoială, une cause principale et productive des richesses d'une nation. Nu este nicidecum absurd să se spună că un lucru [950 b] este în același timp *cauză* în anumite circumstanțe și efect în altele.” (p. 155) «L'oeuf est la cause de la poule, et la poule est la cause de l'oeuf. Prin urmare, reducerea dobânzii poate genera o sporire a averii iar sporirea averii — o și mai mare reducere a dobânzii. Prima acționează printr-o lege.» (p. 156) «Je suis l'avocat de l'industrie, et mon adversaire plaide pour la paresse et l'oisiveté.» (p. 179)

Adnotări

- 1 În capitolul despre Malthus, Marx analizează lucrările scrise de acesta după apariția lucrării lui Ricardo "On the principles of political economy, and taxation" (1817). În aceste lucrări Malthus a încercat să opună teoriei valorii bazate pe muncă a lui Ricardo, pledoariei acestuia pentru dezvoltarea pe toate căile a forțelor productive, căreia, după cum afirma el, trebuie să i se sacrifice interesele unor oameni și chiar ale unor clase, o teorie vulgar-apologetică menită să apere interesele celor mai reacționare pături ale claselor dominante.
Despre Malthus ca autor al „teoriei populației” se vorbește doar în treacăt în acest capitol. Marx face o caracterizare generală a lucrării lui Malthus "An essay on the principle of population" în partea a doua a „Teoriilor asupra plusvalorii”, în capitolul „Observații cu privire la istoria descoperirii așa-numitei legi ricardiene a rentei funciare” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 116, 118, 120—123, 149—151). — 7.
- 2 Ulterior, s-a stabilit că autorul acestei lucrări este John Cazenove. — 7.
- 3 Marx critică concepția lui Smith cu privire la valoarea muncii ca etalon al valorii și demonstrează că ea este în contradicție cu alte concepții, mai profunde, ale lui Smith despre valoare, în capitolele anterioare ale lucrării lui. Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea I, Editura politică, București, 1980, p. 47—48 și 125 și vol. 26 partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 440—445. — 7.
- 4 Este vorba despre principala lucrare a lui Ricardo "On the Principles of Political Economy, and Taxation", London, 1817. — 8.
- 5 Marx relevă absența la Ricardo a unei analize a formării plusvalorii și imposibilitatea soluționării problemei schimbului muncii pe capital în abordarea ei ricardiană în partea a doua a „Teoriilor asupra plusvalorii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 433—438 și 443—458). — 8.
- 6 Termenul de „preț de cost” („Kostenpreis” sau „Kostpreis”, „cost price”) este folosit de Marx în trei sensuri diferite: 1) în

sensul de cheltuieli de producție pentru capitalist ($c + v$); 2) în sensul de „cheltuieli de producție imanente” ale mărfii ($c + v + m$) care coincid cu valoarea mărfii și 3) în sensul de preț de producție ($c + v +$ profitul mediu). În pasajul respectiv din text termenul este luat în al treilea sens al său, adică în sens de preț de producție.

Dacă în partea a doua a „Teoriilor asupra plusvalorii” termenul „Kostenpreis” (alături de termenii „preț mediu” și „preț de producție”) este folosit întotdeauna în sensul de preț de producție, în partea a treia a „Teoriilor” el este folosit uneori și în sensul de cheltuieli de producție pentru capitalist ($c + v$) și în aceste cazuri el este tradus în textul părții a treia prin „preț de cost” (cf., bunăoară, volumul de față, p. 37, 38, 39—40, 489, 492).

Folosirea în trei sensuri a termenului „Kostenpreis” se explică prin aceea că termenul „Kosten” („cost”, „preț de cost”) era folosit în știința economică în trei sensuri diferite, fapt subliniat în mod special de Marx în partea a III-a a „Teoriilor asupra plusvalorii” (volumul de față, p. 78—80, 540—541): 1) în sensul a ceea ce avansează capitalistul; 2) în sensul prețului capitalului avansat plus profitul mediu și 3) în sensul prețului real (sau immanent) al producției pentru marfa însăși.

În afară de aceste trei accepții care se întîlnesc la clasicii economiei politice burgheze, există și o a patra, o accepție vulgară al termenului „preț de producție” folosită de Jean-Baptiste Say; pentru acesta „prețul de producție” este „ceea ce se plătește pentru serviciile productive ale muncii, capitalului și pământului” (J. B. Say. „Traité d'économie politique”. Seconde édition, Tome II, Paris, 1814, p. 453). Marx respinge categoric această accepție vulgară a „prețului de producție” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 135, 229 și 516). — 8.

- 7 „Profit upon expropriation” sau „profit upon alienation” („profit din înstrăinare”) — formulă a lui James Steuart pe care Marx o reproduce și o analizează în prima parte a „Teoriilor asupra plusvalorii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea I, Editura politică, București, 1980, p. 8—13). — 10.
- 8 Este vorba despre „An Essay on the Principle of Population”, cunoscuta lucrare a lui Malthus; prima ediție a apărut anonim la Londra în 1798. În această lucrare, Malthus afirma că pauperizarea maselor muncitoare decurge din faptul că oamenii se înmulțesc în progresie geometrică, în timp ce cantitatea obiectelor de consum poate crește, în cel mai fericit caz, în progresie aritmetică. — 16.
- 9 Despre conceptele „value of labour” („valoarea muncii”) și „quantity of labour” („cantitatea muncii”) la Ricardo, vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 433—437. — 19.
- 10 Această definiție a valorii a fost elaborată de Cazenove pe baza concepțiilor lui Malthus și Adam Smith, de la care Malthus a împrumutat determinarea valorii mărfii prin cantitatea de muncă vie cumpărată în schimbul acestei mărfi. — 26.

- 11 Despre conceptul de „salariu relativ“ la Ricardo, vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26 partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 458—466. — 29.
- 12 Despre conceptul de „salariu real“ („real wages“) la Ricardo, vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26 partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 440, 443—444, 457, 464—465, 481 și 611. — 29.
- 13 Acest citat din Malthus reproduce aproape identic considerațiile lui Adam Smith inserate în prima parte a „Teoriilor asupra plusvalorii“ (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26 partea I, Editura politică, București, 1980, p. 129): „...Munca unui lucrător din manufactură adaugă în general la valoarea materialelor pe care el le prelucrează valoarea propriei lui întrețineri și a profitului patronului. Munca unui servitor, dimpotrivă, nu sporește valoarea nici unui obiect... Un om se îmbogățește întrebuințând mulți muncitori, sărăcește însă întrebuințând mulți servitori casnici“. Formulând titlul acestui subcapitol în termeni caracteristici lui Smith, „Muncă productivă și muncă neproductivă“, Marx face aluzie la faptul că Malthus a împrumutat această concepție de la Smith. — 30.
- 14 Lord-dundrearyism (sau dundrearyism) — îngîmfare. Lord Dundreary — personaj din comedia scriitorului englez Tom Taylor „Our American Cousin“, pusă în scenă pentru prima oară în 1858. — 32.
- 15 În manuscris urmează aceste trei fraze: „Aber 600 : 400 = 66 2/3 p.c. Der Wert des Gesamtprodukts = 1000 und der in Arbeitslohn ausgelegte Teil desselben = 6/10. Was aber die Rechnung des Herrn Malthus?“ Ultima frază constituie trecerea la textul următor, dar rămîne neclar ce a vrut Marx să spună cu celelalte două fraze. — 34.
- 16 Marx se referă la prima ediție a „Contribuțiilor la critica economiei politice“. Vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 13, Editura politică, București, 1962, p. 56—57. — 35.
- 17 Autorul lucrării anonime „Observations on certain Verbal Disputes in Political Economy“ citează prima ediție a cărții lui Malthus „Principles of Political Economy“ (London, 1820), p. 121. — 36.
- 18 Marx folosește aici termenul „cost price“ („Kostpreis“, „Kostenpreis“) în sens de cheltuieli de producție pentru capitalist (c + v). Vezi adnotarea 6. — 38.
- 19 Aici termenul (Surplusprodukt) „plusprodus“, este folosit în sensul particular pe care Marx îl menționează la pagina 703 a manuscrisului său („surplus produce, adică, aici, excedentul produsului peste partea acestuia din urmă care este egală cu capitalul constant“, vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26 partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 539) — adică în sensul de produs al muncii adăugate (v + p). Dacă capitalul constant este egal cu zero, „produsul muncii adăugate“ coincide cu valoarea produsului. — 45.
- 20 Sub numele de Abraham a Santa Clara este cunoscut predicatorul și scriitorul austriac Hans Ulrich Megerle (1644—1709) care, vrînd să propage catolicismul într-o formă accesibilă unui public larg, a ținut predici „pilduitoare“ și a scris lucrări moralizatoare într-un stil pretins popular. — 50.

- 21 În alte locuri, Ricardo folosește cuvîntul „producător“ („producer“) în sensul de „capitalist-întreprinzător“, așa cum notează Marx în capitolul „Miscelaneae la Ricardo. Încheiere la Ricardo (John Barton)“ (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26 partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 602; cf. tot acolo citatele din „Principles“ a lui Ricardo reproduse de Marx la p. 463 și 471). Identificarea de către Ricardo a noțiunilor „producător“ și „muncitor“ este relevată de Marx în volumul menționat, p. 461 și 509. Ricardo folosește cuvîntul „producător“ în același sens în citatele reproduse de Marx în același volum, p. 507 și p. 597. — 52.
- 22 În planurile sale utopice de reforme sociale, Owen demonstrează că, din punct de vedere economic, precum și din punctul de vedere al organizării gospodăriei, este mai indicat ca așezările să fie construite în formă de paralelogram sau de patrat. — 52.
- 23 „Established Church“ — biserica de stat din Anglia, biserica anglicană, constituită oficial în 1562 sub Elisabeta I. — 54.
- 24 Secțiunea „Tratarea apologetică a raportului dintre capital și munca salariată“ nu a mai fost scrisă de Marx. — 57.
- 25 Prin „Essay on Rent“ ricardianul anonim înțelege broșura lui Malthus „An Inquiry into the Nature and Progress of Rent, and the Principles by which it is regulated“, London, 1815. — 59.
- 26 „Planul lui Spence“ — un plan de naționalizare a pămîntului, preconizat, începînd din 1775, de socialistul utopist englez Thomas Spence care cerea desființarea proprietății private asupra pămîntului și distribuirea rentei funciare (după scăderea impozitelor și cheltuielilor sociale ale comunei) între toți locuitorii comunei în părți egale. — 59.
- 27 Acest pasaj nu a fost găsit în operele lui Rousseau. — 60.
- 28 Autorul lucrării anonime „Outlines of Political Economy“ (Caze-nove) expune aici raționalmentele lui MacCulloch din cartea: J. R. MacCulloch, „The Principles of Political Economy“. Edinburg, 1825, p. 181—182. Cf. volumul de față, p. 181. — 66.
- 29 Acest pasaj din lucrarea lui Adam Smith „Wealth of Nations“ este reprodus și analizat de Marx în prima parte a „Teoriilor asupra plusvalorii“ (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26 partea I, Editura politică, București, 1980, p. 62—67). — 67.
- 30 Deosebirea dintre timpul de producție și timpul de muncă care este deosebit de pregnantă în agricultură și particularitățile dezvoltării capitalismului în agricultură, legate de aceasta, au fost tratate de Marx în manuscrisul său din 1857—1858 (vezi K. Marx, Bazele criticii economiei politice, partea a II-a, Editura politică, București, 1974, p. 155—157). Noțiunea de perioadă de producție (în sensul perioadei care, în afară de timpul de muncă, cuprinde și timpul în care obiectul muncii este supus numai acțiunii proceselor naturale este dezvoltată detaliat de Marx în „Capitalul“, volumul II, secțiunea a doua, capitolul 13. Vezi și K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 26 partea a II-a, Editura politică, București, 1983, p. 21. — 69.
- 31 Marx se referă la prima fascicolă a „Contribuțiilor la critica economiei politice“. Vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 13, Editura politică, București, 1962, p. 48—49. — 72.

- 32 Marx citează cartea lui James Mill „Elements of Political Economy“. În prima ediție a cărții lui Mill acest pasaj se află la p. 74, iar în ediția a doua la p. 94. Marx citează aici acest pasaj, probabil, după cartea lui Samuel Bailly „A Critical Dissertation on the Nature, Measures, and Causes of Value“ (p. 202). — 74.
- 33 Marx pornește aici de la presupunerea că toate cheltuielile pentru producerea grâului, care la Torrens figurează ca 100 de quarteri, se reduc la cheltuielile pentru sămînță. În realitate însă, pentru producerea a 120 de quarteri de grâu se cheltuiește o cantitate mult mai mică de sămînță — să spunem, 20 sau 30 de quarteri. Restul de 70 sau 80 de quarteri acoperă plata uneltelor de muncă, a îngrășămintelor, a muncitorilor etc. Dar pentru argumentația lui Marx această împrejurare nu are nici o importanță. — 76.
- 34 Această caracterizare a capitaliștilor ca „brother capitalists“ („confrăți“) a fost fundamentată de Marx în volumul al III-lea al „Capitalului“. Cercetînd procesul egalizării în care „fiecare capitalist, ca și totalitatea capitaliștilor din fiecare sferă de producție în parte, participă la exploatarea întregii clase muncitoare de către întregul capital și determină, prin participarea lor, un anumit grad al acestei exploatare“ (Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25 partea I, București, Editura politică, 1969, p. 199), Marx scrie : „...aici se explică matematic exact de ce capitaliștii, care în concurența dintre ei se poartă ca niște frați vitregi, constituie o adevărată alianță francmasonică față de totalitatea clasei muncitoare“ (op. cit., p. 261). Cf. K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 23. — 81.
- 35 Marx reproduce acest citat din cartea lui James Mill după cartea lui Bailey „A Critical Dissertation“ (p. 217), fapt atestat de micile abateri de la textul cărții lui Mill. — 87.
- 36 „Verbal disputes“ (discuții pentru cuvinte) — aluzie la lucrarea „Observations on certain Verbal Disputes in Political Economy, particularly relating to Value, and to Demand and Supply“, London, 1821. Mai departe (în paragraful 3 al acestui capitol) Marx analizează detaliat această lucrare anonimă. — 88.
- 37 Marx se referă la prima fascicolă a „Contribuțiilor la critica economiei politice“. Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, 1962, p. 86. — 89.
- 38 Op. cit., p. 167—169. — 89.
- 39 T. R. Malthus. „The Measure of Value Stated and Illustrated“, London, 1823, p. 17—18. — 94.
- 40 În partea a doua a „Teoriilor asupra plusvalorii“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 437, 439), Marx, vorbind despre „bucuria răutăcioasă“ a lui Say în legătură cu invocarea de către Ricardo a legii cererii și ofertei în determinarea „valorii muncii“ prin mijloacele de subsistență necesare întreținerii muncitorului, are în vedere traducerea în limba franceză a cărții lui Ricardo, efectuată de Constancio și adnotată de Say. Marx comite aici o inexactitate. În adnotările sale la textul lui Ricardo, Say își manifestă „bucuria răutăcioasă“ în legătură cu faptul că Ricardo determină valoarea

- banilor cu ajutorul cererii și ofertei. Pasajul respectiv din adnotările lui Say este reprodus de Marx în „Mizeria filozofiei“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1958, p. 114). El este luat din cartea : D. Ricardo. „Des principes de l'économie politique et de l'impôt“. Traduit de l'anglais par Constancio, avec des notes explicatives et critiques par J. B. Say. Tome II, Paris, 1853, p. 206—207. — 96.
- 41 În erata la cartea McCulloch-Prévost acest pasaj este corectat în felul următor : „le fermier de ce dernier acre ne pourrait point éluder son fermage“ („arendășul acestui ultim acru nu ar putea eluda plata unei rente corespunzătoare“). — 106.
- 42 Marx se referă la adnotarea lui Say la capitolul 7 al „Principiilor economiei politice“ ale lui Ricardo (capitolul „Despre comerțul exterior“) în care Say dă un exemplu cu zahărul adus în Franța din insulele Antile și care costă mai ieftin decît cel produs în Franța. — 107.
- 43 În „Essays on some Unsettled Questions of Political Economy“ (London, 1844), John Stuart Mill examinează „legile schimbului dintre popoare și distribuirea avantajelor de pe urma comerțului între țările lumii comerciale“ și remarcă : „Adesea, prin comerțul cu străinii noi putem obține mărfurile lor cu cheltuieli de muncă și de capital mai mici decît îi costă aceste mărfuri pe străini ; totuși, acest comerț este avantajos pentru străini pentru că mărfurile pe care le primesc în schimb de la noi, deși pe noi acestea ne-au costat mai puțin, pe ei i-ar costa mai mult dacă le-ar produce“ (p. 2—3). — 107.
- 44 Prin *capital fictiv*, Marx înțelege aici capitalul datoriei publice, avînd în vedere că statul (burghez sau burghezo-moșieresc) nu cheltuiește banii împrumutați ca capital și că dobînda la acești bani este plătită din impozitele percepute de la populație. Cf. K. Marx. „Capitalul“, vol. III, capitolul 29. — 113.
- 45 Marx se referă aici la prima fascicolă a „Contribuțiilor la critica economiei politice“. Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 130—131. — 117.
- 46 Say (J. B. Say. „Traité d'économie politique“. Seconde édition. Tome II, Paris, 1814, p. 382) afirmă : „Mărfurile se cumpără numai cu mărfuri“. Această teză este analizată critic în partea a doua a „Teoriilor asupra plusvalorii“ (Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 542—544 și 549—553). — 123.
- 47 Capitolul 19 din „Principles“ ale lui Ricardo este intitulat „Despre schimbările neașteptate în căile comerțului“ („On sudden changes in the channels of trade“), dar prin „comerț“ aici se înțelege nu numai comerțul, ci și activitatea de producție dintr-o țară dată. Cf. K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 546. — 126.
- 48 Marx se referă la unul din caietele cu extrase de economie politică. Primele 63 de pagini din caietul VII, amintit de Marx aici, conțin sfîrșitul manuscrisului economic din 1857—1858 (vezi K. Marx. Bazele criticii economiei politice partea a II-a, București, Editura politică, 1972, p. 182—347). Începînd de la pagina 63-a (pe care

- Marx a scris : „Început la 28 februarie 1859”, caietul VII conține extrase din lucrările lui Luther, Linguet, Galiani, Verri, Paoletti, Malthus, Richard Jones și ale altor autori. La pagina 134 din caietul VII Marx a transcris din „Inquiry into those Principles...” (din paginile 110 și 112) câteva pasaje în care autorul anonim îl critică și îl ridiculizează pe Say. — 127.
- 49 Marx se referă la caietul XII de extrase, pe coperta căruia el scrisese : „London, 1851, Juli”. La pagina 13 a acestui caiet sînt extrase din paginile 97, 99, 103—104, 106—108 și 111 ale lucrării anonime „Inquiry into those principles...”.
- Despre proprietarii lănciari, a căror rentă micșorează profitul capitaliștilor, se vorbește la p. 54—55 din „Inquiry”; în caietul XII al lui Marx pasajul respectiv se află la pagina 12. — 128.
- 50 La pagina 12 din caietul XII de extrase, Marx notează din „Inquiry into those Principles” (p. 15) observația critică a autorului anonim la adresa raționamentului lui Say că supraproducția în Anglia are drept cauză subproducția din Italia. Cf. K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea I, București, Editura politică, 1986, p. 211; partea a II-a, 1983, p. 582—583 și volumul de față, p. 270. — 128.
- 51 Înainte de aceasta, autorul anonim a reprodus un citat din cartea lui Say („Lettres à M. Malthus”, Paris, 1820, p. 46), citat care conținea teza lui Say că „Mărfurile se cumpără numai cu mărfuri”. Dar această teză figurează la Say și în următoarea formă : „produsele își găsesc întotdeauna o piață” („An Inquiry into those Principles...”, London, 1821, p. 13, 110). — 128.
- 52 *Pusul* (das Gesetze) — termen din filozofia hegeliană, care înseamnă ceva condiționat, spre deosebire de ceea ce este necondiționat, existent dintotdeauna, primar, ceva care își are temeiul nu în sine însuși, ci în altceva. — 135.
- 53 Este vorba despre prima fasciculă a „Contribuțiilor la critica economiei politice”. Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 22—23; 37—38. — 136.
- 54 Este vorba despre prima fasciculă a „Contribuțiilor la critica economiei politice”. Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 54—57. — 140.
- 55 [S. Bailey]. „A Critical Dissertation on the Nature, Measures, and Causes of Value”. London, 1825, p. 71—93. Cf. K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 545 și volumul de față, p. 164—165 și 175. — 160.
- 56 În tot acest raționament, prin „partea” din produs, care revine muncitorilor (respectiv : capitalistului) se înțelege cantitatea de unități naturale din produs, în care se materializează munca nou adăugată iar prin „proporție” — cota procentuală din acest produs, care revine uneia dintre părți. Dacă, bunăoară, munca nou adăugată a muncitorilor se materializează în 100 de unități naturale de produs, iar cota muncitorilor reprezintă 60% și cota capitalistului 40%, în condițiile dublării cantității produsului (ca urmare a creșterii productivității muncii) și menținerii vechii repartizări a produsului între muncitori și capitalist, „partea” muncitorilor crește

- cu 60 de unități naturale, în timp ce „partea” capitalistului numai cu 40 de unități naturale. Dacă însă cota capitalistului crește de la 40% la 48%, cota muncitorilor scade de la 60% la 52%, deși „partea” lor crește totuși cu 44 de unități naturale („partea” capitalistului crescînd concomitent cu 56 de unități naturale). — 163.
- 57 Dacă în locul cifrelor luate arbitrar de „50, 60, 70 de cuarteri per om” se vor lua cifrele din exemplul lui Bailey reprodus mai sus (p. 162—163), va rezulta : „12 $\frac{1}{2}$, 25, 37 $\frac{1}{2}$ de cuarteri per om”. — 167.
- 58 D. Ricardo. „On the Principles of Political Economy, and Taxation”. Third edition, London, 1821, p. 13—15. — 178.
- 59 În numerotarea paginilor, Marx a omis pagina 838. — 179.
- 60 J. R. MacCulloch. „The Principles of Political Economy”. Edinburgh, 1825, p. 181—182. Marx citează din cartea lui Cazenove „Outlines of Political Economy”, London, 1832. Cf. volumul de față, p. 66. — 182.
- 61 D. Ricardo. „On the Principles of Political Economy, and Taxation”. Third edition, London, 1821, p. 1—12. — 184.
- 62 Aluzie la cuvintele unuia din soldații lui Wallenstein din drama lui Schiller „Wallenstein” (*Friedrich Schiller*. Wallenstein. Un poem dramatic, partea întâi, București, Editura pentru literatură, 1969, p. 26) :
- „Știți să tușiți și să scuipați ca el !
Dar nu prea văd cum tot cu-același zel
Ați învățat ceva din geniul lui,
Din marele lui spirit, vreau să spui !
Așa ceva nu întîlnim la voi !” — 185.
- 63 După cît se pare, Marx se referă la ediția a doua a cărții lui MacCulloch „Principles of Political Economy”, apărută în 1830, deoarece prima ediție a acestei cărți, citată de obicei de Marx, a fost publicată în 1825, adică înainte de apariția lucrării lui Smith „Wealth of Nations”, „adnotată” și „comentată” de MacCulloch. — 186.
- 64 Într-o serie de pasaje din lucrarea sa „Principles of political economy, and taxation” (bunăoară, la p. 80 din ediția a treia) Ricardo numește munca „baza și măsura valorii mărfurilor” („the foundation and the measure of the value of commodities”). Munca este definită de Ricardo ca „măsură a valorii” („measure of value”) la p. 333—334 din ediția a treia a „Principles”. Cf. volumul de față, p. 145, unde Marx reproduce pasajele respective din lucrarea lui Ricardo. — 192.
- 65 Cuvintele acestea aparțin lui Faust (*Johann Wolfgang Goethe*. Faust, partea întâi, București, Editura pentru literatură, 1962, p. 181). Pasajul corespunzător din cartea lui James Mill este reprodus de Marx mai sus, la p. 87. — 192.
- 66 Acesta este un citat din cartea lui Say „Traité d'économie politique”. Seconde édition. Tome I, Paris, 1814, p. LI—LII. — 196.

- 67 W. Roscher. „System der Volkswirtschaft“. Erster Band: „Die Grundlagen der Nationalökonomie“. Dritte Auflage. Stuttgart und Augsburg, 1858, S. 82, 191. — 197.
- 68 Subcapitolul consacrat lui MacCulloch, ca și întregul capitol „Des-trămarea școlii ricardiene“ (cu excepția subcapitolului consacrat lui John Stuart Mill, scris în primăvara anului 1862), a fost scris de Marx în octombrie 1862 (acest fapt este consemnat chiar de Marx pe coperta caietului XIV, în care intră acest capitol). — 201.
- 69 W. Roscher. „System der Volkswirtschaft“. Band I: „Die Grundlagen der Nationalökonomie“. Dritte, vermehrte und verbesserte Auflage. Stuttgart und Augsburg, 1858, S. 353.
- Marx adaugă la numele lui Roscher pe cel al marelui filozof antic grec Tucidide deoarece „domnul profesor Roscher s-a proclamat cu modestie Tucidide al economiei politice“, cum scria ulterior Marx (cf. volumul de față, p. 529). Numele de „Tucidide Roscher“ conține multă ironie: în numeroase locuri Marx arată că Roscher a denaturat într-un mod brutal atât istoria relațiilor economice, cât și istoria teoriilor economice. Cf. K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 124—125. — 201.
- 70 Adevăratul autor al acestei broșuri era publicistul englez John Wilson, care semna cu diferite pseudonime. — 201.
- 71 „The Edinburgh Review, or Critical Journal“ — publicație literară și politică burgheză engleză, a apărut din 1802 pînă în 1929. În deceniile doi-trei ale secolului al XIX-lea apărea trimestrial și era organul partidului whig-ilor. Majoritatea articolelor pe teme economice, publicate în revistă în această perioadă, aparțineau lui MacCulloch. — 201.
- 72 „The Scotsman; or Edinburgh Political and Literary Journal“ — publicație burgheză care apare din 1817. În prima jumătate a secolului al XIX-lea — organ al partidului whig-ilor. Din momentul fondării și pînă în 1827, aici au fost publicate articolele lui MacCulloch consacrate unor probleme economice. Între anii 1818 și 1820, MacCulloch a fost redactor la această publicație. — 201.
- 73 „Encyclopaedia Britannica“ — dicționar enciclopedic englez (astăzi anglo-american) în mai multe volume. Apare din 1768 în ediții permanent revăzute. Pînă la sfîrșitul secolului XIX a fost editat la Edinburgh. — 201.
- 74 Marx se referă la ampla digresiune despre John Stuart Mill din caietele VII și VIII ale manuscrisului din 1861—1863 (p. 319—345 din manuscris). Conform titlului, „Teorii asupra plusvalorii“, de pe copertile caietelor și indicației lui Marx din caietul VII al manuscrisului (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea I, București, Editura politică, 1980, p. XX) subcapitolul consacrat lui John Stuart Mill a fost mutat în partea a treia a acestei lucrări (vezi volumul de față, p. 206—253).

Despre „maniera greșită de a calcula salariile ca părți din produs“ Marx vorbește mai jos, la p. 240—243. — 203.

- 75 Cînd, la începutul anului 1862, Marx a purces la scrierea „Teoriilor asupra plusvalorii“, el le-a conceput ca secțiune a cincea, finală, a „Procesului de producție a capitalului“, care urma ime-

diat după secțiunea despre îmbinarea plusvalorii absolute cu plusvaloarea relativă (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. VI). Dar în cursul elaborării „Teoriilor“, Marx a socotit necesar să interpună între secțiunea a patra („Combinarea plusvalorii absolute cu plusvaloarea relativă“) și „Teoriile asupra plusvalorii“ încă două secțiuni: „Retransformarea plusvalorii în capital“ și „Rezultatul procesului de producție“ (op. cit., p. 403). Aceasta și explică referența la secțiunea „Transformarea plusvalorii în capital“, care nu fusese încă scrisă în octombrie 1862 (vezi adnotarea 68), secțiune în care urmau să fie analizate, între altele, și unele concepții ale lui Wakefield. Este vorba, în primul rînd, despre teza lui Wakefield „munca creează capitalul înainte ca acesta să folosească munca“, teză reproducută de Marx în nota 22 la capitolul 22 al volumului I al „Capitalului“, intitulat „Transformarea plusvalorii în capital“. — 203.

- 76 Prin „plusprodus“ („surplus produce“) Wakefield înțelege partea produsului care depășește ceea ce este necesar pentru „compensarea capitalului cu un profit obișnuit“ (Wakefield, comentarii la volumul II al lucrării lui Adam Smith „Wealth of Nations“ editată de el, p. 215 și 217). — 204.
- 77 Este vorba despre cartea lui John Stuart Mill „Essays on some Unsettled Questions of Political Economy“, London, 1844, citată de Marx în capitolul „Teorii cu privire la munca productivă și munca neproductivă“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 156). În conformitate cu cuprinsul din caietul XIV (vezi op. cit., p. 4) și cu o mențiune a lui Marx de la p. 319 a manuscrisului său, analiza lui John Stuart Mill a fost plasată în capitolul „Destrămarea școlii ricardiene“. La pagina 319 a manuscrisului, Marx a precizat: „Înainte de a examina concepțiile lui Garnier, vom spune în treacăt cîteva cuvinte despre Mill-junior, pe care l-am citat mai sus. Ceea ce vom spune aici se leagă de fapt de o secțiune ulterioară, în care va fi vorba de teoria ricardiană a plusvalorii și nu de pasajul de față în care ne ocupăm, deocamdată, de concepțiile lui Adam Smith“. — 206.
- 78 Marx se referă la cartea lui John Stuart Mill „Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy“. In two volumes. London, 1848. — 206.
- 79 Această distincție este formulată de Marx în caietul II al manuscrisului din 1861—1863, în secțiunea „Transformarea banilor în capital“ (p. 88 de manuscris), unde se spune: „Cheltuielile de producție ale capitalistului reprezintă numai suma valorilor avansate de el, astfel că valoarea produsului este egală cu valoarea capitalului avansat. Pe de altă parte, adevăratele cheltuieli de producție ale produsului sînt egale cu suma timpului de muncă conținut în produs. Dar suma timpului de muncă conținut în produs depășește suma timpului de muncă pe care capitalistul l-a avansat sau l-a plătit și acest surplus de valoare a produsului peste valoarea produsului plătită sau avansată de capitalist nu este altceva decît plusvaloarea“.

- La această problemă Marx a revenit în caietul XIV, în secțiunea despre Torrens (vezi volumul de față, p. 78—84), și în caietul XV, în secțiunea despre economia publică vulgară (vezi volumul de față, p. 540—541). — 209.
- 80 Marx se referă la cartea lui John Stuart Mill „A System of Logic, Ratiocinative and Inductive, being a connected view of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation“. In two volumes. London, 1843. — 211.
- 81 Conform raționamentelor eronate ale lui Mill reproduse la p. 211, capitalistul 1, care a folosit capital constant și 60 de muncitori, a cheltuit pentru producerea unui cuarter de cereale (reprezentând salariul unui muncitor) $\frac{6}{9}$ de cuarter de cereale $\left(\frac{12c}{180} = \frac{2}{3} = \frac{6}{9}\right)$, iar capitalistul 2, care a folosit 100 de muncitori și nu a folosit capital constant, a cheltuit pentru un cuarter de cereale numai $\frac{5}{9}$ de cuarter $\left(\frac{100}{180} = \frac{5}{9}\right)$, adică la capitalistul 2 „cheltuielile de producție ale salariului“ pentru un muncitor *au scăzut* cu $\frac{1}{9}$ de cuarter sau, cu alte cuvinte, la capitalistul 1 aceste „cheltuieli de producție ale salariului“ sînt cu $\frac{1}{5}$ (cu 20%) mai mari decît la capitalistul 2. — 221.
- 82 La problema dacă concentrarea la același capitalist a producției produsului finit și a producției capitalului constant pentru acest produs influențează rata profitului, Marx revine în același caiet VIII, în care se încheie secțiunea consacrată lui John Stuart Mill, — la pagina 368 a manuscrisului (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 197) — și la mijlocul caietului X, în capitolul despre Rodbertus, la p. 461—464 a manuscrisului (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 44—51). — 233.
- 83 Vezi adnotarea 12. — 236.
- 84 Marx se referă la caietele I—V ale manuscrisului său din 1861—1863, în care el dezvoltă teoria sa a plusvalorii (în capitolele: „Transformarea banilor în capital“, „Plusvaloarea absolută“, „Plusvaloarea relativă“). — 244.
- 85 Marx se referă la acea parte a cercetării sale, care ulterior a devenit volumul al III-lea al „Capitalului“. — 244.
- 86 Marx formulează aici pentru prima oară ideea fundamentală a doctrinei sale cu privire la transformarea plusvalorii în profit mediu, care face ca valorile mărfurilor să se deosebească de prețurile de producție. Acest pasaj din manuscris a fost scris în primăvara anului 1862 (vezi volumul de față, p. 239). Cf., de asemenea, *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 68, unde apare pentru prima oară termenul de „preț mediu“ pentru desemnarea prețului de producție, care se deosebește de valoare. Mai detaliat, teoria profitului mediu și a prețurilor de producție a fost dezvoltată de Marx în iunie 1862 în capitolul despre Rodbertus — vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 21—24, 27, 63—68) și în iulie-august 1862. În legătură cu analiza critică a sistemului concepțiilor economice ale lui Ricardo — vezi op. cit., p. 180—229. — 251.

- 87 Este vorba despre ultimele 13 pagini din caietul VII și despre primele 14 pagini din caietul VIII, care cuprind o amplă digresiune despre John Stuart Mill. Vezi adnotarea 74. — 253.
- 88 „*This incredible cobbler*“ („acest incredibil cîrpaci“) — astfel îl numește pe MacCulloch autorul broșurii „Some Illustrations of Mr. McCulloch's Principles of Political Economy“. Vezi și volumul de față, p. 209. — 254.
- 89 După cum reiese din explicațiile ulterioare ale lui Marx, prin „valoarea capitalului“ („the value of capital“) autorul lucrării „The Source and Remedy of the National Difficulties“ înțelege nivelul „dobînzii la capital“, adică raportul dintre cantitatea de supra-muncă apropiată de posesorul capitalului, și mărimea capitalului pe care el îl folosește (prin „dobînda la capital“ autorul lucrării respective înțelege ceea ce Marx numește plusvaloare, dar aici autorul confundă rata plusvalorii cu rata profitului: el raportează supra-munca extorcată de la muncitori la întregul capital avansat). — 255.
- 90 Secțiunea „Venitul și sursele lui“ a fost concepută de Marx încă în ianuarie 1863 ca parte a treia a „Capitalului“ (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 464). Dar pe coperta caietului XIV, scris în octombrie 1862, această secțiune figurează ca „episod“ la ultimul capitol al „Teoriilor asupra plusvalorii“ (op. cit., p. 5). Într-adevăr, în caietul XV, scris în octombrie-noiembrie 1862, există o secțiune amplă în care, în cadrul criticii făcute economiei politice vulgare se examinează sursele venitului, dar nu se spune nimic despre „fanteziile lui Price“. Aceste fantezii sînt analizate de Marx în capitolul al 24-lea al volumului al III-lea al „Capitalului“ (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 25, partea I, București, Editura politică, 1969, p. 400—403, 404). — 256.
- 91 Marx se referă la cartea lui Cairnes, care tocmai apăruse „The Slave Power: its Character, Career, and Probable Designs: being An Attempt to Explain the Real Issues involved in the American Contest“ (London, 1862). El citează frecvent această carte în volumele I și III ale „Capitalului“. — 259.
- 92 Marx are în vedere raționamentele lui Say (din „Lettres à M. Malthus“, Paris, 1820, p. 15) potrivit cărora dacă, bunăoară, în Italia se observă o saturare a pieței cu produse englezești cauza rezidă în producția insuficientă de mărfuri italienești care ar putea fi schimbate pe mărfuri englezești. Aceste raționamente ale lui Say sînt citate în tratatul anonim „An Inquiry into those Principles...“ (London, 1821, p. 15) și figurează în extrasele făcute de Marx din „An Inquiry into those Principles...“ în caietul XII, p. 12. Cf. *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 211; partea a II-a, 1983, p. 582—584, și volumul de față, p. 128. — 269.
- 93 În partea a II-a a „Teoriilor asupra plusvalorii“, Marx reproduce și analizează citatele care conțin această formulare din lucrarea lui Ricardo (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 187, 191 și 439). — 277.

- 94 Prin *industry of consumption* (industrie de consum) Ravenstone înțelege producția obiectelor de lux și diversele servicii pentru posesorii de capital sau de proprietate. — 278.
- 95 Pasajul respectiv din cartea lui Hopkins „On Rent of Land, and its Influence on Subsistence and Population“ (London, 1928, p. 126) a fost reprodus de Marx în capitolul „Observații cu privire la istoria descoperirii așa-zisei legi a rentei funciare a lui Ricardo“ (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică 1983, p. 141). — 282.
- 96 Marx are în vedere expresia engleză curentă „capital employs labour“ („capitalul folosește muncă“) în care se reflecta însăși esența raportului dintre capital și munca salariată. În caietul XXI al manuscrisului său din 1861—1863, explicând sensul „productivității capitalului“, Marx scrie : „...mijloacele de producție, condițiile obiectuale ale muncii — materialul muncii, mijloacele de muncă (precum și mijloacele de subsistență) — nu sînt [în condițiile modului de producție capitalist de producție] subordonate muncitorului ; dimpotrivă, muncitorul este subordonat lor. Nu el le folosește, ci ele îl folosesc pe el. Tocmai în virtutea acestui fapt ele sînt capital“ (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 378 ; cf. op. cit., p. 65, partea a II-a, 1983, p. 462—463 și volumul de față, p. 117—118). — 283.
- 97 De la acest pasaj al manuscrisului și pînă la pagina 870 b Marx a incurcat numerotarea : după pagina 864 textul trece la pagina 867, apoi continuă la paginile 868, 869, 876, 870 a, mai departe la paginile 865 și 866 și în sfîrșit, la paginile 870 b, 871, 872 ș.a.m.d. Trecerile de la o pagină la alta au fost indicate chiar de Marx. — 283.
- 98 Vezi adnotarea 88. — 285.
- 99 Marx se referă la secțiunea despre acumularea primitivă care, la acea dată (octombrie 1862), încă nu fusese scrisă și care, conform planului lui Marx (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 403), trebuia să precadă „Teoriile asupra plusvalorii“. Varianta inițială a acestei secțiuni se află în manuscrisul economic din 1857—1858 (vezi *K. Marx*. Bazele criticii economiei politice, partea I, București, Editura politică, 1972, p. 410—423). — 289.
- 100 Despre momentele esențiale ale procesului de reproducție, Marx a vorbit în capitolele anterioare ale „Teoriilor asupra plusvalorii“ în legătură cu analiza critică a concepțiilor lui A. Smith și D. Ricardo. Necesitatea producției și reproducției simultane a tuturor elementelor mărfii a fost tratată îndeosebi în volumul *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică 1980, p. 85—87 și în volumul 26 partea a II-a, București, Editura politică 1983, p. 120—122. — 296.
- 101 Considerațiile lui Corbet despre suprasaturarea permanentă a pieței și despre faptul că oferta depășește întotdeauna cererea sînt expuse la p. 115—117 ale cărții sale „An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals ; or the Principles of Trade and Speculation Explained“, London, 1841. — 304.

- 102 „*The Economist*“ — săptămînal englez, tratează probleme economice și politice, apare la Londra din 1843 ; organ al mării burgezii industriale. — 305.
- 103 Despre *scăderea rezervei de mărfuri* pe măsură ce se dezvoltă comerțul și mijloacele de comunicații, Sismondi a vorbit în volumul I al lucrării sale „*Études sur l'économie politique*“, Bruxelles 1837, p. 49 și urm. — 305.
- 104 Marx caracterizează aici banii ca „o simplă existență formală“ („blosses Formdasein“) în sensul că valoarea de întrebuițare a banilor „deși există în mod real, apare în procesul însuși [de schimb] numai ca o simplă existență formală, care trebuie realizată abia prin transformarea în valori de întrebuițare reale“ (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 37). — 309.
- 105 Marx se referă la cartea lui Samuel Laing (junior) „*National Distress ; its Causes and Remedies*“, London, 1844, p. 149—154. În nota 115 din capitolul 23 al volumului I al „*Capitalului*“ Marx reproduce un extras din această carte în care autorul vorbește despre locuințele extrem de proaste ale muncitorilor din marile orașe capitaliste. — 310.
- 106 Marx vorbește despre *caracterul de fetiș* al mărfii, al banilor și al capitalului în prima fasciculă a „*Contribuțiilor la critica economiei politice*“ (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 22—25, 37—38, 143). — 314.
- 107 În secțiunea neterminată, consacrată socialistului englez Bray, scrisă cu aproximativ jumătate de an înainte de aceste considerații asupra lui Hodgskin, Marx reproduce, printre altele, următoarele cuvinte ale lui Bray : „Pentru operațiile producătorului, important este capitalul nu capitalistul. Între acestea două există o deosebire tot atît de mare ca aceea dintre încărcătura unei corăbii și conosementul ei“ (vezi volumul de față p. 340). — 314.
- 108 Această comparare a unor cuvinte din diferite limbi indo-europene a fost preluată de Marx de la „un etimolog belgian“ fapt pe care îl comunică lui Engels într-o scrisoare din 16 iunie 1864 (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 30, București, Editura politică, 1969, p. 364—365) ; dar după cum reiese din această scrisoare, Marx nu era sigur de temeinicia acesteia. „Etimologul belgian“ este Honoré-Joseph Chavée, autorul cărții „*Essai d'étymologie philosophique*“ (Bruxelles, 1844). Referirile la cuvîntul francez „valeur“ și la cuvîntul englez „value“, introduse în cel de-al doilea citat din cartea lui Chavée, au fost adăugate de Marx. În cartea lui Chavée, se menționează că forma germană „Walle“ (care figurează în al doilea citat) este învechită, ieșită din uz. — 315.
- 109 În broșura lui Hodgskin fraza care urmează imediat după acest pasaj lămurește ce înțelege acesta prin „crearea unui fel de echilibru“ : „Capitaliștii permit muncitorilor să aibă mijloace de subsistență, deoarece fără munca acestora ei nu pot să facă față și sînt foarte mulțumiți de faptul că își apropiază o parte din produs, care nu este necesară pentru acest scop“, adică pentru asigurarea minimumului fizic al salariului. — 316.

- 110 Este vorba despre cartea lui Chalmers "On Political Economy in connexion with the Moral State and Moral Prospects of Society", 2nd edition, Glasgow, Edinburgh, Dublin and London, 1832, p. 88—89, ș.a. — 330.
- 111 Vezi adnotarea 23. — 330.
- 112 Marx se referă la caietul de extrase, datat 1851. La pagina 47 a acestui caiet există extrase de la paginile 252—256 din cartea lui Hodgskin "Popular Political Economy". — 337.
- 113 Marx nu a terminat capitolul consacrat lui Bray. De fapt, Marx s-a limitat la selecționarea celor mai importante aserțiuni ale lui Bray ca „opoziție față de economiști“. Marx a supus unei analize critice doctrina utopică a lui Bray despre „schimbul egal“ ca mijloc de eliminare a inechităților a căror victimă este clasa muncitoare încă în „Mizeria filozofiei“ (1847), în § II al capitolului întâi, intitulat „Valoarea constituită, sau valoarea sintetică“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1958, p. 100—106). Despre concepțiile lui Bray asupra esenței și rolului banilor, vezi și manuscrisul intitulat „Salariul“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 6, București, Editura politică, 1959, p. 598); K. Marx, „Bazele criticii economiei politice“, partea I, București, Editura politică, 1972, p. 71 și partea a II-a, București, Editura politică, 1974, p. 280, 336—337; scrisoarea lui Marx către Engels din 2 aprilie 1858; (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 29, București, Editura politică, 1968, p. 280); „Contribuții la critica economiei politice“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 75—76). — 338.
- 114 Marx se referă la „Tabelul veniturilor și cheltuielilor diferitelor familii din Anglia în 1688“, alcătuit de unul din primii disticieni englezi, Gregory King și inclus de Charles D'Avenant în lucrarea sa "An Essay upon the Probable Methods of making a People Gainers in the Ballance of Trade" (London, 1699). Despre acest tabel Marx vorbește în prima parte a „Teoriilor asupra plusvalorii“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26 partea I, București, Editura politică, 1980, p. 151—152). — 343.
- 115 Prin termenul de „preț mediu“ („average price“, „Durchschnittspreis“) Marx înțelege aici același lucru pe care îl înțelege prin termenul de „preț de producție“, adică cheltuielile de producție ($c + v$) plus profitul mediu. Insuși termenul de „preț mediu“ indică faptul că aici este vorba despre „prețul mediu de piață pe o perioadă mai mult sau mai puțin îndelungată sau punctul central spre care tind prețul de piață“, după cum explică Marx la pagina 348 din partea a II-a a „Teoriilor asupra plusvalorii“. Pentru prima oară, acest termen se întâlnește la Marx la pagina 68 din partea I a „Teoriilor asupra plusvalorii“. În partea a II-a a lucrării, el este frecvent în capitolele consacrate lui Rodbertus și lui Ricardo, paralel cu termenii „preț de cost“ și „preț de producție“. — 349.
- 116 Marx are în vedere secțiunea „Capital și profit“ care a fost începută de el în caietul XVI al masucrisului din 1861—1863 (acest caiet XVI este datat decembrie 1862, în timp ce caietul XVIII, care conține capitolele despre Ramsay, Cherbuliez și Jones, este datat ianuarie 1863). Marx și-a propus să examineze problema transformării valorii în preț de producție în capitolul al doilea al secțiunii „Capital

și profit“, după cum reiese din schița planului acestui capitol, scrisă curînd după capitolul consacrat lui Ramsay (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 404—405). Secțiunea „Capital și profit“ s-a transformat ulterior în volumul al III-lea al „Capitalului“.

Despre „excepțiile“ formulate de David Ricardo în determinarea valorii prin timpul de muncă, Marx vorbește amănunțit în partea a II-a a „Teoriilor asupra plusvalorii“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea a II-a, București, Editura politică, 1983, p. 181—215; cf. și volumul de față, p. 69). — 351.

- 117 Dacă în calculul inițial se presupunea că în cazul al doilea cheltuielile de producție pentru uneltele de muncă și pentru forța de muncă sînt calculate după valoarea de două ori mai mică a unui cvarter de cereale, care s-a stabilit ca urmare a recoltei dublate, acum Marx atrage atenția asupra faptului că această scădere a valorii unui cvarter a avut loc numai în toamna celui de-al doilea an, iar pînă în toamnă valoarea unui cvarter era de două ori mai mică. De aceea, dacă în calculul inițial cheltuielile de producție în al doilea caz erau exprimate de suma $20c + 40c + 40v = 100$ cvarteri, acum reiese că ele sînt exprimate de aceeași sumă ca și în primul caz, adică de suma $20c + 20c + 20v = 60$ cvarteri. Întrucît recolta în al doilea caz este egală cu 200 cvarteri, profitul este de 140 cvarteri. — 359.
- 118 Marx are în vedere lucrarea economistului german Roscher „Die Grundlagen der Nationalökonomie“, 1858, S. 385, în care acesta, vorbind despre împărțirea profitului în profit industrial și dobîndă, se referă la „Outline“ a lui Senior. Arătînd că împărțirea în „profit industrial“ și „profit net la capital“ era cunoscută încă în 1821 și 1822, Marx are în vedere, după cît se pare, lucrarea anonimă „An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand and the Necessity of Consumption“ (London, 1821), p. 52—53 și lucrarea lui Hopkins „Economical Enquiries relative to the Laws which regulate Rent, Profit, Wages, and the Value of Money“ (London, 1822), p. 43—44. — 372.
- 119 Marx se referă la lucrarea lui Storch „Cours d'économie politique“, Paris, 1823, vol. I, cartea a III-a, capitolul XIII. — 374.
- 120 Despre fabricile-cooperative ale muncitorilor din Anglia vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25, partea I, București, Editura politică, 1969, p. 93, 393—395, 447. Vezi și volumul de față, p. 523—524. — 375.
- 121 Marx se referă la cartea lui Corbet „An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals; or the Principles of Trade and Speculation Explained“, London, 1841, p. 100—102. — 376.
- 122 „The Morning Star“ — cotidian englez, organ al adeptilor liberului schimb, Cobden și Bright din Manchester; a apărut la Londra din 1856 pînă în 1869. — 380.
- 123 Este vorba despre planul „Teoriilor asupra plusvalorii“. În planul ultimelor capitole ale „Teoriilor“, notat de Marx pe coperta caietului XIV, există punctul „n) Cherbuliez“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 5) în conformitate cu care a și fost scris capitolul de față. Cît privește pe Sismondi, Marx intenționa să-i examineze concepțiile nu în

- „Teorii asupra plusvalorii”, ci într-o altă parte a cercetării sale care urma să trateze „mișcarea reală a capitalului (concurența și creditul)”. (Vezi volumul de față, p. 51). — 381.
- 124 La Cherbuliez „*profit mercantile*” („*profit comercial*”) este profitul capitalistului, spre deosebire de profitul întregii societăți. — 389.
- 125 Prin „*industries extractives*” („*industria extractivă*”) Cherbuliez înțelege nu numai extracția minereurilor utile, industria lemnului, pescuitul, vânătoarea, ci și toate ramurile agriculturii care produc materii prime agricole. — 389.
- 126 În continuare în manuscris, urmează, în paranteze patrate, planul capitolului 2 al părții a treia a „Capitalului”, în care Marx intenționa să analizeze *formarea ratei generale a profitului*. Acest plan este publicat în „Anexe” la volumul 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 404—405. — 396.
- 127 Marx are în vedere analiza capitalului comercial, cuprinsă în caietele XV și XVII ale manuscrisului din 1861—1863, îndeosebi p. 964 (caietul XV) și p. 1 030 (caietul XVII). — 416.
- 128 Marx se referă la faptul că în lucrarea „*Elements of Political Economy*”, London, 1821 (capitolul 4, secțiunea 5: „Impozitele pe renta funciară”) James Mill demonstrează necesitatea ca toate cheltuielile statului să fie acoperite din întreaga rentă funciară în cazurile când pământul nu este încă proprietate privată și din excedentul rentei funciare atunci când pământul este proprietate privată și când are loc o creștere a rentei funciare în comparație cu nivelul ei anterior. — 418.
- 129 Cherbuliez numește „prima consecință a actualei distribuirii a averilor” inegalitatea dintre bogați și săracii dependenți de aceștia. — 419.
- 130 Marx se referă la recenzia publicată în numărul LIV al acestei reviste (august-septembrie 1831) la cartea lui Jones „*An Essay on the Distribution of Wealth*”. — 420.
- 131 *Riot* — țaran indian. Jones folosește acest termen pentru țaranii din India și din alte țări asiatice care plăteau rentă în produse suveranului care era proprietarul suprem al pământului. — 421.
- 132 La Jones „cottier” sînt țaranii irlandezi fără pământ care luau în arendă de la proprietarul funciar o suprafață mică de pământ, plătiind o anumită sumă de bani. — 422.
- 133 Această formulare a lui Adam Smith se află în capitolul 3 al cărții a doua a lucrării „*Wealth of Nations*” (vezi *Adam Smith*. *Avuția națiunilor*, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 226). — 433.
- 134 În continuare în manuscris urmează un scurt adaos la capitolul despre Ramsay și care în volumul de față, este dat ca notă de subsol, la pagina 372. — 436.
- 135 Ceea ce Jones numește „*labour fund*” („*fondul muncii*”) la Malthus figurează sub denumirea de „funds for the maintenance of labour” („fonduri pentru întreținerea muncii”). Acest termen se întâlnește frecvent încă în prima ediție a lucrării lui Malthus „*Essay on the Principle of Population*” (London, 1798, p. 303, 305, 306, 307, 312, 313 ș.a.). În ediția a 5-a (London, 1817) el se întâlnește în principal

- în capitolele 5 și 6 ale cărții a treia. El se întâlnește, de asemenea, în lucrarea lui Malthus „*Principles of Political Economy*”, bunăoară, în pasajul citat în volumul de față, la pagina 31. — 436.
- 136 În „*Text-book of lectures on the political economy of nations...*”, Hertford 1852, p. 71 Jones spune că „Warwick, hrănea zilnic în castelele sale 40 000 de oameni”. — 439.
- 137 Același citat este dat de Marx în ultima pagină a caietului XVIII (pagina 1157), unde el este însoțit de observațiile suplimentare făcute aici. — 441.
- 138 Despre „*Revenue and its sources (Venitul și sursele lui)*” Marx vorbește în a doua jumătate a caietului XV al manuscrisului din 1861—1863, relevînd în legătură cu aceasta rădăcinile de clasă și gnoșeologice ale economiei politice vulgare (vezi volumul de față, p. 479—568). Acest „episod”, cum îl numește Marx pe coperta caietului XIV, adică excurs sau adaos la textul de bază al „Teoriilor asupra plusvalorii”, trebuia să intre în partea a treia a „Capitalului”, după cum reiese din planul acestei părți, întocmit de autor în ianuarie 1863, conform căruia capitolul al nouălea trebuia să se intituleze „Venitul și sursele lui” (vezi *K. Marx și F. Engels*. *Opere*, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 404—405). — 447.
- 139 Din cei doi economiști englezi menționați aici, numai Richard Jones era preot. — 452.
- 140 În continuare în manuscris urmează ca o digresiune pusă în paranteze ascuțite, planul părții a treia sau al secțiunii a treia a „Capitalului”: „Capital și profit”. Vezi *K. Marx și F. Engels*. *Opere*, volumul 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 403—404. — 454.
- 141 În continuare în manuscris (la p. 1140—1144) urmează planul părții I sau al secțiunii I a „Capitalului” — „Procesul de producție a capitalului” (vezi *K. Marx și F. Engels*. *Opere*, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 403—404), precum și extrase din ziare, reviste și cărți privind rata dobînzii, exploatarea clasei muncitoare, raporturile dintre capitalul constant și capitalul variabil. Unele dintre aceste extrase au fost reproduse de Marx în volumele I și III ale „Capitalului”. Un scurt pasaj de la pagina 1142, referitor la concepția apologetică a economiei politice vulgare despre profit ca „salariu” al capitalistului, a fost publicat în „Anexe” la volumul de față (p. 525). — 455.
- 142 Jones citează aici mensualul fiziocrat „*Ephémérides du Citoyen*” pe 1767, partea a III-a, p. 56. — 458.
- 143 Marx se referă la cartea lui François Bernier, „*Voyages contenant la description des États du Grand Mogol, de l'Indoustan, du Royaume de Cachmire*” etc., care a apărut pentru prima oară în 1670—1671 la Paris, iar apoi a fost reeditată de mai multe ori. În scrisoarea adresată lui Engels la 2 iunie 1853, Marx reproduce ample pasaje din această lucrare a lui Bernier, inclusiv pasajul în care orașele indiene sînt comparate cu tabere de război (vezi *K. Marx și F. Engels*. *Opere*, vol. 28, București, Editura politică, 1967, p. 225—226). — 460.

144 Marx analizează aici problema *rentabilității investiției unui nou capital fix*. Capitalistul va investi capital fix adițional numai dacă cheltuielile adiționale pentru înlocuirea uzurii vor fi compensate de scăderea cheltuielilor pe unitate de produs, ca urmare a sporirii cantității acestuia. Ideea lui Marx poate fi ilustrată prin următorul exemplu.

Să presupunem că prin torsul manual se produc 10 pfunzi de fire în valoare totală de 10 l. st., din care 8 l. st. se cheltuiesc pentru materia primă și 2 l. st. pentru forța de muncă (aici Marx face abstracție de profit). Rezultă că în condițiile torsului manual, valoarea unui pfund de fire este de 1 l. st. Să presupunem, mai departe, că în urma introducerii mașinilor cantitatea de fire a crescut de 100 de ori (1 000 de pfunzi în loc de 10), iar consumul de materie primă tot de 100 de ori, în timp ce cheltuielile pentru forța de muncă au crescut mai puțin, bunăoară de 10 ori. În acest caz, valoarea a 100 de pfunzi este de 800 l. st. (cheltuielile pentru materia primă) + 20 l. st. (cheltuielile pentru forța de muncă) + 164 l. st. (în acest caz, uzura capitalului fix reprezintă, conform presupunerii lui Marx, 1/6 din valoarea firelor) adică este de 984 l. st. Prețul unui pfund de fire este în acest caz de aproximativ 9/10 l. st., cu alte cuvinte, firele sînt mai ieftine decît în cazul torsului manual. Aceasta înseamnă că aici folosirea mașinilor a fost rentabilă.

Dacă însă cantitatea de fire a crescut numai de 10 ori (100 pfunzi în loc de 10), valoarea firelor este de 80 l. st. (cheltuieli pentru materia primă) + 12 l. st. (cheltuieli pentru forța de muncă ce a crescut, să zicem, de 6 ori) + 10 2/9 l. st. (uzura capitalului fix, conform presupunerii lui Marx, s-a micșorat acum pînă la 1/10 din valoarea firelor), cu alte cuvinte este de 102 2/9 l. st. Valoarea unui pfund de fire depășește acum 1 l. st. Aceasta înseamnă că, în pofida unei reduceri relative a cheltuielilor pentru înlocuirea uzurii capitalului fix (de la 1/6 la 1/10), firele produse cu mașini sînt, în acest caz, mai scumpe decît firele produse manual. Prin urmare, folosirea mașinilor nu este rentabilă pentru capitalist. — 463.

145 În volumul II al „Capitalului“, Marx arată că o parte din substanțele introduse în sol pentru ameliorarea lui în decursul unei perioade mai mult sau mai puțin îndelungate „continuă să existe ca mijloc de producție și de aceea iau forma de capital fix“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 24, București, Editura politică, 1967, p. 168). Tocmai în acest sens vorbește Marx în text despre „înlocuirea uzurii“ guano-ului introdus în sol. — 463.

146 *Society of Arts* (Societatea de arte și meserii) — societate burgheză iluministo-filantropică, fondată în 1754 la Londra. Raportul lui John C. Morton a fost publicat în săptămînalul societății „Journal of the Society of Arts“, numărul din 9 decembrie 1859. Pasajul citat de Marx se află la paginile 53—61 ale revistei. — 471.

147 În planul capitolelor finale ale „Teoriilor asupra plusvalorii“, de pe coperta caietului XIV al manuscrisului, după capitolul „Richard Jones“ care este însoțit de mențiunea „Sfîrșitul acestei a cincea părți“, Marx a scris: „Episod: Venitul și sursele lui“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 5), iar în cuprinsul de pe coperta caietului XV figurează

punctul „Economia politică vulgară“ (op. cit., p. 5). Acestor două teme „Revenue and its sources“ și „Economia vulgară“ — le este consacrată o parte considerabilă din caietul XV al manuscrisului, ele fiind tratate în strînsă corelație. În acest caiet, care datează din octombrie-noiembrie 1862, la p. 890 a manuscrisului Marx a întreprins analiza concepțiilor lui Hodgskin, inserînd „episodul“ (adică excursul) despre venit și sursele lui și despre economia vulgară care își construiește teoriile apologetice pe aparența formelor fetișizate ale venitului și ale surselor lui. În cursul expunerii ulterioare a problemelor respective (tot în caietul XV), acest „episod“ a început cu analiza capitalului de împrumut, strîns legat de critica economiei vulgare, și a continuat cu analiza capitalului comercial ca sferă a economiei capitaliste în care plusvaloarea nu se creează ci doar se repartizează. În felul acesta, Marx a depășit treptat cadrul obiectului nemijlocit al „Teoriilor asupra plusvalorii“, ca parte istorică-critică a operei sale.

Marx a continuat analiza capitalului comercial pînă la sfîrșitul caietului XV, dar caietul următor, XVI (decembrie 1862), se deschide cu titlul: „Capitolul al treilea. Capital și profit“. Conținutul principal al acestui caiet îl constituie cercetarea care, în 1865, a fost mult folosită de Marx în scrierea secțiunilor întia și a treia ale volumului III al „Capitalului“, consacrate transformării plusvalorii în profit și a ratei plusvalorii în rata profitului, precum și transformării profitului în profit mediu. La sfîrșitul caietului XVI, Marx trece „la problema cea mai importantă, cum spune el, din această secțiune“, la analiza cauzelor care determină scăderea ratei profitului pe măsură ce se dezvoltă modul de producție capitalist. Această expunere, prelucrată ulterior de Marx pentru secțiunea a treia („Legea tendinței de scădere a ratei profitului“) a volumului al III-lea al „Capitalului“, a fost încheiată abia la începutul caietului XVII datat decembrie 1862 — începutul lui ianuarie 1863.

În caietul XVII, începînd de la p. 1029 Marx reia analiza capitalului comercial, continuînd textul din caietul XV. Dar și aici analiza capitalului comercial a fost întreruptă de Marx, de data aceasta pentru a scrie „episodul“ intitulat: „Mișcările recurente ale banilor în procesul reproducției capitaliste“. La „episodul“ destul de amplu, încheiat abia la începutul caietului XVIII (ianuarie 1863), Marx face mențiunea „The further consideration of this point to be postponed“ [Cercetarea acestei probleme trebuie amînată] și revine la analiza capitalului comercial, de data aceasta examinînd concepțiile diferiților economiști în această problemă. Această analiză a capitalului comercial, conținută în caietele XV, XVII și XVIII, a fost valorificată în mare măsură de Marx în 1865 cînd a elaborat secțiunea a patra a volumului al treilea al „Capitalului“. Încheind analiza capitalului comercial, Marx revine (la p. 1084 a manuscrisului) la „Teoriile asupra plusvalorii“, la capitolul despre Hodgskin, întrerupt în caietul XV.

Din vastul material al caietelor XV—XVIII ale manuscrisului din 1861—1863, menționat aici, în actuala ediție a „Teoriilor asupra plusvalorii“ a fost inclusă, conform planului lui Marx, sub formă de „Anexe“, numai secțiunea din caietul XV (p. 891—950): „Revenue and its sources. Economia vulgară“. Cu aceasta se încheie întreaga parte istorică-critică a operei lui Marx. — 479.

- 148 Prin „*această secțiune generală*“ („*dieser allgemeine Abschnitt*“), Marx înțelege secțiunea despre „capital în general“ („*das Kapital im allgemeinen*“, care, conform planului din 1858—1862, trebuia să aibă trei părți („*Procesul de producție a capitalului*“, „*Procesul de circulație a capitalului*“ și „*Unitatea amîndurora sau capital și profit*“) după care trebuia să urmeze trei secțiuni cu un caracter mai special: „*Concurența*“, „*Creditul*“ și „*Capitalul pe acțiuni*“ (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. VI). Ulterior, în cursul elaborării „*Capitalului*“, Marx a inclus în secțiunile „*Procesul de producție a capitalului*“, „*Procesul de circulație a capitalului*“ și „*Unitatea amîndurora sau capital și profit*“ mult material care, conform planului inițial, nu făcea parte din cercul problemelor secțiunii „*Capitalul în general*“. Printre altele, numeroase probleme referitoare la *credit* și *sistemul de credit* au intrat în volumul III al „*Capitalului*“, care a rezultat din secțiunea „*Capital și profit*“. — 488.
- 149 Marx se referă la caietul I al manuscrisului său din 1861—1863 care începea cu secțiunea „*Transformarea banilor în capital*“. Primul paragraf al secțiunii poartă titlul: „*B-M-B. Forma cea mai generală a capitalului*“ (p. 1—6 ale manuscrisului din 1861—1863). — 493.
- 150 Este vorba despre Proudhon care, în polemica lui cu Bastiat (în 1849—1850), insistă asupra „*creditului gratuit*“. Marx critică această concepție a lui Proudhon mai jos, la p. 935—937 din manuscrisul său (vezi volumul de față, p. 551—555). — 494.
- 151 *Crédit Mobilier* (denumirea completă *Société générale du Crédit Mobilier*) — mare bancă pe acțiuni franceză, fondată în 1852; a devenit celebră datorită unor speculații financiare; în 1867 a dat faliment. În 1856—1857, Marx a scris șase articole despre speculațiile acestei bănci pentru publicația chartistă londoneză „*The People's Paper*“ și pentru „*New York Daily Tribune*“. Vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 12, București, Editura politică, 1962, p. 21—37, 205—212, 292—295, precum și vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 84 și 184. — 494.
- 152 În volumul III al „*Capitalului*“ (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 25 partea I, București, Editura politică, 1969, p. 340). Marx arată că definiția negustorului din evul mediu numai ca „*debitant*“ („*Verleger*“) al mărfurilor produse de breslași sau de țărani aparține lui Poppe. Această definiție poate fi înfîlînită în: *J. H. M. Poppe*. „*Geschichte der Technologie seit der Wiederherstellung der Wissenschaften bis an das Ende des achtzehnten Jahrhunderts*“, Band I, Göttingen, 1867, S. 70. — 496.
- 153 A. R. J. *Turgot*. „*Réflexions sur la formation et la distribution des richesses*“ (1766), §§ 73 et 85. — 505.
- 154 Marx se referă la capitolul al șaselea al cărții I „*Wealth of Nations*“ a lui Smith (vezi *Adam Smith*. *Avuția națiunilor*, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 36). — 522.
- 155 Citatele despre *supraveghetorul de sclavi* au fost reproduse de Marx în capitolul 23, scris 2—3 ani mai tîrziu, al volumului al III-lea al „*Capitalului*“ (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 25, partea I, București, Editura politică, 1969, p. 390—392). — 523.

- 156 Referirea lipsită de modestie, a lui Roscher la Tucidide se află în prefața lui Roscher la prima ediție a cărții sale „*Die Grundlagen der Nationalökonomie*“ (1854). — 529.
- 157 În cartea sa, Karl Arnd a consacrat un paragraf special (§ 88, p. 420—421) fundamentării legitimității și oportunității „*impozitului pe cîini*“. — 532.
- 158 „*The Westminster Review*“ — revistă trimestrială engleză de orientare liberală, a fost editată la Londra din 1824 pînă în 1914. — 535.
- 159 Vezi adnotările 6 și 18. În acest loc din textul manuscrisului, termenul „*Kostenpreis*“ este folosit de Marx în sensul de $c + v$. — 540.
- 160 În planul părții a treia a „*Capitalului*“, întocmit în ianuarie 1863, capitolul 11, penultimul, poartă titlul de „*Economia vulgară*“ (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 26, partea I, București, Editura politică, 1980, p. 404—405). Acest plan a fost elaborat la circa două luni după secțiunea „*Revenue and its sources*“. „*Economia vulgară*“ în caietul XV al manuscrisului din 1861—1863. — 551.
- 161 Marx se referă la fascicula I a „*Contribuțiilor la critica economiei politice*“. Vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 44 și 75. — 551.
- 162 „*La Voix du Peuple*“ — cotidian proudhonist, a apărut la Paris de la 1 octombrie 1849 pînă la 14 mai 1850. — 553.
- 163 Marx se referă la lucrarea lui Bentham „*Defence of Usury*“, apărută la Londra: ediția întâia — 1787, a doua — 1790, a treia — 1816. — 556.
- 164 Este vorba de acordarea unui împrumut de 100 de guldeni cu condiția ca dobînda să fie achitată la trei termene la tîrgurile de la Leipzig. La Leipzig se organizau anual trei tîrguri: la Anul Nou, la Paști și la Sf. Mihail. — 557.
- 165 Marx comite aici o inexactitate. Fragmentul intitulat de el „*Cămătar. Capitalul purtător de dobîndă*“ nu este din lucrarea lui Luther „*Von Kauffshandlung und Wucher*“ (1524), ci din altă lucrare a acestuia. — „*An die Pfarrherrn wider den Wucher zu predigen*“ (1540) — de care Marx se ocupă la punctul III. — 557.
- 166 Concepția că dobînda este ceva contrar firii lucrurilor, a fost expusă de Aristotel în cartea întâi a „*Politicii*“, lucrare pe care Marx a analizat-o în capitolul al patrulea al volumului I al „*Capitalului*“ (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 177). — 562.
- 167 Vezi adnotarea 163. — 566.
- 168 Marx comite o inexactitate. Thomas Manley nu e autorul tratatului „*Interest of Money Mistaken*“, apărut anonim la Londra în 1668, ci al unui alt tratat foarte apropiat prin conținut de primul și apărut la Londra în 1669 sub titlul „*Usury*“ în 6 per cent examined and found unjustly charged by Sir Thos. Culpeper and J. C.“. Nu s-a putut stabili cine este autorul tratatului „*Interest of Money Mistaken*“. — 567.

Indice bibliografic

cuprinzând lucrările menționate de Marx

La lucrările citate de Marx au fost indicate, în măsura în care acest lucru a putut fi stabilit, edițiile presupuse că ar fi fost folosite de el. În unele cazuri, în special acolo unde izvoarele bibliografice nu sînt precizate, nu se menționează ediția. Legile și documentele sînt indicate numai atunci cînd se citează din ele. Unele izvoare n-au putut fi identificate.

- Aristoteles*: De republica libri VIII. În: Opera ex recensione Immanuelis Bekkeri. T. 16 Oxonii 1837. — 562, 563.
- Arnd, Karl*: Die naturgemässe Volkswirtschaft, gegenüber dem Monopoliengeste und dem Communismus, mit einem Rückblicke auf die einschlagende Literatur. Hanau 1845. — 531, 532.
- [*Bailey, Samuel*]: A critical dissertation on the nature, measures and causes of value; chiefly in reference to the writings of Mr. Ricardo and his followers. By the author of essays on the formation and publication of opinions. London 1825. — 22, 23, 88, 113, 130, 131, 144, 146, 150, 152—156, 158—166, 170—176, 178, 179.
- (anonim) A letter to a political economist; occasioned by an article in the Westminster Review on the subject of value. By the author of the critical dissertation on value therein reviewed. London 1826. — 130.
- Bastiat, Frédéric* vezi *Gratuité du crédit*. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon. Paris 1850.
- Banfield, Thomas Charles*: The organization of industry, delivered in the University of Cambridge in easter term 1844. Second edition. London 1848. — 343.
- Bentham, Jeremy*: Defence of usury. London 1787. — 556, 566.
- Bernier, François*: Voyages, contenant la description des états du Grand Mogol, de l'Indoustan, du Royaume de Cachemire, etc. T. 1—2. Paris 1830. — 460.
- Bray, John Francis*: Labour's wrongs and labour's remedy; or, the age of might and the age of right. Leeds 1839. — 338—343.
- Cairnes, John Elliot*: The slave power: its character, career and probable design: being an attempt to explain the real issues involved in the American contest. London 1862. — 259.

- Carey, Henry Charles*: Principles of political economy. Part the first: of the laws of the production and distribution of wealth. Philadelphia 1837. — 198.
- [*Cazenove, John*]: Outlines of political economy; being a plain and short view of the laws relating to the production, distribution, and consumption of wealth. London 1832. — 7, 61—67, 182—183, 184.
- vezi și *Malthus, Thomas Robert*: Definitions in political economy... A new ed., with a preface, notes, and supplementary remarks by John Cazenove. London 1853.
- Chalmers, Thomas*: On political economy in connexion with the moral state and moral prospects of society. 2nd ed. Glasgow 1832. — 54, 330.
- Chavée [Honoré-Joseph]*: Essai d'étymologie philosophique ou Recherches sur l'origine et les variations des mots qui expriment les actes intellectuels et moraux. Bruxelles 1844. — 314.
- Cherbuliez, Antoine*: Richesse ou pauvreté. Exposition des causes et des effets de la distribution actuelle des richesses sociales. Paris 1841. — 381, 388—400, 401, 403, 417—419.
- Child, Josias*: Traités sur le commerce et sur les avantages qui résultent de la réduction de l'intérêt de l'argent, avec un petit traité contre l'usure; par Thomas Culpeper. Trad. de l'Anglois. Amsterdam, Berlin 1754. — 566—567.
- Corbet, Thomas*: An inquiry into the causes and modes of the wealth of individuals; or the principles of trade and speculation explained. In 2 parts. London 1841. — 304, 376.
- Culpeper, Thomas*: Traité contre l'usure... vezi *Child, Josias* Traités sur le commerce...
- Dalrymple, John*: An essay towards a general history of feudal property in Great Britain. The fourth edition corrected and enlarged. London 1759. — 565.
- [*D'Avenant, Charles*]: An essay upon the probable methods of making a people gainers in the balance of trade. Treating of these heads, viz. Of the people of England. Of the land of England, and its products. Of our payments to the publick, and in what manner the balance of trade may be thereby affected. That a country cannot increase in wealth and power but by private men doing their duty to the publick, and but by a steady course of honesty and wisdom, in such as are trusted with the administration of affairs. By the author of the essay on ways and means. London 1699. — 343.
- [*De Quincey, Thomas*]: Dialogues of three templars on political economy, chiefly in relation to the principles of Mr. Ricardo. In: The London Magazine. April, May 1824. — 128, 129.
- De Quincey, Thomas*: The logic of political economy. Edinburgh, London 1844. — 129.

- Dureau de la Malle, [Adolphe-Jules-César-Auguste]* : Economie politique des Romains. T. 1 et 2 Paris 1846. — 566, 567.
- The Economist*. Weekly Commercial Times, Bankers' Gazette, and Railway Monitor : a political, literary, and general newspaper. — 305.
- The Edinburgh Review, or Critical Journal*. — 202.
— Vol. LIV, august-decembrie 1831. — 420.
- Essay on the application of capital to land.. vezi [*West, Sir Edward*] : Essay on the application of capital to land..
- Galiani, Ferdinando* : Della moneta. În : Scrittori classici italiani di economia politica. Parte moderna. T. 3—4, Milano 1803. — 285.
- Ganilh, Ch[arles]* : Des systèmes d'économie politique, de la valeur comparative de leurs doctrines, et de celle qui parait la plus favorable aux progrès de la richesse. 2nde éd. T. 1—2. Paris 1821. — 566.
- Gilbart, James William* : The history and principles of banking. London 1834. — 567.
- Goethe, Johann Wolfgang von* : Faust. — 192.
- Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon. Paris 1850. — 494, 553—555.
- [*Hodgskin, Thomas*] : Labour defended against the claims of capital ; or, the unproductiveness of capital proved. With reference to the present combinations amongst journeymen. By a labourer. London 1825. — 281, 283—286, 294—296, 313—316, 320, 321, 332, 333, 335.
— (anonim) The natural and artificial right of property contrasted. London 1832. — 337, 338.
- Hodgskin, Thomas* : Popular political economy. Four lectures delivered at the London Mechanics' Institution. London 1827. — 281, 335—337, 470, 471.
- Hopkings, Thomas* : On rent of land, and its influence on subsistence and population : with observations on the operating causes of the condition of the labouring classes in various countries. London 1828. — 280.
- Horatiu* : Ars poetica. — 53.
— Epistole. — 17.
- Hüllmann, Karl Dietrich* : Staedtewesen des Mittelalters. Zweiter Theil. Grundverfassung. Bonn 1827. — 566.
- An inquiry into those principles, respecting the nature of demand and the necessity of consumption, lately advocated by M. Malthus, from which it is concluded, that taxation and the maintenance of unproductive consumers can be condicive to the progress of wealth. London 1821. — 57—59, 121, 122, 123, 126—127, 324, 325, 331, 332, 459.

- Interest of money mistaken, or a treatise, proving, that the abatement of interest is the effect and not the cause of the riches of a nation, and that six per cent, is a proportionable interest to the present condition of this Kingdom. London 1668. — 567.
- Jones, Richard* : An essay on the distribution of wealth, and on the sources of taxation. London 1831. — 420—434, 437, 438.
— An introductory lecture on political economy, delivered at King's College. London, 27th February 1833. To which is added a syllabus of a course of lectures on the wages of labour. London 1833. — 422, 436—442.
— Text-book of lectures on the political economy of nations. Hertford 1852. — 441, 442, 447, 448, 452—462, 469, 470, 472—476.
- Laing, Samuel* : National distress ; its causes and remedies. London 1844. — 310.
- Lalor, John* : Money and morals : a book for the times. London 1852. — 305.
- Luther, Martin* : Von Kauffshandlung und Wucher. În : Der Sechste Teil der Bücher des Ehrnwirdigen Herrn Doctoris Martini Lutheri... Wittenbergk 1589. — 556, 557.
— Eyn Sermon auf das Evangelion von dem reichen Mann und armen Lazaro. Wittenberg 1555. — 557.
— An die Pfarrherrn wider den Wucher zu predigen. Vermanung. Wittenberg 1540. — 560—565.
- Malthus, T[homas] R[obert]* : Definitions in political economy, preceded by an inquiry into the rules which ought to guide political economists in the definition and use of their terms ; with remarks on the deviation from these rules in their writings. London 1827. — 7, 8, 10, 11, 23, 26, 29, 30, 56, 75, 182.
— Definitions in political economy, preceded by an inquiry into the rules which ought to guide political economists in the definition and use of their terms ; with remarks on the deviation from these rules in their writings. A new ed., with a preface, notes, and supplementary remarks by John Cazenove. London 1853. — 7—9, 11, 17, 18, 25—28, 30, 31, 55, 56.
— (anonim) An essay on the principle of population, as it affects the future improvement of society, with remarks on the speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and other writers. London 1798. — 16, 59, 436.
— Essai sur le principe de population. Trad. de l'anglais sur la 5e éd. par P. Prévost et G. Prévost. 3e éd. française. T. 4. Paris, Genève 1836. — 59—60.
— An inquiry into the nature and progress of rent, and the principles by which it is regulated. London 1815. — 58, 59.
— The measure of value stated and illustrated, with an application of it to the alterations in the value of the english currency since 1790. London 1823. — 7, 8, 10, 19—22, 23, 24, 50, 94.

- Observations on the effects of the corn laws, and of a rise or fall in the price of corn on the agriculture and general wealth of the country. London 1814. — 7, 8.
- Principles of political economy considered with a view to their practical application. London 1820. — 7, 8, 50, 59, 436.
- Principles of political economy considered with a view to their practical application. 2nd ed. with considerable additions from the author's own manuscript and on original memoir, London 1836. — 7, 8, 10, 30—32, 47, 49, 50, 54—57, 436.
- Marx, Karl*: Zur Kritik der Politischen Oekonomie. 1. Heft. Berlin 1859. — 35, 72, 89, 117, 136, 140, 309, 313, 551.
- [*McCulloch, John Ramsay*]: Considerations on the accumulation of capital, and its effects on exchangeable value. London 1822. [Recenzie]. In: The Edinburgh Review, or Critical Journal: (No. LXXIX). Martie 1824. — 201.
- McCulloch, [John] R[amsay]*: Discours sur l'origine, les progrès, les objets particuliers, et l'importance de l'économie politique. Contenant l'esquisse d'un cours sur les principes et la théorie de cette science. Traduit de l'anglais par G^{me} Prevost. Et suivi de quelques observations du traducteur sur le système de Ricardo. Genève, Paris, 1825. — 105—112, 201.
- The principles of political economy: with a sketch of the rise and progress of the science. Edinburgh 1825. — 197—201, 203.
- The principles of political economy: with a sketch of the rise and progress of the science. Second edition, corrected and greatly enlarged. London 1830. — 182, 183, 186—188, 189, 190.
- vezi și *Smith, Adam*: An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. With a life of the author, an introductory discourse, notes, and supplemental dissertations. By J. R. McCulloch. In four volumes. Edinburgh 1828.
- Mill, James*: Elements of political economy. London 1821. — 74, 84, 98, 99, 418, 419.
- Elements of political economy. Second edition, revised and corrected. London 1824. — 84, 86, 87, 99, 106.
- Eléments d'économie politique. Trad. de l'anglais par J. T. Parisot. Paris 1823. — 88, 94, 95, 97—99, 101, 102, 103.
- Mill, John Stuart*: Essays on some unsettled questions of political economy. London 1844. — 106, 206—212, 214, 223, 224, 242, 244, 245, 252.
- Principles of political economy with some of their applications to social philosophy. In 2 vols. London 1848. — 206.
- A system of logic, ratiocinative and inductive, being a connected view of the principles of evidence, and the methods of scientific investigation. In 2 vols. London 1843. — 211.
- The Morning Star*, London, 1 decembrie, 1862. — 379, 380.
- Morton, [John] C[halmers]*: On the forces used in agriculture. In: Journal of the Society of Arts. London, 9 decembrie 1859. — 470.

- Mullion, Mordecai*: Some illustrations of Mr. McCulloch's principles of political economy. Edinburgh 1826. — 200, 201, 254, 285.
- Newman, Francis William*: Lectures on political economy. London 1851. — 565.
- Observations on certain verbal disputes in political economy*, particularly relating to value, and to demand and supply. London 1821. — 37, 38, 168—109, 114—116, 126—127, 129, 130, 139, 147, 148, 171, 176, 298.
- Outlines of political economy... vezi [*Cazenove, John*]: Outlines of political economy...
- Prevost, [Guillaume]*: Réflexions sur le système de Ricardo, vezi *McCulloch, [John] R[amsay]*: Discours sur l'origine, les progrès...
- Proudhon, Pierre-Joseph* vezi Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon. Paris 1850.
- Ramsay, George*: An essay on the distribution of wealth. Edinburgh 1836. — 327—328, 335—340, 347—355, 356—360.
- Ravenstone, Piercy*: Thoughts on the funding system, and its effects. London 1824. — 263, 266, 268, 271, 310, 311.
- Ricardo, David*: On the principles of political economy, and taxation. London 1817. — 8, 49, 67, 84.
- On the principles of political economy, and taxation. 2nd ed. London 1819. — 84, 119.
- On the principles of political economy, and taxation. 3rd ed. London 1821. — 50, 51, 84, 113, 115, 127, 140, 141, 173, 174, 192—196, 261, 262, 264.
- Des principes de l'économie politique et de l'impôt. Trad. de l'anglais par F. S. Constancio, avec des notes explicatives et critiques, par Jean-Baptiste Say. T. 1—2. Paris 1819. — 114.
- On protection to agriculture. 4th ed. London 1822. — 51.
- Roscher, Wilhelm*: Die Grundlagen der Nationalökonomie. Ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studierende. 3. verm. und verb. Aufl. Stuttgart, Augsburg 1858. — 194, 352, 496, 497.
- Say, Jean-Baptiste*: Lettres à M. Malthus, sur différens sujets d'économie politique, notamment sur les causes de la stagnation générale du commerce. Paris—Londres, 1820. — 124, 257.
- Traité d'économie politique, ou simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent, et se consomment les richesses. Seconde édition. Tome premier et second. Paris 1814. — 120, 191.
- Say, Jean-Baptiste*: Traité d'économie politique, ou simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent, et se consomment les richesses. 4e éd. T. 2. Paris, 1819. — 121.
- Schiller, Friedrich*: Wallenstein. Wallensteins Lager. — 181.

- The Scotsman*; or, *Edinburgh Political and Literary Journal*. — 198.
- Senior, *Nassau William*: An outline of the science of political economy. London 1836. — 352.
- Sismondi, *J[ean]-C[harles]-L[éonard] Simonde de*: Études sur l'économie politique. T. 1. Bruxelles, 1837. — 291.
- Nouveaux principes d'économie politique, ou de la richesse dans ses rapports avec la population. T. 1—2. Paris, 1819. — 38, 49.
- Smith, *Adam*: An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. In 2 vols. London, 1776. — 66, 409, 446, 491.
- An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. With a life of the author, an introductory discourse, notes, and supplemental dissertations. By J. R. McCulloch. In four volumes. Edinburgh 1828. — 183—185, 192—194.
- An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. With a commentary, by the author of „England and America“ [d.i. Edward Gibbon Wakefield]. In six volumes. Vol. 1. London 1835. — 201, 258, 259.
- Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations. Trad. nouv., avec des notes et observations, par Germain Garnier. Tome premier. Paris 1802. — 22, 23.
- The source and remedy of the national difficulties*, deduced from principles of political economy, in a letter to Lord John Russel. London 1821. — 244—248, 257—259, 263, 268, 271, 303, 314.
- Stirling, *Patrick James*: The philosophy of trade; or, outlines of a theory of profits and prices, including an examination of the principles which determine the relative value of corn, labour and currency. Edinburgh 1846. — 199, 206.
- Storch, *Henri*: Cours d'économie politique, ou exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations. Avec des notes explicatives et critiques par J[ean]-B[aptiste] Say. T. 1. Paris 1823. — 356.
- Torrens, *R[obert]*: An essay on the production of wealth; with an appendix, in which the principles of political economy are applied to the actual circumstances of this country. London 1821. — 19, 66, 69—72, 74, 75.
- A letter to the right honourable Sir Robert Peel, Bart., M.P. & c. & c. & c. on the condition of England, and on the means of removing the causes of distress. Second edition. London 1843. — 228, 229.
- Turgot, *[Anne-Robert-Jacques, de l'Aulne]*: Réflexions sur la formation et la distribution des richesses. In: Oeuvres. Nouv. éd. par Eugène Daire. T. 1. Paris 1844. — 504.
- Ure, *Andrew*: Philosophie des manufactures ou économie industrielle de la fabrication du coton, de la laine, du lin et de la soie, avec la description des diverses machines employées dans les ateliers anglais. Trad. sous les yeux de l'auteur et augmenté d'un chapitre inédit sur l'industrie cotonnière française. Tome premier. Paris 1836. — 468, 469.

- Le Voix du Peuple*, Paris. — 553.
- [Wakefield, *Edward Gibbon*:] vezi și *Smith, Adam*: An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. With a commentary, by the author of „England and America“ [d.i. Edward Gibbon Wakefield]. In six volumes. Vol. 1. London 1835.
- [West, *Edward*:] Essay on the application of capital to land, with observations shewing the impolicy of any great restriction of the importation of corn, and that the bounty of 1688 did not lower the price of it. By a fellow of university college, Oxford. London 1815 — 326.
- The Westminster Review*, Volume V. Ianuarie—aprilie, 1826. London. — 536.

Indice de nume

A

Abraham a Santa Clara vezi *Mergler, Hans Ulrich*.

Anderson, James (1739—1808) — economist scoțian, precursor al lui Ricardo în teoria rentei funciare. — 35, 50, 59.

Ana (Stuart) (1665—1714) — regină a Angliei (1702—1714); în timpul domniei ei Anglia și Scoția s-au unit constituind Marea Britanie (1707). — 565, 566.

Aristotel (384—322 î.e.n.) — mare filozof al antichității; în filozofie a oscilat între materialism și idealism; în concepțiile sale economice a susținut economia naturală a societății sclavagiste; a fost primul care a analizat forma valoare și cele două forme inițiale ale capitalului (capitalul comercial și capitalul cămătăresc). — 562, 654.

Arndt, Karl (1788—1877) — economist liberal german, reprezentant al economiei vulgare. — 531.

B

Bailey, Samuel (1791—1870) — filozof și economist englez; a combătut de pe pozițiile economiei politice vulgare teoria valorii bazată pe muncă a lui Ricardo; totodată el a atras aten-

ția asupra unor contradicții în concepțiile economice ale lui Ricardo. — 22, 23, 88, 113, 130, 139, 140, 143—148, 150—180, 183, 192, 202, 276, 314.

Banfield, Thomas Charles (1791—1880) — economist englez. — 343.

Barton, John (sfârșitul secolului al XVIII-lea—începutul secolului al XIX-lea) — economist englez, reprezentant al economiei politice clasice burgheze. — 258, 259.

Bastiat, Frédéric (1801—1850) — economist vulgar francez, a susținut teoria armoniei dintre clase în societatea burgheză. — 94, 529, 550, 552, 553, 563.

Bentham, Jeremy (1748—1832) — sociolog englez; teoretician al utilitarismului: „Un geniu al prostiei burgheze“ (Marx). — 556, 564, 566.

Bernier, François (1625—1688) — medic, scriitor și filozof francez. — 460.

Bray, John Francis (1809—1897) — economist englez, socialist utopist, adept al lui Robert Owen; a dezvoltat teoria „banilor-muncă“. — 338—343.

Buchanan, David (1779—1848) — economist și publicist englez, discipol și comentator al lui Adam Smith. — 424.

Büsch, Johann Georg (1728—1800) — scriitor și economist; adept al concepțiilor mercantiliste; în 1767 a fondat Academia comercială din Hamburg. — 259.

C

Cairnes, John Elliot (1823—1875) — economist și publicist englez; adversar al sclavajului din statele din Sud ale S.U.A. — 259.

Carey, Henry Charles (1793—1879) — economist vulgar american, protecționist, autorul teoriei reacționare a armoniei dintre clase în societatea burgheză. — 194, 272.

Cato, Marcus Portius (Cato cel Bătrîn) (234—149) — om politic și scriitor roman, a apărut privilegiile aristocrației sclavagiste; latifundiar. — 556.

Cazenove, John — economist vulgar englez, adept al lui Malthus. — 7, 9, 11, 18, 19, 25, 26, 28, 30, 31, 56, 61—66, 182, 183.

Chalmers, Thomas (1780—1847) — teolog protestant și economist scoțian, adept al lui Malthus. — 54, 330.

Carol al II-lea (1630—1685) — rege al Angliei (1660—1685). — 567.

Carol cel Mare (aprox. 742—814) — rege al francilor (768—800) și împărat al Occidentului (800—814). — 566.

Chavée, Honoré-Joseph (1815—1877) — filolog belgian. — 315.

Cherbuliez, Antoine-Elisée (1797—1869) — economist elvețian, adept al lui Sismondi; a îmbinat teoria lui Sismondi cu ele-

mente din teoria lui Ricardo. — 381—383, 388—400, 401, 402, 417—419.

Chevé, Charles, François (1813—1875) — publicist francez, socialist catolic, între 1848—1850 adept al lui Proudhon, editorul publicației „La Voix du Peuple“. — 553.

Child, Josiah (1630—1699) — economist mercantilist englez, bancher și comerciant. — 494, 566—568.

Constancio, Francisco Solano (1772—1846) — medic, diplomat și publicist portughez; a editat în limba franceză lucrări ale economiștilor englezi. — 107.

Corbet, Thomas (secolul al XIX-lea) — economist englez, adept al lui Ricardo. — 303, 305, 376.

Culpeper, Sir Thomas (1578—1662) — economist burghez englez, adept al mercantilismului. — 494, 565, 567.

Custodi, Pietro (1771—1842) — economist italian, a editat principalele lucrări ale economiștilor italieni de la sfârșitul secolului al XVI-lea—începutul secolului al XIX-lea. — 285.

D

Dalrymple Hamilton Magil, Sir John (1726—1810) — jurist și istoric scoțian. — 565.

Darwin, Charles Robert (1809—1882) — biolog englez; fondatorul teoriei despre evoluția speciilor de plante și animale prin selecție naturală, cunoscută sub numele de darwinism. — 313.

Davenant (D'Avenant), Charles (1656—1714) — economist și statistician englez, mercantilist. — 343.

De Quincey, Thomas (1785—1859) — scriitor și economist englez, comentator al lui Ricardo; lucrările sale reflectă declinul și destrămarea școlii ricardiene. — 124, 125.

Destutt de Tracy, Antoine-Louis-Claude, conte de (1754—1836) — economist vulgar francez, filozof senzualist; adept al monarhiei constituționale. — 196.

Duilius, Marcus (secolul IV î.e.n.) — tribun al poporului în Roma antică (357 î.e.n.). — 566, 567.

Dureau de la Malle, Adolphe-Jules-César-Auguste (1777—1857) — poet și istoric francez. — 567.

F

Fairbairn, Sir William (1789—1874) — fabricant, inginer și inventator englez. — 468.

Fourier, François-Marie-Charles (1772—1837) — mare socialist utopist francez. — 254.

Frederic al II-lea (1194—1250) — împărat al Sfântului imperiu roman de națiune germană (1220—1250).

G

Galiani, Ferdinando (1728—1787) — economist italian, adversar al fiziocraților, a susținut că valoarea unei mărfi este determinată de utilitatea ei, a emis, totodată, unele ipoteze juste cu privire la natura mărții și a banilor. — 284.

Ganilh, Charles (1758—1836) — om politic și economist vulgar francez, epigon al mercantilismului. — 565.

Garnier, Germain, conte de (1754—1821) — economist și om politic francez, monarhist, epigon al fiziocraților; traducător și comentator al lui Adam Smith. 21, 22.

Genucius, Lucius (sec. IV î.e.n.) — tribun al poporului în Roma antică (342 î.e.n.). — 567.

Gilbert, James William (1794—1863) — bancher și economist englez, autorul unor lucrări despre sistemul bancar. — 567.

Godwin, William (1756—1836) — scriitor și publicist mic-burghez englez, raționalist, unul dintre fondatorii anarhismului. — 59.

Goethe, Johann Wolfgang von (1749—1832) — mare scriitor și gânditor german, unul dintre cei mai de seamă scriitori ai literaturii universale. — 192.

H

Henric al VIII-lea (1491—1547) — rege al Angliei (1509—1547). — 567, 568.

Hodgskin, Thomas (1787—1869) — economist și publicist englez; a apărut interesele proletariatului și a criticat capitalismul de pe pozițiile socialismului utopic, folosind în acest scop teoriile lui Ricardo. — 280—287, 290—296, 298, 305—316, 330, 332—338, 470, 471.

Hopkins, Thomas (începutul secolului al XIX-lea) — economist englez. — 282, 424.

Horatiu (Quintus Horatius Flaccus) (65—8 î.e.n.) — mare poet latin. — 17, 53.

Hülmann, Karl Dietrich (1765—1889) — istoric german, a publicat o serie de lucrări de istorie a evului mediu. — 566.

Hume, David (1711—1776) — filozof englez, idealist subiectiv, agnostic, economist și istoric, adversar al mercantilismului, unul dintre primii reprezentanți ai teoriei cantitative a banilor. — 566.

I

Iacob I (1566—1625) — rege al Angliei și al Irlandei (1603—

1625), rege al Scoției sub numele de Iacob al VI-lea (1567—1625). — 567.

Iustinian I (aprox. 482—565) — împărat bizantin (527—565). — 567.

J

Jones, Richard (1790—1855) — economist englez; lucrările lui reflectă declinul și destrămarea școlii economiei politice clasice, burgheze, totodată, într-o serie de probleme ale economiei politice el l-a depășit pe Ricardo. — 420—466, 469—497.

K

King, Gregory (1648—1712) — statistician englez. — 343.

L

Laing, Samuel (1810—1897) — om politic și publicist englez, membru al parlamentului, liberal; a ocupat înalte funcții administrative în Companiile de căi ferate din Anglia. — 310.

Lalor, John (1814—1856) — publicist și economist englez. — 281, 306.

Locke, John (1632—1704) — filozof dualist și economist englez; a oscilat între teoria nominalistă și teoria metalistă a banilor. — 567.

Luther, Martin (1483—1546) — întemeietorul protestantismului (lutheranismului) în Germania; ideolog al bürgerimii germane. În timpul războiului țărănesc din 1524—1525, a luptat împotriva țărănimii răsculate și a sărăcimii orașelor, trecind de partea principilor. — 555, 557, 560—564.

M

MacCulloch, John Ramsay (1789—1864) — economist scoțian, vulgarizator al teoriei economice a lui Ricardo, apologet al capitalismului. — 24, 88, 89, 94, 105, 182—190, 192—195, 197—203, 254, 285.

Malthus, Thomas Robert (1766—1834) — preot englez, economist, ideolog al aristocrației funciare îmburghezite, apologet al capitalismului, promotor al teoriei reacționare a suprapopulației, prin care căuta să justifice mizeria oamenilor muncii în capitalism. — 7—38, 43, 44—50, 54—61, 69, 76, 78, 79, 94, 98, 111, 112, 120, 124, 126, 157, 164, 167, 182—186, 190, 191, 200, 258, 276, 284, 318, 326, 335, 348, 372, 436, 453.

Manley, Thomas (1628—1690) — scriitor și economist englez, mercantilist. — 567.

Megerle, Hans Ulrich (pseudonim — *Abraham a Santa Clara*) (1644—1709) — predicator și scriitor. — 50.

Mill, James (1773—1836) — economist și filozof englez, vulgarizator al teoriei lui Ricardo; în filozofie — continuator al lui Bentham. — 24, 25, 56, 62, 74, 84—93, 95—106, 177—179, 181, 186, 191—195, 197, 199, 200, 284, 295, 349, 418.

Mill, John Stuart (1806—1873) — economist și filozof pozitivist englez, epigon al economiei politice clasice burgheze; fiul lui James Mill. — 84, 107, 203, 206—225, 226, 229, 233, 238, 240—242, 244, 245, 252, 532, 533.

Morton, John Chalmers (1821—1888) — agronom englez, autorul unor lucrări de agricultură. — 470.

Mullion, Mordecai vezi *Wilson, John*.

N

Napoleon I Bonaparte (1769—1821) — împărat al Franței (1804—1814 și 1815). — 280.

Newman, Francis William (1805—1897) — filolog și publicist englez, radical burghez, autorul unor lucrări pe teme religioase, politice și economice. — 565.

Niebuhr, Barthold Georg (1776—1831) — istoric german, a studiat antichitatea. — 566.

O

Owen, Robert (1771—1858) — socialist utopist englez; a părăsit clasa capitaliştilor, din care făcea parte, și a trecut de partea clasei muncitoare. — 52, 254, 279.

P

Parisot, Jacques-Théodore (n. 1783) — a tradus în limba franceză lucrarea lui James Mill "Elements of political economy". — 88, 89, 99, 102.

Paterson, William (1658—1719) — comerciant englez, fondatorul Băncii Angliei și al Băncii Scoției. — 566.

Peel, Sir Robert (1788—1850) — om politic și economist englez, lider al torylor moderați, care au primit, după numele lui, denumirea de peelști; ministru de interne (1822—1827 și 1828—1830), prim-ministru (1834—1835 și 1841—1846); în 1846, cu sprijinul liberalilor, a obținut abrogarea legilor cerealelor. — 238.

Pindar (aprox. 522—aprox. 442 î.e.n.) — poet liric în Grecia antică, a scris ode. — 293.

Prévost, Guillaume (1799—1883) — economist elvețian, vulgarizator al teoriei lui Ricardo; fiu al lui Pierre Prévost. — 106—112, 201.

Prévost, Pierre (1751—1839) — economist și fizician elvețian; traducător al lui Malthus în limba franceză. — 59.

Price, Richard (1723—1791) — publicist radical englez, economist și filozof moralist. — 256.

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865) — publicist, sociolog și economist francez, ideolog al micii burghezii, unul dintre întemeietorii anarhismului. — 550, 555, 560.

R

Ramsay, Sir George (1800—1871) — economist englez, unul dintre ultimii reprezentanți ai economiei politice clasice burgheze. — 344—350, 352—358, 360, 361, 366—372, 373—380, 382, 383, 390, 453.

Rau, Karl Heinrich (1792—1870) — economist german, în unele probleme împărțase concepțiile lui Smith și Ricardo. — 531.

Ravenstone, Piercy (n. 1830) — economist englez, adept al lui Ricardo, a exprimat interesele micii burghezii; adversar al malthusianismului. — 276, 277—280, 284, 328, 329.

Ricardo, David (1772—1823) — economist englez; opera sa reprezintă apogeul economiei politice clasice burgheze. — 7—10, 13, 14, 17, 19, 24, 26—28, 48—53, 65, 67—70, 72, 78, 79, 85, 86, 88—101, 111—113, 117, 118, 123—127, 129—131, 137, 144, 145, 154—158, 163—165, 170, 177, 178, 182—186, 189—203, 206, 207, 209, 215—218, 223, 228, 242, 244, 252—261, 270, 271, 274, 275, 276, 277, 280—284, 291, 332, 351, 352, 357, 370—372, 399, 401, 416, 419, 420, 423, 424, 427, 429, 432, 453, 467, 473, 479, 528, 529, 532, 534, 544.

Rodbertus (Jaquetzow), Johann Karl (1805—1875) — mare proprietar funciar prusian, economist, ideolog al iuncherimii îmburghezite; teoretician al „socialismului de stat” prusian. — 323.

Roscher, Wilhelm Georg Friedrich (1817—1894) — economist vulgar german; întemeietorul așa-numitei școli istorice în economia politică din Germania; a combătut socialismul utopic și economia politică clasică burgheză; a înlocuit analiza teoretică printr-un empirism plat; a negat existența legilor economice. — 185, 197, 200, 372, 529, 530.

Rothschild, James, baron de (1792—1868) — proprietarul băncii cu același nume din Paris. — 474.

Rousseau, Jean Jacques (1712—1778) — mare iluminist francez, democrat, ideolog al micii burghezii. — 60.

Russell, Lord John (1792—1878) — om politic englez, liderul whigilor, prim-ministru (1846—1852 și 1865—1866), ministru de externe (1852—1853 și 1859—1865). — 254.

S

Saint-Simon, Claude-Henri de Rouvroy, conte de (1760—1852) — socialist utopist francez. — 254, 494.

Say, Jean-Baptiste (1767—1832) — economist francez, a sistematizat și vulgarizat opera lui Adam Smith; a fundamentat teoria vulgar-economică cu privire la factorii producției, considerând pământul, capitalul și munca drept izvoare de sine stătătoare ale rentei, profitului și salariului (formula trinitară). — 78, 94, 96, 107, 124, 125—128, 181, 195—200, 269, 528, 529.

Schiller, Friedrich von (1759—1805) — poet, dramaturg, estetician și istoric german; reprezentant de seamă al curentului „Sturm and Drang” din literatura germană. — 185.

Seneca, Lucius Annaeus (aprox. 4 î.e.n.—65 e.n.) — filozof, scriitor și om politic roman, unul dintre cei mai marcanți reprezentanți ai stoicismului târziu. — 560.

Senior, Nassau William (1790—1864) — economist vulgar englez, apologet al capitalismului, s-a ridicat împotriva reducerii zilei de muncă. — 25, 372, 533.

Sismondi, Jean-Charles-Léonard Simonde de (1773—1842) — eco-

nomist și istoric elvețian; a criticat capitalismul de pe poziții mic-burgheze și a idealizat mica producție; reprezentant de seamă al romantismului economic. — 38, 48—51, 53, 54, 59, 84, 277, 279, 305, 381, 401, 417, 419, 424, 448.

Smith, Adam (1723—1970) — economist englez, unul dintre reprezentanții de seamă ai economiei politice clasice burgheze. — 7, 8, 10, 14, 18, 19, 21, 22, 24, 27, 34, 50, 59, 63, 67, 72, 83, 108, 112, 124, 126, 128, 185, 186, 196, 197, 201, 203, 255, 271, 281, 284, 287, 288, 300, 332, 353, 357, 372, 373, 399, 433, 437, 450, 456, 467, 472, 479, 522, 528, 529, 531, 532, 542, 544.

Spence, Thomas (1750—1814) — socialist utopist englez, a militat pentru desființarea proprietății private asupra pământului și instaurarea socialismului agrar. — 59.

Steuart (Stewart), Sir James (cunoscut și sub numele de *Denham*) (1712—1780) — economist englez, unul dintre ultimii reprezentanți ai mercantilismului; adversar al teoriei cantitative a banilor. — 210, 259, 420.

Stirling, Patrick James (1809—1891) — economist englez. — 203—206.

Storch, Andrei Karlovici (Heinrich) (1766—1835) — economist, statistician și istoric rus, membru al Academiei de Științe din Petersburg, epigon al economiei politice clasice burgheze. — 374.

T

Taylor, Tom (1817—1880) — dramaturg și ziarist englez. — 33, 44—45.

Torrens, Robert (1780—1864) — economist englez, adept al lui "currency principle". — 17, 56, 67, 69—79, 98, 178, 179, 192, 202, 238, 239, 277, 284.

Townsend, Joseph (1739—1816) — cleric, geolog și sociolog englez; a propagat teoria antiștiințifică a populației preluată ulterior de Malthus. — 34, 39, 59.

Traian (Marcus Ulpius Traianus) (53—117) — împărat roman (98—117) și comandant militar. — 567.

Tucidide (aprox. 460—aprox. 395 î.e.n.) — istoric grec; autorul lucrării „Războiul peloponeziac”. — 201, 529, 530.

Turgot, Anne-Robert-Jacques, baron de l'Aulne (1727—1781) — economist și om de stat francez, reprezentant de seamă al școlii fiziocrate; controlor general al finanțelor (1774—1776). — 288, 458, 504.

U

Ure, Andrew (1778—1857) — chimist englez, economist vulgar, autor al mai multor lucrări de economie industrială. — 468.

Personaje din literatură, biblie și mitologie

Anteu — în mitologia greacă, unul dintre giganți, fiul zeului mării, Poseidon, și al zeiței pământului, Geea. Anteu era invincibil, deoarece ori de câte ori atingea pământul căpăta forțe noi. A fost învins în cele din urmă de Hercule, care, ținându-l suspendat în aer, l-a strâns pînă l-a înăbușit. Mitul este folosit astăzi ca o ilustrare a principiului după care contactul omului cu realitatea vie îl face de neînving. — 566.

Cacus — potrivit mitologiei romane, un monstru care scuipa foc; a fost ucis de Hercule. — 564, 565.

Dundreary, lord — personaj din comedia lui Tom Taylor „Our American Cousin” — 32, 45.

Gerion — personaj din mitologia greacă, un uriaș cu trei trupuri, ale cărui vite le-a furat Hercule care l-a și ucis. — 564, 565.

Wakefield, Edward Gibbon (1796—1862) — om de stat englez, economist, a elaborat teoria burgheză a colonizării. — 96, 203, 204, 272, 306.

Warwick, Richard Nevile, Earl of (1428—1471) — nobil englez, a jucat un rol important în Războiul celor două roze (1455—1485); pentru influența pe care o exercita asupra înscăunării regilor a fost supranumit „făcător de regi”. — 439.

West, Sir Edward (1728—1828) — economist englez, unul dintre reprezentanții economiei politice clasice burgheze; a formulat o teorie a rentei funciare. — 325.

Wilson, John (1785—1854) — poet și publicist englez, a scris sub diverse pseudonime. — 201.

Hercule — erou din mitologia greacă, fiu al lui Zeus; întru-chiparea forței și a tenacității. — 563, 565.

Iezechiel — prooroc. — 556.

Isaia — prooroc. — 556.

Moloh — zeul naturii și al căldurii la asirieni și fenicieni, căruia i se aduceau jertfe omenesti; ulterior a devenit simbolul unor forțe oarbe nesățioase care cer mereu noi și noi jertfe. — 483.

Polifem — în mitologia greacă, unul dintre ciclopi, fiu al lui Poseidon. — 563.

Ulise, — numele latinizat al lui *Odiseu*. Rege al insulei Itaca, erou grec din războiul troian, renumit pentru șiretenia și istețimea sa. Personaj principal al „Odiseei” lui Homer. — 563.

W

Tablou de greutateți, măsuri și monede

Greutăți

Tonă (ton, t) = 28 hundredweights	1 016,05 kg
Hundredweights (cwt) = 112 pfunzi	50,802 kg
Cuarter = 28 pfunzi	12,700 kg
Stone = 14 pfunzi	6,350 kg
Uncie = 16 drams	28,349 kg

Greutăți „troy” pentru medicamente, metale nobile și pietre prețioase

Pfund (troy ponnd) = 12 uncii	372,242 g
Uncie (troy ounce) = 12 penny weights	31,103 g
Gran (grein)	0,065 g

Măsuri de lungime

Mila engleză (British mile)	1 609,329 m
Iard	91,439 cm
Picior (foot)	30,480 cm
Țol (inch)	2,540 cm
Cot (prusian)	66,690 cm

Măsuri de suprafețe

Acru	4 046,7 m ²
Rood	1 011,7 m ²
Rute	14,21 m ²
Ar	100 m ²
Iugăr	2 523 m ²

Măsuri de volum

Bushel = 8 galoni	36,349 l
Galon = 1 libes	4,544 l
Pint	0,568 l

Monede

Liră sterlină (pound sterling £) = 20 șilingi	20,43 MK
Șiling (shiling, sh) = 12 pence	1,02 MK
Penny (penny, pence, d) = 4 Farthingi	8,51 pfengi
Guinee (guinea) 21 șilingi	21,45 MK
Sovereign (monedă de aur = 1 liră sterlină engleză)	20,43 MK
Franc (franc, fr) = 100 centimes	80 pfeningi
Centimă (c.) (monedă divizionară franceză)	0,8 pfeningi
Livră (monedă de argint franceză) = 1 franc	80 pfeningi
Cent (monedă americană) cca	4,2 pfeningi
Drahmă (monedă veche grecească)	
Maravedi (monedă spaniolă)	6 pfeningi
Ducat (monedă de aur în Europa, originară din Italia) cca	9 MK
Rei (Reis) (monedă portugheză) cca	0,95 pfeningi

Indice de materii

A

- Acțiuni* — II, 363, 545, 546 ; III, 307.
- Acumularea capitalului* — I, 78, 283, 284 ; II, 518, 488—491, 537, 538 ; III, 266, 267.
- ca transformare a venitului în capital — II, 525, 526, 534, 641 ; III, 34.
 - forma capitalistă a reproducției lărgite — I, 228, 229, 283 ; II, 537 ; III, 289, 292, 334, 352, 353, 400.
 - ca lege a producției capitaliste — I, 143—144, 204—205 ; III, 443, 444.
 - și acumularea în modurile de producție precapitaliste — III, 443—445, 449.
 - creșterea populației ca bază a ei — I, 79—80 ; II, 141, 526, 541, 589, 590 ; III, 257.
 - limitele ei calitative — III, 257.
 - condițiile ei necesare — II, 533, 537.
 - ca proces continuu — II, 525—527.
 - și acumularea muncii — II, 536 ; III, 73.
 - și salariul — III, 259, 260, 443.
 - și forța productivă a muncii — I, 143—144 ; II, 539, 540, 610 ; III, 124, 125, 344, 345.
- și diviziunea muncii — III, 275—277.
 - și comerțul exterior — III, 446.
 - și concentrarea capitalului — I, 143—144 ; III, 316.
 - și creșterea compoziției organice a capitalului — II, 521, 524, 525, 589, 590, 610, 616 ; III, 259, 260.
 - și consumul — II, 539 ; III, 355.
 - și creditul — II, 531 ; III, 547.
 - și crizele — II, 541, 542, 544 ; III, 399.
 - și situația clasei muncitoare — II, 58, 620—622 ; III, 352, 353, 374, 372, 467.
 - și profitul — I, 78, 79—80 ; II, 589, 594, 595 ; III, 34, 302—305, 443, 444, 472—474.
 - și camăta — I, 355 ; II, 246—247.
 - Smith despre acumularea capitalului — I, 230—236, 283, 284 ; II, 514, 518, 576, 633 ; III, 353, 400, 441, 442.
 - concepții vulgare asupra acumulării capitalului — I, 29, 31—32 ; II, 579, 580.
- Acumularea primitivă a capitalului* — III, 267, 268, 289, 296, 330, 333, 334, 441—442.
- Agrochimie* — II, 18, 54, 55, 110—112, 166—167 ; III, 305—306.

Agricultură

- caracterul natural determinat al producției — I, 10, 18—19, 31—32; II, 13, 234, 260—261.
- particularitățile procesului ei de producție și de reproducție — I, 16, 17; II, 14, 15, 60.
- deosebirea față de industrie — II, 11, 14, 15, 50—52, 60, 91—92, 94, 95, 100, 321.
- forța productivă în agricultură — I, 14—16, 18—19, 38, 74—74, 90, 104—107, 160, 304; III, 318—319.
- intensivă și extensivă — II, 81, 362—363.
- precapitalistă — II, 13, 39, 40, 110; III, 446, 471.
- bazele ei științifice — II, 110—112.
- dezvoltarea capitalismului în agricultură — I, 25—26; II, 11, 52, 56, 57, 58, 110, 111, 252—257, 258, 509; III, 98, 423.
- rămânerea în urmă a agriculturii în capitalism — II, 12—14, 92; III, 319.
- în țările dezvoltate din punct de vedere capitalist și în cele relativ dezvoltate — III, 510—513.
- compoziția capitalului în agricultură — II, 14, 69, 92, 257—259, 316, 357, 358, 412, 421, 429—431.
- înlocuirea capitalului constant în agricultură — I, 100—103, 109, 110—111, 114—116, 118, 161—162, 222—223, 225; II, 49, 50, 111, 112.
- și producția de plusvaloare — I, 16, 18—19; II, 14.
- profitul suplimentar în agricultură — II, 15, 68, 73, 91—94, 99, 100, 129, 151, 256, 433; III, 119, 120, 410, 411, 420, 423, 436.
- în Germania — II, 163, 164, 166—167, 252, 253.

- în Anglia — II, 13, 40—41, 116, 142, 159, 164, 165, 166, 252—257, 325, 358, 359, 393, 395, 507, 522—523, 594; III, 426, 432, 433.
- vezi și *Fertilitatea solului*.

- America* — I, 255; II, 121, 242, 397, 610—611.
- vezi și *Statele Unite ale Americii*.

- Amortizarea capitalului fix* — I, 85, 105, 106, 108—111, 114, 119, 121, 219—220, 223—224; II, 54, 55.

- și valoarea mărfurilor — I, 82, 190; II, 11, 12, 476—477.
- și cantitatea de muncă folosită — I, 143.
- și cerere și ofertă — III, 65, 66.

- Anglia* — I, 20; II, 163, 164, 254, 255; III, 437.

- sistemul feudal — I, 396.
- apariția producției capitaliste — II, 51, 640.
- populație — II, 523, 524, 641; III, 342—343.
- clase — I, 151, 152, 175; II, 33, 580; III, 372, 439.
- situația muncitorilor — II, 10, 16, 213, 237, 354, 449, 630, 638; III, 277.
- salariul și prețul cerealelor în sec. al XVIII-lea — II, 640, 641, 642.
- comerțul exterior — II, 136, 440; III, 238.
- banii și sistemul bancar — II, 241, 242; III, 372, 373.
- industrie — II, 249, 481, 630—631; III, 304—305.
- colonii — II, 254, 319.
- fabrici-cooperative ale muncitorilor — III, 375, 525, 532.
- legile cerealelor — II, 118, 120, 122—125, 251; III, 7.

- agricultura și relațiile agricole — II, 12, 40, 117, 143, 159, 164, 165, 167, 253—256, 325, 358, 359, 393, 395, 415, 507, 522, 523, 594; III, 426, 431, 432.

- rata profitului la începutul sec. al XIX-lea — II, 481.

- supraproducția și crizele — II, 583; III, 125, 126.

- subordonarea capitalului purtător de dobândă de către capitalul industrial — III, 557, 561.

- Antichitate* — I, 201, 266, 282, 283, 397; II, 13, 39, 40; III, 322, 438, 439, 558, 559, 561, 566, 567.

- Apologetică* — I, 269, 278, 282; II, 116—120, 549, 550, 569, 626, 627; III, 181, 185, 479, 523, 524, 529.

- folosirea științei în scopuri apologetice — II, 121, 125.

Arendași (fermieri)

- capitalul lor constant — I, 72, 73.
- averea lor reală — I, 72, 73.
- fermieri capitaliști — II, 10, 110, 158, 159, 162, 163, 361, 362, 413, 414, 432; III, 292.
- mici fermieri — II, 33, 102, 432.

Arenzi — II, 18, 32, 102, 103, 545.

- spre deosebire de renta funciară — II, 66, 95—96, 324, 325, 433.

- pe termen scurt și pe termen lung — I, 378.

- ca scăzământ din salariul necesar — II, 32, 66.

Argent vezi Aur

- Artă și literatură* — I, 264, 278, 375, 376, 290, 393, 398, 399, 400; II, 111, 580.

- Articole de lux* — III, 258, 259, 261, 262.

Asia

- modul de producție precapitalist în Asia — III, 437, 453, 456, 470.

- proprietatea funciară în Asia — I, 255; III, 443, 444.

- meșteșuguri și manufactură în Asia — III, 459, 460.

- forme precapitaliste ale rentei în Asia — III, 421, 422.

Asigurare — III, 375, 376.

- Aur (și argint)* — I, 13, 128, 129, 147, 282—284, 313, 356; II, 210, 213, 318; III, 142, 143, 555—556.

Australia — II, 320; III, 118.

- Avansuri de capital* — I, 51; II, 14, 15, 35, 153, 154; III, 73, 74, 77—78, 79, 410, 411, 505, 506, 540, 541.

Avuție

- conceptul de avuție burgheză — I, 146, 147, 178, 200, 257, 258; III, 51—54, 453—454.

- și mod de producție — I, 275.

- marfa ca formă elementară a ei — I, 146, 178, 282—284.

- ca rezultat al producției capitaliste — I, 249, 261.

- și profit — I, 7, 72.

- și munca productivă — I, 135, 201, 202, 203, 204, 235, 257—259.

- și risipa capitalistului — 261, 262.

- opoziția dintre avuție și muncă în capitalism — I, 285—288; III, 54, 276—277.

- avuție materială — I, 135, 235, 263, 265—267, 277, 398, 401; III, 134—135.

- omul ca creator al ei — I, 267.

- fiziocrații despre avuție — I, 199, 200.

- Berkeley despre avuție — I, 359.

- Ganilh despre avuție — I, 178, 179, 183, 184, 188.
 - Petty despre avuție — I, 147.
 - Smith despre avuție — I, 46, 47, 146, 235.
- B**
- Balanță comercială* — I, 13, 36.
 - Balanță de plăți* — I, 328.
 - Bancher* — I, 304, 305; II, 126, 533, 562; III, 65, 66.
 - Bancnote* — I, 308, 311, 312, 328, 376; II, 543, 544.
 - Bani*
 - ca echivalent general — III, 142, 493.
 - ca expresie generală a muncii sociale — I, 20, 179, 377; II, 560; III, 142, 152, 153.
 - ca formă anterioară a valorii de schimb — I, 36, 57, 283—285, 303, 391; III, 136, 137, 142, 143, 389, 390.
 - valoarea ca premisă a lor — III, 172—174.
 - valoarea lor — I, 255; II, 211—214.
 - ca premisă a modului de producție capitalist — III, 545, 546.
 - ca bani de credit — I, 308, 311; II, 542, 543.
 - caracterul de fetiș al banilor — I, 377; III, 314, 520, 521.
 - și posibilitatea crizelor — II, 541—569, 584, 585.
 - refluxul lor — I, 256, 290—295, 305—312, 317, 327, 328.
 - ca capital potențial — III, 499, 501—504, 512, 513, 519.
 - ca formă transformată a capitalului — III, 493, 497.
 - transformarea banilor în capital — I, 382, 383, 387.
 - Bază și suprastructură* — I, 264, 266; III, 175, 209.
 - Bănci* — I, 311, 312; II, 543, 544, 576.
 - Belgia* — II, 16—17, 18, 393.
 - Biserică* — I, 186, 260, 261, 280, 281; II, 120; III, 330, 452.
 - Bresle* — III, 440, 496.
 - Burghezie*
 - ideologia ei — I, 266, 267, 281, 282.
 - burghezia revoluționară la începuturile capitalismului — 281.
 - atitudinea ei față de stat — I, 149, 281, 282; III, 474, 494, 563.
 - negarea proprietății private asupra pământului de către burghezia radicală — II, 39, 40, 353, 354.
 - Ricardo ca apărător al burgheziei industriale — II, 119, 120.
- C**
- Capacitate de muncă* — vezi *Forță de muncă*
 - Capital*
 - ca relație de producție — I, 14, 65; II, 35, 36, 439; III, 253, 282, 288, 346, 436, 437, 444—449, 451.
 - ca valoare care se autovalorifică — I, 306, 307, 356, 380; III, 136—137, 138, 143, 447—448.
 - ca marfă — I, 380; II, 561; III, 481—484, 491, 492, 493, 519.
 - ca bani — I, 382, 383, 395, 396; III, 143, 493, 498, 499, 501—503, 513, 514, 519.
 - ca premisă a producției capitaliste — III, 502, 503.
 - procesul apariției lui — I, 13, 19, 20, 25, 26, 27; II, 39, 103, 162, 163, 320, 321, 322, 509, 514, 515.
 - munca salariată ca bază a existenței lui — I, 126, 127, 272, 273; III, 346, 452, 453.

- opoziția dintre capital și munca salariată — I, 378—381, 382, 384—385; II, 439, 457, 458; III, 52, 289, 341, 342, 441, 503, 504.
- rolul lui în procesul de producție și de reproducție — I, 377; III, 507, 508, 518.
- justificarea lui istorică — II, 446; III, 454, 455.
- rolul lui revoluționar — I, 377; III, 451, 470.
- caracterul lui istoricește trecător — I, 380, 381.
- tendința lui de economisire — II, 600.
- și dezvoltarea productivității muncii — I, 377; II, 575, 576; III, 451.
- caracterul lui de fetiș — I, 377, 380; III, 282, 283, 313, 314, 479—480, 491, 492, 493, 521, 525, 526.
- capital fictiv — II, 545, 546; III, 113.
- capitalul individual ca parte a capitalului social total — I, 405; II, 23, 66, 67, 477; III, 81.
- capitalul total al întregii clase capitaliste — III, 492.
- și venit — I, 65, 78, 79, 195, 204, 205, 207, 208, 210—214, 217, 218, 229, 270, 295; II, 474, 475, 524, 525; III, 362—364.
- capital consumat și capital investit — III, 392—393.
- formele lui în modurile de producție precapitaliste — I, 355; III, 494—496, 513, 514, 520, 555—557, 559, 560.
- *capital fix*
 - ca formă a capitalului în cadrul circulației — I, 15, 160, 161, 162; II, 206, 207.
 - ca parte a capitalului constant — II, 57, 58.
 - ca produs al industriei — II, 58, 59.
 - părțile lui componente — I, 233, 234.
 - reproducția lui — I, 75, 82, 105, 108, 219, 220, 233, 234, 311; II, 22, 206, 519, 634—635.
 - rotația lui — I, 220, 221; III, 409.
 - și capitalul circulant — II, 134, 206, 207, 634, 635.
 - și valoarea mărfurilor — I, 311, 312; II, 223, 224; III, 409.
 - și rata profitului — I, 77, 78; III, 409, 410.
 - rentabilitatea investirii lui — III, 465.
 - scăderea valorii lui — III, 409, 410.
 - supraproducția de capital fix — II, 567, 571, 572.
 - scăderea capitalului fix sau capitalului circulant în unele ramuri ale producției — II, 17, 40—43, 58, 59, 91, 134, 135; III, 409, 413, 414, 415.
 - Vezi și *Amortizarea capitalului fix*.
- *capital industrial*
 - ca formă fundamentală a relației capital — III, 451, 452, 495.
 - formele lui derivate și secundare — III, 495.
 - și capitalul purtător de dobândă — III, 494—496, 500, 519, 520, 555, 563.
 - și sistemul de credit — III, 495, 496.
 - și piața de desfacere — III, 497.
- *capital constant* — I, 76, 80, 231, 232; II, 456, 457; III, 243, 244.
- elementul lui — I, 222—226; II, 15, 57, 58; III, 206, 207.
- și capitalul variabil — I, 121, 195, 404; II, 611, 612, 616, 618, 635—637; III, 344, 345, 382, 383.
- reproducția lui — I, 19—125, 162—173, 195, 196, 219—229, 231, 232; II, 519—523, 537, 538; III, 266—267.
- valoarea și valoarea de întreținere a capitalului con-

- stant — I, 77, 81, 82, 196 ; II, 454, 455 ; III, 192, 193, 224, 225.
- particularitățile înlocuirii lui în agricultură — I, 99—103, 109, 110, 114—116, 118, 162, 223, 225—228 ; II, 49, 50, 111, 112, 167, 534—537.
- înlocuirea lui în formă naturală în ramurile neagricole — I, 118—123, 165, 166, 171, 196, 208, 220, 221, 223—226 ; II, 49, 500, 520, 528, 536, 537.
- și procesul de formare a valorii — I, 300 ; II, 454—457, 520, 521 ; III, 189, 190, 191, 219.
- influența exercitată de schimbarea valorii capitalului constant asupra plusvalorii, ratei profitului și salariului — I, 77, 169 ; III, 233—244, 249, 250, 366, 367, 403, 404.
- deprecierea capitalului constant în condițiile creșterii productivității muncii — II, 455, 456, 521, 522 ; III, 233.
- cota pe care o are în valoarea mărfii și în formarea prețului de producție — II, 181.
- transformarea unei părți a lui în rentă — II, 495, 496, 497, 500, 501.
- ignorarea capitalului constant de către Ricardo — I, 77 ; II, 181, 190, 409, 410, 453, 454, 468, 510, 541, 587, 600, 613, 614.
- *capital productiv* — I, 328, 402 ; II, 139, 566, 567 ; III, 493, 563, 565, 566.
- *capital variabil* — I, 382—384 ; II, 456, 457 ; III, 311.
- și capital constant — I, 121, 195, 404 ; II, 612, 616—617, 618, 635, 636 ; III, 344, 345, 382, 383.
- micșorarea lui absolută și relativă — II, 610, 636, 637 ; III, 251—252, 403, 442.
- și munca productivă — I, 381.
- și salariu — I, 137, 201, 382, 383.
- și fondul de mijloace de subzistență — III, 259, 390, 391.
- *capital purtător de dobândă* produs necesar al modului de producție capitalist — III, 498, 499.
- caracterul de fetiș al capitalului purtător de dobândă — III, 479—482, 486—488, 490, 492, 504, 505, 516, 517, 526, 530.
- izolarea lui de procesul de producție — III, 487, 513, 550.
- și separarea capitalului legitim de proprietatea economică asupra capitalului — III, 488, 499, 500, 517, 536.
- ca capital total al clasei capitaliștilor — III, 491—492.
- ca marfă — III, 481, 483, 491, 519—520.
- concentrarea lui — III, 491.
- formele lui precapitaliste — I, 355 ; III, 493, 514, 521, 556—558, 560.
- și capitalul industrial — III, 493—495, 500, 518, 519, 556, 561.
- și profitul industrial — III, 487—488.
- în agricultură — II, 431—432.
- și acumularea capitalului — II, 431—432.
- și creditul — III, 546, 547.
- și dobânda — III, 521, 522, 536, 537, 547—550.
- polemica socialiștilor mic-burghezi împotriva capitalului purtător de dobândă — III, 483, 494, 550, 553—557.
- Vezi și *Credit, Capital cămătăresc, Dobândă*
- *capital circulant* și capital fix — II, 134, 206, 207, 634, 635.
- scăderea capitalului fix sau a capitalului circulant în unele ramuri ale industriei — II, 16—17, 40—43, 59—60, 91—92, 134—135 ; III, 409—410, 413—414, 416.

- reproducția lui — II, 519—520.
- rotația lui — III, 413—414.
- și rata profitului — I, 77.
- și supraproducția — II, 571—572.
- formele capitalului purtător de dobândă la fiziocrați — II, 634—635.
- *Compoziția capitalului*
- compoziția valorică — I, 405 ; schimbarea valorică a componentelor capitalului — II, 293—308, 566—567 ; III, 402—410.
- compoziția tehnică — II, 296—297, 301, 302, 305, 307, 499, 500 ; III, 403, 404.
- compoziția organică — II, 293—307 ; III, 402—411.
- ca etalon al dezvoltării producției capitaliste — II, 95—96, 455, 456—457, 513, 540 ; III, 381—383.
- reflectă nivelul productivității muncii — I, 195 ; II, 8, 21—22, 108—109, 267, 316—317, 456—457, 652 ; III, 318—319, 329, 330, 384, 392, 393, 402.
- influența ei asupra masei și ratei rentei — II, 267—269.
- compoziția lui în unele ramuri industriale — II, 91—93, 308, 316, 317, 357, 358, 412—413, 421, 428, 429—430, 433 ; III, 542, 543.
- compoziția organică a capitalului agrar — II, 14, 70, 92—93, 317—318, 327, 337—338, 412—413, 428—429, 430, 432.
- economiștii burghezi, despre capital — I, 13, 65, 66, 350, 355 ; II, 273—274, 439, 462—463 ; III, 118, 284—285, 314—315, 316—317, 344, 345, 452—453.
- vezi și *Acumularea capitalului, Capital comercial, Concentrarea capitalului, Rotația capitalului, Centralizarea capitalului*
- Capital bănesc* — I, 327, 328 ; 401—402.
- Capital cămătăresc* — I, 54, 55 ; III, 495—496, 555—567.
- ca formă precapitalistă a capitalului purtător de dobândă — I, 355 ; III, 494—495, 514, 521, 555—557, 559.
- în opoziție față de proprietatea funciară — I, 354, 355.
- subordonarea lui de către capitalul industrial — III, 559—560.
- și dobânda compusă — III, 323.
- fiziocrații despre cămătări — I, 17.
- Bentham ca apărător al cămătărilor — III, 555—556, 561—562, 565.
- Luther despre cămătări — III, 556—565.
- Capital comercial*
- ca intermediar între producție și consum — I, 227, 228 ; II, 533—534.
- și stocul de mărfuri — II, 534.
- profilul lui — I, 227, 228 ; III, 415—416, 443—444.
- și capital industrial — III, 494, 495, 555—556, 557.
- transformarea negustorilor în capitaliști industriali — III, 495—496.
- și reîntoarcerea banilor — I, 307.
- Capital-marfă* — II, 560—561 ; III, 300—301.
- Capitalist*
- ca capital personificat — I, 248, 249, 260, 261, 377, 397 ; III, 289—290, 314—315, 316, 376—377, 541, 542.
- ca agent al producției — I, 201 ; II, 40, 41, 158—159, 232, 233, 354—355 ; III, 334—335, 523.
- ca proprietar funciar — II, 7, 39—40, 322, 324, 325, 367, 368, 396.

- apropierea plusvalorii de către capitalist — I, 57, 66, 68, 79; II, 158, 354, 355, 409, 499; III, 423—424, 443—444, 497.
- clasa capitaliștilor și exploatarea clasei muncitoare — II, 22—23.
- tendința ei de îmbogățire; înclinația spre risipă — I, 175, 176, 260—262.
- raportul dintre el și clasa neproductivă — I, 148, 149, 175, 266, 267, 279—282; II, 40—41.
- mici capitaliști — III, 375—376.
- deposedarea micilor capitaliști — III, 330—331, 334—335, 473—474.
- concepția lui asupra provenienței profitului — II, 62—63, 190—191.
- în concepția economiștilor burghezi — I, 148, 248—250, 255—259; II, 283—284, 462—463, 509, 510; III, 334, 479, 511—512, 513, 530, 531.
- Categorii, economice** — I, 53, 144, 275, 371, 396, 397; II, 171—172, 177—178, 395; III, 88—89, 176, 513—514.
- Căi ferate** — I, 195; III, 322—323.
- Centralizarea capitalului** — III, 330—331, 334—335.
- Cerere**
 - de forță de muncă — I, 193, 205; II, 541—542; III, 66, 67.
 - de materii prime — III, 238—239, 240.
 - vezi și *Oferță și cerere*
- Chimie**
 - rolul ei în producție — I, 376, 377; III, 302—303, 413—414.
 - ca bază economică pentru agricultură — II, 108, 109.
 - Influența proceselor chimice asupra timpului de producție — II, 186—187; III, 192, 193, 244—245, 303, 414—415.
- China** — II, 610—611; III, 457—458.
- Cheltuieli de consum**
 - ca componentă a cheltuielilor de producție — I, 17.
 - caracterul lor neproductiv — I, 278.
 - ale muncitorului — 157, 186.
 - și servicii — I, 394.
- Cheltuieli de producție** — II, 36, 67, 68; III, 68, 69, 72, 73, 77, 76, 485—486, 539—540.
 - diferite definiții ale conceptului de cheltuieli de producție — III, 77—81, 177—178, 208, 209, 539—540, 541.
 - cauzele reducerii prețului de producție — II, 145, 146, 153, 154; III, 232, 233.
 - și producția de plusvaloare — III, 507, 508.
 - și mișcarea prețului — II, 21—22, 34—35.
 - ale produsului capitalistului — I, 307.
 - și forța de muncă — I, 140, 141, 186, 191, 394; III, 156—157, 158, 242—243.
 - ale muncitorului — I, 260.
 - faux frais — I, 141, 148, 268, 280, 368, 369; III, 373—374, 532.
 - cheltuieli de producție în sens de valoare — I, 68, 80, 81, 187; III, 210—211, 220—221, 233, 234, 242.
 - ca cheltuieli de producție imanente ale mărfii — III, 79, 80, 541.
 - cheltuieli de producție în sens de preț de producție — II, 209—210, 211, 432; III, 61—62, 77, 78, 540, 541.
 - în sens capitalist — III, 80, 81.
 - și legea valorii — III, 81, 82, 180—181.
 - economiștii vulgari despre cheltuielile de producție — II, 134—135, 228—229, 517.

- Circulația mărfurilor** — II, 563; III, 114—115, 397.
 - și schimbul de capital pe salariu — I, 275, 277; III, 308.
 - și circulația banilor — I, 252, 289, 290, 293, 295—297, 318—328; III, 135—136, 137.
 - și reproducție — I, 314, 327.
- Circulație (procesul circulației)**
 - ca mijlocitor între producție și consum — II, 532—533; III, 300—301.
 - rezervoarele ei — III, 298—308.
 - și reproducția — I, 15, 78, 79, 109, 110, 112—116, 120; II, 560—561, 563, 564; III, 285—286.
 - proces de circulație și proces de producție — II, 557—558, 563, 564; III, 508—509.
 - Vezi și *Circulația banilor*, *Circulația mărfurilor*
- Clase**
 - în societatea capitalistă — I, 148, 149; II, 507—508, 515—516, 541—543, 629—630; III, 49, 50, 60—61.
 - și proprietatea asupra condițiilor de producție — I, 13, 20, 43.
 - și repartizarea plusvalorii — I, 8, 18, 19, 54, 80; II, 23, 35—36, 37, 66—67, 73—74, 158—159, 210—211, 476—477; III, 86—87.
 - clase productive și clase neproductive — I, 175, 176, 194, 195, 205; III, 15—16, 17, 49—50, 124—125.
 - clase neproductive — I, 148, 149, 372; II, 39—40, 53—54, 158—159, 353—354, 355, 569—570; III, 48—49.
 - în sistemul fiziocrat — I, 24, 27, 28, 200; II, 169.
 - deosebirea dintre clasele productive și cele neproductive la economiștii burghezi — I,
- 150—153, 246—248, 304, 341.
- vezi și *Clasă muncitoare, burghezie*
- Clasă muncitoare** — III, 370—371, 558—559.
 - în condițiile ei de existență — I, 26, 41, 43; II, 629—630; III, 353—354, 370—371, 372.
 - și capital — I, 26, 377—380, 382, 398.
 - reproducerea ei — II, 635—636, 637.
 - creșterea ei în raport cu întreaga populație în capitalism — I, 205; III, 60—61.
 - partea ce-i revine din valoarea produsului — III, 90, 91.
 - Malthus despre clasa muncitoare — III, 60—61, 62.
- Colbertism** — I, 36.
- Colonii**
 - două tipuri de colonii — II, 321—322.
 - sclavia în colonii — I, 206; II, 321—322, 478—479.
 - proprietatea funciară în colonii — II, 320—322, 325—326, 328, 331—333, 338—339, 396, 478—479.
 - implantarea modului de producție capitalist în colonii — II, 255—256, 321—322.
 - ca piață pentru capitalul industrial — III, 496—497.
 - profitul suplimentar în colonii — II, 411—413, 479—481, 517.
 - formarea prețurilor în colonii — II, 320—321.
- Colonizare** — II, 319—321, 330—333, 396—397.
- Condiții de muncă (de producție)**
 - naturale — II, 35, 36, 39—40.
 - obiective și subiective — II, 139—140.
 - unitatea dintre muncitor și condițiile de muncă — III, 445, 446, 447.

- forma lor în raport cu muncitorul — III, 437—438.
- separarea lor de producători în capitalism — I, 11, 24, 41, 331, 332, 378—380; II, 456—457; III, 289—290, 370—371, 445—446, 447, 521—523, 558—559.
- separarea producătorilor de condițiile de muncă ca premisă și condiții a producției capitaliste — I, 13, 21, 22, 26, 49, 64—65, 397; III, 89—90, 289—290.
- ca proprietate a unei clase — I, 11, 20, 24, 43, 351.
- ca proprietate de capital — I, 53, 377; II, 35—36, 159—160, 455—456, 457; III, 289—290, 312—313, 371—372.

Comerț

- ca punct de plecare al producției capitaliste — II, 559—560, 579—580, 584; III, 114—115, 495—496, 497.
- extinderea lui — I, 179, 180.
- eludarea comerțului în analiza reproducției — I, 86.
- comerciantul prezentat ca „neproductiv“ de către economiștii burghezi — I, 149.

Vezi și Comerț exterior**Comerț exterior**

- ca premisă și rezultat al producției capitaliste — III, 271, 555—556.
- și dezvoltarea muncii abstracte — III, 271.
- și legea valorii — III, 106—107.
- și producția de mărfuri — II, 464—465.
- și banii universali — III, 271.
- rata profitului în comerțul exterior — II, 412—413, 479—481, 517.
- ca factor al acumulării — III, 472—473.
- și plusprodusul — II, 539—541; III, 259—260, 268—269.

- și articolele de lux — III, 261—262, 263.
- cu metale nobile — I, 128, 129.
- exportul de prestare de servicii — I, 139, 140.

Comunism

- rezultat al dezvoltării contradicțiilor producției capitaliste — III, 282—283, 446—447, 448, 453—454.
- baza materială — III, 446—447, 453—454.
- proprietatea în comunism — II, 103—104.
- relațiile de producție — II, 637—638; III, 291—292, 446—447, 553—554.
- producția în comunism — III, 122—123.
- consumul ca regulator al producției — II, 579—580, 636—637; III, 122—123.
- munca în comunism — I, 127; III, 553.
- timp de muncă și timp liber în comunism — I, 194; III, 274—275.
- și diviziunea muncii — III, 291—292.
- relațiile agrare în comunism — II, 103—104, 105—106, 107—108.
- reproducția lărgită în comunism — I, 79; III, 355—356, 357—358.
- fondul de asigurare în comunism — III, 375—376, 377—378.
- dezvoltarea omenirii și a individului — II, 118—119.

Comunitate asiatică — III, 439, 445—446.

Concentrarea capitalului — I, 144, 206; III, 287—288, 334—335, 473—474, 491—492.

Concentrarea producției — III, 288, 289, 450—451.

Concurență

- între țările capitaliste — II, 8, 13.
- între diferite ramuri de producție — II, 19—24, 34, 35, 65, 66, 128—129, 195—196, 218—221, 224—225, 284—285, 315—316, 341—342, 359, 383—384, 477—479; III, 67, 83, 86.
- în cadrul unei ramuri de producție — II, 23, 95, 128—129, 161, 217—220, 284, 285, 325—326; III, 319, 497—498.
- între capitaliști — I, 129, 255; II, 35, 36—37, 65—67, 217—218, 396, 532, 572, 573; III, 375—376.
- între muncitori — I, 376; II, 477—478; III, 326—327, 328.
- între cumpărători și vânzatori — II, 217—218.
- și repartizarea proporțională a producției capitaliste — I, 208, 209; II, 218—219, 220—223, 572, 573.
- și formarea ratei generale a profitului și a prețului de producție — II, 21—24, 34—36, 65—66, 195, 218—222, 224—225, 315—316, 340—342, 359, 383—384; III, 67, 82—83, 490—491.
- și formarea valorii de piață și a prețului de piață — II, 95, 215—219, 284—285, 325—326; III, 318, 497, 498.
- reflectarea denaturată în concurență a relațiilor economice — II, 66, 93—94, 172—173, 230, 249—250, 283—284.
- revendicarea liberei concurențe la fiziocrați — I, 22, 23, 36, 143, 144, 366, 367.
- Smith despre concurență — I, 143, 144.

Construcții

- timp de producție în construcții — III, 411—412.

Contabilitate

- italiană — I, 377; II, 43—44.

- capitalistă — II, 161—162; III, 231—232.

Contradicții de clasă

- în capitalism — I, 285—288; II, 158—159, 456—457, 459—460, 628—629, 630; III, 60—61, 98—99.

Cooperatie — I, 137, 378, 379; II, 572—573; III, 287—288, 289.

Construcție de mașini — I, 105, 106, 109—113, 119, 124, 164, 170, 171, 193—196; II, 537—538, 539, 540, 605; III, 399—400.

Consum

- individual și productiv (industrial) — I, 72, 74, 75, 86, 108, 109, 114, 115, 164—171, 208, 209, 211, 213—217, 224—226, 231, 232, 278, 294, 313, 314; II, 518, 531—533, 535, 540, 566—569; III, 292, 294—296, 550—551.
- în condițiile capitalismului — I, 63, 248, 249; II, 540—541, 542, 553, 554, 578—579, 586.
- al muncitorilor — I, 261; II, 516, 619—620, 621; III, 368—369.
- al mărfii forță de muncă — I, 387; III, 90—91.
- al claselor dominante — II, 628.
- și producție — I, 75, 228, 229, 260—262; II, 521, 522, 609—610; III, 64—65, 124—125, 299—300, 305—306, 310—311, 330—331.
- contradicția dintre producție și consum în capitalism — I, 160, 261, 262; II, 568—574; III, 53.
- și reproducție — I, 108, 109, 114, 115, 269, 297, 314; III, 301—302, 303.
- și acumulare — II, 539—540; III, 355—356.
- și valoarea de întrebuintare — I, 181, 211, 212, 278; III, 310—311, 464—465.

- și circulația banilor — I, 295.
- și supraproducție — II, 504—505.
- servicii ce urmează a fi utilizate în consumul produsului — III, 266—267.
- în comunism — II, 636—637; III, 122.
- propagarea consumului ne-productiv de către Malthus — III, 16, 17, 36—37, 46—49, 261—262.
- Smith despre consumul productiv și ne-productiv — I, 271.

Contradicții

- ca unitate a contrariilor — I, 262; II, 550—551, 554—555, 556, 569—570; III, 89—90, 102, 103.
- ale modului de producție capitalist — I, 22, 194, 258, 262, 266, 285; II, 12, 13, 120, 157, 158, 541—542, 543, 544, 550—551, 552, 555—556, 561—564, 569—570, 585—586; III, 53, 54, 84—85, 99, 124—125, 178—179, 274, 277—279, 335, 379—380, 445—446, 453—454, 455, 502, 504—505, 521—522, 525, 527—530.
- rezolvarea violentă a contradicțiilor în capitalism — II, 541—542, 551, 555, 559, 565, 572, 586; III, 17, 545—546.
- între producție și consum în capitalism — I, 159, 261, 262; II, 556—557, 570—575; III, 53.

Vezi și Opoziție

Credit

- ca rezultat și condiție a producției capitaliste — II, 223—224; III, 474—475, 495—496, 497, 546—547, 548.
- funcțiile creditului în modul de producție capitalist — III, 548.
- ca mijloc de accelerare a procesului de reproducție — III, 513—514.

- și acumularea capitalului — II, 532—533; III, 548.
- și economia plăților — I, 321, 322.
- și crizele economice — II, 545—546, 547, 560—567; III, 126—127.
- și crizele de credit — II, 576—577.

Creditori și datornici — I, 294, 295; III, 483—484, 485—492, 550—552.

Creșterea vitelor — I, 165, 195, 196; II, 257—258, 316—317, 372, 386—390, 608, 616—617; III, 181—182, 305—306, 412—413, 542, 543.

Crimă — I, 375, 376.

Crize, economice

- ca rezultat al producției capitaliste — II, 541—586; III, 52—53, 85—86, 124—126.
- ca formă de rezolvare violentă a contradicțiilor existente — II, 540—541, 542—543, 549—550, 551, 554, 556, 559—560, 561, 564, 571—572, 573, 586—587; III, 124, 545—546.
- și disproporția producției capitaliste — II, 541—542, 566—567, 572, 580, 581—582.
- și problema vânzării — II, 552—556, 558—559, 560, 561—564, 568—569.
- posibilitatea și realitatea crizelor — II, 551—553, 554, 558—566, 583—584, 586.
- formele ei abstracte — II, 541—542, 560—566.
- și separarea cumpărării de vânzare — II, 540—541, 543, 550—551, 552, 555—556, 558—566, 583—584.
- și distrugerea capitalului — II, 545, 546.
- și schimbarea valorii — II, 544, 545, 564—566, 568—569, 584, 585.
- și schimbarea prețului — II, 543—544, 555, 565, 586.

- și scumpirea materiei prime — II, 567, 568—569, 583—584.
- și scumpirea mijloacelor de subzistență — II, 566—569.
- și creditul — II, 543—546, 561—566; III, 126.
- și acumularea capitalului — II, 541—542, 543—544; III, 399—400.

— și retransformarea banilor în capital productiv — II, 566—568, 584, 585.

— și falimentul capitalistilor și al statului — II, 545, 546, 575.

— periodicitatea crizelor — II, 516—517, 547—548, 549—550; III, 53.

— concepții burgheze asupra crizelor — I, 211, 212, 246, 247; II, 514—515, 541—542, 546—547, 548—554, 562—565, 567—569, 576, 578—586; III, 46—49, 53, 54, 102, 103, 125—126.

Vezi și Supraproducția

Cumpărare și vânzare

- a mărfurilor — I, 276, 277, 326; III, 136—137.
- a forței de muncă — I, 297, 298, 301, 382, 386, 388; III, 115—116.
- și schimbul de echivalente — I, 32, 42, 43, 215.
- în procesul de producție și de reproducție capitalist — I, 16, 227—228; II, 80—81, 539—540.
- contradicția dintre cumpărare și vânzare — III, 53, 88, 122—123, 124.
- coincidența lor în cadrul schimbului — II, 558, 583; III, 124.
- separarea lor și crizele — II, 533—534, 539—540, 543, 544, 551—556, 558—565, 568, 583—584.

— identificarea lor în economia politică burgheză — I, 367; II, 542—543, 550—551, 555, 564, 580—581, 583—584; III, 89, 124.

— explicarea plusvalorii și profitului prin vânzarea mărfurilor peste valoarea lor — I, 7, 13, 32, 152, 250—253, 256, 371; III, 9, 76.

D

Darwinism — III, 312—313.

— și combaterea malthusianismului pe baza datelor furnizate de știința naturii — II, 122—123.

Datorie publică — I, 355; II, 506—507; III, 328, 435—436.

Deșeuri — I, 119, 123; II, 18.

Disproporții

— în cazul reproducției simple — I, 208, 209.

Distribuire vezi Repartizare

Dividente — II, 479, 480; III, 81.

Diviziunea muncii — III, 368—369.

— diviziunea socială a muncii — I, 375; III, 286—288.

— la nivelul întreprinderii — III, 286—288.

— între munca fizică și cea intelectuală — I, 263, 264.

— în agricultură — II, 55—56.

— în comunism — III, 291—292.

— și productivitatea muncii — I, 277.

— și economisirea timpului — I, 177.

— și cooperarea — III, 289—290, 291.

— și combinarea ramurilor de producție — III, 232—233, 297—298, 299.

— și producția de mărfuri — I, 283; III, 285—286, 305—306, 307.

— și producția de masă — III, 233, 234.

- și densitatea populației — II, 283—284.
- și satisfacerea nevoilor — II, 558—559.
- Petty despre ziua de muncă — I, 153—154.
- Smith despre ziua de muncă — I, 153—154, 237, 274; II, 248—249; III, 64—65.

Dobîndă

- ca formă secundară a plus-valorii — I, 53, 55; III, 485—486, 496—497, 512—514, 520, 521.
- și rata profitului — II, 241—242; III, 474, 498, 565—566.
- ca formă fetișizată a capitalului — III, 488—489, 515—516, 520—521, 522.
- ca valoare a proprietății asupra capitalului — III, 487—488, 504.
- ca preț al capitalului — III, 536—537, 547—548, 549.
- a capitaliștilor care investesc propriul lor capital — I, 396, 397; III, 502—503, 505, 506—507, 520—521.
- ca componentă a cheltuielilor de producție ale capitaliștilor industriali — III, 83—84, 505—507, 537—538, 539—540.
- și capitalizarea rentei funciare — I, 344, 366; III, 549—550.
- în diferite ramuri de producție — III, 513—514, 515, 564—567.
- în cadrul producției capitaliste nedezvoltate — I, 53, 54, 255.
- polemica împotriva dobînzii ca formă autonomă a plus-valorii — I, 308, 309; III, 483—488, 499—500, 551—555.
- fiziocrației despre dobîndă — I, 17, 18, 344, 345; III, 504—505.

- Hume, Locke, Massie și North despre dobîndă — I, 350, 355, 360—364.
- Petty despre dobîndă — I, 342, 344, 345, 355.
- Smith despre dobîndă — I, 53, 54; II, 241—242.

Drept

- drept penal I, 375, 376.
- situație economică și drepturile burgheze ale muncitorilor — III, 457—458.
- forma juridică a mărfii — I, 296, 297.
- vânzarea juridică a forței de muncă — I, 388; III, 116—117.
- concepțiile juridice ale societății burgheze la Locke — I, 355.

E**Economie**

- ca tendință a capitalului — II, 599—600.
- a plăților — I, 321.

Economie politică

- ca știință — II, 172, 173; III, 528—529, 542.
- istoria ei — I, 14, 329, 353; III, 112—113, 276—277, 278, 530—531.
- economia politică burgheză — I, 127, 131, 147, 148; II, 173, 174, 252; III, 155—156, 276—277, 283, 285, 294, 454, 455.
- caracterul ei apologetic — I, 149, 241, 260, 288; II, 119—120, 122, 549, 550, 559—560, 580—581, 627—628; III, 182, 185, 186, 479, 523, 530—531.
- cercetare neistorică — I, 14, 63, 65, 160, 264, 288, 380, 381, 396; II, 12, 26, 159, 165, 230, 554; III, 51, 255, 277, 281—283, 291, 292, 293—294, 314—315, 340, 381, 423, 439, 517; intuirea deosebirii istorice dintre modurile de producție la Jones și la alții — III,

- 380, 420, 423, 438—439, 449, 450—454; metodele greșite ale abstractizării — I, 60, 61; II, 106—107, 158, 175, 181, 182, 200, 219—220, 287, 288, 384, 385, 409, 481; III, 85, 86; caracteristici empirice și sco-lastice — I, 60, 61, 64, 65, 68; II, 200, 446; III, 23; caracterul ei de fetiș — III, 134, 135, 155, 285—286, 291—292, 294, 452—453, 479—480, 488—489, 490.
- reprezentări monetare — I, 283, 284; III, 9, 10.
- economia politică clasică — I, 148, 278, 355; II, 108—109, 156, 172—174, 177—178, 287—288, 289; III, 454, 479, 526—529.
- în opoziție cu economia politică vulgară — III, 479, 527, 528.
- evoluția teoriei valorii bazate pe muncă — I, 41, 42, 50, 68, 69; II, 172—173, 176, 258—259, 361—362; III, 276—277, 278, 453.
- Vezi și *Economia politică vulgară, Fiziocrați, Malthusianism, Mercantilism, Metodele economiei politice burgheze, Ricardo, Ricardieni, socialiști, Sistem monetar, Smith, Școala ricardiană.*
- Economia vulgară** — II, 125—126, 482—483, 549—550, 551; III, 146—147, 154, 182—183, 185, 186, 203, 284—285, 286, 489, 512, 513, 526—532.
- în opoziție cu economia politică clasică — III, 479, 527—530.
- caracterul ei de plagiat — II, 115, 119, 122—123; III, 8, 20, 21, 51, 52, 182, 194—195, 196—198, 540—541.
- mascarea relației dintre capital și salariu — I, 392, 393; II, 551—552; III, 88—98.
- negarea teoriei valorii bazate pe muncă — III, 164—167, 174—176.
- identificarea valorii de întrebunțare cu valoarea, a ofertei cu cererea, a cumpărării cu vânzarea, a producției cu consumul — II, 541, 542, 550—551, 554—555, 564, 568—570, 579—580, 583; III, 63, 101—102, 103, 124—125, 200—201, 202.
- propovăduirea risipei — I, 176, 177, 261, 278; 279; II, 116—117, 118.
- despre relația dintre salariu și preț — II, 122—123, 201—202, 203; III, 97—98.
- despre renta funciară — II, 28, 88—89, 134—135, 149—150, 169, 373—374; III, 479—480, 515—516, 547—549.
- despre crize — I, 211, 212, 246, 247; II, 516—517, 541—542, 543, 546—550, 554, 555, 561—562, 579—584; III, 102, 103, 125, 126.
- despre cheltuielile de producție — II, 135—136, 228—229, 517.
- despre profit — I, 17, 30, 32, 34, 50, 52, 62, 66, 243, 253, 256, 272, 297, 298, 368, 370; II, 515—516, 599—600; III, 10, 14—16, 188—189, 195.
- despre munca productivă și munca neproductivă — I, 147—149, 159, 160, 176, 188, 189, 242—247, 249, 250, 257—259, 265—270, 277—279, 375, 376.
- Vezi și *Apologetică, Malthusianism.*
- Economii**
 - teoria economii a lui Smith și polemica împotriva ei — I, 31—35, 142—143, 144, 176, 177, 241, 370, 371.
 - Vezi și *Teoria abstenenței.*
- Esență și fenomen** — II, 52, 66, 106—107, 158, 173, 174, 177; III, 67, 71, 113—114, 133—135, 145—146, 156, 479—480, 492—493, 527—531.
- Evaluarea banilor** — II, 136—137, 138, 145, 506, 507—508.

Evul mediu

- impozite — II, 250—251.
 - capitalul cămătăresc — II, 250—251; III, 555—557, 561, 562, 565—566.
 - bresle — III, 439, 495—496. vezi și *Feudalism*.
- Exploatare*
- în condițiile formelor de trecere la producția capitalistă — I, 398, 399.
 - a muncitorului salariat de către capital — I, 48, 50—52, 58, 128, 129, 331, 379, 380; II, 23, 482—483; III, 324—325, 326—329, 370—371, 521—526.
- Export de capital* — II, 533—534; III, 126—127.

F

Fabrici

- sistemul mașinist ca bază materială a lor — I, 378.
- fabrici-cooperative ale muncitorilor — III, 374—375, 525—526, 532.

Faliment — II, 544—545, 546.

Faux-frais — I, 141, 149, 268, 281, 368; III, 374, 375, 532.

Fertilitatea solului — II, 309, 310.

- naturală și artificială — II, 142—143, 147, 148, 151—154, 164, 165.
- limitele ei — II, 12, 329—330, 331.
- și dezvoltarea forțelor productive — II, 14, 95, 145—147, 152, 165, 251—254, 343—344.
- și renta funciară — II, 12, 37, 255—256, 257, 313—314; III, 410—411.
- și plusvaloarea relativă și plusvaloarea absolută — II, 25; III, 476.
- apropierea produselor pământurilor mai întinse de către marii proprietari funciari — II, 103, 152, 153, 409—410.

— și legea lui Storch — II, 98—99, 145, 146, 277, 311.

Fetișism

- al mărfurilor — III, 135—136, 143—144, 521—522, 535—536.
- al banilor — I, 377; III, 314—315, 521—522, 523.
- al capitalului — I, 377, 380; III, 283—284, 313, 479—482, 491, 492, 522, 524.
- al capitalului purtător de dobândă — III, 479—482, 486—488, 491—492, 493, 503, 504, 515—516, 517, 530—531.
- la economiștii burghezi — III, 135—136, 155—156, 285—286, 291—292, 293, 452—453, 487—488, 489.

Feudalism

- proprietate feudală — II, 36.
- rolul proprietarilor funciari în producție — II, 38, 39, 158, 159.
- pauperizarea nobilimii — I, 354, 355.
- în Anglia — I, 396.
- transformarea ei în condițiile capitalismului — I, 21, 148, 149.
- aparență feudală la fiziocrați — I, 20, 21, 22, 368.
- vezi și *Evul mediu*.

Filozofie

- filozofia lui Locke ca bază pentru reprezentările ulterioare ale economiei politice burgheze din Anglia — I, 353.
- și religie — 22, 23.

Fiziocrați

- rolul lor în istoria economiei politice — I, 14, 16, 19, 20, 36, 37; III, 120.
- caracterizare generală a sistemului lor — I, 19—23, 29, 34—37, 329; II, 387—388.
- clasele în sistemul fiziocrat — I, 23, 24, 27, 29, 199; II, 169.

- concepțiile lor asupra valorii. munca concretă ca substanță a valorii — I, 17—20.
- confundarea valorii cu valoarea de întrebuintare; reducerea valorii la aspectul material — I, 14—17, 22, 29, 32, 56, 127, 128, 147.
- despre munca productivă — I, 14, 17, 24, 127, 128; II, 394—395.
- concepțiile lor asupra plusvalorii — I, 14, 17—29, 32, 36, 37, 56, 57, 127, 128, 147, 371; II, 599—600; III, 119—120, 476.
- renta funciară ca unică formă a plusvalorii — I, 17, 18—23, 29, 57, 155, 196, 342; II, 168—169, 170, 599—600; III, 525—526.
- despre profit — I, 17, 18, 29, 31, 33, 366, 370, 371; II, 599.
- despre salariu — I, 15, 17, 26, 27, 37.
- analiza făcută de ei capitalului și modului de producție capitalist — I, 14—16, 19—20, 24—29, 32; II, 158—159, 634—635.
- despre acumularea capitalului — I, 30, 31.
- despre dobândă — I, 17, 18; III, 504—505.
- revendicarea liberei concurențe — I, 22, 36, 143, 144, 366, 367.
- politica lor financiară — I, 36, 373.
- concepții fiziocrate la economiștii de mai târziu — I, 15, 30, 34, 40, 41, 136, 137, 176, 177, 376—372; II, 168; III, 199—200.
- critica concepțiilor lor — I, 38—39, 136, 137, 142, 143; II, 168—169, 170.
- vulgarizarea concepțiilor lor — I, 37, 177.
- vezi și *Tableau économique al lui Quesnay*.

Fond de acumulare — II, 528—529, 530, 537—538; III, 57, 66.

Fond de amortizare — II, 528, 529—530; III, 57, 66—67.

Fond de consum — I, 71, 73, 76, 80, 233, 237, 286, 287; II, 620—621, 622.

Fond de muncă — II, 613—615, 619—620, 621, 635—636; III, 258—259, 260, 437—440, 443—445, 448—450, 454—456.

Fond de producție — I, 14.

Fond de rezervă — I, 143.

Forma marfă a produsului — I, 18C, 181; II, 58—59, 60, 551—552; III, 72—73, 115—116, 306—311.

Formă și conținut — II, 560—562; III, 493.

Forme de producție

— și forme de repartitie — III, 53, 54, 83—84, 85, 507—508, 509, 527.

Formele schimbului — I, 275, 276.

Forță de muncă

— ca marfă — I, 13, 21, 41, 42, 59, 66, 134, 144, 297, 306, 385; II, 436—437; III, 89—90, 112—113, 116—117, 290—291, 308.

— valoarea de întrebuintare a forței de muncă — I, 13, 21, 59, 126, 127, 130, 299, 385, 386; III, 90—91, 193—194, 195.

— valoarea ei — I, 13, 17, 41, 42, 342; II, 439—440; III, 178—179.

— cheltuielile ei de producție și de reproducție — I, 141, 142, 186, 191; II, 444—445; III, 157—158, 159, 242—243.

— plata sub valoarea ei — III, 368—369.

— condiții de cumpărare și de vânzare a ei — I, 297, 298, 301, 382, 388; III, 115—116, 117.

— separarea forței de muncă de condițiile de muncă — I, 11, 13, 21, 22, 26, 49.

— confundarea forței de muncă cu munca în economia politică burgheză — II, 438—439, 443—444; III, 19, 89—90.

Forțe productive

— ale muncii sociale ca forță productivă a capitalului — I, 258, 377—382; III, 117—118.

— dezvoltarea lor în capitalism — I, 40, 41, 377, 380, 398, 399; II, 119—120, 574—575, 576.

— știința ca forță productivă — I, 378—380.

— și creșterea producției — II, 591—592.

— și relațiile de producție în capitalism — III, 53, 454—455.

Franța — I, 20, 21.

— patrie a fiziocraților — I, 20, 21.

Funcțiile banilor

ca măsură a valorii — II, 564; III, 34, 139, 140, 143, 144; ca etalon al prețurilor — III, 174. ca mijloc de circulație — I, 283, 296, 312—315, 320—321, 323, 328, 291; II, 564; ca mijloc de cumpărare — I, 290, 294, 295, 305, 307; III, 513—514.

ca mijloc de plată — I, 164—165, 290, 294—299, 308—309, 313, 320—321, 325; II, 542—543, 561—566; III, 116—117, 175—176, 513—514, 515, 535—536.

ca mijloc de tezaurizare — I, 310—311; II, 543, 544; III, 175—176, 299—300.

ca bani universali — I, 357; II, 271.

— bani de credit — I, 308—309, 311; II, 543—544, 545.

— în economia politică burgheză — I, 64—65; II, 126—127, 172—173, 211—212, 481, 551—552, 554, 555, 578—579; III, 51—52, 143—145.

G

Geometrie — III, 151—152, 173—174.

Germania — I, 140, 201.

— relațiile agrare (în comparație cu Anglia) — II, 163—164, 165, 166, 251—255.

— economia politică în Germania — II, 125—126.

H

Hirtii de valoare — II, 363, 364, 545—546; III, 307.

I

Impozite

— transformarea prestațiilor în natură în plăți în bani — III, 307.

— directe și indirecte — I, 270; II, 249—250, 251.

— și circulația banilor — I, 294.

— și rata profitului — II, 423—425.

— fiziocrații despre impozite — I, 22, 23, 36, 37.

— Smith despre impozite — I, 55, 56.

India — II, 8, 446—447.

Industrie

— apariția ei — I, 13.

— capitalul fix ca produs al ei — II, 57—58.

— și agricultură — I, 18, 19; II, 12, 13, 92—93; III, 318—319.

— tratarea dezvoltării ei la Smith și Ricardo — I, 31, 32.

— *Industrie extractivă* vezi *Industrie minieră*.

— *marea industrie*. baza ei științifică — II, 111—112.

— folosirea forțelor naturii — I, 18, 19, 31.

— *industrie prelucrătoare* succesiunea fazelor producției — II, 42.

— scăderea capitalului constant în unele ramuri ale ei — II, 17, 39, 57, 92—93.

— vezi și *Industria transporturilor*.

Industria transporturilor

— ca ramură a producției materiale — I, 145, 401, 402; III, 344.

— absența materiei prime în industria transporturilor — II, 39, 58—59, 91—92; III, 413—414.

— și creșterea forțelor productive ale muncii — III, 465—466.

— și scurtarea procesului de reproducție — II, 541—542; III, 303—305.

— și mărirea stocului de mărfuri — II, 532—533; III, 304—305.

Industrie casnică — I, 133, 137; II, 640—641; III, 446—447, 471—472.

Industrie minieră — I, 195, 196; II, 43.

— productivitatea muncii în industria minieră — II, 268, 269.

— procesul de reproducție în industria minieră — I, 118, 119; II, 59, 60.

— în industria minieră nu se folosește materie primă — II, 17, 40—42, 91—92, 134—135; III, 409—410, 414—415.

— renta funciară în industria minieră — II, 265—269, 366—367, 338, 396—397, 398.

Inginer

— ca muncitor productiv — I, 399.

Intensitatea muncii — III, 325—329, 523—524.

Ipotecă — I, 397, 398.

Istoric și logic — II, 290—291, 514—515.

I

Imprumut — 54, 55, 205; II, 125—126, 363, 364, 505—506, 610—611.

Instrăinare — I, 21, 53, 378, 380; II, 456—457; III, 276—277, 281—282, 290—291, 292, 311—312, 314—315, 333—334, 492—493, 510—511, 516, 519—523, 524—525, 529—530, 558—559.

L

Legea capitalistă a populației — III, 49—50.

Legea plusvalorii — I, 63.

— legi care determină masa plusvalorii — II, 42, 449.

Legea valorii — II, 257—258; III, 508.

— și schimbul de echivalente — I, 32, 143, 181, 298, 301, 307; III, 131—132, 141—142, 145, 147, 155—156, 159—161, 397.

— acțiunea ei în capitalism — II, 30, 31, 53—54, 169, 170—171, 199, 200—201, 359—360, 361; III, 68—74, 81, 82, 176—177, 178.

— și schimbul dintre capital și salariu — I, 43—45, 48, 50, 51, 57—59, 298; II, 436—437; III, 8, 9, 13, 14, 89—90, 91, 396—397, 507, 508.

— acțiunea ei în diferite țări — II, 212—213; III, 106—107.

Legi

— legea capitalistă a populației — III, 47—48, 49.

— legea rotației banilor — I, 326, 327.

— legea generală a producției capitaliste — II, 586—587.

— acumularea capitalului ca lege a producției capitaliste — I, 143, 205; II, 523—533.

— legea plusvalorii — I, 63, 64.

— legi care determină masa plusvaloare — II, 42, 450—451.

— *legea tendinței de scădere a ratei profitului* ca expresie a creșterii productivității muncii în capitalism — II, 482—483, 652.

- și creșterea compoziției organice a capitalului — II, 482—483, 652; III, 232—233, 321—322, 330—331.
- factorii care contracarează scăderea ratei profitului — II, 111—112, 448—449; ; 330—331, 332.
- și exploatarea muncitorilor — III, 320, 330—331.
- și concentrarea capitalului — III, 473—474.
- în sistemul ricardian — II, 334—335, 409—410, 481—483, 567—517, 593—598; III, 332—333.
- explicarea ei prin dobînda compusă la ricardienii radicali — III, 256—257.
- la Smith — II, 481, 515—516, 546—547, 593—594; III, 332—333.
- „*Legea scăderii produsului pământului*“ — II, 25, 27, 87—88, 135—136, 169, 260—261, 319—320, 329, 330, 332—333, 363—364, 365, 482—483, 511—512.
- adversarii ei în economia politică burgheză — II, 88, 116—117, 122—123, 149—150, 151, 166—167, 250—251, 252, 651.
- vezi și *Legea valorii*.
- Legi ale cerealelor în Anglia* — II, 118—119, 120, 122—124, 251—252; III, 7.
- Londra* — II, 17, 638.
- Lucrări de reparații* — II, 519, 527—528.
- Smith despre lucrările de reparații — I, 157, 160, 161.
- M
- Malthusianism*
- caracterizarea generală a malthusianismului.
- caracterul lui ostil poporului — II, 116, 121, 122—123; III, 59—61.
- un regres în economia politică — III, 10, 18, 23.
- Malthus ca plagiator — II, 116—117, 119—121, 124—125; III, 8, 20, 21, 49—51, 54, 59.
- teoria populației — I, 278, 279; II, 116—119, 120—122, 150—151, 227, 228, 634—635, 645—646.
- apărarea grupurilor parazitare — I, 149, 150, 189; II, 116—117, 119—121, 124—125; III, 8, 15, 16, 47, 48, 58, 59—61, 124—125, 259—260.
- apologia mizeriei producătorilor — II, 118—119, 121—122; III, 50, 55, 59.
- despre munca productivă și munca neproductivă — III, 30.
- propagarea consumului neproductiv — III, 16, 17, 36—37, 46—50, 261—262.
- „*legea fertilității* descrescînde a solului“ — II, 25—27, 88—94, 95, 136—137, 169, 259, 319—320, 329—330, 331—332, 362, 364, 482, 511.
- despre contradicțiile societății capitaliste — II, 122—123; III, 8, 23, 55.
- despre schimbul dintre salariu și capital — III, 8—11.
- a sa teorie vulgară a valorii — II, 10, 11, 17—22, 25, 26, 35, 36, 42—43, 47—48, 49, 78, 325—326.
- critica teoriei ricardiene a valorii — II, 201—202; III, 7, 8, 13, 14, 23—25, 49—50, 62—63, 69—70, 184—185, 192—193.
- explicarea vulgară a profitului — III, 10, 13, 14, 17—20, 27, 28, 32—33, 36—37, 42—43, 61—62, 75—76.
- teoria malthusiană a rentei — II, 645—646.
- „*panaceul*“ lui împotriva crizelor — III, 46—47, 48.
- Chalmers ca malthusianist fanatic — I, 279, 280.

- Critica malthusianismului în economia politică burgheză — II, 117—118, 122—123, 150—151, 166—167, 251—252, 651.
- infirmarea malthusianismului de către darwinism — II, 122—123.
- Manufactură*
- ca formă a diviziunii muncii — I, 378; II, 641—642; III, 288—289.
- ca treaptă de dezvoltare pe calea mării industriei — II, 640—641.
- revoluționarea ei de către mașini — II, 609—610.
- munca după comandă — III, 303—304.
- în evul mediul — III, 495—496.
- Marfă* — I, 43, 44, 133, 137, 144, 145; II, 7, 550—551; III, 114—115.
- ca premisă și rezultat al producției capitaliste — I, 132, 298, 400; II, 60, 279—280, 281, 450—451, 464—465, 551—552; III, 73—74, 114—115, 181—182, 397, 504—505, 557, 558.
- formă elementară a avuției burgheze — I, 146, 178, 283—284.
- dublul ei caracter — I, 283—284; II, 551—552, 559—560; III, 89—90, 103—104, 136, 137, 549.
- și bani — I, 147, 283—284; II, 551—552, 554—555, 559—560; III, 53, 89—90, 124—125.
- condițiile producerii și realizării ei în capitalism — I, 213; II, 558—559; III, 10—12, 82—83.
- formele ei juridice — I, 296, 297.
- caracterul ei de fetiș — III, 136—142, 143—145, 314—315, 522—523, 534—535, 536.
- prestarea de serviciu ca marfă — I, 132, 138, 139, 146.
- Mașini*
- valoarea și productivitatea lor — I, 187, 220, 221; II, 602—604; III, 385—386, 466—469.
- și valoarea mărții — II, 608—609; III, 63, 386—387, 388.
- uzura lor — I, 193, 220, 223.
- înlocuirea lor în formă naturală — II, 528, 536—537.
- și dominația tehnologică a capitalului asupra muncii — I, 379; II, 607—608, 627—628.
- și accelerarea acumulării capitalului — II, 640—641.
- influența exercitată de schimbarea valorii lor asupra compoziției organice a capitalului și asigurarea ratei profitului — II, 606—607; III, 365—366.
- și știința — I, 379.
- și productivitatea muncii — II, 8, 30—81; III, 384—386.
- și înlăturarea meșteșugului — II, 573—574.
- și revoluționarea manufacturii — II, 609—610.
- și creșterea populației — II, 607—608, 617—618.
- și înmulțirea păturilor neproductive — II, 626—627.
- și prelungirea zilei de muncă — II, 505—506.
- efectele folosirii capitaliste a mașinilor asupra clasei muncitoare — I, 193, 194, 204; II, 11, 603—604, 607—608, 610—612, 614—615, 617—618, 627—628, 640—641; III, 63—64, 258—259, 384—385, 467.
- Matematică* — I, 114; III, 87—88, 151—152, 172—173, 505—506, 547, 548.
- Materiale auxiliare* — I, 109, 222—225; III, 536—537.

Materie primă

- ca produs al agriculturii — I, 143, 195; II, 60—61, 79—80, 81.
- ca componentă a capitalului constant — I, 222.
- și materiale auxiliare — I, 109.
- procesul ei de producție — III, 386—387, 388.
- cerere de materie primă — III, 238—239, 240.
- influența calității ei asupra costurilor capitalului constant — I, 196.
- influența exercitată de schimbarea valorii ei asupra compoziției organice a capitalului — II, 111—113, 389, 566.
- influența exercitată de schimbarea valorii ei asupra ratei profitului — I, 77, 78; II, 75—76, 416—417, 480—481, 482, 566; III, 234—258, 240—242, 386, 388.
- scumpirea materiei prime și crizele — II, 566—567, 584.

Mărimea valorii — I, 20, 21, 180, 181, 301; III, 132—133, 136—137.

Mecanică — II, 110—111.

Mercantilism

- explicarea plusvalorii prin schimb — I, 7, 13, 19, 32, 33, 37, 38—39, 147, 153, 154, 371; III, 9, 10, 75—76, 76—77.
- despre munca productivă — I, 127—129.
- despre risipă și economie — I, 262.
- Steuart ca teoretician al lui — I, 7, 13.
- la economiștii de mai târziu — I, 178—181, 184, 184, 366, 367, 371; III, 75—76, 183—184, 185.

Meșteșug

- meșteșugarul ca producător și cumpărător de mărfuri — I, 395, 396.

— munca după comandă — III, 303—304.

— înlăturarea lui de către mașini — II, 626—627.

— în capitalism — I, 137, 396—398.

— în sclavagism — II, 579—580.

Metamorfoza capitalului — I, 313—316; II, 560—561, 565—566; III, 483—484, 547, 550—551.

Metamorfoza mărfurilor — I, 32, 42, 43, 57, 58, 210, 290, 293, 296, 314, 316, 356; II, 552—553, 554—555, 557—562; III, 51—52, 88—89, 244—245, 286—287, 288, 297—299, 301—302, 483—484, 547—548.

Metoda economiei politice burgheze — I, 64, 65.

— metoda de cercetare a lui Smith și Ricardo — II, 106—107, 156, 159—160, 161—162, 171—177, 180—181, 182, 200—201, 202—203, 220—221, 228—232, 243—244, 245, 249—250, 251, 286—287, 288, 379—380, 383—385, 409, 410, 450—451, 481; III, 8, 67, 129.

— metoda economiștilor școlii ricardiene — I, 60, 61; II, 201, 445—446, 447, 469—470; III, 23, 71—72, 73, 84, 87—88, 91—92, 93, 101—102, 125—126, 128, 206—207, 211—212, 252—253, 254, 397, 528.

— metoda economiei vulgare — II, 74, 378—379, 469—470; III, 140—141, 145—146, 147, 153, 203—204, 479, 512—513, 527—529.

Migrarea capitalului — II, 219—223, 234—235, 572—573.

Mijloace de consum

— și mijloace de producție — I, 213.

— și mașini — 220, 222, 223.

Mijloace de muncă vezi **Mijloace de producție**

Mijloace de producție

— determinarea socială și existența materială a mijloacelor de producție — I, 396, 397.

— proprietate asupra mijloacelor de producție — I, 331, 332, 351, 396, 397.

— ca capital — I, 378, 379, 398, 399.

— și muncitori — I, 378, 379, 398, 399; III, 118.

— ca element al capitalului constant — II, 15.

— reproducția lor — I, 76, 195, 213.

— folosirea lor eficientă — I, 77, 78.

— și mijloace de consum — I, 213.

Mijloace de subzistență

— forma marfă a mijloacelor de subzistență în capitalism — III, 308—311.

— valoarea mijloacelor de subzistență — II, 456—457.

— ca capital variabil — II, 636—637; III, 259, 311—313, 389—390.

— și reproducția forței de muncă — I, 16, 17, 186; II, 364—365, 438—439, 440.

Mod de producție

— și apropierea produsului — III, 438.

— și acumularea — III, 443, 444.

— și formele schimbului — I, 276, 277.

— influența modului de producție dominant asupra tuturor celorlalte relații sociale — I, 396, 397.

— moduri de producție precapitaliste — I, 355; III, 114—115, 443, 444, 493—494, 513—514, 520—521, 555—557, 559—560.

— modul de producție capitalist caracterizarea generală — I, 173, 174, 272, 377; II, 158—159, 532—533, 550—551; III,

48, 49, 53, 122—123, 131, 276—277, 397, 449—450, 451, 470—471, 513—514, 515.

deosebirea dintre el și modurile de producție precapitaliste — I, 173, 174, 378.

caracterul lui cosmopolit — III, 474—475, 476.

premisele și condițiile lui — I, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 41, 49, 64, 160, 175, 332, 337, 397; II, 39, 103—104, 320—321, 322, 550—551, 552; III, 289—290, 516—517, 545, 546, 559—560.

forma marfă a produsului ca bază a modului de producție capitalist — II, 57, 60, 550—551, 552; III, 72—73, 115—116, 306—307.

constrângerea la supramuncă în condițiile modului de producție capitalist — I, 331, 342, 378, 382; II, 445—447.

contradicțiile modului de producție capitalist — I, 194, 258, 262, 266, 285; II, 12, 13, 119—120, 157, 158, 540—541, 542, 543—544, 549—550, 551, 555, 559—564, 569—572, 586—587; III, 53, 54, 85—86, 87, 98—99, 124—125, 275—276, 276—278, 334—335, 379—380, 381, 445, 446, 453, 454, 503—504, 521, 525, 527—528, 546.

ca limită în dezvoltarea liberă a forțelor productive — II, 578, 579; III, 53, 83, 84, 119, 123—124, 126—127.

în stadiul inițial al dezvoltării lui — I, 22, 53, 54, 248, 249, 280, 381; II, 163, 164.

apariția modului de producție capitalist în agricultură — II, 54, 57, 59, 251, 252, 509; III, 101—102, 423.

apariția modului de producție capitalist în colonii — II, 254, 320, 322—323.

subordonarea de către modul de producție capitalist a tuturor sferelor producției materiale — I, 398; II, 60.

și dubla natură a țărânului

- și meșteșugarului — I, 396, 397; II, 376—378; III, 449—450.
- folosirea muncii sclavilor în condițiile modului de producție capitalist — II, 322—323.
- caracterul lui istoricește trecător — I, 57; III, 333—334.
- ca pregătire materială a comunismului — III, 282, 448—449, 453—455.
- economia politică burgheză ca expresie teoretică a modului de producție capitalist — II, 30, 158—159, 160, 252—253, 254; III, 276—277, 282—283, 294—295.
- ca formă unică și eternă la economiștii burghezi — I, 14, 161, 380, 381; II, 12, 13, 26, 159—160, 166—167, 553—554; III, 53, 255, 277—278, 282—283, 291—292, 423, 439.
- analiza modului de producție capitalist la fiziocrați — I, 16, 20, 21.
- vezi și *Feudalism, Comunism, Sclavagism, Societate primitivă*.
- Monede** — I, 327.
- Monopol**
- monopolul asupra capitalului — II, 93—94.
 - asupra proprietății funciare — II, 93—94, 101—102, 169, 170, 353—354, 355, 373—374; III, 509—510.
 - monopolizarea forțelor naturii — III, 197—198.
- Munca copiilor** — II, 447—448, 525—526.
- Muncă**
- ca activitate utilă — III, 281—282.
 - baza ei naturală — I, 20, 21; II, 38.
 - și avuție — I, 258—259, 286—287.
 - ca substanță a valorii — I, 16, 18, 20, 56, 66, 128; II, 133, 172, 180—181; III, 35—36, 132—133, 141—142, 165—166, 175—176, 354—355.
- subordonarea muncii de către capital — I, 377, 378, 398, 400; III, 458—459.
- plătită și neplătită — I, 50, 53, 204, 285; III, 41—42, 43—44.
- simplă și complexă — II, 7, 421—422; III, 177—179, 180, 299—300, 325—326.
- **muncă abstractă**
- ca formă a muncii sociale — I, 19; II, 179—180, 553—554, 555, 579—580; III, 136—137, 142—143, 271, 474—475.
- ca valoare de întrebuințare specifică pentru capital — I, 389.
- și munca concretă — II, 553—554, 555; III, 136—137, 142—143, 145—146, 271.
- **muncă intelectuală și muncă fizică** — I, 400.
- în producția materială — I, 138, 149, 400; III, 456—457, 458.
- știința ca produs al muncii intelectuale — I, 339.
- munca intelectuală în slujba burgheziei — I, 281—282.
- contradicția dintre munca intelectuală și munca fizică — I, 287, 288, 401.
- **muncă socială**
- caracterul ei în cadrul producției de mărfuri — I, 145, 146, 180, 181, 183.
- forma ei specifică în capitalism — I, 160; III, 276—277, 278, 333—334.
- forme ale muncii socialmente dezvoltate în capitalism — I, 378—381; III, 135—136, 276, 281—282, 283, 334—335, 450—451.
- forma socială a muncii în comunism — III, 522—523, 552—553.
- munca concretă ca o condiție a ei — III, 547—548.
- și muncă privată, III, 141—143.

- diviziunea ei în unele ramuri de producție — I, 209, 210.
- **muncă concretă** — I, 145, 146; III, 547—548.
- și muncă abstractă — III, 136—137, 142—143, 145—146.
- indiferența capitaliștilor față de acestea — I, 130, 389.
- ca substanță de valoare la fiziocrați — I, 17—18, 19.
- **muncă vie și muncă materializată** — I, 43, 47, 48, 51, 52, 58—59, 81—105, 145, 161—173, 195, 196, 216, 218—219, 232, 377, 378; II, 436—438, 462—463, 521—522, 535—536; III, 73, 78, 89, 170, 171, 294, 295, 345, 346, 396, 400—401.
- munca vie ca sursă de îmbogățire — I, 48, 391, 395—396.
- micșorarea relativă a muncii vii în raport cu munca trecută — III, 396.
- **munca necesară**
- socialmente necesară — I, 194, 208—209; II, 32, 132—133, 571—572; III, 116—117.
- tendința de scădere a muncii necesare în capitalism — I, 204, 208.
- și supramuncă — 189, 192, 193.
- a întregii clase muncitoare — III, 262—263.
- și înlocuirea salariului — I, 81.
- **muncă privată**
- muncă abstractă ca opoziție a ei — III, 142—143, 144.
- și munca socială — III, 142—144.
- suprimarea ei de către producția capitalistă — III, 450—451.
- **muncă productivă**
- conceptul de muncă productivă — I, 126, 127, 130, 131, 146—147, 176—177, 188, 381—385, 387—388, 389, 400, 401; II, 111, 112, 599—600.
- determinarea secundară a muncii productive, I, 144—147, 398—399; III, 456—457.
- în capitalism — I, 126, 127, 130, 204—205, 381—385, 388—395; III, 450—451.
- în comunism — I, 127.
- în industria transporturilor — I, 400, 401.
- muncă neproductivă — I, 131—133, 137—140, 146—147, 160—161, 273—274, 390—395.
- raportul dintre munca productivă și munca neproductivă — I, 133, 134, 158, 160, 161, 175, 187, 235, 268, 269, 277, 278.
- **teorii despre munca productivă și munca neproductivă** — I, 266, 267, 269.
- deosebirea pe care o face Smith între munca productivă și munca neproductivă — I, 126—131, 133—147, 151, 152, 159, 160, 201—204, 235—242, 263, 267—275, 277, 279, 281, 283; III, 437—438, 450—451, 457—458.
- polemica economiștilor burghezi împotriva deosebirii pe care o face Smith între munca productivă și munca neproductivă — I, 146—147, 155—161, 173—177, 188, 229, 260, 279.
- concepția vulgară asupra muncii productive — I, 149—150, 159, 176—177, 188, 242—247, 249, 250, 257—259, 265—270, 373, 376.
- mercantiliștii despre munca productivă — I, 127—128.
- adeptii sistemului monetar despre munca productivă — I, 283—284.
- fiziocrații despre munca productivă — 15—17, 23—24, 127, 128, 176—177.
- Malthus despre munca productivă și munca neproductivă — III, 29.
- Petty despre munca productivă și munca neproductivă — I, 153, 154, 340, 341.
- **munca de supraveghere și de conducere** — I, 52, 81; III, 67, 373—375, 523—525, 532—534.

- vezi și *Muncă în agricultură, munca femeilor, Munca copiilor, Salariu, Supramuncă.*
- Muncă de clacă* — I, 131; III, 420—421, 422.
- Munca femeilor* — II, 448—449, 525—526.
- Muncă în agricultură* — I, 16, 17—20, 23—24, 36—37, 38, 56—57, 143—144, 176—177; II, 13, 14, 80, 343—344, 345.
- Muncă salariată*
- esența ei — III, 277, 289, 422, 455.
 - premisele ei — I, 64; III, 508.
 - ca bază a producției capitaliste — I, 206; II, 436; III, 307, 498, 517.
 - și dezvoltarea producției de mărfuri — III, 308.
 - muncă productivă în sensul producției capitaliste — I, 126, 131.
 - reproducția lărgită a muncii salariate — II, 628—630.
- Muncitor*
- dubla libertate a muncitorului salariat — I, 25—26.
 - productiv și neproductiv — I, 133—135, 137, 138, 149, 161, 187, 201, 235, 268, 269, 276, 277, 390, 391, 398, 399—400.
 - ca cumpărător de mărfuri — I, 57, 58, 393; III, 13—15.
 - și condiții de muncă — I, 23, 41, 49, 331, 332, 397; III, 289—290, 438—439.
 - și mijloace de producție — I, 378, 397, 398; III, 118.
- Vezi și *Muncitor agricol.*
- Muncitor agricol* — I, 23—24, 195—196; II, 11, 594—595; III, 380—381.
- N
- Natură*
- ca condiție fundamentală a muncii — I, 20, 21.
 - ca element al producției — II, 127—128, 260—261.
- condiții de producție naturale — I, 19, 30; II, 13, 35, 36, 38, 260—261, 583—584; III, 86—87, 192—193.
 - și om — I, 264; III, 313.
 - evoluția regnului animal și vegetal — III, 313.
 - proprietatea asupra forțelor naturii — II, 158—159.
 - forțele naturii și modul de producție capitalist — I, 378, 379; II, 605—607; III, 197—198, 319—320, 328, 329.
 - și explicarea plusvalorii și a salariului la fiziocrați — I, 14, 20, 24, 45, 56.
- Naționalizarea pământului* — I, 21, 22, 36; II, 38, 39, 103—104, 158—159, 160; III, 498—499.
- Nevoi*
- și nivelul productivității muncii — II, 8, 9, 446—447; III, 476.
 - sociale — II, 446—447.
 - solvabile — II, 556—557, 586—587.
 - ale muncitorului — II, 8; III, 310—311.
 - satisfacerea lor — II, 558—559, 580—581; III, 305—306, 307.
 - în comunism — II, 636—637; III, 122—123.
- O
- Obiectul muncii*
- ca element al capitalului și ca element al procesului muncii — II, 15.
- Ofertă și cerere* — I, 68, 210, 211; II, 20, 21, 134—135, 136, 287—288, 289, 290, 541—542, 555—556; III, 62—63, 95—96, 97, 98—99, 101—104, 331—332, 536.
- vezi și *Cerere*
- Olanda* — I, 372; III, 555—556, 561—562, 567.
- Om*
- și natură — I, 264; III, 312—313.

- premisă și rezultat al istoriei — III, 518.
 - creator al avuției materiale — I, 267.
 - dezvoltarea personalității lui în procesul istoric — II, 119—120.
 - ca proprietar și ca muncitor — III, 397, 398—399.
 - în societatea burgheză — III, 474—475, 476.
- Opoziție*
- dintre valoarea de întrebuințare și valoare — III, 103—104, 133—134, 135, 136—137.
 - dintre munca concretă și munca abstractă — III, 136—137, 142—143.
 - dintre munca privată și munca socială — III, 142—143, 144.
 - dintre munca vie și munca materializată — III, 293—294, 295.
- Oraș*
- și sat, — II, 245—249.
 - în evul mediu — III, 286—287, 439, 459, 460.
 - în Asia — III, 460—461, 462.
- P
- Pauperism și pauperizare* — I, 194, 235; II, 525—526; III, 276—277, 324—325.
- ca rezultat necesar al capitalismului — III, 55, 131—132, 255—257, 324—325.
 - micșorarea părții ce revine clasei muncitoare din fondul de consum — II, 619—620, 621.
 - și supramunca — III, 324—325.
 - și acumularea capitalului — III, 352—353, 354, 370—371.
- Vezi și *Exploatare, Suprapopulație, relativă.*
- Pământ*
- ca o condiție inițială a muncii — I, 20; II, 38.
 - ca produs al unui proces natural — II, 260—261.
 - ca o condiție materială a muncii, I, 53.
 - cultivarea de noi pământuri — II, 144—147, 153.
 - exploatarea prădalnică a pământului în capitalism — III, 318—319, 328, 329.
 - ca obiect al muncii — II, 15.
 - valoarea pământului și renta funciară — II, 131—132, 134—135, 136; III, 113, 114.
 - ca forță productivă — II, 372; III, 514—515, 516.
 - valoarea pământului și dobânda — I, 345, 355.
 - valoarea bănească a pământului la Petty — 344, 345, 347.
 - naționalizarea lui — I, 22, 23, 36; II, 38, 39, 103—104, 158—159, 160; III, 498—499.
- Vezi și *Proprietate funciară.*
- Piața banilor* — II, 419; III, 491—492, 493.
- Piața muncii* — III, 232—233.
- Piață*
- ca fază de circulație a mărfii — II, 532—533; 534; III, 299—300, 301.
 - ca condiție a existenței producției capitaliste — III, 496—497.
 - și treptele producției capitaliste — III, 521—522, 563—564, 565.
 - mărimea și extinderea pieței — I, 181; III, 286—287, 305—306.
 - suprasaturarea pieței — II, 11, 12, 574—575, 576; III, 299—300, 301.
 - și oscilațiile prețului — II, 309—312, 345, 347—348; III, 301—302.
 - piața internă — II, 547, 548, 575, 615.
 - piața de mărfuri și piața muncii — III, 231—232.

- vezi și *Piața financiară, Comerț, Piață mondială*.
- Piață de mărfuri* — III, 231—232.
- Piață mondială* — I, 376; II, 464—465, 515, 547—548, 575—576, 640—641; III, 259—260, 271, 496—497, 559—560.
- Plusprodus* — I, 189; II, 536—537; III, 389—390, 476.
- și munca neplătită — III, 41—42, 43.
- și comerțul exterior — II, 539—540, 541; III, 258—260, 268—269, 270.
- Ricardo despre plusprodus — II, 339—340, 457—458, 469; III, 254, 255.
- Plusvaloare* — 16, 24, 50, 53, 56, 57, 60, 63, 64; II, 34, 193—194, 594, 595; III, 9, 206—207, 254, 255, 271, 275—276, 507—508, 509.
- ca scop al producției capitaliste — I, 61, 62, 189, 388, 395; II, 515—516, 563.
- apariția ei — I, 20, 21, 25, 27, 44, 50—52, 57, 58, 62, 63; III, 8, 9, 61—62, 63, 506, 607.
- înțelegerea plusvalorii precede înțelegerea valorii — I, 146, 147, 341; II, 200—201.
- și productivitatea muncii — I, 19, 35, 64, 126, 127, 192, 193, 285; II, 8, 84—85, 282, 445—446; III, 349—350, 476.
- și munca productivă — I, 126, 127, 189, 381, 384, 388.
- și plusprodusul — I, 189; III, 389.
- plusvaloare absolută — I, 19; II, 8, 84—85, 445—446, 482; III, 243—244, 275—276, 476.
- fertilitatea naturală a solului ca bază a ei — III, 476.
- în agricultură spre deosebire de industrie — II, 14, 15.
- plusvaloare relativă — I, 19, 286; II, 8, 25, 84—85, 446—447, 483—484, 485; III, 276—277, 476.
- se bazează pe creșterea productivității muncii — I, 19, 64, 286; II, 8, 38, 281—282, 283, 445—446; III, 276—277, 283—284, 369—370, 371, 476.
- II, 11, 24, 25.
- plusvaloare suplimentară — II, 11, 24, 25.
- rata plusvalorii — II, 411—413, 419, 421, 448—450; III, 244—248.
- factorii care influențează mărimea ei — II, 84—85, 203—204, 410—414, 419—420, 421, 446—450; III, 403—405.
- și rata profitului — II, 468, 469; III, 207—208, 212—213, 228—229, 235—236, 245—247.
- masa plusvalorii — I, 189, 190, 202, 203; II, 199, 200, 449—450; III, 245—247.
- factorii care determină mărimea plusvalorii — II, 21, 22, 41, 42, 52, 83, 281—282, 283, 315—316, 317, 410, 413—414, 445—447, 468; III, 206—207, 350—351.
- și salariu — II, 11, 295—296, 297, 448—449; III, 158—159.
- și capitalul variabil — III, 507—508, 513—514.
- formele specifice ale plusvalorii — I, 6, 17, 18, 53, 56, 37, 61, 63; III, 271, 272, 507—508, 509, 511—512.
- profitul ca formă transformată a plusvalorii — I, 6, 53, 63; II, 340—341, 409—410; III, 86—87, 206—207, 486—487, 508—509, 510, 511—512, 515—516, 517.
- apropierea nemijlocită a plusvalorii de către capitaliștii angajați nemijlocit în producție — I, 57, 66, 67, 79; II, 158—159, 353—354, 355, 409—410, 498; III, 423, 443—444, 496—497.
- transformarea plusvalorii în capital — II, 525—526, 534—538.
- transformarea plusvalorii în rentă — II, 498, 562—503, 504.

- realizarea ei — I, 24, 25, 50; II, 28, 29—30.
- repartizarea ei — I, 8, 17, 18, 54, 57, 66, 68, 80; II, 23, 35, 36, 65—66, 73—74, 158—159, 211—212, 477—478; III, 86—87, 88, 375—376.
- concepții asupra plusvalorii în economia politică burgheză.
- confundarea plusvalorii cu formele ei transformate — I, 6, 53, 60, 63; II, 450—451, 452; III, 31—32, 87—88, 206—207, 208, 223, 237—238, 252—253, 254, 271, 396.
- explicarea plusvalorii cu ajutorul schimbului de către mercantiliști — I, 7, 11, 19, 32, 33, 36, 37, 38, 147, 148, 149, 371; III, 9, 10, 75—76, 77.
- Petty despre plusvaloare — I, 154.
- fiziocrații despre plusvaloare — I, 14, 16—30, 32, 36, 37, 56, 57, 127, 128, 147, 154, 193, 342, 371; II, 168, 169, 599—600; III, 119, 476.
- Ramsay despre plusvaloare — III, 345—350.
- Ricardo despre plusvaloare — I, 199; II, 26, 176—177, 181—182, 202—203, 228, 229, 409—468, 476—477, 478, 482, 509, 510, 513—514, 620—621; III, 8—10, 28, 29, 67, 68, 85, 157—158, 170—171, 206—207, 217—218, 254, 271, 356—357.
- Rodbertus despre plusvaloare — II, 7, 61, 62, 69—70, 90—91, 128—129.
- Smith despre plusvaloare — I, 42, 45, 50—65, 69, 70, 76, 77, 147, 235; II, 236, 246—247, 248, 445—446; III, 255.
- economiștii vulgari despre plusvaloare — I, 7, 13, 15, 152, 250—252, 371; III, 9, 75—76.
- Polită (cambie)* — I, 303, 304, 312, 313; II, 561—562.
- Populație*
- populația totală și clasa muncitoare în societatea burgheză — III, 60.
- productivă și neproductivă — I, 194, 195, 198—201, 204, 206, 268, 269.
- creșterea populației muncitoare și salariul — II, 525—526, 527, 638—641.
- creșterea populației și productivitatea muncii — II, 592—594; III, 260—261.
- ca sursă pentru o nouă forță de muncă — I, 235; II, 592—593, 606—607, 608.
- și acumularea capitalului — I, 79—80; II, 142—143, 525—526, 540—541, 590, 591; III, 257—258.
- populația rurală și nivelul civilizației al țării — II, 522—523, 524, 594.
- Vezi și *Suprapopulație, relativă*.
- Posibilitate și realitate* — II, 446—447, 551—552, 557—558, 559—565, 583—584, 585.
- Preț*
- expresia bănească a valorii — I, 356; III, 175—176.
- și valoare — I, 8, 13, 24, 210; II, 11, 21, 279—283, 359, 360; III, 134—135, 136, 543, 544.
- componentele lui — III, 538—539, 540, 542—544.
- și deprecierea banilor — II, 134—135, 136, 145, 505—506.
- oscilațiile prețului — II, 309—310, 345, 347; III, 113—114, 301—302, 303.
- al produselor agricole — I, 345, 346; II, 11, 12, 100—102, 127—128, 168, 220—221, 222, 318—319, 320, 338—339, 359; III, 106, 107, 318—319, 426—427.
- evoluția prețului cerealelor în Anglia — II, 111—112, 117, 126—127, 136—139, 145—149, 251—252, 447—448, 505—506, 507.

- Smith despre „prețul natural” — I, 67—70; II, 340—344, 379—387, 397—398.
- Vezi și *Prețul pământului*, *Preț de piață*, *Preț de monopol*, *Preț de producție*.
- Preț de monopol* — I, 255; II, 30, 359.
- și legea valorii — II, 30, 93—94, 169.
- al produselor agricole — II, 169, 170, 424, 425.
- și renta — II, 24, 373—374, 380—381, 382; III, 424—425.
- al produselor orașelor în evul mediu — II, 338—339.
- Preț de piață* — I, 68, 69; II, 95—96, 127—128, 129, 217, 218, 360—361; III, 491—492, 535—536, 537.
- și oscilațiile salariului — I, 69, 128, 305.
- și prețul de producție — II, 203—204, 205, 249—250, 251, 340—341, 342; III, 536—537, 538, 543, 544.
- și valoarea de piață — II, 215—220, 284—285, 286, 287—288, 289; III, 543.
- Preț de producție (preț de cost, preț mediu)*
- ca rezultat al concurenței dintre ramurile de producție — II, 21—24, 34—35, 65, 66, 127—128, 129, 195, 218—220, 224—225, 315—316, 317, 340—341, 342, 359, 360; III, 67, 82—83, 84, 489—490.
- ca rezultat și consecință a dezvoltării producției capitaliste — II, 359—360; III, 180—181.
- și valoare — I, 67, 400; II, 23, 24, 28, 52—53, 67—68, 132—134, 193—194, 195, 198, 199, 204, 205, 224—228, 249—250, 251, 258—259, 294—295, 315—316, 317; III, 78—82, 179—180, 181, 396, 510, 537—538, 543, 544.
- și prețul de piață — II, 127—128, 203—204, 205, 250—251, 252, 285, 286—287, 340—342; III, 536—537, 543, 544.
- și renta funciară — II, 341—343; III, 102—103.
- și oscilațiile salariului — II, 424—425, 427—433; III, 351—352.
- caracterul lui istoric — II, 105—106, 258—259, 266.
- identificarea salariului cu prețul de producție în economia politică burgheză — II, 19—21, 28, 131, 132, 135, 162, 171—172, 182—183, 209—210, 220—221, 228—229, 231, 250—251, 258—259, 260, 318—319, 340—344, 354—355, 366—367, 409—410, 424, 430, 468, 476, 513—514, 515; III, 23, 26, 68, 77, 170—171, 177—178, 194—195.
- Vezi și *Cheltuieli de producție*.
- Prețul pământului*
- ca rentă funciară capitalizată — I, 344, 345, 347; II, 327; III, 505—506, 507, 546—550.
- și dobândă — I, 355.
- Petty despre prețul pământului — I, 344, 345.
- Proces de valorificare*
- și procesul muncii — I, 75, 76, 219, 221; II, 15, 43—44, 79—80, 82—83, 84, 112—113, 206, 207, 454—455, 519; III, 113—114, 115, 226—227, 392, 393.
- Procesul muncii*
- și procesul de valorificare — I, 75, 219, 221; II, 15, 43—44, 79—80, 83, 84, 112—113, 206, 207, 454—455, 519; III, 113—114, 226—227, 392, 393.
- Productivitatea capitalului*
- ca expresie capitalistă a productivității muncii — I, 258, 377, 381, 382; III, 281—282, 283.

- și constrângerea la supra-muncă — I, 64, 65, 378, 380, 382; II, 445—446, 447.
- și mijloacele de subzistență ale populației muncitoare — III, 260—261, 262.
- și producția valorii de întrebuințare — I, 65, 66; III, 281—282.
- Productivitatea muncii*
- absolută și relativă — I, 128, 129; II, 8.
- în sens capitalist — II, 39—40; III, 119.
- în capitalism — I, 40, 41, 134, 135, 166, 161, 174, 194, 273, 377, 380, 398; II, 119—120, 248—249, 572—573, 574, 575, 579—580, 627—628, 629; III, 53, 85, 260—261, 281—282, 318—319, 334—335, 451—452, 454—455, 456.
- influența ei asupra masei produselor — I, 80—81, 177, 381; III, 122—123.
- și valoarea mărfurilor — I, 177, 187, 209, 381; II, 278—279, 280, 281—282.
- și plusvaloarea — I, 19, 21, 36, 64, 192, 193, 285; II, 8, 39—40, 85—86, 281—282, 446—447; III, 282—283, 349—350, 476.
- și rata profitului — I, 77; II, 483, 652.
- creșterea productivității muncii; factorii care contribuie la creșterea productivității muncii — I, 268, 277; II, 591—592, 593; III, 260—261, 283—284.
- și compoziția organică a capitalului — I, 195; II, 8, 22, 109, 264, 265, 317—318, 455—456, 457, 652.
- și concentrarea capitalului — I, 143, 205.
- și acumularea capitalului — I, 143; II, 572—573, 589—590, 610—611; III, 124—125, 362—363, 364.
- și folosirea mașinilor — II, 8, 80—81, 111—112, 609, 610.
- și populația productivă — I, 194, 195, 200, 204, 205.
- și populația neproductivă — I, 194, 195, 270, 271; III, 440—441.
- și salariul — I, 192—194; II, 8, 11, 71—72, 281—282, 445—446.
- înclinația spre risipă a burgeziei — I, 175—176.
- în agricultură — I, 19; II, 12—14, 19, 38, 79, 80, 94—95, 109—113, 318—319; III, 318—319.
- în industrie — II, 12, 13, 38, 109—113; III, 119.
- Producție*
- și schimb — I, 28, 276, 277; II, 21, 22.
- nevoi — II, 579—580.
- și consum — I, 75, 76, 159, 228, 229, 260—263; II, 532—533, 534, 568—570; III, 53, 124—125, 299—300, 305—306, 307.
- și piață — II, 515—516, 532—533, 574—575, 576.
- și avuție — I, 249, 261.
- și reproducție — II, 54—55, 56; III, 303—304.
- producție materială — I, 133, 137, 145, 149, 189, 190, 263—266, 399—402; II, 61; III, 344, 456—457, 458, 469—470.
- producție non-materială — I, 188, 189, 264, 266, 280, 282, 398, 399.
- producție spirituală — I, 137, 149, 263—269, 398—401; III, 457—458, 459.
- producție de masă — III, 365—306.
- subproducție — II, 578—579, 581—584.
- în comunism — III, 122—123.
- *producție capitalistă* scopul ei determinant — I, 61, 62, 189, 260, 261, 388; II, 515—516, 543—544, 552—553, 562—563, 572—573, 599—600,

- 619—620; III, 29—30, 276—277, 506—507.
și legea valorii — III, 72—73.
și munca necesară — I, 204, 208.
și dezvoltarea forțelor productive — I, 377; II, 118—119; III, 276—277, 451—452, 513—514, 515.
acumularea capitalului ca lege a producției capitaliste — I, 143, 144; II, 531—532, 533.
- Producție de lux* — I, 195, 285; III, 38—39, 261—262, 269, 367—369, 412—413.
- Producție de mărfuri* — I, 42, 48, 49; II, 501—502, 503, 558—559; III, 135—136, 143—144.
— în capitalism — I, 48, 49, 132, 134, 135, 160; II, 464—465; III, 305—306, 307, 332—333.
— munca necesară ca o condiție preliminară a ei — I, 389.
— și munca socială — I, 181.
— și diviziunea muncii — I, 181; III, 285—286, 305—308.
— și circulația mărfurilor — III, 308.
— și modurile de producție precapitaliste — III, 114, 305.
- Producția de aur* — I, 128, 129; III, 425—426.
- Produs*
— *produs social total* — I, 75—77.
valoarea produsului social total — I, 232—234; III, 115—116, 266—267.
forma naturală a produsului social total — III, 268—269.
repartizarea produsului social total — I, 208—209, III, 266—267.
— comparație între venitul social total al diferitelor națiuni — II, 522—523.
— forma marfă a produsului în capitalism — II, 57—58, 60—61, 550—551, 552; III, 72—73, 114—115, 116, 305—308.
- Produs de valoare* — I, 231—234; III, 114—115, 156—157.
- Produse agricole*
— formarea prețului produselor agricole — II, 11, 12, 100—102, 127—128, 220—221, 222, 317—318, 319, 338—339, 359; III, 408.
— cauzele creșterii prețurilor produselor agricole — II, 135—136, 145, 147, 148—149.
— creșterea relativă a valorii produselor agricole — III, 431.
— valoarea și prețul produselor agricole la națiunile dezvoltate din punct de vedere capitalist și la cele relativ nedezvoltate — III, 511—513.
- Profesor* — I, 399.
- Profit* — I, 57, 60, 77, 78.
— sursa lui — I, 252, 253, 257; II, 316, 317, 410—411, 412, 415—416; III, 13, 14, 80, 125—126, 190—191, 378.
— ca formă transformată a valorii — I, 6, 53, 63; II, 340—341, 342, 409, 410; III, 85—86, 206—207, 485—486, 508, 509, 512—513, 515—516, 517.
— ca scop nemijlocit al producției capitaliste — II, 360—361, 363, 364; III, 11, 12, 82—83, 84, 124—127, 128.
— ca mistificare a relațiilor capitaliste — III, 485—486, 509—511, 515—516, 519—522.
— și acumularea capitalului — I, 78, 79; II, 590—591, 594, 595—596; III, 34—35, 319—321, 443, 444, 465—466, 473—474.
— rata și masa profitului — II, 411—414, 419—420, 421, 468; III, 33—34, 35, 252—253, 329.
— repartizarea profitului — I, 256; II, 498—499, 500.
— transformarea unei părți a profitului în rentă — II, 497—498, 503—504, 504.

- raportul dintre profit, rentă și dobîndă — II, 499—500; III, 505—506.
- *profit mediu* — III, 83—84, 372—378, 423, 470—471, 499—507.
ca modificare a plusvalorii — I, 60; II, 28, 29, 33, 192—193, 199, 200; III, 85—86, 206—207, 208, 485—486, 509, 510, 512—513, 515—516, 517.
și prețul de producție — III, 539—540, 541.
și legea valorii — II, 181—182, 199, 200; III, 68, 69.
- *profit suplimentar* — II, 15, 65, 75, 90—94, 99—100, 101, 127—128, 151—152, 256—257, 433; III, 120—121, 410, 411, 420, 423, 436.
în industrie — II, 12, 94—95, 96, 108—109, 256, 257, 433; III, 410—411.
în agricultură — II, 27, 68, 74—75, 91—95, 103—104, 127—128, 151—152, 255—256, 261—262, 263—264, 354—355; III, 119, 120, 379—380, 380—381, 410—411, 420—421, 423, 435—436.
și valoarea de piață — II, 217—218, 256, 257—258.
transformarea plusprodusului și a unei părți a capitalismului constant în profit suplimentar — II, 495, 496.
în colonii — II, 410—412, 479—481, 517.
- *profit industrial*
rolul lui regulator — II, 514—515; III, 100—101, 108, 109.
renta funciară și dobînda ca derivate ale profitului industrial — I, 131, 212, 249, 250, 257; III, 204—205, 378.
- *concepții asupra profitului în economia politică burgheză*.
identificarea plusvalorii cu profitul — I, 6, 53, 54, 60, 63, 64; II, 449—450; III, 30, 31, 86, 87—88, 206—207, 223, 237, 252—253, 270, 396.
- concepții apologetice asupra profitului — I, 17, 29, 31, 50, 52, 62, 66, 242, 253, 256, 297, 298, 299, 363—371; II, 515—516, 598—599; III, 10, 13—20, 26—27, 32—33, 36—37, 42—43, 61—62, 75—76, 189, 190, 195—196, 204—205, 206, 498—499, 519—520, 522, 533, 535—536, 537.
explicarea lui prin vânzarea mărfurilor peste valoarea lor — I, 11, 33, 152, 249—253, 371; III, 75—76.
— fiziocrații despre profit — I, 17, 18, 29, 31, 33, 366, 370, 371; II, 599—600.
— Ramsay despre profit — III, 373—374, 378.
— Smith și Ricardo despre profit — I, 18, 49—53, 56, 62, 63, 67; II, 156, 236—238, 247—248, 409, 410, 455, 457—458, 459, 464, 468—517; III, 100—101, 111, 531.
- Profit comercial* — I, 228, 229; II, 242—243, 411—412, 478—481, 517.
— și rata generală a profitului — III, 415—416.
— și modurile de producție precapitaliste — III, 443—444.
- Proprietar funciar*
— caracterul lui neproductiv în capitalism — I, 149, 150, 373; II, 38, 53—54, 158—159, 353—354, 569—570; III, 47, 48.
— interesele opuse ale industriștilor și proprietarilor funciari — II, 119, 120, 122—125, 353—354.
— apropierea profitului suplimentar al agriculturii de către proprietarul funciar — II, 15, 68—69, 261—262, 354—355; III, 379—380, 381.
— apropierea rezultatelor unei mai mari fertilități a pământului de către proprietarul funciar — II, 103—104, 152—153, 154, 408—409, 410.

- și fermierul capitalist — II, 158, 159, 163—164.
 - în antichitate și în evul mediu — II, 38, 39, 158—159.
 - fiziocrații despre proprietarul funciar — I, 19—23, 372, 373; II, 399—400, 401—402.
- Proprietate**
- asupra condițiilor de muncă (asupra mijloacelor de producție) — I, 13, 23, 24, 26, 331, 351, 397, 398; II, 35; III, 311—312, 444—445.
 - capitalistă — I, 53, 377; II, 35, 159—160, 455—456, 457; III, 370—371, 450—451, 486—489, 498—499, 501, 503—504, 516—517, 535—536.
 - proprietatea privată asupra pământului ca o primă condiție a dezvoltării capitaliste — I, 19, 26; II, 38, 39, 103—104, 158—159, 320—321, 322.
 - în comunism — II, 103—104.
 - omul ca proprietar — III, 397, 398.
 - proprietate comună și proprietate individuală la Locke — I, 351—353.
 - vezi și *Proprietate funciară*.
- Proprietate funciară** — II, 165—166.
- diferitele ei forme — II, 36, 38, 39, 103, 159—160, 509.
 - și modul de producție capitalist — I, 25, 26; II, 38, 158—160, 251—252, 253, 258—259, 319—320, 330—331; III, 307, 379—380, 420—421.
 - renta funciară ca formă economică a ei — I, 21, 22; II, 11, 31, 92—93, 94, 165—166, 259—260, 261, 262—263, 316—317, 319—320, 357, 363—364, 372, 373, 395, 432; III, 428—429, 509, 510—511.
 - sursă a venitului dar nu a valorii — I, 65; II, 36, 37.
 - și formarea valorii în agricultură — II, 100—101, 127—128, 129, 220—221, 222—223,
- 259—260, 261, 319—320, 337—338, 359; III, 318—319.
 - separarea proprietății funciare de muncă ca primă condiție a dezvoltării capitalului — I, 19, 20, 25, 26; II, 38, 103—104, 320—321.
 - condițiile în care proprietatea funciară există doar nominal — II, 32, 103—104, 251—252, 253, 319—320, 324, 325, 328, 341—342, 361—362, 367—368, 369, 393—395, 398—399, 400, 430—431, 432.
 - în colonii — II, 319—321, 325, 328, 331—334, 338—339, 396—397, 478—479.
 - negarea proprietății funciare în economia politică burgheză — I, 22, 23, 36; II, 119—120, 158, 399—400; III, 48—49, 85—86, 186, 419, 453—454, 455, 498—499.
 - reflectarea dominației ei în sistemul fiziocrat — I, 20, 21, 23, 368, 373.
 - în teoria lui Ricardo — II, 83—96, 103—104, 118—119, 158—159, 253, 328—330, 338—339, 413—414, 415.
- vezi și *Naționalizarea pământului*.
- Proprietate privată, vezi Proprietate, Proprietate funciară.**
- Protecționism** — II, 118—119, 121—122, 122—123; III, 496—497.
- Proudhonism** — I, 308; III, 482—483, 493—494, 498—499, 550—556.

R

- Rata dobânzii** — II, 147; III, 316—319, 372—373, 374, 473—474, 488—492, 535—536.
- și rata profitului — II, 241—242; III, 473—474, 497—498, 565—566.
 - mărimea ratei dobânzii în diferite țări — I, 363.
 - tendința ei de scădere — I, 354, 355, 360—362.

- reducerea ei de către stat — I, 354; III, 494—495, 562—563, 565—566.
- Rata profitului** — II, 15, 84; III, 206—207, 226—227, 244, 248, 249, 318, 319, 388—389.
- factorii care influențează mărimea ei — II, 16, 17, 163—164, 425—426, 428—429, 430, 469—470, 505—506; III, 227—228, 235, 236, 491—492, 503—504.
 - rata profitului individuală și rata medie a profitului — II, 28, 29, 411—412, 473—474, 478—481, 517.
 - în diferite ramuri ale producției, capitaliste, I, 405; II, 14, 15, 335, 336, 411—412, 478—481, 517.
 - și valoarea fiecărei componente a capitalului individual — I, 78; II, 16, 17, 202—203, 293—294, 295, 296—300, 306, 411, 419—421, 428—429; III, 233, 236—237, 241—243, 249, 250, 361—362, 365—366, 367, 387—388, 403—404, 410—412, 440.
 - și rata plusvalorii — II, 468, 469—470; III, 212—213, 227—228, 235—236, 244—247.
 - și rata rentei absolute — II, 292—293, 306—307, 309, 369—370, 425—426.
 - și nivelul dobânzii — II, 241—242; III, 473—474, 497—498, 566—567.
 - rata medie a profitului — II, 341—342, 476—477; III, 67, 250—251.
 - formarea ei — II, 15, 19, 20, 22—24, 34, 35, 42, 57—58, 66—67, 182—183, 189—192, 195—196, 208—209, 218—219, 220, 224—225, 341—342, 359, 383—384; III, 67, 83—84, 423, 470—471.
 - există numai ca tendință — III, 488—490.
 - și rata individuală a profitului — II, 28, 29, 411—412, 473—474, 478—481, 517.
- vezi și *Legea tendinței de scădere a ratei profitului*.
- Război** — I, 200, 201; II, 119—120, 430—431; III, 47—48.
- vezi și *Războiul civil din America*.
- Relații de producție** — I, 131, 132, 264, 397; III, 53, 276—277, 282—283, 455—456, 534—535, 536.
- și relații de repartiție — I, 65, 66; III, 53, 54, 83—84, 85, 506—507, 526—527.
 - în comunism — II, 636—637; III, 291—292, 445—446, 553.
 - relații de producție capitaliste — I, 377, 396—398; III, 134—136, 143—144, 293—294, 313—314, 478—479, 487—488, 509—511, 516—517, 521—522, 534—535, 541.
 - în agricultură — I, 26.
 - ca relație între cumpărător și vânzător — I, 275, 300, 301, 387—388, 395; II, 568—570; III, 187—188.
 - reproducție a relațiilor de producție capitaliste — III, 289—290, 334—335, 541.
 - economiștii burghezi despre relațiile de producție capitaliste — I, 392, 393; II, 550—551; III, 88—89, 261—262.
- Religie**
- și filozofie — I, 21, 22.
 - procesul de gândire dominat de religie — III, 293—294, 522—523.
 - creștinism — III, 474—475.
 - practici religioase în antichitate — II, 579—580.
 - vezi și *Biserica*.
- Rentă** vezi *Renta funciară, Rentă diferențială*
- Rentă diferențială** — II, 127—128, 147, 255—256, 271—272, 285—286, 308—309, 311—312, 354—355.
- cauzele ei — I, 345, 346; II, 105—106.

- formarea ei — II, 498—499, 502—504.
 - și profitul suplimentar — II, 256—257, 330—331.
 - masa și rata ei — II, 37, 94, 95, 273, 274 ; III, 428—429.
 - în cazul trecerii de la un pământ mai bun la un pământ mai prost și invers — II, 256—257, 290, 330—333 ; III, 105—106.
 - și fertilitatea artificială a solului — II, 153.
 - și prețul produselor agricole — I, 346 ; II, 338—339 ; III, 105—106.
 - și productivitatea diferențiată a muncitorilor agricoli — III, 380.
 - și renta funciară absolută — II, 94—95, 138—139, 256—257, 329, 330.
 - în condițiile naționalizării pământului — II, 103—104, 158—159.
 - dispariția rentei diferențiale în comunism — II, 105—106.
 - Petty despre renta diferențială — I, 345, 346.
 - unica formă de rentă la Ricardo — II, 93—94, 131—132, 133, 255, 256, 292—293, 336—337.
- Rentă diferențială I*
- și deosebirea în ce privește fertilitatea pământului cultivat — II, 12, 37, 94—95, 256, 288, 329—330 ; III, 428—429.
 - și extinderea suprafeței pământului cultivat — III, 105—106.
- Rentă diferențială* — II, 37, 94—95, 286—287, 336—337, 358, 361 ; III, 426—427.
- cauzele ei — I,
 - și proprietatea funciară — II, 432.
- Războiul civil din America* — I, 87 ; II, 353—354.
- Renta funciară*
- ca produs necesar al producției capitaliste — II, 12, 13, 96—97, 106—107, 393—394 ; III ; 379—380, 423—424, 436—437.
 - ca formă specifică a plusvalorii — I, 6, 16, 17, 18, 53, 63, 64 ; II, 11, 12, 31, 82, 149, 150, 393—394, 409—410, 599—600, 645, 646.
 - ca formă a profitului suplimentar — II, 15, 68, 74—75, 91—95, 127—128, 151—152, 256—257, 336—337, 433 ; III, 119, 120, 420—421, 423, 436.
 - ca formă economică a proprietății funciare — I, 21, 22 ; II, 11, 31, 92, 93, 94, 165—166, 170—171, 258, 259, 261, 263, 315—316, 319—320, 357, 363, 373—374, 395, 432 ; III, 423, 497—498, 499.
 - capitalizarea rentei funciare — I, 344, 345, 347 ; II, 327 ; III, 505—506, 507, 557—561.
 - caracterul ei istoric — II, 103—104, 106, 158—159, 259—260, 261, 428—432.
 - formele ei precapitaliste — III, 307, 420—421, 422.
 - diferitele condiții ale apariției ei — II, 11, 36, 37, 92, 93, 101—102 ; III, 436.
 - determinarea rentei funciare de către pământul cel mai fertil (legea lui Storch) — II, 98—99, 145—146, 277, 310—311.
 - masa și rata ei — II, 27, 37, 68—69, 88—89, 102—104, 107—110, 114, 132, 267—269, 275, 292, 293, 339—340, 355—356.
 - renta totală — II, 286—287, 288—289, 311, 312.
 - calcularea ei — II, 11, 68, 113 ; III, 511—512.
 - renta propriu-zisă și renta derivată — II, 256—258, 260, 266, 286—287, 316—317, 357, 365, 372, 388—389, 390—391, 399—400 ; III, 542, 543.

- în industrie ; renta caselor — II, 31, 74, 399—400.
 - în industria minieră — II, 265—270, 395—397.
 - și dobânda — I, 345, 354 ; II, 142—143, 150, 372, 373 ; III, 549.
 - *renta funciară absolută* — II, 100—101, 127—128, 147, 257—258, 270—271, 272, 275, 283, 284, 311—313, 318—319, 354, 429, 430 ; III, 100—101, 425—427.
 - expresie a proprietății private asupra pământului — II, 11, 30, 92—93, 170—171, 259—260, 261, 319—320, 357, 363, 432 ; III, 509, 510.
 - condițiile existenței — II, 31, 34, 37, 92, 93, 100, 101, 127—128, 170—171, 318—319, 321, 329—330, 354—356, 359, 412—413, 432 ; III, 497—498.
 - caracterul ei istoric — II, 105—106, 259—260, 430—431.
 - și legea valorii — II, 269—270, 275—276, 277.
 - în minele de aur — III, 425—426.
 - negarea ei la Ricardo — II, 93—94, 131—132, 133, 169—170, 257—258, 260—261, 291—292, 336—337, 430—431.
 - teoria rentei a lui Anderson — II, 88—89, 115—117, 122—126, 149—154, 251—252, 253, 257.
 - Petty despre renta funciară — I, 154, 155, 342—349.
 - fiziocrații despre renta funciară — I, 16, 17, 19—23, 30, 57, 199, 200, 342 ; II, 168, 169, 599—600 ; III, 505—506.
 - Ricardo despre renta funciară — II, 25—28, 89, 94—96, 103—105, 115—119, 122—127, 131—132, 133, 135—136, 137, 149—155, 158, 168—170, 251, 252, 256—257, 259—261, 265, 290—291, 318, 329—330, 331, 333—335, 337—338, 339, 430,
- 431 ; III, 99—100, 423—424, 425, 474—475, 492—493, 494, 499—500.
 - Rodbertus despre renta funciară — II, 42, 60, 68—69, 70, 71, 83—84, 85, 88, 90—92, 100—101, 105, 158—159, 160, 162—167, 204.
 - Smith despre renta funciară — I, 53, 55, 56, 63, 65, 67 ; II, 156, 236, 237, 342—343, 357—358, 360, 361, 363—364, 366—368, 372—409 ; III, 379—380, 453—454.
 - concepții vulgare asupra rentei funciare — II, 23, 92—93, 94, 134, 135, 149, 169, 372, 645.
 - vezi și *Rentă diferențială*.
- Renta de monopol* — II, 24.
- Rentieri* — III, 372—373, 378, 379.
- Repartiție*
- relații de producție și de repartiție — I, 66 ; III, 53, 54, 83, 84, 506—507, 508, 526—527.
 - a forței de muncă între ramurile de producție — I, 193—195.
 - a muncii și a capitalului între ramurile de producție — I, 193—195, 208—210, 231, 232 ; II, 532—533 ; III, 489—490.
 - repartizarea proporțională a mijloacelor de producție și forțelor productive — II, 572—573.
 - a valorii — I, 44, 45, 55, 65, 66, 69, 70 ; II, 136—137, 158—159, 457—458, 459.
 - a plusvalorii — I, 8, 17, 18, 54, 57, 66, 67, 80 ; II, 23, 35, 36, 66, 73, 158, 210—211, 476—477, 498—499 ; III, 86, 87, 380—381.
 - a plusvalorii suplimentare — II, 24, 25.
 - a profitului — I, 256 ; II, 498—499.

Reproducție

- ca unitate a producției și circulației — I, 15, 77, 78, 109, 110, 111—116, 329; II, 55, 56, 60—61, 560—561, 562—563; III, 285—286.
 - a relațiilor de producție capitaliste — III, 289—290, 334—335, 541.
 - include înlocuirea valorii și materialului produsului — I, 79, 85, 114—116, 142, 195, 196, 213, 214, 220, 221, 222; II, 500, 543—544; III, 103—104, 269—270, 302—303, 355—356, 362, 363—364.
 - timp de reproducție — I, 220, 221; II, 519, 520; III, 302—303, 412—413, 461—462, 464—465.
 - problema realizării procesului de reproducție — I, 213, 305; II, 517, 531; III, 463, 464, 539—540.
 - a forței de muncă — I, 15, 16, 17, 44, 186, 386; II, 436, 443—444.
 - a capitalului fix — I, 75, 76, 82, 105, 106, 108, 219, 220, 223, 224, 311, 312; II, 22, 205—206, 519, 634.
 - a capitalului constant — I, 79, 125, 162—173, 195, 196, 197, 220—230, 231, 232; II, 519—522, 537—538; reproducția capitalului constant ca valoare de întrebuințare — I, 85, 86, 114—116, 163—165.
 - a capitalului circulant — II, 519.
 - și productivitatea muncii — I, 40, 165—173, 195, 220, 262; II, 592—593.
 - și circulația banilor — I, 293, 294, 305, 306, 309, 327, 328.
 - și consum — I, 108, 109, 114, 115, 274, 294, 313; III, 300—301.
 - și crize — II, 541—543, 560—561.
 - și reproducția naturală în agricultură — II, 59.
 - și circulația mărfurilor — I, 313, 314, 327.
 - *reproducție simplă* — II, 528—529, 537—538; III, 400.
 - conceptul ei — II, 525.
 - și înlocuirea produsului anual — I, 208—229.
 - și procesul înlocuirii capitalului — III, 263—266.
 - a capitalului constant — I, 79—125, 161—172.
 - și acumulare — II, 528, 529, 537; III, 400—401.
 - proporțiile ei necesare — I, 207—211.
 - disproporții în reproducția simplă — I, 207—208.
 - *reproducția lărgită* — II, 528, 529, 537; III, 266, 267, 383, 400.
 - acumularea capitalului ca formă capitalistă a ei — I, 229, 287; II, 531, 532, 536—537, 538; III, 289—290, 352—353, 354, 400—401.
 - și creșterea productivității muncii — II, 572—573.
 - și capital constant — I, 78, 79, 232.
 - în comunism — I, 79; III, 355, 370—371.
- Revoluția franceză (1789—1794)**
- încercare de confiscare parțială a proprietății funciare — I, 21, 22, 36.
 - și fiziocrații — I, 36, 329.
 - luările de poziție ale lui Malthus împotriva lor, — II, 120; III, 59.
- Revoluție socialistă** — II, 636—637; III, 289—290, 379, 445, 446.
- Rezervă de mărfuri**
- necesitatea ei — III, 294—295, 305—306.
 - productivă — I, 231.
 - micșorarea ei relativă o dată cu creșterea producției — III, 303—304.
 - și acumulare — II, 530.

- și dezvoltarea mijloacelor de comunicație — II, 532—533; III, 303—304, 306.
 - depozitarea și păstrarea ei — II, 540.
 - și sfera circulației — II, 532; III, 298—300.
- Ricardo, David**
- rolul lui în istoria economiei politice — II, 173—174, 252; III, 27, 275—276.
 - ca critic al lui Adam Smith — I, 42, 44; II, 176—177, 210—211, 249—250, 357—371, 411—435, 514, 575—516; III, 18, 544—545.
 - ca reprezentant al capitalului industrial — I, 30, 31, 149, 150; II, 119—120, 161, 254—255, 458—459; III, 51—52, 53, 85—86, 117.
 - *caracterizare generală a sistemului lui* — I, 22, 23, 36, 37; II, 158, 159, 173—174; III, 48—49, 84—85, 86, 255, 271—274, 277—278, 280—282, 419, 454—455, 498—499, 523—524.
 - contradicții în teoria lui — I, 60; II, 26, 181—182, 183, 265—266, 361, 442, 443, 472—473, 474, 630, 631; III, 13, 23, 24, 84—85, 192—193, 277—278, 281.
 - mod de tratare neistoric — II, 553—554, 578—579; III, 51—52, 118, 131—132, 281.
 - lipsurile metodei lui de cercetare — II, 106—107, 156, 159, 172—174, 180, 181, 200—201, 202—203, 220—221, 228, 286—287, 288, 409—410, 450, 481; III, 8, 129.
 - probitatea lui științifică — II, 118—120, 128, 129, 608—609; III, 48—49, 274—275.
 - *teoria valorii la Ricardo* — III, 266.
 - respectarea consecventă a determinării valorii prin timpul de muncă — I, 60, 61, 68; II, 134—135, 155, 171—173, 176, 204—205, 433, 435—436, 437; III, 72—73, 183—184, 189—190, 196—197, 276.
 - lipsurile existente în a sa teorie a valorii — I, 125; II, 172—180, 212—213, 437—439, 476—477, 478, 553, 554; III, 23, 95—96, 136—137, 144—145, 170—171, 182, 183—184, 191—192.
 - neînțelegerea specificului influenței exercitate de legea valorii în capitalism — I, 42, 59; II, 435—436, 442, 451, 476—477, 478.
 - despre modificarea „valorii relative” a mărfurilor — II, 134—135, 181—197, 203, 204; III, 23, 68—69.
 - confundarea muncii concrete cu munca abstractă — III, 144—145.
 - teoria banilor a lui Ricardo — II, 126, 172, 210—211, 414—415, 481—482, 550—551, 553—554, 578—579.
 - *teoria plusvalorii a lui Ricardo* — I, 199, 200; II, 166—167, 469—466, 471, 509, 510, 620—621; III, 8—10, 27, 28—29, 30, 254.
 - lipsa unei analize a originii plusvalorii — II, 445—446, 448.
 - formarea plusvalorii relative — II, 44, 445, 448, 454, 458.
 - identificarea plusvalorii cu profitul — I, 60, 63, 76; II, 26, 176—177, 182, 203, 228, 229, 409—410, 412, 413, 445, 468, 476—477, 482, 509, 510, 514; III, 8, 67, 68, 157—158, 171, 206, 218, 272, 356.
 - despre înlăturarea muncitorilor de către mașini — II, 602—605.
 - teoria salariului a lui Ricardo — I, 199; II, 181—183, 188, 442—448, 456—457; III, 28, 29, 351—352.
 - confundarea muncii cu forța de muncă — II, 443—444; III, 89.
 - despre valoarea muncii și a salariului — II, 438—444, 456—460, 464—465, 466, 481, 482, 611—612; III, 28, 29.

- despre relația dintre salariu și valoarea mărfurilor — II, 121—122, 201—211, 429, 458 ; III, 68, 69, 95—96.
- despre minimul de salariu — I, 199.
- *teoria profitului a lui Ricardo* (teoria profitului mediu și a prețurilor de producție).
- despre rata generală a profitului — II, 181, 182, 187—191, 195—196, 197, 200, 202—203, 204, 207, 235, 410—412, 469, 476, 477 ; III, 68.
- despre scăderea ratei profitului — II, 409, 481—483, 506—517, 593—598 ; III, 332—333.
- despre raportul oscilant dintre profit și salariu — II, 71—72, 201, 202, 448, 457—458 ; III, 95—96, 108, 156, 157, 162—163.
- despre raportul oscilant dintre profit și rentă — II, 74, 482.
- despre migrarea capitalului — II, 227—228, 234, 254, 414—415, 477.
- identificarea valorii cu prețul de producție — II, 19—21, 28, 131, 132, 134, 161, 171, 181, 182, 209, 220, 228, 232, 250—251, 257—258, 260, 318, 341—344, 354—355, 356, 409, 423, 430, 468, 476, 513, 514 ; II, 23, 26, 68, 69, 74, 170, 177, 194.
- intuirea deosebirii dintre prețul de producție și valoarea mărfii — II, 192, 193, 217—218, 209—210, 211, 363—364, 365 ; III, 69, 178—179.
- identificarea valorii de piață cu prețul de piață — II, 27, 216—218, 288, 477.
- despre influența oscilațiilor salariului asupra prețului de producție — II, 181—183, 188, 202—210 ; III, 68, 70, 86, 351—352.
- *teoria rentei a lui Ricardo* — II, 25, 27, 93, 107, 108, 118, 131—134, 158—166, 171, 172, 202, 215, 217—219, 228, 251—266, 270, 288, 290—293, 325—371, 384—385, 407, 409, 415, 416, 424—433, 503, 505 ; III, 99—101, 423, 424—425.
- despre proprietatea funciară — II, 94—95, 103, 118—119, 158—159, 253, 328—331, 338, 413, 414—415.
- *capitalul la Ricardo*
- despre natura capitalului — II, 462 ; III, 118.
- despre productivitatea capitalului — III, 280—281.
- cercetarea formelor capitalului în cadrul circulației — II, 181, 184—187, 205—206, 409, 513 ; III, 85.
- ignorarea capitalului constant — I, 76 ; II, 180—181, 190—191, 409—410, 453—454, 468, 510, 540—541, 587—588, 599—600, 618—619.
- despre acumularea capitalului — I, 206 ; II, 157, 514, 515, 518—598, 614—615 ; III, 400.
- *concepțiile lui asupra productivității muncii* — II, 40 ; III, 273, 274, 282.
- despre productivitatea agriculturii — II, 38, 263—264, 320, 342, 343, 476, 498, 499—500, 502—503, 593, 594.
- despre munca productivă și munca neproductivă — I, 149, 150, 201—204.
- despre caracterul neproductiv al proprietarului funciar — I, 149, 150 ; II, 158.
- *despre comerțul exterior* — II, 411 ; III, 266.
- *despre venitul brut și venitul net* — I, 200—205 ; II, 599—603, 618—619 ; III, 274—275.
- *despre comerțul colonial și sistemul colonial* — II, 242, 367, 368, 328—335, 478—481.
- *despre avuție* — I, 199, 200.

- *negarea supraproducției* — II, 515, 541, 542, 546, 548—549, 550, 552—555, 578—579 ; III, 49, 55.
- critica concepțiilor lui în lucrările economiștilor burghezi* — I, 180, 198, 199 ; II, 118—119, 163, 164, 171, 177, 179, 201, 254, 256, 334, 335, 437, 445 ; III, 4, 112, 130, 156, 171, 178, 189, 190.
- adversarii lui sentimentali* — II, 119, 415.
- criticii lui de pe pozițiile modurilor de producție precapitaliste* — II, 158—159, 161—164, 251—252.
- *structura lucrării sale "On the principle of political economy..."* — II, 174—176.
- Ricardieni, socialiști*
- *ca apărători ai intereselor proletariatului industrial* — III, 255, 259, 270—271, 277, 278—279.
- *bazele burgheze ale concepțiilor lor* — III, 255, 270—271, 283, 291—292.
- *neînțelegerea de către ei a contradicției dintre muncă și capital* — III, 277, 278—279, 314—315, 316.
- *ca adversarii ai economiei politice burgheze* — III, 254, 255, 270, 275—278, 282, 285, 291—292, 337, 527.
- *despre supramuncă și plusvaloarea* — III, 254, 255, 271—275, 283.
- *despre natura capitalului* — III, 314, 315.
- teze despre neproductivitatea capitalului* — III, 280—282.
- *despre acumularea capitalului și scăderea ratei profitului* — III, 256, 257, 316—333, 335, 336.
- *despre caracterul social al muncii* — III, 333, 334.
- *despre semnificația timpului liber* — III, 272—274.
- Rotația (circulația) banilor* — I, 227, 228, 307, 312.
- *și circulația mărfurilor* — I, 252, 289, 290, 293, 295—296, 318—328 ; III, 135—136, 137.
- *determinarea cantității de bani aflați în circulație prin schimbul de mărfuri* — I, 326, 327.
- *viteza de rotație a banilor* — I, 326, 327.
- *ca punct de plecare al producției capitaliste* — III, 114.
- *între capitalist și muncitor* — I, 297—307, 309.
- Rotația capitalului*
- *și plusvaloarea* — III, 410—411.
- *și profitul* — III, 69—70, 410—417.
- *rotația capitalului fix* — I, 220, 221.
- *rotația capitalului circulant* — III, 416—417.
- Rusia* — I, 75, 76 ; II, 13, 522, 523.
- S
- Salariu*
- *esența lui* — II, 415—416.
- salariul ca formă a valorii forței de muncă* — I, 385, 386 ; II, 340—341 ; III, 38.
- salariul ca formă a venitului muncitorului* — I, 65, 66, 228.
- *apare ca preț al muncii* — I, 385 ; III, 519.
- *apare ca avans făcut de capitalist muncitorului* — I, 297—300, 304, 305 ; III, 93—96, 116, 356, 448, 449.
- *și capitalul variabil* — I, 137, 201, 383—384.
- *și valoarea mărfurilor* — I, 66 ; II, 7, 457, 605.
- *și plusvaloarea* — II, 11, 295—296, 447—448 ; III, 157.
- *și profitul* — II, 71—72, 73, 294 ; III, 233.

- și prețul de producție — II, 425—433 ; III, 350—351.
 - și prețul de piață — I, 68, 128, 386.
 - și productivitatea muncii — I, 191—193, 206 ; II, 8, 11, 71—72, 73, 281—282, 445—446.
 - nivelul diferențiat pentru munca în industrie și munca în agricultură — II, 8, 11.
 - diversitatea salariului la nivel național — II, 8, 11.
 - cauzele creșterii și scăderii lui — I, 128, 129, 376 ; II, 430—431, 638—639.
 - scăderea salariului sub limitele tradiționale — I, 128, 129 ; II, 11, 14, 15, 505—506.
 - rețineri din salariu — I, 186.
 - salariul cu bucată — III, 116—117.
 - fiziocrații despre salariu — I, 13, 17, 26, 27, 38, 202.
 - Ricardo despre salariu — I, 202 ; II, 121, 181—183, 188, 202—210, 428, 442—445, 456—460, 464, 465, 481—482, 483, 612—613, 621, 622 ; III, 28—29, 68, 69, 85—86, 95, 350—351.
 - Smith despre minimul de salariu — I, 40 ; II, 236, 245, 246.
 - economiștii vulgari despre salariu și preț — II, 121—122, 201, 202 ; III, 22.
- Sat**
- dezvoltarea producției capitaliste la sate — II, 56—57.
 - piață pentru mărfurile furnizate de orașe în evul mediu — III, 286—287.
 - exploatarea satului de către oraș — II, 245—249.
 - suprapopulația relativă — II, 11.
- Schimb**
- între capital și muncă salariată — I, 21, 22, 26, 28, 43—45, 48—51, 57—59, 130, 134, 160, 176, 298, 378, 382—388,

- 391, 395 ; II, 435—438 ; III, 8—11, 13, 14, 89, 93, 97—98, 183—184, 242, 396, 397, 507—508.
 - de capital pe capital — I, 119, 122—123, 161—162, 164—165, 171, 220, 221, 226—227, 229 ; II, 520—521, 538.
 - de venit pe venit — I, 207—212, 215, 229, 310.
 - de venit pe capital — I, 211—221, 229, 295 ; II, 79—80, 538 ; III, 262—268.
 - legătura lui cu producția — I, 28, 275, 276 ; II, 21, 22.
 - și circulație — II, 558—559.
 - și diviziunea muncii — I, 181.
 - ca sursă a plusvalorii la economiștii burghezi (mercantiști, adepții sistemului monetar, Steuart) — I, 7, 11, 19, 33, 34, 37, 38, 147—148, 153—154, 371 ; III, 9, 10, 74—75.
 - Ganilh despre schimb — I, 178—182.
 - Vezi și *Schimb de echivalente*, *Schimb de mărfuri*.
- Schimb de echivalente** — I, 32, 42, 43, 142, 181 ; 215, 232, 299, 301, 325, 387 ; III, 131—139, 141, 145, 146, 155, 158—160, 397.
- Schimb de mărfuri** — I, 28, 33, 44, 45, 48, 49, 180—182, 211, 212, 214, 215, 298 ; II, 436—438 ; III, 131—133, 135, 136, 298—306.
- și mărimea valorii — I, 180, 181.
 - schimbul de mărfuri simplu — I, 211, 212, 214, 215.
- Sclavagism** — III, 445—446.
- producția și consumul în sclavagism — II, 578, 579.
 - și proprietatea funciară — II, 508—509.
 - forma supramuncii în sclavagism — III, 421—422.
 - și prețul muncii sclavilor — II, 238, 239 ; III, 93.

- supraveghetor de sclavi — III, 522—523, 534.
 - absența crizelor în sclavagism — II, 552.
 - și relații capitaliste — III, 259, 441—442.
 - în colonii — I, 207 ; II, 321, 478.
- Scofia** — II, 124—125, 325, 344, 396—397.
- Servicii** — I, 131—135, 136—143, 146, 159, 161, 194, 195, 243—250, 260, 265, 266, 268, 269, 272, 273, 276, 277, 283, 390—395, 401 ; II, 550—551, 552.
- și exportul de servicii — I, 139, 140.
- Sistem de credit** — I, 354 ; II, 221—222, 575 ; III, 127, 505—506, 507.
- Sistem monetar** — I, 282—284.
- explicarea plusvalorii prin schimb — I, 7, 13, 19, 147 ; III, 9.
 - despre munca productivă — I, 283, 284.
 - concepțiile monetare ale economiștilor de mai târziu — I, 283, 284 ; III, 9, 10.
- Sistem de mașini** — I, 378 ; III, 385—386, 469, 470.
- Smith, Adam**
- rolul lui în istoria economiei politice — I, 131, 173, 174, 267, 281.
 - continuator al fiziocraților — I, 15, 30, 31, 34, 56, 135, 136, 137, 329 ; II, 168, 386—391, 392, 393, 399, 400.
 - caracterizarea generală a sistemului său — I, 52, 59, 69, 70, 124, 125 ; II, 156, 172—173, 174, 231.
 - contradicții în teoria sa — I, 51, 59, 60, 68, 69, 124, 125, 126, 129, 136, 142, 143, 146, 235 ; II, 106, 172, 236, 239, 240, 378—379, 382—384, 434—

- 435, 436, 442 ; III, 14.
- dublul caracter al metodei sale de cercetare (exoterică și esoterică) — II, 106, 172, 173, 176, 230—232, 243, 244, 249, 250, 378—379, 383—384, 385 ; III, 67.
- elemente vulgare în teoria sa — I, 31, 32, 62, 68, 143 ; II, 378—379, 515 ; III, 528—529.
- elemente monetare în teoria lui — I, 147, 283, 284.
- *teoria valorii la A. Smith*
- diferite determinări ale valorii — I, 41, 42, 45—48, 50, 51, 64—75 ; II, 106, 210, 211, 230—231, 240, 247, 340—341, 373, 375—379, 401, 402—406, 433—435, 442—444 ; III, 18, 67, 542.
- negarea influenței legii valorii în capitalism — I, 43, 44 ; II, 200, 434, 435, 440 ; III, 72.
- despre „prețul natural” — I, 68—70 ; II, 340—344, 380—384, 398.
- concepții contradictorii cu privire la măsura valorii — I, 124, 125 ; II, 442.
- profitul, renta și salariul ca surse ale valorii — I, 64—66 ; II, 106, 209—210, 230—231, 236, 237, 240—244, 245, 373, 374, 379—380, 384, 385, 405, 406, 514.
- descompunerea valorii produsului anual în venit — I, 69—75, 97, 98, 228, 231, 233, 235 ; II, 157, 232, 454, 468, 540 ; III, 356—357.
- *teoria plusvalorii și teoria profitului la A. Smith*
- despre natura și originea plusvalorii — I, 42, 45, 50—65, 68, 69, 77, 147, 235 ; II, 236, 246—247, 248.
- explicarea valorii muncii și a plusvalorii ca supramuncă — I, 50, 51 ; II, 445—446 ; III, 255.
- identificarea plusvalorii cu profitul — I, 60—64.

- concepție științifică asupra profitului — I, 18, 43—53, 56, 62, 63, 66, 67; II, 156, 235, 236, 247—248, 249; III, 531.
- despre scăderea ratei profitului — II, 481, 514, 515, 546, 593—594; III, 332.
- despre migrarea capitalului — II, 234.
- despre formarea prețului de producție — II, 232—234.
- identificarea valorii cu prețul de producție — II, 19—21, 231, 249, 250, 341—343, 365, 373; III, 26.
- *teoria muncii productive la A. Smith*
- deosebirea dintre munca productivă și munca neproductivă — I, 126—131, 133—147, 160, 161, 201, 235—242, 263, 264, 267, 275, 278, 279, 281, 283; III, 437, 456, 463.
- determinarea corectă a muncii productive — I, 126, 129, 131, 135, 238.
- determinări contradictorii ale muncii productive — I, 126, 129, 130, 135, 136.
- aversiunea lui față de preoți — I, 280, 281.
- *teoria populației la A. Smith* — II, 238, 386, 387.
- *teoria colonială* — II, 242—243, 254, 328, 329, 387—388.
- *despre acumularea capitalului* — I, 231, 237, 283, 284; II, 514, 518, 575, 634; III, 353, 399—400, 467, 468.
- *despre salariu (minimum de salariu)* — I, 40; II, 236, 245, 246.
- *despre diviziunea muncii* — I, 157, 237, 273—274; II, 248; III, 63.
- *despre productivitatea muncii (creșterea productivității muncii în capitalism)* — I, 40, 41, 173, 174.
- *despre renta funciară* — I, 53, 55, 56, 57, 63, 67, 68; II, 156—157, 168, 236, 237, 256, 261, 262, 265, 342, 343, 357, 360—361, 362, 363, 367, 372—408.
- *despre interesele diferitelor clase* — II, 407, 408.
- *despre crize* — II, 575.
- *despre economii* — I, 31—35, 142—143, 144, 176, 177, 241, 370, 371.
- *despre dobândă* — 53, 54.
- *despre capitalul circulant* — II, 634—635.
- *criticarea concepțiilor lui de către economiștii burhezi* — I, 150, 153—157, 242—245, 259; II, 172—173, 242—243, 250, 255, 328, 329, 340—341, 383—385, 453, 634.
- *concepțiile lui ca sursă de erori la economiștii de după el* — I, 63, 124—125, 146, 201—202, 265, 266; II, 160—161, 210, 221, 222, 224, 230—231; III, 14.
- Socialism, mic-burhez*
- *esența lui* — III, 498, 552, 555, 556.
- *rădăcinile lui istorice* — III, 494.
- *polemica lui împotriva capitalului purtător de dobândă* — I, 307—310; III, 482, 494, 551, 555—557.
- Societate, burheză* — I, 148—149
- *dezvoltarea ei istorică* — I, 14.
- *caracterul ei antagonist* — III, 99, 278.
- *relațiile dintre diferitele ei funcții* — I, 266.
- *tendențele ei de dezvoltare* — I, 396, 397; III, 60.
- *reproducția burheză a sistemului feudal prin intermediul societății burheze* — I, 148, 149.
- Societate primitivă* — I, 80; III, 445.

- Societăți de asigurare* — III, 376.
- Stat*
- *ca instrument al burheziei* — I, 280, 281, 282, 283; III, 475, 493, 562.
- *poziția burheziei față de stat* — I, 148, 149, 280, 281.
- *revendicarea neamestecului statului în producție* — I, 22, 23, 35, 36, 143, 144.
- *și reglementarea timpului de* — II, 14, 477, 482.
- *și naționalizarea pământului* — I, 22, 23, 36, 37; II, 39, 40, 103, 158, 159; III, 499.
- *ca proprietar funciar în Asia* — I, 255; III, 443, 444.
- Statele Unite ale Americii* — II, 13, 14, 36, 95, 319—321, 330—332, 397; III, 118, 259, 304, 441, 465.
- Statistică* — I, 151, 152; II, 245, 246, 318, 505; III, 340, 342.
- Supramuncă*
- *categorie generală* — I, 53.
- *formele ei specifice* — I, 53, 56, 57.
- *în sclavagism* — III, 421, 422.
- *ca bază a producției capitaliste* — II, 302.
- *constrângerea la supramuncă* — I, 64, 342, 378, 380, 382, 383; II, 444—446.
- *și munca necesară* — I, 189, 192, 193.
- *și productivitatea muncii* — I, 18, 19, 20, 21; II, 445—447; III, 475.
- *ca sursă de capital constant nou* — I, 79, 80.
- *ca sursă a fondului de acumulare al capitaliștilor* — I, 80, 81.
- *a întregii clase muncitoare* — III, 263.
- *în munca simplă și în munca complexă* — II, 421.
- *în agricultură și în industrie* — I, 143, 144; III, 408.
- *munca în agricultură ca bază naturală a supramuncii* — I, 18, 19, 143, 144.
- Substanță de valoare* — I, 14, 18—20, 56, 65, 66, 128; II, 132, 171, 180; III, 34, 132, 141, 165, 175, 355.
- Supraproducție*
- *în capitalism* — II, 557, 578, 579, 586; III, 126.
- *ca principal fenomen al crizelor* — II, 579; III, 125, 126.
- *și subproducție* — II, 577, 582—583.
- *și suprasaturarea pieței* — II, 11, 12, 575, 576; III, 300, 301.
- *și acumulare* — III, 400.
- *de capital fix* — II, 567, 571.
- *de capital circulant* — II, 571.
- *de marfă și de capital* — II, 547, 585, 586.
- *și situația clasei muncitoare* — II, 515, 585, 586.
- *caracterul ei periodic* — II, 547, 585, 586.
- *relativă* — I, 260; II, 573, 581—583; III, 47, 48, 83, 84.
- *parțială și generală* — II, 553—558, 574—576.
- *negarea ei de către Ricardo* — II, 515, 542, 543, 546, 549, 550, 553—556, 579, 580; III, 51, 55.
- *ca „panaceu” recomandat de economiștii burhezi* — III, 48—50.
- *imposibilitatea ei în comunism* — III, 122.
- *Vezi și Crize economice.*
- Suprapopulație, relativă* — I, 235; II, 526, 613, 619, 629, 630; III, 48, 49, 325, 383—384.
- *urmăririi folosirii capitaliste a mașinilor* — II, 606, 607, 611, 612; III, 11.
- *și productivitatea muncii* — III, 368.
- *la sate* — II, 11, 611—612.

S

Școala ricardiană

- vulgarizarea teoriei economice a lui Ricardo — III, 181, 184, 197, 198, 200, 219, 533, 534.
- rezolvarea scolastică a contradicțiilor teoriei ricardiene — I, 60, 61; II, 201, 445, 470; III, 23, 70, 71, 85, 86, 88, 92, 93, 97, 98, 129, 212, 214—218.
- metodele ei de cercetare — I, 60, 61; II, 200, 445, 446, 470; III, 23, 70, 71, 82, 84, 88, 89, 92, 93, 99, 101, 102, 103—104, 124, 127, 129, 207, 212, 213, 252—253, 397, 528.
- despre formele de producție și de repartiție — III, 83—84, 85.
- prezentarea producției burghize ca formă absolută a producției — III, 85, 86, 99, 455.
- despre relațiile dintre capital și salariu — III, 16, 17, 57, 89—96, 99, 181—182, 183, 252—253, 254, 261—262.
- negarea influenței legii valorii în capitalism — III, 72, 73, 97, 190, 252—253.
- identificarea valorii de întreținere cu valoarea — III, 200.
- determinarea valorii mărfurilor prin valoarea capitalului — III, 74, 75, 82, 98.
- identificarea plusvalorii cu profitul — III, 86, 88, 206—207, 208, 213, 222, 223, 237—238, 252—253, 254.
- concepții vulgare asupra profitului — III, 76—78, 217—218, 533, 534.
- concepții vulgare asupra profitului — III, 86, 88, 206—207, 208, 213, 222, 223, 237—238, 252—253, 254.
- despre renta funciară și proprietatea funciară — I, 21, 22; II, 158—159; III, 49, 420—436, 453, 498.

- polemica cu malthusianismul — III, 16, 17, 59.
- destrămarea școlii ricardiene — II, 438; III, 23, 85, 86, 88, 89, 90, 97, 112, 182, 185, 197, 200—201, 253.

Știință

- ca produs al dezvoltării istorice — I, 379.
- în slujba producției materiale — I, 149, III, 469.
- ca forță productivă — I, 378—380.
- și creșterea forțelor productive — III, 465, 466, 471.
- bazele științifice ale marii industrii și agriculturii — II, 110—111, 112.
- ca produs al muncii intelectuale — I, 339.
- valoarea ei — I, 339.
- realizarea ei în mașini — I, 379, 380.
- și ieftinirea mărfurilor — II, 605—606.

T

Tableau économique al lui Quesnay

- semnificația lui în istoria economiei politice — I, 328, 329.
- reprezentarea lui grafică — I, 289, 365.
- premisele lui greșite — I, 366.
- clasele în T.é.Q. — I, 23.
- banii și circulația mărfurilor — I, 289, 290, 293, 294—296, 313—328, 329.

Teoria absteninței — I, 31, 370, 371; III, 291.

Teoria colonială

- a lui Smith și Ricardo — II, 243, 254, 255, 328—335, 396, 479, 480.
- a lui Wakefield — II, 319—320.

Teoria populației

- a lui Malthus — I, 279, 280; II, 116—118, 121—123, 149, 150, 237—238, 634—635, 646; III, 32, 37, 276, 318.
- a lui Petty — I, 340, 341.
- a lui Smith — II, 237—238, 387, 388.

Tezaurizare — I, 249, 261, 283, 284, 310, 311; III, 292, 295.

- banii ca mijloc de tezaurizare — I, 310, 311; II, 542, 543; III, 175, 300.
- și acumularea capitalului — I, 284.

Timp de producție

- și timp de muncă — II, 22, 185; III, 87, 244, 245, 304—305.
- în diferite ramuri — III, 304—305.
- influența produselor chimice asupra timpului de producție — II, 185; III, 189, 190, 241, 300—301, 419.

Timp de rotație — I, 220, 221.

Timp de muncă

- și timp de producție — II, 22; III, 411—412.
- necesar — I, 286, 381; II, 13.
- tendința de scădere a timpului de muncă necesar în capitalism — I, 204, 209.
- timp de muncă socialmente necesar — I, 208, 209.
- ca măsură a valorii — I, 47, 56.
- și timp de muncă individual — I, 194, 209, 210, 381; II, 132, 571.
- în cazul salariului cu bucată — III, 117.
- timpul de muncă plătit și timpul de muncă neplătit al muncitorului, — I, 51, 53, 285.
- în comunism — I, 194; III, 273, 274.

Titlu de proprietate — I, 296, 297; III, 486—487.

Țărani (țărănime)

- în capitalism — I, 396, 397.
- ca producător de mărfuri și ca vânzător de mărfuri — I, 395, 396.
- plusprodusul lor — III, 389—390.
- timpul de muncă pentru repararea uneltelor — I, 79.
- în colonii — II, 320—321.

V

Valoare — I, 14, 22, 42, 65, 84, 85, 86, 115—117, 141, 142, 146, 147, 177, 210, 341; II, 28, 156, 200, 278—280, 433, 434, 553; III, 103, 104, 123, 124, 132, 133, 134, 302, 315.

- o relație socială — III, 135, 155, 196—197.
- ca bază a producției capitaliste — III, 271.
- capitalul ca valoare care se autovalorifică — I, 306, 356, 380; III, 137, 138, 143, 448.
- valoare individuală și valoare de piață — I, 210; II, 216—219, 278—282, 285, 287, 288, 558, 559, 572; III, 63.
- valoare relativă și valoare absolută — III, 138, 139.
- și preț — I, 210; II, 20, 21, 360; III, 113, 114, 136, 137, 546.
- repartizarea ei — I, 44, 45, 55, 65, 66, 68, 69; II, 137, 158, 159, 457, 458.
- realizarea ei — III, 133, 134.
- identificarea valorii cu valoarea de întreținere în economia politică burgheză — I, 14, 17, 21, 22, 29, 32, 56, 127, 128, 147, 245, 347, 352; II, 157; III, 515.
- căutarea unei măsuri invariabile a valorii în economia politică burgheză — I, 43—45, 125; II, 401, 402, 440; III, 7, 8, 139—141, 154, 166.
- mercantiliștii despre valoare — I, 147.

- economiștii vulgari despre valoare — III, 164—165, 173—174.
 - Malthus despre valoare vezi *Malthusianism*.
 - Petty despre valoare — I, 154, 155, 341—344, 347—349.
 - Ricardo despre valoare vezi Ricardo.
 - Steuart despre valoare — I, 8—11.
 - Smith despre valoare vezi *Smith*.
- Valoare de întrebuințare* — I, 15, 130, 132, 134, 147; II, 558; III, 103—104, 123, 130—134, 303, 307, 315.
- realitatea ei economică — II, 537; III, 269.
 - purtător material al valorii de schimb — 147, 284, 285; III, 302—303.
 - și productivitatea muncii — I, 81, 178, 381; II, 80, 81, 279; III, 122.
 - în procesul de producție — II, 141; III, 281—282.
 - și consum — I, 181, 211, 212, 278; III, 310—311, 464.
 - a capitalului — I, 380; III, 465.
 - munca abstractă ca valoare de întrebuințare specifică pentru capital — I, 389.
 - poziția capitalistului față de valoarea de întrebuințare — I, 130, 249, 261.
 - fiziocrați despre valoarea de întrebuințare — I, 17, 21, 22—32, 56, 127, 128, 147.
 - cunoașterea de către economiștii burghezi a deosebirii dintre valoarea de întrebuințare și valoare — I, 245, 347, 352; II, 157; III, 514.
- Valoare de piață* — I, 208, 209; II, 95, 128—129, 172, 204, 216—220, 256, 257, 287, 288—289, 327, 571; III, 318, 498—499.
- limitele oscilațiilor ei — II, 284—285, 286, 289.
 - și valoare individuală — I, 210; II, 215—218, 279—283, 285, 286, 287, 289, 311—312, 313, 557—558, 571; III, 61.
 - și prețul de piață — II, 215—218, 284—285, 287—288; III, 543.
 - și profitul suplimentar — II, 217, 218, 255—256.
 - și renta absolută — II, 284—285, 288, 312, 313, 342, 343.
 - și renta diferențială — II, 285—286, 311—312, 313; III, 497—498.
 - și repartizarea plusprodusului — II, 488.
 - și modificarea raportului dintre cerere și ofertă — II, 288—290.
 - în teoria ricardiană a rentei — II, 171, 220, 212—213, 217—219, 258—259, 288, 326.
- Valoarea mărfii*
- componentele ei — I, 69—75, 81, 82, 88, 169, 222.
 - Smith despre valoarea mărfii — I, 69, 75, 98, 99, 228, 231, 232, 235; II, 157, 232, 468, 540.
- Valoare de schimb* — I, 147, 148, 180—182, 283—284; II, 553, 554; III, 130—136, 302, 315.
- ca bază și scop al producției capitaliste — I, 180, 249, 261; II, 552, 553; III, 28, 51.
 - ca formă de manifestare a valorii — III, 130—134.
 - banii ca formă de autonomizare a valorii de schimb — III, 135, 137, 143, 144.
 - și preț — II, 279—280; III, 136.
 - anularea valorii de schimb în timpul crizelor — II, 544.
 - reprezentări monetare asupra valorii de schimb — I, 283, 284.
 - Ganilh despre valoarea de schimb — I, 178—185.
 - vezi și *Forma valoare*.

Venit

- sursele lui inițiale — I, 65; II, 36—37.
- ca parte a valorii mărfii — I, 69—75, 79, 96, 97, 127, 232, 233.
- venit anual — I, 115, 122, 123, 197.
- venit brut și venit net — I, 71—74, 123, 124, 189, 197, 198, 200—205; II, 599—602, 619—620, 621.
- venit derivat — I, 55, 56; II, 84, 542.
- al muncitorilor — I, 201, 202.
- al muncitorilor neproductivi — I, 212, 213, 269; II, 615, 622.
- al capitaliștilor — I, 201, 247—250; II, 75.
- și capital — I, 65, 66, 79, 80, 195, 196, 205, 207, 211—221, 228, 229, 270, 295; II, 80, 474, 525, 526, 539; III, 259—265, 367—369.
- schimb de venit pe venit — I, 207—212, 215, 216, 228—229, 310, 311.
- schimb de venit pe muncă neproductivă — I, 131, 134, 137, 138, 160, 161, 395, 396.

- și caracterul de fetiș al producției capitaliste — III, 479.
- eliberarea venitului — II, 612, 618, 622, 623.
- și circulația banilor — I, 309, 310.
- Ricardo despre venit — I, 200—205; II, 599—602, 619, 620; III, 275.
- Smith despre venit — I, 69—75, 98, 99, 231, 233, 235; II, 157, 468, 540.

Venit național vezi *Venit*

Z

Zeciuială — I, 372; II, 119—120.

Ziua de muncă

- limitele ei fizice și sociale — III, 318—319, 326.
- și forța de muncă — II, 448—449; III, 158, 328.
- și plusvaloarea absolută — II, 8, 447—448; III, 244, 276.
- și introducerea de noi mașini — II, 505.
- ziua de muncă totală ca limită pentru acumularea capitalului — III, 258.
- prelungirea zilei de muncă — II, 448—449; III, 158, 244.

Cuprins

Capitolul nouăsprezece. T. R. Malthus	7
1. Confundarea de către Malthus a categoriilor marfă și capital	7
2. Concepția vulgară a lui Malthus asupra plusvalorii	12
3. Trăsături comune ale malthusienilor și ricardienilor în poziția față de clasa muncitoare	16
4. Interpretarea unilaterală de către Malthus a teoriei valorii a lui Smith. Folosirea de către Malthus a tezelor eronate ale lui Smith în polemica cu Ricardo	17
5. Interpretarea dată de Malthus tezei smithiene a valorii invariabile a muncii	21
6. Folosirea de către Malthus a tezelor ricardiene cu privire la modificarea legii valorii în combaterea teoriei valorii bazate pe muncă	23
7. Definiția vulgară a valorii dată de Malthus. Concepția sa despre profit ca adaos la preț. Combaterea concepției lui Ricardo asupra salariului relativ	26
8. Malthus despre munca productivă și acumulare	30
a) Muncă productivă și muncă neproductivă	30
b) Acumulare	30
9. Capitalul constant și capitalul variabil în concepția lui Malthus	31
10. Teoria malthusiană a valorii	34
11. Supraproducție. „Consumatori neproductivi etc.“	36

12. Esența socială a polemicii lui Malthus cu Ricardo. Denaturarea de către Malthus a concepțiilor lui Sismondi cu privire la contradicțiile producției burgheze	48
13. Critica făcută de ricardieni concepțiilor lui Malthus despre „consumatorii neproductivi“	57
14. Caracterul apologetic și de plagiat al scrierilor lui Malthus	59
15. Principiile lui Malthus expuse în scrierea anonimă „Outlines of Political Economy...“	61
Capitolul douăzeci. Destrămarea școlii ricardiene	67
1. R. Torrens	67
a) Smith și Ricardo despre raportul dintre rata medie a profitului și legea valorii	67
b) Confuzia pe care o face Torrens la determinarea „valorii muncii“ și a sursei profitului	70
c) Torrens și conceptul de cheltuieli de producție	78
2. James Mill	84
a) Confundarea plusvalorii cu profitul	85
b) Încercările sterile ale lui Mill de a pune de acord schimbul dintre capital și muncă cu legea valorii	89
c) Neînțelegerea de către Mill a rolului regulator al profitului industrial	100
d) Cerere, ofertă, supraproducție	102
e) Prévost. [Respingerea unor concluzii ale lui Ricardo și James Mill. Încercări de a demonstra că o mișcare permanentă a profitului nu este inevitabilă]	106
3. Scrieri polemice	112
a) „Observations on certain Verbal Disputes...“. Scepticism în economia politică	112
b) „An Inquiry into those Principles...“. Neînțelegerea contradicțiilor producției capitaliste care provoacă crizele	120

c) Thomas de Quincey. Incapacitatea de a depăși neajunsurile punctului de vedere ricardian	128
d) Samuel Bailey	130
a) Relativism superficial în „Observations on certain Verbal Disputes...“ și la Bailey în definiția valorii. Respingerea teoriei valorii bazate pe muncă	130
β) Confuzie la Bailey în determinarea „valorii muncii“ și a profitului. Confundarea măsurii imanente a valorii cu expresia valoare-marfă sau valoare-bani	156
γ) Confuzia pe care o face Bailey între valoare și profit	171
4. McCulloch	181
a) Vulgarizarea și destrămarea totală a sistemului ricardian, sub aparența aplicării lui consecvente. Apologetica cinică a producției capitaliste. Eclecticism lipsit de scrupule	181
b) Denaturarea conceptului de valoare prin extinderea lui asupra proceselor din natură. Identificarea valorii de schimb cu valoarea de întrebuințare	191
5. Wakefield. Obiecții la teoria lui Ricardo cu privire la valoarea muncii și la renta funciară	203
6. Stirling. Explicarea profitului prin cerere și ofertă	204
7. John Stuart Mill	206
a) Confundarea ratei plusvalorii cu rata profitului. Elemente ale concepției despre „profit upon alienation“. Concepții confuze despre „profiturile avansate“	206
b) Aparenta variație a ratei profitului atunci când capitalistul produce singur capitalul constant necesar	229
c) Despre influența pe care o are modificarea valorii capitalului constant asupra plusvalorii, profitului și salariului	233
8. Observație finală privind școala ricardiană	253

Capitolul douăzeci și unu. Opoziție față de economiști (pe baza teoriei ricardiene)	254
1. „The Source and Remedy of the National Difficulties etc. A Letter to Lord John Russell“, London, 1821 (anonym)	254
a) Despre profit, rentă și dobândă ca supramuncă. Corelația dintre acumularea capitalului și așa-numitul „fond de muncă“	254
b) Despre schimbul dintre capital și venit în condițiile reproducției simple și în condițiile reproducției lărgite	263
c) Meritele și erorile autorului. Despre comerțul exterior. Timpul liber ca avuție reală	269
2. Ravenstone, Capitalul ca plusprodus. Confundarea formei antagoniste a dezvoltării cu conținutul ei. Opinie negativă asupra rezultatelor dezvoltării capitaliste a forțelor productive	275
3. Hodgskin	280
a) Teza despre neproductivitatea capitalului ca o consecință necesară a teoriei lui Ricardo	281
b) Polemica cu definiția ricardiană a capitalului ca muncă acumulată. Concepția despre „munca co-existentă“. Subaprecierea muncii trecute, materializate, obiectualizate	284
c) Așa-numita acumulare ca simplu fenomen al circulației. (Stocurile etc. — rezervoarele circulației)	298
d) Polemica împotriva concepției „acumulării“ de mijloace de subzistență de către capitalist pentru muncitor. Neînțelegerea de către Hodgskin a cauzelor reale ale fetișizării capitalului	308
e) Dobânda compusă, explicarea, bazată pe aceasta, a scăderii ratei profitului	316
f) Hodgskin despre caracterul social al muncii și despre raportul dintre capital și muncă	332
g) Formularea tezelor fundamentale ale lui Hodgskin în cartea sa „Popular Political Economy“	334
h) Hodgskin despre puterea capitalului și despre revoluția în dreptul de proprietate	337

4. Bray ca opoziție față de economiști	338
Capitolul douăzeci și doi. Ramsay	344
1. Încercarea de a se face o deosebire între capitalul constant și cel variabil. Concepția despre capital ca o formă socială neesențială	344
2. Ramsay despre plusvaloare și valoare. Reducerea plusvalorii la profit. Despre influența modificărilor valorii capitalului constant și capitalului variabil asupra ratei și masei profitului	346
3. Ramsay despre împărțirea profitului brut în profit net și profitul întreprinzătorului. Elemente apologetice în concepțiile sale	372
Capitolul douăzeci și trei. Cherbuliez	381
1. Încercare de a face deosebire între capitalul constant și capitalul variabil	381
2. Scăderea relativă a capitalului variabil odată cu dezvoltarea progresivă a producției capitaliste	384
3. Cherbuliez despre compoziția organică a capitalului și influența ei asupra ratei profitului. A sa „lege a apropierei“	388
4. Despre acumulare ca reproducție lărgită	399
5. Elemente ale concepțiilor sismondiane la Cherbuliez. Compoziția organică a capitalului. Capital fix și capital circulant	401
6. Încercarea lui Cherbuliez de a reuni concepțiile lui Ricardo și ale lui Sismondi, care se exclud reciproc	417
Capitolul douăzeci și patru. Richard Jones	420
1. „An Essay on the Distribution of Wealth...“ Intuirea de către Jones a deosebirii istorice dintre modurile de producție. Superioritatea lui față de Ricardo în unele probleme ale teoriei rentei	420
2. „An Introductory Lecture on Political Economy...“ Conceptul „structura economică a națiunii“. Confuzia lui Jones în legătură cu „Labour Fund“	436

3. Richard Jones. „Text-book of Lectures on the Political Economy of Nations“, Hertford 1852	442
a) Jones despre capital. Concepția lui despre munca productivă și munca neproductivă	442
b) Jones despre influența producției capitaliste asupra dezvoltării forțelor productive. Despre condițiile în care este posibilă întrebuințarea unui capital fix adițional	457
c) Jones despre acumulare și rata profitului. Despre sursa plusvalorii	471

ANEXE

Revenue and its sources. Economia vulgară	479
1. Dezvoltarea capitalului purtător de dobândă pe baza producției capitaliste. Capitalul purtător de dobândă ca o formă de fetiș a capitalului. Economiiști vulgari și socialiști vulgari despre dobânda la capital	479
2. Capitalul purtător de dobândă și capitalul comercial în raport cu capitalul industrial. Forme mai vechi. Forme derivate	494
3. Separarea unor părți ale plusvalorii sub forma diferitelor venituri. Raportul dintre dobândă și profitul industrial. Caracterul irațional al formelor fetișizate ale venitului	499
4. Separarea tot mai mare a formelor transformate ale plusvalorii de esența ei — supramunca. Profitul industrial ca „salariu pentru capitalist“	508
5. Deosebirea esențială dintre economia politică clasică și cea vulgară. Dobânda și renta ca elemente constitutive ale prețului de piață al mărfii. Încercarea economiștilor vulgari de a da o aparență rațională formelor iraționale ale dobânzii și rentei	525
6. Polemica lui Proudhon împotriva dobânzii. Neînțelegerea de către el a legăturii dintre dobândă și sistemul muncii salariate	550
7. Superioritatea lui Luther asupra lui Proudhon în polemica împotriva dobânzii. Schimbarea concepțiilor despre dobândă odată cu dezvoltarea relațiilor capitaliste	555

ADNOTĂRI ȘI INDICI

Citate în limbi străine	571
Adnotări	642
Indice bibliografic	664
Indice de nume	

Tablou de greutate, măsuri și monede	679
Indice de materii	681

ILUSTRĂȚII

Prima pagină din partea a III-a a „Teoriilor asupra plusvalorii“ în manuscrisul lui Marx (pagina 753, caietul XIII al manuscrisului din 1861—1863)	8-9
O pagină din manuscrisul lui Marx „Teorii asupra plusvalorii“ (pagina 891, caietul XV al manuscrisului din 1861—1863)	482-483

Redactor : MARIA ALEXE
Tehnoredactor : MARIANA RĂDULESCU

Format : 16/60×90. Coli editură : 52,82. Coli tipar : 46,25.
Planșe 2.

Comanda nr. 7618/1288. Intreprinderea poligrafică
„Bucureștii-Noi”, str Hrisovului nr. 18 A, București.
Republica Socialistă România